

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

BEĞAVİ TEFSİRİ
(Mealimu't-Tenzil)

1. Cild

Büyük İmam, Sünnetin İhyacı,
Muhammed el-Huseyn ibn Mes'ud el-Ferra, el-Beğavi, eş-Şafi
Hicri 516 senesinde ölmüştür.

Derleyen ve Tahkik eden:
Halid Abdurrahman el-Ak
Mervan Suvar

Birinci Cüz
Daru'l-Ma'rife Baskısı, Beyrut, Lübnan
İkinci Basım 1407-1987

GİRİŞ

Bismillahirrahmanirrahim

Alemleri uyarmak için kuluna Furkan'ı indiren Allah (c.c.)'a hamd olsun. Salat ve selam, müşrikler hoşlanmasa bile dinin hepsini izhar etmek için hidayet ve hak dinle gönderilen efendimiz Muhammed'e, O'nun ailesine, ashabına, bağlılarına ve din gününe kadar hidayette olan herkese olsun.

Bundan sonra:

Bu kitab muttaki müfessir, Büyük Hafız, Fakih ve Sünnetin ihyacısı Ebu Muhammed el-Huseyn ibn Mes'ud el-Ferra el-Begavi'nin Mealimu't-

Tenzil adlı eseridir. Öyleki sonraki tefsir kitabına hamışeler de basılmıştır. Bu yüzden bu tefsirin değeri pek yücedir. İtimad edilen diğer tefsirler de bu tefsire itibar eder.

Tefsir kitapları bize kadar selefi salihinin mirası olarak ulaşmıştır. Tertib, tenkid, belge, hüküm ve Kur'an-ı Kerim tefsirine taalluk eden konuların ihatası bakımından.

Allah kendisine geniş bir rahmetle rahmet etsin, bu musannifin evla oluşu şundandır: Hadislerin tahriçlerini sahabe, tabiin ve sonraki imamların sözlerini, adalet ve zabt ehli rivayetler arasından özenle seçmiştir. Onların yetenekleri ve ehliyetleri asrının imamları arasından teslim edilmiştir.

Rivayet ve dirayet yoluyla gelen tefsirler arasından bu tefsire ihtiyaç duyulmuştur. Bunun için bu tefsirden diğer tefsirlerden daha fazla istifade etmek kolay olmuştur. Günümüzde de böyledir.

Bu mukaddime bu tefsirin kıymet ve değerini ifade etmeye asla kafi gelmez. Sonra musannif rahimehullahın tercemesi, sonra bu tefsirin menheçlerinin beyanı, sonra bu tefsirden çıkardığımız hükümlerle amel etme çeşitlerinin izahı.

Başarıya ulaştıracak olan Allah'tır. O'ndan yardım ister, O'na tevekkül ederiz.

Dımeşk, Rebiu's-sani 1403

Kanuni Sani, 1983

Mervan Suvvar

Halid Abdurrahman el-Ak

1- Tefsirin Tarifi ve Anlamı:

Bu mukaddimeler Halid Abdurrahman el-Ak'ın Usulu't-Tefsir adlı kitabından alıntılanmıştır.

Tefsir:

Sözlükte tefsir, keşf etmek ve açıklamak anlamına gelir. Bu konuda Allahu Teala şöyle buyurmuştur:

“Sana bir misal vermezler ki, Biz onun gerçeğini ve en iyi anlaşılmasını sana vermemiş olalım.” (Furkan:25/33)

Bu açıklamak ve ayrıntılandırmak (tafsil) anlamındadır.

Sözlükte tefsir, gizli olanı açığa çıkarmak anlamında kullanılır. Keşif ise makul manalardan olur.

Şer'i ıstılahta Tefsir:

Şer'i ıstılahta tefsir, Kur'an-ı Kerim'i anlamak, onun manalarını idrak etmek, ayetlerin meramını ve maksadlarını açıklamak, hüküm ve hikmetlerini ortaya çıkarmak, Kur'an ayetlerinin manalarını açıklamak, ayetlerin anlamlarının belirtilmesi ve ayetlerin değer ve yüceliklerinin açıklanması, kıssaların, ayetlerin iniş sebeplerinin açıklanması olarak bilinir. Kelime ise açık delalet üzerine anlamlandırılır ve delillendirilir.

Te'vil:

Allame Cürcani Ta'rifat isimli eserinde şöyle der:

Te'vil aslında döndürmek anlamına gelir. Şeriatta ise muhtemel mana Kitab ve Sünnete muvafık görüldüğü zaman zahir manadan muhtemel manaya gitmektir. Örneğin Allahu Teala'nın şu ayetinde olduğu gibi: **“Ölüden diriye, diriden ölüyü çıkarır”** Eğer Allah isterse, yumurtadan kuşu (tavuğu) çıkarır, yine eğer Allah isterse kafirden mü'mini, cahilden alimi çıkarır. İşte bu te'vildir.

Bazı alimler şöyle demişlerdir:

“Tefsir rivayete yönelik olur, te'vil ise dirayete yönelik olur.”

Tefsir ve Te'vil İlminden Yararlanmak:

Tefsir ve Te'vil ilminden yararlanmak şöyle olur. Allah Tebarek ve Teala'nın kitabından, O'nun Rasulu aleyhissalatu ve's-selamın sünnetinden, Sözlük ve Nahiv ilminden, Sarf ve Beyan ilminden, İstinbat usulü ilminden, Kıraat ilminden, Nüzül sebepleri ve Nasih Mensuh ilminden.

2- Tefsir Yolları:

Tefsir usulünde gelmiştir ki: Kur'an-ı Kerim'in tefsirini öğrenmek isteyen bir kimse öncelikle kendi nefsinde Kur'anı öğrenmeyi talep edecektir. Bir konuyu en güzel şekilde tefsir ettiğinde bir başka konuyu tefsir etmeye yönelecektir. Kur'an-ı Kerim'i tefsir edecek kişiye gereken şey, müdekkik bir şekilde Kur'an'a bakmak ve incelemektir. Bundan sonra ise konu ile ilgili tüm ayetleri bir başlık altında toplaması gerekir. Sonra bunların bazılarını diğer bazılarına yakınlaştırır. (Konu tefsiri yaptığında birbirleri ile ilgili ayetleri bir arada toplar ve bütünlüğü içerisinde değerlendirir.) Bundan sonra ise açık bir şekilde kasd edilen anlam ortaya çıkar.

Nebevi sünnetten ilim tahsil ve talep etmeden bu manaların ortaya çıkması mümkün değildir. Çünkü nebevi sünnet Kur'an'ın açıklayıcısı ve ayrıntılandırıcısıdır. Bunun için de İmam Şafii şöyle söylemiştir: “Rasulullahın verdiği bütün hükümler, O'nun Kur'an'dan anladıklarındandır” Bunun için Rasulullah şöyle buyurmuşlardır:

“Dikkat edin, bana bir Kur'an verildi, bir de onunla baraber bir misli.”

Aranılan anlam sünnette de bulunamazsa o zaman sahabenin sözü araştırılır. Çünkü onlar Allah'ın kitabının inişine şahid olmuşlar, sonra Nebi'nin sünnetini görmüşler ve vahyin inişi esnasında hazır bulunmuşlardır. Ayetlerin iniş sebeplerine şahid olmuşlardır. Hakim Müstedrek isimli eserinde zikr etmiştir ki, Muhakkak sahabinin tefsiri geçerlidir. Çünkü onlar vahye ve ayetlerin inişine şahid olmuş kimselerdir. Sahabenin sözleri Rasulullah'a merfu olarak hükümdür. Muhakkak Rasulullah ashabına Kur'an'ın anlamlarını sözlü, ameli ve takriri olarak açıklamıştır, öğretmiştir. Tıpkı Kur'an'ın lafızlarını ve hükümlerini öğrettiği gibi. Bunun için de Allahu Teala şöyle buyurmuştur:

“Kendisine indirileni insanlara açıklaması için...”

Aranılan anlam sahabenin sözleri arasında da bulunamazsa, sahabeden sonra gelen tabiilerin görüşlerine bakılır. Onlar öyle insanlardır ki, bize ilmi nakletmişler ve sahabeleri tanıtmışlardır. Allah onların hepsinden razı olsun. Aranılan anlam tabiinlerin sözleri arasında da bulunamazsa, arapça sözlük kitaplarına, dil bilgisi ile ilgili kitablara bakılır. Şübhe yok ki, Kur'an-ı Kerim arapça dili üzerine inmiştir. Beyhaki'nin Şuabü'l-İman isimli eserinde **İmam Malik**'ten nakl ettiğine göre, o şöyle söylemiştir:

“Alim olan kişiden başka birisi arapça sözlük/gramer kitapları ile Kur'an'ı tefsir etmiş olarak bana gelirse, onun için bir ceza hazırladım”

İşte bunlar tefsir ilminin yollarıdır. Hiç kimse için bunların içeriklerini ve delalet ettikleri anlamları bilmeden Allah Tebarek ve Teala'nın kalamını tefsire kalkışmak caiz olmaz.

3- Tefsirin Çeşitleri ve Bölümleri:

İmam Taberi'nin tefsirinin mukaddimesinde Cild 1 Sh 75'te **Abdullah ibn Abbas**'tan rivayet edildiğine göre o şöyle demiştir:

“Tefsir dört şekilde yapılır. Birinci şekil arap sözlerinin (dil) bilinmesi ile yapılan tefsirdir. İkinci şekil tefsir hiç kimsenin bilmemezliği sebebi ile özürlü sayılmayacağı tefsirdir. Üçüncü şekil yapılan tefsir, alimlerin bildiği tefsirdir. Dördüncü şekildeki tefsir de Allah (c.c.)'tan başka hiçkimsenin bilmediği/bilemeyeceği tefsirdir. İbn Abbas'ın yapmış olduğu bu tefsiri alimler Kur'an-ı Kerim menheçlerinin ve bölümlerinin bilgilerinin tecdidi konusunda kendilerine dayanak yaptılar.

Arabın bildiği tefsir şu şekildedir: Bu tefsir kelime ya da ibareyi arabın lisanı ile çözmekle mümkün olur. Bu arapça dil bilgisinin ve sarf, nahv,

i'rab, beyan, garib v.b. ilimlerinin yüceliğindendir. Tefsir yapılırken arap diline göre çözüm mümkün olmuyorsa, müfessirin yapacağı şey, arap lisanı üzere kendisine gelen konularda tevakkuf etmektir. Tefsir yollarında açık menheçler üzere gidilir.

Hiç kimsenin cehaleti sebebi ile özürlü olamayacağı tefsir şudur: O da bilgisini herkesi kuşatabileceği, içeriklerini, tazammun ettiği anlamları herkesin idrak edebileceği, konu hakkında hiçbir araştırma yapmadan ve meşakkat çekmeden kolaylıkla anlaşılabilir tefsirdir. Emir ve nehiy, helal ve haramlara ilişkin olarak gelen ayetler gibi. Akide ve tevhid ile ilgili ayetler gibi. İmam Zerkeşi bu konuda demiştir ki: Bu kısım tefsirde, hükümlerde ihtilaf edilmemiş ve te'vil yoluna gidilmemiştir. Mesela şu ayetten herkes tevhidin manasını anlamıştır: **“Bil ki Allah’tan başka ilah yoktur”** Bu şu demektir: O’nun uluhiyetinde hiçbir ortağı yoktur. Yine şu ayeti bilmek ve gerektiğinde uygulamak herkesin üzerine zorunlu olarak bilinmesi gereken birşeydir. **“Namazı kılın, zekatı verin, Allah’a ve Rasulüne itaat edin.”** Ve daha başka bunlar gibi. Bunları anlamada yardıma ihtiyaç yoktur, bunları idrak etmekte bir müşkil de yoktur.

Alimlerin bildiği tefsire gelince, Bu da içtihad ve istinbat çalışmaları ile mümkün olur. Kur’an-ı Kerim’in manalarını keşf ve beyan ile mümkün olur. İmam Zerkeşi bu konuda demiştir ki: Ayetlerdeki her lafız iki manaya ihtimalli olabilir. Bunu da alimlerden başkasının çözmesi caiz değildir. Ancak icthad ile olursa bundan müstesna. Alimler üzerine gereken şey, deliller ve açık hükümlerle amel etmektir. Konu hakkındaki mücerred kişisel görüşler onlar için itimad edilmeye layık değildir.

Allah Tebarek ve Teala’dan başkasının bilemeyeceği tefsire gelince, bunlarla bir başkasının oyalanması caiz değildir. Çünkü bu konular gayba ilişkin olan konulardır. Ahiret ve saat ilmini içeren ayetler, gaybı, cennet ve ateşi, melekleri ve cinnleri içeren ayetler gibi. Yine müteşabih ayetler de bunlar gibidir. Öyle ki onların anlamlarını idrak etmek için yol yoktur. Ta ki Allah Azze ve Celle’den ve O’nun Rasulü aleyhissalatü vesselamdan açık bir nass olsun, o zaman müstesna.

Konularına göre Tefsirin Bölümleri:

Konularına göre tefsire gelince bu Kur’an’daki ayetleri toplamakla mümkün olur. İki bölüme ayrılır. Bunlardan birincisi, Kur’an’ı Kerim kelimelerine taalluk edendir, buna Tefsiri Lafzi denilir. İkincisi ise,

Kur'an-ı Kerim'in anlamlarına taalluk edendir. Bu tefsir ayeti kerimelerdeki manaları keşf etmekle (inceliklerini bilmekle) olur.

Tefsiri Lafzi dediğimiz birinci kısım için garib kelimelerin anlamlarını bilmek gerekir. Sözlük müfredatlarının bilinmesi zorunludur. Ve bunun i'rab ve sarf ilminin kuralları, kıraat ilminin kuralları üzerine olması da zorunludur. Yine mütevatirin, meşhurun ve şaz olanın bilinmesi de mutlaka gereklidir.

İkinci kısım olan Tefsiri Meani ise, beyan ve meani ilimlerinin bilinmesini zorunlu kılar, belağat ilminde, fıkıh ve fıkıh usulü ilminde bilindiği üzere... Bütün bunlar içtihad ve istinbat ilimlerinde malum olduğu üzere yapılır.

Tefsir ilmi hem zordur, hem de kolaydır:

Tefsir ilmi hem zordur, hem de kolaydır; zordur çünkü onun zorluğu şu sebeplerden dolayı açıktır.

Bu açık olan zorluklar şunlardır: Tefsir konusu Kur'an-ı kerim'in kendisidir. O ise Allah tebarek ve teala'nın kelimidir. İnsanlar Allah'ın muradına Allah'tan onu işitmekle ulaşırlar. Bizzat Allah (cc)'a ulaşma imkanları yoktur. O'ndan vahyi işitmek demek, bizzat vahyi Allah'tan işitmek (almak) demek değildir, bu ancak Nebi ve Rasullere mahsustur. Hikayelerde ve şiirlerdekinin tam tersine... Muhakkak ki insan şiir ya da hikaye sahibinin muradını yakalamaya imkan bulur. Bu da ona ulaşmakla, ondan işitmekle, onun muradını anlamak şeklinde olur. Ya da ondan işiten birisinden işitmekle. Böylece ondan onun muradı anlaşılmış olur. Ancak Kur'an-ı Kerim ve onun tefsirine gelince bu böyle değildir. Kur'an-ı Kerim tefsiri sıhhat ve dikkat etmek ister. Bu da ancak rasul aleyhissasalatü vesselamdan işitmedikçe tahakkuk etmez. Ya da Rasululah'tan işiten birisinden işitmedikçe. Böylece murad edilen mananın bilinmesi deliller ve karinelerin ikame edilmesiyle olur.

Bunun hikmeti şudur: Muhakkak ki Allahu Teala kendi kelamının kulları tarafından tefekkür edilip düşünülmesini murad etmiştir. Ve Nebisine emr etmiştir ki murad edilen bilgiye ulaşma, tefekkür ve istinbat yollarının işaretlerini göstereyim. Bizzat Rasulullah'ın sağlığında onun ashabından bir cemaat Kur'an'ı tefsir etmişler ve tefsirlerinde isabet etmişlerdir. İşte bu Kur'an tefsiri konusunda içtihadın cevazı için açık bir delildir. Tabi ki, tefsir usulünde açıklandığı üzere ilmi ehliyetin tamamlanmasından sonra.

4- Akıl ve Nakille Tefsir

Nakille Tefsir: Bu tefsir çeşidi, Rasulullah'ın ashabından ve onları izleyen tabiin cemaatından gelen eserlerle Nebi tarafından yapılan tefsirdir. Sahabeden ve tabiin cemaatından eser alimlerinin rivayetleri üzere her yönüyle Kur'an-ı kerime tealluk eden manalar üzerinden yapılır. Buna Eser Tefsiri de denilir.

Bunun kaynakları şunlardır: Şaz olsun, meşhur olsun, mütevatir olsun bütün Kur'ani kıraatler birdir. Rasulullah'ın hadisleri, Sahabe ve tabiin cemaatının sözleri, Müctehid imamların görüşleri. Bütün bunlar tefsir usulü ile ilgili kitapların Nakli Tefsirin Kaynakları bölümlerinde açıkça anlatılmıştır.

Yine şunlar da nakille yapılan tefsirin içerisine girer. Arap dili tefsir kaynaklarından bir kaynaktır. Bu tefsir usulü kitabında Tefsir için gerekli olan Lugat menhecleri bölümü içerisinde üçüncü bölümde açıklanmıştır. Bu konu ile ilgili olarak bu kitabın gerekli yan bölümlerine bakılabilir.

Arap dili üzere tefsir, sahabenin tefsirde menheci olmuştur. Arab şiirleri ve rivayetlerine müracaat edilmiştir. Tefsir konusunda nahv ve irabın değeri büyüktür. Kur'an i'rabının menhecidir.

Akılla Tefsir: Akli tefsir derin anlayışa dayanan bir tefsir metodur (dirayet). Kur'an kelimelerinin anlamalarını idrak etmeye bağlıdır. Bu da Kur'an ibarelerinin delalet ettiği anlamları idrak ettikten sonra olur. Bu da delilleri dakik bir şekilde anlamaya ve delilleri bilmeye bağlıdır.

Tefsirin bu kısmı Kur'an naslarının anlaşılması konusunda içtihadı gereği gibi yapmaya, Allah'ın maksadlarını tam olarak anlamaya ve kelimelerin delalet ettiği anlamları gereği gibi bilmeye bağlıdır.

Bu konunun tam olarak anlaşılması için Akli içtihadın menheci bölümüne İkinci Fasl'a bakılabilir.

5- Tefsirde İhtilaf Sebepleri:

Bu konuda bilinmesi mutlaka gerekli ve önemli işlerden birisi şudur: Bir müslümanın şunu mutlaka bilmesi lazımdır ki, muhakkak Allah tebareke ve Teala'nın kelamı pek çok manalara sahiptir, çeşitli yönleri bulunmaktadır. Bu da onun icazının çeşitlerinden, özelliklerindendir. Allah'ın kelamı kolay kelimelerle ve çeşitli anlamlarla bize gelmiştir. Kur'an ayetleri etrafında müfessirler katında pek çok sözler görürüz. Bu

da bir ayet etrafında tüm müfessirlerin kendi idrakleri ve fikri takatleri nisbetinde beyan etmiş oldukları çeşitli anlamlardır. Sonra müfessirlerin ihtilaflarından çoğu, onların Kur'an tefsiri konusundaki kültürlerinin farklılıklarından ve çeşitli oluşlarından kaynaklanır.

Bu konuda gerçek olan şudur ki, müfessirlerin Kur'an tefsiri konusundaki ihtilafları, birbirlerini nakz eden ve birbirleri ile çelişen türde değildir. Onlardan her biri murad olunan anlama itibar etmişlerdir.

Müfessirlerin ihtilafları şu sebeplerden doğmuştur.

1- Kıraatlardaki ihtilaf ve vucuhların çeşitli oluşu

2- İrab vucuhlarının farklılığı

3- Lugat ve kelime anlamlarındaki ihtilaflar

4- İtlak ve takyid ihtimali

5- Genel ve özel olma konusundaki ihtilaflar

6- Hakikat ve mecaz konusundaki ihtilaflar

7- İdmar ve istiklal ihtimalleri

8- Hazf ve ziyade ihtimalleri

9- Takdim ve te'hir ihtimalleri

10- Nasıl ve mensuh ihtimalleri

11- Nebi'den, ashabından ve tabiinden gelen rivayetlerdeki ihtilaflar.

Varid olan bu rivayetlerdeki farklılıklar ayetlerin anlamlarına çeşitli yorumlar yapmayı zorunlu kılmıştır.

6- Tefsirde İsrailiyat Kaynaklı Haber Rivayetleri

Tefsir kitaplarına israiliyat kaynaklı rivayetler İslam ruhunun ortadan kaldırılması için kasıtlı olarak bırakıldı. Akıl sahibi olan her müslümanın israiliyyat kaynaklı kıssaları, hikayeleri, olayları ve sözleri ayırd edebilmesi gerekir. Bu haberler etrafında şüpheler pekçoktur. Bunlar Kur'an'ın kudsiyetine ve celaline yakışmayan, layık olmayan şeylerdir. Ehli kitab'tan müslüman olanlar bu haberleri tefir kitaplarına karıştırmışlardır. Bizim ise bu tahriflerin ya da fazlalıkların sıhhati ve sabit oluşu üzerinde iyice durmamız gerekir.

Kerim rasul sallallahu aleyhi ve sellem bize bu konuda şu yöntemi öğretmiş bulunmaktadır: **“Ehli Kitabı tasdik te etmeyin, tekzib te etmeyin”** Bu demektir ki onların anlattıkları İslam akidesine muhalif te olabilir.

Yine Rasulullah buyurmuştur ki: **“İsrail oğullarından nakl edin, bunda günah yoktur.”** Bu ise onların geçmişlerini ilgilendiren konulara

yöneliktir, geçmişteki nebi ve rasullerin büyüklükleri ile ilgili konularda ibret ve öğüt almak içindir. Muhakkak ki yahudiler kendi peygamberlerinin yollarını bozmuşlar ve onlara iftira etmişlerdir. Onların peygamberlerinin nakl ettikleri haberler sapıklık ve yalan örnekleri ile doludur.

Bunların israiliyat kaynaklı haberler olduğunu belirterek nakl etmekte herhangi bir sakınca yoktur.

1- Nebi sallallahu aleyhi ve sellemden israiloğulları ile ilgili olarak rivayet edilen haberlerin sıhhati biliniyorsa onda kesinlikle problem yoktur, o haktır ve doğrudur.

2- Eğer sıhhati bilinmiyorsa veya sıhhatli olmadığı biliniyorsa, her zaman ve mekanda sabit olan hakikatlere aykırı ise, peygamberlerin masumiyeti, tevhid akidesi, Allah'ın zatının tenzihi, gibi. Bunlar merduddur, bunları rivayet etmek caiz değildir. Ancak bunlar tenbih edilerek, çirkinlikleri ve batıllıkları belirtilerek rivayet edilebilir.

3- Bunların arasında susulup görüş belirtilmemesi gerekenler de vardır. Bunlar ise ilk anlattıklarımız kabilinden olup, ikinci anlattığımız türden olanlar değildir. Bu bölümde bizim tevakkuf etmemiz gerekir. Bunlara inanmayız da, inkar da etmeyiz. Onları hikaye edip aktarmak ise caizdir. Bu çeşitten olanlarda müslümanların dinleri açısından bir fayda yoktur. Geriye bunların Rasulullah'tan rivayet edildiklerinin sıhhatinin tesbit edilip bilinmesi kalmıştır, bu yeterlidir.

7- Kur'ani Kıssalar

Allahu Teala buyurur ki:

“Biz sana bu Kur'an'da vahy ettiklerimizle kıssaların en güzelini anlatıyoruz”

Kıssa demek kendisine anlatılan kişiye gaib olan şeylerden haber verip söz etmek demektir

Muhakkak ki Kur'ani kıssalarda çok ibretler ve çeşitli faydalar vardır. Bunları aşağıda geleceği şekilde anlatmayı diliyoruz:

1- Kur'an-i Kerim'de anlatılan bu kıssaların içerdiklerini Ehl-i Kitab'tan rasih olanlardan başkası bilmiyordu. Bu onlar için büyük bir tahaddiydi. Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'in doğruluğunun ve Kur'an'ın onun kendi yanından olmayışının da açık bir isbatı idi. Muhakkak ki Kur'an Hakim ve Hamid olan Allah'ın bir indirmesiydi. Allahu teala buyurmuştu ki:

“İşte bunlar gayba ilişkin haberlerdir, bunları sana vahy ediyoruz. Bundan önce sen de, kavmin de bunları biliyor değildiniz.”

2- Kur'an kıssalarının üslubu: Kur'an kıssaları birbirleri ile çelişmez. Kıssaların içerdiği konulardan alınacak ibretler açıktır. Bu kıssalarda sıdk sahibi mü'minlere ikram ve Allah tarafından kendilerine yapılan yardım ve desteklemeler isbat edilmiştir. Yine aynı şekilde kafirlerin hezimete uğratılması da isbat edilmiştir.

3- Yine kıssalardaki faydalardan biri de şudur ki, hayr ve şer sebepleri açıklanmıştır. İmar etme ve tahrib etme, sakındırma ve takvaya yönlendirme yolları anlatılmıştır. Bunun için Allah şöyle buyurmuştur:

“İşte onların evleri, zulm ettiklerinden dolayı altları üstüne getirilmiş”

Nefislerin arındırılması ya da buna zıd olan şeylerin açıklanması ve fazilete yönlendirilmesi konusunda faydası açık olan yüce misallerdir bunlar.

4- Bunlar müşriklerin Allah tarafından tehdid edilmesi ve elçilerle inadlaşan kavimlerin layık olduklarını bulmaları ile ilgili öğütlerdir. Allah şöyle buyurmuştur:

“Bu kıssaları anlat, olur ki tefekkür ederler.”

Başka bir ayette de şöyle buyurulmuştur:

“And olsun ki onların kıssalarında akıl sahibleri için ibretler vardır.”

Bunlardan başka da pekçok faydalar vardır. Ki bunları ilim ve marifet bilgisine sahip olan kimseler idrak edebilirler.

8- Kur'an Kıaatleri

Kısaltılmış ve genişletilmişler arasında müfessirler tefsirlerinde kıraatlere özen göstermişlerdir. Bunlar Kur'an-ı kerimin tefsirinde önemli bir yer tutar. Yine bu kıraatler Kur'an'ın manalarının anlaşılmasına yöneliktir.

Kıraatler iki hal üzeredir:

Birincisi, nutuk, tilavet ve tertil yönüne taalluk edenlerdir. Med ve imaret mikdarları gibi. Tahfif, teshil, tahkik, cehr ve hems gibi. Dil, idgam ve ihfa gibi. Ve bunlardan başka tecvid ilmine taalluk eden şeyler gibi. Bunun ise uzaktan yakından tefsirle hiçbir alakası yoktur.

İkincisi, Kur'an kelimelerinin harflerine ve harekelerine taalluk eder. Harf ve harekeden doğan ihtilaf manadaki ihtilafı getirmiştir. Bu yönün tefsire taalluk etmesi hususu fazlasıyla sözkonusudur. Kurraların Kur'an-

ı Kerim lafızlarındaki ihtilafları bir ayet üzerindeki manaları çoğaltmıştır. Şu ayette olduğu gibi. “Hatta yethurne” Ta’nın sukutu, ha’nın dammeli okunuşu ile. Diğer kıraat ise “Hatta yettahherne” şeklindedir. Şeddeli ta harfinin fetha ile okunuşu ve he’nin de şeddeli okunuşu ile. Yine Allahu teala’nın şu ayetinde olduğu gibi. “Ev la mestumu’n-Nisa” Aynı ayet ile ilgili bir başka mütevatir kıraat şu şekildedir. “Ev le mestümü’n-Nisa” Bir ayet hakkındaki kıraat şekillerinin çokluğu manaların çok oluşunu beraberinde getirmiştir. Onların bazıları bazılarının tefsirine yardımcı olur.

Kıraatlerde mütevatir olduğu takdirde manaların izahı için onlara bakmak şart değildir. Meşhur ya da şaz kıraat tefsirde makbuldür. Bilakis sahih olduğunda ahad hadis bile bunu kuvvetlendirir.

Bunun için lafızların delaletlerine baktıklarını ve manaları gözlemlediklerini görürüz.

9- İrab ve İrabın Tefsir ile Alakası:

Muhakkak Kur’an-ı Kerim i’rabını bilmenin faydalarındandır ki, i’rab bilirse nassın içerdiği anlam bilinir. Ebu Ubeyde Yahya bin Atik’ten rivayet etmiştir. Dedi ki:

Hasan’a dedim ki

“Ya Ebu Said! Bir kimse kıraatini düzgünleştirmek ve nutkunu güzelleştirmek için arapça öğreniyor. Ne dersin?” Dedi ki:

“Güzel! Ey kardeşimin oğlu sen de öğren. Muhakkak bir adam bir ayet okur da onun vucuhunu bilmez ve onda helak olur.”

Kuranı Kerim müfessirinin üzerine gerekli olan şey Kur’an kelimelerine bakmaktır. Kelimelerin sigalarına, yerlerine, ref’mi, nasb mı, cerr mi, sükun mu olduklarına bakmalıdır. Bütün bunlar sarf, i’rab ve nahiv ilimleri ile alakalı olan şeylerdendir.

Bunun içindir ki biz müfessirlerin yazmış oldukları tefsir kitaplarında çok olsun az olsun aralarındaki ihtilaflarla ilgili olarak Kur’an ayetlerinin irabları ile ilgili hallere dikkat çektiklerini görüyoruz.

Bunun için de i’rab ve nahiv kuralları ile ilgili bilgiler tefsir ilminden sayılmıştır. Çünkü onunla Kur’an ayetlerinin manaları açıklanır ve maksadları idrak edilir. Sonra onunla Kari’nin kıraati istikamet bulur ve hataya düşülmüş olmaz.

Kur’anı tefsir eden müfessirlerin menheçlerinde mana tefsiri ili birlikte izaha yöneldiklerini görürüz. Allame Ukberi İmlau Ma Menne bihi’r-Rahman adlı eserinin Mukaddimesinde şöyle der: Manayı gerektiği gibi

anlamak tutulacak en sağlam yoldur. Kur'an kıraati üzere çalışmış imamlardan nakl edilen Kur'an vucuhlarına bakmak gerekir.

Allame Kaysi Müşkulu İ'rabu'l-Kur'an adlı eserinin Mukaddimesinde der ki: İrab bilgisi manaların çoğunu bize tanıtır. Müşkilleri açığa çıkarır. Faydaları ortaya çıkarır ve hitabın anlaşılmasına yarar. Murad olunan mananın hakikatinin bilgisini sıhhate kavuşturur.

İmam Beğavi'nin Biyografisi

1- Fakih ve Hafız İmam Ebu Muhammed el-Huseyn ibn Mes'ud el-Kurra el-Beğavi. Alimlerden biri olarak Allah'ın aziz kitabının ve sünneti mutahherenin hizmetinde olmuştur. Rivayet ve dirayet olarak Kur'an ve sünnetin eğitimi üzere ömrünü geçirmiştir. Sonra bu ilimlerde te'lifleri olmuş, bu ilimleri ihya etmiştir. Onları neşr etmiş, onların hayırlarını genelleştirmiştir.

Bağsur ya da Bağ beldesinde doğmuştur. Bu yüzden nisbeti "Bağavi" dir. Burası Horasan beldelerinden Herat, Merv ve Revz arası bir yerdir. Burası muhaddis ve fakih alimlerinden pekçoğunu yetiştirmiştir.

Onun biyografisine işaret eden kaynaklar onun hicri beşinci asrın ilk çeyreğinin başında doğmuş olduğunu söylerler. Yine vefat tarihinin de 510 yılı ile 516 yılı arasında olduğunu zikr ederler.

Beğavi beldesindeki kendilerinden ilim aldığı kimseler gibi Şafi mezhebındendir. Tehzib adlı kitabını te'lif etmiştir. Mezhepte tercih, ihtiyar ve tashih yolunu tutmuştur. Beğavi rahimehullah imamına taassub gösteren kimseler gibi olmamıştır. Bilakis başka bütün mezheblerin görüşlerine bakmış ve imamlarından yararlanmışdır. Onların hüccet ve delillerine muttali olmuş, her konuda ulaştığı en sağlam hücceti ve nassa en muvafık görüşü almıştır.

Bilgi onunla kemale ermiştir, Kitab ve Sünnete sarılmaya çağırmıştır. Çünkü o ikisi dinin aslıdır. Sözleriyle fiilleriyle ve tasnifatıyla o iki kaynağa tutunmuştur.

Asrının ve kendisinden sonraki alimlerin kendisine taktığı lakab olan "Muhyi's-Sünne" lakabını gereği gibi hak etmiştir. İkinci vatani olan Merv ve Revz şehirlerinde çeşitli beldelerden kendisine ilim talebi için gelenler olmuş, istikamet üzere olan menhecinden, düzgün fikirlerinden ve geniş ilminden insanlar istifade etmişlerdir. Vefatına kadar Tefsir, hadis ve fıkıh konularında kıymetli tasnifatları olmuş ve kitablar te'lif etmiştir. Defni de aynı beldede olmuştur. Allah kendisine rahmet etsin.

2- İmam Beğavi'nin Faydalanılan Özellikleri

İmam Beğavi ahlakından razı olunan bir kimse idi. Kişiliği muhterem, şemaili düzgün, tasarrufu güzel, niyeti sadık, huyu selim, himmeti yüce, ilmi kabul edilebilir idi. Dünya hayatından taleb edilebilecek olanlardan hiçbir şey onu meşgul etmezdi. Çoktan ziyade az ile yetinirdi. Elbiselerin kolay ve külfetsiz olanlarından giyerdi. Allahu Teala'nın kendisine kısmet olarak verdiklerine kanaat ederdi. Allahu teala'dan ve O'nun yüce fazlından kendisine ikram ettiklerine razı idi. O'nun özelliği Allah'ın kitabı'nın ve Nebisi aleyhissalatu vesselamın sünnetinin hizmetinde olmaktı.

3- İlmî Kariyeri

Zamanının alimlerinden, kendisine biyografi yazanlardan ve başkalarının sözlerinden, Şeyhul İslam, Muhyis-sünne ve İmam lakablarından Beğavi'nin ilmi kariyerini idrak etmiş oluyoruz. O Allahu Teala'nın kitabının hafızıdır. Kıraat bilgileri ile doludur. Tefsir ve fıkıh konusunda tabiin ve sahabeden nakl edilen eserlerin bilginidir. O hadis imamlarından ve hafızlarındandır. Bilgisi geniş ve metinlerdeki isnadları kuvvetlidir. Ravilerin ve ricalin hallerine vakıftır. Hafızası kuvvetlidir, konulara muttalidir. Rivayetlerin doğru olanlarını ve nakillerin sıhhatli olanlarını toplar. İbarelere karşı oldukça dikkatlidir. Arapça dilini anlama konusunda geniş bir bilgisi vardır, ileri görüşlüdür. Fakihlerin ihtilaf ettiği konulara ve fıkhi meselelere yoğun bir şekilde muttalidir. Mezhebinde mutaassıb olmadığı gibi, başka mezheblerin fakihlerine karşı da bir düşmanlığı yoktur. Kitab ve Sünnet ilimlerinin bilinmesi ve bu bilgilerin neşr edilmesine çok düşkün ve gayretlidir. Ona göre sahabe ve tabiinin üzerinde bulunduğu yola ve onlardan sonra gelen imamların ve salih selefin yoluna dönmek gerekir.

4- Akidede Beğavi'nin Mezhebi

İmam Beğavi selefi salihin imamlarındandır. Sıfat ayetlerinde ve akidede sahabe-i kiramın mezhebinin neşrinde büyük rol oynamıştır.

İslam'ın ve kaynaklarının neşr edilmesinde etkin olan Kitab ve sünnete sarılmış olan Ashab-ı Hadis'tir. Onlar Allahu teala'nın kitabında

indirdiği ve söylediği sıfatlarına iman ederler. Sahih haberlerle adil ve sika raviler aracılığı ile geldiği üzere Rasul aleyhissalatü vesselamın da bu konuda söylediklerine şahidlik ederler. Rahmanın sıfatları konusunda teşbihe inanmazlar, keyfiyetlerini araştırmazlar, Müşebbihe'nin ve te'vilcilerin yaptığı gibi mahiyet arayışı içerisinde olmazlar.

İmam Beğavi bu konuda geriye kalan diğer selef imamları gibidir. Allah onlardan razı olsun. Ebu Hanife'nin arkadaşı olan Muhammed bin Hasen eş-Şeybani'nin şöyle söylediği sabit olmuştur: Doğuda ve batıda olan bütün fakihler, Kur'an da ve hadislerde sika ravilerden Rasulullah'tan geldiği üzere Rabb Azze ve Celle'nin sıfatlarında tefsir, te'vil ve teşbih yapmadan inanmak gerektiğinde ittifak etmişlerdir. Kim bu konuda bir tefsir yapar ayrıntı konuşursa Nebi sallallahu aleyhi ve sellem üzerinde bulunduğu yoldan çıkmış olur. Cemaatten ayrılmış olur. Muhakkak ki onlar vasıflandırmıyorlar ve tefsir etmiyorlardı. Ancak Kitab ve Sünnet'te olana iman ediyorlardı. Kim bu konuda konuşursa o Cehmidir ve cemaatten ayrılmıştır. Cebriye, mutezile, Cehmiye ve benzerleri gibi İmam Beğavi kelamcılarının ve felsefecilerin ilgilendikleri şeylerle ilgilenmiyordu. Onun bütün gayreti itikad ve sıfatlar konusunda sahabe kiramın menheci üzere tutunmaktı.

5- Alimlerin O'nun Hakkındaki Sözleri

Bütün ehli sünnet alimleri İmam Beğavi'nin değerinin büyüklüğünde, Kitab ve Sünnet ilimlerindeki bilgisinin derinliğinde görüşbirliğine varmışlardır. O fıkıhta, hadiste ve tefsirde imamdır.

1- Hafız Zehebi onun için şöyle demiştir: Büyük imamlardan birisidir, hafızdır. Şeyhul İslam ve Muhyi's-Sünne lakablarına hak kazanmıştır. Tasnifat sahibidir.

2- Hafız Suyuti onun için şöyle demiştir: O tefsir sahasında imamdır. Hadiste de imamdır, fıkıhta da imamdır.

3- Allame İbn el-İmadü'l-Hanbeli onun için şöyle demiştir: Muhaddistir, müfessirdir, tasnifat sahibidir, Horasan ehlinin alimidir.

4- İbn Hulkan onun için şöyle demiştir: O ilimler konusunda bir deryadır. Allahu Teala'nın sözlerinin tefsiri konusunda tasnifatları olmuştur. Rasulullah'ın sözlerindeki müşkilatları halletmiştir. Hadis rivayet etmiş ve ders vermiştir. Tam bir taharet üzere olmadan asla ders vermemiştir.

5- Allame Subki onun için şöyle demiştir: İmam Beğavinin lakabı Muhyis-Sünne olmuştur. O dinin rükünlerindendir. O'nun dindeki,

tefsirdeki, hadisteki ve fıkhıdaki kıymet ve değeri pek fazladır. Muhakkak O Kur'an, hadis ve fıkıh ilimlerinin toplayıcısı olmuştur.

6- İbn Kesir onun için şöyle demiştir: İlimlerde söz sahibidir. Yaşamış olduğu dönemin alimlerindenidir. Salih, abid, zahid ve vera sahibi bir kimsedir.

7- Allame ibn Kadi onun için şöyle demiştir: Tefsir ilminde imamdır. Hadiste de fıkhıta da imamdır.

8- Allame Tıybi onun için şöyle demiştir: Fıkıh ve hadiste imamdır. Akidesi sahihtir.

9- Allame ibn Nukta onun için şöyle demiştir: İmamdır, hafızdır, sikadır, sahihtir.

6- İmam Beğavi'nin Eserleri:

İmam Beğavi kendisinden sonra geriye tefsir, hadis, fıkıh ve siyer konularında pekçok te'lifat bırakmıştır. Muhakkik Şeyh Şuayb Arnavudi'nin tesbitlerine göre şunlardır:

1- Mealimu't-Tenzil: Bizim neşr ettiğimiz bu tefsirdir. Bu kitab selefi salihinin tefsir konusundaki sözlerini içermektedir. Yine Rasulullah'tan varid olan ayet açıklamaları ile hükümleri içermektedir. Tefsirde isnad olmayan kopuk rivayetlerden ve israiliyatla ilgili bazı haberlerden ısrarla kaçınmıştır.

İmam İbn Teymiye'den hangi tefsir kitabının Kur'an ve Sünnete daha muvafık olduğu sorulmuş, Zemahşeri mi, Kurtubi mi, Beğavi mi ya da bunlardan başkası mı denilmiş, O ise Fetvalarında (2/193) Üç tefsirden soruldu, bid'at ve zayıf hadislerden en salim olanı Beğavi'dir demiştir.

Bu tefsir başka tefsir kitaplarına hamışeler olarak ta basılmıştır. Hazin ve İbn Kesir gibi. Bu baskılar tahrif içmez. Allahu Teala'dan bu baskıları selim kılmasını dileriz.

2- Şerhu's-Sünne: Selefi salihinin mirasından bize kadar ulaşan sünnet kitaplarındandır. Tertib, tenkih, belge hüküm ve ihata yönünden güçlü bir eserdir. Musannıfı -Allah kendisine rahmet etsin- inayeti tam bir kimsedir. Sünneti şerifenin koruyucularından takva sahibi zabt ehli, ravilerin hadislerini tercih etmiştir. Sonra bize bunun kapsamlı ve geniş şerhleri de ulaşmıştır garib kelimelerin tefsiri, hükümleri beyanı, problemlerin çözülmesi ve bunlardan başka sünneti anlamak, hadis, rivayet ve dirayet konularında pek çok faydaları içermektedir.

Allahu Teala Muhakkik Üstad Şuyab Arnavudi'yi güzel bir tahrir ile baskı yapmaya muvaffak kılmıştır. Bunun için Allahu Teala'ya hamd olsun. Allah onu hayırla ödüllendirsin.

3- Mesabihu's-sünne: Bu kitabta imamların kitaplarında varid olan nebevi hadislerden çoğunu toplamıştır. İsnadları mahzuftur. İçerisinde sahih ve hasen olanlar vardır. Sahih olanlar şeyhan Buhari ve Müslim'in kitaplarında tahrir ettikleridir. Ya da onlardan her ikisinin. Hasen olanlar da diğer sünen sahiblerinin tahrir ettikleridir.

Bu kitab elden ele dolaşan meşhur bir kitaptır. Gecikmeli olarak Daru'l-Marife tarafından Dr. Yusuf Abdurrahman'ın tahkiki ile 4 cüz halinde basılmıştır.

4- Tehzib. İmam Şafi'nin fıkhi üzeredir. Bilinen delilleri içeren basılmış fıkhi kitaplarındandır. Şafiiler bu kitaba itimad ederler, ondan faydalanırlar ve nakiller yaparlar. İmam Nevevi gibi. O'nun Ravdatü't-Talibin adlı kitabındaki nakillerinin çoğu böyledir.

5- Mecmuatü'l-Feteva. Bu kitab İbn Ali el-Mervezi'nin fetvalarını içermektedir. Kendisine sorulan fıkhi meselelere verdiği cevaplardan oluşmaktadır. İmam Beğavi onlara tabi olmuştur. O'nu Müzeni'nin muhtasarının tertibi üzere toplamıştır. Bu kitab Şam'da "Daru'l-Kütübü'z-Zahiriyye"de 375 rakam altında Şafi Fıkhi Kitapları arasında Hicri 913 yılı nüshası olarak durmaktadır.

6- El-Envar Fi Şemai'l-Muhtar. Keşfu'z-Zunun sahibi bu kitabı zikr etmiştir. Yine Kettani Er-Risaletü'l-Mustedrife adlı kitabında demiştir ki: Muhaddislerin yolu üzere tertib edilmiş bir kitaptır."

7- El- Camiu beynes-Sahihayn. Keşfu'z-Zunun sahibi ve kendisine biyografi yazanlar bu kitabı zikr etmişlerdir.

8- Kırk Hadis. Bu kitabı İbn Kadi el-Şehbe Hafız zehebi den naklederek zikretmiştir.

7- Beğavi'nin Şeyhleri:

İmam Beğavi asrının imamlarından ilim ve marifet almış ve aldıklarını başkalarına öğretmiştir. Hafızların büyüklerinden ve muhaddislerden rivayet edildiğine göre onlardan bazılarını aşağıda yazıyoruz.

1- İmamul Kebir bu Ali Huseyn bin Muhammed bin Ahmed el-Mervezi Vefatı H: 462

2- Merv muhaddisi, Ebu Umer AbdulVahid bin Ahmed bin Ebi'l-Kasım el-Muleyhi el-Helvi, Vefatı H: 463

- 3- Fakih İmam Ebu Hasen Ali bin Yusuf el-Cuveyni Şeyhu'l-Hicaz. Vefatı H: 463
- 4- Muhaddislerin isnad ettiği kişi. Ebu Bekr Ya'kub bin Ahmed en-Nisaburi Vefatı H: 466
- 5- İmamul Kebir Ebu Ali Hasan bin Said el-Mervezi Vefatı H: 463
- 6- Allame Ebu Bekr Muhammed bin Abdussamed et-Türabi, el-Mervezi, Vefatı H: 463
- 7- İmam Ebu'l-Kasım Abdulkerim bin Abdi'l-melik bin Talha en-Nisaburi, Vefatı, H: 470
- 8- El-Hafız Ebu Salih Ahmed bin Abdi'l-Melik bin Ali bin Ahmed en-Nisaburi Vefatı H: 470
- 9- Nisabur Müftisi Ebu Turab Abdu'l-Baki bin Yusuf bin Ali bin Salih el-Meraği. Vefatı H: 492
- 10- İmam Ömer bin Abdulaziz el-Faşani.
- 11- Ebu Hasen Muhammed bin Muhammed eş-Şirazi.
- 12- Ebu Said Ahmed bin Muhammed bin el-Abbasi'l-Hatib.
- 13- Ebu Muhammed Abdullah bin Abdussamed bin Ahmed el-Cüzcani
- 14- Ebu Cafer Muhammed bin Abdullah bin Muhammed el-Muallim et-Tusi
- 15- Ebu Tahir Muhammed bin Ali bin Muhammed bin Ali bin Biveyhi'z-Zürrad
- 16- Ebu Bekr Ahmed bin Ebi Nasr el-Kufani
- 17- Ebu Mansur Muhammed bin Abdilmelik el-Muzaffer El-Serahsi
- 18- Ebu Abdullah Muhammed bin Fadl bin Ca'fer el-Hurki
- 19- Ebul hasen Ali bin Huseyn el-Karini.
- 20- Ebu'l-Hasen Abdurrahman bin Muhammed bin Muhammed bin el-Muzaffer er-Revadi,

ve onların tasnifatlarında rivayet edilen diğer pek çok kimse.

O'nun öğrencileri de pek çoktur. Kendisinden ilim almışlar, faydalanmışlar ve bilgisinden istifade etmişlerdir. Allame Meciduddin el-Attari bunun örneklerinden biridir. O'ndan Şerhu's-sünne'yi rivayet etmiştir. Muhaddis Ebu Feth et-Tai el-Hemezani ve Allame Ebul Mekarim en-Nevkafi de onun öğrencilerindendir, Bunlardan başka kendisinden icazet alanların varlığı da rivayet olunmuştur.

İmam Beğavi'nin Tefsirindeki Menheci:

İmam Beğavi rahimehullahın Kur'an-ı Kerim tefsirindeki menheci, tekil kaldığı bir menhectir. Onun menheci diğer tefsir kitaplarından farklıdır ve bu farklılık belirgindir.

Biz onun menhecini burada açıklayacağız. İmam Beğavi Kuran-ı Kerim tefsirinde tutmuş olduğu yolu tefsirinin Mukaddimesi'nde açıklar. Kendilerinden tefsir rivayeti yaptığı sahabe ve tabiinden olan kimselerin isimlerini açıklar. Kendilerinden kıraat ilmine ilişkin olarak rivayet yaptığı kimselerin isimlerini açıkladığı gibi. Muhakkak o kıraat bilgilerini kıraati şöhret bulmuş kimselerden almıştır. Sonra tefsirinde tuttuğu menheci açıklar. Der ki: Ayetlerin beyan ve açıklamasında Rasulullah'ın hadislerine gittim. Muhakkak ki Kitab sünnetten açıklama ister. Sünnet te şeriatı öğrenme vesileleri ve din işleri ile ilgili bilgiler vardır. O da hadis imamlarından, hadis hafızlarından ve işitilmiş kitablardan alınır. Sonra münkerleri ve tefsir ilmine layık olmayan rivayetleri zikr ettim.

İmam Beğavi'nin tefsir ilminde ve menhecinde tutunmuş olduğu yöntem bize geldiği üzere aşağıda açıklayacağımız şekildedir:

- 1- Menhecinde orta bir yol tutmuş lafızların icazlarına bakmıştır.
- 2- Ayetlerin anlamlarının açıklanmasında tefsir yollarının en güzeline itimad etmiştir. O ayeti Kur'an'la, kıraatle ve sonra da Rasulullah'tan geldiği sabit olan hadislerle tefsir etmiştir. Sonra sırasıyla sahabe, tabiin ve müçtehid imamların sözlerine tutunmuştur. Onlardan rivayet edilen ayetlerin iniş sebeblerini öğrenmek istemiştir. Sonra da arapça dil bilgisine müracaat etmiştir.
- 3- Kur'an ayetlerinde fıkhi ahkama müteallik olan hususları zikr etmiştir.
- 4- Nebevi hadisleri sabit olan isnadları ile birlikte zikr ettiğinde aradığı şart, hadisin sahih ya da hasen olmasıdır. Ancak rivayet ettiği hadisler sahabe ve tabiinden gelmişse çoğunlukla onları isnadsız olarak zikr etmiştir.
- 5- Tefsirinde selefi salihinin ihtilaflarını ve onların rivayetlerindeki farklılıkları ve çeşitlilikleri zikr etmiştir. Onların bazılarını bazılarına tercih etmiştir. Bu da onun ayetin anlamına baktığının bir işaretidir. Olabilir ki bütün manalar ya da en fazla mana onun tercih ettiğinde toplanmıştır. Bu da İmam Beğavi'nin tefsirinin diğer tefsirlere oranla farklı bir yanıdır.
- 6- Müfessirlerin irab ve belâğat konusunda çeşitli tartışmaları olmuştur. İmam Beğavi onlardan birşey zikr edeceği zaman mutlaka zaruri olanı,

mananın ortaya çıkmasına yarayanını ve ayetteki muradın izahına vasile olacak olanını zikr etmiştir.

7- Akide ve Allah'ın sıfatları konusunda kelamcıların içerisinde düştükleri münakaşalarda da aynı yöntemi izlemiştir. Selefin menheci ve bu menhece yönelik olanlarla yetinmiştir.

8- Nazmın zahirinde bazı problemlerle karşılaştığı varid olmuştur. Mesela Bakara Suresi'nin 117. ayeti gibi.

9- İmam Beğavi rahimehullah işte bu tefsiri sunmuştur. Bu tefsir Kur'an tefsirleri arasında selefin menheci üzere yazılmış bir tefsirdir. Müfessirler bundan yararlanmış, onun izlediği yolu izlemiş, ve onun nakl ettiği eserlerle iktifa etmiştir.

9- İmam Beğavi Tefsirinde Neyi Almıştır?

Muhakkak ki bu ünvanı ona biz koyduk. Bu İmamın makamının yüceliğinden ve menzilinin öneminden dolayıdır. Ancak Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem'den başka hiç kimse ismet sıfatına sahip değildir. İmam Malik radiyallahu anh'den sabit olduğuna göre o şöyle demiştir. "Her insanın sözü alınır da atılır da... Ancak şu kabrin sahibi bundan müstesnadır" Ve Rasulullah'ın kabrini işaret etmiştir.

1-İsrailiyat haberlerinin anlatımı. Bunlar diğer tefsirlere nisbetle bu tefsirde oldukça azdır. Ta'liklerdeki 15, 16 ve 45 rakamlarına bakınız. Ve mukaddimedeki 6 nolu rakama dönünüz.

2- Kelbi'nin tefsirinde çeşitli sözlerden yaptığı rivayetler. Kelbi Muhammed bin Saib'tir. Ebu'n-Nadra Hafız Zehebi el-Muğni fi'd-Duafa adlı eserinde onu zikr etmiştir. O terk edilmiş bir ravidir. Süleyman et-Teymi onu yalanlamıştır. El-Kattan ve Abdurrahman da onu terk etmişlerdir. Hafız Sem'ani El-Ensab isimli kitabında Cild 1 Sh 453-454. Kelbi tefsir sahibi olan bir kimsedir. Kufe ehliindendir. Kelbi Abdullah İbn Sebe'nin ashabından bir Sebei idi. Onlardan bazıları derlerdi ki: Muhakkak ki Ali ölmedi. Kıyamet saatinden önce dünyaya dönecektir... Onlar bir bulut gördükleri zaman derlerdi ki: "İşte emirel müminin orada.!" İşte bu adamın hali budur. O'nun rivayetleri kabul edilmez ve ondan rivayet yapmak caiz değildir.

3- Bazı batıl rivayetleri zikr etmiştir. Bu rivayetlerin batıllığına ise işaret etmemiştir. Batıl ehlinin müminlerin annesi Aişe'ye yaptıklarına ilişkin rivayetle mushaf konusunda Osman radiyallahu anh için söylenenlerle

ilgili rivayetler gibi. Taliklerdeki 121 ve 122 rakamlarına bakınız. Tefsir 1. cüzden. Biz bu hususları yeri geldiğinde zikr ettik.

10- İmam Beğavi'nin Biyografisi İçin Müracaat Edilen Kaynaklar:

Basılı olanlar:

- 1- Siyeri Alami'n-Nübelâ Hafız Zehebi, Tezkiratü'l-Huffaz, Zehebi
- 2- El-Vafi, Safdi
- 3- Vefiyati'l-A'lan, İbn Hallikan
- 4- El-Bidaye ve'n-Nihaye Hafız ibn Kesir
- 5- El-muhtasar Fi Ahbari'l-Beşer, Ebi Fûda
- 6- Mir'atü'l-Cinan, Yafii
- 7- Tabakatü's-Şafiin, Subki
- 8- en-Nücümü'z-Zahire İbn Tağri, Berdi
- 9- Tabakatül Müfessirin Hafız Suyuti,
- 10- Miftahu's-Saade, Lettaş Kübra Zade
- 11- Müfessir ve Muhaddis İmam Beğavi, Şeyh Halid Abdurrahman el-Ak

Basılmamış Olanlar:

- 1- El-İstidrak, 1/57-58 İbn nukta, ez-Zahiriyye Rakam 423 Hadis
- 2- EsmaurRical 47, Tıybi, el-Huseyn bin Muhammed, ez-Zahiriyye, 6164 Genel
- 3- İlamu bivefayati'l-İlam, 2/206, Zehebi, Zahiriye, Rakam 116
- 4- Tabakatu-ş-Şafiyye 2/37, Esnevi, Zahiriyye 56, Tarih.
- 5- Şafi ve Ashabının Menakibi, 2/193, İbn Kadi Şehbe, Zahiriyye, 57, Tarih.
- 6- Esmau'r-Ricalu'n-nakilin ani's-Şafi ve'l-Mensubiyne ileyh. 1/65 İbn Hidaye Zahiriyye 6164
- 7- Tabakatül Müfessirin, 58 ed-Davudi, Arif Hikmet Kütüphanesindeki film nüsha. Medine-i Münevvere.

Bu Tefsirde Yaptıklarımız:

Bu büyük tefsirde biz aşağıda gelen şunları yaptık

- 1- Kur'an nasslarının yazımı Hafs kıraatinde varid olduğu üzeredir. Bu kıraat Mısır ve Şam ehlinin kıraatidir.

2- Kitaba ait yazıların yazılımı nüshalar arasından bize ulaşan en sahih nüshaya göredir.

3- Kıraatlerin yazılımı İmam Beğavi'nin tefsirinde Kur'an ayetleri için zikr ettiği gibidir.

4- Hadislerin tahriri musannifin rivayeti iledir, isnadsızdır. Muteber Sünnet kitapları kaynakları üzeredir: Sahihler, Dört Sünen kitabı, Müsnedler ve Mu'cemler. Tahrir kitapları Hafız İbn Hacer'in et-Telhisu'l-Habir kitabı ve Hafız Zeylai'nin Nasbu'r-Raye isimli kitabı gibidir.

5- Kitab üzerine talik bazı garib kelimelerin izahı ve müşkil meselelerin çözümü için önemli ve zorunludur.

Yüce ve kudret sahibi olan Allah'tan bizi ve bütün müslümanları Kerim Kitabı ve seçtiği Nebisi, değerli Elçisi'nin Sünnetiyle amel etmeye muvaffak kılmasını dileriz. Sıratı müstakim üzere en doğru ve en sağlam yola bizi ilham etmesini dileriz. Salihlerin, şehidlerin, sıddıkların, nebilerin ve kendilerine nimet verdiklerinin yoluna... Sağlam dinine bizi hidayet etmesini dileriz. Bizi bu dünya hayatında da ahirette de sağlam bir söz üzere sabit kılsın. Maksudlarımızı, niyetlerimizi ve amellerimizi sadece kendi rızası için kılsın. Bizden razı olsun ve bizi kendisinden razı kılsın. Kıyamet gününde kerim elçisinin şefaati ile bizi rızıklandırsın. Fazlı ve keremi ile bizi cennete soksun. Azabından ve ateşinden bizi rahmet ve afvı ile korusun. muhakkak ki o kendisinden istenilenlerin en keremlisidir. O bizim Rabbimizdir, ondan başkasına kulluk etmeyiz. O bize yeter, o ne güzel vekildir.

Mervan ve Halid.

Allah o ikisini ve ana-babasını bağışlasın. Amin

MUKADDİME

Bismillahirrahmanirrahim.

Büyük İmam, Seyyid, Sünnet İhyacı, Hadis Yardımcısı, Doğu ve Batının müftüsü dedi ki: Ebu Muhammed el-Huseyn ibn Mes'ud el-Ferra el-Begavi -Allah ondan ve ana-babasından razı olsun. Azamet, Kibriya, İzzet, ebedilik, yücelik, yükseklik, övgü ve övülmüşlük sahibi olan Allah'a hamd olsun. O kendisine koşulan eş ve ortaklardan yücedir. Benzetmelerden ve örneklerden mukaddestir. Salat ve selam onun nebisi, sevgilisi, seçtiği, son nebi, muttakilerin imamı Muhammed'in üzerine olsun, yerdeki toprak ve gökteki yıldızlar adedince... Melik, Selam, Mü'min, Müheymin, Allam, Hükümlerin koyucusu celal ve ikram sahibi Allah'a yine hamd olsun ki, Nebimiz Muhammed aleyhissalatü vesselamın üzerine dini indirerek bize ikramda bulundu. Bizi helal ile haramı birbirinden ayıran kitabı vererek nimetlendirdi. Salat ve selam onun sevgilisi ve yaratıkları içerisinde seçtiği Muhammed aleyhisselamın üzerine olsun., gece ve gündüzün saatleri adedince... Ve onun ailesine, ashabına salat ve selam olsun. Gecenin yıldızları adedince... Ve diğer nebilerin ve meleklerin üzerine salat ve selam olsun. Bundan sonra,

Muhakkak Allahu Teala Elçisini hidayet ve hak dinle alemlere rahmet olarak mü'minleri müjdeci ve muhalifleri uyarıcı olarak gönderdiğini bize bildirdi. Nübüvvet zincirini onunla tamamladı. Risalet zincirini de onunla sona erdirdi. Bütün güzel fiilleri ve güzel ahlakı onunla tamamladı. Fadlı ile onun üzerine cehaletten kurtarıcı, dalaletten hidayete ulaştırıcı bir nur indirdi. Ona uyan kimsenin kurtulacağına hükm etti. İşittikten sonra ondan yüzçeviren kimsenin husrana uğrayacağına hükm etti. Yaratıklar için o kitabın tilavetini kolaylaştırdı. Dillerde onun kıraatini kolay kıldı. O kitabın içerisinde emr etti, yasakladı, müjdeledi, korkuttu, öğüt verdi ve düşündürdü. İbret alınması için geçmiş kavimlere ait kıssaları bu kitapta anlattı. Bu kitabın nasih ve mensuhu, durak yerleri, hükümleri, nüzül sebepleri bilindi. Yine ayetlerin genel olanları ile özel olanları da bilindi. Kur'an-ı Kerim içindeki ilimlerin sırları bakımından derin bir deryadır, sonu yoktur, o Allah'ın mu'ciz bir kelimidir. Manalarındaki hakikat ve incelikler her yönüyle idrak edilemez. Diğer yaratıklara oranla selefi salihin ilim ve anlayışları nisbetinde bu kitabın çeşitli ilimleri konusunda te'lifler yazdılar. Onların bu gayretlerinden dolayı Allah'a şükreder ve onların hepsine Allah'tan rahmet dileriz.

Mealimu't-tenzil adlı bu kitabım ve tefsirim hakkında yaptığım iktibaslardan dolayı samimi arkadaşlarımdan bir topluluk bana soru

sordu. Allah'ın fadlı ve kolaylaştırması ile Rasulullah'ın vasiyyetine imtisal ederek onları cevabladım. Ebu Said el-Hudri'den rivayet edilmiştir. Rasulullah'ın şöyle buyurduğunu söylemiştir:

“Muhakkak size yeryüzünün değişik bölgelerinden insanlar dini anlamak için geliyorlar. Onlar size geldiği zaman onlara hayrı tavsiye edin.”

Bizim yaptığımız sadece ilim tedvinin insanlar arasında beka bulması konusunda bizden önceki salih selefimize uymaktır. Yoksa biz onların yaptıklarına ilaveten ayrıca birşey yapmıyoruz. Ancak değişik zamanlarda ve dönemlerde insanları uyarmak ve hazırlamak için yapılan tecdid hareketlerinde bir sakınca yoktur. Allahu Teala'nın yardım ve inayeti ile soruları bu kitabta biraraya getirdim. Bunları fazasıyla öğrenmek isteyen insanlar için Allah'tan fayda diliyorum. Abdullah ibn Abbas radiyallahu anhumadan bu ümmete bir haber aktarıyorum. Ondan sonra gelen tabiinden, selef imamlarından.... Mücahid, İkrime, Ata bin Ebi Rebah, Hasan Basri'den. Allah hepsinden razı olsun. Katade'den, Ebu Aliye'den, Muhammed bin Ka'b'tan, Zeyd bin Eslem'den, Kelbi'den, Dahhak'tan, Muhakıtl bin Hayyan'dan, Mukatil bin Süleyman'dan, Süddi'den ve diğerlerinden...

Abdullah bin Abbas'ın tefsirine gelince... Allah ondan razı olsun, o tercümanı'l-Kur'an'dır. Nebi sallallahu aleyhi ve sellem onun için şöyle buyurmuştur.

“Allah'ım ona kitabı öğret.” Ve yine buyurmuştur ki:

“Allah'ın onu dinde fakih kıl.”

Bunu rivayet eden Ebu İshak demiştir ki: Bu hadisin senedi şöyledir. Bize Ebu Muhammed bin Abdullah bin Hamid haber verdi. Ben Ebu Hasan Ahmed bin Muhammed bin Abdus et-Tavaifi, Osman bin Said ed-Darimi, Abdullah bin Salih, Muaviye bin Salih, Ali bin Ebi Talha, Abdullah ibn Abbas'tan.

Dedi ki: Ben Ebu Kasım Hasen el-Habib, Abdullah bin Muhammed es-Sekafi, Ebu Cafer Muhammed bin Nadreveyh el-Mazini, Muhammed bin Said bin Muhammed bin Hasan bin Atiyye, Said el-Avfi, Dedi ki: Bana amcam Huseyn bin Hasen bin Atiyye rivayet etti. Babam dedem Atiyye'den o da İbn Abbas'tan rivayet etti. Salebi dedi ki, Bize Ebu Kasım Hasen bin Muhammed bin Hasen en-Nisaburi rivayet etti. Ben Ahmed bin Muhammed bin İbrahim es-Salebi es-Sarimi, el-Mervezi'yim. Ben Ebu Abbas Ahmer bin el-Hadr es-Sayrafi, Ben Ebu

Davud Süleyman bin Mabel es-Sinci, ben Ali bin Hasen bin Vakid, Yezid en Nahvi'den, İkrime'den, İbn abbas'tan.

Mücahid'in tefsirine gelince... Ebu Abdullah Muhammed bin Ahmed İbn Butta dedi ki: Abdullah bin Muhammed bin Zekerriyya, Said bin Yahya bin Said el-Emevi. Müslim bin Halid ez-Zenci, İbn Ebi Neca Mücahid'den.

Ata ibn Ebi Rebah'ın tefsirine gelince... Ebu Kasım Hasen bin Muhammed bin Hasen en-Nisaburi. Ebu Kasım Abdurrahman bin Yasin ibn el-Cerrah et-Taberi. Ebu Muhammed bin Bekr bin Müstehil ed-Dimyati. Abdulgani bin Said es-Sakafi, Ebu Muhammed Musa bin Abdurrahman es-Sağani, Ebu Cüreyc'ten, Ata ibn Ebi Rebah'tan.

Hasan el-Basri'nin tefsirine gelince... Ebu'l-Kasım Hasen el-Basri. Ebu'l-Kasım Huseyn bin Muhammed bin Abdullah. Babamdan işittim. Ben Ebu'l-Hasen Muhammed bin Ahmed es-Sıla el-Ma'ruf. Said bin Muhammed. Menhel bin Vasıl Ebu Salih'ten. Amr bin Ubeyd'den. Hasen bin Hasen el-Basri'den.

Katade'nin tefsirine gelince... Ben Ebu Muhammed Abdullah bin Hamid Muhammed bin el-İsbahani, Ben Ebu Ali Hamid bin Muhammed bin el-Hervi. Ebu Yakub İshak bin Hasen bin Meymun el-Harbi. Ebu Muhammed el-Huseyn bin Muhammed el-Mervezi. Şebban bin Abdurrahman en-Nahvi, Katade'den. Aişe Ebu'l-Kasım el-Habibi dedi ki: Ben Ebu Zekerriya el-Anberi, Ca'fer bin Muhammed es-Suvvar. Ben Muhammed Bin Rafi' Abdurrezzak'tan Ma'mer'-den Katade'den

Ebu Aliye'nin tefsirine gelince... Ebu Aliye'nin ismi Refi' bin Mihran'dır. Ebul Kasım el Hasen bin Muhammed bin Hasen el-Mufessir. Ben Ebu Amr Ahmed bin Muhammed bin Mansur bin Hasen. Ebu'l-Hasen Ahmed bin İshak bin İbrahim bin Mezid es-Serahsi. Ben Ebu Ali Hasen bin Muhammed bin Musa el-Ezdi. Ammar bin Hasen bin Beşir el-Hemedani. Abdullah bin Ebi Ca'fer'den, o da babasından Rebi'den, Enes'ten, Ebu Aliye'den.

Kurzi'nin tefsirine gelince... Ebu'l-Kasım Hasen bin Muhammed bin Habib o da babasından . Ebu Abbas Muhammed bin Hasen el-Hervi. Reca bin Abdullah. Ben Mahil bin Süleyman elh-Hervi Ebi Ma'ser'den o da Muhammed bin Ka'b el-Kurzi'den.

Zeyd bin Eslem'in tefsirine gelince... Ben Hasen bin Muhammed bin Hasen dedi ki: Bana Ahmed bin Kamil bin Halefe bin Muhammed bin Cerir et-Taberi yazdı. Dedi ki: Yunus bin Abdu'l-Ala es-Sayrafi.

Abdullah bin Vehb. Abdurrahman bin Zeyd bin Eslem babasından haber verdi.

Kelbi'nin tefsirine gelince... Hicri 464 yılında Ramazan ayında Merv şehrinde Şeyh Ebu Abdullah Muhammed bin el-Hasen el-Mervezi 'den onu okudum. Dedi ki: ben Ebu Mes'ud Muhammed bin Ahmed bin Muhammed bin Yunus el-Hatib 504 yılında Muharrem ayında. Ben Ebu İshak bin İbrahim bin Ahmed bin Muhammed bin Maruf el-Hur el-Mervezi. Muhammed bin Ali el-Ensari el-mufessir Ali bin İshak ve Salih bin Muhammed es-Semerandi. O ikisi dedi ki: Muhammed bin Mervan Muhammed bin Saib'ten Ebi Nadr'dan. Ebi Salih'ten. Ben Ebu Talib'in kızı Ummu Hani'nin Mevlası Za'za'n. İbn Abbas'tan.

Dahhak bin Müzahim el-Helali'nin tefsirine gelince... Ben Üstaz İshak es-Sa'lebi, Ebu'l-Kasım Hasen bin Muhammed es-Süddüsi. Ebu Amr ve Ahmed bin Muhammed bin Hasen. Ca'fer bin Muhammed bin Süvvar. Ahmed bin Muhammed bin Hanbel el-Mervezi. Ebu Muaz Ubeyd bin Süleyman el-Bahili, Dahhak'tan.

Mukatil bin Hayyan'ın tefsirine gelince... Ben Abdullah bin Hamid el-vezzani. Ahmed bin Muhammed bin Abdus. İsmail bin Kuteybe. Ebu Halid Yezid bin Salih el-Ferra en-Nisaburi. Bekir bin Ma'ruf el-Belhi el-Ezdi. Ebu Muaz Mukatil bin Hayyan'dan.

Mukatil bin Süleyman'ın tefsirine gelince. Bize Ebu İshak İbrahim bin Muhammed el-Mihricani haber verdi. Ben Ebu Muhammed AbdulHalik bin Hasen bin Muhammed es-Sukayti el-Ma'ruf bin ibni Ebi Ru'ye. Abdullah bin Sabit bin Ya'kub el-Mukri. Ebu Muhammed dedi ki: Ebu Muhammed, Ebu Huzeyl ibn Habib Ebu Salih ez-Zeydani. Mukatil bin Süleyman'dan.

Süddi'nin tefsirine gelince... Ebu'l-Kasım Hasen bin Muhammed bin Hasen. Ben Ebu Tıyb. Muhammed bin Abdullah bin Mübarek eş-Şeiri. Ahmed bin Muhammed bin Nasr el-Leyyad. Amr bin Talha el-Kunnad. Dedelerinden, onlar da Süddi'den.

Başlangıçta onlar Vehb bin Münebbih'ten rivayet etmişlerdi. Meğazi'den Muhammed bin ishak. Ebu Said eş-Şureyhi haber verdi. Dedi ki: Ahmed bin Muhammed bin İbrahim es-Sa'lebi. Bana Ebu Nuaym Abdulmelik bin Hasen bin Muhammed bin İshak el-Ezheri haber verdi. Ben Ebu Muhammed Hasen bin Muhammed bin İshak bin Rahuyeh bin Uhti Ebu Uvane Ben Ebu Hasen Muhammed bin Hamid bin el-Berra el-Abdi. Dedi ki: İdris oğullarından Ebu Abdullah Abdul Mun'im'e okudum. O da babasından o da Vehb bin Münebbih'ten. Ben Ebu Said eş-Şureyhi.

Ben Ebu İshak es-Salebi Ben Abdullah Muhammed bin Abdullah el-Hafiz. Ebu Abbas Muhammed bin Ya'kub bin Yusuf Ahmed bin Abdul-Cebbar el-Utaridi. Ben Yunus bin Bekir Muhammed bin İshak bin Yesar el-Medeni. Ben Ebu Said eş-Şureyhi. Ebu İshak es-Sa'lebi. Ebu Muhammed Abdullah bin Muhammed bin Ahmed bin Ukeyl el-Ensari. Ben Ebu Hasen Ali bin Fadl el-Huzzai. Ben Ebu Şuayb bin Abdullah bin Hasan el-Harrani. Ben Nukeyli Ben Muhammed bin Seleme Muhammed bin İshak'tan.

Bunlar onların işittikleri yollardan yaptıkları, imamlardan nakl ettikleri isnadların çoğudur. Daha uzun isnadları rivayet etmeyi bıraktım. Sahabeden ve tabiinden yapılan nakillere ait bunlardan başka diğer isnadlar İnşaallahu Teala gelecektir.

Sonra muhakkak insanlar Kur'an-ı Kerim'in ahkamına ittiba ederek kulluk yapıyorlardı. Kur'an-ı Kerim'in sınırlarını ezberlediler. O'nun tilaveti ile kulluk yaptılar. Mushaflarda yazıldığı üzere onun harflerini ezberlediler. İmam Beğavi sahabenin ittifak ettiği haberlerden yararlandı. Sahabe ve tabiine muvafakat edip bilinen kıraat alimlerinin sahabe ve tabiinden nakl ettikleri görüşlere muhalefet eden kimselere itibar etmedi. İmam tercihleri üzere ittifak etti. Bu kitabta bilinen ve şöhret olmuş kıraatlerle kıraat alimlerinin tercihlerini zikr etti. Bu kıraatleri İmam Ebi Nasr Muhammed bin Ahmed bin Ali el-Mukri el-Mervezi'ye hem tilavet ve hem de rivayet olarak okudu. Dedi ki: Onu Ali Ebi Kasım Zahir bin Ali es-Sarfi'ye okudum. Ded ki: Ebu Bekr Ahmed bin Huseyn bin Mihran'a zikr edilen isnadlarla onu okudum. İnaye kitabı olarak bilinen kitabında. Onlar şunlardır: Ebu Ca'fer Yezid bin El-Ka'ka' Ebu Abdurrahman Nafi bin Abdurrahman el-Medeniyyan. Ebu Ma'bed Abdullah bin Kesir ed-Dari el-Mekki. Ebu İmran Abdullah bin Amir eş-Şami. Ebu Amr ve Zübban bin A'la. el-Mazini el-Attar. Ve Ebu Muhammed bin Yakub bin İshak el-Hadremi el-Basriyyan. Ebu Bekr Asım bin Ebu en-Nucud el-Esedî. Ebu İmare Hamze bin Hubeyb ez-Ziyat. Ebu Hasen Ali bin Hamze el-Kesai el-Kufiyyiyn.

Ebu Cafer Abdullah bin Abbas'tan kıraat aldı. Ebu Hureyre ve başkalarından da. Onlar Ubey bin Ka'b'ın kıraati üzere Kur'an okuyorlardı. Nafi'ye gelince o kıraatini Ebi Cafer el-Kari'ye okudu. Abdurrahman bin Hürmüz el-A'rec Ebu Hureyre'nin kıraati üzere okudu. Ebu Hureyre de Ubey bin Ka'b'ın kıraati üzere okuyordu. Abdullah bin Kesir'e gelince o Mücahid bin Cübeyr'in kıraati üzere okudu. Mücahid

de İbn Abbas'ın kıraati üzere okuyordu. İbn Abbas ta Übeyy bin Ka'b'a okudu. Übeyy bin Ka'b ta Rasulullah'ın okuduğu gibi okuyordu.

Abdullah bin Amir'e gelince Muğire'ye okudu. Muğire Osman bin Afvan'a okudu. Asım'a gelince o Ebu Abdurrahman'a es-Sülemi'ye okudu. Ebu Abdurrahman Ali bin Ebi Talib'e okudu. Asım dedi ki: Ben Ebu Abdurrahman'ın okuyuşuna döndüm. O Zer bin Hubeyş 'in okuduğu gibi okuyordu. Zer de Abdullah bin Mes'ud'a okudu. Hamza'ya gelince o Abdurrahman bin Ebi Leyla, Süleyman bin Mihran el-A'meş ibn el-Ayün ve başkalarına okudu. Abdurrahman bin Ebi Leyla da Abdullah'ın ashabından bir cemaata okudu. Kesai Hamza'ya okudu. Yakub Ebu Münzer Selam bin Süleyman el-Horasani'ye okudu. Sellam Asım'a okudu. Onların ittifak ettikleri kıraati bu kıraatin cevazına delil olarak zikr ettim.

Hükümlerin beyanı ya da ayetlerin okunuşunda bu kitabta Rasulullah'ın hadislerinden de zikr ettim. Muhakkak ki Kitab Sünnet'ten açıklama bekler. O ikisinde şariat bilgilerinin vesileleri ve din işleri ile ilgili bilgiler vardır. Muhakkak sünnet te hadis imamlarından ve hafızlarına ait bilinen kitablardan öğrenilir.

Bu kitabta tefsire yakışmayan şeylerden ve münkerleri zikr etmekten yüz çevirdim. İlmi isteyen kimseye mübarek olmasını dilerim. Yardım Allah'tandır.

Kur'an'ın Faziletleri Ve Onun Öğretimi:

Ben AbdulVahid bin Ahmed el-Muleyhi, Ben Ebu Muhammed Abdurrahman bin Ebu Şureyh. Ben Ebu Kasım Abdullah bin Muhammed bin Abdulaziz el-Beğavi. Bize Ali bin Ca'd anlattı. Ben Şu'be, Alkame bin Mersed'den. Dedi ki: Sad bin Ubeyde'yi işittim. Ebu Abdurrahman es-Sülemi, Osman'dan hadis rivayet ediyordu. Şu'be dedi ki:

“Nebi'den mi?” Dedi ki

“Evet Nebi'den.” Dedi ki:

“Sizin en hayırlınız Kur'an'ı öğrenen ve öğretendir.”

Buhari Sahih'inde bu hadisi Haccac bin Münhal'den o da Şu'be'den tahrir etti.

Ben Ebu Bekr Muhammed bin Abdussamed et-türabi, Ben Ebu Muhammed Abdullah bin Ahmed es-Serahsi, Ben Ebu İshak İbrahim bin Huzeym eş-Şaşı, Ben Ebu Muhammed Abd bin Humeyd eş-Şaşı, Huseyn

bin Ali el-Cufi Dedi ki: Ben Hamza ez-Ziyat'tan işittim. Ebu Muhtar et-Tai'den, kardeşimin oğlu Haris el-A'ver'den...

Haris el-A'ver anlatıyor:

Mescid'e uğramıştım. Gördüm ki, insanlar bazı sözlere dalmışlar. Ali (r.a.)'nin yanına girdim ve O'na durumu haber verdim. Bana:

“Doğru mu söylüyorsun, öyle mi yapıyorlar?” dedi. Ben de

“Evet!” dedim. Ali (r.a.) dedi ki:

“Ben Rasulullah (s.a.v.)'ın şöyle söylediğini işittim:

“Haberiniz olsun, fitne çıkacak!” Ben hemen sordum:

“Bundan kurtuluş yolu nedir, ey Allah (cc)'ın Rasulü!” Buyurdu ki:

“Allah (cc)'ın Kitabı'dır. Onda sizden öncekilerin ve sizden sonrakilerin, bir de aranızdakilerin hükmü vardır. O ciddidir, şaka değildir. Kim zorbalığından dolayı onu terk ederse Allah (cc) onu helak eder. Kim ondan başka bir yerde hidayet ararsa Allahu Teala (cc) onu sapıklıkta bırakır. O Allah (cc)'ın sağlam ipidir, o hikmetli bir zikirdir, o dosdoğru yoldur. O kendine uyan hevaları kaymaktan ve dilleri iltibastan korur. Alimler ona doymazlar. Onun çokça tekrarı usanç vermez, tadını eksiltmez. İnsanı hayretlere düşüren acaiblikleri tükenmez. O öyle bir Kitab'tır ki, cinler onu işittikleri zaman şöyle dediler: “ Biz acaib bir Kur'an dinledik, bu doğruya iletmektedir, biz ona iman ettik” (Cinn: 72/1) Kim onunla konuşursa doğru söyler, kim onunla amel ederse ecir alır. Kim onunla hüküm verirse adaletle hüküm etmiş olur. Kim ona çağırılırsa, doğru yola çağırılmış olur.”

Sonra Ali (r.a.) dedi ki: “Ey A'ver! Sen bu güzel kelimeleri (ve içerdiği anlamları) al.”

(Tirmizi: 14/2908)

Ebu İsa dedi ki: Bu hadis bu vecihten başka bir yolla bilinmiyor. İsnadı ise mechuldür.

Ben Abdulvahid bin Ahmed el-Muleyhi. Ben Ebu Mansur Muhammed bin Muhammed bin Sem'ani. Ben Ebu Ca'fer Muhammed bin Ahmed bin Abdu'l-Cebbar ez-Ziyati. Bize Humeyd, bize İshak bin İsa. Dedi ki: İbn Luhey'a'dan işittim. Diyordu ki: Mesrah bin A'han bize dedi. Ukbe bin Amir'den işittim. O da Nebi sallallahu aleyhi ve sellemden işittiğini söyledi. Buyurdu ki:

“Eğer Kur'an bir kılıfın içerisinde olsaydı ona ateş dokunmazdı.”

Bunun manası için şöyle denildi. Kim Kur'anı ezberler ve onu okursa kıyamet gününde ona ateş dokunmaz.”

Ben Abdulvahid el-Muleyhi, ben Ebu mansur Sem'ani, Ben Ebu Cafer ez-Ziyati, Cafer bin Avf ben İbrahim bin Müslim Ebi Ahvas'tan. Abdullah bin Mes'ud'dan. Dedi ki:

“Bu Kur'an Allah'ın size bir hediyesidir. Öyleyse gücünüzün yettiği kadar Allah'ın hediyesini öğrenin. Muhakkak ki bu Kur'an Allah'ın bir ipidir, açık bir nurudur, fayda verici ve şifadır. Kendisine sarılan kimse için koruyucu ve kendisine uyan kimse için de kurtuluştur. İçerisinde çelişki yoktur, güçlüdür. Acaibliklerinin sırrına ulaşamaz. Onu okuyun. Muhakkak Allah Azze ve Celle onu okuyanı her harfî için on ecirle ecirlendirir. Elif lam mim bir harftir demiyorum. Bilakis elif bir harftir, lam bir harftir, mim bir harftir.”

Bazıları bu hadisi merfu olarak Abdullah bin Mes'ud'dan rivayet etmişlerdir.

Ben Ebu Ca'fer Ahmed bin Ebi Ahmed, ben Şerif Ebu'l-Kasım, Ali bin Muhammed bin Ali el-Husni, el-Harrani, bana yazdı ki, Ben Ebu Bekr Muhammed bin Huseyn bin Abdullah el-Ecdi, Ebu Fadl Cafer bin Muhammed, Hasan bin Muhammed Zağferani, Ali bin Asım İbrahim el-Heceri'den, Ebu Ahves Abdullah'tan dedi ki: Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu. Yukarıdaki manayı zikr etti.

Ben İmam Ebu Ali el-Huseyn bin Kadi Ebu Muhammed Abdullah bin Yusuf İbra bin Muhammed el-İsfahani Ben Ebu Muhammed Abdurrahman bin Yahya el-Kadi ez-Zühri Mekke'deki Ben Muhammed bin İsmail bin Salim es-Saiğ Ben Süleyman bin Davud İbrahim bin Said İbn Şihab ez Zuhri'den. İbn Amir'den ve Vaile bin Tufeyl'den. Nafi bin AbdulHaris Umer bin Hattab radiyallahu anh ile karşılaşmıştı. Dedi ki:

“Ya emirel müminin. Muhakkak bir adam Kur'an okuyor, onun farzlarını biliyor ve kitab ile hüküm veriyor” Ömer dediki:

“Vallahi Nebiniz şöyle buyurmuştu.

“Muhakkak Allah Kur'anı kavimlerden kaldırır, onunla başkaları zayi edildiği zaman.”

Bu hadis sahihtir. Müslim bu hadisi Züheyr bin Harb'den tahrir etmiştir. Ben Yakub bin İbrahim babasından İbrahim bin Said et-Türabi İbn Ebil Heysem lakabı ile bilinir. Ben Hakim, Ebu'l-Fadl Muhammed bin Huseyn el-Haddadi 384 senesinde. Ben Ebu Yezid Muhammed bin Yahya bin Halid Ben İshak bin İbrahim el-Hanzala. Ben Cerir yani İbn AbdilHamid Kabus ibn Ebi Tibyan'dan o da babasından o da İbn Abbas'tan dedi ki: Rasulullah buyurduki:

“Muhakkak ki kalbinde Kur’an’dan hiçbirşey olmayan bir kimse harab olmuş bir ev gibidir.”

Ebu İsa dedi ki: Bu hadis sahihtir, hasendir. Ben Abdulvahid el-Muleyhi, ben Ebu Mansur es-Sem’ani. Ben Ebu Ca’fer ez-Ziyani Humeyd’dan. Ben Ebu Eyyub Dimeşki Said’dan işittim. İbn Yahya Abdullah bin Ebi Humeyd o da babam Hakim’dan O da Vaile bin Eska’dan. Rasulullah buyurdu ki:

“Tevrat’ın yerine bana yedi uzun sure verildi. İncil’in yerine bana mueyyin verildi. Zebur’un yerine mesani (yedili) verildi. Ve ayrıca arşın altından Fatihatül Kitab ile Bakara suresinin son ayetleri verildi ki benden önce bunlar hiçbir peygambere verilmemişti. Ve Rabbim bana ayrıca bunlardan başka mufassal sureleri de verdi.”

Bu hadis garibtir. Tedriburraviye bakınız.

FATİHA SURESİ

Fatiha Suresinin bilinen üç ismi vardır. Fatihatü'l-Kitab, Ümmü'l-Kur'an, Es-Sebu'l-Mesani. Allahu Teala Kur'an'a bu sure ile başladığı için Fatihatü'l-Kitab diye isimlendirilmiştir. Ümmü'l-kur'an diye isimlendirilmesinin sebebi Kur'an'ın aslı bu sure olduğu içindir. Çünkü Kur'an'a bu sureden başlanılır. Ve birşeyin anası onun aslıdır. Bu yüzden Mekke için "Ümmül Kura" şehirlerin anası denilmiştir. Muhakkak ki orası bütün beldelerin aslıdır. Yerin ortası oranın altından geçer. Denildi ki: Fatiha suresi bütün diğer surelerden önce okunduğu için ve namazda Kur'an kıraatine onunla başlanıldığı için bu sure bir mukaddime ve bir öncüdür. Es-Sebu'l-mesani denmesine gelince, muhakkak ki bu sure bütün alimlerin görüş birliği ile yedi ayetli bir suredir. Mesani diye isimlendirilmesinin sebebi namazda tekrar tekrar okunduğundandır. Bu sure namazın her rekatında okunur. Mücahid dedi ki: mesani diye isimlendirilmesinin sebebi Allahu Teala bu ümmet için bu sureyi istisna ettiğinden dıydır. Alimlerin çoğuna göre bu sure Mekki bir suredir. Mücahid ise bu surenin Medeni olduğunu söylemiştir. Ve yine bu surenin hem Mekke'de ve hem de Medine'de iki defa mükerrer olarak indiği görüşünde olanlar da vardır. Bunun için de "Mesani" diye isimlendirilmiştir, diyorlar. Doğru görüş birinci görüştür, sure Mekki'dir. Allahu Teala Rasulüne "And olsun ki biz sana ikişerliden yediye verdik" diyerek ikramda bulunmuştur. Bu ayetten murad ise şübhe yok ki Fatiha Suresidir. Bu ayetin içerisinde yer aldığı Hicr Suresi ise Mekki'dir. Öyleyse ikram ile ilgili ayetten sonra ikram edilen Fatiha Suresinin inmesi mümkün değildir. Önce Fatiha Suresi inmiştir, sonra da Fatiha suresinin Rasulullah'a ikram edildiği ile ilgili Hicr Suresi'nin yukarıdaki ayeti inmiştir.

1. Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla:
2. Hamd, alemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.
3. O Rahman ve Rahim'dir,
4. Din Gününün sahibidir.
5. Ancak Sana kulluk eder ve yalnız Senden yardım dileriz.
6. Bizi doğru yola eriştir.
7. Nimete erdirdiğin kimselerin yoluna; gazaba uğrayanların, ya da sapıtanların yoluna değil.

Rahman ve rahim olan Allah'ın adı ile...

Bismillah kelimesindeki ba harfi, kendisinden sonra gelenleri hafz için bir ziyadeliktir. Tıpkı "min" ve "an" harfi cerleri gibi.

Kur'an'a besmele ile baylanmasının sebebi şudur: Allah diyor ki, Bismillah ile başla, ya da Bismillah de. Bismillah kelimesindeki isim kelimesinin başındaki elif harfinin sakıt olmasının nedeni besmele çok kullanıldığı için bir kolaylık olsun diyedir. Ba harfinin uzun olmasının sebebi hakkında Kuteybi şöyle demiştir: Allah'ın Kitabında sözün başlangıcının muazzam bir harf ile olması içindir. Ömer bin Abdülaziz rahimehullah kitabında şöyle der: Ba harfini uzatın, sin harfini belirgin yazın. O ikisinin arasını ayırın. Mim'i yuvarlak yazın. Bütün bunlar Allah azze ve cellenin kitabına ta'zim olsun içindir.

Yine denildi ki: Besmelenin okunuşunda elifi düşürmemek gerekir. Bilakis elif harfi ba harfinin üzerine uzatılmalıdır. Bunun sebebi elif harfinin sukutunu anlatmak içindir. Görmüyr musunuz, "Rabbinin ismi ile oku" ayetinde böyle yazılmıştır. Ba harfi sigası üzerine döndürülmüştür. Elif harfi ise hafz edilmemiştir. İster Allah'tan başkası için kullanılsın, isterse Allah ile birlikte bir başkası için kullanılsın. İsim aynıyle ve zatiyla isimlendirilenin kendisidir. "Muhakkak biz seni ismi Yahya olan bir oğlan çocuğu ile müjdeliyoruz." ayetinde böyledir. Allah bu çocuğunun isminin Yahya olacağını haber verdi. Sonra ona "Ya Yahya" diye hitab etti. Yine bir şayka ayette de durum böyledir. Allah dedi ki: "Sizin Allah'tan başka kulluk ettikleriniz ancak sizin isimlendirdiklerinizden başkası değildir. Allah bu ayette kendisine kulluk edilen şahısları murad etti. Çünkü o müşrikler kendileri tarafından isimlendirilmiş olan şeylere kulluk yapıyorlardı. Allah kendi zatını kasd ederek şöyle buyurdu: Rabbinin ismini tesbih et" Bir başka ayette "Rabbinin ismi ne mübarektir" buyurdu. Bütün bu isim kelimelerinin başında "elif" harfi vardır. Elif harfinin isimlendirilmede olan kullanım şekli, isimlendirilmiş olanda kullanım şeklinden daha fazladır. Allah'ın kendi nefsi için Alah tarafından yapılan bir isimlendirmenin manası nedir? diye soruldu. Cevab olarak denildi ki: Kullara kıraate nasıl başalanılacağını öğretmek amacına yöneliktir. Bu kelimenin müştakları konusunda ihtilaf edildi. Basralılardan rivayet ederek Müberred dedi ki: İsim kelimesi "sumuvv" kelimesinden müştaktır, bu da yücelik anlamındadır. Allah onu açıkladı, manasını öğretti ki O'nun altında birşey yoktur. Kufelilerden nakl ederek Salebi dedi ki: İsim kelimesi "vesm" ve "simme" kelimelerinden müştaktır. Bu da alamet ve işaret anlamındadır. Bu alametin anlamı isimlendirilmiş olanın bilinmesi içindir. Doğru olan görüş birincisidir.

Allah ismine gelince. Halil ve bir cemaat dedi ki: O Allah Azze ve Celle'ye özgü özel bir isimdir. Müştakı yoktur, hiçbir kelimeden türetilmiş değildir. Tıpkı kulların bilinen isimleri gibi. Zeyd ve Amr isimlerinde olduğu gibi. Bu isimler herhangi bir kelimeden türetilmiş değildir, müştakları yoktur.

Bir cemaat dedi ki: Allah kelimesi müştaktır, kendisinden türetildiği bir kelime vardır. Allah kelimesinin türevi olup olmadığı konusunda ihtilaf edildi. Denildi ki: Allah kelimesi elihe ve ilahe gibi kelimelerden müştaktır. Tıpkı abd ve ibadet kelimeleri gibi. İbni Abbas, “ve yezereke ve ilahetek” böyle okumuştur. Yani ibadetek demektir. Bunun manası ise kendisinden başka kulluk edilmeye layık kimse olmaması anlamındadır. Yine denildi ki, Allah kelimesinin aslı “elihe”dir. Allah Azze ve Celle buyurdu ki: “Eğer onunla birlikte bir başka ilah olsaydı, o durumda her ilah kendi yarattığına giderdi” Müberred demiştir ki: Arab lisanında “Falancayı ilah edindi” demek, “Falanca ile sükunet buldu” demektir. Yine bazıları da ilah kelimesinin aslının “velah” lduğunu söylemişlerdir. Bu kelimenin de “velihe” kelimesinden müştak lduğunu söylemişlerdir. Çünkü kullar ilah olarak bildiklerine yönelirler. Yan şiddet anlarında ondan genişlik isterler, ihtiyaç anında ona başvururlar, Tıpkı küçük bir çocuğun annesine yönelmesi gibi.

Rahman ve Rahim kelimelerine gelince. İbn Abbas dedi ki: Bu iki isim Allah'ın iki ismidir. İnceliklerle doludur. Öyle ki her biri bir diğerinden daha inceliklidir. Bu iki kelimeye ihtilaf edildi. Onlardan bazıları dedi ki: Bu iki ismin manası birdir, Tıpkı nedman ve nedim isimlerinde olduğu gibi. Ve o ikisinin bir olan manası da şudur: Rahmet sahibi demektir. Manası aynı olan bu iki ismin bir arada zikr eilmesinin sebebi Allah'a yönelen kalblerin mutmain kılınması içindir. Müberred dedi ki: Nimetten snra nimet, faziletten snra bir başka fazilet gibi. Bazıları da bu iki ismin arasını ayırdılar. dediler ki: Rahman kelimesinin manası genel içindir. Rahim kelimesinin manası da özel içindir. Rahman kelimesidünya hayatında rezzak demektir. Bu ise dünya hayatında yaratıkların tamamını kapsar. Rahim kelimesinin manası ise ahirete yöneliktir.Özel olarak mü'minleri orada bağışlayacağı anlamındadır. Bunun için de dua edilirken denilir ki: Ey dünyanın Rahman'ı ve ahiretin Rahimi olan Allah! Rahman rahmetini yaratıklarının geneline ulaştıran demektir. Rahim ise rahmetini özelleştirerek mü'minlere mahsus kılan demektir. Bunun için de Allah'tan başkası Rahim olarak isimlendirilebilir ama, Rahman olarak asla isimlendirilemez. Rahman

kelimesinin manası genel, lafzı ise Allah’a özeldir. Rahim kelimesinin manası ise ismi genel, manası özeldir. Rahmet, Allah’ın yaratıklarına hayrı murad etmesidir. Denildi ki: Rahmet, hak edenden azabı kaldırmak, hak etmeyene de hayrı ihsan etmektir. Bunun birincisi isim sıfatıdır, ikincisi ise fiil sıfatıdır.

Tesmiye ayetinde ihtilaf ettiler. Medine ve Basra kurralları ile, Kufe fukahası Besmelenin Fatiha’dan bir ayet olmadığı kanaatindedirler. Diğer surelerin başında olan besmeleler de müstakil birer ayet olmayıp, teberrük ve surelerin arasını birbirinden ayırmak içindir dediler. Kufe ve mekke kurralları ile Hicaz ehli fukahanın pekçoğu da besmelenin ne Fatiha’dan ve ne de diğer surelerden birer ayet olmadığı kanaatindedirler. Sureleri ayırmak içindir, diyorlar. Bir cemaatte besmelenin Fatiha’dan ve diğer surelerden bir ayet olduğu kanaatini taşıyorlar, sadece Tevbe Suresini bundan istisna ediyorlar. Süfyan es-Sevri, Abdullah bin Mubarek ve İmam Şafi’nin görüşleri ise şöyle: Muhakkak ki besmele kur’an hattı ile bütün mushaflarda yazılmıştır. Fatiha suresinin yedi ayet olduğunda ittifak edilmiştir. Fatihadan birinci ayet besmeledir, son ayet ise “sıratallaziye enamte alyehmi...” ayetidir. Fatiha Suresine başlandığı zaman besmele ile değilde “elhamdu lillahi rabbil alemin” ayeti ile başlanırsa son larak okunacak ayet “gayril mağdubi aleyhim veladdallin” ayeti olur.

Abdulvehhab bin Muhammed el-kisai bize haber verdi. Ben Ebu Muhammed Abdulaziz bin Ahmed el-Hallal. Bize Ebu’l-Abbas muhammed bin Yakub el-Esam anlattı Ben Rebi bin Süleyman Ben Şafi, Ben AbdulMecid İbn Cüreyc’ten Bana da babam Said bin Cübeyr’den haber verdi. “And olsun ki biz sana ikişerliden yediyi ve büyük kur’anı verdik” O ise Ummu’l-kur’an’dır. Babam dedi ki: Fatiha suresini Said bin Cübeyr’e sonuna kadar okudu. Ve dedi ki: Bismillahirrahmanirrahim yedinci ayettir. İbn Abbas dedi ki: Size verilmiş, sizden öncekilere verilmemiş sizden sonra da kimseye verilmeyecek olan Fatiha Suresidir. Bize Ebul Hasen muhammed bin Muhammed eş-Şirazi anlattı. Ben Zahir bin Ahmed. Bize Ebu İshak el-Haşimi anlattı. Ben Ebu Mus’ab Humeyd bin Tavi’den, Enes bin Malik’ten. Muhakkak o dedi ki: Ben Ebu Bekr’in, Ömer bin Hattab’ın, Osman bin Affan’ın hepsinin arkasında durdum. nların hepsi Namaza başlayacakları zaman Bismillahirrahmanirrahim’i okumuyorlardı. Said bin Cübeyr İbn abbas’tan rivayet etmiştir. Bismillahirrahmanirrahim ayeti ininceye kadar hiçbir surenin sonu bilinmiyordu. İbn Mes’ud’dan rivayet edilmiştir.

Bismillahirrahmanirrahim ayeti inene kadar iki suresinin arasının ayrıldığı yeri biz bilmiyorduk. Şabi dedi ki: Rasulullah vahyin başlangıcında “Allah’ın adı ile binin” ayeti inene kadar Kureyşin yaptığı üzere “Bismikallahumme” diye yazıyordu. Sonra “De ki ister Allah diye dua edin, ister Rahman diye” ayeti inene kadar Bismillah diye yazdı. “Muhakkak o Süleymandandır ve o Rahman ve Rahim olan Allah’ın adı iledir” ayeti inene kadar da Bismillahirrahman diye yazdı. Bu ayet indikten sonra ise ayette olduğu gibi Bismillahirrahmanirrahim diye yazmaya başladı.

Elhamdulillah. Haber cümlesidir. Hamd edilmeye layık olandan haber vermektedir. O ise Allah Azze ve Celle’dir. Bu ayette de yaratılmışlara bu öğretilmektedir. Ayetin anlamı Elhamdulillah deyin demektir. Hamd nimet üzerine şükür anlamındadır. Övülmüş özelliklerden dolayı sena etme manası da vardır. Arap dilinde denir ki: Falanın bana olan iyiliğinden dolayı hamd ettim. Ve yine arap dilinde denilir ki, onu ilmi ve cesurluğundan dolayı övdüm. Şükür ise ancak nimet üzerine olur. Hamd şükürden daha geneldir. Bunun için de arap dilinde denilir ki: Falana ilmi sebebiyle şükr (teşekkür) ettim. Kendisine her hamd edilen aynı zaman da kendisine şükr edilendir. Ancak her kendisine şükr edilen, kendisine hamd edilen değildir. Hamd dilde sözlü olarak yapılır. Şükür gerekli olan rükünleri ile birlikte fiilen olur. Bunun için de Allahu teala şöyle buyurmuştur: “Çocuk edinmeyen Allah’a hamd olsun” Yine buyurdu ki: “Ey Davud ailesi şükür yapın!” Bunun anlamı şudur: Şükür sebebiyle ameller işleyin.

Lillah. Lillahi kelimesindeki lam harfi istihkak içindir. Arap dilinde Bu ev Zeydindir” sözünde olduğu gibi.

Rabbul alemin, er-Rahmanirrahim. Burada Rabb Malik sahib manasınadır. Tıpkı Arap dilindeki Yerin sahibi, yerin Rabbi sözlerinde olduğu gibi. Denilmiştir ki: Malik olduğu zaman herşeyin Rabbi. terbiyenin manası ise islahtır. Allahu Teala ise alemlerin maliki ve onların terbiye edicisidir. Yaratılmışlar için bu sıfat verilemez. Bilinen rabb odur. Buradaki elif ve lam harfleri ta’min içindir. O herşeye maliktir.

Alemin. Alemin çoğulu alemdir. Çoğuldur, lafzından tekil değildir. Alemin kelimesinde ihtilaf edilmiştir. İbn Abbas dedi ki: Burada bütün cinn ve insanlar kasd edilmiştir. Çünkü onlar Allah’ın hitabı ile mükelleftirler. Allahu teala buyurdu ki: “Alemleri uyarman için” Katade Mücahid ve hHasan dediler ki: Bütün mahlukların hepsi anlamındadır.

Çünkü Allahu Teala buyurdu ki: “ Firavun dedi ki: Alemlerin Rabbi nedir? Musa edi ki: Göklerin yerin ve arasında bulunanların Rabbidir. Bu kelime alem ve alamet kelimesinden müştaktır. Onlar hakkındaki sanat eserlerinin izharı için bununla isimlendirilmiştir. Ebu Ubeyd dedi ki: Ümmetler dördtür. Melekler, insanlar, cinler ve şeytanlar. İlm kelimesinden müştaktır. Hayvanlar için kullanılmaz. Alemin ne olduğu gerçekte akl edilemez, toplamında da ihtilaf edilmiştir. Said bin Müseyyeb dedi ki: Allah’ın bin alemi vardır. Denizlerde altı yüz alem vardır. Geriye kalan dörtyüzü ise karadadır. Mukatil bin Hayyan dedi ki: Allah’ın sekizyüz bin alemi vardır. Bunlardan örtüz bini denizde, diğer dörtyüzünü de karadadır. Kab el-ahbar demiştir ki: Allahın alemlerinin hiçbirinin adedi bilinmez. Bunları sadece Allah bilir. Bunun delili ise şu ayettir. “Rabbinin ordularının sayısını O’ndan başkası bilemez.

Maliki yevmiddin. Kıraat alimlerinden Asım, Kesai ve yakub Malik diye okumuşlardır. Başkalarından melik diye okuyanlar da vardır. O ikisinin manası birdir. Ferihin ve Farihin, Hazerin ve Haazerin kelimelerinde olduğu gibi. O ikisinin de manası rabb anlamındadır. Denildi ki Yerin rabbi ona Malik olandır. Yine denildi ki Malik, vücutlar olmadan gözlerin bakışını bilmeye kadir olandır. Allah’tan başka hiçkimsenin de buna gücü yetmez. Ebu Ubeyde demiştir ki: Malik kelimesi oldukça geniş kapsamlıdır. Bunun için de kulun kuşun ve hayvanların maliki denir. Bu eşyaların meliki denmez. Bunun için de en doğrusu Kur’an’ın diğer yerlerine en uygun olanı Meliki diye okumaktır. Şu ayetlerde olduğu gibi. Melik ve hak olan Allah ne yücedir” El-Melikü’l-Kuddüs. “Melikin-nas” İbn Abbas, Mukatil ve Süddi bu ayeti Meliki yevmiddin diye okumuşlar ve anlamının hesab gününün kadısı demek olduğunu söylemişlerdir. Katade din, Ceza anlamındadır demiştir, Ceza ise karşılık anlamında olup hayrı da şerri de içermektedir. Muhammed bin Kab ayetin anlamında şöyle demiştir. “Öyle bir günün maliki ki, o günde dinden başka hiçbir şey yarar sağlamaz. Yeman bin reyyan din kahr anlamındadır demiştir. Yine din taat anlamındadır denilmiştir kıyamet gününe de bu yüzden yevmu’t-taa denilmiştir. Muhakkak ki bu kıyamet gününe özgüdür. Muhakkak o gün bütün mülkler zail olacak, sadece Allah’ın mülkü ve emri olacaktır. Bunun için de Allah şöyle buyurmuştur: O gün hak olarak mülk rahmanındır. Yine buyurmuştur ki: O gün mülk kimindir? Bir olan Kahhar olan Allah’ındır. Yine bir başka ayette O gün emir Allah’ındır buyurmuştur.

Ebu Amr Er-Rahim kelimesi ile Melik kelimesindeki mim harflerini mim harfinin diğer mim harfine idgamı ile okumuştur. Aynı cinsten ya da aynı mahreçten olan veya mahreçleri birbirine yakın olan iki harf ister sakin olsun, ister müteharrik olsun idgam yapılır. “beytin Taifetin” Vessaaffati saffen, fezzacirati zecran fettaliyati zikran ve ez-Zariyati zervan” ayetlerinde olduğu gibi.

İyyake nabudu. Yalnızca seni tevhid ederiz. Yalnızca boyun eğerek sana itaat ederiz. İtaat edilerek yapılan kulluk tezellül ve boyun eğme ile yapılır.

İyyake nestein. Kullarına karşı bütün işlerimizde senden yardım dileriz. Denildi ki: Niçin İbadet yardım istemeden önce gelmiştir? Biz Allah’a hamd ederiz, Fiille birlikte ondan başarı ve yardım dileriz. Burada takdim ve te’hir arasında fark yoktur. Denildi ki yardım isteme kulluk çeşitlerinden biridir. Ve o bütün kulluk çeşitlerinin içerisinde öncelikli olanıdır. Snra Allah onun ayrıntılarını zikr etmeye geçti.

Bizi dosdoğru yola ilet. bize hidayet et. Bizi irşad et. Ali ve Ubey bin Kab bu ayetteki ihdina “Bize hidayet et” ibaresini “sebbitna” Bizi sabit kıl diye okumuşlardır. Bunun için arap dilinde şöyle söylenmiştir. “Sana dönünceye kadar kalk!” yani “Sen üzerinde olduğun şeye devam et” demektir. Bu mü’minlerin hidayet üzere olma/kalma ile ilgili dualarındandır. Hem hidayette sabit kalma ve hem de hidayetten fazlasını talep etme ile ilgili olarak... Muhakkak ki Allah’tan gelen lutuf ve hidayetler ehl-i Sünnet mezhebi üzerine son bulmaz, bitmez tükenmez.

(Muhammed Fatih el-Murabitin uyarısı. “Müslümanlar denmeli, fırka ismi kullanılıp Allah’ın hidayet ve lutfu o fırkaya tahsis edilmemeli, bu bir anlamda yahudiliktir, dizgiyi okurken gördüm uyarıyorum. Şerhimden faydalanmanız üzerinize vacibtir)

Yol. Buradaki sırat kelimesi sin harfi ile de okunmuştur. Bunu Uveys Yakub’tan rivayet etmiştir. Gerçekte aslı ise sırat kelimesinin sin ile isimlendirilmiş şeklidir. Za ile de okunmuştur. Hamza za harfini işmam ile okumuştur. Bütün bu okunuşlar sahihtir. Tercih edilen okuyuş şekli ise mushafa muvafık olan okuyuş şeklidir ve ulemanın çoğunun katında sad ile okunmuştur.

Dosdoğru yol. İbn Abbas ve Cabir Dosdoğru yol İslamdır demişlerdir. Aynı zamanda bu görüş Mukatilin görüşüdür. İbn Mesud Kur’andır demiştir. Ali’den merfu olarak gelen rivayet şöyledir. Sıratı müstakim Allah’ın kitabıdır. Said bin Cübeyr cennetin yoludur demiştir. Sehl bin Abdullah ehli sünnet velcemaatin yoludur demiştir. Bekir bin Abdullah

el-Müzeni Rasulullah'ın yoludur demiştir. Ebu Aliye ve Hasan Rasulullah'ın, ailesinin ve ashabının yoludur demiştir. Sözlükte ise kelimenin aslı açık yol demektir.

Kendilerine nimet verdiklerinin yolu.

Yani kendilerine hidayet ve yardımla ikrak ettiğin kimselerin yolu. İkrime demiştir ki: Kendilerine imanda istikamet ve sebat ile ikramda bulunduğu kimselerin yolu. Onlarda Allah'ın salat ve selamı üzerlerine olsun, nebilerin yoludur. Denildi ki onlar Allah'ın nebilerden ve müminlerden iman üzere sabit kıldığı kimselerin yoludur. Onları Allah ayetinde şöyle zikr etmiştir. “Onlar Allah'ın nebilerden nimet verdiği kimselerle birlikte olanlardır. İbn Abbas demiştir ki Bunlardinlerini bozmadan önceki Musa ve İsla'nın kavmidir. Abdurrahman dedi ki Onlar nebi ve beraberinde olanlardır. Ebu Aliye dedi ki: Onlar Rasul, Ebu Bekr ve Ömer'dir. Abdurrahman bin Zeydan Rasulullah ve ehli beyti olduğunu söyledi. Şehr bin Havşeb Rasulullah'ın ashabı ve ehli beytidir dedi. Hamza ayete ilave olarak ayeti “aleyhim ve ledeyhim ve ileyhim” diye okudu. Ayeti damme ile aleyhum diye okuyanlar da oldu. Kesre ile aleyhim diye okuyanlar da oldub

Kendilerine gazab ettiklerinin yolu değil...

Yani bu şu demektir. Kendilerine gazab ettiklerinden başkalarının yoluna bizi ilet. Buradaki gazab, isyandan dolayı kendilerinden intikam alma anlamındadır. Ve Allah'ın gazabı mü'minlerden isyan edenleri kuşatmaz, ancak kafirleri kuşatır.

Dalalatten olanların yoluna da değil.

Yani bu şu demektir. Hidayetten usaklaşıp dalaletle sapmış kimselerin yoluna değil. Dalalet kelimesinin aslı helak olmak ve yok olmak anlamındadır. Bunun için Araplar derler ki, “Su sütün içinde helak ve yok olduğu zaman.” Buradaki gayr kelimesi “Hayır/LA manasınadır. Gayr kelimesinin manası ona tadin caiz olduğu anlamında değildir. Bunun için Arap lisanından denilmiştir ki: Falanca iyi değildir, güzel de değildir. La ile atıf ona caiz değildir. Arap lisanında şöyle söylemek caiz olmaz. Abdullah'tan ve Zeyd'den başkası benim yanımdadır. Umer bin Hattab bu ayeti sirate men enamte aleyhim diye okumuştur. Çünkü Allahu teala yahudilere gazabla hüküm etmiştir. Bunun için denildi ki Allah kime lanet etmişse ona gazab etmiştir. Hristiyanlara ise Allah dalaletle hüküm etti. Denildi ki, kendilerine gazab edilenler yahudiler, dalalette olanlar da hristiyanlardır.

Allah buyurdu ki: Daha önceden dalalette olan bir kavmin arzularına uymayın” Sehl bin Abdullah dedi ki: Onlar bidatlarından dolayı gazaba uğradılar. Hristiyanlar da yollarından dolayı dalalette oldular. Bu sureyi okuyan kimse için sünnet olan şey şudur ki bu sureyi okumayı bitirdiğinde fatiha dan sonra sekte yaparak ve lafzı fatihadan ayırarak amin demektir. Bu ise, hafif olarak da yapılır, kısa olarak da uzun olarak da... Bunun manası ise, Ey Allahım işit ve icabet et demektir. İbn Abbas ve Katade böyle söylemenin manasının yukarıdaki gibi olduğunu söylemişlerdir. Mücahid demiştir ki: O Allahu Teala’nın isimlerinden bir isimdir. Yine denilmiştir ki O duanın tabiidir. Yine denilmiştir ki: O Allah’ın kulları üzerine bir mührüdür. Onunla Allah kullardan afatı ve musibetleri giderir. Kur’an’da olanları açığa çıkarmak, fesaddan uzaklaştırılmak için o Allah’ın kitabının mührüdür.

bize İmam Ebu Ali el-huseyn bin Muhammed bin el-kadi haber verdiğ Ebu Hamid Ahmed bin Abdullah es-Salihi, o ikisi dedi ki: Ben Ebu Bekr Ahmed bin Hasen el-Hayri Ben Ebu Ali Muhammed bin Ahmed bin Muhammed bin Ma’kul el-Meydani, Bize muhamed bin Yahya tahdis etti. Bize Abdurrezzak tahdis etti. Ben Muammer, Zühri’den O da İbn müseyyeb’ten o da Ebu Hureyre’den Nebi Sallallahu aleyhi ve sellem buyurdu ki: İmam gayri İmağdubi aleyhim veledallin deyince siz “Amin” deyin. Muhakkak ki melekler de “amin” derler. İmam amin dediği zaman kimin amin deyişi meleklerin amin deyişine denk gelirse o kişinin geçmişteki günahları bağışlanır. Hadis sahihtir.

Fatihatül Kitab suresinin Faziletleri Bahsi

Ben Ebul Hasen, Ahmed bin Abdurrahman, bin Muhammed el-kettani, Ben Ebu Nasr Muhammed bin ali bin Fadl el-Huzzai Ben Ebu Osman Amr bin Abdullah el-Basri Bize Muhammed bin Abdullah el-Vehhab tahdis etti. Bize Halid bin muhalled el-Katrani tahdis etti. Bana Muhammed bin Ca’fer bin Ebi Kesir tahdis etti. O ise İsmail bin Ca’fer’in kardeşidir. İbn Ala bin Abdurrahmandan o da babasından o da Ebu Hureyre den rivayet etmiştir. Rasulullah Ubey bin Kab’ın yanına uğradı. O ise ayakta namaz kılıyordu. Ona seslendi ve dedi ki: Gel ey Ubeyy, Namazında acele et Ya Ubeyy. Sonra Ubey Rasulullah’a geldi. Rasulullah dedi ki: Seni çağırdığım zaman gelmene engel olan şey ne idi? Şöyle söyleyen Allah değil mi? “Ey iman edenler Allah ve Rasülü sizi hayat veren şeye çağırdıkları zaman icabet edin. “ Ubey dedi ki: La cerema ya rasulallah! beni çağırdın ben de geldim. Ne var ki ben namaz

kılıyordum. Rasulullah buyurdu ki: Sana bir sure öğretmemden hoşlanırmısın. Öyle bir sure ki, onun gibi bir sure, ne tevratta ne incil de ne zeburda ve ne de Kur’anda inmedi. Ubey evet ya rasulallah dedi. Rasulullah onu öğrenmeden mescidin kapısından çıkma buyurdu. Nebi sallallahu aleyhi ve sellem mescidden çıkmak üzere yürüyordu. Çıkmak üzereyken mescidin kapısına gelince Ubey ona dedi ki: Hani sure ya rasulallah! Rasulullah durdu ve dedi ki: Evet, sen namazında ne okuyorsun? Ubey ise Ummul Kuranı okudu. Rasulullah dedi ki: Nefsim elinde olana yemin ederim ki, bu surenin bir benzeri ne tevratta ne incil de ne zebur da ve ne de Kur’an’da inmedi. O ikişerliden yedidir. Öyle ki Allah onu bana vermiştir. Bu hadis hasen ve sahihtir.

Bize Ebu bekir Muhammed bin Abdussamed et-Türabi haber verdi. Ben Hakim, Ebu’l-Fadl MUhammed bin Huseyn el-Haddadi. Ben Ebu Yezid Muhammed bin Yahya bin Halid. Ben İshak bin İbrahim el-Hanzali. Bize yahya bin Adem tahdis etti. Bize Ebul Ahvas Ammar bin zerik’ten tahdis etti. Abdullah bin İsa Said bin cübeyr’dan. O da ibn Abbas’tan. Rasululllah sallallahu aleyhi ve sellem bize açıkladı. Ve onun yanında Cibril vardı. Cibril gözünü semaya kaldırdı dedi ki, Bu semanın kapılarından bir kapıdır. Dedi ki oradan bir melek indi. Nebiye geldi. Dedi ki: Müjde sana İki nur. Senden önce hiçbir nebiye verilmedi. Fatihatül Kitab vee Bakara Suresinin son iki ayeti. Sen onlardan hiçbir harf okumuş olma ki o harf karşılığında sana karşılığı verilmiş omasın. Hadis sahihtir.

Bize Ebu Hasen Muhammed bin Muhammed eş-Şirazi haber verdi. Bize Zahir bin Ahmed es-serahsi tahdis etti. Ben Ebu İshak İbrahim bin Abdussamed el-Haşimi. Ben Ebu Musab Ahmed bin ebu Bekr ez-Zühri, Malikten. O da Ala bin Abdurrahman’dan. Oise Hişam bin zühre’nin MevlasıEbu Saib’ten işitti. Ebu hureyreyi işittim, şöyle diyordu: Rasulullah sallallahu aleyhi ve sellem buyurdu ki: Kim Namaz kılar da namazında Ummuy Kur’anı okumazsa o namaz eksiktir, yani tamam değildir. dedi ki: Dedim ki: Ya Ebu Hureyre Muhakkak ben bazan imamın arkasında duruyorum. O zaman ne olacak? De di ki: Ey okuyucu sen de imamla birlikte içinden oku. Muhakkak ben Rasulullah’ı şöyle söylerken iyittim. Allah buyurdu ki ben namazı kulumla kendi aramda iki eşit parçaya taksim ettim. Yarısı benim içindir, yarısı da kulum içindir. Kulum için de istediği şey vardır. Rasulullah dedi ki: Okuyun. Kul alemlerin rabbi allaha hamd olsun deyince, Allah kulum bana hamd

etti der. Kul errahmanirrahim deyince Allah kulum beni sena etti, övdü der. Kul maliki yevmiddin deyince Allah kulum beni övdü der. Kul yalnız sana kulluk eder ve yalnız senden yardım dileriz deyince Allah der ki, Bu ayet sadece kulumla benim aramdadır. Kulum için istediği şey vardır. kul bizi dosdoğru yola ilet kendilerine nimet verdiklerinin yoluna. sapıtanların ve gazaba uğrayanların yoluna değil deyince Allah işte bu kulum içindir. Kulum için istediği şey vardır buyurur. Bu hadis sahihtir.

BİSMİL TEALA

(Elif Lam Mim) İman Şafiî ve bir grup şöyle derler: Elif Lam Mim ve sûrelerin başlarındaki ve sair hece harfleri Kur'anın sırrı olarak Allah'ın yalnızca kendisinin bilmeyi istediği meteşabi hatlardır. Bizde onların zahirlerine inanırız ve onlar hakkında bilgiyi Allah'ü Teala'ya havale ederiz. Onlara iman etmeyi taleb etmesi söylemek faydalıdır. Ebu Bekir Sıddık (r.a) Her kitabın bir sırrı vardır. Kuran'daki Allah'ın sırrı'da sûrelerin başlarıdır. der. Ali (r.a) Muhakkak her kitabın bir gizli saf tarafı vardır. Bu kitabın gizliliğin tehaccı harfleridir der. Dâvud bn Ebî Hind Şabiye sûrelerin başlangıçlarından sordum. Şöyle cevap verdi. Ey Davud şüphesiz her kitabın bir sırrı vardı. Ve Kur'anın sırrı da bu sûrelerin başlangıçlarıdır. Onları terket. Bunların dışındaki şeylerden sor.” der. Ve bir grup da şöyle der: Onların manaları bilinir. Denir ki onların herbir harfî İbni Abbas (r.a) kathlaya Aya Sad hakkında söylediği gibi Allah (c.c)'nin isimlerinden bir isimdir. Kâf, Râfinden hâ hadinden ya; hakimden Ayn; Alimden Sad; sadıktan gelir. Elif Lam Mim Sad hakkında da denirki, Ben, Allah, Melik Sadık Rebîi bn Enes Elif Lami Mim hakkında Elif Allah'ın isminin anahtarı, lâm latîf isminin, anahtarı Mim Mescid isminin anahtarıdır. Muhammed bn Kaab da Elif Allah'ın Alai, Lam lutfu, mi mülküder. Said bin Cübey bn Abbas'tan şöyle rivayet eder. Elif tam Mümimin manası ben Allah en iyi bilerim Elif lam mim sad'in manası ben Allah en iyi görenim, Elif Lam Min Ra'nın manası ben Allah'ı en iyi bilenim ve en iyi görenim. ??? şöyle der: Bu iyidir. Araplar eğer bir kalemini bir harfini zikrederlerse onu sözleri gibi murad ederler. Ona dur dedim. Bana kaf diye cevap verdi. Yani ????? Said bn Cübeyr den Onlar Allah Tealanı kesilen isimleridir. Eğer insanlar onları bir araya getirmeyi başarırlarsa muhakkak Allah beni Azabını öğretirler görmüyormusun ki son Elif lam ra, Ha Alim ve Nun

Er-Rahman olur. Aynı şekilde diğerlerinde öyledir. Ancak Ene onun birleştirilmesine gücümüz yetmiyor. Ve Katade şöyle der: Bu harfler Kur'anın isimleridir. Mucahid ve İbni Zeyd de bunlar surede cinin isimleridir ve Beyni kibiri elif lam mim sad'ı okudun dediğinde dinleyen kimse kapısındakinin elif lam min Sad ile başlayan sureyi döndüğümü onlar der.

Ve İbni Abbastan şöyle rivayet edilir. Onlar yeminlerdir. Ahfeş de Allah bu harflerle onun şeriatı ve canlı için yemin eder. Çünkü onlar münzel kitablarının ????? ve güzel isimlerini açılardır der.

2- Bu kitab" Bu kitab Kur'an'dır. Denirki bu kendi içinde kaplıdır. Yani bu; o kitaptır. Fera şöyle der Allah Nebisi (sav) ve kendisine suyun zarar ve yani bu o kitaptır. Fera şöyle der: Allah nebisi (sav) ve kendisine suyun zarar veremeyeceği ve de inkarın çokluğundan bozulmayacak bir kitap indirmeyi vad etmişti. Ve Alah Kur'anı indirdiğinde bu Tevratta ve incilde seren önceki peygamberlerin dili üzerine sana indirmeyi vaad ettiğim o kitaptır, buyurdu: Bunu yakınlaştırmak, o ise uzaklaştırarak içindir. İbnî Kaysan Allah Teala Bakara suresinde önce müsriblerin yalanlanmış oldukları sûreler indirmişti. Ve sonra Bakara suresini indirdi. Ve buyurduki: Bu kitap sûrelerden Bakara sûresinin önce geldiği kitap demektir. Onun hakkında şüphe yoktur. Kitap bir ortaya konmuş şeydir. Bu yaratılmışlar için dendiği gibi yazılmış manasındadır. (Bu manaları falan kimse bastı. Yani onun bakası demektir.) Kitap'ın aslı ekleme ve toplamadır. Askere de bu kelimedden türetilmiş bir???? denir. Bir araya toplamasında dolayı kitap kitap olarak adlandırılır. Çünkü bir harf diğer harflere toplamıştır. "Onda şüphe yok) Onun Allah katından, hak ve gerçek olduğuna şüphe yoktur. Denirki bu bir manada nehiy haber verir. Yani onun hakkında şüphelenmeyendir. Çünkü AllahTealanın sözü çirkin şeyleri teklif yok. Günahkarlık yok. Yani çirkin şeyleri teklif etmeyin günah işlemeyin demektir. İbni Kesir (he) zemininde vasıl haline iken çekerek oturdu. Aynı şekilde her (ha) harfi kendinden önceki harfe bitişik yazılı iken sakindir. Ha harfi kendinden sonra bir sakın gelmedikçe vasl ediliren çekilir. Sonra eğer ha zamirinden önceki satın ya ise ya kesra kardeşlerle çektirir. " ???ayeti hakkında Hâfs bunu uygun görmüştür. Öyleyse her zamirini çek.

Tealanın muttakiler için " sözü: Ebû Cafer Ebû Cafer, İbni Kesir Hamza ve Kisai Lam ve Ra'da gününe olduğunu iddia ederler. Hamza ve kisai yada da olduğunu söylerler. Tek başına Hamza Vav'da da gününe yapar. Diğerleri ise bunu iddia etmezler Ebu Cafer Ha ve Gayn

harfilerinden nunu ve tenvini ihfa yapar. “Müttakileri için bir hidayet bu hidayet rüşddür. Takva ehli için bir açıklamadır. Denir ki bu hal üzere bir tayindir. Yani hidayet eden olarak takdiri müttakiler için hidayetinde onun hakkında bir şüphe yoktur. Hidayet insanın muttaki olmak için onun sayesinde doğruydu bulduğu şeydir. İbni Abbas muttaki şirkkten büyük günahlardan ve kötülüklerden korkan ve sakınan kimsedir der. Muttaki kimse ittikadden alınmadır. Aslı iki şey arasında sınır çizmek ayırmak demektir burda dolayı tersine ayırdı yani kendisinde yöneldiği şey arasına bir sinir çizdi demektir. Hadiste şöyledir. Durum iyice zorlaştığında Alah Resulu (sav)’i ayırdırdık. Yani harb şiddelenince düşmana aramızdaona engel aldık.demektir. Sanki Mutkaki allah’ın emrine sarılmak ve onun yasakladığından kaçınmakla kedisıyla azaba arasına bir engel kaynaktadır. Ömer bn Hattab Kab bl- Ehbara bize takvadan bahset der. Bunun üzeine o da şöyle der: Şekline bir yolculuk yaptın mı? Ömer (ra) evet der.

O yolculukta ne yaptın de.

Sakındırdım ve gayret gösterdim der. Kaab da Bu takvadır der. Şehr bn Haseb muttaki mahzurlu olmayan birşey sakınma olarak mahzurlu olan şey için bırakmadan kimsedir. Ömer bn Abdülaziz ‘de takva Allah’ın haram kıldığını terketmek. Far kıldığını yerine getirmektir. der. Bundan sonrası Allah’ın rızık kıldığı şey bir hayra bir hayırdır. Denir ki Vebi (sav)’e uymak Tealanın şüphesiz Allah adaleti ve iyilik yapman emreder” kavlinde ve hadiste takvanın tümüdür. İbni Ömer takva kendisini hiç kimseden daha hayırlı görmemendir. Müttakilerin söylesekle tahsis onlara şeref vermedir. Çünkü onlar hidayetle mukafaatlanlardır.

3- “İman edenler” âyet-i inanan ve tasdik eden muttakiler için bir sıfat olarak yaşayın iyi olanların yeri. Ebû Ömer ve varş hemzeyi terkederler diğerlerini onu hemzelendirirler. Belki bazı kelimeler dışında mümimü ve müminü gibi fiilin ilk harfî her sakın hemze aynı şekilde bu ikisi terkederler. Hemseziz okurlar imanın hakikatı kalb ile tasdiktir. Allah’ü Teala bizim için sen inanış değilsin buyurur. Yani bizi tasdik eden değilsin der. bu şeriatte kalb ile hilkad ilişen ile ikrar ve erkan ile ameldir. Buna göre ikrar ve amel birbiriyle ilişkileri bakımından hem olarak adlandırılır. Çünkü O’nun şeriatlerindendir. İslam boyun eğmek ve bağlanmaktır. Her iman islamdır. Fakat her islam iman değildir. çünkü islamın yanında tasdik diyebilir. Allah’ü Teala bedenler iman ettik dediler, iman etmediniz. Fakat islam doluk deyiniz de buyururdu.

Buna göre kişi gerçekte tasdik etmeksizin görünüşte müslüman olabilir. Veya görünüşte bağlanmaks n gerçekte tasdik eden olabilir. Cibril (A.S) kendisine sorduğunda Nebi (sav)'in cevabı muhtelif olmuştu. Yahya bn Yamerde Basra'da kader hususunda ilk konuşna kişi Mabel el-C beyni idi. Ben ve Hamid bn Abdirrahman Mekke'ye yola çıktık. Allah Resulu (sav)'in ağlarından biri ile karşlaşırsak onların ne dediklerinin soralım dedik. Ve Abdullah bn  mer ile başladık. Ben ve arkadaşım ona çevresini kuşattık. Birbirimiz sığınan birimiz solundan geveledik. Onun az cevap vereğini anladı. Dedim ki Ey Eba! Abdurrahman bu ilimde f rkarlar ayrılmış ve bu ilmi talep eden insanlar bizim tarafımızda zuhur etti. Kaderin olmadığını sadece için gerçekleştiğini iddia ediyorlar. şöyle cevap veri. Onlarla karşılaşırsa onlara benim onlardan olmadığımı onlarında benden olmadıklarını haber ver. Neferim elinde olan Allah'a yemin ederimki eğer onlardan birini uhud dağı gibi altını olsa ve onu Allah yolunda harcasa Allah ondan hiçbirşeyi o kadare ???? ve serre iman edinceye kadar kabul etmez. Sana  yle dedi. Bize  mer bn Haffda anlattı ki; Allah Resulu (sav)'in yanında idik. Birden bembeyaz elbisesi simsiyah saçlı ve üzerinde yolculuk eseri bulunmaya ki, bizden kimsenin de tanımadığı bir adam çıka geldi. Allah Resulü (sav)'in önüne öyle oturduki dizleri onun dizlerine deşiyordu. şöyle dedi: Ey Muhammed bana islama anlat. Allah Resulu (sav)'ı islam Allah'tan başka ilah olmadığına ve muhammedin Allah'ın elçisi olduğuna şehadet etmendir, namazı kılman, zekatı vermen, ramazan oruncunu tutman beyti haca etmendir. Gücün yeterse diye cevapladı. O da doğru söyledin dedi. Bunu  zerine biz onun sormasına ve de tasdik etmesine taaccub ettik. Sonra şöyle dedi: İman nedir? O'da yalnızca Allah'a meleklerine kitaplarına peygamberlerine ölümden sonra dirilmeye cenneten sonra kadere hayra ve şerre inanmandır. diye cevapladı. Doğru söyledin dedi. Sonra ihsan nedir dedi. Senin onu görüyormuş gibisine Allah'a ibadet etmendir. Sen onu g rmesende o seni görür diye cevapladı. Doğru söyledin dedi. Sana kıyametten haber ver dedi. O'da sorulan sorudan daha değil bilgisayar değildir. dedi. Doğru söyledin dedi. Öyleyse bana onun emirlerini haber ver dedi. Cariyyenin efendisini doğurmayı ve baldırı ıplaklayım solanların yüksek bina yapmada birbirleriyle yarıştıklarını g rmendir. diye cevapladı. Doğru s yedin dedi. Sonra kalktı gitti iki gün sonra Allah Resulu (sav) bana Ey  mer o kimdi biliyormusun dedi.? Allah ve Resulu daha iyi bilir dedim. O cebrail idi. Size dininizi öğretmek için geldi. Bana ancak onu tanıdığım bir surette ve ancak şu suretinde gelir. dedi.

Fena Nebi (sav); bu hadiste islam'ın amellerden belki olduğu şekilde bir isim olarak tanımladı. İmanı da itikad olarak gerçekte içte olduğu şekilde de islamdan değildir. Bilakis bu tek olarak bir bütünün açılımıdır. Onun açılımlarının birleşmesi dindir. Bunun için Nebi (sav) bu cibrildi size dininizi öğretmek için geldi buyurdu. Amellerin imandan olduğuna delil Ebû Hüreyre'den rivayet edilen şu hadistir Allah Resulu (sav) buyurduki “iman bir bütündür. Ve yetmiş şubedir. En üstü Allah'tan başka bir ilah yoktur. sözüdür. En aşağısı yoldan eziyet veren şeyleri uzaklaştırmaktır. Haya da imandan bir şubedir. İman eman alınmadır mümin emin olunan kimse olarak adlandırır. Çünkü kendini Allah'ın azabından emin kılar ve Allah'ü Telaa Tevrat verir. Çünkü kulları azabından teminat altına alır.

(Gayba) Gayb Masdardır ismin kullanıldığı yerde kullanılır. Kayıpdan şey için kayıp denir ki, aynı şekilde adil olan içinde adl denir. Ziyaret ??? ziyaret de denir. Kayb gözlerden uzak olan şeydir. İbni Abbas'ta şöyle onlar Gayb burada melekler baas cennet ateş sırat ve nüzün olarak gözünden uzak bulunan konulardan kendisine iman edilmesi emredilen herşeydir. Yine burada Gaybı Allah Teala olduğu da denir. Yine Kur'andır da denir Hasen el-Basri Ahiret der zer bn Abdi rahman bn Habeyş ve İbni Cürech vahiydi der. Delilide onun yanında gaybın bilgisi mi var İbni Kaysen da kader'i kabul edr. Abdurrahan bn Yezid şöyle der. Abdulah bin Mesudun yanında idik. Muhammed (sav)'ın ashabı ve ondan evvelkilerini kavuştuk. Abdullah Muhammed'in durumu bizim aramızda onu gören kimse kendiside başka ilah olmayan Allah'a yemin olsunki asla hiçkimse iman olarak kayba iman da daha faziletli iman etmemiştir. Sanra Elif Lam, Mim ayetini sûre sonuna kadar okudu. Ebu Cafer, Ebû Amr ve Verş” yeminin kelimesini hemzesi terketmekle okudular. Aynı şekilde Ebû Cafer (?????? dışında her sakın hemzei terkederdi. Ebû Amr ?? benzeri veya bir dilden ????? gibi diğerlerine hemzesi ??? çıkmasından dışında da Verş'de??? dışında fiilin ilk harfinden ilk harfinden önce her sakın hemzeyi iyi terkeder. ?? Dışında fiilini ikinci harfinden terketmez. Fiil vereni üzerine olan dışında onun bir bölümüdür.

Namazı kılarlar” kavli Namaza devam ederler. Vakitlerinde erkanı ve şekli ile namaz üzerinde dururlar. Denir ki haklarını vererek veya beş vakit namaz murad ile emri yerine getirdiğinde emri yerine getirmiştir. Allah peygamberini müjdeleyici ve korkutucu olarak gönderdi. Ve onlarla birlikte hak ile kitab indirdi. “Yani kitaplar indirdi. Ayeti gibi tek

lafızla zikredildi. Lugatta salat olmalıdır. Allah şeriatte ise kıyam Sucud oturma dua ve sena'dan mahsus fiillere verilen isimdir. “Allah ve melekleri peygambere salat getirirler” ayeti hakkında Allah’tan salat bu ayette rahmettir meleklerden istiğfardır ve müminlerden dua’dır. denir.

“Onları rızıklandığımız şeylerden kavli onlara verdiklerimizden rızıkla kendisiyle menfaatlerden herşeyin ismidir. Hatta çocuk ve köle de lugatta aslı pay ve nasibdir.”

İnfak ederler. Tasadduk ederler. Katade Allah yolunda ve ona itaatta infak ederler, infak’ın aslı elden ve mülkden çıkarmaktır. Çarşının talebini artması bu sebebdendir. Çünkü ticari mal çarşıda elden çıkarılır. Hayvanın ölmesi anlamında da kullanılır. Hayvanın ruhu çıktığında bu fiil ile ifade edilir. Bu ayet arabların müşriklerinden inananlar hakkındadır.

4- Sana indirilen inanırlar. Kur’ana inanırlar. “ ve senden önceki indirilenlere de “Yani Peygambere (A.S) indirilen diğer kitaplar Tevrat ve İncil Ebû Cafer ve İbni Kesir hemzeyi terkederler. Basralılar ve Yakub’ her vad her iki kelime arasında geçerlidir.” derler. Diğerleri onu med yaparlar. Bu ayet ehli kitaptan inanlar hakkındadır.

“Ahirete yani ahiret yardıma dünya ahiret önce almasından dolayı dünya olarak isimlendirilmiştir. Ahiret ve varlığının dünyadan sonraya ertelemesinden dolayı ahiret olarak isimlendirilmiştir. “Onlar bilirler. Yani onun yaratılmış olduğunu bilirler. ??? İkan’dan gelir. Manası bilmektedir. İkan ve yakın istidlal yolu ile bilmektir denir. Bunu için Allah mukin olarak isimlendirilmez. Onun ilmi de yakın bilgi olmaz. Çünkü onun bilgisi istdal yoluna değildir.

“Onlar yani bu sıfat ehli onlar bir cemaattan kinayae manasında bir kelimedir. Ülaki kelimesindeki kat harfinde hitap içindir. Zalike kelimesi de aynı şekildedir. “bir hidayet üzere “Yani bir rüşd bir beyan ve bir basiret üzere “rabblarından işte onlar felaha erenlerdir. Kurtulunanlar ve kazananlar yani cehennemden kurtulanlar ve cenneti kazananlar falan kelimesi bir manada beka anlamındadır. Yani nimet ve mukemelikte baki olanlardır. Felahin aslı kesmek ve yarmaktır. Bundan dolayı ziraat felah olarak adlandırılır. Çünkü yer yararılır. Bir misalde “Demir demiri keser” yani yarar şekilde kullanılır. Onlar dünya ve ahirete kendileri için hayırda kesilenlerdir.

6- “Kafirler” yani Arapların müşrikleri kelbii Yuhudiler kastildilmektedir. Küfrü bilerek inkar etmekten ileri gelir. Aslı örtmektir. Bundan dolayı gece ‘de kafir olarak adlandırılır. Çünkü karanlığı ile

eşyayı örter gizler. Ziraat da fefhumu toprakla örtmesi sebebiyle kafir olarak adlandırılır. Buna göre küfür inkariyle hakkı örter gizler. Küfürde dört çeşittir. Küfrü inkarı, küfrü Yahudi, küfrü inadi ve küfrü nifak. Küfrü inkarı aslen Allah'ı bilmemek tanımamak ve inkar etmektir. Küfrü cuhud kalbi ile Allah'i bilmemek şeytanın küfrü gibi dili ile tanımamazlık etmektir ki, Yahudilerin küfrü de bu çeşit küfürdür. Allah'ü Teala bildikleri şey kendilerine ulaştığında onun inkar ettiler buyurur. Küfrü inadi ve Ebû Tailbin küfrü gibi kalbiyle Allah'ı bilmek, dili ile de kabul etmek ve ona göre dine girmek din olarak yaşamamaktır. Ebu Talib şöyle der:

Muhammedin dininin din olarak halkın dinlerinden daha hayırlı olduğunu bildim. Eğer ki rezillik veya küfredilen korkaklık olmasıyla muhakkak ki beni apaçık olan bu dine boyun eğen olarak görürdür. Küfrü nıfak'a gelince kalb' ile inanmakken dil ile ikrar emektir. Allah'ü Tealaya bu çeşit bir küfürle kavuşan kelimesi mağfiret olunmayacağı açısından bu çeşitlerin hepsi birdir. Tealanın kavli onlara birdir” “Onlarca ayrıdır.” Onlara uyarısında da tehzir etsende uyarsanda uyarmak korkut ve tehzir etmekle birlikte bildirmektedir. Her uyarıcı bildiricidir. Her bildirici uyarıcı değildir. İbni Amir Asim Hamza ve Kisai, ???deki iki hemzeyi ayırırlar. Böylece her iki hemze kelimesinin başında yerlerini alırlar. Diğerleri ikinciye yumuşatırlar. ??istifhanım üzerine atıf harfi ?? Ancak fiili gelen cezu harfi çünkü cezm fillere mahsustur.?? Onları uyarmasan da inanmazlar.” Bu ayet Allah'ın ezeli ilminde belanın azabına kendilerine yazıldığı kavimler hakkındadırki sana onların imanı terlerinin sebebini zikkeder şöyle buyurur.

7- “Allah mühürlerledi.” Allah kapattı.” Kalplerinin üzerine hayır olarak kabul etmezsin onu anlamazsın mühürlerinin hakikati dışırdaki olan bir şeyi içine almayan içerden birşeyi dışarı çıkartmayın şeklinde bireyi kilitlemektir. Bundan dolayı mühürleme kapıya kullanılır. Ehl-i sünnet şöyle der:

Onlar hakkında ezili ilmindeki bilgisine göre onların kalblerine küfür le hükmetti. Mutte ile ise meleklerin onları tanıyacağı bir alemeti kalplerine koydu. “Kulaklarına işitme organlarına hakkı duymazlar onda faydalanmazlar. Onların kalplerine söylediği gibi onların kulaklarına ve murad eder. Sadece tekbaşına bu . Çünkü bu kaynaktır. Kaynak çif söylenmez ve birleştirilmez. “gözleri üzerine bir perde. “Bu söz başlamasıdır. Perde, örtüdür. Bununla hakkı geçmezler.

Ebû Amr ve Kisai, ?? kelimesi imale ile okurlar. Böylece imaleden sonraki her elif isimlerde mesrur bir çadur filin sa harfi ona meyletti verilir. ?? uzatılır. Kisai imaleyi ?? kelimelerine de ekler. Böylece müennes olduğunu bilinen veya fiilen son harfi yerinde bulunan her elif kendinden önce ra bulunduğunda imale yapılır. ?? Müennes olduğunun bilinmesi gibidir. Fiilin son harfinin durumu ?? gibidir onda sonraki Ra kera okunur.

“Onlara büyük bir azab vardır.” Yani Ahirette büyük bir azab vardır. Denirki dünyadaki öldürülmek esir edilmek ve Ukba’da daimi bir azab vardır. Azabı insanın sıkıntı gördüğü ve kendisine meşakkatli gelen herşeydir. Halil Azab insanın muradından alıkoyduğu şeydir. Bundan dolayı şu azabdır. Çünkü susuzluğu giderir. der.

8- “İnsanlardan Allah’a inandık diyenler”Münafıklardan Abdullah bn Ubeyler sebil muttaib bn kuşeyr Vecd bn Kays ve arkadaşları hakkında rezil olduki Nebi (sav) ve ashabından kurtulmak için müslüman olduklarını söylediler. Halbuki onun aksi inanca sahiptirler. Çoğunluğu ise Yahudiler dediler insanlar insan kelimesinin çoğuludur. Bununla adlandırılır. Çünkü kendisine ahid verilmişti sonra unuttu ki Allahü Teala ‘Ademe önceden ahid vermiştik. Unuttu buyurur. Denir ki sözlerinden müslüman oldukların ettiler yani görün yine denir ki çünkü o ahdini unuttur günün yani kıyamet günü ne Allah Teala onlar inananlar değillerdir buyurur.

9- “Allah’ı aldatırlar.” “Allah’a muhalefet ederler. Aldatma lugatta gizlemek demektir. Bundan dolayı bir eşyanın içinde bulmadığı eve aldatan denir. Aldatıcı gizlendiğinin aksine tutum sergiler. Allah’ın aldatması ise ki o onları aldatır.” kavlinedir onlara izhar eder. Ahirete azab olarak onlardan sakladığının aksine dünyada onlara nimetler verir. Denirki aldatmanın aslı fesed’dir manası iman olarak ortaya koyduklarını küfür olarak gizledikleri ile fesada uğratırlar.

“ki, o onları aldatılır. Kavli Dünyadı onlara nimetleri ahiret azabından kendisinden onları döndüren şeyle onları ifsad eder. “Allah’ı aldatırlar” kavlinin manası nedir? denirse ki mutfak babı müşareket içindir. Allah Teala aldatmada müşareketten münezzehtir. denirki “Allah sana sıhhat afiyet versin ve sen filana sıhhatine kavuşturuldun. Yakubla yola çıktım” sözün gibi müşareket manasın gelmemek üzere mufaalet diye cevap verilir. Hasan onun manası Allah Tealanın “Allah eziyet verenler yani Allah’ın dostlarına eziyet verenler buyurduğu gibi Allah Resulu (sav) aldatatıyorlar olur. Denir burada Allah’ın zikredilmesi iyilik yapmaktır.

Teala'nın beşte birini Allah'ın ve Resülündür katli gibi kasıd inananları aldatmakla ilgilidir. Yine denirki manası dinlerinde aldatma dan şeyi Allah'ın dininde yaparlar şeklindedir. “İnananlar inanmadıkları halde müminleri gördüklerinde iman etikleri sözlerinde onları aldatırlar. aldatmazlar” İbni Kesir Nafli ve Ebû Amr ??? diye okurlar ilk harfi gibi bunu bir duruma haç olduğun gibi mufuale babandın kabul ederler. Geri kalanlar; ancak kendilerine asli üzere “aldatırlar” diye okurlar çünkü onların hilelerini durumun kendilerini rakidir. Çünkü Allah peygamber (sav)’ın onları nifaklarına karşı bilginlendirmişti. Böylelikle dünyada rezil olurlar, Uksada bu cezayı hak ederler.” Hissetmezler yani kendilerine yine kendilerini aldattığını ve kendi hilelerinin yine kendilerine döndürüldüğünü bilmezler.

10- “Kalplerinde hastalık vardır.” Şek ve nifaktır. Hastalığın adıl zayıflıktır. Dünyada şek hastalık olarak isimlendirilir. Çünkü hastalığın bedeni zayıflattığı gibi dini zayıflatır. “Allah’ onların hastalıklarını artırır. “Çünkü ayetler bir ayet sonra bir ayet olarak peşpeşe iniyordu. Bir ayeti inkar ettiklerinde küfür ve nifaklarını artıyorlardı. Bu mana Tealanın kalemlerinde bir hastalık bulunanlar gelince günahlarına bir günahı onları eklenir” ayetidir İbni Amir ve Hamza ?? kelimesini imale ile okurlar. Hamza i maleyi ?? bulunduğu yerde ??? ekler diğerleri imale yapmazlar. Kendilerine açıklı bir azab vardır. acı veric, acısı kalblere ulaşır. Yalanladıkları şeye isabet olan şeydir Yani Allah’ı ve Resulünü işte yalanlamaları sebebi ile Kufeliler hafitlemeyi yani onların yalanlarını yalanlarlar. İnanmadıkları halde iman ettik dediklerinde kisai ?? kelimelerini kendilerinden önce damme varken Revm ile okurdu. Medineliler?? kabul eder. İbni Amir ?? kelimelerin kabul ederdi. Çünkü onların aslı ???? gibi dir.

Onun kardeşlerinde de aynı şekildedir. Değiştirilen ?????harfine meşhurluk kazandırmak için zammeye işaret edilir. Geni kalanlar kelimelerin başlarını kesra’larlar. Vav’ üzerine hareke koyarlar. Kesra harekeyi fiilin ilke harfine nakledele ve kendinden önceki harfin kesra olmasından dolayı Nav ya harfine dönüşür.

11”Onlara dendiğinde”Münafıklara, Yahudilere de Müminlere onlara küfürle ve insanları muhammed’e ve Kur’ana imandan engellemekte yeryüzünde fesad çıkarmayınız” derler. Denir ki manası kafir olmayınız küfr dinde en şiddetli fesaddir. “Biz sadece islah edicileriz” dediler. Bu söz, yalancılar, oldukları halde iman ettik demeleri gibi bir yalan söylemedir.

12- Dikkat edin onunla muhatabı arasında tenbih edatıdır.” Şüphesiz onlar ifsad edicilerdir ki küfürle kendilerin ve insanları imandan engellemekle ifsad ederler. “Fakat anlamazlar. kendilerinin ifsad ediciler olduklarını bilmezler. Çünkü onlar kendilerinin küfrü gizlemekten yaptıkları için islah olduğunu sanırlar. Denirki Allah’ın onlar için hazırladığı azabı bilmezler.

13- “Onlara dendiğinde münafıklara Yahudilere ve “inanların inandığı gibi inanın.” denir. Ehli kitab’ın müminlerinden Abdullah bn selam ve başkalarıdır bu söyleyen veya da muhacir ve ensar’ın inandığı gibi inanın denir. “sefihlerin akılsızların inandığı gibi mi inanacağız dediler.” Eğer akılsızların inandığı gibi mi inanacağız demeleri açıktan olmakla beraber nifak nasıl geçerli olur.? denirse şöyle cevap verilir. Onlar müminlerin yanında değil kendi aralarında iken bu sözü söylüyorlardı. Allah peygamber (sav)’e ve müminlere bu durumu haber verdi Allah onlara böylece cevap verdi. Dikkat edin. Onlar akılsızdırlar. Lakin bilmezler. Onlar bu şeklindedir. Akılsız (sefih) akıllı hafif ve hilmi inci olandır onların sözlerinden dolayı akılsızların elbisesi incedir. Denirki sefih bildiğinin aksine karar veren yalancılıktır.

Kufeliler ve şamlılar ?? kelimesini iki hemze ile okurlar. Böylelikle her bir hemze ittifak etmekle veya ihtilat etmekle iki kelimede yer alır. Diğerleri birinci okurlar. İkinciye de hafifletme için istekle iki ayrı kelimede yumuşatırlar. ?? gibi kelimelerde birarada gelirse Ebu Amr ve İbni Kesirden el-Bezitek hemze ile okurlar. Ebû Cafer, Verş kavaş ve Yakub birinci tahkikle ikinciye yumuşatarak okurlar. Birinciye yumuşatmayı söyleyenler ikinciye tehkikle okurlar. Çünkü durduralacak yerden birinci hemze ile tekrar başlanmaz.

14- “İnananlarla karşılaştıklarında” yani o münafıklar muhacir ve ensarla karşılaştıklarında sizin imanınız gibi “iman ettik dediler.” Yalnız başlarına kaldıklarında döndüler. Yalnız başlarına kalmaktan olması caizdir. ?? manasındadır. Yani şeytanları sebebiyledir. Allah Tealanını “onların mallarını mallarınızla birlikte yemeyin. Buyurduğunu ayetteki gibi ?? manasındadır. olan denir. “Şeytanları “ nefisleri ve onların kahinleridir. “İbni Abbas onlar Yahudilerden beş gruptur. Medinede Kaab bn Eşraf Beni Eslem’de Ebu Bürde, Caheyne’de Abdüddar, beni Esed’de Avf bin Amir şamda Abdalluh bn Sevda Kahin tabi olduğun bir şeytan ile birliktedir. Şeytan insan ve cin ve da herşeyde sapık kötüdür. Şeytanın aslı uzak olmaktır. Uzak kuyu, yani derinliği büyük anlamında kullanılır. Şeytan şerre yakınlığını uzanması ve hayırdan uzaklığını

kaçması sebebiyle şeytan olarak isimlendirilmiştir. Mucahid, münafıklarda ve müşriklerden onların arkadaşlarına sizinle birlikteyiz dediler yani sizin dininiz üzereyiz biz sadece Muhammed (sav) ve ashabı ile müslüman olduğunuzu izhar etmekle alay ediyoruz “ dediler.

Ebu Cafer????? kelimelerini içindeki hemzeyi terkederek okur.

15- “Allah onlarla alay eder.” onların alaylarının cezasıyla yine kendilerine cezalandırır. Ceza bu isimle isimlendirilir. Çünkü onun karşılığıdı ki Allahü Teala birgünah’ın cezası kendisi gibi bir cezadır buyurur. İbni Abbas onlara cennetten bir kapı açılır. Ona doğru verdiklerinde yüzlerine kapanır ve cehenneme döndürülürler. der. Denir ki müminlere sırat’ın üzerinden yürürlekten bir nur verilir. Munafıklar sırat’a geldiklerinde müminlerle onların arasında engel korur. ki, Allah’ı Teala onlarla istekleri şeyler arasında engel korur.” buyurur. Yine Allah Teala onların arasında bir kapısında olan bir sur konur.” buyurur. Hasan bunu manası Allah’ın müminleri onların nifaklarına galib getirmesidir der. “Onları uzatır onları bırakır ve onlara mühlet verir. Uzatmak ve imdad aynı manadadır. Aslı fazlalıktır. Ancak uzatmak daha çok şer hususda imdad kullanılır. Allah Teala uzatma hakkında ona azabtan uzatmaklık uzatılır.” buyurur. İmdal hakkında da “malları ve oğulları size yardımcı verdik. Meyveleri size yardımcı verdik.” buyurur. Taşgınlıklarında yani karanlıklarında demektir. Taşkınlığını aslı halde tecavüt etmek sınır aşmaktır. Bundan dolayı da şu taşı denir şaşkındırlar.” Yani dalalet içinde tercih sahibi olarak gidip gelirler.

16- “Doğru yol karşılığında karanlığı satın alanlar” yani iman’a karşılık küfrü tercih edenler” onların ticaretlerin kar etmez” bu alışverişlerinden karlı kazançlı çıkmazlar. Kazanç’ı ticarete bağladı. Çünkü kazanç arapların dediği gibi aldığı kazandırdı, sattığını zarar ettirdi. “Ticaret ile gerçekleşir. “Doğru yolu bulanlar değillerdir.” ki, dalalet sebebiyle ticaretlerinde musibete uğrayanlardır da denir.

17- “Onlar gibi onlar benzeri denir ki onların sıfatı insanların kendisinden birşeyi anladıkları insanların örfündeki sair bir söz gibidir. Bu kuranın yedi kısmından biridir. “Onun misali gibi yani ayetin gelişinin delili ile buna benzeri doğruluk işleyen ve onu tasdik eden işte onlar muttakilerdir” ayetidir.” “Ateş yokmak isteyen “Ateş yakan ve ateş çevresini aydınlatamadığında yani yanan şeyin çevresini aydınlattığında aydınlatmak karanlığa gerekir. Denir ki bir şey kendisini aydınlatır. Veya başka birşeyi aydınlatır. Bu burada karanlık için kullanılmıştır. Allah onların nurlarını giderir. Ve onları göremeyecekleri karanlıklar içinde

bırakır.” İbni Abbas Katade Muktatil Dahhak ve süda zaferde karanlık bir gecede ateş yakıp ısınmak isteyen ve çevreini görünce gördüklerinden korkan bir adamın misali gibi nifaklarında onlar gibi konuşan münafıklar hakkında nazil oldu.

Çıktığında onu inkar ettiler. Sonra Allah onları şöyle niteledi.

18- “Sağırdırlar” onlar hakka karşı sağırdılar. Hakka yönelmeler yönelmediklerinde sanki onlar işitmemişlerdir. Dilsizdirler” hakkı söyleyemezler, konuşamazlar. Veya da onlar söylediklerinin aksini gizledikleri için sanki onlar hakkı konuşamazlar. “Kördürler. Onların girmelerini yoktur.

Basireti olmayı gözü olmayan gibidir.” Onlar geri dönemezler.” Dalaletten haka tekrar yol bulamazlar.

19- “Veya bir yağmur gibi bir yağmur arkadaşları gibi. Bu Allah Tealanın münafıklara verdiği diğer bir misaldir. Bir manada: istersen onlara ateş yalanı misal ver. İstersen yağmur ehlinin misal ver. Denir ki bir manada Tealanın artarlar kavli gibi yağmur gibidir. Artarlar ve yağmur gibidir. Artarlar ve yağmur bir manada yüksekte aşağıya yağın herşeyi yağmurdur. Yağmur “gökten” buluttan yağın anlamındadır. Denirki gök aynı şekilde kendisidir. ve gök senden yüksekte bulunan sana gölge veren herşeydir. Bunlar cins içimdir. Hep bir manaya gelir.. “Onda” yağmurda gökte bulutta”da denir. Ki bunun için onu zikreder. Sema gök hem müzekkerir hem müennestir. denir Allah Teala sema yarıkıdır.”Gök yarıldığında “karınlıklar” karınlığın çoğulu, “Gök güçlüğü buyurur. Bu cümlelerde (??) sema gök kelimesi müzekkare ve müemese olarak kullanılmıştır. “Gök gürültüsü buluttan duyan sestir. Şimsek” de buluttan çıkan ateştir. Ali İbni Abbas ve müfessirlerin çoğunluğu (r.a) gök gürlemesidir. Onunla melek bulutları engeller demişlerir. yine denir ki ses bulutların engeller. Yine denir ki meleğin tesbih çekmesidir. Gök gürültüsü meleğin konuşması şimsek de gülmesidir de denir. Mucahid gök gürültüsü meleğin ismini aynı zamanda onun sesi için de söylenir.

Gök şeb gök gürlemesi bulutun boyunun genişlemesinde toplayan melekten kızgınlığı arttığında içinde ateş bulunan şeyler uçuşur bunlar yıldırımlardır. der. Gök gürlemesi rüzgarın bulutlar arasında sıkışmasının sesidir. denir ki önceki söylenenler daha doğrudur. Yıldırımlardan parmaklarını kulaklarına sokarlar.” ?? nün çoğuludur. Dünyanın ölmesine sebep olan veya bayıltan bir sestir. Yok eden her çeşit azaba yıldırım denir. Yıldırım Allah’ın dilediği kimseye indirdiği bir azab parçasıdır. Abdullah bn Ömer ve onun da babasından şu şekilde

rivayet edilir. “Allah resulu (sav) Gök gürültüsünü ve yıldırım sesini duyduğunda şöyle dua ederlerdi: “Allah’ım bizi azabındanla öldürme bizi azabındal helak etme ondan önce bizi afvet” ölüm korkusu “ helak olma korkusudur. “Allah kafirleri kuşatıcıdır. “Onların durumunu bilendir. Onları çevreliyicidir denir. Mucahid: Allah onları cem eder ve azab eder der Tealanın sizi kuşatması dışında kavlinin delaleti ile onları helak edicidir. Yani toptan helak edilirsiniz. denir. Ebu Amr ve Kisai kafirleri nasb mahallinde imale ederler. Veya kısa çekerler. Diğer iki imale yapmazlar onu inkar edenin iki”

20- “Nerdeyse şimsek” yaklaşır. Denir ki yakınlaştığında neredeyse yapıyordu fakat yapmadı. “ Onların gözlerininide alır.” gözlerini kapatır. Göz almak süratla çarpmaktadır. ??her harf bir cümledir. Yani anlamlıdır) Hükmün bulunduğu cümleyede eklenir. Böylece tekrar için bir edat halini alır. O ikisinin ??birlikte manası ne, ne zaman olur.” Onlara aydınlattığında yürürler. Kararlığında ayakta kalırlar.” şaşırmış olarak dururlar. Allah Teala onları küüfürlerinde ve nifaklarında şüphe içinde bırakır. ki o kavim karanlıklarda üzerlerine bir yağmur vurmuş karanlık bir gecede kara bir zaferdedirler. Bu anlamında dolayı yala çıkanın bu durumda yürümek imkansızlar. Gök gürültüsü de bu sıfatında dolayı korkudan duyanların parmaklarını kulaklarına tıkamalarıdır. Yıldırımında bu sıfatından dolayı gözlerini alması ve ağının şiddetinden dolayı neredeyse kör etmesidir. Bu Allah’ın kuran için verdiği bir misaldir. Kafirlerin ve munafıkların birlikte durumu yağmur Kuran’dır çünkü yağmur bedenlere hayat olduğu gibi kuran da canlara hayattır. Karanlıklar kuranda küfür ve şirkten bahsi geçen hususlardır. Gök gürültüsün de kükremesinden dolayı korkulan bir şeydir ki ateşi yıldırımını vaad beyan ve hidayet olarak barındırdığı ile zikreder. Ve cenneti zikreder. Kafirler kalblerinin kendisine meyletmesinden korkarak kuranın akınmasında kulaklarının tıkarlar. Çünkü iman onları yanında küfüdür. Küfür ölümdür. Yıldırım neredeyse onların gözlerini alır. Kuran onların kalblerini doldurur denir ki bu Allah’ın islam için verdiği bir misaldir. Yağmur islamdır. karanlıklarda içinde bela ve sıkıntıların bulunduğu durumlardır. Gök gürültüsü, ise ahirette korkutan ve tehdidin bulunduğu durumdur. Yıldırım, içinde müjdenin bulunduğu şeydir. “parmaklarını kulaklarına tıkarlar. Bu; munafıklar islamda bela ve şiddet gördüklerinde helaktan korkarak kaçmalarıdır. “Allah kafirlerin kuşatıcıdır.” onları toplayıcıdır. Yani onların kaçmaları onlara fayda vermez. Çünkü Allah Teala arkalarından onları toplar cem eder ve

onlara azab eder. Çünkü Allah Teala arkalarından onları toplar, cemedir ve onlara azab eder. “Neredeyse Yıldırım” islamın delilleri onları düşünmeye rahatsız eder. Keşke sıkıntı olarak onlara gelen şey olmasıydı. “Onları aydınlattığında yürürler. “Munafıklar imanlarını açıkladıklarında iman ederler, öldüklerinde de karanlığa dönerler. Denir ki manası islamda ganimet ve rahata ulaştıklarında kalırlar ve biz sizinle birlikteyiz. derler.” Karardığında” bir zorluk bir bela gördüklerinde yavaşlarlar ve ayakta kalırlar. dururlar. ki, Allah Teala insanlarda Allah’a bir harf üzere ibadet edenler vardır.” Yani kulaklarını sağır eder.” gözlerini açıktır.

Aynı şekilde onların batını gözlerini ve kulaklarını gidermiştir. Onlara görme ve duyma mesabesinde olan güvenlik ve şereften istifade etmelerini önlemesi için “Allah herşeye kadirdir.” gücü yeter denir. “İbni Amir ve Hamza (???) kelimelerini imale bulunduğu şekilde olurlar.

21- Teâlânın “Ey insanlar! hitabı hakkında İbni Abbas ey insanlar Mekkelilere hitap, ey insanlar ise Medineliler hitaptır. Bu hitap burada mecnunlar ve küçük çocuklar dışında kan genel bir hitaptır. der. “İbadet edin.” birlik olun. demektir. İbni Abbas, ibadet olarak kuranda geçen herşeyin manası tevhiddir.” sizi yaratan rabbinize yaratmak daha önce bir örneği bulunmaksızın bir şeyi kad etmektir.” “Ve sizden öncekileri yaratan” sizden öncekileride yaratmıştır.” Umulurki, korkarsınız.” Azabda kurtulmanız için. Denirki bunun manası: Allahın azabında kurtuluş ve korunmuş olmamızda takva üzerinde olunuz Allah’ın hükmü sizin arkanızda dilediğini gerçekleştirir demektir ki; Allah Teala”Belki öğüt alır veya korkar diye o ikisi ona yumuşak konuşulur.” Yani onu hakka çağırır ve öğüt almak üzere olun. Allah’ın hükmü onun arkasından dilediğini yapar . Buyurur sibeveyh belki ve “Umulur ki bir anlamda iki kelimedir. Bunlar Allah’tan bir vacibdir. der.

22- “Sizin için yeryüzünü bir yatak olarak kıldık.” Geniş olarak, uyku uyuma yeri ve uyku olarak veya da cinsi münasebette bulunma olarak yaratandır. Yeryüzünü boyun eğdirdi ve üzerinde kalmanın mümkün olmayacağı şartlar yer olarak yaratmadı. Kılmak burada yaratmak manasındadır. “Gök’ü bina olarak” yüksek bir tavan olarak” ve gökten suyu indirdi.”Buluttan yağmur yağdırdı. “Onunla meyvelar çıkarttı.” tabiat ürünleri ve meyve çeşitlerini “size rızık olarak “size yiyecek ve hastalıklarınıza yem olarak bitirdi. “Buna göre Allah’a eş koşmayınız” Allah’a ibadet gibi kendilerine ibadet ettiğiniz benzerler uydurmayınız. Ebu Ubayde ??zıd’dır. Ve zıdlardandır. Allahü Teala benzerden ve

zıddıdan beridir. “Siz bilirsiniz.” O’nun bütün bu şeyleri yatanının tek olduğunu bilmektesiniz.

23- “Eğer bir şüphede iseniz” Bir şek şüphe içindeyseniz. Çünkü Allahü Teala onların şüpe duyduklarını bilmektedir.” İndirdiğimizden kurandan “kulumuza “Muhammed’e öyleyse “getirin” aciz bırakmak için bir çağrıdır.” Bir sûre “sure kuranın başı ve sonra arasında bilinen bir parçasıdır. Sure kelimesinin geldiği fiili?? faziletli olmak manasındadır. sure; yüksek menzil için kullanılan bir isimdir denir. Bundan dolayı yüksekliği için şehrin suru denir. Sure ayrıca okuyanın okumakla, kuran surelerini tamamlamakla mezelilerini tamamlayıncaya kadar yüksek bir menzile ulaştığı için kullanılır. “ onun bir benzerini” kuranın benzerini ve yakını. Tealanı “müminlere gözlerinin sakın yalarını şöyle kavli gibi onun bir benzeri” deki o zemini muhammed (sav) gitmektedir. denir. Yani okuma ve yazma bilmeyen ümmi Muhammed (sav)’in bir benzerini getiriz.

Muhammed bn Kaab’ dünya meyvelerini benzer ancak daha güzeldir. Ayrıca: isimce birbirine benzer tatca çeşitlidir. denir. İbni Abbas (ra) isimleri dışında cennettekilerden dünyada yoktur. der. Cabir bn Abdullah’tan şöyle rivayet ettiler. Allah resulu (sav) buyurdulur ki yerler içerler büyük abdest küçük abdest bozmazlar, burun silmezler tükürmezler. Nefes aldıkları gibi hamal ve tesbih çekerler. Yiyecekleri dalak, terleri ise misk’tir.”

Tealanın “Orada onlar için cennetlerde “eşler” kadınlar ve karılar ahu gözlü huriler “temiz kılınmış” ki büyük pislikten küçük pislikten hayızdan nifastan fükürükten, sümkürükten, meniden, çocuktan ve hertürlü pislikten temizlenmiş zevceler vardır.

Hasan; onlar dünya pisliklerinden temizlenmiş sizin ihtiyarlarınızdır, der. İbrahim en-Nehai, cennette dilediğinde cima vardır. Çocuk yoktur, der yine denirki kötü ahlaktan temizlemişlerdir. demektir. “ki onlar orada ebedi kalıcıdırlar” Daimidirler orada ölmezler ve oradan çıkmazlar. Ebu Hüreyre’den “Allah Resulu (sav)’in şöyle buyurdıkları rivayet edilir.”Cennete girecek ilk zümre gecedeki dolunay suretinde olacaklar. Sonra onların arkalarından gelecekler parlaklık şu gökteki parıldıyan bir yıldız şiddetinde olacaktır.” Evletmezler, büyük abdest bozmazlar, tükürmezler ve sümkürmezler. Onların telakları altındandır, terleri misk’tir, bahurdanlıkları eşleri bir adamın yaratılışına göre büyük gözlü huridir. Babaları Adem süreti üzerededirler. Göge doğru altmış kulaçtırlar.” Ebu Said el Hurdri’den de şöyle rivayet edilir. Allah resulu

(sav) şöyle buyurur. “Kıyamet gününde cennet’e girecek ilk zümre suret olarak yüzleri gecedeki dolunay sureti gibidir ikrin zümre sema’daki yıldızların en güzel rengi üzeredirler. Onlardan herbirinin iki eşi hanımı vardır.” Her eşin de hanımında yetmiş elbisesi vardır. Hani kenarları ve elbiseleri değil kemiklerindeki ilk görünür.” Enes bn Malikten de şöyle rivayet edilir. Allah Resulu (sav) buyurdularki: “Cennet ehli kadınlardan bir kadın eğer dünyada görünseydi etrafında olan herşeyi aydınlatır, etrafına bir koku doldurur. Onun başındaki başörtüsünün dünya ve içindekinden daha hayırlı vardır.” Usame bn Zeyd’den de Allah resulu (sav) buyurduki dikkat edin cennete hazırlanan yok mu? Cennet hatıra gelmez. Kabe’nin rabbine yemin olsun ki o parıldayan bir nur ve serpilip açılan bir reyhandır, yüksek bir saray, taşan bir nehir, olgun bir meyve güzeller güzeli bir hanım birçok cariyeye kurtuluş yurdunda ebedi bir makam, yeşil bir meyve, bir müjde övülecek yüce bir mahallede bir nimettir.” Sahabe evet ya rasulullah biz ona hazırlanlarız dediler. “Allah dilerse” deyiniz buyurdu.

“Şahidlerinizi çağırın” kendilerine taptığınız ilahlarınızdan yardım isteyin “Allah’ın dışındaki mucahid size şahidlik yapacak insanları çağırın” demektirder. Eğer doğru sözlüler iseniz.” Muhammed (sav)’in kedinden konuştuğunu onlara meydan okuyunca aciz kaldılar. şöyle buyurdu:

24- “Eğer yapamazsınız” geçmişte yapamadınız” yapamayacaksınız” gelecekte asla yapamayacaksınız. Bunu onların yapamayacaklarını ifade etmek için ve onun bir benzerini getirmekten aciz oldukları yerde Nebi (sav)’in mucizesinin kuran olduğunu söyler. “ateşten sakının.” iman edin ve imana ile ateşe karşı korunun “öyleki yakıtı insanlar ve taşlardır” İbni Abbas ve Müfessirlerin çoğunluğu çakmak taşlarıdır. Çünkü bu taşlar çok fazla tutuşturucudur. derler. Taşların çoğul anlamlısı bu ateşin büyüklüğüne delildir. denir “Siz ve Allah’tan başka taptığınız şeyler cehennem taşlarıdır.” buyurduğu gibi ???? putları murad etmiştir. Çünkü onların putlarının çoğu taşlardan yontulmuştur.

25- Tealanın: “İnananları müjdele” kavli haber ver müjdelere yüzün gülmesini sağlayan her doğru haberdur. Çoğunlukla hayırlı haberde kullanılırsa da hayırlı ve şer durumlarda da kullanılır. “Salih amel işleyenleri” salih fiiller işleyenlere “salih amel işlesin” riyadan uzak yapsın. Buyurduğunu gibi amellerini ihlasla yapanlara demektir. Muaz salih amelde şu dört özellik bulur. İlim, niyet sabır ve ihlastır, der. “Onlara cennetler varır.” cennetin çoğulu kullanılmıştır. ki, cennet içinde

meyve veren ağaçların bulunduğu bahçedir. Ağaçlarla örtülü ve içinde meyvelerin bulunmasından ötürü bu şekilde adlandırılır. Fere cennet içinde hurma ağaçlarının bulunduğu bahçedir. Firdevs ise üzüm yetişen bahçedir. der. “ onların altından akar” Ağaçların ve evlerin altından “Nehirler” Nehirlerdeki sular akar. Nehir akmaz akan su’dur. Altından demek onların emri ile demektir. Çünkü Teala firavinde hikaye olarak bu nehirler benim emrimle altımdan” akar. “ buyurur. Nehirler Nehirin çoğuludur. Genişliği ve aydınlaması için bununla isimlendirilir. Bu sebeble nehir denir hadiste “O cennet sınırsız yani çevresi olmaksızın akar. ??? Ne ne zaman rızık olarak ondan bir meyve ile rızıklandırılırsalar “yiyecek olarak bir meyve ve üzüm ile cenetten doyurulduklarında “Bu önceden rızıklandırıldığımız bir şeydir derler. ?? son harekesi zamme dir. Allah’ü Teala “önceden ve sonradan emir Allah’ındır buyurur. Denirki önce dünyadadır. Cennetteki meyveler tatları çeşitli renkleri birbirine benzerdir. Birinden sona diğer bir meyve ile rızıklandırıldıklarında bunu da önceki sanırlar. “Birbirine benzer” rızıkla “bu onlara verilir.” İbni Abbas, mucahid ve Rabii, tatla çeşitti renklerde birbirine benzer olarak rızıklandırılırlar derler. Hasan ve Katade birbirine benzer bütün faydalardan ve zararsızlıkta birbirine benzer demektir der.

Sahabe de “Allah dilerse” dediler. Ebû Hüreyre’den şöyle rivayet edilir: Allah Resulu (sav) buyurduki: “Cennet gençleri yaşlanmaz elbiseleri eskimez. “Ali (ra)’den Allah Resulu (sav) Cennete bir çarşı vardır. Orada alim ve satım yoktur. Ancak erkelerin ve kadınların sesleri vardır. Bir adamın bir surete canı çekerse oraya girer. Orada ise iri gözlü hurilerin toplanmışlardır. Onun gibi yaratıkların duymadığı bir sesle “Bizler ebedi kalıcı hurileriz. Asla helak olmayız. Bizler nimetleriz asla kötü olmayız, bizler razı olunanlarız, kızdırmayınız, bize salıp olanlara veya bizim sahip olduklarımıza, kendisi için verildiklerine ne mutlu.”

Enes bn Malik’ten Allah Resulü (sav) buyurdu ki Cennete bir çarşı vardır. Seninledir. Güzellikleri ve iyilikleri artar. Güzellikle ve iyilikle ziyadeleşmiş olarak ailelerinin yanına dönerler. Aileleri onlara Vallahi bizden uzak kılan güzelleşimizi giriniz derler. Onlarda sizde vallahi bizden uzak iken güzelleşmişsiniz derler.

26- “Allah bir sivrisineği ve daha büyüdüğünü misal olarak vermekten haya etmez. “Bu ayetin nuzul sebebi Allah Tealanın sineğini ve örümceği misal vermesindendir. “Allah’tan başkasına çağıranlar bir araya toplansalar bile bir sineği yaratamayacaklar. “Allah’tan başkasını

dostlar edinenlerin misali bu edinen örümcek'in misali gibidir. "Yahudiler, bu önemsiz şeyleri zikretmekle neyi mura etti, dediler. Denir ki müşrikler biz bu şeyler gibi zikredilen ilahlara tapmıyoruz dediler. Bunun üzerine Allah Teeala Allah haya etmez" yani bırakmaz, haya onu benzer misal vermek engellemez buyurur. "Sivri sinek" bit gibi büyüdüğü sinek ve örümcektir. Ebû Ubeyde Filan cahil dendiği gibi onun üstündeki nedir? Bunun üstünde yani daha cahil denir. Muhamed'e ve Kur'an'a "inanana gelince" "Onun rablerinden hak olduğunu bilirler" bu misalin doğruluğunun kabul ederler." Kafirlerle gelince Allah bu misal ile neyi murad etti derler. Elif ve Lam hazfolunduğunda hal ve kati üzere nasbder, sonra onlara cevap verdi onunla çoğunu sapıtır." Kafirlerden çoğunu doğru yola iletmez. Bu onları yalanlamalarıdır böylece dalalette bir çoğunu hidayete erdirir. Onu tasdik eder. Sapıtmama hak'tan batıla dönmemedir. Bu helaktır denir . Yine denirki Bozulduğunda su sütü bozdu "Onun ancak fasıklar sapıtır." Kafirler fisk'ın aslı çıkmaktır. Kabuğundan çıktığında hurma ortaya çıkmıştır. denir. Allah Teala rabbinin emrinden çıktı. buyurur. Çıkmak anlamında fisk kelimesini kullanır. Sonra onları niteler:

27 "Bozanlar" muhalefet edenler, terkedenler bozmanın aslı kırmaktır. "Allah'ın ahdini" misak gününde sizin rabbiniz değil miyim? Evet dediler. Kavli ile onlara ahid verdiği Allah'ın emri denirki "Allah peygamberlerin yeminin aldığında kafilinde peygamberler ve vesair ümmetlere Muhammed (sav)'e inanacakları dair aldığı ahidi bununla murad etmiştir. Yine denir ki bununla Tevratta Muhammed'e inanmalarını ve onun sıfatını açıklamalarını kendilerine emir verdiği ahdi murad etmiştir. "Yemininden sonra terkididir. Misak kuvvetlendirilmiş ahid'dir "Allah'ın kurulmasını istediğini koparırlar" yani Muhammede ve peygamberlerin tümüne imanı koparırlar. Çünkü onlar bazısına inanırız bazısına inanmayız"derler. Müminlerde peygamberleri arasında fark gözetmeyiz." derler. Ahid ile rahimleri murad etti de denir. "Yeryüzündeki fesat çıkarırlar" isyan ile halkı Muhammed'e ve Kur'ana imandan engellemekle bozgunculuk yaparlar."İşte onlar hüsrana uğrayıcılarıdır." Aldatanlar ve kaybedenlerdir. Sonra Arabin müşrikleri için taccab açısından şöyle denir.

28- Delillerini ortaya konması ve Burhan'ın açıklamasında sonra "Allah'ın nasıl inkar ederler" sonra delilleri zikreder. Babalarının sulblerinde nutfe olarak ölümler idiniz." sonra rahimlerde ve dünyada size hayat verdi. "ömürlerinizin sona ermesiyle de sonra sizi öldürdü. "tekrar

dirilmek için sonra sizi diriltdi” ki sonra ona döndürüceksiniz.” Ahirette gönderileceksiniz ve yaptıklarınızla karşılıklılandırılacaksınız. Yakub???? nu kuranın heryerinde faile tesmiyen üzere te ya harflerini fetha ile okur. 29- “Yeryüzünde olan bütün herşeyi sizin için yaradan O’dur “ibret almanız ve delil sahibi olmanız için canlılar için yarattı. Faydalanmanız için de denir. “Sonra sema’ya oturdu.” İbni Abbas ve selef müfessirlerinin çoğu semaya yükseldi şeklinde anlamışlardır. İbni Keysan fera ve muhacirlerden bir grup semayı yaratmaya yöneldi diye anlamışlardır.

Yönelmeye denir. Çünkü ilk olarak yeryüzünü yarattı sonra semayı yaratmaya yöneldi. “Semaları yedi gök katı olarak düzenledi.” Gök katlarını çatlaksız ve yarıksız üst üste olarak yarattı. “O; herşeyi bilendir.” Ebu Cafer, Ebu Amr ve Kisai ??yi ha harfinden önce vav veya fa veya lam bulunduğunda ha harfini sükunla konuşurlar. Kisai?? diye fazlalık ilave ederek ?? yi uzatarak okurlar.

30- “Rabbin dediğinde” “Rabbin dedi dışında fazlalıktır. Manası rabbinin söylediğini zikret demektir. Buna benzer olarak Kur’anda geçen her uslub bu şekilde bu anlamdadır. ?? zaman bildiren (-dışında) harflerdir. Şu kadar varki ?? geçmiş için ??gelecek içindir, ki herbiri diğerini yerinede kullanılabilir. Mubrad mustakbel ile birlikte geldiğinde manası geçmiş olur. Tealanını aldattı aldatmış olmak istedi. Buyurundaki gibidir.?? mazi ile birlikte kullanıldığında da manası gelecek olur. Bu da kıyamet geldiğinde ve “Allah’ın nusreti geldiğinde” ayetlerindeki gibidir. (Gelecek) manasındadır. “Melekler için “Melek’in aslı elçi elçilikdir. Bu mesaj taşıma demektir?? değişikliğe uğramışlardır. Kullanılmasının zorluğunu kaldırmak istenerek hemze dırüşülmüş ve hemzenin lekesi lâm’a naklanmıştır. denir. Melek ile Allah yeryüzünde meleklerini murad eder denir bu; Allah Tealanın gökleri ve yeri yaratması, melekleri ve cinleri yaratması sorada melekleri gökleri cinleri yeryüzüne yerleştirmesi onların yeryüzünde uzun bir zaman ibaret etmesi sonra aralarında hased ve bozgunculuk çıktı. Fitne çıkardılar. Ve öldürdüler. Bunun üzerine Allah onlara meleklerden bir ordu gönderdi. Onlara cin denirdi. Onların başkanı yol göstericisi ve ilimce onların en bilailisi olarak liderleri İblisin onlara cennetten ayırdığı bağlar. Bahçelerin içine gizlenmişlerdir. Yeryüzüne indiler. Cinler dağlarında tepelerine denizlerin diplerine kovuldular ve yeryüzüne yerleştiler. Allah onlara ibadet hafifletti. Allah İblise yeryüzünü melek’e de dünya semasını ve cennetin hazinelerini verdi. Ki melek Allah’a bazen yerde

bozan gökte bazende cennette ibadet ederdi. İblis'e bir şaşkınlık geldi. Kendi kendine Allah bu mülkü bana ancak benim meleklerinin en yücesi olduğum için verdi dedi Allah da ona ve askerlerine ben yeryüzünde bir halife yaracağım” dedi. Yani sizin yerinize sizi kendi katıma yükselteceğim dedi. Onlar bunu istemediler. Çünkü onlar ibadetçe meleklerin en hafif edenleri idiler.

Burada halife ile murad edilen Adem (AS)'dir. Onu halife olarak adlandırdı. Çünkü o cinlerden sonra melekti. Onların halife idi. Çünkü onu ondan başkası halife tayin etti de denir. Makamının ikamesi ve kararlarının uygulanması için yeryüzünde Allah'ın halifesi olması doğru olandır.” Orada fesad çıkaracak birini mi yaratacaksın.” isyanlarla bozgunculuk yapacak, haksızlıkla kan dökecek” birini mi yaratacaksın ki, cinlerin yaptığı gibi mi? olmayan birşeyi olanla ölçüler olmayını olan ile kıyasladılar. Ancak onlar gaybı bilmiyorlardı. Biz senin hamdini tesbih gerekiyorz” Hasan Sübhanellahi ve mihammadihi diyoruz. Bu yaratıkların, hayvanların ve insanların dışındakilerin duasıdır Bunun üzerine rızıklandırılırlar”der.

Ebu Zer (ra)'den rivayet edilirki, Allah Resulu (sav)'e en faziletli kelim hangisidir.” diye soruldu. Buyurduki: Allah'ın melekleri veya kulları için seçtiği sübhanellahi ve bihammidihi”dir. Denirki biz senin emrinle namaz kılıyoruz. dediler. İbni Abbas “Kur’anda tesbih olarak bulunan her şeyden murad edilen namazdır der. Seni takdis ediyoruz” senin azametime ve celaline layık olamayacak da olsa temizlik ve kudsiyetle sana sena ediyoruz. Sana itaat için nefsimiz temizliyoruz. Sana tenzih ediyoruz diye de anlaşılır. (Lam) bağdır. Bu meleklerden bir itiraz yolu ve işi beğenmeme değildir. Bilakis taaccub yolu ve ondaki hikmeti öğrenme isteğidir. Dediki Allah ben bilirim siz bilmezsiniz.” ondaki mashahatı bilmezsiniz. Ben onun zürriyetinde peygamberler, veliler ve salihlerden bana itaat ve ibadet edecek olanların olduğunu biliyorum. Ben onların günah işleyeceklerini biliyorum ben onları bağışlarım. Hicazlılar ve Basralılar??? ya??’ yı fetha ile okurlar. Bu şekilde istikbale izate edilen her ya birkaç yerdışında fethalı elifdir. Zameli ve kesrali elif’in yanında bazı yerlerde fethalarlar ki Elif’den başka harflerde de bunun anlaması hususunda kurrallar arasında ihtilaf vardır.

31 “Ademe bütün isimleri öğretti.” Dünyanın dış yüzünden (taprağından) yaratıldığı için Adem olarak isimlendirildi. Yine Ademin renk olduğu içinde isimlendirildiği söylenir. Künyesi Ebu Muhammed ve Ebul Beşer’dir Allah (c.c) onu yarattığında onu eşya isimlerini öğretti. Bunun

üzerinde Rabbimiz dilediğini yaratsın bizden daha üstününü yaratmayacak bizden farklı ise üstündür. Biz ise ondan daha bilgiliyiz. Çünkü ondan önce yaratıldık ve onun görmediğini gördük. demeleridir. Bunun üzerine Allah Tealanın meleklerle ilmi ile üstün olduğunu ortaya koydu. Bunda peygamberlerin meleklerden daha faziletli olduğuna delil vardır ki, Ehli sünnet ve cemaat'ın kabul etiği gibi resuller olsular daha faziletlidir. İbni Abbas, Mucahid ve Katade çanak ve çömlek'e varıncaya kadar herşeyin ismini ona öğretti, derler. Olan ve kıyamete kadar olacak herşeyin ismidir. de denir. Rebii bn Enes Meleklerin ismini öğretti der. Ayrıca, zürriyetinden geleceklerin ismini veya herşeyin sanatını öğretti diye de kabul edilir. Tevil ehli, Allah (a.s) bütün dilleri Ademe öğretti, sonra evladından herbiri bir dil ile konutu şehirlere ayrıldılar onlardan herbiri grup bir dili seçti der. Sonra onları meleklerle sundu. Sadece "onları sundu" dedi isimleri sundu demedi. Çünkü akleden ve akletmelen bıraya geldiğinde isimlendirilenler erkekler ve kadınlarda erkekler lafzı ile kinaye yapıldığı gibi akledenlerin lafzı ile kinaya yapılarak kullanılır. Mukatil Allah canlı ve cansız herşeyi yaratı sonra bu şahısları meleklerle sundu der. Kinaye hususa döner. Bunun için onları sundu buyurur. "Bana söyleyin" bana öge doğru sözülersiniz onların isimlerini haber verin dedi. Ben birşeyi ancak siz en üstün ve ondan daha bilgisi olduğunuzu sandınız için yarattı. Bunun üzerine melekler acizliklerini kabul ederek:

32- "Senin yüce olduğunu tesbih ederiz dediler. Seni tenzih ederiz senin bize öğrettiğinden başka bizim bir bilgimiz yoktur." dediler. Manası: Sen şeyin bize öğrettiğin dışında ikisinden birşey öğrenmemizden daha yücesindir. Şüphesiz sen bilensin. Hakkıyla bilensin hakimsin içinde hikmet sahibisin. Hakim'in iki manası vardır. Birincisi adaletle ilgili kadı, ikincisi bozulmaması için bir işi sağlamlaştırandır. Lugatta hikmetin aslı men etmektir. Hikmet sahibini yanlıştan engeller men eder. Eğri yola sapmasını engellediğini için hayvanın hikmeti denir. Onların acizlikleri ortaya çıkınca:

33- Allah buyurduki: Ey Adem onlara onların isimlerini söyle: Meleklerle onların isimlerini haber ver. Adem herşeyin ismini söyledi. Yaratılık hikmetini zikretti. Onlara onların isimlerini haber verilince buyurduki: "Allah Teala ben size demedim mi? ey meleklerim ben göklerin ve yerin kaybını bilirim onlarda olan ve olmayanı bilirim Çünkü onlara ben sizin bilmediğinizi bilirim" demişti. İbni Kesir, Nafi ve Ebû Amr??? yi ya fethası ile okurlar. Böylece deryasında metfuh kaibi bir elif alır. Ancak birkaç harfi dışına yinebir kaç harf dışında Nafi mazmunlara fethalur.

Diğerleri de birkaç dışında fetholamazlar. Yaptığınızı biliyorum” Hasan ve Katade yani onların orada bozgunculuk yapacak birinini mi yaratacaksın?” sözlerini biliyorum ve gizlediğinizi “ Allah bizden daha üstün bir mahluk yaratmayacak sözlerinizdir. İbni Abbas Ademin cesedi Mekke ve Taif arasında atılmış ruhu yok iken geldi. Bu yaratılanın bir garibliği vardır, dedi. Sonra onun içine girdi ve sözünden çıktı. Bu tutulmamayacak bir yaratık. Çünkü içi baş dedi. Sonra da kendisiyle birlikte olan meleklerle gördünüz mü? bu size üstünse ve ona itaatle emredildiniz ise ne yapacaksınız? dedi. Onlar da Rabbimizin emrine itaat ederiz dediler. İblis de kendi kendine vallahi eğer ona sultan kılırsam onu helak edeceğim yok eğer o bana sultan kılınırsa muhakkak ona isyan edeceğim, dedi. Allahü Teala Yaptığınızı biliyorum” yani meleklerin itaat edeceklerini, söyledikleri, gizlemekte olduğunuzu” yani İblisin isyandan yanı konutuklarını biliyorum buyurdu.

34- “Meleklerle Ademe secde edin dediğimizde “Ebu Cafer?? nün elif üzerinde tâ’yı zamme ile denir?? Böylece ??yi ba’nın zammesi ile okur. Nahiciler bunu gerçekten zayıf bulurlar. Bunu onda hayata bağlarlar. Ve bu hihabın meleklerle birlikte olduğu hakkında ihtilaf ettiler. Bazıları yeryüzünde oturanlarla birlikte olduğunu söyler. Doğru gözüken de meleklerinde hepsi birlikte olduğudur. Çünkü Teala “Melekler hep birlikte secde ettiler,” buyurur. kavli hakkında da iki görüş vardır. En sahih olanı hakikate göre secdedin Adem için olduğu ve Allah (A.S) için itaatin manasının emrini yerine getirmede olduğu içerdikidir. Bu secdeler ona secdeye kapandılar” ayetinde Yusufun kardeşlerin secdesi gibi ibadet maksaydıyla olan secde değil tazim ve selamlama secdeleridir. Bunda yüzü yere koyma yoktur. Yalnızca eğilme vardır. İslam geldiğinde bu islamla birlikte ibtal oldu. Ademe secde edin” kavlinin manası Ademe şeklinde Adem kıbledir ve secde kıblenin namaz için kible kılındığı gib Allah Teala içindir. Ki Namaz Allah (A.S) içindir. Melekler “secde ettiler.”İblis dışında “Eski Arap kültüründe ve süryanicede onun adı azazil idi isyan edince ismi ve sureti değişikliğe uğradı. Denirki İblise Allah’ın rahmetinden kaçtı ve ümidini kestirdiye iblisdendi bu hususta ihtilaf vardır.

İbni Abbas ve müfessirlerin çoğu İblis, melekleri dendiği diye kabul eder. Hasan İblisin meleklerden değil cinlerden olduğunu “Onlardan olan İblis dışında rabbinin emrinden uzaklaştı. Ayeti sebebiyle kabul eder. Ademin aslının insan olduğu gibi onun da aslı cindir. Çünkü o ateşten yaratıldı. Melekler ise ruhtan yaratıldı. Bundan dolayı onun zürriyeti

vardır. Meleklerin zürriyeti yoktur. Secde etme hitabı meleklerle birlikte olduğu için ilk görüş daha doğrudur.” Cinlerden olan “ cennetun bekçileri olan meleklerdendir. Said bn Cübeyr cennette çalışanlardan olduğunu söyler. Bir grup cennet ehlinin süslerini imal eden meleklerdendir diye kabul eder. Yine ateşten yaratılan meleklerin bir grubudur. Gözlerden onları gizlemediği için cin olarak isimlendirirler. İblis onlardandır. Buna delil Tealanın onunla cennet arasına bir bağ kurdular. Ayetidir ki, bu meleklerin Allah’ın kızları olduğuna dair müşrikelrin sözleri haber verir. Allah onu meleklerden çıkardığında ona zürriyette verdi. kaçındı” imtina attı secde etmedi kibirlendi” Adem’e secde etmekten büyüklendi. Kafirlerden oldu.” Müfessirlerin çoğu kendilerine azab vacib olan kafirlendendirki, Allah’ın ezeli yani geçmiş bilgisinde vardı. Ebû Hüreyre’den rivayet edilir. ki Nebi (sav) Adem oğlu secde ayetin okuduğunda secde etti. Şeytan ise ağlayarak ve yazıklar olsun. Adem oğlu secde ile emredildi ve itaat etti cennet hakkı dolu. Bende secde ile emredildim isyan ettim. cehennem hakkım oldu diyerek uzak durur.

35- “Ey Adem sen ve eşin cennette oturun dediğimizde “Adem aynı cinsten olmadığından dolayı cennette değildi. Bir uyku uyudu. Ve Allah sol yan kalan sağa kemiklerinden hanımı Havva (AS)’ı yarattı. Havva diye isimlendirildi. Çünkü hayda yani canlıdan yaratıldı. Allah onu Adem hissetmeden ve bir acı duymadan yarattı. Eğer acı duysaydı erkek asla kadına şefkat duymazdı. Uykusunda uyandığında Allah yaratığının en güzeli olarak onu başı yanında oturur buldu. Ona sen kimsin dedi. Senin eşin Allah beni senin için yarattı, sen bende ben sende sukuret bulurum dedi” Ondan bol bol ikiniz yeyin” genişce dilediğiniz yerde nasıl dilerseniz nerde isterseniz bu ağaca yaklaşmayın” yemeyin. Bazı Alimler nehiy (yasak) bir ağaç cinsine aitti, derler. Diğerleri özellikle ağaca aitti derler.

Bu ağaç hakkında ihtilaf ettiler. İbni Abbas Muhammed bn Kaab, ve Mukatil: Bu ağaç sümbüldür, İbni Mesud O, üzüm ağacıdır. İbni Cüreye incir ağacıdır. Katade ilim ağacıdır. içinde herşeyden vardır, Ali Kafur ağacıdır, derler. “Zalimlerden oldular. “Masiyette kendi nefislerine zarar verdiler. Zulmün aslı birşeyi kendileri olmayan başka biryere koymaktır.

36- “Şeytan” Adem ve Havvayı kandırdı. O ikisini zelle işlemeye sevketti Hamza?? yani o ikisini şeytan saptırdı diye okur. Şeytan uzak olmak manasında?? dan gelir. Rahmet ve hayırdan uzak olduğu için bu isimle isimlendirilir. Ondan cennetten o ikisini içinde olduklarından

çıkarttı.” Nimetten çıkardı İblis; Adem ve Havva’ya vesvese vermek için cennete girmeyi istedi. Bekçiler onu engelledi. Yılan’a geldi ki, yılan İblisin arkadaşı ve deve gibi dört ayağı olan ve canlıların en güzellerinden biri idi. Aynı zamanda da cennetin bekçilerindendi. İblisten kendisini ağzında içeri sokmasını istedi. Yılan onu içeri soktu ve bekçilerden geçirdi. Bekçiler bilemediler. Böylece onu cennete sokmuş oldu Hasan’a o ikisini cennetin kapısında gördü. Çünkü onlar cennetten çıkabiliyorlardı. Ki Adem cennete girdiğinde ve nimetlerden onda olanları gördüğünde keşke ebedi kalıcı olsam demişti. Şeytan ondan bunu ganimet bildi. Şeytan kendisine ???vaadiyle geldi der. Cennete girince Adem ve Havva’nın karşısında durdu. Onlar onun İblis olduğunu bilmiyorlardı. Ağladı ve bir köşeye gitti. İlk kandıran olarak onları hüzünlerdir. Onlar İblise seni ağlatan nedir? dediler. Sizin öleceğinize birbirinizden ayrılacağınıza nimet içinde olmadığınıza ağlıyorum diye cevap verdi.

Bu onların içine yaklaştı bayıldılar İblis gibi bundan sonra onları tekrar geldi. Ey Adem sana ebedilik ağacını göstereyim mi? dedi. Adem onu kabul etmeyi reddetti onlara kendisinin nasihat edenlerden olduğuna Allah’a yemin etti Kiskandılar bir kimsenin yalan yere Allah’a yemin ettiğini düşünmediler. Havva ağaçtan yemeye koştu. Sonra Adem’e de verdi. O da yedi Said bn Müseyyeb Ademin ağaçtan yemesine Allah’a yemin eder. Adem ise aklı başındadır. Fakat Havva onu içkiyle sarhoş eder. Ve böylece ondan yer der. İbrahim bn Ethem bu yeme uzun bir üzüntü olarak bize miras kaldı İbni Abbas, Katade Allah (c.c) Ademe cennetten sana mubah kılmadığında genişlik olarak ağaçtan başka birşey yok mu? dedi. O evet ya rabbi izzetine yemin olsun fakat hiç kimsenin senin adına yalan yere yemin edeceğini düşünmedim, dedi. Allah Teala izzetine yemin ederim seni yeryüzüne indireceğim sonra az bir hayat yaşayacaksın, buyurdu. Böylece cennetten indi. Cennette bolca yerlerden demircilik sanatını ve tarla içini öğrendi. Tarla ekti ziraat yaptı sonra suladı. Ekinler yetişince hasad etti. Sonra eskidi sonra yineden ekti. Sonra öğüttür sonra yoğurdu. Sonra ekmek yaptı sonra yedi Allah diledikçe yaşamaya devam etti. Salah bn Cübeyr İbni Abbas’tan nakleder. Adem nehyedildiği ağaçtan yediğinde Allah (A.S) Ey Adem yaptığina seni ne taşıdı? dedi ya Rabbi onu bana eşim Havva güzel gösterdi diye cevap verdi. Ben de onu ancak zorla taşımayı zorla doğurmaya ve ayda iki kez aybaşı kanamayı görmeye cezalandırdım, buyurdu. Bundan sonra Hava (A.S) değişikliğe uğradı. Dedidiki sana ve

kızlarına bu değişikle vacip oldu. ondan yediklerinde üzerlerinden elbiselerini soyuldu. Çirkin yerleri ortaya çıktı. Ve cennetten çıkarıldılar. Bu Tealanın inin idik” kavli ile oldu. Arza indirilirdildi. Adem Havva, İblis ve Yılan Adem (AS) Hindistan’da serendip denilen yerde nud adı bir dağa Havva (A.S) Cidde’ye İblis (Aleyhillahe İbile’ye ve yılanı isfahana indi. “Birbirinize düşman olarak “Adem’in zürriyeti ile yılan arasında Ademin zürriyetinden inanmalara İblis arasında olan düşmanlığı murad etti. Allahü Teala “şeytan ikiniz için apaçık bir dümandır.” buyurdu. İbni Abbastan da rivayet edilirki Yılanların öldürölmesini emretti ve buyurduki korkarak veya saldırmamasından çekinerek onları birakan bizden değildir Musa bn Müslim ikrimedden hadisi şu ilaveyi de yapar “Onlarla savaştığımızda beri onlardan kurtulumadık.” Ve “evlerin sahiplerinden yasakladığı rivayet edilir. Ebu Sanil el-Hudri’den rivayet edilir. Medinede müslüman olmuş bir cin taifesi vardı. (sav) buyurdu ki onlardan birini gördünüz ise onu üç gün izin verin. Bundan sonra da size görünürse onu öldürün. O yalnızca şeytandır.” “Sizin için yeryüzünde bir kalma vakti vardır.” kalma yeri faydalanma ulaşma ve istifade etme bir zamana kadar “ ömürlerinizi karıncaya kadardır.

37- “Aldı” telakki etti. Telakki anlayışından ve zekiliğinden kabul etmektir. Denirki öğrenmektir “Adem rabbinden kelimeleri” genel okuyuşa göre??? mimin rafii ile ve ?????tâ’nın kesrası ile okunur. İbni Kesir????nasbla ?? rafta okur. Manası Tevbesi bebek oldu ve rabbinden Adem’e kelimeler geldi şeklinde olur. Alimler bu kelimeler hakkında ihtilaf ettiler. Said bin Cübeyr Mucahid ve Hasan bunun Rabbimiz biz kendimize zulmettik. ayetidir. Mucahid ve muhammed kabel Karzı bu senden başka ilah yoktur. Seni tenzih ederim sana ham ederim. Rabbim bir kötölük işledim ve kendine zulmettim. Beni bağışla. Sen bağışlayıcı ve acıyansın. Senden başka ilah yoktur. Seni tenzih ederim. Sana hamedederim. Rabbim bir günah işledim. Ve kendime zulmettim. Bana rahmet et. Sen rahmet edenlerin en merhametlisin. sözüdür. Ubeyd bn Umeyi bu Adem “Ey Rabbim yaptığımı gördün mü? Kendinden yaptığım bir şey mi? Yoksa beni yaratmadan önce bana takdir ettiğin bir şeymi? dedi. Allah Teala hayır bilakis seni yaratmandan önce bana takdir ettiğin gibi beni bağışla diye yalvardı der. Denir ki bu kalecilere haya dua ve ağlamaktır. İbni Abbasi Adem ve Havva (AS) cennet nimetlerden mahrum olmalarına ikiyüz sene ağladılar. Kırk gün hiç birşey yemediler

ve içmediler. Adem (AS) Havva (as) yüz sene boyunca hiç yaklaşmadı der. Mesud Yunus bn Hattab ve Alkame bn Mürsed'den rivayet eder. Dedilerki Eğer dünya halkını bütün gözyaşları toplasıydı hata ettiğindeki Davud'un gözyaşları daha çok olurdu. Şehr bn Havşed Adem'in yeryüzüne indirildiğinde üç yüz sene Allah Teala'dan utanarak başını kaldırmadan yaşadığını bana haber verildi, der onun tevbesini kabul etti. Onu afetti "O tevbeleri kabul edendir." Kullarının tevbesini kabul eder. Yaratıklarına açıycıdır."

38- "Ondan hep bende inin." dördünüz de inin. Birinci inme cennetten dünya semasıdır. İkinci inme dünya semasından yeryüzünnedir. "Ya size gelir." Ey Adem'in zürriyeti "benden bir hidayet" şeriatı açıklama ve doğru yolu gösteren bir rehber size gelirse bunun peygamber ve kitap olduğu söylenir. ve hiyatine kim tabi olursa onlara bir korku yoktur. Mahzun da olmazlar. Yakub????? bütün Kur'anda fetha ile okur. Diğerleri ise zamme ve tenvinle okurlar. "Onlara bir korku yoktur. " onlara gelecekte onlar mahzunda olmazlar yaratıldıklarına üzülmezler şeklindedir. Ayrıca dünyada onlara bir korku yoktur Ahirette de mahzun olmazlar üzülmezler diye de anlaşılır.

39- "Kafirler bilerek inkar edenler" ve ayetlerimizi yalanlayanlar" kuranı yalanlayanlar "onlar cehennemliktirler kayemet gününde "Onlar orada ebedi kalıcıdırlar." Cehennemde hiç çıkmazlar orada ölmezlerde.

40- "Ey israil oğulları" Ey Yakubun çocukları israil'in manası Allah'ın kula dur" Allahü Teala'dır. Allah'ın sırrı da denir. Ebu Cafer ?? hemzesiz okur. Söyleyin hatırlayın söylemek kalble olur, lisan ile olur. Bunla şükürü kesdeder diye de söylenir. lafızla zikir söylemektir Çünkü şükürde bir zikir vardır. İnkâr etmekte ise bir unutma vardır. Hasan nimetin zikredilmesi ona şükredilmesidir. der" Nimetini nimetlerimi lafzı tekil olsa da maası çoğuldur. Aynı şekilde Allah'ın nimetini saysanız sayamazsınız" ayetindedir. size verdiğim ecdadınıza ve gemişlerinize katade israiloğullarının saydığı bu nimetler denizin yarılması ve firavundan boğulması ile kurtulmaları, Tih çölünde üzerlerine bulutların gölgelik yapılması, helva ve bildircının indirilmesi, tevratin indirilmesidir, der. Sayılamayacak birçok nimetler hakkında bir başkası bunlar Allah (A.S)'nın kullarına verdiği nimetlerin tümüdür der. "Ahdime vefa gösterin emrini tutmakla ahdinize vefa göstereyim kabul ile sevab vermekle katede ve mucahid bu ahidle Maide sûresinde Allah İsrailoğullarından bir yemin almıştı da onlarda on ikilerde gelen kimseyi korumaya söz almıştık. ayetinden mutlaka sizden günahlarınızı

başılayacağım. ayetine kadar zikrettiklerini murad eder. deler. Ahdinize vefa gösteriyim ayeti hakkında Hasan üzerinize Tur dağının yükselttiğimiz ve yeminizi aldığımızda size verdikleriniz kuvvetle alın” kuvvetli Tevrat şeriatidir, der mukatil o İsrailoğullarından Allah’tan başkasına ibadet etmeyeceklerine bir yemin aldığımızda “kavlidir, diye onlar. Kelbi, “Allah israiloğullarında Musanın lisanı üzre şu şekilde bir ahid aldı ben ismail oğullarında ümmi bir peygamber gönderdim. Ona uyan ve ona verilen nuru tasdik eden kimseye günahını bağışlarım ve onu cennete sokarım. Ona iki ecir veririm der. Ahid Allah insanlara açıklaması için kitap verilenlerin yeminini aldığından yani Muhammed (sav)’in görevidir. Yalnızca benden korkun.” Ahdi yerine getirmemede inkar etmede benden korkun.” Yakub????? gibi yazılıştta düşürülmüş yağları düşürmez diğerleri yazılıştta olduğu gibi yaları düşürürler.

41- Sizin yanınızda olanlara tasdik edici olan indirdiğime inanın. Tevhid, Nübüvvet, haberler ve Nebi (sav)’in sıfatı hususunda Tevratta yanınızda bulunanlara uygun olan Kur’ana iman edin. Ayet Yahudi alimlerinden ve liderlerinden kaab bn eşref ve arkadaşları hakkında nazil oldu “onu ilk inkar eden olmayın.” Kuranı Ehli Kitabı kasededer. Çünkü Kureys mekkede yahudilerden önce onu inkar etmişti. Manası kuranı inkar edenlerin ilkleri olmayın şeklindedir. Buna göre yahudiler size uydular. Günahlarınızla ve günahlarını hazırladılar. “satın almayınız” değiştirmeyiniz” ayetlerini” muhammed (sav)’in sıfatlarının beyanını “az bir fayatta “ dünyalık basit bir karşılık’a Yahudilerin liderleri ve alimleri kendilerinden alçaklardan ve cahillerden bir haraç alırlardı ki, onlardan her yıl ziraatlerinden vergilerinden paralarından belli bir miktarı alırlardı Muhammed (sav)’in sıfatlarını açıklanlarsa biz buna uyarlarsa bu haraçların kendilerine verilmemesi durumunda kortulur. Onun sıfatlarını değiştirdiler ve ismini sakladılar. Böylece dünyayı ahirete tercih ettiler.

42- “Hakkı batıl giydirmeyin.” Karıştırmayın denirki elbiseyi giydik, örtünerek giydik, ??? karışık geldi, karıştı. Muhammed (sav)’in sıfatlarında olarak size indirilen hakkı, Muhammed (sav)’in sıfatlarının değiştirilmesini ellerinizle yazdığınız batılla karıştırmayın. Çoğunluk islami yahudilikle ve hristiyanlıkla karıştırmamayı murad etme üzeredirler. Mukatil yahudiler Muhammed (sav)’in sıfatlarının bazısını inkar ettiler bazısını bu hususta tasdik edilmeleri için gizlediler. Buna göre değiştirdiğimiz hakkı batılla karıştırmayınız. Yeni gizlediğinizle buyurur. Hak açıkladıktan Batıl ise gizledikleridir. der. “Hakkı

gizlemeyiniz “Muhammed (sav)’in sıfatlarını saklamayın. Siz biliyorsunuz.” onun bir peygamber olduğunu bilmektesiniz.

43- “Namazı kılın.” Beş vakit namazı vakitlerinde ve sınırları içinde kılın.” Zekatı verin mallarınızın farz kılınmış olan zekatını ödeyin. de kılın. Zekat arttığında ve çoğaldığında iaat ürünlerinin ziyadelenmesinden alırmadır. Tezkiye dan kimse temizlenen kimsedir nedir her iki manada zekat’da mevcuddur. Çünkü onda mal için temizlenme ve artma onları vardır. “Rukuya gidenlerle rukuya gidin.”Namaz kılan Muhammed (sav) ve ashabı ile birlikte namaz kılın. Ruhu lafzını zikreder. Çünkü ruhu namazın rükünlerinden bir rükündür. Çünkü Yahudilerin namazında ruku yoktur. rükünlerinden bir rükündür Çünkü yahudilerin namazından ruku yoktur. “Namaz kılın.” kavlinden sonra onu tekrar etmesidir denir Bunun için yani namazlarında ruku bulunanlarla birlikte namaz kılın, şeklinde anlaşılır. Birinci bütün hakkında mutla manadır. Bu mahsus kavimlerin hakkındadır Denirki bu sanki onlara sizden önce inanan namaz kılanlarla birlikte namaz kılan der gibi bir cemaat olacak namaz kılmaya teşviktir.

44- “İnsanlara iyiliği emredersiniz mi” itaati mi emredersiniz de Yahudi alimleri hakkında nazil ohldu. Onlardan bir adam Muhammed (sav)’in dininden kendisine sanan müminlerde bir yakınna ve muttefikine onun dini üzerine sebat et. Onun dini hak’tır. sözü doğrudur. Demesini anlatır. Denir ki bu kendilerine uyanlaa Tevrada yapışmalarını emredip sonra Tevrata muhalefet eden ve Muhammed (sav)’in sıfatını değiştirenlerin durumlarına bir kitaptır. Kendinizi unutursunuz.”Kendinizi bırakın durumlarına bir kitabdır. “Kendinizi unutursunuz” kendinizi bırakıyorsunuz. Ona itibba etmiyornuz ki siz kitabı okuyorsunuz” içinde onun sıfatları ve vasıfları bulunan Tevratı okuyorsunuz akletmiyor musunuz?” onun hak olduğunu düşünmüyormusunuz? İttiba edin akli hayvanlara bağlandığı iptan alınmadır. Devenin dişlerinin bağlanmasından kullanılır. Devenin kaçmasını engeller. Buna göre Akl, sahibini küfür ve inkardan men eder. Enes bn Malik (ra)’dan Allah Resulu (sav)’in şöyle buyurduğunu rivayet edilir. “Kabe’den Beyti Makdise yürütüldüğün gecede ateşten makaslarla dudakları kesilen adamlar gördüm. Bunlar kim Ey Cebril dedim. Bunlarda kitabı okudukları halde insanlara emredip de kendilerini unutan ümmetin hatipleridir diye cevap verdi. Ebû Vailden rivayet edilirki: Üsame Allah Resula (sav) işittim şöyle buyurdu: “Kıyamet gününde bazı insanlar getirilir. Ateşe atılır. Bağırsakları ateşe dökülür. Eşegin değırmenden

döndüğün gibi döner. Bunun üzerine cehennem ehli başına toplanır. Ey filanca senin durumun nedir? Son bize iyiliği emretmiyor muydum? Kötülükten nehyetmiyormuydun? derler. Size iyiliği emrederdim de kendim onu yapmazdım sizi kötünden nehyerdim de kendim yapmazdım diye cevap verir.” dedi. Şube Ameşten şu ilaveyi yapar” Eşeğin değirmede un öğütçü gibi un öğütür.”

45- “Yardım isteyin” çeşitli belalardan karşınıza çıkanlara karşı yardım isteyin. Ahiret’in istediğinizi karşı yardım isteyin diye de anlaşılır. Sabırla namazla isyankarlardan nefsi tutmayı isteyerek günahları silmeyi samimiyetle istemeye denirki sabri zikretti, ki farzların edasına karşı sabri murad etmektir. Mucahid sabır oruçtur. Bunda dolayısıdır ki ramazan ayı sabır ayı olarak adlandırıldı der. Çünkü oruçun kişiyi dünyada herşeyden vazgeçirmesi ve namazın da kişiye ahirete rağbetini arttırmasıdır. Vav harfî ?? harfî cer manasındadır. Böyle olunca Allah Tealanın ehline namaz emret ona karşı sabret.. buyurması gibi namaza karşı sabırla yardım iste anlamındadır. O ???demekki birini söylemekle ikisini de birlikte kastedti tam o ikisinde murad edilen manadır. Aynı şekilde

Denirki manası: Sabırla yardım isteyin O elbette zordur. Namazla yardım isteyin elbette o da zordur. O ikisinde biri öte olarak düştü Muverrcik kinayının namazı yapılması, namazın en umumi olmasındandır. Aynı şekilde ki ayet “altın ve gümüşü biriktiren ve onu harcayanlar..” ayetidir. Kinayının gümüşe atıfı onun daha umumi olmasındandır. Atıf namaza yapılmıştır. Çünkü Allah Tealanın onun Allah ve Resulun razı ona olmalarına daha hak sahibidir.” buyurmasındaki gibi sabır

Dipnot:

O ikisinedn herhangi birini belirtti. Kinayeyi o ikisinden her birine kullandı. Namaz içine dahildir. “O ikisine razı olmalarına daha hak sahibidir.” dememiştir. Çünkü peygambere razı olması Allah (cc)’ye razı olunmaya dahildir. Hüseyin bn Fazl Atıf yardım istemey yapılmaktadır. Yani yardım istemek zordur, şeklinde kabul eder “elbette zordur.” elbette ağırdır.” “Huşu içinde onlara müstesna” müminlere müstesna Hasan korkanlar mustesna diye onları itaat edenler müstesna diye de anlaşılır. Mukatil bn Hayyan Tevazu sabibleri müstesna diye kabul eder. Huşu’nun aslı sukun içinde olmaktır. Allah Teala “sesler rahmana sorar.” buyurur. Huşu eden Allah Teala’nın itaatine susandır.

46- “Zannedenler” yakın olarak bilenler zan zıdlardan şok ve yakına şeklinde dur. Umarak da güvenerek de korkarak gerçekleşir “onlar

karşılaşacaklarını görüşeceklerini “Rabbileri ile ahirette Allah Tealanın görünmesidir. Denirki karşılaşmaktan murad edilen ona ulaşmaktır. “Onlar ona dönecekler” Allah onları amellerine göre cezalandıracak veya mukafatlandıracaktır.

47- “Ey İsrailoğulları size verdiğim nimetini ve sizi akımlara üstün tuttum zikredin.” Zamanımızın alemlerine bu üstün tutma, babaları hakkında ise de fakat onlar hakkında da şeref elde edilebilir.

48- “Bir günden korkun.” Bir günün cezasından korkun.” ki bir can cezandırılmaz bir ki mahkeme edilmez. başka birinden birşey için kendisine düşen hak olarak fayda vermez, bir belaya uğramaz denir. “Ondan bir şefaata da kabul edilmez İbni Kesir Ebu Amr Yakub şefaata kelimesinin münnesliğı için ta ile okur. Geriye kalanlar ya ile dar çünkü şef ve şefaata bir manadadır, ki vaaz ve mevize’nin bir anlamda olduğu gibi manaya göre müzekker lafza göre müennestir. Size rabbinizden bir mevize öğüt gelmiştir. Ayetinde mevize öğüt kelimesine fiil müennes kendisine rabbinde bir mevize öğüt gelen kimse ayetinde de mevize kelimesine müzekker fiil kullanılmıştır Namazı kafir olduğunda ondan bir şefaata kabul edilmez ondan bir adalet de alınmaz.” fidiye almaz bununla için ilgilendirilir. Çünkü durumu zulmeden gibidir ne de onlara yardım edilir. Allah’ ın azabından alıkonmazlar.

49- “Sizi kurtardığımızda sizden öncekileri ve ecdadınızı kurtardığımızda bunu onlara minnet olarak sayar. Çünkü onlar onların kurtulmaları ile kurtulmuşlardır. “Firavun’ın ailesinden firavun’un tabilerinde ve onun dininden olanlardan Firavun Velid bn Musab bn Riyan’dır Amelika kıptilerindendir Dört yüz seneden fazla ömür sürdü. “sizi maruz bırakıyordu.” sizi mukellef ediyorlardı, size eziyet tattırıyorlardı. “kötü azaba” çok şiddetli azaba ve en kötüsüne otlayan develerin hakkında olduğu gibi bu kez da sizi azaba düşür ettiler. denir. Firavun israiloğullarını hizmetçi ve kök yaptı onları işlere göre tasnif etti. Bir sınıf bina yapıyorlar, bir sınıf toprak işleriyle uğraşıyorlar ve ziraat yapıyorlar, bir sınıf da ona hizmet ediyorlardı. Onardan bir işte gelişmeyen yoktu ki, onlara cizye konmuştu. Vehb Firavunun işlerinde sınıf sınıf idiler. Kuvvet suvariler dağlardan kesiyorlardı. Hatta boğazları yara olmuş sırtları ona kesilmekten ve onu taşımaktan ihtiyarlamıştı. Taşları taşıyan bir taife, süt soğan onlardan bir taife, işçiler yemek pişirirler. Marangozlar ve demirciler bir taife idi. Onlara haraç konmuş hergün ödedikleri bir vergiye mecbur tutulmuşlardı. Vergisini vermeden üzerine güneş batan kimse elinden boynuna bir ay boyunca

kalepçeleniyordu. Kadınlar katen kumaşlar dokuyorlardı. “Kavlinin tefsirini kendinden sonraki devamıdır, denir oğullarınızı boğazlıyorlardı.” Bu cümle kendinden önceki zikredileni verilen bir cevaptır. “ ve kadınlarınıza hayatta bırakıyorlardı. “ Kadınları sağ bırakıyorlardı. Firavun rüyasında Beyti Makdis’te çıkan Mısırı kuşatan ve Mısırdaki her kıbtıyı yakan bir ateş gördü. Ve İsrail oğullarına saldırmadı. Bu onu korkuttu. Kahinlere rüyasını sordu. Onlar da israilouullarından bir erkek çocuk doğacak onun eli üzerine senin hakkın ve saltanatının zevali olacak, dediler. Bunun üzerine Firavun israioğullarından doğan her çocuğun öldürülmesini emretti. Ebeleri topladı Ebe ve kadınlara israioğullarından bir erkek çocuk sizin ellerinize düşmeyecek. Ancak öldürülür, ancak bir cariye terkedilir, dedi. Ebe kadınları vekil tayin etti ki, bunu yapıyorlardı. Hatta denir ki Musa (A.S)’ı aramak için on iki bin çocuğu öldürdüler. Vehb Musa (A.S) bulmak için doksan bin çocuk boğazladığı bana bildirildi der. Sonra israioğullarının yaşlılarıda öldürümeye koyuldu. Kıbtilerin reislerini Firavuna geldiler. Şöyle dediler israioğullarında ölüm gerçekleşmiştir. Küçüklerin sen boğazlıyorsun. Büyükleri de ölüyor neredeyse iş bize kalacak bunu üzerine firavun bir şeye öldürmelerini bir sene sağ bırakmalarını emretti. Harun (A.S) öldürmedikleri sene içinde doğdu., Musa (A.S) ise öldürdüklerini senede doğdu.

“Bunuda yüce rabbinizden bir bela verdi bela sıkıntıdır onların maruz bırakılmalarında sadece sizin için kötüler bir azab büyük bir sıkıntı olarak vardır. Denir Yine denirki bela nimettir onlardan yalnızca sizi kurtarmam büyükler bir nimettir. Buna göre bela nimet manasındta ve sıkıntı manasında olabilir. Allah Teala nimet şükürle imtihan edebilir, veya da sıkıntıya sabırla buyurur ki fitne olarak sizi hayırla ve şerle imtihan ederiz.”

50- “Denizi size ayırdığımızda”Manası sizin için denizi ikiye ayırdığımızda diye anlaşılabilir Denizi sizin ona girmeniz için ayırdığımızda denir. Deniz genişliği için deniz olarak adlandırılır. Bundan Ata hızlı koştuğunda denizleşti denir. Firavunun helakı yaklaştığında Allah Teala Musa (AS) İsrailoğullarını bir gece Mısırdan çıkarmasını emretti. Musa’dan kavmine sabaha kadar evlerinde lambalarını yakmalarını emretti. Allah Teala israiloğullarında kıbtiler içindeki her zina çocuğunu israil oğullarına ve kıbtilerden israil oğulları içindeki her zina çocuğunu kıbtilere çıkarttı. Ta ki hepsi babasına döndü. Allah ölümü kıptilere musallak kıldır. Onların bütün bekarları öldü.

Sabahlayıncaya kadar definlerle meşgul oldular. Taki güneş doğdu ve Musa (AS) altıyüzyirmi bin savaşçı içinde çıktı Küçüklüğü için yirmi yaşı büyüklüğü içinde altmış yaşı saymazlardı. Yakub (AS) birlikte Mısıra girdikleri gün bir baba ve ona arasında on iki oğul ve altmış torun idiler. İbni Mesud (RA)den Musanın ashabı altıyüz yetmiş bin kişi idi. Amr bn Meymun'dan Altıyüzbin kişiydiler diye nakledilir. Yolculuğa başladıklarında tih çölü karşılarına çıktı. Nereye gideceklerini bilemediler Musa israiloğularının ileri gelenlerini topladı. Onlara bunu danıştı. Onarı Yusuf (A.S) öleceğinde kardeşlerinden kendisininide yanlarında çıkarmadıkça çıkmalarına ahid almıştı. Bunun için bize yol karıştı. kapandı dediler. Musa (AS) onun kabrini kendilerinden sordu. Bilemediler Musa (AS) Yusuf (AS)'ın kabrinin yerini bilen herkesi Allah aşkına bana haber vermeye çağırıyorum diye yerini bilmeyen benim sözümü duymayacaktır.

51- “Sözleştığımızde “Bu ???gyidim, hırsızı yakaladım. Allah sana afiyet versin sözleri gibi tek kişiden sadır olan işteş fiil dir. Zecac Emir Allah'tan kabul Musa'dandır bunun için sözleşme lafzını zikreder der. Ebu amr ve Basralılar vad'den “vad ettiğimizde” diye okurlar.”Musa” araplaştırılmış İbrahi bir isimdir. ibranice'de şu ile ağaç arasında alınmıştır. “Muşa şeklinde iken sona şın harfi arapçada sin harfine dönüşmüştür. “Kırk gecede olarak “Zil Hicce'nin önünde Zilkaade'nin otuzu'dur gündüz dışıda gece bağlar. Çünkü arap ayları ayın şeyleri göre düzenlenir. Hilal ancak gece ile belli olur. Denir ki çünkü karanlık aydınlıktan daha öncedir gece gündüzden önce yaratılmıştır. Allah Teala “Gece onlara bir delildir gündüzü ondan sayarız” buyurur. İsraioğulları düşmanlarından kurtulup Mısıra girdiklerinde bir kitapları yoktu. Başvuracakları bir şeriatde yoktu. Allah Musa (AS)'a üzerlerine Tevratı indireceğini vaad etti. Musa Kavmine ben içinde yapacaklarınızı ve yapmayacaklarınızın açıklaması bulunan bir kitabı size getirmek üzere Rabbinizle buluşma yerine gidiyorum dedi. Onlara kırk gece vaad etti. Zilkade'den otuz zilhicce'den on gün onlara kardeşi Harun' vahdife bıraktı. Vaad geldiğinde birak üzeninde Cibril (AS) geldi Mus (AS) rabbine götürmek için diriltiklenin dışında hayat sahibi olmayan bir attır denir. Samimi onun görünce ki ismi meyhan olun Macermi ehlinde kuyumcu bir adam idi Saib bn Cübeyr i Kirmanlılardan der. İbni Abbas ismi Musa bn Zafer'dir der. Katade Samre denilen kabileden israioğullarıdandır der Atın ağacının yerini görünce bundan dolayı kapkara kesildi. Ki müslüman olduğunu açıklayan bir münafık idi ineğe

tapan bir kavimdir. Cibrail atın buyurun üzere görünce de bunun bir durumunun olduğunu bildi. bir avuç toprak aldı Cebrail (AS)'in atının ayağının toprağından ikrime başka bir türlü canlı ile karşılaşınca korku içinde kaldı. Ve israiloğulları firavunun kavminden birçok eşyası almışlardı. Onlara düğün gecesi Mısır'dan çıkmayı istediklerinde Allah Firavunu helak etmiş ve bu zinet eşyalarını israiloğullarının ellerinde kalmıştı. Musa ayrıldığında samiri onlardan sekizbin adam buzağıya ibadet ederek bağlandılar. Harun (AS) ile birlikte on ikibin adam dışında onların hepsi ona taptılar denir. Sahih dan budur. Hasan Harun (AS) dışında hepsi ona taptılar der onun arkasından buzayığı sonradan ilah edindiler” İbni Kesir ve Hafs zal?? izhar yaparlar, diğerleri ise doğam yaparlar. “Siz zalimlersiniz” kendinize masiyetle zarar verenlersiniz. İbadeti layık olmayana yapanlarsınız.

52- “Sonra sizi affettik.” günahlarınız sildik.” Bu olaydan sonra buzağıya tapmamanızda sonra umulurki şükredersiniz sizi affetmeme ve size iyilik yapmama şükretmeniz için denirki şükür gizli ve açıkta bütün organlarıyla itaat etmektir. Hasan nimeti şükürü onu anmaktır. Allah Teala rabbiyin nimetine gelince onu an buyurur der Fazul her nimetin şükürü bu nimetten sonra Allah’a isyan etmemektir. der Şükürün hakikati şükürden acizliktir denir Musa (AS)'ın şöyle dediği hikaye edilir. Ey ilahi bana eksiksiz nimetler verdin. Şükürü bana emrettin. Benim yalnızca sana şükürün de senden bir nimettir. Bunun üzerine Allahü Teala Ey Musa ben ilmi üzerine yeni bilinmedik konmayacak kadar israiloğullarını bulmadan gelmelerini emretti. Allah’a yemin olsunki, bu gece bir horoz uyanmadı. Bunun üzerine Firavun israiloğullarını bulmaya çıktı ki bir milyon yedi yüzbin kişilik ordusunun başında hamam vardı. Onlarda sair şeylerin dışında at sürülerinden yetmiş bin tane vardı. Muhammed bn Kaab (r.a) sair şeylerin dışında firavunun ordusunda yüz bin attı birlikte vaad firavun'da bir atlı birliğin başındaydı der. Firavunun 7 milyon kişinin içindeydi denir. Önünde yüzbin okuyuş ve yüzbin savaşçısı vardı. Ana kuvvetle yüzbin kişiydi. İsrailoğulları yürüdüler ve denize ulaştılar. Baktılar bir de ne görsünler. Firavun güneş doğmakta şaşa kaldılar. Ey Musa nasıl yapacağız, bize vaadettiğin nerede? Bu firavun arkamızda bizi yakalarsa öldürür. Denizde önümüzde girsek boğuluruz. dediler. Allah Teala iki topluluk birbirini gördüğünde Musanın ashası biz yakalandık dediler. Musa hayır rabbim benimle birlikte ise doğru yolu gösterecektir.” buyurdu. Bunun üzerine Allah ona “asanla denize vur.” diye vahyetti onu vurdu ona itaat etmedi. Bunun üzerine ona gizlemesini

vahyetti diye seslendi. İki adam arasında geçiyordu ve nidasına devam ediyordu da onun sesini duyuyorlardı. Ta ki bir yaşlı kadın kendisini içindi. Onlara seni görmedim mi? Onu kabri sana gösterirsem senden istediğim herşeyi bana itaat edermisin dedi.

Ona karşı direndi ve rabbi'e sorarım dedi bunun üzerine Allah Teala kadının isteklerini dinlemesini emretti. Kadın ben yürüyemeyen bir yaşlı kadını. Beni taşı ve Mısır'dan çıkar. Bu dünya'dadır. Ahiretteki dilediğime gelince ancak seninle birlikte oturacağım cennetten bir ada isterim. dedi. Musa (AS) Tamam dedi. Kadın kabir Nih nehrinde suyun ortasındadır. Allah'a dua et. ki su orada çekilsin dedi. Bunun üzerine Allah Tealaya dua etti ondan şu şekilde ve Yusuf (AS)'ın işini tamamlayıncaya kadar sabahın olmasını ertelemesini dua etti . (Musa (AS) bu yeni kazdı onu mermerden bir sandıkta çıkardı. Taşdı ve şamda defnetti. Kendilerine yol açıldı. çıktılar ve Musa (AS) onların arkalarında harun vda önlerindeydi Firavun onları öğrendi, kavmini topladı ve horazlar uyanıncaya onu vurdu ve Ey ebedi babası Allah Tealanın izniyle yarıldı dedi. "Bunun üzerine yarıldı, Her fırka yüksek bir dağ gibi oldular. "Onda on iki yol herbir kabile için bir yol olarak ortaya çıktı. Şu herbir yolun arasına dağ gibi yükseldi. Allah rüzgarı gönderdi. Güneş denizin dibine vurdu. Hatta kurudu. İsrailoğulları denize daldılar. Her kabile bir yoldaydı ve hemen yanlarında büyük dağlar gibi sular vardı birbirlerini göremiyorlardı korktular her kabile kardeşlerimiz öldürülmüştür dediler. Allah Teala şu dağlarına pencere gibi olmalarını vahyetti. Böylece şu Tabakalar gibi pencereler haline aldı. Birbirlerini gördüler, birbirlerinin sözlerini işittiler. Taki böylece kurtulmuş olarak denizi geçtiler. Bunu size denizi yardığımızda sizi kurtardık ki firavunun askerlerinden ve boğulmaktan ayeti anlatır. "Firavunun ailesini boğduk. Firavun denize girdiğinde yarılmış olduğunu gördü. Kavmine denize bakın heybatımdan yarıldı. Taki benden kaçan kullarımı yakalayayım denize girin, dedi kavmi girmeye korktu. Denirki kavmi ona son rabsin Musanın girdiği gibi denize gir dedi. ki, firavun siyah atının üstündeydi. Firavunun atları içinde dişi at yoktu. Cibril (AS) ata yüzel bir dişi olarak geldi. Onların önüne geçti ve denize daldı. Firavunun atı onun kokusunu alıca onlar görmeklerden onun izi üzerine denize daldı. Firavunun emrinden birşeye sahip değildi ki, o cebralin atını görmüyordu. At süreleri onun arkasından denize daldılar. Mikail (AS)'da kavmin arkasından at üzerinede geldi onları sevk etti. Taki onlardan bir kimse kalmadı ve onlara hepiniz denize girinceye kadar arkadaşlarınızı

sokunuz. “dedi. Cibril denize daldı Mikail denizden çıktı onların önden gelen???çıkmağa geliştiler. Allah Teala denize onları içine olmasını emretti. Suratle kapandı ve onların toptan boğdu. Kara tarafından deniz tarafına kadar denizin iki tarafı arası yaklaşık dört fersah yanı yirmi bin kilometre idi. Katade Mısırın arkasından olar denizdir isaf denir. Bu İsrailoğullarında bir görüntüdür der Bu mücadelelerine “siz bakıyorken “buyurmasıdır veya helak olmalarına siz bakarken şeklinde de anlaşılır şekilde bilirim. Kulunun nimetten kendisine verilenleri bilmesi bana yeter. Bu bendendir. buyurur. Davud kulun şükür olarak şükürden aciz olduğunu itiraf etmesini sağlanan eş ve benzerden münezzeh olandır ki, aynı şekilde marifet olarak onun marifetinde acizliği itarf etmesini sağlar.

53-”Musa’ya kitabı verdiğimizde “Tevrat” ve furkanı mucahid bu da Tevrattır tevratı iki isim olarak zikretti, der kisai ise furkan kitabın sıfatıdır arasındaki vav fazladandır. Yani furan kitab helal ile haramı yairna kitab şeklindedir der Yeman bn Riyan Furkanla denizin ikiye ayrılmasını murad eder. Aynı şekilde denizi ayırdığımızda sizi kurtardık. buyurur der. Umulur ki doğru yolu bulursunuz” Tevratı.

54- “Musa kavmine buzağıya tapanlara, “ey kavim siz kendinize zulmetiniz kendinize zarar verdiniz buzayığım ilah edinmekle ilah kabul etmekle dediğinde Ne yapalım? dediler “yaratıcını zaman tevbe edin.” Yaratıcınıza dönün dedi. Nasıl tevbe edeceğiz dediler. “Nefislerinizi öldürün. sizin dışınızda olan suç işleyeni öldürsün. Sizin için bu ölüm yaratıcınızın yanında size en hayırlı olandır. dedi. Musa onlara ölümü emrettiğinde Allah’ın emrine sabredeceğz dediler. Kabları üzere ayaklar uzatılır elleri bağlı olarak avluda oturdular. Onlara sizi bu duruma getiren veya kendini katiline veren veya bir el veya bir adam ile korkutan tevbesi kabul edilmeyen lanetlenmiştir dediler. Kavim onlara hançerlerini soktular. kişi oğlunu, babasını kareşini yakınini arkadaşını ve komşusunu görüyordu. Allah’ın emrine karşı gelmek onlara mümkün değildi. Ey Musa nasıl yaparız? dediler. Bunun üzerine Allah Teala üzerinde bir kin ve birbirlerine göremiyecekleri kara bir bulutu gönderdi. Onları göğe yükselecek biçimde öldürdüler. Ölüm çoğalınca Musa ve Harun (AS) dua ettiler ve ağlayıp boyun eğdiler. Ya Rabbi israiloğuları helak oldu kalan kaldı dediler. Alah Tela bulutu açtı ve onları katli bırakmalarını emretti. Ali (ra)’dan rivayet edilir ki ölümlerin sayısı yetmiş bine ulaştı. Bu Musaya zor kaldı. Bunu üzerine Allh Teala ona hem öldürüleni hem öldüreni cennete koyman seni razı eder mi? diye vahyetti onlardan

öldürülen her kimse şehid oldu kalan kimse de onda günahlarını kaldıran oldu.

“Size tevbenizi kabul etti.” emredildiğinizi yaptınız. Size tevbelerinizi kabul etti onları bağışladı. O tevbeleri kabul edendir.” Tevbeyi kabul edicidir. Onlara “acıyandır.

55- “Ey Musa açıkça Allah’ı görüncaye kadar sana iman etmeyeceğiz dediğinizde “Allah Teala Musa (AS) buzağıya tapmaktan dolayı ona özür beyan eden israiloğullarından bir en hayırlı insanları getirmesini emretti. Musa (AS) kavminden yetmiş adamı seçti. Onlara oruç tutun temizleyin elbiselerinizi temizliyen dedi. Öyle yaptılar. Musa Rabbi ile buluşmak için Turu Sina’ya onları götürdü. Musaya rabbimizin sözünü duymanızı bizim için işte dediler oda yaparım dedi. Musa dağa yaklaştığında bulut zirveyi kapmıştı. Bulutun içine girdi kavmine yaklaşın dedi. Kavim buluta girinceye kadar yaklaştı. Ve secdeye kapandılar Musa (sa) Rabbi ile konuştuğunda hiçbir Adem oğlunu bakmaya gücünü yetmeyeceği parlak bir nur yüzüne düştü. Onların önüne örtü indi ve Musa ile konuşurken ona emir verirken. Nehyederken onu duyduklar. Allah onlara ben benden başka ilah olmayan Allah’ım Mekkenin sahibiyim. Sizi Mısır toprağından zor bir yolla çıkardım. Benden başkasına tapmayın. kavlini dinletti Musa görevini tamamladığında bulut açıldı onlara yöneldi. Kendisine açıkça gözle Allah’ı görmedikçe sana inanmayacağız dediler. Arap kalble bilmeyi görmek olarak kabul eder. Açıkça bilmek içindir. Bundan murad gözlerdir. Bunun üzerine sizi yıldırım aldı.” Ölüm denirki gökten bir ateş indi onları yaktı. “Ve siz bakıyordunuz.” ölüm sizi aldığınızda birbirinize bakıyordu. Denirki, biliyordunuz. Bakmak bir manada bilmektir. Helak olduklarında Musa (AS) ağlamaya bilmektir. Helak olduklarında Musa (AS) ağlamaya ve uydurmaya başladı en hayırlıları helak olmuşken kendilerine varlığında israiloğullarına ne diyeceğim terketmen onları ve beni öldürmeyi isteseydin. Bizi içimizden aptalların yaptıklarını için mi helak ediyorsun dedi. Rabbine yakarmayı bitirmeden Allah Teala onları teker teker diriltti. Bir gün ve bir gece ölü kaldıktan sonra birbirlerine bakıyorlar nasıl dirildiklerine şaşırıyorlardı.

56- “Sonra sizi tekrar kaldırdık dirilttik size tekrar hayat verdik. Baas birşeyi eski mahaline geri getirmektir. Deveyi seni getirdim uyuyanın kaldırdım denir ölümümüzden sonra katede ömürlerinin ve rızıklarının geriye kalanının yaşamaları için tüketmek için onları hayat verdi. Eğer

onları ecelleri ile öldürürse kıyamete kadar diriltilmezler. der. “Umulurki şükredersiniz.”

57- “Üzerinize bulutları gölge yaptık.” Tih gölün de bulutlar ile güneşin hareketine karşı sizi konduk bulut örmekten gelir. Aslı örtme ve kapatmadır. Bulutlar güneşin yüzünü kapatmasından dolayı bu şekilde adlandırılır. Tih gölünde onlara gevşeklik yapacak hiçbir şeyleri yoktu.

Musa’ya şikayet ettiler. Allah Teala yağmur bulutundan daha güzel ince beyaz bir bulut gönderdi. Ay yok iken gecenin onlar için aydınlatıldığı nur’dan bir sütun kıldı. “Size bildircin ve helva indirdik tih gölünde helvanın olduğunu genel kabul eder. Mucahid bal gibi ağaçlardan bulunan zam gibi birşeydir der. Vehb Yufka ekmektir der zecac helva cümlesi Allah’ın zahmetsizce verdiği nimeti belirtir der Said bn Zeyd rivayet edilir ki Nabi (sav) buyurur ki Mantar helvadır suyu yorgunluk için şifadır.” Dediler ki bu helva kar gibi insanlara bir ölçüde hergece onların ağaçlarına yağar. Bunda sonra Ey Musa bu helva tatlılığı ile bizi öldürdü. Rabbine bize et yedirmesi için dua et dediler. Allah Teala bunun üzerine onları selçeye benzeyen bildircin indirdi. Bunun üzerine gökte bir mizrak boyunca bir mil genişliğinde olanda bildircin yağdı. Tarihçi bildircin ve baldı Allah onlara fecrin doğuşundan güneşin doğuşuna kadar her sabah bildircin ve helva inzal etti. Ve onların herbiri kendisine yeteceği miktarı günlük ve gecelik alıyordu. Cuma günü geldiğinde onların herbiri iki gün kendisine yetecek miktarı alırdı. Çünkü cumartesi günü inmezdi der. “Yeyin onlara güzel şeylerden helal kılana şeylerden rızıklandırdığımız” yeyin yarına biriktirmeyin dedik. Biriktirdiler bunun üzerine Allah bunu onlardan kaldırdı. Kurtlandırı, biriktirdiklerini fesad etti Allah Teala bize zulmetmediler lakin kendilerine zulm ediyorlardı. Bizim hakkımızı tutmadılar. Lakin azabımı hakemetle kendilerine zulmediyorlardı. Dünyada zahmetsizce Ukba’dan da hesabı olmayan olarak indirdiği ???? maddeste kesildi. Ebu Hüceyre Allah Resulu (sav)’in şöyle buyurduğunun nakleder. “İsrailoğullarının yiyeceği bir bulmasalar ve et istemeseler üstün kocasına Havva ve kadın ihanet etmezdi.

58- “Bu köye girin dediğimizde köy köy halkını topladığı için köy olarak adlandırılır. Bundan dolayı suyu topladığı için huzura da köy kelimesi anlamında bir kelime kullanılır. İbni Abbas (r.a) Bu köy erihadır cebbarlılardan bir köydür. Orada Ad kavminden bir kavm yaşandı. Kendilerine Amelika denirdi. Başkanları idi Belka’da denir. Mucahid Beytil Makdis’tir der. Dahhak burası, Remle, Filistin ve Tedmurdir der.

Mukatıl ise İlya' şehridir. de İbni Keysan da şam olduğunu söyler. "Ondan dilediğiniz yerde bolca yeyin" size genişlik olarak kapıya girin köyün kapılarından birinden girin. Oranın yedi kapısı vardır." Secde aderek ruku halinde eğilerek ve boyun eğerek Vehb oraya girdiğinizde Allah'ü Teala şükür olarak secde edin. diye onlar. "Hıtta deyiniz" katade hatalarımızı bizden indir. demektir ki istiğfar ile emredildiler der. İbni Abbas Allah'tan başka ilah yoktur diye onlar çünkü inme günahları indiririr. ve takdire bırakır. Meselerimiz bir bağışlanmadır deyiniz size hatalarınızı bağışlarız mağfiretten olarak. Bu örtmektir Mağfiret günahları örter. Nafii ya ile okur ve zamame hareke veir fa harfi ne fetha okur. İbni Amir tâ ile okur Diğerleri nunu nasb ile ve fâyı kesra ile okur. "İyilik yapanlara artıracağız fazlımızdan karşılık olarak "Zulmedenler değiştirdi. kendilerine zulmedenler değiştirdiler ve şöyle dediler kendilerine söylenen dışında bir söz onlar hıtta mağfiret sözünü hınta buğdaydan ile değiştirdiler kendi insanları ile

Dikkat 58 ve 59 sayfaları belirtmedi

Allah Teala'nın emrini hafile olarak kırmızı buğday istediler. Mucahid reislerinin boyğun eğmesi için kapı kendilerden alçaldı. Secde ederek şehre girmekten kaçındılar. Muhalefet olarak yapmakta kendilerine kolay gelen şekilde girmeye başladılar ki aynı şekilde sözü değiştirmişler ve kendilerine söylenen'in dışında bir mana anlamışlar ve kelimeyle oynamışlardır. Ebu Hürey'de (ra)'dan Allah Resulu (sav) buyurur ki: İsrailoğullarına kapıya secde ederek girin ve af dileyin buyuruldu. Değiştirdiler kendilerine kolay gelen şekilde girdiler. Göz boyamacılıkla Hıtta'yı habbe yaptılar." Zulmedenlere gökten bir ceza indirdik." Dendiki Allah onların üzerine bir tabun gönderdi bir saatte onlardan yedibin kişiyi helak etti. İşledikleri günah sebebiyle isyan ettiler. Allah Tealanın emrinden dışarı çıktılar.

60- "Musa su içmek istediğinde "kavmi için " su talebinde bulundu. Tih gölünde susadılar. Musa'dan kendilerine su getirmesini istediler. O da yaptı. kendisine "Asanla vur dediler" de buyurduğu gibi vahyetti Asa cenet ağaçlarındandı. Uzunluğu Musa (AS)'ın boyuna göre on kulaç idi. Karanlıkta ışık saçan iki ölümü vardı İmide de Alik'di Adem (AS) onu cennetten çıkarmıştı. Şuayb (AS)a gelinceye kadar peygamberler ona miras yoluyla sahip oldular O'da onu Musa (AS)a verdi. Muktele Asa'nın ismi sıfatındadır. der. "Taşa" Taş hakkında ihtilaf vardır. Vehb muayyan bir taş yoktu bilakis Musa herhangi bir taş vurdu. Taş da yerdeki herhangi bir taşı su gözleri fişkırdı. ki her kabile için ayrı bir

göl on iki kabile idiler. Sonra sulanmaları emredilen kabile için bir kanalda herbir göl fışkırdı der. Diğerleri lam ve elifiin ?? takısının bildiğine göre muayyen bir taş idi derler. İbni Abbas da şöyle der Adam kafası kadar dört köşe hafif bir taşı. Suyu ihtiyaç olduklarında onu koyar ve asası ile ona vururdu. At tarikesinde taşırdı. Ata taşın herbir yüzünde üç göz bulunan dört yüzü vardı. Herbir kabile için bir göz idi der Taşın ham bir daşa olduğu söylenir. Kaddan dan olduğu söylenir. Herbiri çukurundan tatlı su çıkan en oniki çukuru vardı. İşlerini bitirdiklerinde Musa onu taşımayı istedi. Ona asası ile vurdu.

Ve su aktı. Hergün altıyüzbin kez su verirdi. Said bin Cübeyr Musa yıkanmak için elbisesine koyduğunda taş elbisesiyle kaçtı. İsrailoğularından bir gruba uğradı. ki incilerle onu atmışlardı. Durunca ona Cebrail (AS) geldi Allah Teala yüksek bu taş benim bir gücüm var. Senin bunda bir mucizen var dedi. Onu yükseltti ve atın yem terbaşına koydu der. Ata derki Musa ona on iki kez vururdu. Herbir vuruş kadının göğsü bir yeni açardı. Bunu üzerine nehirler akar fışkırır ve sol olurdu. Tefsirlerinin çoğu bir akıtı ve fışkırdı derler. Ebu Amr bin Ala akıtı ve fışkırdı sely oldu derler. Tealanın “fışkırdı” kavli işte bu şekildedir vurdu ve su fışkırdı ondan on iki göz olarak” kabilelerinin sayısına göre “her grup içecekleri yeri bilmişti.” içecekleri mevkiyi buldu. Bir kabile diğerinin içmesinhe mudahale etmedi karışmadı Allah’ın rızkından olarak yeyin için.” Onlara dedik ki bildircin ve helva yeyin. Sudan için bütün bunlar zahmetsizce Allah’ın size getirdiği rızkındandır. “Yeryüzünde bozguncular olarak azetmeyin azak fesadın en şiddetlisidir. 61- “Ey Musa tek bir yemeğe sabredemeyeceğiz dediğinizde” onlar toplandılar ve bildircin ve helva yemekten bıktılar. İki yiyecek varken tek bir yemek olarak buyurması arapların biri iki lafzıyla tabir ettikleri gibi tek lafızla ikiye tabir etmelerindendir ki aynı şekilde o ikisinden inci ve mercan çıkar.” buyurur. Bunlar tatlı suyun dışında tuzlu sudan çıkar. Denirki birisiyle diğerini katık ederek yeyiyorlardı. Tek bir yiyecek gibiydi. Abdurrahman bn Zeyd bn Eslem helvayı bildirinla yoğuruyorlardı böylece tek yemek oluyordu der. “Bizim için dua et.” Bizim için iste.” Rabbine bize toprağın bitirdiğini baklama hiyar sarımsak mercimek ve soğan çıkarsın.” İbni Abbas sarımsak manasındaki kelimenin ekmek olduğunu anlar. Ata Buğday onlar Kuteybi (r.a) tamamı yenen tanelerdir der. Kelbi ise sakımsaktır der “Dediki onlara Musa (AS) daha aşağı olanı basit olanı hayırlı olan ile daha faziletli olan ile değiştirmek mi istiyorsunuz.” Faydayı bildircin ve

helvadan daha hayırlı bile olsa kıymete daha aşağı kabul etti. Ve günün sonunda azınlıkta bir çarşıya kaim oldukları riayet edilir.

“Bu isyan etmelerinedir ki haddi aşıyorlardı emrine tecavüt ediyorlar ve haramlarını işliyorlardı.

62- “İman edenler ve hidayet bulunanlar.” Yahadiler biz sana hidayet erdik sözleri için bununla isimlendirdiler. Denirki çünkü onlar hidayete erenler. Buzağıya tapmaktan döndüler tevbe ettiler. Yine çünkü onlar islam dininden ve Musa (as)’ın dininden sapmışlardı denir. Ebû Amr bn Ala çünkü onlar hidayete erdiler. Tevratın tapınmasına hareketlendik tahrik oldular ve Allah Musaya Tevratı verdiğiğinde gökler ve yer sallandı dediler. “Nasraniler havarilerin sözü sebebiyle bunla adlandırdılar. Biz Allah’ın yardımcısıyız” Mukatil çünkü onlar Nasıra denilen bir köyden geldiler. Bundan dolayı nasırlılar diye anıldılar der İsa (AS) indiği köy olan Nasra’ya gelmeleri ile Nasralılar olara bilindile de denir. Sabiiler Medineliler ?????şeklinde hemzesiz okurlar diğer kalanlar hemzeli okurlar. Aslı huruc’tur Filan bir dinden diğer bir dine çıktı, geçti denir. Yıldızlar yerlerinden doğduklarında yıldızlar çıktı diye kullanılır. Bir dinden başka bir dine çıkmalarından dolayı bunlar bu içimle isimlendirdiler. Ömer bn Hattab ve İbni Abbas (r.a) Bunlar Ehli Kitaptan bir kavimdir derler. Ömer bunlar Mucusiler ile Yahudiler arasında şam yakınlarında bir kabilede der kelbi yahudilerin ve hıristiyanların bir kavmidir ki reislerinin ortasında helaka olurlar ve müzakelerelerini vacib görürler. der Katade ise Allah’ı kabul ederler, Zeburu okurlar, meleklerle ibadet ederler Kabe’ye namaz kılarlar böylece herkinden biraz alırlar der. Abdül Aziz bn Yahya yok oldular. der Allah’a ve son güne iman eden kimse bu ayetin başında zikretmişken Allah’a iman kimse sözü nasıl tekrar ediliyor denirse Ayetin hükmü hakkında alimler ihtilaf etmişlerdir denir bazıları bu sözü ile tahkir üzere iman edenleri murad eder derler. Sonra bu müminler hakkında ihtilaf ederler. Bir grup gönderilmeden önce muhammed (sav)’e iman edenler ki onlar din taliblaridirler, Habib Neccar Kus bn Savde Zeyd bn Amr bn Nufeyl veraka bn Nevfel gibi iyi ve kötü Ebu Zernil Efeni Selmanül ganisi bahira ve Necaşinin elçileri Nebi (sav)’i idrak eden ve ona tabii olan kimseler onlardandır. İdrak edemeyenlerde onlardandır. Şöyle der denir onlar geçmiş ümmetlerden inananlardır. Yine onlar bu ümmetten inananlardı de denir. Hidayete erenler Musa (AS)’ın dini üzere olanlar ve din değiştirmeyenlerdir. Nasraniler İsa (AS)’ın dini üzere olanlar ve din değiştirmeden bunun üzere ölenlerdir . Bu iki isim Muhamed (sav)

ümmei için islam gibi hak üzere olduklarında Musa ve İsa (AS)'ın zamanı onlara karşılık kullanılırdı. Sabiiler ise onların emrinin istikati zamanının insanlarıdır. İman eden kimse onlardan mümin olarak ölen kimsedir. Çünkü imanın hakikati ölümle son bulmasıdır. Vav'ın muzmara olması caizdir. Ey Muhammed senden sonra kıyamete kadar iman eden kimse şeklinde olur. Bazıları ayetin başında imanla zikredilenler hakikat dışında mecazi anlamdadır der Alimler onlar hakkında farklı düşünmüşlerdir. Geçmiş peygamberlere iman edenlerin bazıları sana iman etmediler şeklinde anlamışlardır. Yine denmiştir ki bunlarla kalpleri ile iman etmediklerini halde dilleri ile iman eden münafıkları kasd etmiştir. Yahudiler ve Nasraniler bozulduktan sonra Yahudiler ve Hristiyanlar itikadına sahip olanlardır. Sabiiler kafirlerin bir kısmı alır. Allah'a ve son güne inananlar da kalb ve lisan ile bu sınıflardadır." ve salih amel işleyen rablerinin yanında onların ecirlerini vardır. "Çoğul lafzını zikretti çünkü ?? tek çift çoğul erkek ve dişi içinde kullanılır. "Onlara korku yoktur." dünyada onlar mahzun da olmazlar ahirete.

63- "Yemininizi aldığımızda "Ey Yahudi topluluğu andınızı ve ahdinizi aldığımızda ve üzerinize Tur'a yükselttiğimizde "bazılarının dediğine göre süryanicede dağ anlamındadır. Bir görüş Mucahid'dir kuran'dan başka dünya dillerinde bulunmadığı da söylenir. Çoğunluk "Arapça bir kuran ayeti sebebiyle kuranda arapças dışında bir dil bulunmadığını söyler. Bu ve benzeri durumlar iki dil arasında kullanılan ortak bir kelimedir. İbni Abbas şöyle anlatır. Allah Teala Filistin dağlarından bir dağa emretti. onların başları üzerine gelecek şekilde yerinden havalandı. Bu Allah Teala Musa (AS)'a Tevratı indirmesidir. Musa (AS) kavmine onu kabul etmelerini ve onun ahkamı ile amel etmelerini emretti. Onun içinde bulunan zorluklar ve yükler sebebiyle onu kabul etmesi reddettiler. Ki ağır bir şerait idi. Allah Teala Cibril (AS) emretti. ve O'da fersah fersah genişliğinde ki orduları kadar dağı havaya kaldırdı. Bir adamın kullandığı şemsiye gibi başları üzerine dağı yükseltti. Onlara eğer Tevratı kabul etmezseniz bu dağı üzerinize gönderirim buyurdu Ata İbni Abbas (RA) dan nakleder ki Allah onların başları üzerine tura yükseltti ve önlerine bir ateş koydu arkalarında da tuzlu denizi onlara getirdi, der. "Alın" onlara size getirdiğimizi " verdiğimiz ki belki sakınırsanız dünyada helak olmaktan kurtulduğumuz ve Ukba'dan da azabtan kurtulduğunuz için belki artık korkarsınız kuvvetle ciddiyetle çalışmakla ve sağlamca alın dedik. Zikredin çalışın, öğrenin içindekileri ezberleyin ve amel edin. Eğer kabul ederseniz ne ala yok redderseniz bu

dağla sizi ezerim denizde boğarım ve bu ateşle yakarım. Böylece bundan kaçış olmadığını görünce kabul ettiler ve secde ettiler bundan sonra dağı görmeye başladılar mı secde ediyorlardı. Bu böylece Yahudilerde bir alışkanlıklar geldi ancak yüzlerinin yarışan kadar secde ediyorlar ve bu secdelele bizden azab kaldırıldı diyorlardı.

64- “Sonra yüz çevirdiniz.” arkanızı döndünüz.” Bunun arkasından Tevratı kabul etmenizden sonra “Eğer size Allah’ın fazlı ve rahmeti olmasıydı mühlet vermesi derecelendirmesi ve azabı ertelemesi yok onlanlardan durdunuz. Dünya ve ahirette gitmekle ve cezalandırılmakla kaybedenlerden olurdunuz. Şu halde azaba uğradınız. Saki o mühlet vermekle size merhamet etti.

65- “Cumartesi gününe sizden tecavüz edenleri bilmişsiniz.” haddi aşanları cumartesi (sebat)’in aslı kesmek bununla cumartesi günü (sebat günü) diye adlandırılır. Çünkü Allah Teala yaratmayı o günde kesti ve tamamladı Yahudilerin işleri o günde kesmekle yani birde nokta emredildikleri için de böyle isimlendirilmiştir. denir. Allah’ın cumartesi günü balık avlamayı kendilerine haram kıldığı eyle denilen bir yerde Davud (AS) ramazında yaşayanlar’ın kıssasıdır. Veya onun adet üzere çok olarak kolay olduğunu kastedti. Böylece hayr Allah’ın onların için seçtiği ve onların kendileri için seçtiğine de ait olur. “Mısır’a inin “Yani istemediyseniz ancak bu. Şehirlerden bir şere gidin. Dahhak bu Musa ve Firavun’un şehri Mısır’dır der önceki söylene daha doğrudur. Çünkü eğer onu (Mısır) isteselerdi oradan çıkmazlardı. “İstedığınız şeyler sizindir yeryüzünün ne batından “Onlara vuruldu.” onlara kılındı zillet” zilleti hakkettiller Aşağılık ki cizyedir de denir Ata bn Saib o ve zinadır Yahudiliktir “Muskinlik fakirlik fakir miskindir çünkü fakirlik onu hareketten çalışmaktan alıkoyar ve oturlar Yahudileri görürsün ki yumuşak davrananlardırlar. Fakirler gibidirler denirki zillet kalbin fakirliğidir. Hiçbir milleti Yahudilerden daha zelil daha hırslı göremezsın “Allah’ın gazabına döndüler. “geri mustahak oldular. Ancak şerre döndü denmez Ebu Ubuyde İhtimal verirler ve onu okurlar. Bundan dolayı dua da Senin için bana olan nimetine dönüyorum, günahlarımla Allah’ın ayetlerini inkar etmeleridir. Tevratı Muhammed (sav)’in sıfatını ve recm ayetini kabul etmemeleridir. İncil ve kuranı inkar etmeleridir.” ve peygamberlerini öldürmeleri Nafi Nebii kelimesini ve bölümünü hemze ile okumaktan tek kalır. Manası muhbir, haber verendir. Bilinen kıraat şekli hemzenin terkederek okunmasıdır. Bunun da iki yönü vardır. Birincisi enbadan da gelen şekildir. Bunda kullanış zorluğu için

hafifletme olarak hemze terkedilir ikincisi nebzeden alınmış yüksek manasındadır. Yüksek mekan demektir. Peygamberler asıl şekilde bu anlamdadır. “Haksızlıkla suçsuzlukla eğer niçin “haksızlıkla buyurdu denirse peygamberler ancak haksızlıkla yani ölümü haketmemeksizin suçsuzlukla öldürülür diye cevap verilir. Bunu katl için bir vasıf olarak zikreder. Katl; bazen hak ile bazende haksızlık ile vasedilir. Bu Tealanın rabbim hak ile hükmet dedi kavli gibidir. Hakkı hüküm için vasıftır. Hak ile zulmü birbirinden ayıran hükmü değildir. Yahudilerin günün başında yetmiş peygamberleri katlettiği cumartesi günü geldiğinde emniyetleri sebebiyle sudan burunlarını çıkaracak kadar hata çokluğunda su görünmeyecek kadar balık orada taplanıyor denizde balık dışında başka birşey olmuyordu. Cumartesi günü geçtiğinde balıklar ayrılıyorlar ve denizin dibine iniyorlardı. Böylece balıklardan bir tane gözükmez oluyordu. Bu onlara cumartesi gününde bol olarak balıkları geliyor. Cumartesi günleri dışında gelmiyordu. Ayetiyle tesbit edilir. Sonra şeytan onlara vesvese verdi ve yalnızca cumartesi günü avlanmaktan yaklaş saklandınız. dedi. Bir takım insanlar karar verdiler denizin çevresinde havvalar kazdılar havuzlara denizden kanallar akıtlar cuma gecesi olduğunda bu kanalları açıyorlar dalgalar balıkları havuzlara dolduruyor ve havuzların suyunu azlığı ve derinliklerini fazlalığı sebebiyle geri çakımıyorlar nihayet pazar günü geldiğinde de onları avlıyorlardı cumartesi günü balıkları havuzlara doldukları ve avlamakdatır sonra pazar günü avladıkları da rivayet edilir. Yine rivayet edilir ki cuma günü ağ ve oltaları salıyorlar pazar günü de geldiğinde çıkarıyorlardı. Bunu zamanında yapıyorlar ve kendilerine bir ceza inmiyordu. Böylece günaha karşı da cüret kazandılar. Bize helal kılınmışken cumartesi gününün haramlığının sebep nedir? dediler. Avlandılar, yediler, tuzladılar sattılar satın aldılar ve malları çoğuldu zenginlediler bunu böyle yapmaktalar iken köy halkı yetmişbin kişiye yaklaştılar. Onlar üç sınıftılar hem tutuna ve nehyeden hem tutan hem nehyetmeyen ve haramlığı kabul etmeyen Nehyedenler on iki bin kişiydiler. Günah işleyenler onların nasihatlarını kabul reddettiklerinde vallahi sizi tek bir köyde oturmayız diyorlar köyü duvarda taksim ediyorlar ve bu iki sene olarak değiştiriyorlardı. Davud (AS) onları lanetledi. Allah’da onlara masiyet üzere ısrarları sebebiyle gazablandı. Nahiyciler birgün kapılarından çıktı ve suçlulardan hiç kimse dışarı çıkmadı ve kapılarını da açmadılar geri dönüp geldiklerinde onların üzerine duvarları sular halinde çevrelediler. Bir de ne görsünlerki

yardımlaşarak yaptıkları günahlara karşılık hepsi maymunlar haline dönüşmüşlerdi. Katade Gençler maymun yaşlılar domuz oldular, bu hal üzere üçgün kaldılar ve sonra yok oldular, üç günün üstünde değişim devam etmedi ve çoğalmadılar da. Allah teala onlara maymunlardan dedik. “Buyurur.

Bu emir bir dönüşüm ve oluşuma işaret eder. Aşağılık uzaklaştırılmış kovulmuş. Burada takdim ve tehir vardır denir. Yani aşağılıklar olarak maymun olun şeklindedir. Bunun için esas cümlede cem müennes salim olarak sıfatı kullanmadı denir. (Yani aşağılık kelimesini sıfat değilde zarf olduğu rivayet edilir.) Aşağılık koyma ve uzaklaştırmadır. Lazım ve müteaddi (geçişli ve geçişsiz) bir fiildir.

66- “Onları kıldık” onların cezalarını değiştirmek yaptık.” İbret alarak ceza ve ibret olarak kendisine karşılık cezanın verildiği bir fiil gelen bakanın ibret alacağı hertürlü ceza için kullanılır. Bundan dolayı ibret yeminden sayılır. Bu da imtinadı aslı kayt altına almak olarak sağlamaktır. Önlerinde daha katade onların ellerinde yaptıklarını murad eder yani günahlardan işlemiş olduklarına, karşılık demektir şu anlamda dur bu cezayı anlamadan nehyediliverilenden önce geçmişte işledikleri günahlarına karşılık verdik arkalarından olana avlanmaları günahını işlemeleridir. Bazıları avlamakla isyan etmeleridir. Ebul Aliye ve Rebii geçmişte işlemiş oldukları günahlarına bir ceza ve kendilerinden sonrakilere onların yaptıklarını yapmalarına bir ibret’tir. İkinci ismi mevsul ?? kim soru ve şart edatıdır önlerindeki Cumartesi günü sahipleri köy hakkını çağdaşlarına bir ibret yaptık çağdaşı olan köyleri kasdeder onların arkalarına sona da gelenlerin öğüt almaları için de bir ibret kıldık. Sonraki nesilleri de kasdeder derler. Burada takdim ve tahir olduğunda söylenir. Şu şekilde kurulur onlara arkalarındaki yani ahirette onlara azab olarak hazırladığını ve önlerindeki yani cumartesi gününün haramlığına tecavüzleri sebebi ile işledikerini günaha karşılık bir cezayı kasdeder. “Muttakiler için bir öğüt olarak “Muhammed (sav)’ın ümmetinden müminler için bir mevize olarak ki; onların yaptıkları gibi yapmasınlar.

67- Musa kavmine Allah size bir inek kesmenizi emrediyor dediğinde inek sığır cinsinin dişisidir. ?? kelimesi ??dan alınmış o da yarılma demektir. Yer yarıldığında bu fiil kullanılır. Bu hususdaki kısaca şöyledir. İsrailoğulları içinde kendisine ondan baka mirasçı olacak kimsenin olmadığı bir fakir amcaoğlu bulunan zengin bir adam vardı. Zengin kimse ölmeyip de yaşlı bir şekilde yaşamaya devam edince fakir

amcaoğlu mirasını almak için onu öldürdü ve başka birköye götürdü. Sonrada onların meydanlarına attı. Sabahından intikamını isteyerek kalktı öldürdüklerini iddia ettiği insanları Musa (AS)'a getirdi. Musa (AS) onlara sordu onlar inkar ettiler Katilin durumunu Musa (AS)' karışılık geldi. Kelbi derki Bu olan Tivrattaki pasajını nuzulundan öncedir. Musadan duasıyla katili kendilerine bulması için Allah'a niyazda bulunması istediler. Bunun üzerine Allah bir ineğin kesilmesini emretti. Musa onlara Allah size bir inek kesmenizi emrediyor" dedi. onlarda bizi alaya mı alıyorsun dediler" Biz senden katili bulmanı istiyoruz sense bize inek kesmeyi emrediyorsun bizimle dalga geçiyorsun. Diğerleri bunu iyice zorlaştırmak için söylediler. Hafs hemzei terkeder. Musa ise cahillerden olmadan müminlerle alay edenlerden olmaktan "Allah'a sığınırım." Allah'ın sayesinde engellerim dedi. Cahillerden diye cevap verilmesi suale uygun değildir. Çünkü cevap bilinmeyen suale uygunluk arzetmez Kavim inek boğazlayacaklarını bildiklerinden ki Allah (as)inin kararı ve emri ile onu iyice vasıflandırmak dile. Eğer onlar bir ineğinde aşağısını kesmeye karar verselerdi ve de kesselerdi onlardan kabul edilecekti. Lakin onlar kendilerine zorluk çıkardılar. Allah da onlara zolaştırdı. Tabiki, bunun altında bir hikmet var idi. Bu israiloğullarında salih bir adamın el arabasından küçük oğulunun da bu araba ile bir ormana yönelmesi olayıdır ki Allah'ım benim oğlumun bu el arabasını büyüyünceye kadar sona emanet ettim diye dua etti ve adam öldü Arabası ormanlıklara bir orta kaçırdı Oğul büyüdüğünde annesine kaldı. Geceyi üçe bölüyordu. Üçte birine namaz kılıyor, üçte birinde uyuyor ve çete birine annesinin başına oturuyor sabah olduğunda gidiyor sırtında okun taşıyor çarşıya götürüyor ve Allah'ın dilediğince satıyor sonra hiç berini tasadduk ediyor üçte birini yiyor ve üçtebirini de annesine veriyordu. Birgün kendisine babam sana araba bıraktı. Söyle şöyle bir ormanda Allah'a emanet etti git. İbrahim İsmail ve İshakın rabbine onu tekrar sana vermesi için dua et. Onun alemeti sen ona baktığında sana güneş ışınlarının onun içinden çıktığını sandırır dedi. Bu inek güzelliği ve sarılığı için altın gibi inek diye söylenirdi. Genç ormana geldi onu ???? ürküttü ona bağırdı ve şöyle dedi. İbrahim, İsmail ishak ve Yakub'un rabbi büyük hayvan koşmaya başladı ve önüne geldi. O'da boynunu yakaladı ve sürdü. Allah'ın izni ile inek konuştu. Ey annesine bakan genç bana bin eğer bir sana kolay gelirse genç de annem bunu bana emretmedi lakin boynunu tut dedi diye cevapladı inek israiloğullarının Allah'ın and olsun ki eğer son bana birşeydin asla bana güç yetiremezdin haydi git.

Eğer sen doğa yerinde havaya kalkmasını ve seninle birlikte gitmesini emretsen muhakkak yapar. Son annene iyilikle davrandın davasını aldın, dedi.

Bunun üzerine onu annesine getirdi. Annesi ona sen fakırsın senin malın yok odunculuk yapmak gece gündüz çalışmakla seni yıpratıyor. Git ineği sarf dedi. Onu kaçaya satayım dedi. Üç dinara sat. Gayri meşru şekilde sakın ama ineğin fiyatı üç dinardır dedi. Genç ineği çarşıya götürdü. Ne Allah kudretinin yarattığını görünmesi ve gencin annesine karşı iyi tutumunu imtihan etmek için bir melek gönderdi. Allah imtihan edendir. Ona melek bu ineği kaçaya satıyorsun diye sordu. Üç dinara ve annemin rızasını sana şart koşarım dedi. Melek sana altı dinar annen karışmasını dedi. Genç velevki bana onun ağırlığınca altın versen yine de annesinin rızası olmadan satman dedi. İneği annesine götürdü ve verilen fiyatı haber verdi. Annesi geri dön onu benim rızamla altı dinara sat dedi. Tekrar ineği sorguya götürdü ve melek geldi. Anneni karıştırmaman üzere sana on iki dinar veririm dedi. Genç reddetti annesine geri döndü buna haber verdi. Annesi bunu sana insan suretinde getiren sana geldiğinde ona bu ineği satmamızı istiyorsunmusun istemiyormusun dedi. Bunun söyledi. Bunun üzerine melek ona annene git ve ona bu ineği satma Ümran oğul Musa (AS), israiloğulları içinde cinayet işlenen bir katil bulmak için onu senden satın olacak diye söyle ineğinde edebileceği en fazla fiyattan dışında satman. Onu tut dedi. Allah Teala israiloğullarına bu ineği aynıyla kesmelerini takdir etti. Onlar onun niteliklerini öğrenmek istediklere onlara bu inek aynıyla ona annesine iyi davranması karşılığında fazilet ve rahmet şeklinde mükafat olarak vasıflandı.

68 “Rabbine bize onu ne olduğunu açıklaması için dua et dediler.” yaşı nedir? onu sordular? Musa “O diyorki yani Allah Teala buyurururki o ne yaşlı ne genç bir inektir.” Ne büyüktür ne küçüktür yaşlı doğurmaya ihtiyarlamış demektir. Genç de hiç doğurmamış küçük bakire dişi demektir hayız gören ?? gibi dişiliği özel olan için o ikisinden ha (zammı) düşmüştür. “Orta yaşta “ yarısında bunların arasında bu iki yaş arasında otuzunu geçtiğinde kadın orta yaşa geldi denir. Ahfeş ortaya yaş için kullanılan kelime tekrar tekrar kez doğuran dişi içinde kullanılır. emredildiklerinizi sormayın inek boğazlamayı yerine getirin ve fazla soru sormayın yapın.

69- “Rabbine bize onun renginin ne olduğunu belirtmesi için dua et dediler. Onu rengi saf sarı bir inek olduğunu buyuruyor dedi. İbni Abbas

sarısı çok diye onlar katade safder. Hasan Kana sarı olduğunu ifade eder ilk söylenen daha doğrudur. Çünkü saf olan renge en siyah en koyu denmez. Saf sarı renk denir. En kara siyahtır. En kırmızı kıızıdır. En yeşil parlaktır. En beyaz muhabalığı için ak'tır. "Bakanları mesrur eder." Renginin saflığı ve güzelliği onları şaşırtır.

70- "Rabbine bize onun ne olduğunu bildirmesini için dua et dediler. Yani otlayan bir hayvan yahut çalıştırılan bir hayvan mı? dediler. "İnek bize karışık geldi" dediler. kelime ?? müzekker kullanıldığı için fiil de müzelker gelmiştir. Aynı durum kökünden sökülmüş bir birbirine karıştı. Emri bize şüphelilik arzetti, doğrusunu bulamıyoruz dediler diye onlar. "Biz Allah dilerse muhakkak doğrusu bulanlardan oluruz. Onu vafına sahip olanı buluruz. Allah Resulu (sav) Allah'a yemin ederim ki eğer istisna etmeselerdi onlara elbette diğer bir güzellik belirtirlerdi buyurur.

71- "Onun boyun eğmeyen bir inek olduğunu buyurur dedi. Çalışmakla yükümlü olmayan iş yaptırılmayan bir inehtir. Toprak sürmez ziraat için toprak sürmez tarla sulamaz" su çarkı değildir sağlamdır." ayıpdan beridir. Noksanlığı yoktur.

"Onda alaca yoktur." Derisinin tüm rengi dışında onda başka renk bulunmaz. "Ata onda ayıp yoktur. der. Mucahid onda ne siyah ne beyaz vardır der. "Şimdi hakkı getirdin dediler. "Problemsiz olarak derdimize şia veren tam beyan'ı verdim dediler. Onu aradalı. Gençin yanında bulunanda başka onun vafına tam bir şekilde uyaşını bulunamadılar. Ağırılığınca altınla satın aldılar. Böylece onu kestiler ki nerede ise yapmayacakardı. Fiyatının pahallılığından dolayı Muhamed bn Kab neredeyse onu bütün vasıflarıyla bulamayacaklardı diye anlar. Yine denirki onun hakkında ihtilafları ve sıkıntı çekmelerinin şiddetinden dolayı neredeyse yapmayıyacakardı.

72- "Bir kişiyi öldürdüğünüzde bu kıssanın başıdır ki okunmada sonda bulunsa da Maktülün isim Amiil'dir." Onun hakkında birbirinize düstünüz. "aslı ???dür. Dal?? harfin hakkında ta???? olduğu iddia edilirki??kavli gibi şeklindedir derler. Rebaii bn Enes birbirinize altınız. Birbirinize bile kurdunuz diye onlar kavmaktan gelir def etmektir herbiri suçu kendisinden atıyordu. Allah çıkarıcıdır" ortaya koyuncudur." gizlemekte olduğunuz şeyi katil cinayeti saklamaktaydı. Bunu belirtir.

73- Ona vurun dedik yani katile vurun." onun biraz ile inekin bir parçası ile bu biraz parca hakkında da ihtilaf ettiler. İbni Abbas (r.a) ve çoğu müfessir öldürülen yer olarak kırdığa gelen kemikle ona vurdular der Mucahir ve said bn Cübeyr kuyruk sokumu ile vurdular. Çünkü o ilk

yaratılan ve çürümeyecek son parça ???yeniden diriltirme olan ikinci yaratmanı onun üzerine terkib edileceği bir (anahtardır.) derler. Dahhak dili vurdular der Hüseyin bn Fazıl bu daha delil olarak kabu edilir çünkü konuşma aletidir der Klebi ve ikrime sağ uyluk ile derle aynısından bulunmayan bir uzlu ile denir. Görüldüğü gibi rivayetler çoktur.

Bu işlemi yaptıklarında öldürülen Allah'ın izni ve vesilesi ile diri olarak kalktı. Boynunun terleri kan olarak da akıyordu ve beni filan öldürdü ??? sonra düştü tekrar yerine öldü. Böylece onun katili mirastan engelledi. Haberde (Bakara inek'in sahibinden sonra kital mirasçı damadı.) şeklindedir. Burada takdirini gizleme vardır. Vuruldu ve dirildi. işte böyle Allah ölüleri diriltir." Amil'i dirilttiği gibi "belki aklanırsız diye ayetlerini size gösterir." isyana süreklemelerden kendinizi korursunuz diye bir mesdenin hükmüne gelince islamda bir yerde bir öldürülen kimse bulunduğunda ve katii de bilinmediğinde ve orada insana bir delil varsa delil mevsim bir evde veya sahra da bir grubun toplandığını idda edenin doğruluğunu kalbe falib gelmesidir. Katilin içlerinde olduğu kalbe ağırlaşan maktülden uzaklaşırlar. Veya bir öldürülen kimse herkesin maktüle düşman olduğu bir mahalle veya köyde bulunduğunda başkaları onlara barışamaz. Onların cinayeti işledikleri kalbe galip gelmektedir. Veli bazıları üzerine iddiada bulunursa iddia edilen kimse üzerine elli kez yemin eder veya yeminleri dağıtabileceği bir grup velileri varsa yemin etmelerinden sonra iddi edilen (suçların)'ın akilesinden diyet alırlar ki eğer hata en öldürdüğünü iddia ederlerse eğer kasden öldürdüğünü iddia ederlerse katil de malı olan kimse ise çoğunluğun görüşü en kısas olmaz. Bazılar kısasın vacib olduğunu benimserler Bu Ömer bn AbdülAzizin sözüdür. Buna malik ve Ahmed suçlanan davalı üzerine bir delil yoksa görüş suçlarının yerini ile birlikte sözüdür. Sana bir yemin eder yoksa elli yemin mi edir? İki görüş vardır. Birinci sair davalardaki gibi tek bir yemin ikincisi kan durumunu için ağırlaştırılan elli yemin eder. Ebu Hanife (ra)'a göre delile bir hüküm yoktur. Ve ildia edenin yemini ile bağışlanaz ve şöyle der. Bir mahalde bir maktul bulunduğunda imam devlet başkanı oranın halkından salih elli kişiyi seçer. Ve onları kendilerinin onu öldürmedilerine ve katili de bilmediklerine yemin ettirir. sona oranın sakinerinde diyet alır. Delilin bulunması durumunda iddia ederin yemini ile başlamaya delil şu hadistir. Abdullah bn Sehl ve Mahisa bn Mesud hayber'e gitmek üzere yada çıkarlar. İhtiyaçları için birbirlerinden ayrılırlar. Ve Abdullah bn Sehl öldürülür. Maktulun kardeşi Abdurrahman ve Musa'nın oğlu Havisa bn

Mesud Allah Resulu (sav)’e gelirler ona Abdullah bn Sehl in öldürüldüğünü bildirirler. Allah Resulu(sav) “elli kez yemin edersiniz ve arkadaşınızı kanının hak sahibi olursunuz. Yoksa katiliniz yemin eder buyurur. Onlar Ey Allah’ın resulu biz şehid olmadık ve onada değildik derler. Peygamber (sav)’de Yahudiler elli yeminle sizi beraat ettirir buyurur. Onlar Ey Allah’ın resulu küffar bir kavmin yeminlerini nasıl kabul ederiz derler. Nebi (sav)’de kendi yanından diyetini öder Beşir bn Yesar sehl in hayvanlarımızdan biri beni ağılınızda beni tepmişti dediğini söyler. Bir rivayete de hayvanlarımızdan kırmızı deve beni ağılınızda tapmıştı şeklindedir. Haberde çıkarına delilin açısı Nebi (sav)’in levs ile yanlarındaki kuvvetlendirmek için idia eden (Davacı)lerin yemini ile başlamasıdır. Olay şöyledir. Abdullah bn Sehl haberde bir öldürülmüş cesed bulur. Ve hayberliler ile Ensar arasındaki düşmanlık açıktır. Kalbe onların öldürdükleri ağır basar yemin asla yanındakini kuvvetlendiren kimse için delil olmaz Levs’in yokluğunda Berati zeminenin aslolasından dolayı suçlanan taraf kuvvetlenir.

74- “Sonra kalbleriniz katılaştı.” kurudu. Kalbin kuruması yumaşıklığın ve rahmetin çıkmasıdır. Sertleşti karardı denir.” Bundan sonra delillerin zuhurunda sonra kelbi bu olaydan sonra biz onu öldürmedik dediler. Kalben asla kör değildiler. Ve bu olayda kendilerinden peygamberlerine yalanlama çok şiddetli değildi. “Bu katılık ve şiddetteki bu durum “Taşlar veya daha katı gibi” veya ve manasındadır. yüzbin veya daha artıyorlar. Ayetindeki gibi veya ve manasında kullanılmıştır. Taşlardan daha sert olmakla birlikte demire benzetme yapmaz. Çünkü demir yumuşamaya elverişlidir. Demir ateşli ile yumaşayıp eriyebilir ki, Davud (AS) için yumaşamıştır. İşte taşlar asla yumaşamıyacakları için seçilmiştir. Sonra da taşları katı kalplere göre yücelttir. Taşlardan ki, nehirler fişkirir.” bunla tarlaların tümünü murad eder yine Musa (AS) kabileler için vurduğu taşla murad ettiği söylenir.

“Taşlardan yarılan ve kendisinden su çıkan vardır.” Bunla nehirleri değil kaynakları murad eder. “Onlardan yuvarlanan vardır.” Dağları tepelerinden eteklerine dükülürler. “Allah korkusundan kalbleriniz yumuşamaz da boyun eğmez de Ey Yahudiler eğer taş anlamaya bir cansızdır asıl korkar? denirse Allah ona alaya idraki verir, ona ilham eder böylece o da onun ilhamıyla korkar diye cevap verilir. Ehli sünnet vel cemaatin mezhebi Allah Tealanı vesair canlılar ve cansızlar hakkında ki akıllarının dışında kedisinin dışında kimsenin bilemeyeceği bir bilgi sahibi olduğunu kabul eder. Onların duaları tesbihleri ve korkmaları

vardır ki söyle buyurur “Hiçbirşey yokki ona hamdi tesbih etmesin.” Kuşlar bütün saflar halindedir. Hepsi salatını ve tesbihini bilmiştir. “Allah’ın kendisine yerde bulmanın göklerde bulunanın güneşi ve ayın secde ettiğini görmedin mi? Bu şekilde kişiye buna iman etmesi düşer. “Bilgisini yüce Allah ‘a havale eder. Rivayet edilirki Nebi (sav) sübeyr dağına Mekke dağlarından bir dağdır çıktı. Kafirler kendisini arıyorlardı. Dağ “benden indi. Ben benim üzerinde iken yakalanmasından korkuyorum. Allah yolunda dolayı beni cezalandırır. dedi Hira dağı ona bana gel ya resullah diye seslendi. Cabirbn Semreden rivayet edilir. Allah Resulu (sav) “Ben mekkede bir taş bilirim. Peygamber gönderilmemden önce bana selem verirdi. Ben onu şimdi de biliyorum.” buyurdu. Müslüman çıkardığı bu hadis sahihtir. Enesten yine söyle sahihtir bir rivayet vardır. Allah Resulu (sav) karşısına uhud dağı geldi. Buyurki bu dağ bizi sever bizde onu severiz” Ebu Hüreyden rivayet edilir ki bu bir adam bir ineği götürmekte iken yarılanca üzerine bindi ve vurdu. inek biz bunun için yaratılmadık biz toprağı sürmek için yaratıldık dedi. İnsanlar sübhanellah inek kanuşuyor dediler Allah resulu (sav) “Ben ona koyunları içinde bir adam dururken kurt koyunlardan birine doğru koştu. Adam koyunu yakaladı ve kurtardı. Kurt da hiçbir çobanın olacağı gün kıyamet gününde onun benden başkası olmayacak.” dedi. Bunun üzerine halkı subhanellah kurt konuştu dediler. “Ben ona inanıyorum ben Ebu Bekir Ömer ve oradaki iki kişi de buyurdu. Ebu Hüreyre’den sahih olarak gelen bir rivayete de Allah Resulu (sav) hira dağındaydı. Onunla birlikte Ebu Bekir Ömer Osman Ali Talha ve Zübeyr’de vardı. Allah onlardan razı olsun.) Büyük bir kaya hareketendi. Bunun üzerine Nebi (sav) sakın ol senin üzerinde bir peygamber bir sıddık veya bir şehid olan başka kimse yok buyurdu. “ Ali bn ebi Talib den rivayet edilen müslimin çıkardığı bir sahih hadiste “Mekke’de Allah Resulu (sav) ile birlikte idik. Dağlar ve ağaçlar arasında Mekkenin dışarıya girmesinde çıktık. Hiç bir ağaca bir dağı uğramadı ki ona sana selam olsun Ey Allah’ın rasulun demesin.” Cabir bn Abdullah’ın rivayet edilir. Nebi (sav) hutbe okuyacağında mescidin dineklerinden bir hurma kütüğüne dayanırdı. Ona için minber yapıldığında üzerine oturunca bu direk izdirap duyandı. Sesini mescid ehli duyacak kadar devenin ağalması gibi ağlardı. Taki Allah Resulu (sav) iner ve onu kucağına alır ve oda susardı.” Mucahid Allah’tan korkmaktan başka yüksekte aşağıya birtaş düşmez. Dediğimize şu ayet şahidlik etmektedir.” Eğer bu kuranı bir dağa indirse idik muhakkak ki onu Allah’tan korkusandan

boyun eğmiş ve parça parça olmuş görüdü. İnsanlara bu misallerini belki düşünürler diye veriyoruz.”

“Allah gafil değildir.” bildiği halde unutan değildir.” yaptıklarınızdan “Bunlar tehdidi yaptıklarınızın cezasını vermeyecek değildir. Aksine sizi cezalandırır. Karşılığının vesair İbni Kesir ya ile ??diye diğerleri ta ile okurlar.

75- “İstiyorsunuz musunuz? Umuyorsunuz musunuz? Muhammed (sav) ve ashabını kasdediyor” size inanmalarını Yahudilerin kendilerine haber verdiklerinizi tasdik etmelerini istiyor musunuz? ki onlardan bir grup Allah kelamını duymuştular” Tevratı sonra onu tahrif ettier” içindeki hükümleri değiştirdiler.” onu anlamalarından sona onu öğrendiler ve Muhammed (sav)’in sıfatını ve recm ayetini değiştirdiler ki onlar bilmekteler kendilerinin yalancı olduklarını şayet ilgi biliyorlar. Bu Mucahid katade, ikrime, sadi ve bir grubun yorumudur. İbni Abbas ve Mukatil Musa (AS) Rabbi ile buluşmak için seçtiği yetmiş kişi hakkın da nazil oldu. . Onlar Allah’ın sözünü işitmelerinden sonra geri döndüklerinde insanlar onların sözlerine müracat ettiler. Onlardan doğru olanlar işittikleri gibi eda ettiler. İşlerinde bir grupta Allah’ı işittik sözünü sonunda yapmaya gücünüz yeterse buyurdu dediler bu onların hakkı bildikleri halde tahrifleridir.

76- “İnananlarla karşılaştıklarında İbni Abbas Katade ve Hasan dilleriyle iman eden Yahudilerin münafıkları samimi olarak iman ederler ile karşılaştıklarında diye onlarlar inandık dediler. sizin inandığınız gibi kendi başlarında kaldıklarında” kendi aralarında olduklarında Kaab bn Eşref, Kaab bn Esed ve Ehb bn Yahuda veya yahud ileri gelenlerinden diğerleri onlara bu şekilde emretti “Allah’ın size açtığı şeyleri onlara bahsediyorsunuz? dediler. Allah’ın size kitabınızda Muhamedin hak ve sözünü doğur olduğunu anlattığını onlara haber mi veriyorsunuz? Asmak Anlatmaktır kisai size ilimden Muhammed (sav)’in sıfatını açıkladığını diye tefsir eder. Vakidi Allah’ın size inzal ettiği ve size verdiğini diye onlar bir benzeri onlara yerden ve gökten bereketler açtık.” yani indirdik ayetidir. Ebu Ubuyde Allah’ın size nimet olarak verdiği olarak anlar.” onu size deli getirmek için onu size karşı tartışmada kullananları için yani Muhammed (sav)’in ashabı size sizin gözünüzle delil getirirler. Ve onun kitabınızda hak olduğunu ikrar etmişsiniz sonra ona tabi oluyorsunuz derler. Bu olayı onlar Muhammedin tabiileri hakkında onun hak olduğuna iman etmelerini muşasere ederlerken Medinelilere söyledikleri sözlerdir. Sonra

birbirlerine “Allah’ın size açtığını size kaşı delil yapmaları için onlara antalıyor musunuz yoksa dediler “Rabbinizin indinde Ahirete denir ki Yahudiler müminlere Allah’ın suçlama karşı azablandıracağı şeyleri haber verdiler. Bazıları diğerlerine “Allah’ın huzurunda size karşı kulanmaları için onlara anlatıyorsunuz yoksa Allah’ın indinde size karşı kendilerinde keramet göreceker dediler dediler.

Mucahid bu kureyza yahudilerin sözüdür. Nebi (sav) onlara Ey maymunların ve domuzlarının kardeşleri diye hitap edince Muhammede bunu kim haber verdi. Bu sizden başkasından çıkmaz dediler diye nakleder düşünmüyormusunuz?

77- Yoksa Allah’ın onların gizlediklerini ve gizlemediklerini bildiğini biliyorlarmı? Yahudiler bilmiyor mu?

78- “Onlardan ümmiler Yahudilerden okuma ve yazması iyi olmaya ümmiler ummiyyun ümmi’nin çoğuludur Ümm (Ana) ya mensubtur. Sanki anasından ayrıldığı üzere okuma yazma bilmeden kalan demektir. peygamber (sav) der “Biz ümmi bir ümmetiz buyurduğunu rivayete edilir. Yani yazmayız hesap etmeyiz anlamındadır. Bu kelimemin Mekke olarak Ümmül-Kura (şehirlerin arası) tabirine ait olduğuda söylenir. Okuma dışında yazma bilmezler.” Ebu Cafer kelimesini şeddesiz gibi ya ile okur İki yada birisi hafifleştirmek için düşürür. Genel kıraat şeddelidir. Ümmmiye??nin çoğulu olup tilavet demektir Allahü Teala “Ancak temenni ettiğinde şeytan kıratında şeklinde buyurur. Ebu Ubeyde Ancak ezberden okuma idi yüzünde okuyamazlardı der. Okuma ve ezber olanda bilirlendi manasını anlamazdı denir. İbni Abbas kitabın manasını bildiklerini olarak onlar mucahid ve katade ancak yalan ve boş yey olarak diye teflif ederler. El Fare yapma sözler diye tefsir eder Osman (ra) müslüman olduğundan beni temenni ettiğim şey yani yalanladığım şeydir der bunla onların alimlerinin kendilerinden uydurup yazdıkları şeyleri kasdeder. Sonra onları Nebi (sav)’in sıfatını ve daha başkasını değiştirme olarak Allah’a izafe ederler. Hasan ve Ebul Aliye Temenni’den gelir Allah (cc) ye karşı temenni ettikleri batıl arzularıdır. Onların Yahudi veya hristiyan dışında cennete kimse giremeyecek” bir kaç gün dışında ateş bize değmeyecek “ Biz Allah’ın oğulları ve dostlarıyız sözleri gibi türden temennileridir. Buna göre mana kitabı bilmiyorlar fakat kendilerinin olamıyacak şeyleri temenni ediyorlar olur.

“Şayet onlar” onlar değıllerdir. “Ancak sanırlar.” zan ve vehimden başka birşey sanmıyorlar. Yakın bilgileri de yok. Katade ve rahibi böyle tefsir ederler mucahid yalan söylerler diye onlar

70 “veyl osun zeccac kıtlıkta olan herşey için araplar kullandığı bir kelimedir, der. Bu kafirlerin kendilerine vah olsun, veyh olsun (Allah kahretsin manasındar) diye kullandı bir duadır denir. İbni Abbas azabın şiddetidir diye açıklar Saib bn Müseyyeb Veyl cehennnemde bir vadidir. Eğer dünyanın dağları oraya yürütülse cehennemin sıcaklığının fazlalığından dolayı erir akardı der. Ebu Said el hadri (ra)’dan rivayet edilir Nebi (sav) buyurduki Veyli cehennnemde bir vadidir. Oradan kafirler kırk yıl dibine inmeden önce kalırlar. Ve ateşten bir dağ çıkmaktır. Oraya da yetmiş yıl çıkarlar. Sonra inerler. Bu böylece devam eder elleriyle kitabıya zıp sonra az bir fiyata satmak için bu Allah’ın katındandır diyenlere “Bu olay Nebi (sav) geldiğinde ve medine iyi müslümanlaştırdığında Yahudi alimlerin otoritelerinin elerinden gitmelerinden korkmaları ve yahudileri imandan engellemek için hile yapmaları Tevrattaki O’nun sıhatına yönelmeleridir. Teivrattaki sıfatı güzel yüzlü, güzle saçlı, gözleri sürmeli ve orta boylu idi. Bunları değiştiriler. Ve bunlarını yerine uzun şaşı ve uzun saçlı, dikey yazdılar. Onlara kendi ayak takımından insanlar O’nun sıfatını sorunca yazdıklarını okudular. Böylecede onun sıfatını muhalif buldular ve yalanladılar. Allahü Teala “Elleriyle yazdıklarından dolayı onlara yazıklar olsun” buyurur yani (sav)’in sıfatını değiştirmeyi yeniden icad ederek kendileri yazdılar demek ister. Kazandıklarından dolayı onlara yazıklar olsun.” işledikleri günahlardan dolayı.

80- “Dediler ki: “Yahudiler; “Biz ateş değmeyecek.” Bize ateş bulaşmayacak “Bir kaç gün dışında” takdir edilmiş az bir vaki sonra azab bizden kalkar. Alimer bugune hakkında ihtilaf ederler. İbni Abbas ve mucahid yahudiler dünya ömrü yedi bin senedir biz herbir bin sene için bir gün azab görürüz sonra azab yedigün sonra kesilir derler diye naklederler. Katade ve Ata onlar babalarının buzağıya taptıkları kırk günü kasederler der. Hasan ve Ebul-Aliye ise Yahudiler rabbimiz işimizde bizi kınadı. Allah bizi kırk gün cezalandıracağına yemin etti Yeminin helal kıldığını kırk gün dışında ateş bize dokunmaz dediler. Bunun üzerine Allah (cc) onlara tekzip olarak “Deki Ey Muhammed “Allah’tan bir söz mü aldınız.” soru edatı Elif fiilin elifine dahil olmuş ve vasl edilmiştir. Manası Bu müddet dışında siz cezalandırmayacağına bir söz mü aldınız dir. “Allah ahdinden dönmez” yani vaadinden caymaz İbni Mesud Rahman’dan bir ahid olsun kimse dışında yani Allah’tan başka bir ilah yoktur kelimeleri tevhidi söyleyen kimse demektir ki

ayetin kendisine delalet ettiği tevhid ile ahdi açıklar. “Yoksa Allah’a bilmediğiniz şeyleri mi söylüyorsunuz?”

81- “Hayır. “Bela ve bilakis itdrak harfleridir. Manaları mazi haberi nefyetmek gelecek haberi tasdik etmektir. “Bir günah kazanan kimse şirk ve kendisini hatası kuşatan “ Medine karlılıları “??şeklinde çoğul hataları diye okurlar. Kuşatma birşeyi ve çevresinin tümünü içine olma çevrelemedir. İbni Abbas, Ata Dahak Ebu aliye Rebibi bir gürup bu şirk üzere ölmedir diye tefsirederler. Denirki günah; büyük kendisini kuşatma ona devam etme ve tevbe etmeden ölmedir ikirime, Rebii bn Haysem bu görüştedirler. Vahidi (R.A) vasit tefsirinde müminler bu ayetin hükmü içine girmezler. Çünkü Allah Teala kendisini hatasının kuşattığını kimseye cehennende ebedi kalmakla tehdid ediyor ki, o kimseden bir günah çıkmış o günah da şirktir. Müminler büyük günah işlerler se de onların şirk sadır olmaz şeklinde bir açıklama yapar. Mucahid bir günah işlendikçe günah lar kalbi kuşatır kalbi tamamen kaplayıncaya kadar yükselir. Bu işe ölümdür der Kelbi günahlarını baki kalır der delili de sizi kuşatması dışında “yani helak olursunuz anlamındaki ayetidir. “işte onlar cehennem ashabıdır. Onlar orada ebedi kalıcıdırlar.”

82- “İman edip salih ameller işleyenler işte onlar cennet ashabıdırlar. Onlar orada ebedi kalıcıdırlar.”

83- “İsrailoğulların yemin alğımızda “Tevratta yemin kuvvetli ahiddir. Allah’tan başkasına ibadet etmiyeceksiniz İbni Kesir Hamza ve Kisai ????? şekline ya ile okurlar. Diğerleri ta ile okurlar. Aynı şekilde insanlara güzel şeyler söylesin “Manası başka şeylere tapmayın diye nasihat edin olan ayettir derler. ????? Master eki düştüğüne fiil merfun olur. Ebi bn Kaab ??şeklinde neh üzere okur.” ane babaya “onlara anna babalarını tavsiye eder.”iyilik yapmak anne babayı görmek ve onlara şefkat göstermek ve Allah Tealanın emrine karşı gelmemek üzere onların emrini yerine getirmektir. “Akrabaya akrabalık bağı olana.??gibi bir mastardır. “Yetimlere bir babası olmayan çocuktur. “Miskinlere fakirlee insanlara güzel şeyler söyleyin.” Muhammed (savin durumunu hakkında gerçek ve doğru konuşun. Size onu soran kimseye doğruyu söyleyin onun sfatını açıklayın gizlemyin. Bu tefsir İbni Abbas, Said bn Cübeyr İbni Cüreyh ve Mukatile aittir. Süfyanüs sevri onlara iyiliği emredin ve kötülüğü yasaklayın diye açıklar yine konuşmada yumaşak olmak ve güzel hula davranma olarak da açıklanır. Hamza, kisai ve Yakub hâ’yı ve sin’i fetha ile (????) diye güzel söz manasında okurlar. “Namazı kılar, zekat veren, sonra yüz çeviriniz.” sözünüzden ve yeminizden caydınız.” Sizden pek

azı dışında “bunlar onların içinden iman eden kimselerdir.” Ve siz de yüz çevirdiniz” Babalarınızın yüzçevirdiği.

84- “Kanınızı akıtmayacağınıza yeminizi almıştık da birbirinizin kanını dökmeyeceğinize sanki söz kendinizin kanını akıtmaktasınız “kendizi ülkenizden çıkarmayacağınıza birbirinizi yurdundan kaçmayacağınıza denir ki kendi civarınızda kötük yapmayacağınıza ve insanları etrafındaki kötülükle başka yerlere sığınmak zorunda bırakmayacağınıza söz vermişti sonra ikrar ettiniz.” Bu ahdin doğru olduğunu kabul ettiniz” Ve siz şahiddiniz. “Ey Yahudiler topluluğu o gün kabul ettiğinizi itiraf ediyordunuz.

85- “Sonra siz onlar” Ey onlar, Tehbin için böyle kullanılmıştır. “kendinizi öldürüyorsunuz birbirinizi öldürmeye başladınız. “Kendilerine üstünlük sağladığınız içinizden bir grub yurtlarından çıkarıyorsunuz. zâ???nın şeddeli okunması ile ??şekilde ki tâ idam yapılır Asım, Hamza Kisa, za?yı şeddesiz okurlar Tefaul vezninin te sini düşürürler ve muhatab tesini yerinde bırakırlar ki, Ayrıca ??? demesini de aynı muamele tabi tutmuşlardır. ?? halindedir. Kökü ?dir. “günahla ve düşmanlıkla masiyet ve zulüm ile ve size esirler olarak gelirlerse Hamza ??okur bu ikiside ?in çoğuludur. Manaları birdir. Onlara fidye alıyorsunuz. mal ile serbest bırakıyorsunuz. Medineliler asim kisai ve Yakub ?? onlarla mukadele yaparsanızı manasında okurlar. Esirin eşir karşılığında değiştirilmesi muadeder iki kiraatın da manası aynıdır, denir. Ayeti manası sedi Allah Teala tevratta israiloğullarına birbirlerini öldürmeyeceklerine ve birbirlerini yurtlarından çıkarmayacaklarına söz aldı. Herhangi bir kul veya ümmet, israilloğullarınan bulduğunuzda onu fiyatından sahibinden satın alınız. Ve azad ediniz ki kureyza evsin halefleri Nadir Hazrec’in halefleri idi yıl savaşta vuruşu yatadı. Kureyza oğulları halefleri ile Nadir oğullarıda kapli halefleri ile savaşıyorlardı. Galip geldiklerinde yurtlarını tahrib ediyorlar ve yurtlarında çıkarıyrolardı. İki taraftan bir adam esir olduğunda onun için toplanıyorlar düşmanlarından bir esir varsa değiş tokuş yapıyorlardı. Anahtar ise onları kınıyorlar ve birbirinizle nasıl savaşıyorsunuz nasıl fidye veriyorsunuz diyorlardı. Onlar da biz fidye vermekle emrolunduk derlerdi. Niçin birbirinizle savaşıyorsunuz? dediklerinde bizim haleflerimizin zelil olmasına utanırız derlerdi. Bunun üzerine Allahü Teala onları kınadı sonra siz onlar kendinizi öldürüyorsunuz.” Ayette bir takım ve tehir vardır. Ayetin Nazmı kendinizden bir grubu yurtlarından çıkarıyorsunuz. Günahla ve düşmanlıkla onlara karşı birleşiyorsunuz.”

şeklindedir. dr “Onları çıkarmak size haram kılınmıştır. “Eğer size esirler gelirse onlara fidye veriyorsunuz ki, Allah Teala dört ahidi size emretti savaşı terk çıkarmayı erk düşmanlarıyla birlikte onlara karşı birleşmeyi terk ve esirlere fidyeyi terk. Fidyeye dışında tümünden kaçındılar. Allah Teala kitab’ın bir bölümününe inanıyorsunuz bir bölümü inkar mı ediyorsunuz.” buyurdu. Mucahid onlar eğer sende başkasının elinde onu görürsen onun diyetini ver onu kendi elinle öldür derler diye nakleder.” Sizden bunu yapanı cezası” Ey Yahudiler topluluğu Ancak rezilliktir azab ve aşağılıktı, dünya hayatın da kurezya oğulları öldürölmek ve esir edilmekle aşağılandılar. Nadir oğulları da gös ve yurtlarından uzaklara Şam’ın Eriha şehrine sürgün ile aşağılandılar. “Ve kıyamet günü en şiddetli azaba çarptırılacaksınız. “Bu cehennem azabıdır. “Allah yaptıklarınızdan gafil değildir.” İbni Kesir Nafii ve Ebu Bekir ya ile okur diğerleri ta ile okurlar.

86- “Onlar satın alanlar” değıştirenler “dünya hayatını ahirete karşılık azabanı onlardan hafifletilmez ve onlara yardımda edilmez. “Allah (cc)’in azabından kurtulamazlar.

87- “Musa’ya kitab vermiştik.” Tevratı tek bir bütün olarak. “ve devam ettirdik peşi sıra gönderdik. ondan sonra peygamberler.”bir peygamberlerden sona bir peygamber olarak ve Meryem oğlu İsa’ya beyyineler verdik.” açık deliller bunlar Allah Tealanın Ali-İmran ve Maide süresinde zikrettiği şeyler bir taife büyüklendiniz yalanladınız. İsa ve Muhammed (sav) misalinde olduğu gibi ve bir fırka olarak öldürnüzü. “ Zekeriya Yahya ve ??? gibilerini öldürdünüz daha peygamsberlerden.

88- “Dediler ki Yahudiler “Kalblerimiz örtölü. “Bir örtünün üzerinde olduğu şeyin durumun işin kullanılır. Manası kalblerimizin üzerinde bir örtü vardır. Duymuyor ve söyleneni anlamıyor. Mucahid ve Kaate bu ayetin benzeri kalblerimiz bir örtünün içindedir dediler. “ayetidir. İbni Abbas lâm’ı zamme ile ?? diye okurlar. Bu kıraat eksiktir. Çoğulu?? şeklindedir. Kalblerimiz her ilim için bir kaptır. Senin ilmine ihtiyacı yok Bu tefsiri İbni Abbas ve Ata yaparlar Kelbibi manası her ilim için bir kalbtir. O; senin sözün dışında ancak anladığını duyar senin sözünü düşünmez anlamaz velevki, içinde bir hayır olsa muhakkak onlar ve düşünürdü. Allah (cc) “Bilakis Allah onları lanetledi. “buyurur. Allah’ı onlar kavmine ve her türlü hayırdan uzaklaştırmıştır. “küfürleri ile inandıkları çok azdır.” katade öyle tefsir eder. Manası onlardan pek azı dışında iman eden olmaz. Çünkü müşriklerden iman edenler

Yahudilerinden iman edenlerden daha çoktur. Yani inananları azdır. (???) hal üzere nasb olunur. Mermer ellerinde bulundan dolayı pek azı dışında iman eden olmaz . Çünkü müşriklerden iman edenler Yahudilerden iman edenlerden daha çoktur yani inananları azdır. Hal üzere nasb olunur. Mamer ve ellerinde bulunda dolayı pek azı dışında iman ede olsa. Çoğunluğu inkar ederler. İnananar azdır hafifleştirme isttgü ile ??? diye nas bulunur. ??? o ikisinin sözüne bir bağdır der Vakid anasını inanmazlar za da değildir çok da değildir. Birini diğerine senin yaptığın azda değil yani birdaha asla yapma demesini dağı gibi ne iyi ne kötü anlamındadır.

89- “Onlara Allah katından bir kitab geldiğinde yani kuran “tasdik eden “uygun olan onlarda bulunanan yani Tevrada kit önceden Yahudiler Muhammed (sav)’in peygamber olmasından önce yardım istiyorlardı.” Zafer istiyorlardı inkar edenlere karşı arabların müşriklerine karşı onlar kendilerini bir iş üzdüğünde ve bir düşman saldırdığında Ey Allah’ım onlara karşı bize Tevratta sıfatını bulduğumuz ahir zamanda gönderilecek peygamberle zafer ver diye dua ediyorlardı. Müşrik düşmanlarına bir peygamber zamanıdır. İncili’de burada ettiği söylenir. Onu teyid ettik.” kuvvetlendirdik.” Ruhul Rudus ile İbni Kesir dal ‘i sukun ile (??) şeklinde okur diğerleri onu zameli okur. iki luğata ?? gibidir. Ruhul kudus hususunda alimler farklı düşünmüşlerdir. Rabii ve başkaları ona üfürmediği ruh’u murad ettiğini kuus’un Allah olduğunu ve bunu tahsiz ve yüceleştirme olarak kendisine izafe ettiğini ona ruhumundan ütledik.” buyurduğu gibi Allah’ı devesi Allah’ın ruhu’du, deler Kudu ile teharete temizliği kasedtiği söyleri. yani temiz ruh olur onun ruhu temiz olarak isimlendirilir. Çünkü ona yalancı soylar karışmamış ve pis rahimler ona mekan olmamıştır. Sadece ve sadece Alllah Tealanın emrinden bir emirdir katate Süddi ve Dahhak Ruhul kudus Cibril (AS)dir derler. Cibrili Kudus ile niteledi yani temiz oarak sıfatlandırdı. Çünkü bir günah işlemez de denir. Hasan’ın beyanına göre kudus Allah ve Ruhu Cibril’dir Allah Teala “Deki ona rabbinden ruhul kudusu hak ile indirdik buyurur. İsa (AS)’ın Cibril (AS)’ile teyid edilmesi yürüdüğünde onla bilikte yürümesinde hatta onla semaya çıkmasını emretmesindendir. Cibril (AS) letafeti ve kalbleyi hayatı sebebi o olan vahiy’den dolayı makamı için ruh olarak isimlendirmiştir de denir. İbni Abbas ve Saib bn Cübeyr ruhul kudus; Allah Tealanın ölüleri dritiği ve insalara acaib şeyleri gösterdiği Azam ismidir. Allah Teala bu şekilde emrimizde bir ruhu sana vahyettik buyurur diye tarif

ederler. Yahudiler İsa (AS)’ın söylediğini işittiklerinde Ey Muhammed yaptığını iddia ettiğin gibi İsa benzeri yok. Peygamberlerden bize anattığında gibi yaptığın değil öyleyse doğur isen İsa’nın getirdiğini bize getir dediler. Allah Teala size her geldiğinde Ey Yahudi topluluğu nefsinize uymayan şeylerle bir peygamber büyüklendiniz “ iman’a karşı kibirlendiniz bir fırka olarak gelmiştir. Söylediklerimizi tasdikle çıkacaktır. O zaman Ad Semud ve İrem kavimlerinin yol olduğu gibi sizi yok edeceğiz diyorlardı. “Bildikleri kendilerine geldiğinde yani sfitanı bilmekte oldukları israiloğullarından olmaya Muhammed (sav)”Onu inkar ettiler taşkınlık azgınlık ve hased olarak “Allah’ın laneti kafirler üzeridir.”

90- “Kendilerine satın aldıkları ve kötüdür???geçmiş zamana ait ki fiildirler. Medine ve zem için kullanırlar. Fiillerin yaptıkları ve girdikleri hallere girmezler. Fiiller gibi değillerdir. Manası hakkı verip batılı aldıklarında kendilerine seçtikleri şey ne kötü şeydir. Buradaki satın alma bey yani satma anlamındadır. Mana buna göre kendilerinin nasiblerini karşılığında sattıkları şey ne kötü şeydir. Yani küfrü seçmişler ve kendilerinin ateş için harcamışlardır. “Allah’ın indirdiğini inkar etmek yani kuranı azgınlıktı hasedir azgınlığının aslı fesaddır. Denirki fesad çıktığında bozulma olduğunda yara azdı azgınlık zulümdür. Aslı taleb etmektir azgın zulmun isteklisidir Hasedçi Allah Tealanın nimetini ortadan kaldırmak için isteyerek çalışması ile hased edilen şey zulmeder Allah’ın fazlından indirir. Nubüvveti ve kitabı kullarından dilediğine Muhammed (sav)’e Mekke ve Basralılar kelimenin babını şeddesiz ?? şeklinde okurlar.??ve ikişer?ve hariçtir. İbni Kesir bu iki getir seddeldiklerini ve Basralıların Enam suresindeki üzerinde şedde koyduklarını söyler. Yakub Nahil süresindeki indirme dan fiileri şeddelemiyi de ekler. Hamza ve Kisaii lokman suresindeki ??ve da şeddesiz okumayı uygun bulurlar. Diğerleri tümünü şeddelerler ve Hic suresindeki???şeddelemede ihtilaf etmezler. döndüler rucu ettiler.” Kızgınlık üzerine kızgınlıkla çok sertibni Abbas ve Mucahid birinci kızgınlık Tevratı kaybetmelerine ve değiştirmelerine ikinci kızgınlık ise Muhammed (sav)’i kuran-i in kaplarına’dır. derler. Katade’nin bu yanına göre birincisi İsayı ve incili inkarlarına ikincis Muhammed (sav) ve kuranı inkarlarındandır. Süddi ye göre birinci buzagı heykeline tapmaya ikinci Muhamed (sav) inkarıdır. Kafirleri Bütün Muhammed (sav)’in peygamberliğini inkar edenlere aşağılayıcı bir azab vardır. Alıldıkları rezil ettik.

92 “Ki size Musa beyyinlerle gelmişti.” Açık delillerde ve kesin muccellerle sonra onun ardından buzağıyı edindiniz.” Onun doğa gitmesinden sonra buzağıya toptanız “ siz zalimlersiniz.”

“Küfürleri ile buzağıya kalberinde içtiler.” Yani buzağın sevgisi manası şiddetli ihtiyacı için renktir içirilmesi gibi buzayığı sevgisinin kalbelerine girdi ve????-,”şeddesiz??diye okurlar. Ve şeytanlar kelimesi rast olur yani merffu olarak hareketlerin Diğerleri nunu şeddeli olarak???diye ve şeytanları nasbederek okurlar. “Lakin Allah onları öldürür ve lakin Allah attı.” aynı şekildedirler lakin’in manası seçmişler beni nefiy gelecek haberi doğrulamadır. İnsanlara sihri öğretirler.” sihrin manası bir şeye mahir olmak ve bilmektir. Alllah Telaa Ey sihirbaz bizim için rabbinize dua et dediler. buyururken sihirbaz ile Alimi kasdeder. Sihrin çarpıtmak ve tahayyulden ibaret olduğu dorudur. Sihir Ehli sünnettın indinde varlığı ve gerçektir. Ve çoğu ümmetler de bunun üzeridirler. Lakin onunla amel etmek yani kullanmak küfürdür. Şafii (ra)’dan sihir hayal ettirir ve hastalar ve öldürebilir. Hatta sihirle öldüren kisası vacib o şeytanın işindendir. Sihir yapan bu içi şeytandan ve şeytandan öğrenmesiyle alinde mervidir. Denirki şehir ileri gelenlerin kalbinde tesirlidir insanı eşek şekline sokar. Eşegi köpek şekline sokar en doğrudan bunun bir tapayyül olduğudur. Allahü Teala sihirlerinden dolayı ona koştığı hayal ettirildi. Buyurur fakat sihir bencerelerde hastalıklarla ölümle ve cinlerle

tesir edemez. Kendi ve nefislerde ki tesir kabiliyeti söz sanatındadır. İnsan hoşanmadığı birşeyi duyabilir ve sinirlenir kızar. belki ondan dolayı sinirlendirilir ki bir kavim duydukları bir söz ile ölmüştü. Bu vucuda tesir eden arıza ve hastalıklar konumundadır.

“Babil’de iki meleğe indirelene “Yani iki meleğe ilham ve ilim olarak indirilene biliyorlardı. İndirme İlham ve öğrenme manasındadır. İki meleğe indirilene tabi oldular şeklinde tefsir edilir. İbni Abbas ve Hasan Lam’ın kesrası ile ?? diye okurken İbni Abbas o ikis babilde bulunan sihirbaz iki adamdılar der. Hasan Arap olmaya iki kafirdir çünkü melekler sihri bilmezler. Babil iraktaki babilşehridir. Nemredun kulesinin düşmesinde dillerin karışması sebebi ile babil olarak anılmıştır. der . İbni Mesudun beyanı göre Babil kufe toprağıdır. Demavend dağı olduğunda söylenir. Genelde bilinen kıraat ??şeklinde fetha iledir. Eğer şöyle bir soru sorulursa ki meleklerden sihir’in öğrenilmesi nasıl gerçekleşir. İki tevil yapılmıştır. Birincisi o iki melek öğretmeyi istemiyorlardı fakat sihri niteliyorlardı. Ve on baş olduğunun söylüyorlar ve ondan uzak durulmasını da emrediyorlardı. Öğretmek bir anlamda bildirmektir. Ki kötü kimseler onların nasihatını tutmuyorlar o ikisinin sanatında sihri öğreniyorlar insanları iki melek ile imtihan etti. O ikisinden sihih öğrenerek karşı gelen kimse kafir oluyordu. Öğrenmeye ve terkeden iyi kimselerde iman üze kalıyorlardı iki öğretmen öğretmeyi azab olarak iyice artırdılar ki, bunda öğrenen ve öğretene içinde bir imtihan vardı. Allah kularını dilediği şeyle imtihan eder. Emir ve hüküm onundur. “Harut ve Maruf” Bu iki isim süryanicede meleklerin açıklasında devam mahallindedir. Ancak bu isimlerin yabancılığı ve bilinmeleri sebebiyle mansub haldedirler. Bu iki meleğin kıssası İbni Abbas ve müfessirlerin bahsettiği üzere söyledir. Melekler İdris (AS) zamanında Ademoğlarının çirkin davranışlarından semaya çıkan şeyleri görürler onları kınarlar ve senin yeryüzünde halife olarak yarattığın ve seçtiğin bunlarmi? onlar sana isyan ediyorlar derlerdi. Bunun üzerine Allah Teala eğer sizide yeryüzüne indirsem ve onlar arasında düzenlediğimi size de düzenlesen onların günah işledikleri gibi sizde günah işlersiniz buyurdu. Onlar, sen yücesin sana isyan etmemizi bize yakışmaz dediler. Allahü Teala hayırlılarınızdan iki melek seçin o ikisini yeryüzüne indireyim buyurdu. Meleklerin en salih ve onları en çok ibadet eden olan harut ve manutu seçtiler. Kelbi Allah Teala onlara tane seçim buyurdu. Onlar Azrail Harut olan ve Azaya marut olan günah işlediklerinde isimlerini değiştirdiler. Allah onlara şehvet duygusunu

yerleştirdi ve yeryüzüne indirip insanlar arasında hak ile hüküm vermelerini emretti. Şirk'ten haksızlıkla adam öldürmekten zinadan ve içki içmekten onları nehyetti. Azail'e gelince kalbine şehvet düşünce rabbine yöneldi ve kendisine semaya yükseltemisini istedi. Bunun üzerine onun yükümlülüğünü kaldırdı. Kırk yıl başını kaldırmadan seçde etti. Allah Tealadan haya ederek başını yere eğerek kaldı. Diğer ikisine gelince onlar bu hal üzere kaldılar insanlar arasında günlerini geçirdiler. akşamladıklarında da Allah'ın ismi Azamını söyleyerek semaya çıkarlardı der Katade ise üzerinde biraraya geçince anaları bozuldu. birbirlerine düştüler. Bu birgün kadınlerin en güzeli olan Zührenin o ikisinin arasını açmasıydı der. Ali bn Ebi Talibiun beyanına göre Farissilerden bir kadındı. Veya onların şehrindeki bir melekti. onu gördüklerinde akıllarını başlarında gitti Onu kendisinden istediler. O reddetti ve gitti sonra ikinci gün geri döndü. Daha önce dediklerini tekrar söylediler.

“Hayır ancak benim taptığıma taparsanız ve bu put için namaz kılırsanız. Birini öldürürseniz ve içki içersiniz. dedi. Onlar Bu şeylere başka yol yok. Allahü Teala bizi bunlardan neyletmiştir dediler kadın gitti sonra üçüncü gün geri döndü. Yanında da biriçki kadehi vardı. O ikisinde de ona ve onda bana bir meyil oluşmuştur onu kendisinden istediler. Onları reddeti dünkü söylediğini söylerdi. O ikisi Allahtan başkasına namaz kılmak büyük günahdır. Can öldürmek büyük günahdır. Bunların en hafifi en küçük günahı içki içmektir. dediler içki içtiler sarhoş oldular kadınla düştüler zina ettiler işleri bittiğinde onları bir insan gördü. Bunun üzerine onu da öldürdüler. Rabii bn Enes puta secde ettiler. Bunun üzerine Allah Zühri'ye bir yıldız'a dönüştürdü de Bazısı o ikisine insanların en güzeli bir kadın geldi ona koca olmak için kavga ettiler. Birisi diğerine beni nefsim gelene düşünce sana da geldimi? dedi Evet dedi onun kocasına karşı kadın için bir şey yapabilir misin yani kocasını öldürürmüsün dedi. Öbürü Allah katında azab ve cezası olduğunu bilmiyormusun? dedi Arkadaşı ona Allah katına af ve rahmetin de bulunduğunu bilmiyormusun? dedi kadını kendinden istediler kadın hayır ancak benim için kocam sorununa sözerseniz dedi Bunu hallettiler. Kadını kendinden istediler. Hayır onu öldürürseniz dedi. Bunun üzerine birisi Allah katında azab ve ceza olduğunu bilmez misin dedi. Arkadaşı da ona sen de Allah katında Af ve rahmetin bulunduğunu bilmez misindi. Kocasını öldürdüler Sana kadını istediler. Kadın hayır bizim ibadet edilen bir putumuz var. Eğer benimle birlikte ona namaz kılırsanız yaparım dedi. Biri öbürüne

önceki gibibir yapmayalım onlarında söz söyledi. Diğerisi ise Allah nasıl olsa affeder şeklinde konuştu. Onunla birlikte kıldılar. Kadın bir yıldız haline dönüştü. Ali bn Ebi Talib (ra) kelbi ve Siddi Kadın o ikisine bana semaya çıktığınız şeyi söylemedikçe beni elde edemezsiniz dedi. Onlar da Allah'ın en büyük ismi ile dediler kadın onu bana öğretmedikçe siz beni elde edemezsiniz dedi. Biri diğerine onu öğret dedi. O ben Allah'tan korkarım dedi. Diğerisi Allah Tealanın rahmeti nerede? dedi. Bunun üzerine onu öğretti. Kadın onu söyledi ve göğe çıktı. Bunun üzerine Allah onu bir yıldızla çevirdi. Bazı yetimler kadının bizzat zühre yıldızı olduğunu kabul ederler. Diğerleri ise kabul etmez ve Zührenin Allah'ın üzerine yemin ettiği gezeyen altı yıldızdan biri olduğunu söylerler ki gizene ve görünen ılımlara yemin olsun. buyurur. Harut ve marutu fitneye düşüren kadın güzelliğinden dolayı zühre diye isimlendirilmişti. Azgınlık yapancı Allah Teala onun bir yıldızla dönüştürdü. Akşam olduğunda Harut ve Marut günah işlemlerinden sonra semaya çıkmaya karar verdiler. Fakat kanatları onlara itaat etmedi Kendilerine başına gelecek şeyi bildiler. İdris (AS) gittiler. Ona durumlarını anlattılar onun kendilerine için Allah'a sefaatçı olmasını istediler. Ona yeryüzü ahalisinin tümü için çıkan gibi sana çıkan ibadetlerde seni gördük. Bizim için rabbinden af ve mağfiret iste dediler. İdris (AS) bunu yaptı ve Allah (cc) o ikisini dünya ve ahiret azabından birisini seçmelerini istedi. Onlar dünya azabını seçtiler. Çünkü dünya azabının sana ereceğini ve babilde cezalandırılacaklarını biliyorlardı Alimler onların azablarının keyfiyeti hakkında farklı şeyler söylerler. Abdullah bn Musud onlar kiyemete kadar saçlarından aslıdırlar der Ata bn Ebi Rebah başları kanatlarının altına kışkıtırıldı der. Katade'ye göre ayaklarından başlarına doğru asıldılar. Mucahide göre ateşle dolu bir kuyuya atıldılar. Ömer bn Saad'ın beyanında demir kırbaçlarla dövülerek yaşamaktalar Rivayet edilirki bir adam harut vemarut'u sihir öğrenmek için geldi. Ve ikisini ayaklarından asılı, gözleri kör edilmiş ve derilerini kararmış olarak buldu. Suslukta dilleri dört karış sünmüştü. Susuzlukla cezalandırılıyorlardı. Bunu görünce onarın hali kendisini korkuttu. Allah'tan başka ilah yoktur dedi onun bir sözünü işince ona sen kimsin dediler. Herhangi bir insanım diye cevap verdi. Hangi ümmettensin dediler. Muhammed (sav)'in ümmetiden dedi. Yoksa Muhamed (sav) gönderildim dediler. Evet dedi Allah'a hamdolsun müjde ortaya çıktı. dediler. Adam size neyin müjdeledi dedi Onlar o kiyamet peygamberidir. Bizim de azabımızın sona ermesi yaklaşmıştır, dediler. (??) “Biz yalnızca

bir fitneyiz kafir olma demedikçe kimseye öğretmezlerdi.” il önce nasihat edenler bir imtihan ve bela olduğunu sihri öğrenmemesini öğrenirse kafir olacağını söylerlerdi. Fitnenin aslı imtihandır. Altın ve gümüş iyisi de kötüsünü ayırmak için ateşle eritildiğinde altın ve gümüşün ayrıştırma işlemi denir. Fitneyi tekil olarak ayette zikreder ki onlar iki kişidir. Çünkü fitne masallardır. Masterlar tesniye veya cemi (ikil veya çoğul) hale girmezler. Yani o ikisi biz yalnızca bir fitneyiz kafir olma diye yedi kez söylerlerdi. Ata ve Süddi eğer dinlenirse ancak öğretirlerdi. Ona bu külü aldın üzerine ise derleri. Ondan semaya doğru parlak bir nur çıkardı. Bu marifet nurudur. Ve kulaklarına girinceye kadar duman benzeri çok kara birşey iner. Bu Allah’a Tealanın gazabıdır. Mucahid Harut ve Marut’un biri gelse her meselerde bir ihtilafı şeytanın onlara açıkladığı konuda tartışardı diye belirlendiği karısı ile kocasının arasını açacakları şeyleri ondan öğrenirlerdi.” Bu herbirinin eşlerinden Allah Teala “Onlar değildir. buyurur. Bu zamirle kastedilerinin sihirbazlar veya şeytanlar olduğu söylenir onunla zarar verici “ yani sihirle “hiç kimseye” bir kimseye dahi “ancak Allah’ın izni ile” “O’nun bilginisi ve yaratması ile sihir yapan sihir yapar Allah yaratır.

Filân renklenmiş denir. Renkli kırmızılaştığında bu şekilde söylenir. Kıssalarda şöyle geçer. Musa (AS) buzağının ege ile eğlenmesi ni emretti. Sonra onu denize bıraktı ve onlara nehirden içmelerini söyledi Kalbinde buzağı sevgisinden bir parça kalan kimse var altında tozları ona çıktı. “Deki müminler iseniz imanınızın size emrettiği şeyler ne kötü şeyler.” “Allah’dan gayri buzağıya tapmanız yani imanınız buzağıya toplaması emrediyorsa ne kötü ki iddianız bize indirilene iman ettik. Bu şekilde Allah onları yalanlar.

94- “Deki: Allah katında ahiret yürdü sizin ise bu Yahudilerin birkaç gün dışında bize ateş doğmayacak değişiklikleri gibi boş bir iddida ortaya atmalarıdır ki onların iddialarına göre cennette Yahudi ve ya hristiyan olmayan giremeyecek yine kendileri Allah’ın oğulları ve dostları idi. Bunun için Allah (c.c) onları yalanadı ve onlara delil getirmelerini istedi. Buyurdu ki Ey Muhammed onları Allah’ın indinde ahiret yurdu sizin ise yani cennet diğer insanların dışında yalnızca sizin ise ölümü isteyin” Yalan söyleyeni ayırdetmesi için ölümü çağırın İbni Abbas’tan Nebi (sav)’in eğer ölümü istelerdi muhakkak ki onların herbirinin içtiği su boğazına duracaktı. Yeryüzünde ölmedik hiçbir Yahudi kalmayacaktı”buyurduğu rivayet edilir.

95- “Ellerinin yaptıklarını sebebiyle onu asla istemeyecekler.” onlar iddalında yalancıdırlar. Ellerin yaptıklarını ile istedikleri amelleri murad eder. Ameli ile suçların çoğunluğunu insanın ele ile yapması sebebiyle izafe eder ki suçlarda elin bir ameli olması bile “Allah zalimleri bilicidir.”

96- “Onları bulacaksın.” Lâm, yemin lââm’ıdır. Nun da yemini kuvvetlendirmek için gelmiştir. Takdiri manası Allah’a yemin olsunki Ey Muhammed onları bulacaksınız yani Yahudilerin yaşamaya insanların en hırslı müşriklerin bile hırslıki ile başlayan cümlelerin başlarata bağlı olduğu söylenir. Yani müşriklerinden daha hırslı demek olur. Yine ki ile başlayan cümleden önce asıl cümle tamamlanmıştır. ??yaniki başka bir cümle başlar şirk koşanlarla mecusileri murad eder. deir Ebul Aliye ve Rebii mecusileri müşriklerinden olarak tanımlarlar. Çünkü onlar nur ve zulmete inanırlar.

“Onların herbiri keşke bir sene ömrü olsa ister.” yani bin yıl yaşamayı arzuler bu mecusilerin kendi aralarındaki selamlamasıdır. Birbirlerine bin yıl yaşa tüm bin yılı nevrüz bayram olsun derler Allahü Teala Yahudiler böyle diyen mecusilerden daha hırslı hayata karşı buyurur. Bu onu ayırıcı değildir uzaklaştırıcı değildir azabtan cehennemden yaşamayı yani ömrünün uzun olması onu azabtan uzaklaştırmaz.”???fiil lazım ve müteddidir. onu ayırdı ayrıldı denir. Allah yaptıklarına görendir.” Yakub tâ ile geri kalanlar yâ ile okurlar.

97- “Deki kim cebraile düşman ise “İbni Abbas (ra) kendisine Abdullah bn Suriya denilen Yahudi alimlerinden biri Peygamber (sav)’e gökten sana hangi melek geliyor? diye sordu. (sav) Cibril dedi o da bu meleklerden bizim düşmanımızdır. Eğer mikail olsaydı sana inanırdık cibril azab savaş ve şiddet indirir. O kkaç kereler bize düşmanlık yaptı. Bize bunlarını en zoru Allah Tealanın peygamberinize indirmesidir. Beytül mukadesi kendine buhtunnasır denilen birinin eli ile harab ?? olmasındır, ondan yıkılacağını haber vermesidir. Bu vakti geldiğinde israiloğullarından en kuvvetli bir adamı onu öldürmesi için aramaya gönderdik. Gitti taki babil’de miskin bir çocuk olarak onu buldu öldürmek için onun aldı bunun üzerine Cibril onu kurtardı. Buhtannasır büyüdü ve kuvvetlendi bizimle savaştı beytül mukaddesi tahrib etti. Bunun için onu düşman sayarız diye cevap verdi. Bunun üzere Allah Teala bu ayeti inzal buyurdu der Mukatil de derki Yahudiler cibril bizim düşmanımızdır. Çünkü nübüvvetin bir alması emedilmesi iken onu bizden başka kavimlere verdi, derler. Katade ikrime ve süddi ömer bn

Hatta (ra)'ın Medinenin yüksek bir yerinde bir toprağı vardı. Yahudilerin merdeselerine onun mevkinı uğrak birkonumdaydı. Toprağına geldiğinde onlara gider onları dinlerdi. Kendisine Muhammed ahabının içinde bize senden daha sevgilisi yok, onlar buraya uğruyorlar bize eziyet ediyorlar, son ise bize eziyet ediyorsunuz. Biz seni isteriz dediler. Ömer (RA) size gelmenin sizin sevginiz içindir. Sizi istemem. Çünkü ben dinimde şüpheliyim Muhammed (sav)'ın durumu hakkında basiretimi artırmak için size geliyorum. Ve kitabınızda onun izerimi görüyorum dedi. Onlar Muhamme'de meleklerden gelen arkadaşı ki? dediler Cibrildir dedi Onlar o bizim düşmanımızdır sırrımızı muhammedi kalırdı o bütün azabın batmanın, senenin ve şiddetin sahibidir. Mikail geldiğinde barış ve bereketle gelir. dediler. Bunun üzerine onlara Ömer Cibrili tanıyorsunuz ve Muhammed'i inkar ediyorsunuz dedi. Evet dediler öyleyse bana Cibril ve Mikailin Allah (c.c) katındaki değerlerini söylenen dedi. Cibril sağında Mikail solundadır ve Mikail Cibril ile düşmandır dediler. Ömer ben cibril ile düşmanlarının Mikaile 'de düşman olduğuna inanırım, Mikaile düşman olanın Cibri ile düşman olduğuna inanırım dedi. Sonra Ömer (RA) Allah Resulu (sav)'e geri döndü. Cibrili, kendinden önce vahiy getirmiş buldu. Allah Resulu (sav) bu ayetleri okudu. “Ey Ömer Rabbin seni doğruladı buyurdu. Bunun üzerine Ömer bundan sona beni Allah'ın dininde taştan daha katı göreceksin dedi. Deki kim cebraili düşman ise “O” Cebrail onu indirdi yani kuranı zikredilmeden kutu kapalı belirtilmiştir senin kalbine “Ey Muhammed; “Allah'ın izniyle yani Allah'ın emriyle “ doğrulayacı olarak” uygun olarak ondan öncekilere kadından önceki kitaptan “Ne müminler için bir hidayet ve müjde olarak.”

98- “Kim Allah'a meleklerine peygamberine cibrile ve mikaile düşman ise “meleklerine sözünde onları içinde görmekle birlikte meleklerin cümlesinden ayrı tekrar zikretmekle orada meyveler hurma ve nar vardır. “ayetindeki gibi meyveler dedikten sonra hurma ve nar’ özellikle zikretmekle bir üstünlük ve özellikle olarak ayrı bir yer vermektedir.

İsrailoğullarının alimlerine ve salih kişilerine gelince onları bunların Süleyman'ın ilminden olduğuna Allah'a sığınırız dediler. ayak takımına gelince onlardan bunlar Süleyman'ın ilmidir onları öğrenmeye bakınız dediler. Ve peygamberlerini kitaplarını bir kenara alttılar. Süleyman (AS)'ın hakkında kötü şeyler yayıldı. Onların bu hali devam ederken Allah Muhammed (sav)'i gönderdi ve ona Süleyman'ın masum olduğunu bildirdi. Buraya kadar Kelbinin naklidir.

Süddi ise şeytanlar semaya çıkıyorlardı ve yeryüzünde ölüm ve başka konularda olacak şeyler hakkında meleklerin sözlerini dinliyorlar, kahinlere getiriyorlar ki bir kelimeye de yetmiş olan katıyorlar ve böyle haber insanlar bunları yazdı ve israiloğulları arasına cinlerini gaybı bildiği yayıldı. Süleyman (AS) insanlara peygamber olarak gelince bu kitapları topladı, bir son dağa koydu ve oturduğu tahtın altına gömdü. Şeytanların gaybı bildiğini söylenen hiç imseyi duymayayım . Yoksa boynunu vururum.” diye ferman yayınladı. Süleyman öldüğünde Süleyman’ın emrini ve kitalanı gömdüğünü bilenler alimler gitti. Onların ardından şeytanın insan suretine büründüğü bir halef işbaşına geldi israiloğullarına bir nefer olarak geldi. Onlara size ebedi yiyip bitiremiyeceğiniz bir hazine göstereyim mi? dedi. Evet dediler. Tahtın altını kazın dedi. Onlarla yaklaş dediler. Hayır fakat işte burada eğer onu bulamazsınız beni öldürün dedi. Şeytanlardan hiç biri kürsiye yakalamazdı. Yaklaşınca yarardı. Kazdılar bu kitapları çıkardılar. şeytan Süleyman cinleri, insanları şeytanları ve kuşları bununla zabte derdi dedi sonra şeytan ortadan kayboldu. Ve Süleymanın bir sihirbaz olduğu ve bu kitaplarda israiloğullarına hükmettiği insanlar arasına yayıldı. Bunun için Yahudilerin sihir çok fazladır. Muhammed (sav) geldiğinde Allah’ü Teala Süleyman’ı bunlardan “Süleyman kafir olmadı.” sihir yapmakla süleyman sihir yapan ve ona amel edene bir kafir değildi. “Lakin şeytanlar kafir oldular. İbni Abbas (ra) kisai havza

(V)’lar veya anlamındadır. Yani onların birine düşman olan hepsine düşmandır. Biri de hepsinide ilkar ede kafirdir. “Allah kafirlerine düşmandır. İkrimenin beyanın göre Cirumiyet ve israf süryanicede kul demektir. Al ve ??? de Allah’dır manaları Abdulllah ve Abdurrahan’dır ibni Kesir cimi fetha ile hemzesiz feğlil vezni ile Cibril (???) diye okur. Hasan Cibril aramızda Allah’ın elçisidir ve ruhul kuddisidir. Ona denk yoktur der.

Haza ve Kisai hemzeli ve med’li selsebil veznide Cebril???diye okurlar. Ebu Bekir ihtilas ile okur. Diğerleri cimin kesrası ile hemsesiz olarak okurlar. Mikail’i Ebu Amr Yaakub hafs hemzesiz miikal ??? diye okurlar. Cerir bir beyitliktede

Haça taptılar, Muhammed (sav)’ı yalandılar.

Hatta Cebrailili ve miikal’i yalanladılar.

???diye okur

Bir diğeri Bedir günü sizinle karşılaştık bize bir meded Cibril ve mikail ve bir de zafer birlikteydi beytinde????diye okur.

Nafi ve Medineliler hemze ve ihtilas ile Miaail ??vezninde okurlar. Diğerlerini hemzeli ve med'li ?? diye okurlar. İbni Suriya ayette Yahudilerin ağzından bildiğimiz birşeyi bize getirmedi dediler. Allah'a da böyle buyurdu der.

99- “Sana açık ayetler indirdik.” Helal ve haramı hadleri ve hükümeri açıkça belirten “Onları ancak fasıklar inkar ederler. “Allah (cc)’inin emrinden çıkanlar.

100-???Her olduğunda Vav atıftır. Soru edatı Elif ona eklenmiştir. “Bir ahid verdiklerinde yani Yahudiler Muhammed (sav) zuhur ettiğinde kesinlikle ona iman edeceğiz diye ahid verdiklerinde ve Muhammed (sav) kendilerine geldiğinde hemen inkar ettiler. İbni Abbas (ra)derki Onlara Muhammed (sav) zikredildilinde Allah onlara engel olmadı ve onlara Muhammed (sav) hakkında ona iman edeceklerine dair söz aldı. Malik bn Sayf Muhammed hakkında Vallahi bize bir ahid verilmedi dedi. Bunun üzerine Allah Teala bu ayeti indir. Ebu Reca el Ataridinin kiraatı buna delalet eder.?? ve onları meful makamına alır. Ata bu Allah resulu (sav)’ ile Yahudiler arasındaki savaşta müşriklere yardım etmeyeceklerine dair olan ahidlerdir Sonradan kureyza ve nadir oğullarının yaptığı gibi bunu bozmuşlardır der Delili “onlardan muhade yapanlar sonra ahidlerini attılar ayetidir.” onu attı.” gütleşmeyi bozdu kaldırdı bir grup bır takım taifeler onların Yahudilerin bilakis onların çoğunluğu inanmıyorlar.”

101 “Allah katından onlara bir peygamber geldiğinde yani Muhammed (sav) “Onlardan olanı doğrulayıcı olarak kendilerine kitap verilenlerden birgrup Allah’ın kitabını sarflarının arkasına attık yani Tevratı Kuran da denir “sanki onlar bilmiyorlar gibi.” Şabii Tevratı okuyorlar halbuki bilmiyorlardı der. Sufyan bn Uyeyne Tevratı ipek ve hadis kumaşlara yazıyorlar, altın ve gümüşle süslüyorlar halbuki anlamıyorardı. Bu onların atmalarıdır der.

102 Yahudiler, “şeytanların okuduklarını şeylere tabii oldular.” yani okuduğuna Arablar gelecek zamanı geçmiş zaman mevkisinde kullanır. Geçmiş zamanı gelecek zaman mevkisinde kullanır. İbni Abbas (RA)uyar ve onunla amel eder diye tefsir eder. Ata ise ihda eder ve onunla konuşur der. Süleyman’ın mülkü üzerinde yani onun saltanatında ve zamanında ayetin kıssası şu şekildedir der şeytanlar sihri ve hakka bazlık asıf bn Barhaya lisani üzere yazdılar. Buna göre Asat ve bn Berhaya Melik Süleyman bilmezdi Kitapları onun namaz kıldığı yere

göründüler. Taki Allah saltanatı Süleyman (AS)'dan çekip aldı. Ve Süleyman (AS) bunu hiç hissetmedi öldüğümde de onları çıkardılar. Ve insanlara Süleyman halka bunlarla hükmetti dediler. Bunun üzerine onları öğrendiler.

Süfyan Es Sevri manası Allah onun kazası kudreti ve dilemesi ile onlar zarar verebilir der. Kendilerine zarar vere şeyi öğreniyorlar”. yani sihir onlara zarar verir.” “Onlara fayda da sağlamaz.” ki bilirler yani Yahudiler “onu satın olana kimsenin yani sihiri seçen’in “ahirette bir nasibi yoktur.” yani cennette bir payı yoktur” aldıkları ne kötü şeydir.” ona sattıkları” kendilerine “din ve Hakka karşı sihir ve küfrü seçmelerinde kendilerinin payı ne kötü, “keşke bilselerdi”, biraz önce “onu satın olan kimsenin ahirette bir nasibi yoktur ki bilirler, buyurmamış mı idi? Keşke bilselerdi buyurmasını anlamı ne denirse? Şöyle cevap verilir, önceki bilirler ile yani şeytanlar bilirler denmekte, ikinci keşke bilselerdi ile yani Yahudiler bilselerdi denilir. Yine söyle de denir o her ikisi de Yahudiler hakkındadır lakin onlar bildiklerini yapmadıklarında sanki bilmiyorlardır.

103- “Eğer onlar iman etselerdi Muhammed (sav)’e ve kur’an’a sakınırlardı” Yahudilik ve sihirden muhakkak ki Allah katındaki karşılık daha hayırlı idi.” Elbette onlara Allah’ın sevba daha hayırlı idi. Keşke bilselerdi.”

104- “Ey iman edenler bizi gözet demeyin.” Bu olay şöyledir. Müslümanlar Ey Allah’ın rasulü bizi gözet diyorlardı. Muraat manasındandır gelen bu sözle bizi dinle kulağını bize ver bizi gözet anlamındadır. Açıklası bizim herbirimize kulak verdir. Allah birşeyi en iyi gözetirki onu öğretti onu kulak verdi, onu dinledi anlamında kullanılır ki bu lafız Yahudi dilinde ibranicede kötü ve çirkin idi. Onlara göre manası dinle dilemeyecesine idi. Veya ruhunet masdarındandı ki birine ahmak demek istediklerinde raina??derlerdi manası Ey ahmak demekti Yahudiler bu lafzı müslümanlar daha duyduklarında kendi aralarında Muhammed’e gizlice küfrediyoruz, bunu şimdi ilan ettiler dediler Ona geldiklerinde de bizi gözet (Raina) Ey Muhammed diyorlar ve kendi aralarında gülüyorlardı. Sad bn Muaz bunu anladı ki onların dillerini bilirdi. Yahudire Eğer sizden Allah Resulu (sav) söyleyenlerini duyursam onun boyununu vururum dedi. Onları siz bunu söylemiyor musunuz? dediler. Bunun üzerine Allah Teala (Raina) demeyin buyurdu. her iki durumda Yahudiler bunu Allah Resulu (sav)’e küfretmeye yol sayıyorlarda bize bak olayın. “Yani bize nazar et.

Denir ki bizi bekle ve bize yavaş davrandır. Filana göktem ve onu bekledim diye söylenir bize bakın nurunuzdan iktibas edelim kavli de bu manadadır. Mucahid manası fehtemtik anladık dir dinleyin” emredildiğinize itaat edin.” Kafirlerle Yahudilere acıklı bir azas vardır.”

105- “Ehli kitaptan inkar edenler istemez.” Bu mülümanların Yahudilerin müttefiklerine Muhammed (sav)’e iman edin dediklerinde onlar bizim üzere olduğumuzdan daha hayırlısına bizi çağırdınız bu şeyde nedir? Eğer gerçekten hayırlı ise elbette isteriz değiller. Bunun üzerine Allah onları istediklerini yalanlayıcı olarak bu ayeti indirdi. Yanını gerekmez ehli kitaptan kafir olanlar temenni etmezki Yahudiler “Ne de müşrikler “???harfi cerine uygunlukla onu da cer kılar. Size rabbinizden daha hayırlı birşey indirilmesini “Yani hayr ve nübüvveti “??bağdır. “Allah rahmetini has kılar” Nübüvvetini dilediğini kimseye Allah fazl sahibirdir yücedir.” İhsan yani fazl ile başlanmasının bir özel sebebi yoktur. Rahmetle murat edilen islam ve hidayettir denir. Ayetin manası Allah ishak sulbün den peygamberler gönderdi. Peygamber (sav) de ismailin sultandan gönderdiğinde bu Yahudilerin sevgisini ve onların muhabbetine gerçekleşmemiştir. Müşriklere gelince onları sevdiğini içinde onlara peygamber göndermiştir. Onların rezilliğini ve ilahlarını boş olduğunu göstermiştir. İşte bu ayet bunun hakkında inmiştir diye de söylenir.

106- “Bir ayeti neshettiğinizde veya onu unutturduğumuzda bu müşriklerin Muhammed ashabına bir emir veriyor sonra onu yasaklıyor, onlara bu sefer tam tersini emrediyor-ki o kendinden birşey söylemez bugün bir söz söylüyor yarın ondan dönüyor dediklerine yine aynı şekilde Allah bir ayeti diğer bir ayetin yerine değiştirdiğimizde ki Allah’ı indireceğini en ilgi bilendir.” buyurduğunda sen sadece bir iftiracısında dediklerinde bu ayetleri inzal etmesi ile nesih’deki hikmeti açıklamasıdır. Lugatte nesih iki anlamdadır. Birincisi Değiştirek ve nakletmek manasıdır. Kitabı neshin bu manadandır. Bu bir kitaptan bir kitaba değişmedir. Bu açıdan bütün kuran mensuhtur. Çünkü o levhi mahfuzdan nail ve tahvildir ikincisi yükselmek manasıdır. Güneş gölgeyi neshetti yani onu kaldırdı ve ibtal etti denir. Bu açıdan da kuranın bir bölümü nasih bir bölüm mensuhtur. Ayette murad budur. Ve bu açılardan birisi yazılışının sabitliği ve hükmünü neshi kabul ettiğidir. Akrabalara vasiyet ayeti ölüm iddetinin bir yıl oluşu ayeti, savaşta hafifleştirme ayeti mümteherine ayeti ve benzer ayetler örnektir. İbni Abbas (AR) Bir getirdiğimizde ayeti hakkında hattını yalını sabit kılıp hükmünü

değiştirdiğimizde, şeklinde açıklama verir. Tilavetinin kaldırılması ve hükmünün bırakılması da bu mevzuya girer. Recm ayeti de buna örnektir. Bir de ayrıca aslının hem mushaftan hede hafızalardan kaldırılmasına vardır ki Ebu Emame bn Sehl bin Hanif'den rivayet edilir. Sahabeden bir grup (ra) bir gece bir sureyi okumak için kalktılar fakat besleme dışında hiçbirşey hatırlamadılar. Sabahleyin peygamber (sav)'e gittiler. Onu anlattılar. Allah Resulu (sav) O sure tilaveti ve hükümleri ile kaldırıldı. buyurdu. (17) Denir ki Ahzab suresi de Bakara suresi gibi uzun idi. Onun çoğu tilavet ve hüküm olarak kaldırıldı. Kaldırılan hükmün neshinden sonra başkası onun yerini aldı ki kıblenin beyti makdisten kabeye neshedilmesi, akrabalarına vasiyyetin miras ile neshedilmesi ölüm iddetinin bir yıldan dört ay on güne neshedilmesi savaşta bire ona oranında sabretmenin iki kişiye sabretmeye neshedilmesi gibi kadınların imtihan edilmesi gibi kaldırıldığında yerine bir başka ayet konmayan durumlarda vardır.

Nesih yalnızca emirler ve yasaklara teaallük eder. Haberlere değil.

Kıraat ?Genel kiraate göre nun ve Sef'in fethası ile dir Nesh kaldırmaktır.” İbni Asım Nun'un zemme sini kesra ile İsrâh ???den okur. Bunun iki anamı vardır.

Birincisi onu mensuhluğuna sokarız. Yani neshettirttiğimizde şeklinde infal kalıbında “Ettirgen) okunur. İkincisi onu mensuhlukta sana bir nusha kıldık. Şöyle söylenir. Kitabı neshettim. Yani yazdım bir başkasına bir nüsha yaptığımda onu başkası için kopya ettim deni yani ikinci anlamı nüsha çıkarmak, kopya etmektir.

Veya unutturduğumuz onları kalbinden unutturduğumuzda İbni Abbas (ra) şöyle der onları terkediriz. Neshetmeyiz. Allah Teala Allah'ı unuttular. O da onları unuttu buyurur. Onu terkettiler onları terketti anlamındadır. Denirki ki unutturduğumuzda yani onları terketmeyi emrettiğimizde demektir. Terkini emrettiğimde unuttum danir. Bunları göre birinci mesih hükmün kaldırılması ve bir başka hükmün onun yerine konmasıdır. Unutturmak ise yerine bir başka hüküm koymasızın birnesih olur Amr??birinci Nun'u ve sini fetha ile hemzeli olarak okurlar. Manası onları tehir eder değiştirmeyiz olur.??? Tahir etmek, geciktirmek ertelemek manasını taşır. Allah onun ecelini erteledi ve geciktirdi diye söylenir. manası hakkında iki görüş vardır. Birincisi tivaletini kaldırız ve hükmünü tehir ederiz ki recim ayetini yaptığı gibi buna göre birinci Nesih; tilavet ve hükmün kaldırılmasıdır. ikincisi Said Bn Museyyeb ve Ata'nın beyanına göre bir ayeti neshettiğimizde kavmine gelince bu

gelmiş ve kurandan çıkmış şeydir. Bu kelimeyi nüsha'dan getirirler”Veya unutturduğumuzda yani tehir ederiz ve levhi mahfuzda bırakırız. Nazil olmaz anlamındadır.

“Ondan daha hayırlısını getiririz. “Yani size en faydalısını ve size en kolay olanı size ecrinizi daha artırıcı olanı. Bir ayet diğer bir ayetten hayırlı olmaz. Çünkü Allah’ın kelamı birdir ve tümü hayırlıdır. “Veya dengini “ menfaatte ve sevapda daha kolayla neshdilen şeylerin tümü amelde en kolaydır. Zor olana neshedilenler ise sevab da daha fazladır. “Allah’ın herşeye gücünün yettiğini bilmezmişini.” Nesih ve tebdil olarak lafzı soru şeklinde olsada manası takrir ve teyiddir. Yani sen bilirsin anlamındadır.

107- “Allah’ın yerin ve göklerin mülkünün sahibi olduğunu bilemesin. Size yoktur.” Ey Kafirler topluluğu başınıza bir bela geldiğinde “Allah’tan başka “Allah’ın dışındakilerden bir veli “ yakın ve arkadaş, bir valide denir işleri idare edene söylenir.” Ne de bir yardım eden.” siz azabtan kurtaracak biryardımcı.

108- “Yoksa peygamberimize sormak mı istiyorsunuz.” Yahudiler Ey Muhammed Musanın Tevratı getirdiği gibi semadan bütün bir kitap getir dediklerinde nazil oldu. Allahü Teala “yoksa istiyormusunuz” yani sorar mısınız? Buyurdu. Sonu edatı elif ile fiil arasındaki mim bağdır. şu şekilde anlaşılır. Bilakis peygamberimiz Muhammed (sav) ‘e sormak istersiniz. “önceden Musa’ya sorulduğu gibi kavmi ona “Allah’ı bize açıkça göster” dediler. aynı şekilde Allah Rasulu (sav)’e Allah’ı ve melekleri birada olarak getirmedikçe sana inanmayacağız dediler ki kavmi de Musaya bize Allah’ı açıkça göster derlerdi. Burada delil ve bunların ortaya konmasından sonra yöneltlen sorulardan onları men’etme sözkonusudur. Kim imanı küfre değişirse imanı küfürle değiştirmek isteyen yolun kötüsüne sapmıştır.” Yolun ortasından sapana yoldan dışarı çıkmıştır.

109- “Ehli kitab’ın bir çoğu isterki ayet Yahudilerden bir grup hakkında nazil oldu. Onlar Huzeyfül Yeman ve Ammar bn Yasir’e Uhud harbinden sonra eğer hak üzere olsaydınız hezimete uğramazdınız. Dinimize dönün. Biz yol olarak sizden daha doğru yoldayız dediler. Ammar onları sizde adini bozmak nasıldır? dedi. Çok kötü birşeydir dediler. İşte bunun üzerine ammar da ben rab olara Allah’a peygamber olarak Muhammed (sav)’e din olarak islama ender olarak Kuran’a kible olarak kabe’ye ve kardeşler olarak müminlere razıyım deyip ikisi beraber Allah Resulu (sav)’e gelerek bunu haber verdiler. Allah Resulu (sav)’i hayra isabet

etmininiz ve kurtuluşa ulaşmışınız. buyurdu. Arkasından Allah Teala bu ayeti indirdi. “Eğer sizi döndürürlerse “Ey müminler “imanınızdan sonra kafirler olmaya hased ederek mesdar ?? olmak üzere nasb olur. Yani sizi hased ediyorlar. Nefislerinden işlerinden ki, Allah onları bu emretmedi. “kendilerine hak açıklamadık.

107- “Allah’ın yerin ve göklerin mülkünün sahibi olduğunu bilmez misin.” Ey kafirler topluluğu azabın başınıza inmesinde “Allah’tan başka neyiniz vardır.”

???sonra “Tevratta Muhammed (sav)’in sözünü doğru olduğu ve dininin hak olduğu yer alır. Af edin bırakın bağışlayın” cevaz verin Af simek bağışlamak yüz çevirmek anlamındadır ki bu savaş ayetlerinden öncedir. Taki Allah emrini getirinceye kadar “ kureyza oğulları için ölüm ve esir edilme azabını Nadiroğullarını için sürgün ve uzaklaştırma azabını gönderinceye kadar İbni Abbas ve katadenin açıklamasına göre bu Allah’a ve son güne inanmayan müşriklerle savaşın “ kavlindeki onlarla savaşma emridir.” İbni Keysan onlar hakkında ki hükmü ve ilmi ile tefsir eder. Onların bazısına islam ile hüküm verir bazısı için de ölümü esir edilmeyi ve cizye vermyi hükmüder” Allah herşeye gücü yetendir.”

110- “Namazı kılın, zekatı verin ve sunu.” borç verin kendiniz için hayır olarak.” İtaat ve salih amel olarak onu Allah katında bulursunuz hayır kelimesiyle mal ve parayı murat ettiği söylenir ki, aynı şekilde “eğer hayrı terkederse “ gibi buna göre zekatı ve sadakayı verin onu uhud dağı gibi meyve ve lokma olacak kadar Allah kadında bulursunuz. “Allah yaptığınızı görür.

111- “Dedilerki cennete Yahudi veya hristiyan dışında kimse girmeyecek “Hüd Yahudidir El-FeraZaid olan ?????? düşmüş ve Yahudilik’ten fiil haline gelmiştir. dr Ahfeş ise Hüd Haid’in çoğuludur. Aid ve uud ve hail ve huul gibidir. der. Yahudiler cennete Yahudi olmayan ve Yahudilekten başka din giremeyecek dediler. Hristiyanlar da cennete hristiyan olmayan ve hristiyanlıktan başka din giremeyecek dediler. Denir ki; hristiyanıktan başka din giremeyecek dediler. Denirki Hristitayandan Necran elçi delegosunu hakkında nazil oldu. Allah Resulu (sav)’in meclisinde Yahudilerle birlikte birarada gelişlerdir. Birbirlerini yalanlamaya başladılar. Allah Tealana “bunlar onların kuruntuları” yani Allah’a karşı haksızca temenni ettiklerini baş arzularıdır buyudu deki Ey Muhammed, “Getirin burhan’ınızı iddia ettiğinize göre delilinizi gösterin.” eğer doğru söylüyorsanız.”

112 “Hayır yüzünü koruyan kimse “ yani onların dedilerini gibi değil. Aksine hüküm islamındadır. Ve cennete sadece Allah için yüzünü koruyan kimse girer. Allah’ın dinine samimi olan ve onu kabul eden o kimsedir. Kabul etmek de Allah ihlasla ibadet etmektir. Allah’a boyun eğen ve tevazu gösteren diye de açıklanır. İslamın aslı da zaten teslim olmak ve boyun eğmektir. Yüz’ün özellikle belirtilmesi başka yönelerle cimrilik yapmadan secde yüzünü güzelleştirmeden dolayıdır. “O muhsindir.” Amelinde mümindir diye de anlaşılır muhlis, samimi diye de rabbinin katında mükafatı vardır. Onlara korku yoktur. Onlar üzülmeyenler de..

113 “Yahudiler; hristiyanlar birşey üzere değildirler dediler.” ayet, Medine Yahudileri ve Necran hristiyanları hakkında nazil oldu Necran elçileri peygamber (sav)’e geldiklerinde üzerlerine Yahudilerin alimleri de geldi ve manazaya tutuştular Ve birbirlerine karşı seslerini yüksettiler. Yahudiler, karşı tarafa siz birdin üzere değildiniz dediler ve isayı inaçlı inkar ettidiler. Hristiyanlar da onlara asıl siz bir din üzere değilsiniz dediler. Onlarda Musa ve Tevratı inkar ettiler. Bunun üzerine Allahü Teala buyuduki hristiyanlar da kitabı okudukları halde Yahudiler birşey üzere değiller dediler. Halbuki, her iki din salıkları de kitab okuyorlardı. Denirki yani bu ihtilaf onların kitaplarında yoktur, anlamındadır, onların kitabı okumaları ve kitapta olan şeylere muhalefet etmeleriyle batıl üzere olduklarına delalet eder. “Bu şekilde bilmeyener” yani geçmiş babaları” onların sözünün aynısını söylerler.” Mucahidi yani hristiyanların avamı der Mukatil Arap müşrikleridir onlar aynı şekilde peygamberi Muhammed (sav) ve ashabı hakkında onlar din olarak birşey üzere değildirler derler. Ata Yahudiler ve Hristiyanlardan önceki milletlerdir. Nuh, Hud, Salih, Lut, ve Şuayb (AS)’in kavimleri gibi. peygamberlerine o birşey üzerine değildir. Allah kıyamet günü onlar arasında hüküm verir.” Doğru olanla batıldan arasında hüküm verir. “İhtilaf ettikleri şeyler hususunda dinden.

114- “Allah’ın mescidlerinden o’nun isminin zikredilmesinin engelleyenden daha zalim kim olur.” Ayet ??????Is bn Yunus hakkında nazil oldu. Romalılar, israiloğulları ile savaştılar. Onların savaşçılarının tümünü öldürdüler. Küçüklerin esir yaptılar. Tevratı da yakıp Beyti Makdisi tahrib ettiler içine cesetler attılar ve orada domuzlar kestiler. Ömer bn Hattab’ın halifeliğinde Müslümanlar onu tekrar bina edinceye kadar harabe olarak kaldı.

Katade ve Saddi derler ki bu kimse buhtunnasır ‘dir ki Yahudiler ile savaştılar ve Beyti Makdisi tahrib ettiler. Bunun üzerine onlara romalılar Tites ordusu ile yardım etti. Süddi onların zekeriyya peygamberin oğlu Yahya peygamberi (AS), öldürmelerinden dolayı başlarına bu bela getirildi der. Katade ise Yahudilerin bir bölümü onları Babil hükümdarı Mecusi Buhtannasır ile yardımlaşmaya sevketti. Bunun üzerine Allah Teala “Daha zalim kim olur.” yani daha kafir kimdir. “Allah’ın mescidlerinde onun isminin zikredimesini engelleyenden yani Beyti Makdiste ve onu harab etmeye çalışandan işte onların oraya korkarak girmeleri dışında hakları yoktur.” buyurdu. Beyti Makdis; Hristiyanların hac yeri ve ziyaret mahalleri idi. İbni Abbas (RA) oraya yani beyti makdise imar edilmesinden sonra bir romalı ancak korkarak giriyordu. Bilinme ve öldürüme ihtimali vardır der Katade ve mukatil hristiyanlardan hiç biri Beyti Makdise eğer yakalanırsa muhakkak cezalandırılır diye ancak çekinerek ve istemiyerek girebiliyordu. Sidanın beyanına göre ise cizye vermekle korkutuluyorlardı. Denir ki Bu kıssa emir manasındadır. Hiç kimsenin oralara öldürülmekten ve esir edilmekten korkmadan girebimesine kadar cihad ile düşmanları öldürün, demek ister yani onlara gereken budur. “Dünyada onlara bir aşağılanma vardır.” azab ve alçaklık vardır. Katade ise söye tefsir eder Harbiye öldürülmek zimmiye ise cizye vardır. Yani savaşanla savaşılır. Zimmet antlaşması yapanlardan da cizye alınır. Gayri müslümler ya savaş yada cizye vermeyi seçmekte erbesttirler. (Mütercim)

Mukatil ve kelbi onların üç şehirleri fethedilir. Kostantiniyye Roma ve Umuriye derler. Ahirette de onlara büyük bir azab vardır.” ki bu cehennemdir. Ata ve Abdurrahman bn Zeyd derler ki Bu ayet Mekke müşrikleri hakkında nazil oldu. Ve Mescidler ile mescidi haram-ı murad eder ki Allah Resulu (sav) ve ashabını oraya hacetmekten ve Hudeybiye senesinde orada namaz kılmaktan engellenmişlerdir. Allah Resulu (sav) Allah zikir ile ümre yapmaktan engelediklerinde de onu haraba çalıştılar. Onların oraya ancak korkarak görme dışında hakları yoktu. Yani Mekkeliler peygamber (sav) oraya size fethediceğim hatta oraya gireceksiniz ve onlardan ona daha yakın olacaksınız, buyurdu. Ve orayı onlara fehetti ve peygamber (sav) münadiye dikkat edin bu yıldan sonra hiçbir müşrik hacetmeyecek diye nide etmesini emretti. Bu onların korkularıydı. Ve şeriatta bir müşrik’in haram beldeye girmesinin mümkün olmadığı bir hüküm oldu. Onlara dünyada zilletin alçaklığı aşağılığı ölüm esir edilme ve sürgün vardır.

115- “Doğu ve Batı Allah’ındır. Her nereye dönerseniz orada Allah’ın yüzü vardır. İbni Abbas (ra) şöyle der. Allah’ı Resulu (sav)’ın ashabındandır bir birli kiblenin kabeye değiştişilmesinden önce bir sefere çıktı. Üzerlerine sis çöktü. Ve namaz vakti geldi kibleye araştırdılar ve namaz kıldılar. Sis kalktığına doğru yöne namaz kılmadıkları ortaya çıktı. Geldiklerinde Allah Resulu (sav) bunu anlattılar. Bunun üzerine bu ayet indi Abdullah bn Öme (ra) ise bineğinin kişiyi döndürdüğü yönde nafil namazı kılan yolcu hakkında nazil olduğunu söyler. Abdullah bn Ömer (ra)’dan nakledilir ki Allah Resulu (sav) seferde devesinin üzerinde yöneldiği yöne namaz kılardı. İkime de kiblenin değiştirilmesi hakkında nazil olduğunu savunur. Abul Aliye deri kible kabeye değiştirildi ve Yahudiler ve müslümanları haya aldılar onların bir kılbesi yok. Bir köye dönüyorlar, bir böyle dönüyorlar diyorlardı. Bunun üzerine Allah Teala bu ayeti indirdi. Mucahid ve Hasan derlerki “Rabbimiz bana dua edin sie icabet edeyim.” ayeti nazil olduğunda nereye onu dua edeceğiz dediler. Bunun üzerine Allah (cc) “Doğu ve Batı Allah’ındır. mülk ve yaratma olarak. “Her nereye dönerseniz orada Allah’ın yüzü vardır.” yani yüzünüzü nereye çevirirseniz oradadır. Orada Allah’ın yüzü vardır. Kelbi orada Allah bilir ve görür.”????onun yüzü dışında herşey yok olacaktır.” Yani Yalnız o vardır. kavlindeki gibi bağıdır. Hasan Mucahid ve mukatil bn Hayyan Allah’ın kiblesi oradadır. Vecch, vecche ve cihet kibleler derler. Allah Tealanın rzası “Allah vasiidir kavlidir yani genişliğinden veren bir zengindir denir. El Fera vasii (Geniş) vermesi herşeye geniş olan cömertliktir, der. Kelbi de vasiyi mağfiretin genişliği ile açıklar. Bilendir.” Namaz kıldıklarında ve dua ettiklerinde onların niyetini.

116- “Allah çocuk edindi dediler.” Kıraat İbni Amir ??? şeklinde vav’sız okur Diğerleri ??die okurlar. Bu ayet Uzery Allah’ın oğludur demelerinden dolayı Medine Yahudileri ve mesih Allah’ın oğludur demelerinden dolayı da Necran hristiyanları ve de melekler Allah’ın kızlarıdır demelerinden dolayı Arap müşrikleri hakkında indi. “O’ bunların münezzehtir.” İbni Abbas (ra)dan rivayet edilir ki Nebi (sav) Allah Teala buyurduki Ademoğlu beni yalanladı ki onun bunu hakkı yoktur. Bana küfretti ki onun bana hakkı yoktur. Beni yalanlaması olduğu gibi onu tekrar yaratamayacağını iddia etti. Bana küfretmesine gelince benim çocuğum olduğu sözüdür. Ben bir çocuk veya eş edimekten münezzehim diye bir hadisi kudsiye rivayet eder.” Bilakis göklerde ve yerde olan onundur.” kul ve melek olarak.” Herşey onu

boyun eğmiştir.” Mucahid, Ata Süddi itaat ederler diye tefsir ederler. İkiye ve Mukatil Ona kulluğu kabul eder diye tefsir ederler. İbni Keysan ise şahitlik ederler. Boyğun eğme, bir anlamda kıyamdır. Yani hazır ??? durmak. Mütercim) diye açıklar. Nebi (sav)’ı Namazın en faziletlisi kunutunu uzun olandır.” buyur. (17) diye de delik getirir.

Alimler ayetin hükmünde ihtilaf etmişlerdir. Bir grup ayetin hükmünün Hâs olduğunu benimsemiştir. Mukatil o Uzeyr, Mesih ve meleklere racidirdir. İbni Abbas (ra)’dan o şair insanlara değil de itaat ehline racidir dediği rivayet edilir. Bir grupta ayetin hükmünü bütün mahlukat hakkında âm olduğunu kabul etmiştir. Çünkü???herşey lafzı hiç birşeyini dışarda bırakmakla bir bütünü hatayı gerektirir. Kafirler hakkında ise iki yöntemle açıklamaya girerler. Mucahid onların gölgeleri onların istememesine rağmen Allah’a secde eder. Allah Teala sabah ve ikindi de onların gölgeleri buyur de Süddi ise bu kıyamet günündür der Delili yüzler hay ve gayyam için itaat eder.” ayetidir. Denir ki boyuğn eğerler demek yaratıldıklarına itaat ederler, boyun eğerler. anlamındadır.

117- Göklerin ve yerin yaratıcısıdır.” yani onları daha önce bir örneği olmaksızın yapan ve inşa edendir. “ Bir işe hüküm verdiğinde yani takdir ettiğinde sağlamlaştırdığında, kuvvetlendirdiğinde anlamı da verilir. Kazanın aslı boş olmak demektir. Bundan ölen imseye dünyadan boşalması için ona kaza oldu denir. Allah’ın kazası bir şeyi takdir etmesidir çünkü ona takdir veya tedbir olarak yapılacak birşey kalmamaktadır. “Sadece ona ol der ve oluverir.” Kıraat İbni Amir?? diye nun’u nasb ile Ali-İmran suresindeki “Ol der oluverir hak rabbindendir.” ve Enam suresindeki “ol der oluverir, onun sözü haktır dışındaki yerlerin tümünde okur. Sadece nasb eder. Çünkü emrin cevabı fa ile man sub olur. Diğerleri ise odur manası üzere raf ile okurlar. Eğer nasıl sadece ona ol der buyurur. Mum nasıl muhab olu.? diye sorulursa şöyle cevap verilir. İbnülü Enbari manası sadece ona söyler yani oluşması için bana göre hitab manası kalka diye tefsir eder. ayrıca söyle de cevap verilir. Eğer malum ise fakat o; varlığı takdir edildiği için mevcut gibi olan imkansız bir vardır. Buna göre de Hitab doğru olur.

118- Bilmeyenler dediler ki İbni Abas (ra) Yahudiler der mucahid hristiyanlar der katade de Arab müşrikleri anlar.

????? Olmasıya edatı muzarı fiiln başına geldiğim de teşvik ifade eder. Yani keşke “Allah bize konursa ayan beyan açıkça senin peygamberi olduğunu ve kur’anda olan herşeyi söylese ??tek bir yer ki keşke o boş olmayandan olmasıydı” ayeti dışında teşvik manasındadır. Veya bize bir

ayet gelse.” senin doğruluna bir alamet, delalet olarak.” Allah Teala böylece onlardan önce olanlar “yani geçmiş ümmetlerin kafirlerin “onların sözlerinin aynısını söylemişlerdir. Kalbleri birbirine benzemiş.” yani küfür katılık ve imkansız istemekle birbirlerine ne kadar çok benziyorlar buyurur. Ayetleni bilen birkavimi için açıkça ortaya koymuşsuzdur.”

119- “Biz seni hak ve gönderki. yani doğru ile ayrıca “sana onun en doğru olduğu haber veriyorlar. Denirki evet rabbim onun hak olduğunu ayetinde de hak doğru anlamındadı İbni Abbas (ra) kuran ile diye anlar delili kendilerine geldiğinde hak’kı yalanladılar. kavlidir yani hak ile kuran anlaşılır der. İbni keysan ise islala şeriatleri ile açıklar. Delili de “Deki ha geldi. “ kavlidir ona göre hak islamdır. Mukatil ayetin manası seni boşuna göndermedik sadece hak ile gönderdik dir ki aynı anamda buyururki gökleri yeri ve o ikisinin arasında olan şeyleri ancak ha ile yarattık.” der.

Beşir olarak” dostlarına ve bana itaat ehline cömertçe karşılık ile müjdeleyici olarak mezir olarak düşmanlarını ve bana isyan ehlini açıklı azab ile korkucutu olarak kıraat nafi ve Yakub??Şeklinde nehiy anlamında okur. Ata, İbni Abbas (ra)dan nakleder. Peygamber (sav) birgün keşke buyurdu. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu. Bu onların görüşlerin manasına göre fılanın şerrinden sorulmazsın senin hesap ettiğinin de üstündedir dur. Nehiy anlamında değildir diğerleri ise?? diye raf ilef Nehy üzere okurlar. Manası sen onlardan mesul yani sorumlu değilsindir ki Alllah Teala sana düşen sadece tebliğdir. Hesab bize aittir. buyurur.

“Cehennem ashabından; kullanılan cahım kelimesi ateşin muazazam büyüklükte olanına denir.

120- “Sen onların millete uyuncaya kadar Yahudiler senden razı olmayacaklar ki nede hristiyanlar derki Allah’ın hidayeti o hidayettir. “ Yahudiler peygamber (sav) den barış isterler ve peygamber (sav) eğer kendilernie mühlet verirse onu uyacaklarına iknaya çalışırlar. Bunun üzerine Allah Teala bu ayeti indirir. Manası son onlarla sulh yapsan da sulha riayet etmezler. Bunu yalnızca oyalama taktiği olarak istiyorlar. Onların millete uymun ile ancak senden razı olurlar. İbni Abbas (ra) bu kible hakkındandır. Medine Yahudileri ve Necran hristiyanları Nebi (sav) onların kıblerine doğru namaz kıldığında bir ümid başlıyordu. Allah kiblesi kabeye değiştirince ondan kendi dinlerine muvafık olacağı ümidini kestiler. Bunun üzerine Allah Teala Yahudiler senden razı

olmayacaklar.” buyurdu ki, yalnızca Yahudiler değil hristiyanlar da millet demete yol din mezheb demektir der. “Eğer ki onların arzularına uyarsan” buradaki hitab eğer iştirak edersen amelin muhakkak başa gider.” Kavli gibi peygamber (sav) ile birlikte ümmet’te dedir denir. Sana ilimde gelenin gelmesinden sonra Allah’ın dinin islam kibleinin İbrahim (AS)’ının kiblesi kabeyi açıklar. “Sana Allah’tan başka bir dost yoktur. Ne de bir yardımcı.”

121- “Kendilerine kitap verdiklerimizi İbni Abbas (ra) ayetin Cafer bn Ebi Talib ile birlikte gelen Sefine ehli hakkında indiğini söyler ki, kırk kişiydiler. Habeşten otuz iki kişi Bahiranında olduğu şam rahiblerinden sekizkişi idi. Dahhak ayetle kastedinlerin Yahudilerin iman eden Abdullah bn Selam Şube bn Amr Temam bn Yahuda Esed ve Useyd bn Kab’lar İbn Yamayın ve Abdullah bn Sureya olduğunu bildirir katade ve ikrime ise onların Muhammed (sav)’in ??olduğunu söylerler. Ayrıca genel olarak müminlerdir de denir. Yani insanlardan dillerine soranlara onun sıfatının doğrusunu kitaplarında vasfediyor zamiri kitab’a ait kabul ederler. Ve manası hakkında farklı düşünürler. İbni Mesud (ra) indirildiği okurlar. tahrif etmez onun helal kıldığını helal görürler. Haram kıldığını haram görürler diye tefsir eder. Hasan onun muhkemini ve müteşahibini bilirler. Kendilerine zor gelen hususları bilmeyi onu bilen birine bırakırlar diye tefsir eder. Mucahid de uyma tabi olmanın hakkı ile ona uyarlar diye onlar “işte onlar ona inanırlar.” Onu inkar edenler işte onlar da zarar edenlerdir.”

122 “Ey İsrailoğulları size verdiğim nimetini ve benim sizi alemlere üstün kıldığımı hatırlayın.

123- “Kimse kimsenin yerine ceza görmeyeceği fidye kabul edilmeyeceği birşefaatin fayda vermiyeceği ile yardımda edilmeyecekleri bir günden korkun.”

124- “İbrahimi rabbi kelimelerle dendiğinde ve onları tamamladığında kıraat İbni Amir otuz üç yerde elif ile ??diye okur ki bu kelimenin geçtiği cümle sayısı yetmiş yedidir. İbrahim arapçaya bir isim değildir. Bunun için arab dil kaideri ona uygulanmaz. O kimse İbrahim bn Taihtir O babası da Azer bn Nahurdur Doğduğu yer ehraz bölgesindeki sus şehrindeydi. Ayrıca Babil, Kusi kesker ve Harran şehirleri olduğu da söylenir. Fakat babası onu Nahrud bn Kenan’dır ülkesindeki Babil’e götürdü. Ayetin metninde kullanılan denemek bela vermek imtihan etmek, sınamak ve emir vermektir. Allah’ın kulları demesi onların belaya karşı hallerinin öğrenmek için değildir. Çünkü onları zaten bilendir.

Lakin kulların birbirine tanıyınca kadar kedi durumlarını bilmesi içindir. Müfessirler Allah'ın İbrahim'i imtihan ettiği kemikler hakkında ihtilaf etmişlerdir. İkrime; İbni Abbas (ra)'den rivayet eder onlar otuz şu ayet hufdur. İslamin dukturladır. Hiç kimse imtihan edilmedi. İbrhim onların tümünü ikame etti, bunun üzerine ona berat yazıldı vefalı olan İbrahime andolsun buyurdu bence suresinde de de "Tevbe edenler ibadet edenler.." sonuna kadar ki on ayet, ahzab suresindeki "müslüman erkekler ve müslüman kadınlar.. sonu kader ki on ayet ve müminin suresindeki müminler felaha ermişlerdir." ayetleri ve ancak namaz kılanlar mustesna ayeti ki soru soranını sorması hususundaki on ayet söylenen otuz ayettir.

Tavus; İbni Abbastan nakil ile Allah onu onşey ile imtihan etti. Bunlar fitrattan olan şeylerdir ki beş tanesi baştadır. Bıyık kesmek, namaza istinşak misvak saç taramaktır. Diğer beş tanesi bedendedir. Tırnak kesmek, koltuk altı kılını yolmak, kaşık kılını tıraş etmek, su ile istinca etmek, diye açıklar. Haberde İbrahim (AS)'ın bıyık kesen sünnet olan tırnak kesen ve saçlarının ağırdığı gören ilk kimsedir. Öyleki, saçlarının ağırdığını gördüğünde ya rab bu nedir? dedi. Vakardır buyurdu ya rab öyleyse vakar mı arar dedi. diye yer alır. Mucahid bunlar ben seni insanlara iman kılacağım" kavlindeki ile kıssalın sonuna kadar yer alan ayetlerdir der Rebi, ve Katade Haccın menasiki yanı Hac'ta yapılan ibadetler olduğunu kabul eder. Hasan Allah onu yedi şey ile imtihan etti ki bu yedi şey yıldızlar ay güneş dir onlara çok iyi şekilde nazar etti Ve rabbinin kaybolmayan daim olan bir rab olduğunu anladı. Ateşdir ki ona sabretti hicret ????? kesmesi ve sünnet olmaktır ki bunlara da sabretti diye açıklar. Said bn Cübeyr ise bu kelimeler İbrahim ve İsmail (AS)'ın Beyti inşa edenlerken söyledikleri sözdür "Rabbimiz bizden kabul et" ayetidir. Bundan sonra beyti sübnahelah el Hamdü lillah la ilahe illallah ve Allahü Ekber sözleriyle yükselttiler dr.Yeman bn Rebab da onları kavminin diye anlar. Delili de kanunu onunla mucadele etti. İşte bu ibraim verdiğimiz delilimizdi. ayetidir. Denir ki onları beni yaratan o bana hidayet verir." ayetiyleki ayetlerin sonuna korkarlardı.

"Onları tamamladığına hakkında katade ödedeğinde Dahhak onları ikame ettiğinde Yeman onları yaptığında diye tefsir ederler. buyurduki ben seni insanlara imam kılacağım " yani hayırda sana uyulacak." Dedi ki İbrahim "benim zürriyetimden de yani evladlarımdan kendilerine uyulacak imamlar kıl. "Buyurdu ki Allah Teala Nail olmaz" isabet

etmez.” benim ahdim zalimlere “ kıraat hamza ve hafs ya harfini sukunla diğerlerini fetha ile okurlar.

??Mana onlardan zali olana ulaşmaz olu. Ata bn Ebi Rebah Ahdim rahmetimdir, süddi Nübülvetimdir diye tefsir ederler imamet makamıdır da denir. Mucahid zulmünden zalim itaat edilmesi yoktur. Ayetin manası sana nübüvvet ve imaet olarak sana söz verdiğim şey çocuklarında zali olana nail olmazdır der. Ayrıca ahid ile ateşten kurtuluşu zalim ile müşrik’i murad ettiği anlaşılır. Şu ayet de buna anlaşılabilir.” iman edip de imamlarına zulum karıştırmayanlar işte onlara kurtuluş vardır.

125- Allah Teala buyurur ki beyti kıldığımızda yani kabeyi insanlara bir sığınak” onlara merci makamı mucahid ve said bn Cübeyr insanlar orada her taraftan gelsinler, sığınsınlar ve hacc etsinler diye yaptık diye tefsir eder. İbni Abbas (ra) korunma yeri ve iltica etme yeri onlar. Katade ve İkrime toplanma yeri diye açıklarlar ve güvenlik yani müşriklerin eziyetlerinden orada emriyette oldukları bir güvenli yer ki, müşrikler mekke ehline saldırıyorlar onlar Allah’ın ehli diyorlar onun çevresinde daha ise saldırıyorlar. Bunu Allah Teala şöyle belirtir insanlar onların çevresinde çarpılırken soyulurken bizim haremimiz bir güvenlik kıldığımızı görmediler mi?” İbni

Abbas (ra)dan rivayet edilirki, Mekke’nin fethi günü Allah Resulu (sav) bu beldeyi Allah gökleri ve yeri yarattığı gün haram kıldı o Allah haram kılması ile Kıyamete kadar haramdır. Ağacı kesilmez, hayvanı avlanmaz tavanın dışında koybolmuşu kaybolmaz. Atları yolunmaz buyurur. Bunun üzerine Abbasa Ey Allah’ın Resulu ancak zihar o evleri ve süsleri içindir. dedi. Allah Resulu (sav) de ancak izhar müstesna hayırlı edindiler Kıraat nafi ve ibni Amir Ha’nin fethası ile haber üzere okurlar. Kalanlar hanın kesrası ile emir üzere okurlar Makamı İbrahimden bir namaz kılma yeri yaman bütün mescid makamı ibrahimdir der, İbrahim En Nehai de bütünüyle Harem makamı ibrahimdir diye makamı ibrahim ile Arafat müzedelife ve diğer hac vecibelerinin mekanları gibi Hac’ın ifa edildiği mekanlarını tümünü murad eder diye de söylenir. Sahih olan görüş Makamı İbrahimin mescidde imamların kendisine doğru namaz kıldığı taş olduğudur. Bu taş İbrahim (AS)’ın kabe’yi inşa ederken üzerine çıktığı bir taştır. Denir ki ayak parmaklarının izi onda belirgindir. Ellerle iyice dokunulduğunda anlaşılır.

Katade, Mukatil ve Süddi makamı ibrahimde namaz ile emredildiler. Ona dokunmakla ve öpmekle emredilmediler derler. Ömer bn Hattab

(ra)'in şöyle söylediği rivayet edilir. Üç şeyde Allah'a uygun dıştam veya rabbim beni üç şeyde tasdik etti. Ey Allah'ın Resulu keşke makamı İbrahimde bir namaz kılma yeri edinsem dedim. Bunun üzerine Allah Teala makamı İbrahimde bir namaz kılma yeri edinir buyurdu. Ey Allah'ın Resulu huzuruna iyi de kötü de geliyor. Keşke müminlerin annelerine örtünmeyi emretsen dedim. Bunun üzerine Allah (cc) örtünme ayetini indirdi. Bana peygamber (sav)'in bazı hanımları ile hoşnutsuzluk olduğu ulaştı. Onlara vardım. Sona erdireyim yoksa Allah ona sizden daha hayırlısını verir dedim. Bunun üzerinede Allah Teala olurki rabbi o sizi başarsa sizden daha hayırlı eşleri ona değiştirir" ayetini indirdi. "Enes (ra)da da rivayet edilir ki Ömer (ra) rabbim beni şeyde tasdik etti. Ey Allah Resulu makamı ibrahimde namaz kılacak bir yer edinsem derdim. Bunun üzerine makamı ibrahimde bir namaz kılma yeri edinin." ayeti indider. Makam Kıssası'nın başlaması na gelince söylenir. Said bn Cübeyr , İbni Abbas (ra)'den rivayet eder İbrahim İsmail ve hacer geldiklerinde İbrahim o ikisini Mekke'ye yerleştirir. Bundan bir müddet geçer. Ve oraya cürhümüller gelirler. İsmail onlardan bir kadın ile evlenir. ve hacer vefat eder. İbrahim sabreden haccere gitmeye izin ister. Sare ona kalmamasını şart koşarak izin verir. İbrahim Mekkeye gelirken hacre ve sat etmiştir. İsmail'in evine gider. Onun hanımına kocan nerede der kadın avlanmaya gitti der ki, İsmail (AS) harem'den çıkıyor ve avlanıyordu. İbrahim ona yanında bir yiyecek var mıdır. Kadın yanımda bir yiyeceklik hiçbirşey yok der. Ona geçimlerini sorar. Biz darlık ve sıkıntı içindeyiz der, İbrahim'e şikayet eder. Kadına eşin geldiğinde ona selamı mı ve şu sözümü şöyle kapısının eşiğini değiştirsin İbrahim gider İsmail gelir. Babasının kokusunu bulur. Hanımına sana biri geldi mi? der Hanımı söyle bir yaylı geldi der. Sanki onun durumunu küçük görür gibidir. Sanane dedi, der kocana selam söyle ve ona şu sözümü naklet. Kapının eşiğinin değiştirsin dedi, diye cevap verir. İsmail o yaşlı babamdır. Bana seni boşamamı emretmiş kendi ailene geri dön der. Onu boşar. Onlardan başka biri ile evlenir. İbrahim (AS)'da Allah'ın diledi müddetse kalır. Sonra sareden ismaili ziyaret etmeye izin ister sare ona kalmamasını şart koşarak izin verir. İbrahim (AS) İsmailin kapısına ulaşınca kadar gelir. Hanıman kocan nerede? der. Avlanmaya gitti inşallah o şimdi gelir Allah sana merhamet ettsin der. İbrahim yanında yiyecek var mı der o evet eder süt ve et getirir. İbrahim ona geçimleri sorar. Biz iyiyiz ve rahatlık içindeyiz der. İbrahim onlara bereket ile dua eder. Kadın o anda bağday ekmeği veya arpa ekmeği

veya hurma getirdi ise Allah da o topraklarda buğdayı veya Arpayı veya da hurmayı çoğaltır kadın İbrahim'e?? maaşını yıkayayım der o inmez kadın makamı getirir. Onu sağ yanına koyar. O ayaklarını üzerine koyar. Bunun üzerine başının sağ yanını yıkar. Sonra sol tarafına değiştirir. Başının solta rafını yıkar. Ayaklarının izin onun üzerinde kalır. Ona kocan geldiğinde ona selam söyle ve kapısının eşliğini tam doğru olmuş dediğimi bildir der. İsmail geldiğinde babasının kokusunu bulur. Hanımına sana birimi geldi der evet insanların en güzel yüzölçümü ve en güzel kokanı bir yalı geldi. Bana şöyle şöyle dedi. Ben de ona şöyle şöyle cevap verdim. Başanı yıkadım bu ayaklarının yeri der.

İsmail o İbrahim peygamber benim babamdır. Sende kapının eşiksin bana seninle birlikte yaşamamı emretti der Said bin Cübeir'den o da İbni Abbas (ra)'dan rivayet edilir orada onlardan Allah'ın dilediği kadar kalır sonra bu olaydan sonra gelir ve İsmail zeminin yanından büyük bir ağaç altında ok yapıyordu. Onu görünce ona kalkar. Ve baba ile öğütünü yaptığı gibi kucaklaşırlar. Sonra Ey İsmail Allah Teala bana senin beni kendisine tayin etmeni emretti der. O sen ona tayin ediyorum der. İbrahim Allah işte burada bir ev yapmamı emretti der Burada evin temellerini yükseltir İsmail taş getirmeye İbrahim bina etmeye başlar. Bina yükselince bu taşı getirin taşı ona koyar. İbrahim makam taşına basar Bu şekilde o yapar İsmail ona taş getirir. O ikisi "Rabbimiz bizden kabul et. Sen duyan ve bilensin." derler. Haberde rukun ve makam cennet yokutlarından iki yakuttur. Eğer ona müşriklerin elleri değmemiş olsaydı doğu ile batı arasını aydınlatırdı diye yer alır. "İbrahim'e ve İsmail'e söz verdik. "Yani onlara emrettik onlara tavsiye ettik. İsmail şu şekilde de isimlendirdi denir. İbrahim (AS) Allah'a kendisine bir çocuk vermesi için dua eder ve İsmail ya iyi duy Ey Allah dedi iyi İbranice de Allah demektir ve ona çocuk verilince ona böyle and koydu.

"Evim temizlemeye" yani kabeyi bunu tahsis ve yüceltirme olarak kendine zate der. O ikisi onu temizlik ve tevhid üzere bina ettiler. Said bin Cübeyr ve ata o iki onu putlardan şüpheden ve yalan sözden temizlediler diye onlar onu tutsaklemeleri ve koku sürmeleri de anlaşılır. Yeman bin Rebab Medineliler ve hafsı yanın fethası ile ?? diye okur. Burada ve hac suresindeki okuyuşları şu şekildedir. Hafs nuh suresinde de böyle okur." Tavaf edenler için "onun çevresinde dönenler için ibadete kapanlar için komşu mukim olanlar için "Ruku edenler için "kelime ruku eden komşu mukim olanlar için "ruku edenler için" kelime ruku edenlerin çoğuludur. "Secde edenler için" kelime secde eden demektir. Onlar yani namaz

kılanar için kelbi ve mukatil tavaf edeleri anlar yabancılarıdır. İbadete kapananları Mekke ehli olarak tefsir ederler. Ata, Mucahid ve ikrime tavaf yabancılar için da ha faziletli, namaz da Mekke ehli için daha faziletli dir derler.

126- “İbrahim rabbim bunu emin birbelde kıl dediğinde yani Mekke şehrini ki harem murad ettiğı de söylenir. Halkının orada emniyette olacağı emniyetli bir belde kıl.

“Halkın meyvelerden rızıklandırdı. Yalnız bu davayı yaptığında orası hiç bir ziraatın yapılamadığı bir vadi idi Kıssalar da şöyle geçer. Taif Ürdün de şam şehirlerinden biriydi İbrahim (as) bu davayı yapınca Allah teala Cibril (AS)’a Taifi yerinden kaldırmasını etrafından yedi kez tavaf yapmasını ve şimdi bulunduğu yere koymasını emretti. Zaifini ürünleri, meyveleri Mekke’den fazladır onlardan Allah’a ve son güne imandan kimseye özellikle müminler için dua eder. Buyurur ki Allah teala inkar eden kimseye de onu dahi faydalandırım hemzenin zammesi ile şeddesiz olarak.?? diye İbni Amir okur kabunlar ise şeddeli olarak okurlar. Her iki durumda da manası aynıdır. Az olarak yani kafirleri de ömrünün sonuna kadar az birşey rızıklandıracağım. Bu; Allah Tealanın yarattıklarına toptan müminlerine kafirlerine rızık vaad etmesidir. Ancak azlık ile kayıd altına alır çünkü zaten Dünyanın metai azdır.

“Sonra onu çarpıtırıma yani Ahirette onu koyarım. Cehennem azabına ki ne kötü dönüş yeridir. yani onun dönüp dolaşacağını sonunda geleceğı yer arasıdır. Mucaihd makam’ın yanında bir kitap buldu. (Bulan İbrahim (AS) olabilir. Veya de mechuldur içinde şunlar yazılı idi ben Mekke’nin sahibi Allah’ım onu güneşi ve ay’ı yarattığım gün yaptım. Onu gökleri ve yeri yarattığım gün haram kılalım. Ve ona yedi fezilet arkadaşlar yaptım onun rızkı üç yoldan gelir. Et ve su onun mubarek kılmıştır.

127- İbrahim beyit’in temellerini yükselttikçe ve İsmail raviler şöyle naklederler. Allah Teala yeni yıl beytinin yerini arattığı su üzerine beyaz bir zübak idi ve yer onun altından açıldı. Allah Ademi yere indirdiğinde yalnızlık hissetti Allah’a bunu şikayet etti. Bunun üzerine Allah yakuttan yapılmış beyti indirdi beyt cennet yakutlarından ve bini doğuya diğeri katıya bakan yeşil zümrüdden iki kapısı vardı. Onu bugünkü beytin yerine yerleştirdi ve buyurduki Ey Adem ben sana beyti benim arşımda namaz kılındığı gibi onun yanında namaz kılarsın benim marşımda çevres diye indirdin ve hacet’ taşı indirdi ki bembeyaz idi Cahiliye günahların dokunmasından dolayı karadı. Bunun ki Adem hind yarımadasından yürüyerek Mekke’ye doğru yola çıktı. Allah beytin

yoluna gösteren ve rehberlik yapan bir ona verdi. Beyti haccetti ve hac ibadetlerini yaptı. Bunları bitirince Melekler ona geldiler. Ey Adem Hac'cın muberek olsun. Bu beyti sende önce binyıl haccetmiştik dediler. İbni Abbas (ra) şöyle anlatır. Adem Hind'den Mekke'ye yayan olarak kırk kez hacca geldi. Tufan günlerine kadar bu şekil üzere kalır.

Tufanda Allah Teala onu dördüncü kat semaya kaldırdı. Hergün ona yetmişbin melek girer sonra ona kıyamete geri dönmezlerdi. Cibril (AS) geldi Hacerül Esvedi bulur altına kalmaktan korumak için Ebu Kubeys'dağına giledi Beyt'in yeri İbrahim (AS)'ın zamanına kadar boş kadı sonra Allah Teala İbrahime İsmail ve İshak'ın doğmalarından sonra söylediği yerde beyti inşa etmelerini emretti. Allah (cc)'den kendisine onun yenisi gösterilmesini istedi. Allah beytin yerine onu göstermek için birşekilde gönderdi. O; yılan gibi iki başı bulunan hatum idi Sekine dindiğinde bina etmesini İbrahime emretti. İbrahimim onu Mekkeye gelinceye kadar onu takip etti Sekine beytin yerined girdaplaştı sanki dibde kalan suyun girdap oluşturması gibiydi. Bu; Ali ve Hasan'ın sözüdü. İbni Abbas Allah Kabe katar büyüklükte bir bulut göndedi. Bulut hareket ediyor ve İbrahim (AS) onun gelgesi altında yürüyordu. Taki Mekke'ye ulaştı . Ve Beyt'in mevkiinde durdu. Buluttan Ey İbrahim; onun gölgesi altında ve fazla ne eksik bira et diye nida geldi der denir ki beytin yerini göstermesi için Allah Cebrail (AS) gönderdi İbrahim de onu bina ediyor ve İsmail de ona taş veriyordu. Buna delil "İbrahim'e beytin yerini hazırladığımızda ve İbrahim beytin temellerini yükselttiğinde ayetidir. Cavaid Temeller kelimesinin tekili kaide dir. Kisai bu kelimeyi beytin duvarları diye tefsir eder İbni Abbas Beyti şu beş dağdan bine etti. Turu sina turuzita Lübnan ki Şam'da bir dağdır, Ve Cudi Cudi dağıdıda cizre'de bir dağdır. Ve beytin temellerini hira dağından aldılar. Hira dağında Mekke'dedir İbrahim Hacerul Esved'in yerini bitirince İsmail'e insanlara işaret olacak güzel bir ateş getirdiler. Bunun üzerine ismail de onu herhangi taşı verdi. İbrahim bana bundan daha güzelini getir dedi. İsmail aramaya gitti. Bunun üzerine Ebul Kubeys dağı Ey ibrahim bende senin bir emanetin var. Hacerul Esved'i al ve onu yerine koy dedi.

Bir rivayete göre Allah Teala gökte bir beyit bine etti ki o yapılmış beyitti ve darah diye isimledirdi meleklere de yeryüzünde onun büyüklüğünde ve benzerinde onun hayali ile kabeyi yapmalarını emretti daha başka rivayete göre kabeyi bina eden ilk kimse Adem (AS)'dır. Ve

Tufan zamanı bilinirdi. Sonra Allah onu İbrahim (AS) gösterdi. Ve İbrahim de onu bina etti.

“Rabbimiz bizden kabul et.” Bunda bir gizleme varı yani Rabbimiz bizden yaptığımız kabul et derler. Sen duyansın.” dualarımızı bilensin bina ettiğimiz.

128-”Rabbimiz bizi sana teslim olanlar kıl.” Müslümanlar, itaat edenler, ihlaslı olanlar ve sana boyun eğenler ve zürriyetimizden yani çocuklarınızdan bir ümmet bircemaat ümmet, peygamberlere tabii olanlar dir sana teslim olmuş” sana boyun eğmiş ümmet. “ve bize göster” bize öğret ve bize tanıt.

Kıraat İbni Kesir; Ra’yı sakın; Ebu Amr ihtilas ile okur kalanlar onu kesre ile okur. İbni Amr ve Ebu Bakir sakın okuma ve hamimim suresinde secde olduğu hususunda aynı düşünürler. Kelimenin Aslı ?? dır kolaylık için hemze düşmüştür ve hareesi de Ra’ya naklolmuştur Sakin okuyan kimse hemze gider hemzenin harekesinde götürünün der. Yani hemzenin kesrasını rüya nakletmeyi kabul etmez.

“Menasikimizi dinimizin emirlerini ve haccımızın işaretlerini haccımızın yerine diye de anlaşılır Mucahidin beyanına göre hayvan kurban etme yerlerimizi dir Nesk kurban kemedir ibadet edeceğimiz yerlerimizi anlamında da olabilir. Nek’in aslı ibadettir. Nasik ibadet eden demektir. Allah Teala o ikisinin duasını cevap verir ve cibrili gönderir. Arefe gününde menasiki onlara göster.

Arafata geldiğinde anladın mı Ey İbralıim dedi. İbrahim evet dedi Vakit arefe günü ve yer afata diye anıldı tövmelerimizi kabul et.” bize bağışla.”Sen şüphesiz sen tevbeleri çok kabul eden ve acıyansın.”

129-”Rabbimiz onlara gönder.” yani İbrahimin ve İsmailin zürriyetinden teslim olmuş ümmetlere Mekke halkı diye anlaşılır. “Onlardan bir peygamber yani onlardan çıkmış bir elçi bununla Muhammed (sav)’i kasteder. Arbad bn Sariye Allah Resulu (sav)’den rivayet eder ki ben Allah katında peygamberlerin sonuncusu olduğum yazılmıştır. Adem ise yaratılışında tartışmacıdır. Size durumunun öncesini haber vereceğim ben İbrahim’in duası İsa’nın müjdesi ve annenin rüyasıym ki beni doğruduğunda gördü . Ondan bir nur çıkmış ona şam’ın saraylarını aydınlatmıştır buyurur. Bu; İbrahimin davetini murat eder O; İsmailin oğullarından yine İsmailoğullarına bir peygamber gönderilmesine dua eder. İbni Abbas bildirirken on tanesi dışında bütün peygamberler israiloğullarındandır o on peygamber Nuh, Hud, Salih, Şuayb Lut, İbrahim İsmail İshak ve Muhammed (sav)’dir.

“Onlara ayetlerini okuyan” yani kitabını kuranı kuranı ayeti sonuna kadar kelimedir ayetlerini bir takım harfler olduğu söylenir. Kavim ayetlerini çıkardı. yani cemaatlarını çıkardı gösterdi denilir ve kitabı onlara öğreten “ yani Kuranı ve “hikmet’i mucahid hikmeti kuranı anlamak mukatıl kuranın öğütleri ve hükümlerden onda olanları, kuteybe ilim ve amel ki kişi ilim ve ameli biraraya getirmediğe hakim olamaz dar onlarlar ayrıca sünnet ve ahkam kaza adalet mekanizması hüküm verme işe ve fıkıh diye de anlaşılmıştır.

Ebu Bekir bn Düreyd sana öğüt veren veya seni iyiliğe çağıran veya da çirkinden nehyeden her söz hikmettir der “Ve onları tezkiye eden yani onları şirkten ve günahlardan temizleyen ki, mallarından zekat alan diye de tefsir edilir. ibni Keysan Tezkiyeden ulaşanla peygamberlere şahidlik istediklerinde kiyamet gününde onlara adaletle şahidli eder ki o adalet gözetmektir der Sen şüphesiz sen aziz ve hakimsin.” İbni Abbas azizi misli bulunmayan diye tarif eder. Kelbi intikam olan olarak anlar. Delili ise “Allah intikam sahibi Azizdir kavlidir ellerin ulaşamayacağı ve hiçbir şeyin nail olmaya ağı erişilmez kuvvetli anlamında olan anlaşılır. Kuvvetli ve izzet kuvvet’tir denir. Allah Teala “üçünsüsü ile kuvvetlendirdik.” yani ?? takviye ettik anlamında buyurur. Galib’dir, diye tefsir edilir. Allah Teala başkasının ağzından haber verme olarak konuşmada bana galib geldi.”buyurur.” yani bana üstün geldi meşel’de aziz kimdir? Galib gelen ve hükmü altına olandır. denir.

130- “İbrahim milletinden yüz çeviren Abdullah bn Selam kardeşinin iki oğlu seleme ve muhaciri islama çağırdı onlara Tivratta Allah (cc)’ın ben İsmail evladından ismi Ahmed olan bir peygamber göndereceğim ona iman eden doğru yolu bulma olur. Onu iman etmeyen de mel’unur buyurduğunu bilmektesiniz dedi Bunu üzerine selem müslüman oldu. Muhacir ise müslüman olmayı reddetti ve Allah (ac) İbrahim Milletin yüz çevirin ancak kendisini ahmak yapa.” ayetini indirdi.?? istemek arzu etmek ve rabet etmektir.??ise terketmek, yüz çevirmek anlamındadı.” ise istifham lafzıdır. Maası serzenişte bulunmak ve kınamaktır. Yani İbrahim milletinden yüz çevirilez dir. Ancak kendisini ahmak yapa. İbni Abbas kendisini hüsrana uğranır kelbi kendisi tarafından sapıtır. Ebu Ubeyde kendisi helak eder İbni Keysan ve Zeccac kendini bilezdir diye tefsir ederler. Sefihlile ahmaklık cahillik ve görüşünün zayıflığı demektir. Her ahmak cahildir. Allah’tan gayrisına tapan kendisini bilmezdir kendini bilmemektedir. Çünkü O Allah’ın kendisini yarattığını bilmemektedir kendini bilen rabbini bilir olanmıştı. Haberlerde yer aaldığıyla Allah

Teala Davud’a kendini bil, beni bil diye vahyeder. O da ey rabbim kedimi nasıl bilirim seni nasıl bilirim der. Allah ona kenini zayıflıkla, acizlikle ve yoklukla bil. Beni kuvvetle kudretle ve bakilikle bil diye vahyetti. Ahfeş manası kendisi hakkında sefih olan diye onlar “Kendini. buna göre sıfat harfinin şekilmesi ile nasbolur. El Fera tefsir üzere nasbolur. Aslı kedisi sefih oldu. Şeklindedir. Fiili sahibine izafe ettiğinde sefilliğin mevkiini bildirmek için kendisini anlamış tefsir edilmiş olarak çıkar dirseğim orada çıkıştı. Veya dirseğime sıkıştı deni. “Dünyada onu seçti.” Dünya da onu tercih etti. “ O Ahirette de salihlerdendir.” yani cennette peygamberlerle birliktedir Huseyn bn faz burada takdim te tehir vardır. Esasında onu dünya ve ahirete seçtik ki o salihlerdendir. olmalıdır der.

131- “Rabbi ona teslim ol dediğinde yani islam üzere yol tut. ve onda sabit ol çünkü o müslümandır. İbni Abbas buna ona yoldan çıktığında buyurur, der Kelbi şöyle tefsir eder: Dininde ve Allah’a ibadetinde ihlaslı ol Ata ise nefsinin Allah (cc) ye teslim et ve işlerini ona havale et diye açıklar.” Dediki alemlerin rabbine teslim oldum.” yani havele ettim, ona bıraktım. İbni Abbas ateşe atıldığında meleklerden biri ile yardım istemediğinde bu tahakkuk etmiştir, der.

132- “İbrahim ve Yakub bunu oğullarına vasiyyet eti.” Kıraatı medineliler ve şam kariileri elifle???? diye okurlar. mushaflarında da bu şekildedir. Kalanlar şeddeli olarak ??diye okurlar. Bu iki okuyuş da ?? gibidir. Manası, İbrahim bunu vasiyyet etti ve Yakub oğluna tavsiye etti şeklinde olur. Mukatil ve Kelbi İhlas sözü olan Lâ ilahe illallah sözünü vasiyyet ettiğini anlarlar. Ebu Ubeyde istersen kinaye’yi millet’e ait kıl. Çünkü İbrahim milletidiye zikede dilerse vasiyyet’e ait yap ki; İbrahim oğluna sekiz şeyi vasiyyet eder: İsmâile kıbtı olan annesi Hacer; İshak’a anesi sareyi kenan’lıların ikamet ettiği konturabent’dei altı tane annelerini ki onlarla Sare’nin vefatından sonra evlenmişti. Yakub Yakub Iys ile ikiz’idi. Annesinin karnından ilk önce Iys doğdu. Onun akabinde Yakub olarak isim kondu. İbni Abbas bu şekilde anlatır. Ayrıca kendisini takib eden evladı çok olduğu için Yakub diye isimlendirildi denir. Mana Yakub da on iki oğluna vasiyyet etti.

“Ey oğullarım” Allah size dini seçti.” yani islam dinini tercih etti. “Ancak müslümanlar olarak ölüm.” müminler olarak ayrıca ihlaslılar ve teslim olanlar diye de tefsir olunur Sözün zahirindeki nehiy mevt üzerine vakidir. Hakikatte islamı bırakmaktan neyhedilirler. Manası islam üzere devam ediniz. Hatta ölüm size siz müslüman değilken

gelivermisin. Müslümanlar olarak ölümlerini Fudayl bn Iyadı (ra)'dan rivayet olunur. Ancak müslümanlar olarak yani rabbimize hüsnü zan üzere olarak demektir. Cabir bn Abdullah'tan rivayete edilir ki: Allah Resulu (sav)'i ölümünden üç gün önce duydum öyle diyordu: "Sizden biri ancak Allah (cc)'ye hüsnü zan ederek ölsün."

133- "Siz şahid miydiniz." yani şahid oldunuz mu? Şahid olmakla o zaman hazır bulunmayı murad eder Yakuba ölüm geldiğinde yani Yakub ölmek üzereyken peygamber (sav)'e gelip de Yakub'un olduğunu gün oğullarına Yahudiliği vassiyet ettiğini biliyor değil misin? dediklerinde Yahudiler hakkında nazil oldu. Bu görüşe göre hitab yahudilere dir. Kelbi Yakub Mısır'a girdiğine onları putlara ve resimlere tapıyor gördü. Oğullarını topladı ve onlara bunu korkut buyurdu. Allah (cc) "oğullarına bende sonra neye tapacaksınız dediğinde buyurdu. Ata Allah Teala hiçbir peygamberi yaşağı ve ölümü arasında hayıra eriştirinceye kadar ölümle tanıştırmadı. Yakubu hayrı eriştirdiğinde ya Rabbi oğullarımı bulup onlara vasiyyet edinceye kadar beni yaşat dedi. Oğlunu, oğlunun oğlunu topladı. Onlara Ecelim gelmiştir benden sonra neye kulluk edeceksiniz? dedi. "Dediler ki senin babayın İbrahimin, İsmailin ve İshak'ın ilahına ibadet edeceğiz" dedi. İsmail onların amcası idi. Arablar halayı anne olarak isimlendirdikleri gibi amcayı da baba olarak isimlendirirler. Peygamber (sav) "kişinin amcası babasının yarısıdır. buyurur. Amcası hakkında Abbas bana babamı gönderdiler. Ben Sakif'in Urle bn Mesud'a yaptığı gibi kureyş'sinde ona birşey yapmasından korkuyorum der. Bu onların onu öldürmesidir. "tek bir ilah olarak" senin ilahına "sözünden bedel üzere nasb olur. Tek bir ilah olarak tanıyacağız onu demektir. "Biz ona teslim ?????

134- Bu ümmet" cemaat geçmiştir. eskiden yaşayıp ölmüştü kazandığını onadır amelden kazandığınız sizindir onların yaptıklarından sorulmayacaksınız." Yani her kişi kendi amelinden sorular başkasının amelinden değil.

135- "Dediler ki yahudiler veya Hristiyanlar doğru yola eriştiler." İbni Abbas; derki: Kaab bn Esref, Malik bn Sayf, Vehb bn Yahud, ve Yasir bn ahtab gibi Medine Yahudilerinin reislerini ve seyyid ve akıb ve o ikisinin arkadaşları Necranlı hristiyanlar hakkında bu ayet indi. Yahudiler peygamberimiz Musa peygamberlerin en üstünüdür. Kitabımız Tevrat kitapların en üstünüdür. Dinimiz de dinlerinden üstünüdür. dediler. Ve İsayı incili ve Muhammed (sav) ile Kur'anı imkan ettiler. Hristiyanlar da Peygamberimiz peygamberlerin en üstünü kitabımız incilde kitapların

en üstünü dinimiz de dinlerinin en üstünü bundan başka din yok dediler. Ve Muhammed (sav)’i ile kuran-ı inkar ettiler. Her iki fırkadan olanlar müminlere bizim dinimiz üzere olun. Bundan başka din yok dediler. Bunun üzerine Allahü Teala deki Ya Muhammed aksine İbrahim milleti “ aksine İbrahim’in dinine tabi oluruz. Kisai şöyle der. Bu ayette (millet) teşvik üzere nasb’tır Sanki İbrahim milletine tabi olun” demektedir. Denir ki Manası bilakis biz İbrahimin dini üzeren dururuz.

Bu manaya göre de (üzere??) mansubtur. ??düşmüştür.

?? Basra nahicilerine göre hal üzere nasbolur. Kute nahivcilerine göre ise kati üzere nasıl olur. Bununla hanif İbrahim tabi olmaz ondan kopar. Böylece nasb olur. Mucahid hanife insanlara imam olan şariat olarak getirdiği şeylerde İbrahim’in tabiileridir der İbni Abbas hanif, bütün dinlerden islam dinine mey edendir. Aslı Hanf’endir. Bu ayaktaki meylh ve topallıktır der. Said bn Cübyer ise hanif sünnet olan ve Hac yapandır, der.

Dahak Hanif; müslüm dendinginde hacı anlaşılır. Müslümn ile birlikte değil de tek başına kullanıldığında da müslüman demektir der. Katadedin beyanına göre Haniflik sünnet olmak, annelerin kızların kızkardeşlerin halaların ve teyzelerin haram kılınmayı ve menasikin ikamesidir. Müşriklerden değildi.” sonra müminlere imanın yolunu bildirir ve şöyle buuyrur

136- “Deyin ki Allah’a ve bize indirilene yani kuran ve İbrahime on suhuf’a İsmail’e, İshaka, Yakub’a ve torunlarına” yani Yakubun evladına ki onlar on iki oğul idi. Herbiri de bir kabile idi. Bu şekilde isimlendirilmesinin sebebi onlarda herbir oğulun çocuklarının bir cemaat ve kabile olmasındandır. Bir kişinin kabilesi onun torunlarıdır. Hasan ve Hüseyin(ra)’lara Allah Resulunn torunları (kabilesi) denir. İsrailoğullarının kullanıldı torunlar arapların deyimiyle kabile dir. Araplar da İsmail (as)’in soyundandır. Diğer milletler ise yabancı yani Acem’dir. Torunlar içindede peygamber vardır. Bunun için onlara indirilene buyurur.” Onlar Yakubun sulbundan olan oğulları ki peygamber olmuşlardır. “Musa’ya verilene “ yani Tevrat’a ve İsaya “verilene yani incile” rabbinden peygamberlerine verilenlere ki; onlardan biri arasında fark gözetmeyiz. “ yani hepsine iman ettik onlar orasında birini diğerine üstün tutmayız. Yahudilerin ve hristiyanların yaptığı gibi bazını inkar edip de bazına iman etmeyiz. Biz ona teslim olmuşlarız.” Ebu Hüreyreden rivayet edilir. Ehli Kitab Tevrat-ı İbranice okuyorlar ve mülümanlar için arapça tefsir ediyorlardı. Bunun üzerine Allah Resülü

(sav) “Ehli kitabı tasdik etmeyiniz. Onları yalanlamayınız da Alllah iman ettik deyiniz buyurdu.

137- “Eğer ona iman ettiğiniz gibi iman ederlerse “Yani sizin iman ettiğinize bu şekilde İbni Abbas bunu mushaf imanındaki gibi okur. ??? gib bir bağdır. Aynı şekilde “onun gbi bireydir değildir.” yani o birşey gibi değildir. Kavlinde de geçer. Denirki manası eğer iman ettiğinizin tümüne iman ederlerse yani imanınız gibi iman ile ve tevhidiniz gibi tevhide gelirlerse demektir. Misli kelimesinin başındaki bâ harfî ceri; “hurma kütü ile sana titredi.” kavlinde ki gib zaid fazladan olarak gelmiştir. Ebu Muaz en Nahvi manasını sinin onların kitaplarına ima ettiğiniz gibi onlarda sizin kitabınıza imam ederlerse diye onlar doğru yolu bulmuşlardır. Eğer yüzçevirirlerse onalr sadece bir muhalefet içindedirler.” Yani bir terslik ve çekişme, didişme içindedirler. İbni Abbas ve ata derlerki kimse muhalefet ettiğinde bir meşakkate meyleder diye söylenir. Sanki her bir kimse arkadaşının teklifinin dışında bir şık kabul eder. Allah’ı Benim muhalefetim size günah işleştirmez buyurur. Aynı kelimeyi bu ayette de kullanır. Düşmanlık içindedirler diye tefsir edilir. Delili onlar Allah’a düşmanlık ettiler.” ayetinde aynı kelimeyi kullanır. Ayette geçen ?? kelimesinin hem muhalefet hem de düşmanlık olduğu bu şekilde ispat edilir. Bu anlamlar ola kelimenin yerinde bulunması göre kullanılır. Mütercim. “Allah seni onlara kafi getirecektir.” Ey Muhammed yani seni Yahudilerin ve hristiyanların şerrine karşı kuvvetlendircektir ki nadir oğullarına sürgün etekle kafi gelmiştir. Kureyza oğullarında öldürmekte kafi gelmiştir. Ayrıca Yahudilere ve Hristiyanlar cizye koymakla yetmiş, kafi gelmiştir. “O; işitendir.” onların sözlerini bilendir.” onların hallerini.

138-”Allah’ın boyası” kelbini katadenin ve Hasan’ın rivayetinde İbni Abbas Allah’ın dini ‘dir sadece onu boya olarak söylemiştir. Çünkü dinin izi, dindarlarda ortaya çıkar. Aynı elbisenin boyu üzerinde kendini belli etmesi gibidir der. Boyanın elbisesi durması, kalması gib dindarlar da din üzerinde durur ve ondan ayrılmazlar. Mucahid Bura kasdedilen Allah’ın fitrat üzere yaratmasıdır fitrat insana en yakın olan şeydir der Allah’ın sünnetidir, denir ayrıca bununla murad edilenin sünnet olmak olduğu çünkü sünnet olduğunda bu işlemin sünnet olanı kanla boyar demiştir. İbni Abbas bu hristiyanların birinin bir çoğu olduğunda ve yedigün geçtiğinde bebeği özel olarak biriktirilmiş soya batırır der. Ona vaftiz derler. Bebeği bu suyla sünnet yerine yıkarlar. Bu işlemi bebeğe yaptıklarından şimdi gerçek bir hristiyan oldu, derler. İşte buna Allah’ın

hristiyanların yaptığı değil onun dinin islam olduğunu haber vermesidir. Teşvik üzerine nasb olur. Yani Allah'ın dini üzere olun demektir der. Ahfeş ise bu "milleti İbrahim "kavlinden bedel'dir. "Allah'tan daha güzel boyayı kim vurur." din olarak temizlik olarak da anlaşılır. "Biz ona uyanlarız." itaat edenleriz.

139- "Deki "Ey Muhammed! Hristiyanlara ve Yuhadilere "Allah hakkında bizimle tartışıyor musunuz." Yani Allah'ın dini hakkında ayete geçen mucaha tartışma; Allah hakkında delil ortaya koymaktır ki onlar Peygamberler bizden idiler ve bizim dinimiz üzereydiler. Bizim dinimiz en eski dindir. Bizde Allah'a sizden öndeyiz dediler ve bunun üzerine bu ayeti Allah inzal etti, "O; bizim ve sizin rabbiniz." yani biz ve siz Allah hakkında biriz, O; hem bizim hem sizin rabbinizdir. "Bizim amellerimiz bize sizin amelleriniz sizedir." Herkesin amellini karşılığı kendinedir. Siz Allah'a daha önde olduğunuzu nasıl iddia edersiniz. Biz ona kaşı ihlaslı kimseleriz." ve siz ona şirk koşanlarsınız. Saib bn Cübeyr der ki: İhlaslı kimseleriz." ve siz ona şirk kesenlersiniz. Said bn Cübeyr derki ihlas kulun dinin de ve amelinde samimi olmasıdır ki dininde Allah'a şirk koşmaz, amelinde de riya yapmaz. Fudayl ise insanlar için ameli terk riya, insanlar için amel şirktir . İhlas; Allah'ın bu ikisinden seni kurtarmasıdır.

140- "Yoksa diyormusunuz." Yani dermisiniz? soru sorma saygısı vardır. Manası kinama ve ayıplamadır İbni Amir Hamza Kisai ve Haf, tâ ile okur. Sebebi Allah'ın daha önce "Allah hakkında bizimle tartışıyor musunuz?" buyurmasıdır. Ve sonrada "Deki siz mi daha iyi bilirsiniz yoksa Allah mı?" buyurur. (Yani daha önceden muhatab'a hitap vardır ve hitab burada da devam etmekteir. Muhatap için ??tâ harfi kullanılır. Diğerleri yâ ile okurlar. Yani hristiyanlar ve Yahudiler derlerki "İbrahim İsmail, İshak Yakub ve torunlar Yahudi veya Hristiyan idi. Deki: "Ey Muhammed" siz mi daha iyi bilirsiniz" onların dinini "Yoksa Allah mı" (Bu Tevratta ve gaib saygısı kullanılmaktadır.) Ki; Allah Teala İbrahim'in Yahudi ve hristiyan değil aksine hanif bir müslüman olduğunu haber vermiştir. Sussan'dan daha zalim kimdir." gizleyenden." katında Allah'tan şahidliği şahidlik İbrahim ve oğullarının müslümanlar, ve Muhammed (sav)'in peygambere ve hak olduğunu bilmeleridir. Allah kitaplarında buna onları şahid tutar. "Allah yaptıklarınızdan gafil değildir.

141- "O ümmet geçmiştir. kazandığı onadır. Kazandığınız sizedir. Onların yaptıklarından sonulmazsınız." Tenkid için tekrarlar.

142- “İnsanlardan ahmaktır diyecekler ki” Cahilleri “Onları döndüren nedir?” Hangi şey onları değiştirdi üzerinde oldukları kiblelerinden “yani beyti Makdis’ten kible mukabeleden türemiştir ayet Yahudiler ve Mekke müşrikleri hakkında nazil oldu. Kible’nin Beyti Makdisten Mekke’ye değiştirilmesinde sözle dolaşılar. Yahudiler Mekke müşriklerine bizim şehrinize dönmüşken Muhammede emri değiştirilmiş doğduğu yere iştirak duyuyor. O sizin dininize dönüyor dediler. Bunun üzerine Allah Teala “Doğu da batı da Allah’ındır mülk ve kullarına yaratma olarak buyurdu. dilediğini kimseyi dosdoğru yola ulaştırır.”

143- “Ve böylece sizi orta bir ümmet kıldık.” Yahudilerin reisleri hakkında nazil oldu. Muaz bn Cebele Muhamed bizim kiblemizi hasedden başka bir sebeble terketmedi ki kiblemiz peygamberin kiblesidir. Muhammed bizim insanlar arasında adil olduğunu bilmektedir. dediler. Muaz da biz hak ve adelet üzereyiz dedi. Bunun üzerine Allah Teala bu ayeti indirdi.??? deki kaf teşbin içindir Bu önceki “dünyada onu seçtik.” Kavline önemektedir. Yani İbrahimi ve zürriyetin seçtiğimiz gibi onları temiz kılır ayırdığımız gibi böylece sizi onlara bir ümmet yani adil ve hayırlı kıldık. Allah Tealadaki onların en orta olanı.” Yani onların en hayırlısı ve on adili buyurur. Herşeyin hayırlısı onun orta olanıdır. Kelbi derki Yani din ehli faskı gitmekle geride durmak arasında orta olmadır. Çünkü diğer iki grup elide kınanmışlardır. Ebu Said el-Hudri (ra)’den rivayet edilir ki Birgün Allah Resulu (sav) ikinci namazından sonra aramızda kaldı. Kıyamete kadar hiçbirşey bırakmadı. Bu kalığında anlattı. Hatta güneş hurma ağaçlarının ne duvarların üzerine indi. Neredeyse battı batacak) Şöyle buyurdu. Bu sizin günümüzde kalan gibi dünyanın da ömrü ancak kalmıştır. Dikkat edin bu ümmet yetmiş ümmet olarak ölecektir. Bu yetmişinci ümmet Allah Teala ya karşı en ekremi, en hayırlı ve en sonuncudur.” İnsanlara karşı şahidler olmanız için.” Ümmet Muhammed bütün insanlardan hakkı terkeden kimse üzerine şahidlerdir.” “Ve Peygamberin olması için “Muhammed (sav)’in “size şahid” sizi adilleştirci ve emizleyici Allah Teala önceki ve sonraki insanları yüksek birtepede toplar. Sonra geçmiş ümmetlerin kafirlerine size bir uyarıcı geldi mi? der. Onlar inkar ederler. Ve bize ne müjdeleyici ne de bir uyarıcı geldi derle. Bunun üzerine Alah Peygamberler (AS) bunu sorar. Peygamber yalan söylüyorlar biz onlara gelmiştik derler. Delil ister o delil için olacak olanı onlara bildirir. Muhammed ümmetin getirilir. onlara tebliğ ettiklerine şahidlik ederler. Bunun üzerine geçmiş ümmetler nereden bildiler yoksa bizden sonra mı

geldiler derler. Muhammed ümmeti Allah sorar onlar bize peygamber gönderdin. Ona kitab indirdin. Peygamberin tebliği ile onda bize haber verdin. Sen haber verdiklerinde doğru söylersin derler sona Muhammed (sav) getirilir. Ümmetin durumundan sorulur. Onları temize çıkarır doğruluklarına şahidlik eder. Ebu Said el Hadriden rivayet edilir ki Allah Resulu (sav) buyurur ki kiyamet gününde Nuh (AS) getirilir. Ona tebliğ ettin mi? denir. Evet Ya Rabbi der ümmetine size tebliğ etti mi? denir. Bize bir uyarıcı gelmedi derler ümmeti der. Allah Resulu (sav) size gelindi şahidleriniz var der. Sonra Allah Resulu (sav) “böylece sizi insanlara karşı şahidler olmanız ve peygamberi size şahid olması için orada bir ümmet kıldık.” ayetini okudu. “Üzerinde olduğunu kibleye kıldık.” yani değiştirilmesini, beyti Makdisten muzaf’ın dürüşülmesi olabilir. İkinci Nefulun düşürülmüş olarak şu takdirde olabilir. Üzerinde olduğun kibleyi neshedilmiş yapmadık der. Manası seni halen dönmekte olduğu kabe’dir. Kastedilen kabedir. “Ümmetin en hayırlısı idiniz.” kavlinin siz en hayırlı ümmetsiniz emek olduğu gibidir. “Ancak peygambere tabi olan kimseyi bilmemiz için.” Burada eğer “ancak bilmemiz için sözünün anlamı nedir?” Allah bütün herşeyi olmadan önce bilen değildir? diye bir soru sorulursa bununla sevap ve cezanın ilgili olduğu ilmi murad eder. Bu ise Allah’ın gayb’da bildiği şeylerle ilgili değildir. Ama işleyenin sevab ve ceza hak edeceği bilgiyi bilmemin için manasının bulunduğu ile ilgilidir diye cevap verilir. Yine şöyle de açıklanır. Ancak bilmemiz için yani ible hususunda peygambere tabii olanı ayırt etmemiz ve görmemiz içindir. Topuğu üzere geri dönecekten” geri irtidat eder hadiste “Kiblenin değiştirildiğinde mülûmalarda bir kavminin Yahudiliğe irtidat ettiği ve Muhammed babalarının dininde geri döndü dediklerini yer alır. Namaz ehli ayetin manasını: Peygambere tabii olan kimseyi topuğun üzere geri dönecek için bilmemiz için sanki Allah ezeli, geçmiş ilminde kiblenin değiştirilmesinin bir kavim için hidayet bi kavim içinde sapıklık olduğunu bilgisi ile haber verir ki gelecek zaman bildirme geçmiş mana ile gelebilir. Şöyle örnek verilebilir. Allah’ın peygamberlerin niçin öldüroyursunuz.” ayeti niçin öldürdünüz demek ister.” eğer olursa yani iki olmuştur. Kiblenin değiştirilmesi veya kabeye bağlıdır. Zeccac değitirilme isediye kapalılığı açır.” elbette büyük bir olaydır.” ağırdır, zordur. “Allah’ın doğruydu gösterdikleri kimselerin dışındakilere yani Allah’ın hidayet ettiklerine kolaydır. Sibeveyh der ki ?? eğer tekiddir yemi benzeridir. Bunun için lâm ona cevap olur. “Allah imanınızı zayi

etmez” Yahudilerden Hubey. bn Ahtab ve arkadaşları , müslümanlara eğer doğru ise Beyti Makdise doğru kıldığınız namazlarınız ne olacak ki; ondan döndürüldünüz. Eğer yanlış idi ise Allah’a onu din edindiniz. Sizden ona doğru namaz ılıp da ölenler yanlış üzere ölmüştür. Bize savunun bakalım derler. Müslümanlar ise doğru sadece Allah’ın emrettiğidir. Yanlış ise ancak Allah’ın nehettiğidir. diye cevap verirler.

Onlar bizim kiblemize namaz kılıpda sizden ölene deliniz nedir ki, kiblenin kabeye çevrilmesinden önce müslümanların Esad bn Zürene Neccar oğullarındandır. Bera bn Narur sekme oğullarındandır ve her ikiside kabilelerinin reisleriydiler ve diğer adamlar ölmüştür dediler. Bunun üzerine onların aşiretleri peygamber (sav)’ gittiler ve Ey Allah Resulu İbrahim’in kiblesine çevrildin. Ölümü kardeşlerinize nasıl olacak. ki onlar Beyti Makdise namaz kılıyorlardı dediler. Bunun üzerine Allah Teala imanınızı zayi etmez” ayetin indirde yani beyti makdise doğru kıldığınız namazlarınızı. “Allah insanlara acıyandır.” merhametlidir.” kıraat hicaz ehli, İbni Amir ve hafs faul vezninden çekerek??? Rauf diye okurlar. Çünkü Allah’ın isimlerinin çoğu faul ve fasıl veznindedir. Gafur şüür, rahi ve keim gbi ki daha başka Ebu Cafer hemzeyi ilin yapar. Diğerleri feale vezninde ihtilas ile okurlar İbni Cerir.

Rauf, rahim vahid’in fiili gibi senin üzerinde müslümanların bir hakkı vardır. dr.

Re’fe Rahmetin koyusudur.

144- “Yüzünü semaya doğru çevirdiğini görüyoruz” Bu ayet tilavette sonra da gelse mana bakımından öncedir zira kıssanın başıdır. Kible emri şeriatını emirlerinden neshedilen hususların ilk’dir. Allah Resulu (sav) ve ashabı Mekke’de kabe’ye doğru namaz kılıyordu. Medine hicret ettiğinde Beyti Madis sahrasına doğru namaz kılınmasını emretti. Bu; Tevrat’ta onun sıfatınadn buldukları şeyler ile birlikte onların kiblelerine doğru namaz kıldığında Yahudilerin kendisini tasdik etmesine yaklaşmak için idi. Hicretten sonra da on altı on yedi ay Beyti Makdise doğru namaz kıldı. Ve Kabe’ye dönmesi farz kılındı. Çünkü kabe babası İbrahim (AS)’ın kiblesiydi. Mucahid der ki bu Yahudilere seviniyordu. Çünkü onlar Muhammed (sav) dinimizde bize muhalefet ediyor ve kiblemize tabii oluyor diyorlardı.

Peygamber (sav); Cibril (AS) eğer Allah beni kabeye döndürüse isterim. Kabe babam İbrahim (AS)’nin kiblesidir dedi Cibril (AS)’ı ben de senin gbi sadece bir kulu. Sen ise rabbine kerimsin yakınsın sen Rabbinden iste. Senin Allah katında biryerin vardır dedi Ve Cibril (AS) semaya

yükseldi. Bundan sonra Allah Resulu (sav) cibrilin istediği kible emrini indirmesini umarak bakışlarını semaya çevirmeye başladı. Bunun üzerine Allah Teala yüzünü semaya doğru çevirdiğini görüyoruz. ayetlerini ve devamını indirdi. “Seni elbette bir kibleye çevireceğiz” seni bir kibleye döndüreceğiz ki “istediğin” yani sevdiğin ve arzu ettiğin.”Çevir”döndür.” yüzünü Mescidi haram yöne.” tarına bununla kabeyi murad eder. Harem haram kılınmış yerdir.” olduğunuz yerde karada ve ya doğuda yahut batıda. “yüzlerinizi onun yöne çevirin.” Namazda Ata’dan nakledilirki İbni Abbas’sı duydum. Peygamber (sav) Beyt’e girdiğinde onun bütün köşelerinde dua etti. Çıkınca ya kadar namaz kılmadı çıktığında da kabe’nin önünde iki rekat naaz kıldı ve bu kiblelerdir buyurdu. Bera (ra)’den rivayet edilir Peygamber (sav) Medineye geldiğinde ecdadına uğrayan veya ensardan ahvalini soran ilk kimseydi. Ve Beyti Makdis yöne on altı veya on yedi ay namaz kıldı Kiblesinin kabe olmasını arzu ediyordu. Kabe’ye doğru kıldığı ilk namaz ikinci namazı idi. Ve onunla beraber bir kavimde namaz kıldı Birlikte namaz kılanlardan bir adam çıktı. Mescidde namaz kılanlara uğradı. Onlara Allah’ı şahid tuturum ki Allah Resulu (sav) ile birlikte Mekke yöne namaz kıldık dedi. Bunu üzerine onlar Beyt’ yönüne oldukları gibi döndüler. Yahudiler Beyti Makdisi doğru namaz kılınmasını seviyorlardı ki Ehli kitapca hoşlanıyordu. Peygamber yüzün Beyt yönüne döndürünce onlar bunu inkar ettiler. Bera hadisinde bunu şöyle bildirir. Bir takım insanlar değiştirilmesinden önceki kibleye doru namaz kılmış olarak ölmüş ve öldürülmüş onların durumu hakkında ne diyeceğimizi bilmiyoruz.

Bunun üzerine Allah Teala “Allah imanınızı zayi etmez” ayetini indirdi. Kiblenin değiştirilmesi Bedir savaşında önce öğleden sonra bir receb ayında oldu. Mucahid ve başkaları derlerki: Allah Resulu (sav) seleme oğullarının mescidinde iken bu ayet nazil oldu ki ashabına öğle namazının illa iki rekatını kıldırmakta idi. Bunun üzerine nazılda gücünü değiştirdi. Denge de kibleye göre değişti. Erkekler kadınların yerine ve kadınlar erkeklerin yerine geçti. Bundan sonra da bu mescid iki kibleli mescid olarak ayrıldı. Denir ki değiştirilme iki namaz karşısında namaz dışında oldu kuba’lalara da sabah namazında haber geldi. Abdullah bn Ömer (ra)’dan rivayet edilir. Biri onlara geldiğinde kubada sabah namazın da insanlara idik. Onlara Allah Resulu (sav)’e gece kuran indirilmiş ve Kabe’ye dönülmesi emredilmiş ona dönüm dedi. Yüzleri şam’a bakmaktaydı. Hemen Kabe’ye doğru döndüler. Kible değiştirinde

Yahudiler Ey Muhammed bu senin kendinden uydurduğun birşey bazen beyti makdise doğru namaz kılıyorsun. Bazen Kabe'ye doğru namaz kılıyorsun. Eğer bizim kiblemize subt etseydin beklediğimiz peygamberimiz olmanı umuyorduk dediler. Bunun üzerine Allah Teala “kendilerine kitap verilenler birliirlerki O; rabbehirinde yaptır. Yani kabe emri ayetini indir sonra da onlar Allah yaptıklarınızdan gaifil değildir.” diye tehdit etti. Kıraatı Ebu Cafer İbni Amr Hamza ve Kisai, ta ile (??) diye okurlar. İbni Abbas Allah Ey müminler sizin benim rızamı istediğimizi biliyorum sizin sevabınızdan ve cezanızdan gafil değilim demek ister diye açıklar. Bu mana onların kıraatlarına göre verilmiştir. Kalanları ise ya ile (???) diye okurlar. Mana bu kıraatı göre de Yahudilerin yaptığından gafil değilim. Onları dünyada ve ahirette muhakkak cezalandıracağım olur.

145- “Eğer kendilerine kitap verilenlere bütün delilleri getirsen” yani Yahudiler ve hristiyanlara onlar yinede söylediğine bir delil getir derler. Allah Teala bunu bir onların inatlarına susturma ve cevapsız bırakmak için indirir.” seni kiblene tabii olmazlar” Yani kabeye sende onları kibelerine tabii değilsin onların bir bölümünde diğerinin kiblesine tabi değildir.” Çünkü Yahudiler Beyti Makdise yönelirler o batıdadır. Hristiyanlar doğruya yönelirler. Ve müslümanların kiblesi Kabe'dir. Ebu Hüreyre (ra)'dan rivayet edilir. Nabı (sav)'a Kible doğu ile batı arasındadır.” buyurur. Bununla doğu haklarını kastededer. Doğru ile de seneni en kısa gününde kısa denk gelen coğrafyayı kastededer. Batı ile de senenin en uzun gününün yaza denk gelmesi coğrafyayı kastededer. Bu vakite göre yaz batıyı sağına ve kış doğuya da ???olan kimsenin yüzü kible'ye doğrudu.

“Eğer onların arzularına uyarsan” onların muradını yerine getirmek istersen Hitab peygamber (sav)'e olmakla birlikte ümmete'de şamil dir. “İlimden sana gelenden sonra” Kible hakkında doğru sana bildirildikten sonra o zaman sonra Kible hakkında doğru sana bildirildikten sonra o zaman sen kesinlikle zalimlerden olursun.

146- “Kendilerine kitap verdiklerimiz” yani Abdullah bn Selam ve arkadaşları gibi ehli kitaptan müminlere, “onu bilirler.” yani Muhammed (sav)'i “babaların bildiği gibi” çocuklar arasında iken Ömer bn Hattab Abdullah bn Selama' a Allah; peygamberine” Kendilerine kitap verdikleriniz babalarını bildiği gibi onu bilirler.” ayetini indirmiştir. Bu bilme nasıldır.” diye sordu. Abdullah Ey Ömer oğlumu bildiğimi gibi onu göndüğümde onu bilirim tanırım. Benim Muhammed (sav)'ı bilmem

ve tanımam oğlumu bilmemden daha kuvvetlidir dedi. Ömer ba nasıl olur. dedi. O ben onun Alllah Teala'dan hak bir peygamber olduğuna şahid ederim ki, onu kitabımızda Allah belirtmiştir. Kadınların ne yapacağını bilmem. Yani erkekse bu böyledir derim. diye cevapladı. Bunun üzerine Ömer Ey İbni Selam Allah seni muvaffak kılsın. Doğru konuştun dedi.” Ve onlardan bir grup hakkı saklarlar. “ Yani Muhammed (sav)’ın kabe’nin emrini.” ki onları biliyorlar.”

147- “Hak; rabbindendir.” yani bu hak hayırlıdır.” müpteda gizlenmiştir. Veya fiilin gizliğinden ?? raf olunmuştur. Yani Hak rabbinden geldi şeklinde bir cümledir diye de söylenir. Buna göre şüphe edenlerden olma.” Şek ve şüphe içinde bulunanlardan olmamalısın.”

148- “Her şeyin bir yüzü vardır.” yani her milletin bir kiblesi vardır. “ Veche yüz kendisine yöneline şey için birisimdir.” O ona döner.” yani kiblesine döner kendisi ile karşılaşıldığında veya karşısına aldığında ona döndüm denir. Ondan döndüm demek ise onu arkamı döndüm ona sırtımı döndüm demektir. ““ ?? Fiilinin ismi faali ?? dir ?? harfi ceri ile harfi cersiz iken karşıladığı anlamın tam tersini karşılar hale gelir. Mütercim “Mucahid o kendi yüzünü ona döndürür diye onlar Affeş ise derki o zamiri Allah (cc)’den kinayedir. Yani Alah milletleri kendi kiblesine döndürür demektir. Kıraat İbni Amir ?? diye okur. Kıraatine göre anlamı O; kendisine dönülen yönündür olur. “Hayırlara yarışın. itaatde yarışmayı murad eder. Anlaşılan anlam da kabule koşarak yarışmaktır.” Nerede olsanız siz ve ehli kitap “Allah sizi birlikte getirir.” kıyamet günün de ve yaptıklarınızla sizi mükafatlandırılır veya cezalandırır.

“Allah herşeye gücü yetendir.”

149- “Nerden çıkarsan çık yüzün mescidi haram çatıran çevir. Bu; rabbinden hak içindir. Ve Allah yaptıklarınızdan gafıl değildir. Kıraat Ebu Amr ya ile koru. Kalanlar ta ile okurlar.

150- “Nereden çıkarsan çık yüzünü mescidi haram şatırına çevir. Nerede olursanız yüzünüzü onun şatırına çevirin.”

Bu ayetleri nesh teyiidi için tekrarlar. “Aleyhinize insanlara delil olmaması için ancak zulmedenler müstesna müfessirler bu ayetin tevili ve ?? kelimesinin yönü hakkında ihtilaf ederler. Bazıları derer ki manası şöyledir. Kible kabe’ye aleyhinize insanlara delil olmaması için çevrildi. Onda başka yere döndüğünüzde sizin kibleiniz değildir derler. Ancak zulmedenler müstesna ki onlar Kureyş ve Yahudilerdir kureyşe gelince Muhammed, kabe’ye geri döndü. Çünkü onun hak ve babalarının kiblesi olduğunu anladı. Böylece de dinimize geri dönüyor, dediler. Yahudiler

ise hak olduğunu bilerek beydi Makdisten yüz çevirdi. Ancak bunu kendi reyî ile yapıyor. dediler. Bir kısım müfessirler de söyle tefsir ederler. Aleyhinize insanlara delil olmaması için yani Yahudiler için ki onların delil beyti makdise doğru namazları hususunda müminlere karşı mücadele yolunu onların delil ise söyle demeleridir. kendilerine doğruyu göstermedikçe Muhammed (sav) ve ashabı kiblelerinin nereye olduğunu bilmiyor. Ancak zulmedenler müstesna bunlar Mekke müşrikleridirler. Onların delili ise kibleleri kabeye çevrildiğinde Muhammed dininde hayrete düşürüyor ki; kiblemize döndüğü gibi dinimize dönecek demeleridir. bu mana; mucahid Ata ve Katade'nin görüşüdür. Bu iki teville göre istisna edatı doğru anlamda kullanılır. Ancak zulmedenler müstesna “yani kureyş müşrikleri dışında aleyhinize kimsenin delili yok. Delil aleyhinize mücadele eden müşriklerin delilidir. Onlar size delil getirmeye çalışıyorlar. Sizle mücadele ediyorlar ve batıl ile zan ile size hasım oluyorlar. Batılı delil getirme ayette delil olarak andlandırıyor ki aynı “Onların delii rabblerinin katında batıldır.” ayetindeki gibi????’nın mevkiinde bir düşürölme vardır. Burası sanki zulmedenler diye yalnız olmalı. Bu görüş kisainin görüşü fera istisna nasbdur. “der. “Onlardan yani insanlardan denirki bu ilk sözden kesik istisnadır. Manası lakin zulmedenler size batıl ile mücadele ederler. Aynı onların ilimden zanna uymaktan başka birşeyleri yok” ayeti gibidir. Anlamı lakin zanna uyyuyorlar şeklinde olur.

Bu bana zulmetmen dışında bende bir hakkında yok.” demek gibidir. Ebu Verak insanlara olmaması için yani Yahudiler aleyhinize bir delildir. Bu; onların kabe'nin İbrahim'in olduğunu bilmeleridir. Ve Muhammedin oraya döndürüleceğini bilmeleridir. Allah Teala onlara delil olmaması için onu kabeye döndürdü. Onlar kitabımızda kendisini bulduğumuz peygamber ona döndürücektir. Onlar kitabımızda kendisi bulduğumuz peygamber ona döndürücektir. Ve sen döndürülmedir dediler sonra ona döndürülünce onların delilili de başa gitti.” Zulmedenler müstesna” zulmetlerini dışında hakı bildiklerini gizlerler.

Ebu Ubeyde kible ve zulmedenler” diye onlar istisna anlamı yoktur. Lakin?? atıf harfî vav vevkiindedir. Yani anlam şöyle olmalıdır.” “Aleyhinize insanlara delil olmaması ve zulmedenlere de yani zulmedenler de delil olmaz. Buna şairin bir beytini delil gösterir.

Her kardeş kardeşinden farklıdır.

Babayın ömrüne yemin olsunki ki buzağınlar da

Manası: Buzağınlar da birbirinden farklıdır. Beytin arapça aslında ?? vav gibi atif olarak dahi (da) anlamında kullanılmıştır. Allah yansıtmaya gayret ettik. Ayetin manası insanlara Yahudilere size karşı delil olmaması için kabe'ye dönünüz. Böylece onlar İbrahim'in kıblesi ve sizde İbrahim dini üzere ilkin niçin kabe'yi terkettiniz diyemesinler ve ne de zulmedenler ki onlar Mekke müşrikleridir. Muhammed ceddinin kıblesini terketmedi ve Yahudilerin kıblesini onu değişmedi derler.

“Onlardan korkma” sizin kabe'ye çevrilmeniz hususunda ve aleyhinize mücadele ile karşı koymalarında. Ben sizin dostunuzum velinizin sizi onlara kaşı huccet ve nusret ile üstün getirim. “Benden kokun ve nimetimi size tamamlaması için.” Burası önceki insanlara aleyhinize delil olmaması için kavlinin üzerine atıftır. İbrahim'in kıblesine yalnızca size hidayet etmemle üzerinize niyetimi tamamlamam için böylece ve hanif millet olmak size tamamlandı. Ali bn Ebi Tailb (ra) nimetin tamamlası islam üzere ölmektir.

der. Said bn Cübeyr de müslümana nimet ancak cennete girmekle tamamlanır der.

“Umulur ki hidayete eresiniz.” Dalaletten hidayete ermeniz için bütün bunlar.” Umulur anlamı Allah'tan vacibtir.

151- “Size gönderdiğimiz gibi Bu kat ?? teşbih içindir, benzetme yani teşbih bir şeye ihtiyaç duyar ve ona geri döner. Bunları kendinden öncesine benzetme yapılmıştır. Manası size sizden bir peygamber gönderdiğimiz gibi size nimetine tamamlamam için olur, derler. Muhamed bn cerir şöyle der İbrahim (AS) iki dua ile dua etti. Birincisi Rabbimiz onlara kendilerinden bir peygamber idi. Allah peygamberi gönderdi. O; Muhammed (sav)'dir. ve duanın ikincisi zürriyetinden müslüman bir ümmet getirmesi de gerçekleşti. Bu demektir ki peygamber göndermekle duayı yerine getirildiği gibi aynı şekilde onun dini üzere sizi hidayete erdirmem ve sizi müslümanlar kılmam ile de duası yerine getirilirdi. Ve hanif millet şeriatını açıklamakla size nimetim tamamladım. Ata ve Kelbi bu kavlidir manası size sizden peygamber gönderdiğimiz gibi beni anın ve hatırlayın. Bu ayet Mekkelilere ve araplaradır. Ey araplar size sizden bir peygamber gönderdiğimiz gibi yani Muhammed (sav)'i size ayetlerimizi okuyan yani kuran-ı ve sizi tezkiye eden ve size kitab ile hikmeti öğreten.” hikmetin sünnet veya kuranın öğütleri olduğu söylenir.” Ve bilmediğinizi size öğreten.” hükümlerden ve islam'ın onurlarından.

152- “Beni anın ki sizi anayım.” İbni Abbas bana itaat ile beni hatırlayın ki yardımım ile sizi hatırlayayım diye tefsir eder. Said bn Cübeyr ise bana itaat ile beni hatırlayın ki mağfiretimle sizi hatırlayayım dRKe. Şöye anlaşılır nimet ve rahatlıkla içinde beni anın ve hatırlayın ki zorluk ve sıkıntı zamanında da size hatırlayayım. Beyanı eğer gönderecekleri güne kadar onun karnında aldığına tesbih edenlerden olmasaydı.”

Ebu Hüreyre (ra)’den rivayet edildiğine Nebi (sav) şöyle buyururları “Allah Teala buyururki ben kulumun beni zannettiğinde hatırladığında varım. Beni andığında onunla birlikteyim. Eğer beni kendinde zikrederse ben de onu kendimde zikrederim. Eğer beni bir topluluk içinde zikrederse ben de onu daha hayırlı bir topluluk içinde zikrederim. Eğer bana bir karış yaklaşır ona ben bir kol yaklaşırım bana bir kol yaklaşır ona bir kulaç yaklaşırım. Bana yürüyerek gelirse ben ona koşarak varırım.”

Enes (ra)’den Allah resulu (sav) buyurdiki Allah Teala şöyle buyurur”Ey Ademoğlu beni kendi nefsinde zikredersem seni kendi nefsimde zikrederim. Bir topluluk içinde zikderesen daha hayırı topluluk içinde seni zikrederim. Banabirariş yaklaşır sana bir kol yaklaşırım. Bana bir kol yaklaşır sana bir kulaç yaklaşırıgm.Bana yürürse sana koşarım.Bana koşarsa ben sana daha hızlı koşarım. Benden istersen sana veririm. İstemezsen kızarım sana.

Ebu Hüreyre (ra)’den peygamber (sav) Allah (cc) buyurur ki beni andığında ve dudakları beni şöyle dediğinde ben kulumla beraberim

Abdullah bn Beşir el-Mazeni’den rivayet edilirki bir bedivi Allah Resulu (sav)’e geldi. Ey Allah’ın resulu amellerin hangisi daha fazilet diye sordu. Buyurduki lisanın Allah Tealayı zikirden ıslak halde iken dünyadan ayrılmandır.

“Bana şükredin, İnkân etmeyin.” yani bana itaatle şükredin. isyanla nankörlük yapmayın. Allah’a itaat eden ona şükretmiştir. isyan eden inkâr etmiştir.

153- “Ey iman edenler sabır ve salat ile yardım isteyin Allah sabredenlerle birlikte dir. yardımla ve zaferle

154- “Allah yolunda öldürülenlere öleler demeyin.” Bu ayet müslümanlardan bedir harbinde şehidolanlar hakkında nazıl oldu. Ki on dört kişiydiler. Altısı muhacirlerden ve sekizi ensardan insanlar Allah yolunda öldürülen kimse için falan öldü ve dünya nimetleri ve lezzeti ondan kesildi diyorlardı. Bunn üzerine Allah Teala “Allah ylundâ öldürülenlere ölüler demeyin.” Bulikasi diridirler lakin hissetmesiniz.

“buyurdu. Aynı şekilde şahidler hakıktan “Allah yolunda öldürülenlere ölümler saymayın.” Bilakis canlılar rablerinin katında rızıklandırılır. buyurur. Hasan şöyle tefsir eder. Şehidler Allah Teala katında diridirler. Ruhları rızıkları sunulur. Sabah ve akşam firavun tebasının ruhlarına ateş tattırıldığı gibi onarada rahatlık ve ferahlık sağlanır.

155- “Sizi imtihan edeceğiz.” Ey Muhammed ümmeti sizideyeceğiz Lam mahfuz yeminin cevabıdır. “Allah’a yemin olsunki sizi imtihan edeceğiz, takdirindedir. imtihan etmek ise itaat edeni isyan edenden ayırmak içindir. Yoksa bilmediği birşeyi öğrenmek için değildir.” Korkudan bir miktarla.” İbni Abbas bu korkuya düşman korkusu olarak anlar. “açıkla” yani kıtlıkla mallardan eksiltmekle yani hüsrana ve helak ile canlardan yani öldürülmek ve ölmek ile ayrıca hastalık ve yaşlanma diye anlaşılabilir. ürünlerden yani üyelerde kıtlık ile bu hususlarda şafî’nin şöyle tefsir ettiğini nakleder. korku, Allah Teala korkusudur. Açlık, ramazan orucu dur. mallardan eksiltmek, zekat ve sadaka vermektir. Canlardan ve ürünlerden eksiltmek; çocuk ölümüdür. Çünkü insanın çocuğu kalbini meyvesidir. Ebu Sinan’dan rivayet edilir. Oğulumu iki yaşına iken deftenitim. Ve Ebu Talha el-Havlanı kabrin kenarındaydı. Çıkmayı istediğimde elimi tuttu beni çıkardı. Sanabir müjde vereyim mi Dahhak Urve’den Oda Ebu Musa el Esra’den bana anlattıkları Allah Resulu (sav) kulun bir çocuğu olduğunda Allah Meleklerine kulunun çocuğunun canını mı alınız. buyuru. Onlar evet derler. Gönlünün meyvesini mi aldınız. buyurur. Onar evet derler. Kulum ne dedi buyurur. Biz Allah size ve ona döneceğiz dedi. ve sana hametti derler. Öyleyse cennette ona bir ev yapın ve adını hamd evi koyun buyurur diye haberverdi, dedi “sabredenlere müjdele” belalara ve sıkıntılara karşı sabredenlere sonra onların yarı inanların niteliklerin zikreder.

156- “Kendilerine bir musibet geldiğinde biz Allah içiniz” bir kul ve mülk olarak.” ve ona döneceğiz.” ahirette Nebi (sav)’ın zevcesi ümmü seleme (ra) rivayet eder. Allah Resulu (sav) şöyle buyururken duydum.” Kulun başına bir musibet geldiğinde “Biz Allah içiniz ve ona döneceiz. Allah’ım başıma gelen musibette beni mukafatlandır. Ondan geriye bana hayır bıraktır. diye dua ettiğinde o musibetinde Allah onu mukafatlandırır. Ümmü Selem e(ra) Ebu Seleme olduğunda Allah bana kuvvet verdi. Şöyle dua ettim. Allah’ım başıma geleden banabir ecir ver. Ve ondan bana bir hayır çıkar. Bunun üzerinden Alah bana Allah Resulu (sav)’i çıkardı. der. Saidbn Cübeyr de derki Bu ümmete verilen kadar bela ve musibet hiç kimseye verilmedi. Eğer birisine verildiye de

muḥakkak Yakub (as)’a verilmiştir. Yusuf (AS) kaybolması kıssasındaki ilahi hitabı “Vay” Yusuf’a duymuyormusun.

157- “İşte onlar.” Bu sifata sahip olanlar”Onlara rabblerinden salavat ve bir rahmet vardır.” Salavat da bir arada rahmettir. Salavatın ardında bir kezdhâa raheti tekid etmek için zikreder. Bütün salavat rahmettir. işte onlar doğru yolu bulmuş onlardır.” yani biz Allah içiniz yine ona döneceğiz dusturuna ulaşılmış olanlardır. Ayrıca hakka doğruya cennete ve sevaba ulaşanlar diye de anlaşılır. Ömer (ra) iki doğruluk ne iyidir. Bir ilave olsa çok daha iyi olur İki doğruluk ise savalat ve rahmettir. İlave ise hidayettir der sıkıntı sahiplerinin ve sabredenlerin mukafatlandırılması hakkında hadisler mevcuttur Ebu Hüneyne rivayet eder. Allah Resulu (sav) şöyle buyurur. “Allah; bir kimse için hayır istediğinde ona musibet verir.” Yine Ebu Hüreyre’den rivayet edilir. ki Allah resulu (sav) “müslümana hiçbir hastalık geçmez ki ne bir ilet ne bir üzüntü ne bir sıkıntı ne bir acı ne bir gam hatta öyle ki diken bile batmaz. Ancak Allah onları hatalarına keffaret kılar”buyurur. Yine Ebu Hüreyre’de rivayet edilir ki Allah resulu (sav)’e cinlerin rahatsızlık vererek hastaladıkları bir kadın geldi. Ey Allah’ın resulu Allah’a bana şifa vermesi için dua et. dei. Buyurdular ki “Dilersen Allah’a sana şifa vermesi için dua edeyim. Veya da dilersen sabret ki sana hesap olmasın.” Kadın da öyleyse sabredeyim. Bana hesap olamsından Saad’dan rivayet edilir. Allah Resulus (sav)’e insanlar içinde en şiddetli bela ve musibetlere kimlerin uğradığı soruldu. “Peygamberdir ve benzerleri benzerleridir Allah; kişiyi dine göre bela ve sıkıntı verir. Eğer onun dininde sertlik ve şiddet varsa bu kadara bela verilir imtihan edilir incelik ve yumuşaklık varsa ona yumaşak davranılır. Günahsız olarak yeryüzünde yürüyebilmesine kadar bu şekilde devam eder.” buyurdu. Enes bn Malik’den rivayet edilir. Nebi (sav) buyurur ki karşılığın büyüklüğü Allah katında belanın (imtihanın) büyüklüğü ile dir Allah bir kavmi sevdiğinde onlara bela sıkıntı verir. (onları imtina eder.)Razı olana rızası vardır. Hoşlanmayıp kızana hoşnutsuzluğu ve kızgınlığı vardır. “Ebu Hüreyre (ra)’den şöyle rivayete dilir. Allah resulu (sav) “Allah’a kavuşuncaya kadar inana erkek ve kadına canı malı ve çocuğu hususlarında bela ve imtihan vardır. Bu ona olan hata sebebindendir buyurur. Yine Allah resulu (sav) şöyle buyurur. “Müminin hali ekinin hali gibidir. Rüzgar devamlı onu savurur. Mümine devamlı bela isebet eder. Munafının durumu ise pirinç bitkisinin durumu gibidir. Hasad edinceye kadar öen göstermesin.” Saadbn Ebi

Vakkastan o da babasından rivayet eder. “Allah Resulu (sav) buyurur. ki mümine hayret kendisine bir hayırgelse Allah’a ham da ve şükür eder. Bir musibet isabet etse Allah’a hamd ve sabır eder öyle ki mümin hanımına götürecekt?????

lokmanda bile ecir kazanacak kaar her içinde ecir kazanır.3

158- “Safa ve Merve Allah’ın alametlerindendir. “Safa çoğulu safat’dır. Yumuşak yahut sert taş demektir. Vafen taşlık koyalık olarak söylenir. Merve ise küçük ve yumuşak taş demektir. Çoğulu mervaat dır çokluk’u ifade için Mervu denir Bu ikisi lie arasında say’yeri olan Mekke’deki yüksek iki dağ anlaşılır. Bunun için isimlerinin başına birliklik takısı Elf-Lam getirilir. Allah’ın alametleri demek ise dininin alemetleridi. Alamet’in aslı bildirmek demektir. Ayette geçtiği şekliyle ???aslı?? ise ?? demektir yaklaşmak için bildirilen herşey ile naaz duaa ve kurban kesme olarak Allah Teala’ya yaklaşılır. Bu alamettir. Bana göre de Tavaf, Vakfe ve kurban birlikte Allah’ın alametlerindendir. Burada alemetlerle murad edilen; Allah Tealanın kenisine itaat i için bir alemet ve bildirme ve kıldığı menasik(‘tir safa ve merve de onlardandır. Taki; o ikisi toptan tavaf yapılır. “Beyt’i haccaden veya umre yapan kimsey” lugatta hac; kasd etmek demektir Umre ise ziyaret manasındadı. Meşru ola hac ve Umre’den kasıd ve ziyaret anlamları vardır. “Bir günah yoktur.” Günah’ın aslı kasıd’dan sapmaktır. Günahından anlamlandırılan kelime ayette?..’dır. “O ikisini tavaf etmek” yani o kişinin arasında gidip gelmek. Ayette geçen?? nin aslı ?? dir Te harfi ta harfine idmam olmuştur. Bu ayetin nuzul sebebi şöyledir. Safa ve Merve tepelerinin üzerinde isaf ve Naile denilen şöyedir Safa ve Merve tepelerinin üzerine İsaf ve Naile denilen iki tane put vardı. İsaf; Safa’nın üzerinde Naile ise Merve’nin üzerindeydi. Cahiliye ehli; putlara tazim olarak Safa ve Merve arasında tavaf yaanlar ve onlara dokunurlardı . İslam geyldiğinde putlar kırıldı. Müslümanlar ise iki önceden put olması sebebiyle safa ve merve arasında say yapmayı hoş görmediler ve uzak durdular. Bunun üzerine Allah; buna izin verdi ve onun Allah’ın alametlerinden olduğunu bildirdi. Bu ayetin hükmü ve hac veya Umre’de safa merve arasında say yapmanın vucu bu hakkıda alimler ihtilaf ettiler. Bir grup vucubunu kabu eder. Bu; İbni Amr, Cabir veAişe (ra)in görüşüdür. Ayrıca bu görüşü Hasa da söyler. Malik ve Şafii’de bu görüşü benimsediler. Bir grup ise bunun nafile olduğunu benimsediler. Bu İbniAbbasın görüşüdür ki; İbni Şirin ve Mucahid de bu görüşü sahipler. Süfyanüs Sevri ve Ashab-ı Rey

de nafile oluğu görüşüne giderler. Burada süfyanus Sevri ve ashabı rey bunu terkedene kurban gereceğini de söylerler.

Safa ve Merve arasında say yapmayı vacib görenler. Safiyye bnt Şeybe'den rivayet edilen hadisi delil kabul ederler. Abdidlar oğullarında kadınlarından habibe isimli Ebu Tecaze'nin kızı bana haber verdi, dediki kereyşin kadını ile birlikte Ebu Hüseyin'in ailesinin evine girdim. Allah Resulu (sav)'e bakıyorduk ki, o safa ve merve arasında koşuyordu. Onu koşarken gördüm ihramı ise hızlı koşmaktan dönüyordu. Hatta öyleki ayaklarını göremediğimi söyleyebilirim Ve onun "koşunuz Allah say'ı size farz kıldı." buyurduğunu duyuyorum Urve'nin babasından nakledilir ki Nebi (sav)'in hanımı Aişe (ra)'a "Allah'ın safa ve merve Allah'ın alemetlerindendir. Beyti hacceden veya umre yapan kimseye o ikisini tavaf etmesine günah yoktur." Kavlinin hakkında ne düşündüğünü sordum. Ve onları tavaf etmeye hiçbirşey gerekmeyeceğini düşündüğünü söyledim. Aişe (ra) hayır söylediğin gibi değil o ikisini tavaf etmeme ya ona bir günah yoktur. Meselesi şöyle bu ayet sadece ensar hakkında indi. ki onar minaya hac yapıyorlar, kurban kesiyorlardı. ki mina eski bir hızve vardı. Ve Sefa ve Merve arasında koşmayı hoş karşılamıyorlardı. İslam geldiğine bunu Allah Resulu (sav)'e sordular. Bunun üzerine Allah " safa ve merve Alah'ın alemetlerindendir. buyuruluyor.

Asım şöyle der: Eneb bn Malik'e safa ve merve arasında say yapmayı kerih görüyormuydunuz? dedim. Evet çünkü o cahileye alemetlerindendi. Taki Allah Tela safa ve merve Allah'ın alemetlerindendir." ayetini indirdi. dedi. Cabir bn Abdullah'tan rivayet olunur. Allah Resulu (sav)'i safa tepesine doğru mescidden çıkarken duydum "Allah Teala'nın başladığı ile başlarız" dedi ve safa ile başladı. Safa tepesinde durduğundaise üç kez tekbir getirdi ve Alah'tan başka ilah yoktur. Yalnız odur ona ortak yoktur Mülk onundur Hamd onadır. Diriltir ölürür o; herşeye gücü yetendir dei. Bunu 4 kez yaptı.Bunun gibi merve tepesinde de yaptı ve dua etti. Safa'dan indiğinde ayakarı vadinin ortasına başınca ya kadar yürüdü. Ondan çıkıncaya kadar da koştu." Mucahid (ra) Musa (as) kırmızı bir deve üzerinde haccetti. Ve üzerinde pamuklu iki tane aba vardı. Beyti tavaf etti Sonra safa tepesine çıktı ve olma etti sonra say yapmayı indil Ki telbiye de getiriyordu.Lebbeyk allahüm ve Lebbek diyordu. Bunun üzerine Allah Telaa "Lebbeyk kulum (Buyur ey kulum) seninle birliteyim seni dinliyorum. Ve sana bakıyorum." buyurdu. Musa (as) ise hemen secdeye kapandı der.

“Hayır olarak nafile işleyen kimseye” kıraat hamza ve kisai, ya ile ta (b) yı sedde ile ayn’ı cezm ile okurlar. Bu şekilde ikinci hayır oarak nafile işleyen kimseye bu haırdır. Ve oruç tutmanız “ yani??bir manaa ?? dir Yakub ilk görüşle munafıktır. kalanar ise ta?? ile fetha ile ve mazi siygadan okurlar. Mucahid manasını saf ve mervyi tavaf nafile olarak yaparsa olduğunu çıkarır. Muketil ve Kelbi ise nafile olarak yapan kimse inn vacib’ten sona fazladan tavaf yapması olduğunu anlarlar. Şöyle de denir. “Vacib olan Haccı edadan sonra hac ve umre yi nafile olarka yapan kimse hasan ve başkaları derler ki diğer ameleri murad eder. yani zekat naaz ve tevafftan ve bunların dışında diğer başka amelerden farz olmayan ibadetler yapmaktır.

“Allah şükredendir.” kuluna vekulunun ameline mecaz’dır “Bilendi onun niyetini Allah Teala’dan şükür kulan ahakkettiğinin üstünde vermesidir. kul ise az’a şükreder çoğu tasadduk eder.

159- “Kitapta insanar için açıklamamızdan sona dellirden ve hidayetten indirdiğimizi gizleyener.” Ayet tevratta bulunan hükümlardan muhammed (sav)’in sıfatların recim ayetini ve daha başka hususları gizlediyen yahidi alemleri hakkında nazil oldu. “işte onlar Allah’ın kendilerine lanet ettiklerindirler. Lanetin aslı kovma ve uzaklaştırmadır.” ve lanetçilerin lanet ettikelridirler” yani Allah onlara lanet edilmesini ister. Onlar da Allah’ın onlara lanet eet derlr. Bu kanetçiler hakkıda farklı farkı düşünülmüştür. İbni Abbasa göre insanar ve ciner dışında muhlukatın dümü Katadeye göre onlar melekler, Ata ya göre insanar ve cinler, Hasaa göre Allah’ın kullarının tümüdür. ki İbni Mesud şöyle er müslümanlardan iki kimseden okunmaz.Ancak bu lanet muhammed (sav)’in sıfatların ve emrini gizleyen yahudiler ve hristiyanarı geri döndürmek içindir. Mucahid derki lanetçiler yıl kıtlık oluşunda ve yağmur uymadığında insan oğlunun isyan edenlerine lanet eden canlılardır. Canlılar bu durum insanoğlunun günahlarının çirinliğinden uğursuzluğunda dır derrler. Sonra biristisna yapar ve buyurur ki:

160- “Tevbe edenler” küfürden salih amel işleyen” salim olanlar ve rableri ile kendileri arasında işlerde hayır yapanlar “açıklayanlar” gizlediklerini müstesna”dır.” işte onlar tevbelerini kabul ettiklerimdir.” Onların tevbelerini kabul ederim onlar artık bağışlarım “Ben tevbelerini ençok kabul ederim.” Kulunun yaptığından kalbi ile geri dönmesi benden bana sığınması. “Acıyandır. bana yönelmelerinden sonra onlara.

161- İnkâr edip de kafirler olarak ölenler iste onlar Allah’ın ve meleklerin yani meleklerin laneti ve bütün insanların lanetini üzerlerine olduğu

kimselerdir.” Ebul Aliye deki “Bu kıyamet günündedir. Kafir durur. Allah ona lanet eder. Sonra melekler ve sorada insanlar ona lanet ederler.” Şöyle bir soru sorulabilir. Bütün insanlar buyuruyorki lanetlenenler de insanların bütün içinden. Kendi kendine nasıl lanet ediiir. ? deni ki kıyamette kenisine lanet eder. Ki bu kendi kendine lanet etme ancak kıyamete olur. Allah Teal bazınız diğer bazısına lanet ediyor.”buyurur. Şöyle de denebilir onlar zalimlere ve kafirlee lanet ederler. Zalimlere ve kafirlere lanet eden de onlardan sa kenisine lanet etmiştir.

163 “İlahınız tek ilahtır. Ondan başka ilah yoktur. Rahmandır. Rahimdir.” Bu ayetin sebebi nuzulu kureyş kafirlerinin Ey muhammed bize rabbiyin sıfatlarını söyle nesebini çıkar demeleridir. Bunun üzerine Allah Tela abu ayeti ve ihlas suresini indirir. Vahid eşi benzeri ve ortağı olmayan demektir. Esmâ bn Yezid Allah Resulu (sav)’in şöyle buyurduğu nu söyler. “Şu iki ayette alla’ın ismi azamı vardır. İlahınız tek ilahtır. Ondan başka ilah yoktur. Rahmandır rahimdir.3 ve ondan başka ilah olmayan Allah haydır. kayyum’dur Ebu Daha derki Bu ayet nazil olduğunda müşrikler muhammed ilahınız tek bir ilahtır diyor doğru söyleyenlerden ise bize bir delil getirsin dediler. Bunun üzere de Allah (cc) sonraki ayeti indirdi.

164- “Göklerin ve yerin yaratılmasında ayette gökler iye çoğul kelime ve yer diye tekil kelime kullanılır. Çünkü her gök katı başka bir cinstendir. Bu tür yeri ise tekbir sistemdir. O da topraktır. Gökler hakkında ayet göklerin tutulması ve direksiz askısız yüksetilmesini ve güneş Ay ve yıldızlar oarakgörülen isimleri içinde alır yer hakkında ayetise yerin uzunluğu yayılmasını genişliği ve yeryüzünde ağaçlar nehirler dağlat denizlerin madenler ve bitkiler olarak görülen seferi kapsar.” Gecenin ve gündüzü birbiri ardına değişmesinde .” Yani gitme ve gelme hususunda birbirini takib etmesi birisinin diğerinin tersi olması hakkında bunun benzeribir ayet de gece ve günüzü birbiri ardına gelmekle düzenleyen O’dur. buyurur. Ata karanlık ve aydınlık, eksilki fazlalık da birbirlerini ardına gelmesini murad ettiğini söyler Leyh çoğuldur tekili leylidir. Leyaliy çoğulun çoğuludur. Ne harın çoğulu da neir’dir zikredilirken leyli ne hasra yani gecei gündüzü önce geçirmiş ve sıralamayı önce sonra gündüz olarak düzenlemiştir. Sebebi gecenin gündüzden önce olmasıdır. Buyururki gece onlara bi delildir ondan gündüzü soyarız çıkarırız.” denizde yüzen gemilerde ayette gemiler anlamlı fülk kelimesi tekil ve çüğul olarak aynı ve tek kelimedir. Kendisiyle çüğul anlam

kasdedildiğinde muennes tekil anlam kasdelidiğinde müzekker olarak kullanılır. Biraz önce müennes olarak çoğul anam kasedilmiştir. Tekil ve müzekkere olarak Yüklü gemiye kaçtığında.. da kullanılı. ayrıca çoğul ve müennes olarak.” gemierde olduğunuzda ve onalra tatlı bir rüzgarla. Kavlinde bulunu. denizde yüzen gemilerde ayette gemilerin inanlara hizmete ve suyüzünde yüzmesi ve suyun altına batmayacak şekilde ağır oldukları anlatılmaktadır. “ İnsanların faydalandığı şeylerle yani gemilere binmeleri ticaret ve kazanç yollarında onlarla taşıma alık yapımları ve istenen türlü işlerle Allah’ın gökten sudan inirdiğinde” yani yağmurda bura gök ile bulutu murad ettiği, Alllah’ın suyu bulutta yarattığı sonra buluttan indirdiği anlaşılabilir. Farklı olarak bununla bilinen gök katını kasdettiğini e söyleni. Allah Teala bu yakın semada suyu yaratır sonra gökten buluta indirir ve buluttan yeryüzüne yağmur olarak indirir. “Onunla” yani suyla yerde ölümünden sonra haat vermesinde yani kurumasından sonra yeniden yeşermesinde “orada yaydığında yani ayrı ayrı kelimesinde her bir canlıdan rüzgarları değiştirilmesinde kıraat hamza ve kisai ?? diye elifsiz okurlar. Kalanlar ise elif ile okurlar. ki kuranda geçen bir rüzgar elif ve lamsız??olarak yazılmıştır. Kıraat alimleri bu kelimenin çoğulu ve tekili hususunda ihiaf ederler. Ancak zariyat suresindeki “kısır rüzgar” tamlamasında tekil kullanıldığına ittifak ederler.” Ve rum suresindeki müjdeleyici rüzgarlar” tamlamasında kelimenin çoğul olduğunu üzerinde ittifak ederler. Ebu Cafer bu kelimenin diğerlerini de çoğul olarak okur. Onun hakkında kurrallar çeşitlidir. Rüzgar kelimesi hem müzekker hem müennes kullanılır. Rüzgarın değiştirilei ise kuzeye ve güneşe doğuya ve batıya çeşitli yönlerde estirilesidir. Değiştirilmesinin bazen meltem gibi yumuşak bazen de sertle fırtına, gibi bazende sıcak, san yediği bi bazende soğuk karayel gibi esmesinin olduğu da söylenir.

İbni Abbas Allah’ın askerlerinin en büyüğü rüzgar ve scidir. Rüzgar nefeslere koku ulaştırdığı için rüzgar olarak isimlendirilir. der Kadı Şurayh ise bir rüzgar, bir hastaya şifa vermek veya hastalığa sağlık vermek için eder.e Saba, Kuzey ve güney rüzgarlarında müjde vardır. Batı rüzgarı ise kısır bir rüzgardır. Müjdesi yoktur, der. Ayrıca denirki rüzgar sekiz çeşittir. Dört tanesi rahmet dört tanesi azab içindir. Rahmet için olanlara gelince onlar yağmur müjdeleyen rüzgarlar, basiret zariyet ve mürselattır. Azab için olanlar ise kısır kanada gürütülü kasırga ve denizde fırtına, kasırgadır.” Yene yaklaşmış bulutat” yani yüklü ve siyah renkli yere yakın bulutta bulut (sihab) şüründüğü için bulut olarak

adlandırılmıştır” gök ile ye arasınadki düşünen bir kavim için deliller vardır.” Bütün bu şeylerin bir yardımcısı ve yapıcı su bulunduğunu önlerler. Vehb bn Münebbih derki: Üç şeyin nerden geldiği bilinmez. Bunlar gök görültüsü şimsek bulut’tur.

165- “İnsanlardan” Müşriklerden “Allah’a eş ve benzerler i koşanlar” putlara tapanlar “Onarı Alah’ı sever gibi seviyorlar.” yani Müminerin Allah’a sevdikleri gbi onlar da ilahlarını seviyorlar. Zeccaz, Allah’ı sevdikelri gibi putları severler. Çünkü onar putları Allah’aş ırk yani ortak koşarlar. Sevmekte putları ile Allah’ı bir tutarlar diye tefsir eder. “İnananlar ise Allah’a sevgice daha kuvvetlidirle.” Yani Allah sevgisine müşrikleden daha sabit ve devamlıdırlar. Çünkü oınlar Allah’a karşı Allahtan gayrısını seçmezler. ki müşrikler bir put edindikelninede sonra onu allah’tan daha güzel görürler. İlkini atarlar kinciye tercih ederler. Katade şöyle der: Allah (cc)’nin onların hallerin haber verdiği gemiye bindikelrine dinin onun olduğuna samimice inanarak Allah’a dua ederler.³ ayeteki gibi bir bela ve zorluk anında kafirler putlarından dönüp Allah’a yönelirler. Mümin ise zorlukta da kolayıkda da zararda da karda da Allah’tan yüzçeirmez. Saib bn Cübey ise Allah (cc) dünyada iken putları görmeye işi yapan kimslerin kıyamet gününde putlarıyla birlite cehenneme atılmaların emreder. Kendilerine cehennem azabının sonsuz olacağını bildirmek için daha atılmamışlar iken müminlere ki kafirlerin önündedirler eğer benim dostlarım iseniz cehenneme giri buyurur. Onlar hiç düşünmeden cehenneme girerle. Bunun üzernie bir münadı Arş’ın atlıdan inanmazlar ise Allah’a sevgice daha kuvvetlidirle. “diye nida eder.

der denir ki sadece iman edenler Allah’a sevgice daha kuvvetlidirler.” buyurur. ÇünküAllah Teala ilk olarak onları sever sonra onlar Alla’a severle. Mabud’un sevgisini gördüğünü kuluna sevgisini artar. Bunun için buyururki “O; onları sever, onlarda onu severler.”

“Keşke zulmedenler görseler kiraat nafi, İbni Amer ve Yakub ??? diye ta ile okurlar. Diğerleri ya ile okular. ki; ?? şart edatının cevabı burada mahfuzdur. ki budurum kuranda çoktur. şu ayet örneği verilebilir. Velel kuran ise ki onunla dağlar yürütölür veya kesilir.³ yani Bu elbette kurandır demektir ta ile okuyan kiraate göre manası Ey muhammed kendilerine zulmedenlerin en şiddetli azab içinde olduğunu keşke görsen, çok zor bir durum olduğunu kesinlikle görürsün. olur. şöyle de denebiilir. Ey Muhammed deki ey zalim! eğer zulmedeneri görsen yani cezanın şirddetliğine orak olanalrı görsen rezil edici bir durumu kesinlikle

görürsün. Ya ile okuyan kıraate gelinc manası kendilerine zulmedenler aabı görme anında gödüklerinde yani Allah'ın azabının ve cezasının şiddetini görseler kesinlikle küfrün zararını onlarla, bilirler ve de taptıkları putların kendilerine bir fayd vermediğini ki görseler İbi Amir ?? diye ya yi zamme ile okur. Geni kalanlar ise fethası ile okurlar.

“Azabı ki kuvvetin gücün tamamen Allah'ın olduğunu “ yani gücün bütünüyle alla'a ait olduğunu görseler ve bilseler. Kıraat Ebu Cafer ve Yakub???diy elifi kesra ile söz başı olarak okurlar Söz azabı görseler..” de tamamlanır. Cevap gizli durumdadır.

166- “Tabi olunanlar, tabi olanlardan kaçtığında azabı görürler.” Bu olay; Allah; liderler ile tebalarını topladığında kıyamet gününde yaşanacak bir manzaradır. ki bunun üzeine birirlerinden kaçacaklardır. Bu yoru müfesirlerin ekseriyetinin yorumudur. Suddi bunların şeytanar olduğunu ve insanlardan kaçacaklarını söyle. “Onlar ile kapar “yani onlardan sebeyleri yani dünyada iken aralarında olanbağları öyeki akrabalık ve arkadalık cinsinden iken düşmanlık3 ayetine dayanarak rahim bağlarının kopması olarak onlar. Suddi ise bir amel olarak yaptıklarına bakarız onu seçilmiş toz yaparız.” ayetine dayanarak bu ayeti dünya işledikleri amelleri ile oraları kesili diye tefsir eder. Sebeb'in aslı Vesile, akrdadık sevgi ve minnet cinsinden bir şeye bağ kurulan nedendir İbni için ve yol için sebeb denilir.

167 “Tabii olanalr derlerki yani tebaalar keşke bir hakkımız daha olsa yani dünya dönüş”onlardan kaçardık yani tabii oldukalrından bizden kaçtıkları gibi bugün aynı şekilde yani onlara azabı gösterdiği gibi böylece olara Allah gösterir.” Denirki birbirlerinden kaçmalrı gibi Allah onlara gösterir. Neyi amelerinin hüsrân olduğunu. pişmanıklarını onar üzerine hasret teil haserat çoğuldur. işledikleri günahları kendilerine gösterir. Bunun üzerine niçin yaptıklarına tahassür ederler, üzürlüler diye anlaşılabilir Veya terkettikleri iyilikelri kendilerine gösterir. Bunun üzeine zayi ettiklerine pişman olurlar. İbni Keysan şöyle der. Onlar Allah (cc) yaklaşmak amacı ile Allah'a putları şirk koşuyorlardı ve sevab umdukları şeylerden cezalandırıldıklarında ise üzüldüler ve pişmanık duydular. Suddi onlara cennet yükseltir ve hem cennete hem de Allah'a itaat etiklerinde içine olacakalrı evleren bakarlar. Bunun üzerine onlara eğer Allah'a itaat etseyiniz bunlar sizin meskeneriniz olacaktı. denir. Sonra müminler arasında paylaştırılır. Onlar ise tahassüre kapılırlar ve ne damet içine girerler. der. “Onlar, ateşten çıkıcılar değildir.”

168- “Ey insanlar yeryüzünde bulunan şeylerden helal ve güzelce yeyin.” Bu ayet, Sakif Huzaa Amir bn Sasa ve mudlec oğulları hakkında ekin sığır hayvanları , beşkez doğuran deve adak için bırakılmış deve yedi batın ikiz doğuran kayon keçi ve kuşlardan kendilerinehamama kılmaarı hususunda nazil oldu. Helal şeriatın temiz ve güzel olarak helal kıldığı şeydir, Denirki helal; güzel görülen ve lezzet alınan şeydir. müslüman helalı güzel görür ve haramdan korkar.” Yine temiz ve güzel şey helaldir diye de anlayanlar vardır.” Şeytanın adımlarına uymayı.” Kıraat Ebu Cafer, ibni Amir, Kisai, Hafs ve Yakub ta (b)’yi zamme ile okurlar. Kalanlar sukunu ile okurlar. Şeytanın adımları şeytanın izleri ve ayak kaydırmasıdır. Denirki bunları masiyet olan işlerdeki nezr’lerdir. Ebu Ubeydeye göre ise günahları küçük görmektir.

Zeccac’a göre de şeytanın yollarıdır.” O siziniçin apaçık bir düşmandır.³ düşmanlığı gayet açıktır ki düşmanlığı Adem’e secde etmekten imtina etmesi ve ona karşı gururu ile ortaya koymuştur. Taki Adem’i cennetten bile çıkarttırmıştır. Ayetteki apaçık lafzının fiili ?? Ebone ayırmak hem lazım geçişiz hem müteadal geçişli bir fiildir. Sonra onun düşmanlığını bilenedir.

159- “Size sadece kötülüğü emreder.” yani günahı kötülüğün aslı sahibi kötü yapan şeydir. ?? fiilinin bir mastadır. Manası üzme’dir yani üzücü olan şeydir.” çirkinliği” masiyetleri ve fiil ile söz olarak çirkin olan şeyleri fahsai ?? da Darra??gibi bir mastardır. İbni Abbas’tan kulak yoluyla şöyle rivayet edilir. Masiyet olan şeylerden çirkin kendisine had gereen susturur. Günahlardan kötülük ise had gerekmeyen birşeydir. Süddi bu zinadır der ki cimrilik olarakda anlaşılabilir “ve bilmediğiniz şeyleri Allah’a söylemenizi “ ekin ve sığır cinsinin haramlığı türünden.

180- “Onlara Allah’ın indirdiğine ittiba edin dendiğinde “Bunun yeni başlaan bir bölüm oluşu söylenir. ??zamiri onlar söylenen şeyin dışında bir üstü kapalılığa sahiptir. İbni Abbas’tan rivayet edilir ki Allah Resulu (sav⁷ yahidlerin islama daveteder Rafi bn Harice ve Malik’ bn Avf aksine babalarımızı yaparlarken rast geldiğimiz şeylere uyarız yani onlar bizden daha üsütn ve daha bilgili idiler. Babalarımızdan göndüğümüzü yaparız dediler. Bunn üzerine Alah Teala bu ayeti indirdi denir ki Arapların müşrikleri ve kureyş kafirleri hakkında inmiş olarka ayet kendinden öncesine bağlıdır. Onlar zamiri insanlardan Allah’a eş ve benzerler koşanlar” ayetine aiddir.³ Bilakis rastladığımıza tabii oluruz dediler.” yani bulduğumuzu üzere babalarımız” putlara ibadet olarak denirki manası şöyledir onlara ekin sığır cinsi ve koyunlardan

kendilerine haram kıldıkları şeylerin helalliği hakkında Allah'ın indirdiğine uyun dendiğinde.. onar zamiri önceki ayetlerdeki “insanlara” ve “bilakis rastladığımıza tabi oluruz dediler deki özneye aid olur.

Kıraatı kisai, ?? cümlesinde lam harfini Nun harfine idgam ederek okur. Böylece ?? harfleri ve b harflerne idgam yapılır. Hamzada ?? harflerinden aynı düşünür.

“Rastladığımız şeyere” helal ve haram olarak babalarımızı yapıyor gördüklerimiz şeyleridir.” Haydi babaları birşey anlamıyorsa” yani babalarına nasıl uyarlar. ki babalarını da akıllarını çalıştırmayan insanlardı... deki vav, atif harfidir. Taacub vavi'dir kinama için soru edate eli fonun başına gelmiş de denir. Ve mana şöyle olur. Babalarına tabii mi oluyorlar ki haydi hiçbirşeyden anlamayan cahiller iseler. Bu ayetin lafzı genel, manası özel durum bildirir. Yani babalarının din işlerinden anlamadıkları çünkü onların dünya işerin anladıklarını belirtir. “doğru yolu bulmazlar” sonra onlar bir misal verir. buyururki:

171- “İnkâr edenlerin durumunu duymadığını bağırarak kimsenin durumunu gibidir.” Ayette gören?? kelimeleri çobanı koyanlara seslenmesini ifade eder. Manası Ey Muhammed senin durumun ve kafirlerin durum çobanın iştirmeyen koyunlara bağırması gibi onları Allah'a çağırman ve onara öğüt vermesidir.” bir dua müstesna” bir ses ve bir nida müstesna” misali; köy esor” ayetindeki gibi sözün ona oluşunu bildirmek için inkar edenlere inate eder. Manası; allemaları ve akletmeleri Allah'ta ve resulünden az haber edenlerin durumunu emiri ve nehiyi ancak ses ile anlayan hayvanlardan kendilerine bağırılan koyunları durumu gibidir. Mana kendilerine bağırınlarlar içindir. Söz ise bağırmanın dışındadır.Bu kullanımı arap lisanında yaygındır. Kendilerince mana'nın izahı için sözü ters çeviriler. Derler ki Fulan seni aslandan korkar gibi korkutuyor. Bize şöyle söylenir Fülandan arslandan korkarcasına korkuyorsun. Ayete “anahtarlarını bir topluluk taşıyamazdı.” buyurur ki anla anahtarlarını ancak bir topluluğun taşıyabildiğini şeklindedir.

Bu benzetme şu şekilde de tefsir edilir: İnkâr edenlerin hiçbirşey anlamayan ve akletmeyen putlara dua etmelerinin durumu koyunlara bağırarak çobanın durumu gibidir. Putlar da koyunlar gibi onun bağırmasından birşey anlamazlar. Şu kadar varki o put da kendisine dua ve nida edilmesinden bıkkınlık içindir. Aynı şekilde kafir içinde putlara tapmaktan ve dua etmekten bela'dan başkabirey yoktur. Buna Allah şöyle belirtir. “Onlara dua etseniz bile duanızı duymazlar. VeleVKi duysalar size cevap etmezler.”

172- “Ey iman edenler size rızık olarak verdiğimiz temi şeylerden helal şeylerden yeyin.” Ebu Hüreyre (ra)’den rivayetedilirki Allah Resulu (sav) Ey insanlar Allah güzeldir ancak güzeli kabuleder. Allah müminere de peygambere emrettiğini emreder. Buyururki Ey peygamberler temiz ve güzel olan şeylerden yeyin ve salih amel işleyin.” “Ey iman edenler size rızık olarak verdiğimiz temiz şeylerden yeyin”³ Sonra bir adam saçları dağınık üzeri tozlu semaya doğru ya rab yara diye ellerini almış ki yediği haram içtiği haram giydiği haam ve haram ile gıdalanıyor. Bunun için duası nerden kabul edilecek.” buyrur “Allah’a şükedin.” nimetleri için Eğer yalnızca ona ibadet ediyorsanız.” Gelecek ayette de haram kılanan şeyleri açıklar.”

173- “Size sadece şunları haram kıldı ölü eti “Kıraat Ebu Cafer bütün kur’nda şeddeli olarak?? okur. Kala kıraat imamları ise bazı yerlerde şeddeli okurlar. Neyte ölü eti kesilenmediğinden dolayı kendi kendine ölen her hayvandır. “Kan akan kanı murad eder. Şu ayet buna daleet eder” Veya dökülmüş kan şerait ölü den hayvanlardan balık ve getirgeyi kandan da ciğer ve dalak istisna edip helal kılmıştır. İbni Ömer (ra)’den edilir. Allah esulu (sav) şöyle buyurmuştur”İki ölü ve ki kan bize hı kılınd İki ölü balık ve çekirge iki akan ise (sanıyorum ki) ciğer ve talaktır.” Domuz eti” bununla domuzun bütün parçalarını ve ürünlerini kasdeder. “Bunarı eti ile tabir eder.Çünkü eti ile domuzun büyükbir bölümü anlaşılır. “Ve Allahtan başkasıiçin kesilen hayvan” yani Tağutlar ve putlar için kesilen kurbanlar Ayettegecen ??? fiilinin asıl anlamı sesin yükselmesi demektir. ki; ilahları için kestiklerinde ilahlarını zikirle seslerini yükseltirler. Bu onların içinde dolayı cerayan ede. Hatta Allah’ın adını anmadan veya açıkça besleme söylemeden hayvan kesene mühil denir. Rabi bn Enes ve başkaları bu Allah’tan başası için kesilen hayvan kavlini Allah’tan başkasının ismi üzerine anılan hayvan diye anlar. “Mecburen zerda kalan kimse “Kıraat asım ve Hamza göre nunu’un ve diğer harflerin kesrası ile okur Ebu Amir lam ve vav dışında ona munafiktir.

Yakub da vav dışında böyle okur. İbni Amir; tenvine de uygunluğu gere harekeyen bunu Cezm’in kesra ile harekedeceğinin için yaptığını söyle Zamme hareke veren fiilin ilk harfinin ona eklemek için onun harekesini kendinden önceki harfe nakleder. Ebu Cafer () Tayi kesra hareke ile okur. Ona göre manası da ölü eti yemeye mecbur kalan kimse şeklinde olur. dışında hal olduğu için nasbdur İstisna olduğu?? içinde nasbolduğu söylenir. ??kelimeyi gördüğünde hal anlamında ?? edatının kullanılması

iyi olmaz. Onun yerine kullanıldığında ise istisna anlamı taşır. “azmamak ve tecavüz etmemek bağ aslı bozgunculuğu kasd etmektir. Yara bozulmaya vardığında azdı, denir Udvan’ın aslı da zulüm söylenir. azmamak ve tecavüz etmemekle sözünün manası ihtilafladır. Bazıları azmamak dışında iradeye karşıçkmamaktadır. tecavüz etmemeli dışında.” kendine zulmetmemektir diye açıklara. Veya da yol kesmek ve yeryüzünün de bozgunculuk yapmak için yolculuğu çıkamakla isyan edendir derler. Bu görüş İbni Ababs Mucahid ve Said bn Cübeyr’e aittir. Ayrıca derler ki yolcu da asi olan için zor durumda kaldığında ölü eti yemesi caiz olmaz. Tевbe edenceya kadar yolcu ruhsatına sahip değildir. İmamı Şafi de bu görüşü kabul eder. Çünkü Meyte ölü eti’nin ona mubahlığı bozgunculuk, ve isyanına yardımdır. Bir grup ise azgınlık ve zulmetmenin yemek fiiline raci yani onula ilgii olduğunu kabul eder. ki belirlemedi ihtilaf ederler. Hasan ve Katade azmamak dışında mecburiyet olmadan yemekle ilgili, zulmemek dışında ise doymaakla ilgilidir, derler. Azmamak” dışında ondan başka birşey bulamayarak istemeden yemektir, “zulmetmek dışında ise kendisine sizilen haddi aşmamaktır şeklinde de anlaşılmıştır, ki doyuncaya kadar yenir. Fakat ölmeycek kada ki miktarı ?? ondan kuvvetlice yenir, deir mukatil bn Hayyan’a göre azmamak dışında “helal görmek, zulmetmemek dışında da onda falasıyla faydalanmaktır. Şu şekilde anlayanar da olmuştur. azmamak dışında. Kendisine helal olan miktarı aşmamak; zulmetmek dışında kendisine mübah olan miktarları azaltmamak, kısımamak ve terketmektir. Mesruk der ki ölü eti kan ve domuz eti, yemye mecbur kalan kimse ölünceye kadar hiçbirşey yiyemez hiçbirşey içemez. Yoksa cehenneme girer. Bunlara kaer azmamak ve zulmetmek dışında “kavlinin nasıl anlaşıldığı gördü. Alimler zor durumda mecbur olan kimseye meyte’den yemesi helal olan miktar hakkında da birbirlerinden farklı düşünürler. Şimdi onara bakalım. Ebu Hanif (ra) ve İmamı Şafinin iki görüşünden birine göre anı ölmeyecek kadar dır Şafinin diğer görüşü doyuncaya kadar yemesi caizdir. Bu aynı zamanda Malik’in de görüşüdür. Sehl bn Abullah sie “gayra bağın” cemaata ayrı düşmemektir.” Ve la Adin” ise sünnete mühalif bidat çıkarmaktır. Zarurette haramı olmaya bidatçı için ruhsat yoktur der, ona bir günah yoktur. “yemesinde kendisine bir sıkıntı ve zorlama yoktur. Allah gafurdur mecburiyette yiyen kimseye ‘Rahimdir.” bu hususta kullara ruhsat vermesi ile acıyııcıdır.

174- “Allah’ın kitaptan indirdiğini gizleyenler” Ayet Yahudi alimeri ve onların reisleri hakkında indi. Kendi ayaklarını insanlardan hediyeler ve yiyecekler alıyorlar ve peygamberin kendilerinden gönderilmesini umuyorlardı. Muhammed (sav) kendileri dışında gönderildiğinde geçimlerinin zorlaşacağını ve önderliklerinin kalması korktular. Allah Resulu (sav)’in sıfatlarına yönelip onları değiştirdiler. Sonra Yahudilere bunları şunlar yahudilerin aşağı -tabaka insanların değiştirilmiş sıfatları görünce O’nu muhammed (sav)’in sıfatları aykırı buldular ve tabii olmaılar. Bunun üzerine Alah Teala “kitaptan Allah’ın indirdiğini gizleyenler” yani Muhammed (sav)’in sıfatlarını ve nübüvvetini gizleyenler” ve onu satanlar” yani gizlemekle “az bir fiyata” yani küçük bir karşılığa daha doğrusu kendi aşağı tabaka insanlarında aldıkları yicekelre “işte onar karınlarına ancak ateş yerler.” yani ancak kendilerini ateşe götürecek şeyleri yerler ki bu rüşvet haram ve dini fiyatıdır dı buyurdu. Onaları cehennemle cezalandırma hükmünü verdiğinde sanki onar ateş yetiler durumuna düşerler. Denirki ayetin manası karınlarından onun bir ateş dönüşmesi olduğudur.” Kıyamet gününde Allah onlarla konuşmayacak” yani onları mutul edecek ve rahmetle alakalı onara birşey söylemeyecek “Onarı bilakis azarlayacak anlaşılabilir ki bununla onlara bir kızgınlığı olduğuna murad eder. ki biisine bir kızgınlığı olan kimse için filan onla konuşmayacak denir.”Ve onları tezkiye etmez.” yani onları günahların kirliliğinden temizlemez ve arındırmaz.”Onlara acıklı bir azab vardır.”

175- İşte onlar sapıklığı hidayete azabı mağfirete değşinerdir. Onların ateşe sabrı ne kadar? Ata ve Süddi bu bir soru sormadır. Manası söyledir onarı atşe karşı sabrettiren şey nedir? Hakkı bırakıp da batla uyacak kada onları cehenneme sabretme ye teşvik ede hangi şeydir? diye bir??? yaparlar. Hasan ve katade ise şöyle derler Vallahi onarın ceheneneme dayancakları hiçbir sabırları yoktur. Lakin kendilerini cehenneme yaklaş?????

Nebi (sav) ile sohbetini tencih etmesi ile vade haccı kıssasının bası ve sonunum sıyai ile ifrad’i kabul eder. Ki Aişe’nin hıfzının kuvvetliliği ile İbniÖmer’in peygamber (sav)’e yakınlığı da tercih sebebidir. Ve ihtilatül hadiste Şafi; temettu görüşünü söyler. Derki bundan daha kolay ihtilaf yoktur. Bu hususta hata bir cihatten çirkin isede bu mubahtır. Çünkü kitap; sonra sünnet, sonra umre ile haccı temattı yapma haccı tek başına ifrad yapma ve kıran haccının bütün hepsini içine almasına delalet eden aksibir husus bilmememdir. Yani sıralama ttematta ifrad ve kıran

şeklindedir Haccı ifradın Allah Resulu (sav)’ın zamanı görmüş ilim ehlinde tanınların hiç kimsenin hacda mukim olmadığını ancak hacca ihramla başlamış olduklarını isnad etmesine benziyor. Şeyhimiz imam İbni Ömer ve Aişenin rivayetinin birbiriyel çeliştiğini söyler. Buun kasden olduğuna dalelet eden durumlar vardır. İbni Ömer’den şöyle rivayete tmiştik Allah Resulu (sav) Veda haccından Umreye ihacca ekleyerek temettu yaptı, 3Aişe peygamber (sav)’in ümreyi hacceyi temettusu hakkında verdiği haberi de urve den İbni Şihab nakleder ki insanlar, da onunla birlikte İbni Ömerden salimin bana haber verdiği şekilde temettu yaptılar. Ve İbni Abbas rivayet eder. Allah resulu (sav) Bu bir umredir. Onu bir temettu yaptık.”Sad bn Ebu Vakas temettu hakkında Allah Resu (sav) onu yaptı ve bizde onla birlikte yaptık “ der hocamız imam Cabir’den rivayet edilen hadisi delil gösterir. Ancak hacca niyetle çıktık. Temettu yoktu çünkü onları çıkışı hacca yöneikti sonra onlardan umreyi önce yapanlar ve peygamber (sav)’in muta yapmasını emredinceye kadar hac’da kurban koşanlar oldu.

“Eğer engellerseniz “alimer, ihramlının ihramda çıkmasının mubah olduğu engellenme durumunu hakkında ihtilaf etmişlerdir. Bir grup, beyti harama ulaşmayı ihramı yerine getirmeyi bir düşma yahut hatalı yahut yera yahut parasızlık yahut binek yokluluğu ile engelleyen herşiyin ihramdan çıkmaya mubah kıldığını kabul eder. Bu görüşte olanlar İbni Mesud, İbrahim en-Nahai Hasan, Mucahid Ata, Katade ve Urve bn Zübeyr’dir. Bu görüşte olan mezhep imamları ise sayanüs sevridir ki, Iraklılar da bu görüştedir. Engelleme4nin arap dilinde illet veya hastalığın alıkoymasıdır derler. Kisai ve Ebu Ubeyde ise engellenmenin hastalık veya nafakanın bilmesi olarak olabilecek şeyler dir. deler. Birşeyden engellenmez muhsar denir. Düşmanıhapsetmesi ve zindan dolayısıyla olan durumları ise engellenmeye konu olan kişiye de mahzur denilir. Düşmanın hapsetmesi burada manada olduğu üzere sadec hastalığa kıyas olarak engelleme görülmüştür. ki; el-Ensari’den rivayet edilen şu hadisi delik sayarla. Allah Resulu (sav) şöyle buyurur. kırılan ve tapal olan kimseye hac karşılaşılan duruda dolayı ihramdan çıkmaktır. “30. ikrime ibni Abbasa ve Ebu Hureyre sordum doğrudur dediler der. Bir grup ise düşmanın hapsetmesi dışında ihramdan çıkmayın kimseye mubah olmadığı görüşünü kabul eder. ki; İbni Abbasın görüşüdür, derki düşmanın engellemesi dışında engelleme yoktur. Bu mana İbni Abbas görüşüdür, derki : Düşmanın engellemesi dışında engelleme yoktur. Bu mana İbni Abbas’tan İbni Ömer’den ve Abdullah bn Zübeyreden rivayet

edilir. Ayrıca bu görüşte oluklarını Said bn Müseyyib ve Said bn Cübyerde söylerler. Şafî Ahmed ve İshak da mezhep olarak bunu benimserler. Mahzur olma ile mahsur olma durumunu aynı manada oluğunu söylerler. Seleb derki Araplar, bir kimse ihtiyacından engellendiğinde mahsur, ve o kimseyi eğer düşman gitmekten engellerse veya muhasara ederse muhsar diye kabul ederler. Bu ayetin hudeybiye kıssası hakkında inmesini de delil sayarlar. ki bu olay düşman tarafından bir hapis ve engelleme idi. Buna ayetin sıyakındaki emin olduğunuzda kavli dalelet eder. Eminlik, korkuan dolayı gerçekleşir. Onlar; İbni Abbas'tan rivayet edilen hadisi de zayıf bulurlar. ki, İbni Abbasın sözü düşmanın engellemesi dışında engelleme yoktur'dur ve Bazıları ise bunun sadece kırılma ve topal olma durumunu ile helal yani ihramdan çıkma olcağına tevil ederler. ki ihram akdinde bu şartlanmış olduğunda böyledir. Aynı şekilde subağa bat zübeyri anlamasında peygamber (sav)'in ona "Hac' et şartı ve koş Allah'ın beni hapsettiğin yerde ikamet ettiğim yerdir de diye buyurduğunu rivayet edilir. Sonra Muhzar, kuran kesmekle ve baş tıraş etmekle ihramdan çıkar. Kurban bir koyundur. Kurbandan kolay gelen vardır." Kavliünden murad edilen budur. İlim ehlinin çoğunca muhsar kaldığı yer kurbanını kesme yeridir. Çünkü peygamber (sav); Hudeybiye de kurbanını kesmiştir. Bir kısım dim Muhsar (yani engelenen kimselerin)'in ihramı üzere kalacağı , kurbanlığını harem'e göndereceği ve orada onu kesecek birine talima vereceğini sonra ihramdan çıkacağını söyler. Du; Iraklıların görüşüdür. Bir kurbanlık bulamadığında ise muhsar'ın durumu hakkında yine farklı görüşler vardır. Bir görüşengöre kendisine bir bedel yoktur. Böylece ihramdan çıkar v kurbanlık; buluna kader zimmetinde yer alır ikinci bir görüşe göre kendisine bir bedel gereklidir. Bunun üzerinde de görüş ihtilaf bulunmaktadır. Bir görüşte o kimse temettu orucu düşer başka bir görüşte bir koyun parası yiyecek olarak tasadduk edilir. Eğer bu şekilde doyurmaktan aciz ise giyinme ve koku sürünme fidyesinde olduğu gibi yiyeceğin herbir ölçüsü (iki ???) Yaklaşık 832 gr.) için bir gün oruç tutar. İhramlı kimse soğuk veya sıcakta dolayı başını gömlek giymekle örtmeye ihtiyaç duyarsa veya hastalık sebebiyle yahut için de güzel koku bulanan ilaçlarla tedavi olmaya ihtiyaç duyarsa yaptığında kendisine fidyeye gerekir. Fidyesi isetertib ve tadil üzere kendisine bir koyun kesmek düşer. Eğer bulamaz ise bir koyuna fidyeye biçer ve o parayla yiyecek satın alır ve tasadduk eder. Eğer bunu da yapamaz ise herbir müd için bir oruç tutar. Soünra muhsar eğer hadisine gerekli olmuş olan bir farz ile ihramda ise

bu farz onun zimetine geçer. Yok eğer nafîle olarak haccediyorsa ona kaza etmesi gerekirmi? ihtilafî bir husustur. Kaza etmesinin gerekmediğini söyleyenler malik ve Şafî, kaza etmesinin gerekli olduğunu yani vacibla geldiğini söyleyenler ise Mucâhid Şâbi Nâha ve ashâbı reydir.

“Kurbanlıktan kolay gelen vardır.” yani kurbanlıklardan kolay olanı vacibdir. Cümle mahallen merfu durumdadır. Denir ki ??? nasb mahallendendir. Böylece anlaşıyor kolay geleni kurban?? olur.

Ayette kullanılan kurbanlık anlamındaki Hedy kelimesinin çoğulu Hdyetün'dür. Allah'a yakınlaşmak olarak kurban etmek için “Beyt'e götürülen her hayvan için kullanılan bir isimdir. Kurban'dan veya gelen bir koyundur. Bu görüş Ali b. Ebi Talib ve İbni Abbas'a aittir. Çünkü kolayca cen yakın kurbanlık koyundur. Hasan ve katade kurbanı en üstünü bir deve ortası bir inek ve en aşağısı bir koyundur. derler. Kurban mahalline ulaşana kadar bağlarınızı tıraş etmeyin” Alimler kurbanının kendisine ulaşması ile muhsar'ın ihramdan çıkacağı mahal hakkında ihtilaf ettiler. Bazıları mahsur kaldığı mevkide kurbanı keser. Harem içinde olsada olmasada birer. ki “Mahalline sözünün anlamı kurbanın kesilmesinin helal olduğu yerdir. “Mesur b. Mahrime Hudaybiye kıssası hakkında şöyle rivayet eder. Antlaşmanın yazılması tamamlanınca Allah Resulu (sav) ashâbına kalkın kurban kesin sonra tıraş olur. buyurdu. Vallahi onlardan hiçbiri kalkmadı Hatta öyleki bunu birçok kez söyledi Nihayet onlardan hiçbiri kalkmayınca ümmü Seleme'nin yanına girdi ve ona insanlardan karşılaştığı durumu anlattı. Ümmü Selame Ey Allah'ın peygamberi bunu istiyor musun? çık, hiçbirbidi ile kalemi konuşma deveni kes herbirini çağırırsen tıraş etsin dedi. Bunun üzerine çık kimseyle konuşmadı Bunları yapatı devesini kesti. Beraber ayrıldı. “Ve beraber onu tıraş etti. Bunları gördükleride kalktılar ve kurban kestiler. Sonra birbirlerini tıraş ettiler Hatta neredeyse birbirlerini öldüreceklerdi. “Yani scakta ve izhidamdan bazı alimler muhsarın kurban mehdli harem'dir eğer hıca ise mahalli kurban bayramı günüdür. Veya ümre yapan ise mahalli, kurbanının ulaştığını gün harem'dir derler.” Sizden hasta veya başında bir eziyeti bulunan kimse yani bir hastalık veya başğarsından tıraş oraya mevcut kalmamız dışında ihram halinde başınızı tıraş ettirmeyiniz. “Bir fidye verilir.” Burada bir ??? mevzu bahistir. Şöyle olması tabiidir. Tıraş olana fidye gerekir. Ayet; kab b. Ucre hakkında nazil olmuştur. Rivayet eder ki Allah Resulu (sav) onu görür ki o yüzü gözü bitlenmiş durumdadır. “Anan olasıca sana eziyet veriyor mu? diye sorar. Evet der. Bunun üzerine Allah Resulu (sav) iç Hudeyb'yede iken

tıraş olmasını emreder. Onlara ihramdan çıktıklarını ise açıklamaz. ki onarda mekke'ye giremem arzusunda. Ve Allah fidye'yi bildiren bu ayeti indirir. Allah Resulu (sav) de ona altı fenkir arasında farklı olarak doyurmasını veya bir koyun kurban etmesini yahut da üçgün oruç tutmasını emreder.” bir koyunkurban etesini yahut da üçgün oruç. “Veya bir sadakadır.3 yani altı fakire üç sağ, herbir fakir içinde yarım sağdır.” (sağ yaklaşık üç kilogramdı. “Veya bir kurban” herhangi bir kurban olarak hayvandır ki en olası bir deve orta hallisibir inek ve ona hafifi bir koyundur. Kişi hangisini istese keser. Bu fidye tercih ve takdire bırakılmıştı ki kurban kesme oruç tutma ve sadaka verme arasında birini seçer. Her kurban veya ihramlıya düşen yiyecek mekkede olur ve harem'in fakirlerine tasadduk edilir. Ancak mahsur'a gereken kurban hariçti. O mahzur kaldığı yerde kurbanını keser. Oruç'a gelince dilediği yerde tutması hakkıdır. “emin olduğunuzda “ yani korktuğunuzdan ve hastalığınızdan iyileştiginizde “Umreyi hacca temettu yapan kimseye kurbandan kolay gelini vardır.” Bu muta hakkında ihtilaf vardır. Abdullah bn Zübeyr manasının şöyle olduğunu kabul eder Mahsur bırakılan kimse taki hacı geçirir.. Ve İhramdan çıkmaan mekke'ye gelir umre yapmak sebebi ile ihramdan çıkar. Bu şekilde ihramdan çıkmakla faydalanır. (Muta faydalanma demektir.) Bu umre gelecek yıla aittir. Sonra hacceder Böylece bu ihramdan çıkması ile gelecek yıldaki ikinci ihramına kadar faydalanmış yani temettu yapmış olur Bazılarına göre ise mana şöyledir. Engellenme sonrası ihramınızdan çıktığınız halde iken emin olursanız umrenizi geçirmeden ve gelecek yıla Umre bırakmadan hac ayları içinde umre yaparsınız sonra ihramdan çıkarsınız böylece ihramdan çıkmanızla hacca kadar faydalanırsınız. Sonra hac için tekrar ihrama girersiniz.Üzeriniz kurbandan kolay geleni gerekir. Bu Allame, İbrahim, enNahai ve Sai bn Cübeyr'in görüşleridir. İbni Abbas, Ata Macahid ve bir grup da derlerki Bir kimse hac aylarında uzaklardan umre yapmak için gelir. umresini yapar ve ihramsız olarak mekkede ikamet eder. Taki hacca mekke'den çıkar. Bu yılında haccederve böylece Umreden ihramdan çıkmakta hac için ihrama girmeye kadar faydalanır. Burdaki faydalanma yani temettu; Umreden çıktıktan sonra hacca ihrama girinceye kadar ihramda kendisine yasakda şeylerden faydalanmaktır. Temettu kurbanının vucubunda dört şey vardır. Birincisi hac aylarında umreye ihrama girmek. İkincisi Bu seni içinde umreye tamaladıktan sonra haccetmek üçünsü mekke de hacca ihrama girmek ve ihram için mikat yerlerine geri dönmek döndürücüsü mescidi haram'da hazır

olanlardan yani mukim olanlar dan olmak. Bu şartlar bulunduğu zaman o kimseye kurbsandan kolay geleni gerekli olur. Ki bu koyun kandır. Bayram günü kurban eder. Eğer hacca ihrama girdikten sonra ve kulun bayramıdan önce keserse de bazı ilim ehline suçlara karşılık kan gib caiz olur. Bazıları ise kurbankanı olarak kurban bayramında önce caiz olmaz görüşündedir. bulamayan kimse kurban bulamayan “Hac’da üçgün oru tutar.” yani Arefe günü Zilhaccenin sekizinci günü ve Zilhiccenin sekizinci gününden önceki gün tutulan üç gün oruç tutun. Eğer hacca ihrama girikten sonra arefe gününden önce tutursa caizdir. Alimlerin ekseisi teşvik günleri ve kurban bayramı günü tutulmasını caiz görmezler. Bazıları ise teşvik günlerin de üç gün oruç tutulmasını caizliğini kabul eder. Bu görüş Aişe İbni Ahmed ve İshak’ın görüşleri de bu yöndedir. geri döndüğünde yedioruç yani ailenizin yanına şehrinize döndüğünüzde de yedi gün oruç” yani ailenizin yanına şehrinize döndüğünüzde de yedi gün oruç tutun. Vele ailesinin yanına dönmeden önce yedi oruç tutarsa caiz olmaz. Bu ilim ehlinin çoğunluğun fikridir. Ve İbni Ömer ve İbni Abbas4tan bu şekilde rivayet edilir. Hac işlerinden boşaldıktan sonra tutması caiz olur. Ayette geçen geri dönmekten murad edilen onların budur, diyenler de vardır.

“Bunlar tam on gündür.” Bunu; kuvvetlendirme anlamına zikreder çünkü araplar; hesaba tam bir şekilde vakif değildiler ve fazlaca açıklama ihtiyaç duyuyorlardı. Denir ki burada bir takdim tehir vardır. Yani hac’da üçgün ve döndüğünüzde yedi gün on oruç tutulması tam bir on günlük oruçtur demektir. Ayette geçen tam lafzının sevab ve ecirde bir tamlık kurban yerine oruç tutulmasında dolayı murad edilen tamlık ve şartları ile sınırları ile bir tamlık anlamlarında olduğu söylenir. Yine deni ki tam lafzı haberir ve manası emirdir. Bana göre tamalayın eksik bırakmayın şeklinde anlaşılabilir.” bu yani bu hüküm mescidi haram’da ikamet eden ehli bulunmayan kimse içindir.” “Mescidde Haram’da ikamet etme hususu ihtilaflıdır. Bir grup alim kasdedilenerin Mekke’liler olduğunu söyler ki Malik’in görüşü budur. Harame ehli olduğu şeklinide anlatanlarda vardır ki, Tavus onların başında gelir İbni Cüreye kasdilenlerin arafat, Reçli ve Dacran ehli olduğunu söyler. Şa fiye göne namazı kasretme mesafesinden az olmak üzere mekke’dülüğünden bulunan her kimse’dir Böyle durumdaki kişi Mescidi Haram’de mukim bulunan demektir. İkrimeye göre mikad yerlerinden içerde olanlardır. Ashabı rey ise mikat yerlerindeki kilerdir mikat yerlerinden dışardakiler Mescidi haam ehlinden sayılmazlarder.

Kıran haccının kurbanı da temettu haccının kurbanı gibidir. Mekkeli İran haccı veya temuttu hacı yaptığında kendisine kurban düşmez İkre İbni Abbas'a haccı temettu soruldu. Ve o şöyle cevap verdi Muhacir, ensa ve Nebi (sav)'in eşleri veda haccına katıldı. Katıldık mekkeye geldiğimizde Allah Resulu (sav) Hacca çıkışınızı Ümre yapınız. Ancak kurbanlığını işaretleyen müstesna.” buyurdu. Beyti tavaf ettik, Safa ile Merve ile arasında say yaptık. Kadınlara yaklaştık. elbisenizi giydik sona Terviye akşamı hacca telbiye getirmemiz emrolundu. Bitirdiğimizde haccımız tamam oldu ve üzerimize kurban vacib oldu.

??????????????

tıran bu amele karşı onları cüret ettiren ne?

Kisai ise onları cehennem ehilen karşı sabrettirmez yani cehenneme onları devamlı olanlar yapmaz diye açıklar.

176- “Bu; Allah'ın kitabı hak ile indirmesidir. yani a azab; Allah'ın kitabı hak ile indiğindendir. Onu inkar ederler ve ona kafir olurlar İşte o zaman bu raf mahallinde dur Bazı alimler, ise nasb mahallinde ve manasının bunu onlara yaptık” şeklinde olduğunu söylerler. Allah'ın yani çonkü kitabı hak ile indiren Allah'tır kitabıa sonra o kitap hakkında birbirleriyle ihtilafa girdiler. Denirki “Bunun manası yani onları allah'a karşı küfür ihtilaf ve cüretkar işler yapanlar kıldı Çünkü Allah; karşıküfür ihtilaf ve cüretkar işler yapanlar kıldı. Çünkü allah; kitabı hak ile indirdi. Buna göre Allah teala onları uyarsan da uyarmasında onlara birdir iman etmezler. Allah onların kalplerini mühürlemiştir. buyurur. Kitapta ihtilafa düşünler.” yani bir bölümüne iman edip de bir bölümünü kabul etmeyenler kesinlikle uzak bir hılat içindedirle.” Uzak bir sapıkdıktadırlar.

177- “Yüzelerinizi doğur ve batı yönüne çevirmeniz iyilik e??????? kıraat; hamza ve hafs ?? daki ra harfini nasb ile okurlar. Geri kalanlar ise raf hareke ile okurla. Raf hareke ile okuyan?? yı isim ??yide onun haberi olarak irab eder.ayeti şu şekide onlar iyilik yüzleriizi doğu ve batıya çevirmeniz değildir. Bir iyilik sahisini cennete sokacak her hayırlı ameldir. Bu ayetin muhatapları ??ihtibatlıdır. Bu grup mufessir bununla yahudileri ve hristiyanlara kasdettiğini söylerler. ki yahudiler beyti Makdise batı yönünde namaz kılıyor hristiyanlar ise doğu tarafına namaz kılıyorlardı. Bunun üzerine Allah teala iyinin onların dinlerinin ve amellerini dışına olduğunu haber verdi Lakin onu bu ayete açıklamadı. Zikredilen tefsiri; katade ve mukatil bn Heysan aittir. diğerleri ise şöyle açıklar bununla murad edile müminlerdir. İslamın doğuşunda fazların

nuzulunden önce şehadet getirdiğinde ve herhangi bir yöne naaz kıldıgında duyordu. ki sonra bunun üzere öldüğünde kendisine cennet hak görülüyordu. Allah Resulu (sav) hicret edip te farzları inzal olduğunda, had'ler belirlendiğinde ve kible Kabe'ye çevrildiğin de Allah bu ayeti indiddi buyuruki doğruyu ve batıya namaz kılmanız, bundan başka birşey yapmamanız iyilik değildir. Lakin iyilik bu ayette zikrettiği şeylerdir. Bu açıklama üzere olanar ibni Abbas Mucahid, Ata ve Dahhak'tır ?? kavlini Nafi ve İbni Amir ?? diye nunu şaddesiz olarak ve diye nasb olarak okurlar. “Allah’a iman eden kimse??isim mevsulu ?? haberinin ismidir.???haberdir????Diye cümle kurulmaz. Burada irabın nasıl olacağı ihtialf konusudur.??isim mevsula masdar mevkiinde bulunduğnda onu??için haber kılar. cümle sanki lakin iyi Allah’a imandır. şekline girer. araplar ismi fiil için haber yaparlar.

Bu açıklamalardan sonra manası hakkıda söylenenleri görebiliriz. Cömertlik gereklidir. ve cömertlik cöertliğin gerekliliğidir demek gibilakin iyilik Allah’a iman eden kimsedir sözünün manası lakin iyilik Allah’a iman eden kimsenin yaptığıdır. olur. “Onlar, Allah katında derecedendir.” ayetinin onlar Allah katında dereceler sahibidirler.” şeklinde anlam ifade ettiği gbi bu ayet de lakin iyilik sahibi Allah’a iman edendir. “diye anlaşılabilir. İyilikten urad edeline mana isyan ve takvadır. “son günü ve meleklerle bütün hepsine kitaba yani indirilmiş kitablara peygambere tümüne birden mal getirelerdi. mal verindir. onun sevgisi üzere burdaki kapalılık üzerinde müfessirler ihtilaf ederler. Müfessirlerinin çoğunluğu onun sevgisi üzere “ kinayesinin mala aid oluşunu ve manasının sıhatinde ve mal sevgisi içindeyken mal veren kimse olduğunu söylerler.

İbni Mesud ise söyle tefsir sen sıhhatli cimri zenginliği düşünen ve fakirlikten korkan iken mal vermendir ki; iyilik olan budur Ebu Hüreyre rivayeteder Nebi (sav)’e bir adam gelir. Ey Allah’ın resulu hangi salaka daha cevaptır der buyururki sıhhatli fakirlikten korkacak zenginliği düşünecek ve zamanın hatta boğazınabirşey bu filanın şu fülanın diyecek kadar cimri iken tasadduk etmendir. Ayrıca bu kapalılık Allah’a addir de denilebilir. Yani Allah sevgisi üzere anlamına anlaşılır. yakınlar “ Akrabalık bağı olanara. Süleyman bn Amirden rivaet edilir Nebi (sav) şöyle buyurur. Miskine sadaka bir sadakadır akrabaya iki sadakadır biri sadaka diğeri aradaki bağıdır.” yetimlere, miskinlere ve yolcuya mucahid derki musafir (yolcu) ailesinden kopuk ve sana uğrayan demektir. Yolcuya yolda olmasından dolayı yolun oğlu denr. Yolcu’nun konuk

anlamı olduğu da söylenir. Nebi (sav)’i “Allah’a ve ahiret gününe iman eden konuğuna ikram etsin.” edilir ki Nebi (sav) Yanmış şir hurma ile olsa dilenciye veriniz” buyurur. bir rivayette de ona buyururki yanmış bir hurmeden başka birşey bulasan bile onu ver.” kölelere yani mukatebe yapmış ??Müfesslerin çğı bu lafzı mukateb köle olarak onlar Canlıyı hürriyetine kavuşturmak ve köle azad etmek de denir. Ayrıca esirleri fidya kabul etmek de anlaşılır Namazı kılan v zekatı veren ve ahidlerine vefalı olanlar kendileri ile Allah (cc) arasındaki ve kendileri ile inanlar arasındaki ahid verdiklerinde yani vaad ettiklerine yerine getiriler. Yemin ettiklerinde odak adadıklarına yaparlar. Bir ahid yaptıkların da ise vefa gösterirler. Konuştuklarında doğru söylerler ve eman verdiklerinde de hiçbir kötülük yapmazlar kıraat alimleri ?? kavlinin merfululuğu hakkında ihtilaf ederler. Haber üzerine atıf olduğu söylenir. Manası lakin iyiliği sahibi müminlerdir ve ahidlerine vefa gösterenlerdir şeklindedir. deni ki sanki sınıf sınıf sayar gibi bir durumdadır iyilik sahibi olanlar şunlar, şunlar ve ahidlerine vefa gösterendir. Şöyle de açıklanır ibtida ve haber üzere merfu olur yani onlar ahidlerien vefalı olanlardır şeklinde.

“Sabredenler” Bu kelimenin mensub halde bulunması üzerine dört görüş vardır. Ebu Übeyde şöyle açıklar.” Nasb olması sözü uzatmaya yöneliktir. Araplar söz uzadığında irabı ve cümle tertibini değiştirirler. Maide sûresindeki sabiiler ve hiristayanlara ve Nisa suresindeki “Namaz kılanlara” ayetlerindeki durum gibidir kendinden önceki yakınlar kavline bağlarına olarak gasb olur diye de açıklanır ki manası sabredenlere veren şeklinde olur hali Medh üzere nasbtır. Araplar melih ve zem etmeye sözü nasbedeler. Onlar medhedilen ve zemmedilen kimseleri murad eder. Bu anlamı sözün başına uydurmazlar ve nasb ederler. Medhe örnek namazı kılanlar kavli gibi zamme örnek nerde bulunsalar lanetlenirler. kavli gibi “zorlukta” yani fakirlikte zararda hastalıkta ve afetde “savaşta Ali bn Ebi Tailb (ra)’den rivayet edilir. Savaş iyice kızıştığında bir grup bir grupta karşılaştı Allah Resulu (sav) ‘ koruduk hiç kimse düşmana ondan daha yakın değildi işte onlar doğru söyleyenlerdir.” imanları hususuna ve onlar muttakilerdir.”Allah’ın haram kılığı şeyere karşı kendilerini sakınanlardır.

178- “Ey iman edenler sizin üzerinize kısas farz kılındı. “Şabi kelbi ve katede derlerki: Bu ayet arap mahallerinden Usi hakkında indi cahiliye döneminde islâmın gelmesinden az önce birbirleriyle savaşıyorlardı iki taraf arasında ölenler ve yaralılar vardı ki birbirlerine galib gelememişlerdir. Nihayet islam geldi katade ve Nukatil bn Hayvan

kureyza oğulları ile nadiroğulları arasında oldudeler Said bn Cübeyr ise Evs ve Hazreç arasında geçtiğini belirtir hepsinin birleştiği nokta şeref ve büyüklükçe bir grubunu diğerini göre bir fazlalığın olduğudur ki; onların kadınlarını mehirsiz olarak nikahlıyorlardı. Bizden bir kaleye onlardan hüsrân bizden bir kadına onlardan bir erkeği dahası bizden bir erkeğe onlardan iki erkeğe öldürümeye yemin ettiler Yaralılarını onlarınki katı yaptılar. Bu işlerini Nebi (sav)’e söylediler. Bunun üzerine Allah Teala bu ayeti indirdi ve eşitliğini emretti. Onlar razı oldular ve teslim oldular. Ayette “ üzerinize kısas yazıldı.” buyurur.

Yani: Üzerinize kısas farz kılındı.” ölümler hakkında.” kısas yaralamalarda ve diyetle eşitlik ve denklidir. Kelimenin takib ettiğinde izi takib ede kimsenin yaptığı fiili ifade eder. Kendisine birşey yapılan kimse yapılan şeyi takib eder ve onun aynısını yapar.

Allah Teala bu emri belirttikten sonra kısasın uygulanacağı kişiler arasında ki denkliliği belirtir. “ “Hüre hür, köleye köle ve dişiye dişi” Bu hüküm cümlesinde müslüman hürlerden müslüman kadılandan veya mucahidlerden hürlerden ve mucahidlerden kölelerden iki kan birbirbirine denktir. Bu sınıflardan bir kimse öldürüldüğünde öldürülen erkekse karşılığında katil erkek ve dişi öldürülür. Bir kadın öldürüldüğüne de karşılığında katil erekse erkek öldürülür. Kadınsa kadın öldürülür. Ancak bir mümin kafir karşılığında öldürülmez. Aynı şekilde bir hürde köle karşılığında öldürülmez Ve baba oğula müslüman da zımmiye kısas edilmez. Aksine zımmız müslüma köle hüre ve oğul babaya kısas edilir. Bu görüş sahabe ve tabiin ilim ehlinin çoğunluğuna aittir.

Ebu Huceyfe rivayet eder Ali (ra)’a kuranın dışında peygamber (sav)’den bir hadis biliyormusun? diye sordum o da Taneyi yanan rüzgarı yaratan’a yemin olsun ki hayır yok ancak Allah kur’anda anlayan bir kul getirir ki bu sahifede olan şeydir dedi. Bu sahifede olan şeyde nedir? dedim. Esirin serbest bırakması ve bir müminin kafire karşılık öldürülmeyeceğidir dedi. İbni Abbas’tan rivayet edilir: Alah Resulu (sav) “Had cezaları mescidlerde gerçekleştirilmez. ??da oğula karşılık öldürülmez. buyurdu. Şabi, Nahai ve ashabi rey müslümanın zımmı kafine karşılık öldürüleceğini ve ayrıca hürün de köleye karşılık öldürüleceğini ve ayrıca hüründe köleye karşılık öldürülüğünü kabul eder ki; müslümanın zımmize karşılık öldürülmeyeceğine ve bir grubun tek kişiye karşılık öldürüleceğine hadis delildir ve Ömer bn Hattab’ın beş veya attı kişiyi kendisini başkına öldürdükleri kişiye kısas ettiği ve eğer

bütün sana'lılar ona öldürmek için birleşselerdi ona karşılık onların hepsini öldürüldüm dediğin said bn Musebey rivayet eder. Canlarda icra edildiği gibi kısas organlarda da icra edilir Ancak tek bir husus dışında ki sihhati ve sağlam hasta ve eksik kişiye karşılık öldürülür. Yani vücudu tam katil; ayakları olmayan maktule karşılık kısas edilir. Onlarda da çolak bir el veya eksik parmaklı bir el kesilse ona karşılık tam ve sağlam el kesilmez. Ashabı rey kısası organlarda ancak iki hür erkek veya iki hür kadın arasında cari görür. Erkek ve dişi arasında ve hürle köle arasında organlar için kısasa uygulamaz. Diğer cumhura göre organlar kısasta can'a kıyas edilmiştir. Enes bn Nadir rivayet eder. Rabbinin halasının dizi koşarken kırlıdı. Ondan affetmesini istediler. Kabul etmedi erş vermeyi teklif ettiler kabul etmedi. Allah Resulu (sav)'e geldiler. Ancak kısasa razı oluyordu. Bunun üzerine Allah Resulu (sav) kısası emretti. Enes bn Nadir Ey Allah'ın resulu rabi'nin halasının dizini sen mi kırırıyorsun? dedi seni hak ile gönderen Allah'a yemin olsunki hayır sen onun dizini kırmazsın dedi. Bunun üzerine Allah Resulu (sav) Ey Enes Allah'ın kitabında kısas var" buyururdu. Kavim razı oldu ve affettiler. Alah Resulu (sav) de "Eğer Allah'ın kullarından biri Allah'a yemin etse elbette onu haklı çıkarırır." buyurdu. kardeşi tarafından kendisine birşey affedilen kimse" yani amden öldürmede kısas kendisine vacib olan kimseye kısas talebinden vazgeçerse ve diyetle razı olunursa müfessirlerin çoğunluğu bu ayeti böyle anlar ve affetmek amden öldürmede diyeti kabul etmektir derler kardeşinde tarafından yani kardeşinin kanından kareşle maktulü kasteder. "al" ve ??de zamirlerin nereye aid olduğu kapalıdı ki iki zamire kendilerinden önceki??? ismi mevsuluza aiddir. Bu da tabiiki katildir birşey den kasdedilen ise kısastır Velilerin affetmesinde kısasın düşmesi delildir. Çünkü kan'dan birşey yani kısas ortadan kalkmış olur." Marufu uymak" yani diyet isteyeneye marufa ayması gerekir. Hakkında daha fazlasını talep edemez." ve ona ihsanın edası vardır." yani kendisinden istenene diyeti oyalamaksızın iyilikle vermesi gerekir. Her iki tarafada ü zerine düşen ve hakkı olan hususlarda iyilikle davranması emredilir.

sahabe ve tabiin alimlerinin çoğunlunun görüşü kan sahibinin kısastan vazgeçip affetmesinde diyet alması hakkı olur. Buna katil razı olmazsa ki bir kısım alimler hakkı ancak kailin kabul ettiği diyetir derler. Bu görüş Hasan, en-Nahai ve ashabı reyin'dir delilleri ise Allah Resulu (sav) "sonra size ey huzaa kabelisi hüzey kabilesinden bu maktulu öldürürmüsünüz. Ben vallahi onun velisiyim. Ondan sonra kim bir adem

öldürüse öldürülenin ailesi iki seçenek arasındadır isterlerse öldürüler isterlerse diyet alırlar. Buyurmasındadır. Bu rabbinizden bir hafifletme ve bir rahmettir yani bu kısası affetmekde diyet alma olarak zikredilen rabbiniz bir nafîle ve rahmettir ki; can ve yaralanmalarda kısas Yahudilere Tevratta bir farz idi. Onlara diyet almak yoktu. Hristiyanların şeriatında de kısa bulunmuyordu. Bunun üzerine Allah bu ümmete kısas ile diyet olarak yoktu. Hristiyanların şeriatinde de kısas bulunmuyordu. Bunun üzerine Allah bu ümmete kısas ile diyet olarak affetmek arasında bir hafifletme ve rahmet olarak tercih etme hakkı verdi.” Bundan sona kim zulmederse” affettikten ve diyeti kabul eden sonra katili yani suçluyu öldürürse” ona açıkli bir azab vardır.” Bu azab kısas olarak öldürülmeti İbni Cüreye öldürülmesi gerekir affedilmesi kabul edilmez. Ayettede katilin öldürmekle kafir olmayacağına delil vardır. Çünkü Allah Teala öldürmekten sonra da ona iman hitabı ile hitab eder buyururki Ey iman edenler üzerinize kısas farz kılındı.” Ayetin sonunda ise kendisine kardeşinden bir şey affedilirse” buyurur. Ve burada iman kardeşliğini murad eder ki öldürekle onlar arasındaki kardeşlik kalkmaz.

179- “Size kısasta hayat vardır.” yani sağ kalmak beka öldürmeye yönelen kimse öldürdüğünde kendisinin de öldürüleceğini bilirse öldürmekten uzak durur. Böylece onda onun sağ kalması ve öldürmeye karar verdiği kimsenin sağ kalması vardır. Misilleme hakkında ise öldürülmek öldürmeyi uzaklaştırır denir hayatın manası için de kısa sebebiyle ahiretteki ki cezadan kurtulmaktır ki dünyada suçundan dolayı kısas edildiğinde ahirette hayat kazanır. Eğer dünyada suçundan dolayı cezalandırılmaz kısas edilmezse ahirette ceza olarak kısas edilir denir. “Ey akıl sahipleri umulurki sakınırsınız.” yani kısastan korkarak cinayet işlemekten uzak durursunuz.

180- Üzerine yazıldı.” yani üzerine farz kılındı birinize ölüm geldiğinde yani ölüm sebepleri ve hastalık etkileri oluştuğunda bir hayır bırakacaksa yani bir mal mal olarak anlaşılması için bir benzeri hayırdan infak ettiğiniz” ayetinde hayr mal ve para anlamlıdır.”ana babaya ve akrabalara vasiyyet islamiyetin doğuşunda mal sahibi olarak ölen kimseye ana babasına ve akrabalarına vasiyet etmek bir farz idi. Sonra miras ayeti ile nashedildi. Amr bn Hanice’den rivayet edilir ki Nebi (sav)’in devesinin yularını tutuyordum. Şöyle buyurdu Allah her hak sahibine hakkına vermiştir.” varise vasiyyet yoktur. Bir grup ilim vasiyyetin farziyetinin mirasçı olarak akrabalar hakkında mensuh akrabalardan ve ana babadan

mirasçı olacakların hakkında ise ferziyatının devam ettiğini kabul eder. Bu görüş sahipleri arasında İbni Abbas Tavus katade ve hasan sayılır. Tavus bir kimse bir kısma vasiyet yaparsa onların isimlerini belirler ki muhtaç akrabalar bırakacaksa diğerlerinden vasiyyetini çekilir ve akrabalarına verilir. Çoğunluk dim ve farziyetinde bütün hakkında mensuh ve mirasçı olmayanların hakkında ise mustahab olduğunu benimser. İbni Ömer'den rivayet edilir ki Allah Resulu (sav) “Vasiyyet edecek bir şeyi olan bir müslümanın başında vasiyyeti yazılı olarak bulunmadan iki gece geceleme hakkı yoktur buyurur. “marufla marufla vasiyyet edilmesini üçte birin üzerine çıkılmamasının kasdeder ki maruf, bilinen şekilde demektir ki fakirin dışarda bırakılarak zenginne vasiyyet edilmemesi de buradaki muraddandır. İbni Mesud vasiyyet hal sahibi içindir yani muhtaç içindir der Said bn Malik'ten rivayet edilir Nebi (sav) bana geldi beni ziyaret ediyordu. Ey Allah'ın Resulu bütün malımı vasiyyet edeyim dedim. Hayır dedi yarısını dedim hayır dedi üçte birini dedim üçte bir ki üste bir de çoktur. Senin zengin varisler bırakman onların insanların verecekleri bir yardıma muhtaç bırakmandan daha hayırlıdır buyurdu. Yana mirasçıları başkalarına muhtaç olmaması için üçte birini başkalarına vasiyet edebilir ki, geri kalanı mirasçıların hakkıdır. Ve İbni Ebi Mülkeden rivayet edilir Aişe (ra)'a bir Adam ben vasiyyet etmeyi istiyorum der o da ne kadar malın var diye sorar üç milyon diye cevap verir. Bunu üzerine Aişe (ra) Allah'a bir hayır bırakacaksa....”buyurdu. Bu kolay birşeydir onu geçindirdiğin kimselere bırak der Ali bn Ebi Talib (ra)'ı malının beşte birini vasiyyet etmek bana göre dörtte birini vasiyyet etmekten daha iyidir. Dörtte birini vasiyet etmekte bana göre üçte birinin vasiyyet etmekten daha iyidir. Üçte bir vasiyyet eden birşey bırakmaz ki der Hasan El Basri (ra)'da Altıda bir veya beşte bir veya da dörtte bir vasiyyet edilir der Şabi ise şöyle der Onlar sadece beşte birini veya dörtte birini vasiyet ederlerdi. Bir hak olarak.” Masdar üzere mansub olur. Meful olduğu da kabul edilir Yani vasiyyeti bir hak kıldı. Şeklinde anlaşılır.” Muttakiler üzerine müminlere.

181, “Kim onu değıştirsenez” yani vasiyetçilerden velilerden veya şahidlerden vasiyeti değitirirse işittikten sonra yani vasiyyet edenin sözünü duyduktan sonra bunun için vasiyyeti müennes kullanmak birlikte bir de vasiyetin etmeye aid müzeker bir zamir kullanır ki, aynı şekilde kendisine rabbinden bir mevize (ögüt gelen kimse ayetinde mevize kelimesine müzekker bir fiil kullanılarak bir kapalılık ortaya çıkmışken bu kapalılık mevize kelimesinin yerine vaaz kelimesi ile

açılmıştır. Günahı yalnızca onu değiştirenlerendir.” Ölen kişi artık bundan vasiyeti bilendir.” değiştirenin değiştirdiğini yahut musinin vasiyyetini duyan niyetine bilendir.”

183- “Kim korkarsa yani bilirse, Allah’ın had’lerini uygulayamayacağına korkasınız” ayetinde yani bilerseniz, anlarsınız anlamında olduğu gibi korkmak bilmek manasında anlaşılır. Musiden vasiyyeteden kıraat Hamza, Kisai, Ebu Beki ve Yakub; “Nuha’ vasiyeytte ettiğini insana vasiyyet ettik.” ayetinde olduğu gibi vav’ı fetha ve Sad’i şeddeli okurlar. Diğerleri ise vav’ı sakınanlara ve sad’ sadaka siz olarak okurlar. Bu şekilde “Bir borç veya vasiyyet edilen bir vasiyet olarak Allah sizi çocuklarınıza vasiyyet eder.” ayetini aynı hareke etmeye göre okurlar.

“bir yanılma” yani zulüm ve hak’tan ayrılma. Ayette geçen????? kelimesi sapmak, meyletmek anlamlarına gelir.” Veya bir günah” adaletsizlik Suddi ikrime ve rabi’ye göre cenf, hata işm (günah) ise kasıd’dır Buna göre onları arasını ıslar etmek gerekir. “aralarını düzetmeye gelişana yani oralarını ıslah etmeye çalışana bir günah yoktur. Bu ayetin manasında alimler farklı görüşlere sahipler. Mucahid’e göre mana öyle anlaşılmalıdır.” Hasta iken vasiyyet yapan kimseyi bir başkası onu pintilik veya israf veya da vasiyyeti gerekli yarın dışına yapıyor yani hata yapıyor görebilir. Ona gelip adaleti emredip yanlışlık yapmasını nehy ede kimseye bir günah olmaz. o; bu şekilde verseleri ve kendisine vasiyyet edilen kimlerini korunmuş olur. Diğer alimler ise onlardaki bununla murad edilen ölen kimsenin vasiyyetinde yanlışlık yapması yahut bilerek zulmetmesi durumunda onun velisine vasisine veya da müslümanların valisine vasiyet eden kimsenin ölümünden sonra onun ve reisleri ve kendilerine vasiyyet edilen kimseler arasına düzenleme yapmasına bir vebal ve günah’ın olmadığıdır. “Allah Gafurdur. Rahim’dir “Tavus Cenfi” tevcih olarak onlar. Yani vasiyet eden kimsenin oğlunun oğluna vasiyet etmesidir. Bu oğlunun oğlu edebileceği gibi kızının oğlu kızını

kocası veya kızı olabilir. Kelbi ise şöyle der işittiğinden sonra onu değiştiren kimse.. ayetinin inmesinden sonra veliler ve vasiyet edilenler ölenin vasiyyetini yerine getiriyorlardı ki bütün mal kendilerine vasiyyet edilse ve mirasçı korsa” ayeti bunu neshetti. İbni Zeyd musi, Allah’ın emrettiği gibi ana babaya ve akrabalara vasiyyet etmekten acizdi. Vasi de düzeltilmekten yoksundu. Bunun üzerine Allah bunu onlardan aldı ve hak sahiplerie hakkını verdi. Ebû Hüreyre (ra)’dan rivayet edilir. Allah Rasulu (sav) buyurur ki bir adam veya kadı altmış sene Allah’a itaatle

amel etseler sonra ölüm geldiğinde vasiyyet hususunda zulüm sapsalar onlara ateş vacib olur.” Sonra Ebû Hüreyre Bir vasiyyetten diye başlayan ayeti sonuna kadar okur.

183 “Ey iman edenler üzerinize oruç yazıldı.” Yani farz kılındı ve oruç tutmak artık farziyet kazandı. Oruç lugatta imsak yani tutmak demektir. İtidal üzere olduğunda gündüz tuttu durdu denir. Çünkü güneş semanın ortasına geldiğinde sanki durmuş ve seyirden tutulmuş gibidir. Şeriatte ise oruç belli bir vakitte yemekten içmekten ve cimadan ki niyetle birlikte kendin tutmak veya uzakdurmak demektir.” Sizden öncekilere yazıldığı gibi peygamberlerden ve ümmetlerden bu teşbih hakkında ihtilaf vardır: Said bn Cübeyr islamın doğuşunda olduğu gibi bizden öncekileri orucu da yatsıdan gelen geceye kadar ????der. İlim ehlinde bir cemat ise derler ki Bize farz kıldığı gibi ramazan orucu hristiyanlara da farz idi. Bazen şiddetli sıcağı bezende şiddetli soğuya rast gelirdi. Eğer birde yolculuklardan ise onlara tam meşakkatli duyur geçimlerine zarar veriyordu. Alimlerinin ve liderlerinin görüşü oruçlarının yaz ve kış arasında senenin bir mevsiminde olmasında birleşti. Böylece oruç ayını ilkbahara has yaptılar. Yaptıkları bu değişikliğe keffaret olarak da ongun daha eklediler. Oruç kırk gün oldu. Sonra bir kral onlara ağzını şikayet etti. Allah’a eğer hastalığında kurtulursa onların orucuna bir hafta daha ilave etmeyi nezretti. Ve hastalağından kurtuldu. Hristiyanların orucuna bir hafta daha ekledi. Ve hastalığından kurtulur. Hristiyanların orucuna bir hafta daha ekledi. Sonra bu kral öldü ve ondansa başka bir kral geldi iradeyi ele alınca oruç elli güne tamamlayın diye emretti.

Mucahid: Onlara bir tavır ayeti musibet oldu. Bunun üzerine oruçunuzun artırın dediler. Öcenden ongun olan oruçlarına bir ongun daha ilave ettiler. Şabi ise bütün bir yıl oruç tutsam muhakkak şek gününde oruç tutulmazdım ki şaban ayında denir ramazan ayından denir diye anlatır. Bu hristiyanların kendilerine ramazan ay orucu farz kılındığından öncesine bir gün sonrasında birgün ekleyerek tuttular. Sonra eli gün oluncaya kadar önceki çağın sünneti devam edegeldi. Bunun sizden öncekilere yazıldığı gibi ayeti tescil eder.

“Umulurki sakınırsınız.” yani oruçla çünkü oruç takvaya bir bağıdır. Onda nefsi körelten ve şehvetleri kıran bir özellik vardır. Şöyle de anlaşılabilir ki umulurki yeme içme ve cima arzularından sakınırsınız.

184-” Sayılı günlerde” islamın doğusunda her aydan üçgün oruç tutmak farz idi. Ve Aşure günü orucu vardı. Bu şekilde onlar ilkbahardan ramazan ayına kada onaltı ay oruç tutanlardı. Sonra Ramazan oruç ile

nesheldi. İbni Abbas hicretten sonra neshedilen ilkşey kible ve oruç emrdir der ramazan orucunu tutmak Bedir savaşından önceki birayda ve günlerde nazil oldu diye de söylenir. Muhammed bn İshak; bedir savaşı hicretin on sekizinci ayının başına rastgelen ramazan ayından geçmiş onaltı gecenin cuma günü oldu der. Ümmül müminin Aişe (ra)’dan rivayet edilir ki Aşure günü cahiliyede kureşyin oruç tuttuğu bir gündü. Cahiyede Allah Resulu (sav)’de oğün oruç tutardı. Allah Resulu (sav) Medine ye geldiğinde yini oğünkü orucu tutu ve insanlara da tutumlalarını emretti. Ramazan oruc farz kılınınca ki o da farzdı. ve Aşure orucunu terketti dileyen tuttu dileyen tutmadı der. Sayılı günlerden murad edilen ramazan ayınıdır ki mensuh değildir, anlaşılır günler” zarf olduğu için mansubtur. Yani sayılı günler içinde anlamındadır. Açıklama olduğunda kabul edilir. Ayrıca onun faalinin isminin belirtilmesine daha uygun olarak mensun olduğuda söylenir.” Sizden ki hasta veya bir yolculukta ise sayısını tutar yani oruç tutmaz. diğer günlerden “belli olan miktarı tutar. Yani hasta veya yolcu olmadığı günlerde tutar.” diğer düşme ve kısaltma durumundadır. Lakin şartlar üzerine uymaz. Bunu için mensun okudu.” ona gücü yetenlere bu ayetin tevili ve hükmü hakkına ihtifa vardır. Alimlerin çoğunluğu ayetin mensuh olduğu görüşüne sahiptir ki bu aynı zamanda İbni Ömer seleme bn ekva ve bu ikisini dışındakilerin görüşüdür. Bu şekilde açıklanır onlar islamın doğusunda tutmakla tumamak veya fidye vermek arasında muhayyer bırakılmışlardı. ki Allah onları üzerlerine meşakkat olmasın diye muhayyer kılmıştı. Çünkü onlar oruçta alışamamış lardı. Sonra muhayyerlik neshedildi ve sizden kim aya (ramazan) şahid olursa onu tutsun ayetiyle kesin emir indirdi. Peygamber (sav)’in ölçünü beldenin geçim çınarlarının üçte birini ve fitil ölçektir. Bu; hicaz fakihlerinin de görüşüdür. Haklı fakihlerin bazısı tutmadığı her birgün için ber sağın yarısın bir fakire vermesi gereklidir der. Diğer bir bölümü ise buğdaydan yarım sağ veya buğday’dan başka şeyler için de bir sağ derler. Fakihlerden bazısı ise şöyle der. Tutmayan’ın tutmadığı gününde kendisini doyurduğu şey veya miktardır. İbni Abbas ise herbir fakire sahur kahvaltısı ve akşam iftar yemeğini verir der. Kimbir hayrı nefile olarakla yaparsa bu kendisine daha hayırdı. “Yani bir miskine fazladan doyurursa veya birgünün yerine miskinleri doyurursa kendisi için daha çok sevap kazandırıcıdır. Mucahid, Ata ve Taus bu görüşü kabul eder denirki kendisine vacib olan miktarın üzerinde bu fideyyi verirse bir sağ ölçüdür. Bu daha fazla verme kendisine bir ecir kazandırır.” oruç

tutmanız size daha hayırlıdır. “Bu ayetin mensup olduğunu kabul edenler oruç fidyeden daha hayırlıdır diye anlarlar. Ayrıca yaşlı kimseler eğer oruçla mükellef olsala da kendilerine meşakkatli geldiğinde tutmaları ve fidyeye vermelerini kendileri için daha hayırdır anlamıda da anlaşılır. Eğer bilseydiniz. Bilkişi üç husus dışında ramazana oruç tutmamak konusunda mükellef bir mümine hiçbir ruhsat yoktur. Birincisi bu takdirde kendilerine kaza etmek ve keffaret gerekir. İkincisi keffaret olmadan yalnızca kaza gerekir. Üçüncüsü kaza etmeszin keffaret gerekir. Kaza ve keffaretin gerektiği durum hamile ve emziren kadının çocuk’u için konması durumunda oruç tutmaması ve sonra kaza etmesidir ki hamile ve emziren’e kaza ile birlikte fidyeye verme de düşer. Bu İbni Ömer ve İbni Abbas’ın ayrıca mucahid ile Şafi’nin de benimsediği görüştür. Bir grup ise fidyeye düşmemesi görüşündedir. Bunlar Hasan, Ata, İbrahim en Nahi ve

1-Rıtıl

2-Sağ ve yaklaşık 3 kg.

Zühri ayrıca mezheb olarak kabul eden Evzai, Sevri ve Ashabı reydir. Kefaret gerekmeszin kaza’nın düştüğü durum ise hasta yolcu hayızlı ve lahusların durumudur. Kaza etmeszin keffaretin gerektiği yaşlı kimse ve hastalığının iyileşmesi umulmayan hastanın durumudur Buradan sonra Allah Teala oruç günlerini açıklar:

185- “Ramazan ayı” Bu ramazan ayıdır manası üzere merfu olarak harekenir. Kisaiyi göre ramazan ayı üzerine farz kılındı anlamındadır ki ay bilinmesi sebebiyle ay olarak anılmıştır. Mucahid ramazan kelimesi hakkında Allah Teala’nın isimlerindendir. Allah’ın ayın dendiği gibi ramazan ayı diye kullanılır der. Doğrudan görüşe göre ramza’dan dolayı isimlendirilen bir ay için kullanılır. Ramza ise güneşten kızmış taştır ki şiddetli sıcakta oruç tutuyorlardı. ve sıcaklıktan taşlar o ayda ısınıyordu. “Onda kuranı indirilen” kuran sureleri ayetleri ve harfleri topladığı gibi kuran olarak adlandırılır ki kıssalar emir ve nehiy vead ile Vaid orta toplanmıştır. Kur’an aslı toplamak demektir ki hemze düşmüştür. Bu kelime; suyu topladığında havuza suyu topladığım doldurdum şeklinde kullanılır. İbni Kesir Kuran kelimesinin na’nın fethası ile hemsiz olarak okur. Şafi’de aynı şekilde okur. Ve kuran kıraat’tan gelmez fakat o Tevrat incil gibi bu kitab için bir isimdir der. Rivayet edilir ki İbni Abbas’a “Kuranın onda indirildiği ramazan ayı “ Biz onu kadir gecesinde indirdik.” ve “Biz onu mubarek bir gecede indirdik ayetlerini ki diğer aylarda da indirilmiş iken ve kur’anı onu

tefrik ettik.” getirilen sorular ve o şöyle cevap verir. Kur’an toptan olarak levhi mahfuzdan dünya semasındaki izzet evine ramazan açının kadir gecesinde indirildi. Sonra Cibril (AS) onu yirmüç senede Allah Resulu (sav)’e bölüm bölüm parça parça indirdi.” Yıldırım mevkilerine yemin ederim” ayeti bunun içindir. Davud bn Ebi Hind şöyle der: Şabiye ‘Kur’anın onda indirildiği ramazan aynı ayetin sorup kuran diğer aylardan inmiyor muydu? dedim. Evet fakat cebrail Muhammed (sav)’e ramazan Allah’ın indirdiklerini katade bu ayetin oruç tutmaya gücü olan yaşlı insanlar hakkında özel bir hüküm taşıdığını fakat oruçun ona zor geldi. Bunn için ona tutmaması ve fidye vermesine ruhsat tanıdığını nihayet neshedildiğini söyler. Hasan; bu hasta dönmesi kendisine lazım gelen ve oruçta gücü yeten hasta hakkındandır. Tutmak veya tutmamak veya da fidye vermek arasında muhayyerlik tanınmıştır. ki sonra sizden kim ramazan ayına yetişirse onu tutsun.” kavli de neshedildi. Ve ruhsat gücü yetenlere sabit oldu der Bir grup elim ise ayetin mensuh değil muhkem olduğunu kabul eder. Manası gençlik halinde ona gücü yetenlere farzdır. Yaşlılık halinde ona gücü yetmeyenlere ise oruç yerine fidye gerekir. Kiraatı İbni Abbas (??? yayı zeme ??yı fethalı ve şeddesiz vav’ı fetha ve şeddeli olsak okur. Bu kiraata göre oruçsa mükellefler manasını der. Tenvili ise şöyle olur. Orucuna güçleri yetmeyen yaşlı erkek ve kadına ve hastalığının iyileşmesi inalmayan hastaya oruç farz idi. Onlar oruçta mükellefler ve oruca güç yetiremiyorlar iken oruç tutmamaları ve hergünün yerine bir fakir doyurmaları sağlandı.

Bu görüş Said bn Cübeyre ait ki; ayeti muhkem kabul eder. “Bir miskini doyurmak fidyedir”Kıraat Medineliler ve şamlılar mazaf olarak okurlar. Maide suresindeki (Miskinler doyurmak kafferettir.” ayetini de aynı şekilde muzaf kabul edenler. Ayette fidyey’yi yiyeceğe bağlama vardır ki eğer te?? olsaydı hafızların ihtilafı olurdu ki, bu ihtilaf “ekinin tanesi (34) gibi olsaydı fiil fail gibi anlaşılabilirdi.

Diğerleri fidye ve keffaret kelimelerini tenvinli okurlar. Yiyecek kilemesi ise merfi yani yalın haldedir burada miskin kelimesini çoğul okunur. Şamlılar ve Medineliler ve diğerleri tekil olarak okurlar. Cem okuyanlar sandaki ruh harfine mensuh harekerler Bu zaman yazılış şöyle olur.?? Tekil olarak okuyanlar ise nnu tek kabul edip tenvinlerler Bu şekilde olduğunda da ??şeklin yazılır fidye ve anlamı karşılıktır hergünün yerine bir fakiri belli bir miktar yiyeceklerle doyurmak ki; peygamber (sav)’ın ölçeği ile vacib okuyor ve Allah dilediğini muhkem bırakıyor, dilediğini sabitleştiriyor veya dilediğini neslediyordu. Diye

cevap verdi. Ebû Zer peygamber (sav)’den nakleder buyurki İbrahim’in sahipleri ramazandan geçen gecede indirildi bir rivayette de “Ramazanın ilk gecesinden indirildi denir Musanın Tevratı ve ramazandan geçen altı gecede indirildi. Ve İsaya incil ise ramazandan geçen on gecede indirildi. Zebur Davud’a ise Ramazandan geçen on sekiz gecede indirilddi. Furan Muhammed (sav)’e ise ramazan ayının yirmidördünde indirildi. Ondan sonrasına değildi insanlara hidayet daletten??kai üzere nasb mahalinedi . Çünkü kuan marife ve????kelimesi nekra’dır ve hidaytten delilledir. “Yani Ahkamı, batılı ayıradır sizden ramazan ayına yetişen kimse onu tutsun.” yani memleketinde mükim olan kimse ramazan orucunu tutsun. İlim ehli ramazan ayında makim iken sonra yolculuğa çıkan kimsenin durumunda ihtilaf eder. Ali (ra)’den rivayet edilirki şöyle der. Bu kimse oruç tutmamak caizdir.”Bu ayetin bütün ayın süresini kapsadığı gerekçesi ile Ubeyde el-Selmani de Ali (ra)’ın görüşünü kabul eder. Sahabe ve fakihlerin çoğunluğunu ramazan ayında yolculuğa sıkma durumundaki kimseye oruç tutmasının caiz olduğunu benimsemişlerdir. ayetin anlamı şöyle verilebilir. Sizden ramazan ayının tümü ne yetişen kimse onu tutsun. Yani özellikle ayın tamamına ki sizden ramazan ayının tamamına yetişemeyen ondan yetiştirdiği günler orucunu tutsun. Buna delil İbni Abbas’tan rivayet edilen hadistir. “Allah Resulu (sav) fetih yılında Mekke’ye ramazan ayı içinde yola çıktı. Kadid ‘denilen yere varıncya kadar oruçlu idi. Sonra orucunu açtı ve kendisiyle olan insanlara da oruçların açtırdı. ki abdest alıyorlardı. Abdest almak ibel Allah Resulu (sav)’ın emrindeydi. “ Kim hasta veya bir yolculukta ise diğer günlerden sayısı vardır.” Hastalık ve yolculuk özürü sebebiyle oruç tutmamaya ve oruç açmaya mubahlık tanır ki bu sözü hükmünün nasıblıkda sabit ve mensuhlukda subutunu bildirmek için tekrarar. Fakihler bozulması mubah kılınan hastalık hakkında birbirlerinden farklı düşünürler Zahiriler hastalık isminin kendisine itlak edileceği durumun bozmayı mubah kılacağı benimser ki; İbni Şirinde de bu görüştedir. Tarik bn Temam el-Ataridi Muhammed bn Şirin’in yanına ramazan ayında gittim ki yiyor haldeydi. Bu parmağının acıdığını söyledi diye nakleder. İbrahim en-Nehai ve Hasan’a göre oruç bozmayı gerektirecek hastalık ancak oturarak namaz kılması kendisine caiz olan bir durumdaki hastalıktır. Çoğunluk ise hastalığın oruç tutmaya devam edildiğinde kesinlikle daha fazla hastalık meydana getireceğinden korkulacak bir hastalık olduğunu kabul eder. Bu durumda oruç kişiyi

zorladığında kişi oruçu açabilir. ki eğer zorlamıyorsa bu kişi sağlam gibidir.

Yolculuğa gelince yolculukta da oruç açmak mubahtır. İbni Abbas Ebû Hüreyre Urve bn Züyber ve Ali bn Hüseyin'den rivayet edilen görüş dışında ilim ehlinin geneline oruç tutmak da caizdir. Onlar yolculukta oruç caiz değildir. Oruç tutana kaza etmek gerekir derler Ve Nebi (sav)'in yolculukta oruç tutmak iyilik değildir.” sözünü delil getirirler. Bu hadis diğerlerinece orucun kendisini zor durumda bıraktığı kimse hakkında olduğudur. Bu durumda da o kimseye orucunu açması daha evladır. Delil ise Cabir bn Abdullah'tan mervi şu hadistir. Allah Resulu (sav) bir yolculukta idik. Bir kalabalık ve kendisine gölgelik yapılan bir adam gördü. Bu nedir diye sordu. Oruçlu birisidir dediler yolculukta oruç tutmak iyilik değildir buyurdular: Yine oruç tutmanın cezasına dair delil ise Ebû Said'den rivayet edilir.” Ramazan Allah Resulu (sav)' li birlikte yoluluk yapıyorduk. Bizden oruç tutanlar da tutmayanlara da bulunuyor du ki oruç tutan tutmayı tutmayan da tutanı ayıplamıyor.” Ve iki durumdan hangisinin daha faziletli olduğunda ihtilaf ederler.

Bir grup yolculukta oruç tutmamak oruç tutmaktan daha faziletlidir der. Bu İbni Ömer'den edilir ve Said bn Museyyib ve Sabi bu görüşü benimserler. Bir grupta oruç tutmanın daha faziletli olduğu görüşünü kabul eder. Bu görüş de Muaz bn Cebel ve Enes'eten rivayet edilir ki İbrahim en Nehai ve Said bn Cübeyr de böyle söylerler. Yine bir grup da iki durumunda da en faziletliği en kolay olanıdır der. Çünkü “Allah size kolaylığı ister size zorluğu istemez.” buyrulur. Bu görüşe Mucahid , katade ve ömer bn Aziz sahiptirler. Sabahleyin mukim ve oruçlu olan kimse gün ortasında yolculuğa çıkarsa bu gün içinde oruç bozması ilim ehlinin çoğunluğuna göre caiz olmaz. Bir grup da oruç bozması hakkıdır der. Bu şabi'ni görüşüdür. Ve Ahmed'de böyle düşür. Yolcu, oruçlu olarak sabahladığına ittifakla oruç bozmasına caizdir. Buna delil ise Cabir'den rivayet edilir. Allah resulu (sav)'i Mekke'nin fethi yılına ramazanda Mekke'ye yola çıktı. ve Kerail gamim denilen yere geldi. Onunla olan insanlar oruç tutuyordu. Ona olan dediki Ey Allah'ın Resulu insanlara oruç meşakkatli oluyor. Bunun üzerine ikinci vakinden sona idiki bir bardak su istedi. Ve içti insanlarda ona bakıyorlardı. Bazıları oruçunu bozdu. Bazılarını oruç nu tuttu ki; bazılarının oruç tuttuğunu kendisine ulaşınca onlar asilerir buyuru.” işte yine alimler oruç bozmanın mubah olacağı yolculuk hakkında da ihtilaf ederler. Bir kısmı birgünlük yol kabul eder bir kısmı iki günlük yol kabul eder. Bu görüşe

Şafi'de sahiptir. Bir grupta da üçgünlük yol kabul eder. Bu son görüş ashabı beyin ve süfyanı sevrinin görüşüdür de “Allah size kolaylığı ister. kavli yolculukta ve hastalıkla orucu açmayı mubah kılar size zorluğu istemez.” Kıraat Ebu Cafer?? kelimelerine ve benzer kelimeleri sin'in zammesi ile okur. Diğerleri suskunla okur. Şabi'den ki bir adam iki iç hakkında muhayyer bırakılsa en kolayını seçer. Bu ise Allah (cc)'ye o iki için en sevimlidir. “belli olan sayıyı tamamlamanız için” Kıraat Ebu Bekir'mim ‘ şeddeli okur. Diğerleri de şeddesiz okur. Bu ihtiyar yani seçmektir. Çünkü: “bugün size dininizi tamamladım.” buyrulur. ??? kavlinin başındaki vav atif ve tertib vav'ıdır tam ise sebep bildirir. Şu şekilde takdir edilebilir. Belli olan sayıyı (daha önce tutmadığını tamamlamanızı ister. Hastalığınızda veya yolculuğunuzda tutmadığınız oruçları kaza etmesi diğer bir aydaki günlerde tutmanızı murad eder. İbni Ömer'den rivayet edilir ki Allah Resulu (sav) şöyle buyurur. “ay yirmidokuz gün çektiğinde hilali görünceye kaar oruçü tutmayınız. Yine onu görünceye kada da oruçü bozmayınız. (yani bayram yapayınız.) Size bu lutfu gelirse sayıyı otuza tamamlayınız. Ebu Hüreyre'dene rivayet edilir. Allah Resulu (sav) buyurur ki Ramazan ayına bir gün veya iki gün oruçla önce başlamayınız. Ancak bu sizden birinin tuttuğu bir oruca muvafık olabilir. Hilali gördünüzde oruç tutunuz. Yine gördüğünüzde iftar ediniz. (Bayram ediniz.) Hava bulutlu olursa, otuza tamamlayınız. Sonra bayram yapınız. “Allah'a tekbir getirmeniz için “Allah'ı tazim etmeniz için.”Sizi hidayet erdirmesine karşılık.” Ramazan oruçlardan dolayı kendinini razı edecek şeye sizi yol göstermesi ve diğer milletlerin dışında sizi seçmesi sebebiyle İbni Abbas'ı bu fitır gecesı tekbirleridir der. Şafi; Ebu Selemeden rivayetinde fitır gecesinde yani bayram gecesinde tekbir getiriyorlar ve tekbiri cehri olarak söylüyorlardı der kurban bayramı gecesı de buna teşbih edilir. Ancak haccı olan kimselerin zikri telbiye'di “Umulur ki şükredesiniz” nimetlerinden dolayı Allah'a Ramazan ayının fazileti ve oruç tutanların sevabı hakkında hadisler nakledilmiştir. Ebu Hüreyre'den nabi (sav) buyururki Ramazana girildiğinde şeytanlar bağlanır ve cennetin kapıları açılır. Cehennemın kapıları kilitlenir. Yine Ebû Hüreyre'den Allah Resulu (sav) “Ramazan ayını ilk gecesı girdiğinde şeytanlar ve kinlerin azgınları bağlanır. Cehennemın kapıları kapatılır. Hiçbir kapısı açılmaz. Ve cennetin kapıları açılır. Hiçbir kapalı kapısı kalmaz ve bir münadi ey azgın hayra kaç ey azgın şer'den artık uzak dur. Allah'ın cehennemden azad ettiği kulları vardır diye nida eder. İşte bu böyle her gece devam

eder.” buyurur. Aynı şekilde yine Ebu Hüreyre’den rivayet edilir ki: Peygamber (sav) şöyle buyurur.” Ramazan’da imanla ve mukafatını Allah’tan bekleyerek oruç tutan kimsenin geçmiş günahları affolunur. Selman’dan gelen bir rivayette Allah resulu (sav) şaban ayının son göründe bize hitap etti. Buyurduki Ey insanlar bu büyük ay sizi gölgeler.” Bir rivayete ise büyük ay en şerefli ve en güzeldir. Mubarek bir aydır. Bin aydan daha hayırlı den kadir gecesinde onun içindedir. Allah’ın yalnızca onun orucunu farz kıldığı bir aydır. O sabır ayıdır ve sabır ise karşılığı cennettir. Eşitlik ayıdır rızkın arttığı aydır. Bir oruçluyu iftar ettirene günahlarının bağışlanması ve cehennemden boynunu kurtarma vardır. Kendi sevabından hiçbirşey eksilmeksizin onun sevabı gibi oruçlunun de sevabı vardır. Dediler ki Ey Allah’ın resulu hepiniz oruçluyu iftar ettirecek şeyleri bulamayız. Bunun üzerine Allah Resulu “Allah bu sevabı bir süt hurma veya sudan bir şerbet tutturmak üzere bir oruçluya iftar ettiren kimseye verir. Kim bir oruçluyu doyurursa Allah da onu bir daha susamayacağı serbest havuzundan içirir taki cennete sokar kimde kendi malından hafifçe bu işi yaparsa Allah onu mağfiret eder ve onu cehennemden azad eder aki cennete sokar. Bu ay başı rahmet, ortası mağfiret ve sonu cehennemden azad olmaktır. Bu ayda şu dör şeyi sıkça yapınız. Birinci haslet rabbinizi bunlarla razı ediniz. İkinci haslet o ikisi dışında size bir zenginlik yoktur. İki haslete gelince Allah’tan cenneti isteyiniz ve cehennemden ara sığınınız. “ buyurdu Ebû Hüreyre’den nakledilir. Allah Resulu (sav) şöyle buyururdu: “Adem oğulunun her ameline on katından yedi yüz katına kadar sevap verilir. Allah Teala ise buyurur ki ancak oruç o benim içindir. Ona mukafatını ben veririm ki, oruç tutan yemeyi içmeyi ve şehveti benim için terkeder. Oruçluya iki sevinç vardır. Biri iftar ettiğine diğeri de rabbine kavuştuğundadır ondaki ağız kokusu Allah katında misk kokusundan daha güzeldir. Oruç bir kalkandır. Birininiz oruçlu gününde küfretmesin ve bir kötüye işlemsin. Eğer biri ona söğerse veya kavga ederse: Ben oruçlu biriyim desin.” Sehl bn Sad’dan rivayet edilir ki; Allah Resulu (sav) şöyle buyurdu: “Cennette sekiz tane kapı vardır. Kapılardan bir reyan kapısıdır. O kapıdan oruçlulardan başka kimse giremez. “Ve Abdullah bn ömer (ra) rivayet eder. Peygamber (sav) buyurur ki “Oruç ve kuran kula şefaate eder Oruç Ey rabbim ben onun yemeden içmeden ve şehvetten bir gündüz boyu engelledim. Beni ona şefaateçi kıl der. Kur’an ise Ey rabbim ben de onu gece boyu uykudan alıkoydum. Beni onu şefaateçi kıl, der. Böylece ikiside şefat ederler.

186- “Kulum benden istediğinde ben onu yakınımlı.” İbni Abbas’tan nakledilir. Medine Yahudileri ey muhammed rabbimiz bizi nasıl duyur ki sen bizime sema arasında beşyüzyıllık mesafe olduğunu söylüyorsun. Eğer her sema katı bunun gibi kalın ise....? dediler. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu. Dahak’a göre sahabenin bazıları peygamber (sav)’e sordular. dediler ki rabbimiz yakın mıdır? Ona umulacak ediyoruz. Yok uzaksa ona nida ederiz, bunun üzerine Allah Teala bu ayeti indirdi. Ayette bir kapalılık vardır. Sanki şöyle olmalıdır. Onlara söyle ben onlara bana hiçbir şeyin gizli kalmayacağı bir bilgi ile yakınımlı. ki bu manada yine biz ona şah damarından daha yakınız. “ buyurur. Ebû Musa el-Eşari nakleder ki, Allah Resulu (sav) hayber savaşını yaptığında veya Allah Resulu (sav) Haybere yöneldiğine (der) “insanların bir vadide toplandılar. Tekbirlerle seslerini yükselttiler. Allahü Ekber la ilahe illallah diyorlardı. Bunun üzerine Allah Resulu (sav) kendinize geliniz size sağıra dua etmeyorssunuz ki ne de kayıba siz duyan ve yakan olana dua ediyorsunuz. O sizinle beraberdir.” buyurdu. Bana dua ettiğinde dua edenin duasına icabet ederim.” Kıraat Medineliler yasız okurlar. Ebu Amir ise vasl haline iken onun hakkında yayı yerine koyarak okur. Kalanlar da vaksen de vakfen de ya harfini hazfederler ki, bu şekilde kıraat alim hatta (yazılıştı) düşürülmüş ya harflerinin yazılması ve tilavetde de düşürülmüşü hususunda ihtilaf ederler. Yakub vakfeden ve vaslen de yanların tümünü yerinde bırakır ki; dururken de geçeren de hat’da yerine olmasını yazılması hususunda ittifak ederler.’ bana isticab etsinler.’ isticab icabet manasındadır. Yani Bana itaatle cevap versinler anlamındadır. Lugatta icabet taat ve istenilen şeyi vermek demektir. Allah Teala’dan icabet ise vermektir. Yani kul dua ettiğinde o verir kuldan icabet ise itaat’dır kul duası için Allah’a itaat eder. “Bana iman etsinler. Umulurki doğru yolu bulurlar. hidayet bulmaları için dua edenin duasını icabet ederim ve bana dua edin size isticb edeyim.” ayetlerinin tam anlamı nedir ki çokça dua ediyoruz yerini geliyor diye sonulursa deriz ki iki ayetin manası ihtilaflıdır. Burada duanın manası; Taat’tır icabet’in manası ise sevabdır diye anlaşılır veya şöyle anlaşılır iki ayetin manası has’tır ki lafızları ise âmdır. Buna göre dilersem dua edenin duasını kabu ederim anlamındadır ki dilerse dua ettiğiniz şeyi ortaya çıkarır.” buyurur. Ve eğer kaa ile uygun düşerse dua edenin duasını kabul ederim. Veya icabet yani kabul etmek ona daha hayırlı ise ona icbetederim veya muhal bir şey istemedi ise onu kabul ederim diye anlamlar verilebilir. Peygamber (sav), Ebû Hüreyre’den yapılan bir

rivayette günah yahut aile bağını kesmek yahut acele etmesi dua etmedikçe sizden birisine Allah duasını kabul eder. “ buyurdu Ey Allah Resulu acele etmekde nedir? dediler. Ya rabbi sana dua etmiştim. Senin duamı kabul ettiğini görmüyormusun diye dua etmendir. Ve bunda üzülp dua etmeyi terketmendir.” diye cevap verdi.

Veya ayet âm’dır. İcabet etmeni manası duymaktır. ayette duaya isticabet etmekten daha fazla bir mana yoktur. Arzu edilen şeyin verilmesi ise burada zikredilen bir husus değildir. ki efendi kölesine baba oğulan icabet edebilir ki ona istediğini de vermeyebilir. Eğer ona takdir etmemişse ahirette ona sevap verir veya bu dua ile ondan bir kötülüğü uzaklaştırır. Buna delil Ebade bn Samit’in naklettiği hadistir peygamber (sav) buyururki: “Bir günahı veya aile bağlarını koparmayı dua etmedikçe yeryüzünde Allah’a dua eden müslüman bir adam yoktur ki Allah ona isteğini vermesin veya onu denginde bir kötülüğü ondan uzaklaştımasın” Denir ki Allah Teala müminin duasını vaktinde icabet eder kabul de ve muranı kabul ettiği kimseye vermeye onun tekrar dua etmesi için geciktirirki böylece onun sesini dinler. Yahud da sevmediği kimseye muradını hemen verir. Çünkü onun sesini beğenmez ve duymak istemez. Yine dualarının adabları ve kabul edilmesinin sebepleri olan şartları vardır. Bunları tamamlayan kimse duası kabul edilenlerden olur. Bunları bozan kimse ise dua hususunda artık duası kabul edilmeyeceklerden olur. Katate hak sahibi olmaz diye de söylenir.

187- “Oruç gecesı kadınlarınıza yaklaşmanız size helal kılındı.” Ayette geçen er-refsü; cima’dan kinayedir. İbni Abbas derki Allah Hay’dır kerim’dır kinaye yapar. Kuran’da mubaseret mülameseme, ifza ahıhul ve refs olarak her zikrettiği hususta cima’yı anlatmak ister. Zeccac ise refs; erkeklerin kadınların istedikleri herşeyi içine alan bir kelimedirder. Tefsir ehli ise şöyle der emrin başında ikişi iftar yaptığıında kendisine yeme içme ve cima son yatsı namazını kılıncaya kadar veya yatsıdan önce yatıncaya kadar helaldır yatsı namazını kıldığında veya ondan önce yattığında kendisine yeme içme ve kadın gelecek geceye kadar haram idi. Ömer bn Hattab (ra) yatsı namazını kıldıktan sonra ehli ile birlikte oldu. Gısul abdesti aldığıında ağlamaya ve kedini kınamaya başladı. Allah Resulu (sav)’e geldi. Ey Allah’ın Resulu ben bu babadan dolayı kendimden sona ve Allah’a özür dilerim. Ben ehlimin yanına yatsı namazı kıldıktan sonra döndüm. Güzel bir korku duydum. Nefsime hoş geldi elimle cima ettim. dedi Bunun üzerine peygamber (sav) “Ey Ömer sen buna layık değilsin buyurdu. Bir kısım insalar da bunun aynısını

itiraf etmeye başladılar. Ve Ömer ile onun durumundakiler hakkında “Oruçun gecesi size helal kılındı. yani oruç tuttuğumuzun gecesi kadınlarınıza yaklaşmanız size helaldir anlamındaki ayet nazil oldu.

“Onlar sizin için bir elbisedir.” yani sizin için mesken’dir ve sizde onlar için bir elbisesiniz” yani onlar için bir mesken bir şekilde anlama da delil Allah Tealanın ondan dolan eşini sukun etmesi için kıldık.” buyurmasıdır. Denirki eşlerden birinin diğerine sukunu gibi bir şey başka bir şeye susun etmez. Sukun, mesken olarak yeleşmek anlamında anlaşılacağı gibi sakinleşme olarak da anlaşılır. Yine denirki eşlerden herbiri uykuda kendilerini soyutlamalı ve tek bir elbise ile bir araya gelmeleri için elbise olarak isimlendirilir. Hafta onların herbiri eşi için giyilen elbise gibidir. Rabı bn Enes kadınlar yataktır. Kadın ve yatak ile birlikte olmak sizin içindir. Ve siz onlar için bir örtüsünüz dikey onlar Ebu Ubeyde ve başkaları ise söyle tefsir ederler. Kadına senin elbisendir yatağıdır ve gömleğindir denir. Elbise ise birşeyi gizleyen şey için kullanılan isimdir. Öleyse evlenen kimse sadece dininin üçte birini koruma altına almıştır hadisi için ifade ettiği gibi eşlerden herbirinin belli olmayan şeylerden eşine bir örtü olması caiz olur. “Allah sizin kendinize ihanet ettiğinizi bildi.” yani kendinize ihanet ediyorsunuz, yatsıdan sonra cima etmekle zulmediyorsunuz. el-Bera ramazan orucu indiğinde kadınlarına tamamen yaklaşmıyorlardı. Ve erkekler kendilerine ihanet ediyorlardı. “Sizi bağışladı.” sizde affetti.” günahlarınızı sildi şimdi onlara dokunun.” onlarla helal olarak cima edin. Cima etmek, mubarek kelimesiyle eşlerinin herbirinin teninin birbirine dokunması sebebiyle karşılanır. “Allah’ın size yazdığını arzu edin.” yani Allah’ın size hükmettiğini isteyin. Allah’ın levhi mahfuz da size yazdığı şeyin çocuk olduğu kabul edilir ki müfesirlerin çoğu bunu anlar. Mucahid çocuk isteyin eğer bunda olmazsa bundadır der katade ise şöyle açıklar. Allah’ın sizin için levhi mahfuzda yeme içme ve cimayı mubah olarak yazdığı ruhsatı isteyin. Ayrıca Muaz bn Cebel’e göre bu ayeten kasdedilen kadir gecesidir. Beyaz iplik siyah iplikten size ayırt edilene kadar yayın için.” Ayet;

Ebu Sırma bn Kays bin Sırma isimli Ensar’dan bir adam hakkında nazil oldu. İkrime’ye göre ism Ebu Kays bn sırma; kelbiye göre ise Ebu Kays sırma bn Enes bn Kays’tır Bu kimse gündüz kendisinin toprağında oruçlu olarak çalışıyordu. Akşam olduğunda da hurma ile ehlinin yanına gidiyordu ki; ehline yemek getirmesi söyledi. Kadın ise onun sıcak bir şeylerle doyurmayı istemiş ona sıcak ekmek yapmaya başlamıştı. Eğer

başında iken yani oruçun daha ilk farz kılındığı zamanlarda yatsıyı kılan ve uyuyan kimseye yemek ve içmek haram oluyordu. Yiyeceği yapmayı bitirdiğinde ise kocasını uyumu buldu ki adamcağız yorulmuştu. Onu uyandırdı. Adem Allah’a ve resulünü isyan etmeyi hoş görmedi. Yemek yemeyi reddetti. Aç olarak oruç tuttu Sabah oldu. Ve gün yarılanmadan kendisine baygınlık geldi. Ayıldığında Allah Resulu (sav)’e ayetini inmiş buldu kendisi Allah Resul (sav) onu görünce Ey Ebu Kays neyin var? aç olarak mı sabahladın buyurur. Onun bu durumunu anlattı. Allah Resulu (sav) buna üzüldü. Bunun üzerine Allah (cc) bu ayeti indirdi . Ayet gecenin karanlığından gündüzün aydınlığının ortaya çıkmasını kaseder. Gece ve gündüz iyilik gibi devamlılıkta uzun olarak zuhur ettikleri için iplik olarak adlandırıldılar. Sehl bn Sad rivayet eder. Derki “Beyaz iplik siyah iplikten size ayırt edilene kadar yeyin için” ayeti inzal olmuş ve fecirdin kavli henüz inzal omamıştı ki insanlar oruç tutacaklarında birisi ayağına beyaz ve siyah bir iplik bağladı. İki ip kendisine ayırt edilene kadar içmeye ve yemeye devam etti. Bu olaydan sonra Allah Teala fecirden kavlini indirdi. Bunun üzerine siyah ve beyaz iplik ile geceyi ve gündüzü kasedettiğini öğrediler. Adiy bn Hatim’den rivayet edilir. Beyaz iplik siyah iplikten size ayırt edilen kadar yeyin için.” ayetini nazıl olduğunda siyah iplik’e ve beyaz ipliğe kafası taktım. Onları yastığımın altına koydum. Ve geceye kadar o ikisine bakmaya başladım. Bana hiç de ayır edilmliyordu. Yarın olunca Allah Resulu (sav)’e gittim. Ona bunu anlattım. Buyurdu. “Bu sadece gecenin siyahlığı ve gündüzün beyazlığı idi.” Abdullah bn Ömer babasından nakleder ki; Allah resulu (sav) “Bilal gece ezan okuduktan sonra Ümmü Mektun okuyuyuncaya kadar yeyin için.” buyurdu. Ümmü Mektum, kendisine sabah oldu, sabah oldu deninceye kadar sabah ezanını okuyamıyacak ama bir kişi idi. Bil ki Fecir iki tanedir. Yalancı fecir (Ecri Kazib) doğru fecir (Fecri sadık) Fecri kazib kurdun kuyruğu gibi ilki olarak uzunlamasına doğar, şemaya doğru yükselir. onun doğması ile gece çıkmış olmaz ve oruçluya yeme içme haram olarak devam eder. Sonra kaybolur. Ondan sonra Fecri sadıp ufakta, suratle yayın bir dağınık ve genişlik doğar. Onun doğması ile gündüzü girer ve oruçlu ya yeme içme haam olur. Sonra bn Cündeb’den rivayet edilir ki Allah Resul (sav) şöyle buyuru. “Bilalin ezanı ve uzunlamasına fedir sizi sahurunuzundan men etmesin lakin ufuktaki yaygın ve dağınık fecir sonra orucu geceye kadar tamamlayın. “ oruçluya yeme içmen fecri sadık’ın doğuşu ile güneşin batışan kadarki uzanan süre içinde haram’dır. Güneş battığında

oruç açmak helal olur. Ömer bn Hattab'tan rivayet edilir. Allah Resul (sav) "Gece buraya yöneldiğinde ve gündüz arkasını döndüğünde ki güneş de battığında oruçlu iftar etmiş olur. " buyurur. Mescidlerde iki defa girdiniz de onlara mescidlerde Allah'a ibadete durmaktır ki bir sünnettir. Ve mescid dışında caiz değildir. Bütün mescidde ise gecerlidir. Nebi (sav)'in eşi Aişe (ra)'den mescidir. "ki Nebi (sav) Allah'ın onu vefat ettirmesine kadar ramazının son on günü itikafa girerdi. Ondan sonra hanımları da itikafa girmeye devam ettiler. Bu ayet peygamber (sav)'ın ashabından bir grup hakkında nazil oldu. Onlar mescidde itikafa giriyordu ve işlerinde birisini hanımına ihtiyacı olduğunda dışarı çıkıyor, hanımına gidiyor ve cima ediyordu. Sonra gusul alıyor, mescide geri dönüyordu. Böylece itikaflarını bitirinceye kadar geceleyin ve gündüz bundan yasakladılar. İkitaf halinde iken cima etmek haram ve itikafı bozon bir sebep oldu. Şehvetle dokunmak ve öpmek gibi mubaşeretten olan cima dışındaki şeyler ise mekruptur. Fakihlerin çoğunluğuna göre itikafı da bozmaz. Haccı bozmadığı gibi şafinin görüşlerin en zahir olan budur. Malik'in mezhebine göre ise bunlar itikafı bozor. Eğer boşalma oldu ise itikafı bozar ki; boşalma meydana gelmemişse bozmaz oruç da bu kaideye uyur denilir. Faydalanmanın veya tat olmanın kasdedilmediği dokunmaya gelince itikafı bozmaz, ki buna Aişe (ra)'dan rivayet edilir "Allah Resulu (sav) itikafa girdiğinde başını bana yaklaştırdı bende başını tarardım ki insanlık ihtiyacı dışında eve girmezdi. "sünnet delil gösterilir. Bunlar Allah'ın hadd'leridir." yani oruç ve itikaf hakkında bahsettiği bu hükümler sınırdır had'dir Allah'ın ona koyduğu engel ve sınıra hâd denilir. Süddi bunları Allah'ın şartları olarak açıklar. Sehr bn Haseb bunlar Allah'ın farzlarıdır had din aslı lugatt men engele demektir. Bundan dolayı kapıcıya haddad denir. Çünkü kapıcı da insanları girmekten engelleyebilir. Ve Allah'ın had'leri de insanları bu hadlere muhalefeten men eder." onlara yaklaşmayın." hadlere varmayın. Bu şekilde "Hakeza "Allah ayetlerini insanlara umulur ki sakınırlar diye açıklar." had'lerden sakınsınlar ki, azabdan kurtulsunlar.

188- "Mallarınızı aranızda batıl yolla yemeyin." Bu ayet İmrul Kays bn Abis el kindi hakkında nazil oldu ki Alla Resulu (sav)'ın yanında Rebia bn Abden el-Hadrami ona bir toprak için dava açtı. Bunun üzerine Allah Resulu (sav) hadramiye delilin varmı? diye sordu. O, Hayır dedi. Buyurdu ki sana onun yemimi gereklidir. Git yemin etsin. Eğer senin olan şeyi zulmen yemek için yemin ederse Allah'ı kendisinden yüz

çevirmiş olarak bulacaktır. Ne Alah bu ayetin indirdi. Mallarınızı aranızda batıl yolla yemeyin.” yani birbirinizin malını batıl yollarla yemeyin. Batıl ise Allah’ın mubah kıldığı yönün dışındadan herhangi birşeyin hükmüdür. Batıl’ın aslı ise boşa gide şey ‘demektir. Batıl yolla yemek gasb ve soygun yoluyla olabilir.

“Hakimlere onu götürmeyin” yani sizinle erbabı arasındaki bu mal işlerini hakimleri bırakmayın. Ayetteki iddai kava salmak anlamlıdır. Genellikle koyuyu kova salmayı veya atmayı ifade için kullanılır. İbni Abbas ayette geçen durumu şöyle açıklar. Bir kimsenin başkasın bir malı vardır. Fakat bu kimse ona karşı bir delili bulamaz. Karşı taraf da malı bilerek inkar eder. Ve bu hususta hakkın karşı tarafında olduğu bildiği halde hakime başvurur. Onu engellemiş malından alıkoyması günahtır. Mucahid bu ayet hakkında sen haksız ve zalim iken mücadele ve munakaşa etme der kelbi bu yalancı şahitlik kame eder de?. Nehiy harfinin tekrarı ile cem mahallindedir. Manası bu iraba göre hakimlere onları göstermeyiniz. Şeklindedir. Tüm bir şeklinde ise Batıl ile yemeyin ve onu hekimlere ulaştırmayın olur. Katade ise kardeşinin malını hakime ulaştırma ki sen kendinin zalim olduğunu bildiğin halde eğer ona hüküm verirse de haram helal olmaz diye tefsir eder kadı şurehy ise şunları söyler. Ben senin zalim olduğunu son maktuken senin lehine hüküm vermek lakin bana getirilen delil ile sana hükmetmem dışında bana caviz olmaz. Eğer senin lehine hüküm veririm haram birşey sana hella hale gelmez. Peygamber (sav)’in hanımı Ümmü Selam (ra) Allah resulu (sav) “Ben sadece bir beşerim ve siz bana deva getiroyrsunuz. Bazınız delili diğerinden daha anlaşılır olabilir. Ve ben duyduğuma göre onun lehine hüküm veririm kime kardeşinin hakkından kendisi lehine bir hüküm verilirse onu almasın. Ben sadece ateşten bir parçayı ona vermiş olurum.” buyurduğunu rivayet eder. “ bir grup olarak yemek için.” bir taife olarak günahla insanların malından” zulumle İbni Abbas bunu kardeşinin malını elde etmeye yalan yeminle diye açıklar. ki, siz bitirsiniz, batıl iş yaptığınız.

189- “Sana hilalleri soruyorlar.” Ensardan Muaz bn Cebel ve Saleb bn Gönem hakkında nazil oldu. Dediler ki Ey Allah’ın Resulu ince olarak çıkıp sonra artarak taki bir ışık olarak hilal’in durumu nedir?

Bunun üzerine Allah Teala “Sana hehalleri soruyorlar.” buyurur. Ehille kelimesi hilal’in çoğudur. Hilal olarak isimlendirilmesin sebebi şöyledir: İnsanlar gördüklerinde onu konuşmakla sesleri yükselir. Doğduğunda ağladığı gibi çocuk onların seslerinden dolayı ağlar ve insanlar hacda

kurban kestiğinde sesleri telbiye ile yükselir. “Deki onlar insanlar ve hac için vakitlerdir. Mikat kelimesinin çoğulu mevakit’dir yani bu durumunun insanların hac, umre oruç, iftar borç ödemeleri kadınların özel durumları ve daha başka şeyleri bilebilmeleri için yarattık. Bunun için tekbir halde duran güneş ile onun arasında farklılık vardır. evlere arkalarından gelmeniz iyilik değildir.” Müfessirler şöyle naklederler: Cahiliye de islamın başlarında insanlar bunu yapıyordu işlerinden biri hac veya Umre için ihrama girdiğinde duvardan geçemedik ne ev ne de kapısından odadan kaöy halkı tarafından onun anını damından girmesi çıkması için bir delik açılırdı. Veya bir merdiven edinirdi. Ondan çıkardı. Göçebeler ise çadır’ın arakmadan çıkarlar ve ihramdan çıkıncaya kadar kapıdan girmez, çıkmazlardı hamaset işi olması dışında bunu iyilik olarak görürlerdi ki böyle yapan kabileler; Kureyş Kinane Huzaa, sakıf, Haysem Amlir bn sas oğulları, Nadr bn Muaviye oğullarıydı. Hamaset şiddet ve sertliktir. Allah Resulu (sav) birgün en sondan bazısının evine girdi. Ve ensardan bendisine hurefe bn Tabut denilen biri de kapıdan enini sıra girdiki ihramlı haldeydi. Bunun üzerine onu kötülediler. Allah Resulu (sav)’de ona; ihrmalı olduğun halde kapıdan niçin girdin? dedi. Oda senin girdiğini gördün izin sıra girdin dedi Allah Resulu (sav) ise ben hamaset sahibiyim buyurdu. O adamda sen hamaset sahibiyisen bende hamaset sahibiyim. Seni getirdiğine had ve gidişen ve dinine razı oldum dedi. Ve bunun üzerine Allah Teala bu ayeti indirdi? Zuhri ise Ensarın insanları umreye girdiklerine kendileriyle gök arasındaki hiçbirşey helal değildir. Bir adam ise Umrede ihramlı olduğu halde evinden çıktıktan sonra kendisine bir hacet olursa geri dönüyor.

Ve kendisi ile sema arasına giren evin çatısı sebebiyle odanın kapısından girmiyor üstündeki duvarı açıyor sonra odasında kavuşuyor. İhtiyaçını gideriyordu. Bu durum Allah Resulu (sav)’in hudeybiye zamanı umreye bize gelmesine kadar devam etti. O; odaya girdi ensardan beni selem’den bir adam da onun peşi sıra içeriyordu Peyamber (sav) bunu niçin yaptın diye sordu. Ben senin girdiğini gördüm dedi Allah Resulu (sav) ben hamaset sahibiyim buyurdu. Ensarlı da ben de hamesetliyim ki senin dinin üzeriyim dedi. Bunun üzerine Allah Teala “evlere arkalarından gelmeniz iyilik değildir” ayetini indirdi.

Kıraat İbni Kesir, İbni Amir Hamza, Kisai ve Ebu Bekir ??? kelimelerinin ilk harflerinin kesra ile??? ya’nın yerine okurlar. Kalanlar ise aslı üzere zamme ile okurlar. İbni Amer Hamza ve Kisai ??

kelimesinin cim'in kesrasi ie okur Ebu Bekir ve Hamza?? kelimesini ayn'in kesrasi ile okur "Lakin sakınan iyidir." iyilik sakınan ve muttaki kimsenin iyi olmasıdır." evlere kapılarından girin." ihramlı iken."Allah'tan korkun umulurki falaha erersiniz."

190-"Allah yolunda savaşın." yani Allah'a itaatde sizinle savaşanlar islamın doğuşunda Allah Teala Resulu (sav)'e müşriklerle savaşmaktan sakınmasını emretti. Sonra Medine hicret edince ve onlardan kendisiyle savaşanlarla savaşmasını bu ayete emretti Rabi bn Enes derki bu savaş hususunda nazil olan ilk ayettir sonra ise müşriklerle toptan savaşmayı emretti ki müşrikleri öldürün kavli savaşın veya savaşmayın, bunu yapın emri idi. Böylece bu ayet onunla neshedildi. "Müşrikleri öldürün." ayetinin neshinin yetmiş ayete yakın olduğu söylenir." haddi aşmayın." yani onlara savaşı başlatmayın. Bu ayetin mensuh. değil muhkem olduğu ve peygamber (sav)'e savaşanlarla savaşın emredildiği görüşü bulunmaktadır. "haddi asmayın." manası kadınları, öldürmeyin bu görüş İbni Abbas ve mucahid'dir süleyman bn Büreyre babasında rivayete eder ki: Peygamber (sav) bir ordu gönderirken "Allah 'ın adı ile savaşın Allah'ı inkar edenle Allah yolunda savaşın, aşırı gitmeyin zulmetmeyin kadın, çocuk ve yaşlıyı öldürmeyin diye emir verirdi. İbni Abbastan ise şöyle rivayet edilir. Bu ayet Hudeybiye sulhu hakkında nazil oldu. Allah Resulu (sav) ashabı ile Umreye çıkmıştı ki bin dörtyüz kişiydiler. Hudeybi'ye gelinceye kadar yürüdüler. Müşrikler, onları beyti haram'dan engellediler. Bunun üzerine de onlarla Umreyi gelecek yıl mekkenin üç günlüğüne boşaltılması ve Beyt'in tavaf edilmesi üzerine yapmaya ve bu yıl geri dönmeye antlaşmaya yaptı Gelecek yıl geldiğinde Allah Resulu (sav) ve ashabı kaza umre yapmak için hazırlandılar ki kureyşin dediği tutmamasından ve Beyti Haram'dan engellerinden korkuyorlardı. Allah Resulu (sav)"ın ashabı; haram beldede haram aylarda onlarla savaşmayı istemedi. Bunun üzerine Allah Teala "Allah yolunda savaşın" yani harma aylarda ve haram beldede sizinle savaşanlarla yani Kureyş ile haddi aşmayın." haram beldede haram aylarda savaşı siz başlatmayın. "Allah haddi aşanları sevmez." buyurdu.

191- "Onları bulduğunuz yerde öldürün." Bu ayette ilk ayeti neshedildiği söylenir. Segafe'nin aslı meharef ve iş görmektir. Manası onların savaşçıları gördüğünüz yerde ve öldürmek mümkün olduğunda onları öldürün.

" sizi çıkardıkları gibi onları çıkarın." Bu olayla onların müslümanları Mekke'den çıkarmalarına atıf yapılır. Sizi yurtlarınızdan çıkardıkları gibi

onları yurtlarından çıkarın.” Fitne öldürmekten daha şiddetlidir.” yani onların Allah (cc) şirk koşmaları haram beldede ve ihramlı iken onları öldürmenizden daha şiddetli ve daha büyüktür.” Sizinle savaşıncaya kadar onlarla Mescide Haramda savaşmayın” Kiraat Hamza ve kisai ayeti ?? şeklinde saaş fiilinde elifi düşürerek öldürmek fiili halinde okurlar ki manası onların bazısını öldürmeyin olur. Araplar israiloğulları ile öldürmüştük. sadece bazıları öldüler diye bu fiili kullanırlar. Kalanlar ise savaşmak fiilinde elifle okurlar ki İslamanı başlangıcında öldürmeyin emri var iken Haram beldede onların savaş başlatması sebebiyle helal kılındı. Sonra ise “fitne kalmayıncaya kadar onlarla savaşın.” Kavli ile de mensuh oldu. Tabiiki bu görüş katadeye ait. Mukatil bn Hibban ise şöyle der. “Onları bulduğunuz yerde öldürün.” yani haram belde’de veya dışında herhangi bir yerde onları yakadığınız her yerde öldürün bu ayet “Mescidi Haram’da onlarla savaşmayın.” Kavli ile ise mensuh olmuştur. Sonra Berae suresindeki kılıç ayeti de bu ayeti neshetmiştir. Böylece mesci haramda savaşmama emrini veren ayet de hem nasih hem mensuh bir özellik kazanmıştır. Mucahid de ve gruba göre bu ayet yani mescidi haramda savaş ile ilgili ayet muhkemdir ki haram beldede savaş başlatmak caiz değildir.” Kafirlerin cezası işte budur.”

192- “Sona erdirirseniz” savaşı ve küfrü “Allah gafurdur rahimdir.” yani kullara önceden acıyı olduğu için gafurdur.

193- “Onlarla savaşın” yani müşriklerle “fitne kalmayıncaya kadar” yani şirk daha açıkçası islamı kabul edip putperestlikten vazgeçip müslüman olmalarına kadar onlarla savaşın. Eğer reddederse öldülür.” Din olana kadar” yani itaat ve ibadet” Allah için yalnızca ona onun dışında hiçbirşeye tapılmayacana kadar nafi şöyle anlatır. İbni Zübeyrin fitne zamanında İbni Ömere bir adam geldi. İbni Ömer ona: Seni huruc etmeden alıkoyan nedir? diye sordu: Beni Allah’ın kardeşimin kanını haram kılması alıkoyuyor dedi. Allah (cc)’nin “Müminlerinden iki topluluk savaşılırsa. “buyurduğunu duymadın mı dedi. Ey kardeşimin oğul ben bu ayete itibar ederim. Ve Allah (cc)’nin kimbir mümini bilerek öldürürse buyurduğunu ayette itibar etmem bana daha doğru gelirken, savaşmam dedi İbni Ömer Allah “Fitne kalmayıncaya kadar onlarla savaşın.” buyurmadı mı? dedi. İslam azınlık iken Allah Resulu (sav)’ın zamanında onu yapardık. kişi dininde fitne ye düşerse ki ona işkence etiketlerinde veya onu öldürklerinde idi. İslam çoğulda ve fitne kalmadı. Din Allah’ın oldu. Siz istiyorsunuz ki fitne çıksın onları öldürün. Ve din

de Allah'dan gayrisinin olsun diye cevap verdi. Said bn Cübeyr'den ise: Bir adam İbni Ömere fitne savaşı hakkında nasıl düşünüyorsun? diye sordu. O da fitne nedir? biliyormusun? diye sordu. Muhammed (sav) müşriklerle savaşıyordu ki onlara mudaha le etmek bir fitnedir. Sizin savaşınız ise onların krala karşı savaşı gibi değildir.” sana erdirirseniz.” küfrü ve müslüman olurlarsa “düşmanlık yoktur.” bir sebep kalmaz.” Ancak zalimlere “İbni Abbas böyle tefsir eder. Buna “iki ecelden hangisine hüküm versen bana düşmanlık yok.” yani bana karşı bir sebep yok. Ayetini delil gösterecek anlam verir. Mana ehline göre düşmanlık (Udvan) zulüm ölür yani eğer müslüman olurlarsa yağmalama esir etme ve öldürmekten kurtulurlar. Ancak şirk üzere devam eden zalimler müstesna. Bu şeylerden şirk ehline yapılanlar da zulüm olmaz ki bunu mukavele de karşılık olması anlamında Udvan yani düşmanlık olarak zikretmiştir. Aynı şekilde” size kim düşmanlık yaparsa ona düşmanlık yapın.” ve bir kötülüğün cezası misli bir kötülüktür” ayetlerinde kafir zalim olarak isimlendirilir. Çünkü o ibadeti layık olmayana yapmakla yerinin dışında başka bir yere koymaktadır. Zülm bireyi kendi yerinin dışında yere koymaktır.

194- “Harem ay; haram aya karşılıktır. Bu ayet Umre kazasında inzal oldu. Peygamber (sav) zilkade ayında umre yapmak üzere çıktı. Müşrikler onu Hudeybiye’de Beyit’ten engellediler. Ve Mekkeliler de bu yıl geri dönmek gelecek yıl gelip umresini yapmak üzere antlaşma yapı. Bunun üzerine Allah Resulu (sav) bu yıl geri döndü. Ve sonraki yıl zilkade ayında geldi. Hicretin yedinci yılının umresini kaza etti. “Haram ay” kavlinin manası budur. Yani Mekke’ye girdiğiniz zilkade ve yedinci yılın umresinizi kaza etmeniz demektir.” Haram aya’dır.” yedinci yılda Beyit’ten konduğunuz zilkade’ ayıdır.” Haramlar kısastır.” Hurumatk kelimesi hurmet kelimesinin çoğuludur. Haram beldeyi haram ayları ve ihramın haramlı ğını toptan kasedettiği için çoğul olarak kullanılmıştır. Kisas; eşitlik ve karşılıklı demektir. Bu bir kimeye yapılan karşılık yapılan fiilin eşi ve misli ile karşılık vermek.

Bu ayette kisas ile kasededilenin savaş emri olduğudur. Buna göre ayetin manası şöyle olur. Haram ay’da size saaş açalarsa onlarla savaşın” Bu onların haram ayda yaptıklarına bir kısastır. “Size kim düşmanlık yaparsa ona düşmanlık yapın.” onunla savaşın “size yapılan düşmanlığın misli ile “Ceza sözün bilki anlama birden sahip olmasından dolayı kullanır. “bir kötülüğün cezası onun misli bir kötülüktür” ayetinde bu şekilde anlaşıp. “Allah’tan korkun ve Allah’ın korkanla birlikte olduğunu bilin.”

195 “Allah yolunda infak edin.” Bununla cihadı murad eder ki her hayır Allah yolunda yapılan şeydir. lakin onun böyle söylenmesi cihatda mutalliktir.” kendi ellerinizle tehlikeye atılmayınız.” Böylec ellerinizi atmayın. Yani eller ile canların kasdedildiği kabul edilerek kendinizi tehlikeye atmayın anlamı çıkarılır. Aynı şekilde “ellerinizle kazandığınız kavli de kazandığınız anlamında anlaşılır. Tehlike; helaka yok olmayı ve mahvolmaya sebep olacak herşeydir ki tehlikeye atmayın demekle tehlikenin kendinden sarılımsı ve konulması mümkün bir şey olduğuna ortaya koyuyor. Araplar ancak şer ve kötü konulurda insan için kendini tehlikeye attı deyimini kullanırlar. Bu ayetin tevilinde müfessirler ihtilaf ederler. Bazıları bu cimrilik ve infak etmeyi terketmek hakkındadır ve buna göre anlamı Allah yolunda infak’ı ????? kendinizi tehlikeye atmayın olduğunu söylerler. İbni Abbas ise bu ayet hakkında Allah yolunda infak et eğer birşeyin yok ise illa da bir ok veya ver sitden biri ben birşey bulamıyorum kesinlikle demesinder. Suddi; Allah yolunda infak et. VeleVKi ip olsa. Ve kendinizi tehlikeye atmayın. Birde yanımda birşey yok demeyin der Said bn Museyyeb ve Makitil bn Hibban ise derler ki Allah Teala infak etmeyi emrettiğinde biradam Allah yolunda infakla emredildi ki; mallarınızı infak etsek bu seferde fakir kalacağız dedi. Ve bunun üzerine Allah bu ayeti indirdi. Mucahid de ayet hakkında “fakirlik, yoksulluk korkusu sizi infaktan alıkoymasın.” der Ebû Ubeyde der ki: Allah Resulu (sav)’in “Allah yolunda çokça harcanan yapan kimseye yediyüz sevap vardır. Ehline harcama yapan kimseye de onun emsalinin onda biri sevap vardır.” buyurduklarının işittim. Zeyd bn Eslem deri insanlar seferlere çıkıyorlardı ki geriye nafaka bırakmıyorlardı. Ve ya nafakları bitiyor yada fakir düşüyorlardı. Bunun üzerine Allah Teala Allah yolunda kendilerine infak etmeleri emretti. Ve harcayarak birşeyi olmayan kimse nafakasız ve erzaksızlık sebebiyle çıkıymıyor böylecede kendini tehlikeye atıyordu ki anlatılmak istenen tehlike açlık susuzluk ve yürümek sebebiyle kendilerine zarar vermeleridir. Ayrıca ayetin cihadı terketmek hususunda indiğinde söylenir. Ebu Evsad el-Ensarı şöyle anlatır. Ensar’dan bir topluluk arasındayken ayet nazıl oldu. Bu Allah’ın peygamberine yardım ertesi ve onu kuvvetlendirmesi oldu. Aramızda bulunanlarla dedikki biz ehlimizi ve mallarımızı islam yayılıp Allah Peygamberine yardım edinceye kadar terketmiştik. Artık ailemize ve mallarımıza geri dönsek onlarla birlikte olsak malarınızdan kaybetiklerimizi geri kazansak işte bunun üzerine Allah Teala “Allah yolunda infak edin ve kendini ni tehlikeye atmayın.”

ayetini indirdi. Burada tehlike cihadı terk ile mal ve aileye geri dönme isteğidir. Ebu Eyyub; Muaviye zamanında kastentiniyye’de son savaşını yapıncaya kadar Allah yalunda cihada devam etti. Ve orada vefat etti. Sonra da Kostaniyye surlarının dibine defnedildi ki; kostantinyeliler onun velisine şu duasına çıkıp su isterler. Ebu Hüreyre’den de şöyle rivayet edilir ki Allah Resulu (sav) şöyle buyurdu” hiç gazve yapmadan ve içinde gazve yapama arzusunu hiç duymadan ölen kimse nifak tan birşube üzre ölmüştür.” 28. Muhammed bn Şirin ve Ubeyde el-Selmani tehlike atılmak Allah’ın rahmetinden ümidini kesmektir.” Ebu Kubbe bu günaha dalan kimsenin helak oldun artık bana tevbe bile fayda vermez demesi ve Allah’ın rahmetinden yese düşüp günahlara devam etmesidir. Allah Teala öyle insanları bundan nehyeder: “Allah’ın rahmetinden ancak kafirler ümit keserler.”

“Güzel ameller yapın. Allah güzel ameller yapanları sever.”

196 “Allah için Hac ve Umreyi tamamlayın.”Kıraat Alkame ve İbrahim en-Nahai ayeti ??? şeklinde okurlar ve tamamlayın yerine ikame edin fiilini getirirler. Hac ve Umrenin tamamlanması hususunda ihtilaflar vardır. Batıları bu hac ve umreyi menasiki hadleri ve sünnetleri ile tamalamaktır derler. ki böyle düşünenler İbni Abbas, Alkame, İbrahim en-Nahi ve Mucahid’dir Hacc’ın rukunleri beştir İhram arafatta vakfe ziyaret tavafı şato ve merce arasında say ve baş ?????ıyahut saç kısaltması hacc’da ihramdan çıkma yolu ikidir. İhramdan çıkmanın sebepleri üçtür. Kurban bayramı günü akabe cümlesinde taş atma. Ziyaret tavafı ve tıraştır. Bu üç sebepten ikisi bulunduğunda ilk ihramdan çıkma hasıl olur. Ve üçüncü sebeple de ikinci ihramdan çıkma gerekçeklişir. İlk ihramdan çıkmadan sonra kadınların dışında ihramın yasaklarının tümü mubah olur. İkinci ihramdan çıkma sonunda da bütün yasaklar kalkar. Umre’nin rukunlerine gelince dört husus sayılır İhram beyti Tavaf, safa ve merve arasında say ve tıraştır ve Said bn Cübeyr ve Tavus Hac ve Umrenin tamamlanması hac ve ümrede ehinden menfaatlanmaktan uzak tek kişi olarak ihramlı değildir. Ali bn Ebi Talibe bu ayet soruldu. Ehli en fayalanmak üzere Hac ve Umre’den ihramlı olmandır diye cevap verdi. ki aynı şeklide cevap İbni Mesud’dan da rivayet edilmektedir. Yine Ayet hakkında katade şöyle der Umreni tamamlanması hac ayları dışında umre yapmasıdır. Eğer hac ayları için de olursa sonra ikamet eder ve hacc’da yapar. Böylece temettu haccı yapmış yani umre ile haccı birleştirmiş dur. Orada eğer bulursa kurban vacib olur. Eğer kurban bulamazsa oruç tutar. Hac’ın tamamlanması

bütün menasikini yani hacca ait bütün ibadetlerinin yerine getirilmesidir. Taki ki kiran ve temettu haccı sebebi ile kurban kesmeyi terketmekten dolayı kendisine bir yükümlülüğün bulunmamasıdır. Dahhak'a göre o ikisini tamamlanması helal bir nafaka olması ve Allah'ın nehyettiği şeylerden kaçınılmasıdır. Süfyanı Sevriye göre o ikisinin tamamlanması ehlinde o ikisi için ayrılman ve bir ticaret veya da başka bir ihtiyaca biraen amaç gütmemendir Ömer bn Muttab derki: Gelen çoktur fakat hacı olan pek azdır" Ümmet yapmaya imkan bulabilen herkimseye haccın farz olduğu hakkında ittifak etmiştir ki Umrenin farziyeti ihtilaflıdır" İlim Ehlinin çoğunluğeu umrenin de farziyetine inanmıştır ki Ömer Ali ve İbni Ömerin (ra) görüşleri de bu yöndedir ikrime İbni Abbastan şöyle rivayet eder.Vallahi umre Allah'ın kitabında hac'cın karinesidir ki; " Allah için hac ve umreyi tamamıyınız." buyuruyor Ata Tavus Mucahid, Hasan, Katade, Said bn Cübeyr'in görüşleri umrenin farz olduğu üzerinde birleşir. Sevri ve sahih olan görüş göre Şafi mezhebi bu yöndedir. Bir grup ise sünnet olduğunu benimser. Bu görüşü söyleyenler Cabir ve Şabi'dir Malik'e Iraklılar da mezhebce bu görüştedirler." Allah için hac ve umreyi tamamlayın." kavlini oraya girdiğinizde o ikisini tamamlayın anlamına tevil ederler." Oradaki başlama emri vermesine gelince nafi'dir derler ve Allah Resulu (sav)'den rivayet ediler Ona Umre farz mıdır? diye soruldu. Buyurduki hayır eğer umre yaparsınız sizin için daha hayırlıdır hadisini umreyi farz görmeyenler delil kabul ederler ki; en doğru görüş ilk yani farz olduğunu kabul eden görüştür. Allah için Hac ve Umreyi tamamıyın." kavlinin manası: O ikisine başlayınız hac ve umreye girdiğinizde tamamlayınız. Bu başlama ve tamamlayama dair bir emirdir. Yani hac ve umre yapın anlamındadır. Aynı sonra orucu geceye kadar tamamlayın kavlindeki başlayın ve tamamlayın emri gibi Abdullah'dan rivayet edilirki Allah Resulu (sav) şöyle buyurur: "Hac ve Umre arasında sıra gözetin. Peşi sıra yapın demir altın ve gümüşünü piliğini körüğün yok ettiği gibi fakirliği ve günahları da o ikisi yok eder. Kabul edilen hac'cın karşılığı ancak cennettir." İbni Ömer Allah Telanın Allah için hac ve Umreyi tamamlayın buyurması olarak yapabilmesine inarken bulunuyorsa Allah'ın hakettiği herkesin üzerine Hac ve Umre ike farzdır. Bundan sonra fazlasını yapabilen kimseye ise bu nafilinin en hayırlısıdır. Ümmet hac ve umrenin üç çeşit olarak eda edilmesini caiz olduğuna ittifak eder: İfrad temuttu ve kiran ifrat şekli haccı tek başına yapmak sonra haccı bitirdikten sonra Umre yapmaktır. Temettu şekline gelince

hac aylarında umre yapmak ve umre işlerinden boşaldıktan sonra Mekke'den hac'ca ihrama girmektir ki bu yılda haccetmektir. Kiran şekli ise hac ve umreye birlikte ihrama girmektir. Kiran şekli ise Hac ve Umrereye birlikte ihrama girmektir Veya umreye ihrama girmek sonra tavata başlamadan önce hacı umrenin üzerine eklemektir böylere birbirine yaklaştırılmış olur. Fakat ümmet bu çeşitlerden hangisinin daha faziletli olduğunda ihtilaf eder. Bir grup ifradın en faziletli olduğuna sonra temettu ve sonra kiran'ın geldiğine inanır ki Malik ve şatinin görüşleri budur. Sebebi ise müminlerin annesi Aişe (ra)dan rivayet edilene şu hadistir derki veda haccı yılında Allah Resulu ile birlikte çıktık. İşimizden Umre'ye giren umre ve hacca birlikte giren ve yalnız hacca girenler vardı. Allah Resulu (sav) ise hacca girmişti. Umre'ye girenler helal durumda idi. Hacca veya hac ve Umreyi birleştirenler ise kurban bayramı gününe kadar helal durumda olamıyacaklardı yani o güne kadar ihramlıydılar cabiri peygamber (sav)'in haccını anlattığı hadise göre de Allah Resulu (sav) ile birlikte çıktık. Sadec hacca niyet ettik ki ondan başkasını bilmiyorduk Umre'yi bilmiyorduk.” Yine İbni Ömer'den peygamber (sav)'in haccı tek yaptığını da rivayet edilir. Ve bir grup elim kur'anın en faziletli olduğunu benimsemiştir. Bu görüşe sevri ve ashabı rey'den sahiptir ki Enes bn Malik'in Allah Resulu (sav)'in hac yaparken hac ve umreye lebleyk diye telbiye getirdiğini rivayetini delil gösterirler. Bir grupta göre ise Temettu en faziletli olanıdır. Ahmed bn Habel ve İshak bn Rahaveyhde bu görüştedirler ve şu rivayete delil kabul ederler. İbni Ömerden Allah Resulu (sav) veda haccında Umreyi hacca birleştirecek temettu haccı yapmıştır zil-Huleyfe'den yanında kurbanlık getirmişti. Allah Resulu (sav) başladı ve Umrede kurmun kesti ve hacca girdi. Bunun üzerine insanlarda peygamber (sav)ile birlikte umreyi hacca eklediler. Temettu yaptılar insanlardan kurban getiren oldu. Getiremeyenler oldu. Ve Peygamber (sav) Mekke ye geldiğinde insanlara “Kurmanlık getirenler haccını tamamlayıncaya kadar ihramdan çıkamaz, kurbanlık getiremeyenler ise beyti tavaf etsinler, safa merve arasında say yapsınlar, tıraş olsunlar ve ihramdan çıkamaz. Kurbanlık getiremeyenler ise Beyti tavaf etsinler safa ve merve arasında say yapsınlar tıraş olsunlar ve ihramdan çıksınlar. Sonra hacca girip kurbanını kessinler Kurbanlık bulumayan kimse hac'da üç gün oruç tutsun ehlinin yanına dönüncü de yedi gün daha tutsun.” Buyurdu Mekkeye geldiğinde ilk şey Hacerül Esvedi eliyle okşayarak tavaffa başladı. Sonra üç şavt'da secdeye kapandı ve dördüncü de yürüdü Beyti

Tavafı bitirdiğindede Makam-ın yanında iki rekat namaz kıldı. Sonra selam verdi ve ayrıldı. Safa'ya geldi safa ve merve arasında yedi şart say yaptı. Sonra haccını bitirip bayram günü kurbanını kesinceye kadar ihramla kaldı. Arafattan minaya gitti. beyti tavaf etti ve ihramdan çıktı. İnsanlardan kurbanlık getirenler ve kurban kesenler Allah Resulu (sav)'ın yaptığını yaptılar. Aişe (ra) den rivayet eder peygamber (sav) Umreyi hacca ilave ederek temettuya bunun üzerine insanlar da onunla birlikte Allah Resulu (sav)'den İbni Ömerin ondan da salimin bana haber verdiği gibi temuttu yaptılar. Şeyhimiz imam (ra) şöyle der: Raviler, Nebi (sav)'ın ihramı hususunda ihtilaf etmişlerdir. Bi bizim ve şafinin ihtilaf hadis kitabında yaptıklarını ve hepsinin onun eğitimden kaynaklanan ve kulak emrini ondan aldıklarını söylediği gibidir. Herşey; onun bunu emrettiği ve izin verdiği anlamına ona izafe edilir. Arap dilinde fiilin onla emredilene izafesi caizdir. Aynı şekilde fiilin faile izafesi de caizdir. Peygamber (sav)'ın bir adamı recmettiği ve sadece recmedilmesini emrettiği rivayet edildiği gibi Şafi, Cabir Aişe ve İbni Ömer'in rivayetlerini diğerlerinin geçirmesi ve cabirin böylece bir yılda ibadetler ve Umre ile arasını cem ettiler. Allah kitabında ve peygamberin sünnetinde inzal etti ve Mekke'lilerin dışında ki insanlara mubah kıldı. Bu mescidi haramda ikamet eden ehli bulunmayan kimse içindir.” Haccı kaçıran kimse haccı kaçırmakla arafatta vakfeleri de kaçırmış olur. Taki kurban bayramı günü fecir doğuncaya kadar o kimse umre ameli ile ihramdan çıkar ve gelecek yıl için kendisine kaza vacib olur. Temetu ve kıran fıdyesi gibi fidyeye de tertib ve takdirine göredir Süleyman bn Yesar'dan rivayet edilir ki henad bn el -Esed kurban bayramı günü geldi ve Ömer bn el-Hattab kurbanını kesiyordu. Ey Emurul müminin sayıyı yanı ş saymışız. Bu günü arefe günü sanıyorduk. dedi Ömer ona Mekkeye git sen ve seninle birlikte olanlar tavaf edin safa ve merve arasında say yapın. Varsa bir kurban kesin sonra tıraş olun ve saç kısıltın Sonra geri dönün. Gelecek yıl olduğunda da haccedin ve kurbanlık getirin. Bulamayan kimse hac'da üçgün geri döndüğünde yedi gün oruç tutsun.” dedi. Allah'tan korkun” emirlerin edası hususunda “Bilinki Allah cezası şiddetli olandır.” yasakları çiğneyenlere karşı.

197 “Hac bilinen aylardandır” yani hac vakti bilinen aylardır. O aylar ise şevval zilkadade ve zilhaccenin dokuzundan kurban bayram günü fecrin doğmasına kadardır. İbni Ömer’den ise Sevval Zilkade ve zilhiccenin ongünü olarak rivayet edilir Her iki lafız da ihtilafsız olarak doğrudur. On gün kabul eden geceleri esas olarak esab eder. Dokuz gün diyen ise gündüzleri hesap eder. Son günü arefe günüdür. ki dokuzuncu gün. Ayette “aylar” lazını çoğul kullanır. Halbuki, iki ay ve üçüncü ay’ın ise bir kısmıdır. Böyle kullanmasının sebebi ise vakit bildirmesidir. Araplar vakti azlı ve çokluğu ile tam olarak söylerler. Örnek olarak sana perşembe günü geldim dediğinde sadece perşembe günün bir saatinde ona gelmiştir. Yine bu yıl sen rivayet ettim dediğinde sadec yılın bir veya birkaç günü ziyaret etmiştir. Bu şekilde ayrıntılı zaman bildirmiştir. İkil olan sayının üstündeki rakam bir cemaat bildiri. Çünkü çoğulun manası birşeye birşeyi eklemektir. İkil’in bir cemaat olarak isimlendirilmesi caiz olduğunda ikilin ve üçünsünün birbölümü bir cemaat olarak isimlendirilir ki Allah Teaala ikil’i çoğul lafzıyla zikretmiştir. Bir ayette “ikinizin kalbleri meyletmişti.” yani ikinizin iki kalbi meyletmişti. Buyurur. Urve bn Zübeyre daha başkaları derler ki aylar ile şevval zilkaade ve zilhicceyi tam olarak kasdeder. Çünkü Hacı’ya şeytan taşlama kurban kesme tıraş olma ziyaret tavafı ve minadan geceleme gibi yapması kendisi vacib ola arafe günü sonrası işler kalır. “Onlar içinde hacı kendisine farz kılan kimseye” yani kenisine ihram ve telmiye ile haccı vacibleştiren kimseye. Burada hac ayları dışında hacca ihrama giren kimsenin hac ile ihramının kesileşmeyeceğine delil bulunur. Bu İbni Abbas ve Cebirin görüşüdür. ki bu görüşü Ata Tavus Mucahid de söylerler ve Evzai ile şai mezhep olarak kabul ederler. Said derki: O kimsenin ihramı umre ile kesinleşir. Çünkü Allah Teala bu ayları hac farzına tahsis etmiştir. Eğer bu ayların dışında kesinleşirse de tahsis için bir fayda yoktur. Ayrıca bu namazlarla ve vakitlerle ilgilidir. Sonra vakti girmeden önce namaz farzına başlayan kimsenin başlaması yapmaktan dolayı yapılmış eda edemiş olmaz. Bir grup elim ihramının hac ile başlayacağını kabul eder, ki malik sevri ve Ebu Hanife’nin görüşüdür. Umre’ye gelince senenin günlerinin hepsi onun için bir vakittir. Ancak hac ile birleştirme olması müstesna. Enes’ten rivayet edilir.b ki Mekke’de iken başını kaldığında çıkar ve umre yapar.

“Kadına yaklaşma yoktur.Günah yoktur.” Kiraat İbni Kesir ve Basralılar ??? diye her ikisinde raf ve tenvinle okurlar. Kalanlar tenvinsiz ve hakla

okur. Müfessirler refus hakkında ihtilaf ederler. İbni Masud ve İbni Abbasa göre Refs cimadır. Bu aynı zamanda Hasan, Mucahid, Amr bn Danar, Katade, İkrime, Rebii ve ihrami en Nahai'in görüşüdür. Ali bn Ebi Talha, İbni Abbastan refs'in kadının başlatması öpüşme el ile dokunma ve erkeğin kadına kur yapmayı ifade eden sözler söylemesi olduğu nakleder. Husayen bn Kays şöyle anlatır. İbni Abbas (ra) devesinin kuyrunu tuttu ve ona şiir söylerek sallamaya başladı. Ona dedim ki ihram iken kadına kır yapar mısın? Şöyle cevap verdi. Ref yani kır yapma sadece kadınlarca söyleyen birşeydir. (Burada verdi kır yapma ile ifade edilmeye gelişen kişinin hanımına cima'yı teklif etmesi veya çaktırmasıdır.b) Tavus refs kadınlara cima teklif etmektir bunu karşılarında söylemektir der. Ataya göre refs erkeğin ihramlı iken karısına ihramdan çıktığından senle birlikte olacağım demesidir. Refs'in kötü ve çirkin söz olduğu da söylenir. Fisklara gelince İbni Abbas'ın onun bütün günahlar olduğunu söyler. Tavus, Hasan Said bn Cübeyr Katade Rühri, Rebii ve Garziinin görüşeri de bu şekildedir İbni Ömere göre ise ihram halinde ihramlıya av avlamak tırak kesmek saçlardan almak ve bunlara benzer şekilde yasak olan şeylerdir. İbrahim Ata ve Mucahid göre ise Nebi (sav)'in "Mülümana sövmek günahdır. (Fusuktur7 onunla savaşmak küfürdür." hadisi delili ile sömektir. (Dahak göre lakab takmaktır. Onun delili de katab takmayın imandan sonra fusuk ne kötü isimdir." ayetidir.

Ebu Hüreyre rivayet eder ki Allah Resulu (sav) söyle buyuruken işittim "Allah için hac yapan kimse kötü söz söylemez ve günah işlemez ise annesinin doğurduğu çünkü gibi günahlardan geri döner."

"Hacda cidal yoktur." Kiraat (Burası aslında önceki kiraat bölümünde olacaktı. Fakat unutmuşsun.Buraya aldık) öncesi gibidir yani ?? hakkındaki kiraatlar buradada geçerlidir. Ebu Cafer ise tamamını raf tenvinle okumuştur.

İbni Mesud ve İbna Abbas Cidal; fiili işleyenin munakaşa ve kavga etmesidir hatta kızmadır derler. Bu görüşe paylaşılanlar ise Amr bn Dinar Said bin Cübeyr ikrima, Zühri Ata ve Katadedir Kasım bn Muhammed ise bunla kasdedilenin bazılarının hac bugün bazılarının hac yarın demeledir diye onlar. Karzii ise söyler tamdır derler de. Diğerleri de bizim haccımız sizin haccınızdan daha tamdır derlerdi. Burada kasdedilen budur. Mukatil de şöyle anlatır. Nebi (sav) hacca ihrama girmişken veda haccından onlara "hacca çıkışınızı umre yapınız. Ancak kurbanlığını işaretleyen müstesna" buyurdu. Onlar da onu nasıl umre

yapdım. ki; hacca diye ad koymuştuk. dediler. Bu onların cidallerini oldu. İbni Zeyde derki muhtelif olunaklarda duruyorlardı. Ve hepsi de durduğu yerin ibrahim (as)’ın ddurduğu yer olduğunu söylüyordu. Böylece bunun hakkında cidalleşiyorlardı. Ayrıca bunun cahiliye ehlinin bazılarının arafatta bazılarının müzdelifede vakfe olacağını bazılarının zilkade ayında bazılarını zilhicce ayında hac yapılacağını ve hepside yaptığının doğru olduğunu söylemeri olduğudur. ki Allah Teala “Hac’dan cidal yoktur” buyurur. yani hac işe Allah Resulu (sav7 yaptığı şekil üzere karar kılmıştır. Bundansonra bu meselede hiçbir ihtilaf yoktur. Peyamber (sav)’ın “dikkat edin. zaman Allah’ın gökleri ve yeri yarattı çünkü şekli gbi dönmektedir.” 34 hadisiin manası mucahidhadisin manasının, haccın zilhicce ayında olduğuna şüphe yoktur. olduğunu çıkarır. Tehir etmeyi batıl soyar. Mana ehli de derki Ayetin zahiri olumsuzdur. Manası ise Nehiy,4dir yani kadınlara cima teklifu etmeyin, güna işlemeyin ve cidalleşmeyin anlamındadır. Aynı şekilde “onda şüphe yoktur. Kavli de onun hakkında şüphelenmeyen demek olur.” Yine “Allah’ın öğrettiği hayırdan başka birşe yapmayınız” kavlinin anlamı da ona saklı kalmaz sizi onla cezalandırır şeklinde olur. “Ezik edinin azığının hayırlısı takvadır.” ayet yemenlilerden azıksız oarak hacca çıkıp biz tevekkül edenleriz ve biz Allah’ın evini hacc ediyoruz bizi doyurmuyor diyenbir takım insanlar hakkında nazil oldu. Mekkeye geldiklerinde insanlardan istediler. Durum onları gasb ve soyma itebilirdi. Bunun üzerine Allah’ı azık edinin.”yani ulaşacağınız ve kendinize yetecek kadar diye ayet indirdi. Tefsir ehil kek kuru üzüm, kamit hurma ve bunlara benzer şelerdir diye açıklarlar.” Azığın hayırlısı takvadır.” dilencilikten ve soygunculuktan”Ey akıl sahipleri benden korkun.”

198- “Rabbinizden fazlalık istemenize size bir günah yoktur.” İbni Abba (ra)’dan Cahiliyede Ukaz, Mecne Zülmecazdiye çarşılar vardı. İslam geldiğinde oralarda ticareti haram ve günah sandılar. Bunun üzerine Allah Teala “Rabbinizden fazlalık isteminize size bir günah yoktur. yani hac mevsimlerinde diye ayetini indirdi. Kiraatı İbni Kesir aynı şekilde okur. Ebi Eme et yetimi den rivayet edilir ki İbni Ömere bz bu yöne yani Mekke’ye kira veriyoruz. Bize haccın olmayacağını idida ediyorlar. Mekke’ye kira veriyoruz. Bize haccın olmayacağını iddia ediyorlar. dedim. İhrama girdikleri gibi ihrama girmiyorsunuz? tavaf, ettikleri gibi tavaf etmiyormunuz, şeyten taşıladıkları gibi taşılamıyorsunuz. dedi. Evet onların yaptığı gibi yapıyoruz dedim.

Öyleyse sen hacısın dedi. peygamber (sav)’e bir adam geldi. Benim sorduğumun ona sordu. Daha ona cevap vermemişken cibril bu ayeti indirdi. Size bir günah yoktur.” yani rabbinizden fazlalık isteminez bir güçlük yani hac mevsimlerine de ticarete bunun yapmanıza “çıkarttığınızda “delettiğinizde çıkarmak çoğunluğunu defetmektir. Arap kullanımana göire aslı ada suyu çıkarttı yani döktü anlamında kullanılır. Arafatlardan arafaat arafataın çoğuludur. Arafat çevresinde olan yerlerde birlikte kasdedildiği için çoğul kullanılmıştır. ki tekbir yer bile olsa onun için durulan yerin arafatlar günün de arefe denmesinde mana hakkında ihtilaf vardır. Ata derki Cibril (AS) İbrahim (AS)’a manasileri gösterir. Ve Arafte yani anladın mı? diye sorar. O da Anladım der böylece bu mekan araat olarak adlandırılır. Günde arefe günü olarak anılır. Dahhak göre ise Adrem (sav) yeryüzüne indirildiğinde hindistan düşer. Havva (AS) ise cilde’ye iner Her ikiside eşini aramaya başlarlar. Arefe günü arafatta biraraya gelirler ve birbirlerini tanırlar Böylece gün arefe, yerde arafat olark anılır. Süddi İbraliim (AS) insanlara hac yamaya izin verdiğinde kendiine telbiye ile cevap verdiler. Allah’ın kendiine arafata çıkmayı ve Allah içinde anda vakfe yapmayı emrettiği her imse ona icabet etit çıktı akabedeki cemreye ulaşınca döndürmek için şeytan ona yöneldi. Bunun üzerine şeytana yedi taş attı. Her taş ile birlikte tekbir getirdi. Ve şeytan uçtu. İkinci cemre üzerine indi. Bunun üzerie onu yine taşıladı. ve tekbir getirdi. Şeytan uçtu üçüncü cemre üzerine indi. Ve orada da taşıladı. ve tekbir getirdi. Şeytan onun itaat etmediğin görünce gitti. İbrahim (AS)’da Zülmecaz yerine gelinceye kadar yürüdü. Ona baktığında onu anlamadı. Geçti bunu üzerine arası zülmecaz olarak ad aldı. Sonra devam etti. Arafatta durdu ve onu sıfatı ile tanıdı. Böylece vakit arefe ve yerde Arafat olarak adlandırıldı. Nihayet yaklamaya akşamladı. Yani ceme yaklaştı. Burası da müzdelife olarak anıldı. İbni Abas’tan ise şöyle rivayet edilir. İbrahim (AS) terviye gecesı (Zihiccenin 8. günü) rüyasında oğlunu kurban ettiğini gördü. Sabah olunca bütüingün düşündüğü bu rüyü Allah Teala’dan mı yoksa şeytanda mı diye düşündü. Böylece ogün de terviye günü yani düşünme günü olarak anıldı. Sonra bu rüyayı ikinc kez arefue gecesı gördü. Sabah olunca bunun Allah’tan olduğunu anladı. Ve bu gün de arefe yani anlama günü diye anıldı. Denirki arafat diye insanların o gün dağa çıkmaları için isimlendirildri. Araplar çıkılan yeri arafat diye adlandıırırlar buna göre yüksekli sebebine horozun ibiğide böyle anılmıştır.

Veya böyle adlandırılmanın sebebi insanların o günde günahlarını düşünmeleri ve anlamalarıdır. denir yine güzel anlamında Arf kökünden anlandırıldığı da söylenir. Mina'ya gelince kan akıtılma yeri olmasından dolayı bu adlı anılır. Orada kurbanlık kesilir ve kan akıtılır orası güzellikler yeri değil kan akıtma yeridir. Arafat ise orandan daha güzel ve temizdir.

“Allah’ı zikredin” dua ve telbiye ile “Haram bölgede” Bu müzdelife dağlarından, Arafatta şeytan taşımaları arasında muhassır denilen yere kadar olan yerlerdir. Ne zaman ve Mücessir Harem bölgeden sayılmaz Bu bölge alemlerin bulunmasından dolayı meşer diye adlandırılır. Alemlerin ifade ettiği ise haccın ibadetlerinin yaptığı yerlerdir. Haram’ın asıl anlamı, men etmek, yasaklamak demektir. İstilahta anlamı ise bu bölge içerisinde izin verilmeyen şeyleri yapmanın yasaklanmış olmasıdır. Müzdelife, cem yeri olarak anılır. Çünkü müzdelifede akşam namazı ile yatsı namazı birleştirilerek kılınır. Arafattan inme ise güneşin batmasından sonra olur. Kurban bayramı gününün güneşin doğmasından önceye kadar cem devam eder.

Tavus: Cahiliye ehli güneşin batmasından önce Arafat’tan ve güneşin doğmasından sonra müzdelifeden ayrılıyordu. Ve değiştiği gibi üzüntü??? doğdu diyorlardı. Bunun üzerine Allah bunu tehir etti ve bu ayet geldi. Usame bn Zeyd rivayet eder. Allah Resulu (sav) arafattan indi vadiye geldi. Bineğinden indi ve abdest bozdu sonra abdest aldı ki abdesti de fazla uzatmadı. Ona: Namaz ey Allah’ın resulu dedim. Namaz senin önünde buyurdu. Bineği bindi. Müzdelifeye geldiğinde indi abdeste aldı. Abdesti bu sefer tam manasıyla uzunca aldı. Sonra namaz kalemit getirildi. Ve akşam namazı kıldı sonra her insan davesini bulunduğu yere çöktü. Sonra yatsı namazı için kamet getirildi. Ve yatsıyı da onun ardına kıldı. İki namaz arasına birşey eklemeydi. Cabir derki Allah resulu (sav) müzdelifeye gelinceye kadar indi Orada akşam ve yatsı namazlarını tek ezan ve iki kamette kıldı. Aralarında herhangi bir teşbih çekmedi. Sonra sabah oluncaya kadar yattı. Sabah namazını kıldı ki, kendisi ezan ve kamette sabah namazı vakti beyan edildi. Sonra harem bölgesine gelinceye kadar Kusva’nın üzerinde yolculuk etti. Kibleye döndü dua etti tekbir getirdi tehlil ve kelime tevhid getirdi. Ortalık iyice aydınlınca kadar durmaya devam etti güneşin doğmasından önce ayrıldı. İbni Abbas’tan rivayet edilir ki Usame bn Zeyd Arafattan müzdelife ye kadar Allah Resulu (sav)’ın terkisinden idi. Sonra Müzdelife’den minaya kadar fazıl’ı terkisinde aldı. Her ikisinde peygamber (sav); akabe

demesinde şeyan taşlayıncaya kadar telbiye getirmeye devam ettiğini haber verdiler.

“Size doğruyu gösterdiği gibi onu zikredin.” yani Tevhid ve tazim ile ki sizi hidayette zikrettiği gib öyleki sizi kendi dinine ve haccının menasiklerine doğruyu yolu gösterdi. ki ondan önce dalaleten olanlardandınız. “yan öyleydiniz.” Onun sizi doğruya iletmesinden önce ancak sapıtmışlardandınız. Ayet sine yalancılardan sanıyoruz. “yani seni yalancıdan başka birşey sanmıyoruz ayeti gibi bir edebi sanatta sahiptir.” ondan önce kavlindeki

zamir ise dğru yola aittir. Ayrıca Zikredilemeden üstü kapalı olarak Allah resulu (sav)’e aittir de denir.

199-”Sonra insanların indiği yerden inin.” Tefsir ehli derler ki: Kureyş ve muttefikleri ve onların dinene boğuyın eğer ki cesurlar da müzdelifeye inerler ve biz Allah’ın halkıyız pamukçuluk onun haramıdır harama muhalefet etmeyiz ve ondan çıkmayız derler. diğer araplar ile birlikte Arafta’ta vakfe yapmaya büşükenirlerdi. ki; diğer insanlarda arafatta vakfe yapıyorlardı. İnsanlar Arafatta indiklerinde cesurlar da müzdelifeden inerlerdi. Bunun üzerie Alah Arafatta vakfa yapmalarını ve onlara bunun İbrahim ve İsmail (AS) sünneti olduğunu haber verdi. Bazı müfessirler bu emirde bütün müslümanları, muhatab olmaktadır, derler. “İsanların indiği yerden” yani cem’den minaya indikelri yeredn çünkü arafattan inmek cem’den inmekten öncedir.” Buna göre Arafattan indiğinizde Allah zikredin sonra Arafatta inin buyurması nasıl mümkün diyor. denirse Müfessirlerin çoğunluğana göre birinci görüş ayette bir takdim tehir vardır. akdiri şöyledir: O aylarda haccı kendisine farz kılan kemskiye kadına yaklaşma yoktur günah işleme yoktur. Hac’da cidal yoktur. Sonra insanların indiği yerden inin. Arafatta indiğininidde haram bölgede Allah’ı zikredin. Buraaki “sonra” bir anlamda ve harfi gibidir. “Sonra” sonra iman edenerden “ kavlindeki gibive harfi anlamındadır insanlar ise cesurlar dışında bütün araplardır. Kelbiye göre onlar yeminliler ve rebia’dır dahak’a göre ise buradaki insanlarda kastedilen yalnız İbrahim (AS)’dır. Aynı şekilde “yoksa insanları mı hased ediyorlar.” ayetinde de insanar ile yalnızca Muhammed (sav)’i murad eder. Bu; kendisine uyulan ve halkının linasın ile konuşan biridir diye de anlaşılır. Zahru derki burada ki insanlar, yalnızca Adem (AS) dir. Delili ise Said bn Cüberin kiraatidir sonra insanların indiğ yerden inin.”kavlini ya ile okur..Ve şöyle der o ağaçta yediğinde Allah’ın ahdini unutan Adem (AS)’dır Urve’den ben ve Usame otururken Allah Resulu (sav)

indiğinde veda haccında nasıl yürüyordu. diye soruldu. Hızlı yürüyordu boşluk bulduğunda hemen geçerdi diye cevap verdi diye nakledilir. Hışam; hadistaki boşluk bulunca hemen geçerdi ifadesinin hızlı yorümenin de üstünde bir anlam ifade ettiğini söyler. İbni Abbas (ra) Allah resulu (sav) ile birlikte Arefe günü indiğinde peygamber (sav)’i kuvvetli bir azar ve deve vururken ve onlara kırbacı iöle işaret ederken gördüğünü ve şöyle buyurduluğunu duyduğunu rivayete der”Ey insanlar size sakın olmak düşyer. İyilik kaybetmekten deildir.” “allah’a istifar edin.Allah gafurdur rahimdir.”

290 “Menasiklerinizi bitirdiğinizde” yani haccınızı tamamlayıp kurbanlarınızı kesip boşaldığınızda “Allah’ı zikredin” tekbir temhid ve ona sena ile “babalarınızı zikrettiğiniz gibi.” Araplar haccı tamamladıklarında Beyt’in yanında dururlar ve babalarının övünülecek işlerin zikrederlerdi. Bunun üzerine Allah onlara kendisinin zikredilmesini emretti. Ayrıca “beni zikredin.” diye de buyurdu: Yani ben bunlarısize ve babalarınıza yaptıranınm size ve onlara iyilik yapanım. Öyleyse benizikredin İbni Abbas ve Ata şöyle deler ayeti manası küçük çocukların babalarını zikretmesi gibi Allah’ı zikredir. Zira çocuğun konuştuğu ve öğrendiöği ilk şey babasının adını söyleektir. ki başından başkasının adını söylemez. İşte buna göre Allah başkasını değil Alla’ı zikredin ki çocuğun babasını zikrettiğini gbi buyurur.” Veya zikirden daha şiddetli” İbni Abbas’a “Babalarınızı zikrettiğiniz gibi Allah’ı zikredin” ayeti soruldu. ve kişiye babasını anmayacağı bir günün geleceği dendi. İbni Abbas şöyle cevap verdi Öyle değil lakin eğer isyan ettiğinde Allah için kızsarsan sövdüklerinde çocuklarına senin kızmadran daha şiddetli kızar. “Veya zikirden daha şiddetli” yani bilakis daha şiddetli insanlardan rabbimiz dünyada bize ver diyene “ bununla hac’da Allah’tan dünyalıktan başka birşey istemeyen müşrikleri kasededer. ki onlar “Allah’ım bize koyun, deve, inek ve köle ver diyorlar. Birisi kalktığıında Allah’ın babamın kubbesi geniş kazanı büyük ve malı çok onu verdiği gbi bana da ver.” diye dua ediyordu. Katade şöyle der bu kimse rivayet dünyalık olanbir kuldur, dünya için harcar dünya için çalışır ve yine dünya için yorulur.” Ahiret ona layık hiç birşey yoktur.” paydan nasibten olarak.

201- “Onlardan rabbimiz dünyada da ahirette de iyilik ver ve bizi ateşten koru diyenler.” yani müminler müfessirler dünyadaki ve iharetteki iyilik hakkında farklı düşünürler. Ali bn Ebi Talib dünyada iyilik saliha bir kadın ahirete iyilik de cennet ve hurilyn’dır yani iri güzel gözlü hurilerdir

der Amr bn ElAstan da Allah Resulu (sav)’in şöyle buyurduğu rivayet edilir. “Dünyanın tümü bir meta’dır (maldır) onun metainin en hayırlısı salih bir kadındır” Hasan da derki: Dünyadaki hasene yani iyilik ilmi ve ibadettir. Ahireteki iyilik ise cennet ve reyutullah’dır Süddi ve İbni Hibbana göre ise dünyadaki iyilik helak rızık ve salih amel, ahiretteki iyilik ise mağfiret olunmak ve sevap görmektir. Ebi Emane⁴⁵den rivayetedilir ki peygamber (sav) şöyle buyurdu” dostlarıma kıbta edilir. Yanımda namazdan bir ayı sahibi olan ki malı ve iyali az bir mümin var. Rabbine ibadetin en güzeli gizlice ona itaat etmesidir. ki insanlar arasında bilinmez, parmakla gösterilmez rızık ise ancak yetmektedir ki buna sabreder. Sonra ona yüz çevrilir şöyle der bu şekilde arzular geçti, ona ağlalayacak lar azaldı ve varisleri de az kaldı.” Katadeye göre ise dünyadan ki de ahirete ki de afiyet’dir Avf’a göre ise bu ayetteki kendisine Allah’ın islam kuran aile ve mal verdiği kimse dünyadada ahirette de iyilik verilmi kimsedir. Enes bn Malik’den rivayet olunur ki Allah Resulu (sav) kuş yavrusuna dönmüş bir adam görür. Buyururki sen Allah’a birşeyi dua ediyormudun yahut sadec ondan istiyormuydu? Adam şöyle cevap verir: Ey Allah’ın resulu Allah’ım ahirette beni cezalandıracağın bireyi dünyada bana verme diyordum Bunun üzerine Allah Resulu (sav) şöyle buyurur. “Sübhanallah sen ona iatta etmek istemiyorsun ve ona güç vermiyorsun. Keşke Allah’ım dünyada ve ahirette bize iyilik verbizi ateşten koru diye dua etseydin” yine Enesten nakledildiğine göre Allah resulu (sav⁷ çokça şöyle dua ederdi.” Rabbımız dünyada ve ahirette bize iyilik ver Bizi ateşten koru.” Aynı duayı Allah Resulu (sav)’in cemah oğullarının direği ile Esved’in direği arasında ikine yaptığığını duyduğunu Abdullah bn Said rivayet eder.

202 “İşte onlar kendilerine kazandıklarında bir nasib paylaşanlardır.” Hayır, dua sevab ve karşılık olarak” Allah hesabı çabuk görendir.” yani kulunu hesaba çektiğinde onun hesaba çekmesi bir elin yardımına, kalblerin anlamasına görmeye ve düşünmeye ihtiyacı olmayacak şekilde hızlıdır. Hasan gözün açıp kapanmasından daha süratlidir der. Manasından kıyametin yakın olduğu da çıkarılabilir. Çünkü gelecek imkansız değildir yakındır ki; Allah Teala buyururki:

203- “Allah zikredin” yani cemaatlerde ve namazların arkasından tekbirlerle Taşlama varıncaya kadar herşey her zaman tekbir getirmektedir.” Sayılı günlerde” sayılı günler cemrelerin talama ve mina’daki günler olan teşrik günleridir.³ Sayılı dirhemler” kavli gibi azlığı sebebiyle sayılı olarak adlandırılır. Birileri günler zilhiccenin onu

son günü kurban bayramıdır Bu görüş ilim ehlinin çoğunluğunca muteberdir. İbni Abbastan bilinenlerin güner kurban bayramı günü ve ondan sonraki iki gün ve sayılı günler olan teşrik günleri olduğu rivayet edilir. Ali'den de bilinenlerin günleri kurban bayramı günü ve ondan sonraki üçgün olduğu rivayet edilir. Ata İbni Abbastan bilinen günlerin arefe günü kurbun bayramı günü ve teşrik günleri olduğunu nakleder. Muhammed bn Kab bilinen günler de sayılan günlerde ayındı teşrik günleridir. der. Nübeyşe el-Hüzeylida rivayet edilir ki Allah Resulu (sav) “Teşrik günleri yeme içmeve Allah’ı zikir günleridir.” buyurur. Teşrik günlerindeki zikirden kasdedilen tekbirdir. Bu hususta ihtilaflar vardır. Abdullah bn Ömer'den bilinen günlerin de sayılan günlerinde Mecliste yatakta, çadırdı ve yolda namazların arkasında Minad'da bu günlerde tekbir getirilir. İnsanlar o iki günlerin tekbirlerini yaparla. Ve bu ayeti okurlar. Tekbir; alimlerin genelinde hac dışında ve hac'da bu günlerde namazların arkasında sonra meşrudur. diye rivayet edilir. Alimler tekbire başlamanın vakti hususunda farklı düşünmüşlerdir. Bir grup alim tekbire arefe gününün sabah namazı akabinde başlanması ve teşrik günlerinin sonunu ikinde namazından sonra sona erdirilmesini benimsemiştir. Bu görüş Ömer ve Ali (ra)'lardan -?????ki, bu görüşü makbul da söyle ve Ebu Yusuf da kabul eder Bir grup alim de bayramı günü ikinde namazında sonra bitirilmesini benimsemiştir. Bu görüş de ibni Mesud'dan rivayet edilir Ebu Hanife'de böyle düşünür. Yiöne bir grup da kurban bayramı gününün öğle namazı akabinde tekbire başlanılmasını ve teşrik günlerinin sonunum sabah namazından sonra bitirilmesini kabul eder ki İbni Abbas'tan böyle rivayet edilir. Malik ve iki görüşünden birine göre Şafi bu görüştedir. Şafi derki çünkü insanlar o günde haccatabidirler. Hacı bu vakitten önce telbiyyeye başlar. Ve kurban bayramı günü tekbirlere de öğle namazından sonra başlar. Tekbir lafzı hakkında ise Said bn Cübeyr ve Hasan birbirine bağeli olarak üç kez Alah'ü Ekber'dir, derler. Bu medinelilerin de görüşüdür. Ayrıca şafi de mezhep olarak bunu kabul eder. ve derki Allah'ın zikirden daa ziyada olan güzeldir. Iraklılarca iki kez tekbir getirilir. Bu tekbire ait muhteva ibni Mesuddan rivayet edilir” iki günde acele eden kimseye günah yoktur.” Teşrik günlerinin ikinci gününün hacının ayırlabsı nı kasdeder. Ona bir günah yazılmaz Hacı'ya minada teşrik günlerinin birinici gecesi ve ikinci gecesi geceleme ve hergün zeval vaktından sonra yirmibir taşı bütün cemrede yetmiştaş atması gereklidir. Deve çobanlarına ve hacıları sulama görevlilerine geceleme terketme ruhsatı vardır. Sonra teşrik

günlerini ikinci günü taşlamayı yapan her kimse ayrılmayı isteyebilir. Üçüncü gece gecelemeği terkedebilir. onun günüzürnde taşını atar. Böylece kendisine geiş vakit kalır. Çünkü “iki günde acele eden kimseye günah yoktur. buuyrdüğünü vardır. Güneş batıncaya kadar ayrılmayan kimseye üçüncü gün taşlama yapıncaya kadar gecelemeği gerekir. Sonra ayrılır.” Ertelemeyen kimseye de bir günah yokur.” yani acele edip ikinc günde ayrılanr kimseye acele etmesiyle üçüncü günde ayrılıncaya kadar erteleyen kimseyede tehiride bir günah yoktu. Mana söyle de anlaşılabilir acele ede kimse ruhsatı kullanmıştır. Ruhsatı kullanması bir günah yoktur. Tehir eden kimseye de ruhsatı kullanmamasına bir günah yoktur. Ayrıca şöyle de anlaşılabilir. Kendisine mağfiren edilerek dönen kimseye acele etsede ertelese de bir günah yoktur. ki aynı anlamda şöyle rivayet ederiz.” Haccdenr kimse kötü söz söylemede günah da işlemeden annesinin doğurduğu çnkü gibi geri döner yani çıkar.” Bu görüşü İbni Mesuda aittir.” sakınan kimseye “yani haccından Allah’ın kendisine yasakladığı bir şeyi yapmaktan sakınan ksimseye ki aynı şekilde kadına yaklaşma teklifi yapmadıkça ve günah işlemedkçe hac eden kimseye buyurur.” İbni Mesud günahlardan mağfiret hac’da sadece Allah Tealadan sakınan imse içindir der kelbinin İbni Abbas’tan rivayetinde manası şöyledir. Av’dan sakınan kimseyedir. Ona teşrik günleri sona erinceye kadar av avlanması helal değildir. Ebu Aliye ise şöyle de imamlar sakınmanın ömrünün geri kalan kısmı hakkında olduğunu anlamışlardır. “Allah’tan korkun bilin ki siz ona haşredikceksiniz.” ahirette toplanacaksınız ve ameleriize göre karşılıklandırılacaksınız.

204- “İnsanlardan dünya hakkında sözü senin hoşuna giden kise” Kelbi, Mukatil ve Ata bu ayetin züre oğullarının mütettifiki olan Ahreç bn Şüreyre es-Sekafi hakkında nazil olduğunu söylerler. İsmi Ubeydir Bedtir savaşında Allah Resulu (sav) ile savaşmaktan zühreoğullarından üçyüz kişiyle geri dönmesinden dolayı ahnes olarak anılmıştır. Görünüş ve konuşması tatlı biriydi. Allah Resulu (sav)’e gelir oturur ve müslümanlığı belirtirdi. Seni seviyorum der ve buna Allah’a yemin edirki ki bir münafdı. Allah Resulu (sav)’a meclise yaklaştığında bu ayet insanlardan dünya hayatında sözü seni hoşuna giden kimse” yani kendiini güzel ve iyi bulduğun kalbinde büyük bir yer işgal eden kimse diye nazil oldu. Ayette kullanılan?? fiili güzel bula hususunda hoşuma gitti, karahiyet ve inkar hususlarında da ona şaştım, sevmedim diye kullanılır. “VeAllah’ı kendi kalbindeki olan şeye şahid tuttuğu kimse”yani münafık Ahnes’in sözü vallahi ben sana inanıyorum ve sona

muhabbettim var demesine karşılık içinde gizlediği nifaktır. “O; hasımların en sertidir yani düşmanlığı en fazla olandır. Ayetteki sert ve mücadelesi anlamında leden ve leda leden fiili geçer. Yine başkabir ayette mücadelesi vesert bir kavmi onunla uyarırsın” diye zikredilir. Zeccac kilemisini topluluğun önünde munakaşa yapmaktan gelir iki safhadır der. Tevili sağdan veya kuzeyden alınma herhangi bir yönde, Husumet kapılarında bir galibiyettir. Hisam ise Harame fiilinin birmastadırır. Ebu Ubeyde bu şekilde anlar Zeccac ise hasım kelimesinin çoğuludur. Barh buhar ve buhur gibi hasım husam ve uhusun diye gelir der . Hasan ise sözü yalan diye tefsir eder. Katade şöyle dter. Masıyitte çok katı hikmetle konuşan batılı tartışandır. Aişe (ra) peygamber (sav)’den rivayet edilirki insanların Allah Tealana en buğuzlusu hasımların en mucadelisini ve sertidir.” buyurur.

205- “Döndüğünde yani senden yüz çevirdiklerinde arkalarını döndüklerinde “yeryüzünde koşan” yani çalışan, yüreyen” orada fesad çıkarmak için” İbni Cüreyce göre bu akrabalık bağını koparmak ve müslümanlarını kanını dökmektir.” Nesli ve tarlayı helak eder.” Bu; Ahnes’in bir gece kendisi ile aralarında husubet bulunan Sakif oğullarının yanında gecelerken onların ekinlerini koyun sürülerini telef etmesi olayıdır. Mukatile göre borçluya malınının olmak için Taife gitmesi öbekleri borçluyu yakması ve eşekleri kesmesi olayıdır. Nesil her canlı neslidir. İnsanlar da bu kavram içine dahildir. Dahak döndüğünde yi emir sahibi olmayı ve yüryezünde işleri idare eden bir vali olmasıyla açıklar. Mucahid ayette şöyle bir anlam görür: İdareyi ele aldığında düşmanlık ve tutum ile amel eder. Allah şehri tutuğuunda darlananı ve canlıları helak eder.” Allah fesadı sevmez” yani fesada razı olmaz. Said bn Müsseyb derki Yeryüzünde fesaddan kazançlar durur.

206- “Ona Allah’tan kork dendiğinde yani Allah’tan sakın kork “onu günaha karşı bir lezzet alır.” yani onu izzet kaplar. Cahiliye hamiiyeti bir fiili karşı günah ile zulüm ile izzet ile tekeber üile ve üstünlük ile karşılık vermekdi. Manası; kalbindeki günaha karşı kendisini bir kuvvetli oldruğu hissi kapladı diye de anlaşılabilir. Ayette (?? deki be4yilam harfi makamında kullanılmışır. “Ona cehennem yeter.” yani kafi’dir Ne kötü bir yataktır.” Abdullah bn Mesud şöyle der. Allah katında en büyük günahlardan birisi de bir kula Allah’tan kork denmesi onunda sen kendine bak diye cevap vermesidir. Ayrıca rivayet edilirki Ömer bn Hattab’a Allah’tan kork dendiğinde Allah (cc)’ye tavuzu ve itaat olarak yanağını yere koymuştur.

207- “İnsanlardan kendi canını Allah’ın rızasını arzu etmeye satanlar vardır.” Yani Allah’ın rızasını bulmak için “Allah kulara şefkatlidir.” İbni Abbas ve Dahak’tan bu ayetin reci seriyye si hakkında indiği rivayet edilir ki şöyledir kureyş kafirleri Allah Resulu (sav)’e Medinededir, biz müslüman olduk bize ashabıyın alimlerinden biri diini öğreterekbir grup gönder diye haber ulaştırırlar ki, bu onların bir hilesidir. Bunun üzerine Allah Resulu (sav) şu kişileriö gönderir. Hubeyb bn Adiy el -Ensari, Mersed bn Ebi Mersed el-Ganevi, Halid bn Bekir, Abdullah bn Tarık bn Şihab elBelvi ve Zeyd bn Ed-Desinne bu kişilerin başında Asım bn Sabit’ bn Ebi Eflah el-Ensari’yi emir tayin eder. Ebu Hüreyre”Allah Resulu(sav) on kişi gönderdi, başlarına da asım bn sabit el-Ensariyi emir yaptı der Gittiler Mekke ile medine arasındaki reci bölgesine indiler ki yanlarında hurma harmanı vardı. Yediler onlara bir yaşlı uğradı ikamet ettikleri yarı gördü Mekke4ye geri döndüğünde Muhammed (sav)’in ashabından Yesribliler bu yolu tutmuş diye haber verdi. onlardan yanlarında mızrıla olarak yetmiş adem hazırlandı ve onları kuşattı. Ebu Hüreyre kendilerine lihyan oğulları dinelen Hezeyl kalibesinden bir bölümü ve onalra yüzkişiye yakın bir gönülle dekatılarak müminlerin izlerini takibe başladılar. Taki konakladıkaları yerde hurma yemiş oldukları yeri buldular. Yesrib hurması olduğunu anladılar ve bu yesrib hurması izlerini takib edin dediler. Asım ve arkadaşları onları hissedince fedfed deilen yere sığındılar. Gelenler onları kuşattı. Ve mMersed Halid ve Abdulah bn Tarık’ı öldürdükler. Asım bn Sabit ok tutemin i açtı. İçinde yetmiş tane ok vardı. Herbir okla müşrikleri önde gelenlerinden birini öldürdü. Ve sonra Allah’ım ben senin dinini gün ortasına kadar korudum. Sendebenim cesedimi gün sonuna kadar koru diye dua etti. Sonra müşrikler onu da bulup öldürdüler. Onu öldürdüklerinde Sülafe bnt Sad bn Şehid’in satın alması için başını kesmeyi istediler. Sulatı oğlu Uhud günü öldürüldüğünde Asım’ı ele geçirirse kafasında şarap içeceğine yemin etmişti. Bunun üzerine allah bir arı süüsü gönderdi. Arılar asım korudalar ve cesedini müşrikler ele geçiremediler. Bu olay arıların koruması olarak anıldı. Onu bırakın akşamı yapıyoruz. dediler Cesedden ayrıldılar ki cesedi bütün olarak götürmek istediler. Bu seferde siyah lar bulut geldi. Baraktan boşanırcasına yağmur yağdı. Allah vadiyi göl haline getirdi. Ve Asım su ile taşındı ve cennete gitti. Aynı şekilde müşriklerden elli tanesini de cehenneme taşıdı. Asım Allah’a hiçbir bir müşrikin kendisine kendisinin de hiçbir müşrikçe değmeyeceğine dair ahid yapmıştı. Arıların onu koruduğu haberi Ömer ben el Hattab (ra)’a

ulaştığında Acaib şey Allah mümin kulunu muhafaza etmiştir. Asım kendisine hiçbir müşrikin ve kendisinin hiçbir müşrik'e değmeyeceğine dair yemin etmiştir. Asım hayatında müşrikten uzak durduğu gibi vefatında sonrada Allah onu uzak tuttu. dedi Müşrikler Hubeyb bn Adiy el-Ensari, Zeyd bn ed-Desinne'yi esir aldılar. Mekke'ye götürdüler. Hubeyb'e gelince Harib bn Amir bn Nevfel bn Abdi Menat oğulları onu takib ettiler ve babalarının intikamı için onun öldürler. Ve Hubeyb bedir gününün karşılığını için öldürülen oldu. Böylece Hubeyb onların yanında esir olarak kaldı. Taki onu öldürmek için toplandılar. Haris'in kızlarını bazısından musa onlara eğilmeki için emanet istedi. Onu verdiler. Kadına bir oğulcuk verdi. ki kadın dalgın haldeydi kadını korkuttu. Ancak Hubeyb çocuğu dizini eve musayı eline oturttu. Bunu üzerine kadın bağırdı. Hubeybd Onu öldürmememden mı korkuyorsun. Bunun yapacak değilim. İhanet etmek bizim sanımızdan mı korkuyorsun. Bunun yapac ak değilim ihanet etmek bizim şanımızdan değildir. dedi. Kadın da Vallahi Hubeyb'den daha iyi esir görmedim valahi onu birgün elinde üzüm yaprağı yerken buldum. ki o demiri eğer mekke'de hiçbir meyve yokur ki Allah onu Hubeyb'e rızık kılmamışolsun. dedi.Sonra onlar Hubeybi haremden dışırdan öldürmek için çıkardılar. Asmayı istediler onlara Hubeyb beni bırakın da iki rekat namaz kılayım dedi. Bırıktılar.böylece Hubeyb sabrederek öldürülen hor müslüman iin namazı sünnet yapan ilk kişi oldu. İki rekat naaz kıldı. Sona eğer korktuğumu sanmıyacak olsalar daha fazla kıldardım. Allah'ım onarı şey onarı tek tek öldür. Hiçbiri kalmasın diye dua etti. Sonra şöyebir şiir okudu:

Ve onu canlı olarak açtılar. Ve ölürken de Allah'ım sen iyi biliyorsun ki çevremde selamımı resuluunu ulaştıracak kimse yok. Onu selamımı ulaştırır. dedi. Sonra Ebu Sera Akabe bn Haris kalktı onu öldürdü. Müşriklerden b iridir denir. Onu Saleman Ebu Meysere denirki yanında bir mızrak vardı mızrağı Hubeyb'in göğsüne attı. Ve Hubeys ona Allah'tan kork dedi. Zorbalık ve zuhur dışında ona bundan daha başka yapamadı. Ona saldırdı ve onu infaz etti işte bu kendisine Allah'tan kork denildiğinde onu günaha karşı bir izzet alır.” ayetiyle tesbil edildi. Yani saloman'dan bahseldi. Zeydbn ed-Desinne'ye gelince babası Ümmeyye bnHalefu'io ittifakına öldürmek üzere tenime gönderdi. Ve içlerinde Ebu Süfyan'ın bulunduğu kureyşten insan topluluğun biraraya geldi. Öldürülmek için getirildiğinde kendisine Ebu Süfyan Ey Zeyd Allah adına soruyorum. Şimdi bizim yanımızda seni yerine Muhamed'in

boynunu vursaydık sen de öğleyin yanında olsaydın ister miydin? dedi. O da Vallahi muhemmed (sav)’in bulunduğu yerde bir dikenin ona batmasını ve onu acı vermesini bile istemem ki Uz de ailemle birlikte oturmayı. Bunnu üzerie Ebu Süfyan Muhammed arkadaşlarının muhammedi sevmeleri gibi insanlardan kimsenin kimseyi sevdiğini görmedim. dedi. Sonra Mustas onu öldürdü. Bu haber peygamber (sav)’e ulaşınca ashabına hanginiz Hubeybi ağarında indirircek ona cennet var” buyurdu. Zübeyrkde ya Resululuh ben ve arkadaşım mikdad bn el Esad dedi. çıktılar geceleri yürüdler gündüzleri gizlendiler. Taki tenime geldiler. Ağaçın çevresinde müşriklerden sarhoş olarak uyuyan kırk adam vardı. Onu asıldığı yerden indiddiler. Katlanacak şekilde yumuşak idi. Kırk gün sonra bile ondan hiçbirşey değişmemmişti. Eli de yarasının üzerinde ve yarası kan atılıyor rengide kan renginde kokusu da misk kokusu idi.Zübeyr onu atına taşıdı. Ve yürüyerek yola çıktılar. Kafirler Hubeyb’i kaybet olarak uyandılar. Kureyşy’e haber verdiler.Yetmiş kişi atlarına bindi. Ve Zübeyr gibi yakaladıklarında Zübeyr Hubeyb’i attı yine yer onu içine aldı. Bu şekildte toprağın yutması olarak anıldı. Zübeyr Ey Kureyş sizi üzerinize koşturan nedi? dedi. sonra sarığını başından çıkardı. Ve ben Züber bn ElAvamIım annem Safiye bnt Abdullmuttalibdir arkadaşım ise mikdad bn el Esved’dir, iki aslan bağlı duruyorlar. Yavrularını mudafa ediyorlar. eğer dilerseniz sizi koruyayım. dilerseniz sizler gideyim.dilersiniz siz gidin dedi. Onlar da mekkeye geri döndüler. ve o ikisi Allah Resulu (sav) geldikelrinde cibril de yanındaydı. Ey Muhammed melekler ashabından bu ikisiyle guruy duydular dedi. Ve Zübeyr ile Mikdad bn Et Esved hakkında.” inanlardan kendi nefsinin Allah’ın rızasını arzu etmeye değışener vardır.” ayeti nazil oldu. ki o ikisi Hebeyb’i ağaçtan indirmeleri ile kendi onların satışa çıkarmışlardı. Müfessirlerin çoğunlu ise ayetin Süheyb bn Sinan er-Rumi hakkında nazil olduğunu söylerle. Müşrikler müminlerden bir gülün bu almışlardı. onu işkence ediyorlar. Suheyb ise onlara ben yalı bir adamım size zarar gelmez. Size güveniorum. Yoksa sizdren başkasına güvenmem. Malını beni ve dinimi serbest bırakın diyordu. Ve onlar da böyle yaptılar. Ki onlara binek ve nafaka hakkını şart koştu. Allah’ın dilediğini kadar Mekke’de ikamet eti. Sonra Medine’ye geldi. Kendisini Ebu Bekir ve Ömer bir kısmı insanlar arasında karşıladılar. Ona Ebu Bekir Ey Ebu Yatıya alışverişin kar eti. dedi. Suheyb de ona senin alışverişinde üzölme diye cevap verdi. VE Suheyb bana ne var? diye sordu. Bunun üzerine Allah senin hakkında ayet indidi dedi ve bu ayeti

okudu. Said bn Museyyeb ve Ata şöyle anlatırlar. Suheyb; Peyamber (sav)'e doğru hicret etmek üzere çıktı. Kendisini kureş müşriklerin den bir müfreza takib ediyordu. Bunun üzerine başlığında idi... Hasan şöyle der: Bu ayetin kimin hakkında nazıl olduğunu bilioyrmusunuz? Kadir'le karşılaşma müslüman hakkında indi ki Raire Alah4tan başka ilah yoktur de diye emretti. Kafir bunu söylemeyi reddetti Müslüman da vallahi canımı Allah'a satacağım dedi. İlerledi öldürülünceye kadar yalnız başına savaştı. Ayrıca bu ayeti iyiyi emretmek ve kötüyü nehyetmek hususunda indiği de söylenir.

İbni Abbas derki Canını Allah'ın rızasını arzu etmek edrek satan kimse kalkıyor Allah'tan korkmayı buna emrediyor. Kabul etmediğinde ve onu günaha karşı bir izzeti nefis ve kibir aldığında canını Allah'a satarım diyor onunla savaşıyor ve bunun için iki adam onun öldürüyorlar. Ali bu ayet okundu kabenin rabbine yemin olsunki o ikisi vuruştular derdi. Ebul Halil anlatır: Ömer bn el-Hattab vbu ayeti okuyan bir insanı duydu. Ve Allah içiniz Allah'a döneceğz, bir adam marufu emretmeye ve münkeri nehyetmeye kaktı ve öldürüldü dedi.

Ebi Ename'den rivayet edilirki Bir adam Ey Allah'ım resulu hangi cihad daha üstündür diey sordu.” Cihadın en üstünü zalim sultana yanında hakkı söyleyen kimsenininkidir.” buyurdu.

208- “Ey iman edenler toptan islama girin.” kıraat hicazlılar ve kisai?? diye burada sini fetha ile okurlar. Kalanlar ise kesrası ile okurlar ki Enfal suresinde de kesra ile dir Ebu Bekir ve kalanlarise fetha ile okurlar. Muhammed suresinde de kesrası ile dir Hamza ve Ebu Bekir yine fetha ile okurlar. Bu ayet; Ehli kitabın müminleri Abdullah bn Selam en - NRadiri ve arkadaşları hakkında nazıl olmuştur. ki onlar cumartesi gününü tazim ederlerdi. Deve etini ve sütünü sevmezlerdi. Bunları müslüman olmalarından sonra da devam ettiriyolardı. Ve dedilerki Ey Alah'ım resulu eğer tevatır da Alllah'ın ritabı ise bizi bırak de gece namazımda onuna kılalım. Bunun üzerine Alah Teala “Ey iman edenler toptan islama girin” buyurdu. Burada silm yani barış kelimesi kullanılmışsada islam anlamındadır. Mucahid derki yani müslümanların hükümelirne ve amellerine toptan, her zaman uyun. denirki: islama kanunlarının sonuna kadar toptanr sınırın kadar sebat edin. Müslüman-'ın asıl anlamı da teslim olmak ve uymaktan gelir. Bunun için sulha'da silm yani barış denir. Huzeyfetül yemen bu ayet hakkında islam sekiz parçadır. der ve şöyle sayar: Namaz zekat, oruç ,hac, cihad, marufu emir

ve münkeri Nehiy ve bunlardan birini yerine getirmeyen boşa gitmiştir der.

“Şeytanın adımlarına uymayın.” yani Cumartesi gününün hürmetine ve deve etininini yasaklığı gibi ki, daha başka olarak size güzel gösterdiği hususlarda onun izine gitmeyin. Cabir bn Abdullah’tdan peygamber (sav)’e Ömer geldiğinde biz yahudilerin sözlerini duyuyoruz. Bizi şaşırtıyor onun bazısını yazmamıza ne dersin? diye sordu. Buyurdulurki Yahudi ve histiyanların

209- “Eğer koyarsınız” sapıtırsanız veya meylederseniz. Ayette geçen koyma fiili insanın ayağının koyması için kullanılır. İbni Abbas bunun şirk olduğunu beyan ed8er. Katade Allah insanlardan ayakalı koanların ayaklarının koyacağını bitmiştir. Buna takdim etmiş ve onlara karşı kendinde delil olması için tehdit etmiştir.” deliller size geldikten sonra “yai apaçık deliller.” Binin ki Allah aziz ve hakim’dır.” intikamında güçlü ve emrinde hüküm sahibidir. Aziz hiçbirşeyin onu geçemeyeceği galib’dir hakim ise amir’de doğruluk sahibidir.

210- “Bakıyorlar mı?” yani bekliyorlar mı? İslama girmeyi terkedener ve şeytanın adımlarına tabi olanlar Arap dilinde ona battım ve onun bekledim şeklindeki iki ifadenin de aynı manada olduğu söylenir bakmak yüz ile birlikte kullanıldığında kullanılmadında ancak görmek manasına sahiptir.³ Ancak Allah onlara bulutan gölgelere içinde gizleyin (Camam) diye adlandırılır. Mucahid; bunun buluttanlığı başka birşey olduğunu ve Tih gölündeki israil oğulları için kullanıldığını söyler. Mukatil ise beyaz sis gibi olduğunu söyler. Hasan ise şöyle açıklar.Bulattan bir gizlilik içindedir. Yeryüzü ehli onlara kormaz yani onları göremez. Melekler” kıraat Ebu Cafer; buluta atfen kesra ile okur. Onun takdirine göre ayet ancak Allah’ın meleklerle birlite bulutatn gölgeler içinde gelmesine mi bakıyrlar yahud gelmesini mi bekliyorlar. şeklinde olur. Araplar komutan askere yöneldi dediklerinde askerlerle birlikte yöneldi anlamını kasdededrler kalan kıraat alimleri ise ancak Allah ve melekler bulutana gölgeler içinde onalra gelmez manası üzere raf olarak okurlar. Bu ayetteki ilk husus insanın onun zahirine inanması ve bilgisi Allah’a havale etmesi yahud Allah’ın aziz olduğu isminin yaratılmış isimlerinden münezzeh olduğun inanması şeklinde problem çıkaran bir noktadır. Selefı imamları ve Sünnet alimleri de bu anlayışı benimsemişlerdir. Kelbi derki bu tefsir edilemeyen kapalı konulardandır. Makhul, zühri, evzari Malik, İbnül Mubarek Süfyanüs Sevri, Leys bn Sad, Ahmed ve İshak da bu konuda benzeri onun anlaşılması geldiği gibi

nasıl sizdir. derler. Süfyan bn Uzeyyne Allah kendi zatını kitabında her vasıflandırdı onun tefsiri okunması ve onu hiçbirşey söylenmemesidir. Onun Allah ve resulün'den başka kimsenin tefsir etmeye hakkı yoktur. der. “Ve emin yerine getirilmesini yani azabın vacib olmasını ve hesaba çekilmekten kurtulmayı bu; Allah'ın kıyamet gününde hakile halkı ayırmasıdır.” işler Allah'a döndürülür.” kıraat İbni Amir, Hamza, Kisai ve Yakub ta'yi fetha ve cim'i kesra ile okurlar. Diğer kıraat imamlayan ise tayi zimene ve cimi fetha ile okurlar.

211- “İsrailoğullarına sor” yani Ey Muhamed medine yahudilerine sor.” Onlara babalarına ve seleflerine “açık ayetten kaçtane verdik.” kıraat hicazlılar ve kuteybe ya ve ba harflerine şeddeli okur. Diğerleri yâ'yı şeddeli okurla. Anlamı Musa (sav)'ın nübüvveti üzere vazih delaleti onara sor. Asa beyaz el denizin yarılması ve diğer mucizleri gibi veya tevratta ve incildi Allah'ın Muhammed (sav)'ın peygamberliği dair onlara verdiği deliller diye de anlaşılabilir. “Ve değiştiren kimseye “yani tahrif edene “Allah'ın nimetini” Allah'ın kitabını ayrıca Allah'ın ahdini de denir. Muhammed (sav)'ın peygamberliğine ait delilleri inkar eden kimseye sor, diye de açıklanır.” ona gelenden sonra Allah cezası şiddetli olandır.”

212 “İnkâr edenlere dünya hayatı güzel gösterildi.” Ekseri alimler güzel gösterinin Allah Teala güzel göstermesin de Allah Teala'dan olduğuna inanırlar. ki Allah güzel şeyler ve acaib haşa giden görüntüler yaratmıştır. yaratılan gücünün en büyüğüne baktığında yine yaratılanın güzelliği kendini şaşırtıyor böylelikle onunla fitneye düşürüyor. imtihan ediliyor denirki bu ayet arap mürükleri Ebu Cahil ve arkadaşları hakkında nazil oldu. Allah'ın onlara mal olarak dünyada bolca verdiği şelerle nimetleniyorlar ve bir de tekrar yaratılmayı yalanlıyordu. “ ki iman edenlerle dalga geçiyorlardı.” Yani müminlerden fakir kimseler alaya alıyorlardı. İbni Abbas Allah'ın iman edenler ile Abdullah bn Mesud, Amar bn Yasir, Süheyb, Bilal Hibban ve onlar gibilerini kasedettiğini bildirir. Mukatil ise ayetin Abdullah bn Ubey ve arkadaşları olan münafıklar hakkında indiğini onların dünyada nimet içinde yüzerlerken müminlerin zayıflarını ve muhacirlerin fakirlerini alaya alıyorlar sonra da muhammedin kendilerini ö galib getireceğini iddia edenlere bir bakın diyor olmalarını haber verdiğini söyler. Ata derki Ayet kureyze nadir ve kaynuka yahudilerinin reisleri hakkında nazil odki onlar fakir muhacirlerle dalga geçiyorlari. Bunun üzerine Allah o fakirlere kureyze ve Nadir oğullarının mallarını savaşız vereceğini vaad etti.

Böylece iman edenler de onların fakirleri ile dalga geçeceklerdi. “Korkanlar.” yani işte o fakirler..” kıyamet gününde onların üstündedirler.” Çünkü onlar yüce makamların en gecesinde diğerleri ise en aşağı makamların en aşağıındadırlar. Üsame bn Zeyd’den rivayet edilir ki Allah Resulu (sav) şöyle buyurur. “Cennetin kapısı önünde durdur.” Cennet ehlinin çoğunlu şöyle buyurur.” Cennetin kapısı önünde durdur. ehlinin çüğunluğunun fakirler olduğunu gördüm. Cehennem kapısı önünde durdum onun ehlinde çoğunlunun kadınlar olduğunu gördüm.” Sehl bn Sad es-Saidi niyet eder.”Bir adam Allah Resulu (sav)’e geldi. Allah Resulu (sav) yanında oturan adama “bu hususta ne düşünüyorsun” buyurdu. Halkın esrafından olan adama Bu vallahi kız istese evlendirilmeye şefaath istese şefaath edilmeye layık bir adamdır dedi. Allah Resulu (sav) suçtu sonra başkal bir adam geçti. Allah Resulu (sav) ona bunun hakkında ne düşünüyorsun buyurdu. Ey Allah’ resulu bu adam müslümanların fakirlerindendir bu kız istese evlendirilmemeye, şefaath istese şefaath edilmemeye layıktır. ki birşey konuşsa dinlenmemeye de layıktır. dedi. Bunun üzerine Allah Resulu (sav) Bunun gib bu da yer ehlinin önde gelenlerinden daha hayırlıdır. buyurdu.

“Allah dilediği kimseyi hesabsızca rızıklandırır.” yani sınırsız olarak çokça Dahak yani dünyada onu rızıklandığıni takib etmeksizin ahirette hesaba çekmez. diye tefsir eder. ayrıca ayet: Bu Allah’a kalmıştır. Dilediğine az verri. Dilediğine ise serer her kimseye ihtiyacı kadarını vermez. Bilakis ihtiyacı olmayana çıksa verir ihtiyacı olana da az mı az verir. İhtiyacı olana da az mı az verir. Bunlardan dolayı ona itiza edilemez. Böyle rızıklandırması husuunda hesaba çekilemez. Buna inçin verdin de ona vermedin. Buna şuna verdiğinden niçin çok verdin, de ona vermedin buna şuna verdiğinden niçinr çok verdin, denemez diye diye anlaşılabilir. Yine şöylede açıklanabilir. hazinelerinin tükenmesine korkmaz ve eksilen için hesaba ihtiyaç duymaz. Çnkü hesab, hazinelerinin tükenmesine korkması ile veren kimse için geçerlidir.

213- “İnsanlar tekbir ümmet idi.” Tek ir din üzere Mucahid Allah’ın adamı tek başına tek bir ümmet olduğunu mur9ad ettiğini söyler. Ayete vahid lafzı kullanılmıştır. Çoğuldur. Çünkü neslin aslı ve beşerin babasıdır. Allah Teala Havva (AS) ondan yaratılmış ve o ikisinden de insanları çoğaltmıştır. Onlar çoğalmışlar yayılmışlar ve Habil’in öldürülmesine kadar müslümanlar olarak yaşamışlar. Sonra ihtilaflar çoğalmış ve bölümüşlerdir. “Allah peygamberliğini hasen ve Ata şöyle anlatırlar. Adem’in vefatından muhun gönderilmesine kadar insanlar

hayvanlar misali küfür milelti üzere tekbir ümmetiler. Bunun üzere Alah Nuh'u ve diğer peygamberleri göndedi. Katade ve ikremeye göre insanlar Adem'in zamanında Nuhun gönderilmesine kadar ki o ikisi arasında on asır vardır, hepsi hidayet ve hak olarak tekbsir şariat üzereydiiler. Sonradan Nuh zamanında bozuldular. Allah onlara Nuh 'u gönderdi. Nuh (AS)'da gönderilen ilk peygamber oldu. Sonradan onun ardısıra peygamberi gönderdi Kelbi'ye göre ise onlar Nuhun'un geliş ehli dir ki hepsi müminlerdi sonra Nuhun vefatından sonr o bozuldular. İbni Abbas'tan rivayet edildiğine göreise İnsanlar İbrahim (AS) zamanına kadar kafirler olarak tebir ümmetti. Allah ' İbrahim (AS) ve diğer peygamberleri gönderdi. Deniki araplar Allah'ın laneti üzerine olsun Amr bn liha değiştirene kadar ibrahim'in dini üzereydiler. Ubey b Kab'dan şöyle rivayet edilir. İnsanlar Adem gösterildiği ve sırtın çıkarıldıklarında bütün nepsi müslümanlar odak tek bir ümmet olmaya Allah'a kulluğu kabul ettiler ki bu günün dışında his tek bir ümmet olmadılar. ve Adem'den sonra bozuldular. Bunun benzeri bir ayet de yunus suresindider insanlar ancak tekbir ümmet bozuldular ve Allah peygamber göndedi.” peygamberin toplamı yüz yirmidörtbindir. “Ve üçyüzonüçü onalrdan Resüldür. Kuranda ismi zikredilenler ise yermisekiz peygamberin bilgisidir.” müjdelejciler olarak gönderdi.” sevabı iman ve itaat eden kimseye “uyarıcılar olarak” isyan ve inkar eden kimseye cezaya korkutucu ve sakındırıcı olarak “onlarla birlikte kitap indirdi.” yani kitaplar açıkçası peygamlerin herbiri ile birlikte kitap da indirdi.” Hak ile adalet ve doğrulluk ile insanlar arasında hükmetmesi için “Kiraat Ebu Cafer??? diye ya'y zamme ve buradaki kaf harfini fetha ile okur. Ayrıca Ali İmran ve Nur surelerindeki de iki yerde aynı şekilde okur. Çünkü gerçekte kitap hükmetmez. Sadec kitap ile hükmedtiler. Genel kiraate göre ya harfi fetha, kaf harfi de zamme ile okunur. Mana kitabın hükmetmesi için şeklinde çıkar. Böyle bir kullanımı söz söylemenin genişliğine binateti zikredir. Aynı şekilde bir ayette de size hakkı konuşan bu kuran'ımızdır buyurur. Halbuki konuşan kuran değil kuran ile konuşan kimsedir. Bu birçeşit söz sanatı sayılabilir. Bu ayet şyöyşle de anlaşılabilir. Her peygamberin kendi kitabı ile hükmetmesi için onlarla birlikte kitabı hak ile indirdi.” “Hakkında ihtilaf ettikleri ve ihtilaf etmedikelri hususlardı” yani kitap hususunda “ancak onun verildiği kimseder. Yani kitap verilenller “delillerin kendilerine gelmesindrın sonra “ yanlış Tevrat ve incil'in hükümleri el-Fera derki onların ihtiflalarının iki manıs vardı. Birincisi Kitab'ın bir kısmını inkar

bir kısmını kabul etmeleri idi ki Allah Teala dediler ki bir kısmına inanırız bir kısmını inkar ederiz.” diye bildiri Diğeri Allah’ın kitabını tahrif etmeleri idi ki Allah “kelimeleri yerlerinden tahrif ettiler.” buyurur. Ayein Muhammed (sav)’le ve onun kitabıyla ilgili olduğuda anlaşılabilir ki Ehli Kitap delileri kendilerine gelmesinden sonra kitaplarındaki Muhammad (sav) sıfatı hakkında ihtilafa düştü.

“Azgınlık olarak.” zulüm ve hased olarak.” aralarında bunun üzerine Allah hakkında ihtilaf ettiklerine iman edenlere hidayet etti.” yani hakkında ihtilaf ettikleri hususlarda iman edenlere.” izni ile hak’tan onlara ilmi ve iradesi ile bu ayet hakkında İbni Seyd derki ihtilaf ettikerini hususlardan biri kıbli idi. Bazıları doğuya namaz kılıyor bazıları batıya namaz kılıyordu. Bunun üzerine Allah bize Kabe’ye döndürerek hidayet etti ki aynı şekilde oruç hakkında ihtilaf ettiler. allah bize ramazan ayı ile hidayet etti. Günler hakkında da hristiyanlar pazar günün yahudiler cumartesi günün tutarak ihtilaf ettiler. Allah’da bize Cuma’ günü ile hidayet etti. İbrahim (sav) hakkındda ihtiaf ettiler. Yahudiler yahudi idi dediler. Hristiyanlar; hristiyan idi dediler. Allah bu hususta da bize hidayet etti. Hakkı bildirdi. İsa (AS) hakkında ihtilaf ettiler. Yahudiler onu yalan saydılar. Hristiyanlar ise aksine ilah yaptılar. Onu hakkındaki doğru yu da bize Allah bildirdi.” Allah dilediğine dosdoğru yola hidayet eder.”

213”Yoksa cennete gireceğinizi mi hesap ettiniz.” Katade ve Suddi ayet, cehd şiddetli korku soğuk, yaşam darlığı ve türlü eziyetlerin müslümanlara musalat olduğu hendek savaşında nazil oldu. Ayrıca Allah Teala “Hancerler kalblere ulaştı. “buyurdu. derler. Uhud herbirinde nazil olduğu da söylenir. Ata derki Allah Resulu (sav) ve ashabı medineye geldiklerinde sıkıntıdı üzerilre iyice yoğunlaşmıştı. Çünkü onar mallarını yurtlarında müşrikelrin elleriöne bırakmıştı., Allah ve rüsülünün rızkısını tecih etmişlerdir. Yahudiler de bir y andan Allah Resulu (sav)’e düşmanlıklarını ortaya koymuşlar, ayrıca bir kısım insanlarda münafıklarını gizlemişler haldeydi. Bunun üzerine Allah teala kalblerine su serpme olarak cennete gireceğinizi hesap ediniz maasında bu ayeti indirdi. El-Fera: burada ki mim harfinin bir bağ olduğunu söyler. Zeccac burayı bılakis hesap ettiniz diye onlar ve ayetin manasını ey müminler cennete girecğinizi zantınız mı? diye verir.” size glediğinde yani sizin başınıza gelmedi. “öyle şeylerki” bağ etadı geçmişlerin benzeri” şimdi yaşamayanların başına gelenler.” sizden öncekilerden peygamberler ve müminlerden “zorluklar onlara musallat

etmişti. Fakirlik, şiddetve belalar (Zararlar” hastalık sarsıldılar.” yani belalarla ve türlü musibetlerle korkutuldular.” Taki; peygamber ve onunla birlikte olan iman edeler Allah’ın yarımı ne zaman dediler. Allah’ın yardımını kendilerine güç ulaşıncaya kadar onlara bela devam etti. Bunun üzerine “Dikkat edin Allah’ın yardımını yakındır.” buyurdu kiraat Nafi??? cümlesini raf ile okur. Bu kiraat i göre de manası Taki, peygamber dedi. şeklindedir. ?? Taki’nin geldiği fiil mazı yani geçmiş zaman anlamındadır. Lafzı ise gelecek zaman lafzıdır. Burada iki bakış açısı vardır. Raf ve Nasb Nasb harekeleme sözün zahiri üzerine yapılı. Çünkü ?? gelecek zaman fiilini nasb eder. Ve Manasanı göre raf harekedenir. ki ??geçmiş zamanda amel etmez.

215- “Neyi infak edeceklerini sana soruyorlar.” Ayet malıdan ve yaşlı Amrib el Cumuh hakkında nazil oldu bu adam ey Allah’ın rasulu neyi tasaddük edelim ve kimseler infak edelim dedi. Bunun üzerine Allah Teala bu ayeti indirdi.” “Neyi irab açısından iki türlü anlaşılabilir. Birincisi (??? kavlinde nasb mahalinde olabilir. Buna göre manası hangi şeyi inafak edeceklerini sana soruyorlar olur diğeri ?? ya göre raf olabilir. Manası infak edecekleri şey nedir? Sana soruyorlar şeklindedir olur. “De ki hayır olark infak edeceğiniz şeyler” yani mal olarak “Ana babaya, akrabalara yetilere miskinlere ve yolcularadır hayır olarak yaptığınız şeyi Allah’ bilenlerdir.” ve onun sizi mükafatlandırır. Tefsir ehli bu konunun zekatın farz kılınmasından önce olduğunu ve zekat ile neshedildiğini söyler.

216- “Savaş size farz kılındı.” yani cihad üzerinize farz kılındı. Bu ayetin hükmü hakkında yetimler ihtialf ederler. Ata’ya göre cihad; nafiledir. Ayetten kasdedilen yalnız ve yalnız Allah Resulu (sav7 ashabidir. ki sevri de bu görüşü benimser. Bu görüşü benimseyenler: “Allah mucahidlere mallarını ve canlarını oturanlara göre bir derece üstün kıldı. Ve her ikisine de Allah güzellikleri vadetti. ayetini delil gösterirler. “Ve eğer oturan farz ıterk ediyor olsa idi ondan sonra güzellikleri getirmezdi, derler. Bazıları ise ayetin zahirine bakarlar ve cihad; müslümanların tümüne kıyamete kadar farz’dır. derler Ebu Hüreyreden nakledildiğine göre Allah Resul (sav) savaş yapmadan ve içinde savaş yapma arzusu ihç duymadan ölen kimse nifak’tan bir şübe üzere ölmüştür.” buyurur. Bir kısım alim ve böyle düşünen cumhur cihad farzı kifayedir. bir kısım müminnler yaptığında diğer kalanlarına üzerinden düşer. Aynı cenaza namazı ve selam vermek gibidir, derler. Zühri ve Evzai ise derlerki: Allah, cihadı insanlara farz kıldı. savaşarlar

veya oturup savaşmazlar. Savaşan kimse nimetlendirilir. Oturun kimse ise muayyendir kendisinden yardım istenirse yardım eder. Seferliğe çağrılır ise seferber olur. Kendisine ihtiyaç duyulmaz ise oturur.” ki; O; size için ise hoşa gitmeyen bir güçlüktür” yain size meşakkatrır.Bazı mana ehli bu güçlük savaşın yüklediği ağırlığının rktmesidir.” çünkü savaşta malın kaybedilmesi can korkusu ve ppsikolojik sorunlar vardır.” İşte bunu için onlar Allah’ın emrini biraz kerih görüyorlar sonra da işittik ve itaat ettik diyorlar. diye bir açıklama getirir. “Size hayırlı oldu halde birşeyi kerih görebilirsiniz.” yani torumayı savaşmaktan “ki, o size bir şer’dir. Sebebi oturmakta ganimet ve ecir’i kaçırmak vardır.” Allah bilir ve siz bilmezsiniz.”

“Sana haram ayda savaşmayı soruyorlar.”Bu ayetin sebebi nuzulun Allah Resulu (sav)’ın Abdullah bn Cahşi ki o peygamber (sav)’i amcasının oğludur, Cemazil Ahir ayında bedtir savaşında önce Medineye gelmesinden on yedince ayın başında muharrilerden sekiz kişi ile sınırları gözetlemek maksadıyla göndermişti. O s ekiz kişi ise Sad bn Ebi Vakkas ez Zhre ukaşe bn Mahs el Eredi Utbe bn Gazvan es-Sleml Ebu Huzeyfe bn Utbe bn Rehia, Süheyl Ibn (35) Beyza, Amir bn Rebia, Vakid bn Abdullah ve Halid bn Bekir’dir ve onların emiri Abdullah bn Cahş’a bir mektup yazdı. Ona dediki: “Allah’ın adı üzere yr iki gün yrynceye kadar mektuba bakma. indiğinde mektubu a ve arkadaşarına oku. sonra sona emrettiğim şeyleri yerine getir. Arkadaşlarından hiç birii kendinle birlikte yürümeye zorlama. Yani onlara gleştirme.” Abdullah bn Cahş iki gün yürüdü. Sonra indi ve yazıyı açtı. Yazıdı şunlar vardı. Rahman ve rahim da Allah’ın adıyla mekke vadisine gelinceye kadar arkadaşarından sana tai olanalrla Allah’ın berekiti üzere yr. Vadide Kureyş kafilerinin sözle olabilir ki bize bunda faydalı bilęi sağlıyabilirsin.”Abdullah yazıyı okuduğunda işittik ve itaat etik dedi. Sonra bunu arkadaşarına da anlattı. sizden hiçkimseyi benimle gelmeye zorlayamam. şehadeti arzu eden gelsin, istemeyen geri dönsün dedi. Necran denilen hica bölgesindeki bağlı bir medene indiğinde Sad bn Ebi Vakkas ve Utbe bn Gazvan develerin kaybettiler ve onu ardından aramaya sebebiyle geri kaldılar. Abdullah geri kalan arkadaşarlarıyla meke ve Taif arasındaki Nahle vadisine varıncaya kadar devam ettiler. Onlar orada ike kuru üzüm ve ekmek taşıyan bir Kureyş kervanı ğradı. (36) Ki, Taif tacirlerin ticaret kafilesiydi ilerinde Amrbbn el Hadrami hake bn Keysan ki hişan bn Muğrinin kölesi Osman bn Abdullah bn Muğir eve kardeşi Nevfel bn

Abdullah ki iki Mahzumlulardır. vardı. Allah Resulu (sav)’ın ashabını görünce onlardan korktular. Abdullah bn Cehş: Onlar sizden korktular. Biriiz diğerlerinin saçını tıraş etsin ve onalra gösterson dedi. Ukaşenin başını tıraş ettiler. Bir müddet sonra onların yanlarına vardılar. Ammarın kavmi size bir sorun yok diyerek onlara eman verdiler. Bu olay cenazeler ahir ayının son gününde oldu. Bu günün cemaziyel ahir ayından olduğunu düşünüyorlardı ki oğun recep ayındandı. Kafirdekiler aralarında iştişare ettiler. Ve hareme girmeleri için onalrı geceleyin bırakırsak sizden uzak dururlar dediler. Görüşerini rafilerin muvakafatında birleştirdiler. Ki okçu Vakid bn Abdullah Amr bn el-hadramiye ok attı ve öldürdü. Bu müşriklerden öldürülen ilk kişi ve hicrette öldürülen ilk kimse oldu. Peygamber (sav) İbnül -Hadrami’nin diyetini Kureşten varislerine ödedi. Mucahid ve daha başkaları Allah Resulu (sav) ile kureyş arasında anlaşma vardı. Mekkelier iki sene savaşımayacaklarına söz vermişlerdi. Ve Osman ile hakem’i esir aldılar. ve onlarla savaşmadılar öldürmediler Bu ikisi de İslam’da ilk esirler oldular. Nevfel kaybolduki onların en yaşlısı idi. Müminler esirleri ve develerini önlerine katkılar Medineye Allah Resulu (sav)’ın huzuruna geldiler. Bunun üzerine kureylş muhammed haram ay’ı helal saydı kan döktü ve esirler aldı dediler. Ve Mekkeliler bu şekilde müslümanalrın kendilerine karşı ki tutumlarına kınadılar. Ey çoluk çocuk topluluğu haram ayı helal saydınız ve o ayda savaş yaptınız dediler. Bunlar Allah Resulu (sav)’e ulaşınca İbni ?? ve arkadaşlarına ben size haram ayda savaşmayı ve develeri esirleri alıkoymayı emretmedim.” dedi. Ve bunlardan birşey olmayı reddetti bu göreve çıkan sereyyi’nin mensublarına çok zor geldi. ki helak olmuş ve kendi ellerine düşmüş oldukalrını sandılar. Ey Allah’ın Resulu (sav) İbnül Hadramiyi öldürmüştük sonra akşamladık hilale baktık. Ricep ayı idi mi? Bilmiyorduk ki cemaziyel ahir ayı devam ediyormuydu. anlamadık dediler ve böyle olaylar yasalr sıkça yapıyorlardı. Bunun üzerine Allah bu ayeti indirdi. Allah Resulu (sav) develerini aldıve beşte birini saldı. Bu beşte bir islam’da ilkuygulanıyordu. Kalanları da seriyye’ mensuplarına dağıttı böylece islamda ilk ganimet ve taksimi yapıldı. Mekkeliler de esirleriin fidyelerini gönderdiler. Allah Resulu (sav) Sad ve Ukbe gelinceye kadar o iökisini tutarız. Eğer gelmezlerse onlara karşılık elimizde ki ikisini öldürürüz dedi. Sad ve Ukbe gelince o ikisinide iade etti. Hakem bn Keysan müslüman oldu ve Medine’de Allah Resulu (sav) ile birlikte ikamet etti Maune kuyusu olayında da

şehid oldu. Osman bn Abdullah ise Mekkeye hende ki atlamak için atını mahmızlayıp atlamaya kalktığındrra atıyla birlikte hendeğe düşdü. Hep birlikte öldüler. Müşrikler onun cesedini fena karşılığında istediler. Allah Resulu (sav7 onu olabilirsiniz. Onun cesedi de pisliktir diye pisliktir, dedi. Bu ayetin sebebi nuzulu işte böyledir.

217- “Sana haram ayı soruyorlar” yani Recep ayını receb ayında da savaşak haram olduğu için böyle anılır.” Onun içinde savaşmak” yani o ayda savaşmayı “Deki “Ey Muhamed onun içinde savaşmak büyük günahdır.” Söz burada tamamlanı. Sona yeniden başlar”Alah yolundan alıkoymak “ müslümanları islamdan engellemek “ ve onu inkar etmek yani Allah’ı inkar etmeniz “Mescidi Harem” yani Mescidi Haramda sizi Mescidi Haramdan alıkoymak diye de anlaşılabilir. “Onun halkını çıkarmak” yani mescid ehlini çıkarmak” ondran daha büyük günahdır. Ondan daha günahdır “Allah’ın katında fitne”yani sizin üzerine olduğunuz şirk öldürmekten daha büyük günahdır.” yani haram aydı el-Hadrami’nin öldürölmesinden daha günahdır. Bu ayet indiğinde Abdullah bn Enis Mekke’nin müminlerine müşrikleri sizi haram ayda savaşmakla kınarlarsa siz onalrı küfür ve Allah Resulu (sav) Mekke’den çıkarmak dahası müslümanalrı Beyti Harem’den engellemekte kınayın diye yazar.” devam ederler” yani Mekke müşrikleri bu masdarı olmaya ?? gibi bir fiildir.” Sizinle savaşırlar. 3ey müminler topluluğu “taki sizi döndürönceye kadar” alıkoyuncaya kadar” yapabilirlerse dininizden” ki sizden dininden dönen kimse ölür.” cümleinin tertibi burda kesilir. “ o kafir dir onlar boşa çıkmıştır.” batıl olmuştur.” amelleri “ iyilikleri dünya ve ahirete ite onlar cehennem ashabıdırlar onlar orada ebedi kalıcıdırlar.” Seriiye mensupları Ey Allah’ın Resulu bu yaptığımıza sevap olacakmıyız? bu seferimizin savaş olmasını isteyelim mi? dediler.

217- Bunun üzerine Allah Teala “İman edenler ve hicret edenler aşiretleriöni evlerini ve mallarını bırakanlar” ve cihad edenler” müşriklerle “Alah yolunda” Allah’a itaati cihad olarak yerine getirler “onlar Allah’ı rahmetini umarler.” onların rahmet’i arzulusu olduklarını haber verir. “Allah Gafurdur rahimdir.

219- “Sana hamr’i ve kumaşı soruyorlar.” Ayet Ömer bn el Hattab Muaz bn Cebel ve Ensar’dan bira dem hakkında nazilo du. ki onlar Allah Resulu (sav)’e gelip Ey Allah’ın resulu hamr ve kumar hakkında bize fetva ver. Bu iki şey de aklı götürü, malı soyucu şeylerdir dediler. Bunun üzerine Allah bu ayeti inzal buyurdu. Ayetin tamamı müfessirlerin

söyediklerine göre Hamr'ın haram kılınması hakkındadır ki; Allah hamr hususunda dört ayeti Mekke'de indirmiştir.

“Üzüm ve harma meyvelerinden sarhoş duyurum ve rızıklanıyorsunuz.” Buna göre müslümanlar hamr yani içkiyi istiyorlardı. Ki o gün için bu kendilerine helal idi. Sonra Ömer ve Muaz bn Cebel'in sorusu hakkına bu ayet nazil oldu. “Sana hamr ve kumarı soruyorlar deki o ikisinde büyük günah vardır.” Bu ayet indiğinde Allah Resulu (sav) “Allah hamr'ı haram kılmada önce davrandı.” buyumuştur. “Büyük günahlardır.” sözü dolayısıyla bir kısım insanlar içmeyi bırakmış; insanlara menfaatlar de vardır.” sözü sebebiyle de bazıları içmeye devam etmiştir. Taki şu dağa kadar Abdurrahman bn Avf bir yemek yaptı ve peygamber (sav)'iön ashabından bazılarını davet etti. Onlara içki getirdi. İşteler ve sarhoşladılar. Akşam naazı vakti geldi. birbirlerini namız kıldırması için öne geçirdiler. İmam olan sahiş??? diye surenin sonuna kadar olumsuzluk ??larını düşürerek okudu anlamı: Dekiki -Ey kafirler toptağınıza tapmam diye olacağı yer de deki ey kafirler taptığımıza tapıyorum. diye değiştird. Bunun üzerine Allah “ey iman eden ne dediğini bilinceye kadar sarhoş iken namaza yaklaşmayın” ayetini indirdi. Böylece namaz vakitlerinde sarhoş olmayı haram kıldı. Bu ayetin inmesinden sonrada bir kısmı içmeyi tekkettiler. ve bizim le namaz arasında engel olan birşeyde hayır bulunmaz dediler. Bazıları da namaz vakitlerinde içmiyorlar namaz vaktinin çıkmasında sonra içiyorlar böylece yatsı namızndan sonra içmek mümkün oluyor ve sabaha kadar sarhoş olarak kalıyorlardı.Sabah namazında sonra da içiyorlar ve öğle namazı gelinceye kadar da ayık duruyorlardı. Utban bn Malik, bir yemek yaptırdı. Ve içinde Said bn Ebi Vakkas'ın bulunduğu müslümanlardan birtakım adamları davet etti. Onlara deve kafası kızarttı. Ondan yediler ve içki içtiler. Sarhoş oldular sonra böyle iken övündüler, neseblerini saydılar ve şiirler okudular. Sad içindeensara hiciv bulunan bir kaside okudu. Ve kavmini övdü. Bunun üzerine Ensar'dan bir adam da devenin kabuğunu aldı ve Sad'ın başına vurdu. Onu derince yanaladı. Sad da Allah Resulu (sav) gitti Ensarlı olanı şikayet etti. Bunun üzerine Ömer Allah'ın bize içki hakkında faydalı bir ayet indir diye dua etti ki Allah Teala Maide suresindeki hamrın haramlığına dair “siz neyheydilmiş değilmisiniz.” ayetini indirdi. Bu olay Ahzab savaşında sonra ki goünlerde oldu. Ömer (ra) Nehyedildik ya rabbi dedi Enes dt8erki hamr haram kılındı ve o gün araplar için ondan daha hoş bir içecek veya yiyecek daha yoktu. Onlara hamrın haramlığından daha

şiddeli hiçbirşey haram kılınmadı İbni Ömer (ra)dan şöyle rivayet ediiir. Maide suresindeki ayet indiğinde içki haram kılındı. Testilerle yola çıktık. Kimileri teslisini kızıyordu kimileri su ve toprakla yıkıyordu. Olabilirki Medine’ sokakları bundan sora bir müddet kaldı. Yağmur yağınca içki renkini ortaya çıkardı ve kokuları yayıldı. Enes’ten rivayet edildiğine göre hamr’ın hamr diye adlandırılmasının sebebi mayalanıncaya ve değişinceye kadar küplerde bırakılmasındandır İbnül Müseyyebten ise renginin salaşması ve bulunaklığının dibe çekmösene kadar bekletilmesindendir. AbdulAzizbn Süheyl rivayet eder.” Enes bn Malik bende sizi rezil, etmeyen iç ki verdi Ve ben Ebu Talha filan ve filana içiriyordum. Bir adam geldi içki haram kılındı dedi. Onlarda bu testileri dök enes dediler. ve adamın haber vermesinden sonra iç ki işte medile ve içmediler de “alimler; hamrın mahiyeti hakkında olan ihtilaf ederler. Bazıları, o; üzümü suyudular veya sıkılıp ona ateşlik bir iş gerekmeden kaynayan hurma suyudur der. İmamlar, bu hamrın, içine had vurulacağın günah işlemiş olacağı ve onu helal sayanın katir olacağını bir necis olduğunda ittifak ederler. Sevri Ebu Hanife ve bir grup haramlının buna zulmetmeyeceğini ve buğday arpa tohum, bal.. ve yapılan gibi başka şeylerden elde edilenlerin haram olmayacağını ancak ondan sarhoşlaman kesinlikle haramlığını kabul ederler. Derlerki üzüm ve hurma suya yarısı gidinceye kadar pişirildiğinde bu kalan helaldir. Lakin o mekruhtur eğer üçte ikisi gelincey fişirilirse de helaldir ve içmesi mubahtır. Ancak ondan saroş olmak haramdır derler. Ve Ömer bn Hattab’ın valileren yazdığı rivayetedilen “üçte ikisi gdiip üçte biri kalana kadar kaynatılan şıradan müslümanları rızıklandırır. “emrine delil gösterirler. Ebu Ubeyde ve muhaz üçte bir üzere sıra içtiğinde gördü. Bir grup ise meyve suyu pişirildiğnide ve pişmesi yaklaştığını helal olur. Bu aynı zamanda ismail bn Alye’nin görüşüdür. İlim ehlinin çoğunluğu ise çoğu sarhoş eden her içec eğin hamr oldruğunu ve azını da içene had vurulmasını gereken bir haram olduğun kabul eder ve peygamber (sav) eşi Aişe (ra))’dan rivayet edilen; şu hadisi delil gösterirler Alah Resulu (sav) ‘e bal şırası soruldu.” Sarhoş eden herşeyharamdır.” buyurdu Cabir bn Abdüllah’dan rivaet edilirki Allah Resulu (sav) “çoöğü sarloş eden şeyin azı da haramdır” buyrdu İbni Ömer’den rivayet edildiğine göre de Allah Resulu (sav) her sarloş edici haramdır dünyada hamr için kimse devam ederek ve tövbe etmeden ölürse onu ahirete içemez.” buyurru. İbni Ömer’den mervi olduğuna göre Ömer Allah Resulu (sav)’ien minberinden şöyle hitab eder”içkinin haramlığı nazıl olmuştur.

ki o üzüm, hurma, buğday, arpa ve bal gibi beş şeyden yapılır. Hamr, yani içki akı, karıştıran şeytdir.” şabi de Numan bn beşirden Allah Resulu (sav) şöyle buyurduğunu rivayet eder. İçki, üzümünden, hurmadan baldan buğdaydan ve arpadan olur.” Bu şekilde hamrın üzüm ve hurmada elde edilen şeye has olmadığı tesbit edilir. Saib bn Yazid’den Ömer bn Hattab onlara gelir ve derki Fülanda içki veya şerab kokusu buldum. O şıra içtiğini iddia etti. Ben içilen şeyi sorarım. Eğer sarhoş ederse ona had vururum. Ki sonra Ömer o kimseye tam had vuru. Ömer Ebu Ubeyde ve Muaz’dan şıra hakkında rivayet edilen nokta onun sarhoş edici olmaktan çıkıncaya kadar pişirilen şeyler hususunda olduğudur. İbni Abbas’a bazik soruldu. O; Muhammed (sav) bazik’i geçirdi sarhoş eden şey haramdır diye cevap verdi ve kumar ayete meysir ile ifade edilen şey kurardır. İbni Abbas derki Cahiliyede bir kimse bir başkası ile ehlive malı üzerine iddiaya gire ve hangisi kazanırsa karşı tarafın ehlini ve malını alırdı. Bunun üzerine Allah Teala bu ayeti indirdi. Meysir gerektiğinde şey bana kolay geldi sözlerinden mefil vezninde bir kelimedir. Yesra ve Meysira diye iki mastarı vardır. Kumar’a meysir denilir. Kumar oynayan kimseye de yasirve yüsrr denilir. Meysir kelimesinin aslı kişilerde deve hakkındadır. Arapların zenginleri kesilecek bir deve satın alırlar, onu keserler ve on parçaya ayırırlar sonra her birinin üzerine on kadah koyarlarki buna Ezlam ve eylam üs Seba denirdi Ondan paylar vardı tek olanın tek pay iki pay olan ikiz çç pay çıkan kumar hakemi dört pay çıkan cesur beş pay çıkan yarışçı altıncı çıkan mesubbel yedinci ve onlardan çç ise payları olmayan idi. ve idi Sonra kadehleri riyaibe denilen bir Unati üzerine koyuyorlar ve nuhil ve mufiz diye adlandırılan kendilerine adil olan bir adamın eline veriyorlar sonra adam karıştırıp işlerin den birini adını olduğu kadehi çıkarıyordu. Hangisinin adı çıktıysa çıktığı kadar üzere payını alıyordu. Eğer kendisine payalrı olmayan bu üçünden biri çıkarsa hiçbirşey anlamıyordu. ki bütün devenin fiyatını borçlanıyordu. Bazıları hiçbirşey olmaz ve borçlanmaz bu kadah boş sayılır sanra bu kurban ve bunu yapmayanları da zemmederlerdi ve onu kuvvetlik sayardı. Arapların yaptığı kumarın aslıdır. Ayettin murad edilen kumarın bütün çeşitleridir. Tavus, Ata ve Macahidi içinde kumar’ın olduğu herşey meysir’dir Hatta çocukların zarlarla ve cevizle oynamaları bile derler. Ali (ra)’den Tavla ve Sadranş hakkında o ikisinde meysir olduğunu söylediği rivayet edilir.

“Deki o ikisinde büyük günah yoktur.” Munakaşa ve küfürleşme ve çirkin sözden daha büyük günahdır. Kirat hamza ve kisai ?? sêyi çüç harekeli olarak okurlar. Kalanlar ibe ile okurlar. Hamr ve meysir deki günah Alah’ın maide suresindeki buyurduğunu gibidir.” Şeytan hamr ve meysirde aranıza sadece düşmanlık ve buğuz düşürür. ve sizi Allah’ı zikir ve namaz’dan alıkor. Nehyedilniz değil mi?” “ve insanlar faydası vardır.” İçkinin faydası içilmesi esnasındaki lezzet ve yemeği tatlandırması ve ferahlık vermesidir. Onda ticaret vile kazanılacak bir gelir vardır. Meysir’in faydası ise yorulmaksız ve az kazanma korkusu olmaksızın mal sahimbi olmaktır. Fakirlerin ondan faydalanmaları da söz konusudur. Ondaki günah ise karşılıksız olarak malını kaybettiğinde bu kendiini kötü duruma sokar. Arkadaşına düşmanlık duyar ve kötülük yapmaya yönelir.” o ikisinin günahı faydalarında daha büyüktür.” Dahde ve başkalrı derler ki haram kılınmasından sonra o ikisinin günahı haram kılınmasından önceki faydalaarında daha büyüktür ki o düşmanlık ve buguz yaratan bir şeydir.” Sona neyi infak edeceklerini soruyorlar.” Bu; Allah Resulu (sav)’in sahabesini sadaka vermeye teşvik etmesi ve onların da neyi infak edelim. demeleridir deki af kıraat Ebu Amir Hasa Katade ve İbni Ebi İshak ?? diye raf ile okurlar. Bu kıraat göre manası infak edecekleri şey Af’tır olur. Diğerleri ise deki af’fı infak edin. Manası üzere nasb ile okurlar. Alimler Af’fin manası hakkında ihtilaf ederler. Mal kazanıyorlar ve seçimleri için gereken miktarı tutuyorlar ve bu ayetin hükmü ile fazla olanı tasudduk ediorlardı. Sorra bu ayet zekatı emeden ayette neshedildi. derler.

Mucahid, olarak açıktan tasaduk etmektir. Ebu Hüreyre’den nakledildiğine göre Allah Resulu (sav)’de sadakanın hayırlısı zengin olarak açıktan vermektir. Veren el alan elden daha hayırlıdır. İhtiyacı olan kimseye başla.”

Amr bn Dinar ise onu cimrilik ve israf veisraf yapmaksızın orta halli yaşamaktır. Allah Teala “İsraf cimrilik etmeden infak edenler...” diye buyurur diye açıklar. Tavus ise derki burada kasdedilen kolay olan şeydir. ve Af’da herşeyden kolaydır. Bundan dolayıdır ki Alah da Af isteyin” yani insanların ahlakından kolay olan şeyi taleb edtin buyurur. Ebu Hüreyreden şöyle rivayet edilir. Bir adem Allah Resulu (sav)’e gelip Ey Allah’ın resulu yanımda bir dinar var der. (sav) “onu kendine infak et” buyurur. Yanım da daha başka da var der (sav7 ona çocuğuna infak et. “ buyurur.” Yanımda daha da var der. (sav) “onu ehline infak et.” buyurur.3 yanımda daha da var der. (sav) onu hizmetçine infak et”

buyurur. Adam yanımda da var deyince Allah Resulu (sav) sen daha iyi bilirsin” buyurur.

“Allah bu şekilde sizin için ayetleri açıklar.” Zeccac derki Bu şekilde diye sadece tek kişiye söyler, ki o bir cemaat muhatap almaktadır. Çünkü cemaat manası topluluktur. Sanrı o şöyle buyurur. Ey Topluluk bu şekilde ise ayetleri Allah açıklar yine bu hitabın peygamber (sav)’e olduğu ve bu hitabın da ümmete hitabı içine aldığı söylenebilir. ki mesala Ey peygamber kadınları başadığınızda..” buyururken peygamber (sav) ile ümmete hitab eder.” Umulurki düşünürsünüz.”

220- “Dünya ve ahirette” şöyle anlaşılır. Allah; dünya ve ahirette olabilirki düşünürsünüz diye harcama konusundaki ayetleri size iste böyle açıklar. Böylece mallarınızdan dünya geçiminde size fayda verecek şeyleri hesab edersiniz ve arta kalanı da size ahirette faydası dokunacak yerlere infak edersiniz. Müfessirlerin çoğunluğunu ise iste böyle Allah ayetleri size dünya ve ahirete açıklar olabilirki düşünürsünüz. diye onlarlar manasının şöyle olabileceği de söylenir. Allah harcama hakkındaki ayetleri olurki dünyanın boşluğunu ve yokluğunu düşünürsünüz de dünyada herşeyden geçersiniz yani zühde dalarsınız ve ahirete ve onun bakiliğine yönelmeye, ahirde rağbet ederseniz diye açıklar. “Sana yatimlerin soruyorlar İbni Abbas ve Katade şöyle anlatırlar. “en güzel yol dışında yetim malına yaklaşmayın.” ve yetimlerin mallarını zulum olarak yiyenler...” ayetleri indiğinde müslümanlar yetimlerin mallarından dolayı kendilerinde büyük bir çıkındı duydular ve hatta yetimlerin mallarını kendi mallarından derhal çıkardılar. Öyleki yetime bir yemek yapılıyor, yemeği bırakıyorlar sonra da bir daha o yemekten yemiyorlar yemek artığı botuluyordu. Bu onlara zorluk ve esiyordu. Ki Allah Resulu (sav)’e danıştılar. Ve Allah Teala bu ayeti “Deki onlara ıslah hayırdır.” indirdi. Yani ücret ve karşılık olmaksızın onların mallarını ıslah hayırdır.” indirdi. ücret ve karşılık olmaksızın onların mallarını ıslah etmek muhafaza etmek bu hususta cevap olarak sizin malınıza daha büyük ecirdir. Onların mallarını onların için çoaltmak bunda olan şeye onlara daha hayırlıdır. Mucahid kişiye kendi yiyeceğinin hususunda serbestlik tanıır. Fakat yetimin yiyeceği hususunda serbestlik tanınmaz. “Onları karıştırsanız” bu karıştırmayanın mubah kılmasıdır. Yani mallarında onlarla orak olursanız ve mallarınızı harcamalarınıza, oturma yerlerinize, hizmetçilerine ve hayvanlarınıza karıştırırsanız onların iöşlerini idare etmenize onların alllarından karılık olabilirsiniz. Yahud mallarından aldığınıza onlara mukafatlandırırırsınız.

Kardeşlerinizdirler.” yani onlar sizin kardeşinizdir. Kardeşler birbirlerine yardım ederler ve birbirlerinin malından rızadır Kardeşler birbirlerine yardım ederler ve birbirlerinin malından rıza ile hakkını koruma vechi üzere olabilirler. Allah müfsid’i bilir onların malını ifsad eden bilir.” koruyandan” yani yetimin malını haksızca hiyaneti, karıştırmayı ve ifsad etmeyi kasdeni koruyan kimseden, korumak isteyenenden ayırt eder.” Allahp dilerse size zorluk çıkarır.” yani üzerinizdeki darlığa ve size karıştırdıklarını mubah kılmaya İbni Abbas Allah dilerse yitemlerin mallarından aldığınız şeyleri size zararlı kılar. Ayette seçen anet fiili şiddet meşakkati yaani zorluk’u ifade eder manası, size meşakkat verecek zorluk çıkaracak herşeyi size yüklerdir. Allah azizdir” yani gücünde ve kudretinde zorluklara kuvvetlidir. Denirki aziz izzeti ile emrendendir. Kulları kolay gelebilir yahut zor gelebilir. Hakimdir onun nu düşünmek üzere yaptığında ve zorlukları kaldırmasında.

221 - İman etmelerine kadar müşrik kadınlrın nikahlamayın.” Bu ayetin sebebi nuzulu Ebu Mürsel bnh Ebi Mersed el-Ganevi’den mukatil bu kimsenin ismini Ebu Mersel El-Ganevi olduğunu; Ata ise, Ebu Mersed Kunnaz bn el-Hasın olduğunu söylerler. Ki cesur bir adamdı . Allah Resulu (sav) onu mekkeye müslümanlardan bazı kimseleri gizlice kurtarması için göndermişti. Mekkeye geldiğinde kenisinhhe ancak denilen müfik bir kadın onu duyduki; cahiliyede onun dostu idi Ona geldi ve Ey Eba mersed kalmazmısın? diye teklif etti. O da Ey Anak sonra yazıklar olsun islam bu işle bizim aramıza engel koymuştur. dedi. Benimle evlenmeye ayetin varmı? diye sordu. Mersed evet fakat Allah Resulu (savg)’e sorayım onun dediğini yaparım dedi. Kadın beni usandırmassın değilmi dedi. Ona yardımcı oldu.Bunun üzere onu kötü biçmek dövdüler ve sonra yoluna salıverdiler. Mekke’deki için bitirince allah Resulü (sav)’e gitti ve kendisi anak arasınaki ilişkiyi ve onun sebebiyle karşılaştığı durumunu bildirdi. Ey Allah’ın resulu onunla evlenmesi bana helak kılarımasın? dedi. Bunun üzerine Allah Teala “iman etmelerie kadar müşrik kadınları nikahlamayın.” ayetini indirdi. Bu ayetin ehli kitabın kadınları kadınları hakkında mensuh olduğunu söylenir. Sebebi Alah’ın maide suresindeki ayeti sizden önce kitap verilenelrden iffetli kadınlar “Allah Resulu (sav)’in hadisi ve Ümmetin icmadır Cebir bn Abdullah’tan Allah Resulu (sav)’in şöyle buyurduğu nakledilir. “Ehli kitabın kadınarı ile evleriniz. Fakat kadınlarımızı onlarla evlendirmeli eğer şirk sıfatını ancak muhammed (sav)’ın

peygamberliğini inkar edee nasıl verirsiniz denirse Ebu Hasan bnFariş şöyle cevap verir. Çükü muhammed (sav)’in peygamberliğini kabul etmekle kuranın Allah’dan başkasının sözü olduğunu söylemekle kimse Allah’a ondan başkasını şirk koşturmaktadır. KAtade ve Said bn Cübeyr ise müşrik kadınlarla putperest kadınrları murad eder. Osman Mailebnt Feragasa ileevlendi. ki hristiyandı. Onun nikahı altında müslüman olduğ Talha bn Abdullah bir hristiyan ile evlendi, huzeyfe de bir yahudi ile evlendi. Ömer (ra) kendisine onu boşamasını bildirdi. O, da O’nun haram olduğun iddia mı ediyorsun? diye yazıyla cevap verdi. Bunun üzerine Ömer onun haram olduğunu iddia etmiyorum. Fakat ben mümin kadınlar yerine onları almanıza korkuyorum dedi. “ derler. “Mümin bir cariye hoşunuza gitse de müşrik bir kadından daha hayırlıdır.” yani güzeliği ve malı sizi cezbetse bile Ayet; huzeyfül bn Yeman’ın siyah cariyesi hasna ne hakkında indi. Huzeyfe Ey hasnae yüksek bir toplulukta senin siyahlığın ve çirkinliğinin konuşmuş dedi ve onu azad etti boşadı. Suddi Ayetin siyah bir cariyesi olan Abdullah bn Revahas hakkında indiği söyle Abdulah bn Revaha ona kızar ve onu kokatlar sonra çıkarpeygamber (sav)’e gelir ona durumunu anlatır. (sav) ona Ey Abdullah o nedir diye dini durum sordu. O Allah’tan başka ilah olmadığına ve senin Allah’ın resulu (lduğuna şehadet ediyor, Ramazan orucunu tutuyor güzelce abdest alıyor, namaz kılıyor diye cevap verdi. Bunun üzerine Allah Resulu (sav) “O, mümin bir kadındır” buyurdu Abdullah seni hak ile peygamber olarak göndere yemin olsun ki onu azad edeceğim ve oünunla evleneceğim dedi. Be dediğini yaptı Müslümanlardan bazıları ise onu kanıdılar. Ve bir cariyyei mi nikahlıyorsun dediler. Müşrik hür bir kadını olmasını teklif ettiler. Bunun üzerine Allah Teala bu ayeti iman etmelelerine kadar müşrik erkeklerle nikahlanmayın” indirdi. Bu hususta icma vardır. Müslümana bir kadın müşrik bir erkek tarafından nikahlanması caiz değildir. “Mümin bir köle hoşunuza gitse de müşrik bir erkekten daha hayırlıdır. Onlar yani müşrikler” cehenneme davet ederler.” yani cehenneme götürecek amellere “Allah ise izniyle cennete ve mağfirete davet eder. Yani kazası takdiri ve iradesi ile ve ayetelri o insanara açıklar. Yani emirleri ve yasaklarını umulurki onlar öğüt alırlar.”

222- “Sana hayızlıyı soruyorlar.” Enes bn Malik’ten rivayet edilirki bir kadın layız göndüğünde Yahudiler ve kadını evden çıkarırlar ona yiyecek ve içecek vermezler ve de onunla cima etmezlerdi. Bu durum Alah Resulu (sav)’e sorulu. Bunun üzerine Allah Teala sana hayızlıyı

soruyorlar dediki o bir eziyettir hayızlı iken kadınlardan ayrı durun.” ayetini indirdi. Allah Reğsulu (sav)’de nikah dışında evlerde onlarla cima edin ve herşeyi yapın” dedi. Bunun üzerine yahudiler de bu adam bize muhalefet etmek dışında bizim şeriatimizden bir şeyi terketmeyi istemiyor dediler. Useyd bn Huzayr ve Ibad bn Beşir peygamber (sav)’e gelip Ey Allah’-ın resulu yahudiler böyle diyorlar, hayızlı iken kadınları nikahlamayalım mı? dediler. Bunun üzerine Allah resulu (sav)ın yüzü değişti Öyleki o ikisine küstüğünü sandık. O ikisi böylece çıktılar. ki bir süt hediyesini Allah Resulu (sav)’e getirdim. Ve o kişinin izine çıktı. Onlara içirdi. Böylece o ikisine küsmediğini anladık.” Sana hayızlıyı soruyorlar yani hayız halını hayız hayzan ve mehizan diye iki mastarlı bir fiildir.Kadının hayız görmesini ifade eder. Hayz’ın aslı fiştırmak ve akmaktır. Deki o bir eziyettir.” yani pislik halidir. Eziyet hoşlanılmayan her şeyi içine alır. “Hayızlı iken kadınlardan uzak durun.” Burada cinsely ilişkiyi terketmeyi kaseder.” onara yaklaşmayın.” yani onlarla cima etmeyin.” Dokunmaya ve onlarla yatma gelince caizdir. Aişe (ra)’den şöyle rivayet edilir.” Ben ve Nebu (sav) tekbir kapta yıkanıyorduk. İkimizde cünüp idik. Buna gömlek giymemi emretti ve ben hayızlı iken benimel birlikte oldu. Devam ed8erken başını bana kaldırdı ve hayızlı olduğum halde onu yıkadım.” Ve zeyneb bn Ebu seleme anlatır. Ümamü Seleme şöyle der hayız görüyordum ki ben ve Allah Resulu (sav) çarşafın üzerinde idik. Gizlice onun yanından çıktım hayızlı olduğum elbiseyi aldım, giydim. Allah Resulu (sav) bana çok güzel oldu dedi. Evet dedim beni çağırdı beni kendisine çarşaf varken cinsel ilişkide bulundu.”Yine Aişe (ra)’den rivayet edilirki “Hayızlı iken içiyordum. içtiğimi peygamber (sav)’e sunuyordum. Ağzını benim ağzımı koyduğum göre koyuyordu. Eti sıyıroyrdum. Ona da ikram ediyordu. Ağzını ağzımı koyduğum yere koyoyurdu. Hayızlının cinsel ilişkide bulunması haramdır. Onu yapan Allah (AC)ye asi olurki, ki eğer imam onun bunu yaptığını görenirse tazir eder.” İlim ehli o kimseye düşen kefferetin vucubu hakkında ihtilaf ederler. Çoğunluğu keffaretgerekmeyeceğini Allah’a istiğfar edip tevbe etmesinin de luzumumu kabul ederler. Bir grup ise keffaretin vucubunu benimser. Katade, Evzai, Ahmed, ve İshak İbni Abbastan mevkuf olara rivyet edilen peygamber (sav)’in geldiki, gözü mescide giden yoldaki ashabının evlenrindeydi.”Bu evleri mescidden ayırı.” Ben mescidi hayızlı ya ve cünüb’e helal görmüyorum.” buyurdu.

“Taki temizlenmelerine kadar.” kiraat Ebu Bekirin rivayetiyle Asim, Kisai, ve Hamza??ve ta ve hayı şeddeli okurlar manası taki güsletmelerine kadar şeklinde olur. Diğerlerini tayı sukun ve hayı şeddesiz hareke ile okurlar. Manası ise şöyle olur. Kanları kesilip hayızdran temizlenmelerine kadar.”

“Temizlendiklerinde” yani güslettiklerinde “onlara gelin.” yani onlarla cima edin “Allah’ın size emrettiğini yerden.” yani Allah’ın sizn uzak durmanızı emrettiği yerden ki o fecr’dir mucahid katade ve ikrime ayrıca İbni Abbas’da kadınlarla ferc’ten cima edni ve başka yerden yapmayın. yani dübür den sakının derler. Yine denirki yerden kelimesi Allah Tealanın size emrettiği, yere manasındadır. ki o yer ferc’tir. Aynı kullanım örneğin. cuma gününden namaza çağrıldığında” ayetinde yani cuma günü namaza çağırıldığında şeklinde ifade vardır. Burada ?? harfi cerinin??harfi ceri manasında kullanıldığı anlatılmaktadır. Mütercim?? yine onlara Allah’ın size onara gelmenizi emrettiği yönden gein ki o temizlik zamanıdır. şeklinde de anlaşılabilir. Ebu Hanifu,e fecirler’in dışında helal yönlerden diye açıklar. Şöyle de anlaşılabilir onlara oruç,u itikaf ve ihramlı durumda iken yaklaşmayın. Size ilişkiye girmelerini helal iken onlara yaklaşın. Bilin ki oruç dışında güsletmedikçe yahut su yok iken teyemmüm yapmadıkça kanın kesilmesi ile hayızın engellediği hususlarda birinin haramlığı kalkmaz. Hayızlı gece kanı kesildiğinde ve oruca niyet ettiğinde guslu gündüze kalır, orucu da sıhhatli olur. Hayız halinde iken boşama ise bidat olur. Erkek kadını kanın kesilmesi sonrası ve gusletmesinden önce boşarsa bidat olmaz. Ebu Hanife (ra) kanı kesildiğinde hayız hali on günden fazla devam ettiği halde iken gusletmeden önce onunla cinsel ilişkiye girmesi kocaya ciz olur. der. Mucahid Ata ve Tavus’a göre işe gusletmeden önce fecrini yıkadığında kocaya olma etmesi caiz olur. İlim ehlinin çoğunluğu ise gusletmedikçe veya su’nun yokluğunda teyümmüm yapmadıkça haram olduğunu söyler. Çünkü Allah Teala kadınla cinsel ilişkinin caizliğini iki şarta bağlar. Bu iki şartda kanının kesilmesi ve gusuldür Allah temizleninceye kadar der yani hayız’dan temizleninceye kadar demektir.” temizlendiklerinde der.. ve bununla da guslettiklerinde anlamını kasdeder.???? kelimesini şeddeli okuyan ondan gusul anlamını çıkarır. “Eğer cünüp oldunuzsa temizleyin ayetine gusledin anlamını verir. Bunlar gusletmeden öcne cinsel ilikin helal olmayacağına delil ifade eder.

“Allah; tevbe edenleri sever. Ve Temizlenenleri sever.” Ata, Mukatil bn Süleyman ve kelbi şöyle tefsir ederler günahlardan tevbe edenleri sever ve küçük büyük pisliklerden su ile temizlenleri sever. Mukatil bn Süleyman günahlardan tevbe edenleri ve şirkten temiznenleri sever diye anlar. Said bn Cübeyr de şirkten tevbe edenleri ve günahlarda temizlenenleri sever diye onlar. Mucahid ise gūnahta tevbe edip ve bir daha ona geri dönmeyenleri ve böylece bir daha hiç yapmakla temizlenenleri sever, de Tevvab her günah işlediğinde tevbe ondandır. Bu ayetin aynı anlamlı diğer benzeri” o dönenlere gafurdur.” ayetidir.

223- “Kadınlarınız sizin için bir tarladır.” Tarlanıza dilediğinize yerden gelin.” İbni Abbas’tan rivayet edilirki Ömer; Allah Resulu (sav) gelir ve Ey Allah’ın resulu mahvoldum der. Allah Resul (sav) seni mahvede nedir? buyurur. Dün gece devamım ters çevirdim diye cevaplar ve (sav) hiçbirşey söylemez. ki bunun üzerine allah ona “kadınlarınız sizin bir tarladır”Tarlanıza dilediğiniz yerden gelin.” diye vahyeder.” ve (sav) olan var Dübürden ve hayızlı iken sakın.” buyurur. Cabir bn Abdūllah derki Yahudiler dübüründen kadına yaklaşmayın çocuğun şaş olacağını söylerlerdi.

söylerde. Ve bunun üzerin ebu ayet nazil oldu. Macuhid İbni Abbas’ın şöyle dediğini rivayet eder. Kadınlara tek yoldan yaklaşmak Ehli kitap’ın özelliğindendir. Bu kadının olduğun durmun en izlisiydi. Ensardan bazıları bunu onların fiilerinden atmışları. Kureyş’ten bazıları da kadınlardan önden arkadan ve sürtüstü yapmakla zevk alıyorlardı. Muhacir medine’ye gelince onlardan birisi Ensardan bir kadın ile evlendi. Bunu kadınla yapmaya başladı. kadın ona karşı geldi ve biz tek yoldak yapıyorduk, dilerse bu yapıyorduk, dilerse beni bırak dedi. Ve aralarında kimseyi götürdü. Bu Allah resulu (sav)’e ulaştı. Bunun üzerine Allah “kadınlarınız sizin için bir tarladır.” yani çocuk doğurma yeridir.” tarlanıza dilediğiniz yerden gelin.” önden arkadan ve sırt üstü olarak “yerden” istifhalı harfidir.” yer bildirir. Manası nasıl dilerse ve tek yerden olduktan sonra dilediğiniz yerden demektir. İkrime dilediğiniz yerdenin manasını ferc olduğunu şu benzetme ile söyler. Bu sizin için toprağın ziraat alanı olduğu gibi fercede çocuk meydana getirme yeridir ki burada dübür’ün kullanılmasının haramlığına delil vardır. Çünkü tasla ve ziraat mahalli dübür değil ön taraftır. Said bn Cübeyr derki bu azil hakkındadır yani dilerse azil yapın dilerse yapmayanı. İbni Abbas’tan azil sonulur. Tara senindir. Dilerse sulama suzuz bırak dilerse sula diye cevap verir. Yani ondan rivayetedildiğine

göre cariye'ye emrediler ve azil yapmaya izin alınmaz der ki Ahmed' de bu görüştür. bir grup alim ise azli kerih görür. Ve bu gizlice toprağa gömme'dir der. Nafi den rivayet edildiğine göre de İbni Ömer 'e mushaf'ı tutuyordum" kadınlarınız sizin için bir tarladır." ayetini okudu ve bu ayetin indiği hususu biliyormusun? dedri. Hayır dedim. hanımına dübüründen yaklaşan bir adam hakkında indi. Bu ona zorluk oldu. Bunun üzerine buayet indi diye cevapladı. Malik'ten bunun mubahlığı rivayet edilirki onun arkadaşları bunu inkar ederler. Abdullah bn Hasan'dan rivayet edildiğine göre salim bn Abdullah ile karşılaştığı ve kendisine Ey Eba Ömer Nafi'nin Abdullah'tan kadınlara dübürden yaklaşmaya bir kötülü olmadığını düşündüğünü söylediği sözü söyledin mi?dedi köle yalan söyledi hata yaptı. Abdullah sadec arkallarından fecirlerire gelebilmek lerini söylemişti. Dübür'ün haram olmasına delil Huzeyme bn Sabit'ten rivayet edilen şu hadistir ki bir adam peygamber (sav)'e dübünlerinden kadınlara yaklaşmayı sordu. Peygamber (sav)de "Kulak deliklerinin hangisinde yahut boncuk deliklerinden hangisinde ayakkabı deliklerinin hangisinde önüne arkasından mı? evet arkasına arkasından mı hayır. Allah hak'tan haya etmez kadınlara dübürlerinden yaklaşmayın" buyurur. 39 Yine bu konuda: Ebu Hüreyre'den şöyle rivayet edilir. Allah Resulu (sav)"kadına dübürden yaklaşan kimseye lanet edilmiştir." buyurdu (39)

"Kendinize sunun." Ata; cima'nın tesmiyesidir derler. Mucahid kendinize sunun yani ehli geldiğinde davet etsin demektir diye açıklar. İbni Abbas'tan nakledildiğine göre Allah Resulu (sav) eğer birisi ehline yaklaşmak isterse Allah'ın adıyla Allah'ım şeytandan bizi uzaklaştır ve şeytanı da bizi rızıklandırıldığını şeyden uzaklaştır diye dua etsin ki bunda onlara bir çocuk takdir edilirse şeytan ona asla zarar veremez."

buyurur. Kendinize sunun; çocuk istemektir diye anlaşılabilir. Ebu Hüreyre'nin rivayetinde Allah Resulu (sav)"şu üç şey dışında insan öldüğünde ameli kesilir. Sadakayı cariye yahud faydalı olanilim yahud kendisineze dua eden salih çocuk"buyurur." yine çocuğun salih olması için iffetli bir kadınla evlenmektir diye de anlaşılabilir. Allah Resulu (sav) kadın dört şey için nikahlanır. malı, soyu güzelliği ve dini için. din sahibi olanı kaan. Elinle terbiye olur." buyurur. Ayrıca ayetin manası ifratın takdimdir denir. ki Allah Resulu (sav) söyle buyurur. müslümanlardan birisine üç çocuk verildiğinde ve o yetiştirdiğinde ona ateş dokunmaz.

Kelbi ve Süddi ise derlerki kendinize sunun; Ayetin sıyakının “Allah’tan korkun ve onunla karşılaşacağınızı bilin.” delili ile hayır ve salih amel demektir.” onula karşılaşacağınızı bilin” ona dönecekiniz sizi amelleriizle karşılakndıraktır. müminlere müjdele.”

224-”Allah’ yeminlerineze engel kılmayın.”

Ayet; Abdullah bn Revahada hakkında nazil oldu. ki onunla kayın peredi arasında kardeşi beşir bn Numan el-Ensari üzerine bir dava vardı. Abdullah ona gitmeyeceğine onunla konuşmayacağına ve onunla hasmı arasını düzeltmeyeceğine yemin etti. Bunun hakkında kendisine konuşulduğunda yapmayacağıma Allah’a yemin ettim. Yemimini tumaktan başka birşey bana helal olmaz.

diyordu. Bunun üzerine Allah bu ayeti indirdi. İbni Cüreyre, ise ayetin ifk hadisesinde eli olan Mustaha infak etmeyeceğine yemin eden Ebu Bekir es-Sıddık hakkında nazil olduğunu söyler. El-Urda’nın aslı şiddet ve kuvvettir. Bundan drolayı yolculuk için edinilen hayvana kuvvetliği sebebiyle urza’ denir. Sonra birşeyi düzelten herşeye kuvvetli denir. Hata Er kuvet ortaya konan herşeydir. ki birşeye engeldi. Ayetin manası iyilik ve takvaya olarak kendinize Allah’a y emini engel sebeb yapmayın. Biriniz ki bir iyiliğe veya aile bağlarını kurmaya çağırılırsa onu yapmayacağına Allah’a yemin ettim desin iyiliğe terkte yeminini bozar.” İyilik yapmanıza “ manası iyilik yapmamanızıa dır. Mesela “Allah size dalaletе düşmenizini açıklar” yani dalaletе düşmemenizi açıklar buyurduğunu gibi olumsuz, anlaşılır. “sakınmanıza ve insanlar arasını düzeltmenize Allah duyandır bilendir.” Ebu Hüreyre’den Allah Resulu (sav)’iun “bir yemin eden kimse yemininden daha hıyırlı birşey görürse yemininden dönsün ve o hayırlı olan şeyi yapsın.” buyurduğu rivayet edilir.

225- “Allah yeminlerinizde boş söz sebebiyle sizi hesaba çekmez.” boş söz hesab edilmeden konuşulan her sözdür” İlim ehli, ayette zikredien yemini lağu yani boşyemin hakkında ihtilaf etmiştir.Bir grup alim kasıdsız ve akdetmeksizin sözü devam ettirmek için acele dile gelen şeyler olduğunu söyler. ki kimseni hayır vallahi evet vallahi kesinlikle vallahi diye konuşmaları gibi Aişe (ra) den yemini luğv’ın insanın hayır vallahi , evet vallahi gibi sözleri olduğu nakledilir. Bazıları bunu Şabi’nin ve ikremi’nin görüşlerine dahil eder. şafi’de bu şekilde düşünür. Aişe (ra)’den yemini lağv’ın şakalaşma, kızgınlık ve husubet anında söylenen ve insanın, kalbin onun üzerine bağlanmadığın bir söz olduğu rivayet edilir.

Bir gurup ise doğru gördüğü bir şey üzere yemin etmektir, ki sonra dan kendisinize bunun aksi açığa çıkar derler. Bu görüş Hasan Zühri İbrahim en-Nahai, katade ve makbul'u aittir. ki Ebul Hanife'de bu görüşü kabul eder ve bunda kefferet gerekmediğini ve günah bulunmadığını söylere. Ali (ra) yemini lağv'ın kızgınlık olduğunu benimser. Tavus'da böyle düşünür. Said bn Cübeyr ise bu yeminin masiyet durumunda söylendiğini ve Allah'ın kişiyi yemini bozmasına ceza yazmayacağını bilakis bozabileceğini ve inkar edebileceğini söyler. Mesruk'a göre keffaret gerekmez. Ve şeytanla adımlarını tekfir edermiyiz. der. Şabi'de masiyet üzerine yemin eden bir kimse hakkında keffaretinin günaha tevbe etmesi olduğunu, her yeminin günaha dönmeyi ona helal yapmayacağı ve masiyette keffaret bulunduğunu eğer hanımı keffarete bulunursa hanımında tamamlanması ve sözüne devam etmesin, söyler. Zeyd bn Eslem; insanın Allah'ım bunu yaparsam gözlerimi kör eti demesi gibi kişinin kendi üzerine dua etmesidir. Bütün bunlar Allah'ın sorumlu tutmadığı lağu boş sözlerdir. ki velevle etmelerinin kötülüğünü hemen verse onlara ömürleri hemen sona erdirilirdi." buyurur. "yine "inan hayra duası ile şerre dua eder.3 buyurur.

"Lakin sizi kalblerinizin kazandığı ise sorumlu tutar." yani yemine kasedtiğiniz ve azmettiğinize kalbin kazancı Allah' ile veya Allah'ın isimleri ile veya sıfatlarından biri ile yapılır. Allah yemin taptığıma yemin, olsun, namaz kıldığımı yemin olsun veya canım elinde olana yemin olsun gibi sözlerdir. Allah'ın isimleri ile yapılan yemin vallahi, rahman'a yemin olsun ve benzeri sözlerdir. Azametine yemin olsun, Allah'ın celaline yemin olsun veya Allah'ın kudretine yemin olsun gibi sözlerdir. Geleceğe dair bir konuda bunlardan biri ile yemin ettiğinde ve yeminini bozduğunda kendisine keffaret gerekli olur. Geçmişte olmamış iken olduğuna veya olmuş iken olmadığna dair bir iş üzerine yemin ettiğindede yemin ettiğinde durumunun biliyor ise bu yemini Gamurdur. Ve büyük günahlardandır. İlim ehlinin bazısına göre biliyor olsa da olmasada keffaret vacib olur. Şafi bu görüşü benimser. Ashabı rey'in görüşe göre ise vacib değildir. derlerki eğer biliyor ise büyük günahdır. Diğer büyük günahlarda olduğu gib keffaret de gerekmez ki bilmeden yemin etmiş ise onlara göre bu yemin yemini lağv' sayılır. Misal olarak Allah'tan aşkasına yemin eden eğer, Allah'ın kabesinme veya Allah'ın peygamberine yemin olsun diye yahud baba üzerine ve buna benzer yemin etse bu yemin sayılmaz ve yemin ettiğinde de kendisine keffaret gerekmez. ki bu yemin mekruhtur. Şafi günah olmasına korkarım. der

Abdullah bn Ömer'den şöyle rivayet edilir. Alah Resulu (sav) koşarken Ömer bn Hattab'ı terkisinden tutar ki Ömer babasına yemin etmektedir. Allah Resulu (sav) "Allah sizi babalarınıza yemin etmekten nehyetti. Yemin eden Allah'a yemin etsin yahud sussun." buyurur.

226- "Kadınlarınıza ila yapanlara dört ay ay beklemek vardır." İl'a yapmak yemin etmektir. Ayetten murad edilen mana kadınla cinsel ilişkise girmemeye yemin etmektir..

Katade, ila'nın cahiliye ehline göre bir boşanma yolu olduğunu söyler. Said bn Musep ise bunun cahiliye ehlinin eşlerine zarar verme yollarından biri olduğunu söyler. i erkek karısını sevmiyor ve başka biri ile evlenmek istiyorsa kadını ne dul ve evli bırakıyordu. İslamın doğuşuna kadar böyle yapıyorlardı. İslam'da Allah erkeğe bir müddet verdi. İlim ehli bu konuda farklı düşünürler. Çoğunluğuna göre kişi karısına bir daha asla yahut dört aydan fazla olarak yaklaşmamaya yemin ederse dört aydan önce dokunamaz ve dört ayın geçmesinden sonra da durur ve ya geri döner ya boşar. Geri dönmek muktedir ise cinsel ilişki ile olur. Muktedir değilse sözledir ggeri dönmez ise tambir şekilde boşar. Ömer osman Ali Ebu Derda ve İbni Ömer sünenin dalamsından sonra beklemeyi kabul ederler. Süleyman bn Yesar derki peygamber (sav)'ın ashabından onlarca kişiyle görüşüm. Hepside ila yapan bekler diyorlardı. Said bn Cübeyr, Süleyman bn Yeser ve Mucahid bunu benimserler Ayrıca Malik, Şafi, Ahmed ve İshak da bu görüştedirler . İlim ehlinin bazısı da dört ay geçtiğinde kadının üzerinde bir bain talak gerçekleşir derler. İbni Abbas ve İbni Mesud'un görüşleri bu yönde olduğu gibi Süfyanüs Sevri ve ashabı rey'indin mezhebi bu görüştedi. Sevb bn Müseyyeb ve Zühri ise Rici talak gerçekleşir ve eğer dört aydan dahaaz süre için cinsel ilişkiye görmeyeceğine yemin ederse ila yapmış olmaz aksine sadece yemin etmiş olur. Bu süre geçmeden önce cinsel ilişkiye girerse de kendisinhe yemin keffarti vacib olur. Eğer dörtay cinsi münasebette bulunmayacağına yemin ederse müddetin geçmesinden sonra beklemek vardır. görüşünde daha göre ila yapymış olmaz. Çünkü sürenin kalanı geri dönme veyaboşamayı isteminin tesbiti ve bekleme için bir şarttır. ki müddet geçmiş haldedir. Beklemeyi kabul etmeyenlere göre ise ila yapmışo lur ve müddetin geçmesi ile boşama gerçekleşir. Şafi (ra)'ın görüşene göre hür hakkında da köle hakkında da toptan dört aydır. Çünkü süre mana'ya göre belirlenmiştir. Mana kadının ???? ilgilidir. ki; bu süre kadının erkeksizliğe dayanabileceği en kısa süredir. Cinse ilişkiye muktedir donama süresi gibi bu hususta da köle lie hür

aynıdırMalik ve Ebu Hanife (ra) göre cinsel ilişkiden acizliğin müddeti incelikle alakalı olara nitelendirir. Şu kadar vari Ebu Hanife'ye göre kadının inceliğ ile vasılandırılır. Malik 'e göre de kocanın inceliği iledir. Ki ikisinde boşama hakında söyledikelri gibi.

“Dört ay beklemek vardır.” yani dört ay durmak ayetteki terabbüs kelimesi tesbit ve tekvakkuf manalarındaır. “Eğer geri dönerlerse” yani cinsel ilişki ile yeniden dönerlerse “Allah Gafurdur rahimdir.” ıla yeminden sonra ferc'den cinel ilikiye çiğnerse ilim ehlinin çoüğunluğnuun görüşene göre kendisine yemin keffareti düşer. Hasan İbrahim en-Nabii ve katade; keffaret gerekmez. çünkü Allah Teala mafireti vad etmiştir. ve Allah gafurdur rahimdir buyurmuştu derler çoüğunluğa göre bu cezalandırmanın düşürölmesi hakkındadır. ki kefareti hususuna değildir.Eğer karısına sana yaklaşırsam kölem hürolsun yahut sonra da konursam sen boşayan ol veya Allah için bana bir köle azad etmek veya oruç veya namaz vacib olsun derse ıla yapmış olur. Çünkü ıla yapan cinsel ilişkiyi kendisine ilzam ed8er ve sürenin geçmesinden sonra durur. Eğer geri dönerse boşamak veya azad etmek veya da ona bağladığı şey gerçekleşir. Kendisine birşeyi ilkam etti is eona bir görüşe göre yemin keffareti düşer. Bir görüşe göre ise kezle azad etmek, namaz kılmak, veya oruç tutmaktan biri gerekir.

227- Eğer boşamayı azmettiler ise” yani gerçekleştirmeyi karar verdilerse “Allah işitendir” “onların sözlerini “bilendir” onların niyetlerini burada karını boşamadıkça sürenin geçmesi sonrasında boşamayı meydana getirmeyeceğine delil vardır. Çünkü boşamda azim olmasını şart koşar. ve Allah işitendir bilendir buyrur. böylece işitilene h9ükmettiğine deliller olurki söz işitilendir.

228- “Boşanmış kadınlar” yani boşama ile serbest bırakılan kadınlar” beklerler” kendi kendileren üç uru müddeti” evlenmezler kuru kar kelimesinin çoğuludur. İlim ehli kar hakkında ihtilaf ederler. Bir kısmı onu hayız olduğunu söyler.Böyle düşünenler Ömer Ali, İbni Mesud ve İbni Abbastır Hasan ve mucahid de böyle söyler Evzai, sevri ve Ashabı rey de mezhab olarak bu görüşü kabul ederlerki Peygamber (sav)’in hayızlı kadınlarına”kar gülerinde namazı bırakın” buyurmasını delil gösterirler.” Buna göre kadın namazı sadecve hayız gördüğü günlerde terkede. Bir grup ise bunun temizlik olduğunu benimser. Bu görüşte olanlar Zeyd bn Sabit Abdullah bn Ömer ve Aişe (ra)’dır ki Fukahayı seb’a ve zühri de bu görüşteler. Ayrıca, Mali ve şafi de mezhebce bu

görüştür. Bunlar ise İbni Ömer (ra)'ın, hayızlı iken hanımını boşaldığında peygamber (sav)'ın Ömer'e, O'na git temizleninceye kadar hanımına geri dönsün. sonra isterse tutar isterse boşar onun tutuğunu söylenir.” buurmasını delil kabul ederler. “Bu Allah'ın kadını içinde boşamayı emrettiği iddettir. iddet zamanının temizlik zamanı olduğunu haber vermiştir.

Bu ihtilafın faydası, üçüncü hayıza giren iddet iddeti temizlik sayan ve boşanmanın kar olarak gerçekleştiği temizliğin kalan süresini hesab edene göre iddetinin sonra ermesini ortaya çıkarır. Aişe (ra) şöyle d8er boşanmış kadın üçüncü hayız'ın kanına girdiğinde kocasından kocasıda ondan berii olmuş olur. Kar'ları hayız kabul edenler ise üçüncü hayızdan temizlenmedikçe iddetinin sona ermeyeceğini söylerler. Bu ihtilaf anlaşıldığı gibi kur isminin hem hayız hem detemizlik manalarını toptan karşılaması sebebiyledir. Ki bu kelime kadının hem hayızlı olması hemde hayızdan temizlemesi durumlarını ifade eder. Kelimenin aslı hakkında ihtilaf vardır. Ebu Amr bn Elala ve Ebu Ubeyde bir şeyin gelmesi ve gitmesi için vakit olduğunu ve filan kar'ı için geri döndü yani geri dönme vakti geldiği için geri döndü diye kullanıldığını söyler. Yine bu kelimenin cem etmek ve tutmak'tan geldiği de söylenir. Araplar deveyi hiç kar edemedim derler. Yani rahmi yavru için dolmamış demektir. Bundan dolayı havuz'a mekrat denilir. Buna göre kur; kanın habsolması ve toplanmasıdır. Bu anlamada tercih temizlik için olur. Çünkü vucut kanı hapseder ve toplar, ki hayızda salar ve çıkartır. İddet konusundaki hüküm; kadının hamile olduğunda iddetinin çoğunu doğurması ve boca ile arasındaki ayrılığının boşanma haline dönüşmesi yahud ölüm aynıdır. Çünkü Allah “Hamilerin yüklerini dğurmaların süreleridir.” buyurur. Eğer hamile değilse bakılır aradan ayrılık koca'nın ölümü ile gerçekleşir. Ve kadına dör ay on gün iddet bekler. Koca'nın ölümü cinsel ilişki öncesi veya sonrası olsada aynıdır. Ve kadında hayız görüyor olsada olmasada aynıdır. Delili sizden vefat edip de geriye bıraktıkları eşleri kendi kendileren dört ay beklerler.” ayetidir. “mümin kadınları nikahladıklarında sonra da dokunmadan önce boşarlarsa size onların bekledikleri iddet'ten kendileren göre kene luzum yoktur.3 ayeti sebebiyle de eğer hayatta olarak aralarındaki ayrılık boşama ile gerçekleşirse cinsel ilişki olup olmadığına bakılır. Cinsel ilişki yoksa iddet gerekmez.

“Kadınlarınızdan hayız görmelerinden ümit kestiklerinde şüphelenirseniz, iddetini üç aydır. ki hayız görmeyenlerin de kavli ile de

kadınla cinsel ilişkiden sonra ise bakilidir ki eğer kadın hiç hayız görmedi veya yaklaşarak hayızdan kesilmiş ise iddeti üç aydır. ki kadın hayız gören kadın ise iddeti üç kuru müddetidir. Çünkü Allah”boşanmış kadınlar kendili kendilerine üç kuru beklerler.” buyurur.

“Kendi kendilerine beklerler” lafzı birhaber vermedir manası ise emirdir. Cariyenin iddet süreside hür gibi eğer hamile ise çocuğunu doğurması ile sona erer. Hamile değilse vefat durumunda iddeti iki ay ve beş gecedir. Boşanmada hayızlı durumda ise iddeti temizlenmesidir hayız görmeden ise yarım aydır. Hayız görenlerden olanın hakkında kuru’lar gibi iki ay’dır da denir. Ömer bn Hattab (ra) köle iki kadın nikahlar ve iki talakla boşanır Cariye iki hayız iddet sayar. Hayız görmüyorsa iki ay veya yarım ay iddet sayar der. “Allah’ın rahimlerinden yarattığını gizlemeleri onlara helal olmaz.” İkiye: Yani hayız durumudur ki erkeğin cinsel ilişkiiş mesinde söz konudur. Kadın üçüncü hayızdayım d8er diye açıklar. İbni Abbas ve katade hamilektir’tir ve ayetin manası kadına Allah’ın rahminde hamilelik ve hayız olarak yarattığını kocanın geri dönme hakkını ve çocuğu ibtal etmek için gizlemesi helal olmaz derler. “ ki; Eğer Allah’a ve ahiret gününe iman ediyorsa “Mana bumüminlerin fiillerindendi ki bu hükümde mümin de kafir kadında eşittir.” Kocaları yani eşleri, kelimenin tekili buul’dur. Koca, karısının ilerini idare etmesi sebebiyle buul olarak adlandırılır. Buul’un aslı; efendi ve sahiptir.” onlara geri dönmeye daha hak sahibidirler.” karılarına dönmeleri kocalarına daha layıktır.” bu hususta” yani iddet halinde “ki eğer düzeltmeyi isterlerse.” yani dönmekle düzeltmeyi ve güzel muameel etmeyi isterlerse ki zarar vermek için değil bunu cahiliyede insanlar erkeğin karısını boşamak olarak yaparlardı. Kadının iddetinin sona ermesine yaklaştığında ona geri dönüyorlardı. Sonra kadrını bir müddet terk ediyorlar sonrada basıyorlardı. İddetinin sona ermesi yaklaştığında geri dönüyorlardı. Bir müddet sonra tekrar boşuyorlar ve bununla iddeti kadının aleyhine uzatmayı isterlerdi. “Kadınlarında hakkı vardır.” yani kocaları üzerinde kadınlarında hakları vardır.” Onların kadınları üzerinde hakkı olduğunu gibi.” kocaları kadınlar üzerinde hakkı olduğu gibi “ iyikle İbni Abbas manası hakkında ben karımın bana süslendiğini gibi ben de karım için süslenmeyi isterim. Çünkü Allah Onların kadınlar üzerinde hakkı olduğu gibi kadınlarında hakkı vardır.” buyrur der. Hakim bn Mavaiye el-kuşeyri babasından nakleder.” Ey Allah’ın resuu hanımızın bizdeki hakkı nedir? dedim. Buyurduki ona yediğinde

yedirmen, onu giydiğinden giydirmen ve yüze vurmaman ve kötülemem ve ev dışında hanımıyın huylarını açtık çıkarmamamdır.”

Muhammed bn Cafer, basasından rivayet eder. Cabir bn Abdullah’ın yanın girdik. Allah Resulu (sav)’in hicretini bana haber ver dedim. Bunun üzerine veda haccını Arefe günü hutbesinde anlattığına kadar her şeyi açıkladı. “Kadınlar hususunda Allah’tan sakının siz onlara Allah’ın emaneti ile aldınız. Allah’ın kelimesi ile onların ferclerini helal edindiniz. Onların üzerinde sizin hakkınız ve sevmediğiniz kimseyi evinize sokmamaçılalarıdır. Bunu yaparlarsa zarar vermeden onları dövün sizin üzerinizde ki onalrın hakları da onarı güzelce geçindirdirmeniz ve giydirmenizdir, ki size kendisine tutunursanız siz benden sorulacaksınız. Ne diyeceksiniz? Dedilerki senin tebliğ ettiğine görevini yerine getirdiğine ve nasihat ettiğine şahidlik ederiz. Şahadet parmağını semaya kaldıracak ve insanlara işaret ederek Allah’ım şahid ol. üç kez söyledi.

Ebu Hüreyre’den rivayet edildiğine göre Allah’ın resulu (sav) bu mehir vermesi ve mal ile ona bakması ile üstündür. der katade ise Cihadla üstündür der ricatle yani geri dönme hakkı ile üstün olduğunu da söylenir. Süfyan ve zeyd bn Eslem ise geçindirmekle üstü olduğunu görüşündeler. Kuteybi erkeklerin onar üzerinde bir derecesi vardır. ayetinin manasının hak’ta fazilet olduğunu söyler.” Allah azizdir.” hakim” peygamber (sav) bir savaşlarda muna bn cebeli çıkarttı sonra geri döndü. Ve birbirlerine secde eden adamlar gördü. Bunu peygamber (sav)’e söyledi. Bunun üzerine peygamber (sav) bir kimseni bir kimseye secde etmesi ile emredilseydim elbette kadının kocasına secde etmesini emrederdim.” buyurdu.

229- “Talak iki keredir Urve bn Zübeyr’den rivayet edilir ki başlangıçta insanlar sınırsız ve sayısız başarıları. Bir adam karısını boşar kadının iddeti bitmek üzereyken geri döner sora aynı şekilde tekrar başar sonra geri döner ve böyle kadının zararını kötülerdi. Bunun üzerine bu ayet indirdi.” Talak iki kezdir” yani Talak iki kez akabında geri dönmeye malik olan talak’dır “Üçünün boşandığında başka bir kaca ile nikahlanmadıktan sonra kocaya kadın helal olmaz iyilik tutmak vardır.” iyilikle ikinci kezdan sonra geri dönmek murad eder. Burada murad edilenin ricat yani göre dönmeden sonra tutmak olduğu en doğru olandır. Yani koca ikinci talaktan sonra karısına geri döndüten sonra ona karısını iyilikle tutması düşer. İyilik şeriatte mikah’ın hukukuna edası ve

güzel geçinçe olarak bilinen herşeydir. “veya güzellik salıvermek³ bu talak’tan sonra iddetçi sona erinceye kadar karısını terketmesidir. Üçüncü talak olduğuda söylenir. “Güzellikle salıvermek” kavli üçünçcü niyet etmeksizin talak’ın gerçekleştiği sarıh lafızdır ki talak , ayrılık ve salıvermek gibi Ebu Hanife’ye göre sarıh lafız sadece talak lafzı ve kunadaki hüküm cümlesidir. Hür kimse karısını cinsel ilişkiden sonra bur veya iki talakla boşadığında kendisine idet devam ettiği müddetçe karısının rızası olmasada geri dönmek caizdir. İddeti sona erenicye kadar karına dönmezse yahud cinsel ilikiden önce boşarsa yahud hull’ yaparsa (karısını ücret vererek boşamak) artık ancak kadının ve velisinin izni ile yeni bir nikah kıyarak kadın kendisine helal olur. Eğer üçüncü kez karısını boşamış ise kadın artık başkabiri ile nikahlanmayıp bu kocasından başınapırsa ancak ilk kocasına bu şekilde helal olabilir. İlim ehli eşlerden biri köle olduğunda çıkacak meselelerde ihtilaf etmiştir. Çoğunluk talak sayı hususunda kocaya itibar edileceğini benimsemiştir. Hür cariyeye hanımına karşı üç talak hakkına sahiptir.Köle ise hür hanımına karşı ancak iki talak’a o sahiptir. Abdullah bn Mesud (ra)derki Talak erkeklerdedir. iddet ise kadındır. yani talak sayısında erkeğin söylediğine itibar edelir iddetin sayısında da kadının bilgisine bu Osman, Zeyd bn Sabit ve İbni Abbas’ın görüşüdür. Ata ve said bn Müseyyeb böyle şeyler. Malik, Şafi, Ahmed ve İshak’da mezheb olarak bu görüştedirler. Bir grup ise Talak sayısında kadına itibar edileceğini kölenin, hür hanımına karşı üç talaka sahip olacağını ve hür’ün cariyeye kanımına ancak iki talak hakkına sahip olabileceğini kabul etmiştir. ki ashabı reyve süfyanüs sevrinin görüşü de yöndedir. “Onlara verdiğiniz şeylerden olmanız size helal olmaz” Mehir ve hediye olarak onlara verdiğiniz şeylerden olmanız helal olmaz. Sonra hull’u istisna eder.³ Ancak Allah’ın had’lerini uygulayamamakta korkorkarla” ayet cemile bint Abdullah bn EbiEvfa hakkında nazil oldu. ki; hubeyb bnt selh hakkında nazil olduğu da söylenir. Sabit bn Kays bn Şimas’ın nikahndaydi. Kocası kendisini sevdiğini halde o kocasını sevmiyordu. Aralarında bir söz kalabalağı geçti. Babasına geldi ve kocasını şikayet etti. Bana kötü davranıyor beni dövüyor dedi. Babası kocana geri dön. Ben kocasını şikayet eden ve elkaldıran kadını sevmem dedi. Kadın ikincikez geri geldi ki kendisinde dayak izi de vardı. Babası yine kocna dön. dediki; babasının hiçbirşey yapmadığını görünce Allah Resulu (sav) ‘e geldi kocasını şikayet etti. ve kendisindeki dayak izini gösterdi. Ey Allah’ın rasulu ben ve o bir arada olmaz dedi Allah Resulu (sav); Sabit

bn Kays'a haber gönderdi. Sana ve ehline ne duyar dedi. O seni hak ile veryüzüne peygamber olarak gönderene yemin olsunki sende başka bana ondan daha sevgili kimse yok diye cevap verdi. Hanımına da ne diyorsun? dedi kendisine sorduğunda O; Allah Resulu (sav) yalancı çıkarmayı istemedi ve doğru söylüyor Allah'ın resulu lakin beni helak etmesine çekiniyorum. Beni ondan ayır. dedi sonrada ey Allah'ın Resulu; Allah'ın sana indirdiğini gözün aksın sana söz söyleyecek değilim. O karısına karşı muhabebetçe insanların en cömertidir. Fakat ben onu sevmiyorum. O ve ben burada olmaz diye cevap verdi. Sabit de Ey Allah'ın resulu ona bahçe verdim. bana geri vermesini benim de onun yolundan çekileceğimi söyle dedi. Peygamber (sav); hanımına bahçesini ona geri iade et. Kendi işine sahip olmayı istermisin dedi. Evet dedi bunun üzerine Ey sabit verdiğini ondan al ve yolundan çekil buyurdu. Oda bunu yerine getirdi.

İbni Abbas'tan nakledildiğine göre Sabit bn Kays'ın bir hanımı peygamber (sav)'e geldi. Ey Allah'ın resulu dini veya huyu hakkında onu kınamıyorum fakat ben islamdaki küfrünü sevmiyorum. dedi. Allah resulu (sav) de ona bahçesini geri verirmisin? dedi. Evet dedi. Allah Resulu (sav) bahçeyi kabul et ve onu boş" buyurdu.

"Ancak korkarlarsa" yani ikiside Allah'ın hallerini uygulamıyacaklarına korkarlarsa kıraat Ebu Cafer, Hamza ve Yakub??? diye ya'nın zemresi ile okur. mana o ikisinden bu bilinirse diye olur yani kadı ve vali eşlerden bunu öğrenirse demektir delili eğer korkarsanız kavlidir. Böylece korku eşlerinin dışındakilerine izafe edilmiştirki, korkmayı karı kocaya izafe etmiş olur. Diğerleri ?? diye ya'yı fetha ile okurlar. Yani karı koca kendilerinin Allah'ın hadlerini uygulayamıyacaklarına korkarlarsa kadının kocasının emri hususunda Allah'a ası olmaktan, erkekğinde karısı kendisine itaat etmediğinde ona karşı zulmetmekten korkmalıdır. Allah erkeğe karısının karşı gelmesi durumun dışında ona verdiği şeylerden bazısını almasını yasaklamıştır. Karısının karşı gelmesi, sana itaat etmiyeğim seninle yatmıyorum gibi şeyler söylemesi veya yapması durumdur. Allah Teala "eğer o ikisini -Allah'ın had'lerini uygulayamıyacaklarına korkarsınız kadının kocasına fide vermesinde onlara bir günah yoktur." yani kadının kocasına kendisini fide vererek boşamasını istemesinde onlara bir günah yoktur. buyurur. El- Fera derki: "o ikisine" söz ile kadını değil erkeği kaseder. o ikisini yakınlıkları sebebiyle birlikte zikkeder. Aynı balıklarını o ikisi unuttuklarında "ayeti gibi unutan musa değil bir geçtir. yine denirki o ikisine birlikte bir günah

olmadığını yani masiyet ve helak'ta korktuğunda kaşı gemede kadına bir günah olmayacağını ve kadının mal vermesine bir günah yazılmayacağını kaseder. Çünkü kadın haksızca mal telef etmekten men edilmiştir. ki Koca'ya da isteyerek verdiği kadından mal almasına günah yoktur. İlim ehlinin eksirisi hull'un kocanın arısına verdiği mehirden daha azla olmasının caiz olduğunu kabul etmiştir. Zühri; ise kocanın verdiği mehirden daha fazlasının caiz olmayacağı görüşündedir. Said bn Müseyyeb derki Koca kadından verdiklerinin tamamını olamaz. Aksine birazını bırakır. Hull yapmak karşı gelme hali dışında da caizdir şu kadar varki sebebsiz olarak bağı koparmak bulunmasından dolayı hoş karşılanmaz. İbni Ömer'den rivayet edildiğine göre Allah Resulu (sav) buyurur ki allah'a helallerin en çirkini talaktır ki, ona keza azad etmekten daha sevgili değildir. Sevban'ın naklettiği bir hadiste de hangi kadın sebebsiz yere kocasının boşamasını isterse ona cennet kokusu haramdır. buyurur. Tavus ayetin zahirine göre hull'un ancak karşı gelme korkusu halinde gereceğini ayetin hull'un ancak çoğunlukla karşı gelme korkusu halinde gereceğini adetin üzerine çıktığını söyler. Ki erkek mal karşılığı hanımın talak lafzı ile boşadağında kadında kabul ettiğinde ayrılık (Talak) gerçekleşir. Ve Talak sayısı eksilir alimler hull hakkında ihtilaf etmişlerdir. Çoğunluk bu boşamının talaksayısı eksilen bir hain talak olduğunu görüşündedir. ki Ömer Osman Ali İbni Mesud böyle düşününlerdir. Said bn Museyyeb Ata, Hasan, Şabi ve en-Nahide bu görüştedirler. Malik Sevri Ev ai ve ashabı rey de mezhemce bu görüşü kabul ederler. Şafinini iki görüşünden en zahir ide budur. Bir grup ise Talak' sayısının eksilmediği fesih olduğun kabu etder. Abdullah bn Ömer, Abdullah bn Abbas ayrıca ikrime ve tasvu böyle düşünürler. Ahmed ve İshak'da mezhup olarak böyle kabul ederler. Delilleri, Allah'ın talakı iki kezdir diye zikkettikten sonra hull'u zikretmesi ondan sonra üçüncü talakı zikretmesidir.” “Eğer onu boşarsa başka nikahlanmakdıktan sonra kocaya kadın helal olmaz3 buyurur. Velez hull bir talak ise talak dört kez olur. Önceki sözü söyleyen üçüncü talak yapmıştır ve güzellekle salıvermek vardır.”

“Bunlar Allah'ın hadleridir.” yani bunlar Allah'ın emirleri ve yasaklarıdır.” Ve Allah'ın hadleri şeriatın yapılmasını yasaklandığı şeylerdir. “onları aşmayın” onlara tecavüz etmeyin.3 kim Alllah'ın hadlerini aşarsa işte onlar zalimlerdir.”

230 “Eğer onu boşarsa “ yani üçüncü talakta daha kendisine helal olmaz. “ yani üçüncü talaktan sonra başkasına eş olarakmı

kahlanmadıkça “ yani başka kocaile boşanmaktan cima etmedikçe nikah; cinsel ilişki ve akdî hepbirlikte içine alır. Ayet temine hakkında nazil olmuştur. Aişen bn Abdirahman bn Atık el Kurzi hakkında nazil olmuş olabiceğini de söylenir. Amcası oğlu rufaa bn Vehb bn Atık el-Kürzi4nin nikahı attırdıydı. Kocası kendisini üçkez boşadı.Müminlerin annesi Aişe (ra)den mervi olduğuna göre rufaa’nı karısı Allah Resulu (sav)’e geldi. Ben Rufaa el-Kürzi’nin nikahındaydım Beni boşadı. Talakım bitti. Ondan sonra Abdurrahman bn Zübeyr ile evlendim sadece elbise püskülü gibi dedi. Allah Resulu (sav) teessüme etti.

Ve Rufaa’ya geri dönmeyi istiyormusun dedi. Kadın evet deyince de “Hayır. O senin baktığında sen de onun balcından tatmadıkça” buyurdu ki; kadın Allah’ın dilediği kader kaldı sonra Allah Resulu (sav)’e göre dönüp: Kocam bana dokundu dedi. Bunun üzerine allah Resulu (sav) “önceki süzünü yalanladın başka birşeyde seni doğrulamaz.” buyurdu. Kadın; Abdullah bn Zübeyr’in yanında Peygamber (sav) vefat edinceye kadar kaldı. Ebu Bekir (ra)’a geldi. Ey Halife ilk kocama döneyim ikinci kocam bana dokundu ve beni boşadı dedi. Ebu Bekir kendisine geldiğinde Allah Resulu (sav)’e şahiddim sona söyleyeceğini söyledi.ona dönemezsin dedi. Ve Ebu Bekir (ra)’dan vefat ettiğinde Ömer (ra) geldive aynı şeyleri söylei. Ömer de ona dönemezsin eğer dönersen seni recmederim dedi.

“Eğer onu boşarsa geri dönmelerinde o ikisine de bir günah yoktur.” yani ikinci koca’da onunla cima ettikten sonra onu boşarsa bunda o ikisine bir günah yoktur. Yani kadına ve geri döneceği önceki kocasına iki böylece yeni bir nikaha” ki; o ikisi sanarlarsa” yani bilirlerse ümarlarsa diye denilebilir. Çünkü bunun doğru olacağını ve gerçekleşeceğini Allah4tan başkakimse bilmez, “Allah’ın hadlerini ikame edeceklerini yaniaraların daki gecinme ve düzgün ilişkiye sağlayabileceklerini umarlarsa mucahid ayetin manasının karı kocanın nikanın hilesiz olacağını bililerse şeklinde olduğunu şeyler hile ile helal kılmayı murad eder. Bu; süfyanus Sevri, Evzai Malik, Ahmed ve İshakın mezhep görüşüdür. Şöyle derler Üçkezboşanan kadın ilk kocasına tekrar helal olabilmek için başka bir koca ile evlendiğinde nikah fasid’dir olur bir grup ise nikahda ikinci hocasının kendisini boşamasına şart koşulmadıkça sahih nikahtır ve helal olma elde edilir ayrıca kadına mehri misil vardır derler. İbni Mesud peygamber (sav) den şöyle rivayet eder.” Allah helal kılına da kılınana da lanet etti.” Burada hüle nikahı işte Allah Resulunun dili ile lanetlenmekte Nafi derki bir adam İbni Ömer’e

geldi ve bir adamda karısını üç kez boşosa sonra onun kardeşi anlaşmaksızın gider ve kadını ilk kocasına helal kılmak için evlenirse olur mu? diye sordu. İbni Ömer hayır ancak isteyerek nikahlanma dışında. Biz bunu Allah Resulu (sav)’ın zamında metres hayatı yaşamak sayardık. ki Allah Resulu (sav): “Allah helal kılana da kılana da lanet eti. “ buyurmuştur. diye cevap verdi.”İşte bunlar Allah’ın bilen bir kavim için açıkladığı had’leridir.³ Yani onlar Allah Tealanın kendilerine emrettiğini şeyleri bilirler. Ve bildikleri ile amel ederler.

231- “Kadınları boşadığınızda süreleri olduğunda “Ayet Sabit bn Yesar diye çağrılan ensardan bir aam hakkında nazil oldu ki adam kadının iddeti bitmesine yakın boşadı ve bitmeden tekrar geri döndü. Sonra kadına zarar vermeyi kasdederek tekkar boşadı.” süreleri dolduğunda” yani iddetinin sona ermesi belirli hale geldiğine muttaki olunduğunda ve iddetin sona ermesinin tamamen gerçekleşmediğinde çünkü iddet osna erdiğinde kocaya kadını tuma hakkı kalmaz. Burada sürenin dolması sürenin olmasının yaklaşmadır.” süreleri dolduğunda onarı evlenmekten men etmeyin.” Ayette hem iddet süresinin dolmasının yaklaşması hemde dolması anlamı bir arada kasdedilmektedir. “Onalrı tutun.³ yani onlara geri dönün.” iyilikle” iyilkle geri dönem geri dönmesine şahid tutma ve cinsi münabebetle değil sözle geri dönmedir. “yahud yilikle salıverin” yani iddetleri sana erinceye kadar onları terkedin kendilerine malik olsunlar” zulmetmek için onları tutmayın” yani göre dönmekle zarar vermeyi ve tutmayı uzatmayı istemeyin.” Kim bunu yapara kendine zulmetmiştir.”yani Allah Tealanın emrine muhalefette kendine zarar verir.” Allah’ın ayetlerini dalgaya almayın.” Kelbi; yani “İyiik tutmak yahud iyilikle salıverme” kavlini dalgaya almayın. Şeriatın emrine muhalefet eden her kimse Allah’ın ayeterini dalga almış olur. der. Ebu Derda da şöyle der. Bu kişinin karısını boşanması sonra ben şaka yapıyordum demesidir. Köle azad edenin ve nikahlamanın da bu şekilde söylemeleridir. Ebu Hüreyre’den rivyaet edildiğine göre Allah Resulu (sav) “üç beş ciddidir şakası da ciddidir. Talak, Nikah, ve ricat’ buyurur.” “Allah’ın üzerindeki nimetlerini zikredin.” “imanla ve kitaptan size indiidiğini “ yani kuranı ve hikmeti” yani süneti ayrıca kuranın öğütleri de anlaşılabilir” onlara size öğüt verir. Allah’tan korkun. Bilin ki Allah herşey bilendir.”

233 “Kadınları boşadığınızda süreleri olduğunda “ayet makel bn Yesar el-Müzni’nin kızkardeşi Cemile bnt Yesar hakkında indi. Ebu Kudah bn Asım bn Adiy bn Aclan’ın nkahı altındaydı onu başladı. Hasan bana

mekel bn Yesar anlattı diye rivayet eder. Kızkardeşim bir adamla evlendirildi. Adam onu boşadı iddeti dolmadan geldi onu tekrar aldı. Onu seni evlendirdim sona ikram ettim sen onu boşadın sonra geldin tekrar almak istiyorsun. Dikkat et! Vallahi sana asla dönmiyecek dedim. ki vurdumduymaz biriydi ve kadın da ona dönmek istiyordu. Bunun üzerine Allah Tdeala “onları kocaları ile nikahlanmalarından engellemeyin” ayetin indirdi. Ben de şimdi ey Allah’ın resulu ne yapayım dedim. Onu kocası ile evlendir buyurdu “süreleri dolduğunda” yani iddetleri sona erdiğinde” onları kocaları ile nikahlanmalarından engellemeyin” yani onları nikahtan men etmeyin.³ Azl Men ve engellenmektir. Aslı darlık ve şiddettir çoğunu karnından doğumda çıkıtığında kadın zorlandı denir. Tedevisi bulunmayan hastalığıda da sıfat olarak kullanılır. Ayette kadının nikah akdinde veli olmayacağına delil vardır. Çünkü eğer buna sahip olsaydı burada evlenmekten engelleme sözkonusu olmazdı. Ki ne de neslinin manan evlenmekten alıkoymasına nehiy. Ayetten hitabı zarar vermelerini yasaklaamay kocalaradadır. Çünkü ayetin başında hitap onlara dadır. denir. ki; önceki görüş daha doğrudur.

“aralarında iyilikle razı olduklarında” helal akid ve ciz mehir ile “Bu” yani nehiy oarak zikredilen “sizden Alah’a ve ahiret gününe inanan her kimseye onunla öğüt verilir.” Bunu sadece tekleştirmek için söyler. Hitab velilere der çünkü muhatabta asıl çoğul sizidir “bu dediklerinde bunlar diyebilirde yani ??nin yerine ??? de kulanırlar ki ?? ikif ve çoğul münnes ve müzekker de birleştirici ve eşitleyecilik sağlar. Ayrıca hitabın peygamber (sav) de doluğu ve bunun için tekilleştirir sonra müminere hitaba döner.” Bu sizin için en temiz” yani size en hayırlı ve en temiz olandır.” Şüpheden kalblerinize bu karıkocanın herbirinin nefsinde Allah’ın helal kıldığının dışına çıktıklarına inanmadıklarındaki bir kuşkudur. ki bundan dolayı kar-kocanın şüphede olabileceklerine onlardan kalblerine düşme.

“Allah bilir ve siz bilmezsiniz” yani o ikisinden herbirini eşini kimin sevdiğini bilir ki siz bilemezsiniz.

233- “Anneler çocuklarını emzirirler.” yani kocalarından çocukları olan boşanmış kadınlar” emzirirler” emir manasında haber vermektedir ki bu icab emri değil isticab emridir. Çünkü onara emzirek çocuğu emzirecek biri bulunduğu vacib değildir. Çünkü talak suresinde sizin için emzirilerseonlara ücretlerini verin.” buyurur. Anne emzirmeyi isterse başka bir süt anneden daha evladır. “Tami iki yıl” yani iki sene tam

lafzını tekif için zikreder. Çünkü Araplar; seneni bir bölümünün bir yıl ayın bir kısmını da bir ay olarak söylerdi. Böylece Allah Teala tam iki yıl yani yirmidört ay diye açık açık belirtti İlim ehli bu had hakkında ihtilaf eder: Bu annelerin bazıı içindir derler. İbni Abbas'tan ikrime şöyle nakleder Kadın altı aylık doğurduğunda tam iki yıl emzirir. Yedi aylık doğurduğunda yirmioç ay emzirir dokuz aylık doğurduğunda yirmi bir ay emzirir. On aylık doğurduğunda yirmi ay emzirir. Bütün bunlar otuz ay'ın tapamıdır. Çünkü Allah" hamiliği ve doğurması otuz aydır." buyurur. Bir grup ise bunun herbir anne için doğurduğu herhang ibir vakit ileidir. Çocuğun emrilmesi ancak ebeveyn ittifak ile iki yıldan az olabilir. Anne babadan iri iki yıldan önce süsten kesmeyi isterse" o ikisi keni rızaları ile süttten kesmeyi isterlerse" ayeti sebebiyle her ikisinin de aynı fikirde olması dışında hakı değildir. Bu; İbni Cüreye ve Sevrinin sözüdür ki; Valibii'nin İbni Abbas (ra)'dan rivayetidir. Ayetten murad edilenin iki yıl boyunca haramlığı sabit olan emzirmenin iki yıl sonra hakam olmayacağını açıklanması olduğudur, denilebilir. Katade derki Allah anneer tam iki yıl emzirmey farz kıldı sonra hafifletti ve emzirmeyi tamamlamak isteyin için..."buyurdu. yani bu; emzirme müddetinin son haddidir. Bunun dışında daha başka bir had yoktur, ki bu çocuğun faydası ve yaşaması için gerekli miktardı. "Kendisini için doğrulana düşer." yani babaya "Onların rızgı' yiyecekleri "yiyecekleri elbiselri iyilik ile yani kolay olduğu kadarıyla hiçbir nefis güçünden fazlasıyla yüklenmez3 yani takatından fazlasıyla teklif edilmez. Anne çocuğu sebebiyle zarara uğratılmaz." kiraat İbni Kesir ve Basralılar ra'yı raf ile ??? keliesine balğı oarak okurlar. Veaslı zarar görmektir. Ra'nın şeddelinde iddia edilir Diğerleri ?? sayı nasb ile okurlar ve derler ki ranın şeddeli oluşu iddia edilrse en hafif harekete hareketenir ki nasb en hafif harekeder Ayetin manası şöyledir. Anne çocuğundan dolayı zarar görmez. Çocuk;annesinin emzirmeye razı olmasındran sonra anesinden başkasına verilir." Baba'dan çocuğu sebebiyle zarara uğratılmaz." yani kadın çocuğu kendisine alıştıktansonra babasına utanmaz ve bununla ona verilemez. Şöyle de denir. Anne emzirmeyi istemediğinde emzirmeye zorlanamaz. zarara uğratılamaz. Ve çocuğun annesindten başkası kabul eder Çünkü bu ona da babayada vacib değildir. Çocuk başkasından emmediğinde anneye kendisine vacib olandan daha fazlası verilebilir. Bu iki görüş göre kileminin aslı?? dir Birinci Ra'nın fethası ile mechul fiil oarak okurla. Doğuran anne ve doğuralan baba mefullardır. Ve fiil o ikisini için olabilir ki zarara uğratmanın manası failin tesmiyesi üzere ilk

kesra ile zarar vermek. Anne zarar verebilir baba'ya zorluk çıkarmak için çocuğunu emzirmeden imtina eder.

Baba'ya da zarar vermek yoktur. Yani baba ve çocuk zarara uğramaz. Baba çocuğun anensinden alır ve anneyi onu emzirmekten men eder. Bu sözlere göre zarar anne babaya döner. Onlardan herbiri çocuk sebebiyle birbirlerine zarar verir. Zararın çocuğa dönük olması da caizdir. Yani ebeveynda herbiri çocuğa zarar verebilir. Çocuk ölecek kadar olmasa bile anne emzirmeyebilir. yahut kaba geçindirmeyebilir. Veya çocuğa zarar verecek aar annedern ayırabilir. Bütün bunlardan sonra ona anne ve baba çocuğa zarar vermesin şeklinde anlaşılır. ki bu görüşler müfessirlerden rivyat edilmiştir.

“Varisie de bunun gibidir.” “Bu varis'te ihtilaflar vardır. Bazılar bu çocuğun varisidir, derler. Manası çocuğum varisine deki çocuk malı olarak ölürse hayatı halinde babasına düşen misli ölçü düşer. Sonra çocuğa varis olanlardan hangisinin varis olacağını ihtilaflıdır. Bazıları bu çocuğun erkeklerden olan asabedir. derler. Dede,. kardeş kardeşin oıglu amca ve amcaoğlu bu görüş Ömer bn el-Hattab'a aittir ki İbrahim, Hasan, Mucahid ve Ata da bu görüştedirler. Ayrıca Süfyanın mezhep bi de bu görüştedir derler ki çocuğun kendisine harcayacağı malı bulunmadığında onu emzirmeye varis olan asabe mecbur edilir. yine deniriki bu erkek ve kadınlardan çocuğun varisidir. Bu günüse sahip olanar katade ve ibni Ebi Leyla'dır ahmedve İshak'ın mezhebine göre de böyledir. Bunlar da derlerki ona bakmaya her varis mirası miktarı kadar mecbur tutulur ki, asabesi olanlarda olmayanar da bazıları ise o doğrularının varislerinden haram olan zevilerhamdan olandır. Amcaoğlu veveligibi haram durumda olan değildir. Ayetteki ki murada başkadır. ki bu görüş Ebu Halifeye aittir.

Bir grup ise varis ile kasdedilenin ölmüş babasına varis olan çocuğuna kendisidir. Emzirilme ücreti ve nafakası babasının malından sağlanır. onun malı yoksa anneye düşer. Anne-baba'dan başkası çocuğun nafakasına mechul edilmez. derler ki Malik ve Şafiiye aittir. Denirki o doğrularının babalarından kalandır. Birinin vefatından sonra diğerine düşer. Emzirme ve nafaka ve giyinme ücreti olarak baba'ya düşen harcama'nın mislidir. Yerine denirki ondan murad edilen nafaka değildir. Aksine maası söyler. Varise zarar vermeyi terketmek düer. Böyle düşünenler şabi ve zühridir. Eğer o ikiside isterse “ yani anna ve baba kesmiyi” yani sütten kesmeyi. Denirki iki yıl içinde “o ikisi kendi rızaları ile “yani ana-babanın itikafı ile ve müşavere ile “ yani bunu bilen bilgi

sahipler ile çocuğa zararlı olmayacak vakitte sütün keilmesini belirleyerek ve görüş alınması müşaveret o ikisine bir günah yoktur.” yani iki yıldan önce sütün kesmede onalra bir zorluk yoktur. “Eğer çocuklarınızı emzirtmeyi isterseniz.” yani çocuklarınıza annelerine emzirmek istemediğinde yahut bir hastalık ile veya sütünün kesilmesi ile veya da evlenmek istemsi nedenleriyle özürlü olduğuna süt anne tutmak istemenizde “teslim ettiğinizde size bir günah yoktur.” annelirene tuttuğunuz” emzirme için ücrette tuttunuzu annelirne denirki süt anelere ücretlerine teslim ettiğinizde iyilikle kiraat ibni Kesir???? revm ile ? yı da elifi kasr ile okur. Manası da şöyle olur. Yaptığınızda ki birşeyi yaptığında güzel geldin denir. Bu kırata gre teslim etmek taat ve boyun eğmek manasındadır. ki ücreti teslim etmek manasından çıkmış olur. Yani onun emrine teslim ve hükmüne boyun eğdiğinizde demektir. Yine şöyle denebilir. zara olarak değil infak ve riza ile süt emzirtmeye teslim ettiğinizde “Allah’tan korkun. bilinki Allah yaptıklarınızı görücüdür.

234- Sizden veat edenler” yani ömürleri sona erip de ölenler teveffa ve islefa bir menadır. Tevaffa’nın manası birşeyi vefa göstererek almaktır. Ve eşler terkedenler yani arkalarından hanımlarını bırakanlar bekleyen kendi kendi kendilirene dört ay ongün” yani süslenme , koku ve gezmeyi kocalarının ayrılığına binaen bu müddete sayarlar. Ancak hamileler müstesna onların iddeti çocuklarını doğurmalarıdır. Başlangıçta veat iddeti sizden vefat edip de eşler bırakanlar dışarı çıkmaksızın bir yıla bir meta olarak kocaları için bir vasiyyettir. “Kavli sebebiyle tem b ir yıl idi. Sonra dört ay on günde neshedildi. İbni Ebi Nuceyhi mucahid’ en en şöyle nakleder. Bu iddet yani dört ay on gün koca’nın ehlininn yanında vacibti. Bunun üzerine Allah bir yıla meta yani fayda indirdi. Kadına senenin tamamını yedi ay ve yirmi gece ye eğer masiyyetinde durmak isterse vasiyyet kıldı. ki isterse çıkar. “çıkarlarsa onalrın yaptıklarına size günah yoktur. “Vacib olduğ gibi iddet olarak Ata ve İbni Abbar derlerki iddetini ehliyanında bekleekte ilgili bi ayet neshedildi. Dilerse çıkar. Ata derki sonra miras hususu gelir ve ehli yanında kalma ve vasiyyetinde durma neshedilir kensine yer belli olmaksızın itediğ yerde iddeti bekler vefat edditen kadına had’ler vacibtir ki, bunlar ziynet ve koku kullanmamaktır. Herhangi bir yağla başını yağlaması ise caizdir. İçinde koku bulunsa da bulunmasa da aynıdır. Yine vücudunu yağlayabilir. Fakat vucud yağında koku bulumaması gereki. Vucut yağı içinde koku bulurnursa ciz olmaz. Siyah şüphe gbi içinde ziynet veya koku bulunan sürme sürenmesi caizdir içinde ziynet bulunmayan ??

sürmesinden bir beis yoktur. İçinde zinet bulunan sürmeye mecbur kalırsa buna birçok alim tarafından ruhsat verilmiştir. Salim bn Abdullah ve Süleyman bn Yesar Ata Nahai bu alimlerdendir ki malik ve ashabı reyda bu görüştedirler şafi ra) ise gece sürme geçer gündüz siler, der. Ümmü seleme şöyleder. Ebu Seleme öldüğünde yüzüme mukyağ yapmıştım Allah Resulu (sav) bana geldi buyuuki yüzü boyamayı gece yaparsın gündüz silersen yeşil renk ince elbise giymek caiz olmaz. Parlak yeşil k sarı k kırmızı gibi zinet içn boyanmış yün giymez. Siyah ve mavimsi gbi zinet olmaya ak şekildte boyanmış şeyler caizdir. Süfyan: Boyanmış şey giyinmez. Zeyneb (ra)’dan mervi olduğuna göre0 Peyamber (sav)’in hanımı ümmü habibe’ye gittim ki babası Ebu Süfyan bn Harb ölmüştü Ümmü Habibe içinde esimiş sar ve ya daha başka bulunan koku istedi. Cariye onunla yağlandı sonra onu karnına sürdü ve sonra daha başka kokuyu ihtiyacım yok. Şu kadar varki Allah Resulu (sav)’i minberde “Kadına kocasından dolayı dört ay on gün dışında ir ölüye üç gecenin üstünde yas tutması helal olmaz.” buyurunda duydum. Kardeş Abdullah öldüğündede Zeyneb bnt Cahsın yanına gittim. Koku istedi ve onu süründü. Sonra vallahi başka başka kokuya ihtiyacım yok.1 Ben Allah Resulu (sav) minber üzerinde kocasına dört ay ongün dışında herhangi bir ölüye üçgeceden fazla yas tutması kadına helal olmaz. “buyururen işittim dedi. ve annem ümmü selemeyi duydum şöyle dede bir kadın Allah Resulu (sav7’e geldiveey Allah’ın Resulu kızımın kocası vefat etti, ki gözleri hastalanmış sürme çekebilirmi? dedi. Allah Resuulu (sav) hayır dedi. sonra sadece dört ay gün cahiliyede yas tutmanız bir yıl başına bağra atmaktı.” duyurdu. Hamid; Zeyneb’e bu ne demektir dedim. Zeyneb kadtın kocağı veğfat ettiğinde yarasa gibi oluyordu en çirkin elbisesieni giyyordu.Biryıl geçinc eye kadtar ne bir koku ne de birşey sürünüyordu. Sonra eşek veya bir koyun veya birkuş getirilir onu ayırır alabildiğinde parçalardı ancak ölürde sonra çıkar bir deve verilir onu vurur. Ve bütün bunlardan sonra dilediğince kuku vedaha başka şeylere dönedi. dedi. Malik parçalanmanın hayvanın derisinin soyulması olduğunu söyler. Said bn Müseyyeb bn müddetteki hikmetin bu süre içinde çocuğa ruhu’un üfürölmesi olduğunu söyler denir ki ocuk, karında hamilelik muddetinin yerisinden dört ay on güne yakın müddedeli hareetlenir. On kelimesini muümes lafızla kullanılır. Çünkü geceleri murad eder. Araplar; sayı geceler arasında belirsiz olduğunda ve giündüzler bu sayı üzere gecelere dahil edildiğinde derleki on oruç tuttuk ki oruç ancak giündüzleri tutulur. Mubred şöyle der. On müennestir çünkü

müddet anlamını kaseder yani?? şeklinde on müddet anlamındadır her müddet ise bir gün ve gecedir. Kocasını ölen kadın hamile ise iddeti sahabeder ve sonrakilerden Um ehlini çoğuna göre çocuğunu doğurması ile sonar erer Ali ve İbni Abbas (ra)'dan rivayaet edilirki bu durumdaki kadın çocuğunu doğurmasından veya dört ay günden iki sürenin sonuna kadar bekler. Abdullah bun Mesud (ra) ise derki nisa suresindeki kusra tuladan sonra indi kusra ile Talak suresindeksi "Hamilelerin süreleri çocuklarını doğurmalarıdır." ayetidir. Sonra kendi kendilerine dört ay on gün beklerler.³ diye Bakara suresindeki ayet indi Ve Nesh olduğuna hamledildi. Fakihlerin çüü ayet Subeya hadsi ile tahsis ettiler ki hadis subeya kocasının vefatından sonra gecelcer bekledi. Ve Allah Resul (sav)'e gelip nikahlanmak için izin istedi. O da verdi ve nikahlandı (43) "süreleri dolduğunda "yani iddetleri sona erdiğinde "sizebir günah yoktur. "hitab velileri"der kendilerine yaptıklarında yani akidsiz veliey kocalar seçmesinden şöyle de denir. Şeriatın ona yasaklamadığı zineti erkekler için süslenmesinden olarak yaptıkları şeylerle "iyilikle Allah yaptıklarınızı haber olandır." yas tutmak vefat iddetinde kadına vacibdir. Boşanmadan dolyı idet bekleyene gelince onun duruuna bakılır. rici ise iddette yas tutması kadına gerekli değildir. Çünkü kendiine geri dönmesi için kocanın kalbini şevke getirecek şeleri yapması kadının hakkıdır Bain'de ise hull veya üç talakla meydan agelmişse iki görüş vardır. Birincisi; kocası ölen gibi yas tutmak bu said bn Müseyyeb'in görüşüdür. ki Ebu Hanife bu görüştedir. İkincisi kadına yas tutmak gerekmez. Ata'nın görüşüdür. Malik'de de gösterir.

235 "Kadınlara evlenmeyi sunmanızda size bir günah yoktur." yani iddeti bekleyen kadınlara sunmanın aslı bir şeyi göstermektir. Çaktırmaktır. sö de çaktırması açıkça söylemeksizin dünyanın muradını anlayacağını şeydir. Evlenmeyi çakırmak, iddette mubahtır. Bu "seni isteyen olabilir." senin gibiyi bulan yaşadı." sen çok güzel insan saliha bir hanımsın, sen bana karşı cömertsin iyisin. ben sana razıyım, gönüllüyum, sennile evlenmem ırzımdandır. Allah senle benim aramda helalliği birleştirmiş hoşuma gidiyorsun. Senle evlenirsen sona iyi olurum gibi seni nikahlayayım deme dışındaki ki sözlerdir. Kadın bunu istiyorsa aynı şekilde cevap verir . ibrahim derki: kadına hediye vermede ve genç kızdeğilse iddette onulla meşgull olmada bir beis yoktur. Rivayaet edilirki sekine bn Hanzala kocasından ayrıldı. Ve Ebu Cafer Muhammed bn Ali el Bakır iddetinde iken onun yanına girdi. Ey Hazda'nın kızı ben Allah Resul (sav) ile akrabalığı dedem Ali haklığında veislamda

kıdemimi bildiğin biriydim dedi. sekeni ben iddetli iken bana evlenme teklifimi yapıyorsun. sen bu hakkı nereden alıyorsun? dedi.O da ben sadece sana Allah Resulu (sav)’ile akrabalağımı haberverdim. ki Allah Resulu (sav) Ümmü selemeye o kocası Ebu Seleme’nin iddetinde iken gitmiş ona Allah (cc)’li olan konumunu ki o elinde taşımaktan hasır eline iz yapmış halde idi. diye cevap verdi. vefat iddetinde evlenmeyi çıkartmak caizdir. Sağlıkta ayrılık’tan dolayı iddetgörenise bakılır. Üçü talakla boşanmış gbi nikaından boşanan halefu olmayanlardan ise veraza ile lian sebebi ayrılıkta evliliği çıkartması caizdir. Hull ile boşanma ve nikafı fesh ile gerçekleşen ayrılık gbi tekrar nikahlanması kcaya helal olanlardan ise kocası için evliliği çıkartması ve aç ıkça söylemesi caizdir Çaktırma dışında birşey yapması caiz midir? Bundaki iki görüş vardırBirinci üç talakla boşanan kadına caizdir. İkincisi Rici talak gibi iddet sahibi kocanın dönmesi haklı sabit bulunduğu için caiz değildir. Evliliği çıkartma dışında ifade etmede caiz değildir. “kadınları evlenmenizde “Temas, nikahtır hatabe fiilin mastardır. Affeş hitbe söylemek hutbe tesehhüd’dür manası yanlarında kadınarı konuşmaktan söylediğiniz söyle” olur yahut gizlesiniz3 saklarsanız içinizde onları kahkamayı denirki birşeyi gizledim Allah sizin onları söylediğinizi bildi.3 kalblerinizi” lakin onlarla gizlece antlaşmayın “alimler yasaklanan gizlilik hakkına ihtilaf ederler. Birgru alim bu zinadır kiyşi zinet’ten dolayı kadın yakaşır ve evenmiş teklif eder. Kadına iddeteni tamamladığında beni çağır sana evlenmeyi açıklarım der. Bu görüş hasan Katade İbrahim, ve Ata’ya aittir. Ateyyenin İbni Abbas’tan rivayeti böyledir. Zeyd bn Eslem derki yani gizlice kadını nikahlamaz, bu şekilde onu tutar ve helal olduğunda bunu izhar eder. Mucahid bu kişinin beni senin nefsinden ayırma ben seni nikahlarım demektir der. Şabi ve süddiderlerki: Kadın’dan başkasıyla nikahlanmayacağına yeminini olamaz. İkrime derki iddet’ten onu isteyemez ve nikahlayamaz şafii ise gizlilik,cima’dır der kelbide yani çok cima ile onara kendinizi vasvetmeyiniz demektir. Adam derki sana dtört veya be kez gelirim veya buna benzer şeylerdiye açıklar. ki gizlice diye zikredilir ve bunla cima kasdedilir. Zina ve cima için gizlice sıfatı söylenir. Çünkü bu iki şey kadın ve erkek arasında gizli olan şeylerdir.

“Ancak bilinen söz söyleyebilirsiniz” bu evlenmeyi çıkartma dediğimiz şeydir.” kitab onunsüresini dolduruncaya kadar nikah kıymayı azmetmeyin” yani iddet bitinceye kadar iddet içinde nikah kıymaya karar vermeyin gerçekleştirmeyin. Allah bunu kitap olarak adlandırır ki

size yazıldı” buyrdüğünü gibidir. Farz kılındı.=”Bilin ki Allah sizin içinizde olan şeyi bilir Ondasakını” yani Allah’tan sakının. “Bilin ki Allah gafurdur halimdir” cezalandırmaya acele etmez.

236- “Kendilerine dokunmadan veya onlara bir mehir tayin etmeden kadınları boşadınızda size bir günah yoktur. yanionalra dokunmadan ve mehir tayin etmeden. Ayet Ensar’dan bir aam hakkında indi. ki adem hanife oğullarınan bir kadınla mehir tespit etmeden evlendi sonra dokunmadan boşandı ve bu ayet indi. Allah Resulu (sav) ona kulahını sat onu müta ver.” buyurdu. Kıraat hamza ve kisai ? Ahpzab suresinde ve burada müfade babında alef ile okurlar.Çünkü o ikisin herbiri eşini bedeni ile birleir. Diğer kalanar ise?? diye elifsiz okur. Çünkü cima etme erkeğin fiile gerçekleşir. Delili ise ?? bana hiçbir beşer dokunmadı ayetidir. Yahut onlara bir meir tayin etmediniz i e başayana günah olmamasındaki sebep nedir? Diye sorulursa şöye cevaplanır. Talak bağ sebebini koparmaktır. Haiste söyle buyurulur. “Allah’a hallerin en çirkini talak’tır ayrılma bir arada olmaktan daha rahatlık olduğunda başayana günah yoktur. Denirki manası dokunmadan önce onarı boşadığınızda isez karşı kadınlara bir yol yoktur. Ayetteki farz mehirdir. Nafaka değildir. Yine denirki kadın temiz veya hayızlı iken dilediğiniz vakitte dokunmadan kendileni boşamınızda size bir günah yoktur. Çünkü dokunmadan önce onları boşamaktan size birgünah yoktur. Çünkü dokunmadan önce onları boşamakta sünnet veya bidat yoktur. Tersine dokunulan hakıknda sünnet olanda bida olan da vardır ki bu duyumu da hayızlı halde boşanmaları caiz değildir.” onlara mut’a verin.³ yani faydalandığınız malınızdan onalra verin Mut’a ve meta; artabilecek şeydir. genişlikle üzere “ yani zenginlere onun miktarı ve geçmiş zor ola “ yani fakire “ onun miktarı yani imkanı ve gücü kiraat Ebe Cafer, İbni Amir hamza kisai ve Hafs? dal i fetha ile diğerleri sukunla okurlar. Denirki Dal’ı sukunla kadr masterdir fetha ile isim olur. ?? master üzere nasb olur yani onlara müta verin iyilikle muta”yani zulmu olmanızın Allah’ın size emrettiğini şekilde “iyilikle yapanlara hak olarak” ayetin hükmünün açıklaması mehir tespit etmeden bir kadınla evlenen sonra dokunmadan önce boşayan kimseye ittifakla mut’a vacibdir. Mehir tespitinde sonra dokunmadan önce boşarsa muta gerekmez. Çoğunluğunun görüşene göre ki tesit edilen mehirin yanısı hakkıdır. Alimler dokunmadan sonra boşanan kadın hakkında ihtilaf ettiler. Bir grup muta gerekmeyeceğini söyler Çünkü mehre hak kazanır. Bu ashabi beyin görüşüdür. Bir grup da “Boşanan kadınlara iyilikle muta vardır.”

kavli sebebiyle muta'ya hak kazandığı söyler. Bu görüşe Abdullah bn Ömer'dir Ata, Mucahid, asım bn Muhammed de Sahiptirler. Şafi de mezhep olarak kabuled8er. Çünkü mehrin adın tarafın hakkedilmesi cinsel menfat oarak kadından kalkan özellikle karşılığındandır. Bundan doayı ayrılığın ürküntüsüne muta onun hakkıdır. Bu görüşe göre muta ancak tektir. Dokunmadan ve mehir tesipt etmeden önce boşanan kadın budur. İkinci görüşe göre dokunmadan ve mehirden sonra boşanan kadın tek dışıda her boşana her kadına bir muta vardır. Abdullah bn Ömer, kocasının dounmadığı ve mehrini tesbit etiği dışında boşanan her kadıa muta vardır. Diğerine sadece merin yanısı vardır. der Zühri, muta ikidir. Birincisine sultan hüküm verir diğerine hükümvermez. Aksine onunla Allah Teala arainaki duruma luzum görür. Sultanın hükmettiğinize gelince dokunma ve mehirenönce boşanan kadındır. Allah “iyilikle yapanlarae birhak olarak buyurur.” Allah ile kendisi arasındaki olan şeyde kendisine ilzam edilen ve sultanın hükmütmediğini dokunmadan sonra boşanan kadındır. Allah buyururki müttakilere bir hak olarak” Hasan ve Said bn Cübeyr; boşanan kadınlara iyilikle bir meta vardır. ayetiyle sebebiyle dokunmadan önce mehir tespitenr sonra veya dokunma ve mehir tespitinden önce olsa aynıdır her boşanan kadına muta vardır ki yine delil Ahzab suresindeki” onara muta verirler ve güzelce salıverirler.” ayetidir.

Dahak ki bu ayetin manası onalra bir mehir tespit etmediniz mi? demektir bazıları;muta vacibs değildir ve onu emretmek mendup ve mubah emirdirdi. Rivayet edilirki bira dam dokunmuşken karısını boşadı Şureyh muta hususunda ona dava açtı. Ve dedi ki iyilik yaanlaradn olmaktan kaçınma muttakilerden olmaktan kaçınma ve onu buna mec bur etmedri. Alimler; muta'nın miktarı hakkında ihtilaf ederler İbni Abbas'tan mutanın en alasanın bir hizmetçi ortası üç elbise gömek, hımar ve izar vikaye bunların dışındadır. Yahut da gümüş paradır. şabi zühri ve şafi mezhebi bu görüştedir. Derki genişcenin on olası hizmetçi ortası elbise azı da otuz dirhem fiyatı olan güzelbir şeydir. Abdurrahman bn Avf karısını boşadı ve onun üstüne siyah bir cariye alı. Yani karısına siyah cariyeyiy muta verdi. Hasanbn Ali (ra) bir hanımına on bin dirhem muta verdi. Kadın az muta boşayanın sevgisindendir. dedi. Ebu Hanife (ra) mutanın meblağı karı koca mehri mislin yarısında miktarında ihtilaf ederlerse bir taraa karşı zuledilmez. Ayet kocanın kolaylık ve zoruk durumun dikkate alınmasına dalelet eder. Ayrıca ayetten şu hüküme çıkar mehirsiz olarak kendisinin rızasıile baliğa bir kadınla evlemek için

nikahı sahihtir. Kadına mehir tespit edilmesi ile kadını istemiş kadının hakkıdır. Mehir tespitinden önce kadına dokunursa mehri misil düşer. Dokunmadan ve mehir'den önce boşarsa muta hakkıdır. Mehir ve dokunmadan önce ikisinednbiri ölürse ilim ehli kadının mehre hak kazanıp kazanmayacağına ihtilaf eder. Bir grup kadına mehir düşmeyeceğine kanaatindedir ki bu görüşte olanlar zeyd bn Sabit Abdullah bn Ömer ve Abdullah bn Abbas'tır, ki dokunmadan vemehir tespitinden önce boşasa gibi bir grup da mehre hak kazanacağı görüştedir. Çünkü ölüm dokunma gibidir Aynı şekilde akidde mehir belirlenmediyse mehri misil icabe der bu sevrinin ve ashabı rey'in görüşüdür. ki İbni Mesud'dan rivayet edildiğine göre mehir tayin etmeden ve dokunmadan bir kadınla evlenip de ölen bir adamın durumu soruldu. İbni Mesud mehir hakkıdır. Kadınlara uzaklaştırma ve zane ettirme yoktur. Ona iddet düşer ve miras vardır. Makal bn Yesar el Eşcai kalktı ve Allah Resulu (sav) bizden bürde bn t vaşık adlı kadın hakkında senin hükmetiğin gib hükmetti. dedi. İbni Mesud (ra) buna sevindi Şafi (ra) derki bürde bnt Vaşık hadisi sabit ise Peygamber (sav) sözü dışında hiç kimsenin sözüne delil olmaz. Sabit değilse kadının mehir hakkı olmaz miras da hakkı vardır.

Ali; Bürde hadisi hakkında bir arabin sözü kabul edilmez. der.

237- “Kendilerine bir mehir etmiken vedokunmadan önce boşarsanız tayin ettinizin yarısı vardır.” Bu dokunmadan önce mehir tespitinden sonra boşanan kadın hakkındandır. ki kadına tayin edilen mehirin yarısı vardır. Eğer dokunmadan önce onlardan birisi ölürse tayin edilen mehrin tamamı kadınındır. Ayete geçcen dokunmadan mura edilen cima'dır ilim ehli- erkeğin kadınla yalnız kalması (halvet) ve sonra dokunmadan boşamasından ihtilaf eder. Bir grup kadına mehrin yarısı vacib olduğunu ve iddetin gerekmeyeceğini kaul eder Çünkü Allah Teala dokunmadan önce boşamada iddeti vacib kılmazken mehrin yarısını vacib kılar.

Bu görüşte olanlar Abdullah bn Abbas ve İbni Mesud'dan Şafi de bu görüştedir. Bir grup ise Ömer (ra)'ın perde yırtıldığında mehir vacib olur. dedi ve zeyd bn Sabitten aynı şekilde rivayet edildiğine göre iddet düştüğün halde mehir malı gibi kadına vacibdir der bazıları Ömer'in sözünü nefsinin teslim aldığına kadına mehri vermenin vucubuna ve mehri takdir etmeye gerek olmadığına hamlederler. Denir ki bu ayet Azab suresineki “sayığınız iddetten onlara düşen size birşey yoktur. onlara muta verin. ayette nasihtir.” Dokunmadan önce boşanan kadına meta vardır. Bu ayet nesheldiği ve dokunmadan önce kendisine mehir

tesbit edilen boşanan kadına tespit edilen mehrin yarısını vacib kıldı. Ki muta vacib değildir. kendilerine bir meir tayin etmişken yani onara bir mehir adı vermişken tespit ettiğinizin yarısı yani mehri müsemma'nın yarısı kadınındır. "Ancak affetmeleri dışında" yani kadınlar yani kadının kendi payını bırakması dışında. Böylece mihrin tamamı kocaya geri iade edilir." Nikah kıymak yetkisinde elinde olanın affetmesi burada ihtilaf vardır. Bazıları nikah kıyma yetkesinin elinde olan kimsenin veli olduğunu kabul eder. İbni Abbas (ra) bunu söyler. Manası şöyledir. Kadının kendi payını kocaya bırakması ile affetmesi dışındadırki af ehi olan dul ise yahud onun velisi affeder. Eğer kadın bekar ise onun payını bırakır Yahud af caiz değilse Velisinin affetmesinin caizdir. Bu; Allame Ata , Hasa, Zuhri ve Rebia'nı örüşüdür. Bazıları ise kadın beka olduğunda sadece velisini affetmesinin caiz olduğu eğer du ise velisini affetmesini caiz olmayacağı görüşnedile. Bazıları ise nika kıyma yetkisinin elinde olanın koca olduğunu düşünürler. Bu görüşe Ali söyler saidbn Müseyeb Said bn Cübeyr Şabi Şerihî, Mucahid ve katade de bu görüşte onlanlardır derlerki bekar veya dul olsada mehir'den bir kısmını bırakmak velisine caiolmaz. Ayrıca kadının malınan hibe etmesi kendisine caiz olmadığı gib ittifakla boşmadan önce bu veliy caiz olmaz. aydin manası ise şöyle olduğunu söylerle. Kadının payını bırakmayı affetmesi dışında. Böylece mehri tamamı kocaya geri döner. Yahud kocanın payını bırakmayı affetmesi dışında. Böyle mehri tamamı kadının olur. Bu tevbe göre nikah kıyma akdini kıyma yetkisi elinde olan ayetinin yönü boşamaa önce veya sonra hehalde nikahın kendisidir. "Affetmeniz tavaya en yakın olanıdır." mübtada konumunda merfu'du yani af takva içi en yakın olandır. Hitab erkeere ve kadınlratoptadır. Çünkü müennes ve müzeke bir anadadır. Çoğunluk ise erkelre di. Manası birbirinize affetmeni takva ya en yakını olandır." aranızdaki fazla unutmayın." yani mehrin tamamını erkeğin vermesi yahut kadının payını bırakması ile bir birinde fazlınız. Bu şekilde karı-koca iyilik yamyı teşvik eder. "Allah ne yatığınızı görendir."

238- "Namazla ve orta namazı muhafaza edin.³ yani devam edin farz namazları vakitlerinde ve had'leriyle devam edin ruunlarını tam bir şekilde yapın. Sonra onlarla orta namazına faziletne alaleten ona da nam etmeyi özellikle zikreder. Vusta evsatu'nun müennes halidir. bir şey otalamak, hayırlısı ve en adili demettir. Sahabeve sonraki alimelri orta namazı hakkında ihtilaf ederler. Bir kısmı sabah namazı olduğunu söyler. Bu görüşte olanlar, Ömer İbni Ömer Abbas, Muaz ve Cabirdir. Ata, ikrime ve Mucahid bu görüştedir. Ayrıca malike ve şafide mezhebece bu

görüştür. Çünkü AllahTeala “Allah konutları ikame edin.” buyuru.” konut kıyamı uzatmaktır. Sabah namazı ise kıyamı uzun olmaya ve kunuta mahsustur.” Çünkü Allah Teala bunun diğer bir ayete namazlar arasında has kılmıştır.” Fecrin kuranı şehid olunandır. yarıya gece melekleri ve gündüz melekleri şahid olur Bu namaz gündüz ile gecenin arasındaki bir namazdır. Çünkü namazlar arasında bir cem’dir ne kısaltılır ne de başka namaza cem edilir. Bir kısmı ise onun öğle namazı olduğunu düşünür. Zeyd bn Sabit Ebu Said el-Hudri ve Üsâme bn Zeyd bu görüştedir. Çünkü bu namaz gündüzün ortasındadır. ki uzunlukta gündüz namazlarının en orta olanıdır. Zeyd bn Sabit’ten mervi olduğunu ra göre Allah resulu (sav) öğle namazını uzanca kılardı. Ve peygamber (sav)in ashabına öğle namazında daha şideli namaz kılmak yoktu. Bunun üzerine namazlara ve ora namazına muhafaza edin.” ayeti nazil oldu. Çoğunluk bu namazın ikindi namazı olduğunu kabul eder. Bunu Allah Resulu (sav)’den bir grup rivayet eder. Bu Ali Abdullah bn Mesud Ebu Eyyub, ebu Hüreyre ve Aişe (ra)’bu görüştedirler. tabinden İbrahim en-Nahi katade ve Hasan’dan böyle düşünürler. Müminlerin annesi Aişe (ra)’ın mevlası Ebu Yunus’tan naklederki Aişe bana kenisini için bir mushaf yazmamı emretti de ki bu ayete ulaştığında.” namazlar ve ortamlarını muhafaza edin.” bana haber ver. Ben de o ayete geldiğimde ona haber verdim. Bana şöyle yazdırdı.” Namazlası ve orta namazını ikindi namazını muhafaza edin. Ve Allah için ???ikame edin.” Aişe, Allah Resulu (sav)’da bunu duyduğunu söyledi. Aynı şekilde Hafsa’dan da nakledilir. Zeyd bn Hübeys’den Ubeydeye Orta namazını Ali’ye sor dedik Ona sordu. Dediki onun sabah namazını doluduğunu düşünüyorduk. Taki henek günü Allah Resulu (sav)’ın söyle buyurduğunu işetmemeye kadar “Orta namazı bizi meşgul etti. ikinci namazı Allah Resulu hayatlı rana ve kabirlerine ateş doldursun.3

Çünkü ikindi namazı gece namazları ile gündüz namazları arasında yerdir. ki; Peygamber (sav)’nu kuvvetlice özel olarak ifade etmiştir. Ebi Mulaik’te nakledilir. Zeyd Gaym günündeki gazvede büreyde ile birlikteydik İkinci namazını erken kılın Peygamber (sav) ikindi namazını terkedenin ameli boşa gitmiştir.” buyurdu. Dedi. b Kubeysa bn Zeyb bunun ikindi namazı olduğunu çünkü ikindi vaktinin orta vakit olduğunu ne erken ne geç vakit olduğunu söyler. Bazıları bu yatsı namazıdır derler ki onun hakkında selaften hiçbir şey nakledilmemiştir. Muteahhirin bazı alimler sadece bunu zikrederler. Çünkü bu namaz namazların ortasıdır. Bazıları ise onun beş vakit namazdan bir olduğunu söyler. ki

Allah bütün hepsini edaya devam etmeeri ne metuf kulara teşvik için o namazı açıklamamıştır. bilakis gizlemiştir. Aynı şekilde kadir gecisini de ramazan ayını içinde ve duanın kabul edilmesini cuma günü bir saatte gizlemiştir . ayrıca ismi azemi da isimelri içinde tümünün bilinmesi için gizlemiştir. “Allah’ın kunutları ikame edin.” yani itaat ederek şabi Ata Said bn Cübeyr Hasan, Katade ve Tavus, kurut’un itaat olduğunu söylerler. Allah buyururki “allah için itaatler bir ümmet ayetlerde geçen kanten ve kanıtın, itaat anlamındadır. Kelbi ve mukatil derki herdin ehli gçin bir namaz vardır. ki onu asiler olarak kılarlar. Bunda dolayı siz namazınızda Allah itaat ederek kılınız. Denirki kunut namazda konuşulmamasında dolayı sukut’tur Zeyd bn Ekem olan rivayet edilirki allah Resulu (sav)’in arkasından namazda konuşuyorduk. ki bizden bir adam yanındaki arkaaşı ile konuşuyordu . Taki “Allah için itaat ederek kılın.” ayeti nazil oldu. Böylec susmakla emredildik, konuşmaktan neyheyidlik mucahid huşu içinde diye açıklar. Ve derki ruku’nun azatılması gözlerin sakınılması sakın olmak ve ellerini indirmek kunuttandır. Alimerin biri namaz kıldık hakkında Allah’tan sağa sola bakmaktan,taşları olmaktan, birşeyi göndermekten veya dünya işlerinden birşeyle nefsini meşgul etmekten korkarlardı ancak unutursa müstesna denirki kunut’ta kasdedilen kuyamış uzatılmasıdır. Cebr’(den rivayet edililrki peygamber (sav)’e Hangi namaz daha faziletlidir diye soruldu.: Kunutun uzatılması” buyurur. kunutun dua etmek olduğunda söylenir. Delilide İbni Abbas (ra)’dan rivayethadisdir. Allah Resulu (sav7 peşpeşe bir ay beni süleymin sağlarına raal zekvan ve asiyyeye dua ederek kunutetti yani namaz kıldı Sebebi “gece boyun a, o namaz kılan değilmi?” ayetinde kunut namaz kılmak anlamındandır.

239- “Eğer korkarsanız ???had veya binek üzerinde iken” ayette ricalen yeni ricaletin gaim kıyam gibidir. Rukbanen ise rakibin çüğüdür. Manası söyler. korku sebebiyle namaza hakkını vererek ve itaat ederek kılmanız mümkün degeilse yayan yürüyorken yahut bineklerinizin üzerinde yolculuk ederken namaz kılın. Bu savaş ve yolculuk durumlarında yüzünün döndüğü yöne namaz kılmaktır. Yayan veya binek üzerinde iken kibleye yönelerek .Başka göre değil ruku ve secdeler iseima ile kılınır ki secdeleri ikişi rukudan daha aşağı eilme olarak yapar. Bu şekilde iken kendisine doğru bir yırtıcı hayvan yönelirse yahut sel başarsa bundan dolayı kişi canından korkarsa ima ile namaz kılarak önünde koşar caizdir olur. Namaz kısımarı üzere korku halinde bu korku namazının şiddetinin kısımlarıdır. Diğer kısımlar Allah izin verirse nisa

suuresinde açıklamaktadır İlim ehlini çoğunluğuna göre korku ile rekatların sayısı eksiltilmez mucahid; İbni Abbas'tan şöyle rivayet eder. Allah namazı peygamberimizin (sav)'ın dili üzere hazır halde dörtseferi hade iki rekat olarak farz kıldı. Korkuda iki rekattır. Bu atanın tavusun hasanın mucahidin ve Katade'nin görüşüdür. Şiddetli korku durumunda iki rekat kılınır. Said bn Cubeyr şöyle der. Savaşta bulunduğu insanar birbirinin boynunu vuruyorken deki sübhanenallahi velHamdüllilahi ve lailaheillallahü vellahüekber ve ne Allah'ı zikret. Allah'ı zikrettiğinde bu senin namazıdır. Eğer emin olursanız Allah'ı zikredin.” yani beş vakit namazı hukuku ile tam bir şekilde kılın. “bildiğinizi ve öğrettiği gibi.”

230 “Sizden vefat edenler” Ey erkekler ve eşlerine vasiyet bırakanlar” Kıraat basralılar İbni Amir, Havza ve Hafs;????? bir vasiyyet edin. anlamı üzere nasb ile okurlar. Kalanlar ise raf ile okurlar. ki mana size vasiyyet farz kılındı şeklinde olur.” bir yıla meta olarak” mastar üzere nasboluryani onlara meta olarak muta verin demektir denirki Allah bunu onara bir meta yani fada kılmıştır. Mete, yemeleri giyinmeleri oturmaları ve kocaya ihtiyaç duydukları şelerin bir yıllık nefasasıır.,3 çıkarmaksızın” hal üzere mensubtur. Denirki sıfat üzere bir hafrin eksiltilmesi durumundadır. Yani çıkarmayarmayan demektir. Bu ayet taiflilerden bir adam hakındanazil oldu. Kendisine Hakim bn el-Hers dernirdi Medineye hicret etti ki yanında çocukları ana-babası ve hanımı vardı. Öldü bunun üzerine Allah bu ayetin indirdi. Peygamber (sav)'de onun ebevyenine çocuklarına onun mirasını dağıttı. Hanımına hiçbirşey kalmadı. Eveyene çocuklarına kadını için kocasınıkesinden tam bir yıl naaka vermelerini de emretti. İslamın doğuşunda vefat iddeti tambir yı idi. Ve bir yıl tamamlanmadan önce adın evden çıkarlarını varislere haramdı. Ayrıca kadının nafakası oturma yeri çıkmadıkça bu sene boyunc a kocasının malından vacib bir yükümlüktü.ki kadını miras olma hakkı yoktu. Eğer kocasının evinden çıkarsa da nafaka hakkı düşerdi. Ve Eğerge kadına vasiyyet etmesi vacib oldu. Bu şetilde miras ayeti ininceye kadar devam etti. Allah Teala bir yıllık nafakayı da dörte birve fiyat ile neshetti .ayrı abir yıllık iddeti de dört ay ongüne indirdi.

“Eğer çıkarlarsa” yani biryıl dolmadan kendilerine ve varislerine “maruf bir şeklide kendilerine yaptıklarına yani nikah için süslemelerine erkeklerden günah'ın kalırılması iki yöndendir. Birincisi bir yılın sona ermesinden önce çıktığında onlardan nafakanını kesilmesine size bir goünah yoktur. Diğer kadınları çıkmaktan alıkoymamada size günah yoktur. Çünkü kadının ikametgah yeni kendisine vacib olmaksızın bir

yıl kocasının evindedir. Allah Teala kadını nafaka ve mesken hakkı'na sahip olarak bir yıl ikamet etmekle nafaka ve mesken hakkı olmaksızın çıkmak arasında dörtay ongüne neshetmesine kadar muhayyer kıldı.” Allah azizdir hakimdir.

241 “Boşanmış kadınlara muttakilere bir hak olarak iyilikleri bir meta vardır.” Burada muta vermeyi söyleeyi manaya ziyadeliik sağlaak için tekrarlar. Bu muta dışında dokunulmuş kadını dışındaki kadınların hükmün beyanının bulunmasıdır. ki bu ayette muta hakkında boşanan kadınların tümünün hükmünün açıklaması vardır. Denirki “kurderi geniş olan ve kudreti akir olana göre onara muta verin. ayeti nazil olduğunda müslümanlardan bir adam iyi görürsem yaparım görmezsem yapmam dedi. Bunun üzerine Allah teala “Boşanmış kadınlara muta vardır.” ayetini indirdi. Muta'yı mülk edinmemekte kadınlara tayini tekrarlardı ve muttakilere bir hak olarak “yani müminlere muttakilere bir pay olarak buyurdu.

242- Bu şekilde belki akledersiniz diye size ayetlerin açıklar.”

243- “Yurtlarından çıkanları görmedin mi? Tefsir ehlinin çounluğu derki vasıt yönünde deveden denilen bir köye taun musallat oldu onlardan bir taife köyden çıktı ve bir taifde köyde kaldı ve köyde kalanların çoğu helak oldu. Çıkanlar ise kurtuldu. Taun ortadan kalkınca kurtulanlar geri döndü. Kalanlar ise arkadaşlarımızı bizden daha kuvtliler vesağlamlar onların yaptığı gibi yapsaydık kurtulacakık. İkinci bir taun gelirse vebanın olmadığı bir yere gidelim dediler. ve Kabil'den Taun tekrar geldi. Köy halkının geneli açtı veEfyah vadisine gelinceye kadar uzaklaştılar. Kurtulduklarını sandıkları yere geldiklerinde vadinin aşağısından bir melek ve yukasından başka bir melek ölün diye onlara nida etti. Hesi toptan öldüler. Abdurrahman bn Avf'tan rivayet edilirki Allah Resulu (sav) “Onu bir yerde duyduğumdan ona yönelmeyiniz. Bir yere musallat olduğunu ve sitde sırada iken onda kaçmak için çıkmayın.” buyurdu. Bunun üzerine Ömer sera”dan geri döndü. Kelbi Mukatil ve Dahak derlerki Bu sadece cihad'dan kaçma ile ilgilidir. ki İsrail oğulları krallarından bir kral, ismail oğulları düşmanları ile savaşa çıkmalarını emretti. Kışla kurdular. Sonra kaçtılar ve ölmeyi istemediler. Oyalınladılar. Krallarına geldiğimiz yerde veba var. Vebanın bulunmadığın yere kadar gidelim dediler. Bunun üzerine Allah onların üzerine ölümü gönderdi. Ölümünden kaçarak yurtlarından çıktılar. Kral bunu görüñce Allahım yakubun rabbi, ve musa Harun'un Allah'ı kullarıyın isyanını görüyorsun. Onlara nefislerinde ayetini gösterki

sondan kaçamayacaklarını bilsinler. dedi. Çıktılarında Allah Teala onlara “ölün” buyurdu ki onlara ceza olarak. Ve öldüler. Binekleri de herbir adamın olduğunu gibi öldü. Üzerlerine sekiz gün geçti. Ni9hayet tekrar dirildiler. Kendilerine insanlar uğradılra onarı defnetmekten aciz kaldılar. yırtıcı hayvanlar dışında onlara hayvanlar geldi. ve onları terkettiler ve üç bin kişi oldukları söylerler. Vehb; dört bin kişi olduklarını iddia eder. Kelbi sekiz bin kişi doluklarını söyler. Ebu Ruvak ise onbin kişi idilerder. Süddi otuz bin kişilk bir orduydu derler İbni Cüreye kırk bin kişidiler der. Ata ve Ebi Rebah yetmiş bin kişiydilerder Bu görüşlerden en kabula şayanı onbin kişiden fazla olduklarıdır. Çünkü Allah Teala: “ki, onlar binlerdir” buyurur. Eluf; çoğun çoğuludur. Eluf; onbin dışında bir sayısal çoğunluk için kullanılmaz derlerki Cesedleri gürümüş kemikleri sıyrılmışken bunun üzerinden biz zaman geçti. Onlara Hazekil bn Yuşa denilen bir peygamber uğradı. Musa (sav)’dan sonra israiloğularının üçüncü nesili idi. Bu musa’dan sonra İsrailoğullarına Yuşa bn Nun sonra kalib bn Yukra ve sonra Hazekilin peygamber gönderilmesidir. Ona ibnil Acüz denirdi. Çünkü onun anensi kısırdı. Ve yaşlanıp kısır dudakten sonra Allah’tan çocuk istedi. Ve Allah onu annesine verdi. Hasan ve Mukatil onun zülkifil eygambser olduğunu söyler ki Hazekil zül kifl diye isimlendirilir Çünkü yetmiş peygamberekatıl oldu ve onara ölümden kurdardı. Onlara iken hazekil uğradığından durdu onların hakkında taccubile düşünmeye başladı. Bunn üzerine Allah Teala ona sana ayetini göstermemi istermisin? diye vahyette o evet dedi. Allah onları diriltti. Denirki Hazekil; Rabbine onları dirilltmesine dua etti. Ve Allah onları diriltti. Mukatil ve kalbi ise şöyle der. Onlar Hazekil’in kavmi idi. Sekiz gün sonra Allah onları diriltti. Bu olay Taun onlara musallat olduğunda Hazekil’in onarın talebine çıkması ve onları ölü bulup ağlamasıdır. Sonra Ey Rabbim ben sana hamdeden seni tesbih eden, seni takdis eden sana tekbir getiren sona tehlil getiren bir kavim içindeydim.Tek kaldım bana bir kavim yok diye dua etti. Bunun üzerine Allah Teala ona ben onların ayatın sana bağışladığımı diye vah9yetti Hazelik de Allah’ın izni ile dirilir. dedi ve ve onlar yaşadılar mucahid onlar dirildikerinde seni tesbih ederiz. Allah’ım rabilarınımız sana hamdediri senden başka ilah yok.” dediler. Ve kendi kavimerine geri döndüler. Uzun bir zaman yaşadılar. Ölümün sahanesi yüzlerindeydi. Kendilerine yazılan ömürelri sonar eninceye kadar kefen gibi kirlenerek değiştirme dışında elbise giymediler. İbni Abbas (ra) Yahudilerin o kaviminden bugün o rüzgarı bulabilirsin der.

Katade, Allah onlara ölümden kaçmalarında dolayı kızdı. Cezalı olarak onları öldürdü. Sonra ömürlerinin geri kalanını yansımaları için diriltildiler velev ecelleri gelmiş olsaydı diriltilmezlerdi. Bu Allah'ın "görmedin mi?" yani yalnızca sana bildirdiğimi bilmedin mi? buyurmasıdır. ki bu kalbin görmesidir. Mana ehli derki bu dikkat çekmektir. Fülânin yaptığı görmedin mi demen gibi onarı gördün mü der Kurandaki her ?? görmedin mi Allanh Resulu (sav)'ın görmediği birşeydir buna göre yurtalrında çıkanları görmedin mi? ki onlar binlerdiler."Elif'in çoğuludur. ki şöyle de açıklanabilir. Kalbleri birleşti. ülfet'ten geldiği varsayılarak anlamlandırılır. Doğru olan murad edilen sayı'dır. Ölüm korkusunu "yani mevt havfı "Allah onara ölü'n buyurdu. "döüştürme emri ki aşâğılık meymunlar olun.³ buyurması gibi sonra onları diriltti." ölümlerinden sonra "allah insanlara karı fazilet sahibidir." Denirki bu bütün hakkında umuma'dır. Ayrıca müminlerin hakkında husus üzeredir denebiir. Lakin insanları çoğu şükretmez. Kafirleri gelince hiç şükretmediler. Müminler ise şükür gayesine ulaşamadılar.

244- "Allah yolundan savaşın" yani Allah düşmanalrını itaate getirmede" bilinki Allah semidir Alimdir" tefsir ehlinin çoğu bu diriltilenere hitab'dır derler. ki onlar Allah yolunda savaşmakla emrediler. Bunun üzerine cihad'dan kaçarak yurtlarından çıktılar.Allah'da onları öldürdü. Ve sona diriltti. Cihad etmelerini onlaa tekrar emreti. Denirki hitab bu ümmet için dir ki cihadı onlara emretti.

245- "Allah'a güzel bir borç veren kimse³ karz insanın iade edilmek için verdiği herşeye verilen bir isimdir. Allah eala kendisi için müminlerin amelini onlara sevabtan hazırladığını istemeye karşı bir borç olarak adlandırdı. Çünkü kullar onun sevabını almak için amel ederler. Kisai, karz alih amel veya bir şey olarak borç verile şeydir. der. Lugatte karz'ın aslı kesmek'tir. Karz onunla adlandırılır. Çünkü aynı şekilde geri dönmesi için verdiği bir şeyi malından keser. Ayette ihtisar vardır. Mecazan şöyledir. Allah'ın kularına ve muhtaçtalara borç veren ler. Aynı "Allah'a ve rusülüne eziyet verenler³ gibi yani Allah'ın kularına eziyet verenler demektir. Yine sahih bir hadiste Ebu Hüreyre'den şöyle rivayet edilir. Allah Resulu (sav⁷ buyururki ki "Allah Teala kıyamet gününde şöyle buyru. ey Adem oğlu seni yedirdem sen beni yedirmedin inan ya rabbi seni nasıl doyurabilirim ki sen alemlerin rabbisin der fülün kulun senden doyurmanı istedi. Onu doyurmadın onu doyursaydın katımda bulacağını bilmedin mi buyurur." Allah'a borç verir." yani Allah'a itaatte güzelbir borç olarak infak eder. Hüsey'n bn Ali el-Vakıdı derki o

kendinden isteyerek demektir” İbnul Mubarek hela mal’dan diye açıklar ve ona boşa koklamaka ve eziyet vermemektedir. der.

“Ona katlanır.” İbni Kesir, Ebu Cafer, İbni Amir?? Yakub?? iye şeddeli okur. Ebu Amr bad Ahzab sûresindeki aynı şekilde okur. Diğerleri ise ?? diye elifle şeddesiz okurlar bu ikisideiki dildir. Şeddeli okumaya delil?.dir Çünkü şeddeleme çoğaltma içindir.” İbni Amir, Asım ve Yakub fa’yı nasb ile okurlar. Hadid sûresinde de sorunun cevabı bu şekildedir. Diğerleri sözün devamının fa’yı raf ile okurlar bir çok katlar olarak.” Südi kat kat vermeyi Allah’tan başka kimse bilmez, der Yediyüz kat olduğunu da söylenir. “Allah çıkar ve açar.” Basralılar ve Hamza burada ?? ve Araf sûresinde ??diye sin ile okurlar. Diğerleri ise sad ile okurlar. Denirki rızkı tutmakla çıkar, nefesi tutar. Ve genişlikle açar. Veya sadaka ve tevbeyle kabul ile tutar, sevab ve half ile açar. Veya bu öldürmek ve diriltmektir. Öldürdüğü kimseyi tutmuştur. Ömrünüzü uzattığını kimse de kendisine açtığı kimsedir. Veya Allah Teala’nın kendilerine sadaka vermeyi emrettiği şeyler için kalblerideki şeydir. Onlara ancak kendisinin tevfi ki ile bunun mümkün olacağını haber verir. Kalblerin bazıları tutar hayra heves duymaz. Bazıları açar hadiste zikredildiğini gibi kendine hayrı sunar.” Kader Allah’ın parmaklarının ikisinin arasındadır. Nasıl dilerse onu döndürür.” ve ona döndürüleceksiniz.” yani Allah’a döneceksiniz. Böylece sizi amellerizle mükafatlandırırız veya cezalandırırız. Katate (ha) zamirinin zikredilmeden kinaye olarak toprağa aid olduğunu ??yani onları topraktan yarattı ona göre dönecekler.

246- “İsrailoğullarından bir topluluğu görmedin mi? kavmin bir topluluğu onların en gelenleri ve eşrafıdır. Mele aslı insan topluluğu demektir. Teil için kullanılmaz kavim raht ibil hayl ve çeyş gibi çoulu Emba’dır. “Musa’dan sonra “ yanu Musanın ölümünden sonra” peygamberine dedilerki bu peygamberin kim olduğun tartışmalıdır katade bu peygamer Yuşa bn Nun da Efrain bn Yusuf (sav) olduğunu saddi isminin şemun olduğun ve annesinin Allah’a kendisine evlat vermesi için dua etmesi, Allah’ın onun duasını kabul etmesi ve doğumca da adını şemun koymasını söyler. Annesi Allah benim duanı duydu der. İbranicede ?? fiilin sin harfi şindir. Böylece Şemun diye ad koyar. Oşemin bn Safyye, bnt Alkame lava’nın oğlundan bn Yakub’tur Sair müfessirler o İsmail’tir ki İbranice İsmail bn Yal bn Alkame’dır derler. Mukatil; O Harun’un nelindendir der. Mucahid onun İsmail olduğu İbranicede İsmail bn

Halkaya'da olduğunu söyler. Vehb, İbni İshak, Kelbi ve diğerleride derlerki onunla meselelerini sebebi Musa (AS) öldüğünde israiloğullarına kendinen sona Yuşa bn Nun'un halife bırakması ve onun Tevrat'ı ikame etmesi, Allah Teala'nın onun ruhunu kabzedirececeye kadar Allah'ın emrini yerine getirmesidir. ki sonra onların ağrısında kalbi bn Yukna Halef olup ölünceye kadar aynı şekilde yaşamamasıdır. Sonra Hazekil'in halef olması ve ölünceye kadar onunda aynı şekilde yaşamadığıdır. Sonra israiloğulları arasında sözler çoğalır ve putlara topacak kadar Allah'ın ahdini unuturlar. Ve Allah onlara ilyası peygamber olarak gönderir, o onları Allah'a çağırır. ki Musadan sonra İsrailoğullarını peygamberi onlara Tevrattan unuttuklarını yenilemekle engellenir sonrada ilyasının arından Elyesa, gelir. Allah'ın dilediğini kadar onların içinde kalır. Sonra Allah' onun da ruhunu kabzeder. Ve onlar içinde halefler gelir. Birbirleriyle ihtilaf ederler. Hata'lar çoğalır kendilerine bir düşman ortaya çıkar ki düşmana belsasa denilmektedir. Onhlar Mısır ile Filistin arasındaki Rum denizinin sahilinde oturan Calut'un kavmidir. Onlara amekila'lılar da denilir İsrailoğullarının üzerine gelirler onların topraklarının çoğunu onlarla, mallarını gasbp ederler Krallarının oğullarından kırkbin kişiy esir alırlar. Ve cizyeye bağlarlar. Tevratlarında alırlar ki; İsrailoğulları onlar sebebiyle babı ve şiddetle karşılaşır. Kendilerinin iradesini yürütecek bir liderleri de yoktur. Nübuvvet kavmi helak oluşuna onlardan hamile bir kadın dışında kimse kalmamıştı Kadını bir canıye doğurmasına kadar rahiblerin evinde kapseltirler kadın çocuğuna israiloğullarında gördüğü rabet sebebiyle onu bir başka çocukla değiştirdi. Kadın Allah'tan kendisine bir oğul vermesini istemeye başladı ve bir oğlu oldu. Ona İsmail adını koydu. Alah duamı kabul etti. dedi. Çocuk büyüdü. Annesi onu Beyti Makdis'te Tevratı öğrenmesi için yerleştirdi. Ve alimlerden birisi onu üstlendi. Çocuk buluğa erdiğinde kendisine Cibril geldi ki hoca'nın yanında uyuyordu kendisine hiçkimse güvenilir değildi. Bundan dolayı Cibril, hocanın sesiyle onu çağırdı. Ey İsmail çocuk hocasına doğru korku ile kalktı. Ey babası beni mi çağırdın dedi. Hoca, Çocuğun korkması için kız ve Ey oğulcuum geri dön yat dedi. Çocuk geri döndü ve yatta sonra ikinci kez onu çağırdı. Çocuk: Eybabacağım ben ilmi çağırdın. dedi. O geri dön yat. Seni üçüncü kez çağırısam bana cevap verme dedi. Cibril ona üçüncü kez geldiğinde ona kavme git. Onlara Rabbiyin risaletini tebli et. Allah seni onlara peygamber olarak göndermiştir dedi. Onlara geldiğinde kendisini yalanladılar. Ve dedilerki Nübüvvete acele ettin.

Sona nübüvvet gelmez eğer doğru söylüyorsun Allah yolunda senin nübüvvetiyyin delili olarak savaşacağımız bir kral getir. İsrailoğullarının işinin kuvamı kralları karşı birlik idi ki peygamberi için krallara itaat ederlerdi. Kral çoğunluğu yürüten peyamber de ona emrini ikameeden ve doğruyu ona işaret ededi. Çünkü peygambere rabbinden haber geliyordu ve ?????bn mürebber derk lah Teala İsmail'i peygamber olarak gönderdi kırkyıl güzel bir hahle kaldılar. Sonra oluşan Amelika ve Calut'un yapılarıyla değişti. İsmail "Allah yolunda savaşacağımız bir kralı bize gönder." dediler. Emrin cevabı üzere cezm' halindedir. Bunu kendisine söylediklerinde dedi ki olurmusunuz?" şüphe istifham'dır. Olabilirsiniz demektir Kıraat Nafi?? sini kesra ile oku bütün kuranda da aynı şekilde okur kalanalı fetha ile okur?? ayetinin delili ile fasih dildir eğer yazılırsa "farz kılınırsa savaş üzerineze" bu kral'dan savaşmazsınız söylediğinizi yapmazsanız ve onunla birlikte savaşmazsanız "Dedilerki: Allah yolunda savaşmamıza bizim bir sebebimiz yok." Eğer bu nerde girmesinin vechi nedir? denirse, Araplar yapmaman için neyin var demezler onlar sadece denirki neyin var yapmıyorsan yine aynı şekilde "Secde edenlerden olmamana neyin var."buyurur, "Allah'a inanmamamıza neyiniz var." buyurur. Kisai derki: Bunun manası savaşmamamı şahıs bir sebebimiz yok ??? harfı ceni düşmüştür. El-Fera: Bizi Allah yoluna savaşmamıza bizi engelleyen bir yok demektir der. Aynı secde etmemekten seni engelleyen birşey yok" kavli gibidir. Affeş??burada fazladır. Manası Allah yolunda savaşmamızı bize engellemiyor demektir ki" yurtlarımızdan ve babalarımız çıkarılmıştı." yani kendilerine galib gelenler onları yurtların çıkarmıştı. Genelde sözün zahiri bu anlamdadır. Batını husustur. Çünkü peygamberine Allah yolunda savaşacağımız bir kralı bize gönder diyenler yurtlarında ve vatanlarındaydılar. Onlardan esir edileler çıkarılmıştı sadece buna göre ayetin manası: Onlar peygamberine cevap vererek. Biz sadece cihad da zahidlik ederiz Çünkü ülkemizde yasaklandık düşmanımız bize meydana çıkmıyor. Ama bu bize ulaştığında cihadda rabbimize itaat ederiz kadınlarımızı ve çocuklarımızı men ederiz. "Onlara savaş farz kılındığında döndüler." Cihad'dan yüz çevirdiler. Ve Allah'ın emrini zayı ettiler. "Ancak onların pek azı dışında." Onlar, Taluf ile birlikte nehri geçenler ve bir avuç suyla yetirenler ki Allah dilerse olacak şeylere karşı yürüyorlar. "Allah zalimleri bilendir."

247- "Onlara peygamberi Allah size Talut'u kral olarak göndermiştir. "İsmail Allah Tealadan kendilerine bir kral göndermesini istedi bir asa

ile içinde kudur yağ bulanan boynuzu aldı. Kendisine bu asasının uzunluğun onun uzunluğu da arkadaşınız içinde yağ bulunan bu boynuzda bakın. Sana bir adam geldiğinde boynuzda bulunan yağ hareket ederse o İsrail oğularının işidir onunla başını yağla ve onu israiloğularına kral yap dedi. İbranice’de Talut’un ismi Savil bn Kays idi Yakubun oğlu Bünyaminin çocuklarından. Talut uzun boyuluğu sebebiyle Talut diye adlandırılmıştır ki başı ve omuzu ile hersesten uzundu. Mesleği de deri tabakakalaktı Vehb böyle söyler. Suddi ise Nil’den eşeğini sulayan bir sucu idi. Eşeğini kaybetti ve aramayaçıktı der. Vehb Aksine Talut’un babasının eşekleri kayboldu. Onu ve bir çocuğu eekleri aramaya gönderdi ki onlar İsmail (AS)’ın evine uğradılar. Çocuk, Talut’a Bu peygambere gitseydik bize göstermesi ve bize bulması için eşeklerin meselesini ona sorardık dedi. Ve ona gittiler. O ikisi onun yanında ihtiyaçlarını konuşurlarken boynuzdaki yağ hareket etti. İsmail (AS) kalktı. Talutu asa ile ölçtü . Boyu uydu Talut’un başını yaklaştırdı dedi. Yaklatırdı ve onu kutsal yağla yağladı. Sonra ona sen israiloğullarının kralısın ki bana Allah Tealanın kendisini israioğllarına kral yapmamı emrettiğini sensin dedi. Talut kabilemin israiloğullarının kebirinin en aşağısı olduğunu bilmiyormusun? ki; evim israioğlularının evlerinin en aşağısıydı dedi. O evet dedi hangi idaileri stinaden diye sordu. Geri döneceksin ve babanı eşeklerini bumuş olarak göreceksin. bu delildir dedi. Sonra israiloğullarının peygamberine Allah size Talut’u kral olarak göndedi dedi. “Dediler ki: Onun kral olduğuna bize nedene delilir var.” yani onun kral olduğunu nedene bileceğiz dediler bir daha hak sahibiyiz” dahalayınız “karılığa ondan.” sadece bunu söylediler. Çünkü İsmail oğullarında iki kabile vardır. Biri nübüvvet kabilesi diğeri krallartabibi Nübüvvet kabilesi Lava bn Yakub’un kabilesidir. Musa ve Harun da on’dandır karlar tablosi Yukubdan Yakub’un kabilesidir. Davud ve Süleyman da kabilendir Talut ise ki kabile’den de değil. Sadece Bünyamin bn Yakub’un kabilesindendi ki onar büyük günahlar işliyorlardı. Kadılarla gündüzleyin yol ortasında cima ederlerdi. Bunun üzerine Allah Teala onlara gazablandı ve onlarda krallığın ve nübüvveti aldı. Bu kavmi günah kavmi diye isimlendirmişleri. Peygamber onlara bunu söylediğinde inkar ettiler Çünkü o krallar kabilesinden değildi. Bununla birlikte; o fakirdir dediler “Mal olarak bu genişlik verilmemiş dediki Alah onu seçti.” onu tercih etti.” sizin üzerinize ve ona genişlik olarak artırdı.” Fazileti ve zenginliği “ilim ve cisimde.” O; İsrailoğulları arasında zamanının en bilgisi idi. Denirki ona krallık verildiğinde

Vahiy’de geldi kelbi “Onu genişlik olarak artırdı.” yani savaş sanatında üstünlük cisimde ise uzun boyluluk. Cismin güzellik olduğunda söylenir ki Talut, İsrailoğularının en güzel adam ve en bilgili kişi idi.. “Allah mülkünü dilediğine verir. Allah vasiidir. Alim’dir “Denirki vasi zengince veren olarak genişlik ve zenginlik sahibidir. Alim yani bilendir. Denirki alim olan şeyi bilir. Alim olacak şeyi bilir İsrailoğuları onun krallığının delili nedir? dediler. Peygamberi ona onun krallığının delili Talut’un size gelmesidir diyece vap verdi.

248- “Peygamberi onlara onun krallığının delili Tabut’un size gelmesidir dedi.” Tabut olayı Allah’ın içinde peyamberinin resimlerinin bulunduğu bir tabutu Adem (AS)’a indirmesidir iki arşına üç arşından yaklaşık olarak şemsad ağacındandı. Ölünceye kadar Adem (AS)’ın yanında onda sona Şit (AS)’ın yanında kaldı. İbrahim (AS)’a ulaşınca kadar Adem’in çocukları onu miras bıraktılar miras aldılar. Sonra İsmail (AS) yanına geldi. Çünük İbrahimin en büyük çocuğuydu. Sonra Yakub’a kaldı ve Musa’ya gelinceye kadar İsrailoğullarında kaldı. Ve Musa Tevratı da onun içine koydu. Ve kullandı Musa (AS) ölünceye kadar yanında durdu. İsmail’in zamanına kadar İsrailoğulları peygamberi onu aldılar ve bıraktılar onda Allah Teala’nın onda rabbinizden bir sekine vardır.” kavli ile zikrettiği husus vardır. Sekine’nin ne olduğunu ihtilaflıdır. Ali bn Ebu Talib (ra) kiki başlı bir hartum rüzgarıdır iki yüzü insan yüzü gibidirder Mucahid kendi başı gibi başı olan kendine benzeyen ve iki kazandı olan kedi kuyruğun gibi bir kuyruğudan bir şeydir. Denirki Onun iki gözü vardır. Gözlerin ışıltısı vardır. Zümrud ve Zeberced’den de iki kanadı vardır. Onun sesini duyduklarında zafere inanırlardı. Çıktıklarında tabutu ölçülerine koyarlar yürüdüğünde yürürler durduğunda dururlar . ibni Abbas (ra)’dan rivayet edilirki: O; cennet daşından bir taştır. Onla Peygamberin kalbleri yıkanırdı. Veb bn Müebbih’den de onnu birşey hakkında tartışıldıklarında konuşan ve onlara istediklerini açıklanan Allah’tan bir ruh oolduğunu rivayet edilir. Ata bn Reba derki o ayetlerden bildikleridir. Ona sukun ederlerdi. Katade ve kelbi derler ki Sekine; sukun dan feiletün veznindedir. Rabbiniz’den bir kalb huzuru demektir. Tabutun olduğu yerde ona kalb huzuru duyarlar ve sakinlerişrid. “Musa ailesi ve harun ailesinin bıraktıklarıda kalan vardı. yani Musa ve Harun’un kendilerine İçinde Tevrattan bir levha ve kırılmış levhalasın kırıntısı vardı. Musa’nın asası, ayakkabısı Harunun sarığı ve asası, israiloğullarına indirilen levha’dan bir katık da onun içindeydi Tabut; İsrailoğullarında iken birşey hakkında ihtilaf

ettiklerinde konuşur ve aralarında hüküm verirdi. Savaşa çıktıklarında onu önerine koyarlar ve düşmanlarına karşı ona zafer kazanıyorlardı. İsyân ettiklerinde onlar tabutu aldılar. Bunda sebep İsmail (AS)'ı eğiten Alimin İyânı iki gen oğlu vardı. İyâ onların en alimi ve kurbanlarının sahibi idi. Onun iki oğlu kurban'da olmayan birşeyi ihdâs ettiler. Bu; her kocalardan aşıkları kurbanın asılmayı İyâ'daydı o kısının çıkarttığı şey kahin için birşeylik oğul koncalara tatlılar. Ve kadınlar Beyti makdîste namâz kılıyorlar ve o ikisi onlara sarılıyorlardı. Bunun üzerine Alâh Teâlâ İsmail (AS)'a İyâyâ gitmesini ve ona çocuk sevgisi seni çocuklayın benin kurbanımda ve kudüsümde yeni bir şey ihdâs etmelerinden ve bana isyân etmelerinde çocuklarını yasaklananak engel oldu. Kahinliği senden ve çocuklarından alacağım seni ve onları helâk edeceğim demesini vahyetti İsmail bunlarla gitti. Ve çok korktu. Çevrelerinde onlardan dolayı onlara bir düşman haline geldi. İki oğluna insanlara çıkartmalarını ve bu düşmanla savaşmalarını emretti. Çıkıtlar ve yanlarında Tabutu da çıkardılar. Savaşa hazırlandıklarına İyâ'dan yapacaklarının haberi beklemeye başladılar. Ona; bahtına oturmuş halde bir adam geldi. Ve: İnsanlar yenildiler. İki oğlun ise öldürüldüler dedi. O: Tabuta ne oldu diye sordu Düşman onu aldı gitti dedi. Bunun üzerine derin derin soluk aldı. Ensesi üzerine düştü ve öldü. İsrailoğullarına birliği bozuldu ve Allâh Talut'un kral olarak gönderinceye kadar bölük pörçük yaşadılar ondan delil istediler. Onların peygamberi onlara onun kral olmasının delili Tabut'un size gelmesidir dedi. Ezdud denilen Filistin köylerinden bir köye tabutu gasb edenler getirdiler. Ve onu kendilerine bir put evinde sakladılar. Büyük putu altına koydular. Birgün geçip sabah olduğunda put onun altında duyurdu. Onu alıyorlar üstüne koyuyorlar ve putun ayaklarını tabut'un üzerine yerleştiriyorlardı Sabah olanca putun ellerini ve ayakları kırılıyordu. Ve Tabutun altında kalmış oluyordu. Putları param parça hâle geldi. Tabutu da put evinden çıkardılar ve şehirlerinin bir köşesine koydular. Bu belde halkına boyunlarından bir ağrı aldı ve nihayetinde hepsi helâk oldu gitti. Birbirlerine israiloğullarının ilahının hiçbirşeyin onun üzerine konmasına izin vermeyeceği bilmiyormuşdunuz.? Onu şu köye götüren atın dediler. Allâh Teâlâ bu köy halkına bir fare gönderdi Fareler insanlar birlikte gecelerdi. ki hepsi öldüler Vücutlarını derler yemişti sonra tabuta göle atıldılar. Ve bir kuyuya gömdüler orada abdest bozan herkesi bansur ve kulunç hastalığını alıyordu. Ki şaşırdılar. Yönlerindeki peygamber çocuklarından İsrailoğullarından esir edilen bir kadın onlara bu tabut

sizde oldukça istemediğiniz şeyleri görmeye devam edeceksiniz. Onu kendinizden atın dedi. Acele ile kadının işaret ettiği yere geldiler Kadına tabutu yüklediler sonra kadını iki öküzlere bağladılar ve o ikisinin yalarına vurdular iki öküz yürüme başladı. Ve Allah Teala o ikisi hayvana meleklerden dört tanesini vekil tayin etti. Böylece onu sevkettiler. İsrailoğullarının topraklarına gelinceye kadar onları takip etiler öküzlerini buyundukarınları kırdı iplerini kopardı ve tabutu israiloğullarını hasadını bulunduğu yere bıraktılar ve kendi toraklarına geri döndüler. İsrailoğulları tabutun başka herşeyden korktular. Tekbirler getirdiler ve Allah'a hamdettiler. Bu olay şöyle zikredilir. "Melekler onu taşıyordu. " yani götürüyorlardı. İbni Abbas (ra) Melekler tabutu gök yer arasında taşıyarak getirdiler ki onlar onu Talut'un yanın koyuncaya kadar baktılardır. Hasan da derki Tabut gökte meleklerle birlikte idi. Talut krallığı üstlenince melekler onu taşıdılar ve onların arasına koydular. Katade ise: Bilakis Tabut; Tih gölünde idi. Musa onu kölesi Yuşa bn Nun'a bıraktı ve orada kaldı Melekler onu Talut'un evine götürünceye kadar taşıdılar. Ve onun krallığını tebrik etiler." Bunda değil vardır." yani ibret vardır." Müminler iseniz sizin için."İbni Abbas (ra) şöyle der Tabut ve Musa (AS)'ın asası Taberiye gölünde idir. Kıyamet gününden önce o ikisi çıkacaktır.

249- Talut askerlerle ayrıldında yani askerlerle çıkışında fasl'ın aslı kesmek, koparmaktır Yani bulunduğu yeri değiştirmekdir. Talut Beyti Makdis'ten askerlerle çıktı ki onlar o gün yetmiş bin askerdiler. denirki Seksen bir kişidiler Yaşlılar yaşlılığı hastalar da hastalığı sebebiyle katılmadılar. Onun dışındaki sağlam herkes orduya katıldı. Onlar Tabutu gördüklerinde zafer kazanacaklarından kuşku duymadan cihad'a suratle koştular. Talut boş enerjik gen dışında işi olan bina yapan ticarette meşgul olan borçlu olan avli olan ve iştemeyenlerin benimle gelmesine ihtiyacım yok dedi. Ve kendisini ortasında şartına rağmen seksen bin kişi toplandı. Hava çok sıcaktı. Kendileri ile düşman arasında suyun az olmasını şikayet ettiler. Deir akıtması için Alah'a dua et "Dediki: Talut "Allah sizi bir nehirde imtihan edecek." itaa etmenizi görmek için sizi deneyecek ki; O en iyi bilir." bir nehirle" İbni abbas ve Süddi bu filistin nehridir derler Katade Ürdün ile Filistin arasındaki tatlı su nehridir der." Ondandır içen benden değildir." yani dinin ehinden ve bana itaat edeelredn değildir." Onu içmeyen" onu tutmayan "bir avuç olan dışındadır bendendir." Kıraat hicazlılar ve Ebu amr ? Gayn'ı fetha ile okurlar. Diğerleri zamme ile okurlar.kisai der ki bu kelime zamme ie

avuçladığında sudan bir avuç alandır. Fetha ile avuçlamadır. Zamem ile isimdir. Fetha ile mastardır.” onlar olan azı dışında onda içtiler.” istisna üzere nasb’tır içmeyen az kişi hakkında tartışma vardır. Şüddi dörtbin kişiydiler de Bir diğeri üçyüz ve on parça idiler. En doğru olanda budur. Çünkü Beradan söyle rivayet edilir Muhammed Ashabı, Bedir ashabının Talut’un ashabının sayısının oranını konuyorduk ki onunla birlikte nehri geçenler ve geçmeyenler ancak mümin olarak onar on parça ve üçyüz kısıydiler. Kişiyen üçyüzotuz kişi oldukalı rivayet edilir. Nehre geldiklerinde Alah onlara susuzluk duygusu vermişti. Bu az ayı dışınd ahepsi nehirden içtiler. Allah’ın emrettiği gibbir avuç olanın kalbinde kuvvetlendi ve imanı gerçekleşti nehri salim olarak geçti. Bu tek avuç içmekve hayvanının kendiini taşıması için yetti. İçenler ise Allah’ın emrine muhalefet ettiler. Durdakları karardı ve susuzluk onara daha arttı ve nehrin kıyısında kaldılar. dümanla karşılaşmaktan kaçtılar katılmadılar ve fetha şahid olamadılar denirki hepsi geçtler fakat ismeyenler dışında savaşa kimse katılmadı. “onu geçtikelrinde” yani nehri 3 O ya in Talut “ve onunla birlikte inanalar” yani pek azı “ dediler ki “yani içenler ve Allah’ın emrine muhalefet edenler ve şek ve nifak ehli oldular ki “bugün Galut ve askerlerine karşı güünüz yok.” İbni Abbas (ra)’e Süddi bozludlar ve geçmediler der “zannedenler dedi ki yani bilener3 kendiini Allah’la karşılaştıklarını “ onlar Talutyla birlikte serbest gösterenler” Kaç topluluk” cemaat müfredi olmayan çoğul bir kelimedir. Çoğu fiat ve fuun gelir”kaç az bir topluluk Allah’ın izni ile çok topluluğu galib gelir.” onun kazası kudreti ve iradesi ile Allah sabredenlerle birlikte. zaferle ve yardımla.

250- “Ortaya çıktıklarında “yani Talut ve askerler yani müminere “calut ve askerlerine “müşriklere beraze’nin manası yerden ortaya çıkmak görünmek demektir.” Dedilerki rabimiz bizi indir.” bize ver sabır ve ayaklarımızın sebat ettir.” kalblerimizi kuvvetlendir.” Kafirlerini kavime karşı bize yardım et.”

251- “Allah’ın izni ile onarı hezimete öldürdü.” Onu öldürmesi kıssası Tefsir ehli şöyle anlatırlar. Talutta birlikte neir geçidi gecener içinde Davud’un tabası ?? onu mis oğlu içindeydi. ki; Davud onların en küçğü idi ve atılcık yapıyordu.

Davud birgün babasına “Ey babası sapanımla hiçbirşey atamıyorum ancak onu yeniyorum. dedi. Babası Ey oğulcumu sana müjdelerim ki Allah senin rızkını senin sapanıda kılmış d8edi. Sonra başkabiur kız daha babasına geldi. Ey babası dağlar arasında dolaştım oturan bir aslan

gördüm. ona bindim. Kulaklarımı tuttum. beni korkutmadı. dedi. Babası Ey oğulcuym bana müjdeleyim ki bu Allah'ın sana istediği bir hayır dedi yeni birgün daha geldi. Ey babası dağlar arasından yürüyordum dağlardan kalanları tesbih ediyordum. Ancak benimle birlikte tesbih ediyordu. dedi. Babası Ey oğullcuym sana müjdeleyim ki bu, Allah Tealanın sana verdiği birhayırdır dedi. Calut; Talut'a bana karşıdualleyo çık veya benle savaşıacak birini benim karşıma çıkar. Eğer beni öldürürse size mülküm ver. Ben onu öldürsem sizin mülkünüz benim olur. diye haber gönderdi. Bu Talut'a zor geldi Askerliren calutu hanımını ve oullarını öldüre krallığının yarısını vereceğim dedi. İnsanlar Calut'tan korktular ve kimse cevap vermed Talut, onların peygamberinden Allah'a dua etmeini istedi. O, Alla'a bu husuta dua etti. İçinde kutsal yağ buluna boynuzu getirdi. Ve demirde ay dınlattı denki calutu öldürcek arkadaşınız bu boynuzu başına koyacak yağ kaynamayacak ve başı ondan yağlanacak ve yüzüne akmayak bilakis başında taş şekli gibi olur Ve bu kaynağa girer onu doldururlar onda sallanılmaz. Talun israillğularına dua etti. Onları denedi Kimse ona katılmadı. Bunun üzerine Allah onları peygamberine İsa'nın oullarından Alla'ın onunla Caluttu öldüreceğini biri olduğunu vahyetti Talut; İsa'yı çağırdı O bana oğullarını arzet dedi. Allah suvarı emsalinde on iki adamı çıkarttı. Onları boynuza yaklaştırmaya başladı. Hiçbirşey görmedi İsa'ya onlardan baka kalan oğlun varmı? diye sordu hayır dedi. Peygamber (sav) ya rabbi o onlardan başka çocuğu olmadığını iddia etti. dedi. Yalan söyledri buyuru. Peygamber (sav) Rabbim seni yalanladı dedi. Ey Allah'ın peygamberi Alah doğru söyedi. Davud adında benim bir oğlum daha var. İnsanların küçüklüğünü için ona hakaret etmelrine utandım. Onu koyunlara bıraktım. Koyunlara çabanlık yapıyor. Oşöyle bir gençtir. dedi.

Davud, küçük, hastalık,safralı zayıf bir adamdı. Talut kendisini çağırdı. Bilakis Talut'un onun ayağına gittiği ve Vadiy'de onla koyunlar arasında sel olmuş ve O iki koyunu taşıyarak sel'den geçiryö iki koyunla su onu batıramıyor halde iken bulduğu söylenir. Onu gördüğünde bu hayvanlara böyle merhametliise insanlara daha çok merhametlidir. Talut: Calut'un öldürsen seni kızıma evlendirim.Senni ömrüyün geri kalanında karlığına getiririm. istermisin? dedi. Evet dedi onu öldürmeye karşı kuvvetli olmaya birşey istermisin. dedi. Evet ben koyunalra çobanlık yapıyordum Aslan veya kaplan veya krut geliyor bir koyununu alıyor. Onu yıkıyordum Çeneleri arasını açıyordun onu ağzından çıkarıyordum dedi.

Talut, Davudu aldı ve askerlerinin yanına getirdi. Davud (AS) yolda birtaş buldu. Taş ona Ey Davud beni al ben şu şu kralı benimle öldüren Harun'un taşıyım. diye nida etti onu çantasına koydu. sonrabaşkabir taş gördü. Taş ona beni al ben şu şu kralı benimle öldüren Musa'nın taşıyım. dei. Onu çantasına koydu. Sonra yine birtaş gördü. Taş ona beni al ben Calutu öldürcek seni taşınım dedi. Onu aldı ve çantasına koydu. Savaş için saf tutulduğunda Calut dülle için meydaa çıkı ve teke tek düelle teklif etti. ,Onu Davud cevap verdi. Talut kendisine bir at,bir zırh ve birsilah verdi. Davud giyindive silahı boşandı ata bindi ve yakınan yürümeye başladı. Sonra kral'a gitti Onun çevresinde dalandı diğerleri krktu. Geldikralın karşısında durdu. kral şanın nedir?diye soru Davud ona Allah eğer ben yardıtm etmezse Bu Alah bana bir fayda vermesse beni bırak Calit'u istediğim gibi öldürüceyim dedi. O da dilediğini yap. dedi. Davud, evet derdi ve taşalr koyduğunu çantayı aldı kuşandı sopanını da alıp Calut'a doğru ilerledi. Calut çok kuvetli acımasızdı. Ki tekbaşına orduyu hezimete uğratabilirdi. Üstünde üçyüz rıtlılık demirden yapılan bir z????vardı. Davudu baktığında Allah onun kalbine korku attı. Ona benimle sen mi düello edeceksini dedi. Evet dedi ki Calut çıplak atının üstünde idi ve üzerinde de silah vardı: Köpeklerin geldiğini gbi bana taş ve sopanla mı geliyor sun? dedi Davud (AS) Evet sen köpek'ten daha şer'sin dedi Calut önemli değil seni gök kuşları ile yerin yırtıcı hayvanları arasında paylaştıracğm dedi. Davud yoksa allah seni parçalar dedi. Davud; İbrahim'in ilahının adıyla bir taş çıkarttı sonra bir tane daha İshak'ın ilahının adıyla onu saanına koydu. Sonra üçüncü taş çıkarttı. Yakub'un ilahının adı ile onu sapanına koydu. böylece hepsi tek taş oldu. Davud (AS) sopanı dördündü ve attı Allah ona bir rüzgar verive Taş zırhının burnuna isabet etti. Calutun başı döndü ve miğferini çıkardı. Onu ardından otuz adam daha öldürdü. Allah Teala oruy hezimete uğrattı ve calut yere ölü olarak düşü. Davud onu çekerek getirdi ve Talut'un önçne attı Müslümanlar sevindi şehre sağ salmi ve genimetler olarak gittiler. İnsanlar da Davud'u konuşuyolardı. Davud; Talut'a geldive bana vaadettiğin şeyeri bana yerine gteir dedi. Kralın kızını mehirsiz mi istiyorsun? dedi. Davud: Bana mehir şart koşmadın hiç birşeyim yok. Talut: Sana ancak gücünün yteceğini teklif ederim. Sen çalıkan bir adamsın. Düşmanlarımızın develerinin bir kılıf vardır. Sen onlardan ikiyüzünü öldürüp onarın kılıflarını bana getireceksin ızım karın olacak dedi. Davud onlara gitti Onarın herbirini öldürdüğünde kılıfını ipe bağladı. Ve ikiyüzünü de aynı şekilde düzenledi. Talut'a getirdi Önüne

attı Bana karımı ver. dedi. Onu kızıyla evlendirdi krallığında sanatını ona bıraktı ve insanlarda Davuda meyledip onu sevdiler. Onda çıkça bahsetmeye başladılarBunun üzerine Talut onu hasetledi ve öldümeği istedi.Bunu talut'un kızına Zül Aynen denien bir adam haber verdi. Talut'un kızı Davud'u senbu gece öldürüceksin dedi. Davud kendini kimin öldüreceğini sordu. Babam dedi. Ben bir su çmu isledim. dedi. Kadın: ??? doğru olduğunu görürsün dedi. Davud: O bunu yaparsa kaçmaya gücün yetmez. Fakat bana şarap küpü getir dedi. Kariası onu getirince Yatağının üzerine küpü sakladı kendisinde yatağın altına girdi. Gece yarısı Talut geldi Kocan nerede dedi. Katın yatağında uyuyor dedi. Talut kılıcıyla yatağa vurdu ve şarap attı Şarap kokusunun duyunca alah Davud'a içtiği kadar rahmet eder dedi ve çıktı Sabah olunca hiçbirşey yapmadığını öğrendi Ve bir adamdan birey istersem ban vermeye mecburdu Yoksa belasını benden bulu dedi. Sonra bekçilerini ve korunmalarını çoalttı kabıları kapattı . sonra Davud bir gece ona geldi. Ki gözler kapamış hadyed. Allah Teala bekçileri kör etti ve ona kapıları açtı. Talut'a yataında uyurken geldi. Başının yanına bir okayaklarının yanına bırak ve soluna bir ok yerleştirdi. Sonra çıktı Talut uyandığında okları gördü ve anladı. Allah Teala Davud'a rahmet ediyor. O benden daha hayıllı Onunla zafer katandım onu öldürmeye yöneldim. Ve o bana da üstün geldi. Ama öldürmedi. Dilesiydi bu okları boğazıma sokardrı. Ben ona ne yapabilirdim ki dedi ikinci gece ona ikinci kez geldi. Allah bekçileri göremez etti. Onun yanına girdi. ki Talut uyuyordu. Talut'un abdest aldığı ibriniğini ve su içtiği bardığı aldı. Sakalından kıl elbisesenden bir parça kesti. Sonra çıktı kaçtı, saklandı. Sabah olduğunda Talutbu dturumunu farketti. Davud'un üzerine buhafızlar gönderdi ve onu bulmak istedi. Fakat yakalayamadı. Sonra birgün talut atı ile giderken gölde Davudu yürürken buldu. Ona Bugün onu öldürürüm. dedi izinden koşturdu. Davud korktuğundan kaçtı ve yakalanmadı. Bir mağaraya girdi. Allah Teala örümceğe vahyetti ve mağranın ağzına ağ ördü. Talut uğramaya gelince örümceğin yaptığı ağa bak. Buraya girseydi örümceyin ağı yırtılırdı dedi ve onu bırakıp gitti. Davud ibadet edenlerle birlikte bir dağa geldi. Orada ibadet etti. Alimler ve Abidler Davud'a yaptıklarından ötürü Talut'a karşı geldiler Talut heresi Daövudu öldürmeye teşvik etmeye başladı ve alimlerin öldürülmesine kışkırttı İsrailoğullarındaki bir alim Davudunr öldürülmesine karşı olduğunda öldürülüyordu. Böylece nihayet Allah İsmi azam'ını bilen bir kadına geldi. Ekmekçiye kadını öldürmesini emretti. Ekmeksi ona açdı ve

belki bir alim ihtiyacımız olabilir dedi ve bıraktı. Nihayet Talut'un kelbine tevbe düştü. ve yatıklarına pişman oldu. İnsanlar kendisine açıyarak kadar ağlamaya yöneldi her hece kabirlere gidiyor, ağlıyor ve bana tevbe mi kabul edilip edilmeyeceğini bilecek bir kulu Allah'ın göndermesi için nida ediyordu. Halka onun bu nikaları çoğalınca kabirlerden bir münadi. Ey Talut bizi öldürmei istemedin mi ki şimdi ölü iken bize eziyet ediyorsun. dedi. Bunun üzerine üzüntüsünü ve ağlamasını dah da artırdı. Ekmekçi ona acıdı. Ey kral neyin var? dedi Ona yürüyüşünde benim için tevbe olup olmadığını soracağım bir alim biliyor musun? diye sordu. Ve Ekmekçiye senin durumun da kralın duumun gib ki akşam üzeri bir köye gelmiş bir Horaz ötüncü onu uğursuz saymış. Askerlerine köydeki bütün horozları hiç birisini bırakmayın hepsini öldürün demiş. Uyumayı istediğinde de arkadaşlarına horoz öttüğünde bizi uyandıranı ki gidelim demiş. Arkadaşları da ona sesini duyacağız horoz mu bıraktın demişler arkadaşları da ona sesini duyacağımızı horaz mu bıraktın demişler. Sende yeryüzünde alim mi bıraktın ki horacaksın diye dert yandı zünütünü ve ağlamasını iyice artırdı. Ekmekçi bunu görçene ben sana öldürülbilmen için bir alim gösterdim mi dedi. O har de di ekmekçi üzerinde düşündü ve onu yanında alim bir kadın olduğunu söyledi. Beni ona gönder benim için tevbe olup olmayacağını sorayım. ki o ismi Azam-ı bilen Ehli beyt'tendir dedi erkeklerin öldüğünde kadınları çalışıyordu. Talut kapıya geldiğinde ekmekçi kadın seni gördüğünde korkar, sen benim arkamdan gel dedi. İki kadının yanına vardılar. kadına ben sana insanların en fazla iyilik yapanı değil miyim. Seni öldürmekten kurtarmadım mı. seni korumadım mı? dedi. Kadın evet dedi, benim sana bir hâcetim var. Bu Talut'tur. benim için tevbe varmıdır? diye soruyor dedi. Kadına durum karmaşık geldi. Kadına o seni öldürmeyi istemiyor lakin kendisine tevbe olup olmadığını sana soruyor dedi. Kadın hayır talut'u a tevbe olup olmayacağını bilmiyorum. Fakat bir peygamberin kabrini biliyorum dedi. O ikisini ismail peygamberin kabrine getirdi. Namaz kıldı, dua etti ve Ey Kabir sahibi diye nidandı. İsmail (AS) kabirden çıktı. Toprakta bayıyı silkeledi onlara baktı Meyniz var. Yoksa kıyamet mi koptu dedi. Kadın: Hayır lakin Talut kendisine tevbe olup olmayacağını sana soruyor dedi. İsmail (AS) Ey Talut benden sonra ne yaptın? dedi. O yapmadığım kötülük kalmadı ona tevbe istemek için geldim. dedi. Ona kaç oğlun var? dedi. On oğul dedi. O tevbeyin kabul olmasın için bildiğin ancak şudur Krallığını bırakacak sen ve oğlun Allah yolunda savaşmaya

çıkacaksın.bSonra oğlun öne çıkacak taki senin önünde öldürecekler sonra sen savaşacaksın taki diğerleri öldürüleceye kadar İsmail (AS) sonar kabrine geri döndü ve ölü olarak yattı Talut'da geri döndü ve oğlunun kendisine itaat etmeyeceğine korkarak üzüntülendi. Ey ağladı ki gözlerinin kazaları hastlandı ve vücudu zayafladı Çocukları kendisine geldiler Onlara gördünüz mü. Eğer ateşe alırsam bana fidye verip kurturırmıydınız? dedi. Onlar evet gücümüzün yettiği ile sana fidye veririz dediler. Talut: Eğer size söyleyeceğimi yapmazsanız bu ateştir dedil Onlar: Bizesöyledediler ve onara kısıyı anlattı onlar da sen ölmüşsün dediler. Evet dedi dediler ki senden sonra yaşamakta bize hayır yoktur istediğini canınız güzel buldu dediler Mali ve oğlunu techiz etti. oğlu öne çıktı. ki on oğuldular. Onun önünde savaşılarda ki öldürüldüler sonra o çocuklarının ardından savaşa girdi. Ve öldürüldü Talutu öldüren katil Davud'a bunu müjdelemek için geldi. düşmanını öldürdüm dedi. Davud ondan sonra yaşama agerek yok dedive boynunu vurdu. Talut'un krallığı kırk yılda yıkıldı ve israilloğlları Davud'a geldiler. ona Talut'un hazinelerini verip kendierne kral yaptılar. (Bu İsmail haberlerin senedi vesıhhatı yoktur. Allah'ın sözünü tefsir sahasında bununla delil getirmek ve güvenmek imkanı yoktur.

Kelbi ve Dahak; derler ki Davudun krallığı, Talut'un ölümünden sonra yedi senedir. İsrailloğulları Davud'dan başka tek krala asla itaat etmemişlerir. Bunu "Allah ona mülkü ve hikmeti verdi." ayetiyle belirtir. Hikmetle nübüvveti kasetmektedir Allah Davudda krallığı ve peygamberliği birleştirmiştir. Kral boyunda ve nübüvet boyunda ondan önce bu şekilde hiç kimse hem kralı hem peygamber değildi. Denirki: Mülk ve hikmet; amel ile ilimdir "ona dilediğinden öğretti." Kelbi ve başkaları bununla zırh yapma sanatını kasettiğini onun zırh yapıp satını ve elinin emeği ile geçirdiğini söylerler. Ayrıca kuş dili veböcek karınca verüzgarın sözü eşek kurdu gibi sesleri olmayan, hayvanlarla anlaşması olduğunu da söylenir. Zebur'un kasetildiğini de çıkarılabilir. yine güzel ve nameli ses olduğunda söylenebilir. ki; Allah yaratıklarındnan hiç kimseye onula gbi ses vermemişdi. Zeburunokudunğdan vahşi hayvanlar yakınlaşırlar hatta birbirlerinin boyunlarına sarılırlardı. Kuşlar ona gölgelik oluru. Akan sular dururdu Rüzgar dinerdi. Dahak; İbni Abbas (ra)'dan şöyle rivayet eder:Bu; Allah Tealanın ona yıldızlara uzanan bir zencin vermesidir ki onunbaşı manastırıda idi kuvveti demir kuvetinde rengi ateş renginide boğazı yuvarlak cevherlerle ayrılmış kızgınlıkla mudesser ?? yeşil zümrettendi h avada bir hades bulunumordu Ancak

zencir ses ıkanıyordu böylece Davud onu hades bulunuyordu. Ancak zencir ses çıkarıyordu. Böylece daved onun lades olduğunu bilirdi. Zencire susuzlar dışında suçlular dokunamıyordu. Ve davalarını ancak ona gtroorladı. Davud’dan sonra kaldırılncaya kadar böyle devam etti. Arkadaşına zulmeden bii ki hakkını inkar etmişti zencire geldi. Doğru söyleyen kimse elini zencire uzatır ve onu ilene alırdı. Yalan söyleyen ise ona ulaşamazdı ki bu şekilde hile ve sahtekarlığı onlara ortaya çıkardı. Birkişi arkaaşına ?? bir mcevherini emanetlerdi ve daha sana emaneti geri istedi. Arkadaşı bunu inkar etti. İkiisi davayı zencire götürdüler. Yanında cevher olan kimse bir baştan aldı iini uydu ve cevheri içine koydu. Ve ona duayanayan başadıZencire geldiğinde Cevherin sahibi bana emaleti geri ver dedi. O ise seni bende emanetin bulunduğunu bilmiyoru. dedi. Eğer doğrusylyorsan zenciri al dedi. Sahibi zenciri olaildi Sahtekara da kalk sen de al dendiğinde cevherin sahibine bastonunu tut. ben zencire değişinceyekadar muhaaza et.dedi. Böylece mücevheri sahibine vermiş oluyordu. Sahtekar kalktı ve zencire geldi aldı. Ki Adam Allah’ın onun bana emanet verdiği bu emanetin sahibine ulaşmış olduğunu biliyorsun zenciri bana yaklaştır dedi. Elini uzattı ve onu aldı. Halk şaşırdı. Onun hakkında iyice şphelendiler ve Allah zenciri kaldırdı. “Eğer Allah’ın insanları birbirleriyel defetmesi olmasaydı “Kıraat medinelire ve Yakub???? diye burada ve hac suresine elif le okurlar. Diğerleri elifsiz okurlar. Çünkü Allah ‘ Teala kimseye galip gelemmez. O; tek başına savan yanı fdef eden dir. Elif ile okuyan: Def eden tek kişidtir derler. Ki Aralar Allah4 defetmeyi sana güzelce sağlamış derler. İbni Mucahid; Allah’ın inanların defetmesi ve savması mslmanalrın askerleriyle dir. Müşrikler yeryüzüne galip olurlar mmieri öldürüler mescidelri ve şehirheri yakıp yıkarlar, der Diğer mafessirler de derler ki Eğer Allah’ın müminleri ve iyileri kafirlerden ve facirlerden ayırması olmasaydı yeryüzü üzerinde yaşayanları helak ederdi. Lakin allah mminelrle kafirleri def eder. Salih kimseye de facir kimseyi savar İbni mer (ra)’dan rivayet edilirki Alllah Resulu (sav) şöye buurur “Allah (A.C)

sonra İbni mer bu ayeti okudu: Eğer Allah’ın insanları birbirleriy de defetmesi olmasaydı yeryüzü fesada uğardı. Lakin Allah’a lemler üzerine fazilet sahibidir.”

252- “Bunlar, Allah’ın ayetleridir ki onarı sana hak ile okuyoruz sen elbete gnderilenlerdensin.”

253- “O peygamberin bazısını bazısına üstün kıldık.” Onlardan Allah’ın konuştuğu vardır.” yani kendisiye Allah’ın konuştuğunu bunla Musa (AS) kasdedilir. “ve bazısın derecelere yükselti.” yani Muhammed (sav) Şeyh imam canak bizsim peygamberimize bu ayet gibisi verildi ve işareti ile ayın ikiye bölünemsi mucizesi ile ondan başka hiçü bir peyamber taltif edilmedi. ki daha onun ayrılığına hurma kötülüğünün ağlaması, Hacerül Esvedin üzerine kavga iken teslim oması, hayvanların konuşması ve onun risaletine şahadet etmeleri, parmaklarının arasında n şu fişkırması ve sayılamayacak delliller ve mucizeler En zahir mucisi ise iyer ve gök ehlin onun mislini getirmekten aciz oldukarı kur’andaki Ebu Hüreyre neden rivayete edilirki Allah Resulu (sav) Ona gelen sadec Allah Teala ‘nın bana vahyettiği vahiydir. Kiyamet gününde onların çoğunun tabi olacağının ben olduğunu umuyorum. buyurur. Cabir bn Abdullah’tan da şöyle rivayet edilir. Peygamber (sav) buyurur ki bana benden önce kimseye verilmemiş şu beş yey verildi bir aylık yürme mesafesinden gök gürültüsü ile yardım gördüm. Benim için yeryüzü mescid ve temiz kılındı. Ümmetimden bir adam he nerde namaz vakti gelirse kılsın. Benden önce kimseye hehal kılanmamışken ganimetler bana helal kılındı. Bana şefat hakı verildi. Peygamber kavmine özel olarak gönderilirdi ben insanlara genel olarak gönderildim.” Ebu Hüreyre’den peygamber (sav) “Peygambere şu altı şey ile üstün kılındım. Bana az söyle çok şey ifade etme sanatı verildit. Gök gürülüsü ile yardım edildim. Ganimetler bana hela kılındı. Yeryüzü benim için mescid kılındı. Bütün mahlukata peygamber gönderildim. Peygamberler benimle son buldu.”

“Meyrem ğlu İsaya’ya beyyineler verdik. Onu ruhul kudusle destekledik.Eğer alah dilesiydi onlarda sonra gelenler birbiriyle savaşırmazlardı. “yani peygamberlerden sonra “kendilerini beyyinilerinden gelmesinden sonra lakin ihtilaf ettiler. Onlaradn iman eden “Allah’ın azlı ile imanın da sebat eden ve inkareden oldu. Allah’ın kendisini yardımsız bırattığı kimseler vardı. Allah dilesiydi birbiriyle savaşırmazlardı. “tekil için tekrar eder.³ Lakin Allah istediği şeyi yapar³ Dilediğini kimseye faziletinden olarak başarı verir. Dilediğine adaletinden olarak yardım etmez. Bir adam bunu Ali bn Ebi Talib⁴e sordu: Ey müminlerin Emiri bana kaderi anlat buna cevaben dediki: O karanlık bu ylodur . Ona girme adam sruyu tekrar sordu. Derin bir denizdir.

ona sığınma dedi. Adem soruyu üçün kez tekrarlayınca Allah’ın yeryüzündeki bir sırrıdır. Sana karşı gizlenmiştir. Onu sorma diye

cevapladı.

254-"Ey iman edenler sizi rızıklandırdığımız şeylerden infak edin." süddi derki bunla farz kılamış olan zekatı murad eder diğerer ise bununla nafile oan sadakayı e hayıra infak etmeyi kastedtiğini anlarla. "Alişverişin dostluğun ve şefaatin olmadığı bir günün gelmesinden önce yani o günde fidye vererek kurtarma olmazki; alışveriş olarak zikredilen husus budur. Çünkü fidye vermek kendini sain olmaktır. Dostulk aynı sadka yoktur. Şefaati ise ancak Allah'ın izni ile. Kıraat İbni Kesir ve basralılar hepsini nasb ile okurlar. İbrahim suresinde de keralik ?? dir Tur suresinde ? şeklindedir. Diğerleri hepsini raf hareke ve tenvinle okurlar. "ÖVe kafirler onlar zalimlerdir. "Çünkü onlar ibadeti layık olmayan mevkiye yapıyorlar.

255- Ondan başka ilah olmayan hay ve kayyum Allah'tır. Ubey bn Kab (ra)'dan Allah resulu (sav) 3ey Ebu Münzir Allah'ın kitabının hangi ayeti en büyüktür?" buyurdu. "ondan başka ilah olmayan hayve kayyum allah4tır dedim. Göğsüme vurdu sonra Ey Ebu Münzirilimseni illetsin. dedi Sonra muhamedin canı elinde olana yemin olsunki bu ayete arşın ayağındaki meleğin kutsadığı bir dil ve iki dudak vardır." buyurdu.

Ebu Hüreyre'den Allah Resulu (sav) beni ramazan zekatını korumakla görevlendirdi Birisi bana geldi ve yiyecek istedi. Onu tutum ve seni kesinlike allah Resulu (sav)'e götüreceğim dedim. O ben muhtaç biriyim geçirdirecek ailem var ve çok sıkıntım var. dedi. Onun salıverdim. Sabahladım Allah Resulu (sav) Ey Ebu Hüreyre dün gec esirinne yaptı diye sordu. Ey Allah'ın Resulu sıkıntığndan ve ihtiyaçından şikayet etti. ona acidım ve salıverdim dedim. Buyurdiki "sana yalan söylemiş tekrar geri dönecek. "Allah Resulu (sav) sözü sebebiyle tekrar geri döneceğini biliyordum. Onu gözleim Yiyecek istemeye geldi onu tuttum. Seni kesinlikle Allah Resulu (sav) götüreceğim dedim. Beni bırak ben muhtacım. Ailem var geri dönmeyeceğim dedi. ona açdım ve bıraktım. Sabah olunca Allah Resulu (sav) bana Ey Ebu Hüreyre dün gec eşinin ne yaptı" buyurdu Ey Allah'ın resulu sıkıntısından ve ihtiyacından şikayet etti. ona acidım ve bıraktım dedim. "Yalansöylemiş geri dönecek." buyurdu. Ona üçüncü kez gözledim. Yiyecek olmaya geri geldi. Onu tuttum. seni Allah Resulu (sav)'e götüreğim bu üçüncü kez oldu dönmeyeceğinisöylüyorsun sonra dönüçyorsundedim o beni bırak Allah'ın seni faydalandıracağını kelimeler öğretirm dedi. O n edir? dedim. Dediki yatağına yatığında ayetel kürsi'yi oku. Sonuna kadar bitir. Alah'tan sonra bir muhafız verilir. Sabah oluncaya kadar şeytan sana

yaklaşamazBöylece onu bıraktım. Sabah olu. Allah Resulu eserin dün gece ne yaptı buyurdu. Dedinki Ey Allah'ın Resulu Allah'ın beni faydalandıracağı kelimelir bana öğretceini söyledi. Onun bıraktım.” o ne imiş? buyuru. Bana yatağına yattığında başından sonuna kadar ayetil kürsiyi oku. Allah'tan sana bir koruyucu verilir. Sabah oluncayakadar şeytansana yaklaşamaz dedi dedim. İnsanlar h9ara kaşı hırslıdırla.Bunun üzerine Allah Resulu (sav)”O yalancı olduğu halde sona doru söylemiş Ey Ebu Hüreyre üç geceden beri kiminle mutahab olduğunu biliyormusun? buyurdu. Hair dedim.”O şeytandır buyurdu.

Ebu Hüreyre'den Allah Resulu (sav) şöyle buyurdu.SAbah olduğunda ayetel kürsiyi ve basından iki ayeti de kouyan kimse akşam oluncyaa kaar o gününde korunury Akşam odunda o ikisiöni okuyan kimese sabah oluncaya kadar bu gecesinde korunu.” “Allah” Mübteda üzere raf'dır. Haberi “Hay olan onda başka ilah yoktur.3 dur Hay hayat sabihib olarak ebediyat üzere daimi baki kalandır. Hayat kayyum Allah Teala'nın sıfatındandır.

Kıraat Amr bn Mesud ??diye okur. Alkame ?? aynı manada bütün dillerdeki mucahid kayyum herşey üzerine kaim olandır der. Kelbi her nefis üzerine kaimdtir der O; işleri ikame edendir diye de açıklanır. Ebu Ubeyde ise kaybolmayan ve yok olmayan dtiye anlar. “Onu ne bir uyuk ne de bir ımızganda alır.” Senetüuyku basmasıdır. ki hafif uyku diye anlaşılır uyur ile uyanıklık arasında bir haldir. Buna göre mızganma ve gaflet diye tercüme edilebilir. Uykuise bizzatihi akli ve kuvti ortadan kaldırıcı ağırlıkla halidir mufaddal ed-Dabii deki senetü yani hafif uyku başka olur. Uyku ise kabtedir. Imızganma ve hafif uyku gerçek uykunu başlangıcıdı. Yine denirki ımızganma başa uyku basması ise gözlerdedir. Gerçek uyku ise kalbtedir.Eşyayı bilmeyi engelleyen kalbe düşen ağırlık hail uyuk olarak nitelendirilir.Allah Teala uyku halini kendinen nefyetmiştir. Çünkü uyku bir afedir. ki Allah afetlerden münezzehtir. Ayrıca uyku bir değişimdir. Değişim ise allah'a caiz olmaz. Ebi Musa4dan Allah Resulu (sav) beş kelimeyi bize hep söyledi. “Allah uyumaz. Ona uyaması gerekmez. lakin o teraziyi indirir. Ve ona gecenrin amelini gündüzün amelinden önce gündüzün ameini gecenin amelinden öne ona koyar. Onun hicabı Nurdur Eğer onu açsa mahlukatının gözünün kendisine ulaşacağı yüzünü secde yerleri yanardı.” bu hadisi Mesud bir kez de İbni Ömer'den rivayet eder orada hicabı ateştir. ifadesiyle yer alır (46)

“Yerde ve gökte olan şeyler onundur.” mülk ve yaratma olarak” onun katında şefa'at eden ancak onun izini ile şefat eder. “ yani onnu emri ile “onların arkalarında ve elleri arasında olanları bilir.” Mucahid, Ata ve Süddi derlerki elleri arasında olanlar dünya işleri ve dünyada ki hallaridir. Arkalarından olanlar ise ahiret teki durumlardır. Kelbi ise ellerinde arasında da Ahiret demektir. Çünkü onlar ahirete doğru ilerlemektedirler. Arkalarında olan ise dünya’dır. Çünkü dünyayı arkalarından bir akmaktadırlar der. İbni Cereyre Elerinin arasında olanlarında olan şeylerdir. arkalarından olanise onlardan sonra olan şeylerdir. der. Mutatil ise ellerinin arasında olan şey meleklerden önce olan durm arkalarında olan ise onların yaratılmasından sonraki durumdur der.

Yine şöyle denebilir ellerin aramad olan şeyş yani önlerine olanşey hayır ve şeyden olarak Allah’a getirdikleridir. arkalarından olanise onları yapan faillerir. “onun ilminden hiçbirşeyi kuşatamazlar” yani Allah’ın ilminden “dilediği kadarı müstesna” onları muttali eder. yani; peygamberin haber verdiklerine dilediği kadarı dışına gaybul ilminden hiçbirşeyi kimse bileze. ki aynı anlama şöyle buyurur. “Bir peygamber razı olan dışında kimseye gayb üzere izhar etmez” “Onun kūsüsü yeni ve gökleri kaplamıştır.” yani doldurmuş ve kuşatmıştır. Müfessirler kürsi hakkındaihtilf ederler Hasan; Onun Arşın kendisini üldüğünü söyler. Ebu Hüreyre (ra) kürsi arş’ın önündeki yerdir der. Ayetin manasındankürsünü genişliği yer ve göklerin genişliğ gibidir ifadesi çıkar. Haberlerde şöyle yer alır”Yerve gökler kürsü’nin yanında bir göldeki bir taş gibidir. Ve Kürsi Arş’ın yanında göldeki bir taş gibidir.” İbni Abbas (ra)da şöyle rivayet edilir” Gökler yeti kat, yerler yedi kat’dır. Ve kürside onların yereri gibi yedi tane vardır. ki, bir kalkana atılmışlardır.” Ali ve Mukatil kürsinin herbir sutunun uzunluğu yedi kat gökler ve yedi kat yer gibidir. ki o Arşın önündedi. Kürsi’yi dört melek taşır. Herbir meleğn dört yüzü varır. Onların ayakları yedi kat yerin altındaki sahra’daki yürüyerek beş yüzyıllık yoldur. İnsanlığın efendisi Adem (AS)’ın suretindeki bir melek vardır. O yıldan yıla hayvanlar için rızık ister. Buzayğıya tapıldığından beri onun yüzüned ayıp duygusu ifadesi vardır. Ve birmelek yırtıcıların efendisi suretindedir. ki; O; aslan’dır Yıldan yıla yurtuca hayvanlar için rızık ister. Yine Kuşların efendisi suretinde birmelek vardır.ki O; akkabadır” kuşlar için yıldan yıla rızık ister. Bazı haberde şöyle geçer. Arş ıtaşıyan melekler ise kürsi’yi taşımaya melekler arasında karanlık yetmiş ve nurdan yetmiş perde vardır. Herbir perdenin kalınlığı

yürüyerek beşyüz yıllık yoldur. Eğerbu olmasaydı küriyi taşıyan melekler, arşı taşıyan meleklerin nurundan yanarlardı. Said bn Cübeyr, İbni Abbas'tan şöyle rivayet eder. Alah Kürsi ile amelini murad eder ki bu mucahidin de görüşüdür. Bundan doayı ilim için kulanian sahife'ye kurrasene denir. Yine onun kurisisi onun mülkü ve sanataı sahifye kurrase denir. Yine O'nun kürsi'si onun mülükve sanatı ile açıklanmıştır. Araplar eski mülkü, kürsi olarak adlandırırlar.

“Onu zorluk vermez.” yani ona ağırlık vermez ve meşakkatli değıildir. Ayette geçen Ade fiil ağır gelmek anlamında kullanılır.” o ikisisini korumak “ yani yer ve gökleri korumak” o yücedir.” yarattıkları mahluklarından üstündür. Eş ve benzerlerden meteaidir Yine mülkü ve saltanatı ile yücedir. denebilir. Azim'dir kendisinden daha büyük hiçbir şeyin olamaycağı bir büyüktür.”

265- “Dinde zorlama yoktur.³ Saidbn Cübeyr İbni Abbas'tan şöyle rivayet eder.”Ensar kadınları miklat” oluyorları. Miklat, çocuğı yaşamayan kadına denirdi. ki kadın eğer çocuğı yaşarsa onu yahudi yapmaya nezlerdi. Ve bir kadın çocuğı yaayınca onu yahudlere verdi. İslam geldiğinde olandan böyle yapanlar vardı. Nadir oğulları sürüldüğünde işlerinde ensardan çocuklar vardı. Nadir oğulları süldüğünde işlerinde ensardan çocuklar vardıEnsar çocuklar geri olmayı istedi. onlar ise çocuklarımızdır kardeşlerimizdir onlar dediler ve vermek istemidel Bunun üzerine bu ayet indi. Allah Resul (sav)arkadaşlarınız muhayyer bırakılmışlardır. Sizi seçerlerse sizdedirler onları seçerlerse onları kendileriyle birlikte sügün edin buyurdu. Mucahid şöyle der Evs'den yaudilerden süt emziren insanlar vardı. Alah Resulu (sav):Nadiroğularını sürgün edilmesini emrettiğind onlarda süt emzirenler onlarla birlikte gidelim onarın dinlerini din kabul edelim dediler. Bunun üzerine onların aileleri kendilerini men etti. ve bu ayet indi. Mesruk Peygamber (sav)'iön gönderilmesinden önce Ensardan salim bn Avf” oğullardan birinin hristiyan olmuş iki oğlu vardır. İkisi medineye yiyecek taşıyan hristiyan bir grupla geldi. Babaları onarı tutu ve müslüman oluncaya kadar sizi bırakmam dedi. ve Allah Resulu (sav) ‘e kavgalarını getirdiler. Ey Allah'ın Resul benim parçam ateşe girsin de ben bakayım mı? dedi. Bunun üzeire Allah Teala “Dinde zorlama yoktur” ayetini indirdi. Babaları da onların yolundan çekildi. Katade ve Ata ayet cizeyyi kabul ettikerinden ehli kitap hakkında nailoldu. Araplar iktabı olmayan ümmi bir ümmet idi. Onlardan islam'dan başka bir din kabul edilmiyordu. Gönüllü veya gönülsüz müslüman olduklarında Allah

Deala “Dinde zorlama yoktur.” ayetini indirdi ve müslüman olmaları veya cizye kabu etmelirene kadar ehli kitap ile savaşılmamasını emretti. Ehli Kitaptan ciye veren kimse islam’ı kabul etmeye zorlanmadı. Denirki busavaşın emredilmesinden önce başlangıç idi. Ve kılıç ayetiyle mensuh oldu. Bu; Abdullah bn Mesud’un görüşüdür. “Doğru yanıştan ayrılmıştır.” yani iman; küfürden hak batıl dan “Tağutu inkareden kimse” yani şeyteni ki Allah’tan başka tapılan herşey tağut’tur denir. Tağut, insanı azdıran saptıran şey demektir. Tuğyan’dan faul vezninden isimdir. Kelimedeki te harfi fiilin son harfinden bedel olarak eklenmiştir Hanut ve tabut gibi te bunlarda münennislik hesinden bedeldir ve Allah’a iman eden sağlam kulpa tutunmuştur.” yani dinde muhkem sağlam akda sarılmıştır Vusaya Evseku kelimesinin müennes halidir denirki sağlam kulp Allah’ın rızasına ulaştıran sebeptir. “ona kopmak yoktur.” yeani o kulpun kopması kesilmesi mümkün değildir.” Allah semedir” onlara islama girmeleri için dudalarını duyandır. Alimdir. onların iman etmelerini arzuyla istemeni bilendir.

257- “Allah iman edenlerin velisidir.” onların yardımcısı destekçisidir. Onları sevendir. diye de anlaşılabilir denirki onların işlerini üstüne olan velidir başkasına onları havale etmez. Hasan; onalrın hadiyetinin velisidir diye açıklar.” onları karanlıklardan nura çıkarındır. yani küfürden imana vakıdı derki kuranda karanlıklardan nurua çıkarmak olarak geçen her ifadededen kasdedilen küfür ve imandır. Ancak Enam suresinde gece ve güzü anlatmak için de aynı ifadeler kullanılmıştır. Küfür, yolunun karmaşıklığı sebebiyle karanlık olarak, islamda yolunun açık ve belirginliği sebebiyle d nur olarak adlandırılır. “ Ve inkar edenerin veliliri tağuttur Mukatil kaab bn Eşref Hubey bn Ehtab ve Dalalatin önderlerinden diğerleri demektir der” onarın nur’dan karanlıklara çıkarır.” Onları nur’dan yani aydınlıktan karanlığa çağırırlar Tağut hem müzekker hem müenes hem tekil hem çğul olabilir. Allah Teala müzekker ve tekil olarak “Onu inkar etmekle emredilmişler iken Tağutu davalarını götürmeyi istiyorlar” buyurur. Müennes olarak “Tuğuta tapmaktan ictinab edenler” ve çoğul oarak “onları karanlıklardan Nur’a çıkarırlar” buyururEğer onlar kafirler oldukalı halde Nur’dan karanlığa insanları nasıl çıkarabilirler, ki asla nur’da bulunmadılar diye bir sorulursa şöyle cevap verilir. Onar yahudilerdir kitaplarında belirtilen esaslara şöyle cevap verilir. Onlar yahudilerdir kitaplarında belirtilen esaslara göre gönderilmeden önce Muhammed (sav)’e inanyorlardı. ki gönderildiğinde onu inkarettiler. Veya denirki mu bütün kafirler

hakkında ummuma hitaptır çıkarmak bir yere girmekten engellemektir. Allah Teala Yusuf (AS)’dan heber verirken “Ben, Allah’a iman etmeyen bir kavmin milletini terkettim” buyurur. ki Yusuf (AS) asla onların milletleri içinde olmamıştır. Çıkmak bir manad asla bulunmadığı bir şeyden çıkmak veya şeyi terketmek olarak da anlaşılabilir. “İşte onlar cehennem ashabıdır. Onlar onda ebedi kalıcıdırlar.”

258- “Rabbi hakkında İbrahime delil getireni görmedin mi?” Manası şöyledir. Ey Muhammed İbrahim ile mücadele ve kavga veren haberi sana ulaştı mı? Bu kimse Nemrud’dur İlk defa başına taş giyen yürüyende kibirlenen ve rububiyeti iddia eden O’dur. “Allah’ın kendisine mülk vermesi ile “yani allah’ın ona mülk ve krallık vermesi ile azdı .Bu mücadele onun krallık şımarıklığından ve azgınlığından ileri geliyordu. Mucahid derki yürüyündeki ki krallar dört tanedir.-3 ikisi mümin ikisi kafirdir. Mümin olanlara gelince Süleymanve Zülkarneyn kafirlere’e gelince Nemrud,Buhtarasır’dır. Bu numaradanın zamanı hakkında alimler ihtilaf ederler mukatıl İbrahim putra kırınca Nemrud onu zindana kapattı sonra ateşte yakmak için çıkardı ve onu bizi davet ettiğin rabbin kimdir. Dedi. İbrahim “Rabbim diriltir. ve öldürür” dedi diye belirtir.3 Diğerleri ise derlerki Bu; ateşe atılmasında sonradır insanlar Nemrud4un zamında kıtlık çektiler. ki yanında yiyecek olan birinden yiyecek istemeye geliyorlardı. Yiyecek istemeye ona biri geldiğinde ona rabbni sorar eğer sensin diye cevap verirse ondan yiyecek satın alabilirdi. İbrahim de ona gelenler arasında gelmişti. Nemrud ona rabbin kim dedi. İbrahim “Rabbim diriltir ve öldürür” diye cevap vardı. On a delil getirmekle ve tartışmakla mesgul oldu ve hiçbirşey vermedi.Bunun üzerine İbrahim geri döndü Bir kum yığınınu uğradı Ondan ailesini kalbinlerini hoşnut etmek için aldı. Evine geldi ve uyudu. Karı getirdiğne baktı ve aştığında gördüğü cömertçe almış yiyeceklerdi.Ona yiyecekler yaptı ve ona getirdi İbrahim nereden geldi bunlar dedi. Eşi getirdiğnden yaptım dedi.rı Böylec Allah’ın kendiini rızıkladığını anladı ve Allah’a hamdetti Allah Teala “İbrahim Rabbim diriltir ve öldürür dediğinde buyurur3 ki bu cümleinin cevabı zikredilmemiştir. Takdiri ise şöyledir Ona Rabbin kim dedi. İbrahim de “Rabbim diriltir ve öldürür. “diyec cevap verdi. Kıraat Hamza ???diye ya harfini sukunla okur. Daha şaşak şunarı da??? Hamza bütün bu yerlerde yayı sukunla okur İbni Amir Kisai de ?? İbni Air ?? de munafıktırlar Diğerleri ise bunlafetha ile okurlar.

“Dediki” bir adam olarak Nemrud’ ben de diriltirim ve öldürürüm” Medineliler?? yi elif ile ve elif mefluh veya mazmum okunduğuna ola vasl haline med ile okurlar. Diğerleri elifsiz okurlar. Ve hep birlikte elifde vakfe yaparlar müfesirlerin çoğunluğu şöyle açıklarlar Nemrud iki adam çağırdı birisini öldürdü. diğerini serbest bıraktı. Böylece katletmeyi öldürmek katletmemeyi de diriltmek kabul etti. İbrahim de onu yenmek için başabir delile geçti. ki onun delili kuvvetli bir delildi. Çünkü O; diriltmekle ölüyü ddiriltmeyi kasdetmişti. Onun benim öldürdüğümü sen dirilt eğer doğru söylüyorsan demesi hakkı vardı. İkinci delile birinciden daha açık olduğu için seçti. “İbrahim dediki Allah güneşi doğudan getirir. Sen de batıdan getir ve kafirler şaşsa kaldı.” yani hayretlere düştüler ve delillerini boşa çıktı. Eğer niçin şaşsa kalsın ki İbrahime rabbinden sen iste batından getirsin de görelim demekle karşılık verme imkanı verdi diye bir sorul sorulursa şöyle cevaplanır. Nemrud bunu soradı çünkü eğer bunu isterse ibrahim’in rabbine dua edip Allah’ın da bu bu duayı kabul ederek kendisini rezil etmesinden korktu Allah’ın bu numaraya ona delil için veya İbrahim (AS)’ın mücezisi olarak ortaya koymamıştı tepsit etmesi en doğru olanıdır.” Allah zulm kavme hidayet etmez.”

259 “Veya bir köye uğrayan gibi Bu ayet birinci ayette bağlantılıdır. Açıkça söyler Rabbi hakkında delil getireni görmedin mi? ve bir köşe uğrayan gibisini görmedin mi? Bu ayetin takdiri şu kelimede olabilir. Rabbi hakkında İbrahime delil getiren ve bir köye uğrayan gibisini görmedin mi? Uğrayan bu kimsenin kim olduğu ihtilaflıdır. Katade ikrime ve dahhak o Uzeyr bn Şurhaya’dı derler. Vehb bn Münebbih ise Ermiya bn Selkiya’dır derler. Ki harun (AS)’ın torunlarıdır. Hızır (AS)dı Mucahid ise onun baas’da şüphe duyan bir kafir olduğunu söyler. Alimler bu köy hakkında ihtilaflı ederler Venb ikrime ve katade beyti makdis olduğunu söylerler. Dahhak Mukaddes toprak’lardır der Kelbiye göre ise Sabir abad şehridir. Süddi’ye göre selmamab şehridi yine Deyru herakls şehridir. Yine Allah’ın yurtlarından binler halinde çıkanları helak ettiği yerdir diye de söylenir. Beyti Mekdasten iki fersah uzaklıkta olan üzüm köyüdür de denilir.” o ki O çökmüş halde idi.” “çatıları üzerine “Denir ki her bina bir çatıdır. Manası şöyle olur. Çatılar düşmüş sonra üzerine duvarları da yıkılır” “Dediki Allah bunları ölümlerinden sonra nereden diriltecek” Muhammed bn İshak’ın Vehb bn Münebbih’ten rivayetinde göre bundaki sebep şöyledir. Allah Teala Ermiya’yı israiloğullarının kırdı Naşiye bn Emus’a kırdığında doğru olması için

gönderdi. Ona Allah (cc)den hayır ile geldi İsrailoğullarında sözler çoğaldı ve günahlara bindiler. Allah Teala Ermiya kavmine nimetlerini zikretmesini onlara sözlerini haber vermesini ve onları kendisine çağırmasını vahyetti ermiya ben zayım seni güçlendirmessen ben acizim beni ulaştırmassan ben yarımsız kalmışım bana yardım etmessen, dedi Bunun üzerine Allah (cc) Ben sana ilham ederim dedi. Ermiya ne diyeceğini bilmeden onlara kalktı. O vakitte Allah ona taaf sevabını ve günah cezasını açıkladığı uzun belığ bir hutme ilham etti ve hutbenin sonunda Allah'tan şöyle dedi. İzzetimle yemin ederim ki hakim insanın bile şaşıracağını bir fitneyi onlara hazırladım onlara heybet verdiğim ve kalbinden acımayı çekip aldığım kuvvetli bir iranlıyı musallet ettim. Ki ona karanlık gece'nin koyuluğu gibi çok sayıda insan ona tabi olacak. Sonra Ermiya'ya söyle vahyetti. Ben israiloğullarını ve Babil ehlinde yafes'i helak edeceğim onlar Nuh (sav)'ın oğlu Yafes'in çocuklarındandırlar. Ermiya bunu duyanca bağırdı ve ağladı, elbisesini yırttı, başına toprak attı. Allah onun ağlamasını işittiğinde ona Ey Ermiya vahyettiğim sana zor mu geldi buyurdu . O Evet ya rabi israiloğullarında gizlediğim şeyi görmemden önce beni heak et. dedi. Allah Teala izzetime yemin olsunki Senden önce bunda emir gerçekleşinceye kadar israiloğullarını helak etmiyeceğin buyurdu. Ermiya buna sevindei ve hoşuna gitti. Musa'yı hak ile gönderene yemin olsunki İsrailoğullarının helakına razı olmam dedi. Sonra kral gldi ona bunları haber verdi ki kral salih idi. Müjdelardi ve senindi Rabbimiz bize azad ederse çok günah işlemezdir eğer biri affederse bu ada onun merhametindendir dedi. Sonra onlar vahyin ardından üç yıl kaldılar ve günah işlememeye gayret ettiler. Bu onların helak edilmesinin yaklaşmasın dandı. ki vahiy azalırdı. Kral onları tevbeye çağırdı Onlar yapmadılar Bunun üzerine allah üzerine buhtunnası muşallet etti. Altıyüzbin kişilik orduyla beyti Makdise doğru yola çıktı. O yola çıkınca Kral'a haberi geldi. Ermiya'ya Allah'ın sana vahyettiğini iddia ediyordun nerede dedi ErmiyaAllah vaadinden dönmez. Ben ona güveniyorum dtedi Süre dolmaya yaklaştığında Allah; Ermiya'ya israiloğullarından bir adama benzeyen bir melek gönderdi. Ermiya ona: Sen kimsin dedi: O;ben israiloğurından bir adamım sana geldim. Akrabalarım hakkında senden fetva istiyorum dedi. Akrabalarım geldim. Onlaar iyilik yaptım onlara ikramımız yaptım benden hoşlanmmadılar bana onlar hakkında fetva ver dedi. Ermiya Allah ile aradaki konud u iyilik yap ve onlara var hayır müjdele diye fetva verdi.

Melek ayrıldı günlecre kaldı ve sora bu adamın suretin de ona geldi önüne oturdu. Ermiya ona sen kimsin dedi. O Ben akrabalarım hakkında senden fuetva istemeye gelen adamım dedi. Ermiya Şimdi ahlakları sana karşı değişti mi? dedi. Ey allah'ın peygamberi seni hak ile gönderene yemin olsunki insanlardan birinin geldiği kerametın ancak kendisine Allah'ın merhameti olarak bildim. Onu onlara sundum diye cevapverdi. Ona peygamber Ermiya (AS) geri dön onlara iyilk et. Ve salih kullarına iyilik veren Allah'tan onlara iyilik yapmasını iste dedi.

Ve Melek ayrıldı. Günler geçti ki buhtunnasır ve askerleri beyti Madsis'in çevresine birçok çekirge ile gelmişti. İsrailoğulları onlardan korkutalı. kralları Ermiya'ya ey Allah'ın peygamberi Allah'ın sana vaaadettiği nerede dedi. O ben Rabbime güveniyorum diye cevap verdi. Sonra Melek; Ermiya'ya o; beyti Makdisin duvarında otururken ve vaadettiği rabbinin yardımına sevinirken geldi. Önüne oturdu. Ermiya ona sen kimsin diye sordu. O ben sana arkabalarım hakkında ikikez fetva istemeye gelen adamım dedi. Peygamber onarın olduklarından gafletten uyanmaları vakti gelmedi mi? dedi Melek ona Ey Allah'ın peygamber, herşey onlara sabrettiğim günden gönce onlardan bana bela oluyordu. Bu gün onlar Allah'ın razı olmayacağı bir amelde göndüm. dedi. Peygamber onlara hangi amel üzerinde gördün dedi. Allah'ın hoşlanmayacağı büyük bir günah üzerinde gördüm. Allah için kızdım sana haber vermeye geldim. Seni hakla peygamber olarak gönderene yemin olsunki senden ancak Allah41 onlara çağırдың şeyi isterim onarı helak edeck dedi. Ermiya ey yer göklerin malik eğer doğru üzerinde iseler onları bırak, eğer razı olmadığın bir amel üzerine iseler onalı helak et dedi. Cümle Ermiya'dan çıktığında Allah gök'ten Beyti Makdisebir yıldırım gönderdi. Kurban yerini yuttu ve şehrin kapılarından atı kapısı yere geçti. Ermiya bunu gördüğünde bağırdı ve elbisesini yırtıp başına topraklar attı. Ve ey Malik bana vaadettiğin sözün nerede dedi. Bunun üzerine ona onlara isabet eden bela ancak senin duan ve fetvan ile verildri diye nida edildi. Peygamber bu soru sorarın rabbinin elçisi olduğunu anladrı. Ermiya'yı vahşi hayvanlara kaşıncaya kaar uçurdu. Buhtunnasır ve askeleri Beyti Makdise girdi ve Şam'ı çinedi tamamını yok edinceye kadar İsrailoğulları öldürdü. Beyti Makdisi yerle bir eti. sonra askerlerine herbir adamın zırhının içine toprak doldurmalarını emretti. ki aynı şekilde Beyti Makdise atmalarını onlar dolduruncay kadar yaptılar. Sonra onlara ki şehirde olanalı Beyti Makdiste toplamalarını emretti. Onların yanında İsrailoğullarından küçük büyük herkesi toplandı. Onlardan

yetmiş bir çocuk seçti ve yanında bulunan Krallara onları taksim etit. Her bir kral'a dört çocuk düştü. Geriye kalan İsrailoğullarını ise üçe "veya hata yaparsak" "Denir ki manası kasıd ve amd'dır falan kasdettiğinde hata etti denir yani bir iyi yaptında o işi yanlış yapmış olmaktadır. Çoğunluk bunun bilmeme veya unutma olan hatadır derler. Çünkü kasden işene günah af edilmeyecek durumdadır ki aksine Allah'ın dileminde gerçekleşmiştir hata affedilecek olan durumdur. Peygamber (sav) "ümmetimden hata unutma ve zorlandıkları şeyler kaldırılmıştır." buyurur. (57) "Rabbimiz üzerimize yük yükleme" yani yapamayacağımız ağır ahid ve and yükleme." yani yapamayacağımız ağır ahid ve and yükleme ve terketme ve aksini yapmada bizi cezalandırma "bizden öncekilere yüklediğin gibi." Yani Yahudiler mucahid, Ata Katada, Suddi Kelbi ve birgrubua göre de örüşü Yapmadıklarında yahudileri azaplandırığın gibi şeklinde yaçıkalamadır ki bana şu ayet de delalet eder"sizin üzerinizden yüküm alındı" yani ahidin manası şöyle açıklanır." Bizden önceki yahudilere şiddetlendirdiğin gibiişi üzerimize şiddetlendirme zorlaştırmakı Allah onlara elli vaki namaz farz kılmış ve mallarını dörtte birini zekat vermelerin dahası elbiselerine bir necaset bulaştında oraya kesmeerini emretmişti. onlardan biri günah işlediğinde günahı kapısına yazılmış olurdu. İşte yuhadilere buna benzer ağırlıklar ve zorluklar verilmişti. Bu manayı ifadereler osman Ata, Malik bn Enes ve Ebu Ubeydedir "Onlarda üzerlerinde olan kelepçelerini ve yüklerin kaldırdı." Kavli buna delalet eder Isr tevbesini bulunmayan bir günahtır manası buna göre onun gibisinde bizi masum kıl şeklindedir. onda aslano akıl ve ahkam'dır. "Rabbimiz gücümüzün yetmeyeceğini bize yükleme" yani fakat edemeyeceğimiz ameleri bize teklif etme. Bunu nefsin vevseseri olduğu söyleri. Makhul'dan rivayet edildiğine göre bu kuvvetli cinsi münasebet arzusudur. İbrahime göre sevgidir. Muhammed bn Abdülvahhab'a göre aşk ibni gereycee göre maymun ve domuza döüştürmedir Düşmanalrı sevindirme olduğuda söylenir. Yine ayrılık ve kopukluk oldğuda söylenir ki ondan Allah'a sığınırız "bizi affet" yani bağışla, günahlarımızı sil" bize mafiret et." yani günahlarımızı ört bizi rezil etme "bize merhamet et.3 Biz amele ancak sana itaatle nail oluruz sana masiyeti ancak senin rahmetinle terketiriz. "Senr mevlamızsın" yar dımız, koruyucumuz ve velimizdir."Kafirler kavmine karşı bize yardım et. " Said bn Cübeyr, İbni Abbas (ra)'dan şöyle rivayet eder. "Rabbimiz guranını isteriz." Allah buyuruki" sizi mağfiret ettim." unutursak veya hafa yaparsak bizi muhafaz etme.3 buyuruki size yük yükleme"

gücümüzün yetmeyeceğini bize yüklem” buyuruki yüklemem.”bizi affet sonuna kadar buyuruki sizi affettim sizi bağışladım sizi merhamet etim ve kafirler kavmine karı size yarım ettim. Muaz bn Cebel; Bakara suresini bitirdiğinde Amin derdi Abduluh’dan şöyle rivaet edilir Allah Resul (sav) yürütüldüğünde yedince kat gökte şiddetül munteha getirildi ki yeryüzünden yükseltmişti. Ondan alındı ve onun üzerinde olan bir yere ulatı. Allah bu durumun ifade için.” Sidre’ye iörten örtür” buyrdu. Ve Allah Resulu (sav) üçşey verildi beş vakit namazı Bakara suresinin son bölümü verildi. Ve ümmetinden getirilen şeylerden birin Alah’a şirk koşamayan kimseyi mağfired etti.” İbni Musud (ra)’dan Allah Resulu (sav) şöyle buyuru” “Bakara suresinin sonundan iki ayeti bir gece okuyan kimseye yeter yani gecenin devamı boyunca “Numan bn Beşir (ra) Allah Resulu (sav) Allah Teala gökleri ve yeri yaratmasından bin yıl önce bir kitap yazdı. Onun iki ayetini indirdi. Bakara serisini o iki ayetle bitirdi. Onun iki ayetini indirdi. Bakara suresini o iki ayetle bitiri. Üç gece okumayana şeytan yaklaşır” buyurdu.

????????????????????ayırıldı üçte birini öldürdü. Üçte birini esir etti. ve kalan üçte birini de Şam’a yerleştirdi. Bu anlatılan kıssa Allah’ın İsrailoğullarına zulumlerine karşılık verdiği ilk ceza oldu. Buhtunnasır onlaradn bahilik geri dönerek çekildiğinde yanında israilğurından esirler de götürdü Ermiya’dan eşeği üzerinde yolculuk yaptı Yanında iliya’ya gelinceye kada bir sele incr ve bir testi üzüm suyu da vardır. Orad durnca haraplıgını gördü ve “Allah bunları ölümünden sonra nereden diriltecek” dedi Köye uğrayan kimsenin üzeyr olduğunu söyleyenler şöyle anlatırlar”Buhtunnasır beti Makdisi tarip ettiğnide ve İsrailoğullarını esirlerini Babil’e getirdiğinde işlerinde Uzeyr ve Danyall ile Davud’un evini ehlinden yedi binkışı vardı. Uzeyr Babil’den kurtulduğunda eşeğini üzerinde dicle kıyısındaki Deyri Herakl’denilen ş ehre kadar geldi. Köyde dolaştı ve hiçkimse göremedi hepsinni ağaçları meyve vermiti. Neyvelerden yedive üzüm suyu çıkardı içti meyvelerin fazlasını bir seleye koydu meyve soyunu da fazlasını bir küpe koydu. Koyün harablığını ve halkının helak edilmişliğini görünce “Alah bunları ölümünden sonra nereden diriltecek dedi. Bu sözü o şikayet için değil bir şaşırma hareketi olarak söyledi. Biz tekrar Vehb’in sözüne dönüyoruz. Ermiya eşeğini yeni bir iple bağladı Allah ona biruyku verdi uyuyunca Allahondan ruhunu yüzyıllık bir süreliğne çekip aldı ve eşeğini de öldürdü. Meyve suyu ve yanındaki incir de kaldı Allah onu gözlerden giledi kimse kendini gizledi bu gündüz gerçekleşmiti alah yırtıcı

hayvanları, kuşları onun cesedinden uzak tuttu Ve ölümünden yetmiş sene geçince Allah;İran krallıran birini gönderdi. Kral'a muşuk deniyordu Allah sana kavmini toplamını ve olduğunun en memur halini olacak kadar MBeyti Makdisive İli'yayı imar etmelerini emrediyor dedi. Kral bin kahraman ile ve hal bir karaman üçyüzbin işçi ile çağrıya cevap verdi . Ve onu imar etmeye başladılar. Allah da Buhtunnasır beynine giren sivrisinek ile helak etti. Ve İsrailoğullarınan kalanları kurtardı. Hiçbiri Babil'de ölmedi ki tamamını beyti Makdisi'e göre döndürdü.

Beyti Makdisin bir köyesini otuz senede imar ettiler Nufusları gittikçe çoğaldı. Hatta olduğunun en iyisi hale döndüler. Yüzyıl geçince allah onu deriltti. Dirilince kendini kendine bakıyor halde buldu. Sonra eşeğine baktı eşeğin kemikleri parlayankemik olarakparamparşa idi. Ve gökten bir ses işitti. Ey çürümüş kemikler allah sana bırarayaya gelmeni emrediyor. dedi. Bunun üzerine bir parçası bir parçasında irarya geldi ve toplandı Sonra şöyle nida edildi. Allah sana et ve deri giymeni emrediyor. Ve bu şekilde oldu. Sonra alah dirilmesini emrediyor dendi ve Allah'ın izni ile kalktı anınmaya başladı. Allah; Ermiya'ya da ömür verdeve göllerde görüloyordu. Bu şu şekilde belirtilir.” Allah onu yüzyıl öldürdü sonra diriltti.” Kaç yıl kaldın dedi denirki Allah onu dirilttiğinde birmek gönderdi. Meek ona kaç yıl kaldın diye sordu.” bir gün kaldım dedi.” Allah onu günün başında duha vaktinde öldürmüştü. Ve yüzyıl sonra onu günün sonunda güneş batmadan azönce dirilti. Kaç zaman kaldın dedi.O güneşin batmak üzere olduğunu görececek birgün kaldım dedi. Sonra baktı güneşin daha batmamış olduğunu gördü.” Yahut bir gününbirazı “ bilakis günün birazı “Dediki: Melek ona “bilakis yüzyıl kaldın yiyeceğini bak” yani inire”ve içe eğne yani meyve suyuna “hiç yıllanmamış yanı değişmemiş halde incer sanki yeni taplanmış meyve suyu ise sanki yanı sıkılmış gibiydi kisai Sanki üzerinden yıllar geçmemiş gibiydi diye açıklar. Kıraat Hamza kisai ve Yakub;???? diye vasılda zamiri (o) okumazlar. diğerleri ise vakf ve vasl halinde de zamiri okurlar. Vasıl halinde zamiri okumayan zamiri ibr zaid bağ yapar. Aslı ?? dır Cezm'de ya harfî düşer ve vakf halinde ha zamiri onun yerne bedel olarak gelir. Ebu Amr:Bu kelime Tesennün den gelir ki nun'ludur Ve değişmek anlamındadır. Aynı şekilde “yıllanmış balçıktan “yani değişmiş manasındadır. Nun'larla biri ya haline dönüşmüştü. Aynı şekilde ?fiil dan yukaraki gibi bir değişikliğe uğramıştır. Yine???fiilinin aslı ?? şeklindedir. İki haldede zamiri okuyan ise zamiri filin son harfinin yerine koyar. Bu; sene ?? kelimesinin aslının senehe??olduğunu kabul eden

görüŖe göredir. Ki deęiŖiklięi ile sunuhe ??olur. Fiil ise musahene??den gelir ve ayete de ??geçcer ayette fiile muhatab olan nesne ikil değil tekildir. ki bu Ŗarab'dır Bu Ŗekilde iki zikredilenden birini kasdretmekle yetinir. Çünkü diğerinin manasını da içine alır.” ve eŖeęine bak” Baktığında;onun beyaz leŖmiŖ kemikler halinde olduğunu görür. Allah Teala kemiklerini birbiriyle birletiri et ve deri giydendir nihaetinde can verirki Eremya olanlara bakmaktadır.” Seni inanlara delil yapacağız.” vav harfinin devam için zaid harf olduğunu söylenir el-Fera kendinden sonraki fili için Ŗart olduğuna delaleten vav'ın geldiğini söyler. Manası buna göre söyler sene ölümden sonra dirilmeye delil ve ibret kılacağız. Müfessirlerin çou bu Ŗeklilde açıklarlar. Dahhak ve daha baŖkaları ise o köye bir genç olarak döndü ki çocuklarının çocuklarının çocukları yaŖlanmış hallerdir. Kendisi ise saçı ve sakalı daha siyah haldeydi. diye eklerler.” Kemiklere bak. Onalrı nasıl birbirine takıyoruz” Kıraatı hicazlılarve Basralılar ? diye ra ile okurlar manası hayat vermek olur. Allah ölüyü diriltir. Bu manada ?? fiili er alar Bir ayette de sonra dilediğindeonu dirilti” diyen bu fiil kullanılır. Lazım fiil olarak ise ayete NuŖur dönüş onadır. diöye geçer diğer kariiler ise fiili zay harfi ile okurlar. Manası yerden kaldırmak'tır Birbirine çatarka bina etmek, kurmak manalarını içine alır. Ayetin manası ihtilafıdır. Coğunluk Alah'ın onuneŖeęinin kemiklerini kaldırdığını anlarlar. Suddi ise Allah Teala Uzeyr'e hayat verdi. Sonra ona ölmüş ve kemikleri çürümüş eŖeęine bak. buyru. Bunun üzerine allah bir rüzgar gönderdi. EŖeęin kemiklerne her dağdan ve va'dan esti. KuŖlar ve yırtıcılar onla uzaklaŖtırıldı. EŖeęin????????Dikkat safya yok eksik

????????????

günü söyler. Derlerki Kara ve deniz hayvanları onu parçalamış halde iken gördü. Deniz suyu yükseldiğinde deniz hayvanı ve iki balık geldi ondan birmiktir yedi. Öyleki denizin içinde kaldı. Deiz çekilence yırdıcı kara hayvanları geldi. Onarda yedi ve hayvandan geriye hiçbirŖey kalmadı. Toprak stünde artık hiçbirŖey iŖgal etmiyordu. Yırtıcılar gidince kuŖlar geldi kuŖlar'da geldi. KuŖlar'da kalanlarını yediler. İbrahim (AS)buları görünec taaacub etti. Ey Rabbim senin bu hayvanı yırtıcı hayvanların karnından kuŖların gençlerinden ve balıkların karınlarından tekrar biraraya getireceğni biliyorum. Ona nasıl hayat verdiğini çözmeli bir göster de yakın inancım artsın dedi. Allah Teala onu kınadı ve inanmadın mı buyurdu. O Evet (inanıyorum) lakin kalbimin tatmin olması için dedi.” Yani Kalbimin görmek ve muŖahade etmekle

sukunete kavuşması için bu şekilde ilmel yakın bilginin kendiine aynel yakın mertebesine ulaşmasını arzu etmişti. Çünkü haber almak veya vermek gözle görmek ve göstermek gibi değildir. Yine denirki İbrahim (AS)'ın sorusunun sebebi Nemrud'a karşı delil getimesi esnasında idi. Rabim öldürü ve diriltir dedi. Nemrud da ben öldürürüm diriltirim diye cevap verdi iki kişiden birini öldürdü diğerini salıverdi.İbrahim Alllah Tebareke ve Teala ölü cesedi yeniden diriltir dedi. Ona Nemrud sen onu gözünle gördün mü? deyince İbrahimin evet demeye gücü yetmedi. Ve bir başka delie geçti sonra rabbine kendisine ölüleridiiltmesini göstermesini istedi. Alah ona inanmadın mı buyrdu. İbrahim;evet inanıyorum. Fakat kalbinin delime kuvvetle tatmin olması için eğer gözünle gördün mü? denise evet gözümle gördüm diyebilirim dedi. Said bnCübeyr; Allah Teala İbrahim (AS)'ı dost edindiğinde ölüm meleği rabbine kendisine bunu İbrahime müjdelemesi için izin istedi. Allah onu izin verdi İbrahim'e geldi. Evinde yoktu. Evine girdi, ki; İbrahim (AS) insanları yalnız yaşayını idi. Çıktığında kapısını kitlerdi. Giddiğinde evinde bir adamı bulun vucudu biraraya geldi ve iskelet halini aldı. Daha et ve karısı yoktu.” sonra ona et giydirdik. “sonra kemiklere eki giydirdik. Böylec de eşek daha ruhun olmayan cansız bir cesed oldu. Sonra bir melek ona doğru geldi ve eşeğin burun deliklerinden ona üfledi. Eşekkalktı ve Allah'ın izni ile canların anırmaya başladı. Bazıları ise bununla bu adamın kemiklerii kasdettiğini söylerler. Allah Teala onun eşeğini öldürmemiş aksine onun kendisine öldürmüştür. Allah onun göçlerne önce hayat verdi sonra ölü cesedinin diğer azalarına ve başına sona eşeğine bak buyurdu. Baktığında eşeğinin daha önc e bağladığını günkü gibi diri olarak ayakta durduğunu gördü. Yüzyıl boyunca onu doyurmamış ve sulamamıştı. Sonra boynundaki yeri ipe baktı. O da eskimemişti. Ayetin takdiri buna göre eşeğine bak kemikerine bak. Onarı nasıl baldıracağınız şeklindedir. Katade Kaab'dan Dahhak İbni Abbas'tan Suddü; Mucahidden o da İbni Abbas'tan bu görüşü, naklederle.Allah Teala Uzeyr'i yüzyıl boyunca ölü tuttuktan sonra dirilti. Eşeğine bindi ve kendi şehrine geldi. Halkı onu inkar ettiler hatta ailesi bile onu kabul etmedi. Ve vehimle tkendi ievine geldi. Eşini kör ve yaşlı halde üzerine yüzyirmi yıl geçmişken buldu. Eşi kendisini taidı. Uzeyr ona Ey Filana burası Uzeyr'in evi mi dedi O evet burasıUzeyr'in evi dei ve ağladı.Uzayni konuşan şu kadar sene kimseyi görmedim dedi. Uzeyr ve ağladı. Uzayni konuşan şu kadar sene kimseyi görmeini dediUzayr de Ben Uzeyr'in dedi Hanımı Subhenellah biz Uzeyr' yüz sene önce

kaybetmiştik ondan bahsedene, daha imseyi duymadık dedi O ben üzerim Allah beni yüzyıl önce öldüdü sona diriltti dedi. Kadın Uzeyre duası kabul edilen bir adadı hastaya dua ettiğinde hasta iyileşirdi. Allah’a dua et gözlerim açılsın seni göreyim. Eğer Uzeyr isen seni tanırım dedi. Rabbine dua etti elini gözlerine meshetti iyileştiledi. Ve elini tuttu. Allah’ın izni ile kalk dedi. Allah kadının ayaklarını sözdü. Kadın iyileşti. Ve Uzeyr’e baktı. Senin Uzeyr olduğunu tasdik edenim dedi. İsrailoğullarına gitti. ki onlar kendi meclislerinde oturmakta idiler. Uzeyr’in oğlu da yüz on sekiz yaşındaydı. Onun oğulları bile meslisde yaşlılardındı. Bu uzeyr’dir size geldi diye söyleyince onlar annelerini yalanladılar. Kadın ben fulanım sizin annesizim rabbine bana gözlerimin görmesi ve ayaklarının açılması için dua etti. Ve duası kabul olup gözlerim görmeye ayaklarım çalışmaya başladı. dedi Ve onun Allah’ın kendisini yüzyıllığna öldürdüğünü ve sonra dirilttiğini iddia ettiğini anlattı. İnsanlar kalktılar ona doğru yürüdü. Çocuğu ona babamın omuzları arasında hilal gibi siyah bir nişanı vardı dedi. Uzeyr ona omuzlarını açtı ki oğlu onun Uzeyr olduğunu gördü. Süddi ve kelbi uzeyr kavmine dödüğünde buhtannasır tevratı yakmış ve Allah ile kulları arasında bir ahid bulunmuyor haydeydi Uzeyr tevrat’a ağladı bir meek ona içinde sula bulunana bir kap getirdi Bu sudtan ona içirde ve tevrat gibi bir bilgi kalbine doldu. İsrailoğullarına döndü ki artık Allah kendisine tevrat’ı öğretmiş ve bir peygamber olarak göndermiş haydeydi. Ben Uzeyr’im dedi. Kimse ona inanmadığı Ben Uzeyr ‘im Allah size tevrat’ı yenilememiçin beni gönderdi. dedi. onlar bize onu yazdır dediler. On da onlara tevratı kalsından yazdırdı onlar Allah Tevratı bir adamın kalbine ancak kendi oğlu olduktan sonra ilham eder dediler ve Uzeyr Allah’ın oğludur diye iddiaya kalktılar Allah izin verirse bu kıssa beraene suresinde verilecektir.” “Ona açıklanınca” bu ayan beyan belli olanca “ dedi ki bilirim” kıraat hemza kisai, Allah Tealanın ona “Bilki” buyurması manası üzere Emir sıygasında meczum ve bitişik okurlar. Diğerlerini ise Uzery’den haber verme manasına mim harfini raf ve eli’i katile diye.. okurlar. Bu kıraat göre Uzeyr, bunları görünce şöyle demiştir. Bilirim ki “Allah herşeye kadirdir.”

260 “İbrahim, Rabbim ölüleri nasıl dirilttiğini bana göster dediğinde” Hasan, Katade, Ata el Horosanı, Dahhak ve İbni Cüreyrece göre İbrahim (AS)’ın bu sorununun sebebi onun ölü bir hayvana uğraması’dır İbni Cüreyre şöyle der Deniz kenarında bir eşek cesedi vardı. Ata ise Taberiyle gölü kıyısında oldu.

???????dikkat sayfa eksik

Yakalamak için üzerine saldırdı. Ona sana evime girmen için kimizin verdi dedi o bana Bu evin rambi izin verdi dedi. İbrahim doğru söyledin dedi ve onu bir melek olduğunu anladı. Kim olduğunu sordu. O ben ölüm meleğiyim sona Allah Teala'nın seni kendtine dost edindiğini müjdelemeye geldim dedi. İbrahim Allah'a hamdeti ve bunun alemeti nedi diye sordu. Melek; Allah'ın dualarını kaul etmesi ve soruna karılık ölüleri diiltmesidir dedi.O anda ibrahim Rabbim ölüler ibana nasıl dirittiğini göster. Allah inanmadın mı buyurdu. Evet inandım fakat seninbeni dost kabul ettiğine ve dua ettiğimde olmamı kabul ettiğine kalbimin tatmin olması için dedi.

Ebu Hüreyre'den şöyle naklediilrki Allah Resulu (sav) Biz şüpheyeye ibrahim'den daha haklıyız. O rabbim ölüleri nasıl diriltiğini bana göster dedi. allah inanmadın mı?buyurdu. O evet inandım lakin kalbimin tatmin olması için dedi. Allah Lut'a rahmet etti. ki zor bir durmdaydı. Eğer yusufun kaldın uzunlukta hapiste kalsaydın dua edene cevap verirdin." aynı isnada "biz şüpheyeye İbrahim'den daha haklıyız." Rabbim ölüleri nasıl diriltiğini bana göster dedi." Peygamber (sav) şüphe etmedi. ki ne de İbrahim (AS); Allah'ın ölüleri diriltmeye kadir oğlduğunu hususunda sadece sordukları şeylere o ikisine cevap verir mi diye şikayet etti. ebu Süleyman et Hitabi derki Biz şüpheyeye ibrahim'den daha haklıyız" sözünde kendine karşı ve ibrahim'e karşı bir şüpheyi itilaf yoktur. Lakin sözle de o ikisinde şüphe olmadığını ispat etmek vardır. Ben Allah Tealanın ölüleri diriltmeye kudreti olduğuna ne peygamber (sav)'nede İbrahim (AS) üzerine şüphe etmem. İbrahim şüphe etmeye daha evladır. O bu nu tevazu ve besini kırma için söylemiştir. Aynı şekilde "Yusufun kaldığı uzunulkta hapiste kalsaydın dua edene cevap verirdi sözüne de ibrahim'in meselesinin şüphe açısından meydana gelmediği fakat gözle bilmeye fazla iştihak'tan olduğunu bildirme vardır. Gözle görmek marifet ve tatmini ifade eder.

delil getirme yani İstidlal metodunun ifade edmediğini sırları açar denirki bu ayet indiğinde bazıları ibrahim şüphe etti. Bizim peygamberimiz şühe etmedi dediler. Bunun üzerine Allah Resulu (sav) bu söz onun bir tevazusunu ve İbrahim için nefesine bir takdimdir buyurdu. İnanmadın mı sözünün manası ise iman etmiş olduğun halde niçin soruyorsun? demektir ki ona imanının olduğunu tatbikler." Buyurdu ki dört kuş al." Mucahid Ata ve İbni Cüreyre Tavus horoz, güvercin ve kargaş aldığını söylerler. İbni Abbas (ra)'tan güvercin yerine akbaba diye nakledilir. Ata

el-Horasani Allah ona yeşil biröldek siyah bir kavgia boyan bir güvercin ve kırmızı bir horoz almasını vahyeti der. “Onları kendine alıştırır.” Ebu Cafer ve Hamza ??diye sad’ kesar ile onları parçala manasında okurlar. ??Diğerleri ise ???diye sad’ı zamme ile okurlar. MAnası onları kendine meylettir alıştır olur. Ata ise manının onları toplamak ve eklemektir der Hruma topluluğuna da sur denilrki bu fiiliden türetilmiştir. Onu tevbe ve ekeme ile tefsir edenler manasınadonları kendine al sonra parçala dağıt anlamı olduğunu açıklarlar.Ki sona onların herpir parçasını bir dağa bırakmıştır. Ebu Übeyde ise derki bunun mana onlarında parçalayın dır sur kapormak demektir.

“Sonra herbir dağa onlardan bir parça koy” kıraat Asım; Ebu Bekir in rivayetinde ?? diye hemzili ve ağır olarak okur. Diğerleri hemze ile hafif okurlar. Ebu Cafer hemesiz ve zay’ harfini şeddeli okur. Bu kıraatte dağların birparçasanı murad etitiği anlar müfessirler derlerki Allah ibrahimi e bu kuşları kesmesini müjlerini ni yolmasını paçalamasını ve hepsini eti tüyü ve kanı ile karıştırmasını emretti. İbrahim bunları yaptı. sonra ona parçalarını dağlara koymasını emretti. Alimler parçaların ve dağların sayısı hakkında ihtilaf ederler. İbni Abbas ve Katade, her dört kuştanb ir parça ve dört tane dağa koymasını emredildi. derlerki her dağa birkuşun dörtte birparçası konmuş olur. Denirki Doğu tarafından bir dağa batı tarafından bir dağa kuzey tarafından bir dağa ve güney tarafta bir dağa yerleştirdi. İbni Cüreye ve Süddi derlerki onları yedi parçaya böldü ve yedi dağa koydu. ve başlarını tuttu. Sonra onları çağırır. Allah’ın izni ile geliniz. dedi. Veher damla kan ait olduğunu kuşa her tüy ait olduğu kuşa her kemik ve et parçalrı ait olduğu kuşa oğrdu uçu İbrahim; her cesed başı olmaksızın havada birbiriyle buluştuğuna baktı. Sona başlarına koşarak yöneldiler. Her kuş geldiğinde kendi başına meyletti. “sonra onları çağır. sana koşarak gelirle.” koşmakla murad edilen çabukça olmasır yine onla uçmasının değil yüremini murad edildiğinde söylenir. allah teala “Allah’ı zikre koşun3 buyurur. Yani yürüyün varın anlamındadır. Yürümekte ki hikmet şüpheden uzak olmasıdır. Çünkü eğer uça idi. Bu uçma dışında şüphe uyandırırdı ki; ayakalrı dışında gelmeri tam ve sağlam bir anlam vermeyebilirdi. Yine de Allah en iyi bilendir. Denirki, koşamak uçmak manasında da kullanılmış olabilir. bilki Allah azizdir hakimdir.

261- “Mallarını Allah yolunda infak edenlerin musila” burada bir kapalılık vardır. Takdiri söyledir. Malların infak edenerin sadakalarının misali” gibidir” ekin gibi bir tane Allah yolu ile cihad’ı kasdeder ki har

kapalırını tümüdü de denir. “bitirir.” çıkarır.3 yedi başak” çübük kelimesinin çoğulu senabil gelir. “her bir başakta yüz tane vardır.” Eğer denirse ki bir başatta yüz tane bulunduğunun görmedik. Allah bunu nasıl misal ve veriyor?şöyle cevap verilebilir. Bu imkansız olmayan bir tasavvurdur ki imkansız olmayan bireyi misal verebilir. Eğer herbir başakta yüztane bulunmasada Allah onda yaratabilir. Yine bu durumun ??dayda mevcud olduğuda söylenir. Yine denirki manası: bu tohum ekildiğinde yüz tane verir.” Alllah dilediğine katkat verir.” Denirki mana şöyledir ki bu kat kat oranı dilediğini için fazlalaştırır. Yine Bunun üzerine kat kat verir ve dilediğine daha fazla artırabilir. ki yedi ile yediyüz kat arasında Allah’ın dilediğini kadar ancak Allah’tan başkasının bilmediğini bir fazlalıkta “Allah vasii’dir. zengince vere bir zengindir. “Alimdir malını infak edenin niyetini bilendir.

262- “Allah yolunda mallarını infak edenler” Kelbi dterki: Bu ayet Osman bn Affan ve Abdurrahman bn Avf (ra) hakkında nazi oldu. Abdurrahman dörtbin dirhemi Allah Resulu (sav)’e sadaka olarak getirdi. Ey allahın Resulu yanımda sekizbin dinar vardı Onun dörtbinin kendim ve ailem için ayırdım. Dörtbirini de rabim için ayırım. dedi Allah Resulu (sav7 ona kendine ayırdığın da ve dağıttığında Allah seni mubarek kılsın.” buyurdu. Osman ise Tebuk savaşında müslümanların ordusuna bindeve ve devdeveni değerlerini ile techiz etti. Bu ayet de o ikisini hakkında nazi oldu. Abdurrahman bn Semura derki Osman (ra) bin dnar ile zorluktaki müslümanların ordusuna gelde. Paraları Allah Resuu (sae)’in hucrelerine döktü. Peygamber (AS)’i elini paralara daldırıp çeviriken gördümşöylebuyuyordu. “Bu günden sonra yaptığı İbni Affana zarar vermez.” vebuunn üzerine Allah Teala yolunda infatk edenler ve sonra infak ettikleri başa kakma vasıtası yapmayanlar ayetini indirdi. Başo kakma, sana şunuşunu verim diyerek devamlı kendi yaptıklarını saymaktır. Dahas böylece karşıtarafın canısı sıkılmaktır. “Nede bir eziyet” Bukarşı tarafı utandırmaktır. Çok istiyorsun bana çok eziyet ediyohrsun gibi şeyler söyler. Denirki kendsine infak edilmesini sevmeyen birini yanında söylemesi eziyettendir. Süfyan söyle açıklar minnnnet ve eziyet sana vermiştim. şükretmedin bile demektir. Abdurrahman bn Zeydt bn Esem babam şöyle derdi der Bir adama birşey verdiğinde senini selamıyın ona ağır geldiğini gördüğünde ona selam verme. Allah kulların başa kalkmayı v eyapmacıklığı ihtar eder. Ve bunu sadece kendisine has kılar. Çünkü ayıplama vecanı sıkılma kullara aittir. Fazilet verme ve

hatırlatma ise Allah'tandır." Onara ecirleri vardır." yani sevapları rablerinin yanında ki onlara birkorku yoktur ve onlar üzülmezler."

263- "Güçzel söz" yani boş konuşmak ve sonra isteyene güzel konuşarak cevap vermektir." yine güzel bir sayı olduğıda söylenir. Kelbi ise gaybın arkasından kardeşi için dua eden alih insanın duasıdır diye açıklar. Dahhak ise ayetin neseb'in düzeltilmesi hakkında indiğini söyler. Ve mağfired" yani peresini vona örtersin ve örtüsünü yırtamazsın kelbi ve Dahhak zalimin tecavüzünü derler. Denir ki geri vermesinde üzerine uzun geldiğinde fakirinin tecavüzünü " sadakadan daha hayırlıdır." sadakya ona vermekten ki onu eziyet takib eden" yani sorana kınma veya ona eziyet verci söz "Allah gani'rdır yani kuların sadraasına ihtiyacı yoktur.³ Halim'dir sadaka ilk eziyet veren ve başa kalkan kimsey ceza vermekte acele etmez.

264- "Ey iman edenler sadakalarınızı batıl kılmayın." yani sadakalarının ecirelerini "boşa kalkmakla" isteyene İbni AbbasAllah TEalaya başa kalkmayı onlar" ve eçziye t verme sadakayı verdiğine sonra buna şöyle misal verir.³ Malını infak eden gibi yani malını infak edenin batıl kılması gibi insanlara gösteriş olarak" yani inakını görsünler diye gösteriş yapmak ve one cömert adam akdirtmek için." ve Allaha ve ahiret gününe iman etmeyin" riyayın sadakayı batıl yaptığını yani sadakanın ecrini boşa çıkardığını ve daha sı gösteriş ve riya yaparak inak etmenin müminelrin fiilerinden olmayacağını ied eder. Bu munafıkların amelerindendir. Çünkü kafir, riyasızca küfrünü ilan edendir." onun misali" yani riya ve gösterisin misal i "kaya misali gibidir." bu;bitki bitirmeyen kurak taşdır. Aynı anda tekil ve çüğü bir kelimedti. Bu kelimey çoğı kabul edenler tekil'inin safvetün olduğunu söylerler. Kelimey tek ikabuledenler de çoğılunun "safiy" olduğunu söylerler(üzerinde yani taşın üzerinde toprak vardır. ve ona yağmur yağar. Vabil kelimesi tanelir büyük kuvvetli yağmurdur. "Onu kurakolarakterkeder. yana ona hiçbir fayda vermeen sald kelimesi üzerie bitki bitmeyen kurak taş demektir. Bu; Allah Tealanın Münafın riayapanın ve sadakasını boşa kakıp fakire eziyet edenin infakının överdiği bir misaldır. Toprağın taşın üzerinde görünmesi gibi yaptıklarının hayırışlerii olduğunu zahirde insanlara gösterir. Kıyamet gününde ise hepsi boşa çıkmıştır. fayda vermemiştir. Çünkü Allah İçin yapılmamıştır. Misal'de de yağmurun kaya üzerineki toparğı götürmesi ve kayanın çıplak kalmasıdır. ki verimli arazi gönümüznen aslı çorak kuru koya halinin ortaya çıkmasıdır.³ birşeye kazandıkların daa fazla

güçleri yetmez.” yani birşeyinsabahına kazandıklarından dah fazla layık değiller ki dünya yaptıklarına karşılık sevab alırlar.”Allah kafirler kavmine hidayet vermez.” Mahmud bn Lebid’den rivayet edilirki Peygamber (sav):”Size en fazla küçük şirk’ten korkuyorum.” buyurdu dediler ki Ey Allah’ın rasul küçük şirk denerdir? Şöyle buyurdu riya’dır kullarıameleri ile hesaba çektiğ gün Allah onlara dünyada gösteriş yapığınız kimseler gidin onalrda mükafat bulacak mısınız? bakın buyurur. “Ebu Süfyan el-Esbahı şöyle anlatır. Medine’ye girdiğinde insanların etraında toplanmış olduğunu bir adam görür. Bu kim diy sorar. Ebu Hüreyre’de derler. Bunun üzerine ona yaklaştı önüne oturdum. ki o insanlara hadis anlatıyordu. Susanca boş kaldı ve ona Allah aşkına bana Allah Resulu (sav)’den duyduğuna bir hadis anlat dedim. Dediki Allah Resuul (sav)’denşöyle duydum buyurduki “kıyamet günü geldiğinde Allah aralarında hüküm vermek için kulara iner ki;her ümmet diz çökmüş halde bulunurlar. Ona çağırdıkları ilk kişi kuranı cemedendir. Arkasından Allah yolunda öldürülen ve çok malı olan gelir. Allah kuranı okuyana “Rasulüne indirdiğini sana bildirmedi mi? buyurur O Evet bildirni ya rabbider ne yaptın? buyurur. O gece ve gündüz hep onunla durdum der Allah ona yalan söyledin buyurur ve melekler de ona yalan söyleden derler. Allah Teal aaksine sen kendine filan kur’an okuyor denmesini istedin ki böyle söylendi buyurur. Ve çok mal sahibi olan getiilir. allah ona sana bolca veredim mi Hatta seni kimseye muhtaç bırakmadım mı?Buyurur o evet verdin ve kimsey muhtaç etmedin der sana verdiğimle ne yaptın?L buyurur. O;:Rahim yaptım ve tasadduk ettim der bunun üzerine allah ona yalan söyledin buyurr ve melekler de yalan söyledin derler. Alah TEala aksine senkendine cömert denmesini istedin ve sana böyle dendi buyurur. Ve Allah yolunda öldürüldü denen kimse getirilir. Allah ona nicçin öldürüldün? buuyur o ya rabbi senin yolunda cihad ile emredildim ve öldürölünceye kadar savaştım. der Alah ona yalan söyledin buyurur. Ve melekler de yalan söyledin derler. Alah Teala ona aksine sen kendine filan Allah yolunda savaşıyor dedin diye bunu yaptınbuyurur. Sona Allah Resulu (sav) dizlerne vurduve E Ebu Hüreyre bu üç kimse kıyamet gününde ateşin kendilerini yakacalı ilk mahkumlardır buyuru.

265- “Allah’ın rızasını umarak mallarını infak edenerin misalı” yani Allah Teala4nın rızasını isteyenlerin misalı” ve nefislerinden bir tesbit”i katade sevabını Allah’tan bekleyerek diye açıklar. kelbi: nefislerine tasdik olarak bu yani sevaba inanarak Ve Allah’ın vadine tasdik etme

olarak kendilerinde gönül boşluğu ile verirler bu verdikleri içinde biritirdiğinden kendisine daha azla vereceğine yakinen inanarak diye açıklanabilir. Ata ve Mucahid ispat ederler yani mallarını koyarlar diye tefsir ederler. Hasan ise: ki; sadaka vermeye karar verdiinde sebat eder. Eğer Allah için olursa yerine getirir yok eğer içine şüphe karışırsa vermekten imtina eder. Bumanay göre tesbit tebebut yani tedbirli davranmak diye anlaşılır. Aynı tebtıl kelimesinin ??ayetinde tebettutlmanasın olduğunu gibidir der bir bahçe misali gibidir.” Yani bostan bahçesi gibidir Mübired veel-Fera derlerki Eğer bahçede hurma ağaçları varsa cennet’denir üzüm varsa fgirdaes denir. bir tepedede kiraat ibni Amir ve Asim?? ve mümimin süresinde ile okurlar. Nehirerin içinde aktığı düz yüksek vadidir. Bunlardan ziraat yapılmasının sebebi nebatıtın en güzel ve verimli olmasındandır.” oraya yağmur yağar” çok şiddetli yağmur ürünlerin iki kat verir.” Kıraat Nafi İbni Kesir Ebu Amr; tahlifle okurlar. Diğerleri ise teşkil ile okurlar nafi ve İbni Kesir ise ??ne tahffı yapar Ebu Amr ??? kelimelerini de tahfif yapar. Ebu Amr?? kelimelerini de tahfı yapar iki kat ürün vermeyi ata ii yılda vereceği ürünü bir yılda vermesi olarak açıklarken ikremi yılda iki kez ürünverme olarak açıklar.” Eğer yağmur yağmamışsa hafif birsisinti.” yani hafif bir yağmur yağmasıdır. Süddi; bunun çiğ olduğunu söyler. ki bu Allah’ın ihlaslı müminin ameli için verdiği bir misaldti derki bu bahçenin herhalde ürün verri yağmurnu az veya çokolması onu etkilemez. Bu şekide Allah’da boşa kalkmayan ihlas lı muminin sadakasını az olsada çok olsada birdir kat kat ecirlendir. Ayetteki “Tallun”kelimesi kuvveti yağmurun yaptını yapan devamlı ifakat az olan nemlilik olarak anlaşılabilir. “Allah yaptıklarınızını görendir.”

266- “Biriniz, altından ırmaklar akan hurma ve üzüm bulanan bir bahçesi olun ister mi?” Bu ayet; önceki ayete birbirine bağlıdır: Biriniz kendisinin içinde hurma ve üzüm bulunan altından ırmaklar akan bağı??veya bahçesi ?olsun ister mi? Ki kendisi içn orda her türlü meyveler bulunsun.” Bu darumuda iken yaşlansın ve zayıf küçük çocukları bulunsun.” daha kendisine muhtaç küçük çocukları da bulunsun ve”olaya bir fırtına essin.” semaya doğru yükseen şiddetli bir rüzgar” ki içinde bir ateş bulunan bir yansın.³ Bu ; Allah’ı gösteriş yapan riyakar ve munafık’ın ameli için verdiği bir misaldir. Bu misal işte şöyle demek ister onun ameli bağ ve bahçe sahibinin bahçeden faydalandığı gibi faydalandığı bahçenin güzelliğinde bir güzellihtedir. Yaşlandığındaveya güçsüzleştğinde ve küçük çocukları bulunduğnda bahçesine içinde ateş

bulunan bir fırtına esip bahçesi yandığında en muhtaç kimse olur ve yaşlılık çocukları da sahi olabilecekleri bir miras. Böylece ellerinde göre bulunmaksızın hesi acizlik içinde şaşırılmış kalakalırlar. Aynı şekilde Allah da kendilerine tevbe ve af bulunmaksızın bu münafık ve riyakanı amelini koşa çıkarır. Ömer (ra) birgün peygamber (sav)’ın ashabına bu ayetin kimler hakkında indiğini sordu. OnarAllah en iyi bilendir. dediler. Ömer (ra) buna kızdı ve biliyoruz yahut bilmiyoruz deyin dedi İbni Abbas (ra) Ey Emirül müminin ben de birisi var dedi. Ömer (ra): Kardeşimin oğlu şöyle kendini küçük görmedi İbni Abbas (ra) bir ameli için misal verilmiştir dedi. Ömer (ra) hangi amel dedi İbni Abbas (ra) münafığın ve riyakârın ameli için dedi. Ömer (ra) hangi kişi için dedi. Allah’a itaatle amel eden bir zengin adam için ki; Allah ona şeytanı gönderir. Ve amelern yanına kadargünaları işler diye cevap verdi.³ Bu şekilde belki düşünürsünüz diye Allah size ayetlerini açıklar.”

267- “Ey iman edenler temiz şeylerden infak edin.” yani hayırlı şeylerden İbni Mesud (ra) ve Muahid helal olan şeylerden diye tefsir eder.” Kazandığınız ticaretle sanatla ve içinde kazancın mubah olduğuna delil bulunan birşeyle Aişe (ra)’den şöyle rivayet edilir ki Allah Resulu (sav) “Kişinin yediğinin en temiz olanı kazancından olanıdır. ki eğer oğlu bile olsa kazancındandır.” buyurur Mikdam bn Mad yekrib, Peygamber (sav)’den şu hadisi rivayet eder” kişi elinin kazandığından yediğinden daha hayırlı birşeyi asla yememiştir ki Davud ancak elinin kazandığından yerdi.³ Abdullah bn Mesud (ra) Allah Resulu (sav) buyurur ki kil haram mal kazanmaz. Ondantı sadat etmez. Allah da ondan kabuletmez. Ondantı infak etmez Allah da ona sadakasının mubarek kılmaz. Ve onu arkasında bırakmaz. ancak onu ateşe artırır. Allah kötülükle silmez. Fakat kötülüğü iyilikle siler. pis olan şey pis olan şeyi silmez.”

İlim ehlinin çoğuna göre zekat; ticaret malındaki bir vecibedir bir yılın geçmesinden sonra malların kıymeti hesap edilir ve kıymetin den onda dörtü çıkarılır. kıymeti yirmi dinar veya ikiyüz dirhem olursa Somüra bn Cünded Allah Resulu (sav); bize satın almak için hazırladığımızdan sadaka vermemizi emrededi diye nakleder Amr bn Himas’ın babası baynuda taşıdığı katık olhdığı halde Ömer bn elHatab (ra)’a uğradım. Ömer Ey himas zekatını ödemedin mi? dedi Bundan başka malım yok, meyve verim dedim. Şunu bırak dedi. Bıraktım onları hesap ette ve ondan zekat aldı (47) “ve yeryüzünden sizini için bitirdiklerimizden.” Bunun meyveler ve hububattan öşür’ün verilmesini emri olduğunu söylenir. İlim Ehli hurma ve üümde on da bir (öşür)’ün vucubuyiyetine

ittifak ederler. ki hubuatt'tan da geçirilen şeler hakkında da eğer yağmur veya içinde almak birşey bulumayarak akan bir nehir suyuyla sulanıyor ise ve havuzla yahut su kabı ile sulanan olan ise ösünün yarısı vardır. Salim bn Abdrüllah'ın babasındran mervidir ki:

Peygamber (sav) "Sema'nın, kaynakların suladığı veya yağmur suyu ile sulanana onda bir (öşür) vardır Havuz ile sulanana ise öşürün yarısı vardır." buyurur Osman bn Esid Allah Resulu (sav) üzümün zekatı hussuda hurmanın miktarı ölçüldüğü gibi ölüçülür. Sonra hurmanın zekatının meyve olark verildiği gibi onunda zekatı kuru üzüm olarak verilir." buyurduğunu nakleder ilim ehli izüüm ve hurmanın aynı olduğu hususunda ve ekinlerden yiyeck olarak kullarılan şeyer hususunda ihtilaf eder.e Bir grup onlardan biri hususunda öşür gerekmediğini benimser. Bu İbni Ebi Leyla veşaf (ra)'ın görüşüdrü zühri evzai vemalik (ra) zeytin'd öşür vacibtir derler. Ebu Hanife meyve gibi yşşil bitkiler ve baklaların hepsi ancak hoşhaş ve odun dışında ve her meyvede zekat bulunduğunu vacib görürüz. Kurutma ve meyve toplamadan sonra verme vakti ve olguhaşmasının belliolması ile vacib olur. her akinde veya ekmekde öşür vardır. Onun vcubunun vati ekinin olgunlamasıdır ki temizlenmesinden ve çiğnenmesinden sonra vermenin vakti gelir. İlim ehlinin çoğuna görebeş vsk'e ulaşana kadar onlaradn hiçbirine öşür vacibs olmaz. Ebi Hanife'ye göre az da çok da olsa vacibtir. Nisab miktarını şart koşanlarını deili şu hadistir. Ebu Said el-Hidri peygamber (sav) buyururki hurma beş veske ulaşmakdıkça sadaka gerekmez. Gümüş de beş okkaya ulaşmadıkça sadaka vacib değildir. Deve de on tane ulaşmadıkça sadaka yoktur." Sadaka olarak metinde geçen kelimedın zekat anlaşılmalıdır. Vey hu bn Ubade Said el-Hudri'den yine şöye rivayet eder. Peygamber (sav) beş veske uaşıncaya kadar hurma ve hububatta sadaka yoktur." buyurur bir grup ise zekatlar hakkında ayetin nafıle olduğunu kabul eder. Enes bn Malik'ten rivayet edildiğne göre Allah Resulu (sav) buyururki "Bir mümin bir ağaç diktiğinde veya bir ziraat yaptığinde ondan insan veya kuş veya hayvan yedikçe kendisini için bir sadakadır."

"Yönelmeyin" Kıraat İbni Amir bazının rivayetinde vasl halide te'yi şeddeli olarak okur. ki bu fiilin kardeşlerinde de bu fiil kur'anda otuz bir yerde geçer çünüvaslhalinde ikitenin biri si düşer düşen atılır ve idgam yapılır. Diğerleri ise şeddesiz okurlar. Manası kasdetmeyin, yönelmeyin demektir "ondan p'is'e infak edersiniz" Bera bn Azib'den merve olduğuna göre hurma parçalar halinde olduğunda Ensar taze hurma ve kırma salkımlarını çıkarır ve Allahn Resulu (sav)'ın

mescidinde iki satın arasında biripe asarlar böylevc ondan Muhcairlerin fakirleri yerde. Onlardan biri bilir ve kötü hurma salkımını sunardı. ki çok salkım kaymakla bunun caiz olduğunu sunardı. Bunun üzerine bunu yapanlar hakkında ayet indi ve pis olana yönelmeyin yani kötü hurmaları ikram etmeyin buyuruldu. Hasan, Mucahid ve Dahak derlerki onar üzünlerinin kötülerini ve mallarının nazil olanını tasadduk ediyorları ve kendilerine iyşi olanlarını ayırırlardı. Bunun üzerine ayet nazil oldu ve “pis’e yönelmeyin” kötü hurmaları infak etmeyin” ki onu almazdınız” yani kendinize almayacağınız o pis şeyi” an ak ona gözleriniz kapalıyken “iğmaz” gözün kapalı olmasıdır burada bunla kolaylaştırmayı murad eder manası şöyle our. Eğer bsirinizin bir adam da hakkı olsa ve almayacağı bu şeyle size gelse ancak sizi hakkında göz yumar halde görerek ödemeye yapar size hakkınız tam ödemez Hasan ve Katade eğer çarşıda gördünüzde iyi bir fiyata almayacağınız birşeyi tasadduk etmenizdir diye açıklarlar el-beradan rivaet edilirki böylebir şeysize hediye edilse ancak sahibinden uzakanaka veya kızgınlıkla alırdınız. Buna göre kendinize razı olmdağınızı ve beğendemediğiiz şelere benim için nasıl razı oluyorsunuz ve beğeniyorsunuz Bütün mal iyi olduğunda kötü taranın verilmesi sahibinin hakkı değildir. Çünkü paysahipleri yanınıda bulunanda ortaklırlar. ki eğer bütün mal kötü olsa kötünün verilmesinde bir beis olmaz. “Bilinki Allah ganidir. Sadakalarınızdan “Hamiddir” yaptığıında hamededilendir.”

268- “Şeytan size fakirliği vaadeder.”yani sizi fakirlik le korkutur. Vaad etmenin ham hayır hem şer içinde kullanıldığı söylenir. Allah Tealanın hayır için kullandığına misal “Allah sizebirçok ganimetler vaadediyor” ayetidir. şer için kullandına misal “Ateşi Alah inkaredenelre vaadetmiştir” ayetiir hayır ve şeri bizatihi zikretmediğinde vaade ve evade efiilerinde bu anlamı sağlar. Fakirlik kötü bir hal ve gülülğüüğn azlığıdır aslı ise omorluk kemiliğinin kırmasıdır. Ayetinr manası şöyle olur:Şeytan sizi fakirlikte korkutur. Bunun için şeytan kişiye paranı tut. Tasaddut ettiğinde fakir düşebilirsiniz diye telkinlerde bulunur.³ ve size günahı emreer.” yani zekat vermemeyi ve cimriliği kelbi kur’ndaki bütün kötülük olarak tercüme edilen fahşe’nın burası dışında zina anlamına geldiğini söyler. “Allah size kendinden mağfireti ve fazileti vaadeder. “yani günaharınıza bağışlamayı . “Allah vaslidir zengindir “Alimdir Ebu Hüreyre’den rivayet edildiğne göre Allah Resulu (sav) “Allah Teala buyururki Ey Adem oğlu infak etki sanada infak edilsin der ve “Allah’ın eli doludur. Gece ve gündüz devamı vermek onu eksiltmez. Göklerin ve

yerin yaratıldığında beni inufak eden gördünüz mü? Ki onu elinde bulunan şe eksilmesin onun arşı su üzerindedir diğer dinde de adalet vardır. Kaldırır, indirir.” buyurur. Esmâ’dan rivayet edildiğine göre Allah Resulu (sav) ona “infak et sayma Allah Sana saymaz cimrilik yapma Allah sana cimriik yapmaz.” buyurur.

269- “Hikmet’i dilediğine verir.” Süddi, bunun nübübet el olduğun söyler. İbni Abas (ra) ve katade bunun Nasihi Mensunhu Muhkemi müteşşibihi mukaddenî munahharî heali haramı ve misalleri gibi kuran ilmi olduğunu söylerler. Dahhak ise kuran ve onun içindekini anlamaktır diye açıklar ve derki kur’ında yüzde dokuz ayet nasih ve mensuh bir ayet helal ve haramla ilgilidir. Müminleri onları öğrenmemek caiz olmaz. Kesinlikle bu ayetleri bilmelilerdir Kible konusndaki kuran ayetelrini teîl eden mehrevan halkı gibi olmamalıdır ki o ayet ehli kitap hakkında nazilolmutu da onu bilmiyorlar ve ayete dayanarak kan döküyorlar mallar gasbediyorlardı. Ve bizi sapıklıkta olmakla suçuyorlardı. Öyleyse size Kur’ın ilmi düşer. İnme sebebini bilen kimse kur’an-ı hiçbir emride ihtilafa düşmez. ve hata yapmaz. Mucahid ise: O; kura’an ve fıkıh ilmidir diye açıklar. İbni Ebi Müceh’den rivayet edildiğine göre himet ancak sözde ve fiilde doğruyu yapmaktır. İbrahim en-Nahai ise dünyadai şeyerin manalrını bilmek ve anlamak olarak tarif eder.” Hikmet veren kime” ?? faîlin ismi söylenmemek üzere raf mahalinddir. ?? kelies ise onun haberidir yaub ? diye te’yi kesra hareke ile okur. ki mana: Allah’ın kendisine hiket verdiği kimse olur. Delil Ameşin kıraatıdır “Allah’ın kendisine verdiği kimse” Hasan’ın ise şöyle okuduğu söyleir. ?? yani Allah’ın dinide vera vöe takva sahibi olankimseye “birçok hayır verilmiştir.” Hasan şöyle açıklar kendisine kura’ın verildiğini kime kendisine vahiy inmesinin dışında sanki alnının arasına nübüvvet dercedilmiş gibidir.” “öğüt olmaz.” nasihattan faydalanmaz “ancak akıl sahipleri.”

270 “Nafakadan infak ettiğiniz” Allah’ın size farz kıldığından verdinizi veya bir nezirden nezrettiğinizi” yani Allah’a itat olarak kendinize vcib kıldığınız ve yirene getiridiniz şeyeri “Alah bilir.” onunla sizi mukafatlandırıcaya kadar muhafaza ederzayi etmez. Ayette ?? demiş dememiştir Çünkü zamiri? ait kılmıştır ki kendinden önceki tamamın tameannı kasdetmekter. ayrıca?? ayetindeki gibi yine??? ayetinde zamiri ikil değil tekil kullanmıştır. Aksine zamiri cümleinin başında (??ismi mevsule atfetmiştir Bunun gibi asıl konumuz olan ayette de zamiri ismi mevsule affetmek daha doğru olacaktır. ki ile örnekte açıklandığı gibi

zamiri kendinde önceki müzeker kelimeye afetmekde olabiir. Zalimere yoktur.” yani riya ile layık olmayan yerlere tasadduk edelere ve haram kazançlarından inak edenlere yardımcıları yoktur.3 yani Allah’ın azabını onlardan uzaklaştıracak yardımcıları yoktur.” Ensar; nasıl kelmesinin çoğuludur.

271- “Sadakaları izhar ederseniz yaniu açıktan yaparsanız “bune güzeldir” yanibu haslet güzeldir. () zaf mahallindedir. () ise nasb mahallindedir. Medineliler; Verş, Ebu Amr ve Ebu Bekir dışında () diye nun’un kesra ve ayn’ sukun ile okurlar. İbni Amir, Hamza kisai ise nunu fetha ve ayı kesra ile okurlar. İbni Kesir ve Verşin rivayetinde nafi, Yakub ve Hafs,; her iki harfide kesra ile okurlar. Bütün kıraatlar dilde doğrudur ki nisa suresindeki böyle okurlar.” onları gizlesinezi de şaklı olarak yapsanızı da onları fakirlere vermeniz” yani gizli biçimde fakirlere vermeniz” o sizin için en harlı oandı” niyat sadık olduktan sonra hepsi makbul ve faziletli olandır. Lakin sadaka gizli verildiğindeen faziletli olandır. Hadiste şöyle buyrulur “gizli yapılan sadka rab’bın gazabanı söndürür.” 55 EbuHüreyre’den rivayet edildiğine göre Allah Resulu (sav) buyururki kendiinden başka hiçbir gölgenin bulunmadığın bir günde Allah şu yedi kimseyi gölgesinde gölgelendirir. Adi imam Allah teala ibadee lkalkan genç çıktığında geri dönünceye kadar kalbi mesciddde bağlı olan adam, biraraya geldiklerinde ve ayrıldıklarında Alah için birbirine ibirbirilerini seven iki adam, tekbaşına iken Allah’ı zikrettiğinde gözleri yaşaran adam, güzellik ve menub sahibi bir kadın kendiini çağırduğında ben Allah’tan korkarım diyen adam vesağ elinin inak ettiğini saleli bilmeyecek kadar gizleyerek bir sadraka veren kimsedir.” Denirki sadraka hakkındaki ayet nafililek bildirir. Farz kılınan zekata gelince insanlar ona uyuncaya kadar izhar etmek en faziletlidir. Cemaat içinde farz namaz kılmanın daha faziletli olduğu gibi ki ayne şiklede nafile namaz da evde dah faziletlidir. Yine denirki farz kılınmış olan zekat hususundaki ayet Allah Resulu (sav)’ın zamanındazekatta gizliliğin daha hayırlı olduğunu bildirir. ki zamanımızda ise kötü zanna sebebiylet vermeyecek şekilde açıktan yapmak yani izhar etmek daha faziletlidir.” sizden günaharınızı siler.” kiraat ibni Kesir, Basrarılalr Ebu Bekir; kelimeyi nun ile ve ra’yı raf hareke ile okurlar? İbni Amir, Hafs ya ile ve ra’yı raf ile okurlar. ?? medineliler hamza ve kısa, nu ile ve ?? deki faya atıf olarak cezm ile okurlar Çünkü fa harfî cevabı cezmeden bir konumdadır.”

??bir bağdır. Takdiri şöyledir?? Denirki bu tahkik ve ayırma içindir yani günahlarddan küçükolan ları bağışlarız demektir. “Allah yaptıklarınızı heber olandır.”

272-”Onlara hidayet etmek sanadüşmez.³ Kelbi derki bu ayetin sebebi nuzulu yahudler içinde akrabaları ve kı alıp vermeden dolayı yakınlıkları olan müslümanlaradn bir gruptur ki müslüman olmadan önce onlara infak ediyordu. Müslüman olduklarında ise hala onlara infakta bulunmayı kerih gördüler ve onlarında müslüman olmalarını istediler. Said bn Cüber, Onar zimmelerini fakirlerine tesaddukta bulunuyorlardı. Müslümanların fakirleri çoğalınca Allah Resulu (sav) islama girmeye onarı muhtaç etmek için müşriklere tasaddut etmeyi nehyetti. Bunun üzerine “onlara hidayet etmek sana düşmez³ ayeti indi. Böylece onların ihtiyaç ile isama girmeleri için sadaak onlara yasaklandı. “Lakin Allah dilediğine hidayet verir.” Bunla tevfiğ hidayetini murad eder.”Beyan ve davet hidayetine gelince Allah Resulu (sav)’ın zamanında ayetin nuzulunda sonra onara veriyorlardı. “bir hayır olarak infak ettiniz şeyler” yani para veya mal” kendiniz içindir.” yani kendiniz için onu infak ediyorsunuz demektir.” Ancak Allah’ın yüzünü umarak infak edersiniz” manası nehey olan bir inkar lafzıdır yani Allah’ın yüzünü umma ışında infak etmeyiniz demektir.”hayır olarak infak ettiğiniz şeyler³ öncekinin şartıdır. Bunun için o iki fiili’den de nun düşmüştür.” size öner.³ yani onun mükafatı size kat kat verilecektir.”size ede edilecektir.Bunun için cümlee ?? harfi ceni konmuştur.” vesiz zulmedilmezsiniz” ameleriiin sevabından hiçbirşeyin eksiltilmesi ile mahrum edilmezsiniz Bu; Allah Tealanı zımmilere ve müslümanlara verilmesini mubah kıldığı nafele sadaka hakkındadır farz kılınmışolan sadakaya gelicne müslümanarıdan başkalarına verilmesi caiz değildir. Onlar; tevbe suresindeki zikredilen pay sahipleridirler.

273- “Allah yolunda mahsur edilmiş fakirler içindir.” Ayetin başnadaki ham harfî hakkında müfessirler farklı görüşler ileri sürerler sanki fakirlere hayır olarak inak etmiyorsunuz. Sadece kendiniz için infak ediyorsunuz” buyuyor gibi önce “kendiniz” için “kavlindeki tamüzerine atıftır. Onun edvamı gibidir denebilir veya manası zikri geç en sadakalardır denir veya düşmüş bir haberdır. Takdiri şöyledir Bunun gibi sıfatlı olan fakirlere vaib birhaktır ki bu sıfatlar muhacirelrin fakirelri içindeki fakirler dörtüüz kişi civarında idi Medinede kalacakalrı everi ev aşiretleri yoktu. Mescidde kalıyorlar kuran öğreniyorlar ve gündüzle çekirdek ?? Allah Resulu (sav)’ın gönderdiği her seriyye’de çıkarlardı.

Kendilerine ashabı suffge denirdi. Allah Teala; onlara insanları teşvik etti. Kendirnde fazla herşey bulunan kimse akşam olduğunda onlara fazla şeyere getirirdi. Allah yolunda mahsur edilmiş fakirler” burain anlaşımşanıdtai görüşelr şöyle: Katade: Onlar; Allah yolunda cihad etmeye karşı kendilerini habsediyorlardı der. yeryüzünde yolculuğa güç yetiremiyorlardı.” geçimklerini sağlamak veya ticaret için başta kalamıyorlardı. Ki onlar bahsettiğimiz ashabı suffa’dır. Onların kendilerini Allah’a itata karşı tuttukları söylenir. Manasının şöyle olduğunuda söylenir. Fakirlik ve yolçuluk onları Allah yolunda cihattan alıkoyar yine onlar Allah yolunda cihadda Allah Resul (sav)’ile birlikte yaralananlardır. ki; sadakatlanmışlar ve sakatlık hastalık onları cihad için Allah yolda sefere çıkaktan alıkoymuştur yine çok cihad etmelerinden dolayı bütün yeryüzü onlara savaş meydana olmuş ve düşmanlarının çoğalması sebebiyle yolculuğa çıkamaz olmuşlardır diye açıklanabilir. “Onarın hesab eder.” Kıraat Ebu Cafer İbni Amir Asım ve Hamza;?? diye babında sinin fethası ile okurlar. Diğerleri kesra ile okurlar.” Cahil3 onların halini iffetli olmalarından dolayı zenginer diye yani istemekten utanmaları v kanaat etmelerindendolayı cahil yani onların gerçek halini bilmeyen kimse onarı zengin sanar. Taaffüt iffet kelimesinden terk manasında ??kullanır. “onların tarifi simalarındadır.Sima simya ve sime; birşeyin kendini ile tanındığı işaret veya alamettir. Buradaki manası ihtilalıdı mucahid; bunun huşu duyma hali ve tevazu olmdüğünü söyler. Süddi fakirlik ve ihtiyaçtan dolayı çalışma izidir der. Dahhak; açlıktan ve zarardan renklerini sarılığını anlar. Ayrıca; elbiselerinin eskiliği de anlaşılabilir” insanlardan ısrar ile istemezler.” Ata yanlarda sabahlık birşey olduğunda akşam için hiçbirşey istemezler. Akşamılık bir şey bulduklarında sabaha hiçbirşey istemezler Denirki: Manası insanlardan asla ısrar ile istemezler demektir. Çünkü iffetli olmalarından dolayı” demek dilenmeyi ve istemeyi dışarda bırakır. ki onların tanınması yüzlerindendir. Dilenmek onların şanından olsaydı onların tanınması için bir işarete ihtiyaç olmazdı. Ayetin manası buna göre içinde ısrar bulunan bir istemeleri yoktur. demektir. İlhat ilaca ve ilhahl yani ısrar ve üstelemektir.

Zübeyr’den Allah Resulu (sav) şöyle buyurur.” Çünkü biriniz ipini alır gider, sırtında odun taşır. Allah onunla yüzünü işaretlendirir. İnsanlardan kendiine verecekleri veya vermeyecekleri şeyerini istemesiden kendini için daha hayırdlıdır” Ebu Hüreyre (ra)’tan rivayet ediiirki Allah Resulu (sav) “Miskin, insanların etraında bir iki lokma bir iki hurma vermeleri

için dolanan değildir.” buyurur. Derlerki Ey Allah’ın Resulu miskin öyleyse kimdir?O şöyle buyurur: Miskin öyle bir kimsedir ki kendisine yetecek bir söyleyecek bulamaz, bilinmez ve kendisine tasaddut edilmez ve kalkıp da insanlardan da isteyemez. “Yine Allah Resulu (sav)dan şöyle rivayet edilir bir akka veya benzeri yiyeceği olduğu halde isteyen kimse ısrar ile ıstıtmıştır. “ Kuybeysa bn Meharik’ten rivayet edilir. Ben kavmimde hamallık yapıyordum. Peygamber (sav)’e geldim ve Ey Allah’ın resul kavmimde ücretle hamallık yapıyorum. Ben ücret tayin etmen için geldim dedim. Buyurduki bilakis onu sana yükledi ey Kubeysa bunu onlara sadakadan eda ediyoruz.” Sonra “ey Kubeyza üç şey dımdna dilenmek haram kılınmıştır” kendisine bir ihtiyaç isabet eden kimse mal tükendiğinde geçimene normallik bulana kadar ister sonra tutar. Hacet isabet eden bir adama kavminden akıl sahibi üç kişi şahitlik eder. Fülana yoksulluk isabet etmiş derler ki; dilenmek ona helal olmuşturYaşamını normal döndürünceye kadar ister sonra tutar cüretle hamallık yapan kimse durumunu düzeltene kadar ister ve tutar. Bunların dışında olan ise sahibinin haram olarak yediği haram kazançtır. buyurdu. Abdullahn bn Mesud’dan Allah Resulu (sav) buyururki”Kendisine yetecek kaar malı varken isteyen kimse kıyaet gününde gelir ve dilenmesi yüzünde bir yara veya bir iz veya bir göbek gibidir. Bunu üzerine ey Allah’ın resulu yetcek miktar nedir?dendi elli dirhem veya onun kıymetinde altındır.” buyurdu. “Hayır olarak infak etiniz şeyleri “ mal’dan “Allah onu bilir” ve ona ge bu kafatını verir.”

274- Gece ve gündüz gizli ve açık malarını infak edenler” İbni Abbas (ra)’dan rivayet edilirki bu ayet; Ali bn Ebi Talib hakkında nazil oldu. Yanında dört dirhem vardı ve ondan başka hiçbirşey de yoktur. Bir dirhemi de gizlice tasadduk etti Yine ibni Abbas’tan rivayet edilirki “Allah yolunda mahsur edilen fakirler için” ayetinazil olduğuda Abdurrahman bn Avf birçok dinarı ashabı suffaya gönderdi. Ve Ali bn Ebi Talip’de gecenin ortasında bir vesk hurma gönderdi. Bunun üzerine Alah Teala “gece ve gündüz malarını inak edener ayetini indirdi. ve Abdurrahman bn Avf’nın sadakasının açıklığını gündüzle Ali bn Ebi Talib’in sadakasının gizliliği ni de gece ile tasvir etti. Ebu Ename. Ebu Derda Makhul ve Evzai ise ayetin cihad için at besleyenlerin gece gündüzaçık ve gizli olarak atlarını yemlenmesi hakkında indiğini söylerel. Ebu Hüreyre’ şöyle rivayet eder”Allah Resulu (sav) “Allah’a iman ve vadini tasdik olarak Allah yolundabir at besleyen kimse onu

doyması sulaması, tezeği ve bevli kıyamet gününde onun mizanındadır” buyurur.

“Onların ecirleri onlara rabbinin katındadır Affeş haberin edabı fada getirilmiştir der çünkü ayetin başındaki????lafzı bir anlamda ?? gibi şart edatıdır VE cevabı ?? ile gelmektedir ki manası şöyle şöyle infak ederse on ecre rabinin katındadır. demek olu. “Onlara bir korku yoktur ve onlar üzülmeyceklerdir de.”

275- “Riba yiyenler” yani riba ile çalışanlar ayette yemek ile kullanmasının sebebi riba’nın en çok para hususunda kullanılagelmesidir. kalkaazlar yani kıyamet gününde kabirlerinden “ancak kendisini çarpmış olduğu kimsenin kalktığı gibi kalkar” yani yıktığın gibi şeytanın “Habt’ın aslı, vurmak, çiğnemek ve yerle bir etmektir.” dokunmaktın yani cin çarmasından manası riba yiyen kıyamet gününde gibi kalkar Ebu Said el Hurdi, Allah Resulu (sav)’den İsrâ hadisesi hakkında şöyle rivayet eder. “Cibril (AS) beni herbiri firavunun ailesinin yoluna dizilmiş büyük evler gibi karınlı birçok adama götürdü. Firavun ailesi sabah ve akşam ateşe atılıyorlardı. Obur devler gibi taarı ve ağaçlara atılıyorlardı ki duymuyorlar ve düşünmüyorlardı. Bu karanlar ashabı onları hissedince kalkıyorlar karınları onlara doğru meyletmeme yere yıkıyorlar. Sonra onlardan biri kalkıyor karını ona doğru meylediyor ve yıkıyordu. Firavun ailesi onların üzeine çıka gelmesine kadar kurtulmuyorlardı Onarı önlerine doğru ve arkalarına berzah aleminde ta şekildeydi Firavun ailesi ise Allahım kıyemet asla kopmasın diyorlardı ki yamet gününde ise firavun ailesine azabın en şiddetlisine girin denir. Ebi Cibril bunlar kimlerdir dedim. Onlar “Riba yiyenler ve şeytanın dokunmaktan çarptığını kimsenin kalkacağı gib kalkacaklar” diye cevap verdi.” bu onların alış-veriş de riba gibidir demeleridir.” yani onara musallat edilen bu azab onları böyle söylemeleri ve ribayı helal görmelerinden dolayıdır Cahiliye ehlinde birisi borçlusuna malını helal ettiğinden yanibir borç verdiği indeve onu istediğinde borçlu hak sahibine bana süreyi uzat sana kborcunun karşığını daha fazla ödeyeyim dedi Ve bu şekilde anlaşıp gecikme için borç vermede veya alış verişin başında kar ötmekte bize aynıdır derlerdi. Bunun üzerine Allah Teala “Allah alışverişin helal kıldı Riba’yı haram kıldı” buyurarak onları yalanladı. bilki luğatta riba; ziyadilik’tir . Allah Teala buyururki “insanların malarıda artırmassılı için bir ziyadilik olarak verdiğiniz şeyler” yani artması için ki Allah’ın katında artmaz haram dışında ticaret yoluyla mal çoğaltmayı istemek geniş bir sahadır. Haram olan çoğaltma AlahResul

(sav)’in beyan ettiği özel mallar üzerine mahsus sıfattadır. Ubade bn Samit (ra)’dan Allah Resulu (sav) buyururki “altanı altınla gümüşı gümüşle, buğdayı buğayla arpayı arpayla hurmayı hurmayla tuu tuzla ancak aynıını aynıyla elini elle eşit satınız. Lakin altını gümüşle, gümüşüaltında, buğdayı arapya arpanı buğdayla, arpayı hurma ile hurmayı elden ele satınız. Nasıl isterseniz ikisinden bir tuzu yahut hurmamayı eksik verebilir veya ikisinden biri artırabilir. Artıran veya artırmaya isteyen kimse riba yapmıtır.” Peygamber (sav); altı şey üzerine faiz yani ribayı has kılmıştır. Ve ilim ehlinin çoğunluğunu da riba’nın hükmünün altı şeyde bu vasıflarla geçerli olduğunu benimser. ki bu vasıfların bulunduğunu her mal’a da uygularlar sonra bu vasıflar hakkında ihtiaf ederler. Bir grup bunların tümündeki mananın biolduğu onuda menfattaletime olduğunu kabul ederler. ve Riba’yı tüm malarda cari kılarlar. Çoğunluk ise riba’nın vasıfla dirhemler ve dinarlar hakkında sait olduğunu ve diğer bir vasıfla yenilen şeylerde de geçerliliğini kabul ederler. ki bu vasıf hakkında da ihtilaf ederler. Bir grup nakdilik vasfını dinarlara vedirhemlere aid kılar. Bu Malik ve Şafi’nin görüşüdür. Birgrup ise tartılabilirlik illetine bağlarlar. ki bu dta ashabı rey’in görüşüdür. Onlar riba’yı demir bakır pamuk ve benzeri şeyler gibi tartıya tabi her şeyde kabul ederler. Dört şeye gelince birgrup Riba’nın onlarda kilo ile tartılma illetine bağlı olduğunu benimser. Ki bu görüşü de Ashabı Reyin’dir. Riba’yı kires gibi yenmeyen ve yenen kiloya tabi tüm şeylerde cari görürler. Bir grup ise Riba’daki ki illetin yenilebilirlik olmakla birlite kilo ve tartılabilirliğini olduğunu kabul eder. Yenilebilen her şey, kilo’ya tabi olmayan ve ölçütlemmeyen şeylerde Riba olmaz. Bu sad bn Museyyeb’in görüşüdür. Şaf (ra)’da kadim’de bu görüşü savunur. Cedid’de ise onlarda Riba yenilebilir vasfı ile sabit olur der. Ve Riba’yı tartılabilir veya kiloya tabi olan ürün meyve bakla ve ilaçları olarak yenilebilirliğe sahip şeylerin tümünde cari kılar. Dileli ise mamer bn Abdullah’tan rivayet edilen şu hadistir. Allah Resulu (sav) “Yiyecek misli misline’dir.” buyurur. Bütün bunları göre Şafi’de Riba malı; ürün veya yenilen şey’dir Riba iki türlüdür Fazl Ribası ve Nesa ribası riba malını misli misline olarak cinsi ile satsa ki; nakiin birini cinsi ile sattığında veya yinelen birşeyi cinsi ile sattığında buğdayın buğdayla satılması gbi Riba’nın her ikiside bunlarda caridir. Taki şeraitan ölçüsünde ancak birbirlerine eşit olmalarından caiz olur. Dirhem ve dinar gibi ölçülebilen olursa ölçüde eşit olmasını şart koşar. Buğdar ve arpa gibi kilosiile ölçülen cinsi ile satılırsa tartıda

eşitliğe şart koşar. Ve eldeğiştirmenin akid meclisinde olmasını da şart koşar. Riba malını cinsi olmayan birşeyle sattığında bakılır. Riba vasfının uygun düşmeyeceği birşeyle satarsa örnek iki nakit'ten birini yiyecek olarak satarsa riba yoktur. Ayrıca riba malı olmayanla satarsa ve riba vasfının uygun düşeceği şeyle satarsa örnek dirhemleri dinarlar la satarsa veya bağduyayı arapla satarsa veya da yenien birşeyi cinsinden olmayan başka bir yenilenşeyle satarsa fazl ribası bunda cari olmaz. Taki tartmadan veya kabala olarak caizdir. Ve onda Nesa rıbası sabittir ki mecliste eldeğiştirmeye şart koşar. Peygamber (sav): altını altınla satmayınız³ buyurur. Taki : “ancak aynıyı aynı ile “ve “nasıl isterseniz de bir elile bir el” buyurur bunda denkliğin vacibliği ve cinsin aynı olmasından fazlalığın haramlığı vardır. Bir aynıyla aynı” bunda da Nesa⁴nı tahrimi vardır. dilediğiniz bir el ile bir el” bunda mecliste eldeğiştirmeyin vucubu ile birlikte cinsin farklı olmasından birinden birini fazla olmasına itlak vardır. Bu mubayea ribasıdır kendiine daha azla vermesini şartla birşeyi borç veren kimsenin borç vermesi menfaattir ve menfatı getiren her borç riba'dır. “Kendisine rabbinden bir öğüt gelen kimse” ayette (mevize) kelimesi (Vaaz) anlamında müzeker fiil ile kullanır. “vaz geçerse “Riba yemekten “önceki geçen onundur.” yani geçmiş günahlarını yasakta önce olduğunu için bağışlanmıştır.

“Ve onun emri Allah aiddir.” yasaktan sonra yasağa uymasından dilerse onu affeder veya tekrar dönünceye kadar onu yardımsız bırakır. Denirki emrettiği, yasakladığı ve helal kıldığı haram kıldığını hususlarda onun durmun Allah'a aiddir kendisinin yapacağı hiç birşey yoktur.” dönen kimse” Riba' yemeye kendiine helal görerek geri dönen kimse”işte onlar cehennem ashabıdır ve onar onda ebedi kalıcıdırlar.” Ebi Cüheyfe'nin babasındındır Peygamber (sav); kan parasını köpek parasını ve bağı'ninkazancını yasakladı ki Riba yiyene de yeirene de dövme yapana da yaptı mana da ve boyanana lanet etti. “Cebir (ra)'dan “Allah Resulu (sav) Riba yiyene ve yidirene onu yazana ve şahidlik yapanına lanet etti ve onlar birdir.” buyurdu Ebu Hüreyre'den Allah Resulu (sav) “Riba, yetmiş kapıdır. Allah (cc)'nin katıda onun en hafifi annesini nikahlayan gibidir.” buyurdu.

276- “Allah; riba'yı mahveder” yani onu eksiltir helak eder ve berekenitin götürür. Dahhak; İbni Abas (ra)'dan Allah Resulu mahveder yani ondan sadaka cihad, hac ve sila-i rahim için harcama kabul etmez demektir der “ve sarakaları artırır.” yani onu karşılıktandırır, dünyada onu mübarek kılar ve ukbada da ecir ve sevabının kat kat verir.” Allah

kafirlerin hiçbirinin sevmez³ Riba'nın haramlığı sebebiyle “bir günahkardır” onu yemekle facir bir kimsedir.

277- “İman edip salih ameller işleyenler namazı kılanlar ve zekatı verenler onlara ecirleri rabblerinin katındadır. Onlara bir korku yoktur ki onlar mahzun da olmazlar.”

278- “Ey iman edenler Allah korkunve riba'dan kalanı bırakın” Ata ve ikrime derlerki bu ayet Abbas bn Abdülmattutalib ve Osman bn Affan (ra) hakkında nazil oldu o ikisi parasını peşin vererek hurma almak üzere bir ticaret antlası yaptılar. Hurmalar geldiğinde hurma sahibi onlara ikiniz hakkınızı aldınız. Aileme yetecek hiçbirşey bana kalmadı. Yarısını alsanız yarasını da sonra alsanız ben size ka versem dedi. Veböyle yaptılar süre dolduğunda o ikisi fazal miktarı da istediler. Bu Allah Resulu (sav)'e ulaşınca onları bundan nehyetti.Bununüzerine Allah Teala bu ayeti indirdi. onlar bunu duyduklarında itaat ettiler ve mallarının başını aldılar. Suddi, Ayet Abbas ve Halid bn Velid hakkında indi der ki; o ikisi cahiliyede ortaktilar. Amr bn Amir oğulları ile Ribalı selef akdi yapıyorlardı. Amr bn Amir Sakifiten bir aileydi islam geldive onlarınbüyük bir miktar faiz hakları vardı. Bunun üzerine Allah Teala bu ayeti indirdi. Ve peygamber (sav) haccandıka arefe günü hutbeinde “Dikkatedin “ cahiliyedeki işlerden herşey ayaklarımın altındadır ve cahiliyedeki kan davaları kaldırılmıştır. Kahdavamız kaldırdığım ilk kan davası İbni Rebia bn el-Haris'in akan davasıdır ki beni saad da süt emmişti Ve Huzel onu öldürdü. Cahiliye'de Ribası bütünüyle kaldırılmıştır. İlk kaldıdığın riba Abbas bn Abdulmuttalib'in ribasıdır. Onlar tümüyle kaldırılmıştır. buyurdu. Mukatil ise şöyle der ayet sakiften dört kardeş hakkında indi.Mesud Abdulyaleyl, hubeyb ve rebia bunlar ambr bn Amir bn Avf es -Sekafi'nin oğularındandı muğüne bn Abdullah bn Amir bn muhzum oularına borçlanıyorlardı. Ve faiz koyuyorlardı peygamber (sav) Taifi geldiğinde bu kardeşler müslüman oldu. Ve mugure oğullarından faizlerini istediler Mugire oğulları da Vallahi islam'da riba vermeyiz Allah Teala onu müminlerden kaldırmıştır. dediler. Ve Attab bn Esid'e davayı getirdiler. O; AllahResu (sav)'in Mekke'deki valisi idi.Attab bn Esid; iki tarafın davasını peygamber (sav)'e yazıyla bildirdi. ki ortada büyük bir para söz konusuydu. Bunu üzerine Allah Teala bu ayeti inzal buyurdu.

279- “Eğer yapmazsanız” yani riba'dan kalanı bırakmazsanız” Allah ve resulune savaş açmış olursunuz.” Kiraat Hamza ve Ebu Bekerin rivayetinde Asım??? diye med ile ?? vezni üzere okurlar. Manası Bilinki

sizi Allah ve Resulunu savaş açar hale getirir. şeklinde olur. Kelimenin aslı üzün'den gelir diğeri ise ?? diye zal harfini fetha ile okurlar. Manası bilinki siz Allah ve Resulundan bir harb' açılmasına yaklaştınız demek olur. Said bn Cübeyr İbni Abbas'tan nakleder ki kıyamet gününde faiz yiyen kimsey savaş için silahını al denilir mana ehli ise Allah'ın harbinin cehennem resulunun harbinin ise kılıç olduğunu söylerler.” “Tevbe ederseniz³ yani ribayı helal görmeyi bırakırsanız ve ondan dönerseniz “mallarınızın aslı sizin hakkınızdır zulmetmezsiniz. “Fazlalık istemezsiniz ve zülmedikmezsiniz” malın aslıdanda eksiltmekle zarar etirilmezsiniz. Bu ayet indiğinde amrse sekafinin oğulları ve faizle çalışan diğer kimselerde biz Allah'a tevbe ediyoruz. Allah ve resulunun biz savaş açmasına kalmayız.dediler ve ona paralarına razı oldular. Mugire oğulları ize zorluktan dolayı şikayet ettiler. Gelirleri yükselene kadar bize erteleyen dediler. Onarda ertelemeyi reddettiler ve Allah Teala önümüzdeki ayetin indirdi.

280- “Eğer zorda kalırsanız “yani borçlu olan kimse zor durumda ise şart cümlesi raf durumdadır ve haberki daha gelmemiştir. Bu nekra durumda cazidir misal olarak salih bir anlam ise ona ikram et. denmesi gibi yine şöyle açıklanır. Bir anlamda cüme vuku bulmuş olayı ifade etmedir ve bu durumda haberi ihtiyaç duymaz. Kıraat Ebu Cafer ?? diye sin'i zamme ile okur. Bakın” Haber sıygasında bir emirdir.³ Takdiri o kimseye bakmak gerekir şeklindedir kolaylığı kıraat nafi?? diye sini zame ile okur. Diğerleri ise fetha ile okurlar. Mucahid, ?? diye sini zamme ile muzaf olarak okurki, kolaylık genilik anlamındadır “tasaddud etmeniz” yani paranızın ona kısmını zor durumda kaan'a bırakmanız “eğer bilerseniz sizin içindaha hayırlıdır.” Kıraat Asım, sad harfini tahrif ile okur. Diğerleri ise şeddeli okur. Katade babasının söylerivayet eder. bir adamdan kendine vermeyen hakkını istiyordu. Ona seni buna iten sebep nedir? diye sordu. O zorluk diye cevap verdi. Yemin etmeini istedi. Yeminetti. çok istedi ve ona çok verdi. Ve Allah Resulu (sav)'den şöyle duyduğun u söyledi. “zor durumda kalanı görüp de ondan alacağından vazgeçen kimseyi kıyamet gününde Allah bir beladen kurtarır.” Ve İbni Mesud (ra)'dan bir ziyaret edilir ki Allah Resulu (sav) şöyle buyurur melekler sizden önce bir adamın ruhunu aldılar. Ona;hiç bir hayır yaptın mı? diye sordular. Hayır dedi. Hatırla dediler. Hayır ancak insanlara borç veren bir adamdım. Çocuklarıma zor durumda kanlara görmelerini araştırmalarını emrediyordum. Ve zor durumda kalanlara musamaha ediyorlardı. Allah Tebareke ve Teala “ ona musamaha et”

buyurdu” Ebi Yesr’den peygamber (sav)’in zor durumda kalanı gören veya ondan alacağından vazgeçen kimseyi hiçbir gölgenin olmadığı bir günde Allah kendi gölgesinde gölgelendirdi.” buyurduğunu işittim diye nakledilir.

FASIL

BORÇ, GÜZEL ÖDEME VE SIKIŞTIRMA:

Alacağını Ebu Hüreyre (ra) Biradam Allah Resulu (sav)’den bunun üzerine onu kızdı Ashabı da ona ilerlediler. (sav) “onu bırakın hak sahibinin söyleyeceği vardır. Ona bir deve satın alın .Ve ona verin.” buyurdu. Onun yaşlısından iyisini bulamayız. dediler. (sav)”Onu satın alın. Ona verin.”En hayırlınız borcunu en güzel şekilde ödeyendir. buyurdu. Ebu Hüreyre (ra)dan rivayet edilirki Allah Resulu (sav): zenginin borcunu geçiktirmesi zulumdur. Biriniz zengin bir kimseye tabi olduğunda tabii olsun.” buyurur.” Yine Ebu Hüreyreden rivayet edilirki Allah Resulu (sav) şöyle buyurur” Müminin nefsi ödeyinceye kadar borcuyla bağlıdır. Rivayet edilirki bir adam Allah Reslu (sav)’e geldi ve Ey Allah’n resulu (sav) Allah yoluna sabreden duran ve kabul eden oarak geri dönmeyen öldüysem Allah hatalarımı mağferet edermi? nedersin? dei Allah Resulu (sav) “evet” buyurdu” Adam arkasını dönüp ilerleyince Allah Resulu (sav) ona nida etti veya emretti. Çağrıldı ve ona Allah Resulu (sav) nasıl dediydin?” buyurdu. Adam sözlerini tekrarladı Bnu üzerine Allah Resulu (av) “Evet ancak borç dışında cibril böyle söyley buyurdu.

281 “Allah’a döndürüleceğiniz bir günden korkun.” Kıraat basralılar te’yi fetha ile okurlar. Mana Allah’a döneceğiniz birgünden korkun dur. Diğerleri ise teyi tame ve cim’i fetha ile okurlarki bu kıraatta mana Allah’a döndürüleceğiniz bir günden korkun.” şeklinde olur. Sonra her nesi kazandığı verilir. Ki onara zulmedilmez İbni Abbas (ra)derki Bu Allah Resulu (sav) İnen son ayettir. Cibril (as) ona bu ayeti Bakara suresinin iki yüz sekisinnic sırasına koydedi. Vebundan sonra Allah Resulu (sav) yirmibir gün daha yaşadı. İbni Cüreyr dokuz gece yaşadı der. Said bn Cübeyr ise yedi gece daha yaşadı Rebbil Evvel ayının son ikin gecesinde günü vefat etti. hicretten on birinci yılıdı. Güneş battığında diye Şabi, İbni Abbas’tan (ra)’tan naklerlerki Allah Resulu (sav)’e indirilen son ayet riba eyettir.

“Ey iman edenler muayyen bir vade ile borçlandığınızda” İbni Abbas (ra) Allah, Riba’yı haram kıldığında selam akini helal kıldı. Belli bir vaktekadar mazmun selem akdini Allah Tealanın kitabında helal

kılmış ve onu izin vermiş olduğuna şehadet ederim der. Sonra şu ayeti okur.

282 “Ey iman edenler muayyen bir vade ile borçlandınızda onu yazın.” Borçlandığınızda” yani borçlanma ile çalıştınızda bir borç muamelesine girildiğinde borçlandım (????) denir. ki, ayette deyn kelimesini (boçlandığınızda) sözünden sonra getirir. Çünkü müdayene yani borçlanma yapılmıştır ve alınıp verilmiş Deyn keliesi ile kayd altına alınması lafızdan murad ediine iyi tarif etmek içindir. Yine denirki onu tekid için zikreder. Muayyen bir vade ile” Ecel yani vade başı ve sonu bilinen süredir. Vade, fiyatta selem akdindeki alışverişte geçerlidir. Hatta hak sahibinin tespit edilen zamanında önce istemeye hakkı yoktur. Karz’da ilim ehlinin çoğuna göre vade gerekli değildir.” onu yazın.” yani borçlandığınızda alışveri selem olsun karz olsun yazın. Alimler bu yazma hakkında ihtilaf ederler bazıları bunun vacib olduğunu söyler. Çoğunuk ise onun isticab emri olduğu fikrindendirler. Terkedileirse bir beis yoktur. Aynı Namaz bittiğinde yeryüzüne dağılın.” ayeti gibidir. Bazıları; borç’un yazılması şahid tutma ve rehin’in bir farz olduğunu sona hepsinin eğer birbirinize güvenerseniz kendisine güvenilen emaneti ödesin.” ayetiyle neshedildiğini söylerler. Bu Şabi’nin görüşüdür. Allah sonra yazmanın keyfiyetie açıklar. “aranızda bir katip adaletle yazsın.” yani isteyen ile istenen arasında borç yazımını bir katip adaletle yazsın yani hatırmadan eksiltmeden vadeyi kısaltmadan geciktirmeden hak ile redetmesin.³ yani imtina etmesin” katip yazmayı” alimler yazmanın katib’in üzerine vucbu ve şahidliğin ahidler üzerine ve vucubundan ihtilaf ederler. Bir grup bunun istendiğinde vucubunu kabul eder. ki bu muhacid’in görüşüdür. Hasan; katip baskası olmadığında vacib’tir der. Bir grup da bu mendub ve mubah hükmündendir. der Dahhak borç şahid ve katib’e vacibtir ve onu “Katib’e ve şahid’e zarar verilmez.” ayeti neshetmiştir. der” Allah’ın ona öğrettiğini gibi” yani Allah’ın emrettiğini ve koyun koyduğu gibi “yazsın” ve üzerinde hak olan imlal etsin” yani istenen kimse üzerine düşeni bilmek için dili ile kendine ikrar eder imlal ve imla iki dildir manaları birdir. Kur’an her iki kelimeyi de kulanır imla burada geçmiştir. İmla ise şu ayette geçer.”Ona ona sabah akşam yazdırır.”

“Ve Rabbi’nden korksun” yani yazdıran “ondan hiçbir şeyi eksik bırakmasın” yani üzerine düşen hak’tan bir şeyi naksanlatırmasın” “Üzerine hak düşen eğer bir şefih ise yani yazmayı bilmeyen bir cahil ise macuhad bu şekil açıklar. Dahak ve süddi küçük çocuk olarak

açıklar. Yine buradan sefinin cinet geçirme veya bunama sebebiyle akli zayıf kimse de anlaşılabilir. Veya yazdırmaya gücü yetmeyen ise”yani dillsiz veya kör veya yabancı veya tutuklu veya yazabilme imkanı olmayacak şekilde kayıp veya lehin de veya aleyhinde olan şeyi bilemeyecek şekilde cahil ise “velisi onu yazsın.” yani onun yerni bakan” adaltele “yani doğruluk ve hak ile İbni Abbas (ra)’ve Mukatil Veli ile hak sahibini murad ettiğini yani Hak sahibi yazmaktan aciz olduğnda hak sahibinin vesilisve borç sahibi adaletle yazar. Çünkü o hakı en iyi bilendir. Derler. ??şahid isteyin.” şahid getirin.” iki şahidi” “erkeklerinizden” yani köle ve çocuklar dışında müslüman hürlerden Bu ilim ehlinin çoğunluğuna göredir. Şüreyh ve İbni Şirin, kölenin şaheditine izin verirler. “Eğer iki adam yşok ise yani iki erkek şahid bulmamazsa “bir erkek ve iki kadın vardi yani bir erkek ve iki kadın şahidlik etsin.” Fakihler kadınların erkeklerle birlikte birerkekve iki kadın sabit oluncaya kadar mallar hususunda şahidlik yapmaarında cima ederler. Mallar dışındaki konularda ise ihtilaf edeler. Birgrup cezalar dışıda kadaların erkeklerle birlikte şehadetlerini kabul eder. Bu;Süfyanüs sevrinin ve ashabı reyın görüşüdür. Bir cemaat ise mal dıındaki konuların ancak adil iki erkek şahid ile sabit olduğunu benimser. Şafi (ra) ise veladet süslemme dul’luk bekaret ve benzeri gibi kadınların daha çok muttali oldukları konuların bir erkek ve iki kadın şahid ve dört kadın şahidin şahidliğini kabul eder. Kadınların şahidliğinin ukubata ait yani ceza hukuku konularında geçerli olmadığına ittifak ederler. “Şahidler olarak razı olduklarınızdan” yani dininde ve güveniirliğinde razı olunan kimselerden şahidliğini kabululğunun şartları yedidir islam hürriet akıl,buluğg adalet adamlık ve töhmet’ten uzak bulunmaktır. Kafirın şahidliğiin kabul edilmez. Çünkü insanların nazarında yalancılıkla tanınanların şahidlikleri geçerli olamaz. ki Allah’ı yalanlayan şahidliğini geçerli olmayacakalr listesinde en başta yer alır.Ashabı rey zımmilerin birbirlerine şahidlik yapmasına cevaz verir. Kölenin şahidliği de kabul edilmez. Şüreyh ve İbniŞirin ise buna cevaz verriler. Bu Enesbn Malik’in görüşüdür. Şahidlik kendiinen istenene kadar mecnuna da söz verilmez. Çocukların şahidliği de kabul edilmez İbni Abbas (ra)’a bu sorulduğunda caiz değildir. Çünkü Allah teala “şahidler olarak razı olduklarınızdan buyurmuş diye cevap vermiştir. Adalet’de bir şarttır ki bu şahidin küçük günanlara ısrar etmeyen büyük günahlardarn da kaçınan olmasıdır. Adamlık de bir şarttır. Bu hayası az olanın terketmesinde bilinebilen nefsin edebleri ile ilgilidir. Dahası

heyet sîret, muşâeret ve sanâat güzelliğidir. Bir adam kendinden birşey yaparsa ve bu şey onun emsali insanlar çoğunlukla onu bu davranışından utanacak olurlarsa o adamın insanlığının yani adamlığının azlığı bilinir. Ve şahidliği reddelir. Töhmüt altında bulunmamak bir şarttır. Taki düşmanın düşmana şahidliği kabul edilmez ki düşmanı olmayana şahidliği kabul edilirse çünkü düşmanın hakkı hususunda töhmüt altındadır kişinin çocuğuna babasına şahidliği makbul olduğu halde kabul edilmez. Mesela varis'in kendisine miras bırakını öldüren bir adama şahidlik yapması veya zarar için şahidliği kendinden defetmek ki şehadetini töhmüt imkanı vermek için aleyhine şahidlik yapılan kimseyi zorda bırakmaya yönelik yapılan şahidlik gibi Aîşe (ra)'dan rivayet edilir "hain erkek veya kadının, kardeşinin örten, veya hususunda zanlının akrabasının veya hakkı ile birlikte yaşanan hizmetçinin şahidliğini geçerli olamaz" ikisinden birisinin unutmada kıraat Hamza??? deki elif kesra hareke ile ve ??raf ile okur manası ceza ve ibtida olur. Genel kıraat ise elifi fetha ve ilk söze birleştirmek üzere ra nasb ile okunur. ??nasb mahallindedir. ??ise onuaften nasbdır. Ve ayetin manası söyedir bir erkek ve iki kadın hatırlataları için ikisinden birinin diğerine ??nin manası unutmaktır. Biri şahidliğini unuttuğunda değeri onu hatırlatır. derki şöyle şöyle mecliste yok muyduk? Böyle duymadık mı İbni Kesir ve Basralılar ???tahlif ile okur kalanları şeddeli olarak okurlar. ??ünmanaları aynıdır. ki ikisinde nesne olan fiilerdir. Hatırlamanın tersi unutmaktır. Süfyan bn Uyene'den rivayet edilirki buradaki zikredilen kasdın şahidlerden birisinin diğeri nin erkek olmasıdır. Yani o ikisini şehadetinin erkeğin şehadeti gibi olur ki, bu görüşlerini en doğru olanı birincisidir Çünkü o unutmaya matuftur. "Şahidler çağırıldıklarına kaçınmasınlar." Denirki bunla şahidlik üstlenmesi için çağırılmayı kasdeder onları şahidler olmaları manası üzere şaidler olarak isimlendirir ki bu bazılarınınca icab emridir. Bir grup derki kendilerinden başka kimse yoksa icabet vacibdir ki şayet onlardan başkaları da mevcut ise muhayyerdirler Bu hasan'ı görüşüdür. Bir grup ise bu mendub bir emirdir. Bütün durumlarda muhayyerdirlerder Bazıları yüklendikleri şahidliğin edası için çağırılmadıklarında imtana etmesinler şeklindedir. derler. Bu mucahid, Ata, İkrime ve Said bn Cübern görüşüdür.

geri dönmesi caiz olmaz Rehin'in katib'in mevcudiyeti ile birlikte hazır bulunması durumunda caiz olur. Mucahid ise ayetin zahiri ne göre rahin ancak yolculukta ve katip bulunmadığında caiz olur. Diğerlerine göre ise Ayetteki konu geneldir. Şarta bağlı değildir. Delili ise Peygamber

(sav)’dan rivayet edilen şu olaydır. O (sav) Ebi şehm el-Yahudi’in yanında zirhini rehin verdi ki bu durumda yolculukta değildi ve yanında dayacak biri yokdeğildi. Birbirinize güvenirsiniz” yani borçlanna kimse borç veren nezdinde güvenilirise borç veren hüsnü zannı sebebiyle ondan rehin almaz.” Kendisine güvenilen emanetini ödesin.” yani borcunu ödesin.” ve Rabbi Allah’tan korksun.” hak sahibine hakkını ödemedede sonra şahidlere hitaba döner şahidliğı gizlemeyin” yani şahidlik yapmaya çağrıldınızda şahidliğı gizlemekten nehyeder ve onu korkutur. onu gizleyin kabi günah işlemiştir.” yeni kalbi facirdir. Denirki şahidliğı gizlemeye tehdidi gibi bir hiç birşeye tehdit etmemiştir. “Kalbi günah işlemiştir.” buyurur ve bunla kalbin dönüşmesidir. Bundan Allah’a sığınırız. “Allah yaptıklarınızı” şahidliğı ve onu gizlemeyi bilendir.

284- “Yerde olan ve göklerde olan şeyler Allah’ındır’ Melekler ve kulları olarak yer ehli ki Allah onların malikridir “içinizde olanı açıklarsanız da gizlesenizde Allah onunla sizi hesaba çeker dilediğini affeder dilediğiniz azab eder. Allah herşeye kadirdir. “Alimler bu ayette ihtilaf ederler: Birgrup bu ayet hastır derler ve onun hususunun yönünde ihtilaf ederler. Bazıları şahidliğı gizleme hakkından birinci ayetle bağlantılıdır der ve manasını ey şahidler şahidliğı gizlemekten içinizde olanı açıklasınızda gizleseniz de Allah onunla sizi hesaba çeker diye açıklarlar. Bu şabi ve İkrime’nin görüşüdür. Bazıları ise Ayet müminlerin dışında kafirlerin veliliğini üstlenenler hakkında indi yani kafirlerin velayetini üstlenmekten içinizde olanı açıklasınızda saklasanızda onunla Allah size hesaba çekecektir demektir derler. Bu da Mukatil’in görüşüdür ki ayrıca Ali-imran süresindeki ayette de aynı şeyleri söyler. Ayet: “Müminler; müminlerin dışından kafirleri dostlar edenmesinler.” Deki eğer göğüslerinizde olanı saklasanızda açığa çıkarsanız da Allah onu bilir.” çoğunluk ayetine tam olduğunu benimser sonra onun hakkında ihtilaf eder. Bazıları; bu ayet kendinden sonraki ayetle neshedilmişir der buna delilise Ebi Hüreyre’den rivayet edilen şu hadistir Allah; peygamberine “yerde olan ve göklerde olan şeyler Allah’ındır içinizde olanı açıklasınızda gizlesinez de Allah ola sizi hesaba çeker.” Ayetini indirdiğinde Allah Resulu (sav)’in ashabı zorladı. Allah Resulu (sav)’e geldiler. Dizleri üstüne oturdular. Dedilerki namaza, oruçta cihad’a ve zekat’a güç yetirebildiğimiz eamellele mükellef kıldık ki bu ayet sana indirildi ona takatımız yok.” Allah Resulu (sav)’de o siz kedinizden önceki ehli kitab’ın duyduk ve isyan ettik demeleri gibi demeyi mi istiyorsunuz? Aksine işitti ve itaat ettik. Bizi bağışla rabbimiz

dönüş sanadır deyin buyurdu insanar ve ayeti okuduğuda dilleri ona karşı zelil olurdu. Allah onun akabinde resul rabbinden ona indirilene iman etti. Ve müminlerin Allah’a meleklerine kitaplarına peygamberine iman ederler peygamberlerini arasında birine fark gözetmeyiz işittik ve itaat ettik bizi bağışla. Rabbimiz dönüş sanadır.” ayetini indirdi. Bunu yapıya başladıklarında ise Allah onu neshetti ve “Allah hiçbir canı gücünün dışında mükellef tutmaz. Kazandığı onundur kazandığı onunla aleyhinedir. Rabbimiz unutursak ve hata edersek bizi cezaya çekme.” ayetini indirdi. Evet dedi “rabbimiz bize bizden öncekilere yüklediğin gibi yük yükleme.” Evet dedi. Rabbimiz gücümüzün yetmeyeceği şeyleri bizleri sorumlu tutma.” Evet dedi dedi. Bizi affet bizi bağışla bize merhamet et. Sen bizim mevlamızsın kafirler kavmine karşı bize affet. Evet dedi.”Said BnCübeyr de İbni Abbas (ra)bu manada bir rivayet nakleder. Bütün bunlarda yaptım sözünün bedeli evet der. Bu İbni Mesud İbni Abbas ve İbni Ömer (ra)’ın görüşüdür. Muhammed bn Sirin, Muhammed bn Kaab katade ve kelbide bu görüşü benimsetir. Ebu Hüreyre (ra)’dan şöyle rivayet edilir. Peygamber (sv) buyurduki Allah ümmetinden nefsinde gelen vesvesiye konuşmadıkça ve yapmadıkça kaldırdı. Bazıları ayet mensuh değildir çünkü nesh haberlerde varid değildir. Nesh sadece emir ve nehiylerde variddir. derler.”Allah onunla sizi hesaba çeker.”bir haberdır nesh ona varid değildir ayetin tevilinde müfessirler ihtilaf ederler. Bir grup Allah teala kalbe kazançı sabit kılar kalberinizin kazandığı ile buyurur. Allah için hiçbir kul kalbinde düşünce veya orgalarında vukua gelmiş açıktan yaptığına ameli gizleyemez. Allah ondan haberdandır ve onla bulunan hesaba çeker Sonra dilediğini affeder dilediğini cezalandırılır. Bu mana Hasan’ın açıklamasıdır. Buna “kulak, göz ve gönül bütün bunlar ondan mesuldur.” ayetini delil gösterir diğerleri derlerki ayetin manası: Allah (cc) kullarını açıktan yaptıkları ve yasakladıkları ile hesaba çeker ve onları yaptıkları ile karşılaklarıdır. Şu kader varki onun cezalandırması yapmaktıklarının gizlediklerine karşı müsabitler ve bela olarak dünyada onlara verdikleriyledir. Emirler mahzun olmayacakları şeylerdir. Bu Aişe (ra) görüşüdür derki Allah Resulu (sa)’e bu ayeti sordum. Buyurduki: “ey Aişe Allah’ın kulu kınamsı bela ve musibetlerden ona musallat ettiği iledir diken eşya gördüğüne getirir. Böylece anlamı kul kaybeder. Ona korkutur. Taki mümin günahlarından kırmızı külçe altının kirden çıktığı gibi çıkar.” Enes bn Malik (ra) Allah Resulu (sav)’da şöyle nakleder”Allah kuluna hayrı murad eder ona dündaya ceyaza hemen verir. Kuluna şerri murad

ettiğinde kıyamet gününde karşısına çıkıncaya kadar günahını onun üzerinde tutar.” Bazıları: eğer içinde olanı açıklarsanız yani üzerine karar verdiğiniz veya gizlediğiniz şeylerden kalbinizdekilerle Allah sizi hesaba çeker, karar verdiğiniz halde açıklamadığınızda Allah sizi hesaba çeker, karar verdiğiniz halde açıklamadığınızda Allah sizi hesaba çeker karar vermediklerinizden nefsinizde oluşan şeylere gelince bunlar Allah’ın hiçbir cana gücünün üstünde yüklediği ve hesaba çekmeyeceği şeylerdendir. Delili ise “Allah sizi yeminlerinizde ki boş sözlerle muhaze etmez lakin kalblerinizin kazandığı ile sizi muhaze eder.” Abdullah bn Mubarek derki Süfyan’a Allah kulu düşünce ile muhaze eder mi? dedim eğer kara verdi ise onla muhazee edilir diye cevap verdi. Muhasenin manası danır ki ihbar ve tariftir ve ayetin manası nefislerinizde olanı açıklarsanız yapın. gizlediklerinizden ve niyet ettiklerinizden olanları gizlerseniz Allah sizi onla hesaba çeker ve onu size bildirir. Sonra fazlından müminlere izhar ederek bağışlar. Adaletinde de kafirleri izhar olarak azablandırır. Bu mana Dahhak’ın görüşüdür. Bu; İbni Abbas’dan rivayet edilir ki buna öyle delil gösterilir. Allah sizi onla hesaba çeker buyurken, sizi onla muhaze eder diye buyurmamıştır Muhasebe muhalesze değildir. Buna değildi Safvan bn Mahrez’den rivayet edilen şu hadistir Ömer bn Hattat’ın oğlu Abdullahın elinden tutuyordum Ona bir adam geldi ve fısıltı hakkına Allah Resulu (sav)’in birşey söylediğini duydun mu? dedi. O da Allah Resulu (sav)’in şöyle buyurduğunu duydum dedi. “Allah Teala kıyamet günü mümine yaklaşır. Taki omuzuna gelir ki insanlardan kendisini gizler. Ey kulum şöyle şöyle günahını biliyormusun? buyurur kul evet Ey Rabbim der. Taki onun günahlarını ona ikrar ettirildiğinde kul kendinde helak olmuş olduğunu görür. Ben bunları senden dünyada gizlemiştim ki bu günde sondan olmuş olduğunu görür. Ben bunları senden dünyada gizlemiştim ki, bugünde sondan saklamıştım der. Sonra hasenatının kitabını verir, kafir ve munafık’a gelince şahidleriz. Onlar rablerini yalanlayanlardır. Lanet zalimlerin üzerine değil mi? buyurur.”

“Dilediğini affeder ve dilediğine azab ver.” Ra harfi veba harfi raf olur. Ebu Cafer, İbni Amir, Asım ve Yakub ?-????? ederler. Diğerleri ittida üzere raf ve aften cezmüze cezm üzere cezmdeler. Tavus İbni Abbas (ra)’dan rivayet eder: Allah dilediğine büyük günahı affeder ve dilediğine küçük günahıyla azab eder. Yaptığından sormaz ki onlar sorulurla. Allah herşeye kadirdir.

285- “Resul iman etti.” yani tasdik etti.”Rabbinden indirilene ve müminlerin hepside Allah’a iman etti.” yani onların herbiri bunun için fiili tekil kullanılmıştır.” ve Meleklerine kitaplarına peygamberine “kıraat hamza ve kisai, kuran anlamı üzer ?? diye tekil olarak okurlar. Denirki: Manası çoğuldur ki tekil lafızla zikredilsebilir ki şöyle buyurur. Allah peygamberini müjdeçiler ve korkutucular olarak gönderdi ve onlarla birlikte kitap indirdi.” Diğerleri ?? diye çoğul olurlar.” Peygamberinden birini ayırt etmez” yanızalırana iman ederiz bazılarına inkar ederiz demezlerki Yuhadülerin ve hristiyanların dediğinin aksine bunda bir gizlilik vardır. Takdiri şöyledir: Ayırt etmeyiz derler Yakub ise ?? diye ya ile okur. Bunla peygambemlerden haber verme alamı verir Veya manası “Hepsi ayırt edilmez” dir ki ??diye şöyle?? demez. Çünkü Ahad tekil ve çoğul için kullanılır. Allah’ü Teala ?? buyurur. İşittik derler. sözünü duyduk ve “itaat ettik.” emrine hukeynb bn Cabir (ra)dan rivayet edilirki “Cibril (AS)bu ayetin indiğinde peygamber (sav) Allah sana ve ümmetini övdü ona vermeyi iste dedi. Allah ile karşılaşmayı istedi.” Senin mağfiretini isteniz” mastar üzere nasb’tır. yani senin gaffarını mağfiret et. Veya maful üzere manseb olur. Manası ise senin guranını isteriz der. “Rabbimiz dönüş sanadır”

286- “Allah hiçbir cana gücünün dışında teklif etmez.” Ayetin zahiri ihtiyacı gidermektir. Bunda istek gizlidir. Sanki şöylebuyurmaktadır. bize gücümüzün dışında yükleme derler. Ve Allah şöyle cevap veri. Allah hiçbir nefse gücünün dışında teklif etmez.” Vusun insan genişliğe ulaştığını durum veya zorda kalmama durunu için kullanılır. Müfessirler mananını tevilinde ihtilaf ederler. Abni Abas (ra)’ Ata ve müfisserlerin çoğunluğu bunu “içinizde olanı gizlesiniz de veya açıklasanızda zikredilen nefsi sözü ile aynı anlamda açıklarlar İbni Abbas (ra)’dan şöyle rivayet edilir onlar özel müminlerdeki Allah onlara dinlerinin işini genişletirler ve güçlerini yetmeyeceği onlara teklif etmez. Ayrıca buyurdurki “Allah size kolaylığı ister zorluğu istemez” yine “size dinde zorluk kılmadı” buyurur. Süfyan bn Uyeyne’ye “Allah hiçbir cana gücünün dışında teklif etmez. “ayeti sonuldu. Kolayın dışında teklif etmez ve takatının üstünde yüklemeyiz diye cevap verdi. Bu Hasan’ın da görüşüdür. Çünkü Vüs yani genişlik takatın dışında olan şeyleri “kazandığı onadır.” yani hayır olarak kedisini için yaptığına ecri ve sevabı nefsin hakkıdır.” ve kazandığı aleyhin eder” şer’denki yükün, günahı üzerinedir. “Rabbimiz bizi muhaeze etme” yani bizi cezalandırma “şayet unutursak bazı insalar unutarak günah diyebilirki bu yanılmayan

ise hu olarak adlandırılır kelbi derki israiloğulları emredildikleri şeylerden birini unuttuklarında veya hata yaptıklarına onlara cezaları hemen veriliyordu. Böyle günah hesabına göre yemek veya içmekten ufacak birşey onlara haramdır. Allah müminlere bu şeklide cezalandırılmalarını kaldırmasını istemeleri emretti. Yine şöyle denir “Allah’ın unuttular Allah’da onları unuttu” kavli gibi terketme olan unutmadır.

BAKARA SURESİ

DİPNOTLAR

1-Selul: Bu munafiğin nenesinin ismidir. () lafzı iki bilinen shf: 49. arasında bulunduğu ilk mezeker ikincisi müennestir.ki bu ????? kelimesini elifi ile tesbit edilir (S. 49)

6- Müslim; cennet bahsinde 13. hadis olarak rivayet eder.?? S 58 Tirmizi, Cennet bahçesinde 15. sırada rivayet eder. Darimi rikaf babında 116. sırada nakleder. İmam Ahmed 156 ve 3.cilt 28 hs.

7-Buharî Yaratalışın başı bölümne 14. sırada rivayet eder. Müslüm sh1. 61. Hac bölümünde 66, 67. ve 75. sırada naklederler. Ebu Davud Edeb bahçesinde 112. sırada Nesai, cihad babında 48. sırada rivayet eder s.65 (7) Yukarıdaki aynı şekilde

7- Buharî, Yaratılsın başı bölümünde 15. sırada rivayet eder. Tirmizi av bahçesinde ki imam malik muvattada izin isteme bahsinde 31-31 İmam Ahmed.

9-Müslüm, selam bölümünde 139, 141, Ebu Davud Edeb bahçesinde 161, İmam Malik muvattada izin isteme bahsinde 33 İmam Ahmed 3. cilt 125. s.75

10- Buhari, Tefsir babında ve tıbbabında 20; Müslüm içecekler bahsinde 158, 159-162 Tirmizi Tıb bahçesinde 23; İbni Mace Tıb bahçesinde 8 İmam Ahmed 1.cilt .187 s.

sh. 83 11 İmam Taberi, Tefsirinde 1. cilt 275.s.

s.86 12. Sübeyr Mekke dağlarından bir dağını ismi.

sh 86 13. Buhari Peygamberler kitabında sh 4 sahabenin faziletleri kitabına 5,6 Müslim sahabenin faziletleri babında 3 Nesai kadılar bahsinde 15 İmam Ahmed 2 cilt2 46 s. ve 3 cilt 22, 82 ve 88 s.

sh. 99 14 11c acem kafirlerinden biri

sh.101 15 Bu İsraili haberlerin tümünden sekinmek müfisserler için dolayısıdır kuran kıssalarından beklenen gayeyi idrak’tan ayrılmak sayılacakdan hükmü ve öğütleri düşünmekten alıkoyacağından dolayı

arkası uzatılmadan görülmesi daha iyidir. Bunun en doğru ve en sağlam olduğu gayet açıktır. Bu konunun tafsilatına önceki kokuları bakın.

Sh: 101 16. Bu kıssalar kurani manaya adoğru gelmiyor

sh 104. 17. Hull'nın nasih ve mensuh kitabında 23, 24 sh İbni Mesud dan rivaye ederki şöyle der. Allah Resulu (sav) bebir ayeti okutan onu ezberlettdim ve yazdım. Gece olduğunda hafızamı yokladım. Hiçbir şey hatırlamayamadım. Mushafa tekrar baktım. Kağıt beyaz indi bunu Allah Resulu (sav)'e haber verdim."kaldırıldı buyurdular.

sh 108 18. Müslim yolcular babında 164, 165 Tirmizî Namaz kitabın da 168 Nesaî, zekat babında 49 İbnî Mace İkame babıda 200 İmam Ahmed 3. cilt 302, 391 412s.

sh. 112 19 . el-izdehir kokusu güzel bir et direndenin üzerine evlen onunla evlenir. İbni Kesirin nihayesi 1. cilt 33 s.

sh.119. 20. Müslim, zekat kitabıda 11; Ebu Davud zekat kitabıda 22 tirmizi nekakib'da 28 İmam Ahmed 1 cilt 94 s, 3 cilt 322 s 4 ???165 s.

sh 146 2 İbnul Ebir iyade cilt 3 shf 278 de Akl diyetтираçsı birini öldürdüğüdü katil kimse develerden diyet biraraya getirir. Onları mektulun velilerinin avlusunda toplarhapseder. Budan dolayı diyet masar olarak akl Hapsetmek, toplamak) olarak adlandırılır.3der.

sh 146 22 Ebu Davud vasiyetlerkitabında 3; Tirmizide vasiyetteler kitabıda 2 rivayet eder.

sh 152. 23 Buharioruç kitabına 36; Müslüm onu babında 92 Tirmizi oruçda 18 Nesaî oruçta 46 47, 48, 49, İbnî Mace oruçta 18 Dârimi oruçta 15 rivayet eder.

sh.154. 24 Hafız Münziri terhib ve terhib kitabında cilt 2.95.s da deki bunu İbni Hüzeyne sahil başında rivayet eder. Sonra haber sahihtir. der ve onu Beyhaki yoluyla rivayet eder. Bunu Ebû Şeyh İbi Hibban sevab bölümünde o ikisinden özetleyerek rivayet eder.

ALİİMRANSURESİ

Ali İmran suresi Medeni'dir.

(Kitabın baskısına göre: 1-3 ayetler. Ancak bu musannıfın tertibi değil!)

(Bismillahirrahmanirrahim)

(Elif, lam, mim). Kelbi, Rebi bin Enes ve diğer alimler derler ki: Bu ayetler Necran kabilesi hakkında inmiştir. Allah Resul'ünün yanına atlı olarak gelmişlerdi. Aralarındaki ondört kişi onların en soylularındandı.

Bu ondört kişi arasında da, bu kabilenin tüm sorunlarının kendilerinde çözümlendiği şu üç kişi var idi: Bunlardan Akıp kavmin emiri ve görüşünü almadan karar vermedikleri danışmanları idi. Bunun asıl adı Abdulmesih idi. İkinci kişi, Seyyid; onların sığınakları, kervanlarının sahibi ve koruyucusu idi. Asıl ismi Eyyim'di. Ebu Harise bin Alkame ise onların en kültürlüleri ve alimleri idi.

Bunlar, Allah'ın Resul'ü (s.a.v.) ikinci namazını kılkarken yanına girdiler. Üzerlerinde son derece güzel cübbeler ve abalar vardı. Hatta onları görenler: "Onların benzerini görmedik" derler. Derken namazlarının vakti geldi. Allah Resul'ünün (s.a.v.) mescidinde namaz kılmaya kalktılar. Allah Resul'ü (s.a.v.): "Onlara dokunmayın" buyurdu. Onlar da güneş doğana kadar namaz kıldılar (ibadet ettiler). Sonunda Seyyid ve Akıp selam verdiler. Allah Resul'ü (s.a.v.) onlara:

"Müslüman olun" dedi. Onlar:

"Biz senden önce müslüman olduk" dediler. Allah Resul'ü (s.a.v.):

"Yalan söylüyorsunuz. Allah'ın çocuğu olduğu iddiasında bulunmanız, haça ibadet edersiniz ve domuz etini yiyişiniz sizi İslam'dan alıkoymaktadır" buyurdu. Onlar da:

"Peki İsa Allah'ın çocuğu değilse, onun babası kimdir" dediler. Hep birlikte Allah Resul'üyle tartışmaya koyuldular. Allah Resulü (s.a.v.) onlara dedi ki:

"Bilmiyor musunuz ki her çocuk babasına benzer?."Onlar, öyle dediler. Allah Resul'ü (s.a.v.):

"Bilmiyor musunuz ki, Rabbimiz her şeye kaimdir, onu koruyup rızıklandırır?"Onlar:

"Öyle", dediler. Allah Resul'ü (s.a.v.):

"İsa bunlardan herhangi bir şeye sahip midir? diye sordu. Onlar:

"Hayır", dediler. O (s.a.v.):

"Bilmiyor musunuz ki, ne yerdeki ne de gökteki hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz?" diye sordu. Onlar:

"Öyle", dediler. O (s.a.v.):

"İsa (a.s.) kendisine Allah tarafından öğretilen dışında bunlardan hiçbirini bilir mi?" dedi. Onlar:

"Hayır", dediler. O (s.a.v.) dedi ki:

"İşte Rabbimiz İsa'yı (a.s.) rahimde istediği gibi şekillendirdi, (ki Rabbimiz belli bir suret ve görünüşe sahip değildir, onun benzeri yoktur)1 Rabbimiz yemez içmez." Onlar:

"Öyle", dediler, Allah Resul'ü (s.a.v.) tekrar:

“Bilmiyor musunuz ki annesi İsa’yı (a.s.) her anne gibi taşıdı ve sonra her annenin çocuğunu doğurduğu gibi doğurdu. Sonra isa (a.s.) her bebeğin beslendiği gibi beslendi. Sonra o yer, içer ve konuşurdu”, dedi. Onlar da:

“Öyle”, dediler. Allah Rasul’ü (s.a.v.):

“Bu nasıl sizin dediğiniz gibi olur”, buyurdu. Onlar da, sustular. Ardından Allah (c.c.) Ali İmran suresinin başından seksen küsur ayetlere kadar ki ayetleri indirdi.²

(1) Parantez içindeki kısım yazma eserlerin bazıları da vardır.

(2) Bunu ibni İshak Siret kitabında; (2/45-46) ibni Hişam’dan naklen rivayet etmiş; Taberi tefsirinde; (6-151-152) rivayet etmiştir. Suyuti bunu aynı zamanda ibni Münzir’in Muhammed bin Cafer bin Zübeyr’den naklettiğini bildirmiştir. Bkz. ed-Dürrül-Mensur; 2/141-142.

(Baskıya göre: 4-6 ayetler)

Konuşanların en Aziz’i olan Allah (c.c.) şöyle buyurur: (Elif lam mimellahü) mimin harekesi meftuhtur. Çoğu kıraat alimlerine göre mim ile sonrası bitişiktir. Mimin aslen sakinken harekelendirilmesinin nedeni iki sakinin biraraya gelmesi sakıncasından kurtulmaktır. Harekelerden meftuhun seçilmesi onun, harekelerden en hafif olanı olması nedeniyledir. Ebu Yusuf ve Yakub bin Halife el-Asa Ebu Bekir’den rivayeten, (Elif lam mim, Allah) şeklinde mim ile Allah lafzı arası kesik olarak okumuşlardır. Burada mimin, durma niyetine göre harekesi alınmış, sonra Allah lafzının hemzesi, onunla başlanıldığı için maktu; yani kesin okunan elif halini almıştır. Sonra da elife, vasl elifine (cümle arasında okunmayan elif) kat’elif (ortada da olsa kesin olarak okunan elif) hükmünü uygulayan lehce uyarlanmıştır.

(Allah) kelimesi mübtada; (Ondan başka ilah yoktur.) Cümlesi onun haberi; (Diri ve tüm varlıkların yaşamının gerçekleştircisi olan) kelimeleri de “Allah” lafzının sıfatıdır. (Sana Kitab’ı indirdi), yani; Kuran’ı, (gerçek ile) yani; doğru olarak, (kendinden öncekileri doğrulayıcı olarak) yani; tevhidi, peygamberliği eskilerin haberlerini ve bazı hukuk kurallarını içeren kutsal kitapları. (Ve bundan önce Tevrat ve İncil’i indirdi). Tevrat ve İncil için indirme anlamı; “inzal” ile, Kur’an hakkında ise; “tenzil” ile ifade edilmesinin nedeni; Tevrat ve İncil’in bir defada, Kuran’ın ise; grup grup ayetler halinde uzun bir zaman boyunca indirilmiş olmasındandır. Çünkü “tenzil” çokluğu ifade etmektedir.

“Tevrat” kelimesine gelince: Basra’lı gramer alimlerine göre; bunun aslı, “Havkale” ve “Devhale” de olduğu gibi “fev’ale” veznindeki

“Vevreyetün” dır. İlk “vav” “Te”ye çevrilmiş, meftuh olan “ye” ise “elif”e çevrilmiş, böylece “Tevrat” olmuştur. Sonra Tevrat’ın elifi, aslı itibariyle “ya” olduğundan “ya” şeklinde yazılmıştır. Kufe’li alimlere göre ise bunun aslı “tavsiye” veritevfiyede olduğu gibi “tef”ile” vezninde idi. Tay kabilesinin lehcesine göre sondaki “ya” “elife” çevrilmiştir. Çünkü bu kabile “cariye”ye “cara”, “tavsiye”ye “tavsa” derler. Kelime; “Veriyez-zend” “odun tutuştu” cümlesindeki tutuşma kelimesinden gelmektedir. Nitekim Allah’u Teala şöyle buyurur:

“Tutuşturdunuz ateşi görmediniz mi?

(Vakıa: 56/71)

Öyle olunca Tevrat insanlara bir nur ve ışık olması nedeniyle böyle isimlendirilmiştir. Nitekim Allah (c.c.) Tevrat’tan; “Muttakilere bir ışık ve hatırlatıcı olarak”(Enbiya: 21/48) diye bahseder. Başka bir görüşe göre; Tevrat kelimesi sırrı gizleme ve başkasına ima yollu anlatma anlamındaki; “Tevriye”den gelmektedir. Nitekim Tevrat’ın çoğu açık değil imalı ifadelerdi.

İncil kelimesi “Necl” masdarından türetilmiş “if’il” vezninde bir kelimedir. Ned çıkmak anlamındadır. Çocuk annesinin karnından çıktığından dolayı Necl diye isimlendirilmiştir. İncil de, Allah (c.c.) onun sebebiyle hakikatın öğrenimini yapan kişi çıkarmış olduğu için böyle isimlendirilmiştir. Bir görüşe göre bu kelime “Necel”den türetilmiştir. Necel göz genişliği anlamına gelir. Buna göre İncil’in bu şekilde isimlendirilmesi, onun indirilenlere bir genişlik ve nur getirmesi nedeniyledir. Üçüncü bir görüşe göre de; Tevrat ibranice “şeriat” anlamına gelen; “Tur” kelimesinden, İncil de süryanice taç anlamına gelen; “Ankalyon” kelimesinden gelmektedir.

(İnsanlar bir yol gösterici olarak), yani; ona uyanı doğru yola iletici olarak. “Hüda” kelimesi ismi fail anlamında masdardır. Hem Tevrat hem de İncil hakkında konuşulduğundan bunun tekil değil müsenna (iki kişiyi ifade eden tekille çoğul arası zamir) olmasının nedeni, onun masdar olması sebebiyledir. Çünkü masdarın tekilden başka kalıbı yoktur. (Ve Furkan’ı indirdi) Yani; hakikatla hakikat dışı batılı ayırt ediciyi. Es-Süddi şöyle der: Bu ayette sonda olması gerekenin öne alınışı, önde olması gerekenin sonraya bırakılışı şeklinde olan; “takdim ve tehir sanatı” vardır. Bu ona güzellik katar. Normal söylenişi ise şöyledir: “Tevrat’ı, İncil’i ve Furkan’ı insanlara bir yol gösterici olarak indirdi.”

(Ali İmran: 4-7)

“Allah’ın ayetlerini inkar edenlere büyük azap vardır. Allah azizdir ve intikam sahibidir. Şüphesiz Allah; ona ne yerde ne de gökteki hiçbir şey gizli kalmaz. O ki sizleri rahimlere isteği gibi) erkek veya dişi, beyaz veya siyah, güzel veya çirkin, mükemmel veya eksik olarak (şekillendirir. Aziz ve hikmetli olan O’ndan başka ilah yoktur) Bu ifade, Necran kabilesine bir reddiyedir. Çünkü onlar; İsa Allah’ın oğlu demişlerdi. Sanki Allah şöyle cevaplıyor; İsa (a.s.) rahimde istediği gibi şekillendirmişken o nasıl Allah’ın oğlu olabilir?

Bize Abdulvahid bin Ahmed el-Melihi haber verdi, O’na Muhammed Abdurrahman bin Ahmed bin Muhammed el-Ensari, O’na Ebu-l Kasım Abdullah bin Muhammed bin Abdulaziz el-Beğavi haber vermiş, O’na Ali bin el-Caid haber vermiş. O’na Ebu Hayseme Züheyr bin Muaviye A’miş, O’na Zeyd bin Vehb şöyle haber vermiş: “Abdullah bin Mesud’dan işittim, diyordu ki: Doğru olan ve doğruluğu kabul edilen Allah’ın Resul’ü (s.a.v.) bize şöyle anlattı: “Sizden her birinizin ilk yaratılışı annesinin karnında kırk gün boyunca nutfe halinde toplanılır, sonra aynı süre (kırk gün) boyunca kan pıhtısı olur, sonra aynı süre boyunca bir et parçası olarak kalır. Sonra Allah ona bir melek gönderir.” (Başka bir rivayette bu son kısım şöyledir; sonra ona melek dört cümle ile birlikte gönderilip, onu rızkı, işleyeceği ameli, eceli ve iyi mi kötü mü olacağı yazılır) sizden biri hayatı boyunca Cennet’liklerin amelini işler işler. Öyle ki onunla Cennet arasında sadece bir adımlık mesafe kalmıştır. Birden bu yazılı kitap ona galebe çalar, bu defa o Cehennem’liklerin amelini işleyerek sonunda ona girer. Yine başka bir Cehennem’liklerin amelini işler. Artık onunla Cehennem arasında sadece bir adım kalmıştır. Birden bu yazılı kitap ona galebe çalar. Bu defa o, Cennet’liklerin amelini işleyerek sonunda Cennet’e girer.”¹

(1) Bu hadisi: Buhari, Yaratılışın başlangıcı kitabı, melekleri babında; 6/303. Ayrıca Nebiler kitabında ve kader kitabında; Müslim, kader kitabı, Ademoğlunun anne karnında yaratılışı babında (hadis no: 2643) 4/2036, 2037 zikretmiştir.

Mütercimim notu: Bundan maksat; Allah’ın bilgisini şaşmayacağıdır. Şayet Allah geçmişteki ve gelecekteki herşeyi kuşatıcı olan ve ezeli olan bilgisiyle filan kişinin Cennet’lik olacak şekilde amel edeceğini ve Cennet’lik olacağını bilerek, buna göre kaderinde yazmışsa, bu kişi hayatı boyunca Cehennem’lik bir yaşam yaşamış olsa da hayatının sonunda Cennet’lik amel işleyerek Cennet’lik olur. Şu halde insanların şu andaki amellerine aldanılmaz ve sonlarının ne olacağı bilinemez.

Bize İsmail bin Abdulkahir el-Cürcani O'na Abdulğafir bin Muhammed El-Farisi, O'na Ebu Ahmed bin İsa el- Celüdi, O'na Ebu İshak İbrahim bin Muhammed bin Süfman, O'na Müslim bin el-Haccac, O'na Muhammed bin Abdullah bin Nümejr, O'na Süfyan bin Uyeyne O'na Amr bin Dinar, Ebi- Hufeyl, O'na Huzeyfe bin Üseyd şöyle haber verdi. Peygamberimiz şöyle buyurdu: “Nutfe 40- 45 gün süresi içerisinde rahimde yerleştikten sonra melek nutfeye gelerek: “Ey Rabbim! kötümü, iyi mi?” diye sorar. Ardından söylenen yazılır. Sonra der ki: “Ey Rabbim erkek mi dişi mi?” Söylenen hemen yazılır. Sonra amelinin nasıl olacağı bu şekilde yazılır. Sonra sayfalar dürülür. Artık ona ne eklenir, ne de ondan eksiltilir.”¹

(1) Bu hadisi Müslim Kader kitabı, Ademoğlunu anne karnında yaratılışının niteliği babında; (no: 2644) 4/37) zikretmiştir.

O ki sana kitabı indirmiştir. Ondan bazıları muhkem ayetlerdir. Açıklanmış ve detaylı biçimde sunulmuş, muhkem “sağlamlık” anlamına gelen “ihkam” kelimesinden türetilmiştir. Sanki Allah anlamlarını apaçık olması nedeniyle bu ayetlerde açıklama yapmak şeklinde bir müdahale yapmaktan melek cin ve insanları engellemiş böylece onları sağlamlaştırmıştır. (Onlar kitabın anasıdır) yani, sağlam olması nedeniyle ona başvurulup onunla amel edilen temeldirler. Peki neden “Kitabın anneleri” şeklinde çoğul değil de “Kitabın anası” şeklinde tekil kullanılmıştır. Buna iki, şekilde cevap verilmiştir. Birincisi; Kuran’ın ayetleri birbirlerini tamamlamalarında ve topluca halleriyle tek bir ayet gibidirler. Çünkü Allah’ın sözü tektir. İkincisi; O ayetlerden her biri kitabın birer anasıdır. Örneğin başka bir ayette:

“Meryem’in oğlunu ve onun anasını (Meryem’i) bir ayet kıldık.”
(Mü’minun: 23/50)

Yani, ikisinden herbirini bir ayet kıldık.

(Ve diğerleri) Buradaki kelime, “Uhar” Uhra” kelimesinin çoğuludur. Munsarîf olmamasının nedeni bunu, “Ahar” dan çevrilmiş olmasındandır, Umer ve Züfer’de olduğu gibi (müteşabihler).

Şayet denilse ki; burada Kuran’ın bazı ayetlerini muhkem diğer bazılarının müteşabih olduğu ifade edildi. Diğer bir ayette Kuran’ın tüm ayetlerinin muhkem olduğu diğer birinde ise hepsinin müteşabih olduğu ifade edilmiştir:

“Elif, lam, Ra. (Bu) ayetleri muhkemleştirilmiş bir Kitap’tır.”
(Hud: 11/1)

“Allah sözlerin en güzelini müteşabih bir kitap olarak indirdi.”
(Zümer: 39/23)

Bu bir tezat değil midir? Buna şöyle cevap verilir; ayetlerin hepsini muhkem olarak nitelendiren ifadeden kasıt o ayetlerin oyun, şaka değil gerçek olduğudur. Hepsinin müteşabih oluşu doğru, hak ve güzellikte bütün ayetlerin birbirine benzeyişi anlamındadır. Bazılarının muhkem diğer bazılarının müteşabih oluşu bazılarının net ve açık, diğerlerinin biraz kapalı oluşu anlamındadır.

Muhkem ve Müteşabih ayetlerin ne olduğu konusunda alimler farklı görüşlere sahiptirler. İbni Abbas der ki: Muhkem ayetler Enam suresindeki;

“Deki: Gelin de size Rabbimizin haram kıldığını okuyayım.” (Enam: 6/151) ile başlayan üç ayet ve benzeri İsrailoğulları hakkında inen ayetler, “rabbin, sadece ona kulluk etmenizi emretti” (İsra: 17/23) gibi ayetlerdir. Bir rivayete göre de o müteşabihler surelerin başlarındaki, elif lam, mim gibi hece harfleridir.

Mücahid ve İkrime der ki; Muhkem helal ve haram olan şeylerdir. Bunun dışındakiler müteşabihtir, hakikat hususunda birbirlerine benzerler, birbirlerini doğrularlar. Müteşabih anlamlar fisk, rics (pislik) gibi kelimelerle ifade edilirler:

“Onunla sadece fasıklar sapıklığa düşer.”

(Bakara: 2/26)

“Ve pisliği akletmeyenlerin üzerine kılar.”

(Yunus: 10/10)

Katade, Dahhak ve Süddi ise şöyle der: Muhkem; kendisiyle amel edilen neshedici ayet, müteşabih ise kendisine inanılan ancak nesih edilmiş olmaları nedeniyle amel edilmeyen ayettir. Ali bin Ebi Talha’da İbni Abbas’ın şöyle dediğini rivayet eder: Kuran’ın muhkem ayetleri neshedici ayetleri, helal ve haram bildiren ayetler, hırsızlık zina gibi ayetleri, helal ve haram bildiren ayetler, hırsızlık zina gibi büyük günahların cezasını bildiren hadd ayetleri, miras hukukunu bildiren ayetler ve hem inanılıp hem de amel edilen ayetlerdir. Müteşabihler ise; nesih olunmuş ayetler. (başkaları, sonları ve benzerleri ve onun kısımları) ve inanılan ancak kendisiyle amel edilmeyen ayetlerdir.

Başka bir görüşe göre muhkemler Allah’ın yarattıkları anlamını anlamaya muvaffak kıldığı ayetler, müteşabihler ise sırf Allah’ın bildiği diğer mahluklara bildirmediği ve anlamaların da mümkün olmadığı ayetlerdir. İkniciye örnek olarak Deccal’ın çıkışı İsa (a.s.)’nın inişi,

güneşin batıdan doğuşu, kıyametin kopuşu ve dünyanın yok oluşu verilebilir.

(Not: maksadını, anlamadım (mütercim).

Muhammed bin Cafer bin Zübeyr der ki; muhkem tevil ve açıklamada tek ihtimalden fazlasını kabul etmeyen müteşabih ise birden fazla ihtimalleri kabul eden ayetlerdir.

Denildi ki: Muhkem, anlamı bilinen ifade ettiği hücceti açık olan ve işaret ettiği deliller karışık olmayıp net olandır. Müteşabih, bilgisine düşünme ve araştırma ile ulaşılabilen ve avamın ondaki hakla batılı ayırt etmeyi bilmediği ayettir. Bazı alimler de; anlamının anlaşılması yönünden kendisi yeterli olup başka ayetlere ihtiyaç duyulmayan ayete muhkem, anlaşılması için başka ayetlerce döndürölüp başvurulması gereken, ayete de müteşabih denilir demişlerdi.”

(1) (B) Nüshasında bu kelime yoktur.

(Bazan'ın)1 rivayet ettiğine göre ibni Abbas (r.a.) şöyle demiştir: Müteşabih surelerin başlarındaki hece harfleridir. Aralarında Hayiy bin Ahteb, Kab bin Eşref ve benzerlerini bulunduğu bir yahudi topluluğu Peygamber'in (s.a.v.) yanına geldiler. Hayıy O'na (s.a.v.) şöyle dedi:

“Bize ulaştığına göre sana; “Elif, lam, mim” indirilmiş. Allah aşkına. O mu sana indirdi? O da:

“Evet”, dedi. Hayıy:

“Bu şayet doğruysa ben senin ümmetinin hakim olacağı sureyi biliyorum. Yetmişbirinci yıl.2 Peki, başka birşey indirildi mi.” Allah Resul'ü (s.a.v.):

“Evet, “Elif, lam mim sad” dedi. O:

“Bu daha fazla eder, yüzaltmışbirinci yıl. Başkası var mı? O (s.a.v.):

“Evet, “Elif lam ra” buyurdu. O:

“Bu daha fazla, ikiyüzyetmişbirinci sene. Artık iş karıştı, bunların azını mı alalım, çoğunu mu. Gerçi biz buna inanmıyoruz ama.” Bunun üzerine Allah (c.c.):

“O ki sana Kitab'ı (Kuran'ı) indirmiştir. Onlardan bazıları muhkemlerdir. Onlar Kitab'ın anasıdır. Diğerleri de müteşabihtirler.”1

(1) Bunu detaylı bir şekilde Taberi Tefsirinde zikretmiştir. (1/216-218)

Suyuti:Ed-Dürrül mensurda şöyle der:Bunu ibni İshak, İbni Cerir Buhari tarih kitabında (onun meşhur kitabı değil, zayıf hadisleri de içeren başka hitaplarından biri. (mütercim) Zayıf senetle rivayet etmiştir. Ed-dürrül Mensur. 1/57.

Bunu aynı zaman ibni Kesir tefsirinde zikretmiş (1/76) ve şöyle demiştir: Bu hadisin senedinin hepsinde Muhammed bin Saib el-Kelbi vardır. O ise rivayeti kabul edilmez. Bkz.: Mahmud Muhammed Şakir'in Taberi Tefsirine yazdığı dipnot. 1/218-220.

(2) Arapçada her harf bir sayının simgesidir. Elif lam mim de bu hesaba göre toplam yetmişbir etmektedir. (mütercim)

(Kalplerinde zeyğ olanlar) yani; haktan meyletme eğilimi olanlar. Bir görüşe göre:Şüphe bulunanlar. (Onlardan müteşabih olanlarına uyarlar). Bundan kimin kastedildiği konusunda Allah Rasul'ü (s.a.v.) ile tartışan Necran kabilesi delegeleridir. O'na:

“İsa (a.s.)Allah'ın kelimesi (Allah'ın sadece “ol” demesiyle oluveren) ve O'ndan bir ruh olduğunu mu sanıyorsun”, dediler. O da (s.a.v.):

“Öyle”, dedi. Onlar:

“Bu kadarısı bize yeter, diyerek ayrıldılar ve ona kulak asmadılar. Allah (c.c.) da bu ayeti indirdi.

Kelbi der ki:Kalplerinde zeyğ olanlardan kasıt, Muhammed ümmetinin ömrünü bilmeyi ve bunu kelimelerin sayı hesabıyla çıkarmayı isteyen yahudilerdi. İbni Cüreyc: Ayetten kastedilen münafıklardır der. Hasan el-Basri:“Onlar haricilerdir”, der. Katade bu ayeti okuduğunda şöyle derdi:“Bundan kasıt Hareviler ve Sebeiler değilse, bilmiyorum kimlerdir.” Yine denildi ki:“Onlar bidat ehlilerin tümüdür.”

Bize Abdulvahid bin Ahmed el-Melihi nakletti, O'na Ahmed bin Abdullah En-Naimi, O'na Muhammed bin Yusuf, O'na Muhammed bin İsmail, O'na Abdullah bin Mesleme, O'na Yezid bin İbrahim Et-Tüsteri nakletmiş. O da ibni Ebi Melik'e, O da el-Kasım bin Muhammed, Aişe (r.a.)'nin şöyle dediğini rivayet eder: Allah Resul'ü (s.a.v.);

“O ki sana kitabı indirdi. Ondan bazıları muhkem ayetlerdir.....”(Ali İmran: 3/5-7) ayetini sonuna kadar okudu ve:“O'ndan müteşabih olanlarına uyanlarına gördüğünüzde -ki Allah'ın zikrettiği onlardır-onlardan sakının.”¹

(1) Hadisi: Buhari, Ali İmran suresi tefsiri kitabı, ondan bazıları muhkem ayetlerdir babında (8/209); Müslim, ilim kitabı, Kuran'ın müteşabihine uymaktan nehyetmesi, ona uyanlardan sakındırması babında; (hadis no: 2665) 4/2053, bu tefsirin müellifi imam Beğavi'de Şerhüs-Sünne'de; (1/220,221) zikretmiştir.

Allah (c.c.) devamla şöyle buyuruyor: (Fitne arzusuyla). Yani; şirk isteğiyle. Bu tefsiri Rebi ve Süddi yapmıştır. Mücahid der ki: Cahillerini saptırmak için şüpheler ve karışıklıklar çıkarmak arzusuyla. (Ve onun

tevilî arzusuyla) tevilinden kasıt onun açıklaması ve bilgisidir. Tevilin bu anlama geldiğinin delili şu ayettir:

“Sabredemediğinin açıklamasını sana haber vereceğim.” (Kehf: 18/78)

Zayıf bir görüşe göre denildi ki: O’nun tevilinden maksat O’nun yani Muhammed ümmetinin sonudur. Nitekim isra: 17/35’de; “Bu daha hayırlı ve tevil (sonuç) itibariyle daha güzeldir” buyrulmuştur. Yani onlar müteşabihlere tutunmayı Muhammed ümmetinin sonunu yani yaşının ne kadar olduğunu öğrenmeye çalışmışlardır.

Allah (c.c.) devamla şöyle buyurur: “(Halbuki onun tevilini sadece Allah bilir. Ve ilimde derin olanlar. Derler ki: O’na inandık.)”Bu ayetin cümle yapısında farklı görüşler vardır:

Bazıları şöyle dedi: “Ve ilimde derin olanlar”daki “Ve” atıf harfidir. Yani onun tevilini hem Allah hem de onlar bilir. Onlar bilmekle birlikte derler ki: “Biz buna inandık, hepsi Allah katındandır” Buna göre: “Derler ki” kelimesi hal olur. Yani; “ilimde derin olanlar da bunun bilgisine sahiptirler. Onlar aynı zamanda “Biz buna inandık...” derler. Bu Mücahid ve Rebi’nin görüşüdür. Buna benzer bir üslup da Haşr suresi 7-10 ayetlerde vardır. Önce:

“Allah’ın, Resul’üne köy ehlinden nasıplendirdiği ganimetler Allah’ın Resul’ünün ve yakınlarındır.”

(Haşr: 59/7)

Buyurdu, sonra:

“Beldelerinden çıkartılan muhacir fakirlere..”

(Haşr: 59/8)

Daha sonraki ayette:

“Ve onlardan önce evi ve imanını hazırlayanlar....”

(Haşr: 59/9)

Ve nihayet Haşr: 59/10’da:

“Ve onlardan sonra gelenler”, buyurulmuştur. Bu öncekilere atıftır. Ardından: “Derler ki Rabbimiz bizi bağışla.”Bu grupların herbiri ganimeti hak kazananlardır. Ona göre son kısmın anlamı şöyle olur: Ve onlardan sonra gelenler ganimeti hak etmeleriyle birlikte derler ki:Rabbimiz bizi bağışla. Yani dedikleri halde. Şu halde “derler” cümlede hal olur.

İbni Abbas’tan bu ayet hakkında: Ben ilimde derin olanlardanım dediği, Mücahid’den:“Ben onun tevilini bilenlerdenim”, dediği nakledilmiştir.

Çoğu alimler ise şöyle derler ilk cümle: “Onun tevilini Allah’dan başkası bilmez” ifadesiyle son bulmuştur. “Ve ilimde derinleşmiş olanlar ise” yeni bir cümledir. Bu Ubeyy bin Ka’b, Aişe, Urve bin Zübeyr’in (Allah onlardan razı olsun) görüşü, Tavus’un ibni Abbas’tan rivayetidir. Bu görüşü aynı zamanda Hasan el-Basri ve Tabiinlerin çoğu benimsemiş, Kesai, Ferra ve Ahfeş seçmiştir. Bunlar şöyle derler:Müteşabihin açıklamasını Allah’dan başka kimse bilmez. Kuran’da, sadece Allah’ın bildiği ve kendine has bilgi olarak seçerek diğer hiçbir yaratığı bu bilgiye muttali kılmadığı, onlarca anlaşılmayan tevillerin bulunması mümkündür. Örneğin; Allah (c.c.), kıyametin kopma zamanını, güneşin batıdan doğuş vaktini, deccalın çıkışını, İsa (a.s.)’ın inişini vb. bilgileri sadece kendine seçmiş, diğer yaratıkları buna muttali kılmamıştır. Kullar ise, müteşabih konusunda sadece ona inanmak muhkemde ise hem iman hem de onunla amel etmek suretiyle Allah’a ibadet ederler. Bu görüşü aynı zamanda Abdullah bin Mesud’un şu kıraatı destekler: “İn tevillehu illa indallahi, verrasihune fil ilmi yegulune...”Burada Allah lafzı mecrur, rasihune lafzı merfudur. Bu “verrasihun” ve sonrasının yeni bir cümle olduğu anlamına gelir. Bu görüşü aynı zamanda Ubeyy’in şu harfle okuyuşu da destekler: “ve vegulu... rasihun.....”. Burada Allah lafzından sonra vegulu fiili kullanılınca rasihunun Allah lafzına atfı mümkün olmamış böyle “ve yegulu” ve sonrası yeni bir cümle olmuştur.

Ömer bin Abdulaziz der ki: Bu ayetin anlattığına göre ilimde derin olan alimlerin Kuran tevili konusundaki bilgileri, “O’na inandık, hepsi rabbımızın katındandır” sözünü söylemeye ulaştırmıştır. Onların bu sözleri, kendilerinin ilimdeki derinliklerini göstermektedir. Bu ikinci görüş, aynı zamanda arapça kuralına daha uygun ve bu ayetten ilk bakışta normal olarak anlaşılan anlamına daha yakındır.

(Ve ilimde kökleşmiş olanlar) yani; ilme girenler. Onlar, ilimlerini, bilgilerine hiçbir şüphe girmeyecek şekilde sağlamlaştırmış kişilerdir. “Rasihun” kelimesi, bir şeyin bir şeyde rusuh etmesi yani orada sabit oluşu yerleşmesi anlamından gelmektedir. Örneğin: “İman onun kalbine rusuh etti” yani; yerleşti, sabit oldu, denilir.

Fiilin çekimi, “raseha, yersuhu, rusuhan” şeklindedir. Başka bir görüşe göre ilimde derin olanlar, Abdullah bin Selam ve arkadaşları gibi ehli kitabın mümin olmuş alimleridir. Bunun delili Nisa suresi 4/162. ayetteki: “Ancak onlardan ilimde kökleşmiş olanlar...” ifadesidir. Bundan maksat Tevrat’ın ilmini karşılıklı tahsil edenlerdir.¹ Malik bin Enes (r.a.) ilimde kökleşenlerden soruldu. O da: “Bildiğiyle amel eden, ona

uyandır”, diye cevap verdi. Denildi ki: İlimde kök salan kişi, ilminde şu dört şeyin bulunduğu kişidir: Onunla Allah (c.c.) arasındaki takva, onunla yaratıklar arasındaki tevazı, onunla dünya arasındaki zühd, onunla nefsi arasındaki mücadele ve mücadele ibni Abbas (r.a.), Mücahid ve Suddi derler ki; onlar, Allah (c.c.) bu sözleri nedeniyle ilimde kök salanlar diye isimlendirmiştir. Onların ilimde kök salmış olmaları müteşabihe inanmaları nedeniyledir.

(1) Tercüme edilen kelime normal nüshada müdarisun şeklindedir. Yani karşılıklı onun ilimini tahsil edenler, onu müzakere edenler. Başka bir nüshada, “darisun” yani onu tahsil edenler, şeklinde geçmektedir.

(Herbiri Rabbimizin katındandır.) Yani; muhkem de müteşabih de, nesih edende, nesih edilen de, bildiğimizde bilmediğimiz de (sadece akıl sahipleri öğüt alır.) Yani; Kurandaki öğütlerden sadece akıl sahipleri ibret ve öğüt alır.

Allah (c.c.) daha sonra şöyle buyurur: (Rabbimiz! kalplerimizi zeyğ yapma). Yani ilimde kök salanlar derler ki: Rabbımız, kalplerinde zeyğ bulunanların kalplerini meylettirdiğin gibi, bizim kalplerimizi haktan ve hidayetten meylettirip uzaklaştırma (bizi hidayete erdirdikten sonra) yani; dinine hidayet edip, bizi onu anlayıp yaşamaya muvaffak kıldıktan, kitabının muhkemine ve müteşabihine iman etmeye muvaffak kıldıktan sonra, kalbimizi ondan çevirme. (Bize katından bir rahmet bahşet) yani, ver. Yani bunu bize, üzerinde bulunduğumuz iman ve hidayette sabit kalmamız bu konuda muvaffak olmamızı sağlaması için bunu bize ver. Dahhak der ki: “Anlamı, rahmeti bize günahlarımızı bahşedici olarak bağışla.” (Şüphesiz asıl sen çok bahşedicisin).

Bize Ebu-l Ferce el-Muzaffer bin İsmail et-Temimi haber verdi: O’na Ebu-l Kasım Hamza bin Yusuf Es-Sehmi, O’na Ebu Ahmed bin Adiyy El-Hafız, O’na Ebu Bekir bin Abdurrahman bin el-Kasım el-Kureşi (Şam’da büyük İbni’rRevvas olarak bilinir).O’na Ebu Müshir Abdul-A’la bin Müshir el-/assani, O’na Sadaka, O’na Abdurahman bin Zeyd bin Cabir, O’na Bişr bin Ubeydullah, O’na Ebu İdris el-Havlani nakletmiş. El- Havlani der ki: Bana Nevvas, bin Seman el- Kilabi anlattı, dedi ki: Allah’ın Resul’ü (s.a.v.) şöyle dedi: “Her kalp Rahman olan Allah’ın parmaklarından iki parmak arasında bulunur. O’nu istikamet üzere tutmak isterse istikamet üzere tutar, şayet onu haktan saptırmak isterse saptırır.”1 Allah Rasul’ü (s.a.v.) şöyle derdi: Ey kalpleri evirip çeviren Allah’ım! Kalplerimizi dinin üzere sabit kıl. Tartı Rahman’ın elindedir.

Kıyamet gününe kadar istediği topluluğu yükseltir, diğer bazılarını alçaltır.²

(1) Bu hadiste cebir ve zorbalık anlamı çıkartılmaz. Çünkü Allah (c.c.) hakta yürümeyi de, ondan sapmayı da hak edene verir. Allah'a biraz yaklaşıp Allah (c.c.) daha çok yaklaşıp onu hak üzere sabit kılar. Ondan uzaklaşan ve yüz çevireni de ona belli bir mühlet verdikten sonra haktan saptırır. Artık onu doğru yola götürecek başka bir güç bulamazsın. En doğrusunu Allah bilir. (mütercim)

(2) Bu hadisi Ahmed bin Hanbel Müsned'ine Nevvas'dan (4/182); İbni Mace Mukaddime, Cehmiyye'nin inkar ettiği babında; (1/72) rivayet etmiş. Mecmeuzzevaid sahibi senedi sahihtir demiştir. Aynı zamanda imam, Beğavi Şerhus-Sünne'de rivayet etmiştir. (1/166)

Bize Ahmed bin Abdullah Es-Salihi, O'na Said bin İyas El-Cüreyri, O'na Guneym bin Kays Ebu Musa el-Eş'ari (r.a.)'dan aktarmış. O der ki; Allah Resul'ü (s.a.v.) şöyle dedi: “Kalbin örneği, rüzgarın sürekli altını üstüne, üstünü altına çevirdiği çölde bulunan bir tüy gibidir.¹

Allah (c.c.) şöyle buyurur:

(Rabbimiz! Şüphesiz sen onda hiç şüphe olmayan) yani, hiç şek bulunmayan (o gün için) yani o günün mahkemesi için. Bir görüşe göre; “liyevm”deki lam harfi fi; içinde anlamındadır. Buna göre anlam, “o günde” olur. O günden maksat kıyamet günüdür. (İnsanları bir araya toplayıcısı). (Şüphesiz Allah vaadinden dönmez) Buradaki miad kelimesi vad kelimesinde türetilmiş mif'al vezninde bir kelimedir.

(1) Bu hadisi: İbni Mace Mukaddime'de; 1/34, Hadis no: 88, Ahmed bin Hanbel Müsned'de; (4/408) Ebu Musa el-Eş'ari'den sahih senetle, bu tefsirin musannıfı imam Beğavi Şerhus-Sünne'de (1/164) zikretmiştir.

(Şüphesiz kafirler, onları ne malları ne evlatları Allah'tan) Kelbi der ki: Yani: Allah'ın azabından. Ebu Ubeyde ise Allah'tandaki, “min” den, dan harfinin ulunde” katında anlamına geldiğini söyler. Yani: Allah katında. (hiçbir şeyi ğani kılmaz) Yani; hiçbir menfaat vermez, hiçbir zararı def etmez. (Ve işte onlar, asıl ateşin yakıtları onlardır” Firavn'un ehlinin ve onan öncekilerin gidişi gibi....) ibni Abbas (r.a.) İkrime ve Mücahit şöyle tefsir ederler. Firavn'ın ehlinin küfürde ve Allah'ın dinin yalanlamadaki fiilleri ve davranışları gibi de ve Allah'ın dinini yalanlamadaki fiilleri ve davranışları gibi. Ata, Kesai ve Ebu Ubey'de şöyle tefsir eder: “Firavn'ın ehlinin gidişatı gibi”. Ahfeş de şöyle der: “Firavn'ın ehlinin hal ve durumları gibi.” En-Nadr bin Şümeyl der ki: “Firavn'ın ehlinin adeti gibi. Yani: Bu kafirlerin Resul'ü yalanlamaları ve hakkı inkar etme

adetleri Firavn'ın ehlinin adeti gibidir. "Firavn'ın ehlinen öncekiler"den maksat ise; Ad, Semud gibi geçmiş kafir kavimlerdir. (Ayetlerimizi yalanladılar da Allah günahları nedeniyle onları hemencecik yakalayiverdi.) Yani Allah onları cezalandırdı. Bir görüşe göre bu ayetlerin anlamı şu şekildedir: Şüphesiz ki kafirlere, başlarına intikam cezası gelince -Firavn'ın ehli ve geçmiş kafir kavimler gibi- malları da evlatları da hiçbir fayda vermeyecektir. (Allah, cezası çetin olandır.)

(Kafirlere de ki:Yakında mağlup olacaksınız ve Cehennem'e sevk olunacaksınız). Hamza ve Kesei "Seyuğlebun ve yuhşerun" şeklinde okumuştur. Buna göre hitap muhataba değil gayıbadır. Yani:Onlar mağlup olacak...Diğer kıraat alimleri ise mealini verdiğimiz gibi "setuğlebune..." şeklinde "Y" ile değil "T" ile okumuşlardır. Yani onlara de ki: Siz mağlup olacaksınız... Mukatil der ki: Bununla Mekke müşrikleri kastedilmiştir. Anlamı:Mekke kafirlerine de ki:Bedir gününde mağlup olup, kıyamet gününde Cehennem'e sevk olunacaksınız. Bu ayet inince de Peygamberimiz (s.a.v.) onlara: "Şüphesiz Allah sizi yendi ve Cehennem'e sevketti."1

(1) Bunu ibni Hişam Siret kitabında ibni İshk'tan nakletmiş, Taberi hem tefsirinde; (6/227), hem de tarihinde; (2/479) zikretmiştir.

Bazı alimler de burada maksadın yahudiler olduğunu söylemişlerdir. Kelbi Ebi Salih yoluyla ibni Abbas'tan onun şöyle söylediğini nakleder:Allah Resul'ü (s.a.v.) Bedir gününde müşrikleri yenince Medine'li yahudiler: "Vallahi bu Musa (a.s.)'ın bize müjdelediği, sancağı indirilmez Peygamberdir", dediler ve ona uymak istediler. Ancak bazıları:"Acele etmeyin, ikinci bir çarpışmaya kadar bekleyin", dediler: Uhud savaşı günü gelip, Allah Resul'ünün (s.a.v.) ashabı yenilince şüpheye düştüler, onlara kötü ruhluluk hakim oldu, dolayısıyla müslüman olmadılar. Onlarla Allah Resul'ü (s.a.v.) arasında da bir süreye kadar devam edecek bir anlaşma vardı, bunu bozdular onlardan Ka'b bin Eşref almış atıyla birlikte Mekke'ye giderek müşrikleri savaşa kıskırttı. Allah Resul'üyle (s.a.v.) savaşmak üzere hepsi güçlerini topladılar. Allah da onlar hakkında bu ayetleri indirdi.

Muhammed bin İshak her zaman naklettiği kişilerden naklen, Said bin Cübeyr ve İkrime ibni Abbas'tan (r.a.) şöyle anlatır:Allah Resul'ü (s.a.v.)Bedir'de müşrikleri yenip Medine'ye döndüğünde yahudileri beni kaynuka pazarında toplayarak şöyle dedi:

"Ey Yahudiler!Kureyşlilere Bedir gününde isabet eden musibet gibi bir musibetin size de gelmesinden Allah'tan korkun ve bir benzerinin size de

gelmesinden önce müslüman olun. Kaldı ki, benim kitabınızda bulduğunuz gönderilecek Nebi olduğumu artık bildiniz.” Onlar da:

“Hiçbir savaş bilgisi olmayan toy bir toplulukla savaşıp, onlardan bazı fırsatlara sahip olman seni aldatmasın. Vallahi şayet biz seninle savaşsak, bizim asıl (korkulacak) insanlar olduğumuzu öğrenirsin” dediler. Bunun üzerine Allah (c.c.)bu ayeti indirdi.

(O ne kötü mihattır) Yataktır. Yani: Onlara hazırlanan şey -ki o ateşter- ne kötüdür.

(Şüphesiz ki)Bedir gününde (buluşan iki grupta)yani; fırkada. Buradaki “Fietün”; grup kelimesi fey; harpteki ganimet kelimesinden gelmektedir. Aralarındaki anlam ilişkisi, her grubun diğerine ganimet kazandırmasıdır. (Sizin için bir ibret vardır)Ayette: “Kwad kane lekum Ayetun” denildi. Halbuki kane’nin müzekker değil, “kanet” şeklinde müennes olması gerekirdi. Çünkü onun ismi olan “ayet” müennestir. Bunun nedeni; “ayet”ten “beyan” açıklama anlamının kastedilmiş olması sebebiyle lafza değil manaya itibar edilmiş olmasındandır. Ferra ise şöyle açıklama getirir:Kane ile ismi arasına sıfat (yani lekum) girmiştir. Böylece kane müzekker olarak gelmiştir. Bu genel bir kuraldır. Ayetin anlamı şöyledir:Karşılaşan bu iki grupta ve onların durumlarında, sizin yenileceğinize dair sözümü doğrulayan ibret ve işaret vardır.

(Bir grup Allah yolunda savaşmaktadır.)Allah’a itaat olarak bunu yapmaktadırlar. Onlar Allah Resul’ü (s.a.v.) ve onun sahabesi idi. Sayıları üçyüzonüç erkekten ibaretti.

Bunlardan yetmişyedisini muhacirlerden, ikiyüzotuzaltısı ensardandı. Muhacirlerin sancağın Ali bin Ebi Talib (r.a.), Ensarınıkini ise Said bin Ubade taşımaktaydı. yetmiş deve ve iki atları vardı. Atlardan biri Mikdad bin Amr’ın, diğeri Mersed bin Ebi Mersed’indi. Çoğunluğu yaya idi. Elllerinde silah olarak sadece altı kalkan ve sekiz kılıç vardı.

(Diğeri ise kafirdir)Yani diğer grupsa kafirdir. Onlar da Kureyş müşrikleriydi. Dokuzyüzelli erkek savaşçıları vardı. Komutanları; Utbe bin Rebia bin Abduşems idi. Yüz atları vardı. Bedir savaşı Allah Resul’ünün (s.a.v.) katıldığı ilk savaşı. (Onları kendilerinin iki katı olarak görmektedirler.)Okuduğumuz Kuran’da “Yerevnehum; görmektedirler.” şeklinde geçmektedir. Medine’li kurrallar ve Ya’kub ise bunu; “Terevnehum; görmektesiniz” şeklinde; “Y” ile değil “T” ile okumuşturlar. Yani Ey Yahudiler! Mekke’lileri müslümanların iki katı olduğunu görmekteydiniz. Nitekim bazı yahudiler, kimin galip olacağını görmek için Bedir savaşında hazır bulunmuşlar, müşriklerin

müslümanların iki katı olduklarını buna rağmen müslümanların galip oluşlarını görmüşlerdi. Bu ise bir mucize ve ibret dolu bir olaydı. Diğer kurrallar ise “yerevnekum” görmekte-dirler” şeklinde “Y” ile okumuşlardır. Bunun anlamı hakkında farklı görüşler vardır. Bazıları buradaki “görüyorlardı”daki görenleri müslümanlar olduğunu söylemiştir.

Bu durumda ayetin iki anlamı vardır.

Birincisi:Müslümanlar müşrikleri, oldukları gibi, kendilerinin iki katı olarak görüyorlardı. Bu durumda şu soru akla gelebilir: Müşrikler müslümanların iki katı değil üç katı idiler, buna ne dersiniz. Cevap:Bu yanında bir dirhem olan kişinin elindekini göstererek, “bunun iki katına ihtiyacım var.” Yani; elimdeki miktarın dışında iki dirheme, dolayısıyla toplam üç dirheme.

İkinci anlam da: -Ki bu daha doğrudur- şu şekildedir:Müslümanlar müşrikleri kendi sayılarının sadece iki katı olarak görüyorlardı. Allah (c.c.) onları gözlerinde küçülterek sayılarını altıyüzyirmialtı şeklinde gösterdi. Daha sonra başka bir durumda da daha küçülterek sadece kendi sayıları gibi gösterdi. Nitekim ibni Mesud (r.a.) şöyle der: “Müşriklere baktık, onlar bizim iki katımız. Sonra bir daha baktık ki bizden bir kişi dahi fazla değiller.” Sonra Allah (c.c.) onların gözünde daha da azalttı. Öyle ki, sayıları onların gözünde, çok az, hatta kendilerinden de az idi. İbni Mes’ud (r.a.) şöyle devam eder: “Hatta bir ara yanımdaki birine sordum:

“Onları yetmiş kişi olarak mı görüyorsun?”O da:

“Onları yüz kişi olarak görüyorum” dedi. İkinci bir görüşe göre de buradaki görenler müşriklerdir. Yani; müşrikler müslümanları kendilerinin iki katı olarak görüyorlardı. Allah (c.c.) cesaretleri bozularak savaştan kaçmamaları için müşriklerin gözünde müslümanları az olarak gösterdi. Savaşa başladıklarındaysa, savaştan korkup kaçmaları için, müşriklerin gözünde müslümanları çok gösterdi. Cesaretleri çoğalması için de müslümanların gözlerinde müşrikleri az olarak gösterdi. Bu Enfal suresi: 8/44’deki şu ifadenin anlamındadır:

“Hani onlarla karşılaştığınızda Allah onları sizin gözünüzde az olarak gösteriyor, sizi de onların gözünde az gösteriyordu.”

(Gözün bakışıyla): Yani, gözün bakışında. Aslı fireyil ayn iken, “re’yel’ayn” oluşu, cer harfinin atılması suretiyle mensup yapılması yoluyla olmuştur. (Allah yardımı ile istediğini destekler. İşte bunda),

yani; zikredilenlerde (şüphesiz bakış sahipleri için) yani akıl sahipleri için. Diğer bir görüşe göre: İki topluluğa bakanlar için (ibret vardır).

(İnsanlara, kadınlardan) Şehvetlerden kadın şehvetiyle başlamasının nedeni, onların, şeytanın insanları aldatmak için kullandığı en büyük silah ve tuzak oluşlarından dolayıdır. (Oğullardan, yığın yığın kantarlanmış altın ve gümüşten) buradaki kanatır; kantarlar kelimesi kantar kelimesinin çoğuludur. Bunun ne olduğu konusunda farklı görüşler vardır: Er-Rebi' bin Enes'e göre çok mal demektir. Muaz bin Cebel'e göre; 1200 Uvkiye'dir.¹ İbni Abbas (r.a.) ve Dahhak'a² göre; 1200 miskaldır.³ Bu ikisinden nakledilen başka bir rivayete göre; 12000 dirhem⁴ veya 1000 dinar, yani diyet miktarıdır. Hasan el-Basri'den de kantarın diyet miktarı olduğu nakledilmiştir. Said bin Cübeyr ve İkrime der ki: O, 1100 menn, 100 rıtıl,⁵ 100 miskal ve 100 dirhemdir. İslam'ın geldiği günlerde Mekke'de kantar olarak zenginliğe ulaşanların sayısı 100 kişiydi. Said bin Müseyyeb ve Katade, 80000, Mücahid 70000⁶ der. Süddi'den de 4000 miskal olduğu rivayet edilmiştir. ElHakem der ki:Kantar yer ve gök arası maldır. Ebu Nadra ise: Kantar bir öküz yükü dolusu altın veya gümüşdür.

Kantar kelimesinin kökü sağlam anlamına gelmektedir. “Kantartu-şşey'e “demek”O şeyi sağlamlaştırdım sağlama aldım demektir. Kemerli köprü anlamına gelen; “Kantara” kelimesi de bu kökten gelmekte ve o anlamı ima etmektedir.

(1) Uvkiye yaklaşık 31,2 gr.dır. Maksadı bu gramda altın olmalı. (mütercim)

(2) Bir nüshada Dahhak lafzı yoktur.

(3) Bir miskal örneğin Mısır'da; 4,68 gr.dır.

(4) Bir dirhem (gümüşten para); 3,12 gr. civarındadır.

(5) Bir menn iki iki rıtıl, bir rıtılrsa Mısır'da; 0,5 kg'a yakın Suriye'de; 3,202 kg'dır.

(6) Dirhem olarak olmalı. (mütercim)

“Kantarlanmış”:Makantara kelimesi hakkında ise Dahhak: “Sağlamlaştırılmış, korunmuş” anlamını, Katade: “Üstüste yığılmış çok mal” anlamını vermiştir. Yeman: “Defnedilmiş”, Süddi: “Dirhem ve dinar olacak şekilde basılmış ve nakşedilmiş mücevher,” Ferra' ise: “Kat kat mal” anlamı verir.

Denildi ki:Arapçada altının “Zeheb” olarak isimlendirilmesi onun gidişi ve kalmayışı nedeniyledir. Çünkü arapçada bu kelime kökü “gitmek

anlamına gelir. Gümüşü “Fıdda” olarak isimlendirilmesinin sebebi, onun; “infidad” etmesi yani parça parça dağılmasından dolayıdır.

(Alametli otlardan) bu ayetteki atlar anlamına gelen “Hayl” kelimesi kendi lafzından tekili olamayan çoğul bir kelimedir. Anlam yüzünden tekili ferestir. Kavm; kavimler ve nisa; kadınlar kelimeleri de böyledir. Müsevveme; alametli. Mücahid bu kelimenin anlamını şöyle açıklar. O tam ve mükemmel, güzel olanı, demektir. İkrime; bundan kasıt güzelliği, der. Said bin Cübeyr; otlanan, anlamındadır, der. Nitekim, örneğin; “Esame’l hayle ve sevvemeha” atları otlağa bırakarak otlattı denilir. Hasan el-Basri ve Ebu Ubeyde ise: İşaretlenmiş anlamındadır, sima kelimesinden gelmektedir. Sima da işaret anlamındadır, derler. Peki alametten kasıt nedir? Katade boyanmasıdır, der. Bazılarına göre ise, dağlanmasıdır.

(Hayvanlardan) Buradaki En’am; hayvanlar kelimesi de az önce açıkladığımız “Hayl” gibi, kendi lafzından tekili olmayan çoğul bir kelimedir. Deve, inek ve koyun keçi gibi küçük baş hayvanları içerir. (Ekinlerden) yani; ekip biçilen ziraat mahsulünden (ileri gelen şehvetler sevgisi süslenmiştir) şehvat; şehvetler kelimesi, “şehvet” kelimesinin çoğuludur, nefsi kendisine çağıran, cezbeden anlamına gelmektedir. (Bu) yani; zikrettiklerimiz (dünya hayatının metadır) yani geçici menfaatlarıdır.

Bu ifade dünya mallarının birer yok olacak geçici mallar olduğuna işaret etmektedir. (Halbuki güzel dönüp gidilecek yer sadece Allah katındadır.) Meab kelimesi merci yani sonunda dönüp gidilen anlamındadır. Bu ifadede dünyadan onun sevgisinden uzaklaştırma, ahirete teşvik vardır.

(De ki onlardan daha hayırlısını size haber vereyim mi? Rabblerinden sakınanlara, altından ırmakların aktığı ve sürekli kalacakları Cennet’ler, kusurlardan arındırılmış tertemiz eşler ve Allah’tan bir hoşnutluk vardır.) Rıdvan; hoşnutluk kelimesini çoğu kurrallar bu şekilde yani R’nın kesresi ile okurlarken, Ebu Bekir Asım’dan rivayetle R’nın dammesiyle Rudvan şeklinde okumuştur. Her ikisi de Udvan, Idvan; düşmanlar kelimesinde de olduğu gibi iki farklı lehçedir.

Bize Abdulvahid bin Ahmed el-Melihi nakletti: O’na Ahmed bin Abdullah bin en-Naimi, O’na Muhammed bin Yusuf, O’na Muhammed bin İsmail, O’na Yahya bin Süleyman, O’na ibni Vehb, O’na Malik, O’na Zeyd bin Eslem, O’na Ata bin Yesar’la naklettiğine göre Ebu Said el-

Hudri (r.a.) şöyle demiştir: Allah Resul'ü (s.a.v.) şöyle buyurdu: Allah (c.c.) Cennet'liklere:

“Ey Cennet ehli!” diye seslenir. Onlar da, hacıların hacda söylediğine yakın bir ifadeyle:

“Lebbeyke Rabbena ve Sadeyk ve-l hayrû küllühü fi yedeyk: Senin emrindeyiz, senin itaatindeyiz ey Rabbimiz, hayrın tümü senin elindedir”, diye cevap verirler. O da:

“Şimdi hoşnut oldunuz mu?” diye sorar. Onlar;

“Hiçbir yaratığına vermediğini bizlere vermişken, bize ne oluyor da hoşnut olmayalım ki ey Rabbimiz, derler. Bu defa O (c.c.):

“Ondan daha üstününü size vereyim mi?” der. Onlar:

“Bundan üstünü ne olabilir ki ey Rabbimiz, derler. O da (c.c.):

“Sizin üzerinize hoşnutluğumu geriyorum. Dolayısıyla bundan sonra hiçbir zaman size öfkelenip hiddetlenmeyeceğim.”¹

(1) Hadisi Buhari, Tevhid kitabı, Rabbin Cennet'liklerle konuşması babında (3/487); Müslim, Cennet kitabı, hoşnutluğun Cennet'likler üzerine verilmesi ve hoşnutluğun Cennet'likler üzerine verilmesi ve onlara kesinlikle kızmaması babında; 2829 rakamlı hadisle; (4/2176) zikretmiştir.

Allah (c.c.) ayette devamla şöyle buyurur: (Allah kullarını hakkıyla görür. Onlar ki şöyle derler). Ellezine; onlar ki kelimesinin mecrur olduğunu söylersek, bir önceki ayette geçen; “Allah'dan sakınanlara” kelimesine döner (onun sıfatı olur, anlamı; O, Allah'dan sakınanlar ki şöyle derler. şeklinde olur, merfu mahallinde ellezineyi mübteda olarak da soyabiliriz. Ayrıca onu mansup mahallinde de kabul edebiliriz. Bu durumda cümle şu şekilde olur: A'ni llezine yegulunu. Yani ellezine kelimesi hazfedilmiş. A'ni; kastediyorum fiilinin mefulu olur. Anlamı: “Bundan şöyle söyleyenleri kastediyorum.” (Rabbimiz, şüphesiz biz iman ettik) doğruladık (o halde bizim için günahlarımızı mağfiret et)onu bizim için ört ve bizden bağışla. (Ve bizi ateş azabından koru). (Sabredenler, sadıklar) Es-sabirine kelimesini mensup olarak kabul edersek övgü üzere meful yapmış oluruz. Cümlede “Emdehu” fiili hazfedilmiş olur.

Cümlenin tam yapısı (Emdehu'ssabirin....)“Sabredenleri övüyorum” olur. Şayet Es-Sa'birine'yi mecrur kabul edersek biraz önce geçen onlar ki şöyle derler cümlesindeki onlar ki kelimesinin sıfatı oluverir. O mecrur olduğu için bu da mecrur olur. Sabredenler.. yani emredilenleri uygulama nehyedilen şeyleri işlemekten sakınma hususunda sabredenler

şiddetli ve sıkıntılı durumlara ve şiddetli anda sabredenler. Sadıklar; yani, imanlarında sadık ve samimi olanlar. Katade der ki: Sadıklar niyetleri doğru, kalpleri ve dilleri düzgün olan, dolayısıyla gizli ve açık durumlarda dürüst davranan kişilerdir. (Kanitler) itaat edenler, namaz kılanlar (infak edenler) mallarını Allah'a itaat yolunda harcayanlar (ve şehirlerde af dileyenler) Mücahid, Katade ve Kelbi der ki: Bundan şehirlerde namaz kılanlar kastedilmektedir, derler. Zeyd bin Eslem'den yapılan bir rivayete göre O; onlar sabah namazını cemaatle kılanlardır.

Şehir denilmesinin sebebi ise; bu vaktin sabah namazı vaktine yakın oluşudur demiştir. Hasan el-Basri der ki: "Namazı (gece namazını) şehir vaktine kadar uzatır, sonra istiğfar edin, af dileyin". Nafi (r.a.) der ki: "Abdullah bin Ömer geceyi ihya eder, sonra: Ey Nafi:

"Şehir vaktine ulaştık mı?" diye sorar, ben de:

"Hayır" derdim. Tekrar namazına dönerdi.

"Evet, şehir vaktine ulaştık", dediğimde oturur, sonra sabah vaktine kadar istiğfar ve dua ederdi.

Bize Abdulvehhab bin Ahmet el-Melihi, O'na Ebu Muhammed bin el-Hasan bin Ahmed el-Mahledi. O'na Ebu'l Abbas Muhammed bin İshak es-Sirac, O'na Kuteybe (bin Said),¹ O'na Yakup bin Abdurrahman, O'na Süheyl bin Ebi Salih, O'na babası Ebu Hureyre'den (r.a.) onu şöyle söylediğini nakletmiştir: Allah Resul'ü (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Allah her gece gecenin son üçte bir süresi kaldığı zamanda dünya semasına iner ve der ki: Asıl hükümdar benim, asıl hükümdar benim. Kim dua ediyor, ta ki onu kabul edeyim. Kim istiyor, ta ki ona vereyim. Kim af diliyor, ta ki onu affedeyim."²

(1) Bu bölüm nüshaların birinde yoktur.

(2) Bu hadisi Buhari, Teheccid kitabı, gecenin sonunda dua ve namaz babı (3/29); Müslim yolcuların namazı kitabı, gecenin sonundaki dua ve zikre teşvik ve o vakitte bunların kabul olunacağı babında (hadis no: 858), 1/521 zikretmiştir.

Hasan-ı Basri'den (r.a.) nakledildiğine göre, Lokman oğluna şöyle demiştir: "Ey oğlum! Sen yatağında uykuda iken şehir vaktinde öten horozdan daha aciz olma."

(18. ayet)

Allah (c.c.) devamla şöyle buyurur: (Allah'u Teala kendinden başka ilah bulunmadığına adaletle kaim olarak şahitlik yapmıştır. Melekler de ilim sahipleri de.) Söylenildiğine göre bu ayet Necran kabilesi Hristiyanları hakkında inmiştir. Kelbi der ki: Şam'lı iki hristiyan din adamı

Peygamber'in (s.a.v.)yanına geldiler. Medine'yi gördüklerinde biri diğerine; "bu şehir son zamanda çıkacak peygamberin şehrine ne kadar da çok benziyor", dedi. Yanına vardıklarında Peygamber'i nitelikleriyle tanıdılar ve ona:

"Sen Muhammed'sin, dediler. O da (s.a.v.):

"Evet", dedi.

"Sen Ahmed'sin?" dediler. O da (s.a.v.):

"Ben Muhammed ve Ahmed'im", dedi. O'na:

"Biz sana birşey soracağız. Onu cevaplarsan sana inanıp doğrulayacağız", dediler. O (s.a.v.):

"Sorunuz", buyurunca onlar:

"Bize Allah'ın kitabındaki en büyük şahitlikten haber ver", dediler. Allah (c.c.) bu ayeti indirdi. Her ikisi de müslüman oldu.¹

(1) Bkz: El-Bahr el-Muhit, Ebu Hayyan; 2/401,402. Bu hadis Kelbi'nin rivayet ettiği bir hadistir. Kelbi o yalancılıkla suçlanan bir kişidir.

Az sonra zikredilecek konularda, bu surenin 23. ayetinin tefsirine ve el-Vahidi'nin Esbab en-Nüzul'üne (s. 130) bakınız.

"Allah şahadet etti" beyan etti, açıkladı anlamındadır. Çünkü şahadet açıklama anlamına gelir. Mücahid bunu "Allah hükmetti" şeklinde tefsir etmiştir. (Denildi ki:Anlamı Allah öğretti.)² Denildi ki:Anlamı, Allah kendinden başka ilah olmadığını duyurdu, şeklindedir.

(2) Parantez içindeki ifade bir nüshada yoktur.

Denildi ki: Anlamı, Allah kendinden başka ilah olmadığını duyurdu, şeklindedir.

İbni Abbas (r.a.) der ki: Allah (c.c.) ruhları cesetlerden 4000 yıl önce yarattı. Rızıkları ruhlardan 4000 yıl önce yarattı. Henüz kainatı yaratmamış, henüz ne yer ne gök ne kara ne deniz hiçbirisi yokken ve sadece o varken kendi kendisine; "Allah'dan başka ilah yoktur" şeklinde şahitlik yaptı.¹

(1) Cesetlerin mi yoksa ruhlarnı mı daha önce yaratıldığı konusunda alimlerin iki farklı görüşü vardır. Her birini kendi görüşünü destekleyen gerekçeleri vardır. Bkz.: er-ruh, İbn-i Kayyım el-Cevziyye s. 156, 175.

(Ve melekler) Yani Melekler de şahitlik yapmıştır. Bir görüşe göre şahidliği ise ikrara etmeleridir.

(Ve ilim sahipleri) Yani peygamberler. İbni Kisan: Muhacirler ve ensarlar kastedilmektedir. Mukatil: Abdullah bin Selam ve arkadaşları gibi ehli kitabın müslüman olmuş alimleri kastedilmektedir; Süddi ve Kelbi ise: Mümin alimlerin tümü kastedilmektedir, demişlerdir.

(Adaletle kaim olarak) Kuran'daki tertibe göre; "Kaimen bil'kist adaletle kaim olarak" burada zikredilmiştir. Ancak bunu anlam itibariyle yeri şehidallahu; Allah şahitlik yaptıktan sonradır. Yani; "Allah adaletle kaim olarak şahitlik hal olmak üzere mansuptur. Bir görüşe göre başındaki cer harfinin atılması üzerine mansup olmuştur. "Kaimen bil kist"ın anlamı; "yaratıkların ihtiyaçlarını yerine getirici, onların yaşam ve durumlarını düzenleyici olarak" şeklindedir. Örneğin arapçada: Fulanun kaimun bi emri fulan; filan kişi filanın durumuna kaimdir, denilirken bundan onun işlerini düzenleyip yoluna koyması, bunun yollarını araması kastedilir. Yine; "Fulanun kaimun bi hakkı fulan" filan filanın hakkına kaimdir denilirken, onun hakkını ödemesi, karşılığını ödemesi anlamı kastedilir. Allah da (c.c.) tüm mahlukatın işlerini düzenleyici, rızıklarını verici ve işlediklerinin karşılığını ceza veya mükafak olarak vericidir. (İzzet sahibi ve hikmek sahibi olan O'ndan başka ilah yoktur.

(Şüphesiz Allah katında din sadece İslam'dır.) Yani; doğru olan ve hoşnut kalınan din. Nitekim Allah (c.c.):

"Ve size din olarak İslam'a razı oldum." (Maide: 5/6)

"Her kim İslam'dan başka bir din arzularsa, kendisinden kesinlikle kabul edilmeyecektir. (Ali-İmran 3/ 85) buyurur. Kesai "İnneddine...." deki inneyi "enne" şeklinde hemzenin fethasıyla okumuştur. Buna göre buradaki inne, daha öne şehidallahu ennehu, daki ennehuya matuftur. Yani Allah şu iki şeye şahitlik yaptı. Birincisi; kendinden başka ilah olmadığına. İkincisi: Allah katında dinin sadece İslam olduğuna. Dini kurralar ise; "İnneddine" şeklinde kesreyle okumuşlardır. Buna göre bu cümle daha öncesiyle bağlantısız bir bağımsız cümledir. İslam teslim olmak, suhl yapmak demektir ki, bu da boyun eğmek ve itaat etmek anlamına gelir. "Eslem"denilirken bundan sulha girdi, teslim oldu anlamı kastedilir. Katade Allah katında din sadece İslam'dır ayetini açıklamasında: Yani Allah'dan başka ilah olmadığına şahitlik yapmak Allah katından geleni kabul etmektir. Ki o da Allah'ın ortaya koyduğu, onlarla resullerin gönderdiği, dostların ona ilettiği (ondan başkasını kabul etmeyip, sadece ona göre kullarını hesaba çekeceği)1 dinidir.

(1) Parantez içindeki kısım 1. nüshada yoktur.

Bize Ebu Said eş- Sureyhi, O'na Ebu İshak es-Salebi, O'na Ebu Amr el-Fıratı, O'na Ebu Musa İmran bin Musa, O'na El-Hasen bin Süfyan, O'na Ammar bin Ömer bin el- Muhtar'ın naklettiğine göre O'na babası Galib bin el-Kattan'dan şu sözünü nakletti: "Bir ticaret nedeniyle Kufe'ye geldim. A'meş'e (r.a.) yakın bir yere yerleştim. O'na zaman zaman

uğruyordum. Bir gece Basra'ya gitmeyi niyetlerken bir de baktım A'meş (r.a.) gecesini namaz kılmak suretiyle ihya ediyor, "Şehidallahu ennehu" Allah'ın şahitlik ettiğine şahit eder ve bu şahitliğini onun yanında emanet olarak bıraktım. "O benim Allah katındaki emanetimdir" dedi." "İnneddine indallahi.....; şüphesiz Allah katında din sadece İslam'dır" ayetine vardığında onu defalarca okudu. Kendi kendime: "O mutlaka bununla ilgili olarak bir hadis duymuştur", dedim, O'nunla birlikte namaz kılıp ona veda etti. Sonra bir ara:

"Senin bir ayeti okuduğunu ve onu sürekli tekrarladığını duydum. Bu konuda sana hadis olarak ne ulaştı?" diye sordum. (O da: Sana bu konuda benden bir şey ulaşmadım. Benden bu konuda birşey duymadın mı ki diye sordu. Ben de: İki yıldır buradayım, ancak senden hiçbir şey işitmedim, dedim.)²

(2) Parentez içi kısım hiçbir nüshada yoktur. Ancak, aynısını nakleden Mecmeuz' Zevaid kitabındaki bir fazlalık olarak ekledik.

O da:

"Vallahi bir seneden önce anlatmayacağım", dedi. Kapısının üzere o günkü tarihi yazarak ayrıldım ve bir yıl sonra yanına vararak:

"Ey Ebu Muhammed (A'meş)! bir yıl geçti", dedim. O da: Bana Ebu Vail Abdullah bin Mesut'tan Peygamber'imizin (s.a.v.) şöyle buyurduğunu nakletti:

"Bu şahitliği yapan kişi kıyamet günü getirilir. Allah (c.c.) şöyle der: Şu kulumun yanımda bir ahdi var. Ben ahdini yerine getirmeye en layık kişiyim. Öyleyse bu kulumu Cennet'e koyun."¹

(1) Suyuti der ki: Bunu İbni Adıyy, Taberani el-Evsat'ta, Beyhaki Şuab el-İmanda zikretti ve onun zayıf olduğunu bildirdi. Hatib'de tarihinde zikretti. İbni Neccar Galib el-Kattan'dan rivayet etti. Bkz. Ed-Dürrü'l Mensur; 2/166.

Bunu Heysemi Mecma'da; (2/ 325-326) zikretti ve; bunu Taberani rivayet etti. Ancak senedinde Amr bin el-Muhtar var. O ise, rivayet ettiği hadis zayıf olandır. Bunun birkaç rivayitini İbnu'l Cevzi zikretmiş ve şöyle demiştir: Bu Allah Rasul'ünden nakledildiği doğru olmayan bir hadistir. Sadece Amr bin El-Muhtar rivayet etmiştir. O da asılsız yalan rivayetleri nakleder, Ukayli ise şöyle der: Amr'ın rivayet ettiği hadisler başka rivayetlerle desteklenerek doğru olduğu güçlenebilir türden değildir. Bir çok hadisi normalde başkalarından da rivayet edilmesi gerekirken sadece ondan nakledilmiştir.

Bkz. El-ilel el-mutenahiye fil- ehadis el- vahiye, İbnü'l Cevzi: 1/ 102, 103; Mizan el- İ'tidal, Ez-Zehebi: 3/ 223.

Allah (c.c.) şöyle buyurur: (Kitap verilenler, sadece onlara ilim geldikten sonra, aralarındaki hasetten dolayı farklılığa düştüler.) Kelbi der ki: Bu ayet yahudiler ve hristiyanlar hakkında İslam'ı kabul etmeyince inmiştir. Yani kitap verilenler (kitap ehli) Muhammed'in nebiliği hususunda sadece ilimden yani Peygamber'in niteliklerinin kitaplarındaki açıklamasından sonra farklılığa düştüler. Rebi der ki: Musa (a.s.)'yı ölüm vakti yakaladığında İsrailoğulları alimlerinden yetmiş kişiyi çağırarak onlara Tevrat'ı emanet etti. Yuşa bin Nun'u kendisinin halifesi olarak tayin etti. 1., 2. ve 3. asırlar geçmeden aralarına ihtilaf başladı. Bu ihtilafı doğuranlar işte bu yetmiş alimin oğullarıdır. Öyle ki aralarındaki hasetten dolayı; yani hükümdarlığı ve başkanlığı ele geçirme arzusuyla. Allah da (c.c.) onlara zalim hükümdarları musallat etti. Muhammed bin Cafer bin Ez-Zübeyr der ki: Bu ayet Necran kabilesi hristiyanları hakkında inmiştir. Anlamı: Kitap yani incil verilenler İsa (r.a.)'ın durumu konusunda sadece Allah'ın tek olduğu, İsa (a.s.)'ın onun kulu ve elçisi olduğu bilgisi kendilerine geldikten sonra ihtilafa düştüler ve bu konuda farklı farklı söylemlerde bulundular. Bunu düşmanlık ve muhalefet yapmak olarak yaptılar. (Her kim Allah'ın ayteleri inkar ederse şüphesiz Allah, hesabı hızlı olandır.)

Allah (c.c.) şöyle buyurur: (Şayet seninle mücadelede bulunurlarsa) Yani; din hususunda seninle tartışılırsa. Nitekim onlar: Ey Muhammed bizim ismimiz senin isimlendirdiğin şekilde değil, yahudilik ve hristiyanlık isimleri sadece birer nesepten ibarettir. Asıl din ise İslam'dır. Biz de o din üzereyiz demişlerdi. Allah da (c.c.) şöyle buyurdu:

(De ki: Yüzümü Allah'a teslim ettim) Yani: Kalbim, dilim ve tüm azalarım sadece Allah'a boyun eğdim. Peki yüzümü teslim ettim" deyip" herşeyimi teslim ettim" anlamı kastedilirken, azaların sadece yüzün zikredilmesinin nedeni nedir? Çünkü yüz insanın en güzel yeridir. Onun güzelliği oradadır. Yüzü bir şeye boyun eğerse tüm azaları boyun eğer. Ferra anlamı şöyle verir; amelimi sırf Allah'a has kıldım, sırf onun için yaptım. (Ve bana uyanlar) yani bana Nafi ve Ebu Amr "Ve menittebeanı" şeklinde, arapça kurala uyarak sonunu "ye"li okurlarken, çoğunluk mushafta yazıldığı şekliyle, ona uyarak, "Ve menittebean" olarak "Ye" siz okumuşlardır.

(Kitap ehline ve ümmilere) yani; araplara (de ki: İslam oldunuz mu?) Cümle olarak istifham olmasına rağmen kastedilen emir anlamıdır. Yani

İslam olun. Bu ifadenin benzeri Maide: 5/91'deki: "Artık siz sakınır mısınız" ifadesidir. Anlamı artık sakının, şeklindedir. (Şayet İslam'a girerlerse şüphesiz hidayete ermişlerdir.) Allah Rasul'ü (s.a.v.) bu ayeti okuyunca yahudi ve hristiyanlar: Müslüman olduk, dediler. Bu defa yahudilere:

"İsa (a.s.)'nın Allah'ın ol demekle oluverdiği bir ayeti onun kulu ve elçisi olduğuna şahitlik eder misiniz?" diye sorunca:

"Allah korusun", dediler. Hristiyanlara:

"İsa (a.s.)'nın Allah'ın kulu ve elçisi olduğuna şahitlik eder misiniz?" diye sorduğunda, onlar:

"O'nun Allah'ın kulu olduğunu söylemekten Allah'a sığınırız", dediler. Allah da şöyle buyurdu: (Şayet kaçınırlarsa sana düşen sadece tebliğ etmektir). Yani risaletini mesajını bildirmektir. Hidayete erdirmek senin sorumluluğunda değildir. Allah kullarını büsbütün görücüdür). İnananı da inanmayanı da bilir.

(1) Elçisi kelimesi 1. nüshada yoktur.

Ayet: 21

(Allah'ın ayetleri inkar edenler) Yani Kuran'ı yalanlayanlar ki onlar yahudi ve hristiyanlardır. (Nebileri haksız yere öldürenler, insanlardan adaletle emredenleri öldürenler..... O işte onları elim bir azapla müjdele). Hamza, ikinci "öldürenler; ve yektulüne" kısmı "savaşanlar; ve yukatilüne" şeklinde okumuştur. İbni Cüreyc der ki: Beni İsrail (nebilerine)1 kitap gelmiyor, vahiy geliyordu. Onlar da kavimlere bunları bildirip hatırlatınca onları öldürüyorlardı. Yine, bu peygamberlere uyan onları tasdikleyen bazı kişiler kavimlerine hatırlatma işlemini yapıyorlar ve onlar tarafından öldürüyorlardı. İşte bu ikinci kişiler de Kuran'da ifade edilen "insanlardan adaletle emredenler"dir.

(1) Parantez içi 1. nüsha yazmada yoktur.

Bize Ebu Said eş-Şürayhi, O'na Ebu İshak es-Salebi, O'na Abdullah el-Huseyn bin Muhammed bin Muhammed bin Fenceveyh ed-Deynuri, O'na Ebu Nasr Mansur bin Cafer en-Nehavendi. O'na Ahmed bin Yahya bin el-Carud, O'na Muhammed bin Amr Hayyan, O'na Muhammed bin (Humeyr)2 Ona beni Esed'in kölesi Ebu'l-Hasin nakletti. O'da Mehlul, O Kabise bin Züeyb el- Huzai, O Ebu Ubeyde bin Cerrah'dan (r.a.) O'nun şöyle söylediğini nakleder: Allah Resul'üne (s.a.v.):

"Kıyamet günü hangi insanlar daha çetin azaba düşer olacaklar? diye sordum, buyurdu ki:

“Bir nebiyi veya iyiliği emredip kötülükten akıyan bir kişiyi3 öldürendir”, buyurdu ve ardından; “ve nebiler haksız yere öldürüler...” ayetini “onlara hiçbir yardımcı bulunmayacaktır” ifadesine kadar okudu. Sonra şöyle buyurdu: “Ey Ebu Ubeyde! İsrail oğulları bir günün başında bir saatte kırküş nebiyi öldürdüler. Bunlara iyiliği emreden kötülükten alıkoyan İsrail oğullarında yüzoniki Allah’ın sevgili kulunu da o günün akşamına doğru öldürdüler. İşte Allah’ın kitabında söylediği ve onlar hakkında ayet indirdiği kimseler bunlardır.”¹

(2) Bu 1. nüsha yazmada Numeyr şeklindedir, ancak hatalıdır.

(3) Bir kişiyi; Reculen” kelimesi mansuptur. Yani; nebiyi ve bu kişiyi öldüren kişi. Taberinin rivayeti; “reculun emere bil münkeri ve neha anil-maruf” şeklindedir. Buna göre anlamı: En çetin azaba düşer olacak kişi nebi öldüren ve kötülüğü emredip iyilikten alıkoyan kişidir, şeklinde olur.

(1) Bunu Taberi tefsirinde; (6/ 285-286) zikretti, Suyuti ibni Ebi Hatim’e nisbet etti. (Ed-Dürrül mensur; 2/168) İbni Hacer el- Kafi eş-Şaf da şöyle der: Bunu Bezzar, Taberani, İbni ebi Hatim ve Es-Salebi bu yolla rivayet ettiler. Senette Esed oğullarının azatlı kölelerinden ebu’ l-Hasen vardır. O ise durumu meçhul olan, güvenilir olup olunmadığı bilinmeyen bir ravidir. Bkz.: el-Kafi eş-Şaf s.25.

(İşte onları elim) acı verici (bir azapla müjdele) yani haber ver. “Febeşşirhüm; işte onları müjdele” cümlesinin başındaki “F” “İnne”nin cevabı olarak gelen “beşşirhüm” cümlesinin başına gelmiştir. Bu sadece inne’nin haberi bir cümle olduğunda olur. Yoksa örneğin; “İnne Zeyden fekaimun” denilmez. Çünkü burada “F”den sonrası cümle değil kelimedir.

Ayet: 22

(Onlar öyle kimselerdir ki, onların yaptıkları dünyadaki ve ahirette yanmıştır) yani batıl olmuş, yok olmuştur. (Onların yardımcıları da yoktur). Amelin dünyada yok olması onun kabul edilmeyişi, ahirette yok oluşu ise mükafaatının verilmeyişi şeklindedir.

Ayet: 23

(Kitaptan bir nasip verilenleri) Yani: Yahudileri (görmedinmi ki, aralarında hüküm vermesi için Allah’ın kitabına çağrılıyorlar da, sonra onlardan bir grup yüz çevirir. Onlar zaten hakikatten yüz çevirmeyi adet edinmiş kişilerdir).

Kitaptan ne kastedildiği hususunda farklı görüşler vardır. Katade:Kitap Kur’an, yüz çevirenler de ona çağrılan ve ondan yüz çeviren

yahudilerdir. Dahhak ibni Abbas'tan (r.a.)bu ayet hakkında şu sözünü nakleder:Allah (c.c.)Kuran'ı onlarla Peygamber (s.a.v.) arasında hakem tayin etti. Kuran yahudi ve hristiyanlar hakkında, onların doğru yol üzere olmadıkları şeklinde hükmetti. Onlar da bundan yüz çevirdiler. Bazıları da Kitaptan kastedilenin Tevrat olduğunu söylemişlerdir. Nitekim Said bin Cübeyr ve İkrime ibni Abbas'tan (r.a.), O'nun şöyle söylediğini naklederler:Allah Resul'ü (s.a.v.) Yahudilerden bir grubun bulunduğu Midris'in evine girdi ve onları Allah'a davet etti. Nuaym bin Amr ve el-Haris bin Zeyd;

“Sen hangi din üzeresin ey Muhammed?” dediler. O da:

“İbrahim'in dini üzere”, buyurdu. Onlar:

“İbrahim yahudiydi”, dediler. Allah Resulü (s.a.v.):

“Öyleyse Tevrat'a gelin. O bu konuda sizinle benim aramda hakemdir”, buyurdu. Onlar bundan kaçındılar. Allah da (c.c.) bu ayeti indirdi.1

(1) Hadisi, Taberi tefsirinde; (6/228,229) ibni Abbas'tan, ibni Hişam Siret'inde; (2/201) zikretti. Suyuti bunu aynı zamanda ibni Münzir ve ibni ebi Hatim'e nisbet etti. Bkz.: ed-Dürrül'Mansur: 2/170, Esbab en-Nüzul: s. 131.

El-Kelbi'nin Ebi Salih'ten O'nunda ibni Abbas'tan (r.a.) rivayetine göre hayberlilerden bir erkekle bir kadın zina yaptılar. Yahudilerin kitabında bunun cezası olarak taşla öldürmek (recm) vardı. İkisinin de soylulardan olmaları nedeniyle onları recm etmek istemediler. Durumu Allah Resul'üne (s.a.v.)intikal ettirdiler. O'nun cezasının daha hafif olacağını umuyorlardı. O ise recm cezasıyla hükmetti. Nu'man bin Evfa ve Buhra bin Amr:

“Onlara zulmettin ey Muhammed, cezaları recm değildir”, dediler. Allah Resul'ü de (s.a.v.):

“Sizinle aramızda Tevrat hakemdir” dedi. Onlar:

“O durumda insaf etmiş, adaletle davranmış olursun”, dediler. Allah Resul'ü (s.a.v.):

“Tevrat'ı en çok bileniniz kimdir?” diye sordu. Onlar:

“İbni Süriya denilen fedekte oturan kör bir adam”, dediler. Ona haber gönderdiler. O da Medine'ye geldi. Cebrail (a.s.) Peygamber'e (s.a.v.) onun niteliklerini bildirmişti. Allah Resul'ü (s.a.v.):

“Sen ibni Suriya mısın?” diye sordu. O:

“Evet”, diye cevap verdi. O (s.a.v.):

“Sen Yahudilerin en alimi misin?” diye sordu. O:

“Öyle sanıyorlar” dedi. Allah Resul’ü (s.a.v.):Recm meselesinin yazılı olduğu Tevrat parçalarını getirtti ve ona; “oku” dedi okurken recm ayetine ulaştığında orayı eliyle kapayarak daha sonrasını okudu. Abdullah bin Selam:

“Ey Allah’ın Resul’ü (s.a.v.) orayı atladı”, dedi. Kalktı onun elini kitabın üzerinden kaldırdı o Allah Resul’üne ve yahudilere açık delillerle zina ettiği belirlenen evli erkek ve kadının cezasının recm olduğu hamile kadına doğurana kadar mühlet verileceği hükmünü Tevrat’tan okudu. Allah Resul’ü (s.a.v.) bu iki yahudinin recm edilmesini emretti onlarda recmedildiler. Yahudiler buna kızarak oradan ayrıldılar. Allah (c.c.) da bu ayeti indirdi.1

(1) Bu kıssa Kelbi’nin ibni Abbas’tan rivayetidir. Kelbi’nin tam ismi Ebu Nadr Muhammed bin es-Saib el-Kelbi’dir. Yalancılıkla suçlanmıştır. Hastalandığında dostlarına: Size Ebi Salih’ten naklen diyerek söylediklerimin hepsi yalandır, dedi. Bkz. Tehzib et-Tehzib: 9/157-159. El-İsrailiyyat ve’t mevduat fit tefsir, Muhammed Ebu Şehbe. Uydurma’dan bu olayın bu senetle aktarılanıdır. Yoksa zina eden iki yahudinin recm edildiği Kütübü Sitte’de yer almıştır. Bkz.: Nasb er-raye, Ezzeylai: 3/326, 327.

Ayet: 24

(Bu onların; “Bize ateş sadece sayılı günler dokunacaktır” demeleri ve iftira ettikleri şeylerin onları dinlerinde aldatması nedeniyledir). Gurur: Ondan hiçbir şeyin elde edilemeyeceği faydasız şeyde ümit beslemek, iftira ise yalan uydurmak demektir.

(Onları, hiç şüphe olmaya bir günde) (ki o kıyamet günüdür) (naslıdır?) yani: Bu durumda onlar nasıl yapacaklar, onların hali nice olacak. (Onlar zulüm de görmeyeceklerdir). Yani: İyiliklerinden eksiltme, kötülüklerinde çoğaltma olmayacaktır.

(2) Parantez içi bölümler 2. yazmada yoktur.

(De ki: Ey Mülkün sahibi Allah’ım!) Katade der ki: Anlatılır ki Allah Rasul’ü (s.a.v.) Rabbimden Fars ve Rum beldelerinin hakimiyetinin ümmetinde olmasını diledi. Allah (c.c.)’da bu ayeti indirdi. İbni Abbas (r.a.) ve Enes bin Malik (r.a.) derler ki: Allah Resul’ü (s.a.v.) Mekke’yi fethedince ümmetine Fars ve Rum beldelerine müslümanların hakim olacağına söz verdi. Münafıklar ve yahudiler: “Heyhat! Muhammed nerede, Fars ve Rum beldelerine hakim olmak nerede? Onlar Mekke’lilerden daha güçlü ve oraya girmeyi engellemede daha da muktadirdirler. Muhammed’e (s.a.v.) Mekke ve Medine’nin hakimiyeti

yetmiyor mu ki, Fars ve Rum beldelerini arzular”, dediler. Allah da bu ayeti indirdi.1

(1) İbni Hacer El-Kafi eş-Şaf; (s. 25) kitabında: Bunu el- Vahidi, Esbab en-Nüzul kitabında İbni Abbas ve Enes bin Malik’ten naklen zikretmiştir. Ancak bunun senedini bulamadım.

“Alluhumme”: Denildi ki: Anlamı ve aslı; “ya Allah” şeklindedir. Nida harfi olan “Ya” atılınca Allah kelimesinin sonuna “Mim” harfi eklendi, böylece “Allahumme” oldu. Bazı şöyle dedi: “Buradaki mim’in özel anlamı vardır. Toplu anlam: “Ya Allah’u ummena bi hayr; Ey Allah! bizi hayra ilet” şeklindedir. Sonra mim atılmıştır. Bu “helümme ileyna; bize gel”, cümledeki gibidir. Nitekim onun aslı: “Hel ümme ileyna; bize doğru geliniyor mu” şeklindeydi. Fazla kullanılınca bunu dillerde kolay söylemek amacıyla hafifletmek için ümme’deki hemze hazfedilmiş ve helümme olmuştur.

(Malike’l-mülk) (Yani: Ey malike’l-mülk; mülkün sahibi.)2

(2) Bu kısım 1. nüsha yazmada bulunmamaktadır.

Anlamı: Ey kulların ve onların sahibi oldukları herşeyin sahibi. Denildi ki anlamı: Ey göklerin ve yerin sahibi. Allah (c.c.) indirdiği bazı kitaplarda şöyle buyurmuştur: “Ben padişahların padişahı, padişahların sahibi ve hakimi, padişahların kalplerinin sahibi Allah’ım. Onların alınları benim elimdedir. Kullar bana itaat ettiklerinde bu padişahları (yöneticileri) onlar için bir rahmet kılıverir bana isyan ettiklerine ise, onları kendileri için bir azab yaparım. Öyleyse onlara sövmekle uğraşmayın. Aksine bana tevbe edin ki onları sizlere şefkatli kişiler kılalım.”3

(3) Bunu Taberani Evsat kitabından zikretmiştir. Heysemi: Senetle İbrahim bin Raşid vardır. O da rivayeti terkedilen kabul görmeyendir. (Mecme’uz Zevaid: 5/243) der. El-Bani bunun hakkında çok zayıftır, der. (Silsitü’l- ehadis ezzaife; 1/68).

(Mülkü dilediğine verir, dilediğinden mülkü çekip alıverirsin.) Mücahid ve Said bin Cübeyr yani; peygamberlik mülkünü, derler. Kelbi der ki: Yani Mülkü istediğine, Muhammed’e ve onun sahabesine verir, istediğinden de çekip alıverirsin. Yani, Ebu Cehil ve kureyşin savaşçılarından. Denildi ki: Anlamı, mülkü istediğine yani araplara verirsin, istediğinden de alırsın. Fars ve Rumlardan. Süddi der ki: “Mülkü istediğine verirsin”, Allah mülkü peygamberlere verdi, kullarına onlara itaat etmelerini emretti. “Mülkü istediğinden çekip alıverirsin: Allah onu zalimlerden aldı ve kullarına onlara isyan etmeyi emretti.

Denildi ki: İsteddiğine verirsın, Adem ve oğullarına, istediğinden çekip alırsın, iblisten ve ordusundan.

(Dilediğini aziz dilediğini zelil kılarırsın.) Ata der ki: Dilediğini aziz kılarırsın, yani muhacirleri ve ensarı, dilediğini zelil kılarırsın, Fars ve Rumları. Denildi ki: Dilediğini aziz edersin. Muhammed ve sahabesini. Nitekim Mekke'ye onbin kişi olarak galip bir şekilde girdiler. İsteddiğini zelil kılarırsın. Ebu Cehil ve arkadaşlarını. Nitekim burunları kırıldı ve kuyaya atılmış gibi oldular. Denildi ki: Dilediğini iman ve hidayet ile aziz eder, dilediğini küfür ve sapıklıkla zelil kılarırsın. Denildi ki: Dilediğini zaferle aziz eder, dilediğini de yenilgi ile zelil kılarırsın. Denildi ki: Dilediğini zenginlikle aziz eder, dilediğini fakirlikle zelil kılarırsın. Yine denildi ki: Dilediğini kanaat ve Allah'ın verdiğine hoşnut olmakta aziz eder, dilediğini hırs ve tamahkarlıkla zelil kılarırsın.1

(1) Tüm zikredilenler ayetin tefsir binnev; çeşitleri belirterek tefsir etmek babından tefsiridir. Her görüşte zikredilenler izzet ve zilletin çeşitlerine ve onların tezahür edişlerine birer örnektir. Böylece her tefsir çelişki ifade etmeyip aksine örnekleme ve çeşitleme yoluyla onu daha zenginleşmesine ve daha iyi anlaşılmasına yol açmaktadır. En doğruyu ancak Allah bilir. (mütercim)

(Hayır sadece senin elindedir). Yani; hem hayır hem de şer senin elindedir. Burada ki şeyden birini zikretmek anlaşılacağı için bununla yetinme sanatı vardır. Örneğin Nahl 16/81'deki; "Sizi hem sıcaktan koruyan elbiseler.... yaptı" ifadesi de böyledir. Yani hem sıcaktan hem soğuktan. (Şüphesiz ki senin her şeye gücün yeter.)

(Geceyi gündüze sokarsın) Yani; geceyi gündüzün içine sokarsın, öyle ki gündüz onbeş, gece ise dokuz saat oluverir. (Gündüzü de dokuz saat oluverir. Birinden eksilen diğerinde fazla olarak tezahür eder. (Diriyi ölüden çıkarır, ölüyü diriden çıkarırsın) Medine'li Kurrabi, Hamza Kesei ve Asım'dan naklen Hafs "meyyit; ölü" kelimesini; "Y" nin şeddesi ile okudular. Aynı zamanda En'am, Yunus, Rum suresinde geceyi, Araf suresindeki; "libeledin meyyit; ölü memleket için" Fatır suresinde geçen "ila beledin meyyit; ölü bir beldeye" yi de bu şekilde okudular. Nafi ayrıca Enam: 6/122 deki; "ve men kane meyyiten feahyeyenahu; ölü iken dirilttiğimiz mi" deki, Hucurat: 49/12 deki: "lahme ebihi meyyiten; kardeşinin etini ölü olarak" daki, Yasin: 36/33 deki; "ölü kelimeleri meyt" şeklinde değil de yine Y' nin şeddesiyle "meyyit" şeklinde okumuştur. Diğer kurrallar ise bunları "meyt" şeklinde şeddesiz olarak okurlar. Yakup buradaki diriyi ölüden çıkarırdaki ölü kelimesini

ve Hucurat: 49/12'deki; "ölü" kelimesini "meyyit" şeklinde şeddeli olarak okumuştur.

İbni Mesud, Said bin Cübeyr, Mücahid ve Katade ayetin anlamını şöyle vermişlerdir: "Canlıyı nutfeden çıkarır, nutfeyi de canlıdan. Nutfe ölüdür, canlı ise diri." İkrime ve Kelbi şöyle tefsir eder: "Civcivi yumurtadan çıkarır, yumurtayı da kuştan. Kuş diridir, yumurtaysa ölü." Hasan el-Basri ve Ata şöyle der: Mümini kafirden, kafiri de müminden çıkarır. Mümin yüreği diri olan, kafirse ölü olandır. Nitekim Allah (c.c.):

"Yoksa ölü (kafir olup da) dirilttiğimiz (mümin kıldığımız) kişi mi...." (En'am: 6/122) buyurur. Züccac da şöyle tefsir eder: Taze yumuşak bitkiyi kuru tohumdan çıkarır, kuru tohumu da diri ve gelişmekte olan bitkiden (dilediğini hesapsız olarak rızıklandırısın). Daraltmaksızın ve kısmaaksızın.¹

(1) Daraltmaksızın; taktir kelimesi 2. nüsha yazmada tasir zor durumda bırakma şeklinde yazılıdır.

Bize Ebu'l-Kasım Abdullah bin Muhammed el-Hanefi, O'na Ebu Bekr Ahmed bin el-Hasen el-Hayri, O'na Ebu Cafer Abdullah bin İsmail bin İbrahim el-Haşimi, O'na Muhammed bin Ali bin Zeyd es-Saiğ, O'na Muhammed bin Ebi'l-Ezher, O'na el-Harun, O da Ali bin Ebi Talib'ten (r.a.) yaptığı rivayete göre O şöyle demiştir: "İmran'daki iki ayet; (18 ile 26 ve 27 ayetler) birer imran afiş ve levhalardır. Bunlarla Allah (c.c.) arasında perde vardır. Perdeler derler ki: Bizi yeryüzüne ve sana karşı günah işleyene indirir misin? Allah (c.c.): Kendim için yemin ettim ki, her namaz sonunda bunları her okuyan kuluma Cennet'i -onların işlemiş oldukları günahlara rağmen- onlar için yurt kılacağım, Andolsun ki; mukaddeslik kafesine yerleştireceğim, O'na hergün yetmiş defa gizli bakışlarla nazar edeceğim, O'nun hergün en basiti mağrifet olan yetmiş ihtiyacını gideceğim ve O'nu her türlü düşman ve hasetçiden koruyup, onlara karşı onu galip kılacağım."² Bu Hadis, el-Haris Amr'dan rivayet etmiştir. Haris ise zayıftır. Dolayısıyla bu hadis zayıftır.

(2) Bunu elimizde bulunan hadis kitaplarında bulamadık. Müellif İmam el-Beğavi Haris'in müsnedi kitabında bunu ona nisbet etmiş ve zayıf olduğunu belirtmiştir.

(Müminler, müminlerden başka dostlar edinmesinler) İbni Abbas (r.a.) der ki: Heccac bin Amr Ebi'l-Hakik, Kays bin Zeyd ensardan bir grubu dinlerinden çıkarmak için sır alış verişi buluyorlardı.³ Rufaa bin el-Münzir, Abdullah bin Cübeyr, Sad bin Hayseme bu gruba: Şu yahudilerin sizi dininizden çıkarmasından sakının, dikkat edin, dediler ve

de bunlar onlarla sırlaşmalarına devam ettiler. Allah (c.c.) da bu ayeti indirdi Mukatil: Bu ayet Mekke kafirlerine sevgilerini göstermeye çalışan Hatıb bin Ebi Beltea ve benzeri kişiler hakkında indi, der. Kelbi'nin Ebi Salih'ten naklettiğine göre İbni Abbas (r.a.) şöyle demiştir. Bu ayet Abdullah bin Ubey ve onun gibi münafık arkadaşlar hakkında inmiştir.

(3) El-Vahidi'nin Eshabı Nüzul kitabında sır alış veriş; yubatinune şeklinde geçerken bu kitabın nüshalarında; "Yezunnune"; sanıyor şeklinde geçmektedir.

Yahudilere ve müşriklere dostluk yapıyorlar, onlara birtakım haberler ulaştırıyorlar, bununla da Allah Resul'üne (s.a.v.) karşı sefer kazanacaklarını umuyorlardı. Allah (c.c.) bu ayeti indirdi ve mümin bunların yaptığı gibi 1 yapmaktan nehyettir.

(1) 2. nüsha yazma kitapta "yaptıkları gibi" yerine "sözleri gibi" şeklinde geçmektedir.

(Her kim bunu) yani müslümanların haberlerini kafirlere ulaştırmak ve onları müslümanların gizliliklerini muttali kılmak suretiyle kafirlerle dostluk kurmayı (yaparsa, artık Allah'la hiç bir ilişkisi yoktur.) (Yani Allah'ın diniyle hiçbir ilişki yoktur).² Sonra şu durumu istisna etti. (Ancak meğer ki onlardan tam sakınmayla sakınmış olasınız). Bu durum başka. Yani onlardan tam anlamıyla korkasınız. "sakınmayla" anlamına gelen tukah kelimesini Mücahid ve Yakup takiyye kelimesi mastardır. Fiil çekimi Tekituhu, tukah tekiyeti, tekiyyeh, takva şeklindedir. Ancak fiili ittekaytü şeklinde iffial veznine göre okursan masdarını ittika şeklinde söylersin. Ancak ayette fiil bu vezinden kullanılırken masdar, sulasi fiilin masdar olarak tukhab şeklinde, gelmiştir: "İlla en tettekuminhüm tukah." Çünkü kurala göre her iki lafzın anlamı aynı ise bunların birinin masdarı diğerinin fiiliyle birlikte kullanılabilir. Bunun benzeri Müzzemmil: 73/8 deki: "Ve tebettel ileyhi tebtıla"dır. Fiil; "tefaale" vezninde iken mastarı tefil vezninde gelmiştir.

(2) Parantez içi 1. nüsha yazmada yoktur.

Ayetin anlamı şöyledir: Allah (c.c.) müminleri kafirlerle dostluk kurmaktan, onlara dost gibi gözükmekten, karşılıklı sır vermekten nehyeder. Ancak kafirlerin galip ve üstün olmaları veya müminin kafir toplulukta bulunması, bu sebeple onların şerrinden kendini korumak kastıyla, hiçbir haram mal veya haram malı helal kılıp zulmetmeksizin veya kafirlere müslümanların sırrını vermeksizin, kalbi imanla dolu halde, diliyle onlara yumuşak ve tatlı davranabilir. Takiyye denen bu

hüküm sadece ölüm korkusu ve niyetin doğru olması durumunda geçerlidir. Allah (c.c.):

“Ancak, zorlanan (görüşte küfrü gösterirken dahi) kalbi imanla dolu olanlar başka.” (Nahl: 16/106) buyurur, Sonra takiyye bir ruhsattır. Sabredip öldürüldüğünde cana büyük sevap vardır. Bazıları takiyyeyi inkar etmişlerdir.¹ Muaz bin Cebel (r.a.)’e Mücahid der ki: “Takiye, dinin yerleşmesi ve müslümanların güçlenmesinden önce İslam’ın başkalarına geçerli idi. Bugün ise, Allah (c.c.) İslam’ı aziz kılmışken, müslümanların düşmanlarından korkmamaları gerekir.” Yahya el-Bekka der ki: “Said bin Cübeyr’e Haccac’ın kan döktüğü günlerde dedim ki: Hasan derdi ki: Kalbiniz imanla mutmain iken takiyye yapabilirsiniz. Said dedi ki: İslam’da yani müslümanlara karşı takiyye yoktur. Takiyye sadece ehli harbe, savaşılan veya savaşılmaması gereken kafirlere karşıdır.

(1) Bir nüshada et-takiyyete ileyim; onlara karşı takiyye şeklinde geçerken değerinde; “et-takiyyete’l- yevm: Bugün takiyye yapmayı”, şeklindedir.

(2) Bir nüshada başlangıç ve ilk ortaya çıkış anlamında “büdüvv” kelimesi geçerken, diğer yazma nüshana yeni anlamında “Cidde” şeklinde geçmektedir.

(Ve Allah sizi kendinden uyarır),yani; kafirlerle dostluğun, nehyedileni işlemenin ve emredilenin aksini yapmanın cezasından sizi korkutur. (Ve dönüş sadece Allah’adır.)

Ayet: 29:

(De ki; şayet göğüslerinizde olanı), yani; kalbinizdeki kafirlere karşı beslediğiniz sevgiyi (gizleseniz de) onlara söz veya fiille dostluğunuzu (açığa vursanız da)Allah onu bilir.)Kelbi der ki: Şayet kalbinizdeki Allah Rasul’üne (s.a.v.)karşı yalanlamayı gizlesenizde veya onu onunla savaşmak ve harbetmek suretiyle açığa vursanız da Allah bunu bilir ve Resul’ünü sizden korur. Size yaptığınızın karşılığını da ahirette verir. (Ve göklerdeki olanı da yerde olanı da bilir.)Bu cümle öncekine atfedilmiş cümle değil, müstakil bir cümledir. Ayetten kastedilen dolaylı mana şöyledir:Allah’a göklerdeki ve yerdeki hiçbir şey gizli kalmazken, sizin kafirlere dostluğunuz ve onlara kalple meyledişiniz ona nasıl gizli kalabilir. (Allah her şeye kadirdir.)

(Her nefsin, her yaptığı hayrı da ve her yaptığı kötülüğü de hazırlanmış olarak bulacağı o günde) O günde “yevmen” kelimesi cer harfinin hazfedilmesi yoluyla mansup yapılmıştır, aslı fi yevmin şeklindedir. Bir başka görüşe göre hazfedilmiş bir fiilin mefuludur. Normal hali: “Her

nefsin.... o günü hatırlayın ve o günden sakının”dır. “Her yaptığı hayrı”, yani onda hiçbir zarara uğramayacaktır. Nitekim Allah; “Yaptıklarını hazır olarak buldular.” (Kehf: 18/49), buyurur. “Ve her yaptığı kötülüğü” ifadesini bazıları tercümede verdiğimiz gibi- meful yaptılar. Yani onuda hazırlanmış olarak bulur. (Ancak yaptığı hayırlara sevinir)”1 diğer bazıları da bunu yeni bir cümlele başlangıcı, daha sonra gelen: “Onunla kendi arasında uzak bir mesafe bulunmasını temenni eder” ifadesini de bunun devamı olarak tefsir etmiştir. İkinci tefsirin destekleyicisi İbni Mesud’un (r.a.): “Ve ma amilet min suin veddet..” “ister” değilde “istedi” şeklindeki kıraatıdır.

(1) 2. yazma nüshada bu kısım eksiktir.

Nefis (onunla) yani kendisiyle (O) yani kötülük (arasında uzak bir mesafe bulunmasını ister). “Emeden baida; uzak mesafe” kelimesini Süddi: Uzak bir yer Mukatil; doğuyla batı arası mesafe olarak tefsir eder. Emedi Hasan el-Basri (r.a.) der ki: İşlediği amellerle karşılaşmamayı arzular. Denildi ki:Keşke onu yapmasaydım diye temenni eder.

Ayet:31

(De ki: Şayet Allah’ı seviyorsanız bana tabi olunuz ki Allah da sizi sevsin ve sizin için günahlarınızı bağışlasın).Bu ayet: “Biz Allah’ın oğulları ve sevgili kullarıyız” diyen yahudi ve hristiyanlar hakkında inmiştir.2 Bir görüşe göre de Mekke’li müşrikler hakkında inmiştir. Dahhak İbni Abbas’ın şöyle anlattığını aktarır:Allah Resul’ü kureyşliler Kabe’de putlarını dikmiş onların üzerine süsler takmış onlara secde ederken yanların girdi ve: “Kureyş topluluğu:Valahi atanız İbrahim ve İsmail’in dinine uygun bir hareket yapmıyorsunuz. Kureyşliler:Biz bunu sadece Allah’a sevgimizin bir ifadesi olarak, bunlar bizi Allah’a yaklaştırsın diye yapıyoruz, şeklinde cevap verdiler. Allah da onlara:Ey Muhammed de ki; şayet Allah’ı seviyor, bu nedenle sizi ona yaklaştırması için putlara ibadet ediyorsanız, bana uyun ki Allah’da sizi sevsin. Çünkü ben onun elçisi ve size karşı bir mazeret ileri süremeyeceğiniz bir gerekçe ve hüccetim. Yani getirdiğim şeriate ve sünnetime uyun ki Allah da sizi sevsin. Evet şu halde müminlerin Allah’ı sevmeleri onun emrine uymaları, ona itaati başka şeylere tercih etmeleri ve onun hoşnutluğunu kazanmayı arzulamalarıdır. Allah’ın müminleri sevmesiye onları övmesi onlara sevap vermesi ve affetmesidir.

(2) Bkz.: Esbab en-Nüzül. El-Vahidi s. 135.

Nitekim Allah: “Ta ki sizi sevsin”den sonra; “Ve sizin için günahlarınızı bağışlasın” buyurur.

Ayet: 31

Denilir ki: Bu ayet indiğinde münafıkların başı Abdullah binÜbeyy arkadaşlarına:Muhammed kendisine itaatı Allah’a itaat gibi yapıyor ve hristiyanların İsa’yı aşırı bir şekilde sevdikleri gibi bizim de onu sevmemizi emrediyor dedi. Bunun üzerine şu ayet nail oldu: (De ki:Allah’a ve Resul’üne itaat edin. Eğer yüz çevirirlerse) yani itaatten (şüphesiz Allah kafirleri sevmez). Yaptıklarına razı olmaz, günahlarını bağışlamaz.

Bize Abdulvahid el-Meliki, O’na Ahmed bin Abdullah en-Nuaymi, O’na Muhammed bin Yusuf, O’na Muhammed bin İsmail, O’na Muhammed bin Sinan, O’na Fuleyh, O’na Hilal bin Ali bin Ata bin Yesar’ın naklettiğine göre ona Ebu Hureyre şöyle anlattı: Allah Resul’ü (s.a.v.) buyurdu ki:

“Yüz çevirenden başka ümmetimin hepsi Cennet’e girecek”, dediler ki:

“Yüz çeviren kimdir?” O da buyurdu ki:

“Bana itaat eden Cennet’e girer. Bana isyan eden de yüz çevirmiş demektir.¹

(1) Hadisi Buhari İstisam (sarılma) kitabı Allah Resul’ünün sünnetine uyma babında; (13/249) rivayet etmiştir.

Bize Abdulvahid el-Melihi, O’na Ahmed bin Abdullah en-Nuaymi, O’na Muhammed bin Yusuf, O’na Muhammed bin İsmail, O’na Muhammed bin Ubade, O’na Yezid, O’na Süleym bin Hayyan, O’na Said bin Mina, Cabir bin Abdullah’dan O’nun şöyle söylediğini aktarmıştır:

“Melekler, uykuda iken Allah Resul’ünün yanına vardılar. Bazıları:“Uyuyor”, dediler. Bazıları: “Göz uyuyor ama kalp uyanık, dediler”. Melekler dedi ki:

“Bu arkadaşınızın durumunun bir benzeri var. Haydi ona benzer bir darbı mesel anlatın”. Bazıları dedi ki:

“O’nun durumu, bir ev yapan, bir sofra hazırlayarak, insanları buna davet edecek bir kişiyi gönderen kişiye benzer. Her kim bu davetçiye icabet ederse hem eve girer, hem de yemekten yer. Her kim icabet etmezse ne eve girebilir ne de yiyebilir”. Diğerleri dedi ki:

“Bunu açıklayın ki iyi anlasın”. Onlar da şöyle dediler:

“Ev Cennet, davetçi olarak gönderilen kişi ise Muhammed’dır. Her kim Muhammed’e itaat ederse Allah’a itaat etmiş olur, her kim de ona karşı gelirse Allah’a karşı gelir. Muhammed, insanların iyiler ve kötüler olarak ayrışımına sebep olan kişidir.”¹

(1) Hadisi Buhari İtisam; bağıllık kitabı, Allah Resul'ünün sünnetlerine uymak babında; (13/249) rivayet etmiştir. Müellif de Şerhüssünne'de; (1/192,193) zikretmiştir.

Ayet: 33

(Şüphesiz ki Allah Adem'i, nuh'u, İbrahim alini ve İmran'ın alini alemler üzerine seçkin kıldı)İbni Abbas (r.a.) der ki: Yahudiler: "Biz İbrahim, İshak ve Yakub'un oğullarıyız, onların dini üzereyiz", dediler. Allah da bu ayeti indirdi. Yani; Allah bunları islamı nedeniyle seçti. Siz ise İslam dini üzere değilsiniz. "İstafa"; seçti, seçkin kıldı, anlamındadır. Herşeyin özü, seçilmiş kısmı anlamına gelen; "safvet" masdarından türetilmiş "ifteale" vezninde bir fiildir. "Adem" beşerin babasıdır. "İbrahim'in ali"nden, "İmran'ın ali"nden kasıt kendileridir, İbrahim ve İmran'dır. Bu ifadenin benzeri Bakara: 2/248'deki; "Ve Musa'nın aliyle Harun'un alinin bıraktığından bir hatıra vardır" ifadesidir. Yani; Musa ve Harun'un kendilerinin bıraktığından. Diğer alimler İbrahim alinin İsmail, İshak, Yakup ve Esbat olduğunu söylemişlerdir. Muhammed de İbrahim'in alinden, soyundandır. İmran'a gelince: Mukatil der ki; O İmran bin Yasher bin Fahit bin Lavi bin Yakup'tu. Buna göre İmaran Musa ve Harun'un babasıdır. Hasan el-Basri ve Vehbe göre İmran bin Eşhem bin Emun (Süleyman (a.s.)'ın oğlu)'dur. Buna göre İmaran Hz. İsa'nın validesi tarafından dedesidir. Bu ayette seçilmiş olarak sadece bunların zikredilmesi tüm peygamberlerin bunların neslinden gelmiş olması nedeniyledir.

(Bazıları bazılarından zürriyet olarak)"Zürriyyet" kelimesi yaratma anlamına gelen;"Ze-ra-e"kelimesinden gelmektedir. Bir görüşe göre de tohum anlamına gelen "Zerr" kelimesinden türetilmiştir. Çünkü Allah onları Adem (a.s.)'ın omurga kemiğinden çıkarıp türetmiştir. Hem babalar hem de çocuklar zürriyet olarak isimlendirilir. Çocukların öyle isimlendirilmeleri Allah'ın onları babalarından yaratması nedeniyledir. Babaların öyle isimlendirmeleri ise Allah'ın oğullarını onlardan yaratması nedeniyledir. Nitekim Allah (c.c.): "Onların zürriyetlerini o dopdolu gemilerde taşımış olmamız."(Yasin: 36/41) buyurur. Yani, bu insanların babalarını "Zürriyeten" kelimesi mansuptur. Anlamı; "...zürriyet olarak seçmiştir", şeklindedir. Yani İstafa; seçti kelimesiyle bağlantılıdır. "Bazıları bazılarından". Yani bazıları bazılarının oğullarından. Denildi ki; anlamı, bazıları bazılarının dini üzere birbirlerinin dininden zürriyetler olarak. (Allah çok işiten ve çok bilendir.)

(Hani İmran'ın kadını demişti ki)O, Meryem'in annesi, Hanne binti Kafuza'dır. Buradaki İmran İmran bin Masan'dır. Musa'nın babası olan İmran değil. Çünkü aralarında binseksen sene vardır. İmran'ın babası Masen'in oğullarının herbiri İsrail oğullarının başkanları, din adamları ve padişahlarıydı. Denildi ki; bu İmran'ın babasının adı Eşhem'dir.

(Rabbim! karnımdakini azalt. Hür bir köle olarak sana adadım). Yani; karnımdaki çocuğu, benden sana adak kıldım. (O'nu benden kabul buyur. Şüphesiz sen, çok işiten ve çok bilen asıl sensin.)Nezir insanın kendi kendine yapmayı şart koştuğu bir şeydir. Muharraran; hür yapılmış olarakın anlamı, Allah'a has olmak üzere azat edilmiş, ona ibadete ve kilisenin kendini vermiş, dünyadan hiçbir şeyin kendisini meşgul etmediği kimse olarak, şeklindedir. Çünkü, her kurtarılan şey “muharrar” yani azatlıdır. Örneğin; “kölemi muharrar yaptım” dersin, yani azat ettim, kölelikten kurtardım.

Kelbi, Muhammed bin İshak ve diğerleri der ki: Bir köle azat edildiğinde, kilisenin işlerine bakması, orayı süpürüp, hizmet etmesi için kiliseye bırakılırdı. O, ergenlik yaşına kadar burayı terkedemezdi. Sonra gidip gitmemesi hususunda serbest bırakılırdı. Orada kalmayı seçtikten sonra, artık ayrılma gibi bir seçeneği yoktu. Nebilerin ve alimlerin hepsi, onun neslinden olup beytül mukaddese adanmış kişilerdi. Adaklar hayız gibi ibadethanelerde kalmayı engelleyen durumları ister istemez yaşamaları nedeniyle kızlardan olmuyor, sadece erkeklerden oluyordu. Meryem'in annesi ise -erkek veya kız- karnımdakini adadı. Olay şu şekilde oldu:Zekeriyya ile İmran iki bacıyla evlendiler. Yahya'nın annesi olan Kafuza kızı Eşya Zekeriyya'nın, Meryem'in annesi olan, Kafuza'nın diğer kızı Hanne de İmran'ın eşi idi. İmran eşi Hanne'den çocuk olmaması için çalışmıştı. Bunlar Allah katından da değerli bir aileydi. Artık Hanne yaşlanmıştı. Bir gün ağaç gölgesinde otururken yavrularına bir şeyler yediren kuşları gördü ve içerisinde aşırı bir çocuk sevgisi doğdu. Hemen oracıkta Allah'ın, kendisine bir çocuk nasip etmesi için dua etti ve şöyle dedi: Beni bir çocukla rızıklandırarak olursan, bunu senin için adamak bana bir borçtur. O'nu Beyti Mukaddes'e vereceğim, oranının hizmetini yapacak. Fazla geçmeden hamile kaldı ve karnımdakinin ne olduğunu bilmemekle birlikte, onu Allah'a adadı. Eşi ona: Vay senin yaptığına, peki karnımdaki Beyti Mukaddes'e hizmetçiliğe uygun olmayacak kız olursa. Hepsi bu konuda keder ve üzüntüye düştüler. İmran Hanne hamile iken vefat etti.

(Onu koyduğunda) yani; adadığı çocuğu doğurduğunda, bir de baktı ki dişi. O’nu kelimesi “adanan” kelimesine işaretli, doğurulana değil. Bu sebeple de müzekker değil dişiliği ifade eden müennes zamiri kullanılmıştır. (Dedi ki); Yani Hanne dedi ki; -ki o erkek bir çocuk umuyordu- (Rabbim!Ben onu dişi olarak doğurdum).Bununla Allah’tan özür diliyordu. (Allah ise onun doğurduğunun ne olduğunu daha iyi biliyordu.)Çoğu kurraları fiili “vadaat” doğurdu, koydu” şeklinde fiilin gaybı müennesi şeklinde okumuşlardır. Buna göre bu sözün sahibi Allah (c.c.)’tır. İbni Amir, Ebu Bekir ve Yakup bunu “vada’tü; koydum, doğurdum” şeklinde okumuşlardır. Buna göre bu sözün sahibi Meryem’dir. Anlamı; gerçi Allah benim ne doğurduğumu daha iyi bilir. Bu ona gizli değildir, şeklindedir. (Erkek kadın gibi değildir). Yani; kiliseye ve kendini ibadete adayanlara hizmet hususunda erkek daha uygundur. Çünkü kadın ruhen ve bedenen daha zayıftır. Kendisini tesettürle gizlemek zorundadır. Ayrıca hayız ve nifas gibi orada kalmasını engelleyici durumlar yaşar. (Ve ben onu Meryem olarak isimlendirdim.) Meryem onların dilinde çok ibadet eden ve hizmet eden kadın anlamına gelmekteydi. Meryem zamanının en güzel ve en faziletli kadındır. (Ben onu ve zürriyetini) evlatlarını (racim şeytandan) kovulmuş lanetlenmiş şeytandan, (sana sığındırıyorum) onu senin himayene ve sığınağına terk ediyorum.

Racim; parlak, yanıcı yıldızlar atılan, onunla kovulan anlamına gelir.

Bize Abdulvahid el-Melihi, O’na Ahmed bin Abdullah en-Nuaymi, O’na Muhammed bin Yusuf, O’na Muhammed bin İsmail, O’na Ebu’l-Yeman, O’na Şuayb, Zühri’den naklettiğine göre Said bin el-Müseyyeb dedi ki; bana Ebu Hureyre dedi ki:“Allah Resul’ünü işittim, dedi ki: “Her doğan ademoğluna şeytan o doğarken mutlaka doğkunur. “Bebek de şeytandan olan bir çığlıkla ilk çığlığını atar. Ancak Meryem ve oğlu istisna.” Sonra Ebu Hureyre bu ayeti okudu.1

(1) Hadisi Buhari, Tefsir, Ali İmran suresi tefsiri kitabı, ben onu sana sığındırıyorum, ayeti babında; (8/212; Müslim, Fezail kitabı, İsa (a.s.)’ın faziletleri babında; (2366) 4/1838, rivayet etmiştir.

Bize Abdulvahid el-Melihi, O’na Ahmed bin Abdullah en-Nuaymi, O’na Muhammed bin Yusuf, O’na Muhammed bin İsmail, O’na Ebu’l-Yeman, O’na Şuayb, Ebi’z-Zenad’dan, O da A’rac’dan, O da Ebu Hureyre’den naklettiğine göre; Allah Resul’ü (s.a.v.)şöyle buyurdu:“Her Ademoğlu doğduğu anda şeytan parmaklarıyla yanlarından yaralar. Ancak İsa

(a.s.)istisna. Yaralamaya kalkıştı, ancak örtü üzerinden yaparken sadece örtüyü parçaladı.²

(2) Bunu Ahmed bin Hanbel Müsned'inde Ebu Hureyre'den; (2/523), Taberi tefsirinde; (6/342) zikretti. İbni Kesir bunu el-Bidaye ve'n-Nihaye'de Ahmed bin Hanbel'den naklen zikretti ve şöyle dedi: Bu senet Buhari ve Müslim'in senetlerinin kuvveti derecesinde olmasına rağmen onlar bunu rivayet etmemişlerdir. Bkz.: Mahmud Şakir'in Taberi tefsirine yazdığı notlar; (6/342).

Ayet: 37

(Rabbi onu güzel bir kabulle kabul etti.) Yani Allah Meryem'i Hanna'dan, adak olarak kabul etti. Tekabbele kabul etti kelimesi kabile; kabul etti ve razıye; razı oldu anlamına gelmektedir. Kabul kelimesi Kabile, yukbelu fiilinin masdarıdır. Bu vezinde ayrıca Vezu' ve Velu vardır. Bu vezinde (feul) bu üçünden başka masdar yoktur. Bir görüşe göre kabul etme diye anlam verdiğimiz "tekabbul" kelimesi burada onun terbiyesini kefillenmek ve işlerini üstlenmek anlamına gelmektedir. (Ve onu güzel bir nebat olarak yetiştirdi) Buradaki "enbete; yetiştirdi" fiili ise "nebaten" nebat olarak masdarı genelde aynı özelde farklı köklerdir. Çünkü birincisi 3+1=4'lü, ikincisi üçlü fiillerdendir. Halbuki ikisi tamamen aynı kökten olmaları gerekirdi. Ancak kurala göre bir fiil hazfedilmiştir. Normal şekli: "Veenbeteha fenebetet nebaten hasenen; Allah onu yetiştirdi, o da güzel bir nebat olarak yetiştirdi" şeklindedir. Bir görüşe göre bu masdar aynı fiilin masdarıdır. Ancak lafzal değil genel anlam yakınlığına bakılarak bir araya getirilmiştir. Bunun bir başka örneği de biraz önceki "Fetekabbeleha bikabulin hasen"; rabbi onu güzel bir kabulle kabullendi" cümlesidir. Çünkü tekabbele ile kabul kelimeleri temelde aynı özelde farklı kelimelerdir. Çünkü birincisi 3+2=5 harfli, ikincisi 3'lü kelimedir. Ancak bu tür üslup arapçada yaygındır. Örneğin; "tekellemtü kelamen"; tam bir kelamla, "bizzat konuştum" cümlesi bu türdendir.²

(1) İkinci yazma nüshada lafz kelimesi yerine sadz geçmektedir.

(2) Bu son örnek birinci yazma nüshada yoktur.

Cüveyr, Dahhak yoluyla ibni Abbas'tan (r.a.) şunu nakleder: "Rabbi onu güzel bir kabulle kabul etti." Yani onu mutluların, iyilerin yoluna koydu "Ve onu güzel bir nebat olarak yetiştirdi," yani; eksik veya fazlalık yapmaksızın onun vücudunu ve yaratılışını olgunlaştırdı, mükemmel kıldı. Öyle ki bir bebeğin bir yılda geliştiğini o bir günde geliyordu. (Ve Zekeriyya'yı ona bakmaya kefil kıldı.) Tarihçiler derler ki:Hanne

Meryem'i doğurduğunda onu aldı, bir beze sorarak mescide getirip, Harun'un soyundan gelen alimlerin yanına bıraktı. Onlar o zaman mescidi Aksa'nın kabe tarafındaki giriş kapısının yan kısmında idiler onlara: "Bu bir adaktır", buyurur, dedi. Onlar onu alabilmek hususunda yarıştılar. Çünkü o, ilim ve salihlik hususunda imamları olan İmran'ın çocuğu idi. Zekeriyya onlara dedi ki; bunu almaya en layık benim. Çünkü onun teyzesi benim eşimdir. Onlar da: Bunu yapamayız. Çünkü bu, kendisine en yakın kimseye bırakılacak olsaydı anasına bırakılırdı. Ancak biz kura çekeriz, kime çıkarsa onu o alır, dediler. Car nehrine (Süddi der ki: Ürdün nehrine) yirmidokuz kişi gittiler. Kalemelerini ırmağa attılar. Kalemi ırmakta sabit kalıp su yüzünde kalan bebeği alabilecekti.

Denilir ki: Her kalemin üzerinde onun sahibinin ismi yazılı idi.

Denilir ki: Bu kalemlerle Tevrat yazarlardı. Elleriindeki kalemleri suya attılar. Zekeriyya'nınki sabit kaldı ve su yüzüne çıktı. Onların kalemi ise alçalarak nehrin dibine çakılıp kaldı. Bunu, Muhammed bin İshak vb. söylemiştir.

Denildi ki; Zekeriyya'nın kalemi su yüzünde aktı gitti, onların kalemiyse suyun altından aktı.

Süddi ve bir grup alim şöyle der:Zekeriyya'nın kalemi gitmedi ve çamurda dikili gibi suyun yüzünde dikili kaldı. Diğerlerinin kalemi ise su akıntısıyla birlikte aktı. Zekeriyya alimlerinin ve nebilerinin başı idi.

"Ve keffeleha Zekeriyya" Hamza, Kesei ve Asım Keffeledeki "Fe" yi şeddeli okumuşlardır. Buna göre Zekeriyya mef'ul mahallinde mansup olur. Anlamı:Allah Zekeriyya'yı ona bakmaya kurra vesilesiyle kefil kıldı, şeklindedir. Diğer kurralar "fe"yi şeddesiz olarak "kefileha" şeklinde okumuşlardır. Bu durumda Zekeriyya kelimesi merfu mahallinde fail olur. Buna göre de anlamı: Zekeriyya, ona kendisi kefil oldu, onun işlerini üstlendi, şeklindedir. Zekeriyya:Zekeriyya Müslim bin Saduk (Süleyman (a.s.)'ın oğullarından)'tur.

Hamza, Kesei, Hafs (Asım'dan naklen) bunu Zekeriyya şeklinde kısa, diğerleri Zekeriyya şeklinde uzatılmış olarak okumuşlardır.

Zekeriyya Meryem'e kefil olunca ona bir ev yaptı ve onu emzirecek kadın tuttu. Muhammed bin İshak der ki: O'nu Meryem'in teyzesi Yahya'nın anasının yanına bıraktı. Yetişkin olunca ona mescitte bir mihrap yaptı. Kabe'nin kapısı gibi ona merdivensiz çıkılamayacak şekilde, kapısını ortasına yaptı. Her gün yanına gelerek ona yiyecek, içecek getiriyor ve onu yağlıyordu.

(Zekeriyya mihraba her girişinde) mihraptan maksat odadır. Mihrap mescidin bölümlerinden biri ve en mukaddes olanıdır. Mescide aynı zamanda mihrap da denir. Müberred der ki; mihrap, sadece kendisine merdivenle çıkılırsa mihrap olur. Rabi' bin Enes der ki: Zekeriyya yanına girinceye kadar yedi kapıdan geçiyordu.

O'nun yanına odaya girdiğinde (onun yanında bir rızık buldu) Yani mevsimi olmayan bir meyve, kışın yazlık meyve, yazın da kışlık meyve buluyordu. (Dedi ki: Ey Meryem!Bu sana nereden) Ebu Ubeyde der ki: Anlamı; bu sana nereden? Ancak başkaları onun verdiği bu anlamı kabul etmeyerek, anlamı; hangi cihetten, kim tarafındandır. Çünkü Enna soru edatıyla yer değil cihet, yön sorulur, dediler. (Dedi ki: OAllah katındandır) Yani Cennet'ten koparılmış meyvedir. Hasan el-Basri der ki:Meryem doğduğundan itibaren hiçbir memeden süt emmedi. Rızık Cennet'ten geliyordu. Zekeriyya; bu sana nereden? diye kendi kendine konuştu. O da daha küçük olmasına rağmen konuşarak:Allah katından, diye cevap verdi. (Şüphesiz Allah dilediğini hesapsız olarak rızıklandırır.)

Muhammed bin İshak ise şöyle der:Sonra İsrailoğullarına bir kıtlık ve sıkıntı isabet etti. Zekeriyya artık Meryem'i taşıyamaz oldu. İsrailoğullarının yanına çıkarak: Ey İsrailoğulları!Biliyorsuuz ki yaşlandım ve Meryem'i taşımaktan aciz kaldım. Bundan sonra buna kim kefil olur. Onlar:Vallahi, biz de yorulduk ve bu yıl bize bu gördüğün musibet isabet etti, dediler. Sorumluluğu birbirlerine atmaya çalıştılsa da onu taşımak zorunda kaldılar. Aralarında kalemlerle kurra çektiler. Kurra Yusuf bin Yakup denilen, Meryem'in amcası oğlu marangoz birine çıktı. O da Meryem'i alıp gitti. Meryem, onun yüzündeki bunun kendisine çok yük olduğu düşüncesini hissetti. Ona dedi ki: Ey Yusuf!Allah'a karşı güzel ümit besle, Allah bizi rızıklandıracaktır. Yusuf artık ona yarayacak olanları getiriyor, kiliseye girer girmez Allah o yiyecekleri birden olgunlaştırıyordu. Zekeriyya da onun yanına zaman zaman uğruyor, yanında, Yusuf'un getirdiğinden daha fazla yiyecekler görüyordu. O'na: Ey Meryem!Bunlar sana nereden gelmekte? diyor O da: O Allah'ın katındandır. Allah istediğini sınırsız olarak rızıklandırır, diye cevap veriyordu.¹

(1) Bkz:İbni Hişam Siret'i: 2/49. Bu kıssayı ibni İshak'tan isnatsız zikretmiştir. Orada, kurranın kendisine çıkan kişinin rahip Cüreyc olduğu şeklinde geçmektedir.

Tarihçiler derler ki:Meryem'e bu meyveyi mevsimi dışı bir zamanda getiren Allah'ın, eşimin durumunu düzelterek bana, zamansız bir anda, artık ihtiyarlamışken çocuk nasip etmeye gücü yeter, dedi ve çocuğunun olmasını arzuladı. Çünkü onun nesli artık tükenmiş, kendisi ihtiyarlamış ve çocuktan ümit kesmişti.

(Orada) yani; o esnada (Zekeriyâ Rabbına dua ederek)mihırba girdi (kapıyı kapadı) ve rabbına yalvararak (Dedi ki:Rabbim) yani; Ey Rabbim (bana katından) yani indinden (temiz bir zürriyet)yani; mübarek, salih, müttaki ve kendinden hoşnut kalınan bir çocuk. Zürriyet kelimesi hem tekil hem çoğul, hem erkek hem kız için kullanılır. Burada maksat tekildir. Nitekim Meryem suresi 19/5. ayetteki ifade; “Bana katından bir dost bağışla” şeklinde tekildir. Zürriyet sıfatı olan “tayyibe; temiz” in müzekker değil de münnes yani; dişi gelmesinin nedeniyse zürriyet kelimesinin kelime olarak müennes olmasından ileri gelmektedir (bağışla).

(Şüphesiz sen duayı çok iyi duyarsın) Yani; duyarsın. Denildi ki; anlamı; “icabet edersin”. Nitekim; “Ben Rabbınıza inandım, öyleyse beni duyun.” (Yasin: 36/25) anlamındaki ayetteki “beni duyun” cümlesi “bana icabet edin” anlamındadır ona şöyle seslendiler)Hamza Kesei “Fenadethu”yü “Fenadahü” şeklinde dişilik “Te”si olmaksızın okudular. “Te”li okuyanlar ise hem “melaïke” kelimesinin dişi oluşuna hem de onun çoğul oluşuna nazaran böyle okumuşlardır. Bırakın onu, müzekker olan çoğul dahi onun fiili daha önce gelirse; “Kalet el-a’rabü” (El-Hucurat: 49/14)’te olduğu gibi, fiilin müennes; dişi alametli olarak gelmesi daha güzeldir. İbrahim en-Nehai’den şöyle dediği nakledilir:İbni Mesud Kuran’da Melaïke (melekler) kelimesini hep müzekker (erkek) olarak kullanırdı. Ebu Ubeyde der ki: Abdullah bin Mesud bunu; “Melekler Allah’ın kızlarıdır” diyen müşriklere inatla yapmıştır. Şabi der ki: İbni Mesud şöyle dedi:Bir fiilin veya ismin Te’li (dişi) veya Ye’li (erkek) kullanılması hususunda ihtilafa düşerseniz onu Ye’li yapın ve Kuran’dakini müzekker yapmış olun.

Buradaki “Melekler” den kasıt sadece Cebrail (a.s.)der. Nahl suresinde de; “melekleri ruhla (yani vahiyle) indirir”deki meleklerden maksat Cebrail’dir. Oarapçada tekilden çoğul şekilde bahsedilebilir. Örneğin bir kişiden işitmişken “bunu insanlardan duydum” denilir. Bunun benzeri Ali İmran: 2/177’deki: “Onlar ki insanlar onlara; kesin olarak insanlar sizinle savaşmak için bir araya geldiler, dediklerinde....” ifadesindeki birinci; “insanlar” lafzından Nuaym bin Mesud, ikincisinden, Süfyan bin

Harb kastedilmiştir. El-Mufaddal bin Seleme der ki:Söyleyen bir kişi şayet bir topluluğun başkanı ise ondan çoğul bir şekilde bahsedilebilir. Çünkü arkadaşları onunla bir araya gelip bir topluluk teşkil ederler. Cebraîl (a.s.)’da meleklerin başkanı idi ve gönderildiğinde, çoğunlukla yanında bir topluluk bulunuyordu. Burada da ona bakarak çoğul kullanılmıştır.

“O mihrapta namaz kılmakta iken”, Yani; mescitte Zekerîyya kurbanları kesen en büyük alimleri idi. Kurban kesilen mezbahaneyi açar, ancak o izin vermeden kimse girmezdi. Bir gün mihrapta yani mezbahanenin yanındaki mescitte namaz kılar, insanlar da girmelerine izin vermesi için beklerlerken, binden beyaz elbiseli bir genç gözüksü. Zekerîyya’nın ödükoptü. Melek ona şöyle dedi: Ey Zekerîyya! (Şüphesiz Allah seni Allah’ın kelimesini doğrulayıcı, seyyid, nefesine hakim ve salihlerden bir peygamber olmak üzere Yahya’yı müjdeler.)

“İnnallahe yübeşşirüke”; Allah seni müjdeler, cümlesindeki inne’yi ibni Amir ve Hamza bu şekilde yani hemzesinin kesresi ile okudu. Buna göre “Nadet” nida etti” fiilinden sonra “kalet; dedi” fiili gizlidir. Buna göre cümle şu şekildedir. “Fenadethul-melaikatü fekalet innallah...”Çünkü kurala göre nida çağırma gibi fiillerden sonra inne değil enne gelir. Nitekim diğer kurrallar da bu kurala uygun olarak hemzenin fethasıyla “enne” şeklinde okumuşlardır. Buna göre cümle sanki şöyledir: “Fenadethul-melaiketü bi enne...” Melekler de şunu nida temektedirler. Buna göre enne ve sonrası mefuldür, başlıca bir cümle değildir.

Buradaki “yübeşşiruke; müjdeliyor” fiilini hamza “yebşuruke; seviniyor” şeklinde okumuştur. Kuran’da bu fiil şeddesiz, hamzanın okuduğu gibi de geçmektedir. Ancak Hicr: 15/54’deki: “İbrahim misafirleri meleklerle dedi ki: ... öyleyse neye göre siz beni müjdeliyorsunuz” daki müjdeliyorsunuz kelimesi (tübeşşirun) istisna. Çünkü tüm kurrallar bunun bu şekilde şeddeli okunmasında ittifak etmişlerdir. Kesei bu iki yerde (Ali-İmran ve Hicr surelerinde), İsra, Kehf ve Şura surelerindeki bu fiili, Ebu Amr bunlardan okumuşlardır. Şeddeli okuyan tefil veznine göre okuyor demektedir. (Beşşere, yubeşşiru, tebşiran). Bu ise, bu kelimedeki lehçelerin en fasih ve arapçaya en yakın olanıdır. Şeddeli’nin Kuran’daki başka örnekleri:

“Öyleyse kullarımı müjdele.” (Zümer: 39/17)

“Onu İshak’la mjdeledik.” (Saffat: 37/112)

“Dediler ki, seni hakla müjdeledik.” (Hicr: 15/55)

Ve diğler ayetlerdir. Her kim bu ayetteki fiili şeddesiz okuyorsa, o da bu fiilin beşera, yubşuru veznine (üç harfli fiil) okuyor demektir. Bu da Tuham kabilesinin lehçesidir. Bu ayeti İbni Mesud (r.a.) da bu şekilde şeddesiz olarak okumuştur.

(1) Bu fiilin bu anlamı çoğul lehçelere göredir. Yoksa bunu şeddelisi yerine kullanan Tuham kabilesine göre bunun anlamı da müdeleme şeklindedir. En doğrusunu Allah bilir. (mütercim)

(Yahya ile): Bu kelime, kendisinin marife oluşu, başında Yezid ve Yamer kelimelerinde olduğu gibi fazla harfin bulunması nedeniyle mecrur olmayı kabul etmez. Çoğulu “mevsun” ve “aysun” kelimelerindeki gibi; “Yahyun” şeklindedir. Yahya bilindiği gibi “yaşar, dirilir” anlamına gelmektedir. Yahya’nın bu isimle isimlendirilmesinin nedeni konusunda ihtilaf edilmiştir. İbni Abbas (r.a.) der ki: Çünkü Allah onun sebebiyle annesinin kısırlığını ihya ederk, onu doğurttan kıldı. Katade der ki: Çünkü Allah onun kalbini imanla diriltti. Denildi ki: Çünkü Allah onu itaatkar kılmakla diritti. Nitekim ne günah işledi, ne de ona niyetlendi.

(Allah’dan bir kelimeyi doğrulayıcı olarak)Buradaki musaddikan; doğrulayıcı olarak kelimesi hal olmak üzere mansup yapılmıştır. “Allah’ın kelimesinden kastolunan İsa (a.s.)’dır. O’nun Allah’ın kelimesi olarak isimlendirilmesinin nedeni, Allah’ın ona, babası olmaksızın “ol” demesiyle oluvermesindendir. Sırf bu kelime ile oluverdiğinden dolayı ona bu isim verilmiştir. Denildi ki: “Allah’ın kelimesi” Allah’ın Meryem’i İsa (a.s.) ile, onun Cebrail diliyle konuşacağını müjdelemesidir. Denildi ki: Çünkü Allah gönderdiği kitaplarında kendi diliyle, babasız bir çocuk yaratacağını bildirmişti. Bu sözüne ve vaadine binaen olunca, bu şekilde isimlendirildi. Yahya (a.s.), İsa (a.s.)’ı doğrulayan ve ona inanan ilk kişiydi. Yahya ondan altı ay büyüktü. Birbirlerinin teyze oğulları idiler. İsa (a.s.)göğey yükseltirmeden önce öldürüldü. Ebu Ubeyde der ki: “Bi kelimetin minallah; Allah’dan bir kelimeyi”nin anlamı Allah’ın kitabını ve ayetleridir. Araplar örneğin; “bana filanın kelimesini oku” derken, onun kasidesini oku, anlamını kastederler.

(Ve seyyid olarak)Seyyid kelimesi Sade, yesudu fiilinden fail vezninde bir isimdir. Kendisine uyulan ve son söz sahibi kişi anlamına gelir. Mufaddal der ki: Yani dinde seyyid, uyulan. Dahhak Seyyid güzel yaratılışlı demektir, der. Said bin Cübeyr:Rabbına itaat eden, Said bin el-Müseyyeb: Fakih ve alim, Katade: İlim, ibadet ve verada seyyit ve imam, diye tefsir eder. Denildi ki; kendisini hiçbir şeyi öfkelenmeyen

yumuşak huylu. Mücahid der ki:Allah’a karşı cömert, Dahhak; muttaki, Süfyan es-Sevri: Haset etmeyen, der. Denildi ki: Tüm güzel hasletlerde kavminin tüm fertlerinden üstün olan. Denildi ki:Allah’ın kendisine taksim ettiğine razı olan. Denildi ki:Çok cömert. Nitekim Allah Resul’ü (s.a.v.):

“Seyyidiniz kimdir ey Seleme oğulları?” diye sordu. Onlar da:

“Kendisini cimri olarak saymakla birlikte İbni Kays’ın dedesi”, dediler. O da:

“Cimrilikten daha büyük hastalık varmıdır ki. Ancak seyyidiniz Amr bin el-Cemuhtur” buyurdu.1

(Ve nefesine hakim biri, salihlerden bir Nebi olarak) “Hasür; nefesine hakim” kelimesi hapsetmek anlamına gelen Hasr kelimesinden gelmektedir. İbni Abbas, İbni Mesut, Said bin Cübeyr Katade, Ala ve Hasan el-Basri’ye göre “Hasur”, kadınlara yaklaşmayan, demektir. Buna göre Hasur kelimesi ismi fail anlamında faul vezinde bir isimdir. Nefsini şehvetlerden hasreden, engelleyen anlamına gelir. Bir görüşe göre Hasur, malı olmayan fakir anlamına gelir. Buna göre Hasur, mahsur edilmiş anlamında ismi mefuldur. Yani kadınlara yaklaşımdan engellenmiş, o konuda mahsur bırakılmış kişi, demektir. Said bin el-Müseyyeb der ki: O’nun sadece saçak gibi bir elbisesi var iken, gözünü haramdan daha iyi koruması için evlendi. Bir görüşe göre de, gücü yetmekle birlikte cimadan geri duran kişi demektir. Bazıları, şu iki sebeple bu görüşü tercih etmişlerdir. Birincisi:Çünkü bu, övgü esnasında kullanılmıştır. Bu anlam da övgüye daha yakındır. İkincisi:Bu anlamı vermekle, peygamberlere günah musibetini nisbet etmekten selamette oluruz.

(1)Bu hadis Cabir, Ebu Hureyre ve Enes’ten birçok yolla (senetle) peygamberin sözü olarak rivayet edilmiştir. Habib bin Ebi Sabit yoluyla da mürsel olarak yani aradaki sahabenin ismi zikredilmeksizin rivayet edilmiştir. Buhari bunu müstakil bir kitap olan el-Edeb el-müfret (s. 90)’de; Ebu’ş-Şeyh el, Eşbehani emsal kitabında; (No: 89-95) s. 56-58; Ebu Nuaym Hilye’de; (7/317); Hakim el-Müstedrek’te; (3/219) zikretmişlerdir. Hakim rivayetinde: Aksine seyyidiniz el-Berra bin marurdur” şeklinde geçmektedir. Hakim:Müslim’in getirdiği şartlara uygun olarak onun rivayet ettikleri derecesinde sahihtir, der. Heysemi de der ki. Bunu Taberani el-Evsat’ta rivayet etmiştir. İsnattaki, Taberani’nin hocası dışındakiler, tamen kabul edilen kişilerdir. (Mecmeuz-Zevaid0 3/315).

Bkz.: El-İsabe, İbni Hacer: 4/615, 616; Üsüd el-ğabe, İbnü'l Esir; 4/206,207; Mecmeuz-zevaid: 3/314,315, 9/126,127.

(Dedi ki:Rabbım!) Yani; Ey efendim!. Kelbi ve bazı alimlere göre bunu Cebraile (a.s.)söyledi. Bir görüşe göre bunu Allah'a söyledi. (Bana ihtiyarlık isabet etmiş) Buradaki ifadede ters çevirme sanatı vardır. Normal'i "İhtiyarlığa ulaşmışken, ihtiyarlamışken" şeklindedir. Örneğin yorgunum, yorulduğum anlamında, bana yorgunluk isabet etti, denilir. Denildi ki; anlamı, bana yaşlılık ulaştı, yetişti ve beni güçsüz kıldı, şeklindedir. Kelbi der ki:"Zekeriyya (a.s.) çocukla müjdelendiğinde 92 yaşında idi." Denildi ki: 99 yaşındaydı. Dahhak ibni Abbas'tan naklen şöyle der:Kendisi 120 hanımı ise 98 yaşındaydı. (Ve kadını da akır iken) yani, kısır, çocuk doğuramaz iken. Akır kelimesi hem erkeklerle hem de kadınlarla müzekker olarak kullanılır. "Recul Akır", "İmraetun Akır" denilir. Çekimi Akura, yakuru, ukran ve ukaraten.... şeklindedir. (Nasıl) yani nereden (gencim) yani oğlum (olabilir).

(Dedi ki:Öyle... Allah istediğini yapar.)Peki Allah (c.c.) ona bir çocuk vaad etmiş iken, neden bu soruyu sordu, Allah'ın vaadinden ve gücünden şüphede mi idi? Cevabı:Zekeriyya meleklerin nidasını işittiğinde ona şeytan gelerek şöyle dedi:"Ey Zekeriyya!İşittiğin bu şey Allah'dan değil şeytandandır. Şayet Allah'dan olsaydı başka zamanlarda olduğu gibi sana vahyederdi." Zekeriyya'da bu soruyu Allah'a, vesveseyi gidermek için sordu. Bu cevabı İkrime ve Süddi zikretmiştir. Başka bir cevap da: "O Allah'ın vaadinden şüphe etmedi, sadece bunun nasıl gerçekleşeceğini merak etti." Yani; "bu nasıl olacak?" dedi, şeklindedir.

(Dedi ki:Rabbım benim için bir ayet kıl.) Yani:Eşimin hamile kalış vaktini bilebileceğim bir alamet kıl ki, sana şükür olarak ibadetimi çoğaltayım. (Allah dedi ki:Alametini insanlarla -işaret dışında- üç gün konuşmamamandır.) Yani kendini konuşmaktan alıkoyman ve her şeyinle bana ibadete yönelmendir. Burada maksat, onun dilinin bağlanarak konuşamaz hale getirilmesi değildir. Aksine; "sağlam olduğun halde üç gece insanlarla konuşmamamandır."(Meryem: 19/10) ayetinde ifade edildiği gibi, sağlıklı ve sıhhatli iken ona konuşmanın yasaklanmasıdır. Bunu daha sonraki şu ifade desteklemektedir:"Rabbini çok zikret ve akşam sabah onu tenzih ve zikir et" Burada Allah'ı onmayı emretmiş insanlarla konuşmayı yasaklamıştır.

Çoğu tefsirciler:"Üç gün boyunca insanlarla konuşmaktan dili tutuldu", derler. Katade der ki:"Melekler kendisiyle konuşmuşlarken Allah'dan

delil ve alamet istemesinin cezası olarak dili tutuldu ve insanlarla üç gün boyunca konuşamadı.”

“İşaret dışında” işaret dille, gözle veya elle olur. O’nun işareti işaret parmağıyla idi. Ferra der ki:Dille işaret, anlaşılmaz bir biçimdeki, fısıldamaya benzer gizli bir ses de olabilir. Ata der ki: Bununla üç gün oruç tutmama kastedildi. Çünkü onlar oruç tuttuklarında hiç konuşmazlar, sadece işaretleşirlerdi.

(Rabbını çok an ve akşam-sabah onu tesbih et) Denildi ki:Tesbihden maksat namazdır. Akşam diye anlam verdiğimiz, “Aşiy” güneşin öğle vakti batıya meyledişinden batışına kadar ki süredir. Öğle ve ikindi namazları da bu yüzden iki aşiy namazı diye isimlendirilmiştir. Sabah şeklinde anlam verdiğimiz “ibkar” ise, sabah namazı vaktinden duha (kuşluk) vaktine kadar olan sureyi ifade eder.

(Ve hani melekler)Yani Cebrail (demişti ki:Ey Meryem! Şüphesiz Allah seni seçkin kıldı) seçti (temizledi) Denildi ki: Yani; erkeklerin ona dokunmasından uzak eyledi. Denildi ki;hayız ve nüfastan temiz eyledi. Süddi der ki:Meryem hayız görmüyordu. Denildi ki: Günahlardan temiz eyledi (ve seni alemlerin kadınları üzerine seçkin kıldı)Denildi ki:Zamanının kadınları üzerine, denildi ki:Babasız çocuk doğurması nedeniyle tüm alemlerin üzerine. Çünkü bu özellik hiçbir kadında yoktur. Denildi ki:Mescide adanması oranın hizmetçisi kılınması suretiyle tüm alemlerin kadınlarına adanması, oranın hizmetçisi kılınmması suretiyle tüm alemlerin kadınlarına üstün kıldı. Çünkü hiçbir kadının bu özelliği yoktur.

Bize Abdulvahid el-Melihi, O’na Ahmed bin Abdullah en-Nuaymi, O’na Muhammed bin Yusuf, O’na Muhammed bin İsmail, O’na Ahmed bin Rea’nın O’na Nadr’ın Hişam’dan naklettiğine göre, Ubeyy dedi ki:Abdullah bin Cafer’i işittim, dedi ki: Ali’yi (r.a.) işittim diyordu ki: Allah Resul’ünü şöyle derken işittim: “(Alemlerin) en hayırlı kadını İmran’ın kızıdır. (Alemlerin) en hayırlı kadını Hatice’dir (r.a.).”1 Hadisi Veki ve Ebu Muaviye Hişam bin Urve de rivayet etti. Veki bunu söylerken “gök ve yerin en hayırlı kadını) dercesine gök ve yere işaret etti.

Bize Abdulvahid el-Melihi, O’na Ahmed bin Abdullah en-Nuaymi, O’na Muhammed bin Yusuf, O’na Muhammed bin İsmail, O’na Adem,O’na Şube’nin, Amr bin Merre’den, O’nun da Ebu Musa el-Eşari’den naklettiğine göre, Allah Resul’ü (s.a.v.) şöyle buyurdu: Erkeklerden mükemmelliği çok kişi ulaştı. Kadınlardansa İmran’ın kızı Meryem,

Firavn'ın hanımı Asiye'den başkası mükemmelliğe ulaşmadı. Aişe'nin diğer kadınlara üstünlüğü tirit yemeğinin diğer yemeklere üstünlüğü gibidir.²

(1) Bu hadisi, Buhari, Enbiya kitabı, melekler:Ey Meryem! Şüphesiz Allah seni seçti, temizledi ve seni alemlerin kadınları üstüne seçkin kıldı babında; (6/460); Müslim, sahabelerin faziletleri kitabı, müminlerin annesi Hatice'nin faziletleri babında; (No: 2430) 4/ 886 rivayet etmiştir.

(2) Bu hadisi, Buhari, Enbiya kitabı, Allah'ın "Allah müminlere Firavn'ın hanımı örnek olarak gösterir..." buyruğu babı (En'am: 6/446) ve Allah'ın "Hani melekler demişlerdi ki: Ey Meryem! ..." buyruğu babında, (6/472); Müslim, Sahabelerin faziletleri kitabı, müminlerin annesi Hatice'nin faziletleri babında; (no: 2430) 4/1886 rivayet etmiştir. Müellif de, Şerhus-Sünne'de; (14/163) zikretmiştir.

Bize Ebu Said Abdullah bin Ahmed et-Tahiri, O'na dedesi Abdurrahman bin Abdussamed el-Bezzar, O'na Muhammed bin Zekeriyya el-Uzafiri, O'na İshak ed-Deyri, O'na Abdurrezzak, O'na Muammer'in Katade'den, O'nun da Enes'ten (r.a.) rivayet ettiğine göre Allah Resul'ü (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Alemlerin kadınlarından sana İmran'ın kızı Meryem, Huveylid'in kızı Hatice, Muhammed'in kızı Fatıma ve Firavn'ın hanımı Asiye yeter."³

(3) Hadisi, Tirmizi, Menakıb (menkibeler) kitabı, Hatice'nin (r.a.) fazileti babında; (1/389) rivayet etti ve: Bu sahih hadistir, dedi. Ahmed bin Hanbel, Müsnedinde Enes'ten; (3/135) ve sahabelerin faziletleri kitabında; (2/755), İbni Habban Mevarid ez-Zaman kitabında (s. 549) zikretti. Hakim sahih olduğunu söyledi; (3/157), Zehebi de O'nun bu görüşünü onayladı. Ebu Nuaym Hilye'de; (2/344) zikretti. Heysemi bunu Tabera'ninin Evsat kitabına nisbet etti ve senette Süleyman eş-Şazkuni'nin olduğuna ve onun zayıf olduğuna işaret etti. (Mecmeuz-Zevaid: 9/223). Müellif de Şerhu's-Sünne'de (14/157) zikretti. Hadis sahihtir.

(Ey Meryem!Rabbın için kunut et)Melekler bunu ona direk sözlü olarak söylediler. Yani:Rabbına itaat et. Mücahid der ki; anlamı, Rabbın için namazda kıyamı uzat. Denildi ki: Kunut uzun kıyamdır. Evzai der ki:Melekler ona böyle söyleyince namaza kalktı. Ayakları şişene ondan kan ve irin akana kadar devam etti. (Secde et ve ruku edenlerle birlikte ruku et).Secdenin rukudan önce zikredilmesi hakkında iki görüş vardır. Birinci görüşe göre onların şeriatında secde rukudan önceydi. İkinci görüşte ise şöyle denildi:Hayır, tüm şeriatlarda ruku daha öncedir. Ancak

burada Ruku ile secde kelimeleri arasında vav harfi kullanılmıştır. Vav ise tertip ve sırayı ifade etmez. Örneğin Amr'ı daha önce görmüş olsan da, "Raeytu Zeyden ve amren; Zeyd'i ve Amr'ı gördüm" diyebilirsin. "Ruku edenlerle birlikte" (Mear-rakiin) denilerek dişilik ifade eden kelimenin kullanılmamasının nedeni, müzekkerin (erkekleri ifade eden kelime) hem erkekleri hem de kadınları içermesi nedeniyle daha kapsamlı olmasındandır. Denildi ki; anlamı, cemaatte namaz kılanlarla birlikte, şeklindedir.

(Bu, sana gayb olan bildirilerdir. Biz onu sana vahyetmekteyiz) Muhammed'e hitaben diyor ki: "Bu" Zekeriyya, Yahya, Meryem ve İsa hakkında anlattıklarım, "Sana gayb bildirileridi" yani senin bilgin dışındaki, görüp tanık olmadığın bir takım olayların haberleridir. "O'nu biz sana vahyetmekteyiz" "Nühihi"deki "onu" zamiri daha önceki "zalıke; bu" işaret zamirine dönmektedir. Zaten bu sebeple "onu" zamiri müzekker yapılmıştır. Ya Muhammed (hangisi Meryem'i kefilliği altına alacak) onu yetiştirip terbiye edecek (diye kalemelerini attıklarında) yani oklarını kurra için suya attıklarında (yanlarında değildin.) Meryem'in kefilliğini kim üstleneceği konusunda (aralarında tartıştıklarında da yanlarında değildin).

(Hani melekler demişlerdi ki: Ey Meryem! Şüphesiz Allah seni, adı mesih Meryem oğlu İsa olan, iken ona dönen "ismuhu" kelimesindeki "hu" zamininin müzekker olması bu zaminin lafzen kelimeye değilde onun ifade ettiği anlama (İsa) dönmesinden dolayıdır. O'na Mesih isminin verilış nedeni konusunda farklı görüşler vardır. Bazıları: Mesih, meful anlamında fail veznindedir, dediler. Bunu diyenlerden bazıları anlamının pisliklerden silinmiş ve günahlardan temizlenmiş olduğunu söylemişlerdir. Denildi ki; anlamı, bereket sürülmüş kişidir. Yine denildi ki: Çünkü anasının karnından yağla sürülmüş olarak çıktı. Denildi ki: Cebrail onu kanadıyla sildi, böylece şeytana yol bırakmadı. Denildi ki; ayağı çukursuz düz taban, idi. Deccal da, iki gözünden biri silik (kör) olduğu için mesih diye isimlendirilmiştir. Diğer tefsirciler de mesih kelimesinin feil vezninde ismi fail olduğunu söylemişlerdir. (Alim ve alimde olduğu gibi.) Buna göre mesheden kişi odur. İbni Abbas (r.a.) der ki: Sıvazladığı her hasta ve özürlü şifa bulmuştur. Denildi ki: Böyle isimlendirilmesinin nedeni, yeryüzünde bir yerde yerleşik durmayıp sürekli seyahat halinde bulunmasından dolayıdır. Buna göre mesihin başındaki mim, kelimenin aslından değildir. İbrahim en-Nehai; mesih, sıddık ve çok dürüst anlamına gelir, der. Mesih yalancı anlamına da gelir.

Deccal da bu sebeple mesih diye isimlendirilmiştir. Buna göre mesih kelimesi iki zıt anlamı da ifade eden “edat; zıtlar” türü kelimelerdendir.

(Dünyada ve ahirette vecih) şeref ve şöhret sahibi, yüce, yüksek dereceli. (Ve)Allah’a (yakınlaştırılmışlardandır.)(İnsanlarla beşikte iken de)yani; konuşamaz çağdaki çocuk iken de. Nitekim Meryem suresi: 19/30’da beşikte şöyle dediği ifade edilmektedir: “Şüphesiz ben Allah’ın kuluyum, bana kitap verdi..”Mücahid’den şöyle nakledilmiştir: Meryem dedi ki: Benimle İsa başbaşa kaldığımızda o benimle ben onunla konuşurduk. Birisi benimle konuşup, beni ondan meşgul ettiğinde ise karnımda, işiteceğim bir sesle konuşurdu.1 (Yetişkin iken de konuşur.)Mukatıl der ki:Yani göğe kaldırılmadan önce insanlarla bir araya geldiğinde, Hüseyin bin Fadl der ki: Gökten tekrar yeryüzüne indirildiğinde. Denildi ki:Allah burada İsa’nın yetişkin olana kadar yaşayacağını Meryem’e haber vermiştir. Yetişkinlikteki konuşmasından maksat mucizevi şeylerden haber vermesidir. Denildi ki: “Kehlen:yetişkin olarak”dan maksat “Nebi olarak”tır. Bununla Meryem’e, oğlunun peygamber olacağı müjdelenmiştir. Beşikteki konuşması mucize, yetişkinlikteki ise Allah’a davet şeklindedir.

(1) Bu görüş bu ayeti kerimeyle uyuşmamaktadır. Bu görüşü Mücahid’den başkası söylememiştir. Kaldı ki müellif ondan yapılan rivayeti, “rivayet olundu ki” şeklinde, zayıflık ifade eden bir tabirle zikretmiştir.

Mücahid der ki:Kehl’in buradaki anlamı halim, yumuşak tabiatlıdır. Araplar insanın bu dönemini överler. Çünkü bu, yaşın olgunlaştığı,1 aklın hikmet sahibi olduğu, kişinin görüş ve tecrübesinin değerli olduğu bir dönemdir. (Ve salihlerdendir) Yani salih, iyi kullardandır.

(1) 1. yazma nüshada bu kelime “ihtinak; olgunlaşma” şeklinde geçerken, 2. yazma nüshada birbiriyle kesişme anlamında ihtibak olarak geçmiştir.

Ayet: 47

(Dedi ki:Rabbım) Yani, efendim. Bunu Cebrail’e söylemektedir. Denildi ki:Allah’a söylemektedir. (Bana hiçbir beşer dokunmamışken, bana çocuk nereden olabilir?) Yani hiçbir erkek dokunmamışken. Bunu normalde babası olmadan bir çocuğun olmaması sebebiyle, böyle bir şeyi garipsediğinden söyledi.

(O da dedi ki:Öyledir. Allah istediğini yaratır. Bir şeyi) yani birşeyin olmasını (murad ettiğinde, ona sadece “ol” der, o da) dilediği gibi (oluverir).

Ayet: 48

(Ve Allah ona kitabı) yani okumayı ve yazmayı (hikmeti) ilmi ve fıkıhı (Tevrat ve İncil'i öğretir)Medine'liler, Asım ve Yakup bunu "Yuallimuhu" şeklinde "Ye" ile okumuştur. Anlamı, "O öğretir" şeklindedir. Buna göre cümle biraz önceki cümleye atfedilmiştir. Yani, Allah dilediğini yaratır ve ona kitabı.. öğretir. Denildi ki; bu cümle daha önce geçen cümleye atfedilmiştir. Yani; Allah seni.. müjdeler ve ona kitabı.... öğretir. Diğer kurrallar ise bu fiili "Nualli muhu; öğretiriz" şeklinde nun ile okumuşlardır. Ben yerine biz denilmesi kendisini yüceltme maksadıyladır. Bunun bir örneği biraz önce geçen, "bu gayıp haberlerdendir, onu sana vahyediyoruz" ayetindeki tekil yerine çoğul kullanılan "vahyediyoruz" fiilidir.

(Ve israiloğullarına resul olarak) yani onu resul, elçi yapacağız. Denildi ki:Daha çocukluğunda peygamberdi. Denildi ki: Ergenlikten sonra peygamberdi. İsrailoğullarının ilk nebisi Yusuf (a.s.), sonuncusu da isa (a.s.)idi.

Gönderildiğinde diyecek ki: (Şüphesiz ben)burada inni" değil de; "Enni" şeklinde hemzenin fethalı oluşu daha öncesinde "Resulen": Resul olarak, kelimesinin geçmesi nedeniyledir. Çünkü kale; söyledi fiili ve türevlerinin geçmesi durumunda inne şeklinde hemzenin kesresiyle vahyetti, birdirdiği gibi fiillerin daha önce geçmesi durumunda enne şeklinde hemzenin fethasıyla gelir. Denildi ki:Başında hazfedilmiş, "B" harfî vardır. Takdiri "Bierni" şeklindedir. (Size Rabbinizdan) sözümü doğru çıkarıcı (bir ayet) işaret (getirdim). Birçok ayet ve mucize getirmiş iken tekil olarak ayet denilmesi, tüm ayetlerin tek bir şeyi, o da getirdiği din hakkında yalancı değil doğru olduğunu ifade etmesinden dolayıdır. İsa (a.s.) bunu söyleyince İsrailoğulları:

"O nedir?" dediler. Dedi ki:

"(Şüphesiz ben)Nafî inni şeklinde hemzenin kesresiyle okumuştur. Buna göre bu ve sonrası başlı başına bir cümledir. Diğerleri enni şeklinde hemzenin fethasıyla okumuşlardır. Buna göre bu cümle öncesiyle bağlantılıdır. Takdiri: "Bienni" şeklindedir. (Çamurdan kuş şeklinde) "Tayr" kuş kelimesini Ebu Cafer burada ve Maide suresinde, "Tair" şeklinde okumuştur. "Hey'et" hazırlanmış suret ve şekil anlamına gelir. Örneğil heyyetüşşeye; filan şeyi ölçüp uygun bir şekle soktum denilir. (Bir şey icat ederim.)Ona şekil verir, biçimlendiririm. (Sonra ona) yani kuş görünümündeki şeye (üflerim de kuşlar oluverir.) Çoğu kurrallar burada da tercüme ettiğimiz gibi çoğul olarak "Tayran" şeklinde

okumuşlardır. Çünkü İsa birçok kuş yarattı. Medine'liler ve Yakup ise, "Tairen" şeklinde tekil olarak okumuşlardır. Maide suresinin tefsirinde alimler bunun tek çeşit bir kuş olduğu görüşünü belirtmişlerdir. Çünkü İsa (a.s.) yarasadan başkasını yaratmamıştır. Bunun seçilmesi ise kuşların en mükemmeli olması nedeniyledir. Çünkü göğsü ve dişleri vardır ve hayız görür. Vehb der ki: İnsanlar ona baktığı sürece uçuyor, gözlerinden kaybolur kaybolmaz, yaratanla yaratılanın yaptıkları birbirinden ayırt edilmesi için ölçü olarak düşüyordu.

(Anadan doğma körü ve alacalık illetine tutulana iyi ederim) Yani şifa verir, sağlığına kavuştururum. Ekmek; kör kelimesi hakkında farklı görüşler belirtilmiştir. İbni Abbas (r.a.) ve Katade: Kör olarak doğan, İkrime: Gözü iyi görmeyen. Hasan ve Süddi; kör, Mücahid ise:Gündüz görüp gece göremeyen, şeklinde tefsir etmiştir. "Abrar" alaca hastalığı olan kişi demektir. Hastalıklardan sadece bu ikisinin zikredilmesinin nedeni, bunların insanları, tedavide aciz bırakmalarıdır. İsa (a.s.)zamanında tıp gelişmişti. Allah (c.c.) da onlara aynı türden mucize gösterdi. Vehb der ki:Bazen İsa (a.s.)'ın yanında ellibin hastanın toplandığı oluyordu. Hastalardan gücü yeten onun yanına varıyor, varamayanların yanına da o gidiyordu. İman etmeleri şartıyla dua etmek suretiyle onları tedavi ediyordu.

(Allah'ın izniyle ölüyü diriltirim)İbni Abbas (r.a.) der ki:1 Şu dört kişiyi diriltti. Azir İbnü'l-Acuz, İbnetü'l-Aşir ve Sam bin Nuh, Azir onun arkadaşı idi. İsa (a.s.)'a bacısıyla "Kardeşin Azir ölüyor" diye haber gönderdi. Aralarındaki mesafe üç günlük yol mesafesine ölü olarak buldular. Bacısına:Bizi kabrine götür, dedi. O da onları kabrine götürdü. Allah'a dua etti. Azir etinin yağı damlaya dalaya kalktı ve kabirden çıktı. Bir süre daha yaşadı ve çocuğu oldu.

İbnu'l-Acuz ise; ölüsü bir döşek üzerinde olduğu halde İsa (a.s.)'ın yanından geçirildi. İsa (a.s.) ona dua edince döşek üzerine oturdu. Sonra adamların boynundan indi ve döşeği boynunda taşıyarak evine döndü. Bir süre yaşadı. Hatta çocuğu oldu. İhnetül-Aşire; aşirenin kızına gelince; O'nun babası aşur vergisini toplayan kişiydi. Kızı ölmüştü. Bir gün sonra İsa (a.s.) onun için Allah'ın en büyük ismiyle)2 dua etti. (Allah da)2 onu diriltti. (Bundan sonra bir süre daha)2 yaşadı ve çocuğu oldu. Sam bin Nuh (a.s.) ise; İsa (a.s.) onun kabrine vardı ve Allah'ın en büyük ismiyle dua etti.

(1)Bkz.:El-Bahru'l-Muhit: 2/467.

(2) Parantez içindeki kısımlar 1. yazma nüshada yoktur. Saçının yarısı kıyamet korkusundan ağırmış bir şekilde ayağa kalktı. O zamanlar insanların vücutları çürümüyordu. Kıyamet koptu mu? diye sordu. İsa (a.s.): “Hayır, Allah’ın en büyük isimlerini söyleyerek sarhoşluğu ve acısından Allah’ın himayesine vermen şartıyla, dedi. İsa (a.s.)’da dua etti. O da o şekilde öldü.

(Yediklerinizi) Yediğinizi görmediğim halde, yemek için (evlerinizde depoladıklarınızı) yemeyip kaldırdıklarınızı (size bildiririm) haber veririm. Denildi ki: Bir adama, dünkü yediğini, bugün yediğini ve akşama ne sakladığını haber verirdi.

Süddi der ki: İsa (a.s.) küçük çocukların öğrenim gördüğü mektebelere giderek çocuklara ebeveynlerinin yaptıklarını teker teker anlatır ve onlara: “Git gör, ailen şunu şunu yedi, senin için de şunu şunu ayırdı”, der. Çocuk da ailesine ayırdıklarını kendisine vermesi için ağlardı. Ona: “Sana bunu kim haber verdi?” diye sorduklarında: “İsa”, diye cevap verirdi. Onlar da bu defa çocuklarını İsa (a.s.)’dan engellediler ve: “Bu sihirbazla oynamayın” dediler. Çocukları bir evde topladılar. İsa (a.s.) çocukların yanına gelerek onları istedi. Anne babaları:

“Burada değil” dediler. O da:

“Peki evde ne var?” diye sordu. Onlar:

“Domuzlar”, dediler. İsa:

“Öyle olsunlar”, dedi. Kapıyı açtıklarında çocukları domuzlar olarak buldular. Bu olay İsrailoğulları arasında yayıldı. O’na kastetmek istediler. O’na zarar gelmesinden korkan annesi onu (küçük bir eşeğine)1 bindirdi ve (onlardan kaçarak)2 Mısır’a doğru yola çıktı. Katade der ki: Bu hadise, yani domuzlara dönüşmeleri Allah’ın indirdiği sofraya olayında gerçekleşmiştir. Sofra onlara, kudret helvası ve o sofradan ertesi gün için bir şey gizlememekle emir olundular. Ancak onlar ihanet ettiler ve ertesi güne yiyecek sakladılar. İsa (a.s.) onların sofrada yediklerini de, sakladıklarını da onlara haber veriyordu. Allah da onları domuzlar haline getiriverdi.

(1) Eşekçik, küçük eşek anlamına gelen Humeyr kelimesi, 2. yazma nüshada etan; dişi eşek olarak geçmektedir.

(2) Parantez içi 2. yazma nüshada yoktur.

(Şüphesiz bunda) zikrettiğimde (eğer müminlerseniz, sizin için bir ayet vardır).

(Ve önümde bulunan Tevrat’ı doğrulayıcı olarak) Musaddikan; doğrulayıcı olarak kelimesi bir önceki ayetin başındaki “ve rasulen”; ve

bir elçi olarak, kelimesine atfedilmiştir. (Ve size haram kılınmış) etler, yağlar vs. (şeylerden bazılarını size helal kılmak için) Ebu Ubeyde der ki:Bazılarından kasıt hepsidir. Yani; size haram kılınan her şeyi arapçada bir şeyin bir kısmını zikretmek ve tümünü kastetmek bir sanattır. Bakınız Lebid ne diyor:

Ben hoşnut kalmamışsam, nice yerleri terkedenim

Ya da o toprakların ölümü bazı kişilere bağlı kalmamışsa.

Burada bazı kişilerde kasıt tüm kişilerdir.1

(1) İbni Side bunu kabullenmez ve der ki:Bence bu, dilbilimcilerin söyledikleri gibi bazıları denilip hepsi kastedilen türden değildir. Bu iddia bu beyitte bulunmayan ve gerekçesiz bir iddiadır. Burada bazı nefislerle kendi nefisini kastetmektedir. Kendisi de kişilerin hepsi değil bazısıdır. Bkz.; lisanu'l-Arab: 7/119; Şerhu muallakatı's-Seb', El-Enbari: s. 573.

(Ve sizlere rabbınızdan bir ayet getirdim) Yani sözkonusu ayet ve mucizeler. Birçok iken tekil olarak zikredilmesi, hepsinin, onun resullüğünü gösterme hususunda bir tür olması nedeniyledir. (Öyleyse Allah'dan sakının ve bana itaat edin).(Şüphesiz Allah benimde rabbımdır, sizin de Rabbınızdır. Artık ona ibadet edin. Dosdoğru yol budur.)

(İsa onlardan kafirliği sezince) yani; bulunca. Bu Ferra'nın görüşüdür. Ebu Ubeyde: Kafirliği bilince, mukatil; börünce, şeklinde tefsir etmiştir. İşte İsa (a.s.) onlardan kafirliği hissedip kendisini öldürmeyi niyetlediklerini görünce onlara karşı yardım isteyerek (dedi ki: Allah'a yardımcım kimdir?)Süddi der ki:Allah İsa (a.s.)'ı israiloğullarına gönderip Allah'a davet etmeyi emredince, onu sürgün ettiler ve memleketten çıkardılar. O ve annesi memleketten çıkarak yeryüzünde gezinmeye başladılar. Bir köyde bir adama misafir oldılar. O da onları konukladı ve onlara iyilik yaptı. O şehrin zalim bir diktatörü vardı. Bu adam bir gün eve kederli ve hüznü olarak geldi ve eve girdi. Meryem eşinin yanında idi. Meryem ona:

“Ne oldu eşine, onu kederli görüyorum”, dedi. O da:

“Bana sorma”, dedi. Meryem:

“Bana haber ver. Umulur ki Allah onu bu kederden kurtarır.” Kadın dedi ki:

“Bizim bir padişahımız var. Bizden her birimize bir gün belirliyor ve o gün onu ve askerlerini yedirmek ve içki içirmekle sorumlu tutuyor. Onu yapmayan kişiyi de cezalandırıyor. Bu gün de bizim sıramız. Bizim ise

böyle birşeyi yapmaya imkanlarımız elverişli değil.” Meryem ona dedi ki:

“O’na söyle üzülmesin. Ben oğluma ona dua etmesini söylerim. Böylece herşey yeter.” Meryem oğluna bu durumu bildirdi. İsa (a.s.):

“Şayet bunu yaparsam kötülük meydana gelmiş olur”, dedi. Meryem:

“Boşver, çünkü onlar bize iyilik yaptılar ikramda bulundular” dedi. İsa (a.s.):

“Öyleyse ona söyle vakit yaklaştığında kazanlarına ve fiçilerine su koysun ve bana haber versin.” O dediği gibi yapınca İsa (a.s) Allah’a dua etti. Birden bire su çorba ve fiçi içkiye dönüşüverdi. İnsanlar bu bollukta sofra görmemişlerdi. Derken padişah geldi. Yemek yedi şarap içince:

“Bu içki nereden?” diye sordu.

“O filan yerden” diye cevap verdi. Padişah:

“Benim içkimde oradandı ama böyle değildir” dedi. Bu defa adam:

“Yok, filan yerden” dedi. Çelişkili haberler verip padişahın aklını karıştırdı ve onu sinirlendirince dedi ki:

“Sana haber vereceğim. Yanımda bir genç var. Allah’tan ne istese ona veriyor. Fıçıdaki su için dua etti, hemen içki oluverdi.” Bu padişahında bir oğlu vardı ve onu kendisinin halefi yapmak istiyordu. Ancak bir kaç gün önce ölmüştü. Dünyada en çok onu severdi. Dedi ki:

“Şunun içki olması için dua eden (ve duası kabul olunan) adam haa! O halde oğlumun dirilmesi için dua etsin.” İsa (a.s.)’ı çağırarak onunla konuştu. İsa:

“Yapma bunu. O yaşarsa kötülük çıkar” dedi. Padişah:

“Önemli değil, görmeyecek miyim, önemli olan görmem” dedi. İsa (a.s.):

“O’nu dirilttiğimde beni ve annemi istediğimiz yere gitmek üzere serbest bırakacak mısın” dedi. O da:

“Evet”, dedi. İsa (a.s.)Allah’a dua etti. Genç dirildi. O’nun yaşadığını gören belde halkı silaha koştular ve:“Bu adam bizi yedi. Ölümü yaklaşırken oğlunu kendisinden sonraki padişah yapmak istiyor. Oğlu da babası gibi bizi yiyecek” diyerek savaşa tutuştular. İsa (a.s.) ve annesi oradan ayrıldılar.

“Balık tutan havarilerin yanından geçerken ne yapıyorsunuz?” diye sordu. Onlar:

“Balık avlıyoruz”, dediler. O (a.s.):

“Bizimle insan avlamaya gelmez misiniz?” dedi. Onlar:

“Sen kimsin?” diye sordular. O da:

“Ben Meryem oğlu İsa, Allah’ın kulu ve Resul’ü, kim Allah’a yardımcılarım olacak?” dedi. Onlar da iman ederek onunla oradan ayrıldılar.

(Allah’a yardımcılarım kimlerdir?) Süddi ve ibni Cüreyc der ki: Araplar “İlla; e, a” harfini “mea; birlikte” anlamında kullanırlar. Örneğin Allah buyurur ki:

“Onların (yetimlerin) mallarını mallarınıza yemeyin.” (Nisa: 4/2)

Yani mallarınızla. Hasan (Hasan-ı Basri) ve Ebu Ubeyde der ki: Buradaki ila fi; içinde anlamındadır. Yani; benim Allah’da ve onun yolunda yardımcılarım kimlerdir? Denildi ki: Buradaki ila normal anlamındadır. Anlamı; yardımını Allah’ın bana yardımına kim ekleyecek.

Havarilerin kim olduğu hususunda farklı görüşler vardır. Mücahid ve Süddi der ki: Balık avlayan avcılar idiler. Elbiselerinin beyaz olması nedeniyle havariler diye isimlendirildiler. Denildi ki; gemici idiler. Hasan der ki: Terzi idiler. Bu ismi almaları elbiseyi beyazlatmaları nedeniyledir. Ata der ki Meryem İsa’yı birçok işe gönderdi. En son kendilerine gönderdikleri kişiler havarilerdi. Bunlar terzi ve boyacı kişiler idi. Kendisinden öğrenmek için bunların başkanına teslim etti. Bir gün yanında birçok elbise birikmişken kendisine seyahat teklif edildi. “O da İsa’ya; sen bu mesleği öğrendin. Ben sefere çıkıyorum, on gün boyunca dönmem. İşte şunlar farklı farklı renklerde insanların elbiseleri. Her elbisenin üzerine boyandığı renkteki bir iplikle işaret koy. Döndüğümde hepsinin hazır olması gerek”, dedi ve ayrıldı. İsa (a.s.)’da bir renkte boyayı bir kazanda kaynattı ve bütün elbiseleri ona doldurdu ve: “Allah’ın izniyle senden istediğim şekilde ol”, dedi. Havari döndüğünde tüm elbiseler kazanda idi. Ona:

“Ne yaptın?” diye sordu. İsa (as):

“İşi bitirdim” dedi. O:

“Neredeler?” dedi. İsa (as):

“Kazanda”, diye cevap verdi.

“Hepsi mi?” diye sordu.

“Evet”, dedi. Havari:

“Bütün elbiseleri bozdun”, dedi. İsa (a.s.):

“Kalk ve bak” dedi. Kırmızı sarı ve onun istediği diğer renklerdeki diğer elbiseleri teker teker çıkardı. Havari bu duruma şaşıtı ve bunun Allah’tan olduğunu bildi. İnsanlara; “gelin ve bakın”, dedi. Bu ve arkadaşları İsa’ya iman ettiler. İşte havariler bunlardır. Dahhak der ki: Kalplerinin

temizliğinden dolayı havariler olarak isimlendirildiler. İbni Mübarek; üzerlerinde ibadetin eseri ve nuru olduğu için böyle isimlendirildiler. Havari kelimesinin aslı olan Hur arapçada bembeyaz anlamına gelir. Örneğin; Recul ahver, imra hamra” denilirken göz akı bembeyaz erkek ve kadın kastedilir. İkrime der ki:Havariler seçilmiş temiz kişiler demektir.

Havariler İsa’nın (a.s.) seçilmişleriydiler. Sayıları oniki idi. Ruh bin el-Kasım der ki:Katade’ye havarilerden sordum, dedi ki; halifelige ehil olanlar. Ondan el-Basri; havariler yardımcılar, havari de yardımcı demektir, der. Arapçada havari kelimesi özellikle niyet ettiği bir konuda kendisinden yardım istediği kişi anlamına gelir.

Bize Abdulvahid bin Ahmed el-Melihi, O’na Ahmed bin Abdullah en-Nuaymi, O’na Muhammed bin Yusuf, O’na Muhammed bin İsmail, O’na el-Humeydi, O’na Süfyan, O’na Muhammed bin el-Munkedir anlattı. O der ki:Cabir bin Abdullah’ı işittim, diyordu ki:Allah Resul’ü (s.a.v.) hendek günü insanları çağırdı. Buna hemen Zübeyr icabet etti. Sonra bir kez daha çağırdı. Yine Zübeyr hemen icabet etti. Bunun üzerine Allah Resul’ü (s.a.v.):“Her Nebi’nin bir havarisi vardır. Benim havarimse Zübeyr’dir.”¹

(1) Bu hadisi Buhari, sahabenin faziletleri kitabı, Zübeyr bin Avvam’ın menkıbeleri babında; (7/79,80), Cihad ve Meğazi kitaplarında; Müslim sahabenin faziletleri kitabı Talha ve Zübeyr’in faziletleri babında; (No: 2415) 4/1879; Müellif Şerhu’s-Sünne’de; (14/122) rivayet etmiştir.

Süfyan; havari yardımcı demektir, der. Muammer der ki: Katade şöyle dedi: Havarilerin hepsi kureyştendir. Ebu Bekir, Ömer, Osman, Ali, Hamza, Cafer, Ebu Ubeyde bin el-Cerrah, Osman bin Maznun, Abdurrahman bin Avf, Sad bin Ebi Vakkas, Talha bin Ubeydullah, Zübeyr bin Avvam. Allah hepsinden razı olsun.

(Havariler dedi ki:Biz Allah’ın yardımcılarıyız.)Ey İsa! (Şahit ol ki biz müslümanlarız).

Ayet: 53

(Rabbımız bize indirmiş olduğuna) Kitabına (inandık, Resul’e)İsa (a.s.)’a (tabi olduk. O halde bizi şahitler ile birlikte yaz) Şahitlerki, peygamberlerine, doğru olduklarına dair şahitlik etmişlerdir. Ata der ki:Peygamberlerle birlikte yaz. Çünkü her peygamber ümmetinin şahididir.

İbni Abbas der ki:Muhammed ve ümmetiyle birlikte. Çünkü onlar peygamberlere onların Allah’ın dinini tebliğ ettiklerine dair şahitlik

yaparlar.

(Hilekarlık yaptılar) Yani İsa (a.s.)'ın onlardan küfrü sezdiği İsrail oğullarının kafirleri hilekarlık yaptılar, İsa (a.s.)'ı öldürmeye kalkıştılar. İsa (a.s.), kavminin kendisini ve annesini beldelerinden çıkarmalarından sonra, havarilerle birlikte oraya tekrar döndü. Haykırarak onları Allah'a davet etti. Onlar da onu öldürmeye karar verdiler ve bunun için bir araya toplandılar. İşte bu onların hilesidir. (Allah da onların bu hilelerine karşılık verdi. Allah hile yapanların en hayırlısıdır.) Mekir (hile), yaratıklar hakkında pislik, hile ve aldatma anlamına gelirken, Allah hakkında kulu kendine çekmesi ve onu bilmeden ansızın yakalamasıdır. Örneğin Allah:

“Onları bilmedikleri yönden yakalayıp kendimize çekeceğiz.” A'raf: 7/182, buyurur. Züccac der ki; Allah'ın hilesi kularının hilelerinin cezasını vermesidir. Burada ceza olarak yapılan fiil başta yapılan bir fiil anlamında kullanılmıştır. Çünkü ceza olarak yapılan bir fiil diğerinin karşısındadır, buna o sebep olmuştur. Buna benzer ifadeler şu ayetlerde de vardır:

“Allah onlarla alay eder.” (Bakara: 2/15)

“Halbuki Allah onları aldaticıdır.” (Nisa: 4/142)

Tefsiri sadedinde olduğumuz ayetteki; “Allah'ın hilesi” onun o kişilere has bir hilesidir. O da onların İsa (a.s.)'ı öldürmeye niyetlenen arkadaşını İsa gibi göstererek öldürülmesini sağlamasıdır.

Kelbi Ebi Salih, O da İbni Abbas'tan (r.a.) şöyle nakleder: İsa bir Yahudi topluluğuna doğru ilerledi. Onu gördüklerinde; işte sihirbaz kadının oğlu sihirbaz, (zinayı) yapan bunu duyunca onlara beddua ve lanet etti. Allah'da onları domuzlara çevirdi. Yahudilerin başkanı ve lideri Yahuza bunu görünce ödü koptu ve onun davetinin yayılmasından korktu. Böylece Yahudiler İsa (a.s.)'ı öldürme konusunda söz birliğine vardılar. Onu öldürmek için üzerine hücum ettiler. Allah (c.c.) onlara Cebrail'i (a.s.) gönderdi. Cebrail de onu, tavanında pencere bulunan bir kulubeye soktu. Allah (c.c.) onu bu pencerecikten göğe yüksetti. Yahudilerin başkanı ve Yahuza adamlarından Tatyanus denen birine kulubeye girerek İsa'yı öldürmesini emretti. Oraya girdiğinde onu bulamadı. Orada bir süre oyalandı. Öyleki onu İsa'yla (a.s.) dövüşüyor sandılar. Allah oraya, İsa'ya (a.s.) benzeyen birini attı. Oradan çıkınca onu İsa (a.s.) sandılar. İsa (a.s.)'ın kapısını çaldılar. Onu çarmıha germek için bir tahta parçası diktiler. Yeryüzü karanlığa boğuldu. Allah (c.c.) melekleri gönderdi. Onlarla İsa (a.s.) arasında perde oldular. İsa (a.s.) O gece havarilerini

çağırarak onlara tavsiyelerde bulundu. Sonra şöyle dedi; sizden biriniz, horozlar ötmeden önce bana ihanet edecek ve beni çok az bir değere satacak. Sonra çıktılar ve dağıldılar. Yahudiler onu istiyorlardı. Havarilerden bir yahudilere gelerek onlara: “Mesihin yerini size göstersem benim için ne yaparsınız?” dedi. Ona otuz dirhem vereceklerini söylediler. O miktarı aldı ve onlara İsa (a.s.)’ın bulunduğu evi gösterdi. Kendisi eve girdiğinde Allah ona İsa (a.s.) siması verdi ve İsa’yı göğe yükseltti. Yahudiler bu defa onu yakaladılar. “İsa’yı size gösteren benim” diye çırpınsa da sözüne iltifat etmediler. Onu öldürüp çarmıha gerdiler. Onlar bunu İsa sanıyorlardı. Bu çarmıha gerildiğinde, Meryem ile İsa (a.s.)’ın kendisine dua edip de delilikten kurtardığı bir kadın geldiler, ve onun başında ağlamaya başladılar. Yanlarına İsa (a.s.) gelerek onlara: “Neye ağlıyorsunuz? Allah beni göğe yükseltti ve bana iyilikten başka bir şey dokunmadı. Bu ise kendilerine ben gibi gösterilen birisi.” Yedi gün sonra Allah (c.c.) İsa’ya (a.s.): “Mecdaniye dağındaki mecdaniye Meryem mevkiine in. Çünkü senin için hiç kimse onun kadar ağlamadı, onun gibi üzülmeydi. Sonra Havariler yanında toplansınlar. Onları Allah’a davetçi olarak yeryüzünde dağıt.” Allah onu o dağa indirir indirmez dağ nur saçtı. Havariler orada toplandılar. İsa (a.s.) onları, Allah’a davetçiler olarak yeryüzünde dağıttı; gidecekleri yeri belirledi. Allah da onu kendi katına yükseltti. İşte bu gece, hristiyanların duman içinde kaldığı gecedir. Sabah olunca herbiri İsa (a.s.)’ın kendisine gönderdiği kavmin diliyle konuşuyordu. İşte bu; “hile kurdular, Allah da hile kurdu. Allah hile yapanların en hayırlısıdır” ayetinin açıklamasıdır. Süddi der ki: Yahudiler İsa’yı (a.s.) ve on havariyyiyi bir evde hapsedtiler, yanlarına onlardan biri girdi. Allah (c.c.) ona İsa (a.s.) siması verdi. Katade der ki: İsa (a.s.) havarilerine verilerek öldürülmeyi kabul eder, dedi. Onlardan biri; “ben, ey Allah’ın nebisi”, dedi. Bu adam öldürüldü. Allah İsa’yı (a.s.) korudu ve kendisine yükseltti. Onu tüyle giyindirdi ve nura sardı. Ondan yeme içme zevkini aldı. Meleklerle birlikte arş etrafında iken, onlarla uçtu. Hem göklü hem de yerli bir meleki bir insandı. Tarihçiler der ki: Meryem onüç yaşında iken İsa’ya (a.s.) hamile kaldı. İskenderin babil beldesini ele geçirmesinden altmış yıl sonra Evri Şelm denen yerde Beytü’l-lahmda onu doğurdu. Allah İsa’ya (a.s.) otuz yaşının başında iken vahyetti. Allah onu, otuzüç yaşında iken ramazan ayında kadir gecesinde. Mescidi aksadan göğe yükseltti. Peygamberliği sadece üç sene sürdü. Annesi kendinden sonra altı yıl daha yaşadı.

(Hani Allah demişti ki:Ey İsa! Şüphesiz ben, seni vefat ettireceğim ve bana yükselteceğim).Buradaki teveffi; vefat kelimesinin anlamı hususunda alimler ihtilaf etmiştir. Hasan, Kelbi ve ibni Cüreyc ayeti şöyle tefsir ederler; ben seni kavrayacağım ve öldürmeksizin dünyadan bana yükselteceğim. Bunu şu ayet destekler:

“Ne zaman ki beni vefat ettirdin...” (Maide: 5/117)

Yani; beni diri bir halde kavrayarak göğe aldın. Çünkü onun kavmi ölümünden sonra değil, göğe yükseltilmesinden sonra hristiyan oldular. Buna göre “teveffi” vefat ettirmenin iki tefsiri var. Birincisi; ben seni kavrayarak kendime yükselteceğim. Sana hiçbir zarar veremeyecekler. Örneğin; filan şeyi “vefat” ettirdim “istifa” ettirdim, denilirken, onu tamamen kavrayıp aldım anlamı kastedilir. İkincisi:Teslim alacağım,1 anlamındadır. Örneğin; filan şeyi filan kişiden teveffi ettim, yani teslim aldım, denilir. Rebi bin Enes der ki: Teveffiden kasıt uyku (ve her uyuyan gaze sahip kişi)2 kastedilir. Nitekim İsa (a.s.) uyumuş, Allah da onu uykuda iken göğe kaldırmıştı. Buna göre ayetin anlamı: Ben seni uyutacağım ve bana yükselteceğim, şeklindedir. Bunu şu ayet destekler:

“O ki sizi geceleri vefat ettirir.”(Enam: 6/60) Yani sizi uyutur.

(1) 1. yazma nüshada bu müsteslimuke, diğerlerinde mütesellimuke şeklinde geçmektedir.

(2) Parantez içi 2. yazma nüshada yoktur.

Bazıları ise vefat ettirmenin, öldürme anlamına geldiğini söylemişlerdir. Ali bin Talha ibni Abbas’ın (r.a.) şöyle dediğini nakleder:Anlamı, seni öldüreceğim. Bu kelimenin anlamı şu ayette de böyledir:

“De ki sizi ölüm meleği vefat ettirir.” (Secde: 32/11)

Buna göre özet olarak ayetin iki açıklaması vardır. Birincisi Vehb’in söylediği: Allah İsa’yı gündüz üç saat süresince öldürdü, sonra kendine yükseltti. Muhammed bin İshak der ki: Hristiyanlar, Allah’ın onu gündüz yedi saat öldürdüğüne, sonra dirilterek kendine yükselttiğine inanırlar. İkincisi: Dahhak ve bir grup alimin söylediği şu açıklamadır: Bu ayette öndekinin sona, sondakinin öne alınması sanatı vardır. Anlamı:Ben seni kendime yükselteceğim, kafirlerden temiz ve güvencede tutacağım ve gökten yere tekrar inişinden sonra öldüreceğim.

Bize Abdulvahid bin el-Melihi, O’na Abdurrahman bin Şüreyh, O’na Ebu’l-Kasım Abdullah bin Muhammed bin Abdulaziz el-Beğavi, O’na Ali bin El-Ca’d, O’na Abdulaziz bin Said bin el-Müseyyeb Ebu Hureyre’nin (r.a.) şöyle dediğini nakletti:Allah Resul’ü (s.a.v.) şöyle dedi:“Muhammed’in (s.a.v.) nefsi elinde bulunan Allah’a yemin olsun ki,

Meryem'in oğlunun adaletli bir hakim olarak inip haçı kırması, domuzu öldürmesi cizyeyi kaldırması ve malın, onu verdiğinizde kimsenin cizyeyi kaldırması ve malın, onu verdiğinizde kimsenin kabul etmez derecesinde çoğalıp taşması zamanı çok yakındır.”¹

(1) Hadisi Buhari, Ebniya kitabı, İsa bin Meryem'in inişi babında; (6/490). Müslim, İman kitabı, İsa'nın Muhammed'in şeriatıyla hükmetmek üzere inişi babında; (No: 155) 1/135,136; Müellif de Şerhu's-Sünne'de; (15/80,81) rivayet etmiştir.

Ebu Hureyre'nin (r.a.)Allah Resul'ünden (s.a.v.) şöyle söylediği rivayet edilmiştir: “Onun zamanında İslam dışında tüm dinler yok olacak. Deccal da yok olacak Yeryüzünde kırk yıl kalacak sonra vefat edecek. Cenaze namazını müslümanlar kılacak.”²

(2) Hadisi Ebu Davud Melahim (belalar) kitabı, Deccal'ın çıkışı kitabında; (6/177) rivayet etmiş, İmam Münziri O'nun hakkında herhangi bir şey söylememiştir. Ayrıca Ahmed bin Hanbel Ebu Hureyre'den uzun bir biçimde rivayet etmiştir. (2/406,437).

El-Huseyn bin el-Fadl'a: Kuran'da İsa'nın inişini bulabiliyor musun? diye sorduklarında, O: Evet, “Ve kehlen”; ve yetişkin bir halde iken (konuşacak) ifadesinde buluyorum. Dünyada henüz o çağa gelmemiştir. Bu ancak gökten inişinde olacak dedi.

(Ve seni kafirlerden temizleyeceğim) Yani; onların arasından çıkarıp seni onlardan kurtaracağım. (Ve sana tabi olanları kıyamete kadar kafirlerin üzerinde kılacağım).Katade, Rebi, Şabi, Mukatil ve Kelbi şöyle derler:Onlar, onu kabul eden ve tevhiddeki dinine uyan Muhammed ümmetinden olan müslümanlardır. Nitekim onlar, kafirler üzerinde izzet, hüccet ve güç yönüyle üstün ve galiptirler. Dahhak; yani havariler kafirler üzerindedirler, der. Denildi ki:Onlar rumlardır. Denildi ki: Bununla hristiyanlar kastedilmiştir. Çünkü onlar kıyamete kadar yahudilerin üstündedirler. Nitekim yahudilerin hakimiyeti sona ermişken, hristiyanlarınki devam etmektedir. Kıyamete yakın bir zamana kadar da devam edecektir. Buna göre tabi olmak, onu iddia etmek sadece sevgi beslemek anlamına gelmekte, dine tabi olmak anlamını ifade etmemektedir. (Sonra sizin dönüşünüz sadece banadır) yani; ahirette (sonra ihtilaf ededurduğunuz) din ve İsa'nın durumu gibi (konularda aranızda hükmedeceğim).

Ayet: 56

(Kafirlere gelince... onları dünyada) öldürmek, esir almak, cizye alınmak ve zelil kılmak vs. suretiyle (ve ahirette) yani ahiret zamanında ateşle

(şiddetli bir azapla azap edeceğim. Onlara bir yardımcı da bulunmayacak.)

(İman edenler ve salih ameller işleyenler ise, Allah onlara yaptıklarının karşılıklarını eksiksiz verecek) “Eksiksiz verecek” feyüveffihim” kelimesini Hasan ve Hafs bu şekilde okurken, diğerleri “eksiksiz vereceğim” anlamında “nüveffihim” şeklinde okumuşlardır. (Allah zalimleri sevmez.) Yani; kafirlere rahmet etmez, onları güzelliklerle övmez.

Ayet: 58

(Bunu) yani; İsa, Meryem ve havariler hakkında zikrettiğim haberleri (ayetlerden ve hikmetli zikirden) yani; Kuran’dan ve hikmetli zikirden Mukatıl; hikmetli zikir, sağlam ve batılın ulaşması mümkün olmayan zikir demektir, der. Denildi ki: Bundan maksat Levh-i mahfuzdur. Levhi mahfuz beyaz bir inciyle arşa asılıdır. Denilir ki: “Ayetlerden” in anlamı senin peygamberliğine delil olan alametlerden. Çünkü bu tür haberler, ya okumakla, ya da vahyedilmekle bilinir. Sen okuma yazma bilmeyen bir ümmi olduğuna göre bunlar sana birer vahiydir.

(Sana okumaktayız.) (Sana Cebrail’in okuması suretiyle haber vermekteyiz.)¹

(1) Parantez içi 1. yazma nüshada yoktur.

Ayet: 59

(Şüphe yok ki, Allah katında İsa’nın durumu Adem’in durumu gibidir.)Bu ayet Necran delegesi hakkında inmiştir. Bunlar Allah Resul’üne (s.a.v.);

“Sana ne oluyor, arakadaşımıza sövüyorsun?” dediler. O (s.a.v.);

“Ne diyorum ki?” dedi. Onlar:

“O Allah’ın kuludur, diyorsun”, dediler. O da (s.a.v.);

“Evet, O Allah’ın kulu, elçisi ve de bakire ve kendini Allah’a adanmış olan Meryem’e attığı bir kelimesidir”, buyurdu. Onlar buna sinirlenerek:

“Hiç babasız bir insan gördün mü”, dediler. Allah da bu ayeti indirdi.²

Evet, İsa’nın durumu, babasız ve anasız doğması yönüyle Adem gibidir.

(Onu topraktan yarattı. Sonra ona) yani; İsa’ya (a.s.) (Ol dedi, o da hemen oluveriyordu) yani oluverdi. Şayet; yaratmaktan sonra ol demenin anlamı nedir? Yaratmadan sonra var etmek (tekvin) yoktur, denilirse

bunu şöyle cevap verilir:Ayetin anlamı şöyledir; Allah onu yarattı. Sonra size haber vereyim ki, ben onu ol deyip öldürmek (varetmek) suretiyle normal bir doğumdaki merhalelerden geçmeksizin meydana getirdim. Bu

üslup şu sözdeki ifadeye benzer: Ben bugün sana bir dirhem verdim.

Sonra..... ben dün bir dirhem daha vermiştim. Yani; sonra sana haber veriyorum ki... Bu ayetteki benzetmeden kıyasın geçerliliğine delil çıkartabiliriz. Çünkü kıyas; aralarındaki bir tür benzerlilik sebebiyle feri (kıyas edilen) asıla (kendisine kıyas edilen) dönderip, aynı hükmü vermek demektir. Burada da Allah, aralarındaki bir tür benzerlik sebebiyle o İsa'nın (a.s.) yaratılışını Adem'in (a.s.) yaratılışına döndermiştir, benzeştirmiştir.

(2) Bkz.: Esbab en-Nüzul, el-Vahidi: s. 136.

Ayet: 60

(Hak rabbindendir) yani; bu rabbından olan bir haktır. Denildi ki: Anlamı, sana rabbında hak geldi, şeklindedir. (Öyleyse şüphecilerden) yani; şekçilerden (olma). Buradaki hitap Muhammed'edir(s.a.v.). Ancak asıl maksat onun ümmetidir.

Ayet: 61

(Şu halde her kim sana)İsa'nın kulu ve resulu olduğuna dair (bilgi geldikten sonra onda) yani; İsa hakkında veya hakikatta (seninle tartışır) mücadele ederse (Deki: Geliniz de)geliniz anlamına gelen tealev kelimesinin aslı tealiyudur. “Uluv; yükseklik” kökünden gelmiş tefailu vezninde bir fiildir. Ye'nin üzerindeki damme ağır geldiğinden dolayı atılmıştır. (Oğullarımızı ve oğullarınızı kadınlarımızı ve kadınlarınızı, kendi şahıslarımızı şahıslarınızı çağıralım). Çağırılım anlamına gelen; “Ned'u” fiili, emrin cevabında gelmesi nedeniyle cezmedilmiştir. Meczum olduğunun alameti de ayndan sonraki vavı atılmasıdır. Denildi ki; oğullarımızdan Hasan ve Hüseyin, kadınlarımızdan Fatıma, kendi şahsımızdan Muhammed ve Ali kastedilmiştir. Araplar kişinin amca oğlunu kedni nefsi diye isimlendirirler. Örneğin; Allah (Hucurat: 49/11) de: “Kendi kendinizi ayıplamayın” buyurur. “Kendi kendiniz”den maksat; “kardeşleriniz”dir. Denildi ki: “Kendi şahsımızdan” maksat; genel olarak bu dine mensup insanlardır. (Sonra ibtihal edelim). İbni Abbas (r.a.):Yani yalvararak dua edelim; Kelbi; büyük bir gayret ve çalışma ile dua edelim; Kesei ve ebu Ubeyde: Lanetlenelim. Nitekim ibtihal iltian demektir. Filanın üzerinde Allah'ın behlesi olsun, yani Allah'ın laneti olsun, denilir, demişlerdir. (Allah'ın lanetini yalancılar üzerine kılalım.) Yani İsa (a.s.) konusunda bizden veya sizden yalancılar. Allah Resul'ü de (s.a.v.); bu ayet Necran delegesi üzerine okudu ve onları lanetleştirmeye çağırdı. Onlar: Dönelim, işimize bakıp yarın sana gelelim dediler. Başbaşa kalıp aralarında konuşmaya başladılar. Görüşüne değer verdikleri kimse olan Akıb'a:Ey

Abdulmesih ne dersin. diye sordular. Dedi ki: Ey hristiyanlar topluluğu!Biliyorsunuz ki Muhammed (s.a.v.) gönderilmiş bir Nebi'dir. Vallahi, Peygamberle lanetleşmeye girişen kişilerin ne büyükleri yaşamış ne küçükleri yetiştir. Şayet bunu yapacak olursanız kesin olarak helak olursunuz. Şayet aynı görüşünde devam etmek istiyorsanız, bu adama veda edin ve memleketinize dönün. Allah Resul'üne ertesi günü geldiler. Allah Resul'ü (s.a.v.) Hüseyin'i koynuna almış, Hasan'ın elinden tutmuş, ardından Fatma O'nun da ardından Ali (r.a.) yürüyordu. Onlara: "Dua ettiğimde amin deyiniz" dedi. Onların en büyük din adamı:Ey hristiyan dindaşlarım!Allah'dan bir dağı yok etmesini dilese Allah'ın yok edeceği yüzler görüyorum. Bu sebeple lanetleşmeyin. Yoksa helak olursunuz ve kıyamet gününe kadar yeryüzünde hiçbir hristiyan bulunmaz. Onlar da gelip:

"Ey Kasım'ın babası Muhammed! Biz lanetleşmemeye, seni dinin üzere bırakıp dinimizde sabit kalmaya karar verdik", dediler. Allah Resul'ü (s.a.v.):

"Lanetleşmeye yaklaşmıyorsanız, müslüman olun ki müslümanların haklarına sahip olup, onların görevleriyle sorumlu olasınız." Bundan yüz çevirirler. O da (s.a.v.):

"Öyleyse sizlere savaş duyurusunda bulunuyorum," dedi. Onlar:

Araplarla savaşıacak gücümüz yok. Ancak, bizimle savaşmamanız, bizi korkutmamanız ve dinimizden döndürmemenize karşılık, sana her yıl bini Safer, diğer bini Recep ayında olmak üzere ikibin hulle (çok güzel elbise) ödemek üzere barış yapalım, dediler. Allah Resul'ü de (s.a.v.), bu şartla onlarla sulh yaptı ve; Vallahi azap Necran kabilesi üzerine sarktı da sarktı. Lanetleşselerdi maymun ve domuzlara dönüşecekler, vadi onların üzerine ateş saçacak, Allah Necran kabilesini ve ağaçtaki kuş dahi o beldedeki her şeyi helak edecek ve bir yıl geçmeden tüm hristiyanlar yok olacaklardı.

Ayet: 62

(Şüphesiz hak olan kıssa) yani; hak haber (budur. Ve Allah'dan başka hiçbir ilah yoktur)"min ilah" ilahtan kelimesindeki "min" anlam fonksiyonu olmayan fazla bir harftir. Normal cümle: "Ve ma ilahun illallah" şeklindedir. (Ve şüphesiz, kesinlikle, aziz ve hakim olan sadece Allah'tır.)

(Artık yine yüz çevirirlerse) yani imandan yüz çevirirler, iman etmeye yaklaşmazlarsa, (şüphesiz Allah) Allah'dan başkalarına ibadet eden ve insanları buna çağırın (fesahtıları çok iyi bilir).

Ayet: 64

(De ki; ey kitap ehli!Bizimle sizin aranızdaki aynı olan ortak kelimeye geliniz.) Müfessirler derler ki:Necran delegesi Medine'ye geldiler ve yahudilerle bir araya geldiler. İbrahim (a.s.) konusunda tartışmaya koyuldular. Hristiyanlar onun hristiyan, kendi dinlerinden olduğunu ve kendilerinin ona en layık kişiler olduğunu iddia ediyorlardı. Yahudiler ise; onun kendi dinlerinden olduğunu, kendilerinin ona en layık kimseler olduklarını iddia ediyorlardı. Allah Resul'ü (s.a.v.):

“Her iki grup da İbrahim'den ve onun dininden beridirler. Aksine İbrahim hanif ve müslüman idi. Ben de O'nun dini üzereyim. Öyleyse O'nun dinine İslam'a tabi olun.” Yahudiler:

“Ey Muhammed!Sen bizden, hristiyanların İsa'yı (a.s.) Rabb edindikleri gibi, seni rabb edinmemizi istiyorsun”, dediler. Hristiyanlar ise:Ey Muhammed!Sen bizden, yahudilerin Uzeyr hakkında söylediklerini senin hakkında söylememizi istiyorsun dediler. Allah da (c.c.) bu ayeti indirdi. Araplar, açıklaması bulunan her kıssaya kelime derler. Bu yüzden, “Seva” kelime”; ortak kelimedenden maksat; “sizinle bizim aramızdaki adil, insafli ve doğru kelimedir. Örneğin; filanı seva'ya çağırdı denilirken, insafa çağırdı anlamı kastedilir. Her şeyin sevası o şeyin ortasıdır.

“Onu Cehennem'in sevasında gördü.”(Saffat: 37/55)

Ayetinin anlamı ortasında gördü şeklindedir. Yarım seva denilmesinin sebebi, herşeyin en adilinin ve en iyisinin en orta olanı olması nedeniyledir. “Seva” “kelime” kelimesinin sıfatıdır. Ancak masdar olması nedeniyle tesniye ve çoğul olarak müennes olarak gelmez. Her zaman müzekker ve tekildir. Seva kelimesinde “sin” in harekesi fetha olursa seva şeklinde uzatılarak okunur. Kesre veya damme olursa siva veya suva şeklinde kısaltılmış olarak okunur,

“Mekanen suva; adil ve eşit bir yerdi.”(Taha: 20/58) ayetindeki suva kelimesi gibi.

(1) İbni Hacer el-Kafi eş-Şaf'da şöyle dedi:Bunu, Nuaym Delail en-Nübüvve kitabında, Muhammed bin Mervan es-Süddi'den, O Kelbi'den, O Ebi Salih'ten, O da İbni Abbas'tan uzun şekliyle rivayet etmiştir. Ancak Mervan yalan hadis söylemekle ittiham edilmiş ve rivayetlerine itibar edilmez biridir. Sonra Ebu Nuaym bunu Şabi'den naklen mürsel (senette sabaha bulunmayan hadis) olarak rivayet etmiştir. Bkz.: el-Kafi eş-Şaf bin Cafer (Zübeyr'in oğlu) yoluyla mürsel olarak zikretmiştir. Bkz. Ed-dürrü'l-mensur, Suyuti: 2/229-233; İbni Kesir: 1/371,372.

“Seva’ kelime” ortak kelimeden maksat “sizinle bizim aramızdaki adil, insafli ve doğru kelimedir.” Örneğin; filanı seva’ya çağırdı denilirken, insafa çağırdı anlamı kastedilir. Her şeyin ortasıdır.

“Onu Cehennem’in sevasında gördü.” (Saffat: 37/55) ayetinin anlamı ortasında gördü şeklindedir. Yarım seva denilmesinin sebebi, herşeyin en adilinin ve en iyisinin en orta olanı olması nedeniyledir. “Seva”, kelime” kelimesinin sıfatıdır. Ancak masdar olması nedeniyle tesniye ve çoğul olarak, müennes olarak gelmez. Her zaman müzekker ve tekildir. Seva kelimesinde “sin”in harekesi fetha olursa seva şeklinde uzatılarak kısaltılmış olarak okunur.

“Mekanen suva; adil ve eşit bir yerde.”(Taha: 20/58) ayetindeki suva kelimesi gibi.

Sonra Allah (c.c.) bu ortak kelimenin ne olduğunu açıklayarak şöyle dedi: (O ise Allah’dan başkasına kulluk etmememiz) “en” kelimesinin cümledeki yeri merfudur. Gizlenmiş bir mübteda olan “hiye; o kelime”nin haberidir. Haberde bilindiği gibi merfudur. Bir görüşe göre “en” nasb mahallindedir. Sanki aslı; “bien.....” şeklinde idi, cer harfinin atılmasıyla nasb halini aldı. Bir görüşe göre de; “En” cer mahallindeki “kelime” kelimesinin bedeli olarak gelmiştir. dolayısıyla onun gibi bu da cer mahallindedir.

(Ona hiçbir şeyi ortak koşmamamız)Siz yahudi ve hristiyanların yapmış oldukları gibi (birbirimizi Allah’dan başka rabblar edinmememizdir.)Allah (c.c.) buyurur ki:

“Din adamlarını (ahbar) ve salih kişileri (ruhban)Allah’dan başka ilah edindiler.” (Tevbe: 9/31)

İkrime: bu, birbirlerine secde etmeleridir. Anlamı:Allah’dan başkasına secde etmeyin, şeklindedir. Denildi ki:Anlamı; Allah’ın emrine isyan olacak bir konuda hiç kimseye itaat etmememizdir.

(Şayet yüz çevirirlerse) onlara kendiniz (Deyin ki: Şahit olun ki biz müslümanlarız).Tevhid konusunda samimi ve ihlaslıyız.

Bize Abdulvahid el-Melihi, O’na Ahmed bin Abdullah en-Nuaymi, O’na Muhammed bin Yusuf, O’na Muhammed bin İsmail, O’na Ebu’l-Yeman el-Hakem bin Nafi, O’na Şuayb O’na Zühri, O’na Ubeydullah bin Abdullah bin Utbe bin Mesud naklettiğine göre ibni Abbas (r.a.) ona şöyle anlattı: Bana Ebu Süfyan bin Harb şöyle anlattı:Heraklius, ben Şam’a ticaret için giden bir kafilende bulunurken beni istetti. Hudeybiye anlaşması sonrası idi.

İyliya denen yerde iken yanına vardık. Etrafında Rum'un ileri gelenleri vardı. Allah Resul'ünün (s.a.v.) Dihye bin Halife el-Kelbi elile Basra valisine gönderdiği mektubu istedi ve onu okudu. Şunlar yazılı idi: "Bismillahirrahmanirrahim. Allah'ın kulu ve elçisi Muhammed'den Rum kralı Heraklius'a! Selam hidayete tabi olanlara olsun. Ben seni İslam davetiyle çağırıyorum. Müslüman ol ki selamette kalasın müslüman ol ki Allah sana sevabını iki kat versin. Şayet yüz çevirirsen yönetimin altındaki kişilerin günahları sadece senin üzerine olur: "De ki; ey kitap ehli! Bizimle sizin aranızdaki ortak kelimeye geliniz: Allah'dan başkasına ibadet etmememiz, O'na hiçbir şeyi ortak koşmamamız ve birbirimizi Allah dışında rabblar edinmememiz. Şayet yüz çevirirlerse deyin ki: Şahit olun ki biz müslümanlarız."1

(1) Bunu Buhari, tefsirde, Ali İmran suresi tefsiri kitabında, Ey kitap ehli sizinle aramızdaki ortak kelimeye geliniz babında (8/214) rivayet etmiştir.

(Ey kitap ehli Tevrat ve İncil ondan sonra indirilmiş iken, neden İbrahim tartışıyorsunuz?) O'nun sizin dininiz üzere olduğunu söylüyorsunuz. Halbuki sizin dininiz yahudilik ve hristiyanlıktır. Yahudilik Tevrat'ın inmesinden hristiyanlık da İncil'in inmesinden sonra ortaya çıktı. Tevrat ve İncil de İbrahim'den çok sonra indi. İbrahim'le Musa arasında bin, Musa ile İsa arasında iki bin sene vardı. (Öyleyse) sözünüzün asılsız olduğunu (idrak etmiyor musunuz?).

(İşte siz) "haentum"deki hemze "e" Medine'liler tarafından hafifletilerek elif şeklinde (hantüm) okunurken, Ebu Amr ve diğerleri tarafından hemze şeklinde (haentüm) okunmuştur. Haentum kelimesinin aslı konusunda ihtilaf edilmiştir. Denildi ki aslı, "entüm" dür. Başındaki ha tenbih harfidir. Ahfeş der ki; aslı eentüm şeklinde idi. Birinci hemze "he" harfine dönüştürüldü. Arapçada bunun başka bir örneği; "Eraktü (veya heraktü) el-mae"dir, (suyu döktüm).

(O kimselersiniz ki) "hauula; kelimesinin aslı, "Ulai"dir. başındaki ha, tenbih harfidir. Bu tenbih harfi nida harfi yerine geçmektedir. Yani: Ey o kimseler siz (bilginiz olduğu konuda tartıştınız) yani; Musa ve İsa hakkında mücadele ettiniz, onların dini üzerine olduğunuzu, Tevrat ve İncil'in size indirildiğini iddia ettiniz. Peki (neden bilginizin olmadığı konuda tartışıyorsunuz?) Halbuki kitabınızda onun yahudi veya hristiyan olduğu yazmamaktadır. Denildi ki; anlamı şu şekildedir, sizin bilginizin olduğu konuda -yani Muhammed hakkında. Nitekim onun sıfatı kitaplarında yazılı idi. Bununla birlikte gerçeklere dayanmadan

tartıştılar- tartıştınız. Peki neden İbrahim konusunda -kitabınız da yok iken ve onun hakkında bir biginiz yok iken- tartışıyorsunuz? (Allah bilir. Siz ise bilemezsiniz.)

Ayet: 67

Sonra Allah (c.c.) İbrahim'i (a.s.), onların söylediklerinden temize çıkardı ve şöyle dedi: (İbrahim yahudi de değildi, hristiyan da. ancak o hanif ve müslüman idi. Ve müşriklerden değildi.) Hanif:Bütün dinlerden doğru dine yönelen kimse demektir. Denildi ki; hanif; Allah'ı birleyen, Hacc eden, kurban kesen, sünnet olan ve Kabe'ye yönelen kişidir. Bu, dinlerin en kolayı veAllah'a (c.c.) en sevimli olanıdır.

Kelbi Ebi Salih, o da İbni Abbas'tan Habeşistan'a hicret olayını şöyle naklediyor. (Bunu aynı zamanda Muhammed bin İshak, Şihab yoluyla nakletmiştir):Cafer bin Ebi Talip ve sahabeden bazıları Habeşistan'a hicret edip oraya yerleşmişler, Allah Resul'ü de (s.a.v.)Medine'ye hicret etmiş ve Bedir'de olanlar olmuştu. Bunun ardından kureyşliler Dar-en Nedve denilen meclislerinde toplandılar ve şöyle dediler: Necaşi'nin yanında, sizden Bedir'de öldürülenlerin intikamını alabileceğimiz kişiler var. Onun için Necaşi'ye hediye olarak verilmek üzere mal toplayın ve bunun için önde gelenlerinizden iki kişiyi elçi olarak seçin. Belki yanındakileri size teslim eder, onlar da Amr bin el-As ve Ammara bin Velid'i deri elbiseler vs. hediyelerle gönderdiler. Bunlar denizi geçerek Habeşistan ulaştılar. Necaşi'nin yanına girdiklerinde ona secde edip selam verdiler ve şöyle dediler:Kavmimiz teşekkür ediyor, sana muhabbet besliyor ve salih oluşunu seviyorlar. Onlar bizi, senin yanına gelen kişiler hakkında seni uyarmamız için gönderdiler. Çünkü onlar, kendisinin Allah'ın Resul'ü olduğunu iddia eden aramızdan çıkmış yalancı bir adamın grubudurlar. Zaten ona seviyesiz insanlardan başkası tabi olmadı. Biz de onları sıkıştırmış, beldemizde mahsur bırakmıştık. Onların yanına kimse gidemiyor. Onlardan ölecek hale gelmişlerdi. Durum daha da kötüleşince bu adam, dinini, yönetimini ve halkını bozmak için, amca oğulunu sana gönderdi. Bunlardan sakın ve seni de şerlerinden korumamız için bize teslim et. Devamla şöyle dediler: Anlattıklarımızın gerekçesi, örneğin onlar yanına geldiklerinde sana secde etmez, insanların selamladığı gibi seni selamlazlar. Çünkü senden ve dininden nefret ederler. Olayı anlatan ravi der ki: Bunun üzerine Necaşi onları çağırdı. Yanına geldiklerinde Cafer bin Ebi Talib kapıda:

Allah'ın hizbi senden izin istiyor, diye bağırdı. Necaşi: Şu bağırana söyleyin, Allah'ın güvenliği ve garatisiyle girsinler, dedi. Amr bin el-As

arkadaşına bakarak:

“Allah’ın hizbi diye zırvalamalarını ve Necaşi’nin verdiği cevabı, verdiği cevabı işittin mi” dedi. Onlar:

“Necaşi’nin yanına secde etmeden girdiler. Amr bin el-As: Görmüyor musun kibirliliklerinden dolayı sana secde etmeye yanaşmıyorlar” dedi. Necaşi onlara:

“Bana secde etmenizi ve dünyanın öbür ucundan dahi gelenlerin selamlamaları gibi selamlamanızı engelleyen nedir?” diye sordu. Dediler ki:

“Biz seni yaratan ve bu mülkü veren Allah’a secde ederiz. O tür selamlama ise bizde, putlara taparken vardı. Allah (c.c.) bize dürüst bir Nebi gönderdi. O da bize Allah’ın razı olduğu selamlama ile selamlaşmamızı emretti. O da Cennet ehlinin selamlaşması olan “selam”dır.” Necaşi, bunun doğru olduğu kanaatine vardı, İncil ve Tevrat’ta da bulunduğunu öğrendi. Necaşi:

“Allah’ın hizbi senden izin istiyor diye seslenen kim idi?” diye sorunca, Cafer:

“Ben”, dedi. Necaşi:

“Konuş”, dedi. Cafer şöyle konuştu:

“Senin yeryüzündeki krallardan birisin. Katında çok konuşmak ve haksızlık yapmak uygun değildir. Ben arkadaşlarım adına konuşmak istiyorum. Bu adamlara da söyle birisi konuşsun diğeri sussunki bizim tartışmamızı işitebilesin.” Amr Cafer’e, “konuş” dedi. Bunun üzerine Cafer Necaşiye şöyle dedi:

“Şu adamlara sor biz köleler miyiz yok hür kişiler mi? Şayet köleler isek efendilerimizden kaçmışız demektir. O durumda bizi onlara teslim et.”

Necaşi:

“Bunlar köleler mi hürler mi?” diye sordu. Amr ise:

“Aksine, saygın hürler”, diye cevap verdi. Necaşi:

“Kölelikten kurtuldu”, dedi. Sonra Cafer:

“Sor onlara, biz bir kan mı döktük ki bize kısas uygulansın?” dedi.

Necaşi:

“Kıntar1 ağırlığınca olsa dahi ödemesi benim üzerime”, dedi. Amr ise:

“Hayır, kırat1 kadar dahi değil”, dedi. Necaşi:

“O halde onlardan ne istiyorsunuz?” dedi. Amr:

“Biz de onlar da aynı din ve durum üzere, atalarımızın dini üzere idik, ancak onlar bunu terkedip başkasına yöneldiler. Onların kavmi de bizi

onları iade etmeniz için buraya gönderdiler”, dedi. Bunun üzerine Necaşi:

“Önceden üzerinde olduğunuz din ve şimdi tabi olmakta olduğunuz din nedir? Anlat bana”, dedi. Cafer şöyle dedi:

“Önceden üzerinde olup da sonra terkettiğimiz din; şeytan dinidir. Allah’ı inkar eder, taşlara ibadet ederdik. Döndüğümüz din ise, Allah’ın dini İslam’dır. O’nu Allah katından bize, bir Resul ve İsa (a.s.)’ın kitabı gibi ve onunla uyuşan bir kitap getirdi.” Necaşi:

“Ey Cafer!Büyük bir şey söyledin, yavaş ol”, dedi. Sonra emretti ve çan çalındı. Yanına tüm kıssis ve rahipler toplandı. Hepsi gelince Necaşi:

“İsa (a.s.)’ya İncil’i indiren Allah aşkı için soruyorum size, İsa’yla kıyamet günü arasında gönderilecek bir peygamber var mı?” Onlar:

“Evet, İsa bizi onunla müjdeledi ve: O’na inanan bana da inanmış, onu inkar eden beni de inkar etmiş olur”, dedi, dediler. Necaşi Cafer’e:

“Bu adam size ne söylüyor, size neyi emredip, neleri yasaklıyor?” diye sordu. Cafer:

“Bize Allah’ın kitabını okuyor. İyiliği emredip, kötülüğü yasaklıyor. Güzel komşuluğu, akrabayla güzel ilişkiyi, yetime iyi davranmayı emrediyor. Bize sadece hiç ortağı olmayan Allah’a ibadet etmemizi emrediyor”, dedi. Necaşi ise:

“Size okuduklarından bana da oku”, dedi.

(1) Kınar ağır, kırat ise hafif bir ağırlık birimidir. Miktarlarının ne olduğu daha önce geçmiştir. (mütercim)

Cafer de onların Ankebut ve Rum surelerini okuyunca Necaşi’nin ve arkadaşlarının gözleri yaşta doldu ve:

“Bu güzel sözü okumaya devam et”, dediler. Onlara bu defa Kehf suresini okudu. Amr Necaşi’yi kızdırmak istedi ve:

“Onlar İsa’ya (a.s.) ve annesine sövüyorlar”, dedi. Bunun üzerine Necaşi:

“İsa ve annesi hakkında ne diyorsunuz?” diye sordu. Cafer de onlara Meryem suresini okudu. Meryem ve İsa’nın (a.s.) kıssasına gelince Necaşi elindeki misvağı kadırarak şöyle dedi:

“Vallahi mesih söylediğinizden farklı hiçbir şey söylememiştir. Sonra Cafer ve arkadaşlarına yönelerek: Gidiniz, ülkemde özgürsünüz, emniyettesiniz. Size her kim söver veya eza ederse cezasını çeker”, dedi.

Sonra:Sevinin, dedi. Amr:

“İbrahim’in grubu (hizbi) nedir?” diye sordu. O da:

“Şu topluluk, yanlarından geldikleri o adam ve onlara uyanlar”, dedi. Ancak müşrikler bunu inkar ettiler ve kendilerinin İbrahim dininden olduğunu iddia ettiler. Sonra Necaşi Amr ve arkadaşına getirdikleri malı iade etti ve: “Bunu sadece rüşvet olarak hediye etmişsiniz. Onun için onu alın. Çünkü Allah beni çok şeylere sahip kıldı, rüşvet de almadı”, dedi. Cafer der ki: “Ve oradan ayrıldık. Artık en hayırlı evde ve en cömert komşuyla idik.” O gün Allah (c.c.), Resul’üne Medine’de iken Resul’üne onların İbrahim hakkındaki tartışmaları konusunda: “İbrahim’e en layık olanlar...” Ali İmran: 3/67 ayetini indirdi.1

(1) Bunu İbni İshak Siret kitabında; (1/211-215) Ümmü Seleme’den, Ahmed bin Hanbel Müsned’de; (1-201-203) aynı senetle yine Ümmü Seleme’den rivayet etmiştir. Heysemi Mecma kitabında; (6/27) der ki: “Bunu Ahmed rivayet etmiştir. İsnaddaki kişiler sahih (hadisleri kabul edilir, güvenilir kişilerdi.)Bunu aynı zamanda el-Vahidi Esbab en-Nüzul da; (s.138-141) zikretmiştir.

Ayet: 69

(Kitap ehlerinden bir taife) Yani, yahudiler, dininizden (sizi saptırmayı) ve sizi küfre döndürmeyi (arzu ederler).

Bu ayet, Muaz bin Cebel, Huzeyfe bin el-Yeman ve Ammar bin Yasir hakkında, yahudiler onları kendi dinlerine çağırdıklarında inmiştir.2 (Oysa sadece kendilerini saptırırlar da farkında olmazlar.)

(2)Esbab en-Nüzul: s. 142.

Ayet: 70

(Ey kitap ehli siz)O’nun sıfatlarının Tevrat ve İncil’de zikredildiğine (şahit olmuş) onu görmüş (iken), (neden Allah’ın ayetlerini inkar ediyorsunuz.) Yani, Kuran’ı ve Muhammed’in (s.a.v.) sıfatlarını Ayet: 71; (Ey kitap ehli!)Muhammed’in ve dininin hak olduğunu (siz bildiğiniz halde neden hakkı batılla karıştırıyorsunuz).İslam’ı Yahudilik ve hristiyanlığa karıştırıyorsunuz. Denildi ki:Anlamı; İsa’ya (a.s.) imanı -ki bu haktır-Muhammed’e küfürle -ki bu batıldır- karıştırıyorsunuz, şeklindedir. Denildi ki; anlamı, Musa’ya indirilen Tevrat’ı, tahrif ettiğiniz ve kendi ellerinizle yazdığınız o asılsız şeylerle karıştırıyorsunuz, şeklindedir.

Ayet: 72

(Ehli kitaptan bir taife dedi ki:Müminlere indirilene gün yüzünde) yani, günün evvelinde. Bu şekilde isimlendirilmesi, günün en güzel vakti ve bakanın ilk karşılaştığımda gördüğü vakit olması nedeniyledir. (İman edin, gün sonunda kafir olun ki belki dönerler.) Şüphe ederek dinlerinden

dönerler. Hasan ve Süddi der ki: Hayber ve Uyeyne köyleri Yahudilerinden oniki din adamı bir araya gelerek birbirlerine şöyle dediler: Muhammed'in dinine gün başlangıcında -kalbinizle inanmaksızın- girin. Sonra gün sonu kafir olun ve: Biz kitabımıza baktık, alimlerimize danıştık. Muhammed'in böyle olmadığı kanaatine vardık. Bizde onun yalancı olduğu kanaati oluştu, deyin. Bunu yaptığınız takdirde, arkadaşları dinlerinden şüphe eder ve onu yalanlayarak: Bunlar kitap ehli insanlar. Onu bizden daha iyi bilirler derler ve dinlerinden dönerler, dediler.¹

(1) Bkz.: Taberi, (6/507); Esbab en-Nüzul s. 142.

Mücahid ve Kelbi der ki: Bu kible hakkındadır. Kible Kabe'ye çevrilince bu yahudilere ağır geldi. Ka'b bin Eşref arkadaşlarına: Muhammed'e Kabe konusunda indirilene sabahleyin inanın ve o yöne namaz kılın. Sonra, gün sonunda o dini inkar edip dönün. Ta ki "Bunlar kitap ehli, bizden daha bilgililer" desinler.

Allah (c.c.) devamla onların şöyle söylediğini ifade eder:

Ayet: 73

(Sadece sizin dininize tabi olanlara inanınız). Bu yahudilerin birbirlerine söyledikleri sözün devamıdır. Yani, sizin yahudi dininize uyanlardan başkasını tasdiklemeyiniz. "Limen" o kimse için ifadesindeki lam fazlalıktır.² "İlla men" o kimseye ki, anlamındadır. Buna benzer olarak:

"De ki: Belki de size çok yaklaşmıştır..." (Nahl: 16/72) daki, "Radife leküm; sizin için yaklaştı", cümlesindeki lam fazlalıktır ve "Radifeku; size yaklaştı" anlamına gelmektedir.

(2) Kur'an'da hiçbir hikmete mebni olmayan fazlalık veya tekrar yoktur. Fazla gibi gözüken durumlarada dahi bunun -belki de ilk bakışta göze çarpmayan- anlam inceliği veya cümle yapısındaki ahenklilik sağladığı görülür. Bu nedenle tefsirciler bunu "fazlalık" kelimesiyle ifade etmemeye özen göstermişler, "sıla; ek silinti" kelimesiyle ifade etmişlerdir. (mütercim).

(De ki: Şüphesiz asıl hidayet Allah'ın hidayetidir.) Bu, asıl doğru açıklamanın, doğru yolun kendi yolu olduğuna dair Allah'ın haber vermesidir. Bu cümlelerin konumu hakkında farklı görüşler vardır. Bazıları: Bu cümle ara cümledir. Bundan sonrası biraz önceki, yahudilerin sözlerinin devamıdır. Anlamı; sizin dininize uyandan başkasına inanmayın. Ve de size ilim, kitap, hikmet ve kudret helvası, bildircin ve denizin yarılması gibi harikulade mucizelerden verilenlerin benzerinin başka bir kimseye verileceğine inanmayın. Rabbiniz katında

sizi aleyhinize hüccet getireceklerine inanmayın. Çünkü sizin dininiz daha doğrudur. Bu görüş ve ayete verilen anlam Mücahid'in görüşüdür. Denildi ki:Yahudiler alt tabakadaki insanlarına şöyle dediler: “Sizin dininize uyanlardan başkasına inanmayın.”

(Size verilen) ilmin (benzerinin birine verilmesi). Yani: verilmemesi için. Cümle “En yu'ta; verilmesi” şeklindedir. Ancak olumsuz edatı gizlidir. Buna göre cümle “li enla yu'tu” verilmemesi için” anlamına gelir. Bunun benzeri şu ayaettir:

“Allah size sapmanızı açıklar.” (Nisa: 4/176)

Yani; sapmamanız için. Burada da “la” harfi atılmıştır. Evet... buna göre yahudiler alt tabaka insanlarına şöyle derler:Onları tasdiklemeyin. Ta ki bildiklerinizin benzerini bilmesinler ve böylece onlara karşı ilimde üstünlük size olsun. Ve taki, “dinimizin hak olduğunu öğrendiniz” demek suretiyle Rabbiniz katında size karşı delil getirmesinler. Bu da İbni Cüreyc'in görüşüdür.

Hasan ve A'meş “en yü'ta” yı “in yuta” şeklinde baştaki hemzenin kesresiyle okumuştur. Buna göre yahudilerin sözü “sizin dininize tabii olanlardan başkasına inanmayın” sözüyle birlikte bitmiştir. Daha sonra tamamıyla Allah'ın sözüdür. Buna göre Allah'ın sözü şöyledir:De ki:Ey Muhammed!Asıl hidayet Allah'ın hidayetidir. Ey Muhammed ümmeti sizin verildiğinizin benzeri hiç kimseye verilmemiştir.

(Veya size Rabbinizden hüccet getirmelerini mi çekemiyorsunuz) Yani; ancak yahudiler sizinle boş yere tartışarak:Biz sizden daha üstünüz, derlerse başka. Buna göre “Ev; veya” kelimesi “illa” (istisna harfi) anlamındadır. “İnde Rabbikum; Rabbiniz katında”nın anamı: Rabbinizin size bunu size ihsan etmesi durumunda, şeklindedir. Ferra' der ki: Buradaki “ev; veya” kelimesi “hatta... e kadar” anlamına gelebilir. Örneğin; “teallak bihi ev yu'tiyeke hakkak” cümelesinin anlamı; sana hakkını bu ayetin anlamı şu şekildedir:Ey Muhammed ümmeti!Hiç kimseye size verilen din ve ayetler verilmedi ki, Rabbiniz katında size karşı hüccet getirsinler.

İbni Kesir “En'yu'ta” daki “En”; “An” şeklinde okumuştur. Buna göre aslı “Een” şeklindedir. Ve ilk hemze soru edatıdır. Buna durumda cümlede kısaltma vardır. Tamamı şöyledir: Ey yahudiler!Size verilen ilim ve hikmetin benzerinin başka birine verilmesini mi çekemiyor ve ona inanmıyorsunuz? Katade ve Rebi'de bu son cümlemin Allah'ın sözü olduğunu söylerler. Onlara göre anlamı:Onlara de ki:ey Muhammed!Asıl hidayet, Allah'ın kitabınız gibi bir kitap indirmek, çekemediğiniz ve

inkar ettiğiniz bir peygamber göndermek suretiyle açıkladığı hidayetidir. (De ki:Şüphesiz ki lütuf Allah'ın elindedir. Onu istediğine verir. Allah) cömertliliği (geniş ve çok bilendir.) Bu son okuyuşa göre; “veya size Rabbınızdan hüccet getirmeleri” ifadesindeki hitap edilenler müminlerdir. O durumda; “Ev; veya” kelimesi “in” anlamına gelir. Bu durumda şart ve ceza cümleleri yer değişmiş, şart cümlesi sonraya bırakılmış olur. Anlam ise; şayet size ey müminler, Rabbınız katından hüccet getirecek olurlarsa, Ey Muhammed de ki: Asıl hidayet Allah'ın hidayetidir. Biz de o hidayet üzereyiz, şeklindedir. Bu durumda hitabın biri Muhammed'e (s.a.v.) diğeri tüm ümmete olur.

Her iki hitabın da müminlere olması mümkündür. Bu durumda ayetin cümle düzeni şu şekilde olur: Birisi; ey müminler size verilenin benzeri ona verildiği halde size haset ederse; “Şüphesiz lütuf ve kerem Allah'ın elindedir” deyin, sizinle tartışılarsa; “Asıl hidayet Allah'ın hidayetidir” deyin.

Yahudilerin sözleri 72. ayetin bitmesiyle birlikte “Umulur ki dönerler” sözüyle sona ermiş, daha sonrası Allah'ın müminlere hitabı olabilir. Buna göre Allah, yahudilerin karıştırmaları ve dinlerini tahrife kalkışmaları durumunda şüphe etmemeleri için müminlerin kalplerini sabitleştirmeye çalışmakta ve şöyle demektedir: Ey müminler! Sadece sizin dininize uyanlara sizin dininizden olanlara uyun. Size verilen din ve nimetlerin benzerinin başka birine verildiğini tasdik etmeyin. Onların dininizde Rabbınız katında hüccet getireceklerine, buna güçlerinin yeteceklerine inanmayın. Çünkü asıl hidayet Allah'ın hidayetidir. Ve asıl lütuf ve kerem Allah'ın elindedir, onu istediğine verir. Allah cömertliliği geniş olan ve çok bilendir. Bu durumda bu ayetin tümü, yahudilerin karıştırmaları durumunda şüpheyeye düşmemeleri için müminlere bir uyarı hitabıdır.

(Rahmetini) Peygamberliğini (istediğine has kılar) Allah büyük kerem sahibidir.

(Kitap ehlinde öyleleri vardır ki kendisine bir kantar güvenerek versen o nu sana öder.) Bu ayet yahudiler hakkında inmiştir. Bu ayette Allah onlarda eminliğin de hainliğinde bulunduğunu ifade etmektedir. Kantar çok mal, dinar az mal demektir. Allah şöyle söylemektedir: “Onlardan bazıları emanetini çok olsa dahi öder, bazıları da az olsa dahi ödemez.” Mukatil der ki: Kantar dahi olsa emaneti ödeyenler Abdullah bin Selam ve arkadaşları gibi ehli kitaptan müslüman olanlar, dinar dahi olsa ödemeyenler Kab bin Eşref ve arkadaşları gibi müslüman olmamış kafir

yahudilerdir. Cüveybir, Dahhak'tan naklen ibni Abbas'ın şöyle dediğini söyler:Kıntar dahi olsa ödeyenden maksat Abdullah bin Selam'dır. Birisi ona binikiyüz Uvkiye altın emanet bırakmış. O da bunu iade etmişti. Dirhem dahi olsa ödemeyen ise Fenhas bin Azura'dır. Kureyşlilerden biri ona bir dinar emanet bırakmıştı da ihanet edip ödememişti. Yüeddihi; onu öder". Ebu Bekr, Amr ve Hamza bu ve benzeri cümleleri sondaki "he" yi sakın yapmak suretiyle yüeddihi, la yüeddihi, Nuslih, Nü'tih ve müvellih şeklinde okumuşlardır. Ebu Cafer, Kalun ve Yakup sondaki "he" ye hafif kesre çalmak suretiyle uzatmadan okumuşlar. Diğerleri ise, uzatmalı haliyle okumuşlardır. Onu sakın olarak okuyanlar, bunun cezm yerinde olması sanki hazf edilen "ya"nın yerinde yer almış olmasına bakmışlardır. Uzatmasız dolayısıyla "ya"sız okuyanlar, esreli okumakla "ya"ya gerek duymamışlardır. Çünkü kesre harekesi kendinden sonrakinin "ya" olduğunun habercisidir. Uzatmalı okuyanlarsa "he" nin temel kuralına göre okumuşlardır. Çünkü "he" de temel olan böylesi bir durumda uzatmalı okumaktır. (Çünkü kendinden önceki sakın bir harf değildir.)

(Onlardan bazıları da vardır ki ona bir dinar dahi emanet etsen başında sürekli durmadıkça sana onu ödemez). "Başında durmak", İbni Abbas (r.a.) der ki: Israr etmek, yani başında durarak ısrarla alacağını istemek. Dahhak; yanına sürekli gitmek, yanına alacağını almak üzere sürekli uğramak der. Denildi ki; anlamı, emaneti versen, sanra ondan ayrılmadan başında iken geri istesen verir. Ancak ayrılırsanız ve sonra istesen onu inkar eder ve ödemez. (Bu) yani başkalarının mallarını kendine helal görme ve emanete ihanet (ümmiller hakkında bize karşı (mesuileyete) bir yol yoktur demeleri sebebiyledir.)Yani; arapların malını yemede günah ve bir mahzur yoktur, demeleri. Bu "iyiler aleyhine bir yol yoktur" ayetindeki ifade gibidir. Nitekim yahudiler: Arapların malı bize helaldir. Çünkü dinimiz üzere değildirler. Kitabımızda onların mal dokunulmazlığı yoktur, diyor ve dinlerinden olmayanlara zulmetmeyi helal görüyorları. Kelbi der ki:Yahudiler şöyle diyorlardı:Bütün mallar bizimdi arapların elindeki de bizimdir. Onlar bize zulmetmiş ve gasbetmişlerdir. Dolayısıyla onlardan onu almamınızda bizim için bir mahzur yoktur.

Hasan, İbni Cüreyc ve Mukatil der ki:Yahudiler sonradan müslüman olanlarla onlar müslüman olmadan alış veriş yapmışlardı. Müslüman olunca yahudilerden geri kalan mallarını istediler. Ancak onlar: Bizde hiçbir hakkınız ödenecek hiçbir borcunuz yoktur. Çünkü siz dininizi

terkettiniz. Böylece sizinle aramızdaki anlaşma bozuldu, dediler. Ve bunun kitaplarında olduğunu söylediler. Allah'da (c.c.) onları yalanlayarak şöyle buyurdu: (Ve onlar, bildikleri halde Allah'a karşı yalan söylerler.) Sonra onlara cevap olarak şöyle buyurdu: (Aksine) Yani; dedikleri gibi değil. Aksine onlara karşı bunu yapamazlar. Sonra şöyle buyurdu. (Her kim) yani; ancak her kim (ahdini yerine getirir) yani; Allah'ın Tevrat'ta, Muhammed'e ve Kuran'a imana, emaneti vermeye dair aldığı ahdi. Denildi ki: Ahdini; yani ödeyen kişi kendi ahdini. Buna göre "ahdihi" deki zamir "men" e döner. (Ve) küfür, ihanet ve ahdi bozmadan (sakınırsa),şüphesiz Allah sakınanları sever.)

Bize Abdulvahid el-Melihi, O'na Ahmed bin Abdullah en-Nuaymi, O'na Muhammed bin Yusuf, O'na Muhammed bin İsmail, O'na Kubeysa bin Ukbe, O'na Süfyan, O'na A'meş, O'na Abdullah bin Mürre, O'na Mesruk naklettiğine göre Abdullah bin Ömer (r.a.) dedi ki: Allah Resul'ü (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Şu dört şey her kimde bulunursa o tam bir münafıktır. Her kim de bunlardan biri varsa, onu terkedene kadar onda münafıklık özellikleri vardır: Kendisine güvenilip emanet verildiğinde ona ihanet eder, konuştuğunda yalan söyler, anlaştığında anlaşmayı bozar, seninle arası bozulduğunda düşmanca tavır alıp ahlaksızca davranır.¹

(1) Bu hadisi, Buhari, İman kitabı, münafığın alameti babı; (1/89), Zulümler kitabı, arası bozulduğunda ahlaksızca davranır babı; (5/107); Müslim, İman kitabı, münafıkların özellikleri babı; (no: 106) 1/78; Müellif Şerhu's-Sünne'de; (10/99) rivayet etmiştir.

(Şüphesiz, Allah'a olan ahitlerine ve yeminlerine bedel olarak az bir parayı satın alanlar...) İkrime der ki: Bu ayet yahudilerin önde gelenleri hakkında inmiştir. Allah'ın Tevrat'ta M. hakkında bildirdiğini gizlediler. O'nun yerine kendi elleriyle yazdıklarını koydular. Halktan aldıkları rüşvet ve malların ellerinden gitmemesi için de bunların Allah katından olduğuna yemin ettiler.

Bize Abdulvahid bin el-Melihi, O'na Ahmed bin Abdullah en-Nuaymi, O'na Muhammed bin Yusuf, O'na Ebu Uvane, O'na A'meş, O'na Ebu Vail O'na da Abdullah bin Mesud'un (r.a.) naklettiğine göre Allah Resul'ü (s.a.v.) şöyle buyurdu. "Her kim, müslüman birinin malını koparabilmek için yalan yere yemin ederse kıyamet günü Allah'a, kendisine kızgın olduğu bir halde ulaşır." Bunun üzerine Allah (c.c.); "şüphesiz Allah'a olan ahitlerine ve yeminlerine karşılık olarak az bir parayı satın alanlar..." ayetini indirdi. O sıra Eş'as bin Kays içeri girdi

ve: Abdurrahman'ın babası size ne anlatıyor? diye sordu. Onlar:Şunu şunu, dediler. O da: Benim hakkımda indi. Amcam oğlunun arazisinde bir kuyum vardı. Allah Resul'üne (s.a.v.) gelerek durumu anlattım. O da: “Durumun böyle olduğuna dair (şahit vb.) delil getir veya yemin et” dedi. Ben de:

O durumda yemin eder ey Allah Resul'ü (s.a.v.) dedim. O da (s.a.v.) şöyle buyurdu:

“Her kim müslüman bir kişinin malını ondan koparabilmek için yalan yere yemin ederse, kıyamet günü Allah'a (c.c.) kendisine kızgın olduğu bir halde ulaşır.1

(1) Hadisi Buhari, yeminler ve nezirler kitabı, “Allah'a ahitlerini ve yeminlerini az bir para karşılığı...” ayeti babı; 11/554 “Her kim yalan yere yemin ederse” lafzıyla rivayet etmiş. Ayrıca tefsir, Bakara suresi tefsiri kitabı ve Hükümler kitabında rivayet etmiştir. Hadisi Müslim yeminler kitabı, müslümanın hakkını yalan yeminle koparana Cehennem tehdidi babında; (no: 220) 1/112, Müellif Şerhu's-Sünne'de; 10/99 rivayet etmiştir.

Bize İsmail bin Abdul Kahir, O'na Abdulğafir bin Muhammed el-Farisi, O'na Muhammed bin İsa el-Celudi, O'na İbrahim bin Muhammed bin Süfyan, O'na Müslim bin el-Haccac, O'na Kuteybe bin Said, O'na Ebu'l-Ahvas, O'na Semmak bin Harb, O'na Alkame bin Vail bin Hacer babasından şöyle nakleder:Allah Resul'üne (s.a.v.) biri Hadramevt, diğeri Kinde'den iki kişi geldi. Hadramevtli:

“Ey Allah Resul'ü (s.a.v.)!Bu, babamdan kalma bir arazimi gasbetti” dedi. Kindeli:

“Bu, ekip biçtiğim kendime ait bir arazidi. Onun bunda hiçbir hakkı yoktur”, dedi. Allah Resul'ü (s.a.v.) Hadramevtli'ye:

“Delilin var mı?” diye sorunca;

“Hayır”, dedi. Allah Resul'ü bu defa diğesine:

“Yemin edebilirsin” dedi. Hadramevtli:

“Bu adam ahlaksız biri, neye yemin ettiği umrunda olmaz”, dedi. Adam da yemin etmek üzere oradan ayrıldı. Oradan gidince Allah Resulü (s.a.v.):

“Şayet diğesinin malı haksızlıkla yemek üzere yemin ederse, Allah'a kendisine yüzçevirmiş bir halde ulaşır.”1 Bunu Abdulmelik bin Umeyr de Alkame'den nakletti ve:Kindili olan İmrüül Kays bin Abis, davacısı ise Rebia bin Abdan'dır, dedi. Rivayet edilir ki, adam yemin etmeye

niyetlendiğinde bu ayet indi. Bunun üzerine İmrüül-Kays yemin etmekten geri durdu ve davacısının hakkını itiraf ederek onu teslim etti.

Bize Ebu'l-Hasen Muhammed bin Muhammed es-Serahsi, O'na Zahir bin Ahmed es-Serahsi, O'na Ebu Musab, O'na Malik, O'na el-Ala bin Abdurrahman bin Said bin Kab, O'na kardeşi Abdullah bin Kab bin Malik, O'na Ebu Üame'nin naklettiğine göre Allah Resul'ü (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Her kim müslüman bir kişinin hakkını (yalan) yeminle koparırsa Allah ona Cennet'i haram, Cehennem'i vacib kılar. Dediler ki: Az bir şey olsa dahi mi, ey Allah Resul'ü (s.a.v.) buyurdu ki: Erak ağacından bir dal dahi olsa.” Ve bunu üç defa tekrarladı.²

(2) Hadisi Müslim, İman kitabı, müslümanın malını yalan yeminle ondan koparanın Cehennem'le tehdidi babında; (no: 218) 1/122; Müellif Şerhu's-Sünne'de; (10/113) zikretmiştir.

Bize Abdulvahid bin Ahmed el-Melihi, O'na Ahmed bin Abdullah en-Nuaymi, O'na Muhammed bin Yusuf, O'na Muhammed bin İsmail, O'na Amr bin Muhammed, O'na Hüseyim bin Muhammed, O'na el-Avam bin Havşeb, O'na İbrahim bin Abdurrahman, O'na Abdullah bin Ubeyy'in naklettiğine göre: Bir adamı aldatıp istediği fiyata satmak için, öyle olmadığı halde “filan fiyata aldı mı, diye yemin etti. Bunun üzerine Allah (c.c.): “Şüphesiz Allah'a ahitlerini ve.....” ayetini indirdi.³

(3) Hadisi Buhari, Tefsir, Ali İmran suresi tefsiri kitabı, “şüphesiz Allah'a ahitlerini ve.....” ayetini babında; 8/213 rivayet etmiştir.

(Şüphesiz Allah'a ahitlerini) Allah'ın insanlara yükleyip onların kabullendiği emanet kastedilmektedir. (ve) yalan (yeminlerini az bir parayla) yani dünyanın geçici mallarından az bir şeye (satanlar) değiştirenler. (İşte onlar; onlar için ahirette) O'nun nimetinden (hiçbir haz) nasip (yoktur. Allah onlarla konuşmayacaktır.) Onlara faydalı olacak ve onları sevindirecek şekilde konuşmayacaktır.

Denildi ki: Maksat, onun onlara kızgın olmasıdır. Örneğin birine kığın olan kişi; “onunla hiç konuşmayacağım” der. (Kıyamet gününde onlara bakmayacak), onlara merhamet etmeyecek, iyilik yapmayacak, hiçbir hayır ulaştırmayacak (onları temizlemeyecektir.) Yani; onları güzel vasıflarla övmeyecek, günahlardan arındırmayacaktır. (Ve onlara acı verici bir azap vardır.)

Bize İsmail bin Abdulkahir, O'na Abdulğaffar bin Muhammed el-Farisi, O'na Muhammed bin İsa el-Celudi, O'na İbrahim bin Muhammed, O'na Süfyan, O'na Müslim bin el-Haccac, O'na Muhammed bin Cafer Şube'den, O Ali bin Müdrık, O Ebi Züra, O Hırşe bin el-Harr, O da Ebu

Zerr'den (r.a.) naklettiğine göre; Allah Resul'ü (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

“Üç kişiyle Allah kıyamet gününde konuşmayacak, onlara bakmayacaktır ve onlara acı verici bir azap vardır.” Allah Resul'ü (s.a.v.) bunu üç defa okudu. Bunun üzerine Ebu Zerr:

Hüsrana uğradılar, zarar ettiler. Kimler bunlar ey Allah Resul'ü (s.a.v.) dedi. O da (s.a.v.):

“(Elbisesini) yerde sürten (o derece uzun elbise giyerek kibirli yürüyen), iyiliğini başa kalkan, malını yalan yemin etmek suretiyle satan.”¹ Bir rivayette; “elbisesine yerde sürten” şeklinde geçmiştir.

(1) Bu hadisi Müslim, İman kitabı, elbiseyi aşırı uzatmanın ve iyiliği başa kalkmanın katı bir şekilde haram edilişi babında; (hadis no: 171) 1/102 rivayet etmiştir.

Bize İmam Ebu Ali el-Huseyin bin Muhammed el-Kadi, O'na Useyd ebu'l-Hasen Muhammed bin el-Huseyn el-Alevi, O'na Ebu Nasr Muhammed bin Hamdeveyh el-Mervezi, O'na Süfyan bin Uyeyne, O'na Amr bin Dinar, O'na Ebu Salih, O'na da Ebu Hureyre'nin (r.a.) naklettiğine göre, Allah Resul'ü (s.a.v.) şöyle buyurdu:“Şu üç kişiyle Allah kıyamet gününde konuşmaz, onlara bakmaz. Onlara elim bir azap vardır: Bir müslümanın malı için yemin edip onu koparan kişi, ikinci namazından sonra yalan yere, satacağı malı daha fazla fiyata aldığına yalan yemin eden kişi. Malının artığını dahi insanlardan alıkoyan kişi. Allah (c.c.) ona:Bugün de seni, elinle yapmadıklarının artığından alıkoyacağım der.”¹

(1) Bu hadisi, Buhari, Musaka kitabı, havuz ve kova sahibinin onda, daha çok hakkı olduğu görüşünde olanın babında; 5/43, Tevhid kitabı, Allah'ın: “Bazı yüzler o gün parlaktır” sözü babında; (13/423); Müslim iman kitabı, aşırı uzun elbiseyi giymenin ve iyiliği başa kalkmanın katı bir şekilde haram edilişi babında; (hadis no; 108) 1/103; Müellif de Şerhus-Sünne'de; (6/170, 10/142) rivayet etmiştir. Buhari ve Müslim'de “malının artığı” yerine “suyunun artığı” ifadesi geçmektedir.

(Onlardan da bir grup da vardır ki) Yani; kitap ehlinde de bir taife vardır ki, onlar Kab bin el-Eşref, Malik bin es-Sayf, Hayiyy bin Ahteb, Ebu Yasir ve Şair Şube bin Amir'dir.

(O kitap ile dillerini eğip бүkerler) yani; tahrif etmek ve değiştirmek suretiyle dillerini kıvrır бүkerler. Onlar da hz. Muhammed'in (s.a.v.) Tevrat'ta anlatılan sıfatlarını, recm (evli zinakarın ölüm cezası) hükmünü anlatan ayetleri gibi tahrif ettikleri ayetlerdir. Leva lisanehu ala keza

cümlesindeki Leva /ayyara; değiştirdi, anlamına gelmektedir. (Ta ki siz onu) yani; tahrif ettiklerini, Allah'ın indirdiği (kitaptan olduğunu sanasınız) zannedesiniz. (Ve onlar, Allah katından olmadığı halde, “O Allah katındandır” derler. Ve onlar) söylediklerinin yalan olduğunu (bildikleri halde Allah'a karşı) kasten (yalan söylerler.) Dahhak ise der ki: Bu ayet yahudiler ve hristiyanlar hakkında inmiştir. Çünkü onlar Tevrat ve İncil'i tahrif ettiler ve onda olmayanı ona eklediler.

Ayet: 79

(Hiçbir beşer için) beşer tüm ademoğullarıdır. Kavim ve Ceyş; ordu gibi kendi lafzından çoğulu yoktur. Hem tekil hem de çoğul için kullanılır. (Allah'ın ona kitap, hüküm) anlayış ve ilim. Denildi ki:Allah katından hükümleri bildirme. (Ve)peygamberlere indirilen yüksek mertebe (peygamberlik vermesi, sonra onun insanalara; “Allah'dan başka bana kulluk edin” demesi olmaz) Yani; olmamalıdır. Makane; olmaz, kelimesinin anlamı “olmamalıdır”. Bu ifadenin başka örneği; “Bunun hakkında konuşmamış olmaz.”(Nur: 24/16) ayetidir. Anlamı; olmamalıdır, şeklinedir. Mukatil ve Dahhak; beşerden maksat İsa (a.s.)'dır. Çünkü Necran hristiyanları, İsa (a.s.)'ın onlara kendisini Rabb edinmelerini emrettiğini söylemişlerdi. Buna göre kitaptan maksat İncil'dir.¹ İbni Abbas'da (r.a.) der ki: Beşer Muhammed kitapsa Kuran'dır. Çünkü yahudilerden Ebu Rafi el-Kurzi ve Necran hristiyanlarının bařkanı² ey Muhammed! Bizden, sana ibadet etmemizi ve seni Rabb edinmemizi istiyorsun, demişlerdi. Allah Resul'ü de (s.a.v.); Allah'dan başkasına ibadet etmeyi emretmekten Allah'a sığınırım. Allah bana bunu emretmedi. Allah bana bunu emretmedi, dedi. Ardından Allah(c.c.) bu ayeti indirdi.

(1) Esbah en-Nüzul, el-Vahidi. s. 146.

(2) Başkan anlamına gelen reis kelimesi 2. yazma nüshada “Leyse” şeklinde geçmektedir. Bu hatalıdır. El-Vahidi'nin kitabında ise “Ribbis” şeklinde geçmektedir.

(Ancak)O şöyle der: (Kitabı öğreniyor olmanız) İbni Amir, Asım, Hamza ve Kesei; “tuallimune; öğretiyorsunuz” şeklinde okurken, diğerleri; “talemune; öğreniyorsunuz” şeklinde okumuşlardır. “Bima kuntum” olmuş olmanız nedeniylenin anlamı; “bima entüm...” olmanız, şeklinedir. Bunun örneği:“O kimse ki bebek olarak beşikte idi.” (Meryem: 19/29) ayetidir. Anlamı; “o kimse ki bebek olarak beşiktedir.” Burada da “men kane”nin anlamı “men huve”dir.

(Ve öğrenimini görmeniz) okumanız (sebebiyle rabbaniler olun).

Rabbanilerin kim olduğu hususunda ihtilaf edilmiştir. Bunu; Ali (r.a.),İbni Abbas (r.a.) ve Hasan; fakihler, alimler Katade; hikmet sahibi hukemalar (düşünürler) ve alimler; Said bin Cübeyr; ilmiyle amel eden alimler şeklinde açıklamışlardır. Said bin Cübeyr'in İbni Abbas'tan rivayetine göre O; öğretici fakihler, diye tefsir etmiştir.

Denildi ki: Rabbani, insanları, ilmin büyüğünden önce ilmin küçüğüyle terbiye edendir. Ata; Allah için kullarına nasihatçi alimler ve düşünürlerdi, der. Ebu Ubeyde derki: Alim birisini işittim, diyordu ki; rabbani helal ve haram, emir ve yasağı, ümmetin geçmiş ve gelecekteki haberlerini bilen kişidir. Denildi ki; Rabbani, ahbarın üstünde bir ilim derecesidir. Ahbar; alimler, rabbaniler ise, insanlarla iyi ilişki kurma ve onları idare etme basiretinin verildiği alimdir.

Müerric der ki; rabbani olun, Rabbınıza itaat edip boyun eğin. Rabbaninin kökü rububiyet; Rabb'lıktır. Aslı Rabyun idi. Sonra kelimeye ihtişam vermek için elif eklendi. sonra, elifin sakın olması nedeniyle “nun” eklendi. Bunun benzeri San'ani ve Behrani kelimeleridir.

Müberred der ki; onlar ilim sahibi kişilerdir. Bu şekilde isimlendirilmelerinin nedeni onlar ilmi terbiye ediyor, onu uyguluyorlar. Öğrencilere büyük ilimden önce küçük ilimi vererek ilimde geliştiriyorlar. Bir şeyi ıslah eden ve onu tamamlayan kişiye, onu “Rabb” ediyor, terbiye ediyor, denilir. Tekili, (rayyan; suya doymuş), atşan; susuz, seban; tok ve uryan; çıplak kelimelerinde olduğu gibi. Rabban şeklidir. Sonra ona; lihyani; sakallı, rukbani; boyunlu kelimelerinde olduğu gibi, nisbet (nisbet etme, atfetme) ifade eden “ya” harfi eklenmiştir.

Ali (r.a.)'dan nakledildiğine göre, o: Rabbani ilmini amelle terbiyelendiren kişidir demiştir. İbni Abbas vefat ettiğinde Muhammet bin el-Hanefi'yye, bugün bu ümmetin rabbanisi ölmüştür, demiştir.

(Ve size melekleri ve nebileri Rabler edinmenizi de) kureyşlileri ve sabielerin yaptığı gibi. Nitekim melekler Allah'ın kızları demişlerdi. Yine İsa ve Uzeyr'in hakkında söylediklerini söyleyen hristiyan ve yahudiler gibi (emretmeside olmaz). İbni Amir, Asım, Hamza ve Yakup “ye'mure” fiilindeki R'yı mansup olarak okudular. Bu durumda fiil bir önceki ayetteki: “Sümme yekule; sonra demesi” fiiline atfedilmiş ve faili “beşer” olmuş olur. Yani bu beşerin böyle emretmesi de olmaz. Bir görüşe göre de başında “en” gizlidir. Yani; “vela en ye'mureküm”. Diğer kurralar bu fiili öncesiyle irtibatsız yeni bir cümlenin fiili olarak merfu (ye'murukum) olarak okudular. (Siz müslüman olduktan sonra size küfrü

mü emredecek?)Bunu şaşkınlık ve inkar etme tarzında söylemiştir. İbni Cüreyc ve bir grup alime göre burada maksat hz. Muhammed'dir. Yani; o size melekleri ve nebileri Rabbler edinmenizi emretmez....

Ayet: 81

(Hani Allah nebilerinden; “Size kitap ve hikmet verdim. Sonra size sizdekini doğrulayıcı bir resul geldiğinde mutlaka ona inanacak ve mutlaka yardım edeceksiniz” diye söz aldığında “ıkrar ettiniz mi ve bu şart üzere bu ağır yükümü alıp kabul ettiniz mi? demişti.)Hamza “lema”yı “lima” şeklinde lamın fethasıyla okumuşlardır. Onu kesre ile okuyana göre bu cer harfi olan ve sebep bildiren lamdır. Yani; Allah onlardan, kitap ve hikmet sahibi, yani; şariat sahibi olmaları nedeniyle ahit aldı. Onu feha okuyanlara göre de anlamı; “lellezi ateytuküm” şeklindedir. Lam sebep anlamı bildirmemektedir. Bu durumda ma'nın anlamı ya “ellezine” o kimseler ki anlamına gelir. Dolayısıyla cümle haber cümlesi olur. Veya “in; şayet” anlamına gelir. Dolayısıyla bu cümle şart cümlesi, daha sonra gelen “letüminunne; kesinlikle inanacaksınız” cümlesi onun cevabı oluverir. Anlamı; şayet size kitap ve hikmet verirsek, sonra sizdekini doğrulayıcı bir resul gelirse kesinlikle ona inanacak ve ona yardım edeceksiniz.

Nafi ve Medine'liler; “Ateytukum; size verdim” cümlesini “ateynakum; size verdik” şeklinde, Allah'ı yüceltme anlamında çoğul olarak okumuşlardır.

“Ve Davud’a Zebur’u verdik.”(Nisa: 4/163) ile; “Ve ona bebek yaşta hüküm verdik.” (Meryem: 19/12) ayetlerindeki çoğul ifadede bu anlamı taşır. Diğerleri ise elimizdeki mushafta yazılışına uyarak “Ateytuküm” şeklinde okumuşlardır. Bu aynı zamanda “ben sizinleyim” gibi ayetlerdeki tekil kullanıma da uygundur.

Bu ayetten ne kastedildiği hususunda farklı görüşler vardır. Bazılarına göre Allah (c.c.) özellikle nebilerden, Allah'ın kitabını ve mesajlarını kullarına ulaştırmaları ve birbirlerini tasdik etmeleri konusunda söz almış her nebiden ayrıca kendinden sonra gelecek nebilere ulaşmaları durumunda, onların getirdiklerine iman etme ve ona yardımcı olma, ulaşmama durumunda da ona yardım etmesi için kavmine emretmiştir. Musa'dan (a.s.) İsa'ya (a.s.) inanması, İsa'dan (a.s.) hz. Muhammed'e (s.a.v.) inanması hususunda ahit almıştır.

(Diğerleri ise şöyle demiştir: Allah (c.c.) onlardan, sadece Muhammed'in (s.a.v.) hakkında ahit almışlardır.)¹ Bu görüşü belirtenler bunun detayında farklı görüşler belirtmişlerdir:Bazıları şöyle demiştir:Allah

(c.c.) kendileri nebilerin gönderildiği kitap ehlinde ahit almıştır. Bu Mücahid ve Rebi'nin görüşüdür. Bunu şu iki delil destekler: Birincisi; ayette, “size gelir” denilmektedir. Muhammed (s.a.v.) ise nebilere değil kitap ehline gönderilmiştir.²

(1) Parantez içi 1. yazma nüshada yoktur.

(2) Bu ifadede İslam'ın evrenselliğine gölge düşürecek bir anlam yoktur. Müellif, sadece bu ayetin ifadesi üzerinde yorum sadedindedir. (mütercim)

İkincisi: Abdullah bin Mesud ile Übeyy bin Kab'ın bu ayeti, “nebilere ahit” yerine “ehli kitaptan ahit” (misakallezine utu'l-kitab) şeklinde okumuşlardır. Bu kıraat bu anlamı açıkca ifade etmektedir. Diğer kıraatada bu görüş sahipleri şöyle anlam vermektedirler; Allah, Muhammed'in (s.a.v.) zamanına ulaşmaları durumunda ona inanmaları tasdik etmeleri ve yardım etmeleri hususunda ümmetlerinden ahit almaları için nebilere söz aldı.

Bazıları ise şöyle dediler: Allah (c.c.) Muhammed (s.a.v.) hakkında hem nebilere hem de ümmetlerinden ahit aldı. Ancak nebilere zikretmekle yetindi. Çünkü tabi olunanla ahit yapmak ona tabi olanlarla ahit yapmak anlamına gelir. Bu İbni Abbas'ın (r.a.) görüşüdür. Ali bin Ebu Talip der ki; Allah Adem'den (a.s.) itibaren gönderdiği her Nebi'den Muhammed (s.a.v.) hakkında ahit aldı. Onların kavminden de ona inanmaları, gönderildiğinde hayatta olmaları halinde ona kesinlikle yardım etmeleri hususunda ahit aldı.

Evet.... Allah (c.c.), Adem'in (a.s.) omurgasından neslini çıkartıp, onların arasında birer lamba ve nur olan nebilere ahit aldığı anda onlara şöyle dedi: (İkrar edip bu konuda ahdi mi aldınız mı?) İkrar kabul etmek demektir. Ahit olarak anlamlandırdığımız “İsr” kelimesi ağır ahit manasına gelir. (Dediler ki: ikrar ettik) Allah da (c.c.) (dedi ki: O halde şahit olun) siz kendi nefsinize ve size tabi olanlara karşı şahitlik yapın. (Ben de sizinle birlikte) size ve onlara karşı (şahitlerdenim). İbni Abbas (r.a.): “Şahit olun”un anlamı “bilin” demektir. Said bin el-Müseyyeb der ki: Allah'ın (c.c.); “şahit olun” dediği kimseler meleklerdir. Buna göre, “feşhedu” emrindeki çoğul zamiri zikredilmeden kastedilen meleklerdir.

(Artık her kim bu) ikrarı(ndan sonra yüz çevirirse, işte onlar asıl fasıklardır) isyankarlar, imandan çıkanlardır.

Ayet: 83

(Artık Allah'ın dininden başkasını mı arıyorlar?)Kitap ehli aralarında ihtilafa düşmüşler, herbiri kendisinin İbrahim (a.s.) dini üzere olduğunu iddia etmişti. Bunlar Allah Resul'ünü meseleyi Allah Resul'üne (s.a.v.) götürdüler. O da: Her iki grup da İbrahim'in (a.s.)dininden beridir, dedi. Onlar buna kızdılar vesenin hükmüne inanmıyor, dinini de kabul etmiyoruz, dediler. Allah da (c.c.) bu ayeti indirdi.¹ Ebu Cafer, Basralılar ve Asım'dan naklen de hafs; "arama" fiilini "yebğüne; onlar arıyor" şeklinde 3. çoğul şeklinde okudular. Bunun sebebi, bundan önceki ayetin sonunun "işte onlar fasıklardır" şeklinde 3. çoğul kipi olması nedeniyle, birbirlerine uyuşturmaktır içindir. Diğerleri de; "Tebğune; siz arıyorsunuz" şeklinde muhatap çoğul kipiyle okumuşlardır. Bu da, bir önceki ayetteki, "size kitap ve hikmet verdim".. ifadesindeki muhatap kipine uyuşturmaktır içindir. (Halbuki göklerdeki ve yerdeki de isteyerek ve istemeyerek sadece ona teslim olmuşlardır.)Boyun eğmiş, itaat etmişlerdir. "Tav' istemek" kelimesi kolaylıkla boyun eğme, tabi olana anlamına, "kerh; istememek" de nefse zor gelesi ve onun yüz çevirmesi anlamına gelir.

(1) Bkz.:Kurtubi Tefsiri:4/127; El-Bahr el-Muhit:2/514; Esbab en-Nüzul, el-Vahidi s. 146.

"İsteyerek ve istemeyerek" ifadelesinin anlamı hakkında farklı görüşler vardır: Hasan der ki:Gökyüzündekilerin hepsi isteyerek itaat etti. Yeryüzündekilerinin bazıları isteyerek, bazıları da kılıç ve esir düşme korkusuyla müslüman olmuşlardır. Mücahid der ki: İsteyerek mümin, istemeyerek kafir teslim olmuştur. Nitekim Allah (c.c.):

"Göklerdeki ve yerdeki isteyerek ve istemeyerek, bunların gölgeleri
sabah akşam sadece Allah'a secde ederler."
(Rad: 13/15)

Denildi ki:Bu,

"Sizin Rabbiniz değil miyim, dedi. Onlar da; öyle dediler."
(Araf: 7/172)

Ayetinde ifade edilen ahitleşmeye işarettir. O gün "Bela; öyle" sözünü, bazıları isteyerek, bazıları istemeyerek söylediler. Katade der ki: Mümin isteyerek müslüman olur. Bu ona fayda verir. Kafir ise zor anda mecbur kaldığı için müslüman olur. Ancak bu ona fayda vermez. Nitekim Allah (c.c.):

"Fakat hısmımızı gördükleri zamanki imanları onlara fayda verecek değildi." (Mümin: 40/85) buyurur. Şabi der ki: Kafirlerin imanı, sıkıştıklarında Allah'a sığınmalarıdır. Nitekim Allah (c.c.):

“Gemiye bindiklerinde itaatı sırf Allah’a has kılarak Allah’ı çağırırlar”(Ankebut: 29/65) buyurur. Kelbi der ki: İsteyerek teslim olan, müslüman belde de müslüman ailede (doğan)¹ istemeyerek olan ise, esir alınıp zincirlerle getirilen ve böylece müslüman olmaya mecbur bırakılan kişidir.

(Ve sadece ona döndürülürler)“Döndürülme” fiilini, Asım’dan naklen Hafs ile Yakup, daha önce geçen “arama” fiilinde olduğu gibi 3. çoğul kipiyle “yurceun; döndürülürler” şeklinde okumuştur ve böylece aralarında uyum sağlamıştır. Ebu Amr ise daha önce geçtiği gibi arama fiilini “onlar arıyor” şeklinde okurken buradaki “dönderilme” fiilini okurken; “siz döndürüleceksiniz” şeklinde okumuştur. O der ki; çünkü ilk fiil özel, ikincisi geneldir. Çünkü mahlukatın hepsinin dönüşü Allah’adır.

(1) Parantez içi birinci yazma nüshada yoktur.

Ayet: 84

(De ki: Allah’a, bize indirilene, İbrahim, İsmail, İshak, Yakup ve Esbat’a indirilene, Musa, İsa ve nebilere Rabblarından indirilmiş olanlara iman ettik. Onların hiçbirisi arasında yarım yapmayız. Ve biz sadece ona teslim oluruz.)Geçmişteki ayetlerde, bir takım dinleri ve şeriatleri, insanların onlar hakkındaki çekişmelerini ve tereddütlerini zikrettikten sonra, Resul’üne (s.a.v.) böyle söylemesini emretti.

Ayet: 85

(Her kim İslam’dan başka bir din ararsa, kesinlikle ondan kabul edilmeyecektir ve o ahirette hüsrana uğramışlardan olur).Bu ayet aralarında Haris bin Süveyd el-Ensari’nin bulunduğu İslam’dan çıkıp, Medine’den Mekke’ye kafirler olarak dönen oniki kişi hakkında inmiştir.

Ayet: 86

(İman ettiklerinden ve Resul’ün hak olduğuna şهادette bulunduklarından sonra, onlara açık deliller gelmiş olduğu halde kafir olan bir topluluğu Allah nasıl hidayete erdirir.)Bu cümle lafız olarak soru cümlesi, ancak anlam itibariyle red ve inkar cümlesidir. Yani; Allah böylesi kavmi hidayete erdirmez. (Halbuki Allah zalimler guruhunu hidayete erdirmez.)

Ayet: 89

(İşte onlar, onların cezaları, Allah’ın, meleklerin ve tüm insanların lanetinin onların üzerine olmasıdır.)

Ayet: 88

(Orada ebedi olarak (kalacaklardır.) Ne onlardan azap hafifletilir, ne de onların (yüzüne) bakılır.

Ayet: 89

Haris bin Süveyd kafirlere katılınca, İslam'dan döndüğüne pişman oldu ve kavmine:Allah Resul'üne (s.a.v.) sorun, benim için tevbe mümkün mü? diye haber saldı. Onlar da bunu yaptılar. Bunun üzerine Allah (ancak bundan sonra tevbe edenler ve (nefislerini) ıslah edenler başka. Şüphesiz Allah çok affedici çok merhametlidir) onun yaptığını bağışlar. Kavminden biri bu ayeti alarak ona götürdü ve okudu. Haris, vallahi bildim bileli sen dosdoğru kişisin. Şüphesiz Allah Resul'ü (s.a.v.) senden daha doğru, şüphesiz Haris Medine'ye döndü ve müslüman oldu. Üstelik İslam'ı güzel yaşayanlardan oldu.

Ayet: 90

(Şüphesiz ki imanlarından sonra kafir olanlar, sonra küfrü çoğalanlar... Onların tevbeleri kabul edilmeyecektir. Onlar işte asıl sapıklar onlardır.) Katade ve Hasan der ki: Bu ayet yahudiler hakkında inmiştir. Çünkü yahudiler kendi nebilerine imandan sonra İsa'yı (a.s.)ve İncil'i inkar ettiler. Sonra Muhammed (s.a.v.) ve Kuran'ı inkar etmek suretiyle küfürlerini artırdılar.1

(1) Bkz:Esbab en-Nüzül, El-Vahidi; s. 148; Taberi:6/578, 579; ed-Dürrü'l-mensur.

Ebu'l-Aliye der ki; yahudi ve hristiyanlar hakkında inmiştir. Onlar, Muhammed'in (s.a.v.) niteliklerini ve sıfatlarını kitaplarında Muhammed'in (s.a.v.) niteliklerini ve sıfatlarını okuduktan ve ona inandıktan sonra onu gördüklerinde inkar ettiler. Sonra küfürleri, yani küfür hallerinde günahları arttı.

Mücahid der ki; bütün kafirler hakkında inmiştir. Allah'ın onları yarattığını kabul ettikten sonra ona ortak koştular. Sonra küfürleri arttı. Yani; ölüp helak olana kadar küfürlerinde ısrar ettiler.2

(2) Bkz.: Ed-Dürrü'l-Mensur: 2/258-259; Esbab en-Nüzul: s. 148.

Hasan der ki:Her ayet inişinde onu inkar ettiler, böylece inkarları küfürleri arttı. Denildi ki; küfürleri "Muhammed'in zamanın felaketlerine çarpılmasını gözetliyoruz" demeleri sebebiyle artmıştır.

Kelbi der ki: haris bin Süveyd'in "arkadaşı hakkında inmiştir. Haris İslam'a geri dönünce onlar inkar üzere kaldılar ve: Bize uygun olduğunu gördüğümüz sürece kafirlik üzere kalacağız. İslam'a dönmek istediğimizde bize de Haris'e inen ayetten iner. Allah Resul'ü (s.a.v.)Mekke'yi fethettiğinde onlardan İslam'a dönenlerin tevbesi

kabul edildi. Onlardan kafir olarak ölenler hakkında da: “Şüphesiz inkar edenler ve inkarları üzerine ölenler.... Onların tevbeleri kabul edilmeyecektir. Onlar sapıkların ta kendileridir” ayeti indi.

Şayet: Allah tevbe edenin tevbesini kabul edeceğini vaad etmişken bu ayetteki; “Onların tevbeleri kesinlikle kabul edilmeyecektir...” sözünün anlamı nedir? diye sorulacak olursa, bu şöyle cevap verilir. Anlamı: (Ölümle karşı karşıya gelmeleri durumunda İslam’a dönerlerse)³ kabul edilmeyecek şeklindedir. Bunu şu ayet de ifade eder:

“Tevbe, kötülükleri işleyip, sonra da ona ölüm geldiğinde “şimdi tevbe ettim” diyenler için değildir.”

(Nisa: 4/18)

İslam’a tekrar dönmekten geri durdular ve Muhammed’i gözetliyoruz. Şayet zaman ona yardım ederse dinine döneriz dediler. Bu onlardan kabul edilmeyecektir. Çünkü onlar onu gerçekleştirmiş değiller, durumu gözetleyicidirler. Asıl sapıklar onlardır.

(3) Bunun arapça aslı; “Raceu fi hali’l-muayene”dir. Ancak bu 2. yazma nüshada “iza vakau fi’l-haşrace” şeklinde geçmektedir. Anlamı ölüm hırıltısıyla hırıldama esnasında şeklindedir.

(Şüphesiz ki kafir olanlar ve kafirlik üzere ölenler, onlardan yeryüzü dolusu) yani doğusundan batısına tüm yeryüzünü dolduracak miktardaki (altını) buradaki “zeheben”; altın olarak kelimesi temyiz olmak üzere mansup yapılmıştır. Yani daha önce geçen “yeryüzü dolusu” şeyin ne olduğunu açıklamak üzere getirilmiştir. Böylesi bir kelimenin cümledeki yeri ise mansuptur. “İşrune dirhemen” yirmi dirhem ifadesi de böyledir. Yirmi sayısından sonra gelen dirhem kelimesi o yirminin cinsini açıklamaktadır. Dolayısıyla mansup bir temyiz olmaktadır. (onu feda etse dahi) “velev” etse dahi anlamı vermektedir. Bir görüşe göre buradaki vav harfi fazlalıktır. Buna göre anlam: “Onu feda etse” şeklindedir. (Onlardan kabul edilmeyecektir) İşte onlar, onlar için acı verici bir azap vardır. Onların hiç yardımcıları da yoktur.)

Bize Abdulvahid bin el-Melihi, O’na Ahmed bin Abdullah en-Nuaymi, O’na M. bin Yusuf, O’na M. bin İsmail, O’na M. bin Beşar, O’na /ander, O’na Şube, O’na Ebu İmran, O’na da Enes bin Malik (r.a.)’in aktardığına göre Allah Resul’ü (s.a.v.) şöyle buyurdu:

“Allah (c.c.) kıyamet gününde Cehennem’liklerin en hafif azap görenine der ki: ‘Dünyada bulunan herşey senin olsaydı, bu azaba karşılık onu feda eder miydin?’” O da:

“Evet”, der. Allah (c.c.):

“Ben senden, Adem’in Sulbünde (kaburga kemiğinde) iken daha kolayını, bana hiçbir şeyi ortak koşmamamı istedim. Ancak inat edip bana eş koştun.”¹

(1) Hadisi Buhari, Kölelik kitabı, hasap günü hakkında tartışan azap çeker babı; 11/400, Cennet ve Cehennem’in sıfatı babı; (11/416), Enbiya kitabı, Adem ve zürriyetinin yaratılışı babında; Müslim, münafıkların sıfatları ve hükümleri kitabı, Kafirin yeryüzü dolusu altını kurtulabilmesi için feda etmeyi istemesi babında; (no: 2805) 4/2160; Müellif Şerhus-Sünne’de; (15/242) rivayet etmiştir.

(Birr’e) yani; Cennet’e. Bunu ibni Abbas, ibni Mesut ve Mücahid söylemiştir. Mukatil bin Hayyan; takvaya, demiştir. Denildi ki:Allah’a itaat derecesine. Denildi ki:Hayırlara. Hasan der ki:Dindar insanlar olmaya ulaşmak.

Bize M. bin Abdullah es-Salihi, O’na Ebu Bekir Ahmed bin el-Hasen el-Hayri, O’na Hacıb bin Ahmed et-Tusi, O’na Muhammed bin Hammad, O’na Ebu Muaviye, O’na A’meş, O’na Şakik, O’na Abdullah’ın haber verdiği göre Allah Resul’ü (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Doğruluğa tutunun. Çünkü doğruluk iyiliğe götürür. İyilik de Cennet’e ulaştırır. Bir adam sürekli doğru olur ve onun için gayret gösterir. Bir süre sonra Allah (c.c.) katında “Sıddık; dosdugru” olarak yazılır. Yalandan da kaçının. Çünkü yalan günahlara götürür. Günahlar da Cehennem’e ulaştırır. Bir adam sürekli yalan söyler ve yalan söyleme hususunda gayret gösterir. Bir süre sonra Allah (c.c.) katında “kezzab; yalancı”¹ yazılır.”

(1) Bu hadisi Buhari Edep kitabı, Allah’ın; Ey iman edenler Allah’dan sakının ve sadıklarla bereber olun, sözü babında, (10/507); Müslim Birr ve Sıla kitabı, yalanın kötü, doğruluğun iyi oluşu babında, (no: 2607) 4/2013; Müellif Şerhu’s-Sünne’de; (13/152) rivayet etmiştir.

(Sevdiklerinizden infak etmedikçe kesinlikle ulaşamazsınız.) Yani size en sevimli mallarınızdan. Dahhak ibni Abbas’tan bundan maksadın zekatı ödemek olduğunu nakletmiştir.

Mücahit ve Kelbi, bu ayeti zekatı bildiren ayet neshetmiştir. Hasan der ki:Bir meyva dahi olsa. Müslümanın verirken Allah rızasını arzuladığı her harcama birrdir. Ata der ki:Siz sıhhatli ve cimri iken sadaka verip infak etmedikçe birr’e yani dindarlık ve takva şerefine ulaşamazsınız.

Bize Ebi’l-Hasen es-Serahsi, O’na Zahir bin Ahmed, O’na Ebu İshak el-Haşimi, O’na Ebu Musab, O’na Malik, O’na İshak bin Abdullah bin Ebi Talha, O’na da Enes bin Malik şöyle anlatmıştır:Ebu Talha el-Ensari Medine’li Ensar’dan malı en çok olan kişiydi. En çok hoşlandığı ise

Biyruha denilen arazisiydi. Mescidin kible istikametinde bulunuyordu. Allah Resul'ü (s.a.v.) buraya zaman zaman girer ve hoş suyundan içerdi. Enes der ki: Bu ayet inince Ebu Talha (r.a.) Allah Resul'ünün yanına geldi ve dedi ki:

“Ey Allah Resul'ü (s.a.v.) Allah kitabında; “sevdiklerinizden infak etmedikçe birre ulaşamazsınız” buyuruyor. Mallarımın bana en hoş olanı Biyruha'dır. Bunu, Allah katında benim için bir tasarruf ve beni birr'e ulaştıracak bir sebep olmasını umarak, Allah rızası için sadaka veriyorum. İstedğin yere harca ey Allah Resul'ü (s.a.v.)”.

“Aferin, bravo. Bu kazançlı bir mal” dedi. Bir rivayete göre: “Bu kazançlı bir malmış. O'nun için söylediğini duydum. Ben onu, akrabalarına infak etmen görüşündeyim” buyurdu. Ebu Talha:

“Öyle yapayım ey Allah Resul'ü (s.a.v.)” dedi ve O'nu akrabaları ve amca oğulları arasında pay etti.¹

(1) Hadisi; Buhari, Zekat kitabı, akrabalara zekat babı; 3/325, Vekalet kitabı, Adamın vekiline; “malı uygun gördüğün yere koy demesi” babı; 4/493, Tefsir, Ali İmran suresi tefsiri kitabı, “sevdiklerinizden infak etmedikçe...” ayeti babı; 8/223, vasiyetler kitabı ve içecekler kitabında; Müslim Zekat kitabı, akrabalara harcamanın ve sadakanın fazileti babında; (no: 998) 2/693; Müellif Şerhu's-Sünne'de (6/189- 190) rivayet etmiştir.

Mücahid'den şöyle dediği rivayet edilmiştir; Ömer bin Hattab (r.a.) Celula'nın fethedildiği gün, ona oranın cariyelerinden bir cariyeye alması için Ebu Musa el-Eşariye bir mektup yazdı. Ömer'e cariyeye getirildiğinde çok haşuna gitti, Allah (c.c.): “Sevdiklerinizden infak etmedikçe Birr'e ulaşamazsınız” buyuruyor, dedi ve onu azat etti.²

(2) Ed-Dürrül-Mensur suyutı: 2/260. İmam suyutı, rivayeti Abdullah bin Humeyd, ibni Cerir ve ibni Münzire nisbet etmiştir.

Hamza bin Abdullah bin Ömer der ki: Babam Abdullah bin Ömer'in (r.a.) aklına: “Sevdiklerinizden infak etmedikçe.....” ayeti geldi. Ve dedi ki; “Allah'ın (c.c.) bana verdiklerini düşündüm ve filan cariyemden daha hoşuma gideni bulamadım. O hürdür, dedi. Abdullah bin Ömer (r.a.) der ki: Allah için ayırdığım şeyden dönecek olsaydım onunla nikahlanırdım.”³

(3) Hadisi Taberi ibni Ebi Nüceyhın Mücahid'den rivayeti yoluyla rivayet etmiştir. 6/588. Ayrıca bkz.: El-Kafi es-Şaf, İbni Hacer; s. 27; Ed-Dürr el-Mensur: 2/260.

(Her ne şey infak ederseniz, şüphesiz Allah onu bilir) yani; onu bilir ve mükafatını verir.

Ayet: 93

(Bütün yiyecekler -İsrail'in kendi nefesine haram kıldığı şeyler müstesna- İsrailoğullarını Tevrat inmeden önce helal idi.)Bu ayetin iniş sebebi şudur; Yahudiler Allah Resul'üne (s.a.v.):

“Sen İbrahim'in (a.s.) dini üzere olduğunu mu sanıyorsun. Oysa O, devenin etini yemez sütünü içmezdi. Sen ise bunları yiyor, içiyorsun. Öyleyse sen onun dininden değilsin” dediler. Allah Resul'ü (s.a.v.):

“Bu İbrahim'e (a.s.) helal idi” dedi. Onlar:

“Bize bugün haram olan tüm şeyler, Nuh ve İbrahim (a.s.) zamanından bize kadar zaman içinde de haram idi”, dediler. Allah da (c.c.) bu ayeti indirdi.¹

(1) Bkz.:El-Bahr el-Muhit; 3/2; Esbab en-Nüzul s. 148.

(Bütün yiyecekler israiloğullarına helal idi.)Leş ve kan dışındakiler kastedilmektedir. Çünkü bunlar hiçbir zaman helal değildi.

(Ancak İsrail'in)Yani; Yakub (a.s.) (kendi nefesine) Tevrat indirilmeden önce (haram kıldığı istisna). Yani; durum, İbrahim'e (a.s.) deve eti ve sütünün haram olduğunu söyleyenlerinki gibi değildir. Aksine herşey İbrahim'e de (a.s.), israil oğullarına helal idi. İsrail'in kendi nefesine haram kılması ise Tevrat'ta bunların haram olduğuna dair birşey yoktur.

Yakup (a.s.)'ın kendi nefesine haram kıldığı yiyeceğin ne olduğu ve neden haram kıldığı hususunda farklı görüşler vardır: Ebu'l-Aliye, Ata, Mukatil ve Kelbi der ki; bu yiyecek deve sütü eti ve sütü idi. Rivayet edilir ki; Yakup (a.s.) ağır bir hastalığa yakalandı ve bu hastalığı uzun sürdü. Allah (c.c.)'ın onu şifa vermesi durumunda en çok sevdiği yiyecek ve içeceği kendisine yasaklayacağına dair adak adadı. En çok sevdiği yiyecek deve eti, içecekse deve sütü idi. Şifa bulunca bunları kendisine yasakladı.

İbni Abbas, Mücahid, Katade, Süddi ve Dahhak ise şöyle dediler: Yakup (a.s.)Irkun-Nesa (siyatik) hastalığına tutulmuştu. (Cüveybir ve Mukatil'in Dahak'tan rivayetine göre ağrımalarının sebebi bu idi.) Yakup (a.s.), Allah (c.c.) ona oniki çocuk bağışlar ve Kudüs'teki Beytil Mukaddese sağlıklı olarak varırsa bu çocukların sonuncusunu kesmek suretiyle kurban etmeyi adanmıştı. (Meleklerden)2 bir melek onu karşıladı ve: “Ey Yakup!Sen güçlü bir adamsın, güreşebilir misin?” dedi.

(2)1. yazma nüshada bu yoktur.

Güreşe tutuştular. Ancak hişbiri diğeri ni yıkamadı. Melek ona bir göz kırttı ve Yakup bundan siyatik hastalığı kaptı. Melek sonra ona:“Ben valahi seni yıkmak isteseydim yıkardım. Ancak bu şekilde sana göz kırttım ve hasta ettim. Ćünkü sen Beytül Mukaddese sağlıklı olarak ulaştığın taktirde son evladını keseceğine dair adak adamıştın. İşte Allah bu şekilde seni hasta yapmak suretiyle senin iřin bir ĉıkıř yolu yaptı.” Yakup (a.s.) oraya ulaştığında meleğin dediğini unuttu ve kırıp hasta etmeyi, adağının yerine gelmesi iřin yaptım. Artık adağın yerine geldikten sonra ĉocuđuna hişbir řey yapamazsın.

İbni Abbas (r.a.), Mücahid, Katade ve Süddi şöyle söylemişlerdir:Yakup kardeşi İsa’dan kaçarak Harran’dan Beytül Mukaddese doğru göneldi. Yakup güçlü bir insandı. Yanına bir melek geldi. Yakup onu hırsız sanarak onunla dövüşe tutuştu. Ancak melek onun dizini yaraladı. Sonra, Yakup (a.s.)ona bakakalır bir halde göğe doğru yükseldi ve O’na siyatik hastalığı mikrobu gönderdi. Yakup (a.s.) bu sebeple ĉok belalara ve acılara maruz kaldı. Geceleri acıdan dolayı uyuyamıyor, ĉıđlıklarla sabahlıyordu. Yakup (a.s.)Allah (c.c.) O’na şifa vermesi durumunda ne kemik ne de kemikli yemek yemeyeceğine dair yemin etti. şifa bulunca bunu kendisine yasakladı. Artık oğulları etteki kemikleriayırp atarlar onu kesinlikle yemezlerdi.

Cüveybir Dahhak’tan, O da ibni Abbas’tan şöyle nakleder: Yakup (a.s.) siyatik hastalığına yakalanınca doktorlar ona deve etinden kaşınmasını tavsiye ettiler. O da bunu kendisine yasakladı.

Hasan der ki: İsrail (a.s.), Allah’a ibadet olarak kendisine deve etini yasakladı. Allah’tan (c.c.)buna izin vermesi işin dua etti. Allah da (c.c.) bunu evlatlarına haram kıldı.1

(1) Bu görüşler işin bkz.:Ed-dürrül-Mensur: 2/263, 264.

Tevrat’ın inmesinden sonra bu yiyeceğin durumu konusunda da farklı görüşler vardır. Süddi der ki:Allah (c.c.) Tevrat’ta, daha önce haram kılınan yiyecekleri haram kılmıştır. Atiyye şöyle der:Bunlar sadece İsrail’in kendisine ve oğullarına yasaklamasıyla haram oldu. Ćünkü O; Allah bana řifa verirse hişbir evladım onu yemesin, demişti. Bu nedenle bunlar Tevrat’ta haram kılınmadı. Kelbi der ki: Allah onlara bu yiyecekleri Tevrat’ta haram kılmadı. Zulümleri sebebiyle bunlar Tevrat’tan sonra yasaklandı. Nitekim Allah (c.c.) şöyle buyurur:

“Yahudilerin (nefislerine) zulmetmeleri nedeniyle, onlara helal kılınmış şeyleri yasakladık.”(Nisa: 4/160)

Yine Allah (c.c.):

“Yahudilere de her tırnaklı hayvanı yasakladık.... Saldırganlıkları sebebiyle onları cezalandırdık ve biz kesinlikle (sözümüzde) doğrularız.” (Enam: 6/146)

İsrailoğulların her büyük günah işlemede Allah onlara, ya güzel bir yiyeceği yasaklar ya da onlara ölüm yağdırırdı.

Dahhak der ki:Bunlardan hiçbirini dinen yasak değildi. Bunlar Tevrat'ta da haram kılınmamıştır. Onlar sadece atalarına uymak suretiyle bunları kendilerine haram kıldılar. Sonra da bunu Tevrat'a nisbet ettiler. Allah da (c.c.) onları bu ayetin devamıyla yalanlardı.

(De ki)Ey Muhammed!(Eğer doğrular iseniz Tevrat'ı getirin de) meselenin sizin dediğiniz gibi getirmedi. Allah da (c.c.) şöyle buyurdu:(“Ondan sonra her kim Allah adına yalan iftira atarsa, işte onlar zalimlerin ta kendileridir.”)

Ayet: 94

(De ki: Allah doğru söyledi. Öyleyse dosdoğru ve Allah'ı birleyici olarak İbrahim'in (a.s.) dinine uyun. O ortak koşuculardan değildi.)İbrahim'in (a.s.) dinine uymayı emretmesi, O'na uymakta aynı zamanda Muhammed'in (s.a.v.) dinine uymak anlamı olduğundandır.

Ayet: 96

(Şüphesiz, insanlar için ilk tesis edilmiş olan ev. Mekke'deki mübarek ve alemler için hidayet olanıdır)1 Bu ayetin iniş sebebi şudur:Yahudiler: Mescidi Aksa bizim kiblemizdir. O Kabe'den daha üstün, daha eskidir, peygamberlerin hicret beldesidir, dediler. Müslümanlarsa; aksine Kabe daha üstündür, dediler. Bunun üzerine Allah (c.c.) bu ayeti indirdi.

(1) Kabe-i Muazzama.

(Onda açık alametler, İbrahim'in makamı vardır.) Bu üstünlüklerin hiçbirisi Mescid-i Aksa için yoktur.

Bu, “ilk ev” konusunda alimlerin farklı görüşleri vardır.

Bazıları şöyle demiştir:Bu, gök ve yerin yaratılması esnasında su üzerinde ortaya çıkan ilk evdir. Allah (c.c.) onu yeryüzünden ikibin yıl önce yaratmıştır. Yapısı su üzerinde beyaz köpük şeklinde idi. Daha sonra yeryüzü bunun altında yayılarak oluştu. Bu Abdullah bin Ömer, Mücahid, Katade ve Süddi'nin görüşüdür.

Bazıları da şöyle dedi: Bu, yeryüzü üzerine kurulan ilk evdir. Ali bin Hüseyin'den şöyle rivayet edilmiştir:Allah (c.c.) arşın altında, Kuran'ın “El-beyt el-Ma'mur; bina edilmiş ev” diye isimlendirdiği bir ev yarattı. Meleklerle ona tavaf etmelerini emretti. Sonra yeryüzünde bulunan meleklerle, onun biçiminde ve büyüklüğünde bir ev yapmalarını emretti.

Onlar da onu bina ettiler. Bina edenin ismi Durah'tır. Allah (c.c.), gökteki meleklerin el-Beyt el-Mamuru tavaf ettikleri gibi, yerdeki meleklerin de bunu tavaf etmelerini emretti.

Rivayet edilir ki: Melekler onu, Adem (a.s.) yaratılmadan iki bin yıl önce bina ettiler. O'nu tavaf ediyor onu Hacc ediyorlardı. Adem (a.s.) de onu Hacc edince melekleri Haccın kabul olsun, Ey Adem! bu evi biz senden ikibin yıl önce Hacc ettik dediler. İbni Abbas'tan (r.a.) onun şöyle dediği rivayet edilir. Ayetteki evden maksat, Adem'in (a.s.) yeryüzünde ilk inşa ettiği evdir. Denildi ki; O, (yeryüzünde)¹, insanlara bir hidayet olarak konulan ilk mübarek evdir. Bu, Ali bin Ebu Talip'ten rivayet edilmiştir. Dahhak der ki: O, bereketin konulduğu ilk evdir. Denildi ki; İnsanların ona hacc etmeleri için konulmuş ilk evdir. Denildi ki; insanlara kible yapılan ilk evdir. Hasan ve Kelbi derler ki; anlamı, onda Allah'a ibadet edilmesi için, insanlara konulmuş ilk mescit ve mabettir. Örneğin; "Allah'ın, yüceltilmesi ve isminin anılması için izin verdiği evlerde...." ayetindeki evlerden maksat mescitlerdir.²

(2) Bkz.: Taberi: 7/19-22. Alimler genelde bu son görüşü tercih etmişlerdir.

Bize Abdulvahid el-Melihi, O'na Ahmed bin Abdullah en-Nuaymi, O'na M. bin Yusuf O'na M. bin İsmail, O'na Musa bin İsmail, O'na Abdulvahid, O'na A'meş, O'na İbrahim bin Yezid et-Teymi, O'na babası şöyle anlattı. Ebu Zerri (r.a.) işittim, diyordu ki:

"Ey Allah Resul'ü (s.a.v.); yeryüzünde ilk inşa edilen hangi mescittir?"

"Mescidi Haram'dır. (Kabe)" buyurdu.

"Sonra hangisi?" dedim.

"Mescid-i Aksa" buyurdu.

"Aralarında ne kadar var?" diye sordum. Dedi ki:

"Kırk yıl. Sonra, namaz vakti geldiğinde nerede isen orada kıl. Çünkü asıl fazilet ve sevap öyle yapmaktır."³

(3) Bu hadisi Buhari, Enbiya kitabı, bize Musa bin İsmail anlattı, babında: 6/407; Müslim, mescitler kitabı, Namaz kılınan, yerler babında; (no: 520) 1/370 rivayet etmiştir.

(Bekke'de olan). Bir grup alim; bu bizzat Mekke'dir, demişlerdir. Bu Dahhak'ın da görüşüdür. Çünkü araplar "be" ile "mim" harflerinden herbirini diğerinin yerinde kullanırlar. Örneğin; "Sebbe'de resehu" "Semmede resehu" cümleleri başını kel etti veya saçını tarayıp ısladı anlamına gelir. Yine; "Darbetün lazım" terkibi de, "Darbetün lazib" terkibi de, zorunlu ve kaçınılmaz bir vuruş anlamına gelir.

Bazıları: Bekke sadece Ka'b binasının olduğu yer, Mekke ise Mekke beldesinin tümüdür, demişlerdir.

Denildi ki: Bekke bina ve tavaf edilen sahadır. Bekke olarak isimlendirilmesi, insanların orada yığılması,¹ birbirlerine kalabalık yapmaları, birbirlerinin önünde namaz kılıp birbirlerinin önünden geçmeleri sebebiyledir.

(1)Bu 1. yazma nüshada yoktur.

Abdullah bin Zübeyr der ki: Bekke diye isimlendirilmesi, zalimlerin boyunlarını kırması nedeniyledir. Nitekim Allah oraya zarar vermek isteyen her zalimin boynunu kırmıştır.

Mekke olarak isimlendirilmesi ise, suyunun az olması nedeniyledir. Örneğin; "Mekke el-fasilü dıra ummihi, imtekkehu" denilirken, fosil (sütten kesilmiş yavru deve veya dana) anasının sütünü kuruttu, anlamı kastedilir. Mekke aynı zamanda; "ümmü Rahim; Rahmetin anası" diye de isimlendirilir. Çünkü oraya sürekli rahmet iner.

(Bereketli olarak) mubareken kelimesi hal olmak üzere mansup yapılmıştır. Anlamı: Bereket sahibi olaraktır. (Ve alemler için bir hidayet olarak.) Çünkü O müminlerin kıblesidir. (Orada apaçık alametler vardır.) İbni Abbas bunu tekil olarak; "Ayetün beyyinetun" apaçık bir alamet şeklinde okumuştur. Bununla, hemen ardından ne olduğu açıklanan "İbrahim'in makamı" kastedilmiştir. Diğerleri ise bunu; "Ayatün beyyinatün; apaçık alametler," şeklinde çoğul olarak okumuşlardır. Buna göre, daha sonra zikredilen İbrahim'in makamı onun üzerine çıktığı (taşır.)¹ Onda ayaklarının izi var idi. Ellerle çok meshedildiğinden bu zamanla kayboldu. Diğer alametler Hacerül-esved (siyah taş), zemzem ve Hacc ibadetinin yapıldığı tüm yerlerdir.

(1)Bu 1. yazma nüshada yoktur.

Denildi ki: İbrahim'in makamı haremın tümüne denir. Kabeyle ilgili alametlerden bazıları, kuşların onun üstünde uçmamaları, yırtıcı hayvanın avını kovalarken av harem bölgesine girdiğinde onu terketmesidir. Mekke, nebilerin, resullerin, velilerin ve salihlerin uğradığı, ibadet ve sadakanın sevabının yüzbin katıyla verildiği yerdir.

Bize Abdulvahid el-Melihi, O'na Ebu Muhammed el-Hasen bin Ahmed el-Mahledi, O'na Ebu'l-Abbas Muhammed bin İshak Es-Sirac, O'na Ebu Musab Ahmed bin Ebu Bekir ez-Zühri O'na Malik bin Enes, O'na Zeyd bin Rebah ve Ubeydullah bin Ebi Abdullah, her ikisine Ebu Abdullah el-Eğarr, O'na Ebu Hureyre şöyle haber verdi: Allah Resul'ü (s.a.v.) şöyle

buyurdu: “Bu mescidimdeki (mescidi Nebi)bir namaz, mescidi haram (Kabe) hariç diğer mescitlerde kılınan bin namazdan daha faziletlidir.1

(1) Bu hadisi Buhari, Mekke ve Medine mescidinde namaz kitabı, Mekke ve Medine mescitlerindeki namazın fazileti babında, (no: 1395) 2/1013; Müellif Şerhu’s-Sünne’de; (2/335) rivayet etmiştir.

(Her kim oraya girerse)kendisiyle çekişilmekten dahi (emniyette olur)Bu özellik İbrahim’in (a.s.)duası sebebiyle olmuştur. Nitekim O; Rabbım bu beldeyi emin kıl, diye dua etmişti. Cahiliyye döneminde araplar birbirlerini öldürür, birbirlerine saldırıda bulunurlar, ancak kim Harem bölgesine girerse bunlardan emniyette olurdu. Hasan, Katade ve çoğu müfessirlere göre ayetin anlamı böyledir. Nitekim Allah (c.c.):

“Görmüyorlar mı, biz -etraflarındaki insanlar kaçırılıp götürülürken-(Mekke’lilere) emin bir Harem bölgesi yaptık”(Ankebut: 29/67) buyurmaktadır. Denildi ki; anlamı, her kim oraya, kaza edilen umre senesinde, Allah Resul’ü (s.a.v.) ile birlikte girerse emniyette olur, şeklindedir. Nitekim Allah (c.c.):

“Andolsun ki Allah’ın izniyle Mescid-i Haram’a emin bir şekilde gireceksiniz”(Fetih: 48/27) buyurur. Denildi ki; bu cümle emir anlamında haber cümlesidir. Buna göre cümlenin takdiri (bu anlama olması gereken yapısı) şu şekildedir: Her kim oraya girerse onu emniyette kılın. Aynı uslup şu ayette de vardır:

“..... Artık Hacc’da cima da yoktur, fasıklıklar da yoktur, tartışma da yoktur.” (Bakara: 2/197)

Yani cima, fasıklık ve tartışma yapmayın hatta bazı alimlere göre kısas veya hadd olarak öldürülmeyi hak eden kişi hareme sığırsa orada cezası verilmez. Ancak yedirilmez. Alış-veriş yapılmaz. Böylece oradan çıkmaya zorlanır. Çıkınca ceza uygulanır. Bu, ibni Abbas ile Ebu Hanife’nin görüşüdür. Bazı alimlere göre de şeran vacip olan bir ceza orada uygulanır. Ancak suçu haremde işleyen kişinin cezası, tüm alimlere göre haremde verilebilir. Denildi ki:Anlamı:Her kim, oraya saygı göstererek, Allah’a ibadet ederek girerse, kıyamet günü azaptan emin olur.

(Onun yoluna gücü yeten kimseler üzerine de o Beyti haccetmek Allah için bir haktır.) Yani Beyti haccetmek insanlar üzerine Allah için farzdır, vaciptir. Hacc kelimesini Ebu Cafer, Hamza, Kesei ve Hafs “ha”nın kesresiyle, “Hıcc” olarak okudular. Diğerleri ise onun fethasıyla, “Hacc” olarak okudular. Bu hicazlıların lehçesidir. Her ikisi de fasih lehçelerdir. Anlamları birdir.

Hacc İslam'ın rükunlerinden, temellerinden biridir. Bize Abdulvahid bin Ahmed el-Melihi, O'na Ahmed bin Abdullah en-Nuaymi O'na M. bin Yusuf, O'na M. bin İsmail, O'na Abdullah bin Musa, O'na Hanzala bin Ebu Süfyan, O'na İkrime bin Halid, O'na İbni Ömer (r.a.) şöyle aktardı: Allah Resul'ü (s.a.v.) dedi ki: "İslam şu beş şey üzerine inşa edilmiştir. Allah'dan başka ilah olmadığına, Muhammed'in (s.a.v.) Allah'ın Resul'ü olduğuna şehadet etmek, namaz kılmak, zekat vermek, hacc ve ramazan orucu."1

(1) Bu hadisi, Buhari, İman kitabı, Duanız imanınızdır babında (1/49); Müslim İman kitabı, İman'ın rükunleri babında (no: 19) 1/45; Müellif Şerhu's-Sünne'de 1/17 rivayet etmiştir.

Alimler derler ki: Hacc'ın bir kişiye farz olması için şu beş şartın onda gerçekleşmesi gerekir: İslam, akıl, ergenlik, hürriyet ve gücü yetme. Dolayısıyla kafire ve deliye hacc farz değildir. Kendileri yapsalar dahi kabul olmaz. Çünkü kafir kafirliği nedeniyle ibadet etmeye ehil değildir. Mecnunun da yaptıklarının herhangi bir hükmü yoktur. O yaptıklarından sorumlu değildir. Hacc çocuk ve köleye de vacip değildir. Akledebilen yaştaki çocuk veya kölenin haccetmesi durumunda onların bu haccları kabul olur. Ancak bu nafile hacc olmuş olup farz olan hacc onlardan düşmez. Dolayısıyla çocuk ergenlik yaşına vardığında veya köle azat edildiğinde; haccın farz oluşunun şartları da onlarda gerçekleşirse, onların ikinci defa haccetmeleri gerekir.

Gücü yetmeyene hacc farz değildir. Çünkü Alah (c.c.), tefsiri sadedinde olduğumuz ayette; "Onun yoluna gücü yeten" buyurmuştur. Bununla birlikte bu kişi şartları zorlayarak haccederse farz olan hacc onun sorumluluğundan düşer.

Güç yetme iki çeşittir. Birincisi: Kişinin bizzat kendisinin gücünün yetmesi. İkincisi: Onun başkası vasıtasıyla güç yetirmesi.

Biricisi: kendi kendine gitmeye gücünün yetmesi, azık ve bineğe sahip olmasıdır.

Bize Abdulvahid bin M. el-Kesei el-Hatib, O'na Abdulaziz bin Ahmed el-Halal, O'na Ebu'l-Abbas el-Esamm, O'na Rebi bin Süleyman, O'na Şafii, O'na Said bin Salim, O'na İbrahim bin Yezid, O'na M. bin Ubbad bin Cafer'in naklettiğine göre kendisi Abdullah bin Ömer'in (r.a.) yanında oturdu:

"Hacı kimdir?" diye sordu, O (s.a.v.):

"Saçı dağınık, güzel koku sürünmemiş kişi" diye cevap verdi. Ardından başka bir adam kalkarak:

“Ey Allah Resul’ü (s.a.v.)!Hangi hacı daha faziletlidir?” dedi. O da (s.a.v.):

“Bağırma ve akmadır (tavaf ve)” buyurdu. Ardından başka bir adam ayağa kalkarak:

“Ey Allah Resul’ü (s.a.v.)!(Haccın farz olması için güç yetirilmesi şart olan) yol nedir?” dedi. Allah Resul’ü (s.a.v.):

“Azık ve binektir” buyurdu.¹

(1) Bu hadisi Tirmizi Tefsir’de, Ali İmran suresi tefsirinde; (8/348) rivayet etmiş ve şöyle demiştir:Bu hadisi sadece İbrahim bin Yesid el-Havei el-Mekki’nin rivayetiyle biliyoruz. Bazı alimler onun ezber kuvveti yönü hakkında olumsuz konuşmuşlardır. Bu hadisi yine Şafii Tertib el-Müsned’de 3/284; ibni Mace Menasik kitabı, haccı farz kılıcı durumlar babında (no: 2896) 2/967; Darekutni Sünen’de 2/217; Müellif Şerhu’s Sünn’de; (7/14) rivayet etmiştir. Hafız ibni Hacer Telhis el-Habir’de şöyle der, (2/221): “Bu hadisin tüm senetleri zayıftır. Abdülhak der ki; bunun tüm senetleri zayıftır. Ebu Bekir bin el-Münzir der ki; bu hadis, peygamberin (s.a.v.) sözü olarak sabit olmamıştır. Rivayetlerden sahih olanı Hasan el-Basri’nin direk peygamberimizden mürsel olarak yaptığı rivayettir.

Konunun detayına gelince. Onunla hacca girdilebilecek bineği bulması, gidip gelene kadar ailesinin ve bakmakla yükümlü olduğu kişilerin harcamalarından ve borçtan başka, gidiş geliş azığını bulması, ayrıca o belde insanının o istikamete gitmek üzere çıkmayı adet edindikleri normal bir zamanda çıkacak yol arkasını bulması şarttır. Ancak onlar çıkışı geciktirirler ve günlük olarak normalde alınan mesafeden daha fazla yol katetmek zorunda kalırlarsa, (o vakitte)¹ Hacca çıkmaları gerekmez. Yolun da emniyetli olması şarttır. Şayet müslüman ve kafir bir düşmandan veya hırsız eşkiyadan korku varsa hacc gerekmez. Yol üzerindeki yerleşim bölgelerinde, oradan yiyecek ve içecek temin edilecek şekilde, insanların bulunması şarttır. Ancak kuraklık zaman, olması veya sel nedeniyle ahalisi dağılmışsa hacc farz olmaz. Ulaşım vasıtası bulmamakla birlikte yürüyebiliyorsa veya azığı yok, ancak yolda onu kazanması mümkünse, ona da hacc farz değildir. Ancak bunu yapsa dinen hoş birşeydir. İmam Malik’e göre, bu durumdaki kişiye hacc farzdır.

(1) 1. yazma nüshada yoktur.

Başkasıyla güç yetirme ise; adamın kendi başına gitmekten aciz olması, ancak başkasının yardımıyla gidebilme imkanının bulunması demektir.

Örneğin kişi bedenen çökmüş veya geçmesinden umut kesilmiş bir hastalığa tutulmuşsa, ancak kendisinin yerine hacc etmesi için birisini kiralayacak kadar mala sahipse, bunu yapması farzdır. Malı yok, ancak oğlu veya yabancı birisi, onun yerine hacc edebileceğini söylemişse, onun doğruluğuna güveniyorsa bunu emretmesi gerekir. Başkasıyla güç yetirme durumunda da hacc farzdır. Çünkü haccın farz oluşu herhangi bir şekilde güç yetirmeye bağlıdır. Normalde bir kişi “filan’ın ev yapmaya gücü yeter” derken, insanlar bundan sadece, bizzat kendisinin güç yetirmesini değil, aynı zamanda gücü yetmeyenin, malı veya yardımcıları sebebiyle güç yetirmesi anlamı da anlısılır. Ebu Hanife’ye göre, yerine karşılıksız hacc yapabileceği söylenmesi durumunda, imam Malik’e göre yerine hacc durumunda mal şart koşulması durumunda, o kişiye hacc farz olmaz.

Bu durumda haccın farz olduğunu söyleyenlerin delili şu hadistir. Bize Ebu’l-Hasen es-Serahsi, O’na zahir bin Ahmed, O’na Ebu İshak el-Haşimi, O’na Ebu Musab, O’na Malik, O’na Şihab, O’na Süleyman bin Yesar, O’na Abdullah bin Abbas şöyle haber verdi; el-Fadl bin Abbas binek üzerinde Allah Resul’ünün (s.a.v.) ardında idi. Derken O’na (s.a.v.) Hasam kabilesinden bir kadın geldi. El-Fadl kadına kadın da ona bakışmaya başladılar. Allah Resul’ü (s.a.v.) el-Fadl’ın yüzünü diğer tarafa çevirdi. Kadın:

“Ey Allah Resul’ü (s.a.v.) Allah’ın kullar üzerine hacc farzı var. Babam binek üzerinde duramayacak derecede ihtiyar. Onun yerine hacc edeyim mi?” dedi. Allah Resul’ü (s.a.v.):

“Evet” buyurdu.¹

(1) Hadisi Buhari, Hacc kitabı, haccın vacipliği ve fazileti babı; 3/378, binek üzerinde duramayanın yerine haccetmek babı, Kadının erkeğin yerine haccetmesi babında; Müslim, Hacc kitabı, müzmin hasta olması gibi nedenlerden dolayı aciz olanın yerine haccetmek babında (no: 1334) 2/973; Müellif Şerhu’s-Sünne’de (7/25) rivayet etmiştir.

(Her kim inkar ederse şüphesiz Allah alemlerden zengindir (kimseye muhtaç değildir.) İbni Abbas, Hasan ve Ata der ki; Haccın farzlığını inkar ederse, Mücahid der ki: Allah ve ahiret gününü inkar ederse. Said bin Müseyyeb der ki: Bu ayet Mekke’ye hacc farz değildir, diyen yahudiler hakkında indi. Süddi der ki: O, hacc imkanlarına sahip olup da hacc etmeyen, sonra o hal üzere ölen kişidir. O haccı tepmiş inkar etmiş olur. Bize Ebu Said Ahmed bin İbrahim Eşşüreyhi, O’na Ebu İshak es-Salebi, O’na Ebu’l-Hasan el-Kelemati, O’na Ebu Bekir Muhammed bin

Ömer, O'na Sehl bin Ammar, O'na Yezid bin Harun, O'na Şerik, O'na el-Leys, O'na Abdurrahman bin Sabit, O'na Ebu Uname şöyle aktardı: Allah Resul'ü (s.a.v.) şöyle buyurdu: Bir kimseyi açık bir ihtiyaç, alıkoyucu bir hastalık ve zalim bir padişah alıkoymadığı halde haccetmezse, artık ister yahudi olarak ölsün, isterse hristiyan olarak.”¹

(1) Bu hadis, birbirine yakın lafızlarla birkaç sahabeden zayıf yollarla rivayet edilmiştir. İbnü'l-Cevzi bunu uydurma hadisler kitabında zikretmiş. Ukayli ve Darekutni: Bu şekilde sahih olarak rivayet edilen birşey yoktur, demiştir. İbni Hacer der ki: bu birkaç yoldan rivayet edilmiştir:

Birincisi: Bunu Said bin Mansur Sünnen kitabında, Ahmed, Ebu Ya'la ve Beyhaki “Şerik, O Leys bin Ebi Süleym'den, O İbni Sabit'tan, O da Ebi Üname'den” yoluyla rivayet etmişlerdir. Şerik'in ezberi zayıftır. Nitekim bu hadisi Süfyan onun aksine mürsel olarak rivayet etmiştir. Bunu Ahmed İman kitabında “Veki'den, O Süfyan'dan, O Leys'ten O da İbni Sabit'tan” yoluyla, sahabeyi zikretmeksizin mürsel olarak rivayet etmiştir. Bunu Ebu Ya'la “Şerik'ten, o da Leysten...” ancak başka bir yolla ilk isnattan farklı bir isnatla zikretmiştir.

İkincisi: Ali (r.a.) yoluyla Allah Resul'ünün (s.a.v.) sözü olarak şöyle rivayet edilmiştir: Her kim yol azığına ve Beytulah'a ulaştıracak bir bineğe sahip olur haccetmezse, artık yahudi veya hristiyan olarak ölmesinde bir mahzur yoktur. Bunu Tirmizi rivayet etmiş ve şöyle demiştir: Garip hadistir. İsnadı konusunda olumsuz şeyler söylenmiştir. İsnaddaki Haris zayıf bir rivayetçidir. Hacc Kitabı, Haccı terkeden hakkında gelen sert ifadeler babı; 3/541.

Üçüncüsü: Ebu Hureyre'den Allah Resul'ünün (s.a.v.) sözü şeklinde rivayet edilmiştir. Bunu ibni Adiyy, “Abdurrahman el-Katai'den, O da Ebu'l-Mehzem'den” yoluyla rivayet etmiştir. Her ikisi de hadisçiler tarafından rivayetleri terkedilmiş kişilerdir.

Bunun sahih yollu rivayetleri vardır. Ancak onlar Allah Resul'ünün değil sahabenin sözü şeklindedir. Said bin Mansur ve Beyhaki Ömer bin el-Hattab'dan onun sözü olarak rivayet etmişlerdir.

İbni Hacer şöyle devam etti: Sahabe sözü olarak rivayet edilen buna, İbni Sabit'ın mürsel olarak rivayet ettiği eklenirse bu hadisin aslının olduğu anlaşılır. Hadisdeki ifade haccı sadece terkeden hakkında değil, terketmeyi helal görerek terkeden hakkındadır. Böylece bu hadisin uydurma olduğunu iddia edenin hatalı olduğu ortaya çıkmıştır. Vallahu alem.

Telhis el,habir: 2/222, 223; El-Kafi eş-Şaf s. 28. Ayrıca bkz.: Nasbur-Raye, ez-Zeylai: 4/410, 411.

(De ki:Ey Kitap ehli!Allah yaptıklarınıza hakkıyla şahit iken, neden Allah'ın ayetlerini inkar ediyorsunuz?)

(De ki:Ey Kitap ehli!Neden iman edenleri Allah'ın yolundan engelliyorsunuz) yani; Allah'ın dininden alıkoyuyorsunuz? (O'nun eğriliğini) çarpıklığını, hakikatten uzaklığını (arzuluyorsunuz) istiyorsunuz. Yani neden, çarpık olmasını arzulayarak, Allah'ın yolundan insanları alıkoyuyorsunuz. Ebu Ubeyde der ki: "İvec; eğrilik" kelimesi bu şekilde, yani; ayn'ın kesresiyle, din, söz ve ameldeki eğriliği, "Avec" şeklinle ayn'ın fethasıyla da, duvardaki ve ayakta bulunan adamdaki eğriliği ifade eder. (Halbuki sizler) Muhammed'in sıfatlarının, Allah'ın tek kabul ettiği dinin İslam olduğunun Tevrat'ta yazılmış olması nedeniyle, bunlara (şahitlersiniz. Allah yaptıklarınızdan gafil değildir.)

(Ey iman edenler!Şayet kitap ehlinden bir güruha itaat edecek olursanız, sizi imanlarınızdan sonra kafirler yaparlar) Zeyd bin Eslem der ki: Kafirliği azgın ve müslümanları yaralayıcı sözler sarfeden ihtiyar bir yahudi olan Şas bin Kays, Evs ve Hazrec kabilelerinden bir grup müslüman sohbet ederlerken yanlarından geçti. Cahiliyet dönemindeki aralarındaki o düşmanlıktan sonra, İslam'daki bu güzel ilişkileri ve muhabbetleri onu kıskandırdı ve:"Kayle'nin oğulları bu beldede bir araya gelirse, vallahi bize burada yer kalmaz, dedi. Yanındaki yahudi gence şöyle emetti: Yanlarına git, onlarla birlikte otur. Sonra onlara Buas gününü ve daha öncesini hatırlat. Onların önceden bu günler hakkında söyledikleri şiirleri oku. Buas, Evs ile Hazrecin savaştıkları ve Evs'in galip geldiği bir gün idi. O genç de bunu yaptı. Bu topluluk, anlattıkları hakkında konuşmaya, tartışmaya, her biri kendi kabilesiyle övünmeye başladılar. Evs kabilesinden Harise oğullarından Üvs bin Kıbtı ve Hazrec kabilesinden Seleme oğullarından Cebbar bin Sahr atlarının üzerine atıldı. Orada da bir süre tartıştılar. Onlardan biri diğerine: Vallahi! isterseniz bu meseleyi başına kadar götürüp kan davasını tekrar başlatırım dedi. Buna her iki grup da sinirlendiler ve: Artık bunu yapacağız, silaha sarılın, buluşmamız Harre denen yerde olsun, dediler ve orada toplandılar. Artık Evs ve Hazrec kabileleri, cahiliye dönemi kan davaları için birbirlerine girmişlerdi. Bu durum Allah Rasul'üne (s.a.v.) ulaştı. Yanındaki bazı muhacirlerle birlikte onların yanına vardı ve şöyle dedi: "Ey müslümanlar!Cahiliyye davası mı? Ben aranızda iken ve Allah size İslam nimetini bahsettikten, sizi cahiliyyeden kurtardıktan ve

kalplerinizi birleştirdikten sonra önceki kafirlik halinize mi dönüyorsunuz?” Allah Allah!Onlar da bunun şeytanın bir aldatması ve düşmanlarının tuzağı olduğunun farkına vardılar. Elllerinden silahı bırakıp ağladılar ve birbirlerine sarıldılar. Sonra Allah Resul’üyle birlikte işitip itaat edenler olarak ordan ayrıldılar. Allah (c.c.) da onlar hakkında bu ayeti indirdi.¹

(1)İbni Hacer el-Kafi eş-Şafi kitabında (s.29) şöyle der:Bunu Taberi, Yunus bin Abdul-aladan, o İbni Vehb’den, OAbdurrahman bin Zeyd bin Eslem’den, O babasından naklen rivayet etmiş, ibni İshak “Meğazi” (savaşlar) kitabında zikretmiştir. Bunu yine ibni Hişam, İbni İshak’ın isnadı olmaksızın zikretmiştir. Yine Vahidi Esbab “en-Nüzul” kitabında Zeyd bin Eslem’den, isnatsız olarak zikretmiştir. Bunu Salabi de zikretmişti.

İmam Suyuti bu hadisi ayrıca ibni Münzir, ibni Ebi Hatim ve Ebu’ş-Şeyh’e ayandırmıştır.

Bkz.: Ed-Dürül-Mensur: 4/278-279; Esbab en-Nüzul, El-Vahidi s. 149-150; Taberi: 7/55-56; İbni Hişam’ın Sireti: 2/556-557.

(Sizi, imanlarınızdan sonra kafirler yaparlar)Cabir der ki: Başı bu kadar kötü, sonu bu kadar güzel bir gün görmedim.

Ayet: 101

Daha sonra Allah (c.c.) hayretle şöyle buyurur: (Size Allah’ın ayetleri)Kuran (okunurken ve aranızda onun elçisi)Muhammed (bulunurken nasıl inkarcı olursunuz) yani; neden inkarcı olursunuz.

Katade der ki:Bu ayette iki açık isim var:Allah’ın kitabı ve O’nun elçisi. O’nun elçisi geçti gitti. Kitabına gelince; kendinden bir rahmet ve nimet olarak onu aranızda bıraktı.

Bize Ebu Said Ahmed bin Muhammed el-Abbas el-Humeydi, O’na Ebu Abdulah M. bin Abdullah el-Hafız, O’na Ebu’l-Fadl el-Hasen bin Yakup bin Yusuf el-Adl, O’na Ebu ahmed M. bin Abdulvehhab el-Abdi, O’na Ebu Cafer bin Avf, O’na Ebu Hayyan, Yahya bin Said bin hayyan, (O’na Yezid bin Hayyan)¹ aktardı. O dedi ki:Zeyd bin Erkam’ı işittim, şöyle diyordu:Allah Resul’ü (s.a.v.) bir gün hutbe vermek üzere kalktı. Allah’a hamd ve övgüden sonra şöyle dedi: “Ve ehli beytim. Ehli beytim hakkında size Allah’ı hatırlatıyorum (ondan korkun)”².

(1) Bu sadece 2. yazma nüshada vardır.

(2) Bu hadis, Müslim’in, Sahabenin faziletleri kitabı, Ali bin Ebi Talip’in faziletleri babında; (no: 2408) 4/1873, 1874; Müellif’in Şerhus-Sünne’de; 14/117-118 rivayet ettikleri hadisin bir parçasıdır.

(Her kim Allah’a sımsıkı tutunursa)O’na iltica eder, onun dinine ve ona itaate sarılırsa (Muhakkak doğru bir yola iletilmiş olur)Açık bir yol. İbni Cüreyc de ki: Her kim Allah’a i’tisam ederse, yani inanırsa. İsmet (korunma) kelimesinin asıl anlamı engellemektir. Çünkü bir şeyi engelleyen kişi onu koruyor demektir.

Ayet: 102

(Ey iman ededler!Allah’dan gerçek bir sakınmayla sakının.)Mukatil bin hayyan der ki: Evs ile Hazreç kabileleri arasında cahiliye döneminde düşmanlık ve savaş vardı. Allah Resul’ü (s.a.v.) Medine’ye hicret edince bunları barıştırdı. Daha sonra onlardan iki kişi, Evsten Salebe bin /unm, Hazreçten ise Esad biri Zurare kendi kabilesiyle övündü. Evs kabilesi dedi ki: Bir şahitliği iki kişinin şahitliğine bedel olan Huzeyme bin Sabit bizden, meleklerin yıkadığı Hanzala bizden, ölümüne Rahman’ın arşının titrediği ve Kureyza oğulları arasındaki verdiği hükme Allah’ın razı olduğu Sad bin Muaz bizden Hazreçli de şöyle dedi:Kuran’ı mükemmel bilen dört kişi, Ubeyy bin Kab, Muaz bin Cebel, Zeyd bin Sabit ve Ebu Zeyd bizden. Ensar’ın hatibi ve başkanı Sad bin Ubade bizden. Aralarındaki konuşma bu şekilde devam etti. Sinirlendiler, şiirler okudular ve övündüler. Evs ve Hazreç kabilesi silahlarıyla orada toplandılar. Biraz sonra da Allah Resul’ü (s.a.v.) geldi. Allah (c.c.); “Ey iman edenler! Allah’dan (c.c.) gerçek bir sakınmayla sakının” ayetini indirdi.1

(1) Bkz. Esbab en-Nüzul el-Vahidi s. 151.

Abdullah bin Mesut ve ibni Abbas der ki: Takva; Allah’a itaat edilmesi, isyan edilmemesidir. Mücahid: Takva, Allah yolunda hakkıyla cihad etmeniz, Allah’a itaat hususunda hiçbir kınayıcının kınamasından etkilenmemeniz, kendinize, babalarınıza ve oğullarınızın aleyhine de olsa Allah için adaletli olmanızdır, der. Enes’den (r.a.) şöyle söylediği nakledilir: Bir kul dilini tutmadıkça Allah’dan (c.c.) hakkıyla sakınmış olmaz.

Müfessirler şöyle derler: Bu ayet inince, bu durum sahabeye zor geldi ve: “Ey Allah Resul’ü (s.a.v.)!Buna kimin gücü yeter?” dedi. Allah da (c.c.):

“Gücünüz yettiğince Allah’tan sakının”(Teğabun: 64/16) ayetini indirdi. Böylece bu son ayet öncekini neshetti. Mukatil der ki: Ali İmran suresinde neshedilen başka bir ayet yoktur.2

(2) Bkz.: Taberi: 7/68-69. İmam Taberi her iki görüşü de zikretmiş, ancak aralarında bir tercih yapmamıştır. Mahmud Şakir Nahhas’tan

onun, neshedilmediği görüşünü tercih ettiğini nakletmiştir.

(Ve sadece müslümanlar olduğunuz halde ölün) Yani; müminler, denildi ki; ihlaslılar, her şeylerini Allah'a ısmarlayan tevekkül sahibi kişiler, Fudayl der ki Allah'a karşı iyi zan besleyenler.

Bize Abdulvahid bin Ahmed el-Melihi, O'na Ebu Bekir bin el-Abdusi, O'na Ebu Bekir M. bin Hamdun bin Halid bin Yezid Ona Süleyman bin Seyf, O'na Vehb bin Cerir, O'na Şu'be, O'na Ameş, O'na Mücahid, O'na Abdullah bin Abbas şöyle haber vermiştir.: Allah Resul'ü (s.a.v.) şöyle buyurdu:“Ey insanlar!Allah'dan (c.c.) hakkıyla sakının. Çünkü, Cehennem yiyeceği zakkumdan bir damla yeryüzüne damlatılsaydı, tüm dünyalıların yaşamını alt üst ederdi. Peki, yiyeceği zakkum olup başka yiyeceği olmayan kişinin hali nice olur?1

(1) Bu hadisi Tirmizi, Cehennem'in niteliği kitabı, Cehennem'liklerin içeceklerinin niteliği hakkında gelen hadisler babında; (7/307) rivayet etmiş ve Hasen ve sahih hadistir, demiştir. İbni Mace, Zühd kitabı, Cehennem'in niteliği babında (no: 4325) 2/1446; Hakim Müstedrek'te: 2/299 zikretmiş, Buhari ve Müslim'in hadisleri derecesinde sahih olduğunu söylemiştir. Ayrıca İbni Hibban Heysemi'nin Meraridu'z-Zam'anında s.649; Ahmed bin Hanbel Müsned'de: 1/301, 338; Müelif Şerhus-Sünne'de; (15/240) rivayet etmiştir. Suyuti bu ayrıca İbni Münzir, İbni Ebi Hatim, Tayalisi, Taberani, Beyhakiye nisbet etmiştir. Bkz.: Ed-dürrül-Mensur: 2/284.

Bkz: İbni Kesir Tefsiri, 1/389. Elbani'den “Mişkah” kitabına yaptığı dipnotunda, bu hadisin sahih olduğunu belirtmiştir.

Ayet: 103

(Ve hepiniz Allah'ın ipine sımsıkı sarılın) Habl (ip) hedefe ulaştıran sebep ve vesiledir. İman'ın helal olarak isimlendirilmesi, onun korkuya gidermeye yol açan sebep olması nedeniyledir.

Buradaki anlamı hususunda farklı görüşler vardır:İbni Abbas (r.a.) anlamı; Allah'ın dinine sarılın, şeklindedir, der. İbni Mesut'a göre o İslam cemaatıdır. O der ki; cemaate sımsıkı tutunun. Çünkü O, Allah'ın emrettiği ipidir. Siz cemaatte iken hoşlanmadığınız şey, cemaatten ayrı iken hoşlandığınızdan daha hayırlıdır. Mücahid ve Ata; Allah'ın ahdine, Allah'a verdiğiniz söze tutunun, der. Katade ve Süddi; o Kuran'dır, der. İbni Mesud (r.a.)'dan Peygamberimizin (s.a.v.) şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Şüphesiz bu Kuran Allah'ın ipidir. O açık bir nur, faydalı bir şifa, ona tutunan için koruyucu, ona uyan için bir kurtuluştur.1

(1) Bu hadisi Tirmizi Ali'den (r.a.), Kuran'ın faziletleri kitabı, Kuran'ın fazileti hakkında gelen hadisler babında; (8/218-221) rivayet etmiş ve şöyle demiştir: Bu, garip bir hadistir. Sadece Hamza ez-Ziyat'ın rivayetinden biliyoruz. İsnadında bilinmeyen vardır. Haris'in rivayet ettiği O'nu İbni Ebi Şeybe Musannaf'ında (10/482) rivayet etmiştir.

Bu anlamı destekleyen Muaz bin Cebel'den rivayet edilen başka bir hadis(şahit) vardır. O der ki: Allah Resul'ü (s.a.v.) kıyametin büyük alametlerini, fitneleri anlattı. Bunun üzerine Ali bin Ebu Talip:

“Ey Allah Resul'ü ondan çıkış nasıldır?” diye sordu. O:

“Allah'ın kitabı. O'nda sizden öncekilerin haberi. Bunu Taberani rivayet etmiştir. Senedinde Amr bin Vakıd vardır. O ise hadisi terkedilendir.”

Bkz. Mecmeu-Zevaid: 7/165.

Darimi bu hadisi Abdullah bin Mesud'un rivayetiyle, Kuran'ın faziletleri kitabı, Kuran okuyanın fazileti babında: (2/431); Hakim Müstedrek'te; (1/1555) zikretmiş ve; bu senedi sahih bir hadistir. Senette Salih bin Ömer olması nedeniyle, Buhari ve Müslim kitaplarında zikretmemişlerdir, demiştir. İmam Zehebi de: Salih güvenilir birisidir. Müslim onun hadislerini kitabında zikretmiştir. Ancak senetteki İbrahim bin Müslim el-Hicri zayıftır.

Bunu Taberani de rivayet etmiştir. Heysemi der ki; (7/164); senedinde İbrahim bin Müslim el-Hicri vardır. O ise metruktur (rivayetleri alınmayan, terkedilen). Bunu, yine ibni ebi Şeybe Musannaf'ta; (10/482-483), Abdurrezzak Musannaf'ta; (2/375) ibni Uyeyne'nin İbrahim el-Hicri'den rivayeti yoluyla zikretmiş, Kenzul-Ummal'da ibni ebi Şeybe'nin rivayetiyle zikredilmiş, ibni Kesir bunu aynı zamanda Ubeydulkasım bin Selam'a nisbet etmiştir. İbni Kesir tefsiri: 4/582.

İbni Hacer bunu aynı zamanda Bezzar ve İshak'ın Haris yoluyla rivayet ettiklerini söylemişir. Bezzar şöyle der: Bu hadisi sadece Ali yoluyla biyliyoruz. Ondan rivayet eden olarak da sadece Haris'i biliyoruz. Bkz: El-Kafi eş-Şaf, ibni Hacer s. 29.

Hafız ibni Kesir Tirmizi'nin rivayetini zikrettikten sonra şöyle demiştir: Bunu rivayetle Hamza ez-Ziyat tek değildir. Bunu aynı zamanda Muhammed bin İshak Muhammed bin Kab el-Kurzi'den, O da Haris'ten nakletmiştir. Böylece Hamza bunun sorumluluğundan kurulmuştur.... Bu hadis en azından Nelife Ali (r.a.)'ın sözüdür. Bazıları peygamberin sözü sanmışlardır. Anlamı güzel ve doğru bir sözdür. Kaldı ki Abdullah bin Mesut yoluyla peygamberden (s.a.v.) nakledilen bu anlamı destekleyen başka bir hadis (şahit) vardır. İbni Kesir daha sonra Ebi Ubeyd'in İbni

Mesud'dan rivayet ettiği hadisi zikretmiştir. Bkz.: İbni kesir tefsirinin eki şeklinde basılan Fedailil-Kuran kitabı. (4/582)

Yani Allah'ın (c.c.) emrine ve ona itaate (ve) yahudi ve hristiyanların parçalandığı1 gibi (birbirinizden ayrılmayın). Bize Ebul-Hasen es-Serahsi, O'na Zahir bin Ahmed, O'na Ebu İşhak el-Haşimi, O'na Ebu Musab, O'na Malik, O'na Süheyl bin Ebi Salih, O'na babası, O'na Ebu Hureyre şöyle anlattı: "Allah Resul'ü (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Allah sizin için üç şeyden razı olur, üç şey için kızar:O'na kulluk edip, hiçbir şeyi ortak koşmamanızdan, hep birlikte onun ipine sarılışınızdan ve yönetiminizi bıraktığı (müslüman) Ulul-emre itaat etmenizden razı olur. Dedikoduya, malı ziyan etmeye ve insanlardan çok istemeye kızar."2

(1)Parçalanma anlamını ifade eden kelime 1. yazma nüshada teferrekat şeklinde, diğerlerinde ifterakat şeklinde geçmektedir.

(2) Hadisi Müslim, hükümler kitabı, ihtiyaç, olmaksızın insanlardan çok istemekten nehyedilmesi babında (no: 1715) 3/1345; ikinci kısmını Buhari Muğire yoluyla rivayet etmiştir. Bu hadisi Müellif şerhus-Sünne'de; (1/202,203) zikretmiştir.

(Ve Allah'ın üzerinize olan nimetini hatırlayın. Hani düşmanlarınız da kalplerinizi birleştirdi...)

Muhammed bin İşhak ve diğer tarihçiler şöyle anlatırlar. Evs ve Hazrec bir anne babanın oğullarıydılar. Bir öldürme olayı nedeniyle aralarında düşmanlık başladı. Bu, düşmanlık ve savaş Allah (c.c.)İslam'la söndürene kadar, yüzyirmi yıl boyunca devam etti. Allah onların arasını Resul'ü (s.a.v.) vasıtasıyla birleştirdi. Bunların barışma hikayesi şöyledir:Beni Amr bin Avfın kardeşi Süveyd bin Samit -ki soylu birisi idi? Cesareti ve nesebi nedeniyle kavmi onu kamil diye isimlendiriyorlardı? Hacc veya umre için Mekke'ye geldi. Allah Resul'üne (s.a.v.) peygamberlik verilmiş ve davetle emrolunmuştu. Süveydi duyunca onun yanına gitti ve Allah'a (c.c.), İslam'a davet etti. Süveyd ona:

"Belki de sendeki bendeki gibidir", dedi. Allah Resul'ü (s.a.v.) ona:

"Sendeki nedir?" dedi. O:

"Lokmanın mecellesi (yani hikmeti)" dedi. Allah Resul'ü (s.a.v.) ona:

"Bana onu göster", dedi. Onu sunduğunda Allah Resul'ü (s.a.v.):

"Gerçekten de güzel bir sözmüş ben de daha güzeli var:Allah'ın bana nur ve hidayet olarak gönderdiği Kuran" dedi ve ona Kuran'dan okudu, İslam'a çağırdı. O da O'ndan (s.a.v.) uzak durmadı2 ve:

“Gerçekten bu güzel bir sözmüş”,³ dedi. Sonra Medine’ye döndü. Ancak Buas gününden önce Hazrec kabilesi tarafından öldürüldü. Kavmi onun hakkında, müslüman olarak öldürüldüğünü söyler.

(1)Parantez içi sadece 1. yazma nüshada vardır.

(2) 1. yazma nüshada Yeb’ud değil Yübe’id şeklindedir.

(3)1. yazma nüshada kavl; söz kelimesi yerine Kuran kelimesi geçmektedir.

Sonra Mekke’ye Ebu’l-Hayser Enes bin Rafi, aralarında İyas bin Muaz’ın da bulunduğu Eşhel oğullarından bir grupla birlikte geldi. Hazreclilerden bir gruba karşı kureyşlilerle ittifak kurma arayışlarında idiler. Allah Resul’ü (s.a.v.) onların geldiğini duyunca, yanlarına gitti ve onlara:

“Size, onun için geldiğiniz şeyden daha hayırlı bir şey sunabilir miyim?” dedi:Onlar:

“O nedir?” dediler. Allah Resul’ü (s.a.v.):

“Ben Allah’ın, kullarına gönderdiği elçisiyim. Onları Allah’a hiçbir şeyi ortak koşmamaya çağırıyorum. Allah bana kitap indirdi” dedi. Sonra onlara İslam’ı anlattı ve Kuran’ı okudu. Genç bir delikanlı olan İyas bin Muaz:

“Ey kavmim bu, onun için geldiğimiz şeyden hayırlıdır”, dedi. Bunun üzerine Ebu’l-Hayser bir avuç toprak olarak İyas’ın yüzüne attı ve:

“Bizi bırak. Ömrüme yemin ederim ki biz başka bir şey için geldi” dedi. İyas da sustu. Allah Resul’ü (s.a.v.) onlardan ayrıldı. Onlar ise Medine’ye geri döndüler. Bu arada Medine’de Evs ve Hazrec arasında Buas hadisesi oldu. Sonra fazla geçmeden İyas bin Muaz öldü.

Allah (c.c.)’ın, dinini galip kılma ve Peygamberini aziz kılmayı dilediği vakit geldiğinde Allah Resul’ü (s.a.v.) her yıl yaptığı gibi o yılda da yabancıların geldiği panayıra kendisini arap kabilelerinesunmak üzere çıkmıştı. Akabe denen yerde, Allah’ın onlar için hayır dilediği altı kişilik bir grup hareçliye rastladı. Onlar Esad bin Zürrare, Avf bin el-Haris (İbnü Afra), Rafi bin Malik bin el-Aclan, Kutbe bin Amir bin Hadide, Ukbe bin Amir bin Nabi ve Cabir bin Abdullah idiler. Allah Resul’ü (s.a.v.) onlara:

“Siz kimsiniz?” diye sordu. Onlar:

“Hazreç’ten bir grup”, dediler.

“Yahudilerin anlaşmalı olduklarından mı?” diye sordu.

“Evet”, dediler. Allah Resul’ü (s.a.v.):

“Oturmaz mısınız sizinle konuşayım”, dedi.

“Pekala, dediler” ve onunla oturdular. Allah Resul’ü (s.a.v.) onları Allah’a (c.c.) çağırdı, İslam’ı sundu ve Kuran’ı okudu.

Onları İslam’a ilgi göstermeye itecek bir neden vardı. O da beldelerinde bulunan yahudilerdi. Onlar kitap ve ilim ehli hazreçlilerse putçu ve müşrik idiler. Aralarında birşey olduğunda yahudiler:Şu sıralarda bir peygamber gönderiliyor. Artık zamanı geldi. Ona uyacağız ve onunla birlikte olup sizi Ad ve İrem kavimleri gibi öldüreceğiz diyorlardı. Allah Resulü (s.a.v.) onlarla konuşup, İslam’a çağırınca birbirlerine:Ey topluluk!Vallahi bu, yahudilerin onunla sizi tehdit ettikleri Nebi’nin ta kendisidir. Onlar sizi geçmesin dediler. Sonunda Allah Resul’üne (s.a.v.) icabet ettiler1 onu tasdikleyip müslüman oldular ve dediler ki:“Gerçekten biz kavmimizi, hiçbir kavimde bulunmayan bir kavga ve ser içinde bırakıp geldik. Umulur ki Allah (c.c.) senin vesilenle onları bir araya getirir. Onlara varıp, senin işine çağıracağız. Allah (c.c.) onları senin yanında toplarsa, artık hiç kimse senden şerefli olmaz.”

Sonra Medine’ye, Muhammed’e (s.a.v.) inanmış insanlar olarak döndüler. Medine’lilere Allah Resul’ünü (s.a.v.) anlattılar ve onları İslam’a davet ettiler. Bir süre sonra İslam aralarında yayıldı. Öyle ki, her evde mutlaka Allah Resul’ünden (s.a.v.) bahsediliyordu. Bir yıl sonraki panayıra ensardan on iki kişi katıldı. Onlar:Es’ad bin Zürene, Afra’nın Avf ve Muaz isimli oğulları, Rafi bin Malik bin el-Aclan, Zekvan bin Abdulkays, Ubade bin Samit, Yezid bin Salebe, Abbas bin Ubade, Ukbe bin Amir, Kutbe bin Amir. Ebu’l-Heysem bin et-Teyhan ve Uveymir bin Saide idiler. Son ikisi Evs’ten diğerleri hazreçtendiler. Akabe denen yerde Peygamber’le (s.a.v.) karşılaştılar. Bu birinci akabedir. Orada, Allah’a hiçbir şeyi ortak koşmayacaklarına, hırsızlık yapmayacaklarına, zina etmeyeceklerine vs. dair Allah Resul’üne (s.a.v.) aynı zamanda kadınlar adına beyat ettiler. Onlara şöyle dedi:Bu ahdinizi yerine getirirseniz sizin için Cennet var. Bunlardan birini işler dünyada cezasını hadd olarak çekerseniz, o günahınıza keffaret olur. Allah onu örter, ortaya çıkarmazsa durumunuz Allah’adır. İsterse azap eder, isterse affeder. TarihçiMuhammed bin İshak der ki: Bu onlara savaşın farz kılınmasından önce idi.

Devamla şöyle der:Bu topluluk oradan ayrılırken, Allah Resul’ü (s.a.v.) onlarla birlikte Musab bin Umeyr bin Haşim bin Abdumenaf’ı gönderdi. O’na, onlara Kuran okumasını, İslam’ı öğretmesini, onları dinde fakih, anlayışlı kişiler yapmasını emretti. Musab (r.a.)Medine’de “Mukri; okutucu” diye isimlendirilirdi. Evi, Esad lbin Zürene’nin üstünde idi.

Sonra Esad onunla birlikte zaferoğullarının başkanlarından birine girdiler ve orda oturdular. Müslüman olan kimseler onların yanında toplandılar. Sad bin Muaz Useyd bin Hudayra fakirlerimizi aptallaştırmak için meskenimize gelen şu iki adama git ve onları engelle. Esad bin Zürene teyzemin oğludur. Diğer olmasaydı seni onun himayecisi kılardım, dedi. Sad bin Muaz ve Useyd bin Hadiyr'dan herbiri. Abdul-Eşhel oğullarından sülalelerinin efendileri idiler. Her ikisi de müşrikti. Üseyd bin Hudayr bunun üzerine mızrağını alarak Musab ve Esad'ın yanına gitti. Her ikisi de oturuyordu. Esad onu görünce Musab'a:

“Bu, kavminin efendisidir. Onun için Allah'a samimi ol (dua et)”, dedi. Musab (r.a.):

“Gelirse onunla konuşurum”, dedi. Üseyd başlarına dikildi ve sövmeye başladı:

“Neden buraya geldiniz, zayıflarımızı aptal insanlar haline getiriyorsunuz. Kendinizi düşünüyorsanız bu işten çekilin”, dedi. Musab ona:

“Oturup dinlemez misin? Anlattıklarım hoşuna giderse alırsın, gitmezse almazsın” dedi. O da:

“İnsaflı konuştun”, dedi. Sonra mızrağını dikti ve yanlarına oturdu. Musab ona İslam hakkında konuştu ve Kuran okudu. Musab ve arkadaşı der ki:

“Vallahi daha konuşmadan, yüzündeki parlaklık ve rahatlıktan müslüman olacağını bilmiştik.” Musab'ın konuşmasından sonra Üseyd:

“Ne güzel ve ne iyi kelimeler! Bu dine girmek istediğinizde ne yapıyorsunuz?” dedi. Dediler ki:

“Guslediyor, elbiselerini temizliyor sonra şehadeti hak şehadeti getiriyor (sonra iki rekat namaz kılıyorsun”. O da kalktı, gusletti, elbiselerini temizledi ve hak şehadeti getirdi)1 Sonra kalktı ve iki rekat namaz kıldı. Sonra onlara:“Ardımda öyle biri var ki size uyması durumunda, kavminden hiçbirisi bundan geri kalmaz. Şimdi onu Sad bin Muaz'ı size göndereceğim” dedi. Sonra mızrağını aldı ve Sad'ın ve kavminin yanına gitti. Kavmi O'nun toplantı meclisinde oturuyorlardı. Sad bin Muaz ona ve dönüşüne baktı ve: “Vallahi Üseyd, yanınızdan gittiğinden başka bir yüzle dönmüştür”, dedi. Üseyd yanlarına varınca Sad:

“Ne yaptın?” dedi. O da:

“İkisiyle konuştum. Vallahi! onları engellemiştim, ama hiç bir mahzurlu durum görmedim onlarda bana: “Tercih senin, istediğini yap” dediler. Bana anlatıldığına göre Harise oğulları Esad bin Zürene'yi öldürmeye

çıkılmışlar. O'nun senin teyzen oğlu olduğunu biliyorlar. Aslında bunula seni küçültmek istiyorlar, dedi. Sad (sinirli)2 bir şekilde kalktı ve Harise oğulları hakkında zikredilen mesele için kolları sıvadı. Mızrağı aldı ve sonra: Vallahi! Hiçbir şeyi hallettiğini görmüyorum, diyerek oradan ayrıldı. İkisinde rahat bir halde görünce, Üseyd'in bunu yani teyzeoğlunun öldürüleceğini söylemeyi, bizzat kendisinin onları dinlemesini sağlamak için yaptığını anladı.

(1) Parantez içi 1. yazma nüshada yoktur.

(2)Sinirli anlamındaki “muğdiben” kelimesi 1. yazma nüshada “mubğidan; kinli olarak geçmektedir. Bu hatadır.

Başlarına dikilerek sövmeye başladı. Sonra Esad bin Zürare'ye:

“Aramızdaki akrabalık bağı olmasaydı bunu benden atmazdım. Kendi yuvamızda, haşlanmadığımız şeyi başımıza geçirdiniz.” Esad Musab'a:

“Vallahi; sana kavminin efendisi geldi. Şayet sana tabi olursa onlardan hiçbiri sana karşı koymazlar” dedi. Musab Sad'a:

“Oturup dinlemez misin? Anlattıklarımın hoşnut kalır onu istersen kabul edersin, hoşnut kalmazsa hoşlanmadığın şeyi senden uzak tutarız”, dedi. Sad da:

“İnsaflı konuştun, dedi ve mızrağını dikip oturdu. Musab ona İslam'ı sundu, Kuran'ı okudu. Musab ve arkadaşı der ki:Vallahi!daha konuşmadan yüzündeki parlaklık ve rahatlıktan müslüman olacağını anlamıştık.” Sad onlara:

“Müslüman olup bu dine girdiğinizde ne yapıyorsunuz?” dedi. Onlar:

“Guslediyor, elbiselerini temizliyor, sonra hak şehadetle şehadet getiriyor, sonra iki rekat (namaz kılıyorsun)1 dediler. O da kalkıp gusletti, elbiselerini temizliyor, hak şehadetle şehadet getirdi ve iki rekat namaz kıldı. Sonra mızrağını alıp kavminin toplantı yerine doğru gitti. O'nunla birlikte Usey bin Hadir de bulunmakataydı. Kavmi onun gelişini görünce; Vallahi!Sad size, yanınızdan ayrılırken ki yüzünden başka bir yüzle döndü, dediler. Yanlarına gelip durunca:

“Ey Abdul-Eşhel oğulları!Benim sizdeki halimi nasıl bilirsiniz?” dedi. Onlar:

“Efendimiz, en üstün görüşlümüz ve en zekimizsin” dediler. O:

“Allah'a (c.c.) ve Resul'üne (s.a.v.) inanmadığımız sürece erkeklerinizle ve kadınlarınızla konuşmak bana yasaktır.” Olayı anlatan tarihçi der ki: Daha akşam olmadan Beni Abdul-Eşhel kabilesindeki her erkek ve kadın müslüman oldu. İbni Zürare ve Musab ibni Zürare'nin İslam'a davet etmeye devam etti. Öyle ki her evde mutlaka müslüman erkekler ve

kadınlar bulunmakta idi. Ancak Ümeyye bin Zeyd oğulları, Hıtme Vail ve Vakıf oğullarından hiçbirisi İsam'a girmediler. Çünkü bunlarda, Şair Ebu Kays bin el-Eslet isimli sözünü dinleyip itaat ettikleri biri vardı. O ise Allah Resul'ü (s.a.v.)Medine'ye hicret edene, Bedir, Uhud ve Hendek savaşları geçene kadar İslam'a karşı tavır koydu.

(1) 1. yazma nüshada “namaz kılıyorsun” yerine “ruku ediyorsun” ifadesi vardır.

Sana Musab bin Umeyr Mekke'ye döndü. O'nunla birlikte yetmiş müslüman ensar erkek ve onların kavminden müşrik olup hacc ziyaretini yapanlar da vardı. Mekke'ye geldiler ve Allah Resul'ü (s.a.v.) ile akabede teşrik günlerinin ortasında buluşmak üzere sözleştiler. Bu da ikinci akabe beyatıdır.

İkinci akabeye şahit olan Kab bin Malik şöyle anlatıyor; Haccımızı tamamlamış ve Allah Resul'ü (s.a.v.) ile sözleştiğimiz geceye ulaşmıştık. Bizimle birlikte Abdullah bin Amr bin Haram Ebu Cabir de vardı. Beraberimizdeki müşriklerden durumumuzu gizliyorduk. Ebu Cabir'le konuşup şöyle dedik: Ey Ebu Cabir, gerçekten sen efendilerimizden ve soylarımızdansın. Biz ise senin içinde bulunduğun durumdan yarı Cehennem'e odun olacağından rahatsızlık duyuyoruz. O'nu İslam çağırdık. O da müslüman oldu. O'na Allah Resul'ü (s.a.v.) ile olan randevumuzu haber verdik. Bizimle birkite akabeye o da katıldı. O gece kavmimizle birlikte konak yerimize gittik. Gecenin yarısı olunca Allah Resul'ü (s.a.v.) ile olan randevumuz için çıktık. Kediler gibi gizli, yavaş ve yayılmış biçimde gidiyorduk. Hepimiz akabedeki vadide toplandık. Biz yetmiş kişiydik. Yanımızda da iki kadın vardı. Birisi Nesibe binti Kab ümmü Imara idi. Beni Neccar kabilesindendi. Diğeri Esmâ binti Amr bin Adiy ümmü Meni idi. Bu da beni Seleme kabilesindendi. Allah Resul'ünü (s.a.v.) beklerken, amcası Abbas bin Abdulmuttalip ile birlikte çıkageldi. O, o zamanlar kavminin dini üzereydi. Ancak yeğeninin bu işine katılmayı ve onun işini sağlama almayı arzulamıştı. Oturduğumuzda ilk konuşan kişi Abbas bin Abdulmuttalip oldu. O şekilde konuşma yaptı. Ey Hazreçliler!(Araplar ensardan bu mahalleyi, Evsiyle Hazreciyle Hareç olarak isimlendiriyorlardı). Muhammed bizim belde de bildiğiniz konumda. Biz onu, bizim görüşümüzde olan kişilerden alıkoyduk. O kavmi arasında bir saygınlığa, belde sinde bir güvenliğe sahiptir. Ancak O sizin yanınıza gitmeye ve size katılmaya kararlı şayet siz, davet ettiğiniz konuda ona destek olur, ona karşı çıkan engelleyecekseniz, sizi yüklendiğiniz sorumlulukla baş başa

bırakıyorum. Ancak, size vardıktan sonra onu teslim edecek, rezil edecekseniz, sizi yüklediğiniz sorumlulukla başbaşa bırakıyorum. Ancak, size vardıktan sonra onu teslim edecek, rezil edecekseniz onu şimdiden bırakın. Çünkü O şimdi izzetli ve güvenli bir yaşam içerisinde. Biz, söylediğini işittik. Ey Allah Resul'ü (s.a.v.)! Şimdi de sen konuş. Sana ve Rabbına istediğini al, dedi. Allah Resul'ü (s.a.v.) konuştu, Kuran'ı okudu, Allah'a çağırdı ve İslam'a teşvik etti. Sonra size, (kendinizi, kadınlarınızı)¹ ve oğullarınızı koruduğunuz şeyden beni de koruyacağınıza dair size beyat ediyorum dedi. Bunun üzerine el-Bera bin Marur elinden tutatarak: “Seni gerçekte Nebi olarak gönderene yemin ederim ki, Seni elbisemizi koruduğumuz şeyden dahi koruyacağız, ey Allah Resul'ü (s.a.v.). Biz harp ve silah ehliyiz. Bu atalarımızdan bize miras olarak kaldı” dedi. Ebu Heysem bin et-Tehyan söze karıştı ve:

“Ey Allah Resul'ü (s.a.v.) bizimle bazı insanlar arasında birtakım anlaşmalar var. Biz bunları iptal edeceğiz. Peki, biz bunu yaptıktan sonra Allah seni güçlü kıldığında beldene geri döner ve bizi bırakırsan”, dedi. Allah Resul'ü (s.a.v.) tebessüm etti ve; kana kana, yıkıma yıkıma. Siz bendensiniz, ben de sizden. Sizin savaştığınızla savaşır, barıştığınızla barışırim, dedi.

(1) 1. yazma nüshada her ikisi, 1. yazma nüshada sadece “kendinizi” kelimesi yoktur.

Allah Resul'ü (s.a.v.); “Bana aranızdan Havarilerin İsa'ya kefil olmaları gibi kavimlerindeki insanlara kefil olacak oniki temsilci seçin”, dedi. Onlar dokuzu hazreçten üçü evsten olmak üzere oniki temsilci çıkardılar. Asım bin Amr bin Katade der ki: İnsanlar beyat için toplandıklarında Abbas bin Ubade bin Nadla el-Ensari şöyle dedi:

“Ey Hazreçleler! Bu adama ne üzerine beyat ettiğinizi biliyor musunuz? Siz ona kırmızı ve siyah harp üzere beyat ediyorsunuz. Şayet, malallarınızın helak olması büyüklerinizin ölü düşmeleri durumunda, onu düşmanlarına teslim edecekseniz, bunu şimdiden yapın. Vallahi bunu yapacak olursanız, bu dünyada ve ahirette rezillik demektedir. Ancak malların helakına, büyüklerin ölümüne rağmen sözünüzü yerine getirecekseniz, bunu bırakmayın. Vallahi bu dünya ve ahiret için en hayırlı iştir.” Onlar:

“Biz onu malların helakı büyüklerimizin ölmesi ihtimaline rağmen alıyoruz. Bize ne vardır ey Allah Resul'ü (s.a.v.) bunu yerine getirirsek?” dediler. O (s.a.v.):

“Cennet” dedi. Öyleyse elini aç dediler. Elini açtı ve hepsi beyat ettiler. Eline ilk vuran Bera bin Marur’du. Ardından O’nu diğerleri izledi. Olayı anlatan der ki; biz Allah Resul’üne (s.a.v.) beyat edince şeytan. Akabenin başında hiç işitmediğim bir sesle avazının çıktığı kadar şöyle bağırdı:“Ey cebacıpliler! Bir ittifakınız yok mu? Çocuklar sizinle harp için toplandılar.” Allah Resul’ü (s.a.v.): “Bu Allah’ın düşmanı, bu akabenin kinlisi. Ey Allah düşmanı!Vallahi kendimi seninle savaşa vereceğim”, dedi. Sonra, “konak yerlerinize gidin” dedi.

Bunun üzerine el-Abbas bin Ubade bin Nadle:

“Seni hak dinle gönderen Allah’a yemin olsun ki, istersen hemen yarın minalıların üzerine kılıçlarımızla saldırırız”, dedi. Allah Resul’ü (s.a.v.) ise:

“Bununla emrolunmadık. Ancak konak yerlerinize gidin” dedi.

Olayı aktaran sahabe şöyle devam ediyor; biz de yerimize döndük. Sabah olunca kureyşin pislikleri çıkageldiler evlerimize kadar geldiler ve; ey Hazreçliler, bize ulaşan haberlere göre şu arkadaşımızın yanına gelmişsiniz ve bizimle harbetmek üzere onu beldemizden çıkarıyormuşsunuz. Vallahi!Araplardan, sizinle bizim aramızda savaş çıkarmak isteyen daha nefret edeceğimiz bir kabile yoktur, dediler. Oradaki kavmimizden müşrik olanlar atılarak Allah’a yeminle; böyle birşey olmadı da, duymadık, dediler. Nitekim doğru söylüyorlardı. Çünkü bundan haberleri yoktu. Biz Muğire el-Mahzumi’nin de bulunduğu bir topluluk ayağa kalktı. O’nun üzerinde de yeni bir çift ayakkabı vardı. Ben biz müslümanları da, bizden müşriklerin söylediğine ortak etmek için konuyu değiştirmek maksadıyla:“Ey Cabir!Sen bizim efendimizsin, kureyşten şu gencin ayakkabısı bir ayakkabı giyemez misin?” dedim. Haris duydu ve onları ayağından çıkarıp ona attı ve:

“Vallahi!Mutlaka bunları giyeceksin”, dedi. Cabir’in babası ise:

“Hayır!Vallahi bu genci kızdırdın, ayakkabılarını iade et” dedi. O:

“İade etmem. Vallahi bu uğurlu birşey gerçekten uğurlu çıkarsa ondan zorla alırım”, dedi.

Ensar daha sonra Medine’ye, ahitlerini sağlamlaştırmış bir şekilde döndüler. Müslüman olduklarını açığa vurdular. Bu durum kureyşlilere ulaşınca sahabelere zulmettiler. Allah Resul’ü (s.a.v.) ise onlara: “Allah size kardeşler ve emniyet içerisinde olacağınız evler imkanı verdi”, dedi. Medine’ye hicret etmelerini ve ensardan kardeşlerine katılmaları emretti. Medine’ye ilk hicret eden ebu Seleme bin Abdul-Esed el-Mahzumi sonra Amir bin Rebia; sonra da Abdullah bin Cahştır. Daha sonra sahabeler

gruplar halinde akın akın hicret ettiler. Böylece Allah (c.c.) Evs'iyle Hazrec'iyle bütün Medine'lileri İslam vesilesiyle bir araya getirdi, Resul'ü Muhammed (s.a.v.) vasıtasıyla aralarını buldu.¹

(1) Bu kıssayı İbni İshak Meğazi (savaşlar) kitabında; (1/265,266) İbni Hişam Ssireti ile er-Ravdul-Enf'ten naklen zikretti. Taberi de tefsirinde bundan nakletti: 7/78,79.

Ey ensar topluluğu (Allah'ın üzerinize olan nimetini hatırlayın; hani) İslam'dan önce birbirinize (düşmanlarını da, Allah kalplerinizi) İslam vesilesiyle (bir araya getirdi. Böylece nimetiyle) rahmetiyle ve dini İslam ile dinde (kardeşler oluverdiniz) Aranızda dostluk oluşuverdi. (Ve siz) Ey Evs ve Hazrec'liler (ateşten bir çukur kenarında idiniz de) yani; kuyu çukuru gibi bir çukurun hemen yanında idiniz. Anlamı; ateşten bir çukurun kenarında idiniz. Sizin ile oraya düşme arasında sadece kafirliğiniz üzere ölmeniz var idi, şeklindedir. (Sizin) Allah (ondan) imanla (kurtarır. İşte Allah ayetlerini size açıklar. Taki hidayete eresiniz.)

(Sizden hayra) İslam'a (çağırın iyiliği emreden ve kötülükten alıkoyan bir topluluk oldun) "Ve'l-tekün" olsun cümlesindeki "Lam" emir harfidir. Ayetin anlamı; "Siz öyle bir topluluk (ümme) olun şeklindedir. Buna göre "minkum; sizden" ifadesindeki "min; den, dan" kelimesi, anlam fonksiyonu bulunmayan fazlalıktır. Dolayısıyla "bazı" anlamını ifade etmez. Örneğin; "putlardan pisliklerden kaçın." (Hacc: 22/30) ayetinde bazı putlardan kaçınmak emredilmemiş, tüm putlardan kaçınmak emredilmiştir. Böylece "Min el-Evsan" putlardandaki min; den, dan fazlalıktır.

Bize İsmail bin Abdulkahir, O'na Abdulğafir bin M. O'na M. bin İsa el-Celudi, O'na İbrahim bin M. bin Süfyan, O'na Müslim bin el-Haccac, O'na Ebu Bekir M. bin Ebi Şeyde, O'na Veki, O'na Süfyan, O'na Kays bin Müslim, O'na Tarık bin Şihab O'na Ebu Said (r.a.) şöyle anlatmıştır; Allah Resul'ünü (s.a.v.) işittim, şöyle diyordu; "sizden her kim, dinen kötü görülen herhangi bir şey görürse onu eliyle değiştirsin. Gücü yetmezse diliyle yine gücü yetmezse o durumda da kalbiyle. Bu ise imanın en zayıf halidir."¹

(1) Bu hadisi Müslim, İman kitabı, kötülükten alıkoymanın imandan olduğu babında; (no: 78) 1/69 zikretmiştir.

Bize Ebu Abdullah bin el-Fadl el-Hırki, O'na Ebu'l-Hasen et-Taysefuni, O'na Abdullah bin Ömer el-Cevheri, O'na Ahmed bin Ali el-Keşmeyheni, O'na Ali bin Hacer, O'na İsmail bin Cafer, O'na Amr bin

Ebi Amr, O'na Abdullah bin Abdurrahman el-Eşheli, O'na Huzeyfe şöyle anlatmıştır: Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Nefsim elimde olan Allah’a yemin ederim ki! Ya kesinlikle iyiliği emreder, kesinlikle kötülükten alıkersunuz, ya da mutlaka Allah (c.c.) çok yakında üzerinize katından bir azap gönderir de, sonra dua edersiniz, ancak size icabet edilmez.”²

(2) Bunu, Tirmizi, Fitneler kitabı, iyiliği emretmek, kötülükten alıkoymak hakkında gelen hadisler babında; 6/391 zikretmiş ve: Bu Hasen (iyi) bir hadistir, demiştir. Bunu Ahmed bin Hanbel Müsned’de (5/388); Müellif ise Şerhu’s-Sünne’de (14/345) zikretmiştir.

Heysemi der ki: Bunu Taberani (Evsat’ta) ve Bezzar Ebu Hüreyre’den rivayet etmişlerdir. Ancak senedinde Hibban bin Ali vardır. O ise rivayet ettiği hadisleri alınmayan bir ravidir. İbni Main onu bir rivyaette güvenilir addetmiş, diğerinde ise onun zayıf olduğunu belirtmiştir. Mecme-uz-Zevaid: 7/266.

Bize İmam Ebu Ali el-Huseyin bin M. el-Kadi, O’na Ebu Tahir M. bin M. bin Mahmeş ez-Ziyadi, O’na Ebu Bekir M. Bin el-Huseyin el-Kattan, O’na Ali bin el-Hüseyin ed-Deraverdi, O’na Ebu’n-Numan, O’na Abdulaziz bin Müslim el-Kısmilli, O’na İsmail bin Ebi Halid, Ona Kays bin Ebi Hazim, kendisinin ebu Bekir’den şöyle duyduğunu söylemiştir: Ey insanlar siz şu ayeti okuyorsunuz: “Ey İnsanlar kendi nefislerinize (onu ıslaha) bakınız. Siz doğru yolu bulduktan sonra sapık olanlar size zarar vermez.” Ben Allah Resul’ünden (s.a.v.) işittim, şöyle diyordu; “insanlar bir kötülüğü görürler de onu değıştirmezlerse, Allah’ın onları kuşatan bir azapla cezalandırması çok yakındır.”¹

(1) Bu hadisi Ebu Davud Melahim (savaşlar) kitabı, emir ve Nehiy babında; 6/187; Tirmizi, Fitneler kitabı, münkerin değıştirilmemesi durumunda Azabın ineceğı babında; 6/388-389, Tefsir kitabı, Maide suresi babında; 8/422, 423 (Tirmizi buna; hasen ve sahih hadistir, demiştir); İbni Mace fitneler kitabı, iyiliğı emir kötülükten nehiy babında (no; 4005) 2/1327; Ahmed Müsned’de; (1/7). İbni Hibban Mevaridu’z Zaman’dan naklen (s. 455); Mellif Şerhus-Sünne’de; 14/344; Ebu Bekir el-Mervezi Ebu Bekir es-Sıddık “Müsned’inde; (no; 86-88) s. 130, 131 rivayet etmiştir. İbni Kesir tefsirinde; (2/110) şöyle deriz: Bu hadisi dört Sünen sahibi; (Ebu Davud, Tirmizi, İbni Mace ve Nesei), İbni Hibban (sahih kitabında) ve diğerleri birçok senetle, İsmail bin Ebi Halid’den nakleden birçok kişiden, Merfu (peygamber sözü) ve muttasıl (senette kesiklik olmayan) olarak rivayet etmişlerdir. Bazıları aynı yolla,

Ebu Bekir'in kendi sözü olarak nakletmişlerdir. Darekutni ve diğer muhaddisler bunun merfu olduğu görüşünü tercih etmişlerdir. Bkz. sahih hadisler serisi, el-Bani; 4/88-89.

Bize Abdulvahid bin Ahmed el-Melihi, O'na Ahmed bin Abdullah en-Nuaymi, O'na M. bin Yusuf, O'na M. bin İsmail, O'na Amr bin Hafs bin /ıyas, O'na babası, O'na el-Ameş, O'na Şabi, O'na en-Numan bin Beşir (r.a.)Allah Resul'ünün (s.a.v.) şöyle söylediğini nakletmiştir: "Allah'ın (c.c.), cezasını hadd olarak belirlediği hırsızlık, zina gibi büyük günahlara gevşek davranan ve onları işleyenin durumu şunların durumu gibidir; gemideki yolcular kura çektiler. Bazılarına alt, diğer bazılarına ise üst kat çıktı. Alttakiler yukarıdakilere su atıyorlar, onlar ise bundan rahatsız oluyordu. Alttaki birisi eline baltayı aldı ve geminin altını yontmaya, bir delik açmaya koyuldu." Ona gelerek:

"Sana ne oluyor?" dediler. O da:

"Benden rahatsız oldunuz. Bana ise su gerek, dedi. Şayet onlar onu engellerse onu da kendilerine kurtarırlar. Onu kendi haline bırakırlarsa, onunda kendilerinin de helak olmasına yol açarlar."

(Kendilerine açık deliller geldikten sonra bölünenler ve ihtilafa düşenler gibi olmayın). Çoğu tefsirciler bunlardan yahudilerle hristiyanların kastedildiğini söylediler. Bazıları; bunlar bu ümmetin bidatçıları, Ebu Ümame ise; Şam'daki Haricilerin bir kolu olan Harurilerdir, demiştir.

Abdullah bin Şeddad der ki:Ebu Ümameyle birlikte idim. Şam'daki reislerinin başında durarak:Bunlar Cehennem'in köpekleridir. Müminler iken imandan sonra kafirler oldular, dedi. Sonra; "kendilerine açık deliller geldikten sonra" ayetini; "imanınızdan sonra kafir mi oldunuz" ifadesine kadar okudu.¹

(1)Hadisi Buhari şهادetler kitabı, anlaşmazlıklarda kura babında; (5/292) bu lafızla; Müellif Şerhus-Sünne'de; (14/342) birbirine yakın lafızlarla rivayet etmiştir.

Bize Ahmed bin Abdullah es-Salihi, O'na Ebu'l-Hüseyin bin Beşran, O'na İsmail bin Muhammed bin es-Saffar, O'na Ahmed bin Mansur er-Remadi, O'na Abdurrezzak, O'na Muammer, O'na Abdulmelik bin Umeyr, O'na Abdullah bin Zübeyr, O'na Ömer bin Hattab şöyle anlattı; Allah Resul'ü (s.a.v.) şöyle buyurdu:"Cennet'in ortasından mutlu olacak kişi cemaate tutunsun. Çünkü şeytan tek olanla beraberdir. O iki kişiden daha uzaktır."²

(2) Bu, Ömer'in Cabiye'deki hutbesini anlatan uzun bir hadisten bir parçadır. Tirmizi, fitneler kitabı, cemaattan ayrılmama hakkında gelen

hadisler babında; 6/383-386) rivayet etmiş ve şöyle demiştir: Bu hasen, sahih ve bu vecihte garip bir hadistir. Bunu yine İbni Ebi Asım Sünnet kitabında; (no; 86-88) 1/42; el-Lalekai ehli sünnet ve cemaatin inanç temelleri kitabında; 1/106-108; Hakim Müstedrek'te; 1/114; Ahmed bin Hanbel Müsned'de Ömer'den (r.a.) rivayet etmiştir. Hakim, Buhari ve Müslim'in şartlarına uygun olarak sahih olduğunu söylemiş, Zehebi de buna onaylamış ve iki de anlamını destekleyen iki şahit hadis zikretmiştir. el-Bani İbni Ebi Asım'ın Sünnet kitabı üzerine yaptığı dipnotta hadisin sahih olduğunu söylemiştir.

(İşte onlar, onlar için büyük bir azap vardır.)

(Nice yüzlerin ağıracağı ve bir nice yüzlerin de kararacağı bir günde) “Yevm” gün kelimesi zarf olmak üzere mansup yapılmıştır. Yani “fi yevm; o günde” zarfın mansup olmasının nedeni ise mefule benzemesindendir. Bu ayette müminlerin yüzlerinin ağaracağı, kafirlerinkinin ise kararacağı ifade edilmektedir. Denildi ki: İhlaşlıların yüzü ağarır, münafıklarınki ise kararır.

Said bin Cübeyr Abdullah bin Abbas'ın bu ayeti okuyor, sonra; Sünnet ehlinin yüzü ağarır, bidat ehlininki ise kararır, dediğini nakleder.

Kelbi Ebi Salih'ten, İbni Abbas'ın (r.a.) şöyle dediğini rivayet eder: Kıyamet gününde kavmin ibadet ettiği şey yükseğe kaldırılır. Herbiri kendi ibadet ettiği şeye doğru gider. Bu; “yönelmiş olduğu yere yöneltiriz”(Nisa: 4/115) ayetinin ifadesidir. Oraya vardıklarında üzürlüler ve yüzleri üzüntüden kararır. Kible ehli, yahudiler ve hristiyanlar kendilerine kaldırılan şeyin ne olduğunu bilmezler. Allah (c.c.) yanlarına gelir. Dünya da ona mümin ve itaatkar olarak secde eden burada secde eder. Kitap ehli ve münafıklar secde edemezler öylece kalırlar. Sonra müminlere izin verilir de başlarını kaldırır. Müminlerin yüzü kar gibi beyazdır. Kitap ehli müminlerin yüzüne bakarlar. Çok üzürlüler ve yüzleri kararır. Derler ki: Rabbımız! Bize ne oldu böyle, yüzümüz kapkara. Vallahi biz müşrik değil idik. Allah (c.c.)'da meleklerle der ki:

“Bakınız, vicdanlarına karşı nasıl yalan söylediler?”

(Enam: 6/24)

Belagat ilimlerinden meani (anlamlar) ilmi ehli kişiler şöyle derler: Yüzün ağırması, kişinin ameli ve Allah'ın ona vereceği sevap nedeniyle sevinmesi neşelenmesi ve parlamasıdır. Kararması ise ameline ve Allah'ın azabına üzülmesi, kederlenmesi ve tasalanmasıdır. Buna şu ayetler de delalet eder:

“İyilik yapanlara daha güzel iyilik bir de fazlası vardır. Onların yüzlerine ne bir toz bulaşır, ne de bir horluk kaplar.”
(Yunus: 1026)

“Kötülükleri işleyenler.... Kötülüğün cezası bir misliyledir. Kendilerini bir horluk da kaplamayacaktır.”

(Yunus: 10/27)

“Yüzler vardır o gün, parlaktırlar. Rabblerine bakmaktadırlar. Rabblerine bakmaktadırlar. Yüzler vardır o gün, hiddetli ve çatıktırlar.”

(Kıyamet: 75/22-24)

“Bazı yüzler o gün, parıl parıl parlayıcıdır, gülücüdür, sevinicidir. Bazı yüzler o gün, üzerlerinde toprak vardır.”

(Abese: 80/37-40)

(Yüzleri kararmış olan kimseler... İmanınızdan sonra kafir mi oldunuz?)Yani; onlara; imanınızdan sonra kafir mi oldunuz? denir. (O halde yaptığınız kafirlik sebebiyle azabı tadın.) Nasıl “İmanınızdan sonra kafir oldunuz” der. Halbuki onlar mümin değillerdir, diye sorulabilir. Übeyy bin Kab’dan rivayet edildiğine göre bununla ahit günü imanları kastedilmektedir. Allah onlara:

“Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” demiş, onlar da:

“Evet, öyle” demişlerdi. Allah da kıyamet günündeP

“Ahit gününde iman etmiş iken neden kafir oldunuz?” diyecek. Hasan der ki; Onlar münafıklardır. Sadece dilleriyle konuşmak suretiyle iman ettiler kalpleriyle ise inkar ettiler.

İkrime’den rivayet edilir ki:Onlar kitap ehlidir. İslam gelmeden önce peygamberlere ve Muhammed’e (s.a.v.) inandılar. Gelince onu inkar ettiler.

Bazıları; onlar ehli kıbledendir, dediler. Ebu Ümame; onlar haricilerdir, dedi. Katade; onlar bidatçılardır, dedi.

Bize Abdulvahid bin Ahmed el-Melihi, O’na Ahmed bin Abdullah en-Nuaymi, O’na M. bin Yusuf, O’na M. bin İsmail, O’na Said bin Ebi Meryem, O’na Nafi bin Ömer, O’na İbni Ebi Müleyke, O’na Ebu Bekir kızı Esmâ şöyle anlattı:Allah Resul’ü (s.a.v.) şöyle buyurdu:

“Ben Havz’ın önünde durur ve sizden kimler gelecek diye bakarım. Benimle bazı insanların arasına girilip onlar götürülürler. Ben de:

“Rabbim!(Bu) ve benim ümmetimdendir”, derim. Bana denilir ki:

“Senden sonra neler yaptıklarını sen hissettin mi? Vallahi!Hiç beklemeden hemen ayakları üzerine geri döndüler.”1

(1) Bu ahadisi Buhari, Fitneler kitabı; “Sizden sadece zulmedenlere isabet etmeyecek beladan sakının” ayeti hakkında gelen hadisler babında; 13/3; Müslim, Faziletler kitabı, peygamberimizin havzının olduğunun isbatı ve bunun nitelikleri babında; (no: 2293) 4/1794 rivayet etmiştir. Lafzı Müslim’indir.

El-Haris el-Aver der ki: Minber üzerinde Ali’nin (r.a.) şöyle dediğini işittim: Gerçekten, bir adam evinden çıkar. Dönüşünde Cennet’e götüren bir amel yapmış olarak döner. Yine bir adam evinden çıkar. Dönerken, Cehennem’e götüren bir amel işlemiş olarak döner. Sonra şu ayeti okudu:“Nice yüzlerin ağıracağı ve nice yüzlerin kararacağı günde”.Sonra şöyle seslendi:Kabe’nin Rabbına andolsun ki, Onlar imandan sonra kafir olanlardır.

Bize Ebu Abdullah M. bin el-Fadl Hırki, O’na Ebu’l-Hasen et-Taysefuni, O’na Ali bin Hacer, O’na İsmail bin Cafer, O’na Ala bin Abdurrahman, O’na babası, O’na Ebu Hureyre (r.a.), Allah Resul’ünün (s.a.v.) şöyle söylediğini aktardı:“Zifiri karanlık gecenin parçaları gibi fitneler gelmeden amelleri işleme hususunda acele edin. Öyle ki adam mümin olarak sabahlamışken akşama kafir olur. Mümin olarak akşamlamışken sabaha kafir olur. Dinini, geçici bir dünyalık karşılığı satar.1

(1) Bu hadisi Müslim, İman kitabı, fitneler çıkmadan önce amellerle acele etmeye teşvik babında (no: 117) 1/110; Müellif Şerhu’s-Sünne’de rivayet etmiştir.

(Yüzleri ağıranelara gelince) ki onlar Allah’a itaatkar kişilerdir. (Onlar Allah’ın rahmetindedirler)Cennet’inde. (Onlar orada ebedi kalıcıdırlar).

(Bunlar Allah’ın ayetleridir. Onları sana hakk olarak okuyor biz. Allah alemler için zulmü dilemez)

(Götekiler de yerdekiler de sadece Allah’ındır. Ve bütün işler de sadece ona döndürölür.)

(Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı bir ümmetsiniz.) İkrime ve Mukatil der ki: Bu ayet ibni Mesut, Übeyy bin Kab, Muaz bin Cebel, Ebu Huzeyfe’nin azatlı kölesi Salim (Allah onlardan razı olsun.)hakkında da indi. Yahudilerden Malik bin es-Sayf ile Vehb bin Yehudu onlara:Biz sizden faziletleriyiz. Dinimiz sizin davet ettiğiniz şeyden daha hayırlı, demişlerdi. Allah da (c.c.) bu ayeti indirdi.

Said bin Cübeyr ibni Abbas’ın (r.a.) şöyle dediğini rivayet eder: İnsanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmet, Peygamberle (s.a.v.) birlikte Medine’ye hicret edenlerdir. Cüveybir ise Dahhak’tan şöyle nakleder:Onlar

Muhammed'in (s.a.v.) sahabeti, özellikle de müslümanları kendilerine itaatla emrolundukları İslam davetçileri ve hadis rivayetçileridir.

Ömer bin Hattab'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: İnsanlar için çıkarılmış en hayırlı bir ümmesiniz, bizim başımız için geçerlidir, sonumuz için değil.

Bize Abdulvahid bin Ahmed el-Melihi, O'na Ebu Muhammed Abdurrahman bin ebi Şurayh, O'na Ebu'l-Kasım el-Beğavi, O'na Ali bin el-Cad, O'na Şube, O'na ebu Hamza, O'na Zühdem bin Madrib, O'na İmran bin Husayn (r.a.) Peygamber'in (s.a.v.) şöyle dediğini nakletmiştir: "En hayırlınız benim asrım, sonra onların ardından gelenler. Sonra bunların ardından gelenler." İmran der ki; bilmiyorum Peygamber (s.a.v.) kendi asrından sonra iki asır mı söyledi üç asır mı? Peygamber şöyle devam etti. "Sizden sonra öyle bir kavim gelecek ki kendilerine emanet edilmeden ihanet edecekler, şahitlik yapmaları istemeden şahitlik yapacaklar, adak adayacaklar yerine getirmeyecekler ve onlarda şişmanlık yaygın olacak."1

(1) Bu hadisi Buhari; Sahabenin faziletleri kitabı, Nebi'nin sahabetinin faziletleri babında; 3/7, şehadet kitabı, yalan şehadet üzerine şehadet edilmez, babında; Müslim sahabe'nin faziletleri kitabı, sahabenin fazileti babında; (no: 2535) 41/1964-1965; Müellif Şerhu's-Sünne'de rivayet etmiştir.

Aynı isnadla Ali bin Cad'dan, O Şube ve Ebu Muaviye'den, ikisi Ameş'ten, O Zekvan'dan, O da Ebu Said el-Hudri'den Peygamberin (s.a.v.) şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Sahabeme (arkadaşlarıma) sövmeyin. Nefsim elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki, şayet sizden biri Uhud ağırlığında altın infak etse, onlardan birinin bir müdd (iki avuç dolusu) veya yarım müdd miktarı altını infak etmesi sevabına ulaşamaz."2

(2) Hadisi Buhari Sahabenin faziletleri kitabı, Nebi'nin; Dost edinecek olsaydım.... sözü babında; Müslim sahabenin fazileti kitabı, sahabeye sövmenin haram kılınması babında (No:2540) 4/1967; Müellif Şerhus-Sünne'de; 14/69 rivayet etmişlerdir.

Diğerleri de: Bu topluluk, bu ümmetin bütün müminleridir, demişlerdir.

"Küntüm; idiniz" den maksat "entüm; siz"dir. Böyle olunca anlamı; "siz böyle ümmettiniz" değil, "böyle ümmetsiniz" olur. Bunun benzeri; "Hatırlayın, hani siz az idiniz." (A'raf: 7/86) ayetidir. Bu ayette; "küntüm, idiniz" ifadesi geçmektedir. Aynı olayı anlatan bir diğer ayette ise; "Hatırlayın, hani siz azsınız." (Enfal: 8/26) ifadesi geçmektedir. Buna

göre; “küntüm”ün anlamı; “entüm”dür. Yani kane fiilinin burada anlam fonksiyonu yoktur. Denildi ki:Anlamı, siz Allah katında Levh-i Mahfuz’da en hayırlı ümmet idiniz.

Denildi ki: “Linnas”daki lam harfinin bağlı olduğu kelime “hayri ümmeh; en hayırlı ümmet”tir. Buna göre anlam: Siz insanlar için en hayırlı insanlarsınız.

Ebu Hureyre der ki; anlamı; siz insanların en hayırlısısınız. Onları zincirlerde esir olarak getirir İslam’a sokarsınız.1

(1)Bunu Buhari Ebu Hureyre’den mevkuf olarak (onun sözü olarak, Ali İmran tefsiri kitabı, insanlar için çıkartılmış en hayırlı ümmet idiniz babında; 8/224 zikretmiş. Bu anlamda başka bir hadisi merfu (peygamber sözü) olarak Cihad kitabı, zincirlerdeki esirler babında; 6/145 zikretmiştir.

Katade der ki: Onlar Muhammed (s.a.v.) ümmetidirler. Ondan önce hiçbir Nebi savaşıla emredilmedi. Onlar kafirlerle savaşp dinlerine girmelerini sağladılar. Öyle olunca onlar, insanlara en faydalı kişilerdir.

Denildi ki:“Linnas”daki “Lam”, “Uhricet; çıkartıldı” fiiline bağlıdır. Anlamı; Allah insanlar için Muhammed ümmetinden daha hayırlı bir ümmet çıkarmamıştır, şeklindedir.

Bize Ebu Said eş-Şurayhi, O’na Ebu İshak es-Salebi, O’na Ebu Abdullah el-Hüseyin bin Muhammed el-Hafız, O’na Ebu Ali el-Hüseyin bin Muhamemd bin Hubeyş el-Mukri, O’na Ali bin Zenceveyh, O’na Seleme bin Şebib, O’na Abdurrezzak, O’na Muammer, O’na Behz bin Hakim, O’na babası, O’na bunun babası, Allah Resul’ünün (s.a.v.) bu ayet hakkında şöyle dediğini aktarmıştır: “Siz ümmetlerin yetmişinci olarak geliyorsunuz. Siz Allah katında en hayırlı ve en değerlisisiniz.”1

(1) Bu hadisi Tirmizi; Tefsir kitabı, Ali İmran suresi babında; (8/352) rivayet etti ve şöyle dedi:Bu, hasen bir hadistir. Birçok kişi bunun benzerini Behz bin Hakim yoluyla rivayet ettiler. Bunu yine İbni Mace Zühd kitabı, Muhammed ümmetinin sıfatı babında (no: 4288) 2/1433; Darimi; Kölelik kitabı, Nebi’nin:“Siz ümmetlerin sonuncusunuz”, sözü babında; 2/313; Hakim Müstedrek’te; 4/84; Taberi tefsirde; 2/25, 7/104; Ahmed Müsned’de; 4/448, 5/5 rivayet etti. Hakim; bu, isnadı sahih bir hadistir. Ancak Buhari ve Müslim kitaplarına almamışlardır. Bkz:Mahmud Şakir’in Taberi üzerine dipnotu; 2/25-26, 7/104.

Bize Abdulvahid bin Ahmed el-Melihi, O’na ebu Maşer İbrahim bin Muhammed el-Peyreki, O’na Ebu Abdullah Muhammed bin Zekeriyya bin Yahya, O’na Ebu Nadra, O’na Ebu Said el-Hudri Resulullah’ın

(s.a.v.) şöyle buyurduğunu anlattı:“Dikkat!Bu ümmet ümmetlerin yetmişincisini tamamladı. Bu onların en hayırlısı ve Allah katından en değerlisidir.”2

(2) Bu hadisi ibni Mace, Zühd kitabı Muhammed ümmetinin sıfatı babında (no: 4288) 2/1433; Ahmed Müsned’de; 4/447. Muaviye bin Uide’den; 5/5 rivayet etti. Heysemi der ki:Bunu Ahmed bin Hanbel rivayet etti. Nakledenler güvenilirdir. Mecmeu-z Zevaid: 10/397.

Bana Ebu Said eş-Şurayhi, O’na Ebu İshak es-Salebu O’na Ebu Abdullah el-Hüseyin bin Muhamed, O’na el-Fadl bin el-Fadl, Ona ebu Halife el-Fadl bin el-Habbab, O’na Abdurrahman yani İbnu’l-Mübarek, O’na Hammad bin Yahya el-Ebuhh, O’na Sabit el-Bennani, O’na Enes (r.a.) Resulullah’ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu anlattı:“Ümmetimin durumu yağmurun durumu gibidir:Başının mı sonunun mu hayırlı olduğu bilinmez.1

(1) Bu hadisi Tirmizi Edeb kitabı, bize Kuteybe anlattı babında:8/170 rivayet etti ve, “bu hasen ve bu cihetten garip bir hadistir” dedi. Ayrıca Ahmed Müsned’de Enes’ten; (3/130,143) ve Bezgar Ammar’dan ırvayet etti. İbnur-Rebi Temyiz et-Tayyib minel Habis kitabında, (s. 108):Nevevi’nin fetvalar kitabındaki sözü bunu zayıf ve eleştirilmiş olduğu şeklindedir. Heysemi ise Mecmeu’z-Zevaid’de der ki: Bezgar’ın hadisindeki nakilciler sahih kişileri. Ancak el-Hasen bin Kuza ve Ubeyd bin Selmean el-Eğarr sika (güvenilir)dirler. Ayrıca bkz.:Feydul-Kadir: 5/517.

Bize Ebu Said eş-Şurayhi, O’na Ebu İshak es-Salebi, O’na Ebu Muhammed el-mahledi, O’na Ebu Nuym, O’na Abdulmelik bin Muhmmmed bin Adiyy, O’na Ahmed bin İsa et-Tenisi, O’na Amr bin Ebu Seleme, O’na Sadaka bin Abdullah, O’na Züheyr bin Muhammed, O’na Abdullah bin Muhammed bin Akil O’na ez-Zühri, O’na Said bin el-Müseyyeb, O’na Ömer bin el-Hattab Resulullah’ın (s.a.v.) şöyle söylediğini anlattı:“Gerçekten Cennet ben girene kadar bütün peygamberlere, ümmetim girene kadar diğer ümmetlere yasaklandı.2

(2) Hafız ibni Kesir Tefsirinde: (1/397) der ki:Bunu Darekutni Efrad kitabında Abdullah bin Muhammed bin Ukayl Zühri’den, O Said bin el-Müseyyeb’den, O Ömer bin el-Hattab’tan (r.a.) nakil yoluyla rivayet etti. Sonra Darekutni şöyle dedi:Bunu Zühri’den sadece ibni Akil, ondan da sadece Züheyr bin Muhammed, O’ndan da sadece Amr bin ebi Seleme rivayet etti.

Bunu ayrıca Ebu Ahmed bin Adiyy el-Hafız ve es-Salebi rivayet etti. Ben de derim ki: Hadisin senedindeki Sadaka bin Abdulah zayıftır (takrib) Abdullah bin Muhammed ise, Muhammed bin İsmail ve İshak onun rivayetlerini almışlardır. Ebu Hatim ve diğerleri der ki: Bu hadis naklinde biraz töleranslıdır.

Bize Ebu Said eş-Şuayhi, O'na Ebu İshak es-Salebi, O'na ebu Abdullah el-Hüseyin bin Muhammed, O'na Ebu'l-Kasım Ömer bin Muhammed bin Abdullah bin Hatim et-Tirmizi, O'na annesinin babası Muhammed bin Abdullah bin Merzuk, O'na Affan bin Müslim, O'na Abdulaziz bin Müslim, O'na ebi Sinan (Dırar bin Mürre), O'na Muharib bin Disar, O'na Abdulah bin Büreyde, O'na babası Allah Resul'ünün (s.a.v.) şöyle söylediğini nakletti: "Cennet ehli yüzyirmi saftır. Seksen safı bu ümmettendir."1

(İyiliği emredersiz, kötülükten alıyorsunuz ve Allah'a inanırsınız. Kitap ehli iman etseydi bu onlar için elbette daha hayırlı olurdu. Onlardan mümin onlanlar vardır, çoğu ise fasıktırlar) yani kafirdirler.

(Size ezadan başka bir zarar vermezler). Mukatil der ki: Yahudilerin başı olan kişiler Abdullah bin Selam ve arkadaşlarına eza ettiler. Allah da; "Size ezadan başka bir zarar vermezler" ayetini indirdi. Yani Ey Müminler! Bu yahudiler size tehdit ve kırııcı sözler gibi dil ile eza etmekten başka zarar vermezler. Denildi ki: Bu ezadan maksat "sizin ondan rahatsız olacağınız kafirlik sözleri"dir. (Şayet sizinle savaşırlarsa) yenik bir halde (size arka çevirip kaçarlar). (Sonra yardım da olunmazlar). Aksine zafer sizin olur.

(1) Esbab en Nüzul, El-Vahidi s. 152.

(Onların üzerine nerede olurlarsa olsunlar) hangi yerde bulunurlarsa bulunsunlar (zillet damgası vurulmuştur.) (Ancak Allah'dan bir iple) yani; nerede olurlarsa olsunlar zulmedilirler, öldürülürler ve esir edilirler. Emniyette sadece, Allah'dan bir iple, yani müslüman olmak suretiyle Allah'dan (c.c.) bir ahit sebebiyle olurlar. (Ve insanlardan bir iple) yani; müslümanlardan bir iple. O da cizye ve himaye güvencesi vs.'dir. Yani; "ancak Allah'dan veya insanlardan bir ipe tutunmak başka. O durumda emniyette olurlar.

(Ve Allah'dan bir gazaba uğradılar) Onunla döndüler. (Ve onların üzerine miskinlik vuruldu. Bu da onların Allah'ın ayetlerini inkar etmeleri ve peygamberleri haksız yere öldürmeleri sebebiyledir. Bir de şudur: Çünkü onlar isyan etmişler ve aşırı gitmişlerdir.)

(Hepsi aynı değildirler. Kitap ehlerinden doğru yolda bir topluluk vardır ki...)İbni Abbas ve Mukatil der ki: Abdullah bin Selam ve arkadaşları müslüman olunca yahudilerin din adamları Muhammed'e (s.a.v.) sadece şerhlerimiz iman etti. Öyle olmasalardı atalarının dinini terketmezlerdi, dediler. Allah da (c.c.) bu ayeti indirdi.1

(1)Esbab en-Nüzul, el-Vahidi: s. 152.

Bu ayetteki cümlelerin yapısı hakkında farklı görüşler vardır. Bazıları; bunda kısaltma vardır. Tamamı; kitap ehlerinden biri doğru yolda olan bir de öyle olmayan iki kesim varır, şeklindedir. İkisinden biri anılmak suretiyle iktifa edilmiştir, demişlerdir. Diğer bazıları da şöyle demişlerdir:Cümle "Hepsi birbirinsinin aynısı değildirler" ile birlikte bitmiştir. Çünkü kitap ehlinin iki grubu daha önce "onlardan müminler varır. Onların çoğu da fasıktırlar" ifadesiyel, müminlerinde "kitap ehlerinden doğru yolda bir topluluk vardır" ifadesiyle nitelikleri anlatılmıştır.

Denildi ki:"Hepsi aynı değildirler" cümlesi öncesiyle bağlantısız bir cümledir. Çünkü iki gruptan bahsedilmiş, sonra "Hepsi aynı değildirler" denilmiştir. Sonra söze yeniden başlanılmış ve "ehli kitaptan bazıları....." denilerek bu grup hakkında bilgi verilmiştir. "Ehli kitaptan bazıları...." denilerek bu grup hakkında bilgi verilmiştir.

İbni Mesut der ki:Anlamı:Yahudiler ile Allah'ın emrini gerçekleştiren, hak üzere sabit ve dosdoğru olan Muhammed ümmeti bir değildir.

"Kaim ümmet" İbni Abbas (r.a.) der ki:Yani doğru yolda, Allah'ın emri üzere olan, ona ihmal etmeyen, terketmeyen. Mücahid:Adaletli olan, Süddi:İtaatkar, Allah'ın kitabı ve kurallarını uygulayan. Denildi ki:Namazda kıyamda (ayakta) olan. Denildi ki: Namazda kıyamda (yakta) olan. Denildi ki:Ümmetin anlamı yol demektir. Ayetin anlamı "ümmet sahibi", yani "doğru yol sahibi" şeklindedir.

(Gece anlarında) gece saatlerinde. "Ana; anlarında" kelimesinin tekili inyundür. Nihyün, Enha gibi. İnen ve ana denilir. Mian ve ema gibi. (Allah'ın ayetlerini tilavet ederler)Allah'ın kitabını okurlar. Mücahid der ki:Yani ona uyarlar. (Ve onlar secde ederler) yani; namaz kılarlar. Çünkü Kuran okuma secdede olmaz. Öyleyse secdeden maksat namazın tümüdür.

Bu ayetin anlamı hakkında farklı görüşler vardır. Bazıları: Bu, gece namazı hakkındadır, der. İbni Mesut der ki:Bu yatsı namazı hakkındadır. Bunu onlar kılar, diğer ehli kitaptan kişiler kılmaz.

Ata der ki: “Ehli kitaptan doğru yolda bir topluluk vardır.....” ayeti Necran araplarından kırk, Habeşistanlı otuziki ve Rumlu sekiz kişi hakkında inmiştir. Bunlar İsa’nın (a.s.)dini üzere idilier ve Muhammed’i (s.a.v.) tasdiklediler. Onlardan, peygamber Medine’ye gelmeden önce ensardan birkaç kişi vardı. Esad bin Zürene, Berra bin Marur, Muhammed bin Mesleme, Mahmud bin Mesleme ve Ebu Kays Sarme bin Enes gibi. Bunlar tevhid ehli kişiler idiler. Cünüplükten gusleder ve İbrahim’in hanif şeriatından bildiklerini uygularlardı. Peygamber de (s.a.v.) gelince onu tasdiklediler ve ona yardım ettiler.

(Allah’a ve ahiret gününe inanırlar. İyiliği emreder, kötülükten alıkoyarlar ve hayırlarda yarışır. İşte bunlar salih kimselerdendirler).

Ayet: 115

(Hayırdan ne yaparlarsa, elbette nankörlüğe uğramayacaklardır.)Hamza Kasei ve Hafs “Yefalu:yaparlar” ve; “Len yukferuh; onlar nankörlüğe uğramayacaklardır” şeklinde, fiili muzarinin gaib çoğulu olmak üzere Y harfiyle okumuşlardır. Diğerleri ise bunu muhatap çoğulu ifade eden T ile okumalardır. Yani; “Tefali yaparsınız” “Len Tukferuh; siz nankörlüğe uğramayacaksınız”. Buna göre sanki bu ayet; “siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz” ayetindeki ifadeinin devamıdır. Dolayısıyla onun gibi bu da muhatap çoğul içindir. Ebu Amr ise her iki türlü okumayı kabul eder. Ayetin anlamı; hayırdan ne yaparsanız onun sevabı yok edilmez. Aksine onun için size teşekkür edilir ve mükafaatı verilir. (Allah müttakileri) müminleri (çok iyi bilir.)

(Şüphesiz kafirler, onları ne malları ne de evlatları Allah’tan hiçbir şeyden kurtaramaz.) Yani; mallarını fidye olarak vermeleri, evlatlarının onlara yardımları, Allah’ın azabını onlardan engelleyemez. Sadece bu iki türün anılması insanın zararları genelde bu iki şekilde önlemeye çalışmasındandır. (Ve onlar Cehenem arkadaşlarıdır. Onlar orada ebedi kalıcıdır).Arkadaş ifadesi onların Cehennem ehli olmaları, oradan çıkamamaları ve bir arkadaş gibi onu terketmemeleri nedeniyle kullanılmıştır.

(Bu dünya hayatında infak ettiklerinin durumu).Denildi ki: Ebu Süfyan ve arkadaşlarının Bedir ve Uhud’da Allah Resul’üne (s.a.v.) düşmanlıkta harcadıkları kastedilmiştir. Mukatil der ki:Yahudilerin alimlerine infakları kastedilmiştir. Mücahid:Bütün kafirlerin dünyadaki harcamaları ve sadakaları kastedilmiştir, der. Denildi ki: Allah rızasını gözetmeyen riyakarın harcamasıdır. (Bir rüzgar örneği gibidir ki, onda kavurucu bir soğukluk vardır). (İbni Abbas’tan (r.a.), bunun öldürücü sıcak rüzgar

olduğu rivayet edilmiştir. Denildi ki:1 Onda “sırr” vardır, şeklinde tefsir etmişlerdir. (Nefislerine zulmetmiş) yani; küfür, masiyet ve Allah’ın hukukunu engellemekle (bir kavmin ekinlerine) tahıllarına (vurup mahvetmiştir.) Ayetin anlamı şöyledir:Kafirlerin harcamaları, ona ihtiyaç duyulduğu bir zamanda gitmesi yönüyle, kavurucu bir rüzgarın isabet edip yok ettiği veya ateşin isabet edip yaktığı, böylece sahiplerinin ondan hiçbir şekilde faydalanamadıkları ekine benzer. (Allah) bununla (onlara zulmetmedi. Ancak) küfür ve günahla (sadece kendilerine zulmettiler).

(1)Parantez içi 2. yazma nüshadan fazlalıktır.

Ayet: 118

(Ey iman edenler sizden başka kimseleri sırdaş edinmeyin....) yani; dindaşınız dışında dostlar ve ahabblar. Bir adamın “bitane”si (sırdaşı); çok yakın kimselerdir. “Bir tane” aslen astara denilir. Astar ise elbisenin içinde, dolayısıyla ona en yakın yerdedir. Bir kişinin “birtane”si de, astar gibi onun gizli durumlarını saklar, başklarının haberdar olmadığı şeylerden haberdar olur. İbni Abbas (r.a.) der ki:Müslümanlardan bir takım kişiler, aralarındaki akrabalık, komşuluk, süt kardeşliği arkadaşlık ve ittifağa binaen yakın ilişkilerini sürdürüyorlardı. Allah da (c.c.) bu ayetle onları, kendilerine zarar gelme kokusuyla yahudilere sır vermekten vs. nehyetti. Mücahid der ki:Bu ayet münafıklarla samimi ilişkiler içinde olan bir grup mümin hakkında indi. Allah (c.c.) onları bundan nehyetti.2

(2) Bkz.:Esbab en-Nüzül, el-Vahidi; s. 153; Tefsir et-Taberi: 7/142; Siret İbni Hişam: 2/207.

Sonra onlarla sırdaş olmayın yasaklanmasının sebebini şöyle belirtti: (Size fesat erişirmekte asla kusur etmezler) yani; size şer ve fesat ulaştırma hususunda ihmalkarlık etmezler ve gayretlerini esirgemezler. Habal:Şer ve fesat demektir. Ye’lu kelimesinin ikinci mefulüdür. Çünkü bu fiil iki meful alır. Denildi ki: “Habalen”in mansubiyeti mefuliyet değil, başındaki cer harfinin atılmış olması üzeredir. Yani; “bil-habal”; fesat ile. Örneğin; “Evcatühu darben” derken biddarbi kastedilir. Yani ona vurmak suretiyle acı verdim. (Size meşakkat verecek şeyi temenni ederler) yani; zarar, şere helak gibisize ağır gelecek şeyleri temenni ederler. “Anet” meşakkat anlamına gelir. (Muhakkak onların buğuzları)bağda buğuz anlamındadır. (ağızlarından) sövmek, müminleri bir vakıaya düşürmek suretiyle. Denildi ki:Müşrikleri müminlerin sırlarından haberdar kılmak suretiyle (belirmiştir) yani düşmanlık alameti zahir olmuştur. (Göğüslerindeki gizledikleri) düşmanlık ve kin

(daha büyüktür) daha kocamandır. (Şüphesiz size ayetleri apaçık açıkladık, eğer alederseniz).

S: 119

(İste siz) Haentüm'deki Ha tenbih harfi entüm size muhatap erkekler zamir kipidir. (O kimselersiniz ki)“Ulai” işaret ismidir. Yani işaret edilen kimselere konulan isimdir. Bununla: “Siz ey müminler” anlamı kastedilmektedir. (Onları seviyorsunuz) yani aranızdaki akrabalık, süt kardeşliği ve hısımlık bağlarına binaen, tutup da sırdaş edinmenizi yasakladığım o yahudileri seversiniz. (Onlarsa sizi sevmezler).Aranızdaki din farklılığından dolayı. Mukatil der ki:Onlar münafıklardır. Müminler onları kendilerini mümin olarak göstermeleri, müminlerin de onları kalplerindeki bilmemeleri nedeniyle severler. (Ve siz kitabın hehpsine inanırsınız) yani; siz tüm kitaplara inanırsınız, onlarsa kitabınıza inanmazlar. (Sizinle karşılaştıklarında “biz inandık” derler. Baş başa kaldıklarında) birbirleriyle olduklarında (kinlerinden dolayı parmaklarını ısırırlar) yani parmaklarının uçlarını “enamil; parmak uçları”nın tekili enmile veya enmeledir. Kinleri müminleri kaynaşmaları ve birlik olmalarındandır. Parmak uçlarını ısırma aşırı kin ifade eder. Bunda “mecazül-emsal” örneklerin mecazı sanatı vardır. Bir parmak ısırma olayı olmasa da o kinli hale parmak ısırma denir. (De ki:kininizle geberin) yani:ölüme kadar kininizle kalın. (Şüphesiz Allah sinelerdeki özü çok iyi bilir.) Yani; kalpteki hayır ve şerri.

(Size bir iyilik dokunursa) yani ey müminler!Düşmanlarınıza galip gelmek, onlardan ganimet elde etmek ve insanların ardarda dininize girmesi ve gelirlerinizin bollaşması sebebiyle size bir iyilik isabet etse (bu onları tasaya düşürür) hüznülendirir. (Şayet size bir fenalık isabet ederse) yeni bir askeri birliğinizin yenilgisi düşmanın size zarar vermesi, aranızdaki bir ihtilaf, kuraklık veya afet gibi bir musibete düşür olursanız (onunla sevinirler. Şayet) ezalarına (sabrederseniz ve sakınırsanız) rabbınızdan korkarsanız (Onların hilekarlıkları size zarar vermez) yani size bir noksanlık getirmez. İbni Kesir, Nafi ve Basralılar zarar vermezler anlamına gelen ifadeyi “La Yedirkum” şeklinde okudular. Bu Dara, Yediru, Dayran fiil kökünden gelmektedir. Ceza cümlesinin cevabı olmak üzere cezm edilmiştir. Diğerleri ise bunu “La yedurrukum” şeklinde okumuşlardır. Bu ise Darra, Yedirru, Darran (Radde, Yeruddu, Radden gibi) çekimli fiil kökündendir. Bu ikinci okumaya göre Ra'nın damme olması durumunda iki tür durumdan biri vardır. Birincisi:Bu meczum olup, aslı yedrurdur. Ra'lar birbirinde idgam edilmiş, ilk Ra'nın

dammesi dada nakledilmiş, ikincisi de bir önceki harekeye uymak babından madmum yapılmıştır. İkincisi: Buradaki la Leyse anlamındadır (ikisi de olumsuz edatlıdır.) Öncesinde ise bir Fa harfi gizlidir. Bu durumda cümlelerin takdiri: “Ve in tasbırı ve tetteku feleyse yedurrukum...” şeklindedir. (Şüphesiz Allah yaptıklarını kuşatıcıdır) bilir. (Hani erkenden aileden ayrılmış müminler için savaşa elverişli yerler hazırlıyordun). Hasan; o Bedir günüdür, Mukatıl: Hendek günüdür, demiştir. Diğer müfessirler ise: Uhud günüdür demişlerdir. Çünkü bundan sonraki ayetten bu surenin sona yakınlarına kadarki ayetler Uhud savaşı hakkındadır.

Mücahid, Kelbi ve Vakıdi der ki: Allah Resul’ü (s.a.v.) sabah erken vakitte Aişe’nin (r.a.) evinden çıktı ve Uhud’a kadar yaya yürüdü. Kadeh şişelerinin sıralanması gibi, sahabesini savaş için saflar saf saf dizdi. 1

(1) Bkz.: Ed-Dürrül-Mensur, Suyuti: 2/302.

Muhammed bin İshak ve Süddi şöyle nakledeler: Müşrikler çarşamba günü Uhud’a yerleştiler. Resulullah (s.a.v.) bunu duyunca sahabeyle istişare etti. Übeyy bin Selül’ü daha önce hiç çağırırken çağırdı ve onunla istişare etti. Abdullah bin Übeyy ve çoğu ensar şöyle dediler: “Ey Resulullah (s.a.v.)! Medine’de kal ve onların yanına çıkma. Vallahi! buradan düşman için her çıkışımızda yenildik ve düşmanın buraya her girişinde de yendik. Sen aramızda iken çoktan yeneriz. Onun için onları terket ey Resulullah (s.a.v.)! Orada yerleşirlerse en kötü yerde yerleşmiş olurlar. Buraya da girerlerse erkeklerimiz yüzyüze savaşır. Kadınlar ve çocuklar tepelerine taş atarlar. Böylece yenik olarak dönerler.” Bu görüş Rasulullah’ın (s.a.v.) hoşuna gitti.

Diğer bazı sahabeler de: Bizi bu köpeklerin yanına çıkar, Ey Resulullah (s.a.v.)! Bizim korktuğumuz veya zayıf olduğumuzu sanmasınlar. Resulullah (s.a.v.) buyurdu ki; “rüyamda kesilen bir inek gördüm ve bunu hayra yordum. Kılıcımın ucunun da yarılmış olduğunu gördüm ve bunu yenilgiye yordum. Elimi sağlam zırhlara soktum ve bunu da Medine’ye yordum. Şayet Medine’de kalmak isterseniz” kendisi ise, onların Medine’ye girmeleri ve Ezikka denen yerde savaşmak görüşündeydi. Bedir’e yetişemeyin daha sonra Uhud’da şehadete ulaşan bazı müslüman erkekler1:

“Bizi düşmanlarımıza götür”, dediler. Düşmanla karşılaşmaya aşırı arzularından dolayı bunda ısrar ettiler. Öyle ki bir süre sonra Allah Resul’ü (s.a.v.) girdi ve silahını kuşandı. O’nun silahı kuşandığını gören sahabeler pişman oldular ve:

“Ona vahiy geldiği halde biz tutmuş ona görüş beyan ediyoruz.” Yanına giderek özür dilediler ve:Uygun gördüğünü yap, dediler. Resulullah (s.a.v.):

“Hiçbir peygamber silahını kuşandıktan sonra, savaşmadıkça onu bırakamaz”, dedi.2

(1) 2. yazma nüshada erkekler yerine erkek kelimesi geçmektedir.

(2)Es-sire en-Nebeviyye, ibni Hişam; 2/126 vd. Ravdul-enf’le birlikte baskısı; el-müsned, Ahmed bin Hanbel; 3/351; Müstedrek, Hakim; 2/128,129. Hakim bunun sahih olduğunu söyledi ve Zehebi’de görüşünü destekledi.

Müşrikler Uhuda çarşamba ve perşembe günleri yerleştiler. Resulullah (s.a.v.) cuma günü cuma namazından sonra sahabelerle birlikte Medine’den çıktı. O gün sahabeden bir kişi öldü. Resulullah (s.a.v.) cenaze namazını kıldı ve insanların yanına çıkarak, Uhud’da o geceyi halkla birlikte geçirdi. Bu, hicri 3. yılın Şevval ayının ortasında tekabül etmekteydi. Ve savaşta olan oldu. Allah (c.c.) şu ayetlerde bu olayı anlatmaktadır:

“(Hani erkenden ailenden ayrılmış) hatırla ki erkenden ailenden ayrılmıştın (müminleri hazırlıyordun)müminleri yerleştiriyordun (savaşa elverişli oturaklar) yani; yerler, savaş mevzileri. Bevvatül-kavm, onları yerleştirdim anlamına gelir. Tebevveel-kavm ise, onlar yerleşti anlamındadır. Allah (c.c.):“Andolsun ki biz İsrail oğullarını çok güzel bir yurda yerleştirmişizdir” (Yunus: 10/93) buyurdu. Denildi ki:Bu ayetin anlamı, “savaş karargahı ediniyordun” şeklindedir. (Allah hakkıyla işitendi, mükemmel bilendi.)

Ayet: 122

(O zaman sizden iki zümre zaaf göstermek istemişti) yani; korkmaya, zaaf göstermeye ve geri kalmaya. Bu iki zümre Hazreç’ten Seleme oğulları, Evs’ten ise Harise oğulları idi. Bunlar askerin iki kanadına yaklaştılar. Olay şöyle cereyan etti. Resulullah (s.a.v.) Uhud’a binbir kayda göre dokuzyüzelli erkekle çıktı. Şavt’a1 ulaşınca Abdullah bin Übeyy bunların üçte biriyle ordudan geri kalıp, üçyüz kişiyle geri döndü ve:“Kendimizi ve evlatlarımızı neye karşılık öldürüyoruz ki?” dedi. Ebu Cabir es-Silmi onların ardından giderek:“Sizden Allah için peygamberinize ve kendinize yardım etmenizi istiyorum” dedi. Abdullah bin Übeyy:“Savaş olacağını bilsek sizinle gelirdik”, dedi. Seleme oğulları ve Harise oğulları Abdullah bin Übeyy’le birlikte gitmeye niyetlendi. Ancak Allah (c.c.) onları bundan korudu ve onlar gitmediler.2

İşte Allah (c.c.) bu büyük nimetini hatırlatarak böyle buyuruyor: (O zaman sizden iki zümre zaaf göstermek istemişti. Halbuki onların velisi Allah'dı.)Yardımcısı ve koruyucusu (Müminler ancak Allah'a güvenip dayansınlar).

Bize Abdulvahid el-Melihi, O'na Ahmed bin Abdullah en-Nuaymi, O'na Muhammed bin Yusuf, O'na Muhammed bin İsmail, O'na Muhammed bin Yusuf, O'na ibni Uyeyne, O'na Amr bin Cabir'den O'nun şöyle söylediğini nakletti:Biz, Seleme oğlları ve Harise oğulları hakkında şu ayet indi:"O zaman sizden iki zümre zaaf göstermek istemişti..." Bu ayetin inmemesini arzulamazdım. Çünkü Allah onda "Halbuki onların velisi Allah'dı" buyurdu.3

(1)Medine ile Uhud arasında bir mevkii (Mucem el-Buldan).

(2) Bkz.:İbni Hişam sireti:2/128.

(3) Bunu Buhari; Savaşlar kitabı, "o zaman sizden iki zümre..." ayeti babında: 7/357 rivayet etti.

(Andolsun ki siz zillette iken) ezille; zelil kelimesinin çoğuludur. Bununla sayı azlığı kastedilmiştir. Çünkü onlar üçyüzonuç kişilerdi. Bununla birlikte Allah onlara yardım etti. (Allah size Bedir'de zafer verdi.)Bedir Mekke ile Medine arasında bir yerdir. Çoğunluğa göre bu bir mevkii ismidir. Denildi ki:Oradaki bir kuyunun ismidir. Yine denildi ki:Bedir, Bedir denilen bir adamın kuyusunun ismidir. Bu görüşü Şabi belirtmiştir. Ancak bu görüş, başkaları tarafından kabul edilmemiş tenkit edilmiştir.

Bu ayette Allah (c.c.), onlara Bedir günü zafer vermek suretiyle verdiği nimetini hatırlatarak, onlara minnet etmektedir. (O halde Allah'dan sakının. Umulur ki şükredenlerden olmuş olursunuz).

S:124

(Hani müminlere diyordun ki:Rabbınızın indirmiş olduğu üçbin melek ile yardım etmesi size yetmez mi?)Bu ayet hakkında ihtilaf edilmiştir. Katade der ki:Bu Bedir günü idi. Allah onları önce, Enfal 9'da buyurduğu gibi bin melek ile destekledi: "Ve Allah da size Ben sizi bin melek ile destekleyeceğim diye cevap verdi." Sonra üçbin daha sonra beşbin oluverdiler:"Üçbin melek ile yardım etmesi" (Evet.... sabrederseniz ve sakınırsanız, onlar da üzerelerinize ansızın gelecek olurlarsa, rabbınız size beşbin nişanlı melek ile yardım edecektir.)Onlar da Bedir günü sabrettiler ve Allah'dan sakındılar. Allah da (c.c.) vaad ettiği gibi beşbin melek ile destekledi. İşte bu beşbin melek müminlerin kıyamete kadar ki yardımcılarıdır.

İbni Abbas (r.a.) ve Mukatil der ki:Melekler Bedir dışında hiçbir savaşta savaşmadılar. Diğer savaşlarda sadece bulundular. Yardımları ise sayı çokluğu görüntüsü vermeleri ve mümin savaşçılara değişik yardımlarda bulunmaları şeklinde olmuştur.

Muhammed bin İshak der ki:Uhud günü geldiğinde, bütün müslüman savaşçılar Resulullah'ın (s.a.v.) yanından ayrıldılar. O'nunla birlikte sadece Sad bin Malik ve genç birisi vardı. Sad ok atıyor, o da O'na zaman zaman ok veriyordu. Sad'ın bütün okları bitince yanına giderek okları serdi ve:“Ey Ebu İshak!İkişer at”, dedi. Savaş sona erdiğinde bu adamın kim olduğu soruldu. Ancak bilinemedi.

Bize Abdulvahid bin Ahmed el-Melihi, O'na Ahmed bin Abdullah en-Nuaymi, O'na M. bin Yusuf, O'na M. bin İsmail, O'na Abdulaziz bin Abdullah, O'na İbrahim bin Sad, O'na babası, O'na O'nun babası, O'na Sad bin Ebi Vakkas şöyle anlattı: “Resulullah'ı (s.a.v.) Uhud gününde1 gördüm. Yanında, üzerelerinde beyaz elbise bulunan, son derece çetin bir şekilde Resulullah'ı müdafaa savaşı veren iki kişi vardı. Onları ne önce ne de sonra görmedim.”2

(1) 1. yazma nüshada “Bedir” olarak geçmektedir. Bkz.:Fethul-Bari: 7/349.

(2)Bu hadisi Buhari Meğazi (savaşlar) kitabı, hani sizden iki grup zaafa düşmüştü babında:7/357; Giyim kitabı, beyaz elbise babında; Müslim faziletler kitabı, Cebrail ile Mikail'in Uhud gününde Peygamberi korumada savaş vermeleri babında; (no: 2306) 4/1802; Müellif ise Şerhus-Sünne'de: 13/292 rivayet etti.

Bunu aynı zamanda Müslim, Ebu Bekir bin Ebu Şeybe'den rivayet etti. Müslim şöyle der: “Uhud gününde Resulullah'ın (s.a.v.) biri sağında diğeri solunda beyaz elbiseli, daha önce de daha sonra da görmediğim iki kişi gördüm.”Cebrail ve Mikail'i kastediyor.3

(3) Bu hadisi Müslim; Faziletler kitabı, Cebrail ve Mikail'in Resulullah'ı (s.a.v.) müdafaa savaşı babında (no: 2306) 4/1802 rivayet etti.

Şabi der ki:Bedir gününde Allah Resul'üne (s.a.v.) Kürz bin Cabir el-Muharibi'nin müşriklere yardım etmek istediği haberi ulaştı. Bu müminleri üzdü. Bunun üzerine Allah (c.c.) bu iki ayeti indirdi. Müşriklerin yenilgisi Kürz'e ulaşınca onların yanına uğramadı ve yardım da yapmadı. Allah da (c.c.) müminleri beşbin kişiyle desteklemedi. Zaten daha önce bin kişiyle desteklenmişlerdi.

Diğerleri der ki:Allah (c.c.)Bedir gününde müslümanlara, itaat üzere sabredeler ve haramlarından sakındıkları takdirde, bütün savaşlarında

destekleyeceğini vaad etti. Onlarsa sadece Hendek gününde sabrettiler. Allah da (c.c.) onları destekledi. Öyleki Kureyza ve Nadir4 kabilelerini kuşattılar. Abdulah bin ebi Evfa der ki:Kureyza ve Nadir'i bir süre kuşattık. Ancak fethetmek nasip olmayanca geri döndük. Allah Resul'ü (s.a.v.) bizden su istedi. Başını yıkarken O'na Cebrail geldi ve:Silahlarınızı bıraktınız. Ancak melekler üzerindeki yükleri (silah vs.) koymadılar. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) başını yıkamayayı bıraktı. Bir bez parçası isteyerek başına sardı. Sonra bizi çağırdı. Kureyza ve Nadir'e tekrar döndük.5 Allah (c.c.) o gün bize üçbin melekle yardım etti ve bize kolay bir fetih nasib etti.

(4) Siret kitaplarında -burada anlaşıldığı gibi- Kureyza ve Nadir'in bir anda kuşatıldığı şeklinde geçmemektedir. Bkz.:Es-sire en-Nebeviyye, İbni Hişam; 2/194 vd. Ravdul-Enf kitabıyla birlikte; Tabakatı ibni Sad; 2/57,74.

(5) Bkz.: El-Musannaf, İbni Ebi Şeybe ; 14/424; el-iktifa fi Meğazi Resulullah, Leklai; 2/176.

Dahhak ve İkrime der ki:Bu, Uhud günü hakkındadır. Allah (c.c.), sabrettikleri takdirde onlara yardım vaad etti. Ancak onlar sabretmeyince, bu yardımı görmediler.1

(1)Baskı kitapta; “Yumeddu bih” geçerken, 2. yazma nüshada “Yumiddiuhum; Allah onlara yardım etmedi, şeklinde geçmektedir.

(Rabbınızın size yardım etmesi)İmdad (yardım); Ordunun orduya yardım etmesi demektir. Denildi ki:Güç ve yardım yönüyle desteklemesidir. Çekimi emeddehu, imdaden şeklindedir. Fazla yardım anlamı için meddehu yemuduhu şeklinde üçlü fiil kullanılır. Allah'ın (c.c.):

“Ve deniz, onu büyük bir oranda destekler.”

(Lokman: 31/27)

Bu babtandır. Denildi ki: Üç harfli olan medd şerde dört harfli olan imdad ise hayırda kullanılır. Bu görüşü şu ayetler destekler:

“(Allah) onları taşkınlıkları içinde serseri bir şekilde dolaşmalarına destek verir (mühlet verir).”

(Bakara: 2/15)

“Onun için azaptan destek yapar da yaparız.”

(Meryem: 19/79)

“Ben sizi ardarda gelen bin melekle destekleyeceğim”. “Ve sizi mallar ve oğullarla destekledik.”

(İsra: 17/26)

Bu ayetlerden ilk ikisi şerle ilgilidir. Kullanılan fiil üçlü fiildir. Son iki ayet de hayırla ilgilidir. Kullanılan fiil dörtlü fiildir.

(Evet)Sizi destekleriz2 (Şayet) düşmanınıza karşı (sabreder, sakınırsanız) yani; peygamberinize muhalefetten (ve onlar) yani; müşrikler (size bunun fevrinde gelecek olurlarsa)İbni Abbas (r.a.), Katade, Hasan (el-Basri) ve çoğu müfessirler bunu bunun ardından, ansızın3 şeklinde tefsir etmişlerdir. Mücahid ve Dahhak der ki: Bu kızgınlıklarından dolayı. Çünkü onlar Bedir gününe olan kızgınlıklarından dolayı Uhud gününde savaşa başlamışlardır.

(2) Baskı kiapta Nümiddukum şeklinde geçerken 1. yazma nüshada: “Yümdidkum; sizi destekler” şeklinde geçmektedir.

(3)Baskı kitapta; “vechihim” eşkinde, 1. yazma nüshada ise vücuhihim şeklinde geçmektedir.

(Rabbınız sizi işaretleyici beşbin meleklerle destekler) Buradaki sayı daha önce zikredilen üçbin kişiyle birlikteki sayıdır, onun dışındaki sayı değil. “Müsevvimin” işaretleyiciler anlamına gelir. İbni Kesir, Ebu Amr ve Asım vav’ın kesresiyle “Müsevvimin” şeklinde, diğerleri ise onun fethasıyla “müsevvemin” şeklinde okumuşlardır. Birincisi gibi okuyanlar meleklerin atlarını işaretlemesini kastetmişler ikincisi gibi okuyanlar ise işaretlenmiş atların kendisini kastetmişlerdir. “Tevsim işaretleme” alamet ve işaret anlamına gelen “sevme” kökünden türetilmiştir.

Bu alamet hakkında ihtilaf edilmiştir. Urve bin Zubeyir der ki:Melekler alaca atlar üzerinde sarı sarıklı haldeydiler. Ali bin Ebi Talip (r.a.) ve ibni Abbas (r.a.) der ki:Meleklerin başlarında uçlarını omuzları arasında salıverdikleri beyaz sarıklar vardı. (Hişam bin Urve ve Kelbi:Omuzları üzerine sarkıtılmış sarı sarıklar, demişlerdir.)1 Dahhak ve Katade der ki: Onlar atlarının kulaklarını ve boyunlarını yönlerle işaretlemişlerdi. Resulullah’ın (s.a.v.) Bedir gününde sahabesine şöyle dediği nakledilir:İşaretlenin. “Zira melekler başlıklarını ve miğferlerini beyaz yünle işaretlerler.”2

(1)Bu fazlalık 1. yazma nüshadan alınmadır.

(2)Bunu ibni Ebi Şeybe Musannafında, Cihad kitabında: 12/261, Muhammed bin Adiyy, O ibni Avn’dan, O da Umeyr bin İshak’tan naklen rivayet etti. Meğazi kitabında: 14/358 Ebi Üsame’dan, O ibni Avn’dan, O da Umeyr bin İshak’dan yoluyla mürsel olarak rivayet etmiştir. Bunu Taberi tefsirinde; (7/186) zikretmiştir. Vakıdi; Bana Muhammed bin Salih, O’na Asım bin Ömer, O’na Mahmud bin Lübeyd

..... nakletti demiş ve bu hadisi zikretmiştir. Aynı zamanda İni Sad tabakatında; (2/16) zikretmiştir. Ayrıca bkz.: El-Kafi eş-Şaf, ibni hacr; s. 31.

(Allah bunu) yani bu vaad ve yardımı (sadece sizin için bir müjde olarak) yani onunla sevineceğiniz bir haber olarak sizin için bir müjde olarak) yani onunla sevineceğiniz bir haber olarak (ve kalbiniz onunla tatmin olsun) sukunet ve rahat bulsun, düşmanlarınızın çokluğu sizin de azlığından rahatsızlık duymayasınız (diye yaptı)(Asıl zafer ise sadece aziz ve hakim olan Allah'tandır) yani; zaferi meleklerle ve askerlere havale etmeyin, onlardan kaynaklandığını sanmayın. Zafer sadece Allah'tandır. O halde ondan yardım dileyip sadece ona dayanın. Çünkü izzet ve hükmetmek ona aittir.

Ayet: 126

(Ta ki o kafir olanlardan bir kısmını kessin.)Bu cümle iki ayet öncesiyle bağlantılıdır. Yani; Allah size Bedir'de, o kafirlerin bir kısmını helak etmeniz için yardım etti. Süddi der ki:Anlamı; öldürmek ve esir almak suretiyle şirkin kalelerinden birinin yıkılması için. Nitekim Bedir gününde komutanlarından ve önderlerinden yetmiş kişi öldürüldü, yetmiş kişi de esir alındı. Bu ayetin Uhud hakkında indiğini söyleyenlere göre de o gün onlardan onaltı kişi öldürüldü. Resulullah'ın (s.a.v.) emrine muhalefet etmelerine kadar zafer müslümanların idi. Muhalefet edince durum tersine döndü. (veya onları mağlup etsin de)Kelbi der ki; anlamı onları yenilgiye uğratmak için. Yeman; onları yüzüstü yere sermek için, Süddi; onlara lanet etmek rahmetinden kovmak için, Ebu Ubeyde; onları helak etmek için, demiştir. Denildi ki:Hüzünlendirmek için. Çünkü mekbutun hüznünlü anlamına gelir. Denildi ki:Bu kelimenin (kebt) aslı Kkbd'dir. Buna göre anlamı; kepdlerini yani içlerini hüznün ve öfke kapması için olur. Çünkü te ve dal harfleri birbirlerinin yerine geçerler. Başını tıraş etti anlamında sebate rasehu, da denir. Sebede rasehu da denir. Denildi ki:Anlamı onlamrı hüsrana uğratmak için şeklindedir. (hüsrana uğradıkları halde geri dönsünler) Size karşı zafer kazanma umutlarından hiçbirine ulaşmasınlar.

Ayet: 128

(Onların işinden hiçbiri sana ait değildir...) Bu ayetin nüzul sebebi hakkında farklı görüşler vardır. Bazıları maune kuyusu hakkında olduğunu söylemişlerdir. Onlar yetmiş kurradan (kuran okuyanlar) ibaretti. Resulullah (s.a.v.) onları, Uhud'dan dört ay sonra hicri dördüncü yılın Safer ayında Maune denen kuyuya, insanlara Kuran'ı ve ilmi

öğretmeleri için göndermişti. Başkanları Münzir bin Amr idi. Bunları Amir bin et-Tufeyl öldürdü. Resulullah (s.a.v.)buna aşırı derecede üzüldü ve bir ay boyunca bütün namazlarda bu kabilelerden bazılarına lanet ve helak için beddua etti. Bunun üzerine Allah bu ayetin indirdi.1

(1) Bkz.:Sahih el-Buhari, Tefsir kitabı, senin için bu konuda birşey yoktur, babı: 8/225-226.

Bize Abdulvahid bin Ahmed el-Melihi, O'na Ahmed bin Abdullah en-Nuaymi, O'na M. bin Yusuf, O'na M. bin İsmail, O'na Hıbban bin Musa, O'na Abdullah (ibni Mübarek), O'na Muammer, O'na Zühri, O'na Salim babasının O'na Allah Resul'ünün (s.a.v.) sabah namazının son rekatında rukudan kalkışta, semiallahu limen hamideh dedikten sonra: "Allah'ım!Filan'a lanet et, filana lanet et" diye dua ettiğini işittiğini, bunun üzerine Allah'ın (c.c.) bu ayeti indirdiğini söylediğini nakletmiştir.1

(1)Bunu Buhari, Meğazi kitabı, senin için bu konuda birşey yoktur babında rivayet etmiştir; 7/365.

Bazıları da bu ayetin Uhud günü hakkında indiğini söylemişlerdir. Nitekim bize İsmail bin Abdulkahir, O'na Abdulğafir2 bin M., O'na M. bin İsa el-Celudi, O'na İbrahim bin M. bin Süfyan, O'na Müslim bin el-Haccac, O'na Abdullah bin Mesleme bin Ka'neb, O'na Hammad bin Seleme, O'na Sabit Enes'in şöyle söylediği aktardı: Allah Resul'ünün (s.a.v.) Uhud gününde Rebaiyye denen dört dışı kırılmış, (başı)3 yaralanmıştı. Yarasının kanını silerek şöyle diyordu:"Onları Allah'a4 çağırırken, peygamberlerinin başını yaralayan ve Rebuıyye dışlerini kıran bir kavim nasıl felah bulur." Bunun üzerine Allah; "onların işinden hiçbirisi sana ait değildir" ayetini indirdi.5

(3) Bu 2. yazma nüshadaki fazlalıktır.

(4)Bu birinci yazma nüshada "İslam'a"şeklinde geçmektedir.

(5) Bunu Buhari Meğazi kitabı, onların işinden hiçbirisi sana ait değildir babında; 7/365; Müslim Cihda kitabı, Uhud savaşı babında (No: 1791) 3/1417 rivayet etti.

Abdullah bin Ömer (r.a.) der ki:Allah Resul'ü (s.a.v.) Uhud savaşı gününde; "Allah'ım!Ebu Süfyan'a lanet et, Allah'ım!Haris bin Hişam'a lanet et, Allah'ım!Safvan bin Ümeıyye'ye lanet et" dedi. Bunun üzerine Allah (c.c.):

"Onların işinden hiçbirisi sana ait değildir. Ya onları tevbe ettirsin" ayetini indirdi. Onlar daha sonra müslüman oldular ve İslam'ı güzel yaşayanlardan oldular.1

Said bin el-Müseyyeb ve M. bin İshak şöyle dediler:2 Allah Resul'ü (s.a.v.) ve sahabesi Uhud gününde arkadaşlarının kulaklarının burunlarının ve cinsel organlarının vs. kesilmiş olduğunu görünce şöyle dediler: Vallahi! Allah (c.c.) bizi onların durumuyla değiştirip onlara üstün kıldığında, onlara yaptıklarının benzerini yapacağız ve daha önce hiçbir arabin diğerine yapmadığı şekilde işkenceyle öldüreceğiz. Bunun üzerine Allah (c.c.) bu ayeti indirdi.

Denildi ki: Resulullah (s.a.v.) onların kökten helakı için dua etmeyi isteyince Allah (c.c.) bu ayeti indirdi.3 Çünkü o ezeli bilgisiyle, onlardan bir çoğunun ileride müslüman olacağını bilmektedir.

(1) Bu hadisi, Buhari İbni Ömer'den (r.a.) Meğazi kitabı, onların işinden hiçbirisi sana ait değildir babında; 7/365 şu lafızla rivayet etti: Resulullah (s.a.v.) Safvan bin Ümeyye, Süheyl bin Amr ve Haris bin Hişam'a beddua ediyordu. Bunun üzerine Allah (c.c.): "Onların işinden hiçbirisi sana ait değildir" ayetini indirdi. Tefsirde geçen lafızla Tirmizi Tefsir kitabı, Ali İmran suresi tefsiri babında; 8/355-356 rivayet etti ve şöyle dedi: Bu hasen garip hadistir. Garip oluşu Ömer bin Hamza'nın Salim'den naklinden ileri gelmektedir. Ayrıca Zühri Salim'den, O da babasından rivayet zinciriyle rivayet etmiştir. Bu hadisi ayrıca Ahmed Müsned'de rivayet etmiştir: 2/93.

(2) Bkz.: Es-sire en-Nebeviyye, ibni Hişam: 2/141.

(3) Bkz.: Taberi: 7/198.

(Onların işinden hiçbir sana ait değildir.) Leyse leke; senin için değildirin anlamı; leysen ileyi sana değildir şeklindedir. Buna göre buradaki lam ile anlamında kullanılmıştır. Örneğin şu ayet de böyledir:

"Rabbımız! Şüphesiz biz imana çağıran bir nidacıyı işittik." (Ali imran: 3/193)

İmana çağıran diye anlam verdiğimiz kelime "lil iman" şeklinde lam ile idi. Ancak bu ile anlamında kullanılmıştır.

(Ya onları tevbe ettirsin) Bazıları anlamının; "onları tevbe ettirmedikçe anlamı vermiştir. Veya anlamı; "onları tevbe ettirene kadar" şeklindedir. Buna göre ayetteki; "Ev" kelimesi ya "hatta" ya da "ila" anlamında kullanılmıştır. Denildi ki; bu cümle "Ta ki o kafir olanlardan bir kısmını kessin" cümlesinin devamıdır. "Onların işinden hiçbirisi sana aid değildir" cümlesi ise ara cümledir. Yani; ta ki o kafir olanlardan bir kısmını kessin veya onları mağlup etsin böylece hüsrana uğramış olarak dönsünler veya onları tevbe ettirsin (veya zalim olmaları sebebiyle onlara azap etsin) Senin elinde hiçbir şey yoktur. Bütün bunlardaki yetki bana aittir.

(Gökte olanlar da yerde olanlar da sadece Allah'ındır. İstedliğini affeder, istediğine azap eder. Allah çok bağışlayıcı çok merhametlidir.)

(Ey iman denler!Faizi kat kat artırılmış olarak yemeyin)Bununla, o zaman yaygın olan borcun ödeme zamanı geldiğinde süreyi ertelemek ve ödeneğin miktarını çoğaltmak işlemi kastedilmiştir. (Allah'dan sakının ki) yani faiz konusunda, dolayısıyla onu yemeyin (belki kurtuluşa erersiniz.).

Sonra onlara korku vererek şöyle dedi. (Kafirler için hazırlanmış ateşten sakının).

(Allah'a ve Resul'üne itaat edin. Umulur ki merhamet olunursunuz) yani; merhamet olunmanız için.

(Ve Rabbınızdan bir affa doğru yarışın) “Ve sariü; ve yarışın” cümlesini Medine'liler ve Şam'lılar vavsız olarak “sariu” şeklinde okudular. Ayetin anlamı; affı celbedecek amelleri işlemede acele edin, birbirinizle yarışın. “İla mağfirah; affa, mağfirete” farklı şekilde tefsir edilmiştir. İbni Abbas (r.a.); İslam'a, bir rivayete göre; tevbeye demiştir. Ali bin Ebu Talip (r.a.):Farzları eda etmeye, Ebu'l-Aliye; hicrete, Dahhak; Cihad Mukatil; salih amellere, şeklinde tefsir etmiştir. Enes bin Malik de (r.a.), namazın ilk tekbiridir, demiştir.

(Ve eni gökler ve yer olan, takva sahipleri için hazırlanmış olan Cennet'e) yani; koşun, yarışın. “Eni gökler ve yer olan” yeani; göklerin ve yerin genişliği gibi olan. Nitekim Hadid suresinde aynen böyle geçmektedir:

“Göklerin ve yerin genişliği gibi.” (Hadid: 57/21)

Genişliği, yani sahası. Uzunluğun delil de enin zikredilmesi mübalağa içindir. Çünkü genellikle her şeyin uzunluğu eninden daha uzundur. Sanki şöyle denilmektedir:Bu Cennet'in genişliği. Uzunluğunun ne kadar olduğunu artık sen hesap et. Zühri der ki: Allah (c.c.) Cennet'in sadece enini bildirmiştir. Uzunluğunu ise ondan başkası bilememektedir. Bu cümle sadece enini bildirmiştir. Uzunluğunu ise ondan başkası bilmemektedir. Bu cümle sadece bir örneklendirmedir. Yoksa, sadece gök ve yer eninde, daha büyük değil anlamı taşımamaktadır. Manası: Sizin zannınızda göklerin ve yerin eni gibidir. Bu, Allah'ın (c.c.) şu sözü gibidir:

“Gökler ve yer kaldığı sürece onlar orada ebedi kalıcıdırlar.” (Hud: 11/107)

Yani sizin zannınızca, yoksa gökler ve yer yok olacaklardır. Tarık bin Şihab'dan şöyle nakledilir: Bazı yahudiler, yanında arkadaşları var iken Ömer bin Hattab'a şöyle sordular:

“Eni gökler ve yer gibi olan Cennet...” Peki Cehennem nerede?. Ömer de (r.a.) şöyle dedi:

Peki, gündüz geldiğinde gece, gece geldiğinde gündüz nerededir? Onlar: Gerçekten Tavratta’da söylediğin gibidir, dediler.¹ Yani Allah’ın dilediği yerde.

(1) Bunu Taberi tefsirde rivayet etmiştir; 7/133. İbni Hibban Ebu Hureyre’nin (r.a.) şöyle söylediğini nakleder: Bir adam Resulullah’a (s.a.v.) gelerek;

“Ey Muhammed!Cennet’in eni gök ve yer gibi ise Cehennem nerede?” O da (s.a.v.);

“Bu geceyi görüyor musun? Bir ara var idi, şu anda yok, peki nerede?” dedi. Bunun üzerine adam:

“Allah daha iyi bilir”, dedi. Resulullah (s.a.v.);

“İşte Allah dilediğini yapar” dedi.

Mevarid’uz-Zaman: s. 428; Müstedrek, Hakim; (1/36). Hakim bunun Buhari ve Müslim’in rivayetleri derecesinde sahih olduğunu söyledi. Heysemi Mecme’uz-Zevaid’de der ki:Bunu Bezzar rivayet etti. Senetteki kişiler sahih kişilerdir.

Bkz.: Taberi Tefsiri, Şeyh Şakir’in dipnotlu baskısı; 7/212.

Şayet Allah (c.c.):“Rızkınız ve vaad olunduğunuz göktedir.” (Zariyat: 51/22) buyurdu. Vaad olunan şeyden maksat Cennet’tir. Cennet gökte ise O’nun eni nasıl gökler ve yer olabilir? denilirse, şöyle cevap verilir:Cennet’in kapısı göktedir. Eni ise bu ayette haber verildiği gibi gök ve yerdir. Enes bin Malik’e (r.a.) Cennet hakkında:

Gökte mi, yerde mi? şeklinde soru yöneltildi. O;

“Hangi yer ve gök Cennet’i içine alabilir”, dedi.

“Peki o nerede”, dediler. O da;

“Yedi göğün üstünde, arşın altında”, diye cevap verdi. Katade der ki:Cennet’in yedi göğün üstünde, Cehennem’in ise yedi yer katmanının altında olduğuna inanırlardı.

(Öyle takva sahipleri ki bollukta da darlıkta da infak ederler) yani; kolaylıkla da zorluktada. Onların Cennete girmesine sebep olan ahlaklarından, en önce cömertlik zikredilmiştir. Bize Ebu Said eş-Şurayhi, O’na Ebu İshak es-Salebi, O’na ebu Amr el-Farati, O’na Ebul-Abbas Ahmed bin İsmail el-Anberi, O’na Ebu Abdullah bin Hazim el-Begavi (Mekke’deki), O’na Ebu Salih bin Eyyub el-Haşimi, O’na İbrahim bin Sad, O’na Said bin M., O’na Yahya bin said, O’na el-Arac

Ebu Hureyre'nin şöyle söylediğini nakletmiştir:Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

“Cömert kişi Allah’a yakındır, Cennet’e yakındır, insanlara yakındır ve Cehennem’den uzaktır. Cimri kişi Allah’dan uzaktır, Cennet’ten uzaktır, insanlardan uzaktır ve Cehennem’e yakındır. Allah cahil bir cömerti cimri bir abidden daha çok sever.”¹

(1) Bu hadisi Tirmizi Birr ve Sıla kitabı, Cömertlik hakkında gelen hadisler babında; 6/95-96 rivayet etti ve:Bu garip bir hadistir. Yahya bin Said’in Arec’ten O’nun Ebu Hureyre’den nakliyle gelen silsilede Yahya bin Said’den sadece Said bin Muhammedin naklini biliyoruz. Said ibn M. bu hadisi Yahya bin Said’den naklinde, diğer nakilciler muhalefet etmiştir. Çünkü Yahya bin Said’in Aişe’den (r.a.) naklinde sadece mürsel olarak rivayet vardır.

Heysemi Mecmeuz-Zevaid’de der ki:Bunu Taberani el-Evsat’ta rivayet etti. Ancak senette Said bin M. vardır. O ise zayıftır; 3/127. Ayrıca bkz.:Feyzul-Kadir, el-Menavi: 4/139.

(Ve öfkelerine hakim olanlar) yani; içleri öfkeyle dolduğunda bunu yutanlar,“Kazm” kelimesi bir şey dolduğunda onu hapsedmek anlamına gelir. Öfkeyi kazm etmek ise, öfkeyle dolması, ancak onu içine gömerek açığa vurmaması demektir. Şu ayet de bunu ifade der:

“O zaman yürekleri (korkudan adeta sökölüp) gırtlaklara dayanmıştır.”
(Mümin: 40/18)

Bize Ebi Said eş-Şurayhi, O’na Ebu İshak es-Salebi, O’na Ebu Amr el-Furati, O’na Ebu M. el-Hasen bin M. el-İsferani, O’na ebu Abdullah bin M. Zekeriyya el-Alani, O’na Ravh bin Abdulmu’mın, O’na Ebu Abdullah el-Mukri, O’na Said bin Ebi Eyyub, O’na ebu Merhüm, O’na Sehl bin Muaz bin Enes el-Cühni, O’na babası şöyle anlattı:Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:“Sonucunu uygulamaya gücü yettiği halde öfkesine hakim olan kişiyi; Allah (c.c.) kıyamet gününde kullarının başına çağırır ve onu istediği huriyi seçmede serbest bırakır.”²

(2) Bunu Ebu Davud Edeb kitabı, öfkesini yutan kişi hakkındaki babda; 7/164 rivayet etti. Abdurrahim bin Meymun el-Leysi (Leysilerin azatlı kölesi) rivayaet etmiştir. O da hadislerine itibar edilmeyen biridir.

Bunu yine Tirmizi Birr ve Sıla kitabı, öfkeyi yutma babında; (6/166) rivayet etmiştir. Bu hadisi aynı zamanda ibni Mace Zühd kitabı, Hilim babında; (No: 4186) 2/1400; Ahmed ise Müsned’de; (3/438) rivayet etti. Suyuti ed-Dürrül-Mensur’da; (2/317)bu hadisi Abd bin Hamid’e ve Beyhaki’nin Şuab kitabına nisbet etmiştir.

(Ve insanları affeden kimselerdir.)Kelbi der ki: Yani; kötü ahlak sahiplerini Zeyd bin Eslem ve Mukatil ise:Onlara zulmedenleri ve kötülük yapanları. (Allah ihsan edenleri sever.)1

(1)Bu kitabın kaskısında burada ayrıca şu ifade vardır:Sevri'nin şöyle söylediği rivayet edilir; asıl iyilik sana kötülük yapana iyilik yapmandır. İyilik yapana iyilik yapmaksa sadece bir ticarettir, alışveriştir. Ancak bu ifade bizim temel aldığımız iki yazma nüshada yoktur.

Ayet: 135

(Ve bir günah yaptıkları veya nefislerine zulmettiklerinde....) İbni Mesut (r.a.) der ki: Müminler şöyle dediler:“Ey Resulullah (s.a.v.)! İsrail oğulları Allah katında bizden daha değerliydi. Çünkü onlardan biri bir günah işlediğinde onun keffareti, kapısının eşiğinde yazılı; “burnunu kes, kulağını kes, şöyle yap...” yazısı idi. Resulullah ise bir şey söylemedi. Bunun üzerine bu ayet indi.2

(2) Bunu Taberi: 7/219; Vahidi Esbaba en-Nüzul'da (s. 119)Ata'dan naklen rivayet etmiş Suyuti ed-Dürrül-Mensur'da; (2/326)(İbni Abbas'tan naklen)İbni Münzir'e nisbet etmiştir.

Ata der ki:Bu ayet Nebhan et-Temur hakkında indi. Künyesi Ebu Mabad'dir. Yanına, O'ndan hurma almaya güzel bir kadın gelmişti. O da: “Bu iyi değil, evde daha iyisi var”, diyerek onu evine götürmüştü. Oraya vardığında ona sarılıp, öptü. Kadın ona:

“Allah'tan kork”, dedi. O da onu terkederek yaptığına pişman oldu. Resulullah'a (s.a.v.) gelerek bunu ona anlattı. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu.3

(3)Esbab en-Nüzül, el-Vahidi s.118. Bu kıssayı ibni Hacer İsabe'de; 6/418,419 Nebhan et-Temürün hal tercümesinde ikretmiş ve:Bunu Mukatil in Süleyman Tefsirinde Dahhak'tan, O da İbni Abbas'tan gelen yolla zikretmiştir, dedi. Sonra şöyle ekledi:Bunu Abdulğani bin Said es-Sekafi, Tefsirinde, Musa bin Abdurrahmandan, O İbni Cüreyc'den, O Ata'dan, O da İbni Abbas'tan naklen, detaylı olarak rivayet etti.

Mukatıl metruktur. Dahhak ibni Abbas'tan (r.a.) duymamıştır. Abdulğani ve Musa muteber kimseler değildirler. Bu kıssayı ayrıca Salebi, mehdumi, Mekki ve maverdi tefsirlerinde senetsiz olarak zikretmişlerdir. Mukatil ve Kelbi der ki:Resulullah (s.a.v.) biri ensardan, diğeri sakif kabilesinden iki kişiyi kardeş etti. Sakifli bir savaşa çıkmış ve Ensardan olan kardeşine ailesini emanet etmişti. O da onlara bir gün et satın aldı. Kadın onun elindekini alırken içeriye daldı ve kadını öpmeye, ona sarılmaya başladı. Sonra buna pişman oldu ve oradan ayrıldı. Başına

toprak koydu ve yüz üzeri yatarak uykuya daldı. Sakifli döndüğünde ensardan olan kişi onu karşılamadı. O da eşine onun durumunu sordu. Kadın: Allah sana onun gibi kardeşleri nasip etmesin, dedi ve olanları anlattı. Ensardan olan dağlarda dolaşüyor, tevbe ve istiğfar ediyordu. Sakifli onu aradı ve buldu. Çıkış yolu ve bir rahatlık bulur ümidiyle onu Ebu Bekir'in (r.a.) yanına getirdi. Ensardan olan:

“Helak oldum” dedi ve olayı anlattı. Ebu Bekir (r.a.):

“Yazıklar olsun. Allah'ın savaşta ki kişinin ehline zarar gelmesine beldesinde olan kişinin ehline gelmesinden daha çok rahatsız olduğunu bilmiyor musun?” Her ikisi Ensarlıyı alarak Ömer'e (r.a.) getirdiler. O da şöyle söyledi. Sonra hep birlikte Peygamber'e (s.a.v.) geldiler. O da öyle söyledi. Bunun üzerine Allah (c.c.) bu ayeti indirdi.

(Bir günah işlediklerinde) yani Allah'ın (c.c.) izin vermediği kötü bir şey yaptıklarında. Fuhşun (günah) asıl anlamı kötülük ve haddi aşmaktır. Cabir: Fuhş zinadır, der. (Veya nefislerine zulmettiklerinde) Yani öpme, sarılma, bakma ve dokunma gibi küçük zina yaptıklarında.

Mukatil ve Kelbi der ki: “Fahişe” ve “fuhş” öpme, sarılma, dokunma ve bakılması haram olan işiye bakma gibi zina altı hareketlerdir. Nefse zulmetmek ise günah işlemektir.

Denildi ki: “Fahişe”lik yapmak büyük günah işlemek, nefse zulmetmek ise küçük günahları işlemektir.

Denildi ki: Birincisi fiilen ikincisi söz ile günah işlemektir. (Allah'ı anarlar) Yani: Allah'ın tehdidini, ve bunun hesabını soracağını hatırlarlar. Mukatil bin Hayyan der ki: Yani günah esnasında dilleriyle Allah'ı (c.c.) anarlar.

(Ve hemen günahları için istiğfar ederler. Ve kimdir ki Allah'dan (c.c.) başka günahları affeden?) Yani: Allah'tan (c.c.) başka kimse affeder mi?

(Ve onlar yaptıklarında bile ısrar etmezler) Yani; o günah üzere devam etmez, sabit kalmazlar. Aksine tevbe eder, ona yönelir, ondan af dilerler.

“Israr” kelimesi bir şey üzerinde sebat etmek demektir. Hasan der ki: Kulun bir günahı kasten işlemesi, tevbe edinceye kadar ısrar demektir, der.

Süddi der ki: Israr, sukut etmek ve istiğfar etmemektir. Bize Abdulvahid el- Melihi, O'na Ebu Mansur es-Sem'ani, O'na Ebu Yahya, O'na Abdulhamid bin Abdurrahman, O'na Osman bin Vakıd el-Amir, O'na Ebu Nusayr'a şöyle anlattı: Ebu Bekir'in (r.a.) kölesiyle karşılaştım ve:

“Ebu Bekir'den (r.a.) birşey işittin mi dedim?” Dedi ki:

“Evet, şöyle söylediğini işittim: Allah Resul’ü (s.a.v.) şöyle buyurdu: ‘İstiğfar eden kişi istiğfar ettiği müddetçe günde yetmiş defa da günaha dönse ısrar etmiş olmaz.’”¹

(1) Bu hadisi Ebu Davud Vitr kitabı, İstiğfar babında 2/150; Tirmizi Dualar kitabı, Dualar hakkında farklı hadisler babında 1064 rivayet etti ve Bu garip bir hadistir. Sadece Ebu Nusayra’nın naklinden biliyoruz. İsnadı da sağlam değil, dedi. Bunu yine el-Mervezi Ebu Bekir es-Sıddık Müsned’inde (no:121,122) s:155-156 rivayet etti.

Hadiste aynı zamanda Meçhul biri var. O da Ebu Bekir’in kölesi. Bunu aynı zamanda Taberi Tefsirde; (7/225-226) rivayet etti.

Bunu Ebu Ya’la ve Bezzar rivayet etti. Bezzar der ki: Bunu sadece Ebu Bekir’in rivayeti olarak biliyor, bu senetten başka bir senetle de bilmiyoruz. Ebu Nusayra ve hocası da meçhul kişilerdir.

İbni Hacer der ki: Bu anlam yönünden destekleyen bir hadis (yahid) vardır. Onu Taberani dua kitabında İbni Abbas’ın hadisi larak nakletmiştir. kz: el-Kafi eş Şaf s: 32

Bu hadisi ibni Kesir tefsirde zikretti ve şöyle dedi. (1/409). Bunu Ebu Davud, Tirmizi, Bezzar da Müsned’inde Osman bin Vakıd’ın hadisi olarak rivayet etti. Yahya bin Mein O’nun Sika olduğunu söylemiştir. O’nun hocası Ebu Bekir el-Mekasıtidir. İsmi Salim bin Ubeyd’dir. Ahmed bin Hanbel ve İbni Hibban onun sika olduğunu söylemişlerdir. Ali bin el-Medini ve Tirmizi: Bu hadisin isnadı pek de iyi değil demişlerdir. Büyük ihtimalle bu Ebu Bekir’in kölesinin meçhullüğüne işarettir. Ancak O’nun gibi birisinin meçhullüğünü (hadisteki durumunun bilinmemesi) zarar vermez. Çünkü o yaşı büyük tabiidir, Ebu Bekir’e nisbet edilişi yeterlidir.

“Bile bile, onlar bildikleri halde”. İbni Abbas, Hasan, Mukatil ve Kelbi derler ki: Anlamı: Onun günah olduğunu bildikleri halde. Denildi ki: İsrarın zararlı olduğunu bildikleri halde. Dahhak der ki: Allah’ın günahları affetme salahiyetine sahip olduğunu bildikleri halde. El-Hüseyin bin el-Fadl der ki: Günahlarını affeden bir Rabblarının olduğunu bildikleri halde. Denildi ki: Çok olsa dahi günahları affetmenin Allah için büyük bir şey olmayacağını bildikleri halde. Denildi ki: İstiğfar ettiklerinde onları affedeceğini bildikleri halde.

Ayet 136

(İşte onların mükafaatı Rabblerinden mağfiret ve altlarından ırmaklar akan, orada ebedi kalacakları Cennet’lerdir. Çalışanların mükafaatı ne de güzeldir. Yani itaatkarların sevabı. Bize Abdulvahid bin Ahmed el-

Melihi, O'na Ebu Mansur es-Sem'ani, O'na Ebu Cafer er-Reyyani, O'na Humeyd bin Zenceveyh, O'na Affan bin Müslim, O'na Ebu Uvane, O'na Osman bin el Muğire, O'na Ali bin Rebia el-Esedî, O'na Esmâ bin el-Hakem el-Fezzari şöyle anlattı: Ali'yi (r.a.) şöyle derken işittim: Rasulullah'dan (s.a.v.) bir hadis işittiğimde (onu hemen alırım) Allah'ın (c.c.) dilediği kadar faydalanırdım. Başkasından işittiğimde ise, Rasulullah'tan (s.a.v.) işittiğine dair, ona yemin etirdim. Bana Ebu Bekir (r.a.) Rasulullah'ın (s.a.v.) şöyle söylediğini işittiğini anlattı ve tabii ki doğru söyledi: “Bir günah işlemiş mümin kişi güzelce abdest alıp namaz kılar, sonra da Allah'dan (c.c.) af dilerse mutlaka affedilir.” Bunu aynı zamanda Ebu İsa İbni Kuteybe'den, O da Ebu Uvane'den nakletti. Bunda şu fazlalık vardır: Sonra şu ayeti okudu: “Onlar ki bir günah işlediklerinde veya nefislerine zulmettiklerinde...”¹

Bize Abdulvahid el-Melihi, O'na Ebu Mansur es-Sem'an, O'na Ebu Cafer er-Rayyani, O'na Humeyd bin Zenceveyh, O'na Hişam bin Abdülmelik, O'na Hümam, O'na İshak, O'na Abdullah bin Ebi Talha'nın şöyle söylediğini aktardı: Medine'de Abdurrahman bin Ebi Amra denilen bir kadının şöyle söylediğini işittim: Ebu Hureyre'nin (r.a.) şöyle söylediğini işittim: Rasulullah'ın (s.a.v.) şöyle söylediğini işittim: Bir kul günah işledi ve:

“Ey Rabbim! Bir günah işledim, beni bağışla” dedi. Rabbı:

“Kulum, günahını affeden veya isterse ona azap eden bir Rabbının olduğunu bildi”, dedi ve O'nu affetti. Bir süre sonra o kul başka bir günah işledi ve:

“Rabbim! Bir günah işledim beni bağışla” dedi. Bunun üzerine Rabbı:

“Kulum, günahını bağışlayan veya ona azap eden bir Rabbının olduğunu bildi. Artık kulumu affettim, istediğini yapsın”, dedi.²

(1) Bu hadisi; Tirmizi Namaz kitabı, Tevbe esnasında namaz babında; (26/442-444) rivayet etti ve: Hasen bir hadistir. Sadece bu yoldan gelişini biliyoruz dedi. Ayrıca Tefsir kitabında zikretti. İbni Hibban Mevâdî ez-Zeman'dan naklen Tevbe kitabında (s: 608); Ahmed bin Hanbel Müsned'de Ebu Bekir'den 1/10; Ebu Davud et-Tayalisi Müsned de (s:2); Ebu Bekir el-Mervezi Ebu Bekir es-Sıddık'ın Müsnedi kitabında (no:9,10) s:42-43; Taberi Tefsirde 7/220 rivayet etti.

Bunu Müellif Şerhu's-Sünne'de zikretti ve şöyle söyledi (4/151-152). Bu hasen bir hadistir. Sadece Osman bin el-Muğire'nin anlatmasıyla bilinir. O'ndan ise Şube, Musir ve birçok kişi nakletmiştir. Suyuti, bunu Nesei,

Abd bin Humeyd, İbni Münzir, İbni Ebi Hatim ve Beyhaki'nin eş-Şuab kitabına nisbet etmiştir. Bkz:Ed-Dürrü'l-Mensur; 2/327.

İbni Hacer et-Tehzib'de; 1/235 Şöyle der: Bu, isnadı güzel bir hadistir. İbni Kesir Tefsirinde, Ahmed bin Hanbel'in rivayetini getirdikten sonra şöyle demiştir (1/408): Bunu bu şekilde Ali bin el-Medini, Humeydi, Ebu Bekir bin Ebi Şeybe, Sünen sahipleri ile İbni Hibban "Sahih"inde, Bezzarve Darekutni Osman bin Muğireden gelen bir çok tarikle (yolla) rivayet etmişlerdir. Bunun yollarını ve hakkında söylenenleri detaylı bir şekilde Ebu Bekir Müsned'inde zikrettik. Genel olarak bu hasen bir hadistir. İbni Kesir daha sonra Buhari ve Müslim'den, bu hadisin sahih oluşunu destekleyici mahiyette aynı anlamda "şahit" hadisler zikretmiştir.

(2) Bu hadisi; Buhari,Tevhid kitabı, "Allah'ın kelimasını değiştirmek istiyorlar" ayeti babında (13/466); Müslim, Tevbe kitabı, Tekrarlansa dahi günahlara Tevbenin kabul edileceği babında (no: 2757) 4/2112; Müellif Şerhu's-Sünne'de (5/72) rivayet etti.

Not: Bu hadisten günahı ısrara teşvik anlamı çıkartılmamalıdır. Aksine ifade edilmek istenen; ne kadar günah eşlenirse işlensin sürekli tevbe üzerinde olmanın gerekliliği ve buna verilecek mükafattır. Bu mükafaat elbette "ne de olsa günahların affedilecek" diyerek kötü niyetle ve kasden günahda ısrar edenlere değil, istemeyerek bir anlık nefesine uyararak işleyen, ancak hemen ardından Allah'ı ve azabını düşünerek ona yürekten yönelip tevbe edenler içindir. (mütercim)

Bize Abdulvahid el-Melihi, O'na Ebu Mansur es-Sem'ani, O'na Ebu Cafer er-Reyyani, O'na Humeyd bin Zenceveyh, O'na en-Numan es-Süddüsi, O'na el-Mehdi bin Meymun, O'na Gaylan bir Cerir, O'na Şehr bin Havşeb O'na Ma'di Kerb, O'na Ebu Zerr (r.a.) şöyle nakletti: Allah Resul'u (s.a.v.) Rabbının şöyle söylediğini anlattı: "Ey Adem oğlu! Sen bana dua ettiğin ve benden ümitli olduğun müddetçe, üzerinde bulunduğun hoş olmayan haline rağmen seni afederim. Ey Adem oğlu! Benimle yeryüzü dolusu hatalarla karşılaşsan bende seni -bana hiçbir şeyi ortak koşmaman şartıyla- yine yeryüzü dolusu mağfiretle karşılarım. Ey Adem oğlu! Günahları işlesen ve onlar gökyüzünün sonuna kadar ulaşacak kadar çok olsa sonra bende af dilesen seni affederim."1

Bize Abdulvahid el-Melihi, O'na Ebu'l-Hasen M. bin el-Huseyin eş-Şüfî, O'na Ebu'l-Ezher Ahmed bin el-Ezher, O'na İbrahim bin el-Hakem bin Eban, O'na babası, O'na İkrime İbni Abbas'tan (r.a.) şöyle aktarmıştır: Rasulullah (s.a.v.) dedi ki: Allah (c.c.) şöyle buyurdu: "Her

kim benim günahları affetmeye gücümün yettiğini (ve bu yetkinin bende olduğunu) bilirse, bana hiçbir şeyi ortak koşmadıkça onu afederim. Bu affetme benim için çok önemli bir şey de olmaz.² Sabit el-Bennani der ki: Bana ulaştığına göre; “Ve o kimseler ki kötülük yaptıklarında veya nefislerine zulmettiklerinde...” ayeti indiğinde şeytan ağladı.

(Muhakkak ki sizden evvel bir çok sünnetler geçmiştir.) Ata der ki: Yani Şeriatler. Kelbi: Yani geçmişte her bir ümmet için, onlara uydukları takdirde Allah’ın (c.c.) razı olacağı birtakım yaşantı biçimi kaideleri getirilmiştir, der. Mücahid ise: Muhakkak sizden önceki yalanlayıcıların akibetlerinin helak olması kaidesi vuku bulmuştur der. Denildi ki: Sünnetler ümmetler, Sünnet ise Ümmet anlamına gelir. Nitekim şair şöyle der:

(1) Bunu Ahmed bin Hanbel Müsned’de; 5/154; Darimi Rikak kitabı Allah kuluna yaklaştığında... babında; 2/322 rivayet etti. Bu hadisi anlam yönünden destekleyen şahit bir hadis, Tirmizi’nin Dualar kitabı , Ne kadar çok olursa olsun günahların affedilmesi babında; (9/524-525) vardır. Bunu aynı zamanda Müellif Şerhu’s-Sünne’de (5/75) zikretmiştir.

(2) Bunu Hakim Müstedrek’te rivayet etti ve şöyle dedi (4/262). İsnadı sahih bir hadistir. Zehebi bunu tenkit ederek: Senetteki el-Adeni zayıf ve çürük bir kişidir demiştir. Bunu Müellif Şerhu’s-Sünne’de zikretmiştir. 14/388.

İnsanlar sizin faziletiniz gibi hiçbir faziletle karşılaşmadılar. Geçmiş sünnetlerde de sizin gibisini görmediler.

Buradaki “geçmiş sünnetler”den kasıt geçmiş milletlerdir. Denildi ki: Anlamı, sünnet ehli kişiler, yani Allah’ın kaidelerini yaşamış toplulukları. Sünnet’in anlamı; hayır olsun, şer olsun tabi olunan yoldur. Örneğin: “Filan güzel bir sünnet ortaya koydu” veya “kötü bir sünnet ortaya koydu” denilirken, örnek alınan ve uyulan, kötü veya iyi bir amel işledi, anlamı kastedilir.

Ayet’in anlamı şöyledir: Sizden önceki kafir milletler hakkındaki benim geçmiş adet ve yolum şöyledir: Onlara bir süre mühlet verir, sonra onların helakı için belirlediğim vakit geldiğinde onları yakalayiveririm. Ardından Peygamberleri onların yerlerine yerleştirir, hakimiyeti bu defa onlara veririm. (Artık yerde dolaşınız da, yalanlayıcıların akibetlerinin nasıl olduğuna bakınız.) Yani yalanlayıcıların son durumlarının. Bu da Uhud savaşında idi. Allah (c.c.) bu ayette şöyle diyor: Ben onlara mühlet verir sonra yakalarım. Ta ki Peygamberin ve dostlarının zaferi ve düşmanlarının helakı için belirlediğim süreye ulaşılsın.

(Bu) Yani; bu Kur'an (İnsanlar için) genel olarak (bir açıklama) ve sapıklıktan (doğru yola bir hidayet) yol gösterici (ve) özellikle takva sahipleri için (bir nasihattir.)

(Gevşemeyin ve üzülmeyin) Bu, Peygamberin sahabesini, onlara Uhud gününde isabet eden ölme ve yaralanmalara rağmen cihada teşviktir. Allah şöyle diyor: Düşmanlarınızdan size isabet eden ölme ve yaralanmanız gibi zararlar sebebiyle onlarla cihaddan ürkmeyin, korkmayın, zayıf düşmeyin. O gün muhacirlerden, aralarında Hamza bin Abulmuttalip ile Mus'ab bin Umeyr'inde bulunduğu beş kişi, ensardan yetmiş kişi öldü.

(Üzülmeyin) Çünkü siz (en üstün sizsiniz). Yani zafer ve galibiyet akibeti sadece sizin içindir. (Şayet müminlerseniz) Yani: Çünkü siz müminlersiniz. İbni Abbas (r.a.) der ki: Peygamberimizin (s.a.v.) sahabeşi parça parça olup yenildikleri esnada Halid bin Velid müşriklerden bir grup atıyla birlikte dağın tepesine çıkmaya çalışıyordu. Resulullah (s.a.v.) de: Allah'ım! Üstümüze çıkmasınlar, Allah'ım! bizim senin verdiğinden başka gücümüz yok diye dua etti. Müslümanlardan bir grup atıcı sıçrayarak dağa çıktılar ve müşriklerin atlılarına saldırıda bulunarak onları yendiler.¹ Bu yüzden Allah (c.c.): "En üstün sizsiniz" buyurdu. Kelbi der ki: Uhud günü Resulullah (s.a.v.) müslümanlara, kendilerine isabet eden yaralanma vs. müsibetine rağmen düşmana saldırmayı emrettiğinde, bu onlara ağır geldi. Bunun üzerine Allah (c.c.) bu ayeti indirdi. Bunu destekleyen şu ayettir:

"Düşman topluluğuna saldırma hususunda gevşeklik göstermeyin."
(Nisa: 4/104)

(Size bir yara dokunmuş ise) Hamza, Kesei ve Ebu Bekir "Kurh" şeklinde okurken diğerleri bunu "Karh" şeklinde okumuşlardır. Bunların ikisi de anlamı bir (yara) iki lehcedirler. Cühd ve cehd (gayret) kelimeleri de böyledir. Ferra ise der ki: Karh yara anlamına gelirken, Kurh yaranın acısı anlamına gelir. Bu, Uhud'dan hüznü ve morali bozuk bir şekilde ayrılan müslümanlara bir hitaptır. Allah (c.c.) şöyle diyor: (Size) Uhud gününde (bir yara dokunmuş ise) Bedir gününde (onun benzeri bir yara da o -kafir- topluluğa dokunmuştu. O günleri biz insanlar arasında döndürüveririz.) Bir gün onların lehine, diğer gün aleyhlerine olur. Bedir gününde durum müslümanların lehine müşriklerin aleyhine oldu. Öyle ki onlardan yetmiş kişi öldürülüp yetmiş kişi esir alındı.

(1) Bunu Taberi; Tefsirde; 7/236 ve Tarih'de; 2/521, 522 zikretti. Bkz: İbni Hişam Siyeri 2/137.

Uhud gününde ise durum müşriklerin lehine müslümanların aleyhine olarak değişiverdi. O gün de müslümanlarda yetmiş kişi yaralanıp yetmişbeş kişi öldürüldü.

Bize Abdulvahid bin Ahmed el-Melihi, O'na Ahmed bin Abdullah en-Nuaymi, O'na M. bin Yusuf, O'na M. bin İsmail, O'na Amr bin Halid, O'na Zübeyr, O'na Ebu İshak, O'na el-Berra bin Azib, şöyle anlattı. Rasululllah (s.a.v.) Uhud gününde elli yaya savaşçının başına Abdullah bin Cübeyr'i getirerek onlara şöyle dedi: "Bizi (ölmüş) ve kuşlar tarafından yenilir bir görseniz dahi, size bir haber göndermedikçe yerinizden ayrılmayın. Yine bizi müşrikleri yenmiş ezmiş bir halde görseniz, size bir haber göndermedikçe yerinizden ayrılmayın." Müslümanlar müşrikleri artık yeniyorlardı. Olayı aktaran el-Berra der ki: Müşrik kadınlar telaşa düşmüşler elbiselerini yukarıya kaldırıyorlardı. Öyleki kollarındaki ve ayaklarındaki takılar gözüküyordu. Abdulah bir Cübeyr'in (r.a.) arkadaşları bu zafer üzerine:

"Ganimet, ey insanlar ganimete koşun. Arkadaşlarınız galip oldular, daha neyi bekliyorsunuz" dediler. Abdullah bin Cübeyr (r.a.):

"Rasulullah'ın (s.a.v.) söylediğini unuttunuz mu?" dedi. Onlar da:

"Vallahi kesinlikle (ölen) insanlara varıp ganimetleri alacağız", dediler. Oraya vardıklarında hücumu uğradılar ve yenilgi halinde geri döndüler. O esnada Rasulullah (s.a.v.) onları ardlarında çağırıyordu. Ancak O'nun yanında oniki kişiden başkası kalmamıştı. O gün bizden yetmiş kişi öldü. Peygamber (s.a.v.) ve sahabesi Bedir gününde yüz kırk kişinin belasını vermişlerdi. Bunların yetmişi öldürülmüş, yetmişi ise esir alınmıştı. Uhud savaşı sonunda Ebu Süfyan müslümanlara üç defa: "Aranızda Muhammmad (s.a.v.) var mı?" diye seslendi. Rasulullah (s.a.v.) sahabesinin cevap vermesini engelledi. Sonra: "Aranızda Ebu Kuhafenin oğlu Ebu Bekir var mı?" diye üç defa sordu. Rasulullah (s.a.v.) yine yasakladı. Sonra aynı şekilde Ömer'i sordu. Sonra arkadaşlarının yanına dönerek:

"Şunlar şunlar öldü" dedi. Ömer (r.a.) kendini tutamayarak: "Yalan söyledin ey Allah düşmanı! Saydıklarının hepsi diriler. Sana üzülmekten başka bir şey kalmadı." Ebu Süfyan:

"Bu gün Bedir gününe karşılık. Savaş bir gün yenme bir gün yenilme olayıdır. Arkadaşlarınızdan organları kesilmiş ve işkence edilmiş ölümler bulacaksınız. Bunu ben emretmedim. Ancak kötüme gidiyorda değil." Sonra:

“Yüce ol ey Hubel, Yüce ol ey Hubel!” diye haykırdı. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.):

“O’na cevap vermiyor musunuz?” dedi. Onlar:

“Ey Resulullah (s.a.v.) ne diyelim”, dediler:

“Allah daha yüce ve daha uludur, deyin” dedi. Daha sonra Ebu Süfyan:

“Uzza sadece bizim, sizin Uzza’nız yok” dedi. Resulullah (s.a.v.) yine:

“Cevap vermiyor musunuz?” dedi. Sahabe:

“Ne söyleyelim, dediler.” “Allah bizim mevlamız, dostumu. Sizinse hiç bir dostunuz yok deyin” buyurdu.¹

Bu hadiseler ibni Abbas’dan da (r.a.) rivayet edilmiştir. O’na göre Ebu Süfyan şöyle demişti:

“Bir gün başka bir güne bedeldir. Günler, insanın bir gün lehine diğer gün aleyhine olacak şekilde değişimlidir. Savaş bir rekabettir.” Bunun üzerine Ömer (r.a.) şöyle dedi:

“Aynı değil. Ölülerimiz Cennet’i, ölüleriniz ise Cehennemdedir.”²

Züccac der ki: Üstünlük her zaman, kafirlere karşı müminlerindir. Çünkü Allah “şüphemiz askerlerimiz, gerçekten galipler onlardır”buyurur. Uhud gününün kafirlerin müslümanlara karşı üstünlüğü ise, onların Resulullah’ın (s.a.v.) emrine aykırı davranışları nederiyle idi.

(Ve Allah’ın iman edenleri bilmesi), yani: Mümin ve müşriklerin zaman zaman birbirine galip olmaları, iman edenleri bilmesi (yani görmesi)³ ve böylece mümini münafıktan ayırması⁴ maksadıyladır. (Ve sizden şahitler edinmesi içindir.) Sizden bir grubu şehitlikte şereflendirir. (Allah zalimleri sevmez.

(1) Bu hadisi Buhari Cihad kitabı Harbte tartışma ve ihtilafa düşmenin mekruh oluşu babında; 6/163, 164 bu lafzla, Uhud Savaşı babında da; 7/349, 350 uzun bizimde bu anlamda rivayet etmiştir.

(2) Ahmed bin Hanbel’in Müsned’i 1/288

(3) Bu dipnot nüshada yoktur.

(4) Dipnot yazma nüshada “Liyetemeyyeze: Birbirinden ayrışması için” şeklinde geçmektedir.

(Ve Allah’ın iman edenleri arıtması) günahlardan temizlemesi (ve kafirleri kazıması içindir) Onları yok etmesi, helak etmesi içindir. Yani: Onlar sizi öldürdüklerinde bu sizin için temizlenme ve arınmadır. Siz onları öldürdüğünüzde bu onların helakı ve yok olmalarıdır.

(Yoksa siz sandınız mı ki) Yani: Siz sandınız mı ki (Allah sizden cihad edenleri henüz bilmedikçe) (Yani bilmedikçe)¹ (ve sabredenleri bilmedikçe Cennet’e gireceksiniz.)

Ayet 143:

(Andolsun ki, siz ölümü onunla karşılaşmadan önce temenni ediyordunuz. İşte siz baktığınız halde onu görüverdiniz.) Müslümanlardan bazıları, savaşmaları ve şehit olmaları için Bedir günü gibi bir günü temenni ediyorlardı. Allah da (c.c.) onlara Uhud gününü gösterdi. “Ölümü temenni ediyordunuz” Yani ona sebep olan şeyi, cihadı. O’nu görüverdiniz” yani onun sebeplerini.

Şayet: Neden hem; “siz görüverdiniz” hem de; “baktığınız halde” denildi. İkisi de hemen hemen aynı anlamı ifade etmez mi? denilirse buna şu şekillerde cevap verilmiştir: Denildi ki: Bu vurgu anlamı içindir. Denildi ki: Rü’yi (görmek) kelimesi aynı zamanda bilme anlamına da gelir. Ayette bu anlamı değilde gözle görmek anlamının kastedildiğine işaret etmek için “baktığınız halde” ifadesi de kullanılmıştır. Denildi ki: “baktığınız halde” ifadesinde bakılan Muhammed, “Onu görüverdiniz” ifadesinde görüverilen şey ölümdür.

Ayet 144:

(Muhammed sadece bir peygamberdir. Ondan önce Peygamberler gelip geçmiştir...) Savaş tarihçileri şöyle anlatırlar:2 Resulullah (s.a.v.) Medine’den çıkarak, yediyüz kişiyle birlikte Uhud dağının Şuab kısmına yerleşti Havat bin Cübeyr’in kardeşi Abdullah bir Cübeyr’i yaya askerlerin başına komutan olarak seçti. Bunlar beşyüz kişiydiler. Onlara şöyle söyledi: Dağın tepesinde durun ve bütün varlığınıza bize gelecek saldırılara karşı koyun. Taki düşmanlar ardımızdan gelmesinler. Durum ister lehimize isterse aleyhimize olsun. Size bir haber göndermediğim müddetçe yerinizden ayrılmayın. Yerinizde kaldığınız sürece biz galip durumda oluruz. Kureyşliler Uhud dağına geldiler. Ordunun sağında Halid bin Velid, solunda İkrime bin Ebu Cehil vardı. Kadınlar def çalıp şiirler okuyorlardı.

(1) Bu birinci yazma nüshada yoktur.

(2) Bkz: Siyer-i İbni Hişam; 2/127 vd. Er-Ravfu’l-Enf’le birlikte başkısı; Tabakat-ı İbni Said 2/36 vd.

Savaş başladı. Savaşın şiddetlendiği bir anda Rasulullah (s.a.v.) bir kılıç alarak şöyle dedi. Her kim bu kılıcı hakkını vererek almak ve körelene kadar bununla düşmana vurmak ister? O’nu Ebu Dücanne Semmak bin Hırşel el-Ensari aldı. Kırmızı bir sarık takarak çalımla düşmana doğru yürümeye başladı. Bunun üzerine Rasulullah (s.a.v.): “Vallahi bu, bu yer (savaş meydanı) hariç, Allah’ın kızdığı bir yürüyüştür”, buyurdu. Buna

müşriklerin büyükleri patladı. Resulullah (s.a.v.) ve sahabesi de müşriklere de saldırarak onları yenilgiye uğrattılar.

El-Berra bin Azib şöyle der. Ben -vallahi- kadınları telaşlandığını, kollarındaki ve ayaklarındaki takıları görünecek derecede elbiselerine kaldırdıklarına gördüm. Bunun üzerine Abdullah bin Cübeyr'in arkadaşları: Ganimet! Vallahi insanların yanına gidip onlardan ganimet alacağız, dediler. Yanlarına vardıklarında yenilgiye uğrayıp geri çekildiler.

Zübeyr bin el-Avvam der ki: Hindi ve arkadaşlarına dağa doğru koşarak tırmanır bir halde gördüm. Hizmetçileri ise çıplak bir halde idiler. Her şeylerini terketmiş koşuyorlardı. Atıcılar onların yenilgisini ve arkadaşlarının ganimeti yağmalamalarını görünce, ganimet almak üzere o tarafa yöneliler.

Halid bin Velid atıcıların azlığını ve müslümanların genelinin ganimetle meşgul oluşlarının arkalarının da boş oluşunun görünce, çadırında müşriklere seslendi. Sonra sahabeye arkalarından hücum ederek, onları yenilgiye uğratıp öldürdü. Abdullah bin Kim'e Resulullah'a (s.a.v.) bir taş 2 atarak onun burnunu ve Rubaiyye denen dişlerini kırdı ve yüzünü yaraladı. Onu ağır bir şekilde yaraladı.

(1) Birinci yazma nüshada "harb" olarak geçmektedir. Ayrıca bkz: Üsüd el-/abe 2/451

(2) Birinci nüshada bi'l-Hacer, ikinci nüshada bihacer olarak geçmektedir.

Sahabeler O'nun etrafından ayrılarak dağıldılar. O da daha yukarısında bulunan bir kayaya doğru iki zırhtan yararlanarak çıkmaya çalıştı. Ancak bunu başaramadı. Talha O'nun altına gelerek, kayaya kadar onu taşıdı. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.): Talha vacip kıldı.¹ Hind ve diğer kadınlar sahabelerin ölülerine, kulaklarını ve burunlarını kesmek suretiyle işkence yaptılar. Hatta Hind bunlardan kendisine bir kolye yaparak onu Vahşi'ye verdi. Hamza'nın ciğerini yararak onu çiğnedi. Ancak bununle yetinmeyip onu yuttu. Abdullah bin Kim'e Resulullah'ı (s.a.v.) öldürmeye kalkıştı. Resulullah'ın (s.a.v.) sancağının sahibi Mus'ab bin Umeyr, O'nu korumaya kalkışarak önüne geçti. Kim'e Mus'ab'ı öldürdü. Ancak Resulullah'ı (s.a.v.) öldürdüğünü sanıyordu. Müşriklerin yanına dönerek: "Gerçekten Resulullah'ı (s.a.v.) öldürdüm", diye seslendi. Bir nidacı: Dikkat! Muhammed (s.a.v.) artık öldürüldü diye bağırıp çağırmaya başladı. Bunun İblis olduğu söylenir. Müslümanlar savaştan çekilmeye başladılar. Resulullah (s.a.v.): "Bana

doğru gelin ey Allah'ın kulları, (Bana doğru gelin ey Allah'ın kulları)"2 diyerek insanları çağırıyordu. Yanına otuz kişi gelerek O'nu korudular ve müşrikleri etrafından kovdular. Sa'd bin Ebi Vakkas ok ata ata yayının telini kopacak derecede inceltti. Resulullah (s.a.v.) O'na kınını atarak:3 "At! babam ve annem sana feda olsun", dedi. Bu Talha sert bir atıcı idi. O gün iki veya üç tane yay kırdı. Birisi bir kın dolusu okla geçerken O'na: O'nu Ebu Talha'ya ver diyordu. Ok atarken Rasulullah (s.a.v.) yanına gelip, okun isabet ettiği yere bakardı. Talha bir Ubeydullah'ın eli yaralandı. Rasulullah (s.a.v.) yarasını sarınca kanı durdu. O gün Katade bin en-Numan'ın gözüne ok isabet etti. Hatta yüzü üzerine yere düştü. Resulullah (s.a.v.) O'nu ayağa kaldırdı. Gözü önceki halinden daha iyi bir hale dönüştü.

(1) Yani, Cennet'i vacip kılacak amel işledi.

(2) Bu fazlalık ikinci yazma nüshada vardır.

(3) Birinci yazma nüshada Nesele, ikinci yazma nüshada ise Nesele şeklinde geçmektedir.

Resulullah (s.a.v.) oradan ayrıldığında, Übeyy bin Halef el-Kuhmu ardından gelerek:

"Sen kurtulursan ben kurtulmuş olmam", dedi. Yanındakiler:

"Ey Resulullah (s.a.v.), bizden birisi ona hala şefkatle davranmıyor mu?" dediler.

"Onu bırakın" dedi. Ancak Übeyy Resulullah'a (s.a.v.) daha da yaklaştı. Übeyy önceleri Resulullah'la (s.a.v.) karşılaştığında:

"Benim bir atım var. Onu hergün bir miktar mısırla besliyorum. Seni, onun üzerinde iken öldüreceğim", diyordu. Resulullah (s.a.v.) ise:

"Aksine, İnşallah ben seni öldüreceğim" şeklinde cevap veriyordu.

Resulullah'a (s.a.v.) yaklaşıncı, el-Haris bin es-Samme'den mızrak aldı ve hücumunu karşılayarak boynundan yaralayarak, onu param parça etti.

Atından düşmüş, öküzün böğürmesi gibi böğürerek:

"Muhammed beni öldürdü" diyordu. Arkadaşları:

"Zararı yok", dediler. O ise:

"Aksine. Bu yara Rabia ve Mudar kabilesinin olsaydı, hepsini öldürürdü. Bana "seni öldüreceğim" dememiş miydi?" Bu sözünden sonra bana bir defa tükürseydi, bu beni öldürürdü. Übeyy bir gün geçmeden Serif denen yerde öldü."

Bize Abdulvahid el-Melihi, O'na Ahmed bin Abdullah en-Nuaymi, O'na M. bin Yusuf, O'na M. bin İsmail, O'na Amr bin Ali, O'na Ebu Asım, O'na İbni Cüreyh, O'na Amr bin Dinar, O'na İkrime, O'na İbni Abbas

(r.a.) şöyle anlattı: Resulullah'ın (s.a.v.) öldürdüğü kişiye; Allah'ın (c.c.) gazabı çetindir. Resulullah'ın (s.a.v.) yüzünü kanatana Allah'ın (c.c.) gazabı çetindir.”¹

Tarihçiler şöyle devam ederler: İnsanlar arasında “Muhammed (s.a.v.) öldürüldü” şeklinde haber yayıldı. Müslümanların bir kısmı: Abdullah bir Übeyy'e ulaşacak bir elçimiz olsa da, bize Ebu Süfyan'dan güvence alsa, dediler. Bazı sahabelere oturarak savaşı bıraktılar. Bazı münafıklar: Muhammed (s.a.v.) öldürüldüyse eski dininize dönün, dediler. Enes bin Malik'in amcası Enes bin en-Nadr: Ey topluluk! Muhammed (s.a.v.) öldürüldüyse Muhammed'in (s.a.v.) Rabbı öldürülmedi. Rasulullah'tan (s.a.v.) sonra yaşamayı na yapacaksınız? dedi. Resulullah'ın (s.a.v.) savaştığı yolda savaşın ve O'nun öldüğü hal üzere ölün, dedi. Sonra şöyle söyledi: Allah'ım! Şunların (yani müslümanların) söylediklerinden senden özür diler, şunların (münafıkların) getirdikleri ve önerdiklerinden sana karşı kendimi beri kılarım Sonra kılıcını çekerek, ölene kadar savaştı.

(1) Bunu Buhari Meğazi kitabı, Uhud gününde Resulullah'a isabet eden yaralar babında 7/372 rivayet etti.

Sonra Rasulullah (s.a.v.) kayaya çıkarak insanları çağırmaya ve onlara seslenmeye başladı. O'nu ilk tanıyan Ka'b bin Malik oldu. O der ki: Gözünü, miğferinin altından parlayışından tanıdım ve en yüksek sesimle: Ey Müslümanlar! Sevinin, bu Resulullah'tır (s.a.v.) dedim. Ancak O (s.a.v.) eliyle “sus” diye işaret etti. Sahabelerden bir grup yanına yaklaştı. Resulullah onların kaçırlarını ayıpladı. Onları ise: Ey Resulullah (s.a.v.)! Sana babalarımızı ve annelerimizi feda ettik. Bize senin öldürüldüğün haberi geldi. Kalbimizi korku kapladı ve geri dönüp kaçtık dediler. Bu olay üzerine Allah (c.c.): bu ayeti indirdi.

(Muhammed sadece bir Peygamberdir. O'ndan önce Peygamberler gelip geçmiştir.) Muhammet'in anlamı bütün üstün vasıflara ve övgüye değer ahlaklara sahip kişi demektir. Çünkü “Hamd”ı (övgüyü) sadece kamil kişi hak eder. Muhammed kelimesinin mastarı olan; “Tahmid”i (tam övgüyü) ise kamillikte herşeyin üstünde olan kişi hak eder. Allah (c.c.) peygamberine ve seçkin kuluna kendi isminden (Mahmud) türetilmiş iki isim (Muhammed, Ahmed) ikram etmiştir. Bu konuda Sahabe şair Hassan bin Sabit şöyle der:

Görmedin mi Allah kulunu burhanıyla gönderdi. Allah daha yüce daha şerefli dir.

O'na kendi isminden türeyen iki isim türetti, O'nu yüceltmek için Arşın sahibi Mahmud O ise Muhammed'dir.

(Şayet o ölür veya öldürülürse, siz gerisin geriye mi dönüvereceksiniz) önceki dininize döneceksiniz (Her kim gerisin geriye dönerse) ve dininden çıkarsa (Allah'a hiçbir zarar vermiş olmaz) Dinden çıkışı ona zarar vermez. Bu sadece kendisine zarar verir. (Allah şükredenlere mükafaat verecektir.)

Ayet: 145

(Hiç bir kimse için Allah'ın izni) yani kazası ve kaderi, denildi ki:İlmi. Denildi ki:Emri (hariç ölmek yoktur.)Ahfeş der ki:“Ve ma kane linefsin en temut; hiçbir nefis için ölmek yoktur cümlesindeki, “linefsin” kelimesindeki “lam” başka yerden nakledilmiştir. Buna göre cümlelerin yapısı şöyledir:“..... nefsun liemut; hiçbir nefis ölecek değildir.” (Vadesi belirlenmiş bir yazı olarak) yani; her kişiye bir ecel belirlemiştir. O'nu değiştirmeye veya geçiktirmeye kimsenin gücü yetmez.”Kitaben” kelimesinin mansıp oluşu, onun “mefulu mutlak” olmasına binaendir. Yani; “ketebe kitaben”. (Her kim dünya menfaatini dilerse, O'na bundan verimiz.) Yani; her kim itaat ve ibadetiyle dünyalık arzular ve onun için çalışırsa yaptığıının karşılığı miktarınca ondan verimiz. Yani; ondan istediğimizi belirli miktarda verimiz. Bu anlamı şu ayet de ifade eder: “Her kim acil olanı (dünyalığı) isterse, biz de ona onu, ulaşma arzusuyla, Uhud günü kendilerine belirtilen yeri terkedenler hakkında inmiştir. (Her kim de ahireti dilerse, ona bundan verimiz.) Yani; ameliyle ahireti dilerse. Denildi ki:Bundan, ölene kadar Abdullah bin Cübeyr ile sebat eden kişiler kastedilmiştir.

(Ve şükredenleri mükafatlandıracağız.) Yani; itaatkar müminleri.

Bize Ebul-Hasen Abdurrahman bin M. Ed-Davudi, O'na Ebul-Hasen Ahmed bin Musa bin es-Salt, O'na Ebu İshak İbrahim Abdussamed el-Haşimi, O'na Ebu Yahya M. bin Abdulllah bin Yezid bin Abdurrahman el-Mukri, O'na babası, O'na er-Rebi bin Subeyh, O'na Yezid er-Rakaşi, O'na Enes bin Malik (r.a.) şöyle anlattı:Allah Resul'ü (s.a.v.) şöyle buyurdu:“Her kimin niyeti ahireti kazanmak olursa, Allah (c.c.) onun zenginliğini kalbinde kılar (kalbini zengin kılar), durumunu düzeltir (dağınıklıklardan sorunlardan uzak kılar) ve o istemeden dünya ayağına gelir. Her kimin de niyeti dünyayı kazanmak olursa, Allah (c.c.) fakirliği alnında kılar, durumunu ve işlerini darmadağın kılar. Dünyadan da sadece ona kaderinde yazılan kadarısı gelir.”¹

Bize Ebu Tahir M. bin Ali bin M. bin Ali Tute ez-Zerrad, O'na Ebu Bekir M. bin İdris bin M. el-Cürcani ile Ebu Ahmed M. bin Ahmed el-Muallim el-Herevi, onlara Ebu'l-Hasen Ali bin isa el-Malini, O'na Ebu'l-Abbas el-Hasen bin Süfyan en-Nesevi, O'na Hayyan bin Musa ve Abdullah bin Esmâ bin Ebi Cüveyriye bin Esmâ, onlara Abdullah bin el-Mübarek, O'na Yahya bin Said, O'na M. bin İbrahim et-Teymi, O'na Alkame bin Vakkas el-Leysi, O'na Ömer bin el-Hattab (r.a.) şöyle anlattı: Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

“Ameller ancak niyetlere göredir. Her kişiye sadece niyet ettiği vardır. Bu nedenle her kimin hicreti Allah'a ve Resul'üne ise onun hicreti Allah ve Resul'ünedir. Her kimin hicreti de ulaşacağı bir dünya veya evleneceği bir kadına ise onun hicreti de hicret ettiği şeydir.”²

(1) Bu hadisi Tirmizi Kıyamet kitabında; (no: 14) 7/165 rivayet etti. Senedinde Yezid er-Rekkaşi var. O ise zayıftır. Ancak bu anlamı destekleyen başka bir şahit hadis var. O ise ibni Mace'nin Zeyd bin Sabit'ten naklettiği ve Zühd kitabı, Dünyalıklar hususunda keder babında; (no: 4105) 2/1375 zikrettiği hadistir. Heysemi Zevaid'de; İsnadı sahihtir. Ravileri sikadır, der.

Bunu yine ibni Hıbban (No: 72) s. 47 Mevarid ez-Zaman kitabından naklen; Ahmed Müsed'de; (5/193) Zeyd bin Sabit'ten uzun olarak; Müellif Şerhu's-Sünne'de; (14/331) zikretmiştir.

Heysemi şöyle der: Bunu Bezzar rivayet etti. Senette İsmail bin Müslim el-Mekki var. O ise zayıftır. Mecmeuz-Zevaid: 10/247.

(2) Bunu Buhari sahih kitabında yedi yerde zikretmiştir: Resulullah'a (s.a.v.) vahyin başlangıcı nasıldı kitabında: 1/9, Yeminler kitabı, Köle azadı kitabı, Ensar'ın menkıbeleri kitabı, Nikah kitabı, Yeminler ve adaklar kitabı ve hileler kitabında.

Müslim ise emirlik kitabı, Resulullah'ın (s.a.v.): “Ameller sadece niyetlere göredir”, sözü babında (no: 1907) 3/1515-16 zikretmiştir.

Ayet: 146:

(Nice peygamberlerle beraber birçok alimler savaştılar.) “Keeyin” kelimesini ibni Kesir fail vezninde “Kain” olarak, Ebu Cafer ise hemzenin yumuşatılması şeklinde okumuştur. Diğerleri ise “Keayyin” vezninde olduğu gibi hemzeli ve şeddeli olarak okumuşlardır. Anlamı; “nice” dir. Teşbih (benzetme) edatı kaf ile soru edatı; “Eyy” kelimesinin birleşiminden oluşmuştur. Tenvinin nununun harf şekilde yazımı sadece bu kıraatte olmuştur. Bazı kurrallar; “Keeyy” kelimesi üzerinde tenvinsiz olarak dururlar. Çoğu ise; “Keeyyin” şeklinden “nun” ile dururlar.

“Katele; savaştı” kelimesini ibni Kesir, Nafi ve Basra’lılar şeklinde kafın dammesiyle, diğerleri de; “Katele” şeklinde okudular. Katele şeklinde okuyanlar şu gerekçelere dayanmışlardır: Birincisi: Allah (c.c.) daha sonra; “gevşemediler” buyurmaktadır. Onların öldürüldükten sonra gevşememeleri düşünülemez. İkincisi: Said bin Cübeyr der ki: Hiçbir peygamberin savaşta öldürüldüğünü duymadık. Üçüncüsü: Bu ifade diğerinden daha kapsamlıdır. Ebu Ubeyd der ki: Allah (c.c.) savaşanları överken öldürülenlerde bunun içine girmektedir. Ancak öldürülenleri överken, örneğin savaşan ancak öldürülmeyen bunun içine girmemektedir. Bu yüzden Katele daha geneldir.

“Kutile” şeklinde okuyanlar ayete şu üç farklı anlam vermişlerdir:

Birincisi: Öldürülmenin sadece peygamber hakkında olması. Bu durumda cümle kutile fiiliyle bitmiştir. Ve daha sonra bir “vav” gizlidir. Anlamı: “Mezhu...” yerine “ve meahu....” şeklindedir. Örneğin: “Kutile fulannun meahu Geyşun kesir” cümlesinin de anlamı “...ve meahu..” şeklindedir.

İkincisi: Ölümü hem peygamberlerin hem de alimlerin tadması. Bu durumda anlam; “bazı alimler” şeklinde olur. Nitekim arapçada; “filan oğullarını öldürdük” denilirken, bir kısmı kasedilir. Durum böyle olunca “gevşemediler” ifadesi öldürülmeyenler hakkında olmuş olur.

Üçüncüsü: Öldürülme sadece alimleredir, peygamberlere vs. değil.

“Birçok alimler” şekline tercüme ettiğimiz; “Ribbiyyune kesir” kelimesinin anlamı farklı şekillerde verilmiştir. İbni Abbas (r.a.), Mücahid ve Katade büyük topluluk; ibni Mesut (r.a.): Binlerce kişi, demiştir. Kelbi: Ayette; “birçok Ribbiyye” denilmiştir. Bir Ribbiyye onbin kişidir der. Dahhak ise bir Ribbiyye bin kişidir, demiştir. Hasan el-Basri; anlamı fakihler ve alimlerdir, der. Denildi ki: Onlar peygamberlere tabi olanlardır. Çünkü rabbaniler yöneticidirler Ribbilerse yönetilenler anlamına gelir. Denildi ki: “Rabb” kelimesine mensubiyet ve aitlik ifade eden “ya” harfinin eklenmesiyle oluşmuştur. Yani; rabba ibadet edenler.

(Allah yolunda kendilerine isabet eden şeylerden dolayı ne gevşediler) yani; ne ürküp, korktular (ne zaaf gösterdiler) yani; ne yaranın acısı ve arkadaşlarının ölümü gibi karşılaştıkları zorluklar sebebiyle cihaddan geri durdular (ne de baş eğdiler.) Mukail; düşmanlarına teslim olmadılar. Boyun eğmediler; Süddi; zilletlik göstermediler; Ata: Yalvarmadılar; Ebul-Aliye: Gevşemediler, aksine rabblerinin emrine uyma, peygamberlerine itaat ve düşmanlarına karşı cihatta sebat ettiler, demiştir. (Allah sabredenleri sever.)

(Onların sözleri ancak şöyle söylemekten ibaretti) “Kavlehum” kelimesi “kane”nin haberi “en kalu” ise ismidir. “Kavlehum”un mansup olması bu yüzdendir. Ayetin anlamı; onların, peygamberlerinin öldürüldüğü esnadaki sözleri sadece şu idi. (Rabbımız bizim için günahlarımızı) yani küçük günahlarımızı (işlerimizdeki israf ve aşırılıklarımızı) yani büyük günahlarımızı (affet) koymaması için (ayaklarımızı sabit kıl ve kafirler güruhuna karşı bize yardım et)Allah (c.c.) böylece böyle söyleyip yapsanıza ey Muhammed’in sahabeleri, buyurmaktadır.

(Artık Allah da onlara hem dünya mükafatını) zafer ve ganimeti (hem de ahiret mükafatının güzelliğini) sevap ve Cennet’i (verdi. Allah muhsin olanları -iyileri- sever.)

Ayet: 149

(Ey iman edenler!Şayet kafirlere itaat ederseniz) yani; yahudilere ve histiyanlara Ali (r.a.) der ki:Münafıklara, yenilgi esnasında söyledikleri: Kardeşlerinizin yanına dönüp dinlerine girin, sözlerine uyarsanız (sizi ayaklarınız üzeri geri çevirirler de) ilk durumunuza, Allah’a (c.c.) şirk koşma halinize döndürürler de (zarara uğrayanlardan) aldananlardan (oluverirsiniz).

(Hayır. Sizin dostunuz) Yardımcınız ve dininiz üzere sizi sabit kılıcınız (Allah’tın. O yardımcılarının en hayırlısıdır.

Ayet:151

(Kafirlerin kalplerine, Allah’ın hiçbir delil) hüccet ve burhan (indirmediği şeyleri ona ortak koşmaları nedeniyle, kafirlerin kalplerine yakında korku düşüreceğiz). Ebu Süfyan ve diğer müşrikler, Uhud savaşı sonunda Mekke’ye yönelmişlerdi. Bir süre sonra buna pişman oldular ve:Ne kötü yaptık öldürdük, öldürdük. Geriye sadece serseriler ve başıboşlar kalmışken terkedip geldik. Geri dönüş onları kazıyalım dediler. Buna niyetlenince Allah (c.c.) kalplerine korku saldı ve niyetlendikleri şeyden vazgeçtiler. “Salıvereceğiz” yani atacağız er-rub korku demektir. Ebu Cafer, ibni Amir, Kesei ve Yakup bunu “er-Ruab; korkular” diğerleri “er-Rub; korku” şeklinde okumuştur. (Onların gidecekleri yer Cehennem’dir. O zalimlerin kalacakları yer ne fenadır.)

(Andolsun ki Allah size olan ahdini yerine getirdi.)M. bin Kab el-Kurzi der ki:Resulullah (s.a.v.) ve sahabeler Uhud’dan Medine’ye yenilmiş bir halde dönünce sahabelerden bir kısmı; bu bize nereden isabet etti? Halbuki Allah bize zafer vaad etmişti, dediler. Allah’da (c.c.) bu ayeti indirdi.

(Andolsun ki Allah size olan) zafer ve galibiyet (vaadini yerine getirdi.)Çünkü zafer ve galibiyet başta müslümanların idi. (O zaman ki, onları Allah'ın izniyle kesip doğruyordunuz.)Resulullah (s.a.v.)Uhud dağına ardına, Medine'yi önüne "Ayneyn" dağına da soluna aldı. Bu dağa atıcıları yerleştirip, Abdullah bin Cübeyr'i başlarına komutan tayin etti. Onlara:Sırtımızı koruyun. Artık yenip ganimet topladığımızı görseniz dahi bize yardıma gelmeyin, dedi. Müşrikler müslümanlara doğru yöneldiler ve savaşa başladılar. Müslüman atıcılar müşriklerin atlarını ok yağmuruna tutuyar, diğer müslümanlar düşmanı kılıçlarıyla doğruyardı. Müşrikler geriye dönüp kaçmaya başladılar. (O zaman onları Allah'ın izniyle kesip doğruyordunuz) yani; Allah'ın takdiriyle onları kıyım yaparcasına öldürüyordunuz.

Ebu Ubeyde der ki:O öldürmek suretiyle köklerini kazımak anlamına gelir.

(Ta ki size sevdiğiniz gösterildikten sonra yılgınlık gösterdiniz) yani gevşediniz. Denildi ki:anlamı; "siz yılınca" şeklindedir. (Ve emredilende ihtilafa düştünüz ve isyan ettiniz.)"Ve emredilende ihtilafa düştünüz" cümlesindeki "vav" fazlalıktır. Yani; siz yılgınlık gösterip gevşeyince ihtilafa düştünüz. Denildi ki:Burada öne alma ve sona bırakma sanatı vardır. Anlamı; siz emredilen hususta ihtilafa düşüp isyan edince gevşeyip yılgınlık gösterdiniz. "Tenazu" nun anlamı ihtilaftır.

Müşrikler yenildiğinde atıcılar ihtilafa düştüler. Bazıları; onlar yenildi, bizim burada durmamızın ne anlamı var?deyip ganimete koştular. Diğer bazıları ise; Resulullah'ın (s.a.v.) emrini çiğnemeyin, dediler. Abdullah bin Cübeyr on kişiden az bir grupla ordan ayrılmayıp sabit kaldı. Halid bin Velid ve İkrime bin Ebu Cehil bu durumu görünce atıcılara hücum edip Abdullah bin Cübeyr ve arkadaşlarını öldürdüler. Ardından diğer müslümanlara doğru yöneldiler. Rüzgar doğudan eserken batıdan esmeye başladı. Müslümanların safları kırıldı ve darmadağın oldular. Dehşetten rastgele kılıçlarını sallıyor, bazen farkında olmadan birbirlerine vuruyorlardı. İblis; Muhammed öldürüldü, diye seslendi. İşte müslümanların yenilgisinin sebebi bu idi.

(Ve isyan ettiniz) Yani Resulullah'a, ve O'nun emrine uymadınız. (Size) ey müslümanlar Allah (arzuladığınızı) zafer ve ganimeti (gösterdikten sonra). (Sizden kimi dünyayı istiyordu) yani; yerleştirilen yeri terkederek yağmaya yönelenler (kimi de ahireti isiyordu) yani; ölene kadar Abdullah bin Cübeyr'le birlikte sabit kalanlar. Abdullah bin Mesut (r.a.) der ki:Uhud gününe kadar peygamberin sahabelerinin dünyayı sevdiğini

hiçbir zaman hissetmemiştim. O gün hakkında da bu ayet indi. (Sonra sizi denemek için) imtihan etmek için. Denildi ki: Üzerinize bela indirmek için. (onlardan çevirdi) yani; sizi onlardan yenilgiyle dönderdi. (Andolsun ki, aslında Allah sizi affetti.)Masiyet ve emre muhalefet etmenizle birlikte, sizi kökten yok etmedi (Allah müminlere fazl ve kerem sahibidir.)

Ayet: 153

(Hani o vakit siz uzaklaşıyordunuz) yani; siz kaçarak uzaklaşırken Allah sizi affetti. Ebu Abdurrahman es-Sülmi, Hasan ve Katade “Tesudune” diğerleri “tüsidune” şeklinde okudular. Birincisinin masdarı olan “es-Suud” daha veya düzlüğe doğru yükselmek anlamına, ikincisinin masdarı olan “isad” ise yeryüzünde yürümek anlamına gelir. Ebu Hatim der ki: Burnunun doğrusuna yürüdüğüne “esadtü” dersin, dağa veya başka birşeye çıktığında “saadtü” dersin. Müberred der ki:Giderek uzaklaştı anlamını “esade” fiili ifade eder. Bu her iki kıraat de anlam itibariyle uygundur. Çünkü o gün savaştan kaçanların bir kısmı dağa doğru, diğerleri de herhangi bir yöne doru uzaklaşıyorlardı. Mufaddal ise saade, esade ve saade fiillerinin aynı anlamda olduğunu söyler.

(Ve hiç kimseye dönüp bakmıyordunuz) yani hiç kimsenin yanında durmuyor, telaştan birbirinize bakmıyordunuz. (Peygamber ise sizleri arkadan çağırıyordu.) Yani; ardınızdan “bana doğru gelin ey Allah’ın kulları ben Allah’ın Resul’üyüm, her kim düşmana hücum ederse onun için Cennet vardır” diye sesleniyordu.¹

(1) Bunu Taberi Tarihte zikretmiştir; 2/519-520. Ayrıca bkz.:El-bidaye ven-nihaye: 4/23.

(Allah da sizi gam üzerine gamla cezalandırdı.)Cezalandırdı anlamını verdiğimiz kelime aslında sevaplandırdı, mükafatlandırdı anlamına gelmektedir. Sevap aslı itibariyle iyiliklerde kullanılır. Ancak burada bu şekilde kullanılmasının sebebi, gamın onların umdukları sevap yerine verilmiş olmasındandır. Anlamı; umduğunuz sevabın yerine şeklindedir. Şu ayet de bunun gibidir:“Ohalde onları acı bir azapla müjdele”burada müjde azapta² kullanılmıştır. (Gam üzerine gam ile) “biğammin” kelimesindeki “ba” harfi, bizim de anlam verdiğimiz gibi “Ala; üzerinde” anlamındadır. Yani:“Gammen ala gammin.” Denildi ki:Gam ile birlikte gam. Bu durumda; “ba” birliktelik ve bitişiklik ifade eden anlamında kullanılmıştır. Birinci gam, kaçırdıkları zafer ve ganimete, ikincisi ise başlarına gelen ölüm ve yenilgiyedir.

(2)². yazma nüshada bu, “cezada” şeklinde geçmektedir.

Denildi ki: Birinci gam onlara isabet eden ölme ve yaralanmaya, ikincisi ise onlara birincisini unutturan peygamberin öldürüldüğü haberine olan gamlarıdır.

Denildi ki: Birinci gam Halid bin Velid'in müşriklerin atlılarıyla birlikte çıkagelmesine, ikincisi ise Ebu Süfyan'ın çıkagelmesine olan gamlarıdır. Bu şöyle cereyan etti: Peygamber (s.a.v.) o gün insanları çağıra çağıra kayaya doğru ilerledi ve sonunda ulaştı. Onu gördüklerinde birisi okunu yayına koyarak ona yöneltti: "Ben Peygamberim" deyince, oradakiler peygamberi bulmakla sevindiler. Peygamber de (s.a.v.) sahabeden kaçmayan kişilerin bulunmasına sevindi. Fetih ve kaçırdıkları imkanlar ile savaşta ölen arkadaşları hakkında konuşmaya koyuldular. O sırada Ebu Süfyan ve arkadaşları çıkageldiler ve Şuab kapısı denen yerde durdular. Müslümanlar onlara bakınca üzüldüler ve onların üzerlerine saldırarak öldüreceklerini sandılar. Bu onlara önceki üzüntülerini unutturdu. Peygamber (s.a.v.): Bizim üstümüze çıkamazlar. Allah'ım! Bu küçük topluluk da öldürülürse artık sana yeryüzünde ibadet edilmez. Sonra sahabeleri çağırdı. Onları taşıyarak oradan indirdiler.

Denildi ki: Onlar Resulullah (s.a.v.), O'nun emrine uymamak suretiyle üzdüler. Allah da onları bu üzüntüyle ölüm ve yenilgi üzüntüsüyle cezalandırdı.

(Ta ki kaçırdığınıza da) Fetih ve ganimet imkanı (size dokunan musibete haberdardır).

Ayet: 154

(Sonra) ey müslümanlar (O gamdan sonra üzerinize bir emniyet, hafif bir uyku indirdi ki) "Emene" kelimesi "Emn; emniyet" anlamındadır. Her ikisi de aynı anlamı ifade eder. Denildi ki: "Emn" k orkunun sebebi kalktığı halde hissedilen güvenlik "Emene" ise korkuyu gerektiren sebebin bulunmasıyla birlikte hissedilen güvenlik duygusudur. Burada da korku sebebi mevcuttur. "Nuas; hafif bir uyku" "emene" kelimesinden bedeldir. Bu emniyetin türünü ifade etmektedir. (Sizden bir zümreyi kaplayıverdi.) Hamza ve Kesei "kaplayıverdi" fiilini "ta"lı olarak müennes bir şekilde okumuştur. (Tağşa) Buna göre fail; "emene" kelimesidir. Diğerleri ise bunu müzekker olarak "yağşa" şeklinde okumuşlardır. Buna göre fail "nüas"a döner.

İbni Abbas (r.a.) der ki; "o gün, onları kapsayan hafif bir uyku ile onları emniyete koydu. Çünkü sadece emiyette olan kişi uykuya varabilir, korkan uyuyamaz."

Bize Abdulvahid el-Melihi, O'na Ahmed bin Abdullah en-Nuaymi, O'na M. bin Yusuf, O'na M. bin ismail, O'na İshak bin İbrahim bin Abdurrahman, O'na Hüseyin bin M., O'na Seyban, O'na Katade, O'na Enes Ebu Talha'nın şöyle söylediğini anlattı:“Uhud gününde biz savaş saflarımızda iken bizi hafif uyku bastı. Elimden kılıç düşüyor, ben alıyordum.”¹

(1) Bunu Buhari Tefsir Ali İmran suresi tefsiri kitabı, “.... emniyet, hafif bir uyku...” ayeti babında: 8/28; ve Meğazi kitabında; Müellif de Şerhus-Sünne'de; (13/392) rivayet etti.

Sabit Enes'ten, Ebu Talha'nın şöyle söylediğini aktarır:“Uhud günü başımı kaldırdığımda herkesin uyukladığından göbeğine doğru eğildiğini görüyordum.”²

(2) Bunu Tirmizi Ali İmran suresi tefsirinde: (8/358) zikretti ve: Bunu hasen ve sahih hadistir, dedi. Hakim bunun, Buhari ve Müslim'in şartlarına uygun derecede sahih olduğunu söyledi; (2/297), Zehebi de Hakim'i bu görüşünde destekledi. Tuhfet'ül-Ahvezi kitabının sahibi bunu nesei'ye nisbet etti.

Abdullah bin Zübeyir babası Zübeyir bin Avvam'ın şöyle söylediğini anlatır: “Harb şiddetlendiği bir zamanda kendimi Peygamber'le (s.a.v.) birlikte buldum. Allah (c.c.) üzerimize uyku göndermişti. Vallahi uyku beni bastığı esnada Muteb bin Kuseyr'in sesini duyuyordum, ancak bana rüya gibi geliyordu. O şöyle diyordu:Zaferden bir nasibimiz olsaydı burada öldürülmezdik.”³

(3) Bunu ibni İshak savaşlar kitabında, Bezzar Müsned'inde, Taberi, ibni Ebi Hatim, Ebu Nuaym ve Beyhaki de ibni İshak yoluyla zikretmişlerdir. Bkz.: el-Kafi eş-Şaf s. 33.

“Sizden bir topluluğu kaplayıverdi” cümlesindeki topluluk müminlerdir. (Sizden bir zümreyi de nefisleri kedere düşürmüştü) Yani münafıkları. Denildi ki:Allah (c.c.) bununla münafıkları müminlerden ayırmayı diledi. Uykuyu müminler üzerine verip onları emniyette kıldı. Münafıklar üzerine göndermeyip onları korku içerisinde terketti. Onları nefisleri kedere düşürdü. “Hemm” gam ve keder anlamına gelir. Örneğin “mühim bir konu” denirken önemsenecek kafa yorulacak bir mesele kastedilir.

(Allah'a karşı hakikat dışı cahiliyet zannı besliyorlar) Yani; cahiliyye ve şirk ehli kişilerin zannı gibi. Muhammed'e yardım edilmeyecek sanıyorlardı. Denildi ki; M. (s.a.v.) öldürüldü sanıyorlardı. (Diyorlardı ki: Bize bu konuda bir şey) yani zafer (var ki?) yani “yoktur”. Bu cümle lafzen soru cümlesidir. Ancak olumsuzluk ve inkar anlamı kastedilmiştir.

(De ki: Gerçekten durumun hepsi Allah'ındır. Basra'lılar; "innel'emre küllehu lillah" cümlesindeki "küлле" kelimesini "küllü" şeklinde merfu olarak okumuşlardır. Buna göre bu mübteda haberi "lillah" tır. Diğerleri ise; "küлле" şeklinde mansup olarak okumuşlardır. Buna göre bu kelime el-Emr kelimesinden bedeldir. Denildi ki:Sıfattır.

(Nefislerinde sona açıklamayacakları şeyleri gizliyorlar. Diyorlar ki:Bizim için bu durumdan birşey olsaydı burada öldürülmezdik). Münafıklar birbirlerine; aklımız olsaydı Muhammed'le (s.a.v.) birlikte Mekke'lilerle savaş için çıkmazdık ve başkanlarımız öldürülmezdi. Denildi ki:Onlar şöyle dediler:Biz hak üzere olsaydık burada öldürülmezdik.

Dahhak ibni Abbas'ın şöyle dediğini nakleder:"Allah'a karşı hakikat dışı cahiliyet zannı besliyorlar." Yani; kaderi yalanlıyor, o da şu sözleridir: "Bizim için bu durumdan birşey olsaydı burada öldürülmezdik: "(De ki: Eğer siz evlerinizde olsaydınız, üzerlerine öldürülmeleri yazılmış) kaderinde belirtilmiş (olanalr yine çıkar yataklarına kadar) ölüm yerlerine kadar (yine giderlerdi). Ve bunu (Allah kalplerinizdekini denemek için) onu imtihan etmek için (kalplerinizdekini berraklaştırmak için) yani çıkarmak ve ortaya koymak için yapmıştır. (Allah sinelerde bulunanı hakkıyla bilendir.)Kalplerdeki hayır ve şerri.

Ayet: 155

(Şüphe yok ki)ey müslümanlar (iki ordunun) Uhud günü, müslümanlar ile müşrikler topluluğunun (karşılaştığı günde sizden geri dönenler) yenilenler yok mu? Müslümanaların çoğu geri çekilmişti. Peygamber'in (s.a.v.) yanında sadece onüç kişi kalmıştı. Bunların altısı muhacirlerdendi. Onlar:Ebu Bekir, Ömer, Ali, Talha, Abdurrahman bin Avf ve Sad bin Ebi Vakkas idi. (Allah onlardan razı olsun.)

(Onların ayaklarını, bazı kazanmış oldukları nedeniyle) Yani; günahlarının nedeniyle Bazıları:Peygamber'in (s.a.v.) belirlediği noktayı terketmeleri nedeniyle; Hasan el-Basri; şeytanın onlara ilham ettiği yenilgi vesvesesini kabul etmeleri nedeniyle demiştir. (Şeytan kaydırıştır) yani kaymalarını arzulamıştır. "İstezellehum" fiilindeki elif, sin, ta istek ifade eder. "Filanı istical ettim" sözü "onun acele gelişini istedim"anlamını ifade eder. Denildi ki: Anlamı, onları zilleye yani hataya götürdü. Denildi ki:"İstezelle" ve "ezelle" fiilleri aynı anlamdadır. "Ezelle" ise kaydırıldı anlamını ifade eder. (Andolsun ki-bununla birlikte- Allah onları affetmiştir. Şüphesiz Allah çok affedici ve çok halimdir.)

(Ey iman edenler!kafir olanlar) yani münafıklar, Abdullah bin Übeyy ve arkadaşları (ve kardeşleri hakkında) yani nifak ve küfürdeki kardeşleri, denildi ki:Nesepte kardeşleri (yeryüzünde vurdukları) yani ticaret vs. için sefere çıktıkları (veya savaçılar olduklarında) ve öldürüldüklerinde. /uzzen kelimesi /uzah anlamına gelir. bu ise /azi kelimesinin çoğuludur. (Yanımızda olsalardı ne ölürler ne de öldürülürlerdi, diyenler gibi olmayın.)(Allah bunu) yani sözlerini ve zanlarını (kalplerinde bir hasret) yani gam (kılmak için yapmıştır. Allah diriltir ve öldürür. Allah yaptıklarınızı hakkıyla görür) ibni Kesir, Hamza ve Kesei “yamelun; yaptıklarını”, diğerleri ise “tamelun; yaptıklarını” şeklinde okumuşlardır. Ayet: 157

(Andolsun ki Allah yolunda öldürülür veya ölürseniz) Nafi, Hamza ve Kesei öldünüz anlamındaki fiili “mittüm”, diğerleri ise “müttüm” şeklinde okumuşlardır. Birincisi gibi okuyanlara göre fiil hafe, yehafu, hıftü’de olduğu gibi mate, yematü, mittü veznindedir. İkincisi gibi okuyanlara görede, kale, yekulu, kultü’de olduğu gibi mate, yemütü, mütü veznindedir. Yani birincisinin muzarisinin aynül-fiili meftuh ikincisinin ki ise dammedir. (Allah’tan) sonuçta olacak (bir mağfiret ve bir rahmet onların topladıklarından) ganimetten(daha hayırlıdır.) Çoğunluk “Tecmeun; topluyorsunuz” şeklinde okumuştur. Çünkü daha önceki “öldürülür veya öldürülürseniz” ifadesi muhataplaradır. Hafs Asım’dan naklen; “Yecmeun; topluyorlar” şeklinde okumuştur. Buna göre anlam:İnsanların topladıklarından daha hayırlıdır,1 şeklinde olur.

(1) Hayırlıdır kelimesi 1. yazma nüshada yoktur.

(Ve andolsun ki, ölmeniz de öldürülmeniz de) sonuçta (sadece Allah’a haşrolunacaksınız).

Ayet: 159

(Allah’dan bir rahmet nedeniyle)“febima rahme” deki ma harfi, “febima nakdihim; bozmaları sebebiyle” ayetindeki ifadede olduğu gibi fazlalıktır. (Onlara yumuşak davrandın) yani; onlara karşı müsamahakarlı ve çok tahammülkar oluverdin. Uhud günü onlardan vuku bulan davranışlar nedeniyle, onlara aceleci davranıp kızmadın. (Şayet kaba) sert, kötü ahlaklı ve tahammülkarsız (ve katı yürekli olsaydın). Kelbi der ki: Sözünde kaba, fiilde katı yürekli olsaydın. (Elbette etrafından dağılırlardı.)Yani; nefret edip, etrafından dağılıp giderlerdi. “Fedattühüm, fenfaddü” cümlesinin anlamı; “onları dağıttım, onlar da dağıldılar” şeklindedir. (O halde onları affet) Uhud günü yaptıklarını bağışla (onlar için istiğfar et). Ta ki seni onlara şefaatchi kılayım (ve

onlarla konuda danış) yani; görüşlerini ortaya çıkar, düşüncelerini bil. Örneğin arapçada; “Şürtül-asel ve “eşertül asel” cümlesi balı aldım ve çıkardım anlamına gelir.

Peygamber’in (s.a.v.) aklının mükemmelliğine, görüşünün isabetliliğine,¹ vahyin O’na inişine, insanların hoşlarına gitsin veya gitmesin ona itaat etmelerinin vacip oluşuna rağmen, Allah’ın ona istişareyi emretmesinin nedeni hakkında farklı görüşler vardır.

Bazıları; bu anlam itibarıyla özeldir. İstişare edeceği konular Allah katından bir emir ve ahdin bulunmadığı konulardır, demiştir. Kelbi der ki; düşmanla karşılaşma ve savaş esnasındaki harp teknik ve hileleri hususunda onlarla karşılıklı danışıp tartış.

Mukatıl ve Katade:Allah (c.c.) bunu kalplerini yumuşatmak için emretmiştir. Çünkü bu, onların kalplerini çekme ve kalplerindeki kin ve hıncı götürmede etkilidir. Nitekim arap büyükleri bir konuda danışılmadıklarında, bu onların zoruna giderdi, der.

Hasan el-Basri ise şöyle der:Allah (c.c.), peygamberinin buna ihtiyacının olmadığını biliyor. Ancak bunu sonrakiler için bir kaide ve yol olarak koymak istemiştir.

(1) 1. yazma nüshaada; “cevdet; iyilik” şeklinde geçmektedir.

Bize Ebu Tahir el-Mutahhar bin Ali bin Abdullah el-Farisi, O’na Ebu Zerr M. bin İbrahim bin Ali es-Salihani, O’na Abdullah bin M. Cafer bin Hayyan, O’na Ali bin el-Abbas el-Mukanii, O’na Ahmed bin Mahan, O’na babası, O’na Talha bin Zeyd, O’na Ukayl, O’na Zühri, O’na Urve Aişe (r.a.)’ın şöyle söylediğini nakleder:“İnsanlarla, Resulullah’tan (s.a.v.) daha çok istişare eden kimse görmedim.”¹

(1) Bu hadisi Tirmizi Ebu Hüreyre’den Cihad kitabı istişare hakkında gelen hadisler babında: (5/373-374) rivayet etti. Bunu Müellif Şerhus-Sünne’de; (13/188) zikretti. Ancak senesinde Talha bin Zeyd el-Kureşi Ebu Miskin veya Ebu M. er-Ruki vardır. Aslen Dımeşk’li (şimdiki Şam) olup metruktur. Ahmed, Ali ve Ebu Davudi hadis uydururdu, demişlerdi. Bkz.:Et-Takrib: 1/378.

İbni Hacer el-kafi eş-Şaf kitabında (s. 33) şöyle der:Bunu imam Şafii tertib el-Müsned’de; (2/177) ibni Uyeyne’den, O Zühri’den, Oda Ebu Hureyre’den naklen zikretmiştir. Senet munkatıdır. Bu, Hudeybiye ve Mekke’nin fethi kıssasını uzunca anlatan hadisin kısaltılmışıdır. Bunu aynı zamanda ibni Hiban Abdurrezzak’tan, O Muammer’den, OZühri’den, OUrve’den, O el-Mesur’dan ve Mervan’dan..... naklen rivayet etmiştir.

(Sonra bir şeye azmettiğinde de Allah’a tevekkül et.) Onlara danışmana değil, Allah’a dayanıp güven. Yani; Allah’ın emrini yerine getir, ona güven ve ondan yardım dile (şüphe yok ki Allah tevekkül edenleri sever.) (Eğer Allah size yardım ederse) yardımcı olur, sizi düşmanlarınızdan korursa (artık size galip olacak kimse yoktur) Bedir gününde olduğu gibi. (Sizi hezimete uğratırsa) Uhud’da olduğu gibi sizi terkeder, yardımı bırakırsa. “Huzlan” kelimesi, yardımı bırakıp helaka terketmek anlamına gelir. (Ondan sonra size yardım edecek kimdir?) Yani; O’nun sizi hezimete uğratmasından sonra. (Müminler sadece Allah’a tevekkül etsinler) Denildi ki: Tevekkül rızkını elde etmek için Allah’a isyan etmemendir. Denildi ki: Nefsin için Allah’tan başka yardımcı, rızkın için ondan başka rızık hazinecisi, ameline ondan başka gören ve haberdar olanı aramamandır.

Bize Ebu’l-Kasım Abdulkerim bin Hevazın el-Kuşeyri, O’na Ebu Abdullah el-Hüseyn bin Şuca el-Bezzaz (Bağdattaki) O’na Ebu Bekir M. bin Cafer bin M. el-Heysem el-Enbari, O’na M. bin Ebi’l-Avam, O’na Vehb bin Cerir, O’na Hişam bin Hassan, O’na el-Hasen, O’na İmran bin Husayn (r.a.) şöyle anlattı: Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

“Ümmetimden yetmiş bin kişi sorgusuz Cennet’e girecekler.” Denildi ki: “Ey Resulullah (s.a.v.) onlar kimdir?” O da (s.a.v.):

“Onlar dağlama yapmayan, başkalarının gizli konuşmalarını gizlice dinlemeyen, uğursuzluğa inanmayan ve sadece Allah’a (c.c.) tevekkül edenlerdir” buyurdu.1

Bize Ebu Bekir M. bin Abdullah bin Ebu Tute, O’na M. bin Ahmed bin el-Haris, O’na M. bin Yakup el-Kesei, O’na Abdullah bin Mahmud, O’na İbrahim bin Abdullah el-Hılal, O’na Abdullah bin el-Mubarek, O’na Hayat bin Şurayh, O’na Bekir bin Amr, O’na Abdullah bin Hübeyre, O’na Ebu Temim el-Ceyşani, O’na Ömer bin el-Hattab şöyle anlattı: Resulullah’ın (s.a.v.) şöyle söylediğini işittim: “Şayet siz Allah’a (c.c.) hakkıyla tevekkül etseydiniz sizi, kuşu rızıklandırırdığı gibi rızıklandırırdu: Aç olarak yuvasından ayrılır, tok olarak döner.”2

(1) Bu hadisi Müslim İman kitabı, müslümanlardan bir zümrenin hesapsız ve azap görmeden Cennet’e gireceğinin delili babında; (no:371) 1/98 rivayet etti. Bu lafza yakın olarak Buhari Tıp kitabı, dövme yaptıran veya başkasına dövme yapan babında: 10/155, Rikak kitabında ibni Abbas’tan (r.a.) rivayet etti: Müellif de Şerhus-Sünne’de: (14/300) zikretti.

(2) Bunu Tirmizi Zühd kitabı, Dünyada zahid olmak babında: (7/8) rivayet etti ve bu hasen ve sahih bir hadistir. Sadece bu yolla biliyoruz, dedi.İbni Mace Zühd kitabı, tevekkül ve yakin babında (no: 4164) 2/1394; İbni Hıbban Zühd kitabı, tevekkül hakkında gelen hadisler babında (s. 632) Mevarid ez-Zaman'dan naklen; Ahmed bin Hanbel Müsned'de:(1/30,52); Müellif Şerhus-Sünne'de; (14/301) rivayet etti. Hakim bu hadisin sahih olduğunu söyledi. Zehebi'de bu görüşüne muvafakat etti. (4/318).

Bkz.:En-Nehe es-Sedid fı tahrirci ehadii Teysiril-Azizi'l-Hamid: s. 190,193.

(Bir Peygamber için emanete hiyanet etmek olmaz) İkrime ve Mukassem ibni Abbas'tan (r.a.) bu ayetin, Bedir gününde kaybolan kırmızı bir kadife hakkında bazı insanların: “Bunu Resulullah (s.a.v.) aldı, demeleri üzerine indiğini söylediğini nakletmiştir.3

(3) Bu hadisi Ebu Davud Huruf kitabının başında: (6/3) rivayet etti. (Münziri'nin Ebu Davud muhtasarından). Tirmizi Ali İmran suresi tefsirinde; (8/359) rivayet etti ve:Bu hasen ve garip bir hadistir. Abdusselam bin Harb Husayf'tan bunun benzerini rivayet etmiştir. Bazıları bu hadisi Husayf'tan, o da Mıksem'den naklen rivayet etmişlerdir, demiştir. Ancak ibni Abbas'ı zikretmemiştir. Bunu Taberi Tefsirde zikretti:(7/348, 349).

Münziri Süneni Ebu Davud muhtasarında şöyle dedi:İsnatta Husayf vardır. O Abdurrahman el-Harrani'nin oğludur. O'nun hakkında birçok kişi olumsuz konuşmuştur.

Kelbi ve Mukatil der ki:Uhud ganimetleri hakkında inmiştir. Atıcılar yerleştirildikleri yeri terkederek ganimete koştular ve:Peygamber'in (s.a.v.):

“Her kim ne alırsa o onundur” demesinden ve Bedir gününde olduğu gibi ganimetin paylaştırılmamasından korkuyoruz, dediler. Resulullah (s.a.v.),onlara:

“Emrim gelene kadar yerinizden ayrılmamanızı söylememiş miydim?” dedi. Onlar:

“Diğer kardeşlerimizi orada bırakıp da geldik, onlar orda”, dediler. Peygamber (s.a.v.):

“Hayır, siz ihanet edeceğimizi ve ganimeti paylaştırmayacağımızı sandınız” buyurdu. Bunun üzerine Allah (c.c.) bu ayeti indirdi.1

(1) Bkz.:Esbab en-Nüzül, el-Vahidi: s. 161. 2. baskı.

Katade der ki:Bize bu ayetin, Peygamber sahabesinden emanete hiyanet edenler hakkında indiği zikredildi.2

(2) Bkz.:Esbab en-Nüzül, s.161; Taberi Tefsir: 7/352.

Denildi ki:Güçlüler ve soylular peygamberden ısrarla ganimet istediler. Bunun üzerine Allah: “Bir peygamber için emanete hiyanet etmek olmaz” ayetini indirdi. Yani bazılarına verip diğer bazılarına vermemesi olmaz. Aksine aralarında eşit olarak paylaşır.3

(3) Bkz.:Taberi Tefsiri: 7/351; ed-Dürrül-Mensur: 2/363.

Muhammed bin İshak bin Yesar der ki: Bu vahiy hakkındadır. Anlamı: Bir Peygamber için, bir şeye ulaşma ümidi veya bir şeyden korkma ya da birilerine yaranma sebebiyle vahiyden hiçbir şeyi gizlemesi olmaz.

(Hiçbir peygamber için emanete hiyanet etmek olmaz) İbni Kesir, Asım ve Basra’lılar, “Yeğulle” şeklinde okumuşlardır. Anlamı; hiyanet etmektedir. Kastedilen sadece peygamber değil, bütün ümmettir, denildi ki:“Nebiy” kelimesinin başındaki “lam” başka yerden nakledilmiş anlamı; “ma kane’n-Nebiyü liyeğulle”dir. Yani; hiçbir peygamber emanete hiyanet edecek değildir. Denildi ki:Anlamı; onun hakkında bu zanda bulunulamaz, bu ona yakışmaz, şeklindedi. Diğerleri ise bu fiili “Yuğalle” şeklinde okumuşlardır. Bu durumda iki ihtimal vardır. Birincisi:Bu fiil; “/ulul; hiyanet etmek” anlamındadır. Yani; bir peygambere hiyanet edilemez. Yani; ümmeti ona hiyanet edemez. İkinci ihtimale göre bu, “ığlal; hiyanete niset etmek” anlamındadır. Anlamı; bir peygambere hiyanetlik iddiasında bulunulamaz, şeklindedir.

(Her kim hiyanet ederse kıyamet günü hiyanet ettiği şey ile gelir.)Kelbi der ki:Hiyanet ettiği şey Cehennem’de ona gözüktür. Sonra ona:İn ve onu al denilir. O da inip, onu yüklenir. Yerine ulaştığında o şey Cehennem’e düşer. Sonra oraya tekrar inmesi emredilir. Onu çıkarır. Ancak yerine geldiğinde tekrar düşer.

Bize Ebul-Hasen M. bin M. es-Serahsi, O’na Zahir bin Ahmed el-Fakih, O’na Ebu İshak İbrahim bin Abdussamed el-Haşimi, O’na Ebu Musab, O’na Malik, O’na Sevr Zeyd ed-Deyli, O’na İbni Muti’in azatları kölesi Ebul-ays, O’na Ebu Hüreyre şöyle anlattı: Hayber senesinde Resulullah (s.a.v.) ile çıktık. Ancak ne altın ne gümüş ele geçirebildik. Ganimet olarak mallar, elbiseler ve eşyalar ele geçirdik. Resulullah (s.a.v.) Kura vadisine doğru yöneldi. Rufaa bin Zeyd O’na (s.a.v.)Midam isminde siyah bir köle hediye etmişti. Kura vadisine ulaştığımızda, Midam Resulullah’ın (s.a.v.) yükünü indirirken, ona bir ok geldi ve öldürdü.

İnsanlar:“Cennet ona afiyet şeker olsun”, dediler. Peygamber (s.a.v.):“Asla. Nefsimi elinde bulunduran Allah’a (c.c.) andolsun ki, Hayber günü daha paylaştırılmadan aldığı örtü kıyamet günü onun üzerine ateş saçacak, insanlar bunu duyunca, onlardan biri bir veya iki tane ayakkabı bağını Peygamber’e (s.a.v.) getirdi. Peygamber (s.a.v.):Ateşten bir bağ (veya ateşten iki bağ) dedi.1

(1) Bunu Buhari, Yeminler ve adaklar kitabı, yemin ve adaklara toprak ve koyun girer mi?babında: 11/593; Müslim iman kitabı, ganimette hiyanetin haramlılığının ağır oluşu ve Cennet’e sadece müminlerin gireceği babında (no: 115) 1/108; Müellif Şerhus-Sünne’de: 11/116 rivayet etti.

Bize Ebul-Hasen es-Serahsi, O’na Zahir bin Ahmed, O’na Ebu İshak el-Haşimi, O’na Ebu Musab, O’na Malik, O’na Yahya bin Said, O’na M. bin Yahya bin Hayyan, O’na Ebu Umre el-Ensari, O’na Zeyd bin Halid el-Cüheni şöyle anlattı:Hayber günü bir adam öldü. O’nu Peygambere (s.a.v.) haber verdiler. O (s.a.v.):“Arkadaşınızın cenaze namazını kılın” dedi. İnsanların yüzlerinin rengi değişiverdi. Zeyd Peygamber’in (s.a.v.):“Arkadışınız Allah yolunda hiyanet yaptı”, dediğini sandığını söyler. O der ki: “Adamın çantasını açtık ve iki dirhem değerinde inciler bulduk.”1

(1) Bu hadisi Ebu Davud Cihad kitabı, /ulul (hiyanet)’in önemsenmesi babında (4/38); Nesei Cenazeler kitabı, Cihadda hiyanet eden ve ölen kişinin cenaze namazının kılınması babında: (4164); İbni Mace Cihad kitabı, hiyanet babında: (no: 2848) 2/950; Malik Muvatta’da; (2/458). Ahmed Müsned’de: 4/114, 5/192; Müellif Şerhus-Sünne’de: (11/117) rivayet etti.

Bize Abdulvahhab bin M. el-Hatib el-Mervezi, O’na Abdulaziz bin Ahmed el-Hılal, O’na Ebu’l-Abbas el-Esamm, O’na Errabi bin Süleyman, O’na Şafii, O’na Süfyan, O’na Zühri, O’na Urve bin Zübeyir, O’na Ebu Humeyd es-Saidi şöyle anlattı:Peygamber (s.a.v.)Üzd kabilesinden İbnül-Letbiye’yi zekat toplamaya gönderdi. Döndüğünde:Bu sizin, şu ise bana hediye edildi, dedi. Peygamber (s.a.v.) minbere çıktı ve:“O zekat toplayıcı görevliye ne oluyor? Bazı işler için gönderiyoruz. O ise:‘Bu size, şu da bana hediye edildi’, diyor. “Annesinin veya babasının evinde otursa idi, O’na hediye edilir miydi, edilmez miydi?Nefsimi elinde tutan Allah’a (c.c.) andolsun ki, ondan birşey alan kimse kıyamet günü onu boynunda taşıyarak, o şey deve ise böğürdüğü, inek veya koyun ise melediği bir halde gelir.” Resulullah

(s.a.v.) sonra elini, koltuk altını göreceğimiz derecede kaldırıarak:“Allah’ım!tebliğ ettik mi?” buyurdu.2

(2) Bu hadisi Buhari Hibe kitabı, bir sebepten dolayı hediye kabul etmeyen babında: 5/220, Cuma kitabı, hileler kitabı, zekat kitabı, yeminler ve adaklar kitabında vs. zikretti. Müslim Valilik kitabı, zekat toplayıcıların hediye kabul etmelerinin haramlılığı babında: (no: 1832) 4/1463-1464; Müellif Şerhus-Sünne’de: 5/496, 497 rivayet etti.

Kays bin Ebi Hazım Muaz bin Cebel’in (r.a.) şöyle söylediğini nakleder:Resulullah (s.a.v.) beni Yemen’e gönderdi ve:“Kesinlikle iznim olmadan birşey almaya kalkışma. Çünkü o hiyanettir. Her kim hiyanet yaparsa, kıyamet günü hiyanet yaptığı şeyle gelir.”3

(3) Bunu Tirmizi Hükümler kitabı, emirlerin aldıkları hediyeler hakkında gelen hadisler babında: (4/564) rivayet etti ve şöyle dedi:Muaz’ın hadisi garip bir hadistir. Sadece bu vecihten, ebu Üsame’nin Davud el-Eveddi’den naklettiği hadisten biliyoruz. Davud bin Yezid el-Eveddi ise zayıftır. Et-Takrib: 1/235.

Ömer bin el-Hattab’dan (r.a.) Peygamber’in (s.a.v.) şöyle söylediği nakledilmiştir:“Bir kişinin Cihad’da hiyanet ettiğini görürseniz, o eşyasını yakın ve kendisine vurun.1

(1) Bu hadisi Ebu Davud Cihad kitabı, ganimet malına ihanet edenin cezası babında: (4/39-40); Tirmizi Haddler kitabı, ganimet malına ihanet edene ne yapılacağı hususunda gelen hadisler babında; (5/29) rivayet etti ve:Bu garip ve sadece bu vecihten bildiğimiz bir hadistir. Muhammed’e bu hadisi sordum, şöyle dedi:Bu hadisi sadece Salih bin M. bin Zaide rivayet etti. O Ebu Vakıd el-Leysi’dir. Hadisi Münkerdir. M. der ki: Peygamber’den ganimete hiyanet eden hakkında bir çok hadis rivayet edilmiştir. Ancak hiçbirinde malının yakılması emredilmemiştir.

Bu yine Darimi Siyer kitabı, ganimete hiyanet edenin cezası babında: (2/231) şu lafızla rivayet etmiştir: “Her kim ganimete hiyanet ederken yakalanırsa ona vurun ve malını yakın.” Bu hadisi Hakim Müstedrek’te: (2/128) tashih etmiş, Zehebi de onun bu görüşüne muvafakat ederek:Sahihtir, demiştir. Bu hadisi Said bin Mansur es-Sünen’de; (2/269) rivayet etmiştir. Münziri Tehzib es-Sünen kitabında: (4/40):Salih bin M. bin Zaide hakkında birçok hadis imamı olumsuz bir şekilde konuşmuşlardır. Bu hadisi sadece kendisinin rivayet ettiği söylenmiştir. Buhari der ki:Çoğu arkadaşlarımız bu hadisi delil olarak alıyorlar. Ancak bu hadis batıldır, gerçek hiçbir şeyi yoktur. Darekutni der ki:Bu hadisi Salih bin M. nedeniyle kabul etmediler. Bu, başka yollardan

desteklenmemiş bir hadistir. Bu hadisın Peygamberden nakledilen bir aslı ve dayanağı da yoktur. Sahih olarak nakledilene göre bunu Salim emretmiştir. Ebu Davud'da bunun mevkuf olarak naklinin sahih olduğunu söylemiştir.

Amr bin Şuayb'dan, O babasından, O da kendi babasından şöyle anlatmıştır: Resulullah (s.a.v.), Ebu Bekir ve Ömer (halifelik dönemlerinde) Cihadda ganimet malına hiyanet edenin malını yaktılar ve onu dövmek suretiyle cezalandırdılar.²

(2) Bunu Ebu Davud Cihad kitabı, Ganimette hiyanet edenin cezası babında: (4/41) rivayet etti ve şöyle dedi:Ali bin Bahr'ın el-Velid'den yaptığı, benim ise kendisinden duymadığım rivayette şu fazlalık var:O'nun ganimet payını vermediler. İbnü'l-Kayyım ise şöyle der:Bu hadisın illeti Züheyr bin Muhammed'in Amr bin Şuayb'dan nakletmesinden ileri geliyor. Bu Züheyr zayıftır. Beyhaki der ki:Bu Züheyr, O'nun meçhul olduğu Mekke'li Züheyr olmadığı söylenir. Bunu aynı zamanda mürsel olarak da rivayet etmiştir.

Bunu Hakim Müstedrek'te: (2/131) rivayet etti ve:Garip ve sahih bir hadistir. Ancak Buhari ve Müslim Sahih kitaplarında zikretmemişlerdir. Zehebi de böyle söylemiştir. Şevkani der ki:Bunu aynı zamanda Hakim ve Beyhaki rivayet etmiştir. İsnadında Züheyr bin M. vardır. Bu aslen Horasanlı olup Mekke'de yerleşiktir. Beyhaki der ki:Denilir ki bu o değil başkasıdır, meçhul birisidir. Bunu Ebu Davud aynı zamanda başka bir vecihten Züheyr'den Mevkuf olarak rivayet etmiştir. Feth'de:Racih olan da budur, denmiştir.

Bkz.:Neylül-Evtar: 9/226.

(Her kim ganimet malına hiyanet ederse, kıyamet günü hiyanet ettiği şeyle gelir. Sonra her şahsa kazanmış olduğu şey ödenir. Ve onlar zulmedilmezler.)

(Artık Allah'ın rızasına tabi olan) ve ganimete hiyaneti bırakan (Allah'dan büyük bir gazapla dönen ve yerleşeceği yeri Cehennem olan kimseye benzer mi?Ne fena dönüş yeri!)

(Onlar Allah katında derece derecedirler) yani, Allah katında farklı derecelere sahiptirler. İbni Abbas (r.a.)der ki:Yani; Allah'ın rızasına tabi olan ile Allah'dan büyük bir gazapla dönen Allah katındaki dereceleri ve değerleri farklıdır. Allah'ın (c.c.) rızasına uyana büyük sevap, Allah'dan (c.c.) büyük bir gazapla dönene ise acı bir azap vardır. (Allah yapmakta olduklarını hakkıyla görür).

(Andolsun ki Allah müminlere büyük ihsanda bulundu. Çünkü içlerinde kendilerinden bir peygamber gönderdik.) Denildi ki:“Kendilerinden” den maksat araplardır. Çünkü beni Salebe dışında her kabilenin peygamberle soy bağı vardır. Bunun delili şu ayettir: “O ki ümmiler (araplar) arasında onlardan bir peygamber gönderdi.” Diğerleri ise bundan maksadın bütün müminler olduğu görüşündedirler. Buna göre; “kendilerinden” in anlamı, nesep yönünden değil, iman ve şefkat bağı yönünden “kendilerinden” dir. Bunun delili ise şu ayettir: “Andolsun ki size kendinizden bir peygamber geldi”. (Onlara ayetlerini okuyor, onları arındırıyor, onlara kitap ve hikmeti öğretiyor. Onlar daha önce) yani o gönderilmeden önce (açık bir sapıklık içinde olsalar da) yani bir sapıklık içindeydiler.

(Onlara iki katı isabet etmişti) yani Bedir gününde (size)Uhud’da (bir musibet isabet ettiği zaman mı) müşrikler Uhud’da yetmiş müslümanı öldürdüler. Müslümanlara Bedir gününde yetmiş kişiyi öldürmüş yetmiş kişiyi de esir almışlardı.

(“Bu nereden?” mi dediniz?)Biz müslüman iken ve Resulullah da (s.a.v.) aramızda iken bu ölüm ve yenilgi nereden? (De ki o kendi nefislerinizdendir.) Ubeyde es-Selmani Ali’den (r.a.) şöyle nakleder:Cebrail (a.s.) Peygamber’e (s.a.v.) gelerek şöyle dedi:“Allah (c.c.) kavminin yaptığı esirlerden fidye alışından hoşlanmadı. Sana, onları boyunlarının vurulması veya fidye alınıp onlardan bir kısmının öldürülmesi hususunda serbest bırakmanı emretti.” Peygamber (s.a.v.) bunu onlara söyledi. Onlar:“Ey Resulullah (s.a.v.)!Onlar aşiretimiz ve kardeşlerimiz. Hayır, onlardan fidye alırız. Böylece düşmanlarımıza karşı güç kazanırız. Bizden de birkaç kişi şehit olur.” (Uhud günü onlardan)1 Bedir esirlerinden yetmiş kişi öldürüldü. İşte bu Allah’ın (c.c.) şu sözünün anlamıdır: (De ki o kendi nefislerinizdendir)1 Yani; fidyeyi almanızdan ve ölümü tercih etmenizdendir. (Şüphesiz Allah herşeye kadirdir.)

(1)Bunu Taberi Tefsirde: (7/376); İbni Hibban kısaltılmış olarak Mevarid ez-Zamanda: (s. 411); İbni Kesir de Tefsirde zikretti ve şöyle dedi: Bu şekilde Nesei ve Tirmizi Ebu Davud el-Hafevi’den, O Yahya bin Zekeriyya bin Ebi Zaide’den gelen yolla rivayet etti. Ebu Üsame Hişam’dan bunun benzerini rivayet etti. Ayrıca bu ibni Sirin’den, O Ubeyde’den, O da Peygamberden (s.a.v.) naklen gelen yolla da rivayet edilmiştir. Bkz.:İbni Kesir Tefsiri: 1/426; Tuhfetu’l-Ahvezi: 5/188.

(İki ordunun karşılaştığı gün size isabet eden)Uhud’da isabet eden ölüm, yaralanma ve yenilgi vs. (Allah’ın izniyle idi).O’nun kaza ve kaderi

iledir. (Ve müminleri bilmesi içindir). Yani; ayırıp ortaya çıkarmak için. Denildi ki:Görmesi için.

(Ve münafıklık yapanları bilmesi içindi. Onlara:Allah yolunda savaşın) yani; O'nun dini için ve O'na itaat için. (Veya müdafaada bulunun, denildiğinde). Yani; ailenizi ve namusunuzu. Süddi der ki:Yani; savaşmasanızda müslümanların sayısını çoğaltın ve aranızda sıkı bir bağ oluşturun. Bu düşmanı def etmek ve onun azmini kırmak için etkilidir. (Biz savaşı bilseydik size uyardık, derler).Onlar, Uhudda kaçan Abdullah bin Übeyy ve üçyüz arkadaştır. (Onlar o gün küfür için) yani; küfre (imandan daha yakındırlar. Dilleriyle kalplerinde olmayanı söylerler. (Allah gizlediklerini çok iyi bilir.)

(Onlar ki kendileri oturdukları halde) yani cihaddan geri kaldıkları halde (kardeşleri için) yani soy yönünden kardeşleri, dindeki değil. Onlar ise Uhud şehitleridir. (Şöyle derler:Bize itaat etselerdi) Peygamber'den (s.a.v.) ayrılıp evlerinde otursalardı (öldürülmezlerdi.)Onlara (De ki)Ey M.: (Öyleyse kendinizden ölümü engelleyin) def edin. (Eğer sadık kimselerseniz.) Sakınmanın ve dikkat etmenin kaderi engellemeye etkisi yoktur.

(Kesinlikle Allah yolunda öldürülenleri ölümler sanmayın.) Denildi ki:Bu ayet Bedir şehitleri hakkında inmiştir.1 Sayıları ondört idi. Sekizi ensardan altısı da muhacirlerdendi.

(1) Bkz.:Taberi Tefsiri: 7/390; Ed-Dürrül-Mensur, Suyuti: 2/372.

Diğerleri ise bunun Uhud şehitleri hakkında indiğini söylemiştir. Dördü muhacirlerden olmak üzere yetmiş kişilerdi. Muhacirler Hamza bin Abdulmuttalip, Musab bin Umeyr, Osman bin Şemas, Abdullah bin Cahş idi.2

(2) Bunu Suyuti, Said bin Mansur'a nisbet etti ve sünen kitabında, Cihad kitabı, Şehadet hakkında hadisler babında: (2/319) zikretti. Ayrıca Abd bin Humeyd ve ibni Ebi Hatim rivayet ettiler. Bkz.:Ed-Dürrül-Mensur: 2/371; Bkz.:Esbab en-Nüzul: s. 163.

Bize Ahmed bin Abdullah es-Salihi, O'na Ebu Bekr Ahmed bin el-Hasen el-Hayri, O'na Hacıb bin Ahmed et-Tusi, O'na M. bin Hammad, O'na Ebu Muaviye, O'na Ameş, O'na Abdullah bin Mürre, O'na Mesruk şöyle anlattı:Abdullah bin Mesud'a (r.a.);“Allah yolunda öldürülenlere ölü demeyiniz. Aksine onlar diridirler, rabblerinin katında rızıklandırılırlar” ayetini sorduk. Şöyle dedi:Biz de bundan sorduk. O da (s.a.v.): “Ruhları yeşil kuşlar gibidir” buyurdu. Ayrıca şöyle rivayet edilir: Onlar arşa asılı kandilleri bulunan yeşil kuşların içindedirler.

Cennet'te istedikleri yeri gezip dolaşırlar. Sonra arşta asılı kandillerden birine sığınır. Onlar bu halde iken, kendilerine birden bire Rableri gözükür ve:

“Ne arzularsanız benden isteyin”, der. Onlar:

“Rabbımız!Senden daha ne isteyeceğiz. Cennet'te istediğimiz yerde geziniyoruz”, dediler. Birşey istemedikleri sürece terkedilmeyeceklerini görünce derler ki:

“Senden ruhlarımızı cesetlerimize göndermeni ve Senin yolunda tekrar öldürülmemizi isteriz.” Allah da (c.c.) sadece bunu istediklerini görünce onları terkeder.³

Bize Ebu Said eş-Şurayhi, O'na Ebu İshak es-Salebi, O'na Abdullah bin Hamid, O'na Ahmed bin M. bin Şazan, O'na Ceyaviye, O'na Salih bin M., O'na Süleyman bin Amr, O'na İsmail bin Ümeyye, O'na Ata bin Ebi Rebah, O'na Abdullah bin Abbas şöyle anlattı:Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Uhud gününde kardeşleriniz şehit edildiklerinde Allah (c.c.) onların ruhalarını yeşil kuşların içine koydu. Onlar Cennet'in nehirlerine uğruyor, ağaçların meyvasından yiyorlardı. Sohbetlerinin, yeme içmelerinin hoşluğunu ve Allah'ın (c.c.) kendilerine hazırladığı nimetleri görünce şöyle dediler:‘Keşke kavmimiz, bizim içerisinde bulunduğumuz nimetleri ve Allah'ın (c.c.) bize yaptığı ikramları bilseler de cihad etmeye can atsınlar ve ondan geri durmasınlar.’ Allah da (c.c.):“Ben sizden haber verir, kardeşlerinize durumunuzu ulaştırırım” dedi. Buna çok sevindiler ve çoştular. Bunun üzerine Allah (c.c.); “Allah yolunda öldürülenlere ölümler demeyin...” ayetini ve sonraki iki ayeti indirdi.¹

(1) Bu hadisi Ebu Davud Cihad kitabı, Şehadetin fazileti babında: (3/373-374) rivayet etti. Münziri der ki:Darekutni şöyle der:Abdullah bin İdris bunu M. bin İshak'tan rivayet edersen, diğer raviler ibni İshak'tan rivayet ederler ve Said bin Cübeyri zikretmezler.

Bunu Hakim Müstedrek'te: (2/88, 297) zikretti ve Müslim'in standartların uygun şekilde sahih olduğunu söyledi. Ahmed bin Hanbel Müsned'de: (1/266)İbni Abbas'tan rivayet etti. Taberi de Tefsirinde: (7/285)zikretti. Bkz.:Şeyh Ahmed Şakir'in bu hadis hakkında Taberi Tefsirinin aynı sayfasındaki yazdıkları.

Bunu ibni Hacer el-Kafi eş-Şaf'ta: (s. 34)İbni Ebi Şeybe, Ebu Yala ve Bezzar'a nisbet etmiştir. Hepsi ibni Abbas'tan daha detaylı biçimde rivayet etmişlerdir. Hadisin aslı, az önce zikredilen Müslim'in ibni Mesut'tan rivayet ettiği hadistir.

Bunu Suyuti aynı zamanda Abd bin Humeyd, İbni Münzir ve Beyhaki'nin ed-Deail kitabına nisbet etmiştir. Bkz.:Ed-Dürrü'l-Mensur: 2/371. Bunu ayrıca muhtasarı üzerine kaleme aldığı dipnot kitabında, bunun sahih olduğunu söylemiştir: (3/374).

Abdolvahid bin Ahmed el-Melihi'den işittim. O el-Hasen bin Ahmed el-Kuteybi'den,² O Muhammed³ bin Abdullah bin Yusuf'tan, O M. bin İsmail el-Bekr'den, O Yahya bin Habib bin Arabi'den, O Musa bin İbrahim'den, O Talha bin Hıraş'tan, O da Cabir bin Abdullah'tan (r.a.) şöyle işitti: Peygamber (s.a.v.) benimle karşılaştı ve:

“Ey Cabir!Ne o, seni kırıgın olarak görüyorum?” dedi. Ben:

“Ey Resulullah (s.a.v.)!Babam şehit oldu ve ardından çoluk çocuk ve borç bıraktı” dedim.

“Allah'ın (c.c.) babanı nasıl karşıladığını sana müjdeleyeyim mi?”buyurdu.

“Evet”, Ey Resulullah (s.a.v.) dedim. Şöyle buyurdu:

Allah (c.c.) herkesle perde arkasından konuştu. Ancak babanı dirilterek, O'nunla yüzyüze konuştu. O'na:

“Ey kulum!İste vereyim”, buyurdu. O:

“Beni dirilt ki Senin yolunda ikinci defa öldürüleym, dedi. Allah (c.c.):

“Geçmişte kuların dünyaya tekrar döndürülmeyeceğine dair kesin kural koymuştum. Ancak onlar hakkında, Allah yolunda öldürülenleri ölümler sanmayın” ayetimi indirdim, buyurdu.¹

(2) 1. yazma nüshada “el-Leysi” olarak geçmektedir.

(3)1. yazma nüshada “Ahmed” olarak geçmektedir.

(1)Bu hadisi Tirmizi Tefsir, Ali İmran suresi Tefsiri kitabında: (8/360-361) rivayet etti ve şöyle dedi. Bu Hasen ve bu vecihten garip bir hadistir. Sadece Musa bin İbrahim'in rivayetinden biliyoruz. İbni Mace Mukaddime, Cehmiyye'nin inkar ettikleri babında: (no: 190) 1/68 ve Cihad kitabında rivayet etti. Bunu ibni Ebi Asım Sünnet kitabında: (1/267) rivayet etti ve Hakim Müstedrek'te (53/203) sahih olduğunu söyledi ancak Zehebi bu görüşünü kabul etmeyerek senetteki feyz bin vesik yalancıdır, dedi. Suyuti ayrıca Taberani, ini Huzeyme, İbni Merdeveyh ve Beyhaki'nin ed-Delaail kitabına nisbet etti. Ed-Dürrül-Mensur: 2/371. El-Vahidi bunu kendi senediyle esbab en-Nüzul'da zikretti. (s.162)

El-Elbani Tahric es-Sünne'de şöyle dedi:İsnadı hasendir. Ravileri, Musa bin İbrahim bin Kesir'in biraz zayıf olmasıyla birlikte Sadukturlar.

Bize Ebu Abdullah M. bin el-Fadl el-Hirki, O'na Ebu'l-Hasen et-Taysefuni, O'na Abdullah bin Ömer el-Cevheri, O'na Ahmed bin Ali el-Keşmeyheni, O'na Ali bin Hacer, O'na İsmail bin Cafer, O'na Humeyd, O'na Enes (r.a.) şöyle anlattı:Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:“Cennet'te nimetlere sahip olan hiçbir kimse, öldüğünde dünyaya geri dönmek istemez. Dünya ve dünyadaki herşey onun olsa dahi. Ancak şehit, şehitliğin faziletini ve nimetlerini gördüğünden, dünyaya dönerek tekrar şehit olmayı arzular.”2

(2) Bu hadisi Müslim Emirlik kitabı, Allah yolunda şehadetin fazileti babında:(No: 1877) 3/1498; Müellif Şerhus-Sünne'de: (10/368) rivayet etti.

Bazıları bu ayetin Maune kuyusu şehitleri hakkında indiğini söylemiştir. Onun sebebini: M. bin İshak babası İshak bin Yesar'dan O el-Muğire bin Abdurahman bin el-Haris bin Hişam ve Abdullah bin Ebu Bekir bin M. bin Amr bin Hazm ve Humeyd bin Hazm'dan, O da Enes bin Malik ve diğer ilim sahiplerinden nakledilen şu hadis açıklar:Ebu'l-Bera Amir bin Malik bin Cafer Mulabi el-Esinne -Amir bin Sa'saa oğullarının efendisi-peygamberin yanına Medine'ye geldi ve O'na hediye getirdi. Ancak Resulullah (s.a.v.) hediyesini kabul etmedi ve:

“Bir müşrikin hediyesini kabul etmem. Hediye kabul etmemi istiyorsan müslüman ol” dedi ve O'na İslam'ı sundu. İslam'daki O'nun için faydaları ve Allah'ın (c.c.) müminlere hazırladığı nimetleri anlattı ve O'na Kuran'ı okudu. O ise müslüman olmadı. Ancak uzak da durmayıp şöyle dedi:

“Ey Muhammed!Çağırdığın şey gerçekten iyi ve güzel. Arkadaşlarından bazılarını Necdlilere göndersen de onları buna davet etseler. Sana icabet edeceklerini umuyorum” dedi. Peygamber (s.a.v.):

“Ben Necdlilerin onlara zarar vermesinden korkuyorum” dedi. Ebu'l-Bera ise;

“Ben onlara komşuyum. Gönder de insanları dinine davet etsinler” dedi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) Saide oğullarının kardeşi el-münzir bin Amr'ı, aralarında el-Haris bin es-Simme, Haram bin Milhan, Urve bin Esmâ bin es-Salt es-Sülmi, Nafi bin Yezid bin Vuraka el-Huzai ve Ebu Bekir'in (r.a.) azatlı kölesi Amir bin Fühayra'nın da bulunduğu, müslümanların en faziletlilerinden yetmiş kişiyle birlikte gönderdi. Bu, Hicri dördüncü yılın Safer ayın Uhud savaşından dört ay sonrasına tekabül etmekteydi. Yola çıktılar ve Maune kuyusuna vardıklarında, dinlenmek üzere konakladılar. Burası Amir oğulları ile Hurre beni

Süleym arasında bir yer idi. Konakladıklarında birbirlerine:Resulullah'ın (s.a.v.) risaletini bu suyun sakinlerine kim ulaştıracak? dediler. Haram bin Milham; ben diyerek Resulullah'ın (s.a.v.) kitabını alıp Amir bin et-Tufeyl'in yanına gitti. O kuyununun başında duruyordu. Ancak başını kaldırıp Resulullah'ın (s.a.v.) kitabına bakmadı Haram bin Milhan:Ey Maune kuyusu sakinleri!Ben Resulullah'ın (s.a.v.) size elçisiyim. Şehadet ederim ki Allah'dan başka hiçbir ilah yoktur. M. (s.a.v.) O'nun kulu ve elçisidir. Allah'a (c.c.) ve Resul'üne (s.a.v.) inanın, dedi. Evin yanından bir adam çıkarak mızrağı Haram'ın bir tarafına saplayıp diğer tarafından çıkardı. Haram:Allahu ekber!Kabenin Rabbına andolmsun ki kurtuldum, dedi.

Sonra Amir bin et-Tufeyl Amir oğullarını müslümanlar saldırmaya çağırdı. Ancak onlar bunu kabul etmediler ve:Ebu Bera onlarla sözleşmiş ve komşuluk sözü vermişken, bunu yapmayacağız dediler. O da bu defa Süleym, Usayye, Ri'l ve Zekvan oğulları kabilelerini çağırdı. Onlar buna icabet ederek müslümanları yükleriyle birlikte kuşattılar. Kılıçlarını aldıklarını görünce, onlarla savaştılar ve Kab bin Zeyd dışında hepsini öldürdüler. Kab'ı ise ölüm nefesleri verirken terkettiler. Ölülerin arasına karışınca daha sonra bulamadılar.1 Kab Hendek savaşında öldürülene kadar yaşadı. Müslümanların kafilesinden uzakta Amr bin Ümeyye ed-Dumri ve Amr bin Avf'ın oğullarından olan ensardan birisi vardı. Arkadaşlarının başına geleni, ancak ölülerin olduğu yerde havada uçuşan kuşlardan tahmin ettiler. "Vallahi!Bu kuşlar boşuna uçuşmuyor" dediler ve oraya doğru yöneldiler. Bir de ne görsünler:İnsanlar kanlar içinde, atlarsa ayakta duruyorlar. Ensari Amr'a:

"Görüşün nedir?" diye sordu. Amr:Resulullah'ın (s.a.v.) yanına giderek durumu:

"Haber vermekten yanayım" dedi. Ensari ise:

"Allah'u ekber!"2

(2)Bu kelime sadece 2. yazma nüshada vardır.

Ancak ben, Münzir bin Amr'ın öldürüldüğü yeri terketmeyi arzulamam dedi ve onlarla öldürülene kadar savaştı. Onlar Amr'ı esir olarak aldılar. Ancak Muzar kabilesinden olduğunu haber verince Amir bin et-Tufeyl onu serbest bıraktı. Alnını yaralayarak, annesinin bir köle azat etme ahdini yerine getirme niyetiyle onu azat etti. Amr bin Ümeyye de (r.a.) Resulullah'a (s.a.v.) gelerek durumu haber verdi. Resulullah (s.a.v.) Bu Ebu Bera'nın işi. Ben de bundan korkuyordum, dedi. Bu olay Ebu

Bera'ya ulaşınca, Amir'in ona hiyanetine kendisi ve komşuları sebebiyle Resulullah'ın başına gelenlere çok üzüldü.

Bu olayda ölenlerden biri de Amir bin Fheyra idi. M. bin İşhak Hişam bin Urve'den, O babasından şöyle nakleder: Amir bin et-Tufeyl şöyle diyordu:Onlardan şu kim?öldürüldüğünde gökle yer arasına yükseltildiğini daha sonra göğün üzerine yükseltildiğini gördüm. "O, Amir bin Fuheyra'dır" dediler. Yine bir ara Resia bin Ebi Bera hayvan üzerine de Amir bin et-Tufeyle getirildi. Onu bineğinin üzerinde kılılayarak öldürdü.1

(1) Bkz.:es-Sire en-Nebeviyye, İbni Hişam (er-ravdul-Enfle birlikteki baskısı) 2/174-176.

Bize Abdulvahid el-Melihi, O'na Ahmed bin Abdullah en-Nuaymi, O'na M. bin Yusuf, O'na M. bin İsmail, O'na Abdu'l-Ala bin Hammad, O'na Yezid bin Zray'ı O'na Said, O'na Katade Enes bin Malik'in şöyle söylediğini aktardı:Ril, Zekvan, Usayye ve Beni Lihyan kabileleri Resulullah'tan (s.a.v.) düşmanlarına karşı yardım istediler. O da (s.a.v.)ensardan yetmiş kişiye gönderdi. Biz onları Kurra (Kuran okuyucuları) diye isimlendirdik. Gündüz çalışırlar, gece boyunca namaz kılarlardı. Maune kuyusu denilen yere gelince o kabileler onlara hiyanet ettiler ve öldürdüler. Bu Peygambere (s.a.v.) ulaşınca, bir ay boyunca sabah namazında bazı arap kabilelerine, Ril, Zekvan, Usayye ve beni Lihyan kabillerine beddua etti. Enes (r.a.) der ki:Onlar hakkında şöyle bir ayet okuduk:"Kavmimize bizden haber verin ki, biz Rabbımıza kavuştuk. Bizden razı oldu ve bizi razı etti."2 Bunu bir müddet okuduktan sonra neshedilip tamamen kaldırıldı. Allah (c.c.) şu ayeti indirdi:"Allah yolunda öldürülenleri ller sanmayın."

(2)Bunu Buhari Savaşlar kitabı, Er-Reci, Ral, Zekvan ve Maune kuyusu savaşı babında: 7/385; Müslim mescitler kitabı, müslümanların başına bir bela geldiğinde bütün namazlarda kunut etmenin müstehap oluşu babında, kısaca; (no: 677) 1/468; Müellif şerhus-Sünne'de: (13/395, 396) rivayet etti.

Denildi ki:şehitlerin dostlarına bir nimet isabet etse şehitlere üzülüyor ve:Biz nimet içerisindeyiz, babalarımız, oğullarımız ve kardeşlerimiz ise kabirdeler, diyorlardı. Allah (c.c.) da onları bu zntlerinden rahatlatmak ve ölülerinin hallerini bildirmek için bu ayeti indirdi.1

(1)Bkz.:Esbab en-Nüzul, el-Vahidi:s. 163.

(Kesinlikle Allah yolunda öldürülenleri) İbni Amir Kuttilu diğerkleri ise Kutulu şeklinde okumuşlardır. (ller) yani; Allah yolunda

öldürülmeyenlerin ölüleri gibi (sanmayın) zannetmeyin (aksine rablerinin katında diridirler). Denildi ki:Din’de diridirler. Denildi ki:Allah’ı (c.c.) anmada diridirler. Denildi ki:Çünkü onlar diriler gibi rızıklandırılıyor, yiyorlar ve zevkleniyorlar. Denildi ki:Çünkü onların ruhları kıyamet gününe kadar, her gece arşın altında ruku ve secde ederler. Denildi ki: Çünkü şehid kabirde çürümez ve onu toprak yemez. Ubeyd bin Umeyr der ki:Resulullah (s.a.v.) Uhud’dan ayrılırken öldürülmüş olan musab bin Umeyr’e (r.a.) uğradı. Başında durup ona dua etti. Sonra: “Müminlerden Allah’a ahsettiklerine sadık kalan kişiler vardır” ayetini okudu. Sonra şöyle dedi:Şehadet ederim ki bunnlar kıyamet günü Allah (c.c.) katında şahittirler. Dikkat! onların yanına gelin, ziyaret edin ve onlara selam verin. Nefsimi elinde bulunduran Allah’a (c.c.) yemin ederim ki: Kıyamet gününe kadar, onlara kim selam verirse cevabını verirler.²

(2) Bunu Hakim Müstedrek’te: (2/248) rivayet etti ve: Bu Buhari ve Müslim’in hadisleri derecesinde sahihtir, ancak kitaplarına almamışlardır. Zehebi ise bunu tekit ederek şöyle dedi: O böyle dedi. Ben ise onu mevzu sanıyorum. Kutn’dan Buhari hiçbir hadis nakletmedi. Abdu’l-Ala’dan Buhari ve Müslim rivayet etmedi.

Bunu ayrıca Taberani El-Evsat kitabında Cabir bin Abdullah’tan (r.a.) rivayet etti. Heysemi der ki:İsnadında Abdul-Ala bin Abdullah bin Ebi Fevre var. O ise metruktur. Mecmeuz’z-Zevaid: 6/123.

(Rızıklandırılırlar.)Cennet’in meyvasından ve nimetlerinden.

Ayet: 170

(Onlar Allah’ın fazlından) rızıkından ve sevabından (onlara verdikleriyle mesrurdurlar. Onlar arkalarından varıp kendilerine yetişmemiş olanlara) yani; dünyada iman ve cihat üzere bıraktıkları kardeşlerini. Çünkü onların da şehit olup kendilerine ulaştıklarında aynı nimetlere ulaşacaklarını bilirler (onlara bir korku olmadığı ve onların üzülmecekleri ile müjdelenmiş bulunurlar).Böylece buna da sevinirler.

Ayet: 171

(Ve onlar Allah’dan (c.c.) bir nimet, bir fazl ile ve Allah’ın müminlerin ecirlerini boşa çıkarmayacağı ile müjdelenip sevinçli bir halde bulunurlar).“Ve enne”nin anlamı “ve bienne”dir. Kesi bunu “ve inne” şeklinde okumuştur. Buna göre bu cümle başıdır. Yani: Onlar Allah’tan bir nimet ve bir fazl ile müjdelenip sevinirler. Şüphesiz Allah müminlerin ecirlerini boşa çıkarmaz.

Bize Ebul-Hasen es-Serahsi, O'na Zahir bin Ahmed, O'na Ebu İshak el-Haşimi, O'na Ebu Musab, O'na Malik, O'na Ebu'z-Zenad, O'na A'rac, O'na Ebu Hureyre (r.a.) şöyle anlattı: Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:“Allah yolunda savaşıyor ve evinden sadece O'nun yolunda cihad ve onun dinini kabul ettirmek için çıkmış olan kişiye Allah, ya onu Cennet'e koymak veya sevap ve ganimetle birlikte evini döndürmek üzere kefil olmuştur.”¹

(1) Bunu Buhari Humus kitabı, Peygamber'in (s.a.v.):“Size ganimetler helal kıldı” hadisi babında: 6/220, Tevhid kitabı, “Peygamber kullarımıza şu vadimiz olmuştur” babında: 13/441; Müslim emirlik kitabı, Cihad ve Allah (c.c.) yolunda çıkmanın fazileti babında: (no; 1876)3/1496 rivayet etti.

Yine dedi ki: “Nefsimi elinde bulunduran Allah'a (c.c.) yemin ederim ki, Allah yolunda yaralanan her bir kişi -yolunda yaraları en iyi Allah (c.c.) bilir- kıyamet günü, arasından, rengi kan rengi kokusu misk kokusu olan bir kan akararak gelir.”²

(2) Bu hadisi Müslim Emirlik kitabında, bir önceki hadisin yerinde; Buhari Adest kitabı, Düşen pislikler... babında; 1/334, Cihad kitabı, Allah yolunda yaralanan babında: 4/20; Müellif Şerhu's-Sünne'de: (10/365) rivayet etti.

Bize İmam Ebu Ali el-Huseyn bin M. el-Kadi, O'na Ebu Tahir M. bin M. Mahmeş ez-Ziyadi, O'na Ebu Bekir M. bin el-Huseyin el-Kattan, O'na Ali bin el-Hasen ed-Darabecerdi, O'na Abdullah bin Yezid el-Mukri, O'na Said, O'na M. bin Aclan, O'na el-Ka'ka' bin Hakim, O'na Ebu Salih, O'na Ebu Hureyre şöyle anlattı:Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Şehit ölüm acısını, sadece birinizin çimdik veya bit yeniği ağrısı kadar duyar.”³

(3) Bunu Nesei Cihad kitabı, Şehid'in hissettiği acı babında: 6/36; İbni Mace Cihad kitabı, Allah yolunda şehitliğin fazileti babında: (No: 2802) 2/937; Darimi Cihad kitabı, Şehid'in fazileti babında: 2/205; Ahmed Müsned'de: 2/297; Müellif ise Şerhus-Sünne'de: 10/365 rivayet etti. İsnadı güzeldir.

Ayet: 172

(Onlar ki kendilerine yara isabet ettikten sonra Allah için ve Resul'ü için icabet ettiler...) Ebu Süfyan ve arkadaşları Uhud'dan ayrılıp Ravha denen yere vardıklarında oradan ayrılmalara pişman oldular ve birbirlerini tenkit ederek şöyle dediler: “Ne Muhammed'i (s.a.v.) öldürdünüz, ne de genç kızlar kaçırdınız. Öldürdünüz öldürdünüz, sadece birkaç serseri

kalınca bıraktınız. Dönün ve köklerini kazıyın, dediler. Bu Peygamber'e (s.a.v.) ulaşınca, onları korkutmak, kendisinin ve sahabesinin gücünü göstermek istedi. Ebu Süfyan'ı aramak için çıkmak üzere sahabesini çağırdı. Bunun üzerine Uhud günü kendilerine isabet eden yara ve sakatlıklara rağmen bir grup insan toplandı. Peygamber'in (s.a.v.) nidacısı şöyle seslendi:Bizimle birlikte sadece buraya dün gelenler çıksın. Cabir bin Abdullah (r.a.)Peygamberle (s.a.v.) konuşarak şöyle dedi: Ey Resulullah (s.a.v.), babam benim yedi kızkardeşinin yanına bırakmış ve: Ey oğlum!Bu kadınları erkeksiz bırakmak sana da bana da yakışmaz. Peygamber'le (s.a.v.) cihad konusunda sana fedakarlık yapamam. Bacılarının başında dur. Bu yüzden onların yanında idim. (İzin ver çıkayım) dedi. Peygamber (s.a.v.) ona izin verdi. O da onunla çıktı.

Peygamber (s.a.v.), sadece düşmanı korkutmak, onları ele geçirmek için çıktıkları haberinin ulaşmasını sağlayarak, Peygamebr'in hala güçlü olduğu ve beraberindekiler başlarına gelenlerin onları gevşetmediği kanısını onlara oluşturmak ve çekilip gitmelerini sağlamak amacıyla çıktı.

Resulullah (s.a.v.) ile birlikte Ebu Bekir, Ömer, Osman,, Ali, Talha, Zübeyr, Sad, Said, Abdurraman bin Avf, Abdullah bin Mesud, Huzeyfe bin Yeman, Ebu Ubeyde bin el-Cerrah ve bunlarla birlikte yetmiş kişi (Allah onlardan razı olsun)Medine'den çıktılar ve Medine'ye sekiz mil uzaklıkta bulunan Hamraül-Esed mevkiine kadar gittiler.¹

(1) Bkz.: İbni Hişam Şiyer'i: 2/143-144; Tefsir et-Taberi: 7/400,401.

Aişe'nin (r.a.) Abdullah bin Zübeyr'e (r.a.) şöyle dediği rivayet edilmiştir:Ey kızkardeşimin oğlu!Vallahi baban ve deden (yani Ebu Bekir ve Zübeyr)Allah'ın (c.c.) haklarında: "Onlar ki, kendilerine yara isabet ettikten sonra Allah için ve Resulullah için icabet ederler" ayetinin indiği kişilerdendir.² Peygamber Hamraül-Esed'de iken yanına Mabed el-Huzai uğradı. Huzaa kabilesi müslümanlarıyla kafirleriyle tihame bölgesinde Resulullah'ın güven duyduğu kimselerdi. Onunla pazarlıkları, orada olan hiçbir şeyi Resulullah'tan (s.a.v.) gizlememeleri şeklindeydi. Mabed o zaman müşrikti. Ey Muhammed!Sana ve sahabene isabet eden kötü durum bize ağır geldi. Allah'ın seni onlardan afiyette kılmasını çok arzular, dedi. Sonra O'nun yanından ayrılarak Ebu Süfyan ve beraberindekilerin Reslullah'a (s.a.v.) hücum için toplandıkları Ravha denen yere vardı. Onlar:Vallahi!Çoğu arkadaşlarını ve komutanlarının

belasını verdik. Geri kalanlarını da yok edeceğiz. Böylece onlardan kurtulacağız, diyorlardı. Ebu Süfyan Mabedi görünce:

“Ardında ne haber var, ey Mabel?” dedi. O:

“Muhammed (s.a.v.) arkadaşlarıyla birlikte daha önce hiç görmediğim bir kalabalıkla seni aramak üzere çıkmışlar. Sizinle savaşmak için içleri yanıyor. Aralarında Uhud gününde geri kalan ve yaptıklarına pişman olanlar da var. Size karşı benzerini görmediğim bir öfke var”, dedi. Ebu Süfyan:

“Yazıklar olsun, ne diyorsun?” dedi. Mabel:

“Vallahi benim görüşüm atlarının alınlarını görmeden hareket etme” dedi. Ebu Süfyan:

“Vallahi artık onlara atak için toplandık, geri kalanların kazıyacağız” dedi. Mabel:

“Vallahi ben sana bunu yapmamayı tavsiye ediyorum. Vallahi gördüklerim beni şu beyitleri söylemeye itti.

Yeryüzünde eabil çekirgeleri akarken

Neredeyse seslerden bineğim yere yıkılıyordu.”

Ardından birçok beyt daha söyledi. Bu Ebu Süfyan ve beraberindekileri hücumdan vazgeçirdi.

Müşriklerin yanından bir ara Abdulkays kabilesinden bir kafilge geçiyordu. Ebu Süfyan:

“Nereye gidiyorsunuz?” dedi.

“Medine’ye” diye cevap verdiler.

“Neden?” diye sordu.

“Erzak için” dediler.¹Ebu Süfyan; benden Muhammed’e bir mektup ulaştırırsanız, sizin için yarın Ukkaz çarşısına bu deve yükü kuru üzüm taşıyım onlar:

“Pekala” dediler. Ebu Süfyan:

“O’na gittiğinizde, geri kalanlarını kazımak için toplandığımızı haber ver” dedi ve Mekke’ye doğru ayrıldı. Kafilge Resulullah’a Hamra’ul-Esed denen yerde uğradı ve Ebu Süfyan’ın söylediğini ilette. Bunun üzerine Peygamber ve sahabesi; “Hasbunallahu ve nimet vekil; Allah bize yeter. O ne güzel koruyucudur” dediler. Daha sonra Peygamber (s.a.v.) sahabelerle birlikte Medine’ye yönledi.²Bu çoğu müfessirlerin görüşüdür.

(1) Bkz.:İbni Hişam Siyer’i: 2/143-144; Tefsir et-Taberi: 7/400, 401.

(2)Bu sahih bir hadistir. Hakim, Buhari ve Müslim’in şartlarına uygun derecede sahih olduğunu söylemiş, Zehebi de bu görüşünü

edesteklemiştir: 2/298). Bu Buhari ve Müslim’de de vardır. Ancak orada hitap Urve bin Zübeyr’edir. Buhari Gazveler kitabı, Allah ve Resul için icabet edenler.... babında: 7/373; ve Müslim rivayet etmiştir.

Mücahid ve İkrime ise şöyle der: Bu ayet küçük Bedir savaşı hakkında inmiştir. Ebu Süfyan Uhud günü Uhud’dan ayrılacağı zaman:Ey Muhammed!İstersen aramızdaki buluşma yeri küçük Bedir panayırı olsun. Gelecek yıl buluşalım, dedi. Peygamber (s.a.v.) Allah’ın (c.c.) izniyle aramızdaki randevu böyle olsun dedi. Bir sonraki yıl gelince Ebu Süfyan Mekke’lilerle birlikte yola çıktı ve Merrüz-Zahran yöresindeki Mecenne mevkiine yerleşti. Sonra Allah (c.c.) kalbine bir korku verdi ve onda geri dönme fikri oluştu, umre için gelen Naim bin Mesud el-Eşari’nin yanına vararak O’na öyle dedi:Ey Naim! Ben, M. ve arkadaşlarıyla küçük Bedir panayırında buluşmak üzere randevulaştım. Ancak bu kurak bir yıl. Bize uygun olanı ağaçtan meyva yiyip, sütü içebildiğimiz bir bolluk senesinde olması. Ben de oraya gitmeme fikri oluştu. Ancak, M. (s.a.v.) gittiği halde benim gitmemem onların cesaretini artıracığından bu da hoşuma gitmiyor vaadi bozmanın onlardan gelmesi benden olmasından daha iyi Medine’ye git ve onları bundan alıkoy. Onlara, güçlünün yetemeyeceği bir topluluğa sahip olduğumu bildir. Bunu yaparsan sana on deve var. Onları senin için Süheyl bin Amr’a veririm ve onu bunlara kefil yaparım. Ardından Süheyl oraya geldi. Naim ona:

“Ey Ebu Zeyd!Şu develere benim için kefil olur musun?”Ta ki Muhammed’e (s.a.v.):

“Gideyim de savaştan vazgeçireyim” dedi. O da:

“Evet” dedi. Naim oradan ayrılarak Medine’ye geldi. İnsanları, Ebu Süfyan’la buluşmaya hazırlık yapar bir halde buldu. Onlara:

“Nereye gideceksiniz?”diye sordu. Ebu Süfyan’la, küçük Bedir panayırında buluşmak ve savaşmak üzere anlaşmıştık, dediler. O:

“Ne kötü bir görüşe sahipsiniz. Sizin beldeniz ve yerleşim yerinize geliyor. Çok azınız hariç sizden kimse kurtulamaz. Panayırda toplanmışlar ben yanlarına mı gitmek istiyorsunuz?Vallahi sizden kimse kurtulamaz” dedi. Bunun üzerine sahabeler çıkmaktan hoşlanmadılar. Peygamber (s.a.v.) ise:

“Nefsimi elinde bulunduran Allah’a (c.c.) andolsun ki tek başıma olsam da yine çıkacağım” dedi. Korkak olanlar vazgeçtiler. Cesurlar ise savaşa hazırlık yapmaya devam ettiler ve:“Hasbunallahu ve nimelvekil” dediler.

Resulullah (s.a.v.) sahabelerle birlikte çıktı ve küçük Bedir'e vardılar. Müşriklerin yanına giderek kureyşlileri soruyorlardı. Onlarsa müslümanları korkutmak için; "Sizin için toplandılar" diyorlardı. Müslümanlar da: Hasbünallahu ve nimet-vekil, diyorlardı. Sonuçta Bedir'e ulaştılar. Bedir, cahiliyye döneminde her yıl sekiz gün süresince devam eden bir pazar idi. Resulullah (s.a.v.) orada durarak Ebu Süfyan'ı bekledi. Ebu Süfyan ise Mecenne'den Mekke'ye doğru ayrılmıştı. Dolayısıyla Resulullah (s.a.v.) ve sahabeler hiçbir müşrikle karşılaşmadılar. Böyle olunca onlar da pazara gittiler. Orada ticaret ve alışveriş yaptılar. Bire karşılık iki kazanarak, Medine'ye selamet ve ticari kazançla döndüler.¹

(1) Bkz.: Tefsir et-Taberi: 7/411-412. İmam Taberi birinci görüşü tercih etmiştir: O da müfessirlerin çoğunluğunun görüşüdür: (7/412-413).

(Onlar ki Allah'a ve Resul'e isticabet ettiler) Yani; icabet ettiler. "Ellezine; onlar ki" kelimesi "el-Müminin" kelimesinin sıfatı olmak üzere mecrurdur. Anlamı; Allah, Allah'a ve Resul'e icabet edenlerin ecrini boşa çıkarmaz, şeklindedir. (Onlara yara isabet ettikten sonra). "Karh" "curh; yara" anlamına gelmektedir. Cümle burada bitmiştir. Daha sonrası yeni bir cümledir: (Onlardan) Resulullah'a (s.a.v.) itaat etmek ve savaşa katılmak suretiyle (iyi olanlar ve) Allah'a isyandan (sakınanlar için büyük bir sevap vardır.)

Ayet: 173

(Onlar ki) "Ellezine; onlar ki" kelimesi önceki onlar ki kelimesi matuf olması nedeniyle onun gibi mecrurdur. (İnsanlar) yani Naim bin Mesud Mücahid ve İkrime'ye göre bu, anlamı genel olan ancak, o genelin kapsamı içindeki özel bazı fertler kastedilen bir kelimedir. Örneğin: "Yoksa onlar insanlara haset mi ediyorlar?" ayeti de böyledir. Çünkü insanlar maksat Muhammed'dir (s.a.v.) M. bin İshak ise insanlardan kastedilenin Abdulkays kabilesi kafilesi olduğunu söylemiştir. (Gerçekten insanlar sizin için toplandılar) yani; Ebu Süfyan ve arkadaşları (O sebeple onlardan korkun.) Korkun ve çekinin. Çünkü onlara gücünüz yetmez (dediklerinde, bu onların imanlarını artırır) tasdiklerini, yakınlerini ve güçlerini (ve derler ki: Hasbunallah) yani; Allah bize yeter, kafidir (ve nimet vekil) o ne güzel vekildir. Yani işlerin kendisine bırakıldığı zattır. Vekil fail vezninde olup meful anlamındadır. Bize Abdulvahid bin Ahmed el-Melihi, O'na Ahmed bin Abdullah en-Nuaymi, O'na M. bin Yusuf, O'na M. bin İsmail, O'na Ahmed bin Yunus, O'na Ebu Bekir, O'na Ebu Husayn, O'na Ebu'd-Duha ibni

Abbas'ın (r.a.) şöyle söylediğini aktarmıştır:“Hasbunalahu ve nimelvekil.” Bunu, İbrahim (a.s.) ateşe atıldığında, Muhammed'de (s.a.v.), insanlar: “İnsanlar sizin için toplandılar. O sebeple onlardan korkun” dediklerinde söyledi: “Bu onların imanını artırdı ve “Hasbunallahu ve nimel-Vekil” dediler.1

(1) Bunu Buhari Tefsirde, Ali İmran suresi tefsiri, “Onlar ki insanlar onlara:İnsanlar sizin için toplandı...” babında; (8/229) rivayet etti.

(Sonra da, kendilerine hiçbir fenalık dokunmadan) eza ve istenmeyen birşey (Allah'dan bir nimet) düşmanla karşılaşmamaları nedeniyle içinde bulundukları afiyet (ve fazl ile) ticaret, kazanç ve pazardan aldıkları eşyalar vs. (geri döndüler) oradan ayrıldılar. (Ve Allah'ın rızasına uydular.)Yani; Allah'a ve Resulüne itaate nitekim onlar:Bu bir savaş sayılır kı ki? demişlerdi. Allah da (c.c.) onlara savaş sevabı verdi ve onlardan hoşnut oldu. (Allah büyük bir fazl sahibidir).

(O şeytan sadece)Yani; size, “insanlar sizin için toplandılar o halde onlardan korkun” diyen, şeytandan ilham almaktadır. Şeytan, müminleri korkutmak, ürkütmek ve gevşetmek için, bu tür sözler bir takım kimselerin ağzına koyuyor. (dostlarından korkutuyor) Yani sizi dostlarıyla korkutuyor. Übeyy bin Kab'ın kıraatında da anlam böyledir. Yani; müminleri kafirler ile korkutuyor. Süddi der ki: Korkmaları için, dostlarını onların kalplerinde büyük gösteriyor. Bu anlamı aynı zamanda ibni Mesut'un; “Yuhavvifukum evliyaehu; size dostlarınızın korkusunu verir” kıraatı destekler. (Öyleyse onlardan korkmayın benden korkun) emirlerimi terkettiğinizde (şayet müminlerseniz) vaadime inanmışsanız. Çünkü ben size, zafer ve galibiyette kefilim.

Ayet: 176

(O küfre koşuşanlar)Dahhak der ki:Onlar kureyş kafirleridir. Diğerleri ise:Onlar münafıklardır. Kafirlerle yardım etmek suretiyle küfre koşuşuyorlar. (Seni üzmesin)“La yahzunke” yi nafil “La Yuhzinke” şeklinde dörtlü fiil vezninde okumuştur. Zaten Kuran'ın; “La Yahzunuhumul-fezeul-ekber; en büyük korku onları hüznülendirmez” ayeti dışındaki bütün yerlerde dörtlü fiil vezninde gelmiştir. Ebu Cafer de bu ayette aksini okumuştur. Her ikisi de “Hazene, yehzunu” “Ahzene, Yuhzinu” şeklinde söylenen iki ayrı helcedir. Ancak “Hazene” vezni daha yaygındır. (Onlar) küfre koşmalarıyla (Allah'a hiçbir şey ile zarar vermezler) (Allah, onlara ahirette hiçbir pay kılmamak ister) Yani ahiret sevabından bir nasip. İşte o yüzden onları rezil halde bıraktı ki küfre koşsunlar. (Ve onlar için büyük bir azap varır.)

Ayet: 176

(Şüphesiz küfrü imanla satın alanlar) yani değiştirenler (Allah’a hiçbir şeyle zarar veremeyeceklerdir.)Sadece kendilerine zarar vereceklerdir. (Ve onlar için acı verici bir azap vardır.)

Ayet: 177

(Kafirler asla sanmasınlar ki)Hamza; “Ve la Tahsebenne; sen sanma” şeklinde okurken diğerleri “Ve la yahsebenne; onlar sanmasınlar” şeklinde okumuşlardır. Hamza yüzsekseninci ayetteki fiili de aynı şekilde muhatap vezniyle okumuştur. Diğerlerinin okumasına göre “elezine; o kimseler ki” kelimesi fail olmak üzere merfdur. Yani; kafirler onlara mühlet verişimizi hayır sanmasınlar. Hamza’nın okuyuşuna göre de fail muhatap birisidir. O da Muhammed’dir. “Ellezine” ise meful olup nasp mahallindedir. Anlamı; “sen asla sanma ki ey M. kafirlere.....” şeklindedir. Bu durumda daha sonraki (onlara mühlet verişimiz nefisleri için hayırlıdır) cümledeki “Onlara mühlet verişimiz” cümlesi de ellezine” den bedel olmak üzere mansuptur. Yani; kafirleri, onlara mühlet verişimizi onlar için bir hayır sanma ey M.” “İmla” kelimesi zaman ve mühlet verme, erteleme anlamına gelir. Örneğin; “İştü” tavilen hamiden, ve temeleytü hinen” Yani; uzun süre iyi bir şekilde yaşadım, bir ara da böylesi yaşantıdan geri kaldım, denilir. “Vehcürni meliyya” yani; beni uzun bir süre terket, (Meryem: 19/46) cümlesindeki “Meliyya” kelimesi de uzun bir süre anlamına gelir. Sonraki cümle başlı başına bir cümledir: (Onlara sadece günahlarını artırsın diye zaman veriyoruz) mühlet veriyoruz (onlar için zillet verici bir azap vardır.)

Mukatıl der ki:Bu ayet Mekke müşrikleri hakkında inmiştir. Ata ise Kurayza ve Nadir kabileleri hakkında indiğini söyler.

Bize Abdurrahman bin Abdullah el-Kaffal, O’na Ebu Mansur Ahmed bin el-Fadl el-Bervencirdi, O’na Ebu Ahmed Bekir bin M. bin Hamdan es-Sayrafi, O’na M. bin Yunus, O’na Ebu Davud et-Tayalisi, O’na Şube, O’na Ali bin Zeyd, O’na Abdurrahman bin Ebi Bekre babasının şöyle söylediğini aktardı:Resulullah’a(s.a.v.):

“Hangi insanlar en hayırlıdır?” diye soruldu. O (s.a.v.):

“Ömrü uzun, ameli güzel olandır”, diye cevap verdi.

“İnsanların en şerlileri kimlerdir?” denildi.

“Ömrü uzun ameli kötü olandır”, diye cevap verdi.1

(1) Bunu Tirmizi Zühd kitabı, Mümin ömrünün uzun olması hakkındaki hadisler babında; (6/622) rivayet etti ve:Bu Hasen, sahih hadistir, dedi. Darimi Rikak kitabı, müminlerin en hayırlısı hangisidir?babında:

(2/308); Hakim Müstedrek'te: (1/339) rivayet etti ve Müslim'in şartlarında tashih etti. Ayrıca Cabir'den naklen şu hadisi rivayet etti: Peygamber (s.a.v.):

“Size en hayırlınızı ve en şerlinizi haber vereyim mi?” dedi.

“Evet”, dediler. O (s.a.v.):

“En hayırlınız, en uzun ömürlü ve en güzel ameli olanınızdır”, buyurdu.

Hakim: Bu Buhari ve Müslim'in şartlarına uygun derecede sahih bir hadistir. Bunu destekleyen, Müslim'in şartlarına uygun derecede başka bir “şahit” hadis vardır, dedi ve Ebu Bekre'nin hadisini zikretti. Bunu ayrıca Ahmed: 4/188, 190, 5/40, 43, 44 vd.; Müellif Şerhus-Sünne'de: (14/287,288); Et-Tayalisi Müsned'de: (s. 116) rivayet etti.

Ayet: 179

(Allah müminleri sizin bulunduğunuz hal üzere bırakacak değildir. Nihayet murdan temizden ayıracaktır.) Bu ayet hakkında ihtilaf edilmiştir. Kelbi der ki: Kureyşliler şöyle dediler: Ey Muhammed! Sana uymayanın Cehennem'de olduğunu ve Allah'ın ona kızgın olduğunu, senin dinine uyanın ise Cennet'te olduğunu ve Allah'ın ondan hoşnut olduğunu söylüyorsun. Öyleyse bize sana inananları ve inanmayanları haber ver. Bunun üzerine bu ayet indi.

Süddi şöyle der: Resulullah (s.a.v.) şöyle dedi: “Adem'e insanların sunulduğu gibi, bana da ümmetim çamur görünümünde sunuldu. Bana inananlar ve inanmayanlar bana bildirildi.” Peygamber'in (s.a.v.) bu sözü münafıklara ulaşınca alaylı bir şekilde: M. ileride kendisine inananları ve inanmayanları bildiğini sanıyor. Halbuki yanında olduğumuz halde bizi dahi tanımıyor, dediler. Peygamber (s.a.v.) bunu duyunca minbere çıktı. Allah'a hamd ü sena yaptıktan sonra: “Bazılarına ne oluyor da bilgimi karalıyorlar. Sizinle kıyamet arasındaki neyi sorarsanız sorun bilirim” dedi. Bunun üzerine Abdullah bin Huzafe es-Sehmi kalkarak:

“Babam kim ey Resulullah (s.a.v.)!” dedi. Resulullah (s.a.v.):

“Huzafe” diye cevap verdi. Daha sonra Ömer kalktı ve:

“Ey Resulullah (s.a.v.)! Rabb olarak Allah'a (c.c.), din olarak İslam'a, önder olarak Kuran'a, Peygamber olarak da sana inandık. Bizi affet ki Allah da seni affetsin”, dedi. Peygamber (s.a.v.):

“Artık siz bunu bırakacak mısınız?” dedi. Sonra minberden indi. Bunun üzerine Allah (c.c.) bu ayeti indirdi. 1

(1) Bunu el-Vahidi senetsiz olarak Süddi'den rivayet etmiştir. Ancak onda Peygamber'in minbere çıkışından sonrası yoktur. Bkz.: Esbab en-Nüzul: s. 165. Ahmed bin Hanbel Müsned'de: (3/162) Enes'ten (r.a.) şu

şekilde rivayet etmiştir:Resulullah (s.a.v.) öğle vakti çıkıp namaz kıldı. Selam verince minbere çıktı..... Ancak onda ayetin bu olayın sonrasında indiği zikredilmemiştir. Bunu ayrıca ibni Abdulberr Üsüdül-abe'de: (3/212) ibni Mesut'tan (r.a.) kendi senediyle zikretmiştir. Ayrıca bkz.:El-İsabe, İbni Hacer: 4/57.

Bu ayetin hükmü ve cümle yapısı hakkında ihtilaf edilmiştir. İbni Abbas (r.a.), Dahhak, Mukatil, Kelbi ve müfessirlerin büyük çoğunluğu:Bu hitap kafirlere ve münafıklardır, demişlerdir. Yani ey kafirler ve münafıklar!(Allah müminleri, sizin üzerinde bulunduğunun) kafirlik ve münafıklık (üzere bırakacak değildir. Nihayet murdarı temizden ayıracaktır.)

Bazıları ise şöyle dediler:Hitap, kendilerinden bahsedilen müminlerdir. Anlamı; ey müminler!Allah sizi, bulunduğunuz müminin münafıkla karışıklığı hali üzere bırakacak kendilerinden başkalarına haber verilenlerken sonra kendileri muhatap alınan kişiler olmuşlardır.

“Hatta yemize”. Hamza, Kesei ve Yakub bunu “Yümeyyize” şeklinde okumuşlardır. Enfal suresindeki de böyledir. Diğerleri ise “yemize” şeklinde okumuşlardır. “Maze eş-Şeye Yemizu, meyzen” “meyyez, yümeyyizu, Temyizen” denilirken bir şeyi ayırıp onun ayrışmasını sağlamak anlamı kastedilir. Ebu Muaz ise der ki:İki şey arasını ayırmış ise; “Miztü meyzen”, birçok şeyi birbirinden ayırmış ise “Meyeztü temyizen” de. Bu, aynı anlama gelen F-R-K köklü fiilde de böyledir. Bir şeyi ikiye ayırmış isen“Feraktü” dersin. Örneğin saçını ikiye ayırmışsan “Feraktü eş-Şar” dersin. Ancak bir şeyi birçok şeye ayırmışsan “Ferraktühü tefrikan” dersin. Ayetin anlamı: “Ta ki münafığı ihlaslıdan ayırsın” şeklindedir. Nitekim Allah (c.c.)Uhud günü müminleri münafıklardan ayırdı. Çünkü münafıklar o gün münafıklıklarını açığa vurdular ve Resulullah'ı terkettiler.

Katade der ki:Ta ki,:hicret ve cihad ile kafiri müminden ayırsın.

Dahhak der ki:(Allah, müminleri)Ey kafirler ve müşrikler (sizin) erkeklerin menileri ve kadınların rahimlerindeki (haliniz üzere bırakmayacaktır.)Sizinle, menilerinizde ve kadınların rahimlerinde bulunan müminleri ayıracaktır. Denildi ki:Anlamı:Ta ki günahkarı müminden ayırsın.Yani mümine isabet eden, sıkıntı musibet ve belalarla, ondan günahları atsın ve onu temizlesin.

(Ve Allah sizi gayba muttali kılacak da değildir.)Çünkü gaybı sadece Allah (c.c.) bilir. (Ancak Allah peygamberlerinden dilediğini seçer) ve

böylece onu bazı gayb bilgilerinden haberdar kılar. Bu anlamı aynı zamanda şu ayet ifade eder:

“Gaybı (gizli olanı) bilindir. Gaybını, razı olduğu peygamberden başkasına açığa vurmaz.”

(Cin: 72/26, 27)

Süddi der ki:ANlamı:Allah (c.c.)Muhammed’i Gayb bilgisinden haberdar edecek değildir. Ancak Allah onu sadece bir elçi olarak seçmiştir.

(Artık Allah’a ve Peygamberlerine inanın. Şayet inanır ve sakınırsanız sizin için büyük bir mükafat vardır.)

(Allah’ın kendilerine fazlından verdiği şeylerde cimrilik yapanlar, sakın bunun onlar için bir hayır olduğunu sanmasınlar.) Yani; cimriler cimriliklerini kendileri için bir hayır sanmasınlar. (Aksine o) Yani; cimrilik (onlar için bir şerdir. Yakında) Yani; ileride (cimrilik yaptıkları şey kıyamet günü boyunlarına dolanacaktır.) Yani; zekatını vermediği mal, kıyamet günü bir yılan olup boynuna dolanacak, onu başından ayağına kadar sıkacaktır. Bu, ibni Mesud, ibni Abbas, Ebu Vail, Şabi ve Süddi’nin görüşüdür.

Bize Abdulvahid el-Melihi, O’na Ahmed bin Abdullah en-Nuaymi, O’na M. bin Yusuf, O’na M. bin İsmail, O’na Ali bin Abdullah el-Medini, O’na Haşim bin el-Kasım, O’na Aburrahman bin Abdullah bin Dinar, O’na babası, O’na Ebu Salih es-Semman, O’na Ebu Hureyre (r.a.) şöyle anlattı:Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:“Her kim Allah (c.c.) mal verir, o da zekatını ödemezse, o malı kıyamet günü kendisine kel ve iki benekli yılan şeklinde gözüküverir. O’nu tümüyle sarıverir, sonra iki avurtunu tutuarak şöyle der:‘Ben senin malınım, ben senin hazinenim.’ Sonra Resulullah (s.a.v.):“Allah’ın kendilerine fazlından verdiği şeylerde cimrilik yapanlar....” ayetini okudu.1

(1)Bu hadisi Buhari Zekat kitabı, Zekatı engelleyenin günahı babında: 3/268, Tefsir ve Hileler kitaplarında; Müellif ise Şerhus-sünne’de; (5/478) rivayet etmiştir.

Bize Abdulvahid el-Melihi, O’na Ahmed bin Abdullah en-Nuaymi, O’na M. bin Yusuf, O’na M. bin İsmail, O’na Amr bin Hafs bin /ıyas, O’na babası, O’na Ameş, O’na el-Marur bin Süveyd, O’na Ebu Zerr (r.a.), Resulullah’ın (s.a.v.) şöyle söylediğini anlatır: “Nefsimi elinde bulunduran Allah’a (c.c.) yemin ederim ki (veya kendinden başka ilah bulunmayan Allah’a yemin ederim ki veya başka bir yeminle yemin etti). Her kim devesi, ineği veya koyunu olupda o da onun hakkını (zekatını)

vermezse kıyamet günü çok büyük ve yapılı bir şekilde onun yanına getirilir. O'nu nallarıyla ezer, boynuzlarıyla taş vurur. Her bir boynuzu geçtiğinde diğeri eski haline döndürülerek vurmaya hazır bir hale gelir. Bu, onun insanların gözü önünde yok olmasına kadar devam eder.”²

(2) Bunu Buhari Zekat kitabı, Beş devede zekatın farz değildir babında: (3/323); Müslim Zekat kitabı, zekatı ödemeyenin cezasının katılığı babında: (No: 990) 2/686; Müellif Şerhus-Sünne'de: 5/477,478 rivayet etti.

İbrahim en-Nehai der ki:Ayetin anlamı: Kıyamet gününde boyunlarına ateşten bir kolye takılır. Mücahid der ki: Ayetin anlamı:Kıyamet gününde boyunlarına ateşten bir kolye takılır. Mücahid der ki:Kıyamet günü, dünyada cimrilik yapıp da hakkını vermedikleri malı getirmesi istenir.

Atiyye ibni Abbas'ın (r.a.) şöyle söylediğini aktarır: Bu ayet, peygamberin sıfatlarını ve peygamberliğini gizleyen yahudi din adamları hakkında inmiştir. Şu ayette olduğu gibi burada da cimrilikten bilgiyi gizlemek anlamı kastedilmiştir:³

“Onlar ki cimrilik yapıyorlar ve insanlara cimriliği emrediyorlar. Allah'ın fazlından onlara verdiklerini gizliyorlar.” (Nisa: 4/37)

“Kıyamet günü cimrilik yaptıkları şey boyunlarına asılacaktır” cümlesinin anlamı; günahını taşıyacaklar, şeklindedir. Şu ayette olduğu gibi:

“Onlar günahlarını sırtlarında taşıyacaklar.”

(Enam: 6/31)

(3) Bkz.: Tefsir et-Taberi: 7/432; ed-Dürrül-Mensur: 2/394; Esbab en-Nüzul: s. 165, 166.

(Göklerin ve yerin mirası Allah'ındır) Yani; mahlukatın ölümü ve sahip olduklarının yok olmasından sonra sürekli kalıcı olan Allah'tır. Onlar ölecek, mirasları Allah'a kalacaktır. Nitekim başka bir ayete:

“Şüphesiz biz, yer ve üzerindekiyle mirasçı kalırız.”

(Meryem: 19/40)

(Allah yaptıklarınızdan haberdardır.)Babsralılar ve Mekkeliler “Bima Yamelun; yaptıklarından”, diğerleri ise “bima tametun; yaptıklarınızdan” şeklinde okumuşlardır.

(Andolsun ki Allah “Allah fakirdir biz ise zenginiz” diyenlerin sözünü işitmiştir.)Yahudiler:Allah fakirdir. Bizden borç aldı. Biz ise zenginiz demişlerdi. Hasan, bunu söyleyenin Huyey bin Ahtab olduğunu söyler.¹

İkrime, Süddi, Mukatil ve Muhammed bin İshak şöyle anlatırlar: Resulullah (s.a.v.) Ebu Bekir'i bir mektupla birlikte Kaynuka oğulları kabilesi yahudilerine gönderdi. Onları İslam'a, namaz kılmaya, zekat vermeye ve Allah'a (c.c.) güzel bir borç vermeye davet ediyordu. Ebu Bekir (r.a.) bir gün, okullarına girdi. Birçok insanın kendilerinden birinin yanında toplandıklarını gördü. Yahudi alimlerinden olma bu kişinin adı Fennas bin Azura idi. Yanında Eşya isminde başka bir din adamı vardı. Ebu Bekir Fenhas'a:

"Allah'tan (c.c.) kork ve müslüman ol, Vallahi, sen Muhammed'in (s.a.v.) Allah'ın Resul'ü olduğunu, Allah katından hakikatlerle geldiği biliyorsun. Onu Tevrat'ta yazılı olarak buluyorsunuz. İman ve tasdik et, Allah'a güzel bir borç ver ki Allah da (c.c.) seni Cennet'e koysun ve sevabını kat kat versin." Bunun üzerine Fenhas:

"Ey Ebu Bekir!Rabbimizin bizden borç aldığını mı sanıyorsun. Sadece fakir zenginden borç alır. Söylediğin hak olması durumunda Allah fakir biz ise zengin oluruz. Bize hem faizi yasaklıyor hem de faizi bize veriyor. Zengin olsaydı bize faiz vermezdi", dedi. Buna Ebu Bekir çok sinirlendi. Fenhas'ın yüzüne şiddetle vurdu. Ve:

"Nefsimi elinde bulunduran Allah'a (c.c.) yemin ederim ki, sizinle aramızdaki ahit olmasaydı şimdi kelleni uçururdum ey Allah düşmanı", dedi. Bu olaydan sonra Fenhas Resulullah'a (s.a.v.) giderek:

"Arkadaşının bana ne yaptığına bak ey Muhammed! dedi. Resulullah (s.a.v.) Ebu Bekir'e (r.a.):

"Bunu yapmaya seni iten nedir?" diye sordu. Oda:

"Ey Resulullah (s.a.v.)! Bu Allah düşmanı ağır bir laf söyledi. Allah'ın fakir, kendilerinin ise zengin olduğunu söyledi. Ben de Allah (c.c.) için öfkelenip yüzüne vurdum", dedi. Fenhas ise bunu inkar etti. Bunun üzerine Allah (c.c.) Ebu Bekir'i (r.a.) doğrulamak ve Fenhas'ı yalanlamak için: "Andolsun ki Allah, şüphesiz Allah fakirdir, biz ise zenginiz diyenlerin sözünü işitti" ayetini indirdi.²

(1)Bkz.:Tefsir et-Taberi: 7/444; ed-Dürrül-Mensur: 2/397.

(2)Bunu ibni İshak siret kitabında: 2/207,208, Halebi baskısı; ibni Cerir et-Taberi Tefsirde: 7/441-444; İbni Münzir ve ibni Ebi Hatim zikretti. Bkz.: ed-Dürrül-Mensur: 2/396; Esbab en-Nüzul, el-Vahidi: s.166.

(Söylediklerini ve peygamberlerin haksız yere öldürüşlerini yazacağız) yani; Allah'a karşı uydurdukları yalan ve iftiraları yazacağız (ve onun cezası vereceğiz.)¹ Mukatil der ki: Onlara söylemek üzere koruyacağız. Vakıdi der ki:Hafaza meleklerine, yazmalarını emredeceğiz. Bunun

benzeri şu ayettir:“Ve şüphesiz onu yazmaktayız”. (Ve o ateş azabını tadın, diyeceğiz Hamza “Senektubu; yazacağız” cümlesini “Seyüktebu; yazılacak”, “Katlehum; öldürmelerini” kelimesini merfu olarak “katluhum; öldürmeleri” şeklinde, “Nekulü; diyeceğiz” cümlesini de “yekulü; diyecek” şeklinde okumuştur. (Ve yangın azabını tadın)Yani; ateş azabını harik kelimesi muhrih; yakıcı anlamındadır. (Onlar için elim bir azap vardır) yani mülüm, acı verici.

(1) Parantez içi 2. yazma nüshada yoktur.

(Bu ellerinizin işlediğİ sebebiyledir. Ve Allah kullarına zulümkar değıldir.)Zalim değıldir ki günahsız yere azap etsin.

(Onlar ki şöyle söylediler:Allah bin es-Sayf, Vehb bin Yehuza Zeyd bin et-Tabut2, Fenhas bin Azura Huyey bin Ahtab hakkında inmiştir. Bunlar Resulullah’a (s.a.v.) gelerek şöyle dediler:Ey Muhammed!Sen, Allah’ın (c.c.) bize gönderdiğİ ve kitap indirdiğİ bir peygamber olduğunu sanıyorsun. Halbuki Allah bize Tevrat’ta Allah katından gelen hiçbir peygambere ateşin yiyeceğİ bir kurban getirmedikçe inanmamamızı emretti. Sen de onu bize getirirsen sana inanacağız. Bunun üzeriine Allah (c.c.) bu ayeti indirdi.3

(2) 1. yazma nüshada el-Bakır şeklinde geçmektedir.

(3)Bkz.:Esbab en-Nüzul: s. 167; Tefsir el-Kurtubi: 4/295.

(Onlar ki şöyle söylediler) Yani Allah böyle söyleyenleri de işitti. Buna göre “Ellezine; onlar ki” kelimesi 181. ayetteki; “ellezine” ye matuf olması nedeniyle onun gibi mecrur mahallindedir. (şüphesiz Allah bize ahdetti ki)Kitabında emir ve tavsiyede bulundu ki (ateşin yediğİ bir kurban getirmedikçe hiçbir peygambere inanmayalım) yani; doğruluğuna delil olacak bu mucizeyle gelmedikçe, kendisinin Allah (c.c.) katından gelen bir peygamber olduğunu söyleyen kişiye inanmayalım, onu tasdiklemeyelim. Kurban: Kulu Allah’a yaklaştıran kurban, sadaka ve salih amel gibi amellerin tümüdür. Kırbe masdarından türetilmiş “Fu’lan” vezninde bir kelimedir. Kurbanlar ve koyunlar İsrail oğullarına haram idi. Bir kurban kestiklerinde veya bir ganimet ele geçiriklerinde gökten dumansız, hışırtilı1 ve vızıltilı beyaz bir ateş gelerek onu yiyordu. O kurban veya ganimet yanıyor, böylece bu, kurbanın kabul edildiğinin alameti oluyordu. Kabul edilmemişse olduğİ gibi kalıyordu. Süddi der ki:Allah (c.c.)İsrail oğullarına, Peygamber olduğunu iddia eden birisi çıktığında, ateşin yediğİ bir kurban getirmedikçe ona inanmayın. Ancak İsa ve M. (s.a.v.) kurbansız geleceklerinden, onlara inanın.

(1) 1. yazma nüshada Hafif, 2. yazma nüshada ise Hefif şeklinde geçmektedir.

Allah (c.c.) yahudilerin sözlerine cevap, ve onlara açık delil olarak söyle buyurdu: (De ki)Ey Muhammed!(Şüphe yok ki benden evvel size) ey yahudiler (delillerle ve söylediklerinizle)kurbanla (Peygamberler geldi. Peki neden onları öldürdünüz?) Yani Zekeriyya, Yahya gibi peygamberleri neden öldürdünüz. Onlarla, kendilerini değil atalarını kastetmiştir. Bununla birlikte o yahudilere seslenmesi onların, atalarının yaptıklarına razı oluşlarından dolayıdır. (Şayet doğrular iseniz) Anlamı şöyledir:Senin doğru olduğu bildiklerini halde yalanlamaları, atalarının peygamberleri, kurban ve mucizeler getirmelerine rağmen öldürmeleri gibidir.

Sonra Peygamber'i (s.a.v.) teselli ederek şöyle dedi:(Artık seni hala yalanlıyorlarsa, senden önceki peygamberler de yalanlandılar. Ki onlar açık deliller, yazılı kitaplar)İbni Amir "Ve biz-Zübür" diğerleri "Ve'z-Zubür" şeklinde okumuşlardır. Yani Mezbur kitaplar. Yani yazılı kitaplar. Zübürün tekili Zebur'dur. Resulü (elçi) ve Rüsul kelimelerinde olduğu gibi (ve nurlu kitapla) açık ve aydınlatıcı kitapla (gelmişlerdi.)

Ayet: 185

(Her nefis) yani her doğan (ölümü tadıcıdır.)Hadiste şöyle geçmektedir; Allah (c.c.) Adem'i topraktan yaratınca toprak kendinden alınan için Rabbına şikayet etti. Allah (c.c.) kendinden alınanı geri vermeyi vaad etti. İşte herkes yaratıldığı toprağa defnedilir.¹ (Şüphe yok ki sözlere ecirleriniz)yani amellerinizin karşılığı (kıyamet gününde ödenecektir.)Hayır ise hayırla, şer ise şerle karşılık bulacaksınız. (Artık kim ateşten uzaklaştırılır) kurtarılır, (ve Cennet'e girdirilirse kurtulmuş olur) kurtuluşa ermiş ve korkudan emin olmuş olur. (Dünya hayatı ise bir aldatici metadan baka birşey değildir) Balta, kazan ve tabak gibi faydalı ve menfaat vericidir. Ancak sonra yok olur gider, ondan bir eser kalmaz.

(1) Bu lafızla hiçbir hadis sabit olmamıştır. Allah en iyisini bilir ama gözüken o ki bu bir hadis değil. Hazin bunu tefsirinde zikretti, ancak hadis olduğuna işaret etmedi. Bkz.:el-Metalib el-Aliye: 3/333-334. Onda buna yakın şekilde geçmektedir.

Hasan der ki:Bitkilerin yeşilliği, kızların oyunu gibi. Sonunda ortada hiçbir şey kalmaz.

Katade der ki: O çok yakında sahibiyle birlikte yok olacak terk olunmuş eşyadır. Öyleyse gücünüz yettiğince bu eşyadan Allah'ın kurallarına uygun olarak alın.

“Gurur” batıl, boş anlamındadır. Bize Ahmed bin Abdullah es-Salihi, O’na Ebu Bekir Ahmed bin el-Hasen el-Hayri. O’na Hacib bin Ahmed et-Tusi, O’na M. bin Yahya, O’na Yezid bin Harun, O’na M. bin Amr, O’na Ebu Seleme, O’na Ebu Hureyre (r.a.), Resulullah’ın (s.a.v.) şöyle söylediğini anlattı:Allah (c.c.) şöyle buyurur:

“Salih kullarım için hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir beşerin aklından geçmeyen nimetler hazırladım. İsterseniz şu ayeti okuyun:“Hiçbir nefis yaptıklarının mükafaatı olarak kendisine saklanmış göz aydınlığı nimetleri bilmez.” (Secde: 32/17)

Cennette bir ağaç vardır, bir atlı gölgesinde yüz yıl gitse bitiremez. İsterseniz şu ayeti okuyun:

“Ve uzatılmış gölge.” (Vakıa: 56/30)

Andolsun Cennet’teki bir deynek parçası dünyadan ve içindekilerinden daha hayırlıdır. İsterseniz şu ayeti okuyun: “Artık kim Cehennem’den uzaklaştırılır ve Cennet’e girdirilirse kurtulmuş olur.”

“Dünya hayatı ise bir aldatıcı metadan başka birşey değildir.”¹

(1) Bu hadisi Tirmizi Vakıa suresi tefsirinde: (9/179,180) zikretti ve:Hasen ve sahih hadistir, dedi. Ahmed Müsned’de: 2/438 Ebu Hureyre’den (r.a.) rivayet etti. Bir kısmını Buhari Tefsirde. “Hiçbir nefis yaptıklarının mükafaatı olarak kendisine saklanmış....” ayeti babında: 8/515 ve yaratılışın başlangıcı kitabında; Müslim Cennet ve nimetlerinin sıfatı kitabında: (No: 2824) 4/2174; Müellif Şerhus-Sünne’de: (15/208, 209) zikretti.

(Andolsun ki mallarınızda ve nefislerinizde imtihan olunacaksınız...)İkrime, Mukatil, Kelbi ve ibni Cüreyh der ki:Bu ayet Ebu Bekir ve Fenhas bin Azura hakkında inmiştir. Resulullah (s.a.v.) Ebu Bekir’i beni kaynakla kabilesi reisi Fenhas bin Azura’ya ondan yardım istemek üzere gönderdi ve ona bir mektup verdi. Ona:Dönene kadar danışmaksızın kendi kendine bir iş yapma², dedi. Ebu Bekir’de (r.a.) kılıç kuşanmış bir şekilde O’na giderek mektubu verdi. Fenhas mektubu okuyunca: “Rabbın kendisine yardım etmemize mi ihtiyaç duydu?” dedi. Ebu Bekir (r.a.)onu kılıçla vurmaya kalkıştı. Ancak peygamberin:“Dönene kadar benden habersiz iş yapma” sözünü hatırlayarak geri çekildi. Bunun üzerine bu ayet indi.³

(2) Bunun arapçası “la teftatenne”dir. F-V-T fiilinin “iftial” veznindeki masdarının türevidir. Anlamı danışmadan kendi başına, kendi görüşüne göre bir iş yapmaktır. Bkz.:Mahmud Şakir’in Taberi üzerine “Dipnot” u 7/455; En-Nihaye, İbnil-Esir: 3/477.

(3) Et-Taberi: 7/455. Bunu Suyuti Lubab en-Nukul'da (s. 126) İbni Ebi Hatim ve İbni Münzie nisbet etmiş ve: "Senedi hasendir" demiştir.. Ayrıca bkz.: Fethul-bari.

Zühri der ki: Kab bin el-Eşref hakkında indi. Şiirlerinde Resulullah'a (s.a.v.) yergiler yağıdırıyor, müslümanlara sövüyor, müşrikleri Peygamber (s.a.v.) ve sahabesine karşı kışkıırıyor müslüman hanımlara laf atıyordu. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.):

"Kab bin Eşref'e karşı kim benimle? O Allah'ı ve Resul'ünü incitti", dedi. M. bin Mesleme el-Ensari:

"Ben seninleyim, O'nu ben öldürürüm", diye cevap verince Peygamber (s.a.v.):

"Gücün yetiyorsa yap", buyurdu.

Bunun üzerine M. bin Mesleme evine döndü ve üç gün hemen hemen hiçbirini yiyip içmeden yaşadı. Bu durum Peygamber'e (s.a.v.) bildirilince onu çağırıldı ve:

"Neden yeme içmeyi terkettin?" dedi. O:

"Ey Resulullah (s.a.v.)! Bir söz söyledim, acaba yerine getirebilecek miyim getiremeyecek miyim, bilmiyorum", dedi. Resulullah (s.a.v.) sana düşen sadece gayret, dedi. O:

"Ey Resulullah bir şeyler söylememiz gerek", dedi. Resulullah (s.a.v.):

"Görüşünüzü söyleyin, bunda serbestsiniz" dedi. Bunun üzerine O'nu öldürmek için M. bin Meslem'ile birlikte, O'nun iki süt kardeşi Selkan bin Sülam ile Ebu Naile, ayrıca Ubbad bin Bişr, el-Haris bin Evs ve Ebu İsa bin Cübeyr bir oraya toplandılar. Resulullah (s.a.v.) onlarla birlikte "Bukay el-arkad" mevkiine kadar geldi. Sonra onlara şu direktifi verdi: Allah'ın ismi üzere gidin, Allah'ım! onlara yardım et. Sonra geri döndü. Bu gece ayın dolunay şeklinde olduğu bir geceydi.

Bu topluluk hep birlikte yola çıktılar. Kab'ın bulunduğu kaleye ulaşınca Ebu Naile'yi O'ndan gönderdiler. Ebu Naile Kab ile uzun süre sohbet etti, birbirlerine şiir söyleyen birisiydi. Sonra Ebu Naile şöyle dedi:

"Yazıklar olsun ey Kab! Ben aslında bir iş için geldim. Onu sana söylemek istiyorum. Benim için gizle." Kab:

"Söyle", dedi. Ebu Nail'e şöyle dedi:

"Bu adamın beldemize gelmesi izim için bir bela oldu. Araplar bizi bir çırpıda terkediverdiler. Yollarımız kesildi. Çoluk çocuk ortada kaldı, insanlar yoruldu." Kab:

"Ben Eşref'in oğluyum, Vallahi ey Selame'nin oğlu, daha önce işin bu noktaya geleceğini söylemişim", dedi. Ebu Naile:

“Yanımda arkadaşlarım var. Bize yiyecek satmanı ve onun karşılığı bizden bir şeyi rehin almanı istiyoruz”, dedi. Kab:

“Bana oğullarınızı rehin olarak verir misiniz?” diye sordu. O:

“Biz, çocuklarımız hakkında “şu bir yük mala karşılık rehin”“Şu iki yük mala karşılık rehin” denilerek şerefimizin zedelenmesinden utanırız”, dedi. Kab:

“Bana kadınlarınızı rehin olarak verin”, dedi. Ebu Naile:

“Kadınlarımızı sana nasıl rehin veririz. Sen arapların en yakışıklısısın, sana güvenemeyiz. Hangi kadın senden geri durur?Ancak sana silahı rehin verelim. Sen silaha olan ihtiyacımızı bilirsin”, dedi. Kab:

“Evet”, dedi. Ebu Naile, Kab’ın silahı gördüğünde vazgeçmemesi için, hemen alıp geleceğini vaad etti. Arkadaşlarının yanına gelerek olur mu onlara haber verdi.

Hep birlikte kaleye doğru yöneldiler ve akşam vakti oraya ulaştılar. Ebu Naile Kab’a seslendi. Kab yeni evliydi. Örtüsü içerisinde dışarıya sızdı. Hanımı:

“Kendisinden kan akan bir ses işitiyorum. Sen savaşçı birisin. Savaşçı biri böylesi bir saatte dışarı bin Seleme, diğeri süt kardeşim Ebu Nailedir. Onlar beni uyurken bulsalardı uyandırmazlardı. Asil kişi gece yarısı bir yara için daha çağrılrsa icabet eder”, dedi. Yanlarına indi ve onlarla bir süre sohbet etti. Sonra onlar:

“Ey Eşref’in oğlu!Şuab el-Acuz’a kadar birlikte yürüyüp gecenin geri kalan kısmında orada sohbet edelim mi” dediler. Kab:

“Nasıl isterseniz?” dedi. Birlikte yürüyerek oraya doğru gittiler. Ebu Naile arkadaşlarına bir ara:

“Ben onun saçını elime alıp okşayacağım. Başını tuttuğum anda siz ona vurun” dedi. Sonra elini şakağına götürdü. Sonra elini çekerek kokladı ve:

“Bu gece kokladığım damad kokusu gibi hiçbir koku koklamamıştım” dedi. Kab:

“O filanın annesinin (yani kendisinin eşinin) kokusu dedi. Sonra bir süre daha yürüdüler. Önceki gibi saçını okşadı ve aralarında aynı konuşma geçti. Bu birkaç defa tekrarlandıktan sonra, sonuncusunda saçına yapıştı ve:

“Allah düşmanını öldürün”, dedi. Hep birlikte kılıç darbeleri indi. Ancak bu bir sonuç vermedi. M. bin Mesleme der ki:Kab’a yapıştım. Öyle bir çılgılık attı ki etrafımızdaki bütün evlerde ateş yandı. Elimdeki kılıcı göğsüne sapladım. Sonra üzerine atlayarak eteğine darbe indirdim. Allah

düşmanı ölü olarak yere düştü. El-Haris bin Evs bizim kılıçlarımızla yanlışlıkla başından yaralanmıştı. Yola çıktık ancak el-Haris bizim hızlı gitmemizi engelliyordu. Çünkü kanı sürekli akıyordu. Bir süre durduk. Sonra ardımızdan bizi takip etti. Sonra onu yüklenerek gece sonunda Peygambere (s.a.v.) götürdük. Namaz kılıyordu. Selam verdik. Yanımıza geldi. O'na Kab'ın öldürülüşünü haber verdik ve başını teslim ettik. Resulullah (s.a.v.) yaralı arkadaşımızın yarasını tükürüğüyle ısladı.

Sonra evimize döndük. Sabahladığımızda yahudiler Allah düşmanına yaptıklarımızdan endişeye kapılmışlardı. Resulullah (s.a.v.):

“Yahudi erkeklerden her kimi ele geçirirseniz onu öldürün” dedi. Muhayyisa bin Mesud yakın ilişki içerisinde olduğu ve kendisiyle alışveriş yaptığı yahudi tüccarlardan Seneyne'nin üzerine atılarak onu öldürdü. Huvayyisa bin Mesud o gün henüz müslüman değildi ve kardeşi Muhayyisa'dan daha yaşlıydı. Muhayyisa Süneyne'yi öldürünce Huvayyisa ona vurmaya ve:

“Ey Allah düşmanı, onu öldürdün. Vallahi karnındaki nice yağlar onun malındandır” dedi. Muhayyisa:

“Vallahi onu öldürmeyi emreden seni öldürmeyi emretseydim başını uçururdum” dedi. Huvayyisa:

“Muhammed (s.a.v.) beni öldürmeni emretseydi öldürürmüydün?” dedi. O da:

“Evet” diye cevap verdi. Huvayyisa:

“Vallahi, seni bu hale getiren din ne gariptir” dedi ve müslüman oldu.1 Allah (c.c.) Kab'ın durumu hakkında bu ayeti indirdi.

(1)Bu kıssayı bu uzunlukta ibni İshak Siyer'de: 2/123-126; Buhari Gazveler kitabı, Kab'ın öldürülmesi babında: (7/337) kısaca zikretti. Ayrıca bkz.: Tefsir et-Taberi: 7/356-358. Bunu Suyuti el-Lübab'ta (s. 146), ibni Hacer el-Fetih'de: (8/231)Abdurrezzak nisbet etti.

(Andolsun ki mamlarınızda ve nefislerinizde deneceksiniz) Sınanacaksınız. “Letüblevünne” fiilindeki “Lam” vurgu içindir. Aynı zamanda yemin anlamı da taşımaktadır. Nun ise yemini kuvvetlendirmek içindir. Mallarındaki sınanma onda zarara uğrama, afet ve felaketlerledir. Nefislerdeki sınanma hastalıklarlardır. Denildi ki: Akrabaların ve aynı aşiretekilerin başına gelen musibetlerle sınanmadır. Ata der ki:Onlar muhacirlerdir. Müşrikler mallarını ve evlereii aldılar ve onlara işkence ettiler. Hasan der ki:O, namaz, oruç, hac, cihad ve zekat gibi malları ve bedenleriyle yapmaları farz olan Allah'ın onlar üzerindeki haklarıdır. (Sizeden önceki kitap verilenlerden) yani; yahudi ve hristiyanlardan (ve

Allah’a eş koşanlardan) yani; arap müşriklerden (eza verici çok şey işiteceksiniz. Şayet) ezalarına (sabreder) ve Allah’tan (c.c.)(sakınırsanız şüphesiz o azmedilecek şeylerdendir.) İşlerden hak ve en hayırlı olanıdır. Ata der ki:İman’ın hakikatindendir.

(Hani Allah kendilerine kitap verilenlerden, kesinlikle o kitabı insanlara açıklayacaksınız ve onu gizlemeyeceksiniz, diye ahit almıştı) ibni Kesir, Ebu Bekir ve Basralılar “Leyübeyyinünnehu; onlar açıklayacaklar”, “ve la yektumunehu; onlar gizlemeyecekler” şeklinde okumuşlardır. Bu, daha sonraki; “Onlar ise onu sırtlarının artına attılar” cümlesinin muhataplar için değil gayıplar (onlar) için olmasına nazaranıdır. Diğerleri ise tercüme ettiğimizdeki gibi fiillerin muhatap kipiyle Ta’lı olarak okumuşlardır. Buna göre o fiilleren önce, söylemek (kavl) masdarı kökünden türetilmiş bir fiil gizlidir. Yani: “Allah onlardan ahd aldı ve dedi ki.....” (Onlar ise onu sırtlarının ardına attılar.) Yani onu attılar, zayi ettiler ve onunla amel etmeyi terkettiller. (Ve onun karşılığında az bir bedel satın aldılar) yani yiyecekler e rüşvetler (artık o satın aldıkları şey ne kötü!)Katade der ki:Bu, Allah’ın (c.c.) ilim ehlinden aldığı bir ahittir. Artık her kim bir şey bilirse onu öğretsin. İlmi saklamaktan sakının. Çünkü o helaktır.

Ebu Hureyre (r.a.): “Allah’ın (c.c.) ilim sahiplerinden almış olduğu ahit olmasaydı size hiçbir şey anlatmazdım” dedi ve: “Hani Allah kitap verilenlerden ahit almıştı ki....” ayetini okudu.

Bize Ebu’l-Fadl Ziyad bin M. el-Hanefi, O’na Ebu Muaz eş-Şah bin Abdurrahman, O’na Ebu Bekir Ömer bin Sehl bin İsmail ed-Deynuri, O’na Ahmed bin M. bin İsa el-Birti, O’na Ebu Hüzeyfe Musa bin Mesud, O’na İbrahim bin Tahman, O’na Semmak bin Harb, O’na Ata bin ebi Rebah, O’na Ebu Ebu Hureyre (r.a.)Resulullah’ın (s.a.v.)şöyle söylediğini haber verdi:“Her kim bildiği bir bilgiden sorulur da onu gizlerse, kıyamet günü ateşten bir gem ile gemlenir”.¹

(1) Bu hadisi Ebu Davud ilim kitabı, ilmi engellemenin hoş olmayışı babında: (5/251); Tirmizi ilim kitabı, ilmi gizleme hakkındaki hadisler babında: (7/407, 408) rivayet etti ve:Bu hasen hadistir, dedi. Münziri, Tirmizi’nin bu hadis hakkında “hasen” dediğini aktardı ve şöyle dedi: Ebu Hureyre’den birçok yolla rivayet edilmiştir. Ancak bunlar tartışmalıdır. Ebu Davud’un isnadı ise hasendir. Çünkü O et-Tebuzki’den, O Hammad bin Seleme’den, O Ali bin el-Hakem’den, O da Ata bin Ebi Rebah’tan nakletmiştir. Et-Tebuzki Buhari ve Müslim’in kendisinden rivayaet ettiği bir ravidir. Hammad bin Seleme Müslim’in

kendisinden rivayet ettiği Buhari'nin ise kitabında onun hadisini istişhad yoluyla zikrettiği bir kimsedir. Ali bin el-Hakem (Ebu'l-Hakem el-Benani hakkında Ahmed bin Hanbel; fena birisi değil demiştir. Ata bin Ebi Rebah da Buhari ve MÜslim'in hadislerini kitaplarında aldıkları kimsedir. Bunu aynı zamana Ebu Ya'la: 6/36; ibni Hibban el-Mevarid'den (no: 95) naklen rivayet etmiştir.

Bunu aynı zamanda ibni Mace Mukaddime, bildiği bir şey sorulup gizleyen babında; (no: 261) 1/96 şu lafızla rivayet etti: Bir bilgiyi ezberleyen kişi onu gizlerse, kıyamet gÜnÜ atmeşten bir gem ile gemlenmiş olarak gelir.

Bunu yine Hakim MÜstedrek'te: (1/101) rivayet etti ve "Buhari ve MÜslim şartlarına uygun derecede sahihtir", dedi. Ahmed MÜsned'de: 1/161, 2/263 ve diğer yerlerde; ibni Abdil-Berr Camiu beyanil-ilm kitabında s. 22; MÜellif şerhus-SÜnne'de: (11301) zikretti.

El-Hasen bin İmare şöyle dedi: Hadis rivayetini terkettiği bir zamanda ZÜhri'nin yanına gittim. Onunla kapısının önünde karşılaştım ve:

"Bana hadis rivayet etmeyi istersen" dedim.

"Benim hadis rivayetini terkettiğimi bilmiyor musun?" dedi. Ben de:

"Ya sen bana hadis nakledeceksin, ya da ben sana nakledeceğim" dedim.

"Sen naklet" dedi. Ona:

"Söyle" dedim.

"Sen naklet" dedi. Ona şöyle dedim:

Bana el-Hakem bin Uteybe Yahya bin el-Cezzar'ın şöyle söylediğini aktardı: Ali bin Ebi Tabil'in (r.a.) şöyle söylediğini işitim: "Allah (c.c.) cahillerden bilmediklerini öğrenme sözü olduğu gibi, alimlerden de öğretme sözü aldı. El-Hasen der ki: Bunun üzerine ZÜhri bana kırk hadis aktardı.¹

(1) Bunu el-Haris bin Ebi Usame rivayyet ederek şöyle dedi: Bize Abdulvehhab bin el-Hifafi, O'na el-Hasen bin İmara, O'na el-Hakem bin Uyeyne, O'na Yahya in el-Cezar, O'na Ali böyle anlattı. İsnatddaki el-Hasen metruktur. El-Haris yoluyla es-Salebi'de rivayet etti. Bunu ayrıca ibni Abdulberr ilim kitabında şöyle zikretti: "Ali'nin (r.a.) şöyle söylediği rivayet edilmiştir....." Bunu el-Firdevs kitabının sahibi, Ali'den (r.a.) rivayete etmiştir." Bkz.: el-Kafi eş-şaf: s.35.

(O getirdikleriyle sevinen ve yapmadıkları ile metholunmayı sevenleri sakın sanma, artık onları zannetme ki onlar azaptan emin bir yerde bulunacaklardır.)

Yani; eyM. öyle sanma. Bunun arapçası “La tahsebenne; sen sanma” şeklindedir. Diğer kurrallar ise bunu “La yahsebenne; öyle kimseler sanmasınlar” şeklinde okumuşlardır. Yani; o sevinenler bu sevinçlerinin kendilerini azaptan kurtaracağını sanmasınlar. Yine daha sonraki: “Pela tahsebennehum; artık onlar sanmasınlar” şeklinde okumuşlardır. İbni Kesir ve ebu Amr ilk cümleyi “la yahsebunne: Onlar sanmasınlar ki...” şeklinde okumuşlardır. Yani; onlar şöyle durumda olan kendilerinin böyle olacağını sanmasınlar. Kurralların geneli: “La tahsebenne; sen sanma ki (ya M.)”, daha sonra bunu tekid babından tekrar: “Fela tahsebennehum; Artık onları zannetme ki” şeklinde okurlarken; ibni Mesud’un (r.a.) okumasında bu ikincisi yoktur.

Bu ayetin kim hakkında indirildiği hususunda ihtilaf vardır.

Bize Abdulvahdi bin Ahmed el-Melihi, O’na Ahmed bin Abdullah en-Nuaymi, O’na M. bin Yusuf, O’na M. bin İsmail, O’na Said bin ebi Meryem, O’na M. bin Cafer, O’na Zeyd bin Eslem, O’na Ata bin Yesar, O’na Ebu Said el-Hudri (r.a.) şöyle anlatmıştır: Resulullah (s.a.v.) savaşa çıktığında münafıkların bazıları bundan geri kalıyor ve buna seviniyorlardı. Döndüğünde ise yeminler ederek özürlerini beyan ediyorlar ve yapmadıkları şeylerle övülmeyi arzuluyorlardı. İşte bunlar hakkında: “O getirdikleriyle sevinen.....” ayeti indi.1

Bize Abdulvahi el-melihi, O’na Ahmed bin Abdullah en-Nuaymi, O’na M. bin Yusuf, O’na M. bin İsmail, O’na İbrahim bin Musa, O’na Hişam, O’na İni Cüreyc, O’na ibni Ebi Melike, O’na Alkame bin Vakkas şöyle anlattı: Mervan kapıcısına şöyle dedi:

“Ey Rafi! İbin Abbas’a (r.a.) giderek şöyle söyle: Getirdikleriyle sevinen ve yapmadıklarıyla övülmek isteyen herkes azap görecektse, hepimiz azap göreceğiz demektir.” İbni Abbas (r.a.) ise şöyle cevap verdi:

Bu ayetten ne arıyorsunuz. Peygamber (s.a.v.) yahudileri çağırarak onlardan birşey sormuş, onlarsa bunu gizlemişler ve farklı şekilde cevap vermişler, Peygamber’in (s.a.v.) sorduğuna cevap vermeleri sebebiyle O’nun kendilerini övmesini arzulamışlar ve gerçeği gizlemelerine sevinmişlerdi. Sonra ibni Abbas (r.a.): “Hani Allah (c.c.) kendilerine kitap verilenlerden..... ahit almıştı” ayetiyle, bir sonraki; “getirdikleriyle sevinen ve yapmadıkları....” ayetini okudu.2

(1) Bunu Buhari Tefsir kitabı, Ali İmran suresi tefsiri, “O getirdikleri sevinen....” ayeti babında; (8/233); Müslim münafıkların sıfatları ve onlar hakkındaki hükümler babında; (2777) 4/2142 rivayet etti.

(2) Bunu Buhari ve Müslim aynı yerlerde zikrettiler.

İkrime der ki: Bu ayet, insanları saptırmakla ve ilim ehli olmadıkları halde insanların onları ilim ehli görmeleriyle sevinen Fenhas ve Üşey gibiler hakkında inmiştir.³

(3) Tefsir et-Taberi: 7/466.

Mücahid der ki: Onlar yahudilerdir. İnsanların, kitaplarını değiştirmelerinden hoşlanmaları ve bu konuda onları övmelerinden hoşnut oluyorlardı.⁴

(4) Tefsir et-Taberi: 7/469.

Said bin Cübeyr der ki: onlar, İbrahim'in (a.s.) soyuna verilen nimetlerle övünen yahudilerdir. Halbuki kendileri ondan beridirler.

Katade ve Mukatil der ki: Hayber yahudileri Peygamber (s.a.v.) gelerek inanmadıkları halde şöyle söylediler:

“Biz seni tanıyor ve tasdik ediyoruz. Biz sizinle aynı görüşteyiz ve sizin destekçiniz” dediler, Yanından çıktıklarında müslümanlar onlara:

“Ne yaptınız?” dediler, Onlarda:

“Onu tanıdık ve tasdikledik” dediler. Müslümanlar:

“İyi yaptınız, işte böyle yapın” dediler ve onları överek, onlar için dua ettiler. bunun üzerine Allah (c.c.) bu ayeti indirdi.

(1) Taberi; 7/ 741, İmam Taberi bunlardan maksadın, Allah'ın (c.c.) kendilerinden insanlara Muhammed'in (s.a.v.) hak olduğunu açıklamak için söz aldığını söylediği kitap ehli olduğu görüşünü tercih etmiştir.

(Getirdikleriyle) Ferra der ki: Yani yaptıklarıyla Örneğin Allah (c.c.) Meryem suresi 27'de İsraili oğullarının Meryem'e (a.s.) yani acaip bir şey yaptın, (Ve yapmadıkları şeyle metholunmayı sevenleri sakın sanma, Artık onların azaptan emin bir yerde bulunacaklarını) Yani: kurtulacaklarını (sakın sanma. Onlara açıklı bir azap vardır.)

(Göklerin ve yerin mülkü Allah'a aiddir) Onlar da istediği gibi idare eder (Ve Allah her şeye hakkıyla kadirdir.)

(Şüphe yok ki göklerin ve yerin yaratılışında, gece ve gündüzün farklılaşmalarına akıl sahipleri için açıkça deliller vardır.)

Bize İmam Ebu Ali el-Huseyn bin M. el-Kadi, O'na Ebu Nuaym Abdulmalik bin el-Huseyn el- İsfirani, O'na Ebu Uvane Yakub bin ishak el-Hafız, Ona Ahmed bin Abdulcebbar, O'na İbn Fudaly, O'na Husayn bin Abdurrahman, O'na Hubeyb bin Ebi Sabit Ona M. bin Ali bin Abdullah bin Abbas, O'na babası Ali bin Abdullah bin Abbas (s.a.v.) yanında yattı. bir süre sonra onu uyandırdım. Ve misvaklandığını sonra abdest aldığı gördü. Bu arada; “şüphesiz göklerin ve yerin yaratılışında.... açık deliller vardır” ayetinden Ali İmran suresini sonuna

kadar ki ayetleri okuyordu. Sonra kalktı ve kıyamı, ruku ve secdeleri uzatarak iki rekat namaz kıldı. Sonra uyumaya gitti ve uykuya daldı. Daha sonra bunu iki defa tekrarladı. Her defasında misvaklanıyordu. Bu altı rekat namaz kıldı. Ardından tekrar abdest alarak bu ayetleri okudu. Sonra üç rekatlık vitir namazı kıldı. Biraz sonra müezzin ezan oku ve Rasullah (s.a.v.) şöyle söylerek namaza gitti: “Allah’ım gözümde nur kıl, kulağımda nur kıl, dilimde nur kıl, arkamda nur kıl, önümde nur kıl, üstümden nur kıl, altımdan nur kıl Allah’ım bana nur ver”

(1) Bunu Buhari Dualar kitabı, Gece uyandığındaki dua babında; (11/ 116) buna yakın olarak; Müslim yolcu namazı kitabı, gece namazında dua ve kıyam babında; (No: 763) 1/530 rivayet etmiştir. Hadisin lafazı Müslim’dir.)

Bunu aynı zamanda ibni Abbas’tan (r.a.) Kürayb rivayet etmiştir. Onda şu fazlalık vardır: “Allah’ım! kalbimde nur kıl, güçemde nur kıl, kulağımda nur kıl, sağımda nur kıl, solumda nur kıl”.²

(2) Bunu Müslim rivayet etmiştir: 1/ 529.

Ayetteki; “lubb” akıl, Ulul- elbab da akıl sahipleri anlamına gelir. Sonra Allah (c.c.) bunların niteliklerini şöyle anlatmıştır:

Ayet: 191

(Onlar ki, ayakta iken de, otururken de yanları üzerine yatarlarken de Allah’ı (c.c.) anarlar) Ali bin Ebi Talib (r.a.) ibni Abbas (r.a.) Nehai ve Katade bunu namaz hakkında olduğunu söylerler: Onlar ayakta namaz kılarlar. Buna güçleri yetmezse oturarak, buna da güçleri yetmezse yanları üzerin de kılarlar.

Bize Ebu Osman Said bin İsrail ed-Dabbi, O’na Ebu Muhumemd Abdulcebbar bin Muhamed el-Cerahi, O’na Ebu’l- Abbas M. bin Ahmed el- Mahbubi, O’na Ebu İsa M. bin isa et-Tirmizi, O’na Henad, O’na Veki, O’na İbrahim bin Tahman, Ona Hüseyin, El-Muallim, Ona Abdullah bin Büreyde, O’na İmran bin Hüsayn (r.a.) şöyle anlatmıştır: Rasulullah’a (s.a.v.) hastanın namaz kılışından sordum. Buyurdu ki: “Ayakta kıl. Gücün yetmezse oturarak, yine gücün yetmezse yan üzeri kıl.”³

(3) Bunu Buhari namazı kısaltma kitabı, oturarak kılamazsa yanı üzeri kılar babında 2/ 587; Müellif Şerhu’s-Sünne’de; (4/109) rivayet etti.

Diğer müfessirler ise bununla, her halukarda Allah’ı anmaya devam etmeni ve sürekli Allah’ı zikir üzere bulunmasını kastedildiğini söylemişlerdir. Çünkü insan genellikle bu üç halde üzere olur. Bu ifadenin benzeri şu ayettir:

“Namazı kıldığınızda Allah’ı (c.c.) ayakta, oturarak ve yanlarınız üzere yatarken anın”. (Nisa: 4/ 103)

(Ve gökler ile yerin yaratılışı, hakkında tefekkür ederler) Onların yaratılışı ve onlardaki harikuladelikleri, Allah’ın gücünü göstermesi ve bunların güçlü hikmetli, ve yönetici bir yapıcısının olduğunu anlatması üzere bunları düşünürler. İbni Avn der ki: Bir anlık tefekkür gafleti götürür ve sunun toprakta bitkiyi bitirdiği gibi kalpte Allah korkusunu bitirir. Dert ve üzüntüler gibi kalbi cılalayan, tefekkür gibi onu aydınlatan bir şey yoktur.

(Rabbimiz) Yani derler ki: Ey rabbimiz! (bunu batıl olarak) boş yere, şaka olarak (yaratmadın) Aksine büyük bir şey için yarattın. Buradaki; “Bunu” “hak, yaratılan” anlamına işaret ettiğinden müzekker olarak: “Haza” söylenmiştir. “Batılan” kelimesinin mansup oluşu da cer harfinin harfî nedeniyledir. Aslı; “bil-batıl” şeklindedir. (Sen münezzehsin. Artık bizleri ateş azabından koru).

(Rabbimiz sen kimi o ateşe sokarsan şüphesiz onu hakir edersin) Yani zelil edersin. Denildi ki: Helak edersin Denildi ki: Rezil edersin. Nitekim Lut (a.s.) şöyle diyordu; “misafirlerim arasında beni rezil etmeyin.” (Hud: 11/78) her ikisindeki kelimede “ihza” dır. Şayet: Allah (c.c.): “Allah’ın Peygamberi ve beraberindeki müminleri rezil/ zelil/ hakir etmediği gün” (Tahrim: 8) buyuruyor. Halbuki iman ehlinde Cehennem’e girecek kimseler var. Çünkü Allah (c.c.): “Şüphesiz sen kimi o ateşe sokarsan şüphesiz onu hakir/ zelil edersin” buyuruyor. Denilirse, şöyle cevap verilir: Enes ve Katade: “Ateşe sokarsan”ın anlamını “Ateşe ebedi kılarsan” şeklinde olduğunu söylemişlerdir.

(1) Tefsir et-Taberi: 7/ 477.

Said bin Müseyyeb de: Bu Cehennem’den çıkmayacak olanlar içindir der.

(2) A.g.e. aynı yer.

Enes (r.a.) Peygamber’in; “Allah (c.c.) bazı insanları Cehennem’e koyacak ve sonra onlar oradan çıkacaklar” dediğini rivayet etmiştir.³

(3) Buhari Enes’ten (r.a.) şöyle rivayet etmiştir: İnsanlardan bir kısmı kendilerine ateş yanığı isabet ettikten sonra Cennet’e girecekler. Cennetlikler onlar “Cehennemciler” diye hitap edecekler. Rikak kitabı, Cennet ve Cehennem’in vasfı babı: 11/ 416; Tevhid kitabı: 13/ 434.

(Ve zalimler için yardımcıları da yoktur)

Ayet: 193

(Ey Rabbımız! biz, Rabbinıza iman edin diye iman için) Yani: İmana (çağırın bir nida edici işittik) yani; Muhammed’i (s.a.v.) bu ibni Mesud (r.a.) İbni Abbas (r.a.) ve çoğu kişilerin görüşüdür. El Kurzi ise Kuran’ı der. Çünkü herkes peygamberle karşılaşmamış, ancak herkese Kuran ulaşmıştır. (Hemen iman ettik Rabbimiz! bizim için günahlarımızı bağışla, kusurlarımızı ört bizleri salih kullar ile beraber öldür.) Yani salih kullar arasında.

(Rabbim! Ve peygamberlerin üzerine) Yani; onların dili üzerine, onları diliyle (bize vaad ettiklerini bize ver. Ve bizi kıyamet günü zelil etme). Azap etme, helak etme, rezil etme, hakir etme. (Şüphesiz sen vaadinden dönmezsin).

Şayet: Onlar, Allah’ın (c.c.) vaad ettiğinden dönmeyeceğini bildikleri halde, neden peygamberlerin dili üzere vaad ettiklerini bize ver”diyorlar? denilirse; şöyle cevap verilir: Bu lafız olarak da ancak anlam yönüyle durumu haber vermektir yani: Peygamberlerin diliyle vaad ettiğini vermek için. Sonuç itibariyle anlam şöyle olur: Bizim için günahlarımızı bağışla, kusurlarımızı ört ve bizleri salih kullar ile beraber öldür. Peygamberlerin diliyle bize vaad ettiğin nimet ve rahmeti bize vereceğinden, bizi kıyamet günü hak edip de, Peygamberlerin diliyle kendilerine vaad ettiklerini verdiklerinden eyle. Çünkü onlar bu şerefli kazandıklarına kesin kanaat getirmemişlerdir. Bu yüzden Allah’dan (c.c.) kendileri bunu hak edenlerden kılmasını istemişlerdir. Denildi ki: Onlar, Allah’ın onlara düşmanlarına karşı vaad ettiği zaferi çabuklaştırmasını ondan dilediler ve dediler ki: Biz gerçekten, senin vaadinden dönmeyeceğini, biliyoruz. Ancak bizim senin yumuşaklığına karşı sabrımız yoktur. Bu yüzden onlar zelil ve hakir oluşlarını ve bizim galip oluşumuzu öne al.

(Rabbları da onlara şöyle cevap verdi: Şüphesiz ben) “Enni” aslen “Bienni” dir. (sizden) ey müminler! (erkek veya kadın hiçbir çalışan amelini zayi etmem) boşa çıkarmam. Mücahid der ki, ümmü Seleme (r.a.); “ey Resulullah (s.a.v.) Allah’ın (c.c.) hicret konusunda sadece erkekleri zikrettiği kadınları zikretmediğini işitiyorum”, dedi. Bunun üzerine Allah: (bazınız bazınızdandır) ayetini indirdi.¹ Kelbi der ki: Yani Din, zafer ve dostlukla denildi ki, hepiniz Adem ve Havva’dansınız Dahhak der ki: Allah’a itaat husunda erkeklerinizin durumu kadınlarınız gibi, kadınlarınız durumu da erkeklerinizin durumu kadınlarınız gibi, kadınlarınızın durumu da erkeklerinizin durumu gibidir. Bu anlam şu ayetle de ifade edilmiştir:

“Mümin erkekler ve mümin kadınlar, bazıları bazılarının dostlarıdır.” (Tevbe: 9/71)

(1) Bunu Tirmizi Tefsirde, Nisa suresi, tefsirinde; (8/ 377) rivayet etti. Hakim Müstedrek’te; (2/300) bunu Buhari’nin şartlarına uygun şekilde sahih olduğunu söyledi Taberi ise tefsirde; (7/ 486, 487) zikretti. Suyuti bunu aynı zamanda Said bin Mansur, İbni’l-Münzir Abdurrezzak ibni Ebi Hakim ve Taberi’nin aynı zamanda ümmü Seleme’den rivayet ettiğini belirtmiştir. Bkz. ed-Dürrül Mensür: 2/ 412.

(Öyle olunca hicret etmiş olanlar yurtlarından çıkarılmış olan ve benim yolumda eza görenler). Yani bana itaatte ve dinim yolumda. Onlar ise müşrikleri Mekke’den çıkarttıkları muhacirlerdir. (Savaşanlar ve öldürenler yok mu) İbni Amir ve ibni Kesir; “Kutilü” yu cephede paramparça edildiler. Diğerleri ise; “Kutilü” şeklinde okudular. Çoğu kurralar; “savaştılar” şeklinde okumuştur. Bu son kıraatın iki açıklaması vardır. Birincisi: Onlardan bir kısmı, öldürüldüler, diğerleri ise savaşa devam ettiler, şeklindedir. Nitekim arapçada bir kısmı öldürülmüşken; “onlar öldürüldüler” denilebilir. İkincisi ise şöyledir: Onlar öldürüldüler, ki daha önce de savaşmışlardı. (elbette Allah katından bir sevap olarak onların suçlarını örteceğim ve elbette onları altlarından ırmaklar akan Cennet’lere sokacağım) “Allah’dan bir sevap olarak” cümlesindeki “Sevaben” kelimesi Kesi’ye göre cer harfini hazfi ile mansup olmuştur. Müberred’e göre ise bu tam masdardır, dolayısıyla mefulü mutlaktır. Yani: “Elbette onlar tam bir sevapla sevaplandıracağım (mükafatlandıracağım). (Güzel mükafaat ise Allah katındadır).

Ayet: 196

(Kafir olanları beldelerde dolaşıp durmaları sakın seni aldatmasın) bu ayet müşrikler hakkında inmiştir. Onlar rahatlık ve bolluk içinde yaşıyorlar, ticaret yapıyorlar ve müreffeh bir yaşam sürdürüyorlardı. Bu sebeple bazı müminler: Allah (c.c.) düşmanları gördüğümüz bu bolluk içerisinde biz ise zorluklar içerisindeyiz. Neden? dediler. Bunun üzerine Allah (c.c.) bu ayeti indirdi. Yani ticaret türlü türlü kazançlar için belde belde dolaşıp gezmeleri. Burada hitap edilen Muhammed (s.a.v.) iken, kastedilenler O’nun dışındakilerdir.

(Az bir meta) Yani: O az bir meta, ulaşılmış geçici mal ve gidici bir zevktir. (Sonra onların varıp sığınacakları yer) Dönüp dolaşıp varacakları yer (Cehennem’dir. O ne fena bir yataktır).

(Fakat rabblerinden korkanlar için, Allah katından bir ziyafet olark) yani sevap ve mükafat olarak “Nüzülen; bir ziyafet olarak” kelimesini

mansup oluşu, temyiz ve açıklama türündendir. Yani bu nimetler bir mükafaat olsun diye verilmiştir.

(Altlarından nehirlerin aktığı ve orada sürekli kalcakları Cennet'ler vardır. Allah katındakiler ise salih kullar için dünya metasından (daha hayırlıdır.)

Bize Abdulvahid el- Melihi, O'na Ahmed bin Abdullah en Nuaymi O'na M. bin Yusuf, O'na M. bin İsmail, O'na Abdulaziz bin Abdullah, O'na Süleyman bin Bilal, O'na Yahya bin Said, O'na Ubeyd bin Huneyn, O'na Resululah'ın (s.a.v.) kendisine Ömer bin Hattab'ın (r.a.) şöyle söylediğini anlatmıştır. Rasululah'ın (s.a.v.) yanına vardığımda O'nu bir hasır üzerinde olduğunu gördüm. Hasırla arasında hiçbir şey yoktu. Başını altında etrafı lifli deriden bir yastık, ayak tarafında kurz denen akasya cinsi ağaç dalları yığılmış idi. Baş tarafında asılı bir post vardı. Yanlarında hasır izini görünce ağladım. Bana:

“Seni ne ağlatıyor?” diye sordu.

“Ey Resululah (s.a.v.) Kisra ve Kayser o nimetler içerisindeler. Sen ise bir Pegamber iken, neden bu durumdasın?” dedim. Resululah (s.a.v.):

“Dünyanın onlara, ahiretin ise bize olmasına razı olmaz mısın?” buyurdu.1

(1) Bu, Buhari'nin, Tefsir, Tahrim suresi tefsiri kitabı, “eşlerinin rızasını arzuluyorsun” babından; (8/ 657) zikrettiği hadisın bir kısmıdır.

Ayet: 199

(Şüphe yok ki ehli kitaptan öyleleri vardır ki Allah'a iman etmiştir...) İbni Abas (r.a.) Cabir Enes ve Katade der ki: Bu Habeşitan kralı Necaşi hakkında inmiştir. İsmi Ashamadır. Anlamı, “Bağış”tır. Öldüğünde, Cebrail (a.s.) o gün ölüm haberini Resulullah'a (s.a.v.) ulaştırdı. Rasullah'da (s.a.v.) sahabelere: Başka bir belde vefat eden kardeşinizin, Neaşinin cenaze namazını kılmak için çıkın, diye emretti. Kendisi de araziye çıktı. Habesiştan beldesi O'na Allah (c.c.) tarafından gösterildi. Bizzat Necaşin'in tabutunu görüyordu. O'nun için dua etti ve dört tekbirle cenaze namazı kıldı ve O'nun için istiğfar etti. Münafıklar: Şuna bakın, hiç görmediği ve kendi dininden olmayan Habeşistan'lı hristiyan2 bir kafirin namazını kılıyor, dediler. Bunun üzerine Allah (c.c.) bu ayeti indirdi.3

(2) Bu fazlalık 2. yazma nüshada vardır.

(3) İbni Hacer der ki: Bunu Salebi ibni Abbas ve Katadenin sözü olarak zikretti. Vahid ise isnadsız olarak zikretti. Bunu Taberi ve ibni Adiy ve Ebu Bekir el-Hezli'nin teremesinde zikretti. Asıl ismi Selma olup,

hadiste zayıftır. Ebu Bekir el-Hezli Katade'den O Said bin Müseyyeb'den O da Cabir'den rivayet etmiştir. Ancak bunda Habeşistan belgesi O'na gösterildi ifadesi yoktur. Bunu ayrıca Taberani el-Evsat'ta Abdurrahman bin Zeyd bin Eslem'in babasına rivayetini zikretmiştir. Bkz. el-Kafi eş-Şaf s. 37 Enes'ten (r.a.) rivayet edildiğine göre Rasulullah (s.a.v.) Necaşi için dört tekbir getirdi. Bunu Bezzar ile Taberani el-Evsat'ta zikretmiştir. Taberan'nin adamları sahihtir. Bkz. Memuz-Zevaid; 3/38-39- 9/419; Tefsiru ibni Kesir: 1/440.

Peygamber'in (s.a.v.) Necaşi'nin cenaze namazını kıldığı Buhari ve Müslim'de sabittir. Bkz.: Buhari: 2/116; Müslim: 2/656-657.

Ata der ki: Bu ayet Necran'lı Haris bin Kab oğullarından1 kırk kişi hakkında indi. Bunların otuz ikisi Habeşistan'dan, sekizi Rum belgesindendi. İsa (a.s.)'nın dini üzere iken peygambere inanmışlardı. İbni Cüreyc ise bunun Abdullah bin Selam ve arkadaşları hakkında indiğini söyler.2 Mücahid de bunun ehli kitaptan iman edenlerin tümü hakkında indiği görüşündedir.3

(Şüphe yok ki, ehli kitaptan öyleleri vardır ki Allah'a ve size indirilene) yani Kuran'a (ve kendilerine indirilene) yani; Tevrat ve İncil'e (Allah'a huşu edenler olarak)O'na boyun eğen ve ona saygı gösteren kimseler olarak (iman edenler.)(Allah'ın ayetleri karşılığında az bir dünyalığı satın almazlar) yani diğer yahudi büyüklerinin yaptıkları gibi başkanlık veya kazanç elde etmek için kitaplarını tahrif edip, Muhammed'in (s.a.v.) sıfatını gizlemezler:(İşte onlar için Rabbları katında mükafaatları vardır. Şüphesiz Allah (c.c.) hesabını pek çabuk görendir.)

(Ey iman edenler!Sabrediniz, sabır yarışında bulununuz ve nöbet bekleyiniz.)

Hasan der ki:Dininizde sebat edin. Zorluklar veya gevşekliğiniz nedeniyle onu terketmeyin. Katade der ki:Allah'a (c.c.) itaat üzere sabredin.

Dahhak ve Mukatil bin Süleyman:Allah'ın emri üzere sabit kalın, der.

Mukatil bin Hayyan:Allah'ın (c.c.) farzlarını eda hususunda sabredin, Zeyd bin Eslem:Cihad üzere sabredin, der. Kelbi ise:Belalara sabredin, kafirlere karşı sabır yarışında bulunun, müşriklere karşı nöbet tutun, der. Ebu Ubeyde ise:Sebat edin, der. "Ribat-nöbet" kelimesinin aslı olan "rabt" kelimesi bağlamak anlamına gelir. Aslen her birinin atını bağlaması anlamını ifade ederken, daha sonra bineği olmasa dahi, gedikte durarak arkasını koruyan, nöbet tutan kişi hakkında kullanılmıştır.

(1) Bu 1. yazma nüshada yoktur.

(2) Bkz.: el-Bahr el-Muhit: 3/148.

(3) Bkz.: Tefsir et-Taberi: 7/498-499; ed-Dürrül-Mensur: 2/388; İbni Kesir: 1/440.

Bize Abdulvahid bin Ahmed el-Melihi, O'na Ahmed bin Abdullah en-Nuaymi, O'na M. bin Yusuf, O'na M. bin İsmail, O'na Abdullah bin Münir, O'na Ebu'n-Nadr, O'na Abdurrahman bin Abdullah bin Dinar, O'na Ebu Hazim, O'na Sehl bin Sad es-Sadi, Resulullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu anlattı: "Allah yolundaki bir gün nöbet dünyadan ve dünyadakilerden daha hayırlıdır. Allah yolunda yenilen bir kırbacın Cennet'teki karşılığı dünya ve dünyadakilerden daha hayırlıdır. Kulun Allah yolundaki bir çıkışı ve bir dönüşü dünyadan ve dünyadakilerden daha hayırlıdır.¹

(1) Bunu Buhari Cihad kitabı, Allah yolundaki birgün nöbetin fazileti babında: (6/85) rivayet etti. İbni Kesir, tefsirinde bu ayetin tefsirinde bu ayetin tefsirinde bu anlamda bir çok hadis zikretmiştir: 1/445-48.

Bize Ebul-Hasen Ali bin Yusuf el-Cüveyni, O'na Ebu M. M. bin Ali bin M. bni Şerik eş-Şafii, O'na Abdullah bin M. bin Meslem Ebu Bekir el-Cürbezzi, O'na Yunus bin Abdul-Ala, O'na ibni Vehb, O'na Abdurrahman bin Şurayh, O'na Abdülkerim bin el-Haris O'na Ubeyde bin Akabe, O'na Şurahbil bin es-Sımt, O'na Selman el-Hayr (r.a.) Resulullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu aktarmıştır: "Allah (c.c.) yolunda bir gün bir gece nöbet tutan kişiye cephede olmayan bir kişinin bir aylık oruç sevabı verilir. Her kim de nöbet halinde öldürülürse bu sevabı sürekli devam der. O'na bol bol rızık akıtılır ve o fitnecilerden emniyette olur."²

(2) Bunu Müslim emirlik kitabı, Allah yolundaki nöbetin fazileti babında: (No: 1913) 3/1520 "birgün bir gece nöbet" lafzıyla, müellif şerhus-Sünne de zikretmiştir.

Füttan, Fatin kelimesinin çoğuludur ve insanları haktan saptıran anlamına gelir. Fettan ise, şeytan demektir. Çünkü o insanları dinden saptırır. "Fettan" mübalağa sigalarındandır. Bkz.: en-Nihaye: 3/410.

Ebu Seleme bin Abdurrahman şöyle der: Peygamber zamanında nöbet tutulan hiçbir savaş yoktu. Buradaki nöbetten kasıt, bir namazın ardından diğer namazı beklemek. Bu tevilin delili ise şu hadistir: Bize Ebul-Hasen M. bin M. es-Serahsi, O'na Zahir bin Ahmed el-Fakih, O'na Ebu İshak İbrahim bin Abdussamed el-Haşimi, O'na Ebu Musab, O'na Malik, O'na el-Ata bin Abdurrahman, O'na babası, O'na Ebu Hureyre (r.a.)

Resulullah'ın (s.a.v.) şöyle söylediğini aktardı: “Allah'ın (c.c.) onlarla hataları yok ettiği ve dereceleri yükselttiği amelleri söyleyeyim mi? Zor anlarda mükemmel olarak abdest almak, mescide atılan adım çokluğu ve namazdan sonra diğer namazı beklemek. İşte nöbet odur, işte nöbet odur.”¹

(1) Bunu Müslim Taharet kitabı, zor şartlarda tam abdest almak babında: (no: 251) 1/219; Müellif Şerhus-Sünne'de: (1/320) zikretti.

(Allah'dan korkun ki felah bulabilesiniz).Bazı edebiyatçılar şöyle söylediler:Nimetlere saberdin, zorluklara ve sıkıntılara karşı sabırda yarışın, düşman beldesinde nöbet tutun, yer ve göğün ilahından korkun ki ebedilik beldesinde felaha eresiniz.

NİSA SURESİ

Bu sure Medine'de nazil olmuştur.

Ayet: 1

(Ey insanlar!Sizi tek bir candan) yani Adem'den (a.s.) (yaratan ve ondan eşini) yani, Havva'yı (yaratan ve bunlardan birçok erkekleri ve kadınları türeten) yayan ve ortaya çıkaran (Rabbınızdan sakının. Kendisinin ismiyle birbirinize dileklerde bulunduğunuz Allah'dan) “Tesalüne; soruyorsunuz” fiilinin aslı “Tetesaelune” dir. Kufe'lililer ise, “Velateteavenu; yardımlaşmayın” fiilinin “vela teavenu” şeklinde okunması gibi, burada “sin” harfinin zor okunması nedeniyle “te” harfinin hazfiyle, yani “tesaelune” şeklinde okumuşlardır.

(Ve akrabalıktan sakının) genel kurrallar bunu “el-erhame şeklinde mansup olarak okumuşlardır. Yani; akrabalık bağlarını kesmekten sakının. Hamza ise, bunu “el-erhami” şeklinde mecrur olarak okumuştur. O'na göre bu “bihi” deki zamire matuftur. Yani; “tesaelüne bihi ve bil-erhami; Allah adıyla ve akrabalar hatırına birbirinizden istiyorsunuz.” Örneğin; “Allah ve akrabaların hatırı için senden şunu istiyorum” denilir. Ancak birinci kıraat daha fasihtir. Çünkü arapçada zahir bir isim mecriur bir zamir isme atfedildiğinde, cer harfinin tekrarı şart olmasa da, tekrarsız kullanımı nadirdir. (Çünkü Allah sizin üzerinezde tam bir gözeticidir) yani, koruyucudur.

Ayet: 2

(Yetimlere -rüşdüne gelince- mallarını verin) Mukatil ve Kelbi der ki:Bu ayet /atefan hakkında inmiştir. Yanında, yetim olan kardeşi oğlunun büyük miktarda bir malı vardı. Çocuk ergenlik yaşına gelince malı istedi,

ama amcası vermedi. Durumu Peygamber'e (s.a.v.) iletiler. Bunun üzerine bu ayet indi. Bunu duyan amca; Allah'a ve Resul'üne (s.a.v.) itaat ettik. Büyük g nahtan Allah'a (c.c.) sığınırız, dedi ve malı çocuğa verdi. Bunun  zerine Resulullah (s.a.v.):“Her kim nefsinin cimriliğinden korunur ve bu şekilde Rabbına itaat ederse O'nun beldesine (yani Allah'ın Cennet'ine) yerleşir” buyurdu.  ocuk malını alınca onu Allah (c.c.) yolunda infak etti: Peygamber (s.a.v.)'de:

“Sevap sabit kaldı, geriye günah kaldı” buyurdu. Dediler ki:

“Nasıl günah kaldı?” Peygamber (s.a.v.) ise:

“Sevap genç için sabit oldu, günah ise babasına kaldı, buyurdu.1

(1) Bunu el-Vahidi Esbab en-Nüzul'da: (s. 136) isnadsız olarak, Kelbi ve Mukatil'e nisbet ederek söylemiştir. Bkz.:Kurtubi Tefsiri: 5/8; el-Bahrul-Muhit: 3/159.

“Verin” emri velilere ve vasilere yöneliktir. Yetama kelimesi “yemin”in çoğuludur. Yetim ise babası ve dedesi olmayan çocuğa denir. Mal onlara ancak ergenliğe ulaştıktan sonra verilir. Ergenlik sonrası için ve onlara “yetimler” ifadesinin kullanılışı, onların bir zamanlar yetimler olmaları itibariyledir.

(Temizi murdarla deği meyin) deği tirmeyin. Yani; helal olan mallarınızı, size haram olan yetimlerin mallarıyla deği tirmeyin. Bu değiştirme konusunda ihtilaf edilmiştir:Said bin el-Müseyyib, Nehai, Zühri ve Süddi der ki:Veliler yetimlerin iyi mallarını alıp yerine kendi mallarını koyuyarlardı. Örneğin etli bir koyunu alıp yerine zayıf bir koyun, iyi bir dirhem alıp yerine sahte bir dirhem koyuyor ve; “Bir dirheme karşılık bir dirhem” diyorlardı.   te bu ayette bundan nehyolundular.

Denildi ki:Cahiliyye insanları kadınlara ve çocuklara miras vermiyorlar, sadece en büyük miras alıyordu.   te bunun kendi hakkı kadar olanı temiz, diğeri ise murdardır. Mücahid der ki: Sana helal rızık gelmeden, haram rızkı ele geçireyim diye acele etme.

(Onların mallarını mallarınıza -katarak- yemeyin)Yani; mallarınızla birlikte yemeyin. Burdaki “ila; ... e,a” kelimesi “mea; birlikte” anlamındadır. “Allah'a yardımcılarım kimlerdir?” ayetinde olduğu gibi. Nitekim burada anlam: Allah'la birlikte yardımcılarım kimlerdir?  eklinededir.

(  phesiz o büyük bir  u tur) koca bir günahtır.

Ayet: 3

(Eğer yetim kızlar hakkında korkarsanız, sizin için helal olan kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikah ediniz...) Bu ayetin anlamı hakkında ihtilaf edilmiştir. Bazıları:Anlamı:Ey Yetimlerin velileri!onlarla nikahlandığınızda aralamında adaleti sağlamayacaksanız, ikişer, üçer, dörder olmak üzere başka kadınlarla evlenin, şeklindedir, demiştir.

Bize Abdulvahid bin Ahmed el-Melihi, O'na Ahmed bin Abdullah en-Nuaymi, O'na M. bin Yusuf, O'na M. bin İsmail, O'na Ebu'l-Yeman, O'na Şuayb, O'na Zühri şöyle anlattı:Urve bin Zübeyr, Aişe'ye (r.a.): “Eğer yetim kızlar hakkında korkarsanız....” ayetinden sorduğunu, O'nun ise şöyle dediğini söyledi:Bu, velinin evindeki yetim kızdır. Velisi, malına ve güzelliğine meylederek onunla onun benzeri kadınların mehir vs. den daha düşük bir mal karşılığı evlenmeyi arzular. Mehri tam verme durumu dışında onlarla evlenmek yasaklanmış ve diğer kadınlarla evlenmek emredilmiştir. Aişe (r.a.) devamla der ki:Sonra insanlar Resulullah'tan (s.a.v.) sordular. Bunun üzerine Allah (c.c.): “Sana kadınlar hakkında fetva soruyorlar. De ki Allah onlar hakkında fetva veriyor.... ve onlarla evlenmeyi arzu ediyorsunuz” ayetini indirdi.1

(1)Bunu Buhari Tefsir, Nisa suresi tefsiri kitabında, “Adaletli olmamaktan korkarsanız...” ayeti babında; 8/239; Müslim Tefsirde; (no; 3018) 4/2313, 2314 zikretti.

Allah (c.c.) bu ayette, güzel ve mal sahibi yetim kızlarla evlenmek isterken, bu nitelikleri olmayanlarla evlenmeyi arzulamıyorlar. O'nu bu durumda terkettiklerine göre -ona mehri tam olarak ödeme ve hakkını verme durumu dışında- malı ve güzelliği olması durumunda da terketsinler.

Hasan el-Basri der ki:Bazı Medine'li erkekler, yanında, kendisiyle evlenebileceği yetim bir kız olması durumunda, O'nu sevmediği halde, yabancı bir kişinin kızla evlenerek malında ortak olmaması için evleniyorlar, sonra da onunla kötü geçiniyor ve ölüp kendisinin ona varis olmasını gözlüyorlardı. Allah (c.c.) bunu bu ayet ile ayıpladı.

İkrime der ki:Bazı kureyşli erkekler on veya daha fazla kadınla evleniyorlar, çok harcamalar nedeniyle paraları bittiğinde evlerindeki yetimlerin mallarını alıp harcıyorlardı. Bu ayetle onlara:Dörtten fazla kadınla evlenmeyin ki yetimlerin mallarını alma ihtiyacı duymayasınız, denildi. Bu aynı zamanda Tavs'un İbni Abbas'tan (r.a.) bir rivayettir.

Bazıları ise şöyle dediler:Bazıları yetimlerin mallarına büyük dikkat gösterirken, eşler hakkında bu hassasiyeti göstermiyor, istedikleri sayıda

kadınla evleniyor, bazen adaletli davranşalar da, bazen bunu gerekleştirmiyorlardı. Allah (c.c.): “Yetimlere mallarını verin” ayetini indirdikten sonra; “şayet yetimler hakkında adaletli davranmamaktan korkarsanız” ayetini indirdi. Yani; yetimler hakkında adaletli davranmamaktan korktuğunuz gibi, kadınlar hakkında da adaletli davranmamaktan korkun. Sadece hukuklarını yerine getirebileceğiniz kadarıyla evlenin. Çünkü kadınlar zayıf ve güçsüz olmaları yönüyle yetimler gibidirler. Bu Said bin Cübeyr, Katade, Dahhak ve Süddi’nin görüşüdür.1 Bunun ardından dört kadınla evlenmeye ruhsat vererek şöyle dedi: “O durumda sizin için helal olan kadınlardan ikişer, üçer ve dörder olmak üzere evlenin. şayet yine (aralarında) adaleti sağlayamayacaksanız o zaman bir tane”. Mücahid der ki:Anlamı; imanınızdan dolayı yetimlere velilik yapmaktan ve onların mallarından sakındığınız ve dikkat ettiğiniz gibi, aynı zamanda zinadan da sakının ve helal kadınlarla temiz ve helal bir nikahla evlenin. Sonra onlara azami sayıyı açıkladı. Çünkü onlar istedikleri sayıda kadınlarla evleniyorlardı.

(Kadınlardan helal olan şeylerle evlenin) “ma tabe; helal olan şey” in anlamı “men tabe; helal olan kimse”dir. Yani buradaki “ma; şey” men; kimse” anlamındadır. şu ayetlerde de durum aynıdır: “Göğe ve onu bina eden şeye andolsun.” (şems: 91/5) Yani; bina eden kimseye; “Fıravun dedi ki: Alemlerin Rabbı nedir?” (şuara: 26/23) Yani; kimdir?. Çünkü araplar; “ma” ve “men” kelimelerini birbirlerinin yerine kullanırlar. Örneğin şu ayette de durum yukardaki örneklerin aksinedir:

“Onlardan bazı kimseler karın üzeri, bazı kimseler iki ayak üzerinde yürürler.”

(Nur: 24/45)

Yani; O canlılardan bazıları; “matabe; hoş olan”, “helal olan” anlamındadır.

(İkişer, er ve dörder olmak üzere)“mesna; ikişer” kelimesi “isneyn; iki” kelimesinden, “slas; üçer” kelimesi “Selas; ”ten, “Ruba; dörder” kelimesi ise; “erba; dört” kelimesinden çevrilmiştir. Bu cümledeki “vav; ve” kelimesi ise; “ev; veya” anlamında olup, bunlar arasında serbest bırakma anlamını ifade etmektedir. Örneğin; “Allah için ikili ve tek olarak kalkın....”(Sebe: 34/46) ayeti ile, “ikili, üçlü ve dörtlü kanat sahipleri” (Gafir: 1) ayetindeki sayılar arasında bulunan “vav” da “ev” anlamındadır. Bu, bu ümmetten hiçbir kimsenin dörtten fazla evlenmesinin caiz olmadığı hakkında icma olduğunu ifade eder. Bundan fazla evlenmesinin caiz olmadığı hakkında icma olduğunu ifade eder. Bundan fazla evlenmek ise sadece Peygamber’e ait bir özellik olup,

ümmetten hiçbir ferde helal değildir. Rivayet edildiğine göre Kays bin el-Haris sekiz kadınla evliydi. Bu ayet inince Resulullah (s.a.v.) ona: “Dördünü boşa, döndünü yanında tut” buyurdu. Kays der ki: “Eşlerimden doğurmayanlara; “git”, doğuranlara ise; “kal” dedim.¹ Yine rivayet edildiğine göre Gaylan bin Seleme es-Sakafi müslüman olduğunda yanında on eşi vardı. Peygamber (s.a.v.) ona: “Dördünü yanında tut, diğerlerini ise ayır, buyurdu.²

(1) Bunu Ebu Davud boşanma kitabı, Müslüman olduğunda dörtten fazla kadınla veya iki kızkardeşe evli olan babında; (3/155) el-Haris bin Kays el-Esedî’den naklen rivayet etti ve şöyle dedi: Bir rivayete göre, “Kays in el-Haris”tir. Bazıları bunun doğru olduğunu söylediler. Bunu yine ibni Mace Nikah kitabı, Müslüman olduğunda dörtten fazla eşi olan erkek babında: (no; 1952) 1/628; Beyhaki Sünen’de; (7/183); ibni Ebi Şeybe Musannaf’ta; (4/317) rivayet etti: Münziri der ki: Senet zincirinde M. bin Abdurrahman bin Leyla vardır. Birçok alim onun zayıf olduğunu söylemiştir. Ebu’l-Kasım el-Begavi ise; el-Haris bin Kays’ın bundan başka hadisini bilmiyorum, der. İbni Abdulberr: Bunun rivayet ettiği sadece bir hadis var. Bu hadis başka bir yönden sahih olarak da nakledilmemiştir. Bkz.: Muhtasar-ı Sünen’i Ebi Davud: 3/156.

Bu hadisi bir sonraki hadis desteklemektedir. Kaldı ki el-Elbani İrvaul-/alil kitabında bunun da hasen olduğunu söylemiştir: (6/295,296). Ayrıca bkz.: Tuhfetüt-Talib bimarifeti ehadisî muhtasarı ibni-Hacib. İbni Kesir: s. 344, 345.

(2) Bunu Tirmizi Nikah kitabı, müslüman olduğunda on kadınla evli adam babında rivayet etti ve şöyle dedi: M. bin İsmail’in şöyle söylediğini duydum: Bu, hıfzedilmemiş bir hadistir. Sahih olan ise Şuayb bin ebi Hamza ve diğerlerinin Zühri ve Hamza’dan rivayet ettiği ve: M. bin Süveyd es-Sekafi’den /aylanı’nın... rivayet ettim, dediği hadistir. Bunu ayrıca ibni Mace Nikah kitabı, müslüman olduğunda dörtten fazla kadınla evli bulunan adam babında; (no: 1953) 1/628; Malik Muvatta’da Boşanma kitabında: 2/586; ibni Mace Nikah kitabı, Müslüman olduğunda ondan fazla eşe sahip olan adam babında; (no; 1277) s. 310 (Mevarid ez-Zaman’dan naklettik); Hakim Müstedrek’te: 2/192,193; Beyhaki Sünen’de: 7/149,171, Ahmed Müsned’de; 2/44 zikretti. Ayrıca bkz.: Telhis el-Habir: 3/168, 169; Tuhfetüt-Talib, ibni Kesir; s. 340 vd.; Muhtasar el-Münziri: 3/156,157; İrvaul-/alil, el-Elbani; 6/291-295.

Hür bir erkek dört hür kadınla evlenebilir. Köle ise çoğu alimlere göre ikiden fazla kadınla evlenemez. Nitekim bize Abdulvehhab bin Ahmed

el-Hatib, O'na Abdulaziz Ahmed el-Hılal, O'na Ebu'l-Abbas el-Esam, O'na er-Rabi, O'na Şafii, O'na Süfyan, O'na M. bin Abdurrahman (Ebu Talha'nın azatlı kölesi), O'na Süleyman bin Yesar, O'na Abdullah bin Atebe kendisine Ömer bin el-Hattab'ın (r.a.) şöyle söylediğini aktardı:“Köle iki kadınla evlenebilir. Bir kadını iki defa boşayabilir. Eşi ölen cariyeye üç değil iki hayız müddeti bekler. Hayız görmüyorsa iki veya bir buçuk ay bekler.”¹ Rabia ise kölenin de hür gibi dört kadınla evlenebileceği görüşündedir.

(1)Bunu imam Şafii Tertib el-Müsned'inde: (2/57); Aynı senetle Beyhaki Sünen'inde zikretmiştir. İsnadı sahihtir. Ayrıca Müellif Şerhus-Sünne'de: (9/60) zikretmiştir.

(Şayet) eşler arasında (adaletli davranamayacağınızdan endişe ederseniz) yani korkarsanız. Denidi ki: Bilirseniz. (O durumda bir tane) yani; bir taneyle evleniniz. Ebu Cafer; “Fevahidetün” şeklinde merfu olarak okumuştur. (Veya malik olduğunuz cariyeye) yani köle kadınlar. Çünkü onların hak ve hukukları hürlerinkinden daha azdır. Onlar için eşit paylaşma hakkı yoktur. En çok evlenilme hususunda bir sınır yoktur. Kuranın ifadesi; “ma meleket ey manukum; sağ ellerinizin sahip oldukları” şeklindedir. Ancak “elleriniz” kelimesi fazla açıklama için zikredilmiştir. Yoksa anlamı; sizin malik olduğunuz, şeklindedir. Bazı meani ilmi sahipleri buna şöyle anlam verdiler:Yeminlerinizin onlarda geçerli olduğu kimseler. Buna göre “yemin” kelimesi organ olan “sağ el” anlamındaki değil, kasem ve and anlamındaki “yemin”dir. (O haksızlık yapamamanıza) yani zulmetmemenize, haktan meyletmemenize (daha yakındır.) Arapçada “Aıl terazi”, “haksız dengesiz tartan terazi” anlamına gelir. “Avl” kelimesinin bu anlamı çoğu müfessirlere göredir. Mücahid:Sapmamanıza, demiştir. Ferra:Allah'ın (c.c.) size farz kıldıktan bir tarafa gitmek anlamına gelir. Örneğin; miras ilmindeki “avl” kelimesi de bunu ifade eder, der. İmam Şafii ise: Ev ahalisinin çoğalmamasına, anlamını vermiştir. Ancak bunu başka kimse söylememiştir. Ayrıca bu anlamı sülasi (üçlü) değil, rubai (dörtlü) fiil verir (eale, yuile, ialeten). Ancak Ebu Hatim; İmam Şafii arap diilini bizden daha iyi biliyordu. Belki de bu bir lehçedir, der. Denilir ki:Bu siganın bu anlamı ifade etmesi Humeyr kabilesinin lehçesine göredir. Talha bin Masrif bu kelime “en La teulu” değil, “en la uilü” şeklinde okumuştur. Bu kıraat imam Şafii'nin verdiği anlamı destekler. Çünkü bu siganın onun erdiği anlamı ifade ettiğinde ihtilaf yoktur.

Ayet: 4

(Kadınlara mehirlerini gönülden verin) Kelbi ve Mücahid şöyle der: Bu hitap velileredir. Çünkü o dönemde kadının velisi onu evlendirdiğinde, evlendirdiği kimse kendi soylarından ise az veya çok hiç bir mehir vermiyorlar, yabancı bir kimse ise onu evine deve ile taşıyorlar ancak bunun dışında bir şey vermiyorlardı. İşte Allah (c.c.) bundan nehyederek, hakkı ehline vermeyi emretti.

El-Hadrami der ki: O dönemde kadının velileri onu, filan kimseye verirken, bunun karşılığında kendilerine onların bir akrabasını istiyorlar ve hiçbir taraf diğerine mehir ödemiyorlardı. Bu ayette bundan nehyedilerek, nikah akti esnasında mehrin belirlenmesi emredildi. Bize Ebu'l-Hasen es-Serahsi, O'na Zahir bin Ahmed, O'na Ebu İshak el-Haşimi, O'na Ebu Musab, O'na Malik bin Nafi, O'na Abdullah bin Ömer (r.a.) şöyle anlattı: Peygamber (s.a.v.) Şigar'dan nehyetti. 1

(1) Bu hadisi Buhari Nikah kitabı, Şigar babında; (9/162); Müslim Nikah kitabı, Şigar'ın haramlılığı ve geçersizliği babında; (no;1415) 2/1034; Müellif ise Şerhus-Sünne'de; (9/97) rivayet etmiştir.

Şigar; bir kimsenin kızını, karşı tarafın bir kızının bu taraftan bir erkeğe verilmesi şartıyla evlendirmesi, böylece her iki arafa mehir düşmemesi aktine denir.

Diğer bazıları ise buradaki hatabın eşlere yönelik olduğunu söylerler. Bu ayette, eşlerine mehirlerini tam olarak vermeleri emredilmiştir. Bu görüş daha doğrudur. Çünkü bundan önceki hitap da evlenenlere idi.

“Sadukat” kelimesi mehirler anlamına gelir. Tekili “Sadaka’dır.

“Gönülden” şeklinde anlam verdiğimiz “Nihle” kelimesinin tefsirinde farklı görüşler vardır. Katade: “Bir farz ve görev olarak”, ibni Cüreyc; “belirlenmiş bir farz olarak” şeklinde tefsir etmiştir. Ebu Ubeyde: Nihle sadece belirlenmiş bir miktar olur, der. Kelbi bunu; “iyilik ve hibe olarak”, Ebu Ubeyde: “Gönülden koparak isteyerek”; Züccac ise; “Allah’a itaat olarak” şeklinde tefsir etmiştir.

Bize Abdulvahid bin Ahmed el-Melihi, O'na Ahmed bin Abdullah en-Nuaymi, O'na M. bin Yusuf, O'na M. bin İsmail, O'na Abdullah bin Yusuf, O'na el-Leys, O'na Yezid bin Ebi Hubeyb, O'na Ebul-Hayr, O'na Akabe bin Amir Resulullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu aktardı: “Anlaşmalarınızdan yerine getirmenize en layık olan şartlar, kendisiyle fercleri helal kıldığınız akitlerdir.” (Nikahlarda belirlediğiniz mehirlerdir.) 2

(2) Bunu Buhari şartlar kitabı, Nikah akti esnasında belirlenen mehrin şartları babında; (5/323); ayrıca Nikah kitabında; Müslim Nikah kitabı,

Nikahtaki şartları yerine getirme babında; (no: 1418) 2/1035, 1036; Müellif ise Şerhus-Sünne'de; (9/53) zikretmiştir.

(Bununla beraber eğer onlardan birazını gönül hoşluğu ile size bağışlamış olurlarsa) yani, şayet bu mehirden bir kısmını size vermeyi nefisleri arzular. Onu size hibe ederlerse. Kuran'ın bu cümledeki ifadesinde hoşnutluk ve rızalık, bunların bulunduğu nefislere ve gönüllere değil bu gönüllere sahip olanlara nisbet edilmiştir. Nefis kelimesi ise fail olarak değil, temyiz olarak gelmiştir. Hatta bu yüzden tekil olmuştur. Örneğin şu ayetlerdeki ifade tarzı da böyledir:

“(Lut) bunlar yüzünden göğüs itibariyle daraldı.”

(Hud: 11/77)

Yani:

“Lut'un bunlar yüzünden göğsü daraldı.” “Ve sen göz itibariyle aydın ol.” (Meryem: 19/26)

Yani gözün aydın olsun. Bir görüşe göre de: “Nefis” kelimesi lafız yönünden tekil, onlara yönünden çoğuldur.

(Onu rahatlıkla ve güzellikle yeyin)“Henien” kelimesi rahat yutarak anlamına gelir. Henee, Yehniu veznindedir. “Henee fit-taam” denilirken yemeği rahatlıkla, boğazında kalmadan yedi, anlamı kastedilir. Denildi ki: “Henî: Boğazdan rahatlıkla geçen hoş şey anlamındadır.” “Merien” kelimesi ise, sonu iyi ve hazmı kolay olup hiçbir zarar vermeyecek şekilde anlamına gelir. İkisinin genel anlamı afiyetle ve içivermeyecek şekilde anlamına gelir. İkisinin genel anlamı afiyetle ve içinize sine sine şeklindedir. Ebu Cafer “Henien merie” ifadesini “Heniiyyen meriyye” şeklinde “ya”nın şeddesiyle okumuştur. “Beriiyy” “Beriiyyun”, “Beriiyya”, “Kehiiyya” kelimelerinde olduğu gibi. Diğerleri ise bunu hemzeli haliyle “Henien merie” şeklinde okumuşlardır.

(Allah'ın sizi başına diktiği mallarınız sefihlere1 vermeyin). Sefihlerin kim olduğu hususunda farklı görüşler vardır. Bazılarına göre onlar kadınlardır. Dahak: Kadınlar sefihlerin en sefihidir, der. Mücahid; erkekler mallarını sefihlere vermekten nehyedilmişlerdir. Onlar ise -eşler, kızlar veya anneler olsun- kadınlardır. Diğerleri bunların, kişinin çocukları olduğu görüşündedirler. Zühri der ki: Allah'dan sonra seni ayakta tutan malını sefih çocuğuna vererek, onu çarçur etmesine sebep olma. Diğer bazıları ise; bunların kadınlar ve çocuklar olduğu kanısındadırlar. Hasan el-Basri; onlar sefih esin ve sefih çocuğundur, der. İbni Abbas (r.a.) ise şöyle der:Allah'ın (c.c.) sana lütfettiği ve senin için bir yaşam vesilesi kıldırdığı malı tadıp eşine veya oğullarına verme. Sonra

onlar senin geçimini sağlamaya başlarlar da ellerindekine bakarsın. Ancak malını kendi elinde tut, ona iyi bak ve onların rızıkları ve geçimlerinde harcamaları yapan sen ol. Kelbi der ki: Bir kimse israfçı ve sefih bir eşine veya bir oğluna malını vererek, ona yazık etmemeli. Said bin Cübeyr ve İkrime der ki:O, senin yanında bulunan yetimin malıdır. Bu ayette Allah (c.c.) O'na mal vermemesini ve ergenlik dönemine kadar harcamaları kendisinin yapmasını emretmektedir. Malın; “Sizin mallarınız” diyerek yetimin velilerine nisbet edilmesinin nedeni ise, onların bu malları ellerinde bulunduran ve onda tasarruf yetkisine sahip olmalarındandır.

(1)Sefih kelimesi akıllıca davranış ve tasarrufta bulunmayan kimse anlamına gelir. (mütercim)

Velinin, malını kendisine teslim etmemesi gereken sefih kimse, hacredilmeyi hak kazanan kimsedir. O ise malını saçıp savuran, dini yaşantısı bozuk kimsedir.

(1) Hacr İslam hukukunda, işinin kendi malını kullanmasına kanunen engel olunmasını ifade eder. (mütercim)

Allah (c.c.) şöyle buyurur: (Sefihlere) yani hakikatı bilmeyen cahillere (Allah'ın sizi başına diktiği mallarınızı vermeyin). İbni Amir ve Nafi “sizi başına diktiği” anlamını verdiğimiz kelimeyi elifsiz olarak “Kayyimen” şeklinde okumuştur. Anlamı, başında bulunan, yönetici ve koruyucudur. Diğerleri ise bunu “Kıyamen” şeklinde okumuşlardır. Bunun da aslı “Kıyam” dır. “Vav” harfi, bir önceki harfin harekesinin kesre olması nedeniyle “ya” harfine çevrilmiştir. Bu ise bir şeyin kıvamı, maddesi, onu oluşturan şey anlamına gelir. Burada, kendisiyle yaşantınızı sürdürdüğünüz hayat desteğiniz ve geçim vesileniz anlamındadır. Dahhak der ki:Hacc, cihad, hayırlı ameller ve Cehennem'den korunma vs. bunların hepsi sadece onunladır.

(Onları o mallarda rızıklandırın) yani onları yedirin (giyindirin) yani rızkını ve geçimini sağlama sorumluluğunda oldunuz kimseleri. Kuran'ın ifadesi “minha; o mallardan” değil de “fiha; o mallarda” şeklindedir. Çünkü bu ifadede o mallarda onlar için bir rızık edinin, bir rızık kılın” anlamı kastedilmiştir. Çünkü rızık ve sınırsız bağış Allah'tandır (c.c.) kullardan olanı ise, belli süreli bir uygulama1 ve tasarruftur. (Ve onlara iyi söz söyleyin) yani; güzel vaatte bulunun. Ata der ki:Kazandığımda sana vereceğim, mala sahip olduğumda sana bir pay ayıracağım gibi sözler söylemesidir, der. Denildi ki; güzel söz dua demektir. İbni Zeyd der ki: Geçimini sağlamanızın vacip olmadığı kimse ise ona: Allah (c.c.)

size de bize de afiyet versin, seni bereketli kılsın, de. Denildi ki:Gönüllerini hoşnut ederek yumuşak bir söz, demektir.

(1)1. yazma nüshada “icra; uygulama” geçerken; 2. yazma nüshada “ecr; sevap” olarak geçmiştir.

Ayet: 6

(Yetimleri deneyin...) Bu ayet Sabit bin Rıfaa ve amcası hakkında inmiştir. Rıfaa ölmüş ve oğlu Sabit’i küçük yaşta yetim bırakmıştı. Sabit’in amcası Peygamber’e (s.a.v.) gelerek şöyle dedi:“Kardeşimin oğlu yetimdir ve evimde kalmaktadır. Malından hangisi bana helaldir ve ona malını ne zaman vereyim?”İşte bunun üzerine bu ayet indi. (Yetimleri nikah dönemine) erkekler ve kadınlar dönemine ulaşana (kadar sınavın).Onları akılları, dinleri ve mallarına sahip çıkmaları hususunda deneyin. (Onlardan rüşdü hissederseniz) yani; görürseniz müfessirler rüşdün anlamını akıllılık, dinde iyi hallilik, malı koruma ve ondan faydalı olanı bilme olarak açıklamışlardır. Said bin Cübeyir, Mücahid ve Şabi şöyle der:Ondan rüşdü hissetmediği müddetçe ihtiyar olsa dahi malını ona teslim etmez.

Denemek onların durumuna göre farklılık gösterir:Örneğin, o kimse çarşıda alış verişte bulunuyorsa, ona bir miktar mal vererek nasıl tasarruf ettiğine bakar. Çarşıda alışveriş yapmıyorsa onu evindeki harcamalarına, kölelerine ve yanında çalışanlarına yaptığı harcamalarına bakar. Kadının, evinin durumuna ve ev eşyalarını korumasına bakılır. Defalarca deneme sonucunda onun güzel tasarrufunu ve harcamasını görür de, olgunluğu ve akıllığı kanaatine varırsa, malını ona teslim eder.

Bil ki; Allah (c.c.), yetim çocuklktan Hacr’ın kaldırılması ve malın ona verilmesini şu iki şarta bağlamıştır:Ergenlik ve rüşd ergenlik ise şu dört şeyden1 biriyle gerçekleşir. Bunlardan ikisinde erkeklerle kadınlar müşterektir. Diğer ikisi ise sadece kadınlara hastır.

Erkeklerle kadınların müşterek olduğu iki özellikten birincisi yaş, ikincisi ise ihtilamdır. Yaşa gelince, erkek olsun kız olsun onbeş yaşını dolduran herkesin ergenliğe ulaştığına hükmedilir. Nitekim bize Abdulvehhab bin M. el-Hatib, O’na Abdulaziz bin Ahmed el-Hılal, O’na Ebu’l-Abbas el-Esamm, O’na Rabi, O’na Şafii, O’na Süfyan bin Uyeyne, O’na Abdullah bin Ömer, O’na Nafi, O’na Abdullah bin Ömer (r.a.) şöyle anlattı:“Uhud savaşında, savaşa çıkmam hususunda Resulullah’a (s.a.v.) sunuldum yaşıım o zaman ondört idi. Ancak kabul etmedi. Sonra Hendek savaşında on beş yaşımda iken sunuldum. Bu defa bana izin verdi.”2

(1) İkinci yazma nüshada “eşyau erbea” olarak geçerken; 1. yazma nüshada “el-eşyaul-erbea” şeklinde geçmiştir.

(2) Bunu Buhari Şehadetler kitabı, Çocukların ergenliği ve şehadetleri babında; 5/276; Müslim emirlik kitabı, ergenlik yaşı babında; (no: 1868) 3/1490 zikretmiştir.

Nafi der ki: Bu hadisi Ömer bin Abdülaziz’e anlattım. Bunun üzerine; İşte bu yaş savaşçı ile savaşçı olmayıp ailesinin himayesindeki kimse arasındaki yaş sınırıdır, dedi ve bu yaşa ulaşanlara beytül maldan maaş bağlanmasını, daha küçüklerin ise ailelerinin himayesinde kalmaya devam etmelerini emreden fermanlar gönderdi. Bu, çoğu ilim ehlinin görüşüdür.

Ebu Hanife ise der ki: Kız çocuğunun ergenliği onyediyi yaşını doldurması, erkeğin ise onsekiz yaşını doldurmasıyla.

İhtilama gelince; bundan rüya yoluyla veya cimayla ya da başka bir yolla meninin akmasını kastediyoruz. Bunlardan biri, çocuk dokuz yaşını doldurktan sonra görülürse, onun ergenliğine hükmedilir. Çünkü Allah (c.c.): “Sizden çocuklar ihtilam dönemine ulaştıklarında, sizden izin istesinler” buyurur. Peygamber (s.a.v.) de Muaz’ı Yemen’e gönderdiğinde cizye hakkında; “ihtilama ulaşmış her kimseden bir dinar al”.¹

(1) Bu hadisin bir kısmıdır. Ebu Davud Zekat kitabı, atlayan hayvanın zekatı babında; 2/195; Tirmizi Zekat’ta, ineğin Zekatı hakkında gelen hadisler babında; (3/257) rivayet etti ve bu hasen bir hadistir, dedi. Sonra şöyle ekledi: Bazıları bu hadisi Süfyan’dan, O A’miş’ten, O Ebu Vail’dan O da Mesruk’tan... naklen rivayet etmiştir. Bu daha sahihtir. Bu hadisi ayrıca Nesei Zekat’ta, İneğin zekatı babında; 5/26; Darekutni; 2/102; Hakim; 1/398 (Hakim bunun, Buhari ve Müslim’in şartlarına uygun derecede sahih olduğunu söylemiş, bu görüşünü Zehebi desteklemiştir), Ahmed Müsned’de; 5/230, 233; Müellif Şerhus-Sünne’de zikretmiştir. İbni Hacer’in Telhis el-Habir’deki; (4/122) sözlerine bakınız.

Cinsel organın etrafında sert kılın bitmesi ise müşrik çocukları hakkında ergenlik belirtisi kabul edilir. Nitekim Atiyye el-Kurazi’nin şöyle söylediği rivayet edilmiştir: Kureyza kabilesi esirlerinden idim. Onlara bakılıyor etek kılları biten öldürülüyor, bitmeyen ise öldürülüyordu. Ben de bitmeyenler arasındaydım.²

(2) Hadisi Ebu Davud Haddler kitabı, Hadd cezasını gerektiren suç işleyen çocuk babında; 6/233; Tirmizi Siyer kitabı, anlaşma hakkındaki hadisler babında; 5/208 (“Bu hasen ve sahih hadistir” dedi); Nesei

hırsızın elinin kesilmesi kitabı, Seferde el kesme babında; (8/92) ibni Mace Haddler kitabı, Hadd'in vacip olmadığı kimse babında: (no; 2541) 2/849; Darimi Siyer'de, çocuğun adam öldürme cezası babında; (2/223); Ahmed Müsned'de: 4/310, 5/312; ibni Hibban (bkz.:Mevarid ez-Zaman: s. 360) rivayet etmiştir.

Etek kıllarının bitmesinin müslüman çocukları hakkında ergenlik alameti olup olmadığı hususunda iki görüş vardır. Birincisi:Bu, kafir çocuklarda olduğu gibi onlarda da ergenlik alameti sayılır. İkincisi ise: Bu ergenlik sayılmaz. Çünkü müslüman çocukların doğum gününü babalarına sorarak öğrenmemiz mümkün iken bu kafir çocuklarda mümkün değildir. Çünkü babalarının kafir olması nedeniyle, sözlerine itibar deilmez. bu nedenle etek kıllarının bitimi, onlar hakkında ergenlik alameti kılınmıştır. Kadınlara has iki alamet de hayız ve hamileliktir. Bir kız dokuz yaşını bitirdikten sonra hayız olursa, ergenliğine hükmedilir. Yine, doğurursa, doğurma tarihinden altı ay öncesinden itibaren ergenliğe ulaştığına hükmedilir. Çünkü asgari hamilelik süresi altı aydır.

Rüşd'e gelince; bu kişinin dininde salih, malını harcamasında iktisatlı olmasıdır. Dinin salihliği, kötülüklerden kişiden adilliği kaldıran günahlardan sakınmasıdır. Malı harcamadaki iktisatlığı ise israfçı olmamasıdır. İsfraf (tabzir) malını, dünyevi bir iyilik bahseden veya ahirette sevap getiren dışındaki şeylerde harcamasıdır. Veya bu konularda harcama yapması, ama alış veriş becerememesi, onda aldanmasıdır. İşte bir çocuk ergenliğe ulaştığında dininde ve malı harcamasında salih değilse, Hacr'ı devam eder. Kendisine mal verilmediği gibi yaptığı alış verişler geçersiz sayılır.

Ebu Hanife (r.a.) ise şöyle der: Bir kimse malını harcamada dengeli ise, dinen salih olmasa da, malı kendisine teslim edilir. Para harcamada dengesiz ise, yirmi beş yaşına ulaştığında malı kendisine teslim edilir. Daha önceki alışverişleri de geçerli olur. Ancak Kuran, gerekçesi bulunduğu, yaş ne olursa olsun Hacr'ın devam etmesi görüşündeki kimseleri destekler: "Ta ki nikah çağına ulaştığında, şayet onlardan olgunluk görürseniz, mallarını onlara ödeyiniz." Bu ayette onlara, ergenlikten sonra olgunluklarının hissedilmesi durumunda, mallarının verilmesi emredilmiştir. Fasık, olgun (reşid) olamaz. Yirmi beş yaşına ulaştığı halde malını iyi harcamasını bilmeyen kimse, ittifakla olgun değildir. Buna göre, bu yaşa ulaşmadan önce malının teslim edilmemesi gibi, bu yaşa ulaşmış olsa da, olgunlaşmamış kimseye malın teslim edilmemesi icap eder.

(1) Örneğin şahit olacak kimsede, onun adil olması şartı aranır. Bu özelliği olmayanın şahitliği kabul edilmez. (mütercim)

Ergenlik çağına ulaşır ve onda olgunluk gözlemlenirse, ondan Hacr kaldırılır ve erkek olsun kadın olsun, evli olsun, bekar olsun kendisine malı teslim edilir.

İmam Malik'e (ra) göre: Yetim kız ise, evlenmedikçe kendisine malı teslim edilmez. Evlendiğinde malı teslim edilir. Ancak, eşinin izni olmadıkça alışverişler geçerli olmaz. Büyüyüp, iyi harcama yaptığı tecrübe edildiğinde tam tararruf ve harcama hakkına sahip olur.

Bir çocuk olsun bir şekilde ergenliğe ulaşır. Hacr kendisinden kaldırılır, ancak sonra tekrar sefih olursa, bakılır; sefihliği malını israf etmekten kaynaklanıyorsa tekrar hacredilir. Ancak dinini fesatlığından kaynaklanıyorsa bunda şafiilerin iki görüşü vardır: Birincisi: Bu halde ergenliğe ulaştığında hacr yapıldığı gibi, bu durumda da hacr tekrar uygulanır. İkincisi: Hacr tekrar dönmez. Çünkü devamın hükmü başlangıcın hükmünden daha kuvvetlidir. Dolayısıyla başlangıçta uygulanan birçok hüküm, devamda geçerli olmaz.

Ebu Hanife'ye (r.a.) göre: Hür, akıllı ve baliğ kimseye hiçbir şekilde hacr yapılmaz. Ancak hacrın oluşunda sahabenin ittifakı vardır. Nitekim Hişam bir Urve babından şöyle rivayet etmiştir: Abdullah bin Cafer değersiz bir arsayı altmışbin dirheme satın aldı. Bunun üzerine Ali (r.a.): Andolsun ki Osman'a (r.a.) gideceğim ve seni hacr ettireceğim, dedi. Bunun üzerine Abdullah bin Cafer Zübeyr'e (r.a.) giderek durumu haber verdi. (Zübeyr de (r.a.): Ben senin alışında ortağım, dedi. Ali (r.a.) Osman'a (r.a.) gelerek: Bu adama hacr yap, dedi.)¹ Zübeyr (r.a.) ise: Ben onun ortağıyım, dedi. Bunun üzerine Osman (r.a.): Ortağı Zübeyr olan bir kimseye satın almasında nasıl hacr uygulayım? dedi.² İşte bu olay hacrın meşrutiliyetine dair sahabenin ittifak ettiğini gösterir. Üstelik burada Zübeyr hacrı ondan def etmek için çıkış yoluna başvurmuştur. Hacr meşru olmasaydı buna başvurmaya gerek duymaz, bunun gayri meşruluğunu ifade etmek suretiyle karşı çıkardı.

(1) Parantez içi 2. yazma nüshada yoktur.

(2) Bun Şafii Müsned'de: 2/160, 161 (Tertib el-müsned); Beyhaki Sünen'de rivayet etti. El-Elbani ise "el-İrva'da; (5/273) bunun sahih olduğunu belirtti.

Ey veliler topluluğu (büyüyecekler diye onu aceleden) acele davranarak (israfla) haksız yere (yemeyin). "En yekbüru; büyümeleri"deki "en" nasb mahallindedir ve mefuldür. Yani; ergenliğe ulaşırlar ve mallarını teslim

etmeniz gerekir diye, onların büyümelerini ve rüşde (olgunluğa) ulaşmalarını istemeyerek alelacele mallarını harcamayınız. Allah (c.c.) daha sonra onlara, mallarından helal olanını açıklayarak şöyle buyurdu: (Her kim zengin ise iffetli davransın) yani; yetimin malından kaçsın ve az olsun, çok olsun onu saçıp savurmasın. İffet helal olmayandan kaçınmak anlamına gelir. (Her kim de fakir ise) yatimin malına ihtiyacı var ise, aynı zamanda onun malını korumakta ve göz kulak olmakta ise (marufla -iyilikle- yesin).

Bize M. bin el-Hasen el-Mervezi, O'na Ebu Sehl M. bin Ömer es-Siczi, O'na İmam Eu Süleyman el-Hattabi, O'na Ebu Bekir bin Dase et-Temar, O'na Ebu Davud es-Sicistani, O'na Humeyd bin Mesade, Ona Halid bin el- Haris O'na Huseyn el Muallim, Ona Amr bin Şuayb, O'na babası, O'na kendisinin babası şöyle anlattı. Bir adam Resulullah'a (s.a.v.) gelerek:

“Ben fakrim ve hiçbir şeyim yok. Yanımda da bir yetim var” dedi. Rasulullah da (s.a.v.):

“Yetiminin malından israf etmeden, alelacele yeyip bitirme ve zengin olma gayretine girmeden ye.”¹

(1) Bunu Ebu Daud vasiyetler kitabı, yetimin velisini yetimin malından alabileceği babında; 4/151, 152, Nesei Vasiyetler kitabı, yetimin malınan sorumlu olan vasisini ondan alabileceği babında 6/256; İbni mace, vasiyetler kitabı, “her kim de fakir ise marufla yesin” ayeti babında (No: 2718) 2/ 907; Müellif Şerhus Sünne'de; 8/ 305 rivayet etmiştir. İbni Hacer bunun aynı zamanda ibni Huzeyme ibni'l Varud ve ibni Ebi Hatim'in rivayet ettiğini belirtmiş ve isnadı güçlüdür, demiştir. Bks Fethu'l bari 8/ 241.

Yetimin malından yedikten sonra onu tekrar ödemesi gerekip gerekmediği hususunda ihtilaf edilmiştir. Bazıları maddi, durumun düzelip rahatladığında ödemesinin gerektiği görüşündedirler. Onlar göre; “iyilikle yesin” ifadesinden maksat da budur “maruf; iyilik” kelimesi “borç” anlamına gelir. Yani ihtiyaç duyduğunda yetimin malından borçlansın, durumu düzeldiğinde Hattab da (r.a.) şöyle der: Ben Allah'ın (c.c.) malına² yetimin malı gibi davranım: İhtiyaç duymadığımda ondan olmam, ihtiyaç duyduğumda ondan olma ihtiyacı duyduğumda da ondan maruf (borç) olmak üzere alırım, maddi durumum düzeldiğinde onu öderim.”³

(2) Allah'ın (c.c.) malından, İslam devleti hazinesi olan beytül malı kastetmiş olmalı. Allah'u Alem. (mütercim)

(3) Bunu Ebu Yusuf haraç kitabında (s. 39, 127) zikretmiştir. İbni Hacer der ki: Bunu İbni Sad İbni Ebi Şeybe ve Taberi, İsrail ve Süfyan'ın rivayetiyle rivayet etmiştir. Her ikisi de Ebi İshak'tan O'na Harise bin Madrib'ten rivayet etmiştir. Harise bin Madrib şöyle demiştir: Said bin Mansur Ebu Ahves'ten, O Ebu İshak'tan, O da Berra'dan, O'na Ömer'in (r.a.) şöyle söylediğini söylemiştir..... Bkz. el Kafi eş Şaf s. 39.

Şabi der ki; yetimin malından ancak leş yemeye mecbur kaldığı gibi mecbur kaldığı durumda yer.

Bazıları da yetimin malından aldığını ödeme zorunluluğunun olmadığı görüşündedirler.

Sonra bu, marufla yeminin niteliği hususunda ihtilaf edilmiştir: Ata ve İkrime der ki: Parmaklarının ucuyla yer ve israf etmez. Onunla elbiseler almaz. Sadece, açlığını giderecek ve üstünü örtecek kadar harcar.

Hasan-ı Basri ve bazıları şöyle der: O'nun arısının balından hayvanın sütünden yer ve içer. Sonra onu ödemez. Altın ve gümüşü ise hiç alamaz. Alsa da sonra öder.

Kelbi der ki: Maruf hayvana binmek ve hizmetçisini kullanmaktadır. Yetimin malından hiçbir şey yiyemez.

Bize Ebu'l Hasen es Serahsi, O'na Zahir bin Ahmed, O'na Ebu İshak el-Haşimi, O'na Ebu Musab, O'na Malik O'na Yahya bin Said O'na Kasım bin Muhammed şöyle anlattı: İbni Abbas'a (r.a.) birisi gelerek:

“Bir yetimim var. Onun da bir devesi var. O devenin sütünden içeyim mi?” diye sordu. O da şöyle cevap verdi:

“Devesini görüp gözetiyor, pisliğini temizliyor, havuzunu doldurup onu suluyorsan, yavrusuna zarar vermeyecek vesütünün yapısını bozmayacak miktarda ve şekilde sütünden içebilirsin.”¹

(1) Bunu Taberi: (7/ 588) rivayet etti. İbni Hacer bunu Yahya bin Said O da el-Kasım bin Muhammed yoluyla Abdurrezzak'ta nisbet etti ve şöyle dedi. Bunu Taberi kendi tarikiyle (yoluyla, senediyle) Salebi ve Vahidi el-Kasım'dan başka tarikle Begavi İsa Malik'ten, O Yahya bin Said'den O da el-Kasım'dan gelen tarikle rivayet etti. Bu Muvatta'da sabittir. Bkz. El Kafi es şaf s. 39.

Bazıları ise şöyle der: Marufla almak yetimin tüm malından ona bakmasının ve bu işçiliğinin bedelini almasıdır. Bu aldığını da daha sonra ödemez. Bu, Aişe (r.a.) ile bazı ilim ehlinin görüşüdür.

(Onlara mallarını teslim edeceğiniz vakit de, onlara kaşı şahit bulundurunuz.) Bu, nasihat ifade eden bir emirdir, vacipliği ifade eden emir değil. Allah (c.c.) bu ayette, ondan töhmetin kalkması ve olabilecek

düşmanlığın önlenmesi için veliye, yetim ergenliğe ulaştığında malını kendisine teslim ettiğinde şahit bulundurmasını, emir ifade eden bir edayla nasihat etmektedir. (Allah ise hesapçı olarak) hesaba çekici, mükafaat veya cezasını verici ve şahit olarak (yeter.)

Ayet: 7

(Erkekler için anne babanın ve en yakın akrabaların bıraktıklarında bir pay vardır...) Bu ayet Evs bin Sabit el-Ensari hakkında inmiştir. Ölmüş ve ardında ümmü Küççe isimli eşini ve ondan olan üç kızını bırakmıştı. Ölünün amcaoğulları ve vasileri olan Süveyd ve Arfece isminde iki kişi kalkarak onun tüm mallarını aldılar, kadına ve kızlarına hiçbir şey vermediler. Çünkü cahiliyye döneminde ne kadınlara, ne de erkek dahi olsa küçüklere mirasta hiçbir pay verilmezdi. Sadece erkeklere verirler ve:Sadece savaşı ve ganimet getirenlere veririz, derlerdi. Bunun üzerine ümmü Küççe Resulullah'a (s.a.v.) gelerek şöyle dedi:“Ey Resulullah (s.a.v.)! Evs bin Sabit öldü ve sorumluluğuma üç kız çocuğu bıraktı. Ben de onun eşiyim. Ancak onlara harcayabileceğim hiçbir malım yok. Kendisi iyi bir mal bırakmıştı. Fakat o şimdi Süveyd ve Arfece'de. Bana ve kızlarıma hiçbir şey vermediler. Bu çocuklar şimdi benim evimde. Ne yiyor, ne de içiyorlar.” Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.) onları çağırdı. Onlar da:“Ey Resulullah (s.a.v.)! Bu kadının çocuğu ata binemez, bir yük taşıyamaz ve düşmanla kapışamaz” dediler. Bunun üzerine Allah (c.c.) bu ayeti indirdi.

(Erkekler için) yani; ölünün çocuklarından ve akrabalarından erkek olanlar için (ebeveynin ve en yakın akrabaların) mirastan (bıraktıklarından bir nasip) pay (vardır. Kadınlar için de). Onlardan kadın olanları için de (Ebeveynin ve en yakın akrabaların bıraktıklarında bir nasip vardır. O bırakılandan) bırakılan maldan, (az olsun) ondan (çok olsun farz kılınmış bir nasip vardır.) Nasibet” nasip olarak kelimesi cer harfinin harfi üzerine mansup yapılmıştır. Denildi ki:Allah (c.c.) bu ayette bir nasip belirtti ve kadınlara miras hakkını verdi. Ancak bunun miktarını belirtmedi. Resulullah (s.a.v.) Süveyd ve Arfece'ye şöyle haber gönderdi:“Evs bin Sabit'in malından hiçbirini dağıtmayın. Çünkü Allah (c.c.) o malda kızları için bir pay kıldı, ancak onun miktarını açıklamadı. Bu konuda bir ayet inene kadar mala dokunmayın.” Bunun üzerine Allah (c.c.); “Allah çocuklarınız hakkında şöyle emrediliyor” (Nisa: 4/11) ayetini indirdi. Resulullah (s.a.v.) bu defa onlara şöyle haber gönderdi: Ümmü Küççe'ye malın sekizde birini, kızların her birine üçte birini verin. Geriye kalanı ise sizin.1

(1) Bunu Taberi rivayet etti; (7/598), ibni Hacer ümmü Küççe'nin hayat tercemesinde; (8/284) zikretti ve şöyle dedi:Bunu ebu Nuaym ve Ebu Musa bu yolla rivayet etti. Sonra; Süfyan'dan, O Abdullah bin M. bin Ukayl, O da Cabir'den gelen yolla rivayet etti ve şöyle dedi:.... ibni Hacer devamla şöyle dedi:Bunu Süfyan'dan rivayet eden İbrahim bin Herase'dir. O ise zayıftır. Nitekim, Bişr bin el-Mufaddal o yolla değil, Abdullah bin M., O da Cabir'den gelen yolla rivayet etmiştir. Bunu ayrıca Ebu Davud kendi yoluyla rivayet etmiştir.

İbni Hacer el-Kafi eş-Şaf'da da şöyle der; (s. 39). Bunu Salebi, sonra Begavi senetsiz olarak zikretmiştir. Vahidi ise şöyle demiştir:Müfessirler şöyle dediler: Ayrıca bkz.:Esbab en-Nüzul, el-Vahidi; s. 137,138; ed-Dürrül-Mensur; 2/438,439.

Ayet: 8

(Dağıtılmada) mirasın taksim edilip dağıtılmasında (akrabalar) yani; miras hakkı bulunmayan uzak akrabalar (yetimler ve yoksullar hazır bulunurlarsa, onları o maldan rızıklandırınız) malı taksim etmeden önce onlara birer küçük hediyeler, basit eşyalar dağıtın. (ve onlara güzel sözler söyleyiniz.)

Bu ayetin hükmü konusunda alimlerin farklı görüşleri vardır:Bazıları bu ayetin mensuh olduğunu söylemiştir. Said bin el-Müseyyib ve Dahhak der ki: Bu, mirası açıklayan ayetten önce indi. Daha sonra miras ayeti inince, miras hakkı olanlara kılındı. Dolayısıyla bu ayet nesholundu.

Diğerleri ise, bu muhkemdir, demişlerdir. Bu, ibni Abbas (r.a.), Şabi, Nehai ve Zühri'nin görüşüdür. Mücahid der ki:Uzak akrabalara hediye ayırma, miras sahiplerinin gönülleri bundan hoşnut olması durumunda vaciptir.2

(2) Bu görüşlerin detayı için bkz.:Tefsir et-Taberi: 8/7 vd.

Hasan Basri der ki: Kutuların kapları eski elbise ve eşyaları taksim edilmesinden utanılan şeyleri veriyorlardı.

Varislerden bazıları çocuk olması durumunda, uzak akrabaları vs. verilen bu malın, onlar adına verilip verilmeyeceyi hususunda ihtilaf edilmiştir: İbni Abbas (r.a.) ve diğerleri şöyle demiştir: Varisler büyükse bunu istedikleri gibi verirler. Ancak küçüklerse, veliler vasiler özür dileyerek şöyle derler: (Ben bu mala müdahale edemem. O ancak küçüklerindir. Ondaki benim bir payım olsaydı size verirdim. Onda büyüdüğünde de sizin bu hakkınızı bilecek ve uygun olanı vereceklerdir.) İşte ayetteki “güzel söz” budur.

Diğerleri ise şöyle derler: Bu, küçükleri ve büyüklerin mallarından, uzak akrabalar vs. için ayrılmış vacip bir haktır. Varisler büyükse bunu bizzat kendileri yaparlar, küçüklerse bu görevi velileri üstlenir. M. bin Sirin der ki: Ubeyde es-Selmani yetimlerin mallarını taksim ederken, bu mallar arasında bulunan bir koyunu kestirdi ve bu ayette bildirilen kimselere dağıttı ve: Bu ayet olmasaydı böyle bir ziyaret benden olacaktı, dedi.

Katade, Yahya bin Yamer'in şöyle söylediğini aktarır: Şu üç ayeti, muhkem ve Medine'de inmiş olmasına rağmen, insanlar terketmiştir: Bu ayet, izin isteme ayeti: "Ey iman edenler! Sağ elinizin sahip olduğu (köle ve cariye) ve ergenliğe ulaşmamış küçükleriniz, (yanınıza girerken) şu üç vakitte izin istesinler..." (Nur: 58) Bir de: "Ey insanlar! Şüphesiz biz sizi bir erkek bir dişiden yarattık ve tanışasınız diye sizi halklara ve kabilelere böldük..."

(Hucurat: 13)

Bazıları da ayetteki bu emrin, vaciplik ve zorunluluk değil sünnetlik ve müstehaplık ifade ettiği görüşündedirler. Bu da, görüşlerin en isabetli olanıdır.

(Ardlarından zayıf bir nesil) küçük çocuklar (bıraktıklarında onların) fakirliklerinden (korkanlar -yanlarındaki yetimler hakkında da- Allah'tan (c.c.) korksunlar). Bu ayet şu kimse hakkındadır. Ölmüştür ve etrafındakiler O'na şöyle derler: Kendi nefesine bak. Varislerinin çocukları sana hiçbir fayda vermezler. Kendin için iyiliklerde bulun. Köle azad et, sadaka ver, filana ve filana şunu şunu ver. Böylece hiçbir malını bırakmazlar. Allah (c.c.) onları böylesi tavsiyeler yapmaktan nehyetti ve çocuğuna bakması, malının üçte birinden fazlasını bu şekilde dağıtmamasını ve varislerine zarar vermemesini öğütlemelerini emretti. Çünkü bu kimseler ölüm yatağında olsalardı, etrafındakilerin ona, malını çocuklarına saklaması, zayıf ve muhtaç halde iken onları zor durumda bırakmamasını öğütlemelerini isterdi.

Kelbi der ki: Bu hitap yetimlerin velilerine yöneliktir. Şöyle denilmektedir: Evinde bir yetimin bulunduğu kimse, ona iyilik yapsın ve evlatları aynı durumda olduğu taktirde, onlara nasıl davranılmasını arzularsa, o yetimlere de kendisi öyle davransın.

(Allah'tan korksunlar ve doğru olanı) adaleti (söylesinler). "Sedid" kelimesi adalet ve doğru söz anlamına gelir. Doğru söz ise, malının üçte birinden azını sadaka vermesi, kalanını çocuğuna bırakmasını söylemesidir.

Ayet: 10

(Şüphesiz ki yetimlerin mallarını haksız yere yiyenler...) Mukatil bin Hayyan der ki: Bu ayet Gatfan kabilesinden, kardeşinin yetim oğlunun velisi olup, malını yiyen Mersed bin Zeyd hakkında inmiştir.1 (Şüphesiz ki yetimlerin mallarını zulümle) haram olarak, haksız yere (yiyenler, karınlarında sadece ateş yemiş olurlar.)Zulümle yemenin akibeti haber verilmiştir. Yani onun akibeti böyle olur. (Ve yakında ateşe gireceklerdir.)Çoğunluk “seyeslevne; girecekler” şeklinde okumuşlardır. Arapçada; “sala ennare, yeslaha, sılan” denilir. Allah (c.c.) da: “Ancak ateşe girecek kimse başka” (Saffat: 163) buyurur. Bu kelimeyi ibni Amir ve Ebu Bekir; “yuslavne; sokulacaklar” şeklinde okumuştur. Yani, ateşe sokulup yakılacaklar. Bunun benzeri de şu ayetlerde ki ifadelerdir:

“Yakında onu ateşe sokacağız.” (Nisa: 4/30)

“Onu yakında Cehennem’e sokacağım.”

(Müddessir: 74/26)

Bir hadiste Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:İsra gecesinde bir topluluk gördüm. Devenin dudakları gibi dudakları vardı.

(1)Bunu el-Vahidi Esbab en-Nüzul’da isnadsız olarak zikretmiştir. (s. 137) Ayrıca bkz.:Tefsir el-Kurtubi: 5/53.

Üst dudağı burun deliğine, alt dudağı ise karnına geçirilmişti. Cehennem zebanileri, Cehennem kuru ve kayasını lokma lokma ağzına veriyorlardı.

“Bunlar kim ey Cebrail?” diye sordum:

“Yetimlerin mallarını zulümle yiyenlerdir” dedi.1

(1)Bunu Taberi daha uzun olarak zikretmiştir: (8/27). Beyhaki Delail en-Nübüvve’de rivayet etmiş, ibni Kesir ise İsra suresinin başında; (3/12) zikretmiştir. Suyuti de bunu ibini Ebi Hatim’e nisbet etmiştir. Bkz.:ed-Dürrül-Mensur. Ancak senedinde Ebu Harun el-Abdi (ismi Imara bin Cüveyn’dir, fakat künyesiyle meşhurdur) vardır. O ise metruktur. Hatta bazıları onun yalancı olduğunu söylemişlerdir. Kendisi dördüncü tabakadan şiidir. Bkz.:et-Takrib; 2/49. Bunu ayrıca ibni Hişam Siyer’inde; (1/250, er-Ravdul Enf ile baskısı) zikretmiştir.

Ayet: 11

(Allah evlatlarınız hakkında size şöyle buyuruyor: Erkeğe kızın payının iki katı vardır...)Bil ki:Cahiliyye döneminde miras erkeklere ve güçlülere veriliyordu. Dolayısıyla kadınlara ve çocuklara mirastan hiçbir pa y verilmiyordu. Allah (c.c.); “erkeğe kızın payının iki katı vardır” emriyle bunu kaldırmıştır. Yine cahiliyye döneminde ve İslam’ın ilk döneminde kendileriyle ahit ve anlaşma yapılanlara da mirastan bir pay veriliyordu. Nitekim Allah (c.c.):“(Ahd ile) yeminleriniz bağladığı kimselere de

hisselerini verin.”(Nisa: 4/33) buyurmuştur. Sonra miras hicrete bağlandı. Allah (c.c.):

“İman eden ancak hicret etmeyenler, onların velayetinden size, hicret etmedikleri sürece hiçbir nasip yoktur.” (Enfal: 72)

Bütün bu ayetler neshedildi ve miras şu üç şeye bağlandı: Soy, nikah ve dostluk. Soydan maksat, akrabaların birbirlerine varis oluşlarıdır. Çünkü Allah (c.c.):“Akrabalar, Allah’ın kitabında birbirlerine başkalarından daha layıktırlar”(Ahzab: 33/6) buyurmaktadır. Nikahtan maksat, eşlerin birbirine varis olmalarıdır. Dostluktan (velayet) ise, azad eden kimsenin azad ettiği kölesine varis olması kastedilmektedir. Allah’ın (c.c.) yardımıyla, akrabalarından varis olanları ve bunun niteliğini kısaca anlatalım:

Bir kimse öldüğünde; malı önce, cenaze masraflarına harcanır. Sonra borçlarına daha sonra da vasiyetlerine ödenir. Bundan artan da varisler arasında taksim edilir. Varisler ise üç kısımdır:Bazıları; “farz” (payları belli olan ve ilk önce dağıtılan pay) yoluyla, bazıları; “tasip” (farzdan artan maldan paylaşırma) yoluyla, diğer bazıları ise her iki yolla varis olur. Nikah bağı nedeniyle varis olanlardan bazıları, kız çocukları, kızkardeşler, anneler, nineler ve annenin evlatlarında olduğu gibi sadece tasip yoluyla miras alırlar. Akrabalık nedeniyle varis olanlardan bazıları, kız çocukları, kızkardeşler, anneler, nineler ve annenin evlatlarında olduğu gibi sadece tasip yoluyla miras alırlarken; diğer bazıları da babada olduğu gibi her iki yolla miras alırlar. Çünkü baba, ölenin hiçbir çocuğu olmaması durumunda tasip yoluyla miras alırken, onun bir kızı olması durumunda farz yoluyla üçte bir alır, kız çocuğunun payını almasından sonra, tasip yoluyla geri kalanın tümünü alır. Dede de böyledir. Tasip sahipleri, tek olmaları durumundda malın tümünü, ayrıca farz sahiplerinden artanı alırlar.

Varislerin tümü onyedidir. On tanesi erkeklerden, yedisi ise kadınlardandır. Erkekler şunlardır:oğul, oğulun oğlu (onun oğlu... ne kadar aşağı giderse gitsin), baba, babanın babası (onun da babası... ne kadar yukarı çıkarsa çıksın), sadece babadan veya sadece anneden, ya da hem anne hem babadan kardeş, baba ve anneleri bir erkek kardeşin veya baba bir erkek kardeşin oğlu (ve ne kadar inerse insin bunların oğulları, oğullarının oğulları....), baba ve anne bir amca, baba bir amca, bunların oğulları ve ne kadar inerse insin bunların alt soyları (oğullarının oğulları, onların oğulları....), koca, azat edilenin efendisi. Kadınlar ise

şunlardır:Kız çocuğu, oğulunun kızı, (ve ne kadar aşağı inerse insin oğlan torunun, onun torunun vs. kızları), anne babanın annesi, annenin annesi, baba ve anne bir veya baba bir ya da anne bir kızkardeş, erkeğin karısı ve köleyi azat eden kadın.

Bunlardan altısı, başkası nedeniyle engellenmeye uğramaz. Onlar; ebeveyn, erkek ve kız çocukları ve eşler. Çünkü onlar ölünün en yakınlarıdır ve aralarında başkası yoktur.

Mirastan mahrum olmaya neden olan etkenler şu dört şeydir:Din farklılığı, kölelik, öldürme ve ölümdaki meçhullük.

Din farklılığından, kafirin müslümana, müslümanın da kafire mirasçı olmamasını kastediyoruz. Nitekim bize Abdulvehhab bin M. el-Kesei el-Hatib, O'na Abdulaziz bin Ahmed el-Hılal, O'na Ebu'l-Abbas el-Esamm, O'na er-Rebi, O'na Şafii, O'na ibni Uyeyne, O'na Zühri, O'na Ali bin Hüseyin, O'na Amr bin Osman, O'na Üsame bin Zeydi şöyle anlattı:Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:“Müslüman kafire, kafir de müslümana varis olmaz.”¹

(1) Bunu Buhari Feraiz kitabı, müslüman kafire, kafir de müslümana varis olmaz babında; 12/50; Müslim Feraiz kitabında; (no; 1614) 3/1233; Müellif de Şerhus-Sünne'de; (8/368) zikretti.

Kafirler ise, farklı dinden olsalarda birbirlerine varis olabilirler. Çünkü küfür tek millettir. Allah (c.c.): “Kafirler birbirlerinin dostlarıdır”(Enfal: 73) buyurur.

Ancak bazıları, kafirlerden farklı dinlere mensup olanlar arasında mirasın olmayacağı, dolayısıyla yahudinin hristiyana, hristiyanın da mecusiye varis olamayacağı görüşündedirler. Bu Zühri, Evzai, Ahmed bin Hanbel ve İshak'ın görüşüdür. Delilleri Resulullah'ın (s.a.v.): “Farklı iki din ehli arasında miras gerçekleşmez”¹ hadisidir. Ancak diğerleri bunu “islam ile küfür arasında” şeklinde tevil etmişlerdir. Çünkü küfür tek millettir. Bunların birbirlerine varis olmaları, farklı dinden olanların birbirlerine varis olmaları anlamına gelmez.

(1) Bunu Ebu Davud Feraiz kitabı, müslüman kafire varis olur mu? babında; (4/181); Tirmizi Feraiz'de, müslümanla kafir arasındaki mirasçılığın iptali babında; (6/289) rivayet etti ve: Bu, garip bir hadistir. Cabir'in hadisinden sadece ibni Ebi Leyla yoluyla gelen hadisi biliyoruz, dedi. Bunu ayrıca ibni Mace Feraiz'de, müslümanın müşrikten miras alması babında; (no: 2731) 2/911; Darekutni Feraizde, (4/75); Darimi Feraiz'de, müslümanın müşriğe varis olması babında; (2/369,370) rivayet etti. Ömer'den (r.a.) rivayet ettiği bu hadisin bir lafzı:“İki dinin

mensupları birbirlerine varis olmazlar” şeklinde iken, diğer lafzı:“Farklı iki din birbirlerine” O’nun bu görüşüne muvafakat etmiştir; (2/240). Bunu ibni Hacer Telhis el-Habir’de; (3/84), ayrıca Nesei ve ibni’s-Seken’e nisbet Feraiz babında Üsame’den, Amr bin Şuayb, O babasından, O da kendi babasından, ayrıca Ömer bin Hattab’tan rivayet etmiş; 1/65;66); Ahmed bin Hanbel Müsned’de; (2/195) Amr bin Şuayb’tan, O babasından, O babasından. O da kendi babasından naklen rivayet etmiş; Müellif ise Şerhus Sünne’de; (8/365) zikretmiştir

Köle, hiç kimseye varis olamadığı gibi, hiçkimse de ona varis olamaz. Çünkü onun malı yoktur, her şeyi efendisininindir. Bu konuda halis köle, müdebber (efendisi öldüğünde azat olacak köle), mükatep (efendisine belli bir miktar mal ödemek suretiyle azat olmayarak kazanacak köle) ve ümmü velet (efendisinden çocuk doğuran ve efendinin ölmesiyle birlikte hür olacak cariye) aynıdır.

Kasten olsun, hatayla olsun varis olacağı kimseyi öldürmek de varisliği engelleyen etkenlerdendir. Nitekim Ebu Hureyre’nin (r.a.) rivayet ettiği bir hadiste Resulullah (s.a.v.) : Katil mirasçı olamaz”1 buyumuştur.

Ölümdeki meçhullükten kastımız ise şudur: Birbirlerine varis olacak konumda olan iki kimsenin bir suda boğulması, üzerlerine bir yapının yıkılmasıyla birlikte ölmeleri, dolayısıyla hangisinin önce öldüğünün bilinmemesi durumudur. Bu durumda hiçbirisi diğerine varis olmaz. Aksine malları, ölümlerinden sonra hayatta oldukları kesin olan varislerine kalır.

Feraiz (miras) babında paylar altı çeşittir: Yarım, dörtte bir, üçte iki, üçte bir ve altıda bir.

Yarım, şu üç kişinin payıdır: Çocuk olmaması durumunda kocanın; erkek tarafından bir çocuğun olmaması durumunda kocanın; erkek tarafından bir çocuğun olmaması durumunda, erkeğin kız çocuğunun veya oğlunun kız çocuğunun; anne baba bir çocuk olmaması durumunda, anne baba bir veya baba bir olan tek bir kızkardeşin.

Dörtte bir; ölünün bir çocuğu olması durumunda kocanın, ölünün (kocanın) hiçbir çocuğu olmaması durumunda karının payıdır.

Sekizde bir; ölünün (kocanın) bir çocuğu olması durumunda karının payıdır.

Üçte iki; babanın iki veya daha çok kızlarının, babanın çocuğunun olmaması durumunda oğlunun iki veya daha fazla sayıdaki bacıların payıdır.

Üçte bir de şu üç kimsenin payıdır: Ölünün hiçbir çocuğu olmaması veya kızkardeşlerinden veya erkek kardeşlerinden iki kişinin bulunmaması durumunda annenin payıdır. Ancak şu iki durum da mütesnadır: Birincisinde; ölen kadının bir kocası ve ebeveyni vardır. İkincisinde ise; ölen erkeğin bir karısı ve ebeveyni vardır. Bu durumda anneye, kocanın veya karının payından geriye kalanın üçte biri verilir. Erkek olsun kız olsun annenin evlatlarından iki veya daha çok sayıda kimse de üçte bir pay alır. Üçte bir pay alanlardan üçüncüsü de, meselede farz sahibi hiçkimse bulunmaması, kardeşlerle birlikte pay alması ve ölünün kardeşleriyle paylaşmaktan daha hayırlı olması durumundaki dededir.

Altıda bir ise şu yedi kişinin payıdır: Ölü kadının bir çocuğu olması durumunda kocanın, ölünün bir çocuğu veya kızkardeş ve erkek kardeşlerinden iki kişinin olması durumunda annenin, ölünün bir çocuğu olması veya kız ve erkek kardeşlerle birlikte bir “farz” sahibinin olması ve de altıda birini kardeşlerle paylaşmaktan daha karlı olması durumunda dedenin, nenenin ve nenelerin (yani nenenin annesi, onun anesi...); erkek olsun kız olsun, annenin çocuklarından bir tanesinin; ölünün soydan bir kızı olması (oğlunun kızıyla birlikte) üçte ikiye tamamlama meselesi ortaya çıktığında oğlunu kızının; ölünün anne baba bir olan bir kızkardeşi olduğunda, babadan kızkardeşleriyle birlikte toplamının üçte ikiye tamamlanması meselesinde, onun babadan kızkardeşlerinin payıdır. Bize Abdulvahid el-Melihi, O’na Ahmed bin Abdullah en-Nuaymi, O’na M. bin Yusuf, O’na M. bin İsmail, O’na Müslim bin İbrahim, O’na Vüheyb, O’na ibni Tavus O’na Tavus, O’na da ibni Abbas (r.a.) şöyle aktardı: Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Farzları (belirlenmiş payları) sahiplerine verin. Artan da en yakın erkek akrabadır.”¹

(1) Bunu Buhari Feraiz’de, çocuğun, baabasından ve annesinden varis oluşu babında: 1/11; Müslim Feraiz’de, Farzları sahiplerine verin babında; (no: 1615) 3/1233; Müellif de Şerhus-Sünne’de; (8/326) zikretmiştir.

Bu hadiste, bazı varislerin diğerlerin örttüğüne ve engellediğine (hacb) dair delil vardır hacb ise iki çeşittir: Birincisi eksiltme hacbı, diğeri tamamen mahrum etme hacbıdır.

Eksiltme hacbına gelince; örneğin, çocuk ve oğulun çocuğu, kocanın yarı payını dörtte bire, karının dörtte bir payını sekizde bire, annenin payını da üçte birden altıda bire düşürür. Yine, iki veya daha fazla kardeşler, annenin üçte bir payını altıda bire düşürürler.

Mahrum etme hacbı ise; örneğin, anne, neneleri mirastan mahrum eder. Ölünün annesinin evlatları -ki onlar anne bir erkek ve kız kardeşleridirler- şu dört kimseden birinin bulunmasıyla mirastan mahrum eder. Ölünün annesinin evlatları -ki onlar anne bir erkek ve kızkardeşleridirler- şu dört kimseden birinin bulunmasıyla mirastan düşerler. Baba, oğul ve ne kadar alçalırsa alçalsın onun oğulları. Zeyd bin Sabit'in görüşüne göre bunlar dede sebebiyle düşmezler. Bu aynı zamanda Ömer, Osman, Ali, ibni Mesud (r.a.)'ın görüşüdür. Malik, Şafii, Evzai ve Ahmed bin Hanbel de (ra. aleyhim) bu görüştedir.

Soy itibariyle en yakın akrabalar, soy itibariyle daha uzak olan akrabaları mirastan düşürür. En yakınları; oğul sonra oğulun oğlu (sonra onun oğlu vs. ne kadar inerse insin). Sonra baba, sonra babadan dede (sonra ne kadar çıkarsa çıksın dedeler)dir. Dedeyle birlikte anne baba bir veya baba bir kız veya erkek kardeşlerden biri bulunursa ikisi mirasta ortak olurlar. Dede yok ise önce anne baba bir kardeşe, sonra baba bir kardeşe, sonra kardeşlerin oğullarına verilir. Bunlardan, ister anne baba bir olsun en yakını öne geçirilir. İkisi de aynı derecede olurlarsa anne baba bir olan öne geçirilir. Sonra anne baba bir amcaya, sonra baba bir amcaya daha sonra da kardeşlerin oğullarındaki şekliyle onların oğullarına sonra babanın amcasına sonra dedenin amcasına mirastan verilir.

Baba tarafından soydan hiçkimse bulunmaz, ancak o kimseden azatlık alacağı olan birisi olur ise, miras onu azat edene kalır. Kendesi hayatta değilse, onun soyundakilere geçer.

Erkeklerden şu dört kişi kadınların “asabe” yoluyla miras almalarına neden olur. Onlar oğul, oğulun oğlu, anne baba bir kardeş ve baba bir kardeş. Hatta birisi ölse ve ardında bir oğul ile bir kız veya bir kardeşe anne baba bir veya baba bir kızkardeş bırakırsa, malı aralarında da, “erkeğe kadının iki katı pay” kaidesince bölüşürler. Kıza ve kızkardeşe, “farz” payı şeklinde dağıtılmaz.

Yine oğulun oğlu aynı derecedeki kızları, üçte iki paydan birşey almazsa kendinden yüksek derecedeki kızları “esabe” ederler. Hatta; biri ölse ve ardında iki kız çocuğu ve oğlunun kızını bıraksa, iki kıza üçte ikisi düşerken oğlunun kızına hiçbir şey düşmez. Ancak onun derecesinde oğulun oğlu veya ondan daha altta oğulun oğlunun oğlu varsa, artanı oralarında “erkeğe kızın iki katı” kaidesince bölüşürler.

Anne baba bir veya baba bir kız kardeş, kız çocuğu ile birlikte “asabe” olurlar. Hatta biri ölse ve ardında bir kızkardeş ve bir kızkardeş bıraksa, bunun yarısı kız çocuğuna, geri kalanı da kızkardeşe kalır. İki kız çocuğu

ve bir kızkardeş bıraksa, iki kızçocuğuna üçte iki, kalanı ise kızkardeşe kalır.

Bunun delili şu hadistir: Bize Abdulvahid el-Melihi, O'na Ahmed bin Abdullah en-Nuaymi, O'na M. bin Yusuf, O'na M. bin İsmail, O'na Adem, O'na Şube, O'na Ebu Kays, O'na Hüzeyl bin Şurahbil şöyle anlattı:Ebu Musa'ya bir kız çocuğu, bir kızkardeş ve bir oğulun kızının mirası soruldu. O da:"Kız çocuğuna yarım, kızkardeşe yarımındır. İbni Mesud'u (r.a.) getirin, aynısını söyleyecektir", dedi. Bu, ibni Mesud'a (r.a.) haber verildiğinde şöyle dedi:"O zaman ben yanlış yoldayım, doğruyu bulanlardan değilim. Resulullah'ın (s.a.v.) hükmettiği gibi hükmediyorum:"Kız çocuğuna yarım, oğulun kızına üçte ikiye tamamlamak için altıda bir, geriye kalan da kız kardeşindir. Bunun üzerine Ebu Musa'ya giderek ibni Mesud'un (r.a.) söylediğini aktardık. O da:"Aranızda bu alim bulunduğu sürece bana birşey sormayınız, dedi.1

(1)Bunu Buhari Feraiz kitabı, kızla birlikte oğulun kızının mirası babında: 12/17; Müellif Şerhus-Sünne'de: 8/333 zikretti.

Ayetin tefsirinne tekrar dönelim:Bu ayetin nüzul sebebinde ihtilaf edilmiştir:Bize Abdulvahid el-Melihi, O'na Ahmed bin Abdullah en-Nuaymi, O'na M. bin Yusuf, O'na M. bin İsmail, O'na Ebu'l-Velid, O'na Şube, O'na M. bin el-Münkedir, O'na Cabir (r.a.) şöyle anlattı:"Ben, aklım başımda olmayacak derecede hasta iken, Resulullah (s.a.v.) ziyaretime geldi. Abdest aldı ve üzerime abdest suyundan damlattı. Bunun üzerine kendime geldim ve: Bana sadece Kelale miras oluyor. O durumda miras kime kalır? dedim. Bunun üzerine miras ayeti indi."2

(2)Bunu Buhari; Tefsir'de, Nisa suresi Tefsirinde, "Allah evlatlarınız hakkında şöyle emreder" ayeti babında: 8/243 ; Müslim Feraiz'de, Kelale'nin mirası babında; (no: 1616) 3/1234 rivayet etti.

Mukatil ve Kelbi şöyle der:Evs bin Sabit'in eşi Ümmü Küççe ve kızçocukları hakkında inmiştir.3

(3) Bkz.:Esbab en-Nüzul, el-Vahidi: s. 137,138.

Ata ise şöyle der:Sad bin Rebi en- Nakib Uhud savaşında şehit düştü ve ardında bir eş, iki kızçocuğu ve bir erkek kardeş bıraktı. Malının tümünü erkek kardeşinin alması üzerine, Sad'ın iki kızını yanına alarak Resulullah'a (s.a.v.) vardı ve (şöyle dedi:Ey Resulullah (s.a.v.)!Şu ikisi, Uhud savaşında şehit düşen Sad'ın kızıdır.)4 Amcaları mallarını aldı. Onlarsa malları olmadıkça evlenemiyorlar. Resulullah da (s.a.v.):"Evine dön umulur ki Allah (c.c.) bu konudaki hükmünü açıklar" dedi. Bunun

üzerine bu ayet indi. Resulullah (s.a.v.) da amcalarını çağırđı ve:Sad'ın iki kızına malın üçte ikisini annelerine sekizde birini ver. Geriye kalan da senin olsun”buyurdu.¹ Bu, İslam'da ilk miras paylaşırması oldu.

(Allah evlatlarınız hakkında şöyle tavsiye eder), yani emreder, farz kılar. “Evlatlarınız hakkında” yani; öldüğünüzde evlatlarınızın durumu konusunda (Erkeğe kızın payının iki katı vardır.)(Şayet onlar) yani; geride bırakılan evlatlar (ikiden fazla kadından ibaret olurlarsa) yani iki ve ikiden fazla kız çocuğu olurlarsa. “Fevk; fazla, üzerinde kelimesi “Boyunlarının üzerine vurun” (Enfal: 12) ayetinde olduğu gibi anlam katmayan fazla bir kelimedir. (Onlara, terkettiğinin üçte ikisi vardır.) (Şayet o) yani; kız çocuğu (bir tane olursa). Çoğunluk; “vahide; bir tane” kelimesini “vahideten” şeklinde, “kane'nin haberi olmak üzere mansup olarak okumuşlardır. Medine'liler ise bunu; “vahidetün” şeklinde merfu olarak okumuşlardır. Medine'liler ise bunu; ‘vahidetün” şeklinde merfu olarak okumuşlardır. Bu durumda, “kane” “Vakaa; vuku buldu” anlamında tam bir fiildir, habere ihtiyaç duyan “kane” türünden değildir. (Ona yarım pay vardır. Ölenin bir çocuğu var ise baba ve annenin her birine altıda bir pay vardır.) Yani, ölenin çocuğu veya oğlunun çocuğu olması durumunda anne ve babanın herbirine altıda bir pay düşer. Baba “farz” sahibi olur. (Şayet onun hiçbir çocuğu olmaz da ebeveyni ona varis olurlarsa annesine üçte bir pay düşer.)

(4) Bu kısım 1. yazma nüshada yoktur.

(1) Hadisi Ebu Davud Feraiz'de, soy hakkında gelen hadisler babında: 4/166,167; Tirmizi Feraiz'de, kız çocuklarının mirası hakkındaki hadisler babında: (6/267, 268) rivayet etti ve:Bu hasen, sahih bir hadistir dedi. İbni Mace Feraiz'de, Baba tarafından soyun mirası babında; (no: 2720) 2/908; Hakim Müstedrek'te; (4/334)Buhari ve Müslim'in şartlarına uygun derecede sahih olduğunu zikrederek rivayet etmiş ve bu görüşünü Zehebi desteklemiştir. Vahidi ise Esbab en-Nüzul'da; (s. 139) kendi senediyle Cabir'den (r.a.) rivayet etmiştir.

Hamza ve Kesei: “Feliümmihi; annesi için” kelimesini “felimmihi” olarak okumuşlardır. Çünkü kesreden sonra damme dile ağır gelir. Diğerleri ise bunu asıl kaide üzerine; “feliümmihi” olarak okumuşlardır. (Şayet onun kardeşleri varsa) iki veya ikiden çok, erkek veya kız. (Annesine altıda bir pay vardır.) Anne ile birlikte bir baba var ise geri kalanın hepsi babanın olur. Baba varken kardeşlere miras kalmaz. Ancak kardeşler annenin üçte bir payını altıda bir düşürürler.

İbni Abbas (r.a.) der ki: Kardeşler, üç kişi olmadıkça, annenin payını üçte birden altıda bire düşürmezler. Bu, sadece onun görüşüdür. O der ki: Çünkü Allah (c.c.): “Şayet onun kardeşleri olursa annesine altıda bir düşer” buyurur. İki kişiye “ihve; kardeşler” denilmez. Ancak ona şöyle cevap veririz: Çoğul bir kelime bazen “tesniye; iki tane” için de kullanılır. Çünkü “cem; çoğul” bir şeyi bir şeye eklemek anlamına gelir. Bu anlam iki tanede de vardır. Nitekim Allah (c.c.): “İkinizin kalpleri gerçekten haktan sapmıştı” (Tahrim: 66/4) buyurur kalp kelimesi burada “kulub; kalpler” şeklinde çoğul olarak kullanılmışken, ona izafe edilen zamir “tesniye” olarak “kuma” şeklinde kullanılmış ve “kulubukuma; ikinizin kalpleri denilmiştir. Normali ise; “Kalba küma; ikinizin iki kalbi” şeklinde olması gerekirdi. Ancak söylediğimiz gibi bazen tesniye yerine cem (çoğul) kullanılır.

(-Bu hükümler- ölenin vasiyet yaptığı vasiyetten ve borçtan sonradır.) İbni Kesir, İbni Amir ve Ebu Bekir “vasiyet yapma” fiilini “yusa; vasiyet yapıldığı” şeklinde bina-i meçhul olarak okumuşlardır. Bundan sonraki ayette geçen bu fiili de aynı şekilde okumuşlar, hatta Hafs bu ikinciye onlar gibi okumuştur. Diğerleri ise -tercüme ettiğimiz gibi- “yusi; vasiyet yaptığı” şeklinde bina-i malum olarak okumuşlardır. Çünkü “ölü” daha önce zikredilmiştir. Bu durumda bu fiilin faili vardır, o da “ölü”dür. Bu kıraatı, bir sonraki ayette geçen; “yusine; karılar vasiyet yapıyor” ve “usune; siz vasiyet yapıyorsunuz” fiillerinin bina-i malum sığasıyla okunmuş olmasıdır.

Ali b. Ebi Talib (r.a.) der ki: “Siz vasiyeti borçtan önce okuyorsunuz. Resulullah (s.a.v.) ise vasiyetten önce borçla başlamıştı.”¹ Vasiyetin uygulanmasından önce borçların dağıtılması hususunda icma vardır. Ayette ifade edilen vasiyet ve borç, ikisi arasında tertibe rivayeti değil, mutlak anlamda ikisinin bulunmasını ifade etmektedir. Yani; miras dağıtılmadan önce bu ikisi yapılsın; varsa vasiyet, yine var ise borç. Miras dağıtımı ise, her ikisinden sonradır.

(Babalarınız ve oğullarınız) yani size varis olan babalarınız ve oğullarınız (onlardan hangisinin size, fayda yönüyle daha yakın olduğunu bilemezsiniz) yani; din ve dünya hususunda onlardan hangisinin size daha faydalı olduğunu bilemezsiniz. Sizden bazıları da oğulunu daha faydalı sanarken, babası daha faydalı çıkar. Size daha faydalı olanı sadece ben bilirim.

(1) Bunu; Tirmizi Vasiyetlerde, vasiyetten önce borçla başlanacağı hakkında hadisler babında: (6/314,315); ibni Mace vasiyetlerde, borç

vasiyetten öncedir babında (no: 1715) 2/906; ebu Davud et-Teyalisi Müsned’de (s. 25); Ahmed Müsned’de:(1/131) Ali’den (r.a.); Hakim Müstedrek’te: 4/336; Beyhaki Sünen’de; (6/267) rivayet etti. Ancak senedinde el-Haris el-Aver vardır. O ise zayıftır. El-Haris bin Ebi Üsame Müsned’de ibni Ömer’in şöyle söylediğini zikretmiştir:Resulullah (s.a.v.) vasiyetten önce borçla ve hiçbir varise vasiyetten birşey dağıtılmamasıyla hükmetti. Nasbur-Raye:4/405.

İbni Kesir der ki:(1/460); “Bunu Ahmed, Tirmizi, ibni Mace ve tefsirciler ibni İshak’tan, O el-Haris bin Abdullah el-Aver, O da Ali’den (r.a.) gelen senet zinciriyle rivayet ettiler. Tirmizi bu hadis hakkında: Sadece el-Haris’in rivayetini biliyoruz. Onun hakkında ise bazı ilim ehli olumsuz konuşulmuştur. Derim ki: (Söyleyen ibni Kesir); Ancak, Feraiz ilmini ezberlemiş ve onunla, matematikle çok ilgilenen biri idi. En doğrusunu Allah bilir.

İbin Hacer Telhis el-Habir’de; (3/95) der ki: “el-Haris hadiste zayıf olsada, rivayet ettiği hadisin içerdiği hüküm konusunda alimler ittifak etmişlerdir.” El-Bani el-İrva kitabında bu hadisin hasen olduğunu söylemiştir: (6/107). Ayrıca bkz.:Tefsir et-Taberi, Şeyh Şakir’in dipnotlarıyla birlikte baskısı: (8/46,47).

Hakkınızdaki hükümleri, size faydalı olacak şekilde koydum. Öyleyse onlara uyun. İbni Abbas (r.a.) der ki:Babalarınızdan ve oğullarınızdan Alllah’a (c.c.) en itaatkar olanları, kıyamet günü en yüksek dereceli kimseler olacaklardır. Allah (c.c.) kıyamet günü, müminleri birbirlerine şefaatchi kılacaktır. Sevinmeleri için; baba Cennet’te daha yüksek makamda ise oğlu, oğul daha yüksek makamda ise babası kendisinin makamına yükseltilecektir. (Allah’dan belirtilmiş haklar olarak) yani; mirasta belirlenen miktarlar, Allah tarafından belirtilmiş birer haktır. (Şüphesiz ki Allah (c.c.) kullarının durumunu (çok iyi bilen) hükümleri koymada (çok hikmetli olandır.)

Ayet: 12

(Eğer çocukları yoksa, karılarınızın yapacakları vasiyetten ve borçtan sonra geriye bıraktıkları mirasın yarısı sizindir. Çocukları varsa bıraktıklarının dörtte biri sizindir.)Bu kocalara kalan mirastır. (Sizin de çocuğunuz yoksa, yapacağınız vasiyet ve borçtan sonra bıraktığınızın dörtte biri onlarındır) yani karılarınızın; (çocuğunuz varsa bıraktığınızın sekizde biri onlarındır.)Bu ise karılara kalan mirastır. Şayet ölenin, örneğin dört hanımı varsa, onlar bu dörtte bir ve sekizde bir oranındaki malı aralarında eşit oranda paylaşırlar.

(Şayet bir erkek kelale olarak miras bıraktı veya bir kadın da) kelale olarak miras bırakırsa. Bu cümlelerin açılımı şöyledir: “Bir erkek veya bir kadın kelale olarak miras bırakırsa bırakırsa” “Kelale” kelimesi masdar (mefulü mutlak) üzere mansıp olmuştur. Bir görüşe göre de “kelale” kelimesi “kane”nin haberi olmak üzere mansup edilmiştir. Yani; malı miras kalan kimse kelale olursa.

Kelale’nin anlamı hakkında ihtilaf edilmiştir: Sahabenin çoğu onun, çocuğu ve babası olmayan kimse anlamına geldiği görüşündedirler. Şabi’nin şöyle dediği aktarılır:Ebu Bekir’e (r.a.) Kelale’den soruldu. O da:Ben bu konuda kendi görüşümü söyleyeceğim. Şayet doğru olursa Allah’tan (c.c.), yanlış olursa benden ve şeytandandır. Görüşüme göre babası ve çocuğu olmayan kimsedir. Ömer (r.a.)’de halife olunca:Ben, Ebu Bekir’in (r.a.) söylediği bir şeyi geri çevirmekten, Allah’tan (c.c.) utanırım, dedi.1

(1)Bunu Taberi (8/54); Beyhaki Sünen’de; 6/223, 224; ibni Ebi Şeybe, Said bin Mansur, Abdurrezzak ve ibni Münzir tahriç ettiler. Bkz.:El-Kafi eş-Şaf; s. 40.

Tavus ise Kelale’nin çocuğu olmayan kimse anlamına geldiği görüşündedir. Bu aynı zamanda ibni Abbas’tan (r.a.) nakledilen iki rivayetten biri, Ömer’in (r.a.) iki görüşünden biridir.1 Bu görüş sahipleri, şu ayeti delil gösterdiler:

“...De ki; Allah (c.c.) size Kelale hususundaki hükmünü şöyle açıklıyor:Ölen kişinin çocuğu yok da bir kız kardeşi varsa...”
(Nisa: 4/176)

Ancak, birinci görüşte olan çoğunluğa göre bu ayeti Cabir bin Abdullah’ın hakkındaki hadis açıklar. Çünkü bu ayet onun hakkında inmişti. İndiğinde ise babası ve oğlu yok idi. Çünkü babası Abdullah bin Haram, Uhud savaşında öldürülmüştü. Kelale ayeti, Resulullah’ın (s.a.v.) hayatının sonlarında indi. Dolayısıyla Cabir’in durumu onun hakkında inmesi sebebiyle, ayette kastedileni açıklayıcıdır.

(1)Bkz:Tefsri et-Taberi: 8/57-59.

Ayrıca Kelale’nin, kimin ismi olduğu hususunda da ihtilaf edilmiştir:Bazıları; ölünün ismi demişlerdir. Bu Ali (r.a.) ve ibni Mesud’un (r.a.) görüşüdür. Çünkü o, iki tarafı (üst ve alt soyu) yokken öldü ve soyunun direği cılızlaştı, devrilecek hale geldi.2 Bazıları ise bunun varislerin ismi olduğunu söylemiştir. Bu da Said bin Cübeyr’in görüşüdür. Çünkü varisler, onun etrafını sorarlar, ancak soyundan hiçkimse yoktur. Bu, taça (iklil)3 benzer; başın etrafını çevrelerken,

ortası boş kalır. Cabir'in (r.a.) şu sözü de, ikinci görüşü benimsediğine işaret eder:Bana sadece Kelale varis olacak; babam ve çocuğum olmayan varisler.

(2)Nitekim Kelale kelime kökündeki “Kelle” fiili; bitkinleşti, cılızlaştı anlamına gelir.(mütürercim).

(3)“İklil”de “Kelale” kelimesiyle aynı köktendir.

En-Nadr bin Şümeyl ise:Kelale malın ismidir, der.

Ebu'l-Hayr der ki: Bir adam Ukbe'ye Kelale'den sordu. Cevaben: Buna şaşmıyor musunuz? Bana Kelale'den soruyor.Resulullah'ın (s.a.v.) onları bize açıklaması, dünyadan ve dünyadakilerden daha hayırlıdır:Kelale, halifelik ve faizin kapıları.4

(4) Bunu Hakim Müstedrek'te: 2/303 rivayet etti, Buhari ve Müslim'in şartlarına uygun derecede sahih olduğunu söyledi senesinde M. bin Talha bin Yezid bin Rükane vardır, Zehebi ise; aksine, Buhari ve Müslim ondan rivayet etmediler. Ayrıca O Ömer'in zamanına yetişmedi ki direk ondan rivayet etsin, dedi. Hakim bunu ayrıca, Amr bin Merre'den, O Merre'den, O da Ömer'en gelen senetle rivayet etti; (2/304) ve Buhari ile Müsmlim'in şartlarına uygun derecede sahaah olduğunu söyledi. Bunu ayrıca Abdurrezzak Musannaf'da; (10/302); Beyhaki Sünen'de; (6/225) rivayet etti. Ayrıca bkz.: Kenz el-Ummal: 11/78.

Midan bin Ebi Talha der ki: Ömer (r.a) bir hutbesinde şöyle dedi: Benden sonra kalaleden daha önemli bir mesele bırakmıyorum. Kalale kadar hiçbir şey hakkında Rasulullah'a başvurmadım. O da bana, Kelale kadar hiçbir şeyde sert davranmadı. Hatta parmaklarını göğsüme batırarak: “Ey Ömer! Nisa suresinin sonundaki yaz ayeti senin için yeterli değil mi? Ben yaşayacak olursam, bu konuda, Kur'an okuyanın da okumayında hükmettiği hükümle hükmedeceğim”1

(1) Bunu Müslim Ferazi'de Kelale'nin mirası babında (no: 617) 3/ 1236 rivayet etti.

“Yaz ayetinden maksat şudur: Kalale hakkında iki ayet inmiştir. Biri kışın inen Nisa suresini başlarındaki ayet, diğer ise yazın, inen Nisa suresini son ayeti. İkncisinde, birincisinde olmayan detaylı açıklama olması nedeniyle, Rasulullah (s.a.v.) Ömer'i (r.a.) ona havale etmiştir.

(Ve de onu erkek veya kızkardeşi varsa bunlardan herbirine altıda bir pay vardır.) Burada, alimlerin, ittifakıyla, anne bir kardeş kastedilmiştir. Nitekim Sad bin Ebi Vakkas da (r.a.) bu ayeti: “Ve de onun bir anneden erkek veya kızkardeşi varsa” şeklinde okumuştur. Bu cümleden önce “bir

erkek veya kadına kelalae miras olursa” denilmişken; burada “ve de o ikisinin (yani o erkeğin ve kadının).”

“Ve lehu; ve de onun” denilmesi bir çelişki değildir. Çünkü Arapça’da iki isim zikredilir, sonra onların ortak olduğu bir hüküm zikredilirse, bu bazen her ikisine bazende onlardan birine nisbet edilir. (Bakara: 2/45) ifade de böyledir: “Sabır ve Namaz’la yardım isteyin.” Şüphesiz bu (samir, müennes (dişi) olması nedeniyle, “namaza; salat” işaret etmektedir.) Saygı gösterenlerden başkasına ağır gelir.” (Şayet onlar bundan fazla olurlarsa, onlar üçte birde ortaklırlar). Annenin çocuklarının iki veya daha fazla olması halinde, erkek olsun, kız olsun bunların üçte bir payda ortak olduğu hususunda icma vardır. EbuBekir (r.a.) bir hutbesinde şöyle dedi: “Dikkat! Allah (c.c.) Nisa suresini başkalarında miras hakkında indirdiği ayeti çocuk ve baba hakkında; ikinci ayeti koca karı ve anne bir kardeşler hakkında; Nisa suresini son ayetini baba ve anne bir erkek ve kız kardeşler hakkında; Enfal suresinin son ayetin de Allah’ın kitabına göre birbirlerine daha layık olan akrakaabar hakkında indirmiştir.

(-Bu taksim- zarar verici olmayan vasiyet ve borçtan dağıtımından sonradır) zarar verici vasiyet, malın üçte birini aşmak suretiyle, varislere zarar veren vasiyet, demektir. Hasan el- Basri der ki: Gerçekte olmayan bir borçla vasiyet etmesidir. (-Bunlar- Allah’tan size bir vasiyettir. Allah çok bilendir, çok halimdir)Katade der ki:Allah (cc) hayatta ve ölüm esnasında, insanların birbirlerine zarar vermelerini hoş görmedi ve onu yasakladı.

Ayet: 13

(Bunlar Allah’ın hudutlarıdır yani: Zikredilenler, Allah’ın (c.c.) sınırları çizilmiş farzlarıdır. (Her kim Allah’a ve Resul’üne itaat ederse, onu altlarındaki ırmaklar akan ve orada sürekli kalacakları Cennet’ler sokar büyük kurtuluş da budur).

(Her kim de Allah ve Resul’üne isyan der, Allah’ın sınırlarını aşarsa, onu, içinde sürekli kalacakları ateşe sokar onun için alçaltıcı bir azap vardır.) Medine’liler ve ibni Amir bunu “nudhilhu cennatin” ve “nudhilhu naran” (onu “biz” zamirli sigayla okumuşlardır. Ayrıca Fetih suresindeki “nudhilhu; onu sokarız” ve “nuazzibhu; onu azaplandırırız”. Tegabun suresindeki ayeti; “nükeffir; iptal ederiz” ve “nudhihu: sokarız; talak suresindeki ayetteki de; “nudhilhu; sokarız” şeklinde, “biz” anlamını ifade eden başı “nun”lu fiili muzarililerle

okumuşlardır. Diğerleri ise; bütün bunları, “o” anlamını ifade eden başı, “ya”lı fiillerle okumuşlardır.

(Hanımlarınızdan fahişelik) Yani: Zina (yapanlara, sizeden) yani; müslümanlardan (dört şahid getirin) bu yöneticilere yönelik bir hitaptır. Yani, onlara dört tane şahit arayın, Bu, zinanın ancak dört şahitle sabit olacağını ifade eder, (şayet şahitlik yaparlarsa, kadınları ölüm alıncaya ya da Allah onlara bir yol gösterinceye kadar evlerde tutun) hapsedin. Bu hüküm, İslam’ın ilk yıllarında, haddler belirtilmeden önce idi. Bir kadın zina ettiğinde ölünceye kadar hapsedilirdi. Ancak bu hüküm daha sonra, bekar hakkında sopalama ve sürgün edilme, evli hakkında da sopalama ve recmedilme ile neshedildi.

Bize Abdulvehhab b. Muhammed O’na Abdulaziz b. Ahmed el- Hilal, O’na Ebu’l Abbas el-Esamm, O’na Rebi, O’na Şafii (r.a.) Abdulvahhab, O’na Yunus, O’na Hasan-ı Basri, Ona Ubade b. Samit (r.a.) şöyle anlattı: Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyrdu: Benden alın, benden alın (söylemeyeceğimi dinleyin) Allah zina eden kadınlara bir yol açtı. Bekarla yaptığında yüz değnek ve bir yıl sürgünlük. Evliyle evli yaptığında yüz değnek ve recm1 İmam Şafii (r.a.) der ki: Emir bir bana, Hasan-ı Basri’nin kendisiyle Ubade’nin arasını Hattan er- Rekasi’yi soktuğunu (yani bu hadisi Ubade’den değil Hattan’dan rivayet ettiğini belirttiğini) söyledi. Acaba Abdulvehhab’da bana aktarıırken Hattan’ı araya soktu da ben yanlış yazdım, yoksa gerçekten sokmadı mı? bilmiyorum.

(1) Bunu Şafii Müsned’de: 2/ 77 (tertib el- müsned) zikretmiştir. Ancak son cümle orada söyler: Acaba Abdulvehhab da: İkisinin arasına Hattan’ı soktuda asıl nüsham da bulunmasına rağmen- ondan nakil esnasında yanlışlıkla terkedildi, yoksa öyle değil mi, bilmiyorum. Çünkü bu kitabın yazdığım çünkü aslı kayıp. Bunu ayrıca Müellif Şerhu’s-Sünne’de (10/ 276) zikretmiştir.)

Hocamız İmam şöyle dedi: Bu hadis sahihtir. İmam Müslim bin el- Haccac b. Muhammed bin el- Müsenna’dan, O Abdu’l-Ala’dan, O Said’dan, O Katade’dan O Hasan-ı Basri’dan, Hattan bin Abdullah’dan O da Ubade’den rivayet etmiştir. Çoğu ilim ehline göre daha sonra evli hakkındaki sopa hükmü neshedilmiş, sadece recm hükmü kalmıştır.

Bazıları da sopa hem de recmin uygulanacağı görüşündedirler: Ali (r.a.)’ın Şuraha el-Hemdani’yi perşembe günü sopalattığı, cuma günü recmettiği ve: Allah’ın (c.c.) kitabına göre sopalattım, Resulullah’ın (s.a.v.) sünnetine göre de recmettim, dediği rivayet edilmiştir.1

(1) Bunu Buhari Haddler kitabı, evli zinakarın recmedilmesi babında 12/117 rivayet etmiştir.

Alimlerin çoğu ise evli olarak zina edenin sopalanmayacağı, sadece recmedeceği görüşündedirler. Çünkü Resullulah (s.a.v.) Maiz ve Gamidiyye'yi recmetmiş, ancak sopalamamıştır.

Ebu Hanife'ye (r.a.) göre sürme, hükmü bekar hakkında da neshedilmiştir. İlim ehlini çoğunluğu ise onu sabit olduğu, değişmediği görüşündedirler. Nafii ibni Ömer'in (r.a.) sopaladı ve sürdü, Ömer (r.a.) şöyle söylediğini rivayet eder: Resulullah (s.a.v.) sopaladı ve sürdü, Ebu Bekir (r.a.) sopaladı ve sürdü, Ömer (r.a.) sopaladı ve sürdü.²

(2) Bunu Tirmizi Haddler kitabı, sürgün etme hakkındaki hadisler babında; (4/711,712) rivayet etti ve:Garip bir hadistir, dedi. Hakim; (4/369) rivayet etti ve:Buhari ile Müslim'in şartları derecesinde sahihtir, dedi. Beyhaki Sünen'de; (8/223) zikretti, el-Bani el-İrva kitabında; (8/11) bunun sahih olduğunu belirtti. Ayrıca bkz.:Nabrur-Raye; 3/331.

Evde hapsetmenin bir hadd olup sonra nesih mi edildiği, yoksa hadd belli olana kadar sadece hapis tutmamı olduğu konusunda iki farklı görüş vardır.

Ayet: 16

(Sizden onu yapan ikisine) yeni erkek ve kadına; bu cümledeki “ha; onu” zamiri, daha önce zikredilen “el-Fahişe; fahişelik” kelimesine dönmektedir. İbni Kesir “ellezani, ellezeyni; o iki erkek” kelimelerinin sonundaki “nun” harfini şeddeli (ikili) olarak “ellezanni, elleziynni, hatanni, hazanni” şeklinde okumuştur. Diğerleri ise bunları şeddesiz okumuşlardır. Basralılar bunlardan sadece “fezannike”yi şeddeli okumuşlardır. Ebu Ubeyd der ki:Ebu Amr'ın sadece “fezannike”yi şeddeli okuması, bu isimdeki harflerin azlığı nedeniyledir. (Onlara eziyet edin)Ata ve Katade der ki; onları “zina ederken Allah'tan (c.c.) korkmadın mı, ondan utanmadın mı?” diyerek ayıplar. İbni Abbas (r.a.)der ki: Yani; onlara sövüp sayın. Yine ibni Abbas (r.a.) der ki:Eziyet dil ve el ile dir. Dille ayıplamak ve ayakkabıyla vurmak suretiyle eziyet edilir.

Şayet: Birinci ayette hapis bu ayette ise eziyetten bahsedildi. Bunu nasıl açıklarsınız? denilirse, şöyle cevap verilir. Birincisi kadınlar bu ise erkekler hakkındadır. Bu Mücahid'in görüşüdür. Denildi ki: Birinci evli, bu ise bekar hakkındadır.

(Şayet) zinadan (tevbe ederler), daha sonraki amellerini (düzeltirlerse onlardan yüz çevirin) onlara eziyet etmeyin. (Şüphesiz ki Allah tevbeleri

çok kabul eden çok esirgeyendir.)

Bütün bunlar hadd cezaları inmeden önce idi. Haddler belirlenince bunlar sopalama ve recmetmeye dönüştü sopalama Kuran'da belirtilmiştir. Allah (c.c.) şöyle buyurur:

“Zina eden kızın ve erkeğin herbirine yüz değnek vurun.”

(Nur: 24/2)

Recm ise sünnette vardır. Nitekim bize Ebu'l-Hasen M. bin M. es-Serahsi, O'na Ebu Ali Zahir b. Ahmed es-Serahsi, O'na Ebu İshak İbrahim bin Abdussamed el-Haşimi, O'na Ebu Musab, O'na Ebu Hureyre (r.a.) ve Zeyd bin Halid el-Cühni (r.a.) şöyle anlattı:İki kişi Peygamber'e (s.a.v.) şikayete geldiler. Birisi:

“Ey Resulullah (s.a.v.)!Aramızda Allah'ın (c.c.) kitabıyla hükmet”, dedi. Dinde daha anlayışlı olan diğeri de: Evet ey Resulullah (s.a.v.)!Aramızda Allah'ın (c.c.) kitabıyla hükmet ve konuşmama izin ver”, dedi. O da:

“Konuş” dedi. Adem ise şöyle anlattı:

“Oğlum bu adama, hanımıyla zina etmek suretiyle zulmetti. Bana, oğlumun recmedilmesi gerektiğini bildirdiler. Bu cezaya karşılık bir koyunla bir cariye verdim. Daha sonra ilim ehli kimselere sorduğumda oğlumun cezasının yüz değnek ve bir yıl sürülme, eşinin ise recm olduğunu söylediler.” Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.):

“Nefsimi elinde bulunduran Allah'a (c.c.) yemin ederim ki aranızda Allah'ın (c.c.) kitabıyla hükmedeceğim; koyunun ve cariyen sana geri iade edilecek” dedi ve oğluna yüz değnek vurdurdu ve bir yıl sürgün etti. Üneys el-Eslemi'ye de öbürünün hanımını getirmesini ve itiraf etmesi durumunda recmedilmesini emretti. O kadın itiraf etti, Resulullah (s.a.v.) onu recmetti.1

(1) Bunu Buhari vekalet'te, haddlerde vekalet babında: 4/491, 492 ve başka yerlerde; Müslim haddlerde, zina ettiğini itiraf eden kimse babında; (no: 1697) 2/1325; Müellif Şerhus-Sünne'de; 10/274, 275 rivayet etti.

Bize Abdulvahid b. Ahmed el-Melihi, O'na Ahmed b. Abdullah O'na İbrahim bin Sad, O'na Salih, O'na ibni Şihab, O'na Abdullah bin Utbe bin Mesud, O'na ibini Abbas (r.a.) şöyle anlattı:Ömer (r.a.) dedi ki: Şüphesiz Allah (c.c.) Muhammed'i hakla gönderdi ve ona Kuran'ı indirdi. İndirdiği ayetlerden biri de recm ayetiydi; onu okuduk, anladık ve kavradık. Resullah (s.a.v.) recmi uyguladı kendinden sonra da biz uyguladık. Korkarım ki ileriki zamanlarda birileri çıkıp:Vallahi!Recm ayetini Kuran'da bulamıyoruz, der de, insanlar, Allah'ın indirdiği

farzlardan bir farzı terketmek suretiyle saparlar. Evli iken zina eden erkek ve kadının bu delille tespiti edildiğinde veya yapan itiraf ettiğinde ya da kız hamile olduğunda recmedilmesi Allah'ın kitabında sabit bir farzdır.¹

(1) Bunu Buhari Haddler kitabı, muhsan bir kadının zinadan hamile kaldığında recmedilmesi babında daha uzun bir şekilde: (12/144, 145); Müslim Haddler'de, bir kimsenin zina ettiğinde recmedilmesi babında, (no: 1691) 3/1317; Müellif Şerhus-Sünne'de; (10/290) rivayet etti.

Zina cezası özetle şöyledir: Zina eden kimse Muhsan (anlamı; korunmuş, iffetli) ise -ki bu, kendinde şu dört niteliği bulunduran kimsedir: Akıl, ergenlik, hürriyet ve sahih bir nikahla evli olmak- cezası recmdir. Bu, ister müslüman olsun, isterse zimmi Seyyib'ten (dul kadın) kasıt da bu nitelikleri içeren kimsedir. Ancak rey ehli alimler, bir kimsenin muhsan olması için müslüman olması şartını koşarlar. Dolayısıyla, onlara göre zimmi recmedilmez.² Ancak, Resulullah'ın (s.a.v.) muhsan olan iki yahudiye recmettiği sahih hadislerde sabit olmuştur.

(2) Bkz: Ahkam el-Kuran, el-Cassas; 5/98,99. Cassas kitabında, Resullah'ın (s.a.v.) iki yahudiye, muhsanlıkla islam'ın şart koşulmasından önce recmettiğini söylemiştir.

Şayet zina eden kimse, bu niteliklere sahip olmaması nedeniyle muhsan olmazsa bakılır; ergenlik çağına ulaşmamışsa veya deli ise hiçbir ceza verilmez. Şayet hür, akıllı ve baliğ, ancak sahih bir nikahla evli değilse cezası yüz değnek ve bir yıl sürülmektir. Köle ise yüz değnek vurulur. Ancak sürgün edilip edilmeyeceği hususunda iki görüş vardır: Şayet edilir dersek, miktarı hususunda iki görüş vardır. Birine göre bir yıl sürgün edilir, diğerine göre -ki bu daha doğrudur, bir yıldır. Çünkü, sopa hususunda olduğu gibi (elli değnek), kölenin cezası, hürrün cezasının yarısıdır.

(Allah katındaki tevbe) yani; Allah'ın kabul ettiği tevbe Kuran'daki ifade "Alallahi; Allah'ın üzerindeki" şeklindedir. Ancak anlamı "İndallahi; Allah katında"dır. Denildi ki anlamı; "Minallahi; Allah'tan" şeklindedir. (Sadece cahillikle bir kötülük yapıp) Katade der ki: Resulullah'ın (s.a.v.) ashabı şu konuda ittifak etmiştir: Kasten yapılsın, yanlışlıkla yapılsın, Allah'a yapılan her türlü isyan cahilliktir. Allah'a (c.c.) isyan eden her kimsede cahildir. Mücahid der ki: Bu ayetten kastedileni kasten yapılanıdır. Kelbi der ki: Onun cahilliği, o fiilin günah olduğu hususunda değil, cezasının ne olduğu hususundadır. Denildi ki: Cahilliğin anlamı, geçici zevki, daimi zevke tercih etmeleridir.

(Sonra hemen ardından tevbe edenlerdir.)Denildi ki:Anlamı, kötülükleri iyiliklerini kuşatıp yok etmeden önce tevbe etmesidir. Süddi ve Kelbi derler ki:“Karib”ten (hemen ardından, yakından) maksat; “ölüm hastalığından önce sağlığında” tevbe edip Allah’a dönmesidir. İkrime:Ölümden önce, Dahhak ise; ölüm meleğini görmeden önce, der. Bize Abdulavahid b. Ahmed el-Melihi, O’na Abdurrahman b. Ebi Şurayh, O’na Ebu’l-Kasım Abdullah bin M. bin Abdulaziz el-Beğavi, O’na Ali b. el-Cad, O’na ibni Sevban (Abdurrahman bin Sabit bin Sevban), O’na babası, O’na Mekhul, O’na Cübeyr bin Nüfeyr, O’na Abdullah bin Ömer (r.a.) Resulullah’ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu söyledi:Şüphesiz Allah (c.c.) kulunun tevbesini son ölüm nefesleri alma anı öncesine kadar kabul eder.¹

(1)Bu hadisi Tirmizi Dualar’da, son nefesleri almadan öncesine kadar tevbe kapısının açık oluşu babında; (9/521) rivayet etti ve; Bu hasen, garip hadistir, dedi. İbni Mace Zühd kitabı, tevbe babında; (no: 4253) 2/1420 rivayet etti. Zevaid kitabı sahibi der ki:İsnadında el-Velih bin Müslim vardır. O ise Müdellistir. (Hadis rivayetinde aldatıcı. Örneğin; “filan’dan” der “ondan işittim” demez. Duyan da bizzat ondan işittiğini sanar). Zaten bu hadistede “filandan” şeklinde ifade kullanmıştır. Mekhul ed-Dimeşki de böyledir.

Bize Abdulvahid b. Ahmed el- Melihi, O’na Ebu Mansur M. bin Sema, O’na Ebu Cafer M. bin Ahmed bin Abdulcebbar er-Rayyani, O’na Humeyd bin Zenceveyh, O’na Ebu’l- Esved, O’na İbni Lübey’a, O’na Derrav, O’na Ebu’l- Heysem, O’na Heysem, O’na Ebu Said el-Hudri Rasulullah’ın (c.c.) şöyle buyurduğunu anlattı: “Şeytan dedi ki: Ey Rabbim! senin izzet ve şerefine yemin ederim ki, kullarının ruhları bedenlerinde olduğu müddetçe, onları saptıracağı. Rabb da şöyle dedi: “İzzetime, yüceliğime ve yüksek makamına andolsun ki, benden af diledikleri sürece onları affetmeye devam edeceğim.”¹

(1) Bunu Ahmed bin Hanbel (3/ 29, 41) “yüksek makamına” lafzı olmaksızın rivayet etti. Hakmi başka senette Derrac’dan bu fazlalık olmaksızın rivayet etti (4) 261) ve, bu isnadı sahih bir hadistir dedi, ve buna Zehebi muvafakat etti. Heysemi ise Mecmu’z-Zevaid’de (10/ 207) şöyle dedi: Bunu Ahmed, Ebu Ya’la Taberani (El-Evsat’ta) rivayet etti. Ahmed’in rivayetlerinden birinin senedindeki şahıslar sahih şahıslardır. Ebu Ya’la’nın rivayet ettiği isnatlardan biri de böyledir. Bunu yine Beyhaki isimler ve sıfatlar kitabında; (1/ 221) rivayet etti. Ancak senedinde ibni Lüheya vardır. O Derrac’dan, O Ebu’l- Heysem’dan, O da

Ebu Said el-Hudri'den Begavi'nin lafzına yakın bir lafızla rivayet etmiştir. Bu hadisi Müellif Şerhu's-Sünne'de; (5/76) aynı lafızla rivayet etmiştir. Ancak bu fazlalık kabul edilmemiştir. Şeyh el-Bani Sahihtir. Hadisler silsilesi kitabında (1/164) der ki: Bana göre bu fazlalık ibni Lüheya'nın işidir. Bu onu karşılaşmalarından biridir.

(İşte onlar... Allah onların tevbesini kabul eder. Allah çok bilen ve çok hikmetli olandır.)

(Tevbe; kötülükleri) Yani; günahları (işleyip, onlardan birine ölüm geldiğinde) ve canı çıkmaya başladığında, (“gerçekten şimde ben tevbe ettim” diyenlere delildir.) Bu ruhun bedenden çıkarılmaya başladığı andır. Bu anda artık, ne kafirden iman, ne de günahkardan tevbe kabul edilir. Allah (c.c.): “Azabımızı gördükleri esnadaki imanları fayda vermemişti.” (Gafir: 85) Bu yüzden Firavn'ın boğulma esnasındaki imanını fayda vermesi. (Kafirler olarak ölenler de değildir. İşte onlar için açıklı bir azap hazırladık) ayarladık, düzenledik.

(Ey İman edenler! Kadınlarının zorla miras yoluyla almanız size helal değildir.) Bu ayet Medine'liler hakkında inmiştir. Cahiliyye döneminde ve İslam'ın ilk dönemlerinde birisi öldüğünde, eşinin yanına adamın başka hanımdan oğlu veya soyundan biri gelir ve elbisesini onu ve yatağın üzerine atardı. Böylece o kadınla tasarruf hakkı onun olurdu. Artık, isterse, eski eşinin verdiği mehre karşılık mehirsiz olarak onunla evlenir. İsterse onu başkasıyla everir ve mehrini kendisi alırdı. İsterse onu evlenmekten alıkor, kadına kalan miras karşılığı onu serbest bırakır veya ölüp ona varis olmasını beklerdi. Ancak kadını, o kimse gelmeden önce babasını evine gitmesi durumunda kadın hür idi. Bu durum Ebu Kays bin el-Eset, el-Ensari'nin ölümüne kadar devam etti. Ardında Kebişe binti Ma'n el-Ensari isimli eşini bırakmış, Hısn isimli (Mukatıl bin Hayyan'a göre ismi Kays bin Kaystır.) başkasından olma oğlu O'na gelerek elbisesine üzerine attı ve onun nikahına varis oldu. Sonra ona bakmayı bıraktı ve açıkta bıraktı. Ondan malını alma karşılığı serbest bırakmak üzere elinde tutmayı niyetlenmişti. Kebişe (r.a.) ve nikahına oğlu varis oldu. Şimde ne bana harcamada bulunuyor, ne nikah ilişkisine giriyor ne de beni serbest bırakıyor. Peygamber (s.a.v.) ise: Senin hakkında Allah'ın (c.c.) emri gelene kadar evinde otur, dedi. Bunun üzerine: “Ey İman edenler kadınlarınıza zorla miras yoluyla almanız size helal değildir” ayeti indi.¹

(1) Bunu el- Vahid Esbab en Nüzul'da zikretti ve Müfessirler nisbet etti (s. 140, 141) ayrıca bkz. Tefsir et-Taberi: 8/ 104, 108; ed-Dürrül Mensur

2/ 463.

Hamza ve Kesei “zorla” anlamına gelen kelimeyi burada ve Tevbe suresinde; “kürhen” şeklinde, diğerli ise “Kerhen” şeklinde okumuşlardır. Kesei der ki: Bunlar iki ayrı lehcelere göredir. Ferra ise şöyle der: “Kerh” yapılmaya zorlanan şey, “kürh” de kişini nefesine zor gelen şey anlamına gelir.

(Onlara verdiklerinizin bir kısmı -onlardan- alıp götürme için onları sıkıştırmayın) yani: Zor durumda kalarak size, serbest olmaları karşılığında bazı mallarını vermesi için, onları kocalardan, evlenmeleri hususunda engelmeyin. Denil ki: Bu, ölünün velilerine hitaptır. Sahih olan ise bunu kocalara hitap olduğudur.

İbni Abbas (r.a.) der ki bu, hoşlanmadığı bir kadınla evli olan ve ona hala mehir borcu bulunan onu “bırakarak verdiği mehrin de bir kısmını onu zor durumda” iade ederek kendinden boşanmasını sağlamak isteyen kocalar hakkındadır. Allah (c.c.) budan nehyetmiştir. Sonra şöyle buyurmuştur: (Ancak açık bir fahişeli yapanlar başka) O durumda onları, size mal vermek suretiyle sizden boşanmaya zorlamanız size helaldır.

Fahişelikten maksadın ne olduğu hususunda ihtilaf edilmiştir. Katade: O kocasına itaat etmemesidir, demiştir. Bazıları ki bu Hasan-ı Basri’nin de görüşüdür. Bu zinadır demişlerdir.

Yani; kadın zina ettiğinde veya kocasına itaat etmediğinde, kocanın ona hul’ (para vermesi karşılığı boşanmak) teklif etmesinde bir sakınca yoktur. Ata der ki: Önceleri fahişe bir kadınla evlenen erkek, ceza olarak ona verdiği malları ondan alır ve boşardı. Allah (c.c.) bunu haddleri (cezaları) belirtmek suretiyle neshetti.

İbni Kesir ve Ebu Bekir, açıkça anlamına gelen kelimeyi yani fethasıyla ;“mübeyyene, mübeyyenat; apaçık açıklanmış, ortaya çıkarılmış şey ve şeyler” şeklinde okumuşlardır. Medine’li ve Basralı alimler, bunu sadece ikincisi (mübeyyanet) böyle okumuşlardır. Diğerleri ise, bunları; ya’nın kesresi el-Mübeyyine, mübeyyinat: Apaçık olmuş, ortaya çıkmış şey ve şeyler” şeklinde okumuşlardır.

(Ve onlarla iyilikle geçinin) Hasan-ı Basri der ki: Bu surenin cümle bu surenin dördüncü ayete dönmektedir. Yani; “kadınlara mehirleri bir hak olarak gönül hoşluğuyla verin” “ve onlarla iyilikle geçinin”iyilikle geçinmek: Güzel sözlü olma, nafakasını kısmamak ve onunla iyi biçimde gelmektedir. Denildi ki: O, kadın ona süslenmesi ve allanıp pullanması gibi, onunda kadına süslenmesi, allanıp pullanmasıdır. (Eğer onlardan hoşlanmazsanız, bilin ki sizin hoşlanmadığınız bir şeye Allah çok hayır

koymuş olabilir). Denildi ki; “çok hayır” salih evlattır. Veya Allah’ın kadını ona çekici kılıp ona karşı meyletmesini sağlamasıdır.

(Bir eşi başka bir, eşle değişmek isterseniz), yani; eşinizi boşayıp başkasıyla evlenmek isterseniz. “eş”ten fahişelik ve itaatsizlik yapmamış karı kastedilmiştir. (Onlara da) mehir olarak (kıntur) çok mal (vermişseniz, ondan) yani o kıntardan çok maldan (hiçbir şey almayınız). (iftira ederek ve açık günah işleyerek verdiğinizizi geri mi alacaksınız) ifade soru cümlesi, kastedilen anlam ise ayıplama ve azarlamadır. “Buhtanen; iftira olara” ve “ismen; günah olarak” kelimelerinin mansup oluşları şu iki şekildedir. Birincisine göre harfî cerin harfî üzerine mansup edilmişlerdir. Yani; “bibuhtanın ve biismin; iftira ile ve günah kazanmakla”. Diğerine göre bunlar hazfedilmiş bir fiilin mefulüdürler. Yani; “tusibune fî ahzihi buhtanen ve ismen.; onu almakla iftiraya ve açık günaha giriyorsunuz.”

Ayet: 21

Allah (c.c.) devamla şöyle buyurdu:(O’nu nasıl alırsınız ki) Bu lafzen soru cümlesi, ancak anlam itibarıyla yapılanın çok büyük hata ve çirkin olduğunu ifade eden ayıplayıcı bir cümledir. (Birbirine geçmiş idiniz) bundan cima (cinsel ilişki) kastedilmektedir. Allah (c.c.) çok haya sahibidir ve bu gibi şeyleri kinayeli ifade eder. Buradaki “ifda” kelimesinden, birşeye vasıtasız ulaşmak anlamını ifade eder. (ve onlar sizden sağlam teminat almışlardı.)Hasan-ı Basri, ibni Sirin, Dahak ve Katade der ki: Bu, nikah akti esnasında kızın velisinin “bunu seninle, Allah’ın (c.c.) kadınlar için erkeklerden aldığı, ya iyilikle tutma ya da güzellikle serbest bırakıp boşama ahdi üzere everiyorum” sözüdür. Şabi ve İkrime ise der ki:Bu Resulullah (s.a.v.)’ın şu hadiste ifade ettiği şeydir; “kadınlar hakkında Allah’dan (c.c.) korkun. Çünkü siz onları Allah’dan bir emanet olarak aldınız, onların ferçlerini Allah’ın kelimesine (emir ve iznine) göre kendinize helal kıldınız.”¹

(1)Bu, Cabir’in rivayet ettiği veda haccı hadisinden bir parçadır. Müslim Hacc’da, Resulullah’ın (s.a.v.) Hacc’ı babında; (no: 1218) 2/886-892 rivayet etti.

(Geçmişteki hariç -bundan böyle- babalarınızın evlendiği kadınlarla evlenmeyin.) Cahiliyye dönemi insanları babalarının evlendikleri kadınlarla daha sonra evleniyorlardı. el-Eşas bin Süvar der ki: Ensar’ın salihlerinden olan Ebu Kays (Kays’ın babası) ölünce, Kays onun hanımına evlenme teklifi yaptı. Kadın: Ben seni evladım olarak görüyorum. Sen kabilenin salihlerindendin. Ancak ben Resulullah’a

(s.a.v.) giderek ondan izin almak istiyorum, dedi. O'na gelerek durumunu anlatınca Allah (c.c.) bu ayeti indirdi.²

(2) Bkz.:Esbab en-Nüzul, el-Vahidi; s. 179. Bunu Suyuti Feryabi, ibni Münzir, ibni Ebi Hatim, Taberani ve Beyhaki'ye nisbet etmiştir. Bkz.:ed-Dürrül-Mensur; 2/468.

Denildi ki:“İlla ma kad selef”in anlamı “geçenlerden sonra”dır. Denildi ki: anlamı “ancak geçenler başka”dır. “Geçenler” den maksat cahiliyye döneminde yapılanlardır ve onlar affedilmiştir. (Şüphesiz o fahişeliktir) asıl manası (şüphesiz o fahişelik) günahların en çirkinidir (nefrettir) yani; Allah'ın (c.c.) nefret ve buğzuna yol açar. “Makt” kelimesi o şiddetli buğ ve nefret” anlamına gelir. (ve kötü yoldur.)O ne kötü bir yoldur. Araplar kişinin babasının hanımından olan çocuğuna: “Makt; nefret edilen, sevimsiz” diye hitap ederlerdi. El-Eşas bin Kays, Ebu Muit bin ebi Amr bin Ümeyye1 bunlardandı.

(1)Bu birinci yazma nüshada “esed” olarak geçmektedir.

Bize M. bin el-Hasen el-Mervezi, O'na Ebu Sehl M. bin Amr es-Seczi, O'na İmam Ebu Süleyman el-Hattabi, O'na Ahmed bin Hişam el-Hadrami, O'na Ahmed bin Abdulcebbar el-Utardi, O'na Hafs bin Gıyas, O'na Eşas bin Süvar, O'na Adiyy bin Sabit, O'na el-Berra bin Azib şöyle anlattı:Yanımdan, bir sancakla birlikte dayım geçti. O'na:“Nereye gidiyorsun?” diye sorduğumda, “Resulullah (s.a.v.) beni, babasının hanımıyla evlenen bir adamın kellesini getirmem için gönderdi” dedi.²

(2) Bu hadis farklı lafızlarla rivayet edilmiştir:Ebu Davud Haddler kitabı, kendisiyle evlenmesi haram olan kadınla evlenen adam babında; 6/267; Tirmizi Haddlerde, babasının hanımıyla evlenen adam babında; (4/598. Tirmizi bunun hakkında; hasen ve gariptir, demiştir.); Nesei Nikahta, babaların evlendikleriyle evlenmek babında; 6/109,110; ibni Mace Haddlerde, babasından sonra onun evlendiği kadınla evlenen kimse babında; (no; 2607) 2/869; Darekutni Nikahda, babasının evlendiği kadınla evlenen adam babında; 2/153; Ahmed Müsned'de; 4/295; Müellif ise Şerhus-Sünne'de rivayet etmiştir. Müellif (iman Begavi) daha sona; Bu hasen ve gaip bir hadistir. Senedinde el-Eşas bin Süvar vardır. O ise zayıftır, demiştir. (et-Takrib)

İmam Münziri bunun rivayetlerini zikrettikten sonra:Bunun hakkında çok ihtilaf edilmiştir, demiştir.

Şevkani ise Neylul-Evtar'da; (8/322) der ki: “Hadis'in bir çok senedi vardır. Bunlardan, seneddeki adamları sahih kimseler olanlar vardır.”

Aynı zamanda el-Bani İrvaul-Galil’de; (8/18-22), bunun sahih olduğunu söylemiştir.

(Size anneleriniz..... haram kılındı) Allah (c.c.) bu ayette yakınları nedeniyle evlenmeleri haram kadınlar açıklamıştır. Allah’ın (c.c.) kitabında, evlenilmeleri haram kadınlar, toplam ondört tanedir. Bunlardan yedisi bizzat nesep (soy) nedeniyle, diğer yedisi ise bir sebeple haram olanlardır.

Bir sebeple haram olan yedi kişiden; ikisi süt sebebiyle, dördü hısımlık sebebiyle, biri ise evli oluşu sebebiyle haram olandır.

Nesep sebebiyle haram olan yedi kişi şu ifadelerle açıklanmıştır: (Size haram kılındı; anneleriniz)“ümmehat” kelimesi “ümn; anne” kelimesinin çoğuludur. Buna -ne kadar yükselirse yükselsin1- anne tarafından veya baba tarafından “nineler” de girer. (kız çocuklarınız) “benat’ kelimesi “bint; kız çocuğunun çoğuludur. Bunlara -ne kadar inerse insin- çocukların çocukları da (torunlar) girer. (kız kardeşleriniz) “ehavat”“uht; kızkardeş” kelimesinin çoğuludur. İster bu kızkardeş, baba ve anne tarafından olsun, isterse bunlardan biri tarafından olsun. (halalarınız)“Ammat” “amme” kelimesinin çoğuludur. Buna babalarınızın kızkardeşi olan halalarınız girdiği gibi, aynı zamanda -ne kadar yükselse de- dedelerinizin kızkardeşi de girer. (teyzeleriniz) “halat” kelimesi “hale”nin çoğuldur. Buna annenin kızkardeşi olan teyze girdiği gibi, aynı zamanda bütün ninelerin kızkardeşi de girer. (erkek kardeşinizin kızları, kızkardeşlerinizin kızları)Bunlara -ne kadar inerse insin- kızkardeşin ve erkek kardeşin çocuklarının kızları da girer. Özetle: Bir erkeğe şunlar haram olur: Anneler ve ninelerdir. Furular; kızkardeşler ve çocukların kızkardeşleridir. İlk usullerin furuları; kızkardeşler, erkek ve kızkardeşlerin kızçocuklarıdır. İlk usulden sonraki her usulün ilk faslı ise; -ne kadar yükselirlerse yükselsinler- halalar ve teyzelerdir.

Süt sebebiyle haram olanlar şöyle ifade edilmiştir. (Sizi emzirmiş olan -süt- anneleriniz vesütten kızkardeşleriniz).

(1)Yani; nene, nenenin annesi, nenenin nenesi.. şeklinde yukarıya doğru bütün neneler. “Ne kadar yükselirse yükselsin” ve ne kadar inerse insin” cümlesindeki mana buna göre anlaşılmalıdır. (mütercim)

Kısaca; nesep sebebiyle haram olan herkes süt sebebiyle haram olur. Bize Ebu’l-Hasen es-Serahsi, O’na Zahir bin Ahmed, O’na Ebu İshak el-Haşimi, O’na Ebu Musab, O’na Malik, O’na Abdullah bin Dinar, O’na Süleyman bin Yesar, O’na Urve b. Zübeyir, O’na Aişe (r.a.)

Resulullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu söyledi:“Doğum (neseb ve soy) sebebiyle haram olan herkes, süt emme sebebiyle de haram olur.”¹

(1)Bunu Müslim süt akrabalığı, doğum nedeniyle haram olanlar süt nedeniyle de haram olur babında (no: 1444) 4/1068; Müellif Şerhus-Sünne'de; 9/73 rivayet etmiştir.

Bize Ebu'l-Hasen es-Serahsi, O'na Zahir b. Ahmed, O'na Ebu İshak el-Haşimi, O'na Ebu Musab, O'na malik, O'na Abdullah b. Ebi Bekir, O'na Umre binti Abdurrahman, O'na Aişe (r.a.) şöyle anlattı:“Resulullah (s.a.v.) evimde idi. Bir ara Hafsa'nın (r.a.) evine girmek için izin isteyen birinin sesini işittim. Bu vesileyle Resulullah'a (s.a.v.):

“Fılan (sütten amcası) hayatta olsaydı, kimse olmadan evime girebilir miydi?” diye sordum. O da (s.a.v.):

“Evet, süt, doğum nedeniyle haram olanı haram kılar, buyurdu.”²

(2)Bunu Buhari Nikah'da, “sizi emziren anneleriniz” ayeti babında; (9/139-140) ve başka yerlerde; Müslim süt akrabalığı kitabı, doğum nedeniyle haram olanlar süt nedeniyle de haram olur babında (no: 1444) 4/1068; Müellif de Şerhus-Sünne'de: (9/72,73) rivayet etmiştir.

Süt sebebiyle haramlık şu iki şartla gerçekleşir. Birincisi; çocuğun iki yaşını doldurmamış olması. Çünkü Allah (c.c.): “Anneler evlatlarını eksiksiz iki yıl emzirirler.” (Bakara: 2/233) buyurmuştur. Ümmü Seleme'de (r.a.) Resulullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:“Sütten, sadece bağırsakları yaranı haram kılar.”³ İbni Mesud (r.a.)'dan ise Resulullah'ın (s.a.v.):“Kemik oluşturan ve et bitiren süt dışındaki süt emmelerde süt akrabalığı olmaz” buyurduğu rivayet edilmiştir.⁴ Bu ise sadece küçük yaşta olur.

(3)Bunu Tirmizi süt akrabalığı kitabı, süt emmenin sadece, iki yıldan önceki küçüklükte emme durumunda evliliği haram kılışı babında: 4/313 (Bu hasen vee sahih hadistir” demiştir); İbni Mace Abdullah bin Zübeyir'den (no: 1946) 1/626; İbni Hıbban Nikah'da; (no; 1250) s. 305 (bkz: Mevarid ez-Zaman'ın ondan alıntısı) rivayet etmiştir. İbni Mace'nin rivayeti şu şekildedir: “Bağırsakları yaran dışındaki sütte süt akrabalığı yoktur”. Ayrıca bkz:İrvaul-âilil: 7/221,222.

(4) Hadisi Ebu Davud Nikah'da, büyüğün süt emişi babında; (3/11); Beyhaki Sünen'de; (7/461); Darekutni; (4/173); Ahmed; (1/432) rivayet etmiştir. Münziri der ki: Ebu Hatim er-Razi'ye Ebu Musa el-Hilali'den soruldu. O ise; O da babası da meçhuldür, diye cevap verdi. el-Bani İrvaul-âilil kitabında; (7/223) bu hadisin zayıf olduğunu belirtmiştir.

Ebu Hanife'ye göre süt emme süresi otuz aydır. Çünkü Allah (c.c.): "Kişinin ona karnında kılışı ve sütten kesilişi otuz aydır."(Ahkaf: 46/15) buyurmuştur. Ancak ayetteki bu süre, çoğuna göre, hamileliğin en az süresiyle süt emzirmenin azami süresini belirtmektedir. Asgari hamilelik süresi ise altı aydır.

İkinci şart ise; beş ayrı süt emzirmenin gerçekleşmiş olmasıdır. Bu, Aişe'den (r.a.) rivayet edilmiştir. Abdullah bin Zübeyr'de (r.a.) bu görüştedir. İmam Şafii de (r.a.) bu görüşü benimsemiştir

Ancak çoğu ilim ehli süt emzirmenin az olsun çok olsun her halukarda evliliği haram kılacağı görüşündedirler. Bu ise ibni Abbas, ibni Ömer, Said bin Müseyyeb'in görüşüdür. Ayrıca Süfyan-ı Sevri, Malik, Evzai, Abdullah ibni Mübarek ve Rey ehli (Hanefiler ve onlara yakın ekol ve alimler) de bu görüştedir.¹

(1)Bkz: el-İşraf ala Meşahib el-Ulema, İbni Münzir: 4/109-113.

Az süt emmenin evlenmeyi haram kılmadığı görüşündekilerin getirdiği delil şu hadislerdir:Bize Ahmed bin Abdullah es-Salihi, O'na Ebu Said M. bin Musa es-Sayrafi, O'na Ebu'l-Abbas el-Esamm, O'na M. bin Abdullah b. Abdulkhakem, O'na Enes bin Iyaz, O'na Hişam bin Urve, O'na babası, O'na Abdullah bin Zübeyr Resulullah'ın (s.a.v.) şöyle buyrdüğünü söyledi: "Bir emiş de iki emiş de sütten haramlığa yol açmaz.² Bazıları bunu böyle rivayet ettiler. Bunu ayrıca Abdullah bin Ebi Melike Abdullah bin Zübeyr'den O da Aişe'den (yani bu senette fazlalık olarak Abdullah bin Zübeyr ile Resulullah arasında Aişe (r.a.) var) rivayet ettiki sahih (doğru) olan da budur.³ El-Haşimi, O'na Ebu Musab, O'na Malik b. Abdullah b. Ebi Bekr b. M. bin Ömer b. Hazm, O'na Umre binti Abdurrahman, O'na müminlerin annesi Aişe (r.a.) şöyle dedi:Kuran'dan nazil olan ayetler arasında: "Bilinen on süt emmek haramlığa yol açar" vardı. Sonra bu "beş süt emmek" ile neshedildi. Resulullah (s.a.v.) vefat ettiğinde de bunlar, Kuran'dan okunanlar arasında idi.⁴

(2) Bkz:Sünen et-Tirmizi (Tuhfe ile birlikteki baskısı) 4/307,308; İrvul-Galil, el-Bani: 7/220.

(3) Bunu Müslim Süt emme kitabı, bir ve iki emme babında (no: 1450) 2/1073,1074; Müellif Şerhus-Sünne'de: (9/81, 4/111) rivayet etti.

(4) Bunu Müslim süt emme kitabı beş emme nedeniyle haram oluş babında; (no: 1452) 2/1075) 1/107; Müellif Şerhus-Sünne'de: 19/80) zikretti.

Hısımlık yoluyla haram olanlarda şu ifadeyle dile getirilmektedir: (Ve hanımlarınızın anneleri) özetle bir kadınla evlenen kimseye sadece akitle, kadının nesep ve süt itibariyle anneleri ve ne kadar yükselirse yükselsin ninderi haram olur.

(Kendileriyle ilişkiye girdiğiniz hanımlarınızın terbiyenizde bulunan kızları)“Rabaib”“Rabibe”nin çoğuludur ve “kişinin hanımının kızına” denilir. Terbiye edilmiş anlamındaki bu kelimenin anlamda kullanılması, erkeğin onu terbiye edip eğitmesi nedeniyledir. “fi hucuriküm, kelimesinin lugat anlamı “kucağınızki, yuvanızdaki” şeklindedir. Ancak burdaki anlamı “terbiyenizdeki” şeklindedir. Çünkü arapçada; “fulanın fi hucri fulan” denilirken “filan filanın terbiyesindedir” anlamı kastedilir.“İlişkiye girdiğiniz, cima ettiğiniz” anlamı verdiğimiz “Dehaltüm bihinne; onlarla girdiniz” cümlesi arapçada kinaye yoluyla bu anlamda kullanılır.

Kişiye aynı zamanda, cinsel ilişkiye girdikten sonra onun nesep ve süttten kızları ve -ne kadar inerse insinler- evlatlarının kızları da haramdır. Hatta cinsel ilişkiden önce ondan ayrılır veya o ölürse, kızıyla evlenebilir. (Nikahlananın annesiyle evlenmek her halukarda haramdır.) “Çünkü Allah (c.c.), mutlak olarak anneleriyle evlenmenin haram olduğunu belirtmiş, bunu cinsel ilişkiye girmiş olma şartına başlamamıştır.

Allah (c.c.) eşlerin kızları hakkında devamla şöyle buyurur:(Şayet onlarla cinsel ilişkiye geçmemişseniz size bir günah yoktur.) Yani; ilişkiye geçmezseniz, daha sonra ayrılırsanız veya o ölse, kızını nikahlamanızda bir mahzur yoktur. Ali (r.a.) ise der ki: Kişinin eşinin annesi de, onun kızı gibi sadece, o kadınla cinsel ilişkiye girme durumunda haram olur.

(Kendi sulbünüzden gelen oğullarınızın karıları) yani; oğullarınızın eşleri.1 “Halail; eşler” kelimesinin tekili “Halile” bunun müzekkeri “Halil” dir. Böyle isimlendirilmesi, herbirinin diğerine (“Helal” olması nedeniyledir. “Halil” de aynı köktendir. Denildi ki:Çünkü her biri)2 diğerine “hulul” eder, yani birlikte oturur (nüzul). Denildi ki: Çünkü her biri diğerinin peştemalını; “hall eder”, yani çözer (“akl; bağlama’nın tersi “hall”).

(1)Bu kısım 1. yazma nüshada yoktur.

(2) Bu kısım 1. yazma nüshada yoktur.

Özetle; kişiye; nesep ve süttten oğullarının veya -ne kadar inerse insin- evlatlarının oğullarının eşleri, nikah akti olur olmaz haram olur. “Kendi sulbünüzden” demesinin nedeni, oğulluğunun eşinin kişiye haram

olmadığının bilinmesi içindir. Nitekim Resulullah (s.a.v.) oğulluğu Zeyd bin Harise'nin eşiyle evlendi.

Hısımlık yönüyle haram olanlardan dördüncüsü ise babanın ve -ne kadar yükselirse yükselsin- dedelerin eşleridir. İster nesep isterse sütten olsun babının eşiyle nikah yapmasından itibaren, oğulun ve oğulun oğlunun onunla evlenmesi haramdır. Çünkü Allah (c.c.):“Babalarınızın evlendiği kadınlarla evlenmeyin” buyurmuştur. Bu konu biraz önce geçmiştir.

Sana nikah akti sebebiyle haram olan her kadın aynı zamanda, cariyeye olması nedeniyle girdiğin cinsel ilişki veya nikahlın zannederek girdiğin cinsel ilişki nedeniyle de haram olur. Böyle bir durumda onunla cinsel ilişkiye giren erkeğe o kadının annesi ve kızı haram olur. O kadın da, o erkeğin babasına ve oğluna haram olur.

Bir kadınla zina eden erkeğe, kadının yakınlarının haram olup olmadığı hususunda ihtilaf vardır:Ali (r.a.), ibni Abbas (r.a.), Said bin Müseyybe Urve, Zühri, Malik, Şafii vs.ye göre o adama kadının annesi ve kızı haram olmaz. Ancak zina eden kadın, erkeğin babasına ve oğluna haram olur.

Bazıları ise bunların hepsinin erkeğe haram olduğu görüşündedirler. Bu; İmran b. Husayn (r.a.) ve Ebu Hureyre'den (r.a.) rivayet edilmiştir. Cabir bin Zeyd, Hasan-ı Basri ve Rey ehlinin görüşü de böyledir.

Nikahlandığı kadına şehvetle dokunsa veya onu öpse, bu hısımlık nedeniyle haramlılığın oluşmasında gerdeğe girmek gibi sayılır mı? Yine nikahlandığı kadına şehvetle dokunması, onun kızının haram olması için iki görüş vardır. Çoğu ilim ehlinin de görüşü olan ve daha doğru olan görüşe göre, bununla haramlık sabit olur. İkinci görüşe göre ise, şehvetle bakmakta olduğu gibi haramlık sabit olmaz.

(Ve iki bacıyı toplamak) Bir erkeğin nespten veya sütten iki kızkardeşi bir anda nikahı altında bulundurması helal olmaz. Bir kadınla evlenin, sonra onunla bain talakla (ayrılığı gerektiren tam boşanma) boşanırsa, onun kızkardeşiyle evlenebilir. Yine iki kızkardeşe cariyeler olarak sahip olduğunda, biriyle cinsel ilişkiye geçmesi durumunda -onu kendisine haram kılmadıkça- diğeriyle cinsel ilişkiye geçmesi helal olmaz.

Yine bir kızla onun halasını veya teyzesini birlikte tutması helal olmaz. Nitekim bize Ebu'l-Hasen es-Serahsi, O'na Zahir b. Ahmed, O'na Ebu İshak el-Haşimi, O'na Ebu Musab, O'na Malik, O'na Ebu'z-Zenad, O'na el-Arac, O'na da Ebu Hureyre (r.a.)Resulullah'ın (s.a.v.) şöyle söylediğini anlattı: “Bir kızla halası bir arada tutulmaz. bir kızla teyzesi de bir arada tutulmaz.”¹

(1) Bunu Buhari Nikah'da, bir kızla halası üzerine evlenilmez babında: 9/160; Müslim Nikah'da kadınla halasını bir arada tutmanın haram kılınışı babında (no: 1408) 2/1820; Müelif Şerhus-Sünne'de: 9/66 rivayet etti.

(Ancak geçmiştekiler istisna) yani; geçmişte böyle yapılanlar affedilmiştir. Çünkü onu İslam'dan önce yapıyorlardı. Ata ve Süddi der ki: Ancak Yakup (a.s.) iki kızkardeşle birlikte evlendi. Birisi Yehuza'nın annesi Leyya, diğeri Yusuf'un (a.s.) annesi Rahil'dir. (Şüphesiz Allah (c.c.) çok affedici, çok esirgeyicidir.)

(Ve ellerinizin malik olduğu cariyeleriniz hariç, kadınlardan muhsan olanlar) yani eşleri bulunan evli kadınlar. Bunlar eşlerinden boşanmadıkça onlarla evlenmek helal olmaz. bu, evlenilmeleri haram olan2 kadınların yedincisidir.

(2) Bu ifade birinci yazma nüshada "Hurrimet" ikinci yazma nüshada "Harumne" şeklinde geçmiştir. Genelde anlam farkı yoktur.

Ebu Said el-Hudri (r.a.) der ki:Bu ayet, evli oldukları halde Resulullah'ın yanına Medine'ye hicret eden kadınlar hakkında inmiştir. Onlarla bazı müslümanlar evlenmiş, daha sonra eşleri hicret ederek Medine'ye gelmişlerdi. Allah (c.c.) da bu ayetle onlarla evlenmeyi yasaklamıştır.3 Burada bir istisna var; (ellerinizin malik olduğu cariyeleriniz hariç) yani; esir aldığınız ve darul harpte eşleri bulunan cariyeler başka bu cariyelerin sahiplerine, gerekli süreyi bekleyerek hamile olmadıklarını kesinleştirdikten (istibra) sonra, onlarla evlenmeleri helaldir. Çünkü esir olmasıyla birlikte onunla eşi arasındaki nikah kalkar.

Ebu Sad el-Hudri (r.a.) der ki:Resulullah (s.a.v.) Huneyn gününde Evtas kabilesine bir ordu gönderdi. Müşriklerden, kocaları bulunan birçok kadını esir aldılar. Ancak onlarla ilişkiye geçmeyi uygun görmediler. Bunun üzerine Allah (c.c.) bu ayeti indirdi.4

(3) Bkz:ed-Dürrül-Mensur: 2/480.

(4) Bun Müslim Rada'da, istibradan sonra cariyeyle evlenme babında, (no: 1456) 2/1079 rivayet etti.

Ata'der ki: "Ellerinizin malik olduğu cariyeleriniz"den maksat, cariyesinin kölesinin nikahında bulunmasıdır. Bu durumda onu nihakında olması ve onunla ilişkiye girmesi helal olur. Denildi ki: "Muhsanlar"dan maksat "hürler"dir. Anlamı: Dörtten fazla hürle evlenmek haram cariyelerle evlenmek helaldir. Çünkü cariyer hususunda bir sayı sınırlaması yoktur.

(-İşte bunlar- Allah'ın size yazdığı yasaklardır) “kitabellahu aleyküm” deki; “Kitabe”nin mansup oluşu mefulu mutlak olması üzeredir. Yani; “Allah bunları size, Allah'ın yasağı olarak yasakladı”. Denildi ki; bu kelime hazfedilmiş bir emir fiilini mefuludur. Yani: “İlzemu kitabellahu aleyküm; Allah'ın kitabına yani farz kılışına bağlı kalın, ona uyun.”

(Bunun gerisindekiler sizlere helal kılındı) Ebu cafer, Hamza, Kesei ve Hafs, bunu, “Uhille: helal kılındı” daha önce geçen “Hurrime; “Ehalle; helal kıldı” yani: “Allah size helal kıldı” şeklinde okumuşlardır. Yani; “zikretmiş olduğum, haram kılınanlar dışındakiler size hal kılındı” (bunları, fuhuş yapmaksızın) zina yapmaksızın zina anlamına gelen; “sefh” kelimesi aslen “akmak” anlamına gelir. “Yani suyun meninin akması” (iffetliler) olarak) veya parayla cariyeyi almak suretiyle (arzulamanız) istemeniz (size helal kılmıştır) (mal karşılığında onlardan hazlandığınız müddetçe onlara ücretlerini verin.” Anlamı hususunda ihtilaf edilmiştir: Hasan-ı Basri ve Mücahid der ki: Kadınlardan sahih bir nikahla evlendiklerinizle cimayla faydalandığınız ve hazlandığınız sürece, onlar mehirlerin veriniz. Diğerleri ise şöyle demişir: Bu muta nikahıdır. Bu belli bir süreye kadar sürmek üzere yapılan nikahtır. Bu süre bittiğinde kadın, boşama yapılmaksızın boş olur, rahmi temiz sayılır (iddet beklemez) ve aralarında da varislik gerçekleşme. Bu İslam'ın başında helal iken, daha sonra Rasulullah (s.a.s.) tarafından yasaklandı.

Bize İsmail b. Abdulkahir, O'na Abdul Gafir bin M. el- Farisi, O'na M. bin İsa el- Celüdi, O'na İbrahim b. Muhammed b. Süfyan, O'na Müslim bin Hacca, O'na Muhammed b. Abdullah b. Numeyr, O'na Ubeyy, O'na Abdulaziz b. Ömer O'na Rebi bin Sebre el-Cüheni, O'na babası kendisinin Resulullah (s.a.v.) ile birlikte olduğu bir zamanda şöyle söylediğini anlattı: “Ben size, kadınlarla hazlanmanız (muta nikahı) husunda izin vermişim. Allah (c.c.) artık bunu kıyamet günü kadar haram kıldı. Her kimin yanında bu şekilde olan bir kadın varsa onu hemen serbest bıraksın ve ona verdiği mehir vs. hiçbir şeyi geri olmasın.”¹

(1) Bunu Müslim Nikah'ta muta Nikahı babında (no: 406) 2/ 1025) Müellif ise Şerhus Sünne'de; 9/ 100 rivayet etmiştir.

Bize Ebu'l Hasen es-Serahsi, O'na Zahir b. Ahmed, O'na Ebu İshak el-Haşimi, O'na Ebu Musab, O'na Malik b. Şihab O'na Muhammed bin Ali'nin iki oğlu Abdullah ve Hasen, Onlara babaları, O'na da Ali (r.a.) Rasulullah'ın (s.a.v.) hayber günü, kadınlarla muta nikahı yapmaktan ve evcil eşeklerin etlerini yemekten nehyettiğini söyledi.²

(2) Bunu Buhari savaşlarda hayber savaşı babında; 7/ 481; Müslim Nikahta, Muta nikahı babında (no: 1407) 2/1027) Müellif Şerhus Sünne’de (9/ 99) rivayet etti. Hafız ibni Hacer Fethul bari kitabında; (7/ 482, 483) der ki: Denildi ki, bu ifade de “takdim ve tehir” sanatı vardır. Aslı ise şöyledir: “Muta nikahından ve evcil eşek eti yemekten hayber günü nehyetti” yani: Hayber günü bunlar yapılırken o günde nehyetti, değil, bu yasaklama olayını o günde yaptı. İbni Hacer bu konuyu daha sonra nikahı kitabında detaylı olarak açıkladı.)

Alimlerin çoğu muta nikahının haram olduğu ve bu ayetin de neshedilmiş olduğu görüşündedirler.

İbni Abbas (r.a.) bu ayetin neshedilmeyip hala geçerli olduğu görüşünde idi ve muta nihkahına ruhsat veriyordu. Übeyy bin Nad der ki: İbni Abbas’a (r.a.) muta nikahından sordum. Nisa suresindeki:“Onlardan belli bir süreye kadar hazlandığınız sürece...” ayetini okumadın mı?” dedi. “Ben onu öyle okumuyorum” deyince üç defa: “Allah (c.c.) onu öyle indirdi” dedi.

Denildi ki: İbni Abbas (r.a.) daha sonra bu görüşünden dönmüştür.³

(3) Tirmizi ibni Abbas’tan (r.a.) şöyle rivayet etmiştir. İslam’ın ilk yıllarında bir kimse bilmediği bir beldeye gittiğinde kalmayı tahmin ettiği süre için bir kadınla evleniyor, o kadın da onun malın korur, işlerinde yardımcı olurdu. Bu durum: “Eşleri ve ellerinin malik olduğu cariyeler hariç” ayeti inene kadar devam etti. İbni Abbas (r.a.) der ki: Bu ikisi dışındaki her ferc haramdır. Ancak senesinde Muaz b. Ubeyde vardır, o ise zayıftır. İbni Hacer Fethu’l-Bari’de; (9/ 173) der ki: İbni Abbas’tan mutanın helal olduğu görüşünden döndüğüne dair, zayıf rivayetlerle hadisler nakledilmiştir Ancak bunun helal olduğunu ifade ettiği rivayetler daha sahihtir. İbni Münzir israf kitabında; (4/ 75) der ki: Rasulullah (s.a.v.) muta nikahda nehyettiği sabittir: “Dikkat! Allah (c.c.) bunu kıymet kadar yaksaklamıştır” ifadesi, artık bu hükmün neshedilmeyeceğine işaret eder. İlk dönemdeki bazı kimselerden buna cevaz verdiklerine dair bazı rivayetler bize ulaştı. Ancak Resulullah’ın (s.a.v.) sünneti yanında bunlar hiçbir şey ifade etmez. Mutayı yasaklayanlardan biri de Ömer b. Hattab’dır (r.a.) el-Kasım b. Muhammed der ki: Onun haramlılığı Kuran’da sabittir: “Onlar ki (rahman kulları) ferçlerin korurlar. Ancak eşlerine ve ellerinin sahip olduğu cariyelere karşı değil. Çünkü onlar (bu konuda) ayıplanmazlar” İbni Mesud’un (r.a.) bir rivayete göre de Ali’nin (r.a.) şöyle söylediği rivayet edilmiştir: Bunu boşanma iddet ve miras ayetleri neshetmiştir.

İbni Ömer der ki: Ben onu sadece bir fahişelik (zina) olarak görüyorum. İbni Zübeyr ise şöyle demiştir: “Muta açık bir zinadır. Onu yapan her kimi görürsem recmederim.” Hasanı Basri ise: Muta sadece üç gün boyunca sürdü daha sonra onu Allah (c.c.) ve Resul’ü (s.a.v.) yasakladı demiştir.

Muta nikahının haramlılığını söyleyenler arasında Malik Sevri Şafii İshak Ebu Sevr, Rey ehli (Allah hepsinden razı olsun) de vardır. Bu gün bazı Rafıziler (şiiirler) dışında buna caiz diyen hiç kimse bilmiyorum. Kitap ve Sünnete uymayan görüş ise itibara alınmaz.

İbni Abbas (r.a.) muta nihakını helalliğini “malının azlığı vs. nedenden dolayı uzun süre bekar almak zorunda kalan kimseler için ruhsattır” şeklinde tevیل etmiştir. Kendisine: Bu fetvan nedeniyle herkes buna yöneldi, denilince: “İnna lilahi ve inna leyhi, raciun, vallahi ne böyle fetva verdim, ne de bunun böyle olmasını istedim sadece; Allah’ın zaruret durumunda; ölü kan, ve domuz sadece mecbur kalanlara heladır. Bu kan leş ve domuz eti gibidir” dedi. Bkz.: Tefzir 3/ 18; Telhis el-Habir, 3/154-155; Neylül-Evlar; 7/ 304- 310, Muhammed el-Hamidin Nikah Risalesi (kendisinin Risaleler kitabı s. 5- 97); Hatemun- Nebiyyin, Muhammed Ebu Zehra; 2/1089-1097. Bütün Fıkıh kitaplarındaki Nikah babı; Mustafa Sıbaini Şerhu Kanun-i Ahval eş- Şahsiyye kitabının birinci cildi.

Salim Abdullah b. Ömer’in (r.a.) şöyle anlattığını rivayet eder: Ömer b. Hattap (r.a.) minbere çıktı. Allah’a hamdu senadan sonra şöyle dedi: Birilerine ne oluyor, Rasulullah (s.a.v.) nehyetmişken muta nikahıyla evlilik yapıyorlar? Bu şekilde evlenen her kimi görürsem, onu taşla recmederim. Sözün arasında ayrıca şu ifadeyi kallandı: Mutayı, Nikah Boşanma, iddet ve miras yıkmıştır (kaldırmıştır).¹

(1) Bunu İbni Münzir Beyhaki “Salim b. Abdullah b. Ömer, O babasından” gelen yolla rivayet etmişlerdir” bkz. Fethul Bari: 9/173.

Rabi b. Süleyman der ki: İmam Şafi’nin (r.a.) şöyle söyldeğini işittim: İslam’da, muta dışında, önce heal kılınıp sonra haram kılan, sonra tekrar helal kılıp, daha sonra tekrar helal kılın bir şey bilmiyorum.

(O durumda onlar ücretlerini) yani; mehirlerini (bir hak olarak verin. O haktan (mehrini) kesiminden sonra daha az veya daha çok ödemesi hususunda anlaşmanızda üzerinize bir günah yoktur.) Bundan önceki ifadeyi mutayla yorumlayanlara göre anlamı şu şekildedir: (Erkek ve kadın belli bir süreye kadar devam etmek üzere nikah akti yaparlarsa) o süre bittiğinde, isterlerse kadın süreyi uzatır, erkekse mehir bedelini

çoğaltır. Bu konuda anlaşılmazlarsa ayrılır. Bundan önceki ifadeyi, sahih bir nikahla yapılan evlilikteki, hazlanma şeklinde yoranlara göre ise buradaki anlaşılan şey” den maksat; “mehri tamamen düşürme veya kadının bu mehri istemeyerek bunun karşılığında kendisini boşayarak serbest bırakmasını istemesi vs. dir. (Şüphesi Allah çok bilendir, çok hikmetlidir.)

Mehirin miktarı ve tavsiye edilen miktar hakkında bir fasıl:

Bil ki: Mehir en çok miktarı için bir sınır yoktur. Çünkü Allah (c.c.): “O (kadınlar)ndan birine kıntar -çok mal- verseniz dahi ondan hiçbir şey almayın” buyurmuştur. Ancak müstehap olanı; (dinde güzel görünen) onda aşırı gitmemektir. Ömer (r.a.) der ki: Dikkat edin! Kadınların mehirin aşırı pahalılaştırmayın. Çünkü o dünyada bir şeref ve Allah (c.c.) katında bir takva olsaydı, buna en layıkınız, Allah’ın (c.c.) Peygamberi (s.a.v.) olurdu. Onun hanımlarıyla evlenmesinde veya kızlarını evermesinde oniki uvkiyeden fazla verdiğini veya istediğini bilmiyorum.¹

(1) Bunu Ebu Davud Nikahta, mehir babında: (3/46); Tirmizi Nikahta, kadınların mehri hakkındaki hadisler babında; 4/255, (hadis hakkında; bu hasen ve sahih hadistir, dedi); Nesei Nikah’ta, mehirde itial babında; 6/117; Darimi nikahta, Resulullah’ın (s.a.v.) eşlerinin ve kızlarının mehirleri ne kadar idi- babında; 2/141; Beyhaki Sünen’de; 7/234. Hakim Müstedrek’te; 2/175 (ve bunun sahih olduğunu söyledi); ibni Hıbban (no: 259) s. 307 (Mevoid ez-Zaman’dan naklettik); Ahmed Müsned’de; (1/40, 41, 48) rivayet etti.

Bize Ebu’l-Hasen es-Serahsi, O’na Zahir bin Ahmed, O’na Cafer bin M. el-Müflis, O’na Harun bin İshak, O’na Yahya bin M. el-Harisi, O’na Abdulaziz bin M., O’na Yezid bin Abdullah bin el-Hadi, O’na M. bin İbrahim, O’na Ebu Seleme şöyle anlattı:

“Aişe’ye (r.a.), Resulullah’ın eşlerine verdiği miktarın ne kadar olduğunu sordum.”

“Onun eşlerine mehri oniki uvkiye ve bir neşş idi. Neşş nedir biliyor musun?” dedi.

“Hayır” dedim. O da şöyle dedi:

“Yarım uvkiye. Böylece beşyüz dirhem oluyor. İşte Resulullah’ın (s.a.v.) eşlerine mehri bu.²

(2) Bunu Müslim Nikah’ta, Mehir ve Kuran öğretme ile demirden bir yüzüğün mehir olabileceği babında (no: 1426) 2/042 rivayet etti.

Mehirin asgari sınırına gelince:Bu konuda farklı görüşler vardır. Bazılarına göre bunun sınırı yoktur; satılabilen her mal veya kendisiyle mal alınabilen her para miktar ve cinsi mehir olabilir. Bu, Rabia, Süfyan-ı Sevri Şafii, Ahmed ve İshak'ın görüşüdür. Ömer bin Hattab (r.a.) dedi ki:Üç avuç dolusu kuru üzüm bir mehirdir. Said bin Müseyyeb ise şöyle der:O'na bir sopayı mehir olarak verse olur.

Bazıları ise bunun hırsının elinin kesilebilmesi için, asgari çalması gereken mal miktarı (hırsızlık nisabı) kadar olmasının şart olduğunu söylerler. Bu Malik ve Ebu Hanife'nin görüşüdür. Ancak sözkonusu "hırsızlık nisabı" imam Malik'e göre üç, imam Ebu Hanife'ye göre on dirhemdir.

Her mal ve paranın mehir olabileceğinin delili şu hadistir:Bize Ebu'l-Hasen es-Serahsi, O'na Zahir bin Ahmed, O'na Ebu İshak el-Haşimi O'na Ebu Musab, O'na Malik, O'na Ebu Hazım, O'na Sehl bin Sad es-Saidi (r.a.) şöyle anlattı: Bir kadın Resulullah'a (s.a.v.) gelerek:Ey Resulullah!Ben kendimi sana hibe ettim, dedi ve uzun süre ayakta bekledi. Oradaki bir adam kalkarak:

"Ey Resulullah (s.a.v.)!İhtiyacın yoksa onu benimle evlendir", dedi. Resulullah da (s.a.v.):

"Yanında, mehir olarak verebileceğin bir şeyin var mı?" diye sorduğunda. O:

"Yanımda sadece bu izarım (peştemal, üst elbise) var", dedi. Resulullah (s.a.v.) ise:

"O'na bunu versen izarsız kalırsın, git de birşey bul" dedi. Adam:

"Hiçbir şey bulamam", dedi. Resulullah (s.a.v.):

"Demir bir yüzük de olsa bir şey bul" dedi. Adam aradı, ancak hiçbir şey bulamadı. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.):

"Yanında Kuran'dan bir şey var mı?" (Ezberinde bir sure veya ayet vs.), dedi. Adam:

"Evet, filan sure, filan süre", diyerek ezberindeki sureleri saydı. Resulullah da (s.a.v.):

"O halde seni, yanındaki Kuran (ezberindeki sureler) karşılığında bununla evlendirdim" dedi.1

(1) Bunu; Buhari Nikah'ta, Fakiri evlendirme babında; (9/131); Müslim Nikah'ta, Mehir ve onun Kuran öğretimi vs. olabileceği babında; (no: 1425) 2/1040,1041; Müellif Şerhus-Sünne'de; (9/117) rivayet etti.

Bu hadiste, mehirin asgari bir sınırının olmadığına delil vardır. Çünkü Resulullah (s.a.v.) önce; "herhangi bir şey ara, bul" dedi. Miktarını

belirtmedi. Şayet belli bir miktar zorunlu olsaydı bunu belirtirdi. Daha sonra; “demir bir yüzük daha olsa” buyurdu. Demir yüzük ise son derece değersiz ve ucuz bir eşyadır.

Bu hadiste aynı zamanda Kuran öğretiminin mehir olabileceğine delili vardır. İmam Şafii’nin görüşü de böyledir. Bazı ilim ehline -ki rey ehli de bunlardandır- göre ise bu caiz değildir. Bina yapımı ve dikişçilik gibi karşılığında para alınan işlerin mehir yapılması caizdir. Ancak Ebu Hanife hür erkeğin, fayda ve menfaatini mehir yapması caiz olmaz. Fakat bu hadis bunun caiz olduğunu söyleyenleri destekler. Ayrıca Şuayb (a.s.) kızını Musa (a.s.) ile everdiğinde, onunla yanında çalışması üzerine anlaşmış söyle demişti:

“Ben, yanımda sekiz yıl hizmet etmen şartıyla, iki kızımdan birini seninle evermek istiyorum.”

(Kısas: 28/27)

(Sizden her kim mümine muhsanlarla) hür kadınlarla (evlenmeye güç) maddi genişlik ve bolluk (bulamazsa) Kesei bu surede ve “vel muhsanati minennisai” ayetinde kelimeyi “muhsan”, diğer yerlerde ise “musin” şeklinde okurlarken; diğerleri hepsini “muhsan” olarak sad harfinin fethasıyla okumuşlardır. (O durumda ellerinizin sahip olduğu mümine genç kızlarınızdan) yani; cariyelerinizden. Yani; hür bir mümin kıza mehir verme gücüne sahip olmayan mümin bir kızla evlensin.

Bu ayet hür bir kimsenin cariyeye evlenmesinin iki şarta bağlı olduğunu ifade etmektedir. Birincisi:Hür kadının mehrini bulamaması. İkincisi ise, zinaya düşmekten korkması. Bu ikinci şart da bu ayetin devamındaki şu cümleyle ifade edilmektedir:(Bu, sizden zinadan korkanlar içindir.) Hür erkeğin cariyeye evlenmesinin bu iki şarta bağlı olduğu Cabir (r.a.), Tavus, Amr bin Dinar ile imam Malik ve Şafii’nin görüşüdür.

Bu ayette aynı zamanda kitap ehli cariyeye evlenmenin helal oldumadığına delil vardır. Çünkü “sahip olduğunuz mümin genç kızlarınız” buyrulmuştur. Dolayısıyla cariyeye evlenmesi onun mümin olması şartına bağlanmıştır. Diğer bir ayette de (Maide: 5/5) şöyle buyrulmuştur:“Kitap ehlinin yemeği size helaldir, sizin yemeğiniz de onlara helaldir. Mümin kadınlardan muhsan olanlarla, kitap ehlinde muhsan olanlar (yani hür olanlar) da (helaldir)”. Burada da kitap ehliyle evlenmek onların hür oluşları şartına bağlanmıştır. Rey ehli ise müslümanın kitap ehli bir cariyeye evlenmesinin helal olduğu görüşündedir. Kitap ehli cariyeye evlenmek sizin calriye olarak cinsel ilişkiye girmek ise ittifakla helaldir.

(Allah imanlarınızı daha iyi bilir) yani; içteki imana müdahale etmeyin, zahiri alın. Çünkü Allah (c.c.) imanınızı daha iyi bilir.)¹

(1) Panantez içi 1. yazma nüshada yoktur.

(Bazınız bazınızdansınız) Denildi ki; anlamı; bazınızın bazınızın kardeşisiniz. Denildi ki; hepiniz tek bir nefistensiniz. O halde cariyeyle evlenmeye tenezzül etmemeye kalkışmayınız. (Öyleyse muhsan olmaları) nikah nedeniyle iffetli olmaları (fahişe olmamaları) yani; zina etmemeleri (ve sevgililer) yani; kendileriyle gizlice zina ettikleri dostlar(edinmemeleri şartıyla) Hasan-ı Basri der ki: Fahişelik (sefh) her önüne gelenle zina etmek; “Sevgililer edinmek” ise sadece bir kişiyle ilişkiye girmek, onunla zina etmek anlamındadır. Araplar birincisini hoş görmezken ikincisine izin verirlerdi. (onlarla) yani; cariyelerle (ehillerinin) yani; efendilerinin (izniyle evleniniz ve onlara ücretlerini) yani; mehirlerini (güzelce veriniz) (şayet muhsan yapırlar) Hamza, Kesei ve Ebu Bekir bunu; “ahsanne; muhsan olurlar” şeklinde okumuşlardır ve anlamı; namuslarını korurlarsa şeklindedir. İbni Mesud’a göre ise: Müslüman olurlarsa şeklindedir. Diğerleri ise bunu “uhsinne; muhsan yapırlarsa” şeklinde okumuşlardır. Yani; evlendirilirlerse (sonra da bir fahişelik) yani; zina (yaparlarsa cezaları muhsan kızların) yani; hür ve bekar kızların zina ettiğiindeki (cezalarının hadd cezalarının (yarısıdır.) Dolayısıyla bir köle zina ettiğinde elli değnek sopalanır. Ancak süğün edilip edilmeyeceği hususunda iki görüş vardır. Sürgün edilir dersek, en sahih görüşe göre bunun süresi yarım yıldır. Recm ise köleye hiçbir şekilde uygulanmaz.

Abdullah b. Ayyaş b. Ebi Rabia’nın şöyle dediği rivayet edilmiştir: Ömer bin Hattab (r.a.), Kureyşli bir genç kızı zinadan dolayı elli değnekle sopalamamızı emretti, bizde yaptık.

İlim ehlinin çoğuna göre, köle veya cariyenin cezasında, onun evli veya bekar olması fark etmez. Bazılarına göre ise evli olmayan köle veya cariyeye zina ettiğinde bunun hiçbir cezası yoktur. Çünkü Allah (c.c.): “Şayet muhsan yapırlar -everilirler- sonra da bir fahişelik yaparlarsa cezaları, muhsan -hür ve bekar- kızların cezalarının yarısıdır” buyurmuştur. Bu görüş İbni Abbas’tan (r.a.) rivayet edilmiştir. Tavus da bu görüştedir.

Diğerlerine göre de ihsanın (muhsanlığın) anlamı müslüman olmaktır. Şayet anlamı, “evermek” şeklinde alınırsa, bundan evermenin, ona hadd uygulamak için bir koşul oluşu anlamı çıkmaz. Aksine kastedilen; “köle veya cariyeye evlenmek suretiyle muhsan da olsa zina ettiğinde

recmedilmez, cezası sadece hadd (sopa)dır. Hürde ise durum farlıdır” anlamıdır. Buna göre cariyenin hadd cezası bu ayetle sabittir. Bunu aynı zamanda şu hadisde açıklar: Bize Abdulvahid b. Ahmed el-Melihi, O’na Ahmed b. Abdullah en-Nuaymi, O’na M. bin Yusuf, O’na M. bin İsmail, O’na Abdulaziz bin Abdullah, O’na Leys b. Said (el-Makberi), O’na babası, O’na da Ebu Hureyre (r.a.) Resulullah’ın (s.a.v.) şöyle söylediğini isttiğini anlatmıştır: “Sizden birinin cariyesi zina eder bu da ortaya çıkarsa, ona hadd cezasını (sopa) uygulasin ve onu azarlamasin. Bunu üçüncü defa tekrarlar bu da ortaya çıkarsa, bir saç bağı fiyatına da olsa onu satsın. 1

(1) Bunu Buhari alış veriş kitabı, Müdebber kölenin satılışı babında; 4/421; Müslim Haddler kitabı, ehli kitabın Yahudilerin zina sebebiyle recmedilmeleri babında (no: 1703) 3/1328; Müellif de Şehus-Sünne’de: 10/297 rivayet etti.

(Bu) yani; nikah parası bulunmadığında cariyeyle evlenmek (sizden, anetten) yani zinadan (korkanlar içindir) yani; şehvetinin kendisine galip gelmesinin sıkıntı ve zorluğunu çeken kimseler. (Sabretmeniz ise) yani; cariyeyle evlenmemek, aynı zamanda iffetli olmak hususunda sabretmeniz ise (sizin için daha hayırlıdır) Çünkü çocuğunuz bu durumda köle olarak doğmamış olur. (Allah çok affedici çok esirgeyicidir.)

Ayet: 26

(Allah size açıklamayı ister) “Size açıklamayı” anlamını verdiğimiz ifade normalde “liyübeyyine leküm; size açıklamak için” şeklindedir. Ancak “için” anlamındaki “lam” fazlalıktır. Şu ayetler de böyledir: “Ümirtü lia dile beyneküm”(Şura: 42/15)’in anlamı; “Ümirtü en adile beyneküm; aranızda adaletli davranmakla emrolundum.”Yine: “Ümirna linüslime lirabbil,alemin” (Enam: 6/71)’in anlamı; “Ümirna en nüsline lirabbil alemin; alemlerin rabbına teslim olmakla emrolunduk” şeklindedir. Nitekim başka bir ayette bu ifade “lamsız” olarak “en” ile birlikte kullanılmıştır; “Ve ümirtü en üslime...”(afır: 66) yani; “teslim olmakla emrolundum.”

Ayetin anlamı şöyledir:Allah (c.c.) size açıklamayı diler. Yani dininizin kurallarını, size hayırlı olacak işleri beyan etmeyi diler. Ata der ki:Yani; sizi kendisine yaklaştırmayı diler. Kelbi ise der ki:Cariye ile evlenmemek için sabretmenizin sizin için daha hayırlı olduğunu açıklamak ister.

(Sizi sizden önceklerin yollarına) şeriatlarına, dini kurallarına (hidayet etmek) ona iletmek (ister). Yani; anneleri, kızları ve kızkardeşlerle

evlenmenin onlarla da haram sonucuna sizi erdirmek ister. Denildi ki: Anlamı; sizi hanif dinine İbrahim'in (a.s.) dinine iletmek ister. (Ve size tevbe etmek ister) yani; size açıklamadan önceki yaptıklarınızı affetmek ister. Denildi ki: "Üzerinde bulunmuş olduğunuz isyandan kendine itaate döndürmeyi diler." Denildi ki: "Sizi tevbeye muvaffak kılmayı diler." (Allah çok iyi bilendir) Kullarına din ve dünyalık menfaatleri ve faydaları bilir. (çok hikmetlidir.) Onların işlerini düzenleme hususunda hikmetlidir. Ayet: 27

(Allah) Sizden dininde ve emirlerinde kusur ve gevşeklik sadır olursa (sizi affetmeyi diler. Şehvetlerine uyanlar ise sizin) size haram kılınan yapmanız suretiyle, haktan (büyük bir sapmayla sapmanızı isterler.) Şehvetlere uymakla nitelenenlerin kim olduğu hususunda ihtilaf edilmiştir. Süddi: Onlar yahudi ve hristiyanlardır; bazıları: Onlar mecusilerdir, çünkü onlar kızkardeşler ve yeğenlerle evlenmeyi normal sayarlar; Mücahid ise; onlar zinakarlardır. Kendileri gibi sizin de yoldan saparak zina etmenizi dilerler, demiştir. Bir görüşe göre de bunlar batıl ehlinin tümüdür.

(Allah size hafifletmeyi diler) Hükümlerini kolaylaştırmayı diler. Nitekim de kolaylaştırmıştır:

"(O peygamber) onlardan zorlukları kaldırır."

(Araf: 7/157)

Resulullah (s.a.v.) ise şöyle buyurur: "Hoş görülme ve kolay olan haniflik diniyle gönderildim."1

(1) Bu hadisi; imam Ahmed Müsned'de: (5/266) Ebu Ümame'den; Hatibi Bağdadi fakih ve mütefakkih kitabında; 2/204; Taberani el-Mucem el-Kebir'de rivayet etmiştir. Ancak bunun senedinde bulunan Ali b. Yezid el-Ülhani zayıftır. Bkz: 5/279.

Hadis; yollarının çokluğu ve anlamı destekleyici şahit birçok hadis nedeniyle hasen bir hadistir. Bkz: en-Nehcüs-Sedid fi Tahriri ehadişi Teysir el-Aziz el-Hamid: s. 333,334.

(İnsan da, zaten, zayıf yaratılmıştır) O'nu hevası ve şehveti saptırır. Hasan-ı Basri der ki: Çünkü o basit bir sudan yaratılmıştır. Nitekim Allah (c.c.): "Allah sizi zayıflıktan..... yaratan kimsedir." (Rum: 30/54) buyurur. (Ey iman edenler! mallarınızı aranızda batıl yere) haram yolla yani; faiz, kumar, gasp, hırsızlık, emanete hiyanet vs. yollarla. Denildi ki: Fasit ve geçersiz alışverişlerle (yemeyin) (Ancak bunun, sizden karşılık rızadan) herbirinizin gönül hoşnutluğundan (doğan bir ticaret olması başka). Kufe'liler bu cümledeki (illa en tekune ticarah) son kelimeyi "kane"nin

haberi olmak üzere mansup olarak (ticaraten) okumuşlardır. Yani; bu malların ticaret olması (ticaret yoluyla ele geçmiş olması) başka. Diğerleri de bunu merfu (ticaratun) okumuşlardır. Bu durumda “kane” tam bir fiildir ve anlamı; illa en tekaa ticaratün”dür. Yani; ticaretin vuku bulması başka.

Denildi ki; bundan kastedilen, satıcı ve alıcının yapılan ticaret sonunda bunu kesinleştirerek geri dönmeyi şart koşmaları böylece bu alış verişin kesinleşmesi, yoksa birbirlerinden ayrılmadıkları sürece bu alış verişten geri dönmeye serbest oluşlarıdır. Nitekim bize Ebu’l-Hasen es-Serahsi, O’na Zahir bin Ahmed, O’na Ebu İshak el-Haşimi, O’na Ebu Musab, O’na Malik, O’na Nafi, O’na Abdullah b. Ömer (r.a.) şöyle anlattı:Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:“Alıcı ve satıcıdan her biri diğerine karşı, birbirlerinden ayrılmadıkları sürece, geri dönme hususunda serbesttirler. Ancak “muhayyerlik satışı” (satış esnasında kesin karara varmayıp, kararını açıklamak için belli bir süre veren veya tanıyan kimselerin alış verişi) müstesna.1

(1)Bunu; Buhari Alış veriş kitabı, satıcı ve alıcı birbirlerinden ayrılmadıkları sürece geri dönmeye serbesttirler babında; 4/327; Müslim alış verişler kitabı, satıcı ve alıcı için Hıyar-ı Meclisin sabit oluşu babında; (no: 1531) 3/1163; Müellif ise Şerhus-Sünne’de; (8/39) rivayet etti.

(Ve kendinizi öldürmeyin) Ebu Ubeyd der ki:Yani; kendinizi helak etmeyin. Nitekim Allah (c.c.) başka bir ayette (Bakara: 2/195): “Kendinizi ellerinizle tehlikeye atmayın (helaka sürüklemeyin)” buyurmuştur. Denildi ki:Yani; başkasının malını haksız yere yemek suretiyle kendinizi öldürmüş olmayın.

Denildi ki:Buradan maksat, müslümanın kendisini öldürerek intihar etmesidir. Bu konuda bazı hadisler vardır:Bize Abdulvehhab bin M. el-Hatib, O’na Abdulaziz bin Ahmed el-Hılal, O’na ibni Uyeyne, O’na Eyyib, O’na Ebu Kılabe, O’na Sabit b. Dahhak Resulullah’ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu anlattı:“Her kim dünyada bir aletle kendini ölrürse, kıyamet gününde ona aynı şekilde azap edilir.1

(1) Bunu; Müslim İmanda, İnsanın kendisini öldürmesinin şiddetle haram kılınışı babında; (no: 110)1/104; Müellif Şerhus-Sünne’de: (10/154) rivayet etti.

Bize Ebul-Fadl Ziyad bin M. el-Hanefi, O’na Ebu Muaz Abdurrahman el-Müzeni, O’na Ebu İshak İbrahim bin Hammad el-Kadi, O’na ebu Musa ez-Zemin, O’na Vehb b. Cerir, O’na babası, O’na Hasan-ı Basri,

O'na Cündüb b. Abdullah (r.a.) şöyle anlattı:Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:“Sizden önceki ümmetlerden birinde bir kimsede yara çıktı. Bu onu öyle rahatsız etti ki; bir bıçak alarak elini kesti ve fazla geçmeden öldü. Bunun üzerine Allah (c.c.): “Kulum kendisi hakkında (ölümü hakkında) benden önce davrandı, ben de ona Cennet’i haram kıldım”, buyurdu.2

(2)Bunu:Buhari Peygamberler’de, İsrail oğulları hakkında zikredilenler babında; 6/496; Müslim İmanda, İnsan’ın kendini öldürmesinin şiddetle haram kılınışı babında (no: 113) 1/107 buna yakın bir ifadeyle; Müellif de Şerhus-Sünne’de; (10/155) rivayet etti.

Hasan-ı Basri ise der ki:“Kendinizi öldürmeyiniz”ın anlamı “kardeşlerinizi öldürmeyiniz”dir. Yani ; “Birbirinizi öldürmeyiniz” (Şüphesiz Allah size çok merhametlidir.)Bize Abdulvahid el-Melihi, O’na Ahmed b. Abdullah en-Nuaymi, O’na M. bin Yusuf, O’na M. bin İsmail, O’na Süleyman b. Harb, O’na Şube, O’na Ali b. Müdrak, O’na Ebu Züra b. Amr b. Cerir, O’na dedesi şöyle anlattı: Resulullah veda haccında; “bana insanları sustur”, dedi. Daha sonra şöyle buyurdu:“Ardımdan, gerisin geriye kafirler olarak dönüp birbirinizin boynunu vurup (öldürmeyin).”1

(1)Bunu Buhari Fitnelerde, Resulullah’ın (s.a.v.): “Ardımdan, kafirler olarak geriye dönmeyin” hadisi babında; 13/26, ve diğer yerlerde; Müslim İman’da, Resulullah’ın (s.a.v.): “Ardımdan, kafirler olarak geriye dönmeyin” hadisinin anlamı babında (no: 65) 1/81, 82; Müellif Şerhus-Sünne’de: (10/221,222) rivayet etti.

(Her kim bunları) yani; sözkonusu haramları (düşmanlıkla ve zulümle yaparsa) düşmanlık (udvan); haddi aşmak, zulüm ise birşeyi kendi yerine koymamak, demektir. (O’nu ileride) ahirette (ateşe atacağız) yani sokacağız. O ateşe konulacak. (Bu Allah’a kolaydır) basittir.

(Şayet nehyolunduklarımızın büyüklerinden sakınırsanız....)Kendilerinden kaçınmanın küçük günahlara keffaret (yok edici) olduğu büyük günahların (kebair) ne olduğu hususunda ihtilaf edilmiştir.

Bize Abdulvahid b. Ahmed el-Melihi, O’na Ahmed b. Abdullah en-Nuaymi, O’na M. bin Yusuf, O’na M. bin İsmail, O’na M. bin Mukatil, O’na en-Nadr, O’na Şube, O’na Ferras, O’na Şabi, O’na Abdullah bin Ömer (r.a.) Resulullah’dan şöyle rivayet etti:“Büyük günahlar: Allah’a (c.c.) eş koşmak, ebeveyne itaatsızlık, insan öldürmek ve yalan yere yemin etmektir.2

(2)Bunu Buhari Yeminler ve Adaklar kitabı, yalan yere yemin babında; 11/555 ve diğer yerlerde; Müellif Şerhus-Sünne'de: (1/85) rivayet etti.

Bize Abdulvahid el-Melihi, O'na Ahmed b. Abdullah en-Nuaymi O'na M. bin Yusuf, O'na M. bin İsmail, O'na Müsedded, O'na Bişr bin el-Mufaddal, O'na el-Ceriri, O'na Abdurrahman bin Ebi Bekre, O'na babsı şöyle anlattı:Resulullah (s.a.v.) üç defa şöyle seslendi:

“Size, büyük günahların en büyüklerini haber vereyim mi? Oradakiler:

“Evet”, dediler. Resulullah (s.a.v.):

“Allah’a şirk koşmak ve ebeveyne isyan” buyurdu. Sonra oturur bir vaziyetle iken oturdu ve:“Dikkat!Ve de iftira, dikkat! ve de iftira...” dedi. Bunu o kadar tekrarladı ki artık “keşke sussa” demeye başladık.¹

(1) Buna Buhari Şehadetler kitabı, Yalan şahitlik hakkındaki hadisler babında; (5/261) ve Edeb kitabında; Müslim İman kitabı, Büyük günahların ve bunların en büyüğünün beyanı babında; (no: 87) 1/91; Müellif Şerhus-Sünne'de: (1/83,84) rivayet etti.

(2) Bunu Buhari Tefsir'de, Furkan suresi tefsirinde, “Ve onlar ki Allah’la birlikte başka bir ilah çağırırlar” babında; (8/492); Müslim İman’da, Şirk’in günahların en çirkini olduğu babında (no: 86) 1/90; Müellif Şerhus-Sünne'de: (1/82) rivayet etti.

Bize Ahmed b. Abdullah es-Salihi, O'na Ebu Said M. bin Musa es-Sayrafi, O'na Ebu Abdullah M. bin Abdullah es-Saffar, O'na Ahmed bin M. İsa el-Berti, O'na M. bin Kesir, O'na Süfyanı Sevri, O'na Ameş, Mansur ve Vasil el-Ahdeb, O'na Ebu Vail, Ona Amr b. Şurahbil, O'na Abdullah (bin Mesud) (r.a.) şöyle anlattı:Resulullah’a (s.a.v.):

“Allah katında en büyük günah hangisidir?” diye sordum.

“Seni yaratmışken Allah’a eş koşman” buyurdu.

“Sonra hangisi?” dedim.

“Seninle yemesinden korktuğundan dolayı çocuğunu öldürmen” buyurdu.

“Sonra hangisi?” diye sordum:

“Komşunun hanımıyla zina etmen” buyurdu. Allah da (c.c.) Peygamber’in (s.a.v.) bu sözünü tasdikleyici olarak şu ayeti indirdi:“Onlar ki (Rahmanın kulları) Allah’la birlikte başka ilah çağırırlar, haksız yere Allah’ın haram kıldığı canlıyı (insanı) öldürmezler ve zina etmezler...”³

(3) Bunu Buhari Vasiyetlerde, Allah’ın; “yetimlerin mallarını zulümle yiyenler..” buyruğu babında; (5/393); Müslim imanda, Büyük günahlar babında; (no: 89) 1/92; Müellif Şerhus-Sünne'de rivayet etti.

Abdullah b. Mesud (r.a.) der ki: Günahların en büyükleri Allah'a eş koşmak, Allah'ın azap ve intikamından kendini emniyette hissetmek, Allah'ın (c.c.) rahmetinden ümit kesmek ve Allah'ın rahmet rüzgarından ye'se düşmek.”¹

(1) Bunu Taberi Tesirinde 8/242- 244; Taberani ise el- Mü'cem el- Kebir'de senetsiz olarak zikretmiştir. Bkz. Mecmeu'z-Zevaid 1/104. Ayrıca Abdurrezzak el-Musannaf'ta 10/ 459-460; Müellif Şerhus-Sünne'de: 1/87 rivayet etmiştir. İbni Kesir Tefsirinde (1/485) şöyle der: Bunun ibni Mesud'a nisbetli, şüphesiz olarak doğrudur.

Bize Abdulvahid el-Melihi, O'na Abdurrahman b. Ebi Şüreyh, O'na Ebu'l-Kasım Abdullah bin M. el-Begavi, O'na Ali b. el-Cad, O'na Şu'be, Ona Sad b. İbrahim O'na Humeyd b. Abdurrahman, Ona Abdullah b. Amr şöyle anlattı: Resulullah (s.a.v.) şöyle buyrdu: “Kişinin, ebeveynine sövmesi büyük günahlarındanıdır. Derler ki: Bir kimse nasıl ebeveynine sövebilir ki? O (s.a.v.): “Adam, başkasının babasına söver, o da kalkıp bunu babasına söver, annesine söver” buyurdu.²

(2) Bunu Buhari Edeb'de, kişi ebeveynine sövmesin babına 10/ 403; Müslim İman'da Büyük günahların beyanı babında (No: 90) 1/ 92); Müellif de Şerhus Sünne'de (13/16, 17) rivayet etti.

Sadid b. Cübeyr anlatıyor: Bir adam ibni Abbas'a (r.a.) gelerek büyük günahlardan sordu ve:

“Onlar yedi tane mi?” dedi. İbni Abbas (r.a.):

“Onlar yediyüze daha da yakın. Ancak istiğfar etmekle birlikte büyük günah kalmaz, küçük günaha ısrarla birlikte o küçük günah olarak kalmaz”, dedi. Devamla şöyle dedi: Kendisiyle Allah'a isyan edilen, ona karşı geline her şey büyük günahdır. Bunlardan herhangi birine işleyen istiğfar etsin, af dilesin. Çünkü Allah (c.c.) bu ümmetten, dinden dönen, bir farzı inkar eden ve kaderi inkar edenden başkasını ebedi kalacak şekilde Cehenneme koymayacak.³

(3) Bunu Taberi, Tefsirinde; (8/ 245) zikretti.

Abdullah b. Mesud (r.a.) Allah (c.c.) bu suredeki (Nisa) baştan; “Nehyolunduğumuz büyük günahlardan sakınırsanız....” ayetine kadar değindiği günahlar büyük günahlardır, der.

Ali b. Ebi Talha ise şöyle der: Allah (c.c.) onun hakkındaki sözünü: “Cehennem”, “gadap; kızgınlık” “Canet; rahmetten kavulma ve “azap” ile sona erdiği her günah büyük günahdır.

Dahhak da der ki: Allah'ın (c.c.) karşılığında dünyada hadd cezası, ahirette ise azap belirttiği günahlardır.

El Hasen1 bin el-Mufaddal şöyle der: Allah'ın (c.c.) Kuran'da: "Büyük" olarak nitelediği günahlar büyük günahlardır:

"Şüphesiz o (yetimlerin mallarını kendi mallarına katarak yemek) büyük bir günahdır." (Nisa: 4/2)

"Şüphesiz onları (küçük çocukları) öldürmek büyük bir hatadır." (İsra:17/31)

"Şüphesiz şirk büyük bir zulümdür." (Lokman: 31/13)

"Şüphesiz siz (kadınlar)in tuzağı büyüktür."

(Yusuf: 12/ 28)

"Seni tenzih ederiz, bu (iffetli kadın hakkındaki iftira) büyük bir iftiradır." (Nur: 24/16)

"Şüphesiz o (Peygamberi incitmeniz ve ölümünden sonra eşleriyle evlenmeniz) Allah katında büyük bir şeydir." (Ahzap: 33/ 53)

Süfyan-ı Sevri de şöyle der: Büyük günahlar sizinle kullar arasındaki haksızlıklar vs. küçük günahlar ise sizinle Allah (c.c.) arasındaki olan günahlardır. Çünkü Allah kerem sahibidir affeder.² Bu görüşüne şu hadis delil getirilmiştir: Bize Şeyh Ebu'l-Kasım Abdullah b. Ali el-Kirmani, O'na Ebu Tahir Muhammed b. Muhammed Mahmeş ez-Ziyadi, O'na Ebu Cafer M. bin Ahmed b. Said, O'na el-Hüseyin b. Davud el-Belhi, O'na Yezid b. Harun, O'na Hümejd et-Tavil, O'na Enes b. Malik (r.a.) şöyle anlattı: Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Kıyamet günü arşın içinden şöyle bir nida yükselir: Ey Muhammed ümmeti! Allah (c.c.) sizi, kadın erkek bütün müminleri artık affetti. Birbirinize olan haklarınızı da birbirinize bağışlayın ve rahmetimle Cennet'ime girin."³

(2) Birinci yazma nüshada bu ifade; "büyüktür mağrifet eder" şeklindedir.

(3) Bu mevzu (uydurma) bir hadistir. Senesinde el- Hüseyin b. Davud Ebu Ali el-Belhi vardır. Hatip der ki: Güvenilir değildir- hadisleri uydurmadır. Bkz. Misanu'l-İ'tidal: 1/ 534. Bunu ayrıca Müellif Şerhu's-Sünne'de: 15/197 zikretmiştir. Ayrıca bkz. zayıf ve mevzu hadisler silsilesi, el-Bani, 3/439 (no: 1279).

Malik b. Moğol der ki: Büyük günahlar bidat ehlinin günahları küçük günahlar ise sünnet ehlinin işledikleri günahlardır.

Denildi ki; büyük günahlar kasten işlenen günahlar, küçük günahlarsa hata, unutma, ve zorlanmayla işlenenler ve açığa vurulmamış kalpteki vesveselerdir.

Denildi ki; büyük günahlar, İblis gibi yaptıkları günahları hoş ve helal görerek yapanların günahları, küçük günahlar ise Adem (a.s.)'ın günahı gibi, yaptıktan sonra pişman olup af dileyenlerin günahıdır.

Süddi der ki; büyük günahlar; Allah'ın (c.c.) nehyettiği büyük günahların kendileri, küçük günahlar ise; salihlerinde fasıklarında işlediği haram bakış, dokunmak veya öpmek gibi bu büyük günahların mukaddimesi veya onu izleyen konumundaki günahlardır. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurur: “İki göz zina eder, eller zina der, ayaklar zina eder. Bunları ferç ya tasdik eder veya yalanlar.”¹

(1) Bunu Ahmed Müsned'de (1/ 412, 2/343) Ebu Hureyre'den (r.a.); Taberani, Ebu Ya'la Bezzar ve ibni Hibban'da yine ondan rivayet etmiştir. Heysemi “Mecme” kitabında (6/256): Senedi iyidir, dedi. Münziri: Sahihtir, dedi. Bkz. Feyzul-Kadir, el-Menavi: 4/3999. Bunu ayrıca Müellif Şerhus Sünne'de (1/138) zikretti.

Denildi ki; büyük günahlar kulların önemsemediği, küçük günahlar ise onların büyümsemediği ve düşmekten korktukları günahlardır. Nitekim bize Abdulvahid el-Mehili O'na Ahmed b. Abdullah en-Nuaymi, O'na Gaylan Enes (r.a.)'ın şöyle söylediğini anlattı: “Siz gözünüzde bir arpadan daha küçük olan öyle ameller işliyorsunuz ki, biz onları Resulullah (s.a.v.) zamanında helak edici günahlardan sayıyorduk.”²

(2) Bunu Buhari Rikak kitabı, sakınılan küçük günahlar babında 11/ 329; Müellif Şerhu's-Sünne'de (14/ 398) rivayet etti.

Denildi ki; büyük günahlar; şirk ve ona yol açan günahlar, bunların altındakiler ise küçük günahlardır (seyyie) Nitekim Allah (c.c.): “Şüphesiz Allah kendisine ortak koşulmasını affetmez. Bunun dışındakileri istedikleri kimseler için affeder.” (Nisa: 4/ 48-116) buyurur. (Şayet nehyolunduklarınızın büyüklerinden sakınırsanız, sizden küçük günahlarınızı bağışlarız). Yani: Namazdan namaza, cumadan cumaya, ramazandan ramazana.

Bize İsmail b. Abdulkahir, O'na Abdulğafir bin Muhammed O'na M. bin İsa el-Celudi, O'na İbrahim bin Muhammed Süfyan, O'na Müslim bin Haccac, O'na Harun b. Said el-Eyli, O'na babası, O'na da Ebu Hureyre (r.a.) şöyle anlattı: Resulullah (s.a.v.) şöyle söylerdi: “Büyük günahlardan sakınıldığında, beş vakit namaz, cumalar ve ramazanla, aralarındaki günahlara keffaret olurlar.”⁺

(+) Bunu Müslim Taharet kitabı, beş vakit namaz babında (no: 233) 1/209; Müellif Şerhus-Sünne'de rivayet etti.

(Ve sizleri kerim) yani güzel (bir yere girdiririz) yani: Cennet'te Medine'liler "bir yer" olarak tercüme edilen kelimeyi "Medhal; giriş yeri" şeklinde okurken (ki Hacc suresinde de böyle okumuşlardır), diğerleri: "Müdhal; girmek" şeklinde masdar olarak okumuşlardır.

(Allah'ın sizi birbinizden üstün kıldığı nimetlere göz dikmeyin....) Mücahid der ki: Ümmü Seleme: "Ey Resulullah (s.a.v.)! Erkekler savaşıyor, biz savaşamıyor. Onlara bizim iki katımız miras payı var. Biz de erkek olsaydık onlar gibi savaşır, onlar kadar mirastan pay alırdık, dedi. Bunun üzerine bu ayet indi."(II)

(II) Bunu Vahidi kendi sendiyle Esabab en-Nüzul'da (s. 181) zikretti. Ayrıca bkz: Tefsir et-Taberi: 8/261; ed-Dürrül-Mensur: 2/507.

Denildi ki: Allah (c.c.) mirasta, erkeğe kadını iki katı pay hakkı verince kadınlar; biz fazlalığa erkeklerden daha layıgız ve daha çok muhtacız. Çünkü bizler zayıfız, anlarsa kazanç elde etmeye daha kadirdirler, bunda daha güçlüdürler, dediler. Allah (c.c.) da bu ayeti indirdi.

Katade ve Süddi der ki; "erkeğe iki kadının payı (miktarı hak) vardır" ayeti inince erkekler dediler ki; ahirette sevaplarımızla kadınlardan daha üstün olmayı, mirasta kadınların iki katı alma suretiye onlardan üstün tutulduğumuz gibi, sevabımızda onların iki katı olmasını umardık, dediler.¹ Bunun üzerine Allah (c.c.) bu ayeti indirdi.

(Erkekler kazandıkları) ecir (den bir nasip vardır. Kadınlara da kazandıklarından bir nasip vardır.)

Anlamı: Erkekler de kadınlar da ahirette sevap hususunda eşittirler. Çünkü iyiliğe bire karşılık on sevap verilir. Bunda erkek, kadın eşittir. Dünyada erkekler kadınlara karşı bazı üstünlükler (mirasda vs.) verilmiş olsa da.

Denildi ki: Anlamı: Erkeklere cihaddan kazandıkları sevaptan bir nasip vardır. Kadınlara da eşlerine itaata ve namuslarını korumadan kazandıkları sevaptan bir nasip vardır. Yani erkeklerin cihad konusunda üstünlükleri varsa, kadınların da eşleri itaat ve namus koruma nedeniyle kazandıkları büyük sevaplar nedeniyle üstünlükleri vardır.

(Allah'dan fazlını isteyin) İbni Kesir ve Kesei; "iste, isteyiniz" kelimelerini; "ve selu" "vesel" "fesel" şeklinde okumuştur. Çünkü burada "sin" harfinden önce "vav" ve "fa" harfleri vardır. Hemze hazfedilmiş, onun harekesi "sin"e verilmiştir. Diğerleri ise bunu hemzeli olarak "veselü", "vesel", "fes'el" şeklinde okumuşlardır.

İşte Allah (c.c.) hasede yol açtığında böyle bir temenniden nehyetmiştir. Çünkü haset; bir nimetin, ona sahip olan kimseden gitmesini ve

kendisinin olmasını temenni etmektir. Bu haramdır. Gıpta ise; o nimetin o kimsede olduğu gibi kendisinde de olmasını arzulamaktır ki, böylesi bir temenni helaldir. Kelbi der ki: Bir kimse kardeşinin malını, eşini ve hizmetçisini temenni etmesin. Ancak; “Allah’ın! Beni de onu gibisiyle nimetlendir” desin. Bu, Kuran’da olduğu gibi Tevrat’ta da böyledir.

(Allah’dan fazlını isteyin) ibni Abbas (r.a.) der ki: Yani; “rızkını isteyiniz” Said b. Cübeyr der ki: Yani: “O’na ibadeti isteyiniz”bu bir, ibadete muvaffak kılınma, onu kolaylaştırılması duasıdır. Süfyan bin Uyeyne der ki: Allah (c.c.) bir şeyin istenmesini sadece onu vermek için emreder” (Şüphesiz Allah herşeyi çok iyi bilendir.)

(Herbiriniz) Yani; erkeklerden ve kadınlardan herbirine (ebeveynin ve en yakın akrabaların bıraktıklarına) Bunlar, ölüp de miras bırakanlardır (varisler) kendilerine miras verilir; “asabe”ler (kıldık).

(Denil ki: Anlamı şöyledir: “Erkek veya kadın onlardan herbirini, onlara mal bırakanlara varisler kıldık ki, bu varisler ebeveyn ve en yakın akrabalarıdır” bu durum da “mimma; o şeyden, şeylerden”in anlamı; “Mimmen; o kimselerdendir. “Elvalidani” ve “el-akrabun” kelimeleri mahzuf bir mübtedanın haberleridir. Yani: “Hüm el-Varisun”)1

(1) Parantez içi paragraf 2. yazma nüshada yoktur.

(Yeminlernizi akdettiğiniz kimselere de paylarını verin) Kufe’liler buradaki fiili “Akadet” şeklinde okumuşlardır. Yani: “Yeminlerinizi kendilerine bağladığınız kimseler”. Diğerleri ise bunu, “Akadet” şeklinde okumuşlardır. Yani; “Yeminlerinizin anlaştığı kimseler”. “Eyman” “yemin”in çoğuludur ve “el”, “yemin” anlamlarına gelir. Çünkü antlaşma esnasında, buna vefa göstermek ve ahde tutunmak üzere birbirlerinin ellerini tutuyorlardı. Andlaşmaları da şu şekilde olurdu: Cahiliye döneminde biri diğeriyle ahitleşir ve şöyle derdi: Kanım kanın, yıkımım yıkımın, intikamım intikamın, savaşım savaşın, barışım barışındır. Benim adıma dava edersin, senin adına dava ederim, diyetimi ödersin diyetini öderim. Sonrda o öldüğünde malının altıda birine varis olurdu. Bu İslam’ın başında da vardı. Onun için Allah (c.c.) bu ayette: “Onlara paylarını verin” buyurdu. Yani; mirastan paylarını verin. Sonra bu hüküm: “Akrabalar, Allah’ın kitabında birbirlerine daha layıktırlar.” (Ahzab: 33/6) ayetiyle neshedildi.

İbrahim ve Mücahid der ki: Bu ayetin anlamı: “Onlara yardım, destek konusundaki hak ve nasiplerin verin. Ancak onlara miras yoktur. Bu durumda bu ayet mensuh olmaz. Çünkü Allah (c.c.): “Ahitlerinizi yerine getirin” (Maide: 5/ 1) buyurmuştur. Resulullah da (s.a.v.) Mekke’nin

fethi günü hutbesinde şöyle buyurmuştur: “İslam’da yeni anlatlaşma yapmayın. Cahiliyye döneminde yapmış olduğunuza da sadık kalın. Çünkü İslam onu daha da güçlendirmiştir.”¹

(1) Bu iki hadisten oluşmuş bir hadistir. Birincisi; Taberani, Kays b. Asım’dan rivayet ettiği, Resulullah’ın: “Cahiliye dönemindeki antlaşmalarınıza tutunun” hadisir (8/283). İkincisi ise; Amr bin Şuayb’dan, O babasında, O da kendi babasından gelen tarikle yine Taberi’nin rivayet ettiği şu hadistir: Resulullah (s.a.v.) Mekke fethi günü şöyle dedi: “Anlaşmalarınıza riayet edin. Çünkü İslam onu daha da sağlamlaştırmıştır. Ancak İslam’da, yeni antlaşmalar yapmayın.” (8/284). Bu konuda Buhari ve Müslim’in Cübeyr b. Matam yoluyla Resulullah’tan (s.a.v.) rivayet ettiği “İslam’da antlaşma yoktur” hadisi vardır.

Bkz.: el-Kafî eş-Şaf, ibni Hacer s. 42; tefsir et-Taberi bitalık Mahmud Şakir 8/283, 284; ed-Dürrü’l-Mensur: 2/510.

İbni Abbas (r.a.) der ki: Bu ayet Resulullah’ın Medine’ye geldikten sonra muhacirlerle ensar arasında kardeşlik yaptığı kimseler hakkında inmiştir. Çünkü o zamanlar bunlar birbirine varis oluyorlar, akrabalık bağı buna etki etmiyordu. “Erkek ve kadından herbirini ebeveynin ve en yakın akrabaların bıraktıklarına varisler kıldık” ayeti inince bunu neshetti. Ayette daha sonra: “Yeminlerinizi akdettiğiniz kimselere de paylarını verin. Ancak miras yoktur. Sadece ona malını belli bir kısmını vasiyet edebilir.”² Said bin Müseyyab der ki: Oğulluk nedeniyle birbirlerine varis oluyorlardı. Bu ayet de onun hakkındadır. Sonra neshedildi. (Şüphesiz Allah herşeye şahittir).

(2) Bunu Buhari tefsirde Nisa suresi tefsirinde, “her birini ebeveynin ve en yakın akrabaların bıraktıklarına....” ayeti babında: (8/247) rivayet etti. Bkz: ed Dürrü’l-Mensur: 2/ 511.

Ayet: 34

(Erkekler kadınlar üzerinde yönetcidirler...) bu ayet önce gelen ve saygın insanlardan olan Said b. Rabi ve eşi Habibe binti Zeyd b. Ebi Züheyr hakkında inmiştir. (Kelbi der ki: Eşinin ismi Habibe binti Muhammed b. Meslemedir.) Eşi kendisine itaatsizlik etmiş, o da ona tokat atmıştı. Kadının babası da onunla birlikte Resulullah’a (s.a.v.) gelerek (“Değerli kızımı onun yatığına verdim. O da onu tokatlamış” diye şikayette bulundu. Resulullah (s.a.v.): “Kocasına kısas yapsın”, buyurdu. Kadın babasıyla birlikte, ona kısas uygulamak üzere ayrıldı.)¹

(1) Parantez içi kısımlar 2. yazma nüshada bulunmamaktadır.

Fazla geçmeden Cebrail (a.s.) geldi. (Resulullah (s.a.v.): “Filanı geri dönderin. Cebrail (a.s.) bana bir şey getirdi” buyurdu. Cebrail’in getirdiği de bu ayet idi.)¹ Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.): “Biz birşey diledik, Allah da başka birşey diledi. Hayır Allah’ın dilediğindedir” buyurdu ve kisası kaldırdı.²

(2) (Bkz. Esbab en-Nüzul, el-Vahidi s. 144)

(Erkekler kadınlar üzerinde yötedirler) yani onları edeplendirmede yetkili ve yöneticidirler. “kavvam” ve “kayyim” aynı anlama gelmekle birlikte, birincisi (ki ayette geçen kelime odur) daha mübalağadır. Anlamı: “İhtiyaçları görme, işleri evirip çevirme ve terbiye etmeyi icra edicişidir.

(Çünkü Allah onların bazısını bazının üzerine üstün kılmıştır.) Yani; Erkekleri kadınlara akıl, din ve velayet hususlarında üstün kılmıştır. Denildi ki: Şahitlik hususunda. Çünkü Allah (c.c.): “Şahitler iki erkek olmazsa, o durumda bir erkek ve iki kadınb” (Bakara: 2/282) Denildi ki: Cihad nedeniyle. Denildi ki: Cuma namazı ve vakit namazlarını, cemaatle kılmaları nedeniyle. Denildi ki: Dört kadınla evlenebilmesi, kadının ise sadece bir erkekle evlenebilmesi nedeniyle. Denildi ki: Boşanmanın onun elinde oluşu nedeniyle. Denildi ki: Mirastaki fazla payı nedeniyle. Denildi ki: Diyetteki üstünlüğü nedeniyle. Denildi ki: Peygamberin onlardan oluşu nedeniyle (ve çünkü onlar mallarından harcarlar.) Yani: Mehir ve nafakalarını verirler. Bize Ahmed b. Abdullah es-Salihi, O’na Ebu Said M. bin Musa es-Sayrafi, O’na Ebu Abdullah M. Abdullah M. bin Abdullah es-Safar, O’na Ahmed bin M. bin İsa’ya el-Birti, O’na Ebu Huzeyfe, O’na Süfyan, O’na A’miş, O’na Ebu Zıbyan, O’na Muaz bin Cebel (r.a.) Rasulullah’ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu anlattı: “Şayet birine biri için secde etmesini emretseydim, kadına eşine secde etmesini emrederdim.”¹

(1) Bunu İbni Mace Nikah’da, Erkeğin eşi üzerindeki hakkı babında (No: 1853) 1/595 rivayet etti. İbni Hibban (no: 1290) sahih olarak rivayet etti. (Mevarid ez-Zaman’dan s. 314) Ahmed b. Hanbel Müsned’de, 4/ 381’de Abdullah bin Ebi Evfa’dan, 5/227, 228’de Muaz bin Cebel’den, Müellif’de Şerhu’s-Sünne’de (9/158) rivayet etti.

(Salih kadınlar ise kanittirler) yani: İtaatkarlardır. (Allah’ın koruması sayesinde) Geneli buradaki “Allah” lafzını, meful olmak üzere marfu okudular. Yani; “Allah’ın, eşlere, kadınlarının haklarına riayet etmeleri hususunda tavsiyede bulunmak ve onlara mehir ve nafakalarını vermelerini emretmek suretiyle kadınları koruması sayesinde” Ebu Cafer

ise bunu meful olmak üzere mensup okudu. Yani: “Allah’a itati muhafaza etmeleri sayesinde.”

Denildi ki: Anlamı: Kadınlar gaybı (eşlerini gıyabında namuslarını) Allah’ın koruması sayesinde koruyucudurlar. Nitekim bize Ebu Said eş-Şurayhi, O’na Ebu İshak es-Salebi, O’na Ebu Abdullah bin Fenceveyh, O’na Ömer b. Hattab, O’na M. bin İshak el-Mesuhi, O’na el-Haris bin Abdullah, O’na, Maşer O’na Said, O’na Ebu Hureyre (r.a.) şöyle anlattı: Allah Resul’ü (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Kadınların en hayırlısı: Ona baktığında sana sevinç bahşeden, emrettiğinde itaat eden, O’ndan ayrıldığı vakit de malı ve canıyla seni muhafaza edendir.”²

(2) Bunu Nesei Nikah’da, Hangi kadınlar en hayırlıdır? babında 6/68; Hakim Müstedrek’te: (2/161-162) Müslim’in şartı derecesinde sahih olarak; Taberi Tefsirinde: (8/295) rivayet etti. İbni Hacer bunu ayrıca “salih kadın...” ifadesi ile Bezzar nisbet etti ve şöyle dedi: Bunu Ebu Davud ve Tirmizi Mücahid’in ibni Abbas’tan nakliyle rivayet etti. Bu babda ayrıca ibni Mace’nin Ebu Ümame’den naklettiği hadis vardı. Ancak o muteber değildir. Bkz. el-Kafi eş-Şaf s. 43.

Sonra; “erkekler kadınlar üzerinde yöneticidirler” ayetini okudu.

(Serkeşliklerinden) Yani; isyanlarında, “nüşuz” kelimesi aslen kibirlenme ve büyülenme anlamına gelir. Örneğin “neşz” yüksek yere denilir. (korktuğunuz kadınlara gelince; onlara nasihat edin) Allah’tan (c.c.) korkutma ve dil ile nasihat etmek suretiyle onlara nasihat edin. Onları yataklarında terkedin) yani: Şayet sözle nasihat ettiğinizde bu isyanları bırakmazlarsa onları yataklardan terkedin, yalnız bırakın. İbni Abbas (r.a.) der ki: O’na yatakta sırtını döner ve konuşmaz. Diğerleri ise: Başka yatakta yatar, derler. (ve onlara vurun) Yani; yatakta tek bırakmaktanda nasihat almazlarsa, fazla rahatsız edecek ve onda bir kırık vs. kusur yaratacak şekilde olmaksızın, onlara vurun. Ata’der ki: misvakla vurulur. Resulullah (s.a.v.) bir hadisinde şöyle buyurur: “Kadının senin üzerindeki hakkı; yediğinde yedirmen, giydiğinde giydirmen, yüzüne vurmaman, onur kırıcı olmaman ve evde (yatağından) yalnız bırakman hariç onu terketmemendir.”¹

(1) Bunu Ebu Davud Nikah’da, Kadının eşi üzerindeki hakkı babında 3/67-68; İbni Mace Nikah’da, Kadının eşi üzerindeki hakkı babında (no: 1850) 1/594; İbni Hibban 1286 no ile (s. 313, Mevarid ez-zaman’dan): Hakim’de Müstedrek’te: 2/187, 188 rivayet etmiş ve bunun sahih olduğunu belirtmiş, Zehebi de buna muvafakat etmiştir. Bunu Münziri Nesei’nin Sünen-i Kübra’sına nisbet etmiştir. Bunu ayrıca Ahmed

Müsned'de: (4/446, 447) Muaviye b. Hide'den, Müellif de Şerhu's-Sünne'de: (9/160) rivayet etmiştir.

(Şayet size itaat ederlerse, onların aleyhinde bir yol aramayın) Yani: Onlara kötülük yaparak günah istemeyin. İbni Uyeyne der ki: Sizi sevmelerine zorlamayın. Çünkü kalpleri onların elinde değildir. (Şüphesiz Allah çok yücedir, çok büyüktür.) Ayetten normalde anlaşılan nasihat, terketme ve vurmanın birlikte uygulanacağıdır. Bazıları da ayetin zahirine tutanarak bu görüşü belirtmiştir.” Serkeşliklerinde korkuğunuz kadınlar “ifadesindeki” korkmayı” da “bilme” anlamında algılamışlardır. Örneğin: Bakara: 2/182)’deki; “her kim vasiyet edenin sapmasından.... korkarsa” ifadesi “bilirse” anlamındadır. Bazıları buradaki “korkuyu” gerçekten bilmeye değil “korkmaya ve endişelenmeye” yormuştur. Örneğin: “Bir kavimden hiyanetlerinde korkacak olursan...” Enfal: 8/58)’deki “korkmak” kendi anlamındadır. Bunlar şöyle demişlerdir: Bu cezalar suçların tertibine göredir. Serkeşliğin, sert davranış ve kötü davranma gibi alametlerin zuhuru ile sezinlendiğinde ona nasihat eder. Bu serkeşliğini tamamen açığa vurursa yatakta yalnız bırakır. Serkeşliğinde de ısrar ederse vurur.

(Şayet aralarının açılmasından korkarsanız.) Yani; eşlerin arasının açılmasından korkmak burada yakinen bilme anlamındadır. Denildi ki: Zannetme anlamındadır. Yani aralarının açıldığını zannedersiniz.

Özetle: Eşler arasında bir açılma gözükmü ancak olay netleşmez; erkek ne affeder ne de boşarsa, kadın da ne görevini yerine getirir ne de fidye öderse ve bunlar helal olmayan söz ve davranış ona, sergilerlerse müslümanların imamı (yöneticisi) erkeğin akrabalarından birini ona, kadın akrabalarından birini de kadın gönderir. Böylece hür, adil ve erkek iki hakem, kendilerinden gönderildikleri erkek ve kadın evliliğe devam etme veya ayrılma konusundaki görüşlerinden haberdar olurlar. Bunların en uygun ve en güzel gördükleri çözüm uygulanır. İşte bunu Allah'ın (c.c.) şu buyruğu ifade eder: (O durumda erkeğin akrabasından bir hakem, kadın ailesinden bir hakem gönderin. Şayet onlar) yani hakemler (barışı-uygun görür- isterlerse) Allah onların) yani; eşlerin, denildi ki: Hakemlerin (aralarında anlaşmalarını sağlar. Şüphesiz Allah çok bilen herşeyden haberdar olandır.)² “Şayet aralarının açılmasından korkarsanız” ayeti ile ilgili şunları söylediğini aktarır: Bir erkek ile bir kadın Ali b. Ebi Talib’e (r.a.) geldiler. Beraberlerinde kalabalık vardı. Ali (r.a.) geldiler. Beraberlerinde kalabalık vardı. Ali (r.a.) erkeğin kadın akrabalarında birer hakem istedi. Sonra o hakemlere: Size düşen ne

olduğunu biliyor musunuz? Birleşebilecekleri kanısına varırsanız birleştirir, ayrılmanın zorunlu olduğunu görürseniz ayırırsınız. Kadın: Üzerime Velimin belirlediği sonuçla ilgili olarak Allah'ın kitabında belirttiğine razı oldu, dedi. Erkek ise: Ayrılığa gelince, O'na hayır, dedi. Bunun üzerine Ali (r.a.): Vallahi! Kadın ikrar ettiği gibi ikrar edip kabulenmedikçe sen yalan söylüyorsun, dedi.⁴

(1) Parantez içi 1. yazma nüshada yoktur.

(2) Birinci yazma nüshada böyle geçen bu kelime (elvusla), 2. yazma nüshada “sulh; barış” şeklinde geçmektedir.

(Bize Abdulvahhab bin M. el-Kesati, O'na Abdulaziz b. Ahmed el-Hilal, O'na Ebu'l Abbas el- Essam, O'na Rabi, O'na Şafii, O'na es-Sekafi, O'na Eyyub, O'na İbni Sirin)³

(3) Parantez içi 1. yazma nüshada yoktur. Ayrıca buradan itibaren 43. ayetteki: “Şayet hasta olursanız” ifadesinin tefsirine kadarki bölümde isnadlar 1. yazma nüshadan tamamen düşmüştür.

(4) Bunu Taberi Tefsirde: (8/320, 321) Şafii el-Ümm'de: 5/177 (ve şöyle dedi: Ali'nin hadisi bizde sabittir); Beyhaki Sünen'de: 7/305, 306 (isnadı sahihtir); ve Müellif Şerhus- Süne'de: 9/189, 190 rivayet etti.)

Hakemleri, eşlerin rızalığı olmadan gönderme konusunda ihtilaf edilmiştir. İki görüşten en sahih olana göre: Onlar razı olmadıkça hakem gönderilmez. Erkeğin hakemi o razı olmadıkça boşanmayı gerçekleştiremez. Kadının hakemi de o razı olmadıkça malıyla hul (mal karşılığı boşanma) yapamaz. Bu Rey ehlini görüşüdür. Bunun delili:Adamın “Ayrılığa hayır” dediğinde Ali (ra)'nin: O'nun ikrar ve kabul ettiğini ikrar etmediğin sürece yalancısın, sözüdür. Buna göre hakemin sözünün geçerli olup yürürlüğe konması erkeğin ikrar ve rızasına bağlıdır.

İkinci görüşe göre; onların rızası olmadan hakemlerin gönderilmesi caizdir. Erkeğin hakemi boşanmayı, kadının hakemi de hulü onların rızası olmadan gerçekleştirebilir. Çünkü bunlar hakim gibidirler. Hakim, kişiler razı olsun olmasın, onun sözünün ve hükmünün geçerli olduğu gibi, hakemlerin sözleri ve kararları da kesin geçerlidir. Bu imam Malik'in görüşüdür. Bu görüştekiler şöyle demişlerdir:Ali'nin (ra) adama “ikrar etmedikçe” sözü, onun rızasının şart olduğu anlamına gelmez. Aksine anlamı: Kadın, Allah'ın kitabında belirttiğine razı oldu. (Adam ise: Ayrılık ise hayır, yani; ayrılık meselesi Allah'ın (c.c.) kitabında bulunmasına rağmen, Ali (ra)'da:Yalan söyledin. Çünkü “Allah aralarında anlaşma sağlar” buyruğu hem ayrılığı hem birleşmeyi

kapsar.)¹ Çünkü anlaşma, herbirinin içinde bulunduğu hatadan ve sorumluluktan çıkması anlamına gelir. Bu da bazen ayrılık, bazen birleşme yoluyla aralarının düzelmesiyle olur.

(1) Parantez içi tüm kısımlar 1. yazma nüshada bulunmamaktadır.

Ayet: 30

(Allah’a ibadet edin) yani; O’nu birleyin ve ona itaat edin. (Ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayın) Bize Ebu Hamid Ahmed b. Abdullah es-Salihi, O’na Ebu’l-Hasen Ali b. M. b. Abdullah b. Bişran, O’na Ali Ebu İsmail M. bin M. es-Safar, O’na Ahmed b. Mansur, er-Ramadi, O’na Abdurrezzak, O’na Muammer, O’na Ebu İshak, O’na Amr b. Meymun el-Evdi)¹ O’na Muaz (ra) şöyle anlattı: Bir binekte Rasulullah’ın (s.a.v.) ardında idim. Bana:

“Ey Muaz! Allah’ın insanlar üzerindeki hakkının ne olduğunu biliyor musun?” dedi. Ben:

“Allah ve Resul’ü (s.a.v.) daha iyi bilir”, dedim:

“Onlar üzerindeki hakkı O’na ibadet etmeleri ve ona hiçbir şeyi ortak koşmamalarıdır. Ey Muaz! Bunu yaptıklarında onların Allah (c.c.) üzerindeki hakkının ne olduğunu biliyor musun?” dedi. Ben yine:

“Allah ve Resul’ü (s.a.v.) daha iyi bilir”, dedim.

“İnsanların Allah üzerindeki hakları onlara azap etmemesidir” buyurdu. Ben:

“Ey Resulullah (s.a.v.)! İnsanlara bunu müjdeleyeyim mi?” diye sordum. O da:

“Bırak, amel etmeye devam etsinler”, buyurdu.”¹

(1) Bunu Buhari Cihad’da, at eşekin ismi hakkındaki babda: (6/58) ve Tevhid’de, Peygamber’in ümmetine duası babında (13/347); Müslim İman’da, İman üzere ölenin mutlaka Cennet’e gireceğinin delili babında, (no: 48-50) 1/58,59. Müellif Şerhu’s Sünne’de: (1/93) rivayet etti.

(Anaya babaya iyilik ediniz) Onlara şefkatli ve iyi davranınız, iyilik ediniz. (Ve yakınlık sahibine) yani akrabaya (yetimlere, miskinlere) bunlara da iyilik ediniz. (Bize Abdulvahid b. Ahmed el-Melihi, O’na Ahmed b. Abdullah en-Nuaymi, O’na M. bin Yusuf, O’na M. bin İsmail, O’na Amr b. Zürene, O’na Abdulaziz b. Ebi Hazim, O’na babası, O’na Sehl b. Sad (r.a.) Rasulullah’ın şöyle buyurduğunu söyledi.)² “Ben ve yetimin kefilisi ve bakımcısı kişi Cennet’te işte böyledir.” Bunu derken işaret parmağı ile orta parmağını biraz ayırarak işaret etti.”³

(2) (Parantez içi 1. yazma nüshada yoktur.)

(3) Bunu Buhari Edeb'de: Yetime bakanın fazileti babında 10/463; Müslim zühd ve Rekaik'de, Dul ve yoksullara iyilik babında (no:2983) 4/2287. Ebu Hureyre'den; Müellif ise Şerhu's Sünne'de: (13/43) rivayet etti.

(Bize M. bin Yakub el-Kesei, O'na Abdullah b. Mahmud, O'na İbrahim b. Abdullah el-Hilal, O'na Abdullah b. Mübarek, O'na Yahya bin Eyyub, O'na Abdullah b. Zahr, O'na Ali b. Yezid, O'na el-Kasım)2 O'na Ebu Ümame (r.a.) şöyle anlattı: Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Bir yetimin başını sadece Allah (c.c.) rızası için okşayan kimseye, elinin üzerinde geçtiği her saç teli sayısınca sevap yazılır. Yanındaki yetim kıza veya yetim erkeğe iyilik yapan ile ben Cennet'te şöyle olacağım.” Bunu derken iki parmağını birleştirerek işaret etti.4

(4) Bunu Ahmed b. Hanbel Müsned'de: (5/250, 265) rivayet etti. Heysemi ayrıca Taberani'ye nisbet etti ve şöyle dedi: Ancak senedine Ali b. Yezid el-Elhani vardır. O ise zayıftır. Mecme'uz-Zevaid: 8/160. Bunu ayrıca Müellif Şerhus-Sünne'de (13/43) rivayet etti.

(Yakın komşuya) yani: Akraba komşuya (uzak komşuya) Yani; aranızda akrabalık bağının bulunmadığı komşuya (Bize Abdulvahid b. Ahmed el-Melihi, O'na Ebu Abdurrahman b. Ebi Şurayh, O'na Ebu'l-Kasım Abdullah bin M. bin Abdulaziz el-Beğavi, O'na Ali b. el-Cad, O'na Şube O'na Ebu İmran el-Cevni)2 O'na, Talha şöyle anlattı: Aişe (r.a.) şöyle dedi:

“Ey Resulullah (s.a.v.)! benim iki komşum var. Hangisine hediye vereyim?” Resulullah (s.a.v.):

“Sana kapısı daha yakın olanına” buyurdu.1

(1) Buhari Edeb'de, kapıya yakın komşuların hakkı babında: (10/447) rivayet etti.

Bize Üstaz İmam Ebu'l-Kasım Abdulkerim bin Hevazin el-Kuşeyri, O'na Ebu Nuaym Abdulmelik b. el-Hasen el-İsfirayni, O'na Ebu Avane Yakub b. İshak, O'na Yezid b. Sina, O'na Osman b. Ömer, O'na Ebu Amir El-Hazzaz, O'na Ebu İmran el-Cevni, O'na Abdullah b. Es-Samit, O'na Ebu Zerr (r.a.) Resulullah'ın şöyle buyurduğunu söyledi: “Kardeşini güler yüzle karşılayan dahi olsa iyilikten hiçbir şeyi küçümseme. Bir çorba pişirdiğinde suyunu bol koy ve ondan bir miktar komşuna ver.”2

(2) Bunu Müslim iyilik ve sıla-ı rahimde, karşılaştığında güler yüzlülüğün müstehaplığı babında, (no: 2626) 4/2026; Müellif Şerhu-s Sünne'de: (6/197) rivayet etti.

Bize Abdulvahid b. Ahmed el-Melihi, O'na Ahmed b. Abdurrahman en-Nuaymi, O'na M. bin Yusuf, M. bin İsmail, O'na M. bin Minhal, O'na Yezid bin Züray, O'na Ömer bin M., O'na babası, O'na ibni Ömer (r.a.) Resulullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu anlattı: “Cebrail (a.s.) bana sürekli olarak komşuya iyiliği tavsiye etti. Öyle ki, neredeyse komşuyu komşuya varis kılacak sandım.”³

(3) Bunu Buhari Ebeb'de komşu hakkında tavsiyeler babında (10/441); Müslim iyilik ve sıla-i rahimde komşu hakkında iyilik tavsiyesi babında: (no: 2625) 4/2025; Müellif Şerhus-Sünne'de (13/71) rivayet etti.

(Yanınızdaki arkadaş) Yani: Sefer ve yolculuktaki arkadaş. Bu tefsir ibni Abbas, İkrime, Katade vs.'nin görüşüdür. Ali (r.a.) Abdullah bin Mesud (r.a.) ve en-Nehai ise: Bu yanındaki eşidir, demişlerdir. İbni Cüreyc ve ibni Zeyd ise: Bu, senin faydanı umarak seninle birlikte olan kimsedir, demiştir.

(Yolcu olana), arapça ifadesi “İbni's-Sebil; yol oğlu”dur. Maksat yolcudur. Bu şekilde ifade edilmesi, onun yoldan ayrılmaması nedeniyledir. Çoğuna göre bu misafirdir. Bize Üstaz Ebu'l-Kasım Abdülkerim b. Hevazın el-Kuşeyri, O'na Ebu Nuaym Abdülmelik b. El-Hasen el-İsfirayini, O'na Ebu Avane Yakub b. İshak, O'na Şuayb b. Amr ed-Dimeşki, O'na Süfyan b. Uyeyne O'na Amr b. Dinar, O'na Nafi b. Cübeyr, O'na Ebu Şureyh el-Huzai (r.a.) Resulullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu anlatmıştır: “Allah'a (c.c.) ve ahiret gününe inanan komşuya iyilik etsin. Allah'a (c.c.) ve ahiret gününe inanan komşusuna ikramda bulunsun, Allah'a ve ahiret gününe inanan hayır söylesin veya sussun.”¹

(1) Bunu Buhari Müstakil Edeb'de, Komşuya iyilik hususunda tavsiyeler babında, (s. 38); Müslim İman'da, komşuya ve misafire ikrama teşvik, (no: 77) 1/69 rivayet etti.

Bize Ebu'l-Hasen es-Serahsi, O'na Zahir b. Ahmed, O'na Ebu İshak el-Haşimi, O'na Ebu Musab, O'na Malik, O'na Asid b. Ebi Said el-Ebi Said el-Makberi, O'na Ebu Şurayh el-Ka'bi Resulullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu anlattı: “Her kim Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsa komşusuna ikramda bulunsun. Her kim Allah'a (c.c.) ve ahiret gününe inanıyorsa hayır konuşsun veya sussun. Her kim Allah'a (c.c.) ve ahiret gününe inanıyorsa misafirine İkranda bulunsun. Misafirin ödülü bir gün bir gece, misafirliği üç gündür. Bundan sonrası ise sadakadır. Misafirin ev sahibini rahatsız edecek şekilde kalması helal olmaz.”²

(2) Bunu Buhari Edeb’de, Allah’a ve ahiret gününe inanan komşusuna eziyet etmesin, babında (1/445); Müslim İman’da, komşuya ikram babında (no: 74) 1/68 rivayet etti.

(Ellerinizin malik oldukları)Yani; kölelere ve cariyelere Onlara iyilik ediniz. Bize M. bin el-Hasen el-Mervezi. Bize Ebu-l-Abbas et-Tahman, O’na Ebu Ahmed M. bin Kureyş, O’na Ali b. Abdulaziz el-Mekki, O’na Ebu Ubeyd el-Kasım bin Selam, O’na Yezid b. Hümam, O’na Katade, O’na Salih Ebu-Halil, O’na Süfeyne, O’na ümmü Seleme (r.a.) şöyle söyledi: Resulullah (s.a.v.) hastalığında zaman zaman şöyle söylerdi: “Namaz, ellerinizin malik olduklarına dikkat ediniz.”³ Daha sonra konuşmaya devam etmeye çalışır, ama dili bunu kaldıramazdı.

(3) Bunu ibni Mace Vasiyetler kitabı, Resulullah (s.a.v.) vasiyet etti mi? babında: (2/900, 901) Enes’ten, başka bir ifadeyle de Ali’den rivayet etti. Mecme’uz-Zevaid de der ki: İsnadı hasendir. Çünkü Ahmet b. el-Mikdam hadisi ezber hususunda sahih kimseler derecesinden aşağıdadır. Diğer kimseler ise Buhari ve Müslim’in şartlarına uygun standartta sahihtirler. Bunu ayrıca Ahmed Ali (r.a.)’dan (1/78) ve Enes’ten (r.a.) 3/17 rivayet etti.

Bize Abdulvahid b. Ahmed el-Melihi, O’na Ahmed bin Abdullah en-Nuaymi, O’na M. bin Yusuf, O’na M. bin İsmail, O’na Ömer b. Hafs, O’na babası, O’na Ameş, O’na Marur’un şöyle söylediğini aktardı: Bir Ebu Zerr’in (r.a.) üzerinde, bir de kölesinin üzerinde elbise vardı. O’na:

“Şu elbiseyi de alsan da ikisi birlikte takım elbise olsaydı. O’na da başka bir elbise verseydin”, dedim. O da şöyle dedi:

“Bir adamla aramızda lafla atışma oldu. Annesi acemdi. Annesini küçük düşürücü söz söyledim. Resulullah’a giderek beni şikayet etti. O da (s.a.v.) bana:

“Filana sövdün mü?” diye sordu.

“Evet” dedim.

“Annesine kötü söz söyledin bulunan bir kimsesin” buyurdu. “Evet. Onlar (köleleriniz) sizin kardeşlerinizdir. Allah (c.c.) onları ellerinin altında emanet kılıştır. Allah (c.c.) her kimin kadeşini eli altında bulundurursa, ona, yediğinden yedirsin, giydiğinden giydirsin. Kaldıramayacağı işi yüklemesin. Böyle bir işle sorumlu tuttuğunda da ona yardım etsin.”¹

(1) Bunu Buhari Edeb’de, Sövmek ve lanet etmekten nehyolunma babında: 10/465 ve diğer yerlerde; Müslim İman’da, yediğinden köleye

de yedirme babında (no: 1661) 1/1282, 1283; Müellif de Şerhus-Sünne'de: (9/339, 340) rivayet etti.

Bize İman Ebu'l Hüseyin bin M. el-Ka'di, O'na Ebu Tacir ez-Ziyadi, O'na Ebu Bekir M. bin Ömer Hafs el-Tacir, O'na, Sahl bin Ammar O'na Yezid b. Harun, Ona Sadaka b. Musa, O'na Ferkad es-Sebhi, O'na Mürre et-Tib, O'na Ebu Bekir (r.a.) Resulullah'ın şöyle buyurduğunu anlattı: "Kölesine iyi davranmayan Cennet'e giremez."2

(2) Bunu Tirmizi: İyilik kitabı, hizmetçiye iyilik babında: (6/77) rivayet etti ve: "Garib bir hadistir" dedi. İbni Mace Edeb'de, köllere iyilik etme babında, (no: 3691) 2/1217 rivayet etti. Zevaid de denilir ki: İsnadında Ferkad es-Sebhi var. O'na ibni Main bir rivayetinde sika olarak zikretse de, diğer bir rivayetinde onun zayıf olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Buhari ve diğerleri Ebu Bekir el-Merzesi "Ebu Bekir'in Müsnedi" kitabında (no: 97-99) s. 137-140 zikretmiştir. Heysemi der ki: Bu Ahmed ve Ya'la rivayet etti. Ancak sendinle Ferkad es-Sebhi (mizanda senci olarak geçmektedir) var. O ise zayıftır. Mecmeu'z Zevaid: (4/236) Suyuti el-Cami es-Sağır'de bunun hasen olduğunu söylemiştir. Bkz: Feyzul-Kadir: (6/449).

(Şüphesiz Allah kibirli ve övünen kimseyi sevmez) "Muthal" kibirli, "Fehur" ise kibir ve gurunundan dolayı, insanlara karşı gerçek olmayan şeylerle övünen kimsedir. Birtakım hakların zikredilmesinden sonra bu ifadenin kullanılışı, kibirli kimsenin büyüklenerek hakkı engelleyeceğinden dolayıdır.

Bize Hassan b. Said el-Menii, O'na Ebu Tahir ez-Ziyadi, O'na M. bin el-Hüseyin el-Kattan, O'na Ahmed b. Yusuf es-Selmi, O'na Abdurrezzak, O'na Muammer, O'na Hümam b. Münebbih, O'na Ebu Hureyre (r.a.) şöyle anlattı: Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Bir adam iki elbiseden oluşan bir takımın içinde kendi kendini beğenmiş bir şekilde büyüklenirken, Allah onu yerin dibine geçirdi. Kıyamet gününe kadar orada çınlamaya devam etmektedir.3

(3) Bunu Buhari Libas (giyim)de, Elbisenini yerde sürükleyen kibirli kimse babında (10/258); Müslim Giyim ve Süslenme kitabı, Elbisesinden hoşlanarak gururla yürmenin haram kılınışı babında (no: 2088) 3/1654 rivayet etti. Yukardaki ifade Müslim'in rivayetidir. Bunu ayrıca Müellif Şerhu-s Sünne'de: (12/320, 321) zikretti.

Bize Ebu'l Hasan es-Serahsi, O'na Zahir b. Ahmed, O'na Ebu İshak el-Haşimi, O'na Ebu Musab, O'na Malik, O'na Nafi, O'na Abdullah b.

Ömer (r.a.) Resulullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurğunu anlattı: “Elbisesini gururla yerde sürten kimseye, Allah kıyamet günü bakmaz.”¹

(1) Bunu Buhari Giyimde, “deki: Allah'ın kulları için çıkardığı süsünü kim haram ediyor” ayeti babında: (10/258) ve diğer yerlerde; Müslim giyimde, Gururla elbiseyi sürtmenin haram kılınışı babında (no: 2085) 3/1651 rivayet etti.

Ayet: 37

(Onlar ki cimrilik yaparlar) “buhl” arapçada: Kendinde bulunan birşeyi isteyen kimseye onu vermemek, demektir. Şeriatde ise üzerine vacip olan birşeyi engellemek, vermektir. (ve insanlara cimriliği emreder.) Geneli bunu “buhl” şeklinde okurken; Hamza ve Kesei, burada ve Hadid suresinde “behal” şeklinde okumuşlardır. Bu ayet, Muhammed (s.a.v.)'in sıfatını açıklamaktan geri duran ve onu gizleyen yahudiler hakkında inmiştir.²

(2) Bkz. Taberi 8/352; Esbab en-Nüzul: (s. 145, 146).

Said bin Cübeyr ise: Bu ilmi gizleme hakkındadır, der.³

(3) Bkz. a.g.e.

İbni Abbas (r.a.) ve ibni Zeyd der ki: Bu ayet Kerdem b. Zeyd, Hayiy b. Ahteb, Rufaa b. Zeyd b. et-Tabut, Üsame b. Habib, Nafi b. Ebi Nafi ve Bahri b. Amr hakkında inmiştir. Bunlar ensardan bazı kimselerin yanına gelip onlarla içli dışlı oluyor ve şöyle diyorlardı: Mallarınızı infak edip harcamayın. Biz sizin fakir olacağınızdan korkuyoruz. Neyin ne olacağını bilemezsiniz. Bunun üzerine Allah (c.c.) bu ayeti indirdi.

(4) Bkz: et-Taberi: 8/353. Esbab-en-Nüzul: s. 146, ed-Dürrü'l-Mensur: 8/352.

(Ve Allah'ın onlar fazlından verdiği şeyi gizlerler.) Yani; malı. Denildi ki: Yani sadaka verme hususunda cimrilik ederler. (biz kafirlere hakaret verici bir azap hazırladık.)

(Ve o kimseler ki, mallarını insanlara gösteriş için harcarlar, Allah ve ahiret gününe inanmazlar.) “Ellerine: O kimseler ki” kelimesi, “Onlar ki cimrilik yaparlar” cümlesindeki “Onlar ki” ye atfedilmesi olması nedeniyle onun gibi mansup mahallindedir. Denildi ki: Bu, mecrur mahallindedir ve “biz kafirlere hakaret edici bir azap hazırladık” cümlesindeki mecrur olan “kafirlere” (lil kafirin) kelimesine matuftur. Bu ayet yahudiler hakkında inmiştir. Süddi: Münafıklar hakkında, demiştir. Denildi ki: Peygambere düşmanlıkta ittifak etmiş olan Mekke müşrikleri hakkında inmiştir.⁵

(5) Bkz. ed-Dürrü'l-Mensur: 2/539.

(Ve her kime şeytan arkadaş) dost, ahabab (olursa artık o ne kötü bir arkadaşdır) Yani: Şeytan ne kötü bir arkadaşdır. Denildi ki: “Fesae karina; arkadaş olarak ne kötüdür” cümlesindeki “karina; arkadaş” kelimesi temyiz olmak üzere mansuptur. Denildi ki: “El” tarif harfinin atılmasıyla birlikte kesiklik yapılması (kot) nedeniyle mansup oluşturmıştır. Örneğin: “Bize, raculen Abdullah; Abdullah ne kötü adam” dersin. Yine Allah (c.c.): “Bi’sse lizzalimine bedela; zalimlerin karşılığı ne kötüdür.” (Kehf:18/50)

“Sae mesela; ne kötü örnektir.” (Araf: 7/177) buyurur.

(Şayet Allah’a ve ahiret gününe inansalar ve Allah’ın onları rızıklandırdıklarından infak etselerdi, sanki ne olurdu onlara?) Yani: Onlara hangi şey olurdu, ne durum oldu?(Allah onları hakkıyla biliyordu).

(Şüphesiz Allah zerre ağırlığında zulüm etmez.) (İbni Abbas (r.a.) elini toprağa sokup çıkardı, sonra ona üfleyerek: bunlardan her biri zerredir, dedi. Bu ayetten kastedilen, az veya çok Allah’ın (c.c.) hiçbir şekilde zulüm ve haksızlık etmeyecektir).1 Cümle şu şekildedir: Ne olurdu onlara ki: Şayet Allah’a ve ahiret gününe inansalar ve infak etselerdi? Çünkü Allah zulmetmez. Yani Hiç kimsenin yaptığı amelinin sevabını “zerre misalincede dahi” yani zerre ağırlığına dahi azaltmaz ve eksiltmez. Zerre: Küçük kırmızı karıncadır. Denildi ki: “zerr”: Duvardaki tozlara, “zerre” bu tozların herbir paçasına denir. Ve bunun hiçbir ağırlığı yoktur. Bu ifade bir Darbu Mesel”dir. Maksat; Allah’ın (c.c.) hiçbir şekilde zulmetmeyecektir. Nitekim Allah’u Teala Allah’ın (c.c.) hiçbir şekilde zulmetmeyecektir. Nitekim Allah’u Teala başka bir ayette şöyle buyurdu: “Şüphesiz Allah insanlara hiçbir şekilde zulmetmez.”

(Yunus: 10/44)

(1) (Parantez içi 2. yazma nüshada yoktur).

Bize Ahmed b. Abdullah es-Salihi, O’na Ebu Ömer bin Bekir bize Ahmed b. Abdullah es-Salihi O’na Ebu Ömer Bekir bin M. el-Müzeni O’na Ebu Bekir M. bin Abdullah el-Hafid, O’na el-Huseyn b. el-Fadl el-Becli, O’na Affan O’na hümam, O’na Katade, O’na Enes (r.a.) Rasulullah’ın şöyle buyurduğunu haber verdi: “Allah mümini hiçbir iyiliğine karşı haksızlık etmez. O’nun karşılığını, dünyada rızıklandırılmak ahirette de sevaplandırılmak üzere mutlaka görür. Kafir ise iyiliğinin karşılığı olarak dünyada rızıklandırılır, yedirilir. Öyleki ahiret gelip çatığında, hayrını görebileceği hiçbir iyiliği kalmaz.”1

(1) Bunu Müslim Münafıkların sıfatları, müminin iyiliklerinin karşılığını görmesi babında: (no: 2808) 4/2162; Müellif Şerhus-Sünne'de: (14/310) rivayet eti.

Bize Abdulvahid el-Melihi, O'na Ebu't-Tib er-Rabi bin M. bin Ahmed b. Hatim el-Bezzar et-Tüsi, O'na Ahmed bin M. bin el-Hasen, O'na M. bin Yahya O'na Abdurrezzak, O'na Ebu Said Abdullah b. Ahmed et-Tahiri, O'na Dedesi Ebu Sehl Abdussamed bin Abdurrahman el-Bezzaz, O'na Ebu Bekir M. bin Zekeriyya el-Azafiri, O'na İshak b. İbrahim ed-Dübri, O'na Abdurrezzak, O'na Muammer, O'na Zeyd b. Eslem O'na Ata b. Yesar O'na, Ebu Said el-Hudri (r.a.) şöyle anlattı: Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Müminler Cehennem'den kurtulup emniyete kavuştuklarında, sizden birinin dünyadaki hakkı hususunda kardeşine karşı mücadelesi, müminlerin Cehennem'e konan kardeşleri hakkında rabbleriyle mücadele ve tartışmasından daha hafif olur.” Onlar derler ki: “Kardeşlerimiz bizimle birlikte namaz kılıyor, oruç tutuyor ve hacca gidiyorlar iken, sen onları Cehenem'e soktun. Allah da (c.c.):

“Öyleyse onlardan tanıdıklarınızı çıkarın” buyurur. Onlar da kardeşlerinin yanına gelirler ve onları şekil ve suretlerinden tanırlar. Çünkü ateş onları tamamen yememiş bazılarının bacaklarını yarısına kadar, bazılarının ayak topuğuna kadar tutmuştur. Onları oradan çıkarırlar ve derler ki:

“Rabbimiz! bize emrettiklerini çıkardık.” Allah'ı Teala:

“Kalbinde bir dinar ağırlığı iman bulunanı oradan çıkarın” buyurur. Daha sonra: “Kalbinde yarım dinar ağırlığı iman bulanı çıkarın” buyurur. Daha sonra: “Kalbinde zerre ağırlığı iman bulunanı çıkarın” buyurur. Ebu Said el-Hudri (r.a.) der ki: Her kim bunu tasdik etmezse ş u ayeti okusun: “Şüphesiz Allah zerre kadar zulmetmez. Şayet o bir iyilik olursa onu katlar ve kendi katından büyük bir ecir verir.” Hadiste devamla şöyle denilmektedir: Onlar bu defa:

“Rabbimiz, emrettiklerini çıkardık. Sonuçta Cehennem'de kendinde bir hayır bulunan hiç kimse kalmadı”, derler. Allah der ki:

“Melekler şefaati etti, peygamberler şefakat etti, müminler şefaati etti, geriye merhametlilerin en merhametlisi kaldı. Sonra Cehennem'den bir avuç (bir rivayete göre iki avuç) insan avuçlar, bunlar Allah (c.c.) için hiçbir hayır işlememişler ve Cehennem'de tamamen yanmış ve kömürleşmişlerdir. Hayat suyu denilen bir suya getirilirler. Üzerlerine bu su dökülür ve tohumu sel kalıntısı topraklarda bitişi gibi biterler.

Bedenleri inci gibi, boyunlarında, “Allah’ın azatlıları” yazılı bir kolye olduğu halde Cehennem’den çıkar. Onlara:

“Cennet’e girin. Orada ne temenni eder, neyi görürseniz o sizindir”, denilir. Onlar:

“Bize verdiğin nimetleri alemlerden hiç kimseye vermedin”, derler. Sonra Allah:

“Size bundan daha iyisi var” buyurur.

“Rabbimiz! Bundan iyisi nedir ki?” derler,

“Sizden hoşnut olmamdır. Artık size hiçbir zaman kızmayacağım” buyurur.¹

(1) Bunu Abdurrezzak (11/409-411); Müslim İman’da, Allah’ı görme yolu babında, (no: 183) 1/167, 171; Müellif Şerhu’s Sünne’de: 15/181, 182. Ahmed Müsned’de: (3/94) rivayet etti.

Bize Ebu Bekir M. bin Abdullah b. Ebi Tevbe, O’na M. bin Ahmed el-Haris, O’na M. bin Yakub el-Kesei, O’na Abdullah b. Mahmud, O’na İbrahim b. Abdullah el-Hılal, O’na Abdullah b. Mübarek, O’na Leys b. Sad, O’na Amir b. Yahya, O’na Ebu Abdurrahman el-Meafiri el-Leyli, O’na Abdullah b. Amr b. el-As şöyle anlattı: Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurur: “Allah’u Teala kıyamet günü bütün mahlukatın önünde, ümetimden birini Cehennem’den kurtarır. Önüne, herbiri gözün görebiliği uzaklık kadar büyüklükte olan doksandokuz tane sicil defteri koyar ve der ki:

“Bunlardan hiçbirini inkar ediyor musun? Yazıcı hafaza meleklerim sana zulmettiler mi?” O:

“Hayır ey Rabbim!” der. Allah:

“Bir özrün var mı, veya herhangi bir iyiliğin var mı?” diye sorar. Adam susakalır ve sonra:

“Hayır ey Rabbim!” der. Allah’u Teala der ki: Evet! Senin katımızda bir iyiliğin var. Sana bugün hiçbir şekilde zulmedilmeyecek. Sonra, üzerinde; “eşhedü en lailahe illallah ve enne Muhammeden abduhu ve resulühü” yazılı bir kart çıkarılır. Allah’u Teala:

“Tartını getir”, buyurur. Adam:

“Bu kart bu sicil defterlerinin yanında nedir ki?” der. Allahu Teala:

“Sen kesinlikle zulmedilmeyeceksin”, der. Sonra terazinin bir gözüne sicil defterleri, diğer gözünede bu kart konulur. Sicil defterlerinin gözü hafif kartın olduğu göz ağır gelir. Allah (cc):

“Allah’ın ismine karşı hiçbir şey ağır basamaz”, buyurur.²

(2) Bunu Tirmizi İman'da, Laiahe illallah diye şehadet getirirken ölen kimse hakkındaki babta: 7/395, 396. (Bunun hakkında: Hasen, garip hadistir, dedi); ibni Mace Zühd'de kıyamet günü umulan Allah rahmeti babında (no: 43007 2/1437; Hakim Müstedrek'te: (1/6) rivayet etti ve Müslim'in şartlarına uygun derecede sahih olduğunu belirtti ve buna Zehebi de muvafakat etti. Bunu ayrıca Ahmed Müsned'de: (2/212); Müellif Şerhus-Sünne'de: (15/134) rivayet etti. İbni Hibban Zühd kitabı, Havf ve Reca babında; (no: 2523) s. 625 rivayet ederek, sahih olduğunu belirtti. Mevarid ez-Zaman'dan.

Bazıları: “Bu ayet adamın sevaplarını isteyen davacıları hakkındadır” demişlerdir.

Abdullah b. Mesud'un (r.a.) şöyle söylediği rivayet edilmiştir: “Kıyamet günü Allah'ı Teala ilklere ve sonları bir araya toplar ve bir nidacı şöyle seslenir: ‘Her kim bir hak talep ediyorsa gelsin ve hakkını alsın.’ Kişi hakkının babasından, oğlundan, eşinden veya kardeşinden alınması ile sevinir. Küçük dahi olsa onu alır. Bunun delili şu ayettir: “Sura üflendiğinde, işte o gün aralarında hiç bir nesep (bağlılığı) yoktur ve onlar birbirlerine sormazlar da”. Kul getirilir ve herkesin yanında ona birisi şöyle seslenir: Bu filan oğlu filandır. Her kimin onda hakkı varsa gelip onu alsın. Sonra ona; bunlara haklarını verin, denilir. Kul: Ey Rabbim! Nereden vereyim. Bütün bir dünya elimden gitti, der. Allah (c.c.) meleklerine: “Salih amellerine bakın ve onları hak sahiplerine verin, diye emreder. Sadece bir zerre ağırlığı iyiliği kalınca melekler: Sadece bir zerre ağırlığı iyiliği kadı. Ey Rabbimiz! derler. Allah'ı Teala: “O’nu kulum için kat kat yapın ve rahmetimin sayesinde onu Cennet’e koyun, diye emreder. Bunun, Allah'ın (c.c.) kitabındaki delili ise şu ayettir: “Şüphesiz Allah zerre ağırlığınca dahi zulmetmez şayet yapılan bir iyilik ise onu kat kat artırır” bu, günahkar bir kimse ise melekler: “İlahımız! İyilikleri bitti. Ancak, hala davacılar var”, derler. Allah (c.c.)’da; “onların günahlarından alıp onu günahlar hanesine ekleyin. Sonra onu Cehennem’e yuvarlayın”, der.1

(1) Bunu Taberi Tefsir'de: (8/363, 364) rivayet etti. İbni Kesir der ki: Bu eserin (sahabe sözü) bir kısmın destekleyici bazı sahih hadisler vardır.

Bu teville göre ayetin anlamı şöyledir:2 Kıyamet günü Allah'ı Teala, hiçbir davacının hakkını hiçbir davacıya geçirmez. Aksine her hak sahibi hakkını alacaklısından alır. Geriye kalan sevapları da, zerre kadar olsa dahi boşa çıkarmayıp, onu kat kat arttırır.

(Şayet bir iyilik olursa onu kat kat arttırır.) Hicazlılar iyilik kelimesini “hasenetün” olarak merfu okumuşlardır. Buna göre: “Kane” fiili tam bir fiilidir ve anlam; “ve in tüced hasenetun; bir iyilik bunulursa” şeklindedir. Diğerleri ise bunu “haseneten” şeklinde mansup olarak okumuşlardır. Buna göre cümle söyler: “Ve in tekü zinetez zerrati hasenneten; zerre ağırlığındaki o şey bir iyilik olursa; “onu kat kat katlar” ın anlamı da: “Onu kat kat fazlası gibi kabul eder”der” (Ve katından büyük bir sevap verir). Ebu Hureyre (r.a.) der ki: Allah, “Büyük ecir” diye bahsetmişse onun miktarını kim ölçebilir, bilebilir?

(Nasıl olacak! her ümmetten bir şahit getireceğimizi) (Yani: Her ümmetten bir şahit getirdiğimizde durum nice olacak, onlar ne yapacaklardır.)¹

(1) (Parentez içi 2. yazma nüshada yoktur.)

Yani onların yaptıkları şahit olarak peygamberlerden getirdiğimizde. (Ve seni) Ey Muhammed (onların üzerine şahit olarak) gördüğü veya görmediği, tüm ümmetlerin üzerine şahit olarak (getirdiğimiz zaman) bize Abdulvahid el-Melihi, O’na Ahmed b. Abdullah en-Nuaymi, O’na M. bin Yusuf O’na M. bin İsmail, O’na M. bin Yusuf, O’na Süfyan, O’na A’miş, O’na İbrahim, O’na Ubeyde O’na da ibni Mesud (r.a.) şöyle anlattı: Resulullah (s.a.v.) bana:

“Kuran’dan oku” dedi. Ben:

“Ey Resulullah (s.a.v.)! Kuarn sana indirilmiş iken, onu sana ben mi okuyayım?” dedim.

“Evet” buyurdu. Ben de Nisa suresini okumaya başladım. “Nasıl olacak! Her ümmetten bir şahit getireceğimiz...” ayetine geldiğimde:

“Şimdi yeterli” dedi. ‘O’na dönüp baktığımda, gözlerinden yaşlar akıyordu.’²

(2) Hadisi Buhari Tefsir’de; “nasıl olacak, her ümmetten bir sahit getirdiğimiz...” ayeti babında: (8/250) Amr b. Merre’den ve diğer yerlerden; Müslim yolcu namazı kitabı, Kuran dinlemenin ve hafızdan Kuran okumasını istemenin fazileti babında (no: 800) 1/551; Müellif Şerhus-Sünne’de: (4/490) rivayet etti.

(İnkâr edip, Peygambere karşı gelenler o gün) yani kıyamet günü (yerin dibine geçirilmesi arzularlar) Medine’liler ve ibni Amir “tüsevva” kelimesini; “tetesevva” anlamında; “tesseva” okumuşlardır. Yani ikinci: “Te” harfî sin harfîne çevrilmiş ve onda idgam edilmiştir. Hamza ve Kesei bunu “tesevva” şeklinde; “te” nin hazfiyle okumuşlardır. Yani aslı; “tetesevva”dır. “La tekellümü nefsun illa biiznihi; hiçbir nefis onun izni

olmadan konuşamazlar” (Hud:11/11) ayetindeki: “Tekellemi”de böyledir. Diğerleri ise bunu; “Tesevv” olarak binai meçhul şeklinde okmuşlardır. Yani: Yeryüzü onlarla aynı seviyeye getirilmiş, onlar ve yer (toprak) tek şey olsalardı diye arzularlar.

Katade ve Ebu Ubeyde der ki: Yani, yeryüzü yarılrsa, orada çamurlaşsalar. Sonra toprağa girip üzerleri onunla düzlense.

Denildi ki, anlamı: Keşke gönderilmeselerdi diye temenni ederler. Çünkü onlar oraya üzerleri toprakta düzlenmiş bir halde topraktan getirildiler.

Kelbi der ki: Allah’u Teala hayvanlara, vahşi hayvanlara, kuşlara vs. “toprak olun” der ve üzerleri toprakla örtülür. İşte bu esnada kafir, kendisinin de topraklaştırılmasını temenni eder. Nitekim Allah’u Teala başka ayette: “Kafir der ki keşke toprak olsaydım” (Nebe:78/40) buyurur.

(Ve Allah’a hiçbir sözü gizlemezler.) Ata der ki: Onlar, üzerlerine toprağın örtülmesini ve keşke Muhammed’in durumun ve nitekliklerini saklamasalardı, diye temenni edecekler. Diğerleri ise bunu yeni bir cümle olduğu görüşündedirler. Yani: Allah’a (c.c.) karşı hiçbir sözü gizlemezler. Çünkü yaptıkları Allah’a (c.c.) gizli kalmaz. Onlar da gizlemeye güç yetiremezler. Kelbi ve bazıları derler ki: “Allah’a hiçbir sözü gizlemezler” Çünkü bütün azaları ve organları yaptıklarına şahitlik ederler.

Said b. Cübeyr der ki: Bir adam ibni Abbas’a (r.a.) gelerek:

“Ben Kur’an da, bana göre çelişen şeyler buluyorum”, dedi. O da:

“Çelişkili gördüklerine getir bakalım”, dedi. Adam Allah (c.c.): “O gün aralarında neseb (bağları) yoktur. Onlar birbirlerine sormazlar da.” (Mü’minun:23/101) “Birbirlerine dönerek sorarlar.” (Tur: 52/25) buyurdu. Yine: “Allah’a hiçbir şeyi gizlemezler” ve; “rabbimiz! Vallahi biz müşrik değildik (derler).” (Enam: 6/23) buyurdu. Bu ayete göre gizlediler. Yine Allah: “Yoksa siz yeryüzünü iki günde yaratanı mı inkar ediyorsunuz” (Fussilet: 41/9-11) buyurdu. Buna göre yeryüzü gökyüzünden önce yaratılmıştır. Sonra başka bir ayette: “...Yoksa gök mü? O’nu bina etti.... Sonra da yeri yayıp yuvarlattı” (Naziat: 79/27-30) buyurdu. Buna göre de yeyüzü daha sonra yartılmıştır. Yine Allah’u Teala: “Allah çok affedeci ve çok merhametli idi”, “Allah izzetli ve hikmet sahibi idi” buyurur. Sanki önceleri öyleydi. Ancak şimdi bu böyle değil.

İbni Abbas (r.a.) dedi ki: Aralarında nesebin olmayışı Sura ilk üfleme esnasındadır, Allah (c.c.) buyurur ki: “Süra üflendi! Hemen ardından

Allah'ın dilediği hariç göklerdeki ve yerdeki düşüp bayıldılar.” (Zümer: 39/68) sonra, sura ikinci üfleyişte de: Birbirlerine dönüp soruyorlardı.” İkinci mesele gelince; Allah (c.c.) ihlaslı kişilerin günahlarını affeder. Bunun üzerine müşrikler: Gelin de; “biz müşrik değildik” diyelim, derler. Ancak, dilleri mühürlenir ve elleri konuşur. Bu durumda, Allah'tan hiçbir sözün gizlenemeyeceğini bilirler ve “Allah'ı inkar edip, Peygamber'e isyan etmiş olanlar, yerin dibine geçirmeyi arzularlar.” Üçüncü meseleye gelince: “Allah yeri iki günde yarattı.” Sonra göğü yarattı. Sonra göğe yönelerek, iki günde düzenledi. Sonra yeryüzünden su ve otlığı çıkardı. Dağları, tepeleri, ve aralarındakini yarattı. Bu ise yine iki günde gerçekleşti. Bunun için Allah (c.c.): “Ve yeryüzünü iki günde yarattı” buyurur. Yeryüzü ve içindekileri ise dört günde düzene kondurdu. Gökyüzü de iki günde yaratıldı. “Allah çok affedici ve çok merhametli idi”nin anlamı ise; “hala da öyledir”dir. Kuran sende çelişki yaratamaz. Çünkü hepsi Allah katındandır.

Hasan-ı Basri der ki: Herbiri farklı yerde gerçekleşmiştir. Bir yerde konuşmazlar ve sadece fısıltıları işittir. Başka bir yerde konuşurlar ve; “biz müşrik değildik”, “biz hiçbir kötülük yapmıyorduk” diye yalan söylerler. Başka bir yerde de itiraf ederler: “Günahlarını itiraf ettiler” bir yerde, “birbirlerine sormazlar” başka bir yerde, geri dönüşü isterler. Bu yerlerin en sonunda ise dillerine mühür vurulur ve zaları konuşur. bu da: “Allah'a hiçbir şeyi gizlemezler” ayetiyle ifade edilmektedir.

(Ey Müminler! Siz sarhoş iken, namaza yaklaşmayın...) Sarhoşluktan maksat; çoğunluğa göre içki nedeniyle olan sarhoşluktur. Abdurrahman b. Avf (r.a.) yemek yapmış ve sahabeden bazılarını davet etmiş ve onlara içki sunmuştu. Henüz içki haram kılınmamıştı. Onlarda bundan içtiler. Akşam namazı vakti geldiğinde namaza kalktılar ve önlerine imam olarak aralarından birisi geçirdiler. O da, kafirun suresini okudu. Ancak: “İbadet ettiklerinize ibadet etmeyin” yerine bunu “la”sız olarak “ibadet ederim” şeklinde okudu. Bunun üzerine Allah (c.c.) bu ayeti indirdi. Bu ayetin inmesinden sonra, içkinin tamamen yasaklanmasına kadar, namaz vakitleri sarhoş olmaktan sakınıyorlar, diğer vakitler içiyorlardı.²

(2) Bunu Ebu Davud içeceklerde içkinin haram kılınışı babında: 5/259. Tirmizi tefsirde, Nisa suresi tefsirinde: (8/850) rivayet etti ve; Hasen, garip ve sahih hadistir, dedi. Tuhfetül-Ahvezi yazarı bunu Nesei'ye nisbet etti. Münziri der ki: İsnadında Ata bin Saib vardır. O sadece bu hadis ile bilinir. İbni Main: Hadisiyle delil getirilmez. Bir defa eski hadisiyle yeni hadisi (rivayeti) arasında ayırım yaptı. Ayırım yaptığı

hususunda imam Ahmed'de onunla hem fikirdir. Bkz. Muhtasar es-Sünen el-Münziri: 5/259. Bunu ibni Hacer el-Kafi eş-Şaf'ta: (s. 44) Ahmed, Abd b. Humeyd, Bezzar, Hakim ve Taberi'ye (buna benzeri ifadeyle rivayet ettikleri hususunda) nisbet etmiştir. Ayrıca bkz.: Tefsir et-Taberi 8/376.

Dahhak b. Müzahim der ki: Bununla uyku sersemliği kastedilmiştir. Burada uyku bastığında namaz kılmaktan nehyedilmektedir. Nitekim bize Ebu'l-Hasen es-Serahsi, O'na Zahir b. Ahmed, O'na Ebu'l Kasım Cafer b. Muhammed b. el-Muğallis, O'na Harun b. İshak el-Hemezani, O'na Abdullah b. Süleyman, O'na Hişam b. Urve, O'na babası, O'na da Aişe (r.a.) Resulullah'ın şöyle buyurduğunu anlatmıştır. "Namaz kılarken birinizi uyku basarsa, uyku ondan gidene kadar yatıp uyusun. Siz uyku sersemliği halinde namaz kılarken, belki de istiğfar ediyorum sanarken kendinize sövebilirsiniz.1

(1) Bunu Buhari Abdest'te, Uyku nedeniyle abdestli olma babına: (1/313) Müslim; seferi namazda, namazda uyuklayan kimse... babında (no: 7867) 1/543; Müellif ise Şerhus Sünne'de: (4/57) rivayet etti.

(Ta ki ne dediğinizi bilene kadar, cünüp olarak da) "Cünüben" kelimesi, hal olmak üzere mansuptur. yani: Namaza, siz cünüp halde iken de yaklaşmayın. Tekilde, çoğulda, müzekkerde ve müenneste.... hepsinde, "cünüb" kelimesi kullanılır. Ve bunlara göre sigası değişmez. Racülün cünüb; cünüp adam", "İmraetün cünüb; cünüb kadın". Ricalün Cünüb; Cünüp adamlar" "nisaun cünüb; cünüb kadınlar" denilir.

"Cenabet; cünüplük" kelimesi; aslen uzaklık ifade etmektedir. O kimsenin cünüb olarak isimlendirilmesi, namaz yerinden uzaklaşması nedeniyledir. Veya gusledene kadar insanlardan uzak durması ve sakınması nedeniyledir.

(Yolcu olduğunuz durum hariç, gusledene kadar yaklaşmayın) Anlamı hususunda ihtilaf edildi. Bazıları şöyle dediler: ("Yolcu durumunda olup su bulamama durumunuz istisna. O durumda teyemmüm edin") Bu ayet cünüp kimseyi gusletmedikçe namaza yaklaşımdan nehyetmektedir.2

Ancak seferi durumda olup su bulamazsa teyemmümle namaz kılar. Bu; Ali (r.a.), ibni Abbas (r.a.), Said b. Cübeyr ve Mücahid'in görüşüdür.

(2) (Parentez içi 1. yazma nüshada bulunmamaktadır.)

Diğerleri ise şöyledir: Namazdan maksat: "Namaz kılınan yer"dir. Örneğin; "havralar ve mescitler" (Hacc:22/40) ayetindeki "mescitler" anlamı verilen kelime aslen "Namazlar" anlamına gelen "salevat" kelimesidir. Buna göre ayetin anlamı şöyledir: "Siz cünüb iken mescide

(cami) yaklaşmayın. Ancak oradan çıkmak için oradan geçmesi müstesna” Örneğin; bir kimse camide uyur ve cünüb olur ya da suya ulaşmak camiden geçilmesi zorunlu olursa bu durumlarda camiden geçer. Ancak orada durmaz. Bu da Abdullah b. Mesud, Said b. Müseyyeb, Dahhak, Hasan-ı Basri, İkrime, Nehai ve Zühri’nin görüşüdür. Nitekim, ensarda bazılarının evlerinin kapıları mescide açılıyordu. Bunlar cünüb olduklarında suları yok ise, yol olarak sadece mescitleri kalıyordu. Bu ayetle onların mescitten geçmelerine izin verilmiştir.

Bu konuda, ilim ehli ihtilaf etmiştir: Bazıları cünübün camiden geçmesini her halukarda helal olduğunu söylemişlerdir. Bu; Hasan-ı Basri Malik ve Şafi’nin görüşüdür. Bazıları bunun her halükarda haram olduğunu söylemişlerdir. Onlar da rey ehlidirler. Bazıları ise; geçebilmek için teyemmüm yapar, demişlerdir.

Mescidde beklemek, durmak ise; çoğu ilim ehline göre helal değildir. Çünkü Aişe (r.a.) Resulullah’ın şöyle buyurduğunu söylemiştir: “Bu evlerinizin (kapılarını) camiden başka yerlere çevirin. Çünkü ben mescidi hayızlıya da cünüpe de helal kılmıyorum.” Ahmed buna caiz demiş ve hadisi, rivayetçisi meçhul olması nedeniyle zayıf kabul etmiştir. Bu aynı zamanda Müzeni’nin de görüşüdür.¹

(1) Bunu Ebu Davud Taharet’te: Cünüb mescide girebilir babında: (1/157, 158) Aişe’den (r.a.); ibni Mace Taheret’te: Hayızlı kadının mescide girmemesi, hakkında gelen hadisler babında, (no: 645) 1/212. Ümmü Seleme’den rivayet etti. Mecme’uz-Zevaid yazarı bunun hakkında şöyle dedi: İsnad zayıftır. Mahducun sika olduğu belirtilmemiştir. Ebu’l Hattab’ın durumu meçhuldür. İbnü’l-Kattan Abdulhak’tan bunun hasen hadis olduğunu nakletmiştir.

Bkz. Nasbu’r-Raye: 1/194; Muhtasar el-Müzeni: 1/157-159; İrvau’l-alil: 1/162.

Cünübün; tavaf etmesi, namaz kılması, Kuran okuması caiz değildir. Nitekim bize, Abdulvahid b. Ahmed el-Melihi, O’na Abdurrahman bin Ebi Şürayh, O’na Ebu’l-Kasım el-Beğavi, O’na Ali b. el-Cad, O’na Şube O’na Amr bin Mürre, O’na Abdullah b. Seleme,² O’na Abdullah b. Seleme şöyle anlattı: Ali (r.a.)’ın yanına gittim şöyle diyordu: “Resulullah (s.a.v.) tuvalet ihtiyacını giderir, bizimle et yer ve Kuran’ı okurdu.”

(2) Yazma nüshada bu “Müslim” olarak geçmektedir. Biz Şerhu’s-Sünne ve et-Takrib kitaplarından doğrusunu çıkararak onu yazdık.

O’nu Kur’an okumaktan sadece cünüblük alıkoyardı.¹

(1) Bir bunu Ebu Davut, Taharete; cünüp Kuran okur babında: 1/156. Tirmizi, Taharete; cünüp olmadıkça Kur'an her halükarda okunur babında: (1/453, 454) (ve bunun Hasen, sahih bir hadis olduğunu belirtti.) Nesei, Taharete; cünüp kimsenin Kur'an okumaktan engellenmesi babında (1/144) ibni Mace, Taharete; taharetsiz bir halde Kur'an okumak hakkında gelen hadisler babında, (no: 594) 1/195. Hakim Müstedrek'te: 4/107 (Bunun sahih olduğunu belirtti. Zehebi'de O'na bu görüşünde muvafakat etti.) İmam Ahmet: (1/8)'de ve diğer yerlerde Müellif Şerhü's-Sünne'de: 2/41, 42 rivayet etti. Bkz. Muhtasar es-Sünen el-Münziri: 1/156. Telhis el-Habir ibni Hacer: 1/139, 140. İrvau'l-'alil el-Elbani: (1/241, 245).

Cünüplükten dolayı gusül şu iki şeyden birinin olması durumunda olur: Meninin akması ve meni akmasada erkeğin cinsel organındaki sünnette kesilen kısmın kadının cinsel organına girmesi. Önceden hüküm, hanımıyla cima eden, ancak menisini akıtmayan kişiye guslün vacip olmadığı şeklinde idi. Daha sonra bu neshedildi.

Bize Abdulvahhab bin Muhammed el-Hatib, O'na Abdulaziz b. Ahmed el-Hılal, O'na Ebu'l-Abbas el-Esamm, O'na Rabi, O'na Şafii, O'na Süfyan, O'na Ali b. Zeyd, O'na Said b. Müseyyeb, O'na Ebu Musa el-Eşari şöyle anlattı:Aişe (r.a.)'ye iki sünnet yerinin buluşması (erkeğin cinsel organındaki sünnet edilmiş kişinin kadının cinsel organına girmesi) meselesini sordum. Aişe (r.a.) şöyle cevap verdi:Resulullah (s.a.v.):“İki sünnet yeri buluştuğunda veya sünnet yeri sünnet yerine değdiğinde gusül vacip olur” buyurdu.2

(2) Bunu Şafi Müsned'de: 1/38. (Tertib Müsned el-İmam) ve el-Ümm'de: 1/31; Ahmed Müsned'de Aişe'den; Malik, Muvatta'da: Taharet kitabı, iki sünnet yeri buluştuğunda guslün vacip oluşu babında; (1/46).Aişe'nin sözü olarak rivayet etmiştir. Bu hadisin uzun şeklindeki aslı Müslim'de, Hayz kitabı, “su (gusül ancak sudandır (menin akmasıyla vacip olur)”un neshi babında, (no: 349); 1/271, 272; Müellif Şerhu's-Sünne'de: (215) rivayet etti. Ayrıca bkz:Nasb er-Raye: 1/84, 85; Telhis el-Habir: 1/134, 135.

(3) Bu kelime 1. yazma nüshada “mess”, 2. yazma nüshada ise; “imtisas” olarak geçmektedir. Anlamları birdir.

(Şayet hasta olursanız) Merda, hasta anlamına gelen “merid”in çoğuludur. Buradaki hastadan maksat, çiçek hastalığı gibi suyun değmesiyle3 hastanın zarar gördüğü hastalığa yakalanan kimsedir. Veya yıkanacak yerde, şunun oraya değmesi durumunda oranın yok olması

veya acının çoğalması korkusu bulunan bir hastalığı bulunan kimsedir. Bu durumda olan kimse, su bulunsa da teyemmüm ile namaz kılar. Yıkaması gereken azadan bir kısmı sağlıklı, bir kısmı yara ise, sağlıklı olan kısmı yıkar ve yara olan kısım için teyemmüm eder. Nitekim, bize; Ebu Tahir Ömer b. Abdulaziz el-Kasani, O'na Ebu Ömer el-Kasım b. Cafer el-Haşimi, O'na Ebu Ali Muhammed bin Ahmed b. Amr el-Lü'lüi, O'na Ebu Davud Süleyman bin el-Eşas es-Sicistani, O'na Musa bin Abdurrahman el-Antaki, O'na Muhammed bin Seleme, O'na Zübeyr b. Hurayk, O'na Cabir b. Abdullah şöyle anlattı: Bir yolculuğa çıktık. Bizden bir adama bir taş isabet etti ve onu kafasından yaraladı. Sonra ihtilam oldu. Arkadaşlarına:

“Bana teyemmüm etme ruhsatını bulabiliyor musunuz?” diye sordu. Onlar:

“Suyla gusletmen mümkün iken sana bir ruhsat bulamıyoruz”, dediler. O da gusletti ve öldü. Peygamber'in (s.a.v.) yanına vardığımızda bu olay ona haber verildi. Resulullah (s.a.v.) bunun üzerine şöyle dedi: “Allah onları öldürsün, onu öldürdüler. Bilmiyorlardı ise sorsalardı ya. Acizin şifası sormasıdır. Onun için teyemmüm etmesi veya yarasının üzerine bir bez parçası bağlaması (rivayetçi bunda “şüphe etmiş ve: Ya da “sıkması” dedi, demiştir.) Sonra onun üzerini meshetmesi ve bedeninin diğer yerlerini yıkaması yeterliydi.”¹

(1) Bunu Ebu Davud Taharet'te, çiçek hastası teyemmüm eder babında: Cabir'den rivayet etmiştir. Ancak senetteki Aişe'nin azatlı kölesi Zübeyr b. Hurayk'ın hadis rivayeti çok sağlam değildir. (Takrib). Bunu yine ibni Mace teyemmümde, cünüp olan ve sağlığından korkan yaralı babında (no: 572) 1/189. İbni Abbas'tan buna yakın bir şekilde rivayet etmiştir. Mecme'uz-Zevaid'den isnadı kesiktir, denilir. Darimi ibni Abbas'tan taharete, cünüp olan yaralı babında; 1/192; Hakim ibni Abbas'tan, sahih olarak; 1/178; Müellif Şerhus-Sünne; (2/120) rivayet etti.

Rey ehli teyemmüm ile bazı azaların yıkanmasını birlikte yapmayı caiz görmemişlerdir. Onlara göre azaların çoğu sağlıklı ise orayı yıkar ve diğer kısmını teyemmüm etmez. Çoğu yara ise sadece teyemmüm yapar. Bu hadis ikisinin cem edileceği görüşüne bir delildir.

(Veya sefer halinde iseniz) yani; uzun veya kısa bir seferde olunurda su bulunmazsa, teyemmümle namaz kılınır ve sonra iade edilmez. Çünkü Ebu Zerr (ra)Resulullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: Temiz toprak, on yıl su bulamazsa dahi müslümanın abdestidir. Su bulduğunda onu tenine sürsün.²

(2) Bunu Ebu Davud Taharete, cünüp teyemmüm eder babında; 1/205, 206; Tirimizi taharete, suyu bulamadığında cünüpün teyemmüm etmesi babında; 1/387, 388. (Ve; bu hasen, sahih hadistir, dedi.); Nesei taharete, bir teyemmümle birçok namaz babında; 1/171. Hakim Müstedrek'te: 1/176, 177. (Ve bunun sahih olduğunu belirtti. Zehebi de bu görüşüne muvafakat etti); Ahmed Müsned'de; 5/146, 147 rivayet etti. Bunu ibni Hibban Mevarid ez-Zaman'da (no: 196) s. 75, sahih olarak rivayet etti. Bezzar Hişam'dan, O ibni Sirin'den, o Ebu Hureyre'den, O da Resulullah'tan gelen senetle rivayet etti ve ibnü'l-Kattan bunun sahih olduğunu belirtti. Ancak Darekutni şöyle dedi: Doğrusu, bunun mürsel olduğu (sahabesiz nakledildiği)dur. Bkz: Fethul-Bari: 1/446.

Ancak bir kimse hasta veya seferde olmaz, ancak genellikle suyun bulunduğu bir yerde su bulamazsa (örneğin suyu kesilmiş bir köyde olursa) teyemmümle namaz kılar. İmam Şafii'ye göre daha sonra namazı iade eder imam Malik ve Evzai'ye göre iade etmez. İmam Ebu Hanife'ye göre ise su bulana kadar namazı geçiktirir.1

(1) Hanefilere göre:Suyu bulacağını umuyor ise namazını müstehap vaktin sonuna kadar erteler. Bazılarına göre caiz vaktin sonuna kadar erteler. Ancak birincisi daha sahihtir. Bkz.:el-Fetava el-Hindiyye: 1/30; Feth el-Bari: 1/94.

(Veya sizden biri tuvaletten gelmişse) yani; tuvaletini yapmışsa. “ait” kelimesi aslen seviyesi alçak toprak parçasına denir. Araplar tuvaelet ihtiyaçlarını gidermek için böylesi yere gidiyorlardı. Daha sonra o mekanın ismi kinaye yoluyla, orada yapılan için kullanıldı. (Ya da kadınlara dokunursunuz da) Hamza ve Kesei “dokunmak” kelimesini burada ve Maide suresinde: “Lemistüm” olarak, diğerleri ise; “lamestüm” şeklinde okumuşlardır.

“Dokunmak” ve “karşılıklı dokunmak”ın anlamı hususunda ihtilaf edilmiştir:İbni Abbas (ra), Hasan-ı Basri, Mücahid ve Katade'ye vs. göre bu cimadır. (“Dokunmak” kelimesinden bu anlamın kinaye edilmesi, o olmaksızın cimanın gerçekleşmemesinden dolayıdır.)2

(2) Bu kısım 1. yazama nüshadan düşmüştür.

İbni Mesud, ibni Ömer, Şabi, Nehai vs.'ye göre ise bu, cima olsun veya olmasın iki cildin birbirine değmesine denir.

Fakihler bu ayetin hükmü hakkında ihtilaf etmişlerdir. Bazıları; erkeğin vücudundan bir kısmın kadının bedeninden bir kısmına -aralarında elbise gibi bir engel olmadığı bir durumda- dokunduğunda ikisinin de abdesti

bozular, demişlerdir. Bu ibni Mesud'un görüşüdür. Zühri, Evzai ve Şafii de bu görüşe tutunmuşlardır.

Malik, Leys b. Sa'd, Ahmed ve İshak da:Dokunma şehvetle olursa abdesti bozar, yoksa bozmaz, demişlerdir.

Bazıları:Hiçbir şekilde abdest bozulmaz, demişlerdir. Bu ibni Abbas (ra), Hasan-ı Basri ve Sevri'nin görüşüdür.

Ebu Hanife ise, dokunma esnasında sertleşme olursa abdestin bozulduğu yoksa bozulmadığı görüşündedir.³

(3) Hanefilere göre abdest; mücerret bir dokunmadan değil, ikisinin de çıplak olup erkekte sertleşmeye yol açan dokunmadan dolayı bozular.

Dokunmanın abdesti bozmadığını söyleyenler şu hadisleri delil getirmeişlerdir:Bize Ebu'l-Hasen es-Serahsi, O'na Zahir b. Ahmed- O'na Ebu İshak el-Haşimi, O'na Ebu Musab, O'na Malik, O'na Ömer b. Abdullah'ın azadlı kölesi Ebu'n-Nadr, O'na Ebu Seleme b. Abdurrahman, O'na Aişe (ra) şöyle anlattı:"Ben Resulullah'ın önünde ayaklarım kıblesi istikametinde uyurdum. Secde ederken beni yoklayarak dokunur ben de ayağımı çekerdim. Kalktığında tekrar uzatırdım." O der ki:"O günler evlerde mum yok idi."⁴

(4) Bu hadisi Buhari: Namaz'da, Kadının arkasında nafile namaz babında: 1/588. Müslim Namaz'da, Namaz kılanın önünü kapamak babında; (no: 512) 1/367. Müellif de Şerhus-Sünne'de: (2/45) rivayet etti.

Bize Ebu'l-Hasen es-Serahsi, O'na Zahir b. Ahmed, O'na Ebu İshak el-Haşimi, O'na Ebu Musab, O'na Malik, O'na Yahya b. Said, O'na Muhammed bin İbrahim b. el-Haris et-Teymi, O'na da Aişe (ra) şöyle anlattı:Resulullah'ın elimi, secde halinde iken iki ayağına koydum, şöyle diyordu. "Hoşnutsuzluğundan rızana, cezandan affına, senden yine sana sığınırım. Sana övgüler saymakla bitiremem, sen kendini övdüğün gibisin."¹

(1) Bunu Müslim Namaz'da, ruku ve secde de söylenilen dualar babında: (no: 486) 1/352 rivayet etti.

Anne, kız evlat ve kızkardeş gibi mahremlere veya yabancı küçük kıza dokunmanın imam Şafii'ye göre hükmü hususunda ihtilaf edilmiştir. İki görüşten en doğru olanına göre, bu abdesti bozmaz. Çünkü ondan şehvet duyma ihtimali yoktur. Bu, erkeğe dokunmak gibidir.

Dokunulan kimsenin abdesti hususundaki görüşünde de ihtilaf edilmiştir. Birine göre abdesti bozular. Çünkü haz almada ikisi müşterektirler. Örneğin bu nedenle cima nedenilye her ikisine de gusül vacip olur.

İkincisine göre bozulmaz. Çünkü biraz önce zikrettiğimiz hadiste Aişe (ra) kendisi secdede iken elimi ayaklarına koydum, demiştir.

Bir kadının saçına, dişine veya tırnağına dokunsa, imam Şafii'ye göre abdest bozulmaz.

Bil ki; abdestsiz kişi su bulduğunda abdest almadıkça, su bulunmadığında da teyemmüm etmedikçe, kıldığı namaz geçerli olmaz. Çünkü bize Hassan b. Said el-Menii, O'na Ebu Tahir ez-Ziyadi, O'na Ebu Bekir Muhammed bin el-Hüseyin el-Kattan, O'na Ahmed b. Yusuf es-Silmi, O'na Abdurrezak, O'na Muammer, O'na Hümam b. Münebbih, O'na Ebu Hureyre (ra) Resulullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu anlattı: "Sizden biri taharetsiz olduğunda, abdest almadıkça kıldığı namaz geçerli olmaz."2

(2) Bunu Buhari abdestte, abdestsiz namaz kabul olunmaz babında: 1/234; Müslim taharette, namaz için taharetin vacip oluşu babında; (no: 225) 1/204; Müellif Şerhus-Sünne'de: (1/327) rivayet etti.

Hades (abdestin bozulması) ön veya arka organdan bir maddenin kendisinin veya izinin çıkması, delilik veya bayılmak suretiyle aklın gitmesi ile olur. Uyku ise; imam Şafii'ye göre arka organı bir yere yerleşik olarak oturarak uyuyan kimsenin abdesti bozulmaz. Çünkü bize Abdulavahhab bin Muhammed el-Hatib, O'na Abdulaziz el-Hılal, O'na Ebu'l-Abbas el-Esamm, O'na Rebi, O'na Şafii, O'na es-Sika, O'na Humeyd et-Tavil-O'na da Enes (ra) şöyle anlattı: Peygamber'in sahabeti yatsı namazını beklerken, başları öne düşecek derecede uyurlar (ravi der ki: "sanıyorum 'oturarak' dedi", sonra abdest almadan namaz kılarlardı.1 Bazıları uyumanın her şeklinin abdesti bozduğu görüşündedirler. Bu; Ebu Hureyre, Hasan-ı Basri, İshak ve Müzenî'nin görüşüdür. Bazıları da yatarak uyumadıkça, ayakta, oturarak veya secdede uyumanın abdesti bozmadığı görüşündedirler. Bu da Sevri, ibni Mübarek ve Rey ehlinin görüşüdür.

Kendisinin veya başkasının (kadın veya erkek) cinsel organına dokunma hakkında ihtilaf edilmiştir. Bazılarına göre bu abdesti bozar. Bu, Ömer ibni Abbas, Sad b. Ebi Evzai, Şafii, Ahmed ve İshak'ın görüşüdür. Ancak imam Şafii sadece avucunun parmaklarının iç kısmıyla dokunursa bozulur, demişti.

Buna şu hadisi delil getirmişlerdir: Bize Ebu'l Hasen es-Serahsi, O'na Zahir b. Ahmed, O'na Ebu İshak el-Haşimi, O'na Ebu Musab, O'na Malik, O'na Abdullah b. Ebu Bekir b. M. bin Amr bin Hazm, O'na Urve b. Zübeyr şöyle anlattı: Mervan b. Hakem'in yanına girdim. Abdesti

gerektirir dedi. Ben, onu bilmiyorum, dedim. Mervan da şöyle dedi: Bana Büsre binti Safvan, Resulullah'ın (s.a.v.) şöyle söylediğini işittiğini söyledi, "sizden biriniz cinsel organına dokunursa abdest alsın."

Bazıları da cinsel organa dokunmanın abdesti bozmayacağı görüşündedirler. Bu; Ali, ibni Mesud Ebu'd Derda, Huzeyfe, Hasan-ı Basri, Sevri, ibni Mübarek ve Rey ehlinin görüşüdür.

Bunlar şu hadisi delil göstermişlerdir: Talk b. Ali der ki: Resulullah'a (s.a.v.) kişinin cinsel organına değmesi hakkında sordular. O da: "O, senden bir parçadan başka nedir ki?" buyurdu. Bir rivayete göre ise: "O, senden bir parça veya bir et parçasından başka nedir ki?" buyurdu.1

(1) Bunu Ebu Davud Taharete, "Cinsel organa dokunmak Abdesti gerektirir" hakkında ruhsat babında: 1/133. İmam Münziri bunun hakkında Yahya b. Main'in şu sözünü aktarır: "İnsanlar Kays b. Talk hakkında çok konuşmuşlardır. Halbuki onun hadisi hüccet olmaz. Abdurrahman b. Ebu Hatim der ki: Babama ve Ebu Züra'ya ve bu hadisten sordum. Onlar: Kays b. Talk hüccet olan biri değildir, dediler. Hadisin zayıf olduğunu sabit olmadığını söylediler. Bu ayrıca Tirmizi; taharete, Cinsel organa değildiğinde abdest almamak hakkındaki hadisler babında: (1/274). Nesei taharete, bundan abdest alma babında: 1/101. İbni Mace taharete, bu konudaki ruhsat babında, (no: 483) 1/163; Darekutni, taharete: 1/49, s. 77. Mevarid ez-Zaman'dan; Ahmed: 4/22, 23. Müellif Şerhu's-Sünne'de: (1/342) rivayet etti. Ayrıca bkz. Telhis el-Habir: 1/125. Nasb er-Raye: 1/60-76. Bu hadisi: Darekutni, Tahavi, Amr b. Ali el-Felas ibni'l-Medini, Taberani ve ibni Hazm sahih olarak kabul ederken, Şafii Ebu Hatim Ebu Züra, Beyhaki ve ibni'l-Cevzi zayıf olarak kabul etti. İbni Hibban, Taberani, ibnü'l-Arabi, el-Hazimi vd. de bunu neshedilmiş olduğunu iddia ettiler.

Abdesti gerektirdiğini söyleyenler şöyle demişlerdi: Bu Büsre'nin hadisiyle neshedilmiştir. Çünkü Ebu Hureyre -ki bunun müslümanlığı daha sonradır cinsel o rgana dokunmaktan abdestin vacip olduğunu rivayet etmiştir. Talk b. Ali'nin Peygamber'in yanına gelişi ise hicretin ardında. Peygamberin mescidi bina etmesi esnasında idi.2

(2) Bunu Şafii Müsned'de: 1/35 (tertib el-müsned); el-Ümm'de: 1/15, 16. Beyhaki Sünen'de: 1/137. Darekutni: 1/147. Hakim; "her kim cinsel organına dokunursa...." ifadesiyle rivayet etti ve sahih olduğunu belirtti, (1/137). İbni Hibban (no: 210) s. 77 (Mevarid ez-Zaman'dan); Ahmed (2/333) rivayet etti. Buhari de tahirinde bunu Ebu Hureyre'nin sözü olarak rivayet etmiştir. Bkz: Nasbu'r-Raye: 1/56. İmam Nevevi der ki:

İsnadı zayıftır. Ancak birçok yolla rivayet edilmiş olması nedeniyle güçlenmiştir. Bkz: El-Mecmu': 2/37. Bunu ayrıca Mülellif Şerhu's-Sünne'de: (1/341) rivayet etti.

Necasetin (pisliğin) iki organdan başka yerlerden kan aldırma gibi yollarla veya kusma vs. şeklinde çıkmasının hükmü hakkında ihtilaf edilmiştir: Bazıları bunun abdesti gerektirmeyeceğini belirtmişlerdir. Bu Abdullah b. Ömer ve Abdullah b. Abbas'tan rivayet edilmiştir. Bu aynı zamanda, Ata, Tavus, Hasan-ı Basri Said b. Müseyyeb, Malik ve Şafi'nin görüşüdür.

Diğer bazıları da; kusma, burun kanaması, kan aldırma ve hacamat yaptırma nedeniyle abdestin vacip olduğu görüşündedirler. Bunlar da Süfyan-ı Sevri, ibni Mübarek, Rey ehli, Ahmed, İshak vs.'dir.

Ancak bunların hepsi, bunun az miktarda olması ve ön veya arka organ dışından gaz gelmesinin abdesti gerektirmeyeceği görüşünde ittifak etmişlerdi. Halbuki -cinsel organda olduğu gibi- çoğu abdesti gerektirenin azının da gerektirmesi icap eder.

(Ve de su bulamazsanız teyemmüm edin) bil ki; teyemmüm sadece bu ümmete has olan özelliklerdendir. Huzeyfe (r.a.) Resulullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu söyler; "başka insanlara şu üç şeyle üstün kılındık: Saflarımız meleklerin safları gibi kılındı. Yeryüzünün tümü bize mescid kılındı. Su bulamadığımızda toprak bize temizleyici kılındı."1

(1) Bunu Müslim; mescidler ve namaz kılma yerlerinde (no: 522) 1/371 rivayet etti.

Teyemmümün başlangıcı şöyle oldu: Bize Ebu'l-Hasen M. bin M. İbrahim b. Abdussamed el-Haşimi, O'na Ebu Musab O'na Malik, O'na Abdurrahman b. el-Kasım O'na babası O'na da Aişe (r.a.) şöyle anlattı: Resulullah'la (s.a.v.) birlikte seferlerin birine çıkmıştık. "beyda" veya "zatül-ceyş" denen yere vardığımızda boynumdaki kolyem düşmüştü. Onu aramak için Resulullah oraya yerleşti, insanlar da yerleştiler. Orada su bulunmadığı gibi kimsenin yanında da su yoktu. İnsanlar Ebu Bekir'e (r.a.) giderek: Aişe'nin Peygambere ve insanlara ne yaptığını görüyor musun? Yanlarında ve oldukları yerde su yok iken onları bekletiyor dediler. Resulullah (s.a.v.) başını dizime koymuş halde uyurken Ebu Bekir geldi ve; "yanlarında ve oldukları yerde su yok iken Resulullah'ı ve insanları burada alıkoyuyorsun, öyle mi?" dedi. Beni azarladı ve söylemedik söz bırakmadı. Eliyle kalçama ve belime vuruyor, hareket etmemden beni, sadece, Resulullah'ın dizimin üzerinde bulunuşu engelliyordu." Ertesi sabah Resulullah (s.a.v.) suyun olmadığı bir halde

uyandı. Allah (cc)'da; teyemmüm ayetini indirdi. Kabile reislerinden ve seçkinlerden biri olan Üseyd b. Hudayr bunun üzerine, “bu sizin ilk bereketiniz değil, ey Ebu Bekir ailesi!” dedi. Aişe der ki: “Bindiğim deveyi yerinden kaldırdığımızda, kolyeyi onun altında bulduk.”²

(2) Bunu Buhari Teyemmüm’de, ne su ne de toprak bulamadığında babında: (1/431) ve diğer yerlerde; Müslim hayızda teyemmüm babında, (no: 367) 1/279; Müellif Şerhus-Sünne’de: (2/104-106) rivayet etti.

Bize Abdulvahid b. Ahmed el-Melihi, On’a Ahmed b. Abdullah en-Nuaymi, O’na M. bin Yusuf, O’na M. bin İsmail, O’na Ubeyd b. İsmail, O’na kendisi Esma’dan ödünç olarak bir kolye almış, o da kaybolmuştu. Resulullah (s.a.v.) sahabeden bazılarını onu aramak için gönderdi. Ancak o sıra namaz vakti geldi ve abdestsiz olarak namaz kıldılar. Peygamberin (s.a.v.) yanına geldiklerinde, O’na bu durumu şikayet edince, teyemmüm ayeti indi. Bunun üzerine Üseyd b. Hudayr dedi ki: “Allah (c.c.) sana sevabını versin. Vallahi, senin başına bir iş geldiğinde, Allah mutlaka senin için ondan bir çıkış müslümanlar için bir bereket verdi.”¹

(1) Bunu Buhari: Teyemmümde, su veya toprak bulamadığında babında: 1/440. Müslim; hayızda, teyemmüm babında: (no: 367) 1/279 rivayet etti.

(İyi toprağa) yani: Temiz toprağa (teyemmüm edin) yani, yönelin. İbni Abbas (r.a.) “said” toprak demektir, der.

İlim ehli hangi şeylerle teyemmüm yapılabileceği hususunda ihtilaf etmişlerdir. İmam Şafii’ye göre bu elle çırpıldığında tozu kalkan ve “toprak” diye isimlendirilebilen şey ile sınırlıdır. Çünkü Resulullah (s.a.v.) yeryüzünün toprağı bize temizleyici kılınmıştır, buyurmuştur.²

(2) Bu biraz önce zikrettiğimiz Müslim’in Huzeyfe yoluyla rivayet ettiği hadisten bir bölümdür.

Rey ehli ise, arsenik , alçı ve kireç gibi yeryüzünün farklı tabakalarıyla teyemmümü caiz görürler. Hatta şöyle derler: İki elini tozsuz bir kayaya vursa veya toprağa vursa, sonra o tozu tamamen giderecek şeklide ona üflese ve onunla yüzünü ve ellerini meshetse teyemmümü sahih olur. Onlar yine derler ki; “said” yeryüzü demektir. Çünkü Cabir’den (r.a.) yapılan rivayete göre Resulullah (s.a.v.) bize; “yeryüzü mescid ve temizleyici kılındı”, buyurmuştur.³

(3) Bunu Buhari, Teyemmüm kitabının başında: 1/435, 436. Müslim mescidler ve namaz kılma yerleri babında, (no: 521) 1/370; Müellif Şerhu’s-Sünne’de: (13/196) rivayet etti.

Ancak bu mücmeldir (müphem ve genel) Huzeyfe'nin rivayet ettiği bunu toprakla sınırlandıran hadis ise bunu açıklayıcıdır. Açıklayıcı (müfessir) bir hadis mücmel bir hadisten daha kuvvetlidir.

Bazıları ise yeryüzü ile bağlantılı ve birleşik olan herşeyle teyemmümü caiz kılmışlardır. Buna göre ağaç ve bitkiyle de teyemmüm edilebilir. Onlara göre; "said" yeryüzünde yükselen herşeydir.

Toprağa yönelmek, kendisini toprağa vurması teyemmümün sıhhati için şarttır. Çünkü Allah (c.c.); "teyemmüm edin" yani; "kastedin, yönelin" buyurmaktadır. Buna göre rüzgar eserken önünde durarak tozlansa ve bu arada teyemmüme niyet etse, bu teyemmümü sayılmaz.

(Yüzlerinize ve ellerinize meshediniz. Şüphesiz Allah çok affedici çok bağışlayıcıdır.) Bil ki; teyemmümde yüzü ve iki eli meshetmek vacibtir. Ancak bunu nasıl ayıplayacağı hususunda ihtilaf edilmiştir. Çoğu ilim ehline göre önce iki defa toprağa vurarak yüzü ve dirseklere kadar kolları mesheder, avuçlarının içini toprağa vurur ve bütün yüzünü mesheder, ancak toprağı kuların altına ulaştırma zorunluluğu yoktur. Sonra ellerini tekrar toprağa vurur ve kolların dirseklere kadar mesheder. Nitekim bize Abdulvahhab b. M. bin el-Hatib, O'na Adulaziz b. Ahmed el-Hilal, O'na Ebu'l-Abbas el-Esamm, O'na Rebi, O'na Şafii, O'na İbrahim bin M. O'na Ebu'l Hüveyris, O'na A'raç O'na Ebu's-Summe şöyle anlattı: Resulullah'ın (s.a.v.) yanından geçtim. Küçük tuvaletini yapıyordu. O'na selam verdim. Ancak selamıma cevap vermedi. Sonra bir duvara gelerek, elindeki sopayla onu sildi. Sonra iki elini duvara koydu ve onunla yüzünü ve iki kolunu meshetti. Sonra bana selamımın karşılığını verdi.1 İşte bunda abdestte yıkamanın olduğu gibi teyemmümde de meshin, ellerde dirseğe kadar olmasının vacib olduğuna delil vardır. Bunda ayrıca toprağa elle siler gibi yapmanın eli ileri geri götürmenin şart olduğuna delil vardır. Çünkü toprağa sadece vurmak yeterli olsaydı Resulullah (s.a.v.) elinde sopa ile toprağı silmezdi.1

(1) Bunu Buhari, teyemmümde, mukim iken su bulamayan ve namazın vaktinin geçmesinden korkan kimsenin teyemmümü babına: (1/441). Müslim, hayızda; teyemmümü babında (no: 369) 1/281. Müellif de Şerhus-Sünne'de: (2/155) rivayet etti.

İmam Zühri elleri bileklere kadar meshetmenin yeterli olduğu görüşündedir. Çünkü Ammar'dan; bileklere kadar meshettik dediği rivayet edilmiştir. Ancak bu, kendi yaptığını anlatan bir ifadedir, Resulullah'ın (s.a.v.) değil. Yine Ondan şöyle söylediği rivayet edilmiştir: "Cünüp oldum ve toprakta avundum" daha sonra Resulullah'a

(s.a.v.) bu durumu anlattığında, O'na sadece yüzünü ve ellerini toprağa vurmasını emretmiştir.

Bazılarına göre; teyemmümde, hem yüz hemde eller içi toprağa bir defa vurulur. Bu Ali, ibni Abbas (r.a.) Şabi Ata b. Ebi Rebah Mekhul, Evzai, Ahmed ve İshak'ın görüşüdür. Bunlar ise şu hadisi delil getirmişlerdir: Bize Abdulvahid el-Melihi, O'na Ahmed b. Abdullah en-Nuaymi, O'na M. bin Yusuf, O'na M. bin İsmail O'na Adem O'na Şube, O'na el-Hakem, O'na Zerr, O'na Said b. Abdurrahman b. Ebzi, O'na babası şöyle anlattı: Bir adam Ömer'e (r.a.) gelerek:

“Cünüp oldum, ancak su bulamadım”, dedi. Ammar b. Yasir Ömer'e şöyle dedi:

“Hatırlamıyor musun, sen ve ben bir yolculukta idik. Sen namaz kılmamış, ben ise bütün bedenimi toprak yapmış ve namaz kılmıştım. Bunu Peygambere anlattığımda şöyle demişti: “Şöyle yapman yeterliydi”. Sonra ellerini toprağa vurmuş, onlara üflemiş, sonra elleriyle yüzünü ve iki elini meshetmişti.1

(1) Bunu Buhari, teyemmümde, teyemümde toprağa vurulan ele üflenir mi? babında: (1/443). Müslim, hayızda, teyemmüm babında (no: 368) 1/280. Müellif ise Şerhu's-Sünne'de: (2/109) rivayet etti.

M. bin İsmail der ki: Bana M. bin Kesir'in Şube'den aynı isnadla yaptığı rivayete göre; Ammar Ömer'e şöyle demiştir: Her yerimi toprakla ovmuştum. Peygambere geldiğimde: “Yüz ve iki eli yapman yeterliydi”, demişti.2

(2) Bunu Buhari, teyemmümde, elleri ve yüzü teyemmümü babında: (1/445). Müslim, hayızda teyemmüm babında (no: 368) 1/280. Müellif ise; Şerhu's Sünne'de rivayet etti.

Bu hadiste Cünüp kimsenin suyu bulamadığında teyemmümle namaz kılabilmesine delil vardır. Hayızlı ve nifas bir temizlik dönemine girip su bulamaması durumunda da hüküm aynıdır.

Ömer ve ibni Mesud'a (r.a.) göre cünüp kimse teyemmüm ederek namaz kılmaz. Su bulup onunla gusledene kadar namazı erteler. Onlara göre teyemüm sadece abdest yerine geçer. Onlar; “veya kadınlara dokunursanız” ifadesine cima etme değil, elle dokunma anlamını verirler. Ammar'ın bu hadisi bizim görüşümüze delildir. Ömer (r.a.) Ammar'ın (r.a.) anlattığı hadiseyi unutmuştu. Ammar hatırlattığında bununla ikna oldu. İbni Mesud'un (r.a.) ise bu görüşünden döndüğü ve teyemmümü cünüp kimse için de caiz gördüğü rivayet edilmiştir. Genelin görüşünü desteklen bir de şu hadis vardır: Bize Abdulvahhab bin M. el-Hatib,

O'na Abdulaziz b. Ahmed el-Hilal, O'na Ebu'l Abbas el-Essamm, O'na Rebi, O'na Şafii, O'na İbrahim bin M. O'na İyad b. Mansur, O'na Ebu Reca' el Ataridi O'na İmran b. Husayn (r.a.) şöyle anlattı: Resulullah (s.a.v.) cünüp olan bir adama, teyemmüm edip namaz kılmasını, sonra da su bulduğunda gusletmesini emretti.1

(1) Bunu Buhari, teyemmümde temiz toprak müslümanın abdesti sudur babında: 1/447, 448 ve Peygamberde; Müslim, mescitler ve namaz kılınacak yerlerde, geçmiş namazın kazası babında uzun bir şekilde (no: 682) 1/474-476. Müellif ise Şehu's Sünne'de: (2/111) rivayet etti.

Yine bize Ömer b. Abdulaziz, O'na Ebu'l-Kasım b. Cafer el-Haşimi, O'na Ebu Ali el-Lülü, O'na Ebu Davud es-Sicistani, O'na Müsedded, O'na Halid el-Vasiti O'na Halid el-Hazza, O'na Ebu Amr b. Becdan, O'na Ebu Zerr (r.a.) şöyle anlattı: Resulullah'ın (s.av.) yanında bir miktar ganimet birikmişti. Bana; (dağıtılacak yerler hususunda) görüşünü belirt" dedi. "rebze"ye dağıtılmasını öngördüm. Oraya gidip gelme süresinde bir ara cünüp oldum. Beş-altı gün boyunca bekledim. Peygambere (s.a.v.) geldiğimde şöyle buyurdu: "Temiz toprak, on yıl sürse de müslümanın abdest suyu yerine geçer. Suyu bulduğunda onu cildine sür. Çünkü bu hayırlıdır."2

(2) Bunu Ebu Davud, taharette, cünüp teyemmüm eder babında: 1/205, 206. Tirmizi, taharette kısaca, suyu bulamadığında cünüpün teyemümü babında: 1/387. (Ve Hasen sahih bir hadistir dedi); Beyhaki Sünende: 1/220; Hakim Müstedrek'te: (1/176, 177) rivayet etti ve sahih olduğunu söyledi (Zehebi de).

Teyemümde elleri ve yüzü meshetmek; cünüp, hayızlı, nifaslı ve ölü hakkında bütün bedeni yıkamanın karşılığı olur. Abdestsiz kimsede dört azayı yıkamaya bedel olur. Bazende, temizlenmesi gereken azasının bir kısmı yara olan ve yıkanması mümkün olmayan kimsede olduğu gibi azaların bir kısmı yıkmaya bedel olur.

Vakit namazı için teyemmüm, vakit girmeden yapılmaz. Bir teyemümlede iki farz namazı kılınmaz. Bunu delili tefsir sadedinde olduğumuz ayettir. Çünkü ayetin zahir, her namaz esnasında abdestin, su bulunmadığı takdirde teyemmümün vacib olduğunu ifade etmektedir. Ancak abdest hususunda delil sabit olmuştur. Çünkü Resulullah (s.a.v.) Mekke'nin fethi gününde namazları bir abdestle kılmıştır.(x) Böyle olunca teyemmüm hakkındaki hüküm, ayetin zahiri anlamındaki gibi kalmıştır. Bu ibni Abbas (r.a.), ibni Ömer (r.a.), Şabi, Nehai, Katede, Malik , Şafii, Ahmed ve İshak'ın görüşüdür.

(X) Bkz: Sahihi Müslim, taharet kitabı, bütün namazların bir abdestle kılınması babı (no: 277) 1/232.

Bazılarına göre teyemmüm su ile temizlenme gibidir, namaz vakti öncesine alınması caizdir. Onu bozucu birşey yapılmadıkça, istenildiği kadar farz namazları kılınır. Bu da Said b. Müseyye b. Zühri, Sevri ve Rey ehlinin görüşüdür.

Bir teyemmümle farzın yanında, öncesinde veya sonrasında istenildiği kadar nafil namaz kılınabileceği, Kuran okunabileceği hususunda da ittifak edilmiştir. Sefferde olma ve su bulamama durumunda, teyemmümden önce su aranması şarttır. O ise, su olup olmadığına, yüküne bakması ve arkadaşlarından sormasıdır.

Şayet bir çölde, önü açık bir yerde ise etrafına bakar ancak bakışını, yanındaki bir duvar veya tepe engelliyorsa onu geçer. Çünkü Allah-u Teala: “Ve su bulamazsanız teyemmüm ediniz” buyurmaktadır. Suyu aramayan kimseyede “su bulamadı” denilemez.

Ebu Hanife’ye göre suyu aramak şart değildir. Suyu görse, ancak onunla arasında düşman veya yırtıcı hayvan gibi oraya gitmesini engelleyici bir engel bulursa veya su kuyuda olsa, onu da yanına su çekme aleti bulunmasa, bu durumlar suyun olmaması durumları gibidir. Bu durumda teyemmüm edip namaz kılar, daha sonra iade etmesi (kazası) gerekmez.

Ayet: 44

(Kendilerine kitaptan bir nasip verilmiş olanları görmedin mi?) yani: Medine yahudilerini. İbni Abbas (r.a.) der ki: Bu Rifaa b. Zeyd ve Malik b. Dahşem hakkında indi. Resulullah (s.a.v.) konuştuğunda ağızlarını dillerini eğip büküyorlar ve onu ayıplıyorlardı. Allah da (c.c.) bu ayeti indirdi. (sapıklığı) yani onu hidayet karşılığında (satın alıyorlar) değiştiriyorlar (ve sizin de yolu) yani; yoldan (sapıtmanızı) diliyorlar) Ey Müminler topluluğu.

(Allah ise) sizden olan (düşmanlarınızı daha iyi bilir) öyleyse onlarla danışmayın, onlardan fikir beyanı istemeyin. Çünkü onlar sizin düşmanlarınızdır. (Allah dost olarak yeter. Allah yardımcı olarak yeter) Zücac der ki: Anlamı şöydür: Dost ve yardımcı olarak Allah’la (c.c.) yetinin.

(O yahudi olanlardan) Denildi ki bu: “Kendilerine kitaptan bir nasip verilmiş olanları görmedin mi?” (44. ayet) suretiyle bağlantılıdır. Başka bir görüşe göre ise bu yeni bir cümledir.

(O yahudi olanlardan tahrif ediyorlar) Yani: Onlardan tahrif edenler vardır. Yani burada “men: o kimseler ki” kelimesi mahzuftur. Ve cümle

“minellezine hadu men yuharrifüne” şeklindedir. “Ve ma minna illa lehu makamun malum” Saffat: 37/164 ayeti de böyledir. Yani: “Ve ma minna illa men lehu makamun malum: Bizden herkesin belli bir yeri vardır.” Yani: O yahudi olanlardan öyle bir topluluk vardır. (Kelimleri yerlerinden tahrif ediyorlar) Yani: değiştiriyorlar. Değiştirdikleri şey Hz. Muhammed’in (peygamberlik) sıfatıdır. İbni Abbas (r.a.) der ki: Yahudiler Resulullah’a geliyor ve bir şey hakkında soru soruyorlardı. O da cevap veriyor ve sözünü aldıklarını zannediyordu. Ancak yanından uzaklaştıklarında söylediklerini değiştirerek aktarıyorlardı. (ve dillerini) tahrif etmek üzere (eğerek ve dine dokunarak) yaralayarak (derler ki: Sözünü (işittik), yaptıklarına karşı gelip (isyan ettik. İşitilmez bir şekilde biz işit) yani bizi dinle ancak seni dinlemeyiz “işitilmez bir halde” yani senden kabul edilmez. Sözüne itibar edilmez bir halde. Denildi ki: Peygamber’e “işit” diyorlar, sonra kendi kendilerine “işitmedin ya” derlerdi. (Ve raina) Yani: “raina” derler. Anlamı; “bizim düşüncesiz, münasebetsiz adamımız!”dır. (Şayet onlar: İşittik, itaat ettik, işit ve bize bak) yani: “raina” diyeceklerine; “bize bak” (deselerdi onlar için daha hayırlı ve daha dürüst) yani: daha adaletli, daha doğru (-bir davranış olurdu.) Ancak, Allah inkarlarından dolayı onları lanetlemiştir. Artık pek azı müstesna iman etmezler.)Yani onlardan çok az bir topluluk. O da Abdullah b. Selam ve yahudilerden onunla birlikte müslüman olanlardır. (Ey kitap verilenler) Hitap yahudileredir (sizin beraberinizdeki olanı) yani: Tevrat’ı (doğrulayıcı olarak indirdiğimize) Yani: Kuran’a (iman edin) Peygamber (s.a.v.) Abdullah b. Suriya ye Ka’b b. Eşref gibi yahudi hahamlarıyla konuşarak şöyle demişti: “Ey yahudiler! Allah’dan (c.c.) korkun ve müslüman olun. Vallahi siz kesin olarak getirdiğimiz şeyin hak olduğunu biliyorsunuz.” Onlar da: “Onu bilmiyoruz” dediler ve iman etmemekte ısrar ettiler. Bunun üzerine bu ayet indi.1

(1) Bunu Buhari uzun olarak ensarın menkıbeleri kitabı, Peygamberin ve sahabesinin Medine’ye hicreti babında: (7/249, 250) rivayet etti.

(Biz bir takım yüzleri silip de) İbni Abbas (r.a.) der ki: Deve toynağı gibi yapmadan önce Katade ve Dahhak: Kör etmeden önce yüzden de kasıt gözdür. (arkadalarına döndürmeden) yani yüzleri silip kafası üzeri çevirmeden. Denildi ki: Yüzleri maymunların yüzü gibi kıllı yapmadın. Çünkü ademoğullarının kılları önlerinde değil arkalarındadır. Denildi ki: Anlamı, yüzdeki herşeyi oradaki burnu, gözü, ağzı ve kaşı silip, onu ense gibi yapmadandır. Denildi ki: Gözlerin ensesine yapıp onu arka arkaya yürütmeden.

Rivayet edilir ki: Abdullah b. Selam bu ayteı duyduğunda evine gitmeden Resulullah'a (s.a.v.) geldi. Eliyle yüzünü kapıyordu. Müslüman oldu ve: "Ey Resulullah! Yüzüm enseme çevrilmeden sana ulaşabileceğimi sanmıyordum" dedi. Kab b. Ahbar'da Ömer (r.a.) zamanında bu ayeti duyarduymaz müslüman oldu ve bu ayetin tehdidini kendisine isabet etmesinden korkarak: Ey Rabbim inandım, Ey Rabbim müslüman oldum, dedi.1

(1) Bu biraz önceki hadisten bi parçadır.

Denilse ki: İman etmedikleri taktirde yüzlerinin silinmesiyle tehdit edildiler. Sonra onlar inanmadı, onlar bu da yapılmadı.

Denilir ki: Bu tehdit sürekliıdır. Kıyametten önce yahudilerde yüz silinmesi, hayvanlara dönüşme vs. tahakkuk edecektir.

Bazıları da şöyle demiştir: Bu tehdit bir şarta bağlanmıştır. Abdullah b. Selam ve arkadaşları müslüman olunca bu diğerlerinden kaldırılmıştır.

Denildi ki: Bununla kıyamet günü kastedilmiştir.

Mücahid der ki: "yüzlerin silmemizden" yani: Onları, sapıklıkta terketmemizden, buna göre kastedilen: Kalp gözlerinin silinmesi, hidayeti gören basiretlerden, küfür ve sapıklıktaki arkalarına çevrilmeleridir.

"Tams; silmek" aslen; yok etmek, bozmak ve dönüştürmek anlamlarına gelir. İbni Zeyd der ki: Yüzlerindeki ve bulundukları yöredeki tüm kalıntıları ve eserleri siler, onlara arılarına çevirerek başta geldikleri yer olan Şam'a göndeririz. O der ki: Bu da tahakkuk etmiştir. Kastettiğı beni Nadir'in Şam'daki Ezriat ve Erihaya sürgün edilmeleridir. (Veya onlara, Cumartesi adamalarına lanet ettiğimiz gibi lanet etmemizden) onları maymunlar ve domuzlar yapmamızdan (önce) yani bundan önce iman edin. (Allah'ın buyruğı yapılır).

(Şüphesiz Allah, O'na eş koşulmasını bağışlamaz) Kelbi der ki: Vahşi b. Harb ve arkadaşları hakkında indi. Kendisine Hamza'yı öldürdüğü taktirde azad olunacağı vaadi verilmişken, onu yaptığı halde vaadlerini yerine getirmediler. Mekke'ye döndüğünde ve o arkadaşları yaptıklarına pişman oldular. Resulullah'a bir mektup yazarak şöyle dediler: Biz "Onlar ki Allah ile birlikte başka bir ilah çağırılmazlar..." (Furkan: 25/68) dediğini duymuş olmamız. Biz ise, Allah'la birlikte başka ilah çağırdık, Allah'ın haram kıldığı nefsi öldürdük, zina ettik. Bu ayetler olmasaydı sana uyardık. Bunun üzerine: "Ancak her kim tevbe eder, iman eder ve salih amel işlerse...." (Furkan: 25/ 70, 71) ayetleri indi. Resullulah (s.a.v.) bunları onlara gönderdi. Bunları okuyunca ona şöyle cevap

yazdılar: Bu zor bir şart. Salih amel işlememekten korkuyoruz. Bunun üzerine: “Şüphesiz Allah O’na şirk koşulmasını bağışlamaz. Bunun dışındakilerini isteği kimseler için bağışlar” ayeti indi. Bunu onlara gönderdiğinde: Bizim, “istediği kimseler”den olmamamızdan korkuyoruz, diye haber gönderdiler. Bunun üzerine şu ayetinde: “De ki: Ey nefislerine zulmetmiş kullarım! Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin. Şüphesiz Allah bütün günahları bağışlar.” (Zümer: 39/53) Resulullah (s.a.v.) bunu da onlara gönderince İslam’a girdiler ve Peygamberin (s.a.v.) yanına döndüler. O da onları kabul etti. Sonra vahşiye:

“Bana anlat, Hamza’yı nasıl öldürdünüz” dedi. Anlatınca ona:

“Yazıklar olsun, yüzünü bana gösterme”, dedi. bunun üzerine Vahşi Şam’a gitti. Ve ölümüne kadar orada kaldı.1

(1) Bkz. el-Bahr et-Muhit: 3/268.

Ebu Meczlez, ibni Ömer’in şöyle dediğini rivayet eder: “De ki: Ey nefislerne zulmetmiş kullarım...” ayeti inince bir adam kalkarak: “Şirkde mi, ey Resulullah?” dedi. Peygamber sustu. Adam sorusunu ikinci ve üçüncü defa tekrarlayınca. “Şüphesiz Allah, kendisine eş koşulmayı bağışlamaz” ayeti indi.2

(2) Taberi: 8/449. Suyuti bunu ed-Dürrü’l-Mensur’da: (2/557) ibni Ebi Hatim ve ibni Münzire nisbet etmiştir.

Mutrif b. Abdullah b. Es-Suhayr, ibni Ömer’in (r.a.) şöyle dediğini anlatmıştır. “Biz, “Şüphesiz Allah, kendisine eş koşulmayı bağışlamaz. Bunun dışındakileri istediği kimse için bağışlar” ayeti inene kadar. Büyük günah üzerine ölenin kesin Cehennem’e gittiğini söyledik. Bu ayet inince dilimizi bunlardan tutuk.”3

(3) Bkz. et-Taberi: 8/450. Ed-Dürrü’l-Mensur: 2/556.

Ali’nin (r.a.) şöyle söylediği anlatılır: Kuran’daki en ümit verici ayet: “..... Bunun dışındakileri istedi kimse için bağışlar” ayetidir.4

(4) Bunu Tirmizi: Tefsirde, Nisa suresinde: (8/399, 400) rivayet etti. Ve: “Bu hasen ve garip bir hadistir”, dedi. Suyuti: Bunu aynı zamanda el-Feryani’ye nisbet etti. Ed-Dürrü’l Mensur: 2/558.

(Her kim Allah’a eş koşarsa şüphesiz büyük bir günah ile iftirada bulunmuştur) uydurmada bulunmuştur. Bize Ahmed b. Abdullah es-Salihi, O’na Ahmed b. el-Hasen el-Hayri, O’na Hacib b. Ahmed et-Tusi, O’na M. bin Hammad, O’na Ebu Muaviye, O’na A’meş O’na Ebu Süfyan, O’na Cabir (ra) şöyle anlattı: Resulullah’a (s.a.v.) bir adam gelerek:

“Cennet’i ve Cehennem’i gerektiren şeyler nelerdir?” diye sordu. Resulullah (s.a.v.):

“Her kim Allah’a eş koşmadan ölürse Cennet’e girer. Her kim de; Allah’a eş koşar bir halde ölürse Cehennem’e girer.”¹

(1) Bunu Müslim: İman’da, Allah’a eş koşmadan ölen kimse Cennet’e girer babında, (no: 93) 1/94.

Bize Abdulvahid el-Melihi, O’na Ahmed b. Abdullah enNuaymi, O’na M. bin Yusuf, O’na M. bin İsmail, O’na Ebu Muammer, O’na Abdulvaris, O’na el-Huseyn el-Muallim, O’na Abdullah b. Bureyde, O’na Yahya bin Yumur, O’na Ebu’l-Esved ed-Düeli, O’na Ebu Zerr(en) şöyle anlattı:

“Resulullah’ın yanına geldim. Üzerinde beyaz bir elbise olduğu halde uyuyordu. Gidip biraz sonra geldiğimde uyanmıştı. Şöyle dedi”:

“Lailahe illallah deyin sonra o hal üzere ölen her kul Cennet’e girer.”

“Zina etse de hırsızlık yapsa da mı” dedim.

“Zina etse de, hırsızlık yapsa da” buyurdu.

“Zina etse de, hırsızlık yapsa da mı?” dedim.

“Zina etse de, hırsızlık yapsa da” buyurdu.

“Zina etse de, hırsızlık yapsa da mı.” Yine:

“Zina etse de, hırsızlık yapsa da” buyurdu. Ebu Zerr bunu anlattığında:

“Ebu Zerr’in burnu yerde sürünsede” derdi.²

(2) Bunu Buhari: Giyimde, beyaz elbise babında: (1/283). Müslim: İmanda Allah’a eş koşmadan ölen kimse Cennet’e girer babında (no: 94) 1/95. Müellif Şerhu’s-Sünne’de: (1/96, 97) rivayet etti.

(Kendilerini övüp temize çıkaranları görmedin mi...) Kelbi der ki: Yahudiler hakkında indi. Bebekleriyle birlikte Resulullah’a (s.a.v.) gelerek:

“Şunların bir günahı var mı?” dediler. Resulullah (s.a.v.):

“Hayır” dedi. Onlar:

“Biz de onlar gibiyiz. Gündüz işlediğimiz günahlar gece, gece işlediğimiz günahlar da gündüz silinir”, dediler. Allah da (c.c.) bu ayeti, indirdi.³

(3) Bkz: Esbab en-Nüzul, el-Vahidi, s. 148. (Kelbi’den, senetsiz olarak); Lübab en-Nükul, es-Suyuti, s. 167. Ed-Dürrü’l-Mensur: 2/560. İbni Hacer el-Kafi eş-Şaf’da: (s. 44, 45) der ki: Bunu Salebi Kelbi’den nakletti.

Mücahid ve İkrime der ki: Namazda çocuklarını öne geçiriyor ve onların günahları yok sanıyorlardı. Onların kendilerini temize çıkarmaları işte

budur.

Hasan ve Dahhak der ki: Bu ayet yahudi veya histiyandan başka kimse girmeyecek” demeleri üzerine indi. Abdullah b. Mesud (r.a.) der ki: “Bu, onların birbirlerini temize çıkarmalarıdır.” Tarık b. Şihab ibni Mesud’un (r.a.) şöyle dediğini rivayet eder: Bir adam yanında dini varken sabahleyin evinden çıkar ve ne ona ne kendi nefesine hiçbir fayda ve zarar gücüne sahip olmayan birine: “Vallahi sen şöyle şöylesin”, der. Evine döndüğünde dininden hiçbir şey kalmaz. Sonra şu ayeti okudu: “Kendilerini övüp temize çıkaranları görmedin mi?”

(Aksine Allah isteğini tezkiye eder) Yani: Günahlardan temizler, uzaklaştırır ve ıslah eder. (Ve onlar çekirdek çizgisi kadar dahi haksızlığa uğratılmazlar) “Fetil” Çekirdek çizgisine, “kıtmır”: Çekirdeğin üzerindeki kabuğa, “Nakir” ise: Çekirdeğin üzerindeki noktaya denir. Denildi ki: “Fetil”; ipliğin eğrilmesinden sonra iki parmak arasında kalan pisliğe, denir.

Ayet: 50

(Bak) Ey Muhammed (Allah’a karşı nasıl yalan iftirada bulunuyorlar) O’na karşı uydurmada bulunuyorlar. Yani: Allah’ın kitabını değiştirmek suretiyle. (Bu) Yani: Yalan (açık bir günah olarak yeter.)

Ayet: 51

(O kendilerine kitaptan bir nasip verilmiş kimseleri görmedin mi: Cib’t’e ve tağuta iman ediyorlar) Cib’t ve tağutun ne olduğu hususunda ihtilaf edilmiştir: İkiye der ki: Bunlar müşriklerin Allah dışında, ibadet ettikleri iki putudur. Ebu Ubeyde der ki: Bunlar, Allah dışında kendisine kulluk edilen her şeydir. Allah buyurur ki: “Allah’a ibadet edin ve tağuttan uzak durun diye” (Nahl: 16/36) Ömer der ki: Cib’t sihir, tağut ise; şeytandır. Bu aynı zamanda Şabi ve Mücahid’in de görüşüdür. Denildi ki: Cib’t putlar, tağut ise; putların şeytanlarıdır. Her putun onun yerine konuşan ve bunla insaları aldatan bir şeytanı vardır. Muhammed b. Şirin ve Mekhul der ki: “Cib’t kahin, tağut ise sihirbazdır.” Said b. Cübeyr ve Ebu’l-Aliye der ki: “Cib’t Habeşlilerin dilinde “Cib’t”in şeytan anlamına geldiği”ni söylediği rivayet edilmiştir.

Dahhak der ki: Cib’t Hayiy bin Ahteb, tağut ise Kab b. Eşref’tir. Delili: “Mahkeme olmaya tağuta gitmeyi istiyorlar” (Nisa: 4/60) ayetidir. Bize Ahmed b. Abdullah es-Salihi, O’na Ebu’l-Hüseyin bin Beşran, O’na İsmail bin M. es-Safar, O’na Ahmed b. Mansur er-Remadi, O’na Abdurrezzak, O’na Muammer, O’na Avf el-Abdi, O’na Hayyan, O’na Katan bin Kubaysa, O’na babası, Resulullah’ın (s.a.v.) şöyle

buyurduğunu anlattı: “Kuş kovma, taşla vurma ve kuşları uğursuz sayma cibttendir.”¹

(1) Bunu Ebu Davud: Tıpda, çizgi çizmek ve kuş kovma babında: (5/373) rivayet etti. Münziri bunun hakkında bir şey söylemedi ve bunu Nesei’ye nisbet etti. Ahmed Müsned’de: (12/177) rivayet etti. Nevevi bunun hasen olduğunu söyledi.

Denildi ki: Cibte; Allah’ın haram kıldığı herşey, tağut ise; insanı azdıran taşkınlaştıran herşeydir.

(Ve kafirler için: “Bunlar müminlerden daha doğru yoldadırlar” diyorlar.) Müfessirler derler ki: Kab b. Eşref Uhud savaşından sonra, yetmiş kişilik bir atlı ile birlikte, Resulullah’a (s.a.v.) karşı kureyşlilerle ittifak kurmak ve kendileriyle Resulullah (s.a.v.) arasındaki andlaşmayı bozmak için Mekke’ye gitti. Ka’b Süfyan’ın yanına indi ve Süfyan O’na çok ikramda bulundu. Diğerleri ise; kureyşlilerin evlerinde kaldılar. Mekke’liler onlara: Siz de Muhammed (s.a.v.) kitap sahibi kimselersiniz. Bunu sizin tarafınızdan bir tuzak olmadığına nasıl emin olabiliriz? Sizinle birlikte olmamızı istiyorsanız şu iki puta secde edip inanın, dediler. Onlar da bunu yaptılar Allah’ın bu sözü işte bunun hakkındadır.

Sonra Ka’b Mekke’liler: Bizden otuz sizden otuz kişi gelsin, göbeklerimizi Kabe’ye yapıştırmak bu evin sahibi olan Allah’a, Muhammed’i (s.a.v.) öldürmek üzere çalışacağımıza söz verelim. Teklifini getirdi. Dediği gibi yaptılar.

Sonra Ebu Süfyan Kab’a: “Sen kitabı okuyor ve biliyorsun. Biz ise; ümmileriz, bilmiyoruz. Söyle bakalım biz mi daha doğru yoldayız, Muhammed mi?” dedi. Kab:

“Bana dininizi anlatın”, dedi. Ebu Süfyan şöyle dedi:

“Biz muhterem hacılar için kurban keser onlara su dağıtır misafire ikram eder. Sıkıntıdakini kurtarır, akrabaya gidip gelir. Rabbimizin evinde umre yapar, O’nu tavaf ederiz. Biz Harem-i Şeref ehliyiz. Muhammed ise; babalarının dininden ayrıldı, akrabayla ilişkisini kesti, haremi terketti. Dinimiz eski, Muhammed’inki ise yenidir.” Bunun üzerine Ka’b:

“Vallahi siz Muhammed’in daha doğru yol üzeresiniz” dedi. Kab ve arkadaşlarını (görmedin mi; Cibte ve tağuta) Yani; bu iki puta inanıyorlar ve kafirler) yani: Ebu Süfyan ve arkadaşları (için: Bunlar müminlerden) yani: Muhammed ve arkadaşlarında (daha doğru yoldadırlar, diyorlar) daha doğru din üzeredir, diyorlar.

(İşte onlar, Allah onlara lanet etmiştir. Her kime Allah lanet ederse, onun için hiçbir yardımcı bulamazsın).

Ayet: 53

(Yoksa onlar için) “Em lehüm” “elehüm” anlamındadır. Dolayısıyla mim harfi fazlalıktır. (Mülkten bir nasip mi) pay mı (var). Bu cümle olarak soru, anlam olarak reddiye ve inkardır” yani: Onlara mülkten hiçbir şey yoktur. Şayet onlara mülkten bir şey olsaydı (o durumda insanlara) hasetlerinden ve cimriliklerinden dolayı (bir nakir dahi vermezlerdi) nakit: Çekirdeğin üzerinde bulunan ve ağacın oradan bitği noktaya denir. Ebu’l Ali’ye der ki: O, kişinin parmak uçlarıyla, dirhem parasını kazması gibi kazmasıdır.

Ayet: 54

(Yoksa onlar) yani: Yahudiler (Allah’ın fazlından onlara verdiği şey üzerine) peygamberlikten dolayı haset ettiler. “Fazl” dan maksat peygamberliktir (insanlar hasetlik mi yapıyorlar?) Aatade der ki: İnsanlardan kasıt araplardır. Yahudiler onlara peygamberlikten dolayı Allah’ın onlara verdiği Muhammed’den dolayı haset ettiler. Denildi ki: Muhammed ve sahabeleri kastedilmiştir. İbni Abbas (r.a.) Hasan-ı Basri, Mücahid ve bir grup kimse şöyle demişlerdir: İnsanlardan maksat sadece Muhammed (s.a.v.) bunu Allah’ın onu helal kıldığı kadınlardan dolayı kıskandılar ve: “Evlenmekten başka derdi yok” dediler. (Oysa biz muhakkak Al-i İbrahim’e kitap ve hikmet verdik) İbrahim’in alinden Davud ve Süleyman, kitaptan Allah katından onlara indirilen, hikmetten ise peygamberlik kastedilmiştir. (Onlara büyük bir mülk verdik “fazl” Peygamber’in (s.a.v.) evlendiği “birçok kadınla” tefsir edenler “büyük mülk”ü Davud (s.a.v.) Süleyman (a.s.) üçyüzü hür, yediyüzü cariyeye olmak üzere bin tane eşi, Davud’un (a.s.) ile yüz tane eşi vardı.¹ O gün Resulullah’ın (s.a.v.) sadece dokuz eşi vardı. Bu ayet inince birşey diyemediler.

(1) İbni Kesir Bidaye ve Nihaye’de: (2/29) der ki: “Seleften birçok kimse Süleyman’ı (a.s.) yediyüzü mehirli, üçyüzü cariyeye olmak üzere bin eşinin olduğunu söylemiştir. Denildi ki: Bunlardan üçyüzü mehirli yediyüzü cariyeye idi” Ttaberi ise Süddi’den, Süleyman’ın (a.s.) yüz eşinin olduğunu nakletmiştir. Bkz. Tarih et-Taberi: (1/500).

(Artık onlardan kimi O’na) Yani Muhammed’e (iman etti) Onlar: Abdullah bin Selam ve arkadaşlarıdır: (Onlardan kimi de ondan geri çevirdi) yüz çevirdi ve iman etmedi.

(Öylesine de çılgın alevli) yakılış (Cehennem yetti).

Denildi ki: “Büyük Mülk” Süleyman’ın (a.s.) mülküdür. Süddi der ki: “Onlardan kimi ona” daki: “O’na” İbrahim’e (a.s.) döner. Çünkü bir yıl

İbrahim de (a.s.) diğer insanlar da ekin ektiler. Ancak onlarınki helal oldu. İbrahim'inki ise bol yetişti. Dolayısıyla insanlar ona muhtaç oldular. O da: Bana iman edene veririm, diyordu. O'na iman edene verdi, etmeyene vermedi.

(Şüphesiz bizim ayetlerimizi inkar edenleri Cehennem'e yaslayacağız) sokacağız. (Onların derileri her pişşte) yanısta (başka derilerle) yananların dışındaki derilerle (değiştireceğiz.) İbni Abbas (ra) der ki:Kağıt beyazlığında derilerle değiştirilirler.

Rivayet edildiğine göre bu ayet Ömer'in (ra) yanında okundu. Ömer (ra) okuyana: "Tekrar oku", dedi. O da tekrar okudu. Muaz b. Cebel de (ra) oradaydı. Ve:"Bende onun bir tefsiri açıklaması var:Her saate yüz defa değiştirilir" dedi. Ömer (ra):Ben de Resulullah'tan (s.a.v.) böyle işittim.1

(1) İbni Hacer el-Kafi eş-Şaf'da: (s. 45) der ki:Bunu ibni Adiy ve Taberani rivayet etti. İsnadında Nafi b. Yusuf es-Selmi ve Ebu Hürmüz vardır. Bu zayıftır. İshak b. Raheveyh Müsned kitabında der ki:Fudayl b. İyaz'a bu ayet hakkında soruldu. O da bize Hişam'dan, O Hasan-ı Basri'den şu sözünü nakletti:"Derileri her gün yetmiş bin defa değiştirilir."

Hasan-ı Basri der ki:Ateş onları her gün yetmiş bin defa yer. Her yenişte onlara:Önceki halinize dönün, denilir. Onlar da önceki hallerine tekrar dönerler. Bize Abdulvahid b. Ahmed el-Melihi, O'na Ahmed b. Abdullah en-Nuaymi, O'na M. bin Yusuf, O'na M. bin İsmail, O'na Muaz bin Üseyd, O'na el-Fadl b. Musa, O'na el-Fudayl, O'na Ebu Hazim, O'na Ebu Hureyre (ra) şöyle dedi:"Kafirin iki omuzunun uzunluğu, hızlı bir binicinin üç günde aldığı yol uzunluğundadır."2

(2) Bunu Buhari Rikak'ta, Cennet ve Cehennem'in nitelikleri babında: 11/415; Müslim Cennet'te, Cehennem'e dispotlar girecek babında: (no, 2852) 4/2140; Müellif ise Şerhus-Sünne'de rivayet etti. Bu Ebu Hureyre'nin (ra) sözüdür.

Bize İsmail b. Abdulkahir, O'na Abdulğafir bin M., O'na M. bin İsa el-Celudi, O'na İbrahim bin M. bin Süfyan, O'na Müslim bin el-Haccac, O'na Şurayh b. Yunus, O'na Humeyd b. Abdurrahman, O'na el-Hasen b. Salih, O'na Harun b. Sad, O'na Ebu Hazim, O'na Ebu Hureyre (ra) Resullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu anlattı: "Kafirin azı dişi veya köpek dişi uhud büyüklüğünde, derisinin kalındığı üç günlük yol uzunluğundadır."1

Şayet:Dünyada olmayan ve Allah'a isyan etmemiş bir deriye nasıl azap edilir? denilirse:

Cevaben şöyle denir: Her defasında o ilk deri yenilenin.

“Başka derilerle” denilmesi ise, niteliğinin değişmesi nedeniyledir. Örneğin:“Bu yüzüğümde, başka bir yüzük yaptım” denilir. İkinci yüzük birinci yüzüktendir. Ancak sadece yapım ve nitelik değişmiştir. Yine örneğin: Bir kimse arkadaşını sıhhatli bir halde terkedip sonra döndüğünde onu hasta ve bitkin bir halde gördüğünde arkadaşı ona: Ben, beni bıraktığından farklıyım, der. Aslında bu ilk kişidir. Ancak niteliği değişmiştir.

Süddi der ki: Deri, kafirin etinden bir deriyle değişir. Sonra deri, eti getirir. Sonra etten başka bir deri çıkarır. Denildi ki: Derinin kendisi azap edilmez, onun sahibi derisine azap edilir. Çünkü Allah daha sonra: “Ta ki azabı tatsınlar” buyurmuştur, “litezüka; o deri tatsın” diye buyurmamıştır. Abdulaziz b. Yahya der ki: Allah (cc) Cehennem’liklere acı çekmeyen deriler giydirebilir. Bu onlar için daha büyük bir azap olur: Derinin her yanı sıra, bu başka bir deriyle değiştirilir. Örneğin Allah: “Elbiseleri Katran’dandır.” (İbrahim: 14/50) buyurur. Elbiseler azap görmez, onlara azap verir. (Ta ki azabı tatsınlar. Şüphesiz Allah azizdir, hakimdir.)

Ayet: 58

(Ve iman edip salih ameller işleyenleri, onları da altlarından ırmaklar akan Cennet’lere, oralarda ebedi kalmak üzere sokacağız. Onlar için orada pek temiz eşler vardır. Ve onları koyu bir gölgeye) koruyucu olan, güneşin gidermediği ve kişiye ne sıcaklığın ne de soğukluğun zarar vermediği bir gölgeye (sokacağız.)

Ayet: 58

(Şüphesiz ki Allah size emanetleri ehline vermenizi emreder) Bu ayet Abdudhar oğullarından Osman b. Talha el-Hacbi hakkında indi. Kendisi Kabe’nin bekçisi idi. Peygamber (s.a.v.) fetih günü Mekke’ye girdiğinde Osman Kabe’nin kapısını kapatarak damına çıktı. Resulullah (s.a.v.) anahtarı istedi. O’nun Osman’da olduğunu söylediler. Resulullah da (s.a.v.) ondan istedi. Ancak o bunu reddetti ve: “O’nun peygamber olduğunu bilseydim anahtarı ondan alıkoymazdım”, dedi. Bunun üzerine Ali elini uzatarak ondan anahtarı kaptı ve kapıyı açtı. Peygamber (s.a.v.) de Kabe’ye girdi ve orada iki rekat namaz kıldı. Ordan çıkarken Abbas (ra) gelerek anahtarı ona vermesini ve hacılara su dağıtma ile Kabe’nin bekçiliğini de ona vermesini istedi. Bunun üzerine Allah (cc) bu ayeti indirdi. Peygamber de (s.a.v.) anahtarın Osman’a verilmesini ve ondan özür dilenmesini emretti. Ali de (ra) öyle yaptı. Osman ona:

“Küçümsedin, eziyet ettin sonra da gelip yumuşak mı davranıyorsun?” dedi. Ali de (ra):

“Allah (cc) senin hakkında bir ayet indirdi dedi ve bu ayeti okudu”, dedi. Osman da:

“Eşhedü enla ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden Resulullah”, dedi. Anahtar da ölene kadar onda kaldı. Ölürken onu kardeşi Şeybe’ye verdi. Anahtar ve bekçilik kıyamet gününe kadar onların evlatlarındadır.¹

(1) Bunu Vahidi Esbab en-Nüzul’da: (s. 150) isnatsız olarak zikretti: İbni Hacer der ki: Salebi, sonra Beğavi isnadsız olarak bu şekilde zikrettiler. Ayrıca Vahidi el-Vasit ve Esbab en-Nüzul kitaplarında böyle zikretmiştir. El-Kafi eş-Şaf s. 45. Ayrıca bkz:Taberi: 8/491. Suyuti ed-Dürri’l-Mensur’da: (2/570) bunu ibni Merdeveyh’in: “Kelbi’den, O da ibni Abbas’tan” gelen yolla zikrettiğini söylemiştir.

Denildi ki:Ayetten kastedilen bütün emanetlerdir. Bize Ebu Tahir M. bin Ali ez-Zerad, O’na Ebu Bekir M. bin İdris el-Cürcani ve Ebu Ahmed bin M. bin Ahmed el-Muallim el-Herevi, Onlara Ebu’l-Hasen Ali b. İsa el-Malini, O’na el-Hasen b. Süfyan en-Nesevi, O’na Şeyban b. Ebi Şibe, O’na Ebu Hilal, O’na Katade, O’na da Enes (ra) şöyle anlattı:Resulullah (s.a.v.) hutbesinde şöyle buyurdu:“Dikkat edin, emaneti olmayanın imanı yoktur, ahdi olmayanın dini yoktur.”²

(2) Bunu Ahmed Müsned’de: 3/135, 154 ve es-Sünne’de: (s. 97) zikretti. Ziya el-Maksidi el-Ehadis el-Muhtara’da iki yolla Enes’ten rivayet etmiş, ibni Hibban Mevarid ez-Zaman’da: (no, 36 s. 40) bunun sahih olduğunu belirtmiştir. Bu hadisi mana yönünden destekleyici başka şahit hadisler vardır. Bu sebeple Zehebi:“Senedi kuvvetlidir”, der. Ayrıca bkz:Mişkatül-Meşabih: 1/7; Feyzü’l-Kadir: 6/381; Şerhus-Sünne, Beğavi: (1/75).

(Ve insanlar arasında hükmettiğinizde adaletle) eşit olarak (hükmetmesinizi) de emreder. (Şüphesiz Allah’ın size nasihat ettiği) şey, o (ne de güzeldir.)“Niimma” nın anlamı “nime eş-Şeyu hüve”dir. bize Abdulvahid b. Ahmed el-Melihi O’na EbuMansur M. bin M. bin Seman, O’na Ebu Cafer M. bin Hamd b. Abdulcebbar ez-Ziyat, O’na Humeyd b. Zenceveyh, O’na ibni İbad, O’na İbni Uyeyne, O’na Amr b. Dinar Ona Amr b. Evs, O’na Abdullah b. Amr b. el-As Resulullah’ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu haber verdi: “Adil kimseler Allah katında Rahman’ın sağ eli zerinde bulunan nurdan minberler üzerindedirler. Allah’ın her iki

elide yemindir (sağ el) Onlar hükümlerinde, ailelerinde ve sorumlu oldukları kimselerde adaletli olanlardır.”¹

(1) Bunu Müslim: Emirlikte Adil imamın fazileti babında (no: 1827) 3/1458; Müellif Şerhus-Sünne’de: (10/63) rivayet etti.

(Ey İman edenler! Allah’a itaat edin, Resul’e ve sizden olan ulu’l-emre itaat edin) ulu’l-Emr hakkında ihtilaf edilmiştir. İbni Abbas (r.a.) ve Cabir (r.a.): Onlar insanlara din bilgilerini öğreten fakihler ve alimlerdir, demişlerdir. Bu aynı zamanda Hasan-ı Basri, Dahhak ve Mücahid’in görüşüdür. Bunun delili şu ayettir:

“O’nu Resul’e ve onlardan ulu’l emre götürselerdi, onlardan bunu istinbat edecek (ortaya çıkaracak, sonucu bulacak) kimseler bunu bilirlerdi.” (Nisa:4/83)

Ebu Hureyre (r.a.): “Onlar valiler ve emirlerdir”, der. Ali b. Ebi Talip (r.a.) der ki: “İmam (müslümanların yötecisine) Allah’ın indirdiğiyle hükmetmek ve emanet sahibine vermek bir farzdır. O bunu yaptığında da yönetilenlere, onu işitip itaat etmeleri farzdır.”

Bize Ebu Ali Hassan b. Sa’d el-Menii, O’na Ebu Tahir M. bin M. bin Mahmeş ez-Ziyadi, O’na Ebu Bekir M. bin el-Hüseyin el-Kattan, O’na Ahmed b. Yusuf es-Selmi, O’na Abdurrezzak, O’na Muaammer, O’na Hümam b. Münebbih, O’na Ebu Hureyre (a.s.) Resulullah’ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu anlattı: “Her kim bana itaat ederse Allah’a (c.c.) itaat etmiş her kim bana isyan etmişse Allah’a (c.c.) isyan etmiş demektir. Yine her kim müslüman yöneticisine itaat etmişse bana itaat etmiş, her kim de onu emrine aykırı gitmişse bana isyan etmiş olur.”¹

(1) Bunu Buhari: Cihadda, İmamın ardından savaşılır ve o korunulur babında: (6/116) ve hükümlerde: (13/111) Müslim Emirlikte Emirlere masiyet dışındaki her konuda, itaat etmenin vacipliği babında (no: 1835) 3/1466. Müellif ise Şerhu’s-Sünne’de: (10/69) rivayet etti.

Bize Abdulvahid b. Ahmed el-Melihi, O’na Ahmed b. Abdullah en-Nuami, O’na M. Yusuf, O’na M. bin İsmail, O’na Müsedded, O’na Yahya b. Said O’na Ubeydullah, O’na Nafi O’na Abdullah (r.a.) Resulullah’ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu haber verdi: “Günahla emredilmedikçe müslüman kişiye düşen, isteği veya istemediği hususta işitmek ve itaat etmektir. Günahla emredildiğinde ise işitme de itaat de yoktur.”²

(2) Bunu Buhari Hükümlerde imamı işitme ve ona itaat babında: (13/121) ve Cihadda: (6/115). Müslim Emirlikte Emirlere masiyet

dışında itaatın vacipliği babında (no:1839) 3/1469; Müellif Şerhu's Sünne'de: (10/43) rivayet etti.)

(Bize Ebu-l Hasen Abdurrahman M. Ed Deraverdi)3 O'na Ebu'l-Hasen b. Muhammed b. Musa b. es-Salt, O'na Ebu İshak O'na Yahya b. Said O'na Ubade b. el-Velid bin Ubade O'na babası, O'na da ubade b. Samit (ra) şöyle anlattı: Resulullah'a (s.a.v.): "Kolaylıkta ve zorlukta, istekli ve isteksiz durumumuzda işitmeye ve itaat etmeye; O'nu kendimize tercih etmeye bir işte (yönetim vs.) O'nun ehli olan kimseyle tartışmamaya ve nerede olursak olalım hakkı söylemeye ve Allah için kınayıcının kınamasından korkmamaya beyat ettik.4

(3) Parantez içi 1. yazma nüshadan düşmüştür.

(4) Bunu Buhari: Fitnelerde Resulullah'ın: "Benden sonra hoşunuza gitmeyecek şeyler göreceksiniz" sözü babında: (13/5) ve hükümlere; Müslim Emirlikte emirlere masiyet dışında itaatın vacipliği babında (no: 1709) 3/1470. Müellif Şerhu's-Sünne'de: (10/46) rivayet etti)

Bize Ebu Abdullah Abdurrahman b. Ubeydullah b. Ahmed el-Kaffal, O'na Ebu Mansur Ahmed b. el-Fadl el-Berücerdi, O'na Ebu Bekir bin M. bin Hemadan es-Sayrafi, O'na M. bin Yusuf el-Kedimi, O'na Ebu Davud et-Tayalasi, O'na Şube, O'na Ebu'l Tiyah, O'na Enes (r.a.) Resulullah'ın (s.a.v.) Ebu Zerre (r.a.) şöyle dediğini anlattı: "Başı kuru üzüm gibi (kara) olan habeşli köle de olsa işit ve itaat et."5

(5) Bunu Buhari: Ezanda, aldatılmış ve bidatçı kimsenin imamlığı babında: (2/188). Müslim: Emirlikte, emirlere masiyet dışında itaatın vacipliği babında (no:1867) 3/1467. Müellif Şerhu's-Sünne'de: (10/42) rivayet etti.

Bize Ebu Osman Said b. İsmail ed-Dabbi O'na Ebu M. Abdulcebbar bin M. el-Cerrahi, O'na Ebu'l-Abbas, O'na M. bin Ahmed el-Cerrahi, O'na Ebu'l-Abbas, O'na M. bin Ahmed el-Mahtubi, O'na Ebu İsa et-Tirmizi, O'na Musa bin Abdurrahman el-Kindi, O'na Zeyd bin el-Habbab, O'na Muaviye b. Salih O'na Süleym b. Amir, O'na Ebu Ümame şöyle anlattı: Resulullah'ın (s.a.v.) veda hacı hutbesinde şöyle söylediğini işittim: "Allah'dan (c.c.) sakının, beş vakit namazınızı kılın, ramazan ayı orucunuzu tutun, mallarınızın zekatını verin ve ulu'l emrinize itaat edin ki, rabbınızın Cennet'ine girin."1

(1) Bunu Tirmizi namazda, namazın fazileti hakkında babında: (3/238) rivayet etti ve: "Hasen sahih bir hadistir", dedi. Ahmed: (5/251) rivayet etti. İsnadı hasendir. Ayrıca (5/262)'de rivayet etti. Ancak bunun senedi zayıftır. Bunu ayrıca ibni Hibban, Hakim, Beyhaki Huli'de: "Fevaid"

kitabında rivayet etti. Feyzül Kadir: 1/130. Müellif de Şerhu's Sünne'de: (1/23,24) rivayet etti ve: "Hasen bir hadistir", dedi.

Denildi ki: Ulu'l Emrden maksat savaş komutanlarıdır. Bize Abdulvahid b. Ahmed el-Melihi, O'na Ahmed b. Abdullah en-Nuaymi, O'na M. bin Yusuf, O'na M. bin İsmail, O'na Sadaka bin el-Fadl, O'na Haccac bin M. O'na Ya'la Müslim, O'na Said b. Cübeyr, O'na ibni Abbas'ın (r.a.) "Allah'a itaat edin..." ayeti hakkında şöyle dediği ayeti hakkında şöyle dediğini söylemiştir: Bu, Ubeydullah b. Huzafe bin Kays b. Adiyy hakkında, Resulullah (s.a.v.) onu bir bölükle gönderdiğinde indi.²

(2) Bunu Buharitefsirde Nisa suresi tefsirinde, "Allah'a itaat edin..." babında: (8/253). Müslim: Emirlikte emirler masiyet olmayan konuda itaat etmenin vacib oluşu babında (no: 1834) 3/1465, rivayet etti. Ayrıca bkz: Esbab en-Nüzul, el-Vahidi s.152.

İkrime der ki: Bu ayette, ulu'l emrden Ebu Bekir (r.a.) ve Ömer (r.a.) kastedilmiştir. Bize Ebu'l Muzaffer M. bin Ahmed et-Teymi, O'na Ebu Muhammed Abdurrahman b. Osman b. el-Kasım, O'na Hayseme b. Süleyman b. Haydara el-Atrablîs, O'na Amr b. Ebi Garze (Kufe'li) O'na Sabit b. Musa el-Abdi, O'na Süfyan b. Uyeyne, O'na Abdumelik b. Umeyr, O'na Rebi, O'na Huzeyfe (r.a.) Resulullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu anlattı: "Gerçekten ben sizinle ne kadar kalacağımı bilmiyorum. O nedenle benden sonra o iki kişiye Ebu Bekir (r.a.)'e Ömer'e (r.a.) itaat edin."³

(3) Bunu Tirmizi: Menkibelerde, 10/149, ibni Hibban Mikaddime'de (no: 97) 1/37. Ahmed Huzeyfe'den: 5/382, 402. Hakim ise muhtasar olarak: (3/175) rivayet etti ve sahih olduğunu belirtti. Zehebi de bir eleştiride bulunmadı. Bunu Müellif aynı zamanda Şerhus-Sünne'de: (14/101) rivayet etti ve sahih bir hadistir, dedi.

Ata der ki: Onlar muhacirler, ensar ve onlara güzel bir şekilde tabi olanlardır. Bunun delili: "Muhacirlerden ve ensardan ilkler..." ayetidir. Nitekim bize Ebu Bekir M. bin Abdullah b. Mahmud, O'na Ebu İshak İbrahim b. Abdullah el-Hilal O'na Abdullah b. Mübarek, O'na İsmail el-Mekki, O'na Hasan-ı Basri, O'na Enes b. Malik (r.a.) şöyle haber verdi: Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Ashabımın ümmetimdeki durum yemekteki tuz gibidir. Yemek tuzsuz düzgün olmaz." Rivayetçi der ki: Hasan-ı Basri dedi ki: "Tuzumuz gitti. Artık durumumuz nasıl düzgün olabilir."

(Şayet bir şeyde) dininizle ilgili bir konuda (çekişirseniz) ihtilaf ederseniz "tenazu" görüşlerin farklılaşması demektir. Aslen, "nez;

karmak olarakdan gelmektedir. Yani ihtilaf edenler birbirlerini kendilerine çekiyor, bırakmıyorlar. (Onu Allah ve Resul'üne götürünüz) Yani: Allah'ın kitabına, peygamber hayatta iken O'na, vefatından sonra ise sünnetine götürüp sununuz. Kitap veya Sünnette hüküm var ise meseleyi onlara arz etmek vaciptir. Yok ise sonuca ulaşmanın yolu içtihatdır. Denildi ki: Allah'a ve Resul'üne götürmek bilmediği bir şeyde "Allah ve Resul'ü daha iyi bilir" demektir. (Şayet Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız bu) yani: Meselesi Allah'a ve Resul'üne götürmek (daha hayırlı ve netice itibariyle daha güzeldir) yani: Sonuç ve akibet yönüyle daha güzeldir.

Ayet 60

(Sana indirilene ve senden önce indilenlenlere inandıklarını zannedenleri görmedin mi? Onlar tağutun huzurunda mahkeme edilmeyi isterler....) Sabi der ki: Yahudi biriyle münafık biri arasında bir anlaşmazlık oldu. Yahudi dedi ki: Muhammed'e gidip O'nu hakem edelim. Çünkü o rüşvet almamak ve adaletli hükmetmekle tanınmıştır. Münafık ise rüşet aldıklarını ve hüküm verirken adaletsiz olduklarını bildiği için: "Yahudileri hakem yapalım", dedi. Sonuçta Cüheyne'deki bir kahine mahkeme olmaya karar verdiler, ve de onun hakemliğinde mahkeme oldular. Allah da (c.c.) bu ayeti indirdi.

(Cabir der ki: Mahkeme olunmak üzere gittiler. Tağutlardan biri Cüheyne'den bir de Eslem'den idi. Bu her iki mahallede birer kahin vardı.

Kelbi Ebi Salih'ten, O da ibni Abbas'tan (r.a.) O'nun şöyle söylediğini aktarır: Bu ayet Bişi isimli bir yahudi hakkında indi. Bir yahudi ile arasında bir anlaşmazlık oldu. Yahudi Muhammed'e (s.a.v.) gidelim, dedi, Yahudi isteğine ısrar etti. Münafık bunu görünce bununla birlikte Resulullah'a (s.a.v.) geldi. O da (s.a.v.) yahudinin lehine hüküm verdi. Yanından çıktıklarında münafık yahudiye yapışarak: "Ömer'e (r.a.) gidelim", dedi. Birlikte Ömer'e (r.a.) geldiler. Yahudi: "Ben ve bu adama Muhammed'i hakem kabul ettik. O da bu adamın aleyhine hüküm verince o buna razı olmadı ve senin mahkemeliğine geldi", dedi. Ömer (r.a.) münafiğa:

"Öyle mi?" dedi. O da:

"Evet", dedi. Ömer onlara: Biraz bekleyin dedi. Sonra eve girdi ve kılıcını kuşanarak dışarı çıktı. Onunla münafıkın boynunu uçurdu ve: Allah'ın ve resulüne hükmüne razı olmayan hakkında işte böyle hükmeder mi, dedi. Bunu üzerine bu ayet indi. Cebrail (a.s.): "Gerçekten

Ömer hakla batılı ayırd (ferreka)” dedi. Böylece Ömer: “Fark; ayırt edici” diye isimlendirildi.1

(1) İbni Hacer der ki: Bunu Salebi, Kelbi’nin Ebi Asım’dan, O’nu İbni Abbas (r.a.) rivayetiyle rivayet etti. Vahidi Esbab en-Nüzul’da,(s. 155) zikretti.

Süddi derki: Yahudilerden bir kısım müslüman oldu, bir kısım ise münafık oldular. Cahiliyye dönemine kureyza oğullarından biri nadir oğullarından birini öldürürse, ya öldürene kısas uygulanır, ya da yüz visk kısas yapılma diyeti ise sadece almış visk miktarında alınırdı. Evs kabilesinin müttefiki olan Nadir kabilesi, Hazreç’in müttefiki olan Kureyza’dan daha soylu ve daha fazla idi. İslam gelip, Resulullah (s.a.v.) Medine’ye hicret ettikten sonra, bir gün nadirden biri Kureyza’dan birini öldürdü ve bunlar birbirlerine girdiler. Nadir oğulları: Biz ve siz size kısas yapmak, bize yapmamak, diyetinizin altmış diyetinizin altmış diyetimizin yüz visk olması üzerine anlaşmıştık. Bir miktar size verelim, dediler. Hazreçliler dediler ki: Bu sizin çocuğunuz bizim ise azlığımız nedeniyle cahiliyye döneminde yaptığınız bir şeydi ve bize zulmettiniz. Biz ve siz bugün kardeşiz. Dinimiz ve dininiz birdir ve sizin bize bir üstünlüğünüz yoktur. Evs’ten münafıklar: Ebu Bürde el-Kahin el-Eslemiyeye gidelim, dediler. Her iki taraftan kabul etmeyerek, aralarında hükmetmesi için Ebu Bürde’ye gittiler. Onlar:

“Lokmayı (yani payı) yükseltin”, dedi. Onlar:

“On visk” dediler. O:

“Hayır, yüz visk diyetim”, dedi. Onlar: Ondan fazla vermeyi reddetti. O da, aralanda bu fiyata hükmetmeyi reddetti. Bunu üzerine Allah (c.c.) kısas ayetini ve bu ayeti indirdi: (sana indirilen ve senden önce indirilenlere inandıklarını zannedenleri görmedin mi? Onlar tağutun) yani: Kahinin veya Ka’b b. Eşref’in redetmekle emrolunmuşlardı. Şeytan onları doğru yoldan epey uzak bir sapıtmayla sapıtmayı ister.2

(2) Bunu Taberi: (8/510) zikretti. Suyuti ed-Dürr’de: (2/581). İbni Ebi Hatim’e nisbet etti. Ayet geneldir. Kitap ve sünneti bırakıp başkalarına muhakeme olmak için giden herkes hakkında geçerlidir. Buradaki: “Tağut”tan maksat da budur. Bkz: Tefsir-iİbni kesir1/520.

Ayet 61

(Onlara Allah’ın indirdiğine ve Resul’e gelin denildiğinde o münafıkların senden kaçındıkça kaçındıklarını görürsün) Senden tamamen yüz çevirdikleni görürsün.

Ayet: 62

(Ya Onlara ellerinin yaptığı şey sebebiyle) Yani; yüz çevirmelerinin cezası olarak. Denildi ki: Münafıkların yaptıkları kötü şeyler sebebiyle başlarına gelen bütün musibetler kastedilmektedir. (Onlara bir musibet isabet ettiği zaman halleri nasıl olacak) Bu bir tehdittir. Yani bu durumda ne yapacaklar. Buradaki cümle bitti ve münafıkların hallerini anlatan bir önceki cümleye döndü: (Sonra sana geliyorlar) Yani: Tağuta muhakeme olup sonra sana geliyorlar) (Ve Allah’a yeminle şöyle söylüyorlar: Biz) O’na muhakemeye giderken, bununla (sadece iyilik etmek ve ara bulmak istedik). Denildi ki: Musibetten maksat Ömer’in (r.a.) münafığı öldürmesi, onların gelişi ise diyetini istemektir. Kelbi der ki: “İhsan; iyilik etmek” güzel söz söylemek, “tevfik; ara bulmak” ise doğruya ulaşmak anlamındadır. İbni Kisan der ki: Yani Hakikati ve adeleti. Benzeri şu ayettir: “Yemin ederler ki: Biz sadece iyilik istedik.” Denildi ki: Bu onların birbirine iyilik etmesidir. Denildi ki: Bu hükmetme ve muhakeme meselesini bozmamak, meseleyi hakikete yaklaştırmaktır. “Tevfik” Hakk’a uygunluktur. Denildi ki: İki davacının arasını bulma ve onları birleştirmektir. İşte onlar, Allah onların kalplerindeki) yani: Nifakı (bilmektedir). Yani: Kalplerindeki dillerindekinden farklı olduğunu bilmektedir. (Artık onlardan çekin) Yani; cezalandırmalarından. Denildi ki: Özürlerini kabul etmekten. (onlara) dilinle (nasihat et ve onlara etkili söz söyle) Denildi ki: Allah’la korkut. Denildi ki: Tevbe etmezlerse ölümle tehdit et. Hasan-ı Basri der ki: Bu onların şöyle söylemesidir: Kalbinizdeki münafıklığı açığa vurursanız öldürülürsünüz. Çünkü o sizin her yerinizi kaplamıştır Dahhak der ki: “Nasihat et” Yani; toplulukta “onlara etkili söz söyle” “yani gizli olarak ve açıkça. O der ki: Denildi ki: Bu, savaş ayetiyle neshedilmiştir.

(Biz her peygamberi sadece, Allah’ın izniyle) yani: Emriyle. Çünkü peygambere itaat Allah’ın emriyle vacip olmuştur. (İtaat edilmesi için gönderdik. Züccac der ki: “Allah’ın izniyle. “Çünkü Allah (c.c.) buna izin vermiş ve bunu emretmişti. Denildi ki “Liyutaa; itaat edilmesi için” ile birlikte sona ermiştir. Daha sonraki: “Biiznillah: Allah’ın izniyle” ifadesi yeni bir cümledir. Yani: Allah’ın ilmi ve kazası ile. Yani: O’na itaat Allah’ın izniyle vuku bulur.

(Şayet onlar nefislerine zulmettikleri vakit) Yani; tağuta muhakeme olmak suretiyle nefislerine zulmettiklerinde (sana gelseler de Allah’tan mağrifet isteseydiler ve onlar peygambere istiğfarda bulunsa da, elbette Allah’ı tevbeleri çok kabul edici ve çok merhametli bulacaklardı).

Ayet: 64

(Hayır, rabbine andolsun ki, onlar aralarındaki anlaşmazlıkta seni hakem tayin etmedikçe...)

Bize Abdulvahid el-Melihi, O'na Ahmed b. Abdullah en-Nuaymi, O'na M. bin Yusuf, O'na M. bin İsmail, O'na Ebu'l Yaman O'na Şuay'la O'na Zühri, O'na Urve b. Zübeyr, O'na Zübeyr şöyle anlattı: Kendisi ensardan Bedir'e iştirak etmiş birisin ve ikisinin de kullandığı siyah taşlı bölgeden çöle akan bir su kanalı hususunda Resulullah'a (s.a.v.) şikayet etti. Resulullah (s.a.v.) Zübeyr'e:

“Sen sula sonra da suya sonra da suyu komşuna gönder” dedi. Adam buna kızdı ve:

“Ey Resulullah (s.a.v.)! Halanın oğlu olması nedeniyle mi?” dedi. Resulullah'ın (s.a.v.) birden bire rengi değişti ve Zübeyre:

“Suyu kullan. Sonra duvara ulaşana kadar bırakma” dedi. Böylece Zübeyr'in hakkını eksiksiz vermiş oldu. Resulullah (s.a.v.) daha önce Zübeyr'e her ikisi içinde rahatlık verci bir görüş sunmuştu. Ancak ensardan olan adam onu kızdırınca, apaçık bir biçimde tüm hakları Zübeyr'e verdi Zübeyr der ki Vallahi! bence şu ayet bunun hakkında inmiştir: “Hayır. Rabbine andolsun ki, onlar aralarındaki...”¹

(1) Bunu Buhari Müsaka'da: Nehirlerin karışması babında: (5/34) ve Sulhta: (5/309, 310). Müslim faziletler kitabı, Resulullah'a (s.a.v.) itaatın vacipliği babında: (no: 2357) 4/1829, 1830. Müellif ise Şerhu's-Sünne'de: 58/283, 284) rivayet etti.

Ayrıca bkz: Fethu'l-Bari: 5/34.

Rivayet edildiğine göre Zübeyr'le davalaşan adamın ismi Hatib b. Ebi Belta'dır. Resulullah'ın (s.a.v.) yanından çıktıktan sonra mikdarın yanından geçtiler. Onlar:

“Hüküm kimin lehine?” diye sordu. Ensardan olan adam avurdunu şişirerek:

“Halası oğlunun lehine hükmetti”, dedi. Mikdad'ın yanından bulunan bir yahudi durumu anladı ve şöyle dedi:

“Allah kahretsin. Bunu Allah'ın Resul'ü olduğuna şahadet getiriyorlar. Sonra aralarında verdiği hükümde O'nu itham ediyorlar. Vallahi, biz Musa hayatta iken bir defa günah işledik. Bizi Musa (a.s.) bizi tevbeye çağırdı ve: “Kendinizi öldürün”, dedi. Biz de öyle yaptık. Öyle ki Rabbimize itaat uğruna bizden razı olması verdiğimiz bu ölümlerin sayısı yetmişbine ulaştı”. Bunun üzerine Sabit b. Kays bin Şemas dedi ki: Vallahi! Allah (c.c.) benim dürüstlüğümü ve ihlasımı biliyor.

Muhammed kendimi öldürmemi emretseydi bunu yapardım. İşte Allah (c.c.) Hatib bin Beltea hakkında bu ayeti indirdi.1

(1) Vahidi hocası Salebi ve Mehdevi ise bunun Hatib b. Beltea hakkında indiğini söylemiştir. Deliller ibni Ebi Hatim'in güçlü bir senetle mürsel olarak rivayet ettiği hadistir. Ancak buna: "Bazı rivayetlerde bu adamın ensardan olduğu belirtilmiştir. Hatib ise, Bedir'e iştirak etmiş olsa da, kendisi muhacirlerdendir) diye cevap verilmiştir. Olayın gerisi ve Yahudiye uğramalarını ise Sa'lebi senetsiz olarak zikretmiştir. Bkz. Fethu'l Bari: 5/35, 36.

Mücahid ve Şabi der ki: Davalarını Ömer'e götüren Bişr isimli bir münafık ile bir yahudi hakkında indi.2

(2) Bunu Salebi Hasan-ı Basri ve Mukatil'in rivayeti şeklinde zikretti. Bkz. el-Kafi eş-Şaf: s. 46. Tefsir-ü ibni Kesir 1/523.

(Hayır!) yani durum sandıkları gibi değildir. Onlar: "biz müminiz" diyecekler, sonra da senin verdiğin hükme razı olmayacaklar. Bundan sonra yeni bir cümledir: (Rabbına andolsun ki, inanmış sayılmazlar.) "Fela; öyle olunca Hayır" daki; "İa; hayır" "Fela uksimu; yemin etmiyorum" da olduğu gibi fazlalık olabilir. Ta ki aralarında giriftleşen şeyde) yani: Karmakarışık olup da hükmünü bilemedikleri, içinden çıkamadıkları meselelerde, buradaki: "Şecera" fiili aslen "karmakarışık oldu" anlamına gelmektedir. Ağaca da, "şeceratün" denilmesi dallarının birbirine girmiş olmasındandır. (Seni hakemleştirip) Yani; seni hakem yapıp (Sonra verdiğin hükümden dolayı nefislerinde bir sıkıntı bulmadıkça) Mücahid harec (sıkıntı)'i şek, şüphe demektir, der. Diğerleri ise: "Gönüldeki sıkıntı ve darlıktır", demişlerdir. Dahhak'a göre: "Harec" günah demektir. Böylece; Resulullah'ın verdiği hükmü inkar etmemeli, dolayısıyla günah işlememeleri gerektiği belirtilmektedir. (Ve tam bir teslimiyet ile teslim olmadıkça) Yani: Emrine tamamen boyun eğmedikçe.

(Şayet onların üzerlerine) İsrail oğullarına emrettiğimiz gibi (kendinizi öldürün) veya İsaril oğullarına Mısır'dan çıkmalarını emrettiğimiz gibi (Yurtlarınızdan çıkın diye yazsaydık) yani farz kılsaydık, zorunluluk getirseydik (bunu, onlardan birazı müstesna) Sabit b. Kays hakkında inmiştir. O, Allah'ın istisna ettiği o az kimselerdendir. (yapmazlardı). Yani: Biz onların üzerine sadece Resul'e itaat ve hükmüne razı olmayı farz kıldık. Yurtlarından çıkmalarını ve kendilerini öldürmelerini emretseydik bunun çok azı müstesna yapmazlardı. Hasan-ı Basri ve Mukatil der ki: Bu ayet indiğinde Ömer, Ammar b. Yasir, Abdullah bin

Mesud ve Sahabelerden bazıları-ki bunların sayısı az idi- dediler ki: Vallahi! Emredilseydik yapardık. Bize afiyet veren Allah’a hamdolsun, dediler. Bu Resulullah’a (s.a.v.) ulaşınca şöyle buyurdu: Ümmetimden öyle kimseler var ki, kalplerindeki iman, sabit ve köklü dağlardan daha sabittir.²

(2) Bunu Sa’lebi Hasan-ı Basri ve Mukatil’in rivayeti şeklinde zikretti. Bkz: el-Kafi eş-Şaf s. 46; Tefsir-ü ibni Kesir: 1/523.

Kurraların geneli; “birazı müstesna” anlamındaki ifadeyi; “illa kalilen” şeklinde istisna olmak üzere mansup okumuşlardır. Şam’lıların mushafında da bu şekildedir. Denildi ki: Burada hazfedilmiş bir fiil vardır ve takdiri; “illa en yeküne kalilen”dir. “Kalilun”u merfu olarak okuyanlara göre cümlelerin yapısı şu şekildedir: Yani, çok az fert yapardı. (şayet onlar kendisiyle öğüt verildikleri şeyi) Resul’e itaat ve hükmüne rıza göstermek vs. (yapsalardı, elbette onlar için daha hayırlı ve daha sağlam) imanlarının oluşması ve ihlası yönüyle daha sağlam (olurdu).

Ayet: 67

(O durumda biz elbette onlara tarafımızdan büyükü bir ecir) bol sevap (verirdik).

Ayet: 68

(Ve onları elbette doğru bir yola) Yani: Doğru yola (iletirdik).

Ayet: 69

(Her kim Allah’a ve Resul’e itaat ederse, işte onlar Allah’ı kendilerine nimet verdiği peygamberler ile.... beraberdirler) bu ayet Resulullah’ın (s.a.v.) azadlı kölesi Sevban hakkında inmiştir. Peygamberi çok seviyor ve ondan ayrı kalmaya dayanamıyordu. Bir gün peygamberin yanına geldi. Rengi değişmişti, üzüntüsü yüzünden okunuyordu. Resulullah (s.a.v.) ona:

“Senin rengini değiştiren şey nedir?” diye sordu. O şöyle cevap verdi:

“Ey Resulullah (s.a.v.)! Hasta da değil, herhangi bir ağrım da yok. Ancak seni görmeyeli çok özledim, ta ki seninle buluşana kadar. Sonra ahireti hatırladım ve seni orada görememekten korktum. Çünkü sen peygamberlerle birlikte yükseklerde olacaksın. Ben ise Cennet’e girecek olursam, senin derecenden alttaki bir derecede olacağım. Cennet’e giremezsem seni hiç göremeyeceğim. Bunun üzerine bu ayet indi.¹

(1) Esbab en-Nüzul, el Vahdi s.158. Ayrıca bkz. el-Kafi eş-Şaf: s. 46.

Katade der ki: Bazı sahabeler Resulullah’a (s.a.v.) şöyle dediler: “Cennet’te durum nasıl olacak? Sen en yüksek derecelerde, biz ise daha altlarda mı olacağız? Seni nasıl göreceğiz? Allah da bu ayeti indirdi.¹

(1) Taberi: 8/534. Ed-Dürrü'l Mensur: 2/589. Esbab en-Nüzul el-Vahidi: s. 159.

(Her kim Allah'a) farzları eda etme hususunda (ve Resul'e) sünnetlerine (itaat ederse; yani, peygamberleri görmek ve onlarla birlikte olma fırsatını kaybetmezler. Yoksa Peygamberler mertebesine yükseltirler, değil.2 (Sıddıklar) Onlar peygamberin sahabesinin en faziletlieleridir. Sıddık "Sadık" kelimesinin mübalağa (abartma) sigasıdır. (şehitler) denildi ki: Onlar Uhud günü şehit olanlardır. Denil ki: Allah yolunda şehit olanlardır. İkrime der ki: Burada peygamberler Muhammed (s.a.v.), sıddıklar Ebu Bekir, şehitler ise; Ömer ve Osman'dır. (Ve salihlerle beraberdirler.) Salihler de diğer sahabelerdir. (Allah hepsinden razı olsun) (onlar ise ne güzel arkadaşlar) Yani; Cennet arkadaşlarıdır. Burada arkadaş kelimesi tekil olarak (rafık) kullanılmış, ama çoğul anlamı (refeka) kastedilmiştir bu arapçada yaygındı. Örneğin Allah (c.c.) şöyle buyurur: "Sonra sizi çocuk (yani çocuklar) olarak çıkarırız" (Gafir:67) yine: "Arkayı döndüler" yani: Arkalarını döndüler.

Bize Abdulvahid b. Ahmed el-Melihi, O'na Ebu M. Hasen b. Ahmed et-Mahledi, O'na Ebu'l-Abbas es-Sirac, O'na Kuteybe bin Sad, O'na Hammad b. Zeyd, O'na Sabit, O'na Enes (r.a.) şöyle anlattı: Bir adam: "Ey Resulullah (s.a.v.)! Bir adam birilerini seviyor. Ancak onlarla hala katılmamış. (durumu nasıldır?)" dedi. Peygamber (s.a.v.) de: "Kişi sevdiğiyle beraberdir" buyurdu.3

(3) Hadisi Buhari: Edeb'de, Allah için sevenin alameti babında: (10/557). İbni Mesud ve Ebu Musa'dan Müslim, birr ve sılada, kişi sevdiğiyle beraberdir, babında (no: 2640) 4/2034. Müellif ise Şerhu's-Sünne'de: (13/61) rivayet etti.

Bize Ahmed b. Abdullah es-Salihi ve Ebu Amr M. Abdurrahman en-Nesei, onlara Ahmed b. el-Hasen el-Hayri, O'na Ebu'l Abbas el-Esamm, O'na Ebu Yahya Zekeriyya b. Yahya el-Merzevi, O'na Süfyan bin Uyeyne O'na Zühri O'na Enes b. Malik şöyle anlattı: Bir adam, "Ey Resulullah (s.a.v.)! kıyamet ne zaman? diye sorunca. O:

"O'nun için ne hazırladın?" buyurdu. O da fazla şey saymadı, ancak Allah ve Resul'ünü sevdiğini belirtti. Peygamber (s.a.v.):

"Sen sevdiğinle birliktesin", buyurdu.4

(4) Hadisi Buhari Edeb'te: Allah için sevmenin almeti babında: (10/556) ve hükümlerde; Müslim, Birr, Sıla-ı Rahm ve Edeplerde kişi sevdiğiyle beraberdir babında (no: 2639) 4/2032. Müellif Şerhu's-Sünne'de: (13/61) rivayet etti.

Ayet: 70

(Bu nimet Allah'tandır. Bilici olarak Allah yeter) Yani: Ahiret sevabını bilici olarak. Denildi ki: Resulullah'a itaat edin ve onu sevin.¹ Burada; onların bu dereceye kendi ibadetleri seviyesinde değil, Allah'ın fazl ve nimeti olarak ulaştıkları açıklanmaktadır.

(1) 1. yazma nüshada; "bimen" 2. yazma nüshada; "limen" olarak geçmektedir. Anlam aşağı yukarı aynıdır.

Bize Ahmed b. Abdullah es-Salihi, O'na Ebu Bekir Ahmed b. el-Hasen el-Hayri, O'na Hacib b. Ahmed et-Tusi, O'na Abdurrahim bin Münib, O'na Ya'la b. Ubeyd, O'na A'meş, O'na Ebu Salih, O'na Ebu Hureyre (r.a.) şöyle anlattı: Resulullah'a (s.a.v.) şöyle buyurdu:

"Amelde mükemmele yaklaştırmaya çalışın, mutedil (dengeli) olun ve bilin ki sizden hiçbiri ameliyle kurtulmaz." Oradakiler:

"Sende mi ey Resulullah?" diye sorunca:

"Ben de kurtulamam. Ancak, Allah'ın beni katından bir rahmet ve nimetle kuşatması başka", buyurdu.²

(2) Bu hadisten bir parçadır. Buhari: İman'da, din kolaylıktır. Babında: 1/93 ve diğer yerlerde; Müslim: Münafıklarda, hiç kimse ameli ile Cennet'e girmeyecek babında (no: 1816) 4/2170. Ve takva ve: Sıla-ı Rahim de; Mülellif Şerhu's-Sünne'de: (14/390) rivayet etti.

Ayet: 71

(Ey iman edenler! tedbirinizi alın da) yani: Düşmanlarınıza karşı yani azığınızı, silahınızı vs. hazırlayın. Tedbir ve ihtilaf anlamına gelen: "Hızır" ve "Hazer" kelimeleri kelime yapısı itibariyle: "Misl, mesel" (örnek benzer) "Sibh-Sebeh" (benzer) kelimeleri gibidirler. (bölükler halinde) Yani ayrı ayrı bölük ve gruplar halinde "subat" kelimesi dağınık topluluklara denir. Tekili; "sübetün"dür. (Savaşa gidin) Yani çıkın (veya topluca) yani toplu bir halde ve hepiniz peygamberle (s.a.v.) birlikte (savaşa gidin).

Ayet: 72

Bundan sonraki ayet münafıklar hakkında inmiştir.³

(3) Bunu Mücahid söylemiştir. Bkz.: İbni Kesir: 1/525

(Şüphesiz sizden öyleleri vardır ki andolsun ki ağır davranacaktır) "Sizden" denilmesinin nedeni uyruk, nesep ve İslam'ı açığa vurma yönüyle müminlerle birlikte olmalarındandır. İman hakikatında ise onlar gibi değildirler. "Ağır davranırlar" Yani: Gecikirler geri dururlar ve ağır, davranırlar. Onlar münafık Abdullah b. Ubeyy'dir. "Leyü batti enne" deki: "Lam" yemin harfidir. Bu fiilin ifade ettiği "Tebtie", Bir şeyden

geri kalmak demektir. “Ma ebtaa bik?” Seni bizden ne geciktirdi, anlamına gelir. Bu fiilin çekimi: “Ebtaa, ibtaen”, “Bettea, Yubatiu, Tebtieten” şeklindedir. (Şayet size bir musibet) Yani; ölüm ve yenilgi (isabet edecek olursa: Allah bana) oturmam, savaşa katılmamla (lutfetti de onlarla birlikte hazır olmadım) Yani: O savaşta bulunmadım, böylece onların başına gelen musibet benim başıma gelmedi. (der.)

Ayet 73

(Ve yemin olsun ki Şayet size Allah’dan bir nimet) Fetih, ganimet vs. (isabet edecek olursa da diyecek ki) Yani: Bu Münafık. Burada yer değiştirme sanatı vardır. Çünkü bundan sonraki cümle 72. ayetle bağlantılıdır. O cümle de şudur: (-Sanki sizinle onu arasında hiçbir tanışıklık yokmuş gibi-) sonuç olarak cümle şu şekildedir: “Size bir musibet isabet ettiğinde, aranızda bir sevgi (tanışıklık) yokmuş gibi Allah bana lutfetti de onlarla birlikte (savaşta) hazır bulunmadım.”

İbni Kesir ve Yakub “olmamış gibi” cümlesini “Ke enlem tekün” değil de “...yekün” şeklinde okumuşlardır.

“Şayet size Allah’dan bir nimet isabet edecek olursa da diyecek ki” (ne olurdu ben de onlarla birlikte) bu savaşta (olsaydım da büyük bir başarı kazansaydım) Yani: Ganimetten bol bir pay alsaydım. “Feefüze; kazansaydım” fiili, temenni cümlesinin cevabı, “fe”li gelmesi nedeniyle mansup olmuştur. Örneğin: “Vededtü en eküme feyettebianiyennas” denilir. Yani: Kalkıp da insanların bana tabi olmasını arzuladım.

Ayet: 74

(Artık dünya hayatını ahiret karşılığında satacak olanlar Allah yolunda savaşanlar) Denildi ki: Bu ayet Münafıklar hakkında inmiştir. “Yeşterune”nin anlamı “Yeşterune; satın alıyorlar”dır. Bu durumda cümlelerin anlamı: Dünyayı ahirete tercih edenler savaşsın”der. Yani önce iman etsinler, sonra savaşsınlar. Diğer görüşe göre bu ayet ihlaslı müminler hakkında inmiştir. Bu durumda “Yeşterune” satmayı ifade eder. Yani: “Dünyayı ahiret karşılığında satıp, ahireti tercih edenler” (Her kim Allah yolunda savaşıp öldürülür) Yani; şehit edilir (veya galip gelirse) muzaffer olursa (ona ileride elbette) her iki durumda da (büyük bir mükafat vereceğiz.) Ebu Amr ve Kesei, nerede oldursa olsun, “be” ile “fe” harfi birlikte olduğunda bunları; “fe”de idgam edip her ikisini de: “F” okurlar. Burada: “Yeğlif fesevfe...”yi, “yeğlif fesevfe” şeklinde okumuşlardır.

Bize Ebu’l Hasen M. bin M. es-Serahsi, O’na Zahir bin Ahmed O’na Ebu İshak el-Haşimi, O’na Ebu Musab, O’na Malik, O’na Ebu Zinad,

O'na Arac, O'na Ebu Hureyre (r.a.) şöyle anlattı: Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Allah kendi yolunda savaşıyor ve onu evinden sadece Allah yolunda cihad ve onun kelimesini tasdiklemenin çıkardığı kimseye ya Cennet’ine sokma ya da ulaştığı sevap ve ganimetle birlikte evine döndürmek hususunda kefil olmuştur.”¹

(1) Bunu Buhari: Humusta, “Bana Ganimetle helal kılındı” sözü babında: (2/220) ve Tevhid’de; Müslim Emirlikte, Cihad ve Allah yolunda savaşa çıkışın fazileti babında (no: 1876) 3/1496 rivayet etti.

Bize Ebu Abdullah M. bin el-Fadl el-Harki, O'na Ebu'l Hasan Ali b. Abdullah et-Taysefuni, O'na Ebu Abdurrahman Abdullah bin Ömer el-Cevheri O'na Ahmed b. Ali El-Keşmeyheni, O'na Ali b. Hacer, O'na İsmail b. Cafer, O'na M. bin Amr b. Alkame, O'na Ebu Seleme, O'na Ebu Hureyre (r.a.) Resulullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu haber verdi: “Allah yolunda Cihad edenin durumu, Allah'ın onu ganimet ve sevapla birlikte ailesine geri döndermesi veya onu vefat ettirip Cennet’e sokmasına kadar, hiç durmaksızın namaz kılıp oruç tutan kimsenin durumu gibidir.”²

(2) Bunu Buhari: Cihad’da, insanların en faziletli Mücahid bir mümindir: (6/6). Müslim Emirlikte, Allah yolunda şehitliğin fazileti babında (no:1878) 3/1498 rivayet etti.

(Size ne oluyor ki Allah yolunda) Yani O'na itaatte (Ve erkeklerden, kadınlardan, çocuklardan zaafa düşürülmüş olan) müşriklerden çok eziyet gören (biçareler yolunda cihad etmiyorsunuz) İbni Şihab der ki: Mustazaflar (zaafa düşürülmüşler) yolunda, onları kurtarmak için. Denildi ki: Mustazafların müşriklerin elinden kurtarılması için. Bu, Cihad'ı terkedenlere bir azarlama ve ayıplamadır. Bu Mustazaflar o zaman hala Mekke’de bulunan bir grup insandı. (Onlar ki) dua ederek (şöyle derler: Rabbimiz! bizi, ahalisi zalim olan beldeden çıkar) belde Mekke, zalimlerse müşriklerdir. Ahalisinin zalim oluşu o beldenin bir niteliğidir. “el-karyeti’z-Zalimi ehluha”daki; “ez-zalimi”ni “karye” gibi mecrur olması, “ehl”in “Karye”ye dönmesi nedeniyle, “zulüm”ün sanki o köyün (Karye) sıfatı gibi olmasındandır. Onun sıfatı gibi olunca, onun gibi mecrur olunmuştur. Örneğin: “Merartü biraculin hasenetin aynuhu; gözü güzel olan birine uğradım” cümlesi de böyledir. (Ve bizim için kendi tarafından bir veli) işlerimizi düzenleyen, yöneten bir kimse (gönder ve bize kendi tarafından bir yardımcı) Yani: Düşmanı bize zarar vermekten engelleyecek bir kimse (gönder) Allah da (c.c.) onların dualarını kabul etti. Resulullah (s.a.v.) Mekke’yi fethettiğinde oraya İtab

b. Üseyd'i vali olarak tayin etti. Allah da onu, mazlumların hakkı zalimlerden olan yardımcı kıldı.

Ayet: 76

(Müminler Allah yolunda) Yani: O'na itaatte (savaşırklar kafirler ise tağut yolunda) Yani ona itaatte (savaşırklar. Öyleyse) Ey Müminler! (şeytanın dostlarıyla) onun hizbi ve ordusuyla ki onlar kafirlerdi (savaşın şüphesiz şeytanı aldatması) hilesi (zayıftır) Örneğin; Bedir günü melekleri gördüğünde kendisini yakalamalarından korktu ve kaçtı. Böylece kafirleri ortada bıraktı.

Ayet: 77

(O kimseleri görmedin mi, onlara: Ellerinizi çekin...) Kelbi der ki: Bu ayet Abdurrahman b. Avf ez-Zühri, Mikdad b. Esvad et-Kindi, Kudame b. Mazun el-Cemehi, Sad b. Vakkas, vs. hakkında indi. Bunlar Mekke'de, hicret etmeden önce müşriklerden birçok eziyete maruz kalmışlar ve Resulullah'a gelerek:

“Ey Resulullah (s.a.v.) Onlarla savaşmamıza izin ver. Onlar çok eziyet ettiler demişlerdi. O da (s.a.v.):

“Ellerinizi bundan çekin. Ben onlarla savaşmakla emrolunmadım”, buyurmuştu.¹

(1) (El-Vahidi, Esbab en-Nüzul: s. 159, 160; Nesei ibni Abbas'tan (r.a.) 6/3; Hakim 2/66, 307)

(Namaz kılın ve zekat verin denilmişti) Bunlar Medine'ye hicret edip, Allah da (c.c.) onlara müşriklerle savaşmayı emredince, bu onların bazılarına ağır gelmişti. Allah buyurur ki: (Ne zaman ki üzerlerine savaş yazıldı) farz kılındı, (O zaman içlerinden bir takımı, insanlardan) Yani: Mekke müşriklerinden (Allah'dan korkarcasına) Allah'dan korktukları gibi (veya daha şiddetli) daha çok (bir korkuyla) Denildi ki: “Veya”nın anlamı, “Ve”dir. Yani Allah'dan korkarcasına ve daha şiddetli bir korkuyla. (Korkar oldular ve şöyle dediler: (Rabbimiz! Bize neden savaşı) cihadı (farz kıldın (ne olurdu bizi yakın bir müddete) yani ölüme kadar erteleyeseydin ya. Yani: Bizi bıraksaydın da ecelimizle ölseydik ya. Bu söyleyenlerin kim olduğu hususunda ihtilaf edilmiştir. Denildi ki: Münafıklardan bir gruptur. Çünkü: “Bize neden cihadı farz kıldın” sözü müminlere yakışmaz.

Denildi ki: Bunu bilgileri derin olmayan bazı müminler söyledi. Bunu öyle inandıklarından değil, hakim olamadıkları korkaklık ve ürkekliklerinden dolayı söylediler. Sonra tevbe ettiler. Müminler imanda derece derecedirler.

Denildi ki: Denildi ki bunlar önceleri müminlerdi. Sonra savaş farz kılınıncı korkularından münafık oldular ve cihaddan geri kaldılar.

(De ki) Ey Muhammed! (dünya metası) Yani, onun faydası ve ondan hazlanmak (azdır. Ahiret ise) Yani, ahiret sevabı (sakınan için) Yani, şirkten ve Peygamber'e karşı gelmekte sakınan için (daha hayırlıdır) daha üstündür. (Ve siz orada çekirdek çizgisi kadar dahi haksızlığa uğratılmazsınız) İbni Kesir, Ebu Cafer, Hamza ve Kesei bu fiili diğerleri ise, "Ve la Yuzlemune: Onlar haksızlığa uğratılmaz" şeklinde "Ya"lı, diğerleri ise, "Vela Yuzlemune: siz haksızlığa uğratılmazsınız" şeklinde "Ta"lı Yani muhatap sığısıyla okudular.

Bize Ebu Salih Ahmed b. Abdülmelik el-Müezzın, O'na Ebu İshak İbrahim b. Muaviye es-Saydalani, O'na el-Esamm, O'na Abdullah b. M. Şakir, O'na Kays b. Ebu Hazim, Ona el-Müstevred b. Şeddad Resulullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu haber verdi: "Dünya ahirete göre, birinizin parmaklarını denize sokup çıkardıktan sonra geriye kalan gibidir."1

(1) (Taberi 9/8; el-Vahidi, Esbab en-Nüzul; s. 160, ed Dürrül Mensur: 2/595, 596)

(Nerede olursanız olun ölüm size yetişir) Size ölüm gelir. Bu ayet, Uhud ölümleri için: Yanımızda olsalardı. Ne ölürler, ne de öldürürlerdi, diyen münafıklara bir reddiye olarak inmiştir.1 (sağlam kaleler, için de de olsanız) "buruc" kaleler, kuleler, "müşeyyede" ise yükseltilmiş, uzunlaştırılmış anlamına gelir. Katade der ki: Korumalı sarayda. İkrime der ki: "Müşeyyede" Alçılanmış demektir. Çünkü; "şeyd" alçı anlamına gelir. (şayet onlara bir güzellik dokunsa) Yahudiler ve münafıklar hakkında inmiştir. Resulullah (s.a.v.) Medine'ye geldikten sonra: "Bu adam ve arkadaşları buraya geldi geleli meyva ve tahıllarımızda eksilme oldu", demişlerdi. (Şayet onlara) Yani yahudilere (bir güzellik) bolluk ve fiyatlarda düşme (dokunsa derler ki:) Bu bize (Allah katındandır. Onlara bir de kötülük) kuraklık ve fiyatlarda artış (isabet edecek olsa derler ki: Bu senin tarafındandır.) Yani: Muhammed ve arkadaşlarının uğursuzluğundandır. Denildi ki: Güzellikten maksat: Bedir günü ulaşılan zafer ve ganimet, kötülükten maksat ise: Uhud günü uğranılan yenilgi ve ölümdür. "Bu senin tarafındandır" sözü münafıklara aittir. Yani: Bizi buna sen ittin, Ey Muhammed! (De ki) Ey Muhammed! (Hepsi Allah tarafındandır) Yani iyilikde kötülükde (musibet vs.) Allah katındandır. Daha sonra onları cahillikle ayıplayarak şöyle buyurdu: (Artık onlara) münafıklara ve yahudilere (ne olur ki hiçbir söz anlamaya

yanaşmıyorlar) Yani: Söz, laf. Denildi ki, Ondan maksat Kur’andır. Yani: Kuran’ın manasını anlamıyorlar.

Ferra der ki: “Femali Havlai; onlara ne oluyor ki” terkibi çok kullanılmaktadır. Öyle ki buradaki lamın (Femali’deki) bitişik olduğu ve müstakil bir harf olduğunu sanmışlar, onu bazen kendinden sonrakinden ayırmışlar, bazen de bitıştirmişlerdir. Bitişik olması asıl kıraattir. “Lam”ın üzeinde vakf etmek (durmak) caiz değildir. Çünkü o cer harfidir.

Ayet:79

(Sana dokunan her bir güzellik) hayır ve nimet (Allah’tandır. Sana dokunan her bir kötülük) bela veya hoşlanmadığı durum (kendi nefsindendir.) Yani günahındandır. Hitap edilen Muhammed (s.a.v.) asıl kastedilen ise başkasıdır. Bunun benzeri şu ayettir: “Size isabet eden her musibet kendi ellerinizle yaptıklarınızındandır.” (Şura: 42/30) Kaderciler bu ayetin zahirine tutunarak şöyle dediler: Allah kötülüğü kendinden kaldırarak kula nisbet etti ve şöyle buyurdu: “Sana dokunan herbir kötülük kendi nefsindendir” Ancak bunda onlara delil yoktur. Çünkü burada kastedilen itaat ve isyandan kazanılan sevap ve günahlar değil, onlara isabet eden nimetler ve belalardır. Bunlar ise insanların fiillerinden değildir. Nitekim, Allah (c.c.) bunları onlara değil başkalarına nisbet etmiş: “Sana isabet eden” buyurmuştur. Halbuki itaat ve günah “bana isabet etti” değil “ben isabet ettim, ben yaptım” diye ifade edilir. Nimetlerde, “bana isabet etti denilir. Çünkü buna ne sevap ne de ceza zikredilmiştir. Sözkonusu ayet şu ayet gibidir: “Onlara iyilik geldiğinde “bu bizim içindir” dediler. Onlara bir musibet dokunacak olsa Musa ve onunla birlikteki kimseleri uğursuz sayarlar.”

(Enam:6/160)

Denildi ki: Ayetin anlamı şöyledir: Sana Bedir günü isabet eden zafer ve galibiyet nimeti Allah’tan, yani Allah’ın lütfundan sana Uhud günü ibabet eden ölüm ve yenilgi ise kendi nefsinden yani Resul’ün emrine muhalefet nedeniyle kazandığın günahındandır.

Soru: “De ki: Hepsi Allah katındandır” “Kendi nefsindendir” arasında çelişki yok mu? Bunu nasıl açıklarsınız?

Cevap: “Deki: Hepsi Allah katındandır.” Yani: Bolluk, kuraklık, zafer, yenilgi hepsi Allah katındandır. “Kendi nefsindendir” Yani: Sana isabet eden bir musibet de, kendi günahından dolayı onun cezası olarak gelmişti. Nitekim Allah (c.c.) başka bir ayette: “Size isabet eden her musibet ellerinizin yaptıkları nedeniyledir.” (Şura:42/30) Bunu,

Mücahid'in ibni Abbas'tan naklettiği bu ayeti şu şekilde okuduğu da destekler: “Sana isabet eden bir kötülük kendi nefsendendir, ben de onu yazmışımdır.”

Bazıları şöyle demişlerdir: Bu ayet bir önceki ile bitişiktir. Ve orada gizli bir, “yekulune; diyorlar ki” fiil vardır; cümle şu şekildedir: Onlara ne oluyor ki hiçbir söz anlamaya çalışmıyorlar ve her bir kötülük de kendindendir. De ki: Hepsi Allah katındandır.

(Ve seni) Ey Muhammed (insanlara Peygamber olarak gönderdik Allah'tan şahit olarak yeter) Seni gönderdiğine ve senin doğruluğuna şahit olarak. Denildi ki: İyiliğin de kötülüğün de Allah katından olduğuna şahit olarak yeter.

(Her kim Peygambere itaat ederse muhakak Allah'a itaat etmiş olur) Resulullah (s.a.v.): “Bana itaat eden Allah itaat etmiş beni seven Allah'ı sevmiş olur” diyordu. Bunun üzerine münafıklar: Bu adam sadece hristiyanların İsa'yı (r.a.) Rabb edindikleri gibi bizim onu Rabb edinmemizi istiyor. Allah da (c.c.) bu ayeti indirdi. 1

(Her kim Peygamber'e itaat ederse Muhakkak Allah'a itaat etmiş olur.) Yani: Her kim Peygamber'e, Allah tarafından yapmakla emrolunduğu şeylerde itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur. (Her kim de) ona muhafız olarak göndermedik) Yani koruyucu ve gözetici olarak göndermedik. Aksine onların tüm işleri Allah'a aittir. Denildi ki: Allah bu ayeti kılıç (cihad) ayetiyle neshetti ve Allah'a, Resulüne karşı gelenlerle savaşmayı emretti.

(“İtaat” derler) yani münafıklar peygamber dilleriyle. biz sana inandık. Bize emret. Emrettiğinde itaat edilecek, derler. Nahivciler (dilbilimciler) der ki: Bunun anlamı: “İşimiz, durumumuz sana, itaat etmemizdir” şeklindedir. (senin yanından ayrıldıklarında) çıktıklarında (onlardan bir kısmı, senin dediğin şeyi başkasına çevirirler.) Katade ve Kelbi der ki: “Beyyete”nin anlamı; Peygamber'in onlara dediğini değiştirirler şeklindedir. Ebu Ubeyde ve Kuteybi'ye göre anlamı şöyledir: Geceleyin, sana gündüz söylediklerinin başkasını söyler ve belirlerler. Ebu'l Hasen ve Ahfeş der ki: Araplar ölçülen biçilen ve bir ölçüde yapılan şey için şiir beyitlerine benzetme yaparak “büyyite” derler.

(Allah değiştirdikleri) şeyi dönüştürdükleri, farklılaştırdıkları ve ölçülüp biçtikleri şeyi, Dahhak ibni Abbas'tan (r.a.) şöyle nakletmiştir: Yani nifaklarıyla gizledikleri şeyi. (yazmaktadır) kaydetmektedir, bellemektedir. (Artık Ey Muhammed! (onlardan yüz çevir) ve onları cezalandırma. Denildi ki: Onları isimleriyle çağırma. Böylece

Peygamber münafıkların isimlerin açıklamaktan engellenmiştir. (Ve sadece Allah’a tevekkül et. Allah vekil olarak yeter) yani onu vekil kıl. Allah vekil yardımcı olarak yeter.

(Kuran’ı tefekkür etmiyorlar mı?) Yani: Kuran üzerinde düşünmüyorlar mı? “Tedebbür” bir şeyin sonuna bakmak, demektir. Her şeyin “Dübür”ü onun arkasıdır. (Allah’dan başkası katından olsaydı onda çok ihtilaf bulacaklardı) Yani çok çelişki ve farklılık bulacaklardı. Bunu ibni Abbas (r.a.) söylemiştir: Denildi ki: Olmuş ve olacak şeylerle ilgili gayıptan verdiği haberlerde çok çelişkiler bulacaklardı. Onu tefekkür etmiyorlar mı ki. Onda bir çelişkinin bulunmadığını ve haber verilenlerin doğru olduğunu öğrenecek bunu Allah katından olduğunu bilsinler. Çünkü Allah katından olmaya bir ihtilaf ve çelişkiden uzak olmaz.

Ayet: 83

(Onlara eminlikten veya korkudan bir haber geldiği zaman onu yayıverirler) Peygamber (s.a.v.) zaman zaman savaş için seriyyeler (küçük askeri bölükler) gönderiyordu. Münafıklar onların yendiklerini veya yenildiklerini haberini araştırıyor ve Peygamber (s.a.v.) onu açıklamadan bunu insanlara yayıveriyorlar, haberi ifşa ediyorlardı. Böylece müminlerin kalplerine zaaf veriyorlardı. Bunun için Allah (c.c.) bu ayeti indirdi.1

(1) (Taberi: 8/570, Bunu ed-Dürrül-Mensur: (2/601, 602) karşılaştırınız.) (Onlara) yani münafıklar (eminlikten) yani; fetih ve ganimetten (veya korkudan) ölüm ve yenilgiden (bir durum--haber- geldiği zaman onu yayıverirler) ifşa eder, duyuyorlar (Eğer onu peygamber veya onlardan ulu’l emre arz etselerdi.) Yani Peygamber açıklamadıkça, bunun hakkında konuşmasalardı. “Ulu’l emre- yani; Ebu Bekir, Ömer, Osman ve Ali gibi görüş sahibi kimseler (elbette onlardan, bunu istinbat eden zatlar bunu bileceklerdi) istinbat eden: Yani ortaya çıkaran onlar da alimlerdir. Yani gizlenmiş veya açığa vurulması gereken şeyleri bilirlerdi. İstinbat bir şeyi çıkarmak demektir. “İstenbeta el-mae” suyu çıkardı demektir. İkrime der ki: İstinbat ediyorlar” yani araştırıp soruyorlar. Dahhak de ki: Onu Peygambere ve onlardan görüş sahibi kimselere arzetselerdi, onlardan istinbatçı olanlar yani olayın gerçeğini öğrenmeyi sevenler onu bileceklerdi.

(Allah’ın sizin üzerinize lütuf ve rahmeti olmasaydı siz azınız hariç) hepiniz (şeytana uyardınız) Soru: Niçin bu az bir kısım istisna edildi? Halbuki onu lütuf ve nimeti olmasaydı hepsi şeytana uyardı. Cevap: Denildi ki: Bu istisna daha önceki cümleye dönmektedir. Denildi ki:

Anlamı, onun birazı hariç hepsi yaydı: O azdan maksat müminlerdir. Bu Kelbi'nin görüşüdür ve Ferra'nın tercih ettiği görüştür. O der ki: Çünkü gizli ilim ortaya çıktığında onu, istinbat edici de bilirdi, başkası da. Haberi yaymak ise bazısında olur bazısında olmaz. Denildi ki: Anlamı, “Onu birazı hariç ondan istinbat edenler bilecektir.” Sonraki, “Allah'ın sizin üzerinize lütuf ve rahmeti olmasaydı siz şeytana uyardınız” cümlesi tam bir cümledir. “İlla kalilen; azınız hariç” ise bu cümleden değildir.

Denildi ki: Allah'ın (c.c.) lütfu İslam, rahmeti ise Kuran'dır. Allah'ı Teala burada: Onlar olmasaydı, azınız hariç şeytan'a uyardınız. O az kimse ise; Resulullah'ın (s.a.v.) gelmesinde ve Kuran'ı inişinden önce Zeyd b. Amr bin Nüfeyl, Varaka b. Nevfel vb. gibi hidayeti bulan kimselerdir.

Bu ayet kıyasın caiz olduğuna delili vardı. Çünkü ilimden bazıları tilavet ve rivayetle bilir. O nasstır (Kuran ve Sünnet) bazıları ise istinbat (hüküm çıkarma) yoluyla bilinir, o da nasslarda bulunan mancılar üzerine yapılan kıyastır.

Ayet: 84

(Artık Allah yolunda savaş. Sen nefsinden başkasından sorumlu tutulmazsın) Peygamber (s.a.v.) Uhud savaşından sonra Ebu Süfyan'la, küçük Bedir panayırında Zülkade ayında buluşmak üzere randevulaştı. O vakit gelince insalar oraya getirmeye çağırdı. Ancak bu bazıları hoşuna gitmedi. Allah da (c.c.) bu ayeti indirdi: (Artık Allah yolunda savaş. Sen nefsinden başkasından sorumlu tutulmazsın.)¹

(1) Bkz. el-Biyade ve'n-Nihaye, İbni Kesir: (4/780).

Yani tek başına da olsun düşmanla savaşmayı ve müminlerden zaafa uğratılmışlara yardım etmeyi terketme. Çünkü Allah'ı Teala sana zaferi vaad etti ve onları savaşı terketmeleri nedeniyle azarladı. “Fekatil: Artık savaş” cümlesindeki artık anlamındaki: “Fe” hani 74. ayetteki cümlenin cevabı mesabesindedir. Yani, “Her kim Allah yolunda savaşır da öldürülür veya galip gelirse, ilerde ona büyük bir mükafaat vereceğiz” “Artık Allah yolunda savaş” (Ve müminleri) savaşa (teşvik et.) Yani: Onları cihada ve sevap işlemeye teşvik et. Resulullah (s.a.v.) yetmiş atıyla birlikte çıktı. Allah da onları savaştan korudu. Çünkü savaş gerçekleşmedi.

(Umulur ki Allah) belki de Allah (kafirlerin gücünü kırar) yani müşriklerin savaşmalarını engeller. “Belki” Allah katında kesinlik ifade eder. (Allah güç) kuvvet hakimiyet sağlama yasaklama gücü (ve tenkil) ceza verme (yönüyle daha şiddetlidir).

(Her kim güzel bir şefaitle şefaatte bulunursa onun için de ondan bir nasip olur. Ve her kim kötü bir şefaitle şefaatte bulursa onun için ondan bir hisse nasip (olur). İbni Abbas (r.a.) der ki: Güzel şefaatt insanların arasını düzeltmek, kötü şefaatt ise inananlar arasında laf götürüp getirmektir.

Denildi ki: Güzel şefaatt insanlar hakkında, kendisini sevap ve hayra ulaştıracak güzel söz söylemek, kötü şefaatt gıybet etmek ve sevap ve hayra ulaştıracak güzel söz söylemek, kötü şefaatt gıybet etmek ve insanlar hakkında kendisini şerre ulaştıran kötü söz etmektir.

“Ondan bir hisse” yani; günahından bir nasip. Mücahid der ki: Bu insanların birbirine şefaatt etmesidir. (Birbirlerine yardımcı olmaları) şefaattçı kimse şefaatt görmese de şefaatinin sevabını alır.

Bize Abdulvahid b. Ahmed el-Melihi, O’na Ahmed b. Abdullah en-Nuaymi, O’na M. Yusuf, O’na M. bin İsmail, O’na Süfyanı Sevri, O’na Ebu Bürde, O’na dedesi Ebu Bürde, O’na babası, O’na Ebu Musa el-Eşari şöyle anlattı: Resulullah’a (s.a.v.) bir ihtiyaç sahibi veya ondan birşey istemeye gelen olursa, bize yüzünü dönerek; “Şefaatt edin ki mükafaatlandırılınız. Ve ta ki Allah dilediğini peygamberinin diliyle yapsın” derdi.¹

(1) Bunu Buhari Edeb, Müminlerin birbirleriyle yardımlaşmaları babında: (10/450). Müslim, Takva ve Sıla-ı Rahimde, şefaatin müstehap oluşu babında (no: 2627) 4/2026 rivayet etti. “Felyakdi” deki lam emir lamı da değildir. İllet bildiren lam da. Ancak dua ihtimali vardır. Yani Allah’ım! dilediğin peygamberinin diliyle yap. Bkz. Fethul Bari: 10/451. (Allah herşeyi gözetliyicidir.) İbni Abbas (r.a.) der ki: “Mukittir” Yani Muktedirdir ve yapılanı mükafaatlandırcıdır. Şair der ki: Nefsi kinli kimseden alıkoydum halbuki onu sevaplandırmaya mukittir. Yani muktedirdir. Mücahid der ki: Şahittir. Katade der ki: Hafız ve koruyucudur. Denildi ki: Anlamı her canlı için “mukittir” yani: “Kut; gıda” yı ona ulaştırıcıdır. Bir hadiste de: Kişinin kutlandırdığı(yani gıdalandırdığı geçimini sağladı) kimseyi ortada bırakmayı muhtaç duruma sokması onun için günah olarak yeter.¹

(1) Bunu Ebu Davud Zekatta, Sıla-ı Rahim babında (2/261)Abdullah b. Amr’dan, Müslim Zekatta, köleye harcama yapmanın fazileti babında (no: 996) 2/692 Abdullah b. Amr’dan (Bunun lafzı şöyledir: “Sahip olduğu kimseden gıdasını engelleyen kişiye bu günahı yeter”), Ahmed Müsned’de: 2/160, 193, 195, Müellif Şerhu’s-Sünne’de (9/342) rivayet etti. Münziri bunu Nesei’ye nisbet etti.

(Bir selam ile selamlandığınız zaman siz de ondan daha güzeliyle selam verin veya verilen selamı aynen ilave edin) tahiyye; selam verme” aslen kişinin ömür ve hayatı için dua etmektir. Buradaki maksat ise selamdır. Yani; size birisi selam verdiğinde siz ona daha iyisiyle karşılık verin veya en azından onun verdiği gibi selam verin. “Es-Selamü aleyküm” derse, “esselamü aleyküm ve rahmetullah” denir. “Es-Selamu aleyküm ve rahmetullah” derse, “Es-Selamü aleyküm ve rahmetullahi ve beraketüh”denir. Rivayet edilir ki: Bir adam ibni Abbas’a (r.a.):

“Es-Selamü aleyküm ve rahmetullahi ve beraketüh” dedi ve üzerine biraz daha ekledi. İbni Abbas, (r.a) ona:

“Selam “berekatüh” ile sona erer” dedi.2

(2) Bunu Malik, Muvatta’da Selam kitabında: (2/559), rivayet etti. Selamdaki fazlalık hakkında ibni Hacer Fethu’l Bari’de: (11/6) şöyle demiştir: Bu zayıf hadisler birleştiğinde kuvvetlenmekte ve “berekatuh” daha fazla söylemenin meşru olduğu üzerinde ittifak edilen görüşe delil olmaktadır.

İmran b. Husayn’dan şöyle rivayet edilir: Bir adam Resulullah’a (s.a.v.) geldi ve: “Esselamu aleyküm” diye selam erdi. Resulullah’da onun selamına karşılık verdi ve: “On” dedi. Başka biri gelerek: “Esselamü aleyküm ve rahmetullah” dedi. Resulullah (s.a.v.) yine onun selamına karşılık verdi ve: “Yirmi” dedi. Başka biri gelerek: “Es-Selamü aleyküm ve rahmetullahi ve berekatuh” dedi. Resulullah (s.a.v.) ona da selamın cevabını verdi ve: “Otuz” buyurdu.3

(3) Ebu Davud Edebt, Selam nasıldır? babında: 8/68, 69. Tirmizi için izin istemede, Selamın fazileti babında: (7/462) rivayet etti ve bu hasen ve bu vecih itibariyle (İmran bin Huseyn’den nakli) gariptir, dedi. Bu konuda ayrıca Ebu Said, Sehl bin Hanif’ten de rivayetler vardır. Münkir Tergib ve Terhib kitabında: (3/425) Bunu Nesei’ye ve Beyhaki’ye hasen senetle nisbet etmiştir. Ayrıca bkz. Tuhfetül Ahvezi 7/462, 463, ibni Kesir: 1/533.

Bil ki başta selam vermek sünnet onun cevabını vermekse farzdır. Ancak selam vermek sünneti kifayedir. Dolayısıyla bir topluluktan sadece biri selam verirse sünnet gerine getirilmiş olur. Yine selam almak da farzı kifayedir. Dolayısıyla kendilerine selam verilen bir topluluktan bir kişi selama karşılık verirse hepsinden farz sorumluluğu kalkar.

Bize imam Ebu Ali el-Hüseyn b. M. el-Kadı, O’na Ebu Tahir M. bin M. bin Mahmeş ez-Ziyadi, O’na Ebu Bekir M. bin Ömer b. Hafz et-Tacir, O’na İbrahim b. Abdullah b. Ömer b. Bükeyr el-Küfi, O’na Veki, O’na

Ameş, O'na Ebu Salih, O'na Ebu Hureyre (r.a.) Resulullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu anlattı: "Nefsimi elinde tutan Allah'a yemin olsun ki, iman etmedikçe Cennet'e giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olamazsınız. Size, onu yaptığınızda birbinizi seveceğiniz şeyi haber vereyim mi?Aranızda selamı yayın."1

(1) Bunu Müslim İmanda, Cennet'e sadece müminlerin gireceğini beyan babında (no: 54) 1/74, Müellif Şerhu's-Sünne'de: (12/258) rivayet etti.

Bize Abdulvahid b. Ahmed el-Melihi, O'na Ahmed b. Abdullah en-Nuaymi, O'na M. bin Yusuf, O'na M. bin İsmail, O'na Kuteybe, O'na el-Leys, O'na Yezid b. Ebi Habib, O'na Ebu'l Hayr, O'na Abdullah b. Amr şöyle anlattı: Bir adam Resulullah'a (s.a.v.) giderek:

"İslam'ın hangisi daha hayırlıdır" (sevaplıdır) diye sorunca, O (s.a.v.):

"Yemek yedirmen, tanıdığına ve tanımadığına selam vermendir" buyurdu.2 İslam'ın hangisi hayırdır? ın anlamı; "İslam'ın özelliklerinden hangisi daha yırlıdır" şeklindedir.

(2) Bunu Buhari İman'da, yemek yedirmek İslam'dandır babında: 1/55 ve diğer yerlerde; Müslim İman'da, İslam'ın hasletlerinin derece derece olması..... babında (no: 63) 1/65, Müellif Şerhu's-Sünne'de: (12/260) rivayet etti.

Denildi ki: "Daha iyi bir şekilde selam" Selam veren müslüman ise, "Selamı aynı şekilde iade"de selam veren müslüman değildir. Bize Ebu'l Hasen es-Serahsi, O'na Zahir b. Ahmed, O'na Ebu İshak el-Haşimi, O'na Ebu Musab, O'na Malik, O'na Abdullah b. Dinar, O'na Abdullah b. Ömer (r.a.) şöyle haber verdi: Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Yahudiler size selam verdiklerinde: "Essamü aleyküm ölüm üzerinize olsun" derler. Sen de: "Aleyk; senin üzerine de."3

(3) Bunu Buhari izin istemede zimmilerin selamına nasıl karşılık verilir? babında: (11/42) ve diğer yerlerde, Müslim Selam'da, Ehli kitaba selam vermekten nehiy ve onların selamına nasıl cevap verilir babında (no: 2164) 4/1706, Müellif Şerhu's-Sünne'de: (12/270) rivayet etti.

(Şüphesiz Allah her şeyi hesaplayıcıdır.) Yani; selama daha iyi bir şekilde karşılık vermeyi veya aynı şekilde iade etmeyi vs. herşeyi hesaplar. "Hesaplayıcıdır" yani: Hesabını yapıp karşılığını vericidir. Mücahid der ki: Yani; koruyucudur.

Ebu Ubeyde ise: Yani, yeterlidir, der. Örneğin: "Hasbi haza" derken, "bu bana yeterlidir" anlamı kastedilir.

(Allah, ondan başka ilah yoktur. Andolsun ki sizi kıyamet gününe) kıyametin bu şekilde isimlendirilmesi, insanların o günde kabirlerinden kıyam etmeleri (kalmaları) nedeniyledir. Allah (c.c.): “O gün kabirlerinden hızlı hızlı çıkarlar” (Mearic: 70/43) buyurur. Denildi ki: Hesaplarının görülmesi için kalmaları nedeniyle böyle isimlendirilmiştir. Nitekim Allah’u Teala: “İnsanların alemlerin Rabbi için kaktıkları günde” (Mataffifin: 83/43) buyurmuştur. (toplayacaktır) “Leyecmeanneküm: Sizi mutlaka toplayacaktır” daki “lam” yemin harfidir. Böylece cümle şu şekildedir: Vallahi sizi ölümden ve kabirde kıyamet gününe toplayacaktır. (Allah’dan daha doğru sözlü kim vardır?) Yani: söz ve vaad itibarıyla daha doğru kim vardır? Hamza ve Kase: “Asdak; daha doğru” gibi, “Sad”ın sakın olduğu ve ardından, “dal”ın geldiği her yerde “sad” harfini “za”ya çalarak okumuşlardır.

(Size ne oluyorki Münafıklar hakkında iki gruba ayrıldınız) Bu ayetin iniş sebebi hakkında ihtilaf edilmiştir. Bazıları şöyle demiştir: Uhud gününde cihada müslümanların bazıları Resulullah’a (s.a.v.): “Onları öldür. Çünkü onlar münafıklar”, demişler. Diğer bir kısmı da O’na: “Onları affet. Çünkü İslam’ı dilleriyle kabul ettiler”, demişlerdir.

Bize Abdulvahid el-Melihi, O’na Ahmed b. Abdullah en-Nuaymi, O’na M. b. Yusuf, O’na M. b. İsmail, O’na Ebu’l-Velid, O’na Şu’be, O’na Adıyy b. Sabit O’na Abdullah b. Yezid, O’na Zeyd b. Sabit şöyle anlattı: Resulullah (s.a.v.) Uhud savaşına çıktığında onunla birlikte çıkan bazıları geri dönmüştü. Peygamber’in (s.a.v.) ashabı da bunlar hakkında iki gruba ayrılmış, bir kısmı “onlarla savaşalım” derken, diğer bir kısmı “savaşmayalım” diyordu. Bunun üzerine: “Size ne oluyor ki münafıklar hakkında iki gruba ayrıldınız? Halbuki Allah (c.c.) kazandıkları şey sebebiyle onları tersine döndürmüştür” ayeti indi. O da: O (Medine) hoştur, ateşin gümüşün artığını giderdiği gibi günahları giderir, dedi.¹

(1) Bunu Buhari, Tefsirde Nisa suresinde, “Size ne oluyor ki münafıklar hakkında...” ayeti babında: 8/256, Müslim münafıkların sıfatları kitabının başlarında (no: 2776) 4/2142 rivayet etti.

Mücahid der ki: Bazıları Medine’ye geldiler ve müslüman oldular. Sonra dinden çıktılar ve Rasulullah’tan (s.a.v.) Mekke’ye gidip kendilerine ait bazı eşyaları getirerek onlarla ticaret etmek için izin istediler. Gittiler ve Mekke’de yerleştiler. Müslümanlar da onlar hakkında ihtilaf ettiler. Bir kısmı: Onlar münafıklar, derken, diğer bir kısmı: Onlar müminlerdir, dediler.¹

Bazıları şöyle demişlerdir: Kureyşli bazı kimseler Medine'ye gelip müslüman oldular. Sonra buna pişman oldular ve gezinti yapanların görüntüsünde Medine'den çıktılar ve oradan uzaklaştılar² Resulullah'a (s.a.v.) şöyle bir mektup gönderdiler: “Biz, senden ayrıldığınız gibi iman üzereyiz. Ancak Medine'den sıkıldık ve Mekke'yi özledik. Sonra ticaretleri için Şam'a doğru yola çıktılar. Bu haber müslümanlara ulaşınca bazıları çıkıp onları öldürelim ve ellerindekini alalım. Çünkü onlar dinimizden çıkmışlardır, derken diğer bazıları: Dininizde olan kimseleri beldelerini terketmediler diye nasıl öldürebilirsiniz?” dediler. Bu, Peygamberin (s.a.v.) gözü önünde cereyan etti. O ise sustu ve iki grubu da bu tartışmadan alıkoymadı.³

Diğer bazıları ise şöyle dediler: Bunlar; Mekke'de müslüman olup, sonra hicret etmeyen kimselerdir. Müşriklerle yardımlaşıyorlardı. Onlar hakkında bu ayet indi.⁴

(Size ne oluyor ki) Ey müminler topluluğu (münafıklar hakkında iki grup) yani, iki grup oluverdiniz. Yani, iki fırka. (Oysa Allah onları kazandıkları sebebiyle) Yani, temiz olmayan amelleri sebebiyle (tersine döndürmüştür) Yani, onlar, önlerini arkalarına çevirmiş ve küfre iletmiştir. (Allah'ın saptırdığına hidayet etmek mi) onları doğru yola iletmek mi (istiyorsunuz?) Denildi ki: Anlamı, Allah onları saptırmışken, onlar doğru yol üzeredirler” mi diyorsunuz, şeklindedir. (Halbuki Allah her kimi saptırmışsa) Yani: Allah her kimi hidayetten saptırmışsa (artık sen onun için bir yol) hakka giden bir yol (bulamazsın.)

Ayet:

(Arzu ettiler ki) yani dinden dönen o kimseler temenni ettiler ki (kendilerinin kafir oldukları gibi sizde kafir olup onlar ile) kafirlikte (aynı olasınız) “Fetekunune, olasınız” temenni cümlesinin cevabı olarak gelmemiştir. Çünkü temenninin cevabı “Fe” ile geldiğininide o fiil mensup olur. Buradaki “Fe” atıf harfidir. Yani, sizin kafir olmanızı arzuladılar.

(1) Bkz: Taberi 9/9-10; Esbab en-Nüzül, el-Vahidi s:161

(2) Bu birinci yazma nüshada “baedu”, ikinci yazma nüshada ise “beudu” şeklinde geçmektedir.

(3) Bkz: Taberi 9/12-13, Esbab en-Nüzül s:161

(4) Bkz: Taberi 9/10-11.

Sizin onlarla aynı olmanızı arzuladılar. “Veddu lev tüdhinu feyudhinun” “Onlar isterler ki sen onlara yumuşak davranasın da onlar da sana yumuşak davransınlar” (Kalem: 68/9) de böyledir. Yani onlar senin yumuşak davranmanı isterler, onların da yumuşak davranmasını isterler.

Burada da “fe” atıf harfidir. (O halde onlar Allah yolunda) sizinle birlikte (hicret edinceye kadar onlardan dostlar edinmeyiniz) Onlarla dostluk kurmaktan nehyedilmiştir.

İkrime der ki: Bu başka bir hicrettir. Hicret üç çeşittir. Birincisi müminlerin İslam’ın başlangıcındaki hicretleri. Bu: “Muhacir fakirler için” (Haşr: 59/8), “Her kim evinden, Allah’a ve Resul’üne hicret edici olarak çıkarsa.” (Nisa: 4/100) vs. ayetlerle ifade edilmiştir. İkincisi; münafıkların hicretleridir. O ise Resulullah (s.a.v.) ile birlikte, sabrederek ve sevap umarak (burada anlatıldığı gibi)¹ Allah yolunda cihada çıkmaktır. Bu ayette onlar Allah yolunda (cihada) çıkmadıkları sürece, onlarla dostluk yapmaktan nehyedilmiştir.” Üçüncüsü ise diğer müminlerin hicretidir. O da Resulullah’ın (s.a.v.): “Muhacir, Allah’ın nehyettiğini terkeden kimsedir”² hadisinde işaret ettiği hicrettir.

(Eğer arka dönerlerse) tevhid ve hicretten yüz çevirirlerse (onları nerede bulursanız) öldürmenin yasak olduğu haram bölgesinde olsun, başka yerde olsun (onları tutun) yani; esirler olarak tutun. Nitekim esire “ehiz; tutsak” da denilir. (ve öldürün. Onlardan hiçbir dost ve hiç bir yardımcı edinmeyin.)

90

Sonra onlardan bir kısım istisna edilerek şöyle denildi. (Ancak şu kimseler müstesna) bu istisna “öldürmek”ten istisnadır. Yoksa kafir ve münafıklarla dostluk hiçbir zaman caiz değildir. (Sizinle onlar arasında misak) yani ahit (bulunan bir kavme varmışlardır.) Yani; onlara katılmış, onlarla irtibat kurmuş ve antlaşma veya komşuluk nedeniyle onlardan olmuşlardır. Onlar da Eslemilerdir. Resulullah (s.a.v.) Mekke’yi terkederken Hilal bin Uveymir el-Eslemi’yle vedalaşarak, onun kendisine de kendi aleyhine de yardımda bulunması, Hilal’e ve kendi kavminden ona gelenlere ve iltica edenlere de dokunulmamazlığın olması üzerine ahitleşti.

(1) Bu ikinci yazma nüshasında yoktur.

(2) Bunu Buhari imanda, müslüman müslümanların onun dilinden ve elinden emniyette oldukları kimsedir babında: 1/57 ve Rikakta Müellif Şerhu-s Sünne’de: (1/27) rivayet etti.

Dahhak der ki: “Sizinle onlar arasında misak bulunan kavim”den maksat Bekir b. Zeyd b. Menat oğullarıyla olan misaktır. Bunlar müslümanlarla sulh ve antlaşma içerisindeydiler. Mukatil ise ayette kastedilenin Huzaa kabilesi olduğunu söyler.

(Veya sizinle savaşımdan) Yani; aranızdaki ahitleşmeden dolayı sizinle savaşımdan (veya kavimleriyle savaşımdan) yani onlardan emniyette olanlar (göğüsleri daraldığı halde) Hasen ve Ya'kup “Hasırat sudurhum: Göğüsleri daraldı” fiil cümlesini, “hasraten sudurhum; göğüsler dar bir şekilde” olarak masdar şeklinde okumuşlardır. (Size gelmişlerdir.) Yani: Size gelen bu kavimle irtibata geçmişlerdir. (O kavim ise Müdlec oğullarıdır. Müslümanlarla savaşmamak üzere ahdetmişler, kureyş ile de onlara karşı savaşmamak için ahdetmişlerdi. “Hasırat”ın anlamı, “dakāt”tır. Yani, daraldı)1

Anlamı şöyle de olabilir: Onlar, kavimleriyle bir olup size karşı, sizinle bir olup kavimlerine karşı (Kureyş) savaşımdan göğüsleri daralmış bir halde onlara gelmişlerdir.

Bazıları: “Veya kavimleriyle savaşımdan” daki “Veya”nın “Ve” anlamına geldiğini söylemişlerdir. Yani: Onlar size karşı savaşımdan ve sizinle birlikte savaşımdan göğüsleri daralmış bir halde size gelmişlerdir. Onlar ise Hilal Eslem’in tabileri ve Bekir oğullarıdır. Allah’u Teala burada, müslümanlarla sözleşmeli olan bu kimselerle irtibata geçen, onların himayesine giren bu mürtedlerle savaşımdan nehyetmiştir. Çünkü ahitli bir kimseye sığınan kimseye de, kanının haram olması hükmü geçerlidir.

(1) Parantez içi kısım birinci yazma nüshada yoktur.

(Eğer Allah dileseydi onları size musallat ederdi de, sizinle savaşılardı.) Allah’u Teala, antlaşmalı kişilerin belasını müslümanlardan engellemek suretiyle müslümanlara verdiği nimetini dile getirmektedir. Yani, onların sizlerle savaşımdan göğüslerinin daralması, Allah’ın (cc) kalplerine korku bırakması ve savaşmalarını engellemesi nedeniyledir. Yoksa Allah’u Teala dileseydi, onları sizin üzerinize musallat ederdi de, onlar kavimleriyle bir olup size karşı savaşılardı. (Şu halde onlar sizden uzak dururlar) sizinle savaşımdan uzak dururlar. (sizinle savaşmazlar) ve onlarla irtibat halinde olanlar da savaşmazlar. Denilir ki: Mekke’nin fethi gününde kavimleriyle bir olup size karşı savaşmazlar (ve size barış gönderirlerse) size sulh teklifi yaparlar, size boyun eğip teslim olurlarsa (Allah sizin için onlara bir yol vermemiştir) Onları öldürmeye ve onlarla savaşmaya bir yol bırakmamıştır.

91

(Başka birilerini de bulacaksınız ki) Kelbi Ebu Salih’ten, O da İbni Abbas’tan (ra) şöyle nakleder: Onlar Esat ve Gatfan kabileleridir. Medine’ye geldiklerinde kendileri müslüman olmadıkları halde,

riyakarane bir şekilde İslam'dan gibi gözüküyorlardı. Kavimleri bunlardan birine: Neye teslim oldun? diye sorduğunda: Bu maymuna, bu akrep ve bok böceğine inandım derdi. Bunlar Peygamber'in sahabesinin yanına vardıklarında da: Biz sizin dininiz üzereyiz, derlerdi. Bununla her iki tarafın zararından emniyette olmayı hedeflerlerdi.

Dahhak der ki: Bunlar Abdudhar oğullarıdır. Onlarda aynı nitelikte idiler. (Sizden emniyette olmayı) onlara karışmamanızı, müdahale etmemenizi (kavimlerinde de emniyette olmayı) onların da kendilerine karışmamalarını ve müdahale etmemelerini (dilerler. Fitneye her sevkedildiklerinde) yani, şirke çağrıldıklarında (onun içine başaşağı atılırlar.) yani, şirke tekrar dönerler. (Artık onlar sizden çekinmezlerse) siz mekke'ye gidene kadar sizinle savaşmaktan geri durmazlarsa (size barış) sulh ve karşılıklı fidyeleşme (bırakmazlarsa ve ellerini çekmezlerse) sizinle savaşmaktan el etek çekmezlerse (onlara nerede rastlarsanız) Onları nerede bulursanız (yakalayın) yani eşir edin (ve öldürün. İşte onlar) Yani; bu niteliktekiler (sizin için onların aleyhine apaçık bir ferman verdik)(öldürme ve savaşma hususunda açık, ortada bir hüccet verdik)1

(1) Parentez içi 1. yazma nüshada yoktur.

92

(Bir mümin için bir mümini öldürmek olmaz...) bu ayet Ayyaş (bin Ebi Rebia)2 el Mahzumi hakkında inmiştir. O hicretten önce Mekke'ye Peygamberin (s.a.v.) yanına gelerek müslüman oldu. Sonra bunu yakınlarına açıklamaktan korktu ve Medine'ye hilet ederek Medine'nin kalelerinden (yüksek duvarlı yapı) birinde gizlendi. Bu durma çok üzülen annesi feryat ederek iki oğlu Haris ve Ebu Cehil b. Hişam'a (bunlar Ayyaş'ın anneden kardeşleriydi) "Vallahi! Onu getirmediğçe beni hiçbir tavan gölgeleyemez ve hiçbir yiyeceğin ve içeceğin tadını alamam", dedi. Bunlar onu aramaya çıktılar. Onlara Haris b. Zeyd b. Ebi Enise'de katıldı. Medine'ye ulaştılar ve Ayyaş'ı o kalede buldular. Ona: İn, senden sonra anneni hiçbir evin tavanı gölgeleyemez oldu. Ona dönene kadar yeyip içmemeye yemin etti. (Sana Allah sözü veriyoruz). Seni hiçbir şeyin için hor görmeyeceğiz ve seninle dinin arasına girmeyeceğiz) Annesinin aşırı üzüntüsünü anlatıp Allah adına söz verince yanlarına geldi. Onu Medine'den çıkardılar, sonra bir bağ ile de annesi: "Vallahi! inandığını inkar etmedikçe seni bu bağdan çözemem" dedi.3

(3) 2. yazma nüshada bu şekilde (Ve leke ahdullahi) geçerken, bu ifade 1. yazma nüshada, “Ve leke vallahi; vallahi senin için” (Yani üzerimize böyle yapmamız bir sözdür) şeklindedir.

Sonra onu bağlı şekilde güneşli yere terkettiler. O da bir süre sonra isteklerini yaptı. Haris b. Zeyd ona gelerek:

“Ey Ayyaş, üzerinde olduğun din bu muydu? Vallahi! Şayet o doğru yol idiyse şimdi doğru yola bıraktın. Şayet sapıklık idiyse sen o sapıklık üzereydin”, dedi. Ayyaş onun bu sözüne kızarak:

“Vallahi seni yalnız bulduğumda mutlaka öldüreceğim”, dedi. Bir süre sonra Ayyaş tekrar müslüman oldu ve hicret etti. Daha sonra Haris müslüman oldu ve hicret etti. Ancak o esnada Ayyaş yoktu ve onun müslüman olduğundan haberi olmadı. Ayyaş bir gün kabba sırtlarında yürürken Haris’le karşılaştı ve onu öldürdü. İnsanlar:

“Yazıklar olun ne yaptın ona?O müslüman olmuştu”, dediler. Ayyaş Resulullah’a (s.a.v.) gelerek:

“Ey Resulullah! Benimle Haris arasındaki durumu biliyorsun. Ben müslüman olduğumu bilmeyerek onu öldürdüm” dedi. Bunun üzerine bu ayet indi.¹

(1) Bu hadiseyi Taberi: 9/33, 34, Vahidi Esbab en-Nüzul’de (s. 162) Kelbi’den zıkr etti. Suyuti, ibni Münzir, Abd bin Humeyd ve ibni Ebi Hatim’e nisbet etti. Ed-Dürrü’l Mensur: 21615, 616. Ayrıca bkz: İbni Kesir: 1/535.

“Bir mümin için bir mümini öldürmek olmaz” ifadesi bundan nehyedilme anlamına gelmektedir. “Sizin için Resulullah’a eziyet etmeniz olmaz” (Ahzap: 33/5) ayetinde ki üslupta böyledir.

(Ancak hatayla) bu muntati (kesik) istisnadır. Anlamı: “Ancak hatayla vuku bulursa başka”dır. (Her kim bir mümini hata ile -yanlışlıkla- öldürürse bu durumda mümin bir köle azad etmek gerekir) yani keffaret olarak mümin bir köleyi azad etmek (ve ehillerine) yani, ölüye varis olacak akrabalarına (teslim edilmiş) eksiksiz (diyet -gerekir- ancak sadaka etmeleri başka) yani, diyeti affedip almamaları ve sadaka kabul etmeleri başka (Eğer öldürülen size düşman bir kabileden ise ve müminse bu durumda mümin bir kölenin azad edilmesi) Yani azad edilmesi gerekir. Yani, müslüman biri kafirlerle birlikte Daru-l Harbte tek başına ise onu da bir müslüman -onun müslüman olduğunu bilmeden- öldürürse, bu diyet gerekmez, sadece keffaret lazım gelir. Denildi ki: Anlamı şöyledir: Öldürülen kimse Daru-l İslam’da müslüman olarak bulunuyorsa, akrabaları kafirler iseler ve Daru-l Harpte bulunuyorlarsa,

bu durumda onu öldüren keffaret gerekir, akrabalarının diyet ödemesi gerekmez. Haris bin Zeyd de müslümanlarla savaş konumunda olan bir kabiledendi. Dolayısıyla cezası sadece köle azad etmek olup, diyet ödemesi gerekmiyordu. Çünkü kabilesiyle müslümanlar arasında bir ahit yoktu.

(Şayet öldürülen, sizinle aralarında bir andlaşma bulunan bir kabiledensen bu durumda akrabalarına teslim edilecek bir diyet ile mümin bir köleyi azad etmek -gerekir-) Yani öldürülen zimmi veya andlaşmalı ise bu durumda diyet ve keffaret gerekir. Keffaretle mümin bir köle azad etmektir. Öldürülen müslüman veya andlaşmalı, erkek veya kadın, hür veya köle olsun. Ayrıca keffaret öldürenin malından olur. (Fakat her kim köleyi bulamazsa o durumda ardarda -tutacak- iki ay oruç- gerekir.) Öldüren kimse azad edecek bir köle bulabilmişse ve kendi ve ailesinin nafakası ve oturacağı ev vs. ihtiyaçlarından artakalan parasıyla bunu elde edebilecekse azad etmesi gerekir ve oruca geçmesi caiz değildir. Bu miktar parayı elde etmekten aciz kalırsa, iki ay ardarda oruç tutması gerekir. Bu iki ay süre içerisinde bilerek orucunu bozar veya niyet etmeyi unuttur ya da başka oruç tutmaya niyet ederse iki aya baştan başlaması icap eder.

Hastalık veya yolculuk özrü nedeniyle orucunu bozarsa bu iki ay kesintiye uğramış olur mu? İlim ehli bu konuda farklı farklı görüştedir. Bazıları: Kesintine uğramış olur ve baştan başlaması gerekir, demişlerdir. Bu Nehai'nin ve İmam Şafii'nin iki görüşünden en tercih edilenidir. Çünkü bu kimse, kendi istğiyle orucunu bozmuştur. Bazılarına göre de kesintiye uğramaz ve kaldığı yerden devam eder. Bu da Said b. Müseyyib, Hasan-ı Basri ve Sabi'nin görüşüdür.

Kadın bu süre içerisinde hayız görürse o günlerde oruç tutmaz ve süreklilik kesintiye uğramaz. Temizlendiğinde tuttuğu oruçların üzerine ekleyerek devam eder. Çünkü bu, kadınların kaçınmasının mümkün olmadığı zorunluluk durumudur.

Peki oruç tutmaktan aciz olursa altmış fakiri doyurmaya geçer mi? Bunda iki görüş vardır: Birinci görüşe göre Ziharda olduğu gibi altmış fakiri doyurmaya geçer.¹

(1) Zihar bir kimsenin hanımına “Senin sırtın bana annemin sırtı gibi olsun, diyerek kendine ona yaklaşmayı yasaklamasıdır. Bu Cahiliyye devrinde ebedi boşanmayı ifade ederdi. İslam’a göre ise o kimse keffaretini ödemek şartıyla ona yaklaşabilir. O ise, köle azad etmesi,

gücü yetmezse ardarda iki ay oruç tutuması, ona da gücü yetmezse altmış fakiri doyurmasıdır. (Mütercim)

İkinci görüşe göre ise ona geçmez. Çünkü İslam en son olarak orucu zikretmiş ve onun bedelini zikretmiştir.

(Allah'tan bir tevbe olarak) yani, Allah (c.c.) hatayla öldüreni (çok iyi bilendir) size verdiği hükümde (çok hikmetli olandır.)

Diyet meselesine gelince, bil ki öldürmek üç çeşittir: Tamamen kasıtlı öldürmek, kasıtlı öldürmek, kasıtlıya benzer öldürmek ve tamamen hatayla -yanlışlıkla- öldürmek.

Tamamen kasıtlı öldürmek: Çoğunlukla öldürmede kullanılan bir öldürenle öldürenin denk olması durumunda ya “kisas” ya da öldüreni malından peşin ödenen “ağır diyet” gerekir.

Kasıtlıya benzer öldürmede (şibhi amd) öldürmek eyleminde çok kullanılmayan bir aletle, genelde öldürmeyecek bir vuruşla öldürmektir. İnce bir değnek veya küçük bir taş ile bir iki defa vurma sonucu ölürse öldüren kimseye kisas uygulanmaz. Aksine, onun akrabalarının üç yıl süre içerisinde ödeyecekleri “ağır diyet” gerekir.

Tamamen hatalı öldürmek ise; elindekini başka kimseye atmak veya onunla başkasını vurmak istemesi, ancak onun yanlışlıkla o kimseye isabet ederek öldürmesidir. Bunda kisas yoktur. Sadece, akrabalarının üç yıl içerisinde ödeyecekleri “hafifletilmiş diyet” gerekir.

Bu üç türde de, öldüren kimse kendi malından keffareti ödemesi gerekir. Ebu Hanife'ye (r.a.) göre ise kasıtlı öldürmede kaffaret gerekmez. Çünkü o büyük günahlardandır.

Hür ve müslüman bir kimsenin diyeti yüz devedir. Bizzat deve bulunmadığına; bir görüşe göre onun dirhem ve dinar olarak değeri ödenir. Diğer bir görüşe göre ise belirli bir miktar ödenir. O da 1000 dinar veya 1.2000 dirhemdir. Çünkü rivayet edildiğine göre Ömer (r.a.) diyeti, altın sahipleri için 1000 dinar, gümüş sahipleri için 12.000 dirhem olarak belirledi.¹

(1) Bkz: Sünen el-Beyhaki: 8/176, Musannaf-ı Abdurrezzak 9/296.

Bazılarına göre diyetle vacip olan miktar 100 deve veya 1000 dinar ya da 12.000 dirhemdir. Bunlardan hangi istenirse o ödenir. Bu Urve b. Zübeyr (r.a.) Hasan-ı Basri (r.a.) ve Malik'in görüşüdür.

Bazılarına göre diyet miktarı ya 100 deve ya 1000 dinar ya da 10.000 dirhemdir. Bu da Süfyan'ı Sevri ve Rey ehlinin görüşüdür.

Kadının diyeti erkeğin diyetinin yarısı, zimmilerin, ehli ahdin diyeti de ehli kitapsa müslümanın diyetinin üçte biri, mecusi diyeti 4.000 dirhem,

mecusininki ise 800 dirhemdir.¹ Bu, Said b. Müseyyib, Hasan-ı Basri ve imam Şafii'nin (r.a.) görüşüdür.

Bazılarına göre; zimmilerin ve ehli ahdin diyeti müslümanın diyeti gibidir. Bu ibni Mesud'dan (ra) rivayet edilmiştir. Bu Süfyan-ı Sevri ve Rey ehlinin görüşüdür.

Bazılarına göre ise; zimminin diyeti müslümanın diyetinin yarısıdır. Bu Ömer b. Abdülaziz, imam Malik (r.a.) ve Ahmed'in (r.a.) görüşüdür.

Tamamen kasıtlı öldürme ve kasıtlıya benzer öldürme diyet hayvanın yaşı itibariyle "ağırlaştırılmıştır" bunlardan diyet otuz tane üç yaşını bitirmiş deve, otuz tane dört yaşını bitirmiş deve, kırk tane de karınlarında yavrularıyla birlikte hamile devedir. Bu Ömer b. Hattab (r.a.) Ata ve Şafii'nin (r.a.) görüşüdür. Nitekim bize Abdulvahhab b. M. el-Hatib, O'na Abdulaziz b. Ahmed el-Hilal, O'na Ebu'l Abbas el-Esamm, O'na Rebi, O'na Şafii (r.a.), O'na ibni Uyeyne, O'na Ali b. Zeyd b. Cedan, O'na el-Kasım b. Rebia, O'na Abdullah b. Ömer (r.a.) Resulullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu haber verdi: "Dikkat! kasıtlı, kırbaç veya değnekle hatalı öldürmede yüz tane (şartları) ağırlaştırılmış deve gerekir. Bunlardan kırk karınlarında yavrularıyla birlikte hamile develerdir."²

(2) Bunu Ebu Davud Diyetle, Diyet ne kadardır? babında, ibni Ömer'den: (6/354), Nesei Kasamette, kasıtlıya benzer öldürmenin diyeti ağırlaştırılmış şekildedir babında (no: 2628) Darekutni Haddlerde: (3/105). Şafii (Tertib el-Müsned 2/108), Ahmed ibni Ömer'den: (2/11) de ve diğer yerlerde rivayet ettiler. İbni Hibban bunun sahih olduğunu belirtti. İbni Kattan'da: Bu sahihtir, rivayetteki farklılıklar onun sahih oluşuna bir zarar vermez, der. Bkz: Telhis el-Habir: 4/15, Nasb er-Raye: 4/331-333. Bunu ayrıca Müellif Şerhus Sünne'de: 40/186. İbni Sad Tabakatta: (3. Tabaka 152. yaprak) zikrettiler.

Bazıları: "Ağırlaştırılmış diyeti'in" üç türden değil dört türden deve olduğunu söylemişlerdi: Onlara göre yirmibeş tanesi iki yaşına girmiş, yirmibeş tanesi üç, yirmibeş tanesi dört, diğer kırkbeş tanesi ise beş yaşına girmiş deve gerekir. Bu da, Zühri, Rebia, Malik, Ahmed ve Rey ehlinin görüşüdür.

Hatalı öldürmenin diyeti ise "hafifletilmiş" şekildedir ve ittifakla beş türden (yaştan) devedir. Ancak bunun dağıtımı hususunda ihtilaf edilmiştir. Bazılarına göre bu, yirmisi iki yaşına girmiş deve, yirmisi üç yaşına girmiş dişi deve, yirmisi üç yaşına girmiş erkek deve, yirmisi dört yaşına girmiş deve, yirmisi beş yaşına girmiş deve şeklindedir. Bu; Ömer

b. Abdulaziz, Süleyman b. Yesar, Zühri, Rebia, Malik ve Şafii'nin (Allah onlara rahmet eylesin görüşüdür. Bazıları üç yaşına girmiş erkek develer yerine iki yaşına girmiş develeri söylemişlerdir. Bu İbni Mesud'dan (ra) rivayet edilmiştir. Ahmed ve Rey ehli de bu görüştedir.

Azaların diyeti de bu ölçülere göredir. Kadın diyeti burada da erkeğinkinin yarısı kadardır. Hatalı ve kasıtlıya benzer öldürmede diyet "akıla"nın, yani öldürenin baba soyundan erkek akrabalarının üzerinedir. Öldüren bundan hiçbir şey ödemez. Çünkü Allah Resul'ü (s.a.v.) bunu, "Akıla"ya vacip kılmıştır.

93

(Her kim bir mümini kasten öldürürse...) bu ayet Mikyas bin Subabe el-Kenani hakkında inmiştir. O ve kardeşi Hişam müslüman olmuşlardı. Bir gün kardeşini Neccar oğulları bölgesinde öldürülmüş olarak buldu. Allah Resul'üne (s.a.v.) gelerek durumu haber verdi. O da (s.a.v.) onunla birlikte fehr oğullarından birini göndererek şöyle söylemelerini emretti. Resulullah (s.a.v.) Hişam bin Subabe'nin katilini biliyorsanız kısas uygulamak için onu teslim etmenizi, bilmiyorsanız ona diyetini ödemenizi emrediyor. Fehr oğullarından olan adam bunu onlara iletince onlar: Allah (c.c.) ve Resul'ünü (s.a.v.) işittik ve itaat ettik. Vallahi onu öldüren kimseyi bilmiyoruz. Ancak diyetini ödeyelim, dediler ve ona yüz deve verdiler. Sonra bu ikisi Medine'ye doğru yola koyuldular. Şeytan Mikyas'a vesvese vererek şöyle dedi: Kardeşinin diyetini kabul ediyorsun. Böylece yerilmeyi hak ediyorsun. Bu adamı öldür. Böylece bir kişiye karşılık bir kişiyi öldürmüş ayrıca bu diyeti kar etmiş olursun. Fehr kabilesinden olan adama bir gaflet anında kaya atarak ağır bir şekilde yaraldı ve bir deveye binerek diğer develerle birlikte, kafir olarak Mekke'ye döndü. Allah (c.c.) da onun hakkında bu ayeti indirdi: (onun cezası orada sürekli kalacağı Cehennem'dir.) Yani: Küfrü ve dinen dönmesi nedeniyle işte bu Resulullah'ın Mekke'nin fethi Sünen'de kendisine eman vermediği, Kabe'nin örtüsüne tutunduğu bir halde öldürülen kimsedir.

(Allah ona gazap etmiştir ve lanet etmiştir) Yani; rahmetinden kovmuştur. (ve ona büyük bir azap hazırlamıştır).

Bu ayetin hükmü hususunda ihtilaf edilmiştir:

İbni Abbas'tan (r.a.) mümini kasten öldürenin tevbesinin hiçbir şekilde kabul olmadığı rivayet edilmiştir. Ona:

"Allah (c.c.) Furkan suresinde: "Allah'ın haram kıldığı canı, -hakkıyla hariç- öldürmezler... Bunu her kim yaparsa günahlar işlemiş olur ve

kıyamet gününe ona azap kat kat verilir ve alçaltılmış bir halde orada sürekli kalır. Ancak tevbe edenler buyurmuyor mu?” dediler. O da şöyle cevap verdi:

“Bu cahiliyye dönemi için idi.” Çünkü adam öldürmüş ve zina etmiş bir takım müşrikler Peygamber’e (s.a.v.) gelerek:

“Vaad ettiğin şeyler güzel. Ancak, yaptıklarımızın bir keffaretinin olduğunu bize haber versen”, dediler. Bunun üzerine: “Onlar ki Allah’la (c.c.) birlikte başka bir ilah çağırırmazlar..... Ancak tevbe eden, iman eden..... başka” ayetleri indi.¹ Bu onlar içindir.

(1) Bunu Buhari tefsirde, “Ey nefislerine zulmetmiş kullarım...” ayeti babında: 8/549, Müslim İmanda, İslam’ın kendinden öncesini yıkaması babında (no: 122) 1/113 rivayet etti.

Nisa suresindeki (bu ayet) ise; İslam’ı ve hükümlerini bilip sonra öldüren hakkındadır. İşte bunun cezası Cehennem’dir.

Zeyb b. Sabit der ki: Furkan suresindeki: “Onlar ki Allah’la birlikte başka bir ilah çağırırmazlar...” ayetleri inince ondaki yumuş aklı ve öncekini neshetti. Zeyd b. Sabit’in ağır ve sert diye ifade ettiği işte bu ayettir.

İbni Abbas (r.a.) der ki: Furkan’daki Mekki bir ayettir. Bu ise Medeni bir ayettir ve bunu hiçbir şey neshetmemiştir.

Çoğunluğa göre -ki bu ehli sünnetin de görüşüdür- bir müslümanı kasten öldürenin tevbesi kabul edilir. Çünkü Allah (c.c.): “Şüphesiz ben tevbe eden, inanan ve salih amel işleyen için çok bağışlayıcıyım” Taha 20/82, yine: “Şüphesiz Allah, O’na eş koşulmasını bağışlamaz. Onun dışındakileri isteği kimse için bağışlar” buyurmuştur. İbni Abbas’tan (r.a.) rivayet edilen ise, öldürmekten sakındırmak için bir mübalağa ve katılık uslubudur. Bunun benzeri ibni Uyeyne’den rivayet edilen şu sözüdür. Öldürmezse ona: Yaptığın takdirde senin için tevbe yok, denilir. Öldürdükten sonra tevbe eder gelirse; sana tevbe hakkı var, denilir. Bunun benzeri aynı zamanda ibni Abbas’tan (r.a.) rivayet edilmiştir.

Bu ayette, büyük günahları işleyenlerin Cehennem’de ebedi kalacakları görüşünde olanları destekleyici bir anlam yoktur. Çünkü bu ayet, kafir bir katil -ki Mikyas b. Subabe’dir- hakkında inmiştir. Denildi ki: Bu ayet, bir mümini, onu iman sebebiyle öldürmenin helal olduğuna inanarak öldürene bir tehdit mesabesindedir: Her kim iman ehlini imanları nedeniyle öldürülmesini helal görürse o kafirde ve Cehennem’de ebedi kalıcıdır. Denildi ki: “Onun cezası böyledir. Ancak isterse azap eder,

isterse keremiyle onu affeder. Çünkü o, istediğini bağışlayacağına söz vermiştir” şeklindedir.

Anlatılır ki; Amr b. Ubeyd, Ebu Amr b. el Ala’ya gelerek:

“Allah vadinden döner mi?” diye sordu. O:

“Hayır” dedi. Amr:

“Allah, ‘her kim bir mümini, kasten öldürürse onun cezası içinde ebedi kalacağı Cehennem’dir’ buyurmuyor mu?” deyince, Ebu Amr dedi ki:

“Arapçayı iyi bilememekten bu sonuca vardın ey Ebu Osman! Çünkü araplar tehditten dönmeyi döneklilik kabul ederek onu yermezler, sadece verilen vaatten dönmeyi döneklilik nitelendirirler. Nitekim şairin biri şöyle demiştir:

Şüphesiz ben tehdit ettiğimde veya söz verdiğimde

Tehdidimden dönerim sözümü ise yerine getiririm.1

(1) Bu beyit Amir bin et-Tufey’le aittir.

Şirkin dışında hiçbir günahın Cehennem’de ebedi kalmaya sebep olmasının delili Peygamberden (s.a.v.) rivayet edilen: “Her kim Allah’a hiçbir şeyi eş koşmaz bir hal üzere ölürse Cennet’e girer” hadisi şerifidir.2

(2) Bunu Müslim İmanda, Allah’a hiçbir şeyi eş koşmadan ölen Cennet’e girer babında (no: 93) 1/94 Cabir’den rivayet etmiştir. Buhari’de Cenazeler kitabında: (3/110) Abdullah b. Mesud’dan şöyle rivayet etmiştir: “Resulullah (s.a.v.): “Her kim Allah’a hiçbir şeyi eş koşar halde ölürse Cehennem’e girer” buyurdu. Ben ise: “Her kim Allah’a hiçbir şeyi eş koşmadan ölürse Cennet’e girer”, derim. Bunu Müellif ayrıca Şerhu’s Sünne’de: 1/967 zikretmiştir.

Bize Abdulvahid b. Ahmed el-Melihi, O’na Ahmed b. Abdullah en-Nuaymi, O’na M. bin Yusuf, O’na M. bin İsmail, O’na Ebu’l-Yeman, O’na es-Samit (ra) -ki kendisi bedir savaşına katılmış ve akabe beyatında bulunmuş bir sahabidir- şöyle anlattı: “Resulullah (s.a.v.) etrafında bir grup sahabe olduğu halde şöyle buyurdu: “Bana Allah hiçbir şeyi ortak koşmayacağınıza, hırsızlık yapmayacağınıza, zina etmeyeceğinize, ecdatlarınızı öldürmeyeceğinize, rastgele iftirada bulunmayacağınıza, iyilik hususunda (bana) isyan etmeyeceğinize bana beyat edin. Sizden her kim bunları yerine getirirse onun mükafaatı Allah’adır. Her kim de bunlardan birini işler de dünyada cezalandırılırsa bu ceza onun günahı için bir kefarettir. Her kim de bunlardan birini işledikten sonra Allah onu örterse, onun durumu da Allah’a (c.c.) kalmıştır; ister onu affeder, isterse cezalandırır”, bizde ona bu konularda beyat ettik.”1

(1) Bunu Buhari İman'da, İmanın alameti ensarı sevmektir babında: (1/64) ve diğer yerlerde; Müslim Haddlerde, haddler hadda uygulanan kimselerin günahları için bir keffarettir babında (no: 1709) 3/1333; Müellif Şerhu's-Sünne'de: (1/60, 61) rivayet etti.

94

(Ey İman edenler! Allah yolunda harbe çıktığınızda meseleleri tam olarak anlamaya çalışınız acele etmeyiniz).

Kelbi Ebi Salih'ten, O da ibni Abbas'tan (r.a.) şöyle nakletmiştir: “Bu ayet Merre b. Avf oğullarından Mirdas b. Nüheyk isimli bir kimse hakkında inmiştir. Fedek ahalisinden olan bu kişi müslüman olmuş kavminden ondan başka hiç kimse iman etmemişti. Peygamber'in (s.a.v.) onlara gönderilmiş seriyyesini (küçük askeri birlik) haber alınca - ki bu seriyyenin başında Galib b. Fadale el-Leysi bulunuyordu- diğerleri kaçtılar, ancak Merdes orada kaldı. Çünkü o müslümanların dini üzereydi. Ancak atlıları görünce onların Peygamber'in ashabından olmamalarından korktu ve koyun sürüsünü dağın eteklerindeki çalılıklara gizleyerek kendisi dağın başına kaçtı. Atlıların oraya ulaştıklarında tekbir getirdiklerini işitti. Böylece onların sahabeler olduklarını öğrenmiş oldu ve kendisi de tekbir getirek ve “Lailahe İllallah Muhammedün Resulullah”, diyerek indi ve selam verdi. Üsame b. Zeyd onu kuşatarak öldürdü ve sürüsünü önlerine kattı ve birlikte Resulullah'ın (s.a.v.) yanına döndüler. Bunu Resulullah'a (s.a.v.) anlattılar. Ona haber daha önce ulaşmıştı. Buna çok üzülen Resulullah (s.a.v.):

“Yanıdakilere (hayvanlar) sahip olma arzusuyla mı onu öldürdünüz?” dedi. Sonra bu ayeti Üsame'ye okudu. Üsame:

“Ya Resulullah! benim için istiğfar et”, dedi. O (s.a.v.):

“Lailahe illallaha (bunu diyene) bu nasıl yapılır?” dedi ve bunu üç defa tekrarladı durdu. Üsame der ki: “Resulullah bu sözü o kadar tekrarladı ki, o gün yeni müslüman olmuş olmayı temenni ettim. Bunu üç defa tekrarladıktan sonra, benim için istiğfar etti ve bana: “Bir köle azad et” buyudu.1

(1) İbni Hacer bunu Salebi'ye (Kelbi'nin Ebu Salih'ten, O'nun da ibni Abbas'tan rivayetiyle) nisbet etmiştir. Bkz: el-Kafî eş-Şaf s. 48. Taberi de Tefsirinde: (9/78, 79)Esbat'tan O da Süddi'den gelen rivayetle basit bir değişiklikle rivayet etmiştir. Ayrıca bkz: ed-Dürrü'l-Mensur: 2/632, 633; Fethu'l-Bari: 8/258.

Ebu Zabyan Üsame'nin şöyle söylediğini rivayet eder: Dedim ki:

“Ey Allah’ın Resul’ü!Bunu sadece silah korkusundan söyledi.” O (s.a.v.):

“Kalbini yarsaydın da onun korkudan söyleyip söylemediğini öğrenseydin ya”, buyurdu.²

(2) Bunu Buhari, Diyetlerde, her kim de bir nefsi diriltirse babında: 12/191 ve diğer yerlerde; Müslim İmanda, Kafir birini: “Lailahe illallah” dedikten sonra öldürmenin haram kılınışı babında (no: 96) 1/96; Müellif de Şerhu’s-Sünne’de: (10/241, 242) rivayet etti.

İkrime ibni Abbas’ın (ra) şöyle söylediğini rivayet eder: “Süleym oğullarından biri Peygamber’in (s.a.v.) ashabından bir grup insanın yanından geçti. Yanında koyun sürüsünün bulunduğu bir kimse onlara selam verdi. Onlar da: Sadece bizden korunmak için selam verdi”, dediler ve kalkarak onu öldürdüler. Daha sonra koyun sürüsünü alarak Resulullah’ın (s.a.v.) yanına geldiler. Bunun üzerine bu ayet indi.³

(3) Bunu Tirmizi Nisa suresi tefsirinde: 8/286 (Bu Hasen bir hadistir, dedi); Ebu Davud harflerde (6/4); Hakim Müstedrek’te: 2/235 (Ve onun sahih olduğunu belirtti. Zehebi’de onun görüşüne muvafakat etti.); İbni Cerir Taberi Tefsir’de: 9/76; ibni Ebi Asım diyetlerde s. 36; Ahmed b. Hanbel Müsned’de: 1/229 rivayet etti. ayrıca bkz: Buhari (Fethu’l-Bari ile birlikteki baskısı) 8/258; ini Kesir: 1/539.

(Ey iman edenler Allah yolunda yürüdüğünde) yani; Allah yolunda yolculuk yaptığınızda. Yani; cihad ettiğinizde (meseleleri tam olarak anlamaya çalışınız) Hamza ve Kesei burada iki yerde ve Hucurat suresinde bu fiili: “Fetesebbetü..” şeklinde okumuşlardır. Bu durumda “selam vermek” “teslimiyetini ifade etmek” demektir ki, bu da: Lailahe illallah Muhammedun Resulullah” sözüdür. Yani; Size, müslüman olduğunu bildirmek için kelime-i şehadet getirse. Diğerleri ise bunu “es-Selam” olarak okumuşlardır. Bu da müslümanların selamlaşmalarıdır. Nitekim Mirdas onlara selam vermişti. Denildi ki: “Selem” ile “Selam” aynıdır. (Dünya hayatının menfaatini gözeterek) yani; zenginlik ve ganimete ulaşmayı arzulayarak. “Dünya hayatının arazı” onun faydaları ve geçici mallarıdır. (sen mümin değilsin demeyin. Allah katında çok kazançlar) yani; ganimetler (vardır) Denildi ki:Yani; mümini öldürmekten sakınan çok sevap vardır. (Siz de önceden öyle idiniz de) Said b. Cübeyr der ki: Siz de daha önce hicret öncesi kavminizde lailahe illallah ile emniyette oluyordunuz şimdi Allah size hicreti lutfetmişken onu söyleyene korku saçmayın. (artık) bir mümini öldürmemeye (gayret gösterin, işin güzelce belli olmasına bakın).

(Şüphesiz Allah yapmakta olduklarınızdan haberdardır) Derim ki: İslam savaşçıları bir belde veya köyde İslam'ın şiarını gördüklerinde onlara dokunmamaları gerekir. Çünkü Resulullah bir kavimle savaşa çıktığında; beldelerinde bir ezan işitirse onlara dokunmaz, işitmezse onlara baskın yapardı.

Bize Abdulvahhab b. M. el-Hatib, O'na Abdulaziz b. Hılal, O'na Ebu'l-Abbas el-Esamm, O'na Rebi, O'na Şafii, O'na Süfyan, O'na Abdumelik b. Nevfel, bin Müsahik, O'na ibni İsam, O'na da babası şöyle haber verdi. Resulullah (s.a.v.) bir seriyye gönderdiğinde şöyle tenbih ederdi: "Bir mescid gördüğünüzde veya bir müezzin işitiğinizde hiçbir kimseyi öldürmeyin.1

(1) Bunu Ebu Davud Cihadda, müşriklerin duası babında: 3/432; Tirmizi Siyer'de, Bize M. bin Yahya anlattı babında: (5/155) rivayet etti ve Hasen, garip bir hadistir, dedi. Bunu Münziri Nesei'ye nisbet etti; Şafii (Tertib el-Müsned: 2/116) rivayet etti. Taberani'de Mucem el-Kebir'de detaylı şekilde rivayaet etti.. Bkz. el-İsabe, ibni Hacer: 4/500, 501. Bunu ayrıca Said b. Mansur Sünen'de: 2/149, 150. Müellif Şerhu's-Sünne'de: (11/60) rivayet etti.

95

(Müminlerden özür sahibi olmaksızın oturanlarla...) Bize Abdulvahid b. Ahmed el-Melihi, O'na Ahmed b. Abdullah en-Nuaymi, O'na M. bin Yusuf, O'na M. b. İsmail, O'na Abdulaziz b. Abdullah, O'na İbrahim b. Abdullah, O'na İbrahim b. Sad ez-Zühri, O'na sailh b. Keysan, O'na ibni Şihab, O'na Sehl b. Sad es-Saidi (ra) şöyle anlattı: Mervan b. Hatem'i mescidde otururken gördüm. Yanına gittim ve oturdum. Bize, Zeyd b. Sabit'in şöyle anlattığını haber vermedi: Resulullah (s.a.v.) ona: "Müminlerden oturanlarla Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenler bir olmaz" ayetini yazdırıyordu. O esnada ama olan ibni ümmi Mektum çıkageldi. Ve: "Ya Resullullah! Cihada gücüm yetseydi. Cihad ederdim", dedi. Allah (cc) bu ayeti Resulullah'ın dizi dizimin üzerinde iken indiriyordu. bir ara öyle ağırlaştı ki dizimin kopacağını sandım. Sonra ibni ümmi Mektum bu sıkıntıdan kurtarıldı ve ayet: "Müminlerden özür sahibi olmaksızın oturanlar" şeklinde indi.2

(2) Bunu Buhari Tefsirde, Nisa suresinde.

Bu ayet cihad ve ona teşvik hakkındadır. Allah şöyle buyuruyor: (Müminlerden özür sahibi olmaksızın) Cihaddan (oturanlarla) Medine'liler, ibni Amir ve Kesei, "olmaksızın" anlamını verdiğimiz "gayr" kelimesini mansup olarak "ra"nın fethasıyla

okumuşlardır. Yani; “özür sahibi olanlar müstesna”. Diğerleri ise, bunu merfu olarak “gayru” şeklinde okumuşlardır. Buna göre bu “el-kaidune; oturanlar”ın sıfatıdır. Buna göre cümle; “özür sahibi olmayan oturanlarla..” şeklindedir. Ayetten kastedilen anlam; beden veya görme açısından eksiklik, zayıflık ve müzmin bir hastalığa sahip olmayanlardır. İşte bunlarla (Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenler bir olmaz) özür sahibi olup çıkamayanlar da bir olmaz. Bunlar da cihad edenler gibidir. Çünkü onları cihaddan özürleri alıkoymuştur.

Bize Ahmed b. Abdullah es-Salihi, O’na Ebu Bekir Ahmed b. el-Hasen el-Hayri, O’na Hacib b. Ahmed et-Tusi, O’na Enes (ra) şöyle buyurdu: “Resulullah (s.a.v.) Tebuk savaşından dönerken Medine’ye yaklaştığında şöyle buyurdu:

“Şu anda Medine’de öyleleri var ki, her yolu yürüyüşünüzde ve her vadiyi geçişinizde, onlar sizinle birlikte idiler.”

“Ya Resulullah!Medine’de oldukları halde mi?” diye soruldu. O(s.a.v.): “Evet, onlar Medine’de oldukları halde. Onları özür alkoymuştur” buyurdu.1

(1) Bunu Buhari Cihadda, özrü cihaddan alıkoyan babında: 6/47 ve savaşlarda: 8/126; Müslim emirlikte, cihaddan hastalığın veya başka bir özrün alıkoyduğu kimsenin sevabı babında (no: 1911) 3/1518; Müellif Şerhu’s-Sünne’de: (10/376) rivayet etti.

El-Kasım ibni Abbas’ın (ra) şöyle söylediğini rivayet etmiştir:“Ayette zikredilen oturanlarla cihad edenlerden; Bedire çıkmayıp Medine’de kalanlarla, Bedire çıkanlar kastedilmiştir.

(Allah mallarıyla ve canlarıyla cihad edenleri oturanlar üzerine derece itibariyle) yani; fazilet yönünden (üstün kılmıştır.)Buradaki “oturanlar”dan maksat özürlü olup da oturanlardır. Allah bizzat cihad edenleri onlardan üstün kılmıştır. Çünkü bunlar hem niyet etmiş hem de bizzat katılmışlar, diğerleri ise sadece niyet etmişler, ancak bizzat katılmayıp (cihad meşakkatini yaşamamışlardır.)Böylece diğerlerinden bir derece aşağı konuma düşmüşlerdir. (Allah herbirine) cihad edene ve özürlü olup ondan geri kalana (en güzeli) yani; imanları nedeniyle Cennet’i Mukatil der ki:“Yani Mücahid’e ve özürlü olması nedeniyle cihada katılmayana (vaad etmiştir. Ve Allah mücahidleri oturanlar üzerine) yani; özürsüz olarak geri kalanlara (büyük bir mükafat ile üstün kılmıştır.)

(-Bunlar- ondan dereceler, mağfiret ve rahmettir. Allah çok bağışlayıcı çok esirgeyicidir.)İbni Muheyreya bu ayet hakkında der ki: Bunlar

yetmiş derecedir. Her iki derecenin arası, yarış için beslenmiş iyi bir atın yetmiş sonbahar süresince aldığı yol uzunluğu kadardır.

Denildi ki: Dereceler; İslam, hicret ve mücahidlerin ulaştığı şehadetidir. Bize Ebu'l-Hasen Ali b. Yusuf el-Cüveyni, O'na Ebu M. M. bin Ali bin M. bin Şerik eş-Şafii, O'na Abdulah b. Müslim Ebu Bekir el-Cürebzi, O'na Yunus b. Abdu'l-Ala, O'na ibni Vehb, O'na Ebu Hani' el-Havlani, O'na Ebu Abdurrahman el-Cebeli, O'na Ebu Said el-Hudri (ra) şöyle anlattı: Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:Ey "Ebu Said!Her kim Rabb olarak Allah'a, din olarak İslam'a, Peygamber olarak İslam'a razı olursa, onun için Cennet vacip olur." Ebu Said der ki:Ebu Said (yani kendisi) bunu garipseyerek şöyle dedi:

"Ey Allah Resul'ü! sözünü tekrarlar mısın? Peygamber'de tekrarladı ve ekledi:

"Başka (bir amel de) var ki, Allah onlarla kulunu Cennet'te, her iki derecenin gökle yer arası gibi olduğu derecelerden yüz derece yükseltir."Ebu Said:

"O nedir? Ey Resulullah?" dedi. O (s.a.v.):

"Allah yolunda cihaddır. Allah yolunda cihaddır", buyurdu.1

(1) Bunu Buhari cihadda, insanların en faziletlisi mücahid mümindir babında: 6/6; Müslim emirlikte, Allah'ın onun yolunda Cihad edenlere Cennet'te hazırladıkları babında (no: 1884) 3/1501; Müellif'de Şerhu's-Sünne'de: (10/347) rivayet etti.

Bize İmam Ebu Ali el-Hüseyin bin M. el-Kadi, O'na Ebu'l-Kasım İbrahim bin M. bin Ali b. eş-Şah, O'na babası, O'na Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed b. Salih el-Mutarriz, O'na M. bin Yahya, O'na Şurayh b. en-Numan, O'na Fuleyh, O'na Hilal b. Ali, O'na Ata b. Yesar, O'na da Ebu Hureyre (ra) şöyle anlattı:Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:"Her kim Allah'a (cc) ve Resul'üne inanır, namaz kılar, ramazan orucunu tutarsa, Allah yolunda cihad etse de doğduğu beldede oturup kalsa da, onu Cennet'e sokması Allah için bir haktır (görev)." Dediler ki:

"İnsanlara bunu anlatmayalım mı?" Buyurdu ki:

"Cennet'te, Allah'ın, yolunda cihad edenler için hazırladığı yüz derece vardır ki, bunlardan her birinin arası gök ile yerin arası gibidir. Allah'tan (cc) istediğinizde Firdevs'i isteyin. Çünkü o, Cennet'in en orta ve en yüksek kısmıdır. Üstünde Rahman'ın arşı vardır ve Cennet'in nehirleri oradan kaynar.2

(2) Bunu Buhari Cihad'da, Allah yolunda cihad edenlerin dereceleri babında: 6/11 ve Tevhidde; Müellif Şerhu's-Sünne'de: (10/346) rivayet

etti.

Bil ki, cihad genel olarak farzdır. Ancak farzı ayn ve farzı kifaye olmak üzere ikiye ayrılır.

Farzı ayn olan cihad; kafirlerin müminlerden bir kavmin beldesine girmesi durumunda, bu beldeden mazereti bulunmayan her erkek mükellefe hür veya köle, -zengin veya fakir olsun- kendilerini ve komşularını müdafaa etmek için düşmana karşı çıkıp savaşması farzdır.

Bu, o müslümanlardan uzakta olanlar hakkında ise farzı kifayedir. Onlarla savaşa çıkanlar yetersiz kalırsa, uzaktakilere de onlara yardım etmeleri farzdır. Ancak onlar yeterli olursa daha uzaktakilere farz olmaz, ancak oradakilerden isteyen katılabilir. Bu kısma köleler ve fakirler girmez. Kafirlerin o beldeye yerleşmeleri de bu kabildendir. Bu durumda imamın, kendisi veya birlikleriyle sürekli savaşması ve cihadın yok olmaması ve körelmemesi için hiçbir seneyi savaşız geçirmemesi gerekir. Cihada gücü yeten kimse için, cihada kifayet eden kimseler bulunsa da cihaddan el etek çekip oturmaması tercih edilir. Ancak bu farz değildir. Çünkü Allah (cc): “Allah her birine en güzeli vaad etmiştir” buyurarak, mücahide ve katılmayana sevabını vaad etmiştir. Bu durumda cihad herkese farz olsaydı, cihada katılmayan sevabı değil cezayı hak ederdi.

97

(Muhakkak o kimseler ki; melekler nefislerine zulmeder oldukları halde onların canlarını alırken “neredeydiniz?” dediler..) Bu ayet, İslam’ı kabul edip hicret etmeyenler hakkında inmiştir. Onlar, Kays b. el-Fakihe b. el-Muğire, Kays b. el-Velid b. el-Muğir vb. lerdir. Bunlar, müşrikler Bedir savaşına çıktıklarında onlarla birlikte çıktılar ve onlarla birlikte öldürüldüler. İşte Allah (cc) şöyle buyuruyor: (Muhakkak o kimseler ki, melekler) Bundan ölüm meleği ve yardımcıları kastedilmiştir. Veya sadece ölüm meleği kastedilmiştir. Nitekim Allah (cc):“De ki: size vekil bırakılan ölüm meleği canınızı alır..”(Secde: 32/11) buyurmuştur. Araplar bazen tekili çoğul lafzıyla ifade ederler. (nefislerine zulmeder oldukları halde canlarını alırken) yani şirk sebebiyle nefislerine zulmeder oldukları halde. “zalimi; zulmeder oldukları halde” kelimesi hal olmak üzere mensuptur. Yani; “zulümleri halinde”. Denildi ki:Yani şirk ve küfür beldeinde kalmaları nedeniyle zulümleri halinde. Çünkü Allah (cc) Peygamberin (s.a.v.) hicretinden sonra bir kimsenin İslam’ın, hicret koşuluyla kabul etmekteydi. Sonra, Mekke’nin fethinden sonra bu neshedildi ve Peygamber (s.a.v.): “Fetihten sonra hicret yoktur”

buyurdu.¹ Bunlarda Bedir savaşında öldürüldüler. Melekler yüzleri ve sırtlarına vurarak onlara:

“Nerede idiniz?” dediler. İşte bu Allah’ın şu sözü de ifade edilmektedir. (“Nerede idiniz?” dediler) yani: Neyde idiniz? Veya: “Hangi gruptaydınız?” Müslümanların mı müşriklerin mi? Bu azarlama ve ayıplama amacıyla sorulan soru türündendir. Onlar da müşriklerle mücadeleden aciz olmaları mazeretini ileri sürdüler ve (onlar da: Biz yeryüzünde) yani: Mekke’de (mustazaflardandık) Yani, acizlerdendik. Yani: Mekke’den şirk ehli insanların arasından çıkıp Medine’ye gitmekten acizlerdendik (dediler. Onlar da) Yani: Melekler (dediler ki: “Allah’ın yeryüzüsü geniş değilmi idi ki oraya hicret ediverseydiniz) Yani Medine’ye. Mekke’den şirk ehli insanların arasından çıkarak oraya hicret ediverseydiniz. Allah (c.c.) onları yalanladı ve bize yalancı olduklarını bildirerek şöyle buyurdu: (işte onlar, onların barınakları) yerleşecekleri yer (Cehennem’dir O ne kötü varılacak yerdir) Yani: Cehennem’e varmak (sonucu Cehennem olmak) ne kötü bir şeydir.

(1) Bunu Buhari, Cihad seferberliğin vacip oluşu babında: 6/37 ve Hacc’da; Müslim, Emirlikte Mekke’nin fethinden sonra beyatlaşmak babında (no: 1353) 3/1487 ve Haccda; Müellif Şerhu’s-Sünne’de: (10/370) İbni Abbas’tan rivayet etti.

98

Sonra onlardan mazeret sahiplerini istisna ederek şöyle buyurdu: (Ancak erkeklerden, kadınlardan ve çocuklardan zaf ve acizlik içerisinde bırakılıp da, hiçbir çareye gücü yetmeyenler) Oradan çıkmak için hiçbir çareye, güce ve maddi imkana sahip olmayan buna güç yetiremeyenler (ve hiçbir yol bulamayanlar müstesna.) Yani, hiçbir çıkış yolu bilmeyenler. Mücahid der ki: Yani: Medine’nin yolunu bilemeyenler.

99

(İşte onlar, Umulur ki Allah onları affeder.) Kusurlarına bakmaz “Asa; Umulur ki” Allah hakkında ihtimali değil kesinliği ifade eder. Çünkü bu kelime ümitlendirmeyi ifade eder. Allah da (cc) bir kuluna bir konuda ümit veirse, mutlaka onu kuluna ulaştırır. (Allah çok affedici, çok bağışlayıcıdır) İbni Abbas (r.a.) der ki: Allah Resul’ü (s.a.v.) namazda bu mustazaflara dua ederdi.

Bize Abdulvahid b. Ahmed el-Melihi O’na Ahmed b. Abdullah en-Nuaymi, O’na M. bin Yusuf, O’na M. bin İsmail, O’na Muaz b. Fadale, O’na Hişam, O’na Yahya (İbni Ebi Kesir) O’na Ebu Seleme, O’na da Ebu Hureyre (r.a.) şöyle anlattı: “Peygamber (s.a.v.) yatsı namazının son

rekatında “Semiallahu limen hamideh, rabbena lekel hamd” dedikten sonra ayakta şöyle derdi: “Allah’ım! Ayyaş b. Ebu Rebia’yı kurtar, Allah’ım! Seleme b. Hişam’ı kurtar, Allah’ım! Mümin mustazafları kurtar, Allah’ım Mudar’ın sıkıntısını şiddetlendir. Allah’ım! onların yıllarını Yusuf’un yılları gibi (kurak) yap.1

(1) Bunu Buhari, Tefsir’de Ali İmran suresinde, Sana bu işten hiçbir şey yoktur babında: 8/226. Müslim mescidler ve namazgahlar kitabında, müslümanların başına bir felaket geldiğinde bütün namazlarda kunut etmenin müstehaplığı babında (no: 675) 1/446,447. Müellif de Şerhu’s Sünne’de: (3/121) rivayet etti. Onun lafzı şöyledir: “Resulullah birine beddua veya dua etmek istediğinde rukudan sonra ayakta durur ve genellikle: “Semiallahu limen hamideh....” derdi.

100

(Her kim Allah yolunda hicret ederse, yeryüzüne gidilecek birçok yer ve genişlik bulur.) Ali b. Ebi Talha ibni Abbas’ın (r.a.) şöyle söylediğini rivayet eder: “Mürağimen: Gidilecek yer” yani; gidilecek, ayrılacak yer. Mücahid der ki: Hoş ve rahat olmayan yerden uzak kalınabilecek yer. Ebu Ubeyd der ki: Arapçada “rağamtü kavmi ve hacet tühüm” denilir. Yani kavmimi bıraktım ve terkettim, denilir. “Murağam” ise: Yolculuk edilen ve gidilen yer, demektir.

101

Rivayet edilir ki, bu ayet indiğinde, leys oğullarından Cünda b. Damra isimli hasta ve yaşlı bir adam bunu işitti ve: Vallahi bu geceyi Mekke’de geçirmeyeceğim, beni çıkarın, dedi. Bunun üzerine onu Mekke’den, yatak üzerinde taşıyarak çıkardılar. “Ten’im” denen yere vardıklarında, neredeyse ölme durumuna geldi. Sağ elini sol eline vurarak: “Allah’ım bu senin için, bu Resul’ün için. Sana, Resul’ünün sana beyat ettiği şekilde beyat ediyorum”, dedi ve öldü. O’nun haberi Peygamber’in (s.a.v.) ashabına ulaştığında: “Medine’ye ulaşıydı sevabı daha bol ve tam olurdu”, dediler. Müşrikler de onun hakkında alay edek: İsteğine ulaşamadı dediler. Bu olay üzerine Allah (c.c.) Allah (c.c.) şu ayeti indirdi: (Her kim evinden Allah’a ve Resul’üne hicret edici olarak çıkar, sonra da ona) hicret edeceği yere ulaşmadan önce (ölüm yetişirse, muhakkak onun mükafaatı Allah’a düşmüştür) Yani, kendi lütfuyla kendisine vacip kılmak suretiyle vacip olmuştur. (Allah çok bağışlayıcı, çok esirgeyicidir.)

Şayet (Yeryüzünde dolaştığınız zaman) Yani: Yolculuk yaptığınız zaman (şayet kafirlerin size) namazda (bela olmasından) yani: Saldırıp

öldürmesinden. Bunun benzeri Yunus: 10/83'deki şu ifadedir: "Fırvun'dan ve onu avanesinden, onlara bela olmasından korkarak" yani, öldürmesinden (korkarsanız namazı kısaltmanızda) yani dört rekatları ikiye ki bunlar öğle, ikindi ve yatsı namazlarıdır. (üzerinize hiçbir vebal yoktur.) Yani: Hiçbir günah ve sakınca yoktur.

Şüphesiz kafirler sizin için apaçık bir düşmandır) Düşmanlıkları apaçıktır.

Bil ki; namaz yolculuk esnasında kısaltma (kasr) icma-ı ümmet ile caizdir. Ancak alimler, bununla birlikte tam kılmanın caiz olup olmadığı hususunda farklı farklı görüşlere sahiptirler. Çoğunluğu kısaltmanın vacip olduğu görüşündedirler. Bu; Ömer Ali, İbn Abbas (r.a.) (Allah hepsinden razı olsun), Hasan-ı Basri, Ömer b. Abdülaziz, Katade, Malik ve Rey ehlinin görüşüdür. Dayandıkları delil Aişe'den (r.a.) nakledilen şu sözüdür: Namaz ilk farz kılındığında ikişer rekat idi. Sonra yolculuk namazı aynı hal üzere bırakıldı. Mukim'in (seferi olmayan) namazı ise (üçer veya dörder) tamamlanı.1

(1) Bunu Buhari kısaltmada, beldeinden çıktığında kısaltır babında: 2/569. Müslim, Yolcularda, yolcu namazı ve kısa kılınması babında (no: 685) 1/478 rivayet etti.

Bazısı da tam kılmanın caiz olduğu görüşündedirler. Bu, Osman ve Sad b. Ebi Vakkas'tan (Allah onlardan razı olsun) rivayet edilmiş olup aynı zamanda Şafii'nin (r.a.) görüşüdür. Bunlara göre isterse kısaltır isterse tam kılar. Ancak kısaltmak daha faziletlidir.

2(Bize İmam Abdulvahhab bin M. el-Hatib, O'na Abdulaziz, bin el-Hilal, O'na Ebu'l Abbas el-Esamm, O'na Rebi, O'na Şafii O'na İbrahim b. Muhammed, O'na Talha b. Amr, O'na Ata b. Ebu Rebah müminlerin annesi Aişe (r.a.) ın O'na şöyle söylediğini anlattı: Resulullah hepsini de yaptı; namazı kısalttı. Onu tam da kıldı.3

(3) Bunu Şafii: 1/182 (Tertib el-Müsned): Darekutni: 2/189. Talha yoluyla rivayet etmiş ve Talha zayıftır demiştir. Ayrıca başka yolla rivayet etmiş ve bu sahih isnadadır. Demiştir. Bunu ayrıca Müellif Şerhu's Sünne'de: (4/166) rivayet etmiştir.

Kuran'ın zahiri ifadesi de buna delalet etmektedir. Çünkü O: "Üzerinize bir vebal yoktur" ifadesi kullanır. Bu da vaciplerde değil ruhsatlarda (izin verilen şeyler) kullanılır. Yine Kuran'ı zahiri, kısaltmanın sadece korku durumunda caiz olduğunu ifade etmektedir. Ancak durum böyle değildir. Çünkü bu ayet, aynı zamanda Resulullah'ın seferleri çoğunluğuna işaret

etmektedir. Nitekim çoğunluğu düşman korkusunda beri değildi. Yoksa, bu ifade onun bir koşul olduğu anlamını ifade etmez.

İlim ehlini çoğuna göre seferde emniyet halinde, dahi namazı kısaltmak caizdir. Bunun delili şu hadistir: Bize Abdulvahhab bin M. el-Hatib, O'na Abdulaziz b. Ahmed el-Hilal. O'na Ebu'l Abbas El-Esam, O'na Rebi, O'na Şafii, O'na Müslim b. Halid ve Abdülmecid b. Abdulaziz b. Ebi Revvad, O'na ibni Cüreyc, O'na Abdurrahman b. Abdullah b. Ebi Ammar, O'na Abdullah b. Babah, O'na Ya'la b. Ümeyye şöyle anlattı: “Ömer b. Hattab’a (r.a.):

“Allah (c.c.); “size kafirlerin bela olmasından korkarsınız” buyurdu. Şimdi ise insanlar bu korkudan emniyetteler”, dedim. Ömer (r.a.) şöyle cevap verdi:

“Senin garipsediğin şeyi bende garipsedim ve Resulullah’a (s.a.v.) sordum. O da (s.a.v.): “Bu, Allah’ın size lutfettiği bir sadakadır. O halde onu sadakasını kabul edin.”¹

(1) Bunu Müslim yolcu namazında, yolcuların namazı babında (no: 686) 1/478. Müellif Şerhu’s-Sünne’de: 4/168 rivayet etti.

Bize Abdulvahid b. Muhammed el-Hatib, O'na Abdulaziz b. Ahmed el-Hilal, O'na Ebu'l Abbas el-Esamm, O'na Rebi, O'na Şafii, O'na Abdulvahhab, O'na Eyyub es-Sahtiyani, O'na M. bin Sirin, O'na ibni Abbas (r.a.) şöyle söyledi: “Resulullah (s.a.v.) Mekke ile Medine arasında emniyette Allah’dan başka hiç kimseden korkusu olmadan yolculuk etti ve namazları iki rekat kıldı.”²

(2) Bunu Tirmizi, Namazda yoculukta kısaltma hakkındaki hadisler babında: 3/109 (ve sahih bir hadistir, dedi). Nesei yolculukla namazın kısaltmasında: 3/117. Şafii: 1/180. Ahmed: 1/215. Müellif Şerhu’s Sünne’de: (4/170) rivayet etti. İbni Hacer de: Nesei bunun sahih olduğunu belirtti der.

Bazıları da yolcunun kıldığı iki rekatın kısaltma olmadığı, kısaltmanın korku esnasında bir rekat kılınması olduğu görüşündedirler. Bu Cabir’den (r.a.) rivayet edilmiştir. Aynı zamanda; Ata, Tavus, Hasan-ı Basri ve Mücahid’in görüşüdür. Bunlar, ayette zikredilen korku şartın geçerli olduğu görüşündedirler. Çoğu ilim ehline göre ise tek rekata indirmek, korku veya emniyet halinde hiçbir şekilde caiz değildir.

İlim ehli kısaltmayı caiz kılan mesafe hakkında ihtilaf etmiştir. Bir kısım alimler uzun veya kısa bütün yolculuklarda kısaltmanın caiz olduğunu söylemişlerdir. Bu Enes’ten (r.a.) rivayet edilmiştir. Amr b. Dinar fakihlerin çoğunluğu kısa yolculukta kısaltmayı caiz görmezler.

Ancak kısaltmayı caiz kılan mesafe hususunda ihtilaf edilmiştir. Evzai: “Bir günlük yoldur”, der. İbni Ömer ve İbni Abbas (Allah onlardan razı olsun) dört bürüdlük yolculukta -ki bu onaltı fersah eder- (yaklaşık 26 km) namazı kısaltırlar. Ramazanda oruçlarını bozarlardı. Bu Malik, Ahmed ve İshak’ın görüşüdür. Hasan-ı Basri ve Zühri’nin görüşü de buna yakındır. Onlar, iki günlük yoldur, derler. Bu aynı zamanda Şafi’nin (r.a.) görüşüdür. O, normal bir yürüyüşle iki gecede alınan mesafedir, demiştir. Başka bir yerde de: 46 haşimi mili mesafesidir (74 km) demiştir. Süfyan-ı Sevri ve Rey ehline göre ise üç günlük yol mesafesidir.

Denildi ki: “Kafirlerin size bela olmasından korkarsanız” ifade daha sonraki ayetteki korku namazıyla bitişik olup, daha öncesinden ayrıdır. Ebu Eyyub el-Ensari’nin şöyle söylediği rivayet edilir: Bu ayetten önce sadece, “namazı kısaltmanızda hiçbir vebal yoktur” a kadar olan kısmı indi. Bir yıl sonra Peygamber korku namazından sorduklarında da: “Kafirlerin size bela olmasından korkarsanız.1 Şüphesiz kafirler sizin için apaçık bir düşmandır” “Onların arasında bulunup da kendilerine namaz kıldırmanın vakit...” kısmı indi.2 Bunun benzeri Kuran’da yoktur. Bir cümle tam olarak iner, bir süre sonra başka bir cümle iner ve ilk cümleye eklenir. Görünüşte ona bitişik gibi olsa da hakikatle ayrıdır. Bunun benzeri şu ayetlerdir: “İşte şimdi hakikat ortaya çıktı. Ben onun nefsinden murad almak istedim: Şüphesiz o, gerçekten de doğru söyleyenlerdendir. “Bu Aziz’in hanımının sözüdür”. Bu, gıyabında kendisine kesinlikle hainlik etmediğimi... bilmesi içindir” ise Yusuf’un (a.s.) sözüdür. Görünüşte ikincisi birincisinin devamı gibidir.

(1) Not: Verdiğimiz mealde bu cümle yukarıdaki cümleden daha önce bulunmakta ise de, Kuran’da daha sonradır. Bu farklılık herkesçe bilinen arapçayla türkçe arasındaki cümle yapısı farkından kaynaklanmıştır. (Mütercim)

(2) Bunu Taberi: (9/126) rivayet etti. İbni Kesir tefsirinde bunu Taberi’ye nisbet ettikten sonra şöyle dedi: Bu cümle yapısı itibariyle garip bir usluba sahiptir. Ancak Ebu Ayyaş ez-Zurki (Zeyd b. es-Samit)’nin rivayeti, bunun bir kısmını destekleyici bir şahit mesabesinde.

(Sen içlerinde bulunup da onlara namaz kıldırmanın vakit) Kelbi Ebi Salih yoluyla İbni Abbas’tan1 ve Cabir’den2 (Allah onlardan razı olsun) şöyle rivayet etmiştir: Müşrikler Resulullah’ın (s.a.v.) ve sahabelerinin topluca öğle namazına kalktıklarını görünce, onlara saldırmadıklarına pişman oldular. Bazıları diğerlerine: Onları şimdilik bırakın. Çünkü bundan

sonra, babalarından ve oğullarından çok sevdikleri bir namazları (yani ikindi) var. O namaza kalktıklarında onlara hücum edip öldürün. Bunu üzerine Cebrail (a.s.) inerek: “Ey Muhammed!bu korku namazıdır. Allah (cc):“Sen içlerinde bulunup da onlara namaz kıldırдыңın vakit...” buyuruyor, dedi ve ona korku namazını öğretti.

Korku namazı özetle şöyledir:Düşman karargahlarında kible yönünün dışında bulunuyorlarsa; imam o topluluğu iki gruba ayırır. Bir grup düşmana karşı tarafta durarak diğerlerine bekçilik ederler. İmam diğer grupla namaza başlar. Onlarla bir rekât kıldıktan sonra ayağa kalkar ve onların namazını bitirmelerini bekler. Onlar giderler. Sonra, bekçilik yapan grup gelir. İmam onlarla ikinci rekâtı kılar ve onların kendi namazlarını tamamlamaları için oturur bir halde bekler. Sonra onlarla birlikte selam verir. Bu; Sehl b. Ebi Hasme'nin (ra), Peygamber'in (s.a.v.) Zatür-Rika da böyle kıldığına dair rivayetidir. Malik, Şafii, Ahmed ve İshak da bu görüştedir.

Bize Ebu'l-Hasen es-Serahsi, O'na Zahir b. Ahmed, O'na Ebu İshak el-Haşimi, O'na Ebu Musab, O'na Malik, O'na Yezid b. Ruman, O'na Salih b. Havat Zatü'r-Rika'da Peygamber'le (s.a.v.) birlikte korku namazı kılanlardan şöyle aktardı:“Bir grup onunla birlikte namaza durdu, diğerleri ise düşmana karşı saf tuttular. Onlarla birlikte namaz kıldı. Sonra ayakta kalarak düşmana karşı saf tuttular. Diğer grup geldi. Peygamber (s.a.v.) onlarla birlikte kalan bir rekâtı kıldı ve oturup halde bekledi.3 Onlar kendi namazlarını tamamladıktan sonra, onlarla birlikte selam verdi. Malik der ki:“Bu korku namazı hakkında işittiklerim arasında en güzelidir.”4

(3) Bunu Buhari, Savaşlarda, Zatu'r-Rika' savaşı babında: 7/422; Müslim yolcu namazında, korku namazı babında (no: 841) 1/575 rivayet etti. Ayrıca bkz:Şerhu's-Sünne: 4/280.

(4) Bkz: el-Muvatta: 1/185. Malik bu hadisi Muvatta'da korku namazında: (1/183) rivayet etti.

Bize Abdulvahid el-Melihi, O'na Ahmed b. abdullah en-Nuaymi, O'na M. bin Yusuf, O'na M. bin İsmail, O'na müsedded, O'na Yahya, O'na Şu'be, O'na Abdurrahman b. el-Kasım, O'na babası, O'na Salih b. Havat, O'na Sehl bin Ebi Hasme (ra) Resulullah'tan (s.a.v.) buna rivayet etti.1

(1) Bir önceki hadis. Bu hadis Şerhu's-Sünne'de: 4/279'dadır.

Bazılarına göre de imam ikinci rekata kalktığında ilk grup namaz esnasında düşman karşısına gider ve ikinci grup gelir. İmam bunlarla

ikinci rekata kıldıktan sonra selam verir. Ancak bunlar selam vermezler ve düşmanın karşısına giderler. İlk grup gelerek namazını tamamlar. Düşmanın karşısına gittikten sonra ikinci grup da gelerek namazını tamamlar. Bu, Abdullah b. Ömer'in (ra), Resulullah'ın böyle kıldığına dair ettiği rivayete göredir. Bu da rey ehlinin görüşüdür.

Bize Ebu Osman Said b. İsmail ed-Dabbi, O'na Ebu M. Abdulcebbar bin M. el-Cerahi, O'na Ebu'l-Abbās M. bin Ahmed el-Mahbubi, O'na Ebu İsa et-Tirmizi, O'na M. bin Abdulmelik b. Ebi's-Şevārib, O'na Yezid bin Zūray, O'na Muammer, O'na Zühri, O'na Salim, O'na da babası şöyle anlattı: "Peygamber (s.a.v.) korku namazını iki gruptan biriyle bir rekat kıldı. Bu esnada ikinci grup düşman karşısında bulunuyordu. Sonra birinci grup ikinci grubun yerine gitti ve ikinci grup namaza geldi. Peygamber (s.a.v.) onlarla da diğer rekata kıldı ve selam verdi. Bunlar da kalktılar ve ikinci rekatlarını kıldılar."2

(2) Bunu Buhari; Savaşlarda, Zātūr-Rika savaşında: 7/422. Müslim yolcu namazında, korku namazı babında: (no: 839) 1/574; Müellif Şerhu's-Sünne'de: (4/276) rivayet etti.

Her iki rivayetde sahihtir. Bazıları bunun mübah ihtilaf türünden olduğunu söylemişlerdir. Şafii (ra) Sehl b. Hasme'nin rivayetini almasının nedeni, onun Kuran'ın Zahirî ifadesine daha uygun olması, namaz için daha ihtiyatlı olması ve düşmana karşı bekçilikte daha avantajlı olmasındandır. Çünkü Allah: "Secde ettiklerinde sizin ardınızda olsunlar" buyurdu. Yani; namaz kıldıklarında. Sonra: "Namaz kılmayan ikinci grup gelsin" buyurdu. Bu, birinci grubun namazı kıldıkları anlamını ifade eder. Daha sonra; "ve sizinle birlikte namaz kılmasınlar" buyurdu. Bu da bunların namazın tümünü kılmalarını gerektirir. Bu ifadelerden her grubun namazı tamamladıktan sonra imamdan ayrıldıkları anlamı çıkar. Onun görüşündeki; "namazda ihtiyat" namaz içinde hareket gidiş ve gelişin fazla olmaması yönünden, "savaşta ihtiyat" ise, onların namazda olmamasının savaşa daha hazırlıklı ve ihtiyaç duyduklarında kaçmaya daha elverişli olması yönündendir.

İmam her bir grupla ikişer rekat olmak üzere dört rekat kılsa bu da caizdir. Bize imam Ebu Ali el-Hüseyin bin M. el-Kadi, O'na Ebu Nuaym Abdulmelik b. el-Hüseyin el-İsfirayini, O'na Ebu Avane Yakub b. İshak el-Hafız, O'na es-Saneani, O'na Affan b. Müslim, O'na Ebban el-Attar, O'na Yahya b. Ebi Kesir, Ona Ebu Seleme, O'na da Cabir b. Abdullah (ra) şöyle anlattı: Resulullah (s.a.v.) ile ağaç gördük ve onu Resulullah'a

(s.a.v.) bıraktık. Kılıcı ağacın dalında asılı bir halde iken bir müşrik geldi ve o kılıcı aldı ve kınından sıyrarak Peygamber'e (s.a.v.):

“Benden korkuyor musun?” dedi. O (s.a.v.):

“Hayır”, diye cevap verdi. Müşrik:

“Seni benden kim engelleyebilir?” dedi. Peygamber (s.a.v.):

“Beni senden Allah korur”, dedi. Sahabeler o adamı tehdit ettiler. Adam da kılıcı kınına koyarak yerine astı. O sırada ezan okundu. Cabir der ki: Bir grupta iki rekat kıldı. Sonra onlar geriye çekildiler. Sonra başka bir grupla da iki rekat kıldı. Cabir der ki: “Resulullah dört, insanlarsa iki rekat kılmış oldular.”¹

(1) Bunu Buhari savaşlarda Zatur-Rika savaşı babında: 7/326; Müslim yolculuk namazında, korku namazı babında (no: 843) 1/576; Müellif Şerhu's-Sünne'de: (4/287, 288) rivayet etti.

Bize Abdulvahhab b. el-Hatib, O'na Abdulaziz b. Ahmed el-Hılal, O'na Ebu'l-Abbas el-Esamm, O'na Rebi, O'na Şafii, O'na ibni Uleyye (veya başkası), O'na Yunus, O'na Hasan-ı Basri, O'na Cabir (ra) şöyle anlattı: “Peygamber (s.a.v.) bir defa öğle namazını insanlarla, düşmandan korku durumunda hurma ağaçları arasında kıldı. Bir grupla iki rekat kıldı ve eslam verdi. Sonra diğer grup geldi ve onlarla da iki rekat kılıp selam verdi.”²

(2) Bunu Şafii Müsned'de: 1/176, 177; Nesei korku namazında: (3/178). Darekutni Namaz'da, korku namazı babında: (2/61) rivayet etti. Bunda Hasan-ı Basri'nin “filandan” ifadesi vardır.

Ancak Huzeyfe'den (ra), Peygamber'in (s.a.v.) korku namazını, bir grupla bir rekat diğer grupla bir rekat şeklinde kıldığı ve onların bunun dışında birşey kılmadıkları rivayet edilmiştir.³ Bunu ayrıca Zeyd bin Sabit rivayet etmiş ve: Onlar birer rekat kılmış, Resulullah (s.a.v.) ise iki rekat kılmış oldu demiştir.¹

(3) Bunu Ebu Davud Korku namazında, imam her bir grupla birer rekat kılar ve onlar başka birşey kılmazlar babında: 2/70. Nesei korku namazı kitabının başında: 3/168. Tahavi: (1/183); Taberi; (no: 10331) 9/135. Hakim: 1/335 (Hakim bunun sahih olduğunu belirtti. Zehebi de bu görüşüne muvafakat etti); Ahmed Müsned'de: (5/385, 399) rivayet etti. Suyuti bunu ibni Ebi Şeybe Abd b. Humeyd ve ibni Hibban'a nisbet etti. Bkz:ed-Dürrül-Mensur: 2/661. Şerhu's-Sünne: (4/284).

(1) Bunu Ebu Davud; Korku namazında, herbir grupla birer rekat kılar diyen babında: 2/71. Nesei korku namazında: (3/168) rivayet etti. Ayrıca bkz: Şerhu's-Sünne: 4/285.

Bazıları bu rivayetleri “korkunun şiddetli olması durumu” ile tevil ettiler ve: Bu durumda farz olan bir rekattır, dediler.

Çoğu ilim ehli ise korkunun, rekatların sayısını düşüremeyeceği görüşündedirler.

Düşman kible istikametinde ise ve müslümanlara saldıracak olsalar onları görebileceklerse imam namazı hepsiyle birlikte kılar ve secdede bir kısmı bekçi olarak ayakta bekler. Şu rivayet bunu açıklamakadır: Bize imam Ebu Ali el-Hüseyin bin M. el-Kadi, O’na Ebu Nuaym el-İsferayini, O’na Ebu Avane el-Hafız, O’na Ammar, O’na Yezid b. Harun, O’na Abdulmelik b. Ebi Süleyman, O’na Ata, O’na Cabir (ra) şöyle anlattı: “Resulullah (s.a.v.) korku namazı için kalktı. Biz de arkasında iki saf olduk. Düşman bizimle kible arasındaydı. Resulullah (s.a.v.) tekbir getirdi. Biz de hep birlikte tekbir getirdik. Sonra ruku etti. Biz de hep birlikte ruku etti. Sonra başını rukudan kaldırdı. Biz de hep birlikte kalktık. Sonra o ve önceden arkada olup da sonra öne geçen saf secdeye gitti. Son saf ise düşmanla savaşa hazır bir şekilde ayakta bekledi. Resulullah (s.a.v.) secdelerini bitirip kalktıktan ve ilk saf da kalktıktan sonra son saf secdeye gitti. (Sonra kalktılar sonra)2 arka saf öne, ön saf ise arkaya geçti. Sonra Peygamber (s.a.v.) ruku etti. Biz de hep birlikte ruku ettik. Sonra başını rukudan kaldırdı. Biz de hep birlikte kalktık. Sonra o ve önceden arkada olup da sonra öne geçen saf secdeye gitti. Son saf ise düşmanla savaşa hazır bir şekilde ayakta kaldı. Resulullah (s.a.v.) ve ilk saf secdelerini bitirince arka saf secdelerini etti. Sonra Resulullah (s.a.v.) selam verdi. Biz de hep birlikte selam verdik. Cabir (ra) der ki: “İşte şu bekçilerinizin yöneticilerinize yaptıkları3 gibi.”

(2) Parantez içi 1. yazma nüshada şu şekilde geçmektedir: “Sonra kalktı ve tamamladı”.

(3) Bunu Müslim; Yolcu namazında, korku namazı babında (no: 840) 1/574. Müellif Şerhu’s-Sünne’de: (4/291) rivayet etti.

Bil ki; korku namazı çoğu ilim ehline göre Peygamber’den (s.a.v.) sonra da caizdir. Bazılarından bunun caiz olmadığı rivayet edilmiş olsa da, bunun hiçbir gerekçesi yoktur.

İmam Ahmed b. Hanbel (ra) der ki: Korku namazı bablarında rivayet edilen her hadisle amel etmek caizdir. Bunun altı veya yedi şekli rivayet edilmiştir.

Mücahid,4 bu ayetin nüzul sebebi hakkında ibni Ayyaş ez-Zurki’nin şöyle söylediğini rivayet etmiştir: Resulullah’la (s.a.v.) birlikte Asefan’da idik. Kafirlerin başında Halid b. Velid bulunuyordu. Öğle namazını

kıldık. Müşrikler: “Onlar namazda iken saldırırsak çok iyi bir kazanç elde edeceğiz”, dediler. Bunun üzerine öğle ile ikindi arasında bu ayet indi.

(4) Bunu Ebu Davud; Korku namazında: 2/64; Nesei korku namazında: 3/177. Müellif Şerhu’s-Sünne’de: (4/290) rivayet etti.

(Sen içlerinde bulunup da) yani; onlarla birlikte (savaşa) katılıp da (onlara namaz kıldırдыңın vakit) (Onlardan bir grup seninle birlikte kalksın) yani; dursun. Bu Bakara: 2/20’deki şu ifade gibidir:“O ı ışık onları -münafıkları- aydınlatınca kalkarlar” yani; dururlar. (ve silahlarını alsınlar) silahlarını alanların kim olduğu hususunda ihtilaf edilmiştir. Bazılarına göre bunlar, Resulullah (s.a.v.) ile birlikte namaza duranlardır. Onlar, silahlarını tuttukları halde namaz kılarlar. Bu durumda, silah alması o kişiyi meşgul etmemesi, yanındakini rahatsız etmemesi gerekir. (Şayet bu silah tüfek ve büyük kalkan gibi o kişiyi meşgul edecek veya mızrak gibi yanındakine zarar verecek türden ise)1 almaz.

(1) Parantez içi kısım 1. yazma nüshada yoktur.

Denildi ki:Silahlarını alması emredilenler namazda olmayıp düşmana karşı hazır bulunan gruptur. (Onlar secde ettiklerinde) yani; namaz kıldıklarında (sizin arkanızda bulunsunlar) yani; düşmana karşı duranlar arkada kendi yerlerinde bulunsunlar. (Namaz kılmayan diğer grup) yani; düşmana karşı duran grup (gelsin ve seninle namaz kılsınlar, tedbirlerini ve silahlarını alsınlar) Denildi ki: Bunlar namazda olan kimselerdir. Denildi ki:Bunlar düşmana karşı hazır bekleme durumuna geçmiş kimselerdir. (O küfür edenler arzu eder ki) yani; kafirler temenni ederler ki (keşke siz silahlarınızdan ve eşyalarınızdan gafil olsanız da) yani; sizi bunlardan gafil bulsalar da (üzerinize bir baskın ile baskında bulunuversinler) yani; Size yönelerek bir hücumla hücum ediversinler.

(Şayet size yağmurdan bir eziyet olursa veya hasta bulunursanız silahlarınızı koymanızda size bir vebal yoktur.) Yağmur ve hastalık durumunda silahı bırakmaya izin verilmiştir. Çünkü bu iki durumda da silahı taşımak kişiye ağır gelir. (-Fakat- ihtiyat tedbirinizi alın) yani sizi gafil avlamamaları için düşmanı iyi gözetleyin. “Hazır” onunla düşmandan korunulan şeye denilir. “Vebal” şeklinde tercüme ettiğimiz “cünah” kelimesi günah anlamına gelir. “Cenahtü” cümlesi itidalden saptım” anlamındadır.

Kelbi Ebi Salih’ten, O da ibni Abbas’tan (ra) şöyle aktarır: Bu ayet Resulullah (s.a.v.) hakkında inmiştir. Kendisi Beni Anmar kabilesine karşı savaşmak üzere sahabeyle Medine’den çıkmıştı. Bir yerde

konakladılar. Düşmandan hiçbirini göremiyorlardı. İnsanlar silahlarını bıraktılar. Peygamber de (s.a.v.) silahını bıraktı ve ihtiyacı için oradan uzaklaştı. Vadiyi aştı. O esnada serpinti şeklinde yağan yağmur, Resulullah'ın sahabeye ulaşmasını engelledi. Resulullah'da (s.a.v.) bir ağacın gölgesine oturdu. O'nu Gavres b. el-Haris el-Muharibi gördü ve: O'nu öldürmesem Allah (c.c.) canımı alsın, dedi ve silahıyla birlikte dağdan indi. Resulullah (s.a.v.) onu ancak, elinden kınından çıkardığı kılıçla başında durduğunda farkettiler Gavres:

“Ey Muhammed! Şimdi seni benden kim koruyabilir?” diye seslendi. Resulullah (s.a.v.):

“Allah”, dedi. Sonra:“Allah'ım beni Gavres b. el-Haris'ten istediğin şekilde koru”, diye dua etti. Adam sonra kılıçla Resulullah'ın (s.a.v.) üzerine yürüdü. Ancak iki omuzu arasındaki ağrıdan yüzü yoyun yere düştü ve kılıcıda elinden düştü. Resulullah (s.a.v.) kalktı ve kılıcı alarak:

“Ey Gavres! şimdi seni kim kurtaracak benden?” dedi.

“Hiç kimse” diye cevap verince, Resulullah (s.a.v.):

“Allah'dan (c.c.) başka ilah olmadığına, Muhammed'in onun kulu ve elçisi olduğuna şehadet eder misin, taki sana kılıcını vereyim” dedi. O da:

“Hayır, ancak seninle hiçbir zaman savaşmayacağıma ve sana karşı hiçbir düşmana yardımcı olmayacağıma söz verebilirim”, dedi. Resulullah'da (s.a.v.) ona kılıcını verdi. Gavres:“Vallahi sen benden daha hayırlısın” dedi. Peygamber (s.a.v.):

“Evet, ben buna senden daha layığım” dedi. Gavres arkadaşlarının yanına döndüğünde ona:

“Yazıklar olsun sana. Seni ondan ne engelledi?” dediler. O da:

“O'nu öldürmek için kılıçla üzerine yürüdüm. Ancak, vallahi bilmiyorum, beni iki omuzumdan kim sıktıysa yüzüm üzeri yere düştüm”, dedi ve durumu anlattı. İbni Abbas (ra) der ki: Vadideki yağmur sakinleşti ve Resulullah (s.a.v.) sahabesinin yanına dönerek başından geçeni anlattı ve onlara: “Şayet size yağmurdan bir eziyet olursa...” ayetini okudu.¹

(1) Bunu ibni Kesir muhtasar bir şekilde Tefsirinde: (1/549, 550) rivayet etti ve: “Bunu Ahmed b. Hanbel Cabir'den rivayet etti ve şöyle dedi: Bu vecihte teferrüd etmiştir” dedi. Ayrıca bkz:el-Bidaye ven-Nihaye: 4/84.

(Ve ihtiyat tedbirinizi alın.) yani; düşmanınızdan, ona karşı Said b. Cübeyr ibni Abbas'tan (ra) bu ayet hakkında; Abdurrahman bin Avf yaralı idi, dediğini rivayet etmiştir.

(Şüphesiz Allah kafirler için) onda hor ve hakir olacakları (hor ve hakir kılıcı bir azap hazırladı.)

100

(Namazı) yani; korku namazını (eda ettiğinizde) yani; onu bitirdiğinizde (ayakta) yani; siz sıhhatli iken (oturarak) yani; hasta halinizde (ve yanlarınız üzerindeyken) müzmin ağır bir hastalığa yakalanmış iseniz veya çok rahatsız iseniz. (Allah'ı anın) yani; O'nun için namaz kılın. Denildi ki: Yani her halinizde Allah'ı tesbih, O'na hamd, Tehlil (lailahe illallah... demek) ve onu övmek suretiyle, onu anın ve zikredin.

Bize Amr b. Abdulaziz el-Kaşani, O'na Ebu'l-Kasım b. Cafer el-Haşimi, O'na Ebu Ali M. bin Ahmed el-Lülü, O'na Ebu Davud es-Sicistani, O'na M. bin el-Ala, O'na ibni Ebi Zaide, O'na babası, O'na Halid b. Seleme, O'na Zühri, O'na Urve O'na da Aişe (ra) şöyle söyledi:“Resulullah (s.a.v.) her anında Allah'ı (cc) anardı.”¹

(1) Bunu Buhari; Ezanda, müezzin ağzını buraya oraya çevirir mi? babında, Talik şeklinde: (2/114); Hayızda, hayızlı tavaf dışında tüm hac ibadetlerini kaza eder babında: (1/407) ibni Abbas'tan (ra); Müslim hayızda, Allah'ı cünüplük ve diğer hallerde zikretme babında: (no: 373) 1/282 rivayet etti.

(Rahatlığa kavuştuğunuzda) yani; sükunet ve emniyete ulaştığınızda (artık namazı kılın) yani; O'nu dörde tamamlayın ve bütün rükunlarıyla mükemmel olarak kılın. (Çünkü namaz, müminlerin üzerine vakitleri belirlenmiş bir farz olmuştur.)Denildi ki:Mukim halde dört rekat, yolculuk halinde iki rekat olarak belirlenmiş ve farz kılınmış bir vaciptir, görevdir. Mücahid der ki:Yani; Allah'ın müminlere vakitlerini belirlediği, “vakitleri belli bir farz”dır.

Namazın vakitleri şu hadislerle açıklanmıştır:Bize Ahmed b. Abdullah es-Salihi, O'na Ebu Bekir Ahmed b. el-Hasen el-Hayri, O'na Hacib b. Ahmed et-Tusi, O'na Ebu Bekir Abdullah b. Haşim, O'na Veki, O'na Süfyan, O'na Abdurrahman b. el-Haris, O'na Ayyaş b. Ebi Rebia ez-Zürki, O'na Hukeym b. Hukeym b. Abbad b. Huneyf, O'na Nafi b. Cübeyr b. Matam, O'na ibni Abbas (ra) şöyle anlattı:Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:“Cebrail bana evde iki defa imamlık yaptı akşamı benimle oruçlunun iftar ettiği vakit kıldı. Yatsıyı benimle şafağın kaybolduğu vakit kıldı. Sabahı benimle oruçluya yeme-içmenin yasak olduğu vakitte kıldı. Ertesi günü öğleyi benimle, her şeyin gölgesinin kendi uzunluğunda olduğu vakitte kıldı. İkinci namazını benimle her şeyin gölgesinin o şeyin uzunluğunun iki katı olduğu vakitte kıldı. Akşamı

benimle oruçlunun orucunu açtığı vakit kıldı. Yatsıyı benimle gecenin ilk üçte biri vaktinde kıldı. Sabahı benimle kıldı hemen ardından tan ağırdı. Sonra bana dönerek:“Ey Muhammed:Bu senden önceki peygamberlerin vaktidir. Vakıt her iki vaktin arası vakittir”, dedi.2

(2) Bunu Ebu Davud Namazda, vakitler babında: 1/231, 232. Tirmizi Namazda, namaz vakitleri hakkındaki hadisler babında: 1/464, 467 (“Hasen, sahih bir hadistir” dedi.) Hakim: 1/196 (ve sahih olduğunu belirtti.); Ahmed: (1/33) rivayet etti. Suyuti ayrıca Abdurrezzak, ibni Ebi Şeybe ve ibni Huzeyme’ye nisbet etti. Bkz: ed-Dürrül-Mensur: 2/668; Müellif, Şerhus-Sünne: (2/182, 183).

Bize Ahmed b. abdullah es-Salihi, O’na Ebu Bekir b. el-Hasen el-Hayri, O’na Veki, O’na Hacib b. Ahmed, O’na Abdullah b. Hişam, O’na Veki, O’na Bedr b. Osman, O’na Ebu Bekir b. Ebi Musa el-Eşari, O’na babası Ebu Musa el-Eşari (ra) şöyle anlattı:“Resulullah’a (s.a.v.) birisi gelerek namazın vakitlerini sordu. Ancak o hiçbir cevap vermedi. Bilale ezan okumasını emretti. O da ezan okudu. Sabah fecrin doğduğu vakit namaz için kamet getirmesini emretti. Kamet’ten sonra namaz kıldı. Sonra emretti Bilal öğle için kamet getirdi. Öyleki insan: Güneş ya tepeye çıktı veya neredeyse çıkmadı, derdi. Ancak tabii ki kendisi diğerlerinden daha iyi biliyordu. Sonra ikindi namazı için kameti emretti. Güneş iyice yükselmişti, beyaz ve net bir haldeydi. Sonra akşam namazı için kameti emretti ki güneş batmış birhaldeydi. Sonra yatsı için kameti emretti. Artık şafak düşmüştü. Ebu Musa devamla şöyle der:Ertesi günü sabah namazını öyle bir vakitte kıldı ki insan: Güneş doğdu mu doğmadı mı? der. Öğle namazını dünkü ikindi namazının vaktine yakın bir vakitte kıldı. İkindi namazını kişinin: “Artık güneş kırmızılaştı” dediği bir vakitte kıldı. Akşamı kırmızı şafak kaybolmadan önce kıldı. Yatsıyı da gecenin ilk üçte biri vaktinde kıldı. Sonra:

“Vakitten soran nerede?” dedi. Adam:

“Benim ey Allah Resul’ü (s.a.v.)” dedi. Resulullah (s.a.v.):

“İşte bu iki vakit arası (namaz) vaktidir” buyurdu.1

(1) Bunu Müslim mescidler ve namazgahlarda, beş namazın vakitleri babında: (no: 614) 1/429. Müellif Şerhu’s-Sünne’de: (2/184) rivayet etti.

104

(O topluluğu aramakta gevşek olmayın...) Bu ayetin iniş sebebi şudur:Ebu Süfyan ve arkadaşları Uhud günü geri döndüklerinde, Resulullah (s.a.v.) bazı sahabeleri ardlarından göndermiş, onlarsa yaraların acısından şikayetçi olmuşlardı. Bunun üzerine Allah (cc) bu

ayeti indirdi:2 (O topluluğu) yani; Ebu Süfyan ve arkadaşlarını) (aramakta gevşek olmayın) yani; zaaf ve acziyete düşmeyin. (Eğer siz elem duyuyorsanız) yaralarınızdan dolayı acı duyuyorsanız (onlar da) yani; kafirlerde (sizin elem duyduğunuz gibi elem duyuyorlar) acı çekiyorlar (halbuki onların ümit etmediğini siz Allah'tan ümit edersiniz) yani; bununla birlikte siz ahirette sevap ve mükafaat, dünyada zafer umuyorsunuz. Onlar ise bunları ümit edemiyorlar. Bazı müfessirler, ümitten maksat korkudur. Çünkü her ümit sahibi umduğuna ulaşamamaktan korkar, demişlerdir. Bu durumda ayetin anlamı:Allah'tan korkuyorsunuz, yani; onların korkmadığı şekilde siz Allah'tan korkuyorsunuz, şeklindedir. Ancak Ferrader ki: "Reca;ümit" korku anlamına, ancak olumsuz terkihi halinde gelir. Örneğin Allah (cc): "İman edenlere söyle; Allah'ın günlerini ummayanları bağışlasınlar" (Casiye: 45/14) yani; Allah'ın (cc) günlerinden korkmayanları; "Size ne oluyor, Allah için büyüklüğünü ummuyorsunuz" (Nuh: 71/13) Yani; Allah için onun büyüklüğünden korkmuyorsunuz, buyurur. Ancak olumlu bir cümle olan "Ravevtüke:Senden umdum" cümlesinden "korktum" anlamı, yine "İftüke; senden korktum" cümlesinden "umdum" anlamı kastedilmez. (Allah çok bilendir, çok hikmetlidir.)

(2)Bkz: El-Bahr el-Muhit: 2/342; Siret-i ibni Hişam: (er-Ravd et-Enfle birlikteki baskısı) 2/144. Ayrıca Begavi tefsirinden Ali İmran suresi tefsiri esnasında bu konuya değinilen sayfalar.

105

(Şüphesiz biz sana kitabı hak olarak indirdik ki...) Kelbi Ebu Salih'ten, O da ibni Abbas'tan (ra) şöyle nakleder:Bu ayet ensardan ve Zafer b. el-Haris oğulları kabilesinden Tame b. Übeyrik isimli bir adam hakkında inmiştir. Katade b. en-Numan isimli bir komşusunun zırhını çalmış ve onu içinde un bulunan bir dağarcığın içine koyarak evine götürdü. Sonra onu alıp Zeyd bin es-Semin isminde yahudi bir adama götürdü. Zırhı çalınanlar zırhını Tame'den istediğinde, onu almadığına ve onun hakkında hiçbir bilgiye sahip olmadığına yemin etti. Zırh sahipleri; vallahi unun izini evine varana kadar izledik, dedilerse de yemin edince onu bırakıverdiler ve unun izinin devamını izleyerek yahudiye ulaştılar ve ondan unu aldılar. Yahudi:"Onu bana Tame verdi" dedi. Tame'nin kabilesi Zafer oğulları Resulullah'ın (s.a.v.) yanına gelerek, adamlarını savunmasını istediler ve:Sen bunu yapmazsan arkadaşımız rezil olacak", dediler. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) yahudiye cezalandırmaya niyetlendi . İbni Abbas'tan (ra) edilen başka bir rivayete göre Tame

çaldığı zırhı içinde kepeğin bulunduğu bir torbaya koydu. Torbayı kasten yırttı. Dolayısıyla bu un kepek yol boyunca saçıldı. Bununla Zeyd b. es-Semin'in evine kadar gelip torbayı oraya bıraktı ve zırhı evine götürdü. Zırh sahibi sabahladığında kepeğin izini takip etti ve Zeyd'in evine kadar ulaştı. O'nu alarak Resulullah'a (s.a.v.) götürdü. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.) onun elini kesmeye niyetlendi. Mukatil ise der ki:Zeyd es-Semin, Tame'ye bir zırhı emanet bıraktı. Ancak daha sonra Tame bunu inkar etti. Allah da (cc) bu ayeti indirdi.1

(1) Bkz:Taberi: 9/183. Bunu Tirmizi detaylı bir biçimde Nisa suresi tefsirinde: (8/395-399) M. bin Seleme'den, O ibni İshak'tan, O Asım b. Ömer b. Katade, O babasından, O da kendi babası Katade b. en-Numan'dan gelen rivayet zinciriyle rivayet etti. Tirmizi der ki:Bu gariptir. Çünkü ibni İshak'tan rivayet edenlerden hepsi bunu mürsel olarak rivayet ederken sadece M. bin Seleme el-Harrani bunu müsned olarak rivayet etmiştir.

Bunu Hakim Müsterek'te: 54/385-388 rivayet etti ve: Bu Müslim'in şartlarına uygun derecede sahih olup Buhari ve Müslim kitaplarına almamışlardır, dedi. Tuhfetü'l-Ahvezi sahibi Bunu aynı zamanda ibni Münzir ve Ebu's-Şeyh el-Esbehani'ye nisbet etmiştir.

(Şüphesiz biz sana kitabı hak olarak) Emirle, nehiyle, meseleleri tam ve net bir biçimde ortaya koymakla (indirdik ki insanlar arasında Allah'ın sana gösterdiği) sana öğrettiği ve vahyettiği (biçimde hükmedesin. Hainlerin) (Tame'nin)2 (savunucusu) onlara yardım edici, onları müdafa edici (olma).

(2) Bu 1. yazma nüshada yoktur.

106

(Ve Allah'dan mağfiret dile) yani; yahudiye cezalandırmaya niyetlenmeden dolayı. Mukatil der ki:Tame'yi savunduğundan dolayı Allah'tan mağfiret dile.(Şüphesiz Allah çok bağışlayıcı çok esirgeyicidir.)

107

(Nefislerine hainlik edenlerden yana) Nefislerine, hiyanetlik ve hırsızlık yapmak suretiyle zulmedenlerden yana (mücadele etme) onları savunma. Şüphesiz Allah daima hainlik yapıp günah işleyen insanlı sevmez.) yani; zırh konusunda hainlik. Yahudiye iftira etme konusunda günah işleyeni. Denildi ki:Bu Resulullah'a (s.a.v.) hitap olup, maksad, başkasıdır. Şu ayette olduğu gibi:“Şayet sen, sana indirdiğimizden şüphede isen”. Peygamberlerin, peygamberlik geldikten sonraki istiğfarları (mağfiret

dilemeleri) şu üç şekildedir: Ya peygamberlikten önceki günahları için istiğfarı, ya ümmetinin ve yakınlarının günahları için, istiğfarı ya da şeriatın dikkat edilmesini yaklaşılmamasını tavsiye ettiği bir mübahı istiğfar ederek terketmesidir. Bu durumda istiğfar, şeriatın hükmünü işitip itaat etmek demektir.

108

(İnsanlardan gizlenirler de) yani; onlardan utanır, onlara gözükmemeye çalışırlarda. Bundan zafer oğulları kastedilmektedir. (Allah'tan gizlenmezler) yani; ondan utanmaz, ondan gizlenmeye çalışmazlar. (Halbuki onlar onun razı olmayacağı sözü geceleyin düzdüklerinde). Yani; konuştuklarında, kendi aralarında kurgusunu yaptıklarında. Tebyit: Bir şeyi geceleyin planlamak demektir. (O onlarla birlikteydi.) Tame'nin kabilesi aralarında şöyle demişlerdi: Meseleyi Peygambere (s.a.v.) götürelim. Çünkü O, müslüman olması nedeniyle Tame'nin sözüne de yeminine de kulak verir. Kafir olması nedeniyle yahudiye kulak vermez. Allah da (cc) onlardan ve yaptıklarından hoşnut olmadı. (Allah yapmakta oldukları herşeyi kuşatıcıdır.)

Allah (cc) daha sonra Tame'nin kabilesine hitaben şöyle buyuruyor: (İşte siz onlar ki) yani; ey o kimseler ki (-haydi diyelim- dünya hayatı hususunda onlardan yana) yani; Tame'den Übeyy bin Kab'ın kıraatında "onlardan" kelimesi "anhu; ondan" şeklinde tekildir. (mücadelede bulundunuz) müdafaa ettiniz. "Cidal; mücadele" kelimesi şiddetle savunmak anlamına gelir. "Cedl" kökünden gelmektedir. "Cedl" ise bir şeyi şiddetle uzaklaştırmak demektir. Sanki mücadele eden kişi karşısındakini tartışma yoluyla görüşünden döndürmek ve uzaklaştırmak ister. Denildi ki: "Cidal; yer" anlamına gelen "Cedale"den türetilmiştir. Sanki her iki tarafda karşısındakini zayıf düşürüp yere sermeyi arzular ve hedefler. (Peki kıyamet gününde) Allah onu azapla yakalayiverdiğinde (onlardan) yani Tame'den (yana kim Allah'la mücadelede bulunacak. Veya onlara kim vekil olacak?) yani; kefil olacak. Yani; kıyamet günü kim onları koruyacak ve işleriyle ilgilenecek.

110

Allah (cc) daha sonra yeni bir cümleyle şöyle buyurur: (Kim bir kötülük) yani; hırsızlık (yapar ve nefesine zulmeder de) yani; suçsuza iftirada bulunur. Denildi ki: Buradaki "kötülük" şirk, "nefse zulüm ise" şirkin altındaki günahlardır. (Sonra Allah'dan mağfiret isterse) yani; O'na tevbe ve istiğfar ederse (Allah'ı çok bağışlayıcı, çok esirgeyici bulur.) Bu ayette Tame'ye tevbe sunulmaktadır.

111

(Her kim bir günah) yani; Tame'nin yalan yere yemini ve; O'nu ben çalmadım, yahudi çaldı demesi (kazanırsa, onu ancak kendi aleyhine kazanmış olur.) Bununla sadece kendi nefesine zarar verir. (Allah çok iyi bilir.) Örneğin zırhı çalanın kim olduğunu bilir (çok hikmet sahibidir.) Nitekim hırsızın elinin kesilmesini hükmetmiştir.

112

(Her kim bir hata) yani; Zırhı çalmak (veya bir günah) yani; Tame'nin yalan yene yemini (işler de sonra onu) yani; o hata ve günahı, ondan (beri olan suçsuza atarsa) iftira ederse Bu da: hırsızlığı yahudiye nisbet etmesidir. (gerçekten de o büyük bir iftira) “Bühtan; iftira” “büht; dili tutulmak” kelimesinden türetilmiştir. Büyüklüğüne şaşılan yalan anlamına gelir (ve açık bir günahı yüklenmiş olur.) “İsmen mübinen” “Zenben beyyinen” şeklinde tefsir edilmiştir.

113

(Eğer Allah'ın üzerindeki lütuf ve rahmet olmasaydı) Hitap peygamberedir (s.a.v.)(onlardan bir grup) yani; Tame'nin kabilesi (seni şaşırtmaya) seni hükümde hataya düşürmeye, sana durumu farklı göstererek Tame'yi savunmanı sağlamaya (kastedeceklerdi.) Nitekim de kastettiler. Yani; içlerinde bu niyeti gizlediler. (Halbuki onlar sadece kendilerini şaşırtırlar) yani bunun vebali onlara döner. (ve sana da hiçbir zarar veremezler) yani; zararı tekrar onlara döner. (Ve Allah sana Kitab'ı) yani; Kuran'ı (ve Hikmet'i) yani; Vahiyle hükmetmeyi (indirdi ve sana -evvelce- bilmediklerini öğretti.) Yani; hükümlerden. Denildi ki: Gayb bilgilerinden. (Allah'ın senin üzerindeki lütfu büyüktür.)

114

(Onların gizlice konuşmalarının bir çoğunda hiçbir hayır yoktur.) Yani Tame'nin kabilesinin. Mücahid der ki: Ayet bütün insanlar hakkında geneldir. “Necva” gizlice bir şeyler planlamaktır. Denildi ki: “Necva” sadece bir kabilenin (topluluğun) -gizli veya açık- bir planlamada bulunmasıdır. Bu durumda ayetin anlamı: Aralarında palanladıkları şeyin bir çoğunda hiçbir hayır yoktur. (Ancak bir sadakayı.. emreden müstesna) yani; ancak bir sadaka vermeyi emredenin planı müstesna. Bu durumda “necva” plan yapan kişiler değil plan eylemi olur. Denildi ki; bu bir munkatı (kesik) istisnadır. Dolayısıyla “illa” “lakin” anlamındadır. Yani; “ancak sadaka emreden kimse..” Denildi ki: “Necva” burada plan Kuran erkeklerdir (kimselerdir.) Allah'u Teala'nın:

“Hani onlar aralarında plan kurarlarken (kuran kimselerdi).” (İsra: 17/47)

(Ancak bir sadakayı) yani; ona teşvik eden (veya bir iyiliği) yani; Allah’a itaati, şeriatın kabul ettiği güzellikleri. Takva (Birr) amellerinin hepsi iyiliktir (maruf). Çünkü akıllar onu, iyi olduğunu idrak eder. (Veya insanlar arasını düzeltmeyi emredenler -inki- müstesna).

Bize Ahmed b. Abdullah es-Salihi, O’na Ebu Bekir Ahmed b. el-Hasen el-Hayri, O’na Hacib b. Ahmed et-Tusi, O’na M. bin Hammad, O’na Ebu Muaviye, O’na A’miş, O’na Amr b. Merre, O’na Salim b. Ebi’l Cad, O’na Ümmü’d-Derda, O’na da Ebu’d Derda (ra) şöyle anlattı: Resulullah (s.a.v.):

“Size oruç, sadaka ve namazın derecesinden daha üstün olan şeyi haber vereyim mi? buyurdu. Biz:

“Evet”, dedik.

“İnsanların arasını düzeltmek. Onların arasını bozmak ise, (amelleri) tıraş eden işte odur” buyurdu.1

(1) Bunu Buhari el-Edeb el-Müfred’de: (s. 118). Ebu Davud Edebde, insanların arasını düzelme babında: 1/25. Tirmizi Kıyamet’in sıfatında, ara bozuculuk babında: 7/212 (ve bu sahih bir hadistir, dedi); Ahmed Müsned’de: 6/444, 445; Müellif de Şerhus-Sünne’de: (13/116) rivayet etti.

Bize Ahmed b. Abdullah es-Salihi, O’na Ebu’l-Hüseyn Ali bin M. bin Abdullah b. Beşran, O’na İsmail b. M. es-Saffar, O’na Ahmed bin Mansur er-Remadi, O’na Abdurrezzak, O’na Muammer, O’na Zühri, O’na Humeyd b. Abdurrahman, O’na ilk muhacir hanımlardan annesi ümmü Gülsüm binti Ukbe (ra) şöyle anlattı: Resulullah’ı (s.a.v.) şöyle derken işittim: “İnsanların arasını düzelten ve bu sebeple hayır sözü ulaştıran veya hayır söz söyleyen kimse yalancı değildir.”2

(2) Bunu Buhari Sulh’te, insanların arasını bulurken yalan söyleyen yalancı değildir babında: 5/299. Müslim Birr ve Sıla-ı Rahim’de, yalanın haram kılınışı ve ondan mübah olanının açıklanması babında: (no: 2606) 4/2011. Müellif de Şerhu’s-Sünne’de: 13/117 rivayet etti.

(Her kim Allah’ın razı olmasını arzulayarak) O’nun rızasını talep ederek (bunu) yani; zikredilen bu şeyleri (yaparsa, biz ona elbette) Ahirette (büyük bir mükafat vereceğiz) Ebu Amr ve Hamza “nütihi; vereceğiz”; “yu’tihi; verecek” şeklinde okumuşlardır. Yani, Allah verecek. Diğerleri ise bunu “nü’tihi” şeklinde okumuşlardır.

(Her kim kendisine doğru yol belli olduktan sonra..) Bu ayet Ta'me bin Ubeyrik hakkında inmiştir. Hırsızlığı ortaya çıkınca elinin kesilmekten ve rezil olmaktan korkarak Medine'ye kaçtı ve mürted oldu. (Her kim kendisine doğru yol) Tevhidden ve hadd cezalarından (belli olduktan sonra peygambere karşı gelir) yani; ona muhalefet eder) (ve müminlerin yolundan başkasına) "Sebil" "tarik" anlamındadır. (Uyup giderse, onu döndüğü o yolda bırakırız) yani; O'nu ahirette,¹ dünyada takip ettiği yola terkederiz (ve Cehennem'e atarız. O, gidilecek yer olarak ne kötü bir yerdir.)

Rivayet edilir ki; Tame b. Ubeyrik Mekke'lilerden Süleym oğulları kabilesinden Haccac b. Ulat isimli birinin yanına indi. O gece evi delmeye çalışırken üzerine bir taş düştü. Sabaha kadar ne içeri tekrar gidebildi ne de dışarı çıkabildi. Ev sahibi onu öldürmeye kalktıysa da bazıları: "O'na dokunmayın. Çünkü o size sığınmıştır" deyince onu bıraktılar ve Mekke'den çıkardılar. O da Kudaa kabilesinden bazı tüccarlarla birlikte Şam'a doğru yola çıktı. Bir yere konakladıkları esnada bazı eşyalarını çaldı ve oradan kaçtı. O'nu aradılar ve sonunda yakaladılar. Bir taşla vurarak öldürdüler. O'nun mezarı o taş oluverdi. Denildi ki:Cidde'ye giden bir gemiye bindi. İçinde dinarların bulunduğu bir çantayı çaldı. Ancak yakalandı ve denize atıldı. Denilir ki: "Bu ayet (gelecek ayet) Hurre bin Süleym hakkında indi. Kendisi ölene kadar bir puta ibadet etmişti. Allah da (cc) onun hakkında bu ayeti indirdi": (Şüphesiz ki Allah kendisine eş koşulmasını bağışlamaz. O'ndan başkasını, dileyeceği kimse için bağışlar. Her kim Allah'a eş koşarsa gerçekten de uzak bir sapıklıkla sapmıştır) yani; asıl yoldan ayrılmış ve bütü hayırlardan mahrum olmuştur. Dahhak ibni Abbas'tan (ra)² şöyle nakleder:"Bu ayet ihtiyar bir bedevi hakkında inmiştir kendisi Peygamber'e (s.a.v.) gelerek şöyle dedi: "Ey Allah'ın Peygamberi (s.a.v.)!Ben çok günah işleyen³ biriyim. Ancak Allah'ı tanıdığım ve iman ettiğimden bu yana hiçbir şeyi ona eş koşmadım. O'ndan başkasını dost edinmedim. Günahlara, Allah'a karşı bir cüretkarlığımdan dolayı düşmedim. Bir göz açıp kapama süresince daha Allah'tan kaçarak onu aciz bırakabileceğimi düşünmedim. Gerçekten ben pişmanım, tevbekarım, mağfiret diliyorum, benim durumum nedir?" Bunun üzerine Allah (cc) bu ayeti indirdi."

(2) Bkz:el-Bahr el-Muhit, Ebu Hayyan: 3/351. İbni Hacer el-Kafi eş-Şaf'ta: (s. 49). Bu munkatıdır, demiştir.

(3) Bunun arapçası “mütehettik”tir. 2. yazma nüshada ise bu “münhemik; dalan” olarak geçmiştir.

(Onlar onu bırakırlar da yalnız dişilere taparlar...) Bu ayet Mekke’liler hakkında inmiştir. “Yedune; çağırırlar” “yabudune; ibadet ederler, taparlar” anlamındadır. Örneğin; “Rabbınız; beni çağırın... buyurdu” (Gafir: 60) ayeti “Bana ibadet edin” anlamına gelir. Çünkü ayetin devamında; “Şüphesiz bana ibadetten büyükenerek (buna yaklaşmayanlar)” buyrulmuş ve bizzat “ibadet” kelimesi kullanılmıştır.

(Onlar onu) yani; Allah’ı (bırakırlarda yalnız dişilere taparlar) “İnas; dişiler”den putlar kastedilmektedir. Çünkü onlar putlarını “Lat”, “Uzza” ve “Menat” gibi dişî isimlerle isimlendirirlerdi. Her kabilenin putundan “Fılanın oğullarının dişisi” diye bahsederlerdi. Bu putların herbirinin içinde de bekçilere ve kahinlere gözüken ve onlarla konuşan birer şeytan bulunuyordu. (ve yalnız o çok inatçı şeytana taparlar.)Bu müfessirlerin çoğunun görüşüdür.

“İnas; dişiler”den maksadın putlar (evsan) olduğu şeklindeki tefsiri ibni Abbas’ın (ra) bu ayeti “illa isanen”(not) şeklinde okuması teyid eder. “İsan”, “Vesen”in çoğulunun çoğuludur. Vav hemzeye çevrilmiştir.1 Hasan-ı Basri ve Katade der ki: “illa inasen; yalnız dişilere” yani; ruhsuz ölümlere. Çünkü onların putları cansız maddelerdendi. Putlarını “inas” diye isimlendirmelerinin nedeni; onların dişileri çağrıştırdığı gibi ölümü de çağrıştırmasındandır. Ayrıca dişî, iki cinsten en düşük olanıdır. Ölünün de hayattan daha kötü ve düşük olması gibi. Dahhak der ki: İnas’tan melekler kastedilmiştir. Çünkü onlardan bazıları meleklerle ibadet ediyorlar ve onların dişî olduğunu iddia ediyorlardı. Nitekim Allah (cc):“Rahmanın kulları olan o melekleri dişiler saydılar” (Zuhruf: 43/19) (ve yalnız o çok inatçı şeytana taparlar)Burada da; “yedune; çağırırlar”ın anlamı “yabudune; ibadet ederler”dir. Çünkü onlar putlara tapmakla şeytana tapmış oluyorlar. “Merid” “Marid” demektir. Azgın inatçı ve itaatten çıkmış kimse anlamına gelir. Burada kastedilen iblistir. (Not: Mütercim):Burada da; “illa inasen” şeklinde yazılmış. Bu normal kıraatla aynı, hiçbir farkı yok. Zannınca bu benim yazdığım gibi. Cümlemin gerisi de bunu destekliyor. Çünkü “vesen” de “se” “nun”dan daha önce, kitabı bilgisayara geçene tenbih edilir.

(1) Bkz:Tefsir et-Taberi: 9/210; Meani el-Kuran, el-Ferra: 1/288, 289.

118

(Allah ona lanet etti) yani; Allah onu rahmtinden kovdu. (ve O) yani; şeytan (şöyle dedi. Mutlaka senin kullarından belirli bir nasip) yani;

bilinen beli bir pay (alacağım.)İblise yapılan her itaat onun nasibidir. Bazı tefsirlerde şöyle denilir:Her bin kişiden sadece biri Allah'ın dokuzyüzdoksandokuzu şeytanındır. "Farz; nasip" lugatta kesmek anlamına gelir. "Farzatün-Nehr" Nehirdeki çatlağa, "Farzatün-Kayvs" yay silahının tel kısmındaki kesinti ve yarığa, "Farzu'ş-Şirak" ise ayakkabı bağının kendisine bağlandığı kordona denir. (ve mutlaka onları boş kuruntulara sokacağım) Denildi ki:Arzu ve heveslerine dayanmayı onlara sahip olmayı temenni ettireceğim. Denildi ki:Cennet'in, Cehennem'in, tekrar döndürülmenin olmayacağı kuruntularına sokacağım. Denildi ki: Günahlara dalmakla birlikte ahireti kazanacağı kuruntusunu vereceğim. (Ve onlara mutlaka emredeceğim, hayvanların kulaklarını yaracaklar.) yani; Onu kesecekler ve yoracaklar. İbni Abbas (ra), Hasan-ı Basri, Said b. Müseyyeb ve Dahhak der ki:Yani; Allah'ın dinin değiştirecekler. Bunun benzeri; "Allah'ın yaratışı için hiçbir değiştirme olamaz"(Rum: 30) ayetidir. Yani Allah'ın (cc) dininin değişmesi mümkün değildir. Allah'ın dininden maksat onun dinde koyduğu helaller ve haramlardır.

İkrime ve bir grup müfessir ise şöyle demişlerdir:Allah'ın yaratışını; hadımlaştırmak, dövme yapmak ve kulakları kesmek suretiyle değiştirecekler. Hatta hayvanlarda hadımlaştırmaya bazıları haram derken bazıları helal demiştir. Çünkü bunda belli bir maksat vardır. Denildi ki:Allah'ın yaratışını değiştirmeleri binmek ve etinden vs. yemek için yaratılmış hayvanları haram kılmaları, kulların faydalanması için yaratılmış güneş, ay ve taşlara ibadet etmeleridir. (Her kim şeytanı Allah'tan başka dost edinince) yani; itaat edeceği bir Rabb edinirse (gerçekten açık bir ziyana uğramıştır.)

(Onlara söz verir, umut verir) Şeytanın vaadi ve ümitlendirmesi, insanın kalbine yerleştirdiği uzun emel, dünyaya ulaşma hırsı vs. dir. Bazen bu fakirlikten korkutması, dolayısıyla infak ve sıla-ı rahimden engellemesi şeklinde olur. Nitekim Allah (cc); "Şeytan size fakirliği vaad eder (onunla korkutur) (Bakara: 2/268) buyurur. Şeytan onları diriliş yok, Cennet ve Cehennem yok diye kuruntulara sokar. (Halbuki şeytanın onlara vaadi, aldatmadan) yani; asılsız batıl sözden (başka birşey değildir.)

120

(İşte onların varacakları yer Cehennem'dir. Asla ondan kurtulmak) yani; kaçmak ve ayrılmak (imkanı bulamayacaklardır.)

121

(İman denler ve salih ameller işleyenler, biz onları altlarından) yani; odalarının ve evlerinin altından (ırmaklar akan Cennet'lere sokacağız, orada ebedi kalacaklardır. Bu Allah'ın gerçek vaadidir. Allah'tan daha doğru sözlü kim olabilir?)

123

(O sizin kuruntularınızla da değil, ehli kitabın kuruntularıyla da değil.) Mesruk, Katade ve Dahhak der ki: Yani, O, sizin kuruntularınızla da değil ey müslümanlar, ehli kitabın kuruntularıyla da değil ey yahudiler ve hristiyanlar, ehli kitap ve müslümanlar övünmüşler. Ehli Kitap; bizim peygamberimiz sizin peygamberiinizden önce, kitabımız kitabınızdan önce. Dolayısıyla biz Allah'a sizden daha layıkız, yakınız demişler müslümanlar da: Peygamberimiz peygamberlerin sonuncusu, kitabımız bütün kitapların hükmünü sona erdirmiştir. Biz sizin kitabınıza inanmış iken siz bizim kitabımıza inanmadınız. Dolayısıyla biz Allah'a sizden daha layıkız, demişlerdi.1

(1) Bkz: Tefsir et-Taberi: 9/2328, 229; Esbab en-Nüzul, el-Vahidi: s. 211, 212.

Mücahid ise der ki: "O sizin kuruntularınızla değil" hitabı ehli kitabın müşriklerinedir. Çünkü onlar: Yeniden dirilmek de yok, hesapda yok, demişlerdi. Ehli kitap ise; "ateş bize sadece sayılı günlerde dokunacak" (Bakara: 2/80) ve; "Cennet'e sadece yahudi veya hristiyan olan girecek." (Bakara: 2/111) demişlerdi. Allah da (cc) bu ayeti indirdi.1

(1) Bkz: ed-Dürrül-Mensur: 2/693.

(Kuruntularınızla değil;) yani mesele kuruntularla değil, sadece salih amelledir. (Her kim bir kötülük işlerse onunla cezalandırılır.) İbni Abbas, Said b. Cübeyr ve bazıları, bu her işleyen hakkındadır, demişlerdir.

Kelbi'nin Ebi Salih'ten, O'nun da İbni Abbas'tan (ra) aktardığına göre O (ra) şöyle demiştir: Bu ayet inince, bu müslümanlara ağır geldi ve hangimiz kötülük işlemiyor ki, ceza nasıl olacak? dediler. Peygamber (s.a.v.) on iyilik sevabı vardır. Her kim kötülüğünün cezasını alacak olursa on taneden biri eksilir, ve geriye dokuz sevap kalmış olur. Tok'leri "on"larına galebe çalanlara yazıklar olsun! Ahiretteki karşılığına gelince; kişinin iyilikleriyle kötülükleri karşı karşıya getirilir. Her kötülüğün yerine bir iyilik atılır ve artana bakılır. Kişi karşılığını Cennet'te görür. Her artan şey sahibine verilir.2

(2) Bu haber Kelbi'nin rivayetindendir. Hadisçiler bu hadisi terketmişlerdir. Çünkü Kelbi yalancı idi. Tercümesi Mukaddime'de geçti.

Bize Abdulvahid b. Ahmed el-Melihi, O'na Ebu Bekir M. bin Ahmed el-Abdusi, O'na Ebu Bekir Ahmed b. Süleyman el-Fakih (Bağdat'taki), O'na Yahya b. Cafer b. ez-Zebrakan ve el-Haris bin Muhammed, onlara ruh (ibni İbade), O'na Musa bin Ubeyde, O'na Mevla b. Siba, O'na Abdullah b. Ömer, O'na Ebu Bekir (ra) şöyle anlattı: Resulullah'ın (s.a.v.) yanındaydım. "Her kim bir kötülük işlerse onunla cezalandırılır ve kendisi için Allah'ın dışında hiçbir dost ve hiçbir yardımcı bulamaz" ayeti indi. Resulullah (s.a.v.):

"Ey Ebu Bekir! Buna indirilen bir ayeti sana okuyayım mı?" dedi.

"Evet" dedim. O da okudu. Bilmiyorum, birden bire sırtımda bir kopukluk hissettim ve duramayarak sırt üzeri uzandım. Resulullah (s.a.v.):

"Sana ne oluyor ey Ebu Bekir?" dedi. Ben:

"Ya Resulullah (s.a.v.) babam ve annem sana feda olsun, hangimiz kötülük yapmadı ki? Biz her yaptığımız kötülüğün karşılığında cezalandırılacak mıyız? dedim. Resulullah (s.a.v.):

"Ey Ebu Bekir (ra)! Sen ve mümin arkadaşların, sizler dünyada cezalandırılacaksınız, yaptığınızın karşılığını göreceksiniz. Ta ki Allah'a, hiç günahınız kalmamış bir halde ulaşasınız. Diğerleri ise, cezaları onlar için toplanır. Ta ki kıyamet gününde cezalarını çeksinler."1

(1) Bu diğer yolları ve şahitleriyle birlikte sahih bir hadise dönüşmektedir. Tirmizi Nisa suresi tefsirinde: (8/401, 402) rivayet etti ve şöyle dedi: Bu garip bir hadistir, isnadı tartışmalıdır. Musa bin Ubeyde hadiste zayıf kabul edilir. Yahya b. Said ve Ahmed b. Hanbel onun zayıf olduğunu belirtmiştir. Mevla b. Siba Meçhudür. Bu hadis başka bir vecihle Ebu Bekir'den rivayet edilmiştir. Ancak onun da sahih bir senedi yoktur. Bu konuda ayrıca Aişe'den (ra) bir rivayet vardır. Bunu ayrıca Mervezi Ebu Bekir'in Müsnedi kitabında: (no, 20) s. 58, 59 zikretmiştir. Bunu başka yoldan ayrıca Ahmed b. Hanbel Müsned'de: 1/181. Beyhaki Sünen'de: 2/373. İbni Hibban Aişe'den sahihliğini belirterek no: 1734, s. 429 (Mevarid ez-Zamandan); Hakim de Müstedrek'te: (3/74) rivayet etti. Zehebi Hakim'in bu görüşüne muvafık oldu.

Bunu ayrıca Müellif Şeruhu's-Sünne'de: (5/249, 250) rivayet etti. Ayrıca bkz: Kenzü'l-Ummal: 1/380, 381; Zayıf hadisler silsilesi, el-Elbani: 3/686.

Ebu Hureyre'den (ra) sahihi bir şekilde şöyle söylediği rivayet edilmiştir: "Her kim bir kötülük işlerse onunla cezalandırılır" ayeti inince müslümanlarda şiddetli etki yarattı. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.):

“Yaklaşın ve yoğunlaşın. Çünkü müslümana dokunan her musibette, hatta başına gelecek bir felakette veya ona batan bir dikende onun için bir keffaret vardır” buyurdu. Bunu Müslim Birr ve Sıla’da, Mümin isabet eden bir hastalıktaki onun sevabı babında: (no: 257) 4/1993 rivayet etti.

124

(Erkek veya kadından her kim mümin olduğu halde iyi işlerden -birşey-yaparsa, işte onlar Cennet’e girerler ve nakir dahi) yani; nakir miktarı kadar dahi. Nakir çekirdeğin yüzündeki yarığa denir. (haksızlığa uğratılmazlar.)Kurraların geneli “Cennete girmek” fiilini “yedhulune; girerler” şeklinde okurlarken; ibni Kesir, Ebu Cafer, Basralılar ve Ebu Bekir burada, Meryem suresinde, mümin suresinde Ebu Amr da, Fatır suresinde bunu; “Yud halune; girdirilirler, sokulurlar” şeklinde okumuşlardır.

A’miş Ebu’d-Duha’dan, O da Mesruk’tan şöyle nakleder: “O sizin kuruntularınızla da değildir, ehli kitabın kuruntularıyla da değildir...” ayeti inince kitap ehli: Biz ve siz aynıyız, dediler. Bunun üzerine: “Erkek veya kadından...” ayetiyle1 bir sonraki ayet indi.

(İyilik yapan -bir insan-) muvahhid, Allah’ı birleyen (olarak yüzünü Allah’a teslim eden) yani; amelini sırf Allah için yapan, ihlasla yapan. Denildi ki: İşlerini Allah’a havale eden (ve hanif olarak) ihlasla samimiyetle teslim olarak (İbrahim’in milletine) yani; onun dinine (uyandan daha güzel dinli) daha sağlam dinli (kim vardır) ibni Abbas (ra) der ki: Kabe’ye yönelerek namaz kılarak, Kabe’yi tavaf ve hacc menasikleri İbrahim’in (a.s.) dinindendir. Özellikle İbrahim’in (a.s.) zikredilmesi, onun bütün din mensupları tarafından kabul edilmesi nedeniyledir. Denildi ki:Çünkü Resulullah (s.a.v.)İbrahim’in (a.s.) dini ve şeriatı üzere gönderildi ve onun üzerine bazı şeyler eklendi.

(1) Bkz: Tefsir et-Taberi: 9/228, 229.

(Allah İbrahim’i bir dost edinmiştir.)Samimi ve içten bir arkadaş. “Hulle” (halillik, dostluk) samimi ve içten sevmek anlamına gelir. Kelbi Ebi salih’ten O da ibni Abbas’tan (ra) şöyle nakletmiştir:İbrahim’in (a.s.) cömertlerin ve misafirperverlerin babasıydı. Evi yol üzerinde bulunuyordu. Oradan geçen insanları konuk ederdi. Yıllardan birinden insanlara kıtlık isabet etti. İbrahim’e (a.s.) gelerek ondan yiyecek istediler. O’na her yıl Mısır’daki bir dostundan erzak gelirdi. Hizmetçilerini deveye birlikte o dostuna gönderdi. Dostu hizmetiçilere:Bunu İbrahim (a.s.) kendisi için isteseydi zorluğa katlanıp verirdik. Ancak, insanların yaşadığı zorluğa katlanıp verirdik. Ancak,

insanların yaşadığı zorluğu biz de yaşıyoruz, dedi. İbrahim'in (a.s.) elçileri eli boş geri dönmek zorunda kaldılar. Bir ovadan geçerlerken: "Biz hayvanlarımıza bu ovadan bir şeyler yükleyelim ki, insanlar bizim erzakla geldiğimizi sansınlar. Çünkü develerimiz boş bir halde yanlarına varmaktan utanıyoruz", dediler. Çuvallarını çöl kumuyla doldurdular. Sonra İbrahim'e gelerek haber verdiler. Sara uyuyordu. İbrahim (a.s.) kapısında bulunan insanlara yöneldi. Ancak gözlerine hakim olamadı ve uyuyuverdi. Sara uyandığında güneş yükselmişti.

"Süphanallah, gençler hala gelmediler mi?" dedi.

"Evet" dediler.

"Bir şey getirmedi mi" dedi.

"Getirdi" dediler. Sara çuvaların yanına gelerek onları açtı. Bir de baktı ki enkaliteli bir un. Fırıncılara emretti. Onlar da ekmek pişirdiler ve insanları doyurdular. Bu arada İbrahim (a.s.) uyandı ve yemeğin kokusunu hissetti ve:

"Ey Sara, bu nereden?" diye sordu.

"Mısırlı dostundan" diye cevap verdi. İbrahim (a.s.):

"Bu dostun Allah'tandır", dedi. İşte o gün Allah (cc) onu dost edindi.1 Züccac der ki: Halil sevgisinde hiçbir halelin, (eksiklik) bulunmadığı kimsedir. Hulle ise dostluk demektir. İbrahim (a.s.)'ın halil (dost) olarak isimlendirilmesi, Allah'ın onu sevmesi ve seçmesi nedeniyledir. Denildi ki: Halil kelimesi halleden gelmektedir. O da ihtiyaç anlamına gelir. Halil diye isimlendirilmesi Allah'a muhtaç anlamındadır. (Çünkü İbrahim (a.s.) fakirliğini ve zaruretinin sadece Allah'a sunmuştur)2 Ancak birinci görüş daha doğrudur. Çünkü "Allah İbrahim'i dost edindi" ifadesi iki tarafın bulunmasını gerektirir. Dostluk iki taraflı olabilirken, ihtiyacın iki taraftan olması düşünülemez.

(1) Bu, Kelbi'nin rivayetlerindendir. Kendisini yalancı olduğundan dolayı rivayetlerinin kabul edilmediğini daha önce söylemiştik.

(2) Parantez içi 1. yazma nüshada yoktur.

Bize Ebu'l-Muzaffer b. Ahmed et-Teymi, O'na Ebu M. Abdurrahman b. Osman b. el-Kasım, O'na Hayseme b. Süleyman b. Haydara el Atrablisi, O'na Ebu Kalabe er-Rekaşi, O'na Bişr b. Ömer, O'na Şube, O'na Ebu İshak, O'na Ebu'l-Ahves, O'na Abdullah b. Mesud (ra) şöyle anlattı: Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Bir dost edinecek olsaydım Ebu Bekir'i (ra) dost edinirdim. Ancak Ebu Bekir kardeşim ve arkadaşımıdır. Allah (cc) arkadaşınızı dost edinmiştir."3

(3) Bunu Buhari Peygamberin sahabelerinde, “bir dost edinecek olsaydım” babında: (7/17) ibni Abbas’tan (ra), Müslim sahabenin faziletlerinde, Ebu Bekir es-Sıddık’ın (ra) faziletleri babında (no: 2383) 4/1855. Müellif Şerhu’s-Sünne’de rivayet etti. Ancak Buhari’de son cümle yoktur.

126

(Göktekiler ve yerdekiler hepsi Allah’ındır. Allah herşeyi kuşatıcıdır) yani; ilmi herşeyi kuşatmıştır.

129

(Senden kadınlar hakkında fetva isterler. Deki: Onlar hakkında fetvayı size Allah veriyor...)Kelbi Ebu Salih’ten O da ibni Abbas’tan (ra) şöyle nakletmiştir: Bu ayet Ümmü Küççe’nin kızları ve mirasları hakkında inmiştir. Bu kıssa bu surenin başında geçti.4

(4) Bkz: “Nisa suresi: 4/7” tefsiri bölümü.

Aişe (ra) der ki:Ayette sözkonusu edilen, bir adamın himayesi ve evindeki yetim bir kızdır. O velisidir, güzellik ve mal sahibi ise onunla daha düşük bir mehirle evlenmek ister. Kızın bu yönleri çekici değilse onu terkeder. Bir rivayete göre o, bir erkeğin evinde ve himayesinde, bulunan yetim bir kızdır. Kızın malından kendisi de harcamıştır. Kızın çirkinliğinden dolayı onunla evlenmek istemez. Malına birileri ortak olur diye başkalarıyla da evermek istemez. O’na varis olabilme için ölene kadar hapseder, yanında tutar. Allah (cc) bu ayette ondan nehyetmiştir.1

(1) Bkz:Buhari, Tefsir, “Yetimlere adaletli davranmaktan korkarsanız” babı: 8/239.

(Senden kadınlar hakkında fetva isterler) yani; onlar hakkında senden bilgi almak isterler. (De ki:Onlara dair fetvayı size Allah veriyor:Kendileri için yazılmış olanı, hak olarak belirlenmiş olanı-kendilerine vermediğiniz) Denildi ki:Anlamı, “ve kendileri için yazılmış.....” olanlar hakkında da size fetvayı veriyor”. Denildi ki, anlamı; “ve kendileri için yazılmış..... olanlar hakkında fetva veriyoruz” yani; onlar hakkında Allah fetva veriyor, kitabı fetva veriyor ki...” Allah’ın kitaptaki fetvası ise bu surenin başlarındaki; “yetimlere mallarını verin” ayetidir. (Onlara yazılmış olanı) mehiri (vermediğiniz) ödemediğiniz (ve onlarla evlenmeyi arzuladığınız) yani malları ve güzellikleri sebebiyle onlarla daha az bir mehir karşılığında evlenmeyi istediğiniz (yetim kızlar) yetaman-Nisa” bir şeyin kenisine izafeti babındandır. Çünkü yetimlerden kızlar kastedilmiştir. Hasan-ı Basri ve bir kısım alimler bu kısmı şöyle tefsir etmişlerdir: “Onlara miras

haklarını vermediğiniz.” Nitekim onlar kadınlara miras vermiyorlardı. “Ve çirkinlikleri sebebiyle de evlenmeyi arzulamadığınız yetim kızlar.” (Ve zayıf durumda bulunan çocuklar hakkında) yani; onlar hakkında da - ki onlar küçük çocuklardır- kendilerine haklarını vermeniz hususunda fetva veriyor. Çünkü onlar küçük çocuklara da miras vermiyorlardı. Allah’ın (cc) onlar hakkındaki fetvası: “Ve yetimlere mallarını verin” buyruğudur. Yani: Allah bu çocuklar hakkında haklarının verilmesi fetvasını (buyruğunu) veriyor. (Ve yetimlere karşı adaletli davranmanız hususunda) yani; Allah size, yetimlere mehirleri ve mirasları hususunda adaletli davranmanızı fetva buyuruyor, emrediyor. (kitapda okunup duran ayetler!) (Siz hayırdan her ne yaparsanız, şüphesiz Allah onu bilir)Ve onun karşılığını verir.

128

(Şayet bir kadın kocasının uzaklaşmasından veya yüz çevirmesinden endişe ederse..) Bu ayet Umre (denildi ki: Havle1 binti M. bin Mesleme) ve kocası Sad b. Rebi (denildi ki: Rafi bin Hudeyc) hakkında inmiştir. Kız genç iken evlenmiş, biraz yaşlanınca başka bir kızla evlenmiş ve onu öncekine tercih etmiş, öncelikle ilgilenmez olmuştu. Bu durum kadına zor geldi ve Resulullah’a (s.a.v.) giderek durumu şikayet etti. Bunun üzerine bu ayet indi.2

(1) 1. yazma nüshada bu “Huveyle” şeklinde geçmektedir.

(2) Bkz: el-Muvatta; imam Malik, Nikah kitabı, Nikah konuları babında: 2/548, 549, el-Müstedrek, Hakim: 2/308. Ahkam el-Kuran, Şafii: 1/205; e-Sünen el-Kübra, Beyhaki: 7/296; Tefsir et-Taberi: 9/275; Esbab en-Nüzul, el-Vahidi: s. 178.

Said b. Cübeyr der ki: Karısı yaşlanmış ve ondan çocukları olan bir adam onu boşamak ve üzerine başkasıyla evlenmek istedi. Kadın:

“Beni boşama, bırak çocuklarıma bakayım. Her iki ayda bir yanıma gel veya istemezsen hiç gelme dedi. Adam:

“Bu olabiliyorsa benim için daha iyi”, dedi ve Peygamber’e (s.a.v.) geldi. Allah (cc) da bu ayeti indirdi.3

(3) Bu anlamda bir hadisi Aişe’den (ra), Buhari ve Müslim rivayet etmişlerdir. Bkz:Esbab en-Nüzul, el-Vahidi: s. 175, 176; ed-Dürrül-Mensur: 2/710, 711.

(Şayet bir kadın bal’inin) yani; kocasının (nüşuzundan) yani; onu sevmemesinden. Kelbi der ki: Yani; yatağında tek bırakmasında (ve yüz çevirmesinden) yüzünü ondan çevirmesinden ve onunla az oturup kalkma ve muhabbetini azaltmasından (korkarsa) yani; bilirse (ikisinin

aralarını ıslah etmelerinde ikisine de bir vebal yoktur.)Kufe’liler bu fiili “en-Yusliha” şeklinde okumuşlardır. Bu “aslaha; ıslah etti düzeltti” fiili mazisinin mudarisidir. Diğerleri ise bunu “yusalihah” şeklinde okumuşlardır ki bu da “yetesaleha; aralarında barışmaları” anlamına gelir. Barışmaları ve anlaşmaları, kocanın kadının yanında geceleri yatması ve nafakası hususundadır. Örneğin erkek şöyle der: Sen yaşlandın. Ben genç güzel bir kadınla evlenmek istiyorum. O’nun yanında gece veya gündüz daha çok kalacağım. Buna razı isen yanımda kal. Yoksa seni serbest bırakayım, boşayayım. Kadın erkeğin söylediği şartlara razı olursa ayette ifade edilen “iyi” kimse o olur. Ancak kadın buna zorlanamaz. Şayet erkeğin, söylediği taksime (belli günler bunun yanında kalması) razı olmazsa, erkeğin bu hususta ve nafakada onun hakkını eksiksiz ödemesi veya onu iyilikle boşaması gerekir. Erkek onu yanında tuttuğu gibi, onu sevmemekle beraber haklarını eksiksiz verirse ayette ifade edilen “iyilik”de erkek açısından budur.

Süleyman b. Yesar bu ayet hakkında ibni Abbas’tan (ra) söyle nakleder: Kadın, erkeğin kalacağı geceler ve nafaka hususunda, onunla anlaşır, o buna razı olduğu sürece caizdir. Bu sebeple, daha sonra bunu inkar etse, bu onun hakkıdır ve haklarını alır.¹

(1) Bkz: ed-Dürrü’l-Mensur: 2/712.

Mukatil b. Hayyan bu ayetle ilgili olarak der ki:Bu, ihtiyar bir eşi bulunan erkeğin genç bir kadınla evlenmek isteğinde ona; “diğeriyle daha fazla beraber olmama karşılık sana malımdan bir miktar vereceğim”² demesi ve anlaştıkları şey hususunda kadının razı olmasıdır. Şayet kadın buna razı olmazsa erkek, beraber olma hususunda ikisinin arasında adaletli davranmak zorundadır.

Bu ayetle ilgili olarak Ali’den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:Kadın bir erkekle evlidir. Ancak çirkinliği veya ihtiyarlığı nedeniyle erkeğin gözüne hoş görünmez. Kadın da ondan ayrılmayı istemez. Bu durumda kadın malından fedakarlık yapsa bu helaldir. Yine günlerinden fedakarlık yapsa bu da helaldir.³

(3)Bunu Ebu Davud el-Tayalisi, ibni Ebi Hatim ve Taberi rivayet etmişlerdir. Bkz: Taberi: 9/268, 269; ibni Kesir: 1/564.

(Sullh daha hayırlıdır.) yani; erkeğin onu kabul ettikten sonra yanında kalması ve kadının erkekle beraberlik ile nafaka haklarından bazılarını terk üzere anlaşması, ayrılıktan daha hayırlıdır. Örneğin rivayet edildiğine göre Sevde (ra) yaşlı bir kadındı. Peygamber (s.a.v.) onunla ayrılmayı istedi. Kadın:“Beni boşama. Ahirette senin eşlerinin arasında

gönderilmeyi arzuluyorum. Seninle birlikte olma hakkımı Aişe'ye (ra) veriyorum", dedi. Peygamber de (s.a.v.) onu yanında tuttu. O günden itibaren Aişe'nin yanında, hem onun hem de Sevde'nin gününde kalmaya başladı.¹

(1) Bkz: Tabakat ibni Sad: 8/53, 169. Sevde'nin gününü Aişe'ye bağışladığı diğer kaynaklarda da sabittir. Bkz: Buhari, Nikah, kadın eşinden olan gün hakkını kendinden sonra evlendiği kumasına bağışlaması babı: 9/312. Müslim, süt emişme, kadının kendi gününü kumasına bağışlaması babı: (no: 1462) 2/1085; Şerhu's-Sünne, Müellif: 9/152.

(Zaten nefisler kıskançlığa hazır duruma getirilmiştir) Yani; bir erkeğin eşlerinden herbirinin diğerinin nasibini kıskanması. Şuhh cimriliğin en kötü şeklidir. Hayrı engelleme hırsına denir. (Şayet iyilik eder) ıslah eder, barışır (ve) zulümden, haksızlıktan (sakınırsanız) denildi ki; bu sadece kocalara hitaptır. Yani ondan hoşlanmamakla birlikte yanınızda bırakmak suretiyle iyilik yapar, ona zulmetmekten sakınırsanız. (Şüphesiz Allah yaptıklarınızdan tamamen haberdardır.) ve yaptıklarınızın mükafatını verir.

129

(Kadınlar arasında) adalet etmeye (ne kadar hırs gösterseniz de adalet yapmaya asla güç yetiremezsiniz) yani; kadınlar arasında sevgi ve kalbin meyli hususunda eşit davranamazsınız. (Öyleyse büsbütün) sevdiğinizize (meyledip de) yani; nafaka ve birlikte olmak hususunda. Yani; hevanızı ve kalplerinizdeki olanı fiile dönüştürmeyin. (diğerini askılı gibi bırakmayın) yani diğerini ne boşanmış ne de koca sahibi şeklinde askıda bırakmayın. Katade der ki:Hapisde gibi. Übeyy bin Kab da bunu "Keenneha mescuneh; sanki hapismiş gibi" şeklinde okumuştur.

Ebu Kılabe'den yapılan rivayete göre Peygamber (s.a.v.) kadınları arasında eşit bir şekilde gün taksimi yapar ve: "Allah'ım bu gücüm yettiği kadarıyla benim taksimim. Senin gücünün yetip de kendi gücümün yetmediği hususta da (kalpteki sevgi) beni ayıplama, sorumlu tutma" derdi.¹ Bazıları ise bunu Ebi Kılabe'den, O Abdullah b. Zeyd'den, O da Aişe'den (ra) gelen muttasıl (bitişik) bir senetle rivayet etmişlerdir.

(1) Bunu Ebu Davud Nikah'ta, hanımlar arasında paylaşırma babında: (3/63, 64)Aişe'den (ra); Tirmizi Nikah'ta, Kumalar arasında adalet babında: 4/294. Nesei Kadınlarla geçim, adamın hanımlarından bir kısmına meyletmesi babında: (7/ 63, 64). İbni Mace Nikahta, hanımlar

arasında günlerini paylaşırma babında: (no: 1971) 1/2633. İbni Hibban sahih olarak (no: 1305) s. 317, Mevarid ez-Zaman'dan; Hakim Müslim'in şartlarında sahih olarak: 2/87 (Zehebi de buna muvafakat etti.) Darimi Nikah'ta, hanımlar arasında paylaşırma babında: 2/144 rivayet ettiler. Ayrıca bkz:Şerhus-Sünne: 8/151. Tirmizi ve Nesei, bunun aynı zamanda mürsel olduğunu belirttiler. Tirmizi mürselin daha sahih olduğunu söyledi.

Ebu Hureyre (ra) Resulullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Her kimin iki hanımı bulunur da onlardan birine meylederse kıyamet gününde bir tarafı eğik bir şekilde gelir."2

(2) Bunu Ebu Davud bir önceki hadisla aynı yerde: 3/63. Tirmizi aynı yer: (4/295). Nesei, aynı yer: 7/63. İbni Mace, aynı yer (no: 1969) 1/633. Darimi: 2/143. İbni Hibban sahih olarak: (1307) s. 317 rivayet ettiler. Tirmizi: Bunu merfu olarak sadece Hümam'ın hadisinden biliyoruz. Hakim'de Müstedrek'te: (2/186) Müslim'in şartları derecesinde sahih olarak rivayet etmiştir. İşin garibi bu kitabın yeni baskısını çıkaran 1. cilt 487. sayfada şöyle demiştir: Bunu Beğavi'nin dışında rivayet eden hiçbir hadis imamına rastlamadım!

(Eğer ıslah eder), haksızlıktan (sakınırsanız şüphesiz Allah çok bağışlayıcı, çok esirgeyicidir.)

130

(Eğer ikisi ayrılacak olurlarsa) yani; koca ile karı, boşanmak suretiyle (Allah herbirini bol nimetiyle) rızkıyla (zengin kılar) yani; kadını başka bir erkek, erkeği de başka bir kadınla rızıklandırır. (Allah genişdir) lütuf ve rahmeti genişdir (tam bir hikmet sahibidir) emrettiği ve nehyettiği hususlarda hikmet sahibidir.

Bu ayetin hükmü özetle şöyledir. Bir adamın iki veya daha çok eşi varsa, onlar arasında gün paylaştırmada adaleti gözetmesi gerekir. Bunu terkederse Allah'a isyan etmiş olur. (tevbe etmesi) ve eski haksızlığı tedarik etmesi gerekir. Kadının yanında geceleme hususundaki eşitlik şarttır. Ancak cima (cinsel ilişki) hususunda şart değildir. Çünkü o cinsel güce ve dinçliğe bağlıdır. O da onun elinde değildir. Nikahı altında bir hür kadınla bir cariye bulunursa, hürün yanında iki diğerinin yanında ise bir gece kalır. Eskilerin üstüne yeni bir kadın alırsa, o bekarsa ardarda yedi gün, dulsa üstüste üç gün onun yanında geceler. Sonra hepsinin arasında eşitlik sağlar ve yeninin yanında kaldığı fazlalıklara karşılık diğerlerinin yanında fazla kalmaz.

Bize Abdulvahid el-Melihi, O'na Ahmed b. Abdullah en-Nuaymi, O'na M. bin Yusuf, O'na M. bin İsmail, O'na Yusuf G. Raşid, O'na Ebu Üsame, O'na Süfyan'ı Sevri, O'na Eyyub ve Halid Ali Ebi Kılabe, onlara Enes (ra) şöyle dedi: “Bir adam eski eşinin üzerine bir bekar kız alırsa, onun yanında yedi gün kalır, sonra hepsinin arasında eşitlik yapar. Bir dul kadın alırsa, onun yanında üç gün kalır. Sonra tekrar eşitliğe döner.” Ebu Kılabe der ki:İsteseydim “Enes bunu Peygamber’e (s.a.v.) nisbet etti” derdim.1

(1) Bunu Buhari Nikahta, evli eşinin üzerine bekar kız alırsa babında: 9/313; Müslim süt emişimde, zıfıf sonrasında erkeğin yanında kalmasını hak kazanan dul veya bekar kadının hak miktarı babında (no: 1461) 2/1084. Müellif Şerhu's-Sünne'de: 9/155 rivayet etti.

Bir adam seyahat için değilde bir iş için yolculuk yapacak olursa, eşleri arasında kura çekerek bir kısmıyla çıkabilir. Sonra döndüğünde diğerleriyle o eksikliği kapatması gerekmez. Bu süre (yolculuk) ne kadar uzun olursa olsun. Ancak beldesinde kalış süresini aşacak kadar uzamaması gerekir. Bunun delili şu hadistir. Bize Abdulvahhab bin M. el-Hatib, O'na Abdulaziz bin Ahmed el-Hılal, O'na Ebu'l-Abbas el-Esamm, O'na Rebi, O'na Şafii, O'na amcası M. bin Ali b. Şafi, O'na ibni Şihab, O'na Ubeydullah b. Abdullah O'na da Peygamber'in eşi Aişe (ra) şöyle dedi:“Resulullah (s.a.v.) bir sefere çıkmak istğinde eşleri arasında kura çeker ve hangisi çıkarsa onunla birlikte çıkardı. Ancak bir yerden bir yere intikal yolculuğunda -kurayla olsun başka bir şekilde olsun- sadece bazılarıyla çıkmazdı.2

(2) Bunu Buhari, Hibe'de, cariyeyi eşinden başkasına hibe etmek ve eşi varsa azad edilmesi babında: 5/218. Müslim Tenvbe'de, İfk hadisesi ve iftiracının tevbesinin kabulü babında (no: 2770) 4/2130. Müellif Şerhu's Sünne'de: (9/153) rivayet etti.

131

(Göklerde ne varsa yerde ne varya hepsi) kul olarak mülkiyetlik olarak (Allah'ındır. Andolsun ki biz sizden evvel kitap verilenlere de) yani Tevrat ve İncil ehline ve diğer geçmiş ümmetlere, kitaplarında (size de) ey Kuran ehli, kitabımızda (Allah'tan sakının yani: O'nu birleyin (tevhid) ve ona itaat edin (diye tavsiye etmişizdir) Eğer inkar ederseniz) yani Allah'ın ise tavsiye ettiğini (Yani onu reddederseniz) Şüphesiz ki, göklerde ne var yerde ne varsa hepsi Allah'ındır) Denildi ki: Allah'ın (c.c.) göklerde ve yerde melekleri vardır. Onlar Allaha sizden daha çok

itaatkardırlar. (Allah) bütün kullardan (müstağnidir) Onların itaatına ihtiyacı yoktur (övülendir) Nimetleri üzerine hamdedilendir.

132

(Göklerde ne varsa yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Ve bir vekil olarak da Allah yeter.) İkrime İbni Abbas'ın (r.a.) şöyle dediğini söyler: “Yani göklerde ve yerde kullarının olguna şahit olarak yeter. Denildi ki: İbadet ve itaate iten ve bunun mükafatını veren olarak yeter.

Şayet; “Göklerde ne varsa, yerde ne varsa hepsi Allah'ındır” buyurduğunun tekrarındaki fayda nedir? denilerek olursa, şöyle cevap verilir: Herbirini başka bir vechi (yönü) vardır. Birincisinde “onları: “Göktekiler ve yerdekiler Allah'ın ikincisinde anlam: “Gökler ve yerdekiler Allah'ındır. Ve Allah müstağnidir. (Bütün varlık sadece O'nundur. O halde isteğinizi ondan isteyin” şeklinde. Üçüncüsünde ise “Göktekiler ve yerdekiler O'nundur. Ve vekil olarak Allah yeter.” Yani, mülk sadece O'nundur. O halde vekil olarak O'nu edinin. Ondan başkasına güvenip dayanmayın.

133

(Eğer o dilerse ey insanlar) Yani, ey kafirler (sizi giderir de) helak eder de1 (başkalarını getirir.) Yani, sizden daha hayırlı ve daha itaatkar bir topluluk getirir. (Allah buna hakkıyla kadirdir.) “Kadir”in anlam “Kadir”dir.

(1) Bu 1. yazma nüshada yoktur.

134

(Kim dünya mükafatını isterse bilsin ki- dünyanın ahiretin de mükafatı Allah katındadır) Şu anlam kastediliyor: Kim yaptığı bir işle bir dünya menfaaati istiyorsa, bununla Allah'ı ve rızasını istemiyorsa, belayı def etmek suretiyle, yaptığıının karşılığını ona dünyada verir. Onun için ahirette hiçbir sevap kalmaz. Ancak her kim de yaptığı bir işle kendisinin istediğini verir ve ahirette onu Cennet'le mükafatlandırır. (Allah hakkıyla işitici, kemaliyle görücüdür.)

135

(Ey iman edenler adaleti titizlikle ayakta tutanlar ve Allah için şahitlik eden -insanlar-lar olun) Yani: Şahitliği Allah için adaletle (kıst) ayakta tutun, ayakla tutucular olun. İbni Abbas (r.a.) der ki kime karşı şahitlik yapıyorsanız yapın, şahitliği adaletle ve insafla gerçekleştiren, yerine getiren insanlar olur. (Vele ki -o hükmünüz ve şahitliğiniz- kendinizin veya ebeveyninizin ya da yakın akrabalarınızın aleyhine olsun) yani, hakkı söyleyin bu kendi aleyhinize olacak bir ikrar ve itiraf veya

ebeveyniniz ve akrabalarınız aleyhine bir şahitlik de olsa onu Allah için yerine getirir. Zengine zenginliğinde dolayı sevimli gözükmeyin, fakire fakirliğinden dolayı merhamet etmeyin: (isterse o zengin veya fakir olsun. Çünkü Allah onlara) sizin (daha yakındır) Yani aleyhine şahitlik ettiğiniz zengin lehine şahitlik ettiğiniz kimse fakirde olsa, Allah onlara sizden daha yakındır. Yani onların durumlarını Allah'a havale edin. Hasan-ı Basri der ki: Yani: Allah onları daha iyi bilir. (artık siz -haktan-dönerek hevanıza uymayın) yani, zulmetmeyin, haktan batıla meyletmeyin. Denildi ki: Anlamı: “fela tettebiul-heva litadilu”dur. Yani, adaleti gerçekleştirebilmek için hevanıza uymayın. Örneğin: “la tettebiil-heva liturdiye rabbek” dersin. Yani: Rabbını hoşnut etmek için hevana uyma.

(Eğer dilinizi eğip бүkerseniz) yani: Hakkı iptal etmek için şahitliği yalan ve bozuk şekilde yaparsanız (veya) ondan (yüz çevirirseniz) Onu gizler ve yerine getirmezsensiz. Denildi ki: (dilinizi eğip бүkerseniz şekline anlam verdiğimiz) “Ve in telvu” nun anlamı; “şahitlik yapmayı geciktirir, isteyeniyi oyalarsanız” şeklindedir. Örneğin; “Leveytü hakkahu”nun anlamı; “onun hakkını yerine getirmedim, oyalayıp geciktirdim”dir. Denildi ki: Bu yötecilere avurtlarını eğgip бүkmeleri hususunda bir hitaptır. Ayet diyor ki: İki davacıdan birine meyleder veya şahitlikten tamamen yüzçevirirseniz.” İbni Amir ve Hamza; “telvu”yu “telu” olarak okumuşlardır. Bu durumda bir görüşe göre bunun da aslı “telvu”dur. Ancak kelimeyi dile kolaylaştırmak için iki “vav”dan biri atılmıştır. Diğer görüşe göre anlamı: “Şahitliği yerine getirmeye kalkarsanız” şeklindedir. Yani; “Şayet şahitliği yerine getirmeye kalkarsanız veya ondan yüz çevirip şahitliği terkederseniz.” (Şüphesiz Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.)

136

(Ey iman edenler!Allah'a ve Resul'üne iman edin...)Kelbi, Ebi Salih yoluyla ibni Abbas'tan (ra) şunları nakleder:Bu ayet Abdullah bin Selam, Kab'ın Esed ve Üsey isimli iki oğlu, Salebe b. Kays, Abdulllah bin Selam'ın kızkardeşinin oğlu Sellam, onun erkek kardeşinin oğlu Selem ve Yamin bin Yamin hakkında inmiştir. Ehli kitabın müminleri olan bu kişiler Resulullah'a (s.a.v.) gelerek:

“Biz sana, kitabın, Musa'ya, Tevrat'a ve Uzeyr'e inanıyor, bunların dışındaki peygamberlere ve kitaplara inanmıyoruz”, dediler. Resulullah da (s.a.v.):

“Hayır, Allah’a (cc) O’nun Resul’ü Muhammed’e (s.a.v.), Kuran’a, Musa’ya (a.s.), Tevrat’a ve ondan önceki her kitaba inanın” buyurdu. Bunun üzerine Allah (cc) bu ayeti indirdi.1

(1) Bunu Suyuti ed-Dürrül-Mensur’da: (2/716) zikretmiştir. Ayrıca bkz:Esbab en-Nüzul el-Vahidi: s. 178, 179.

(Ey) Muhammed’e (s.a.v.), Kuran’a, Musa’ya (a.s.) ve Tevrat ‘a (inanenler!Allah’a ve Resul’üne) Muhammed’e (s.a.v.) (Resul’üne indirdiği kitaba) yani; Kuran’a (ve daha önce indirdiği kitaba) Tevral, İncil, Zebur vs. kitaplara (iman edin).2

(2) 1. yazma nüshada şöyle bir dipnot vardır: Anlamı şöyle de olabilir:Ey Misak esnasında (kalubela)Allah’a “Evet sen bizim rabbimizsin diyerek” inananlar!işte şimdi de Allah’a ve Resulüne iman edin.

İbni Kesir, ibni Amir ve Ebu Amr burada geçen iki adet “indirme” fiilini “nüzzile” ve “Ünzile” (indirildi) şeklinde binai meçhul okurlarken, diğerleri bunu (tercümede de geçtiği gibi)“nezzele” ve “enzele” (indirdi) şeklinde binai malum okumuşlardır.

(Her kim Allah’ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini, ahiret gününü inkar ederse, muhakkak ki uzak bir delaletle sapıklığa düşmüş olur.) Bu ayet inince Resulullah’a (s.a.v.) gelen kimseler şöyle dediler:O halde biz Allah’a (cc) Resul’üne, Kuran’a, Kuran’dan önceki her peygambere ve kitaba, meleklerle ve ahiret gününe inandık. Onlar arasında ayırım yapmayız. (birine inanıp diğerlerini inkar etmeyiz.) “Biz sadece Allah’a teslim oluruz” dediler.

Dahhak der ki:Bunlarla yahudiler ve hristiyanlar kastedilmektedir. Denilmektedir ki:Ey Musa’ya ve İsa’ya inananlar Muhammed’e ve Kuran’a da inanın. Mücahid der ki: Ayetteki hitap münafıklardır. Yani; ey dilleriyle iman edenler!Kalplerinizle de iman edin. Ebu’l-Aliye ve bazıları ise şöyle demişlerdir. Bu müminlere hitaptır. Şöyle denilmektedir:Ey iman edenler! iman üzere daima sabit kalın. Örneğin ayakta bulunan kimseye; “sana dönene kadar ayakta kal” dersin. Yani; ayakta kalmaya devam et. Denildi ki:Hitap müşrikleredir. Yani; ey Lat ve Uzzaya iman edenler!Allah’a ve Resul’üne iman edin.

137

(Şüphesiz iman edip de sonra küfre sapanlar, sonra yine iman ederek küfre dönenler, sonra da küfürleri artan kimseleri) Katade der ki:Onlar yahudilerdir. Musa’a (a.s.) iman ettiler. Sonra buzağıya ibadet etmek suretiyle kafir oldular. Sonra Tevrat’a iman ettiler. Sonra İsa’yı inkar ettiler. Daha sonra da Muhammed’e küfürde ileri gittiler.

Denildi ki:Onlar ehli kitabın tümüdür. Peygamberlerine inandılar. Sonra onu inkar ettiler. O'na indirilen kitaba iman ettiler. Sonra o kitabı terketmek suretiyle onu inkar ettiler. Sonra da Muhammed'i (s.a.v.) inkar etmek suretiyle inkarları ve kafirlikleri arttı.

Denildi ki: Bu dinden dönen mürtedler hakkındadır. İnandılar, sonra dinden çıktılar. Tekrar inandılar, sonra tekrar dinden çıktılar. Tekrar inandılar, sonra tekrar dinden çıktılar.

Böyle bir durumda olan kimsenin tevbesi kabul olur mu? Ali'den (ra) rivayet edildiğine göre tevbesi kabul edilmez ve öldürülür. Çünkü Allah (cc) (Allah onları bağışlayacak değildir) buyurmaktadır. Çoğu ilim ehli ise, tevbesinin kabul edileceği görüşündedirler. Mücahid der ki:“Sonra da küfürleri arttı” yani küfür üzere öldüler. (Allah onları) o hal üzere devam ettikleri sürece (affedecek değildir. Onları sebile) doğruya giden yola (iletecek de değildir.)

Şayet:“Allah onları bağışlayacak değildir” buyuruluyor. Halbuki ilk şirk İslam'la birlikte bağışlanır. Bu durumda bu ayetin anlamı nedir? diye sorulursa şöyle cevap verilir:Anlamı şöyledir:İlk defa müslüman olur ve o hal üzere devam ederse eski küfrü bağışlanır. Ancak müslüman olduktan sonra küfre düşer, sonra tekrar müslüman olur, sonra tekrar küfre dönerse, İslam üzere devam etmesi durumunda bağışlanacağı o eski küfrü de artık bağışlanmaz.

(Münafıkları müjdele ki) onlara haber ver ki (onlar için pek acıklı bir azap vardır.)“Beşaret; müjde”, sevindirici veya üzücü olsun onunla yüz teninin (beşera) değiştiği her habere denir. Züccac der ki:Anlamı; onlara müjde yerine azabı haber ver, şeklindedir. Örneğin araplar; sana selam vermek, seni azarlamak kılıçtır. Yani; sana selama bedel olarak (onun yerine)1 vurmaktır.

(1) 2. yazma nüshada burası bu şekilde “bedelen lek” geçerken, 2. yazama nüshada “helakük; senin helakın” şeklinde geçmektedir.

139

(Onlar ki müminleri bırakıp kafirleri veliler ediniyorlar) yani; yahudileri dost ve yardımcı veya sırdaş ediniyorlar. (İzzeti onların yanında mı arıyorlar?) yani Muhammed ve sahabesine karşı yardım ve galibiyeti onların yanında mı arıyorlar. Denildi ki: Güç ve hakimiyeti onların yanında mı arıyorlar? (halbuki izzetin) yani; güç, kuvvet ve hakimiyetin (hepsi Allah'ındır.)

140

(Şüphesiz kitapta sizin) Ey müslümanlar topluluğu (üzerinize indirmiştir ki)Asım ve Yakup bu fiili “nezzele; indirdi” şeklinde okumuştur. Yani; Allah indirdi. Diğerleri ise bunu “nüzzile; indirildi” şeklinde binai meçhul olarak okumuşlardır. (Allah’ın ayetlerine) yani; Kuran’a (küfredildiğini, onunla alay edildiğini işittiğiniz zaman, başka bir konuşmaya dalıncaya kadar) yani; Muhammed (s.a.v.) ve Kuran’la alaydan başka şeyler konuşmaya dalıncaya kadar (onlarla birlikte) yani; alay edenlerle (oturmayın). Bu Enam suresindeki şu ayete işaretir:

“Ayetlerimiz hakkında (kötü ve alaylı) lafa dalanları gördüğünde onlar başka bir konuşmaya dalıncaya kadar onlardan yüz çevir.”
(Enam: 6/68)

Dahhak ibni Abbas’ın (ra) şöyle söylediğini rivayet eder:Bu ayetin kapsamına, kıyamete kadar, dinde yeri olmayan şeyi icad eden ve hurafeci, bidatçi herkes girer. (Şüphe yok ki siz de o zaman onlar gibi olursunuz) yani; onlar din, peygamber ve kitap hususunda lafa daldıkları ve bunlarla alay ettikleri esnada onlarla birlikte oturur, buna razı olursanız, siz de onlar gibi kafırsınız. Başka konuda konuşurlarken onlarla birlikte oturmak haram değil mekruhtur. Hasan’ı Basri bunun haram olduğunu söyler. Çünkü Allah (cc): “Şayet şeytan sana unutturacak olursa, hatırladıktan sonra zalimler topluluğuyla birlikte oturma” buyurur. Alimlerin çoğunluğu ise birinci görüştedir. Ancak Enam suresi Mekki bu ise Medenidir. Çelişki gibi gözükse de Medeni’yi almak daha doğrudur. (Şüphesiz ki Allah münafıkları da kafirleri de toptan Cehennem’de bir araya getiricidir.)

(Onlar ki, sizi gözetleyiverirler) (Başınıza belaların gelmesini beklerler.)¹ Yani; münafıklar. (Eğer sizin için Allah’tan bir fetih) yani; zafer ve ganimet (olursa) size (derler ki:sizinle birlikte değil miydik) cihadda sizin dininiz üzere, sizinle birlikte değil miydik? Öyleyse bize ganimetten bir pay ayırsanıza. (Şayet kafirler için bir nasip) müslümanlara karşı güç ve galibiyet (dolursa derler ki:) yani; münafıklar kafirlere derler ki (size üstünlük sağlayarak) “İstihvaz”:İstila ve galebe çalmak, üstünlük sağlamak demektir. Allah (cc): “Onlara şeytan istihvaz eyledi”(Mücadele: 58/19) buyurur. Yani; istila etti, galebe çaldı. Burada münafıklar şöyle söylemek istiyorlar:Biz Muhammed’in (s.a.v.) ve sahabesinin dönüşünü size haber verip, onların sırrına sizi muttali kılmadık mı?

Müberra der ki:Münafıklar kafirlere şöyle diyor:Görüşünüze karşı size galebe çalıp sizi etkisiz hale getirip (müminlerden) yani; onlara

katılmanızdan, onlardan olmanızdan (sizi men etmedik mi) alıkoymadık mı?. Denildi ki:Anlam şu şekildedir: Size zafer kazandırmak suretiyle size galebe çalmadık mı ve sizi müminlerden engellemedik mi? yani; onları size rezil etmek ve size onların haberlerini ve durumlarını ulaştırmak suretiyle, müminlerin şerrinden sizi korumadık mı? Münafıkların bu sözlerinden kasıtları, kafirlere karşı minnet etmek, onlara olan iyiliklerini söylemektir.

(Artık kıyamet günü aranızda Allah hükmedecektir.) Yani; iman ehliyle nifak ehli münafıklar arasında. (Ve elbette Allah kafeirler için müminler aleyhine bir yol verecek değildir.)Ali (ra) der ki:Yani, ahirette. İkrime ibni Abbas'ın (ra) şöyle söylediğini rivayet eder: “bir yol” yani, bir hüccet ve delil. Denildi ki:Peygamberin ashabına karşı üstünlük.

(Şüphesiz münafıklar Allah'ı aldatmaya çalışırlar. Allah ise onları aldatıcıdır.)Yani; onlar Allah'a karşı aldatma şeklinde davranırlar. Allah da onları aldatıcıdır:Yani; aldatmalarının karşılığını verir. O da şu şekilde gerçekleşir:Allah kıyamet günü müminlere olduğu gibi münafıklara da bir nur verir. Müminler sıratın üzerinden geçerler. Münafıkların nuru ise söner. (ve namaza kalktıklarında) yani; münafıklar. (üşene üşene kalkarlar) yani; yavaş yavaş zorla kalkarlar. Onunla Allah rızasını gözetmezler. Onları biri görse namaz kılarlar. Yoksa namazı bırakırlar, kılmazlar. (insanlara gösteriş yaparlar) yani; bunları Allah'ın emrine uyma maksadıyla değil, insanlara gösteriş olarak yaparlar. (ve Allah'ı çok az anarlar). İbni Abbas (ra) der ki: Bunu demesinin sebebi şudur: Çünkü onlar gösteriş ve insanlar duysun diye yaparlar. Şayet onlar yaptıkları bu az amelle Allah'ın rızasını gözetselerdi bu Allah katında çok sayılırdı. Katade der ki:Münafıkların zikirlerinin ve Allah'ı anışlarının az olması, Allah'ın (cc) onu kabul etmemesi nedeniyledir. Yoksa Allah'ın (cc) kabul ettiği her amel çok sayılır.

(Onlar orada bocalar bir haldedirler) yani; küfürle iman arasında tereddütlü ve şaşkın bir haldedirler. (Ne onlara ne bunlara) yani; müminlerden değiller ki onlara vacib olan bunlara da vacip olsun. Kafirlerden değiller ki kafirlerden alınan bunlardan da alınsın. (Allah her kimi saptırırsa, artık sen ona bir yol bulamazsın.) yani; hidayete ulaştıran bir yol bulamazsın.

Bize İsmail b. Abdulkahir el-Cürcani, O'na Abdulğafir bin M. el-Farisi, O'na M. bin İsa el-Celudi, O'na Abdullah bin Ömer (ra) Resulullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu söyle: “Münafığın durumu iki koyun sürüsü arasındaki kör bir koyun gibidir:Bazen birine bazen diğerine gider.”¹

(1) Bunu Müslim münafıkların sıfatında (no: 2784) 4/2146 rivayet etti.

144

(Ey iman edenler!müminleri bırakıp da kafirleri dostlar edinmeyin)Allah (cc) müminleri, kafirleri kendilerine veliler, yöneticiler olarak kabul etmekten nehyediliyor ve şöyle buyuruyor: (Allah’a karşı sizin aleyhinize açık bir delil mi vermek istiyorsunuz) yani sizin azap görmemiz için açık bir hüccet mi vermek istiyorsunuz? Sonra münafıkların derecelerini zikrederek şöyle buyurdu:

(Şüphesiz münafıklar Cehennem’in en alt tabakasındadırlar.)“Kufe’liler tabaka anlamına gelen kelimeyi “derk”, diğerleri “Derek” şeklinde okumuşlardır. Bu, “zan” ve “zaan”, “nehr” ve “enher” de olduğu gibi iki farklı lehceye göredir. İbni Mesud (ra) der ki: “En alt tabakada” yani; Cehennem’de, demirden yapılmış kilitli tabutlarda. Ebu Hureyre (ra) der ki: Altlarından ve üstlerinden ateşlerin tutuşturulduğu üzerlerine kilitli evde. (ve onlara asla bir yardımcı) azabı engelleyici (bulamazsın.)

246

(Ancak tevbe edip) yani; nifaktan tevbe edip ve iman edip, amellerini (ıslah edenler ve Allah’a tutunanlar)Allah’a güvenenler, sınıksız sarılanlar (ve Allah için dinlerinde ihlaslı bulunanlar başka.) İhlstan kalple ihlas kastedilmektedir. Çünkü nifak (münafıklık) kalbin küfrüdür. Onun gitmesi ve yok olması da kalbin ihlasıyla olur. (İşte onlar müminlerle beraberdirler) Ferra der ki:Müminlerdendirler. (Müminlere ise Allah) ahirette (büyük bir ecir) yani; Cennet (verecektir.) “yüti;verir, verecek” fiilin sonundaki “ye” mushafın hattında hafzedilmişti. Bunun nedeni lafzen okunmamasıdır. Okunmaması ise, daha sonraki “Allah” lafzındaki “lam”ın sukun olmasındandır.

147

(Siz şükreder) yani nimetlerine şükreder ve ona (iman ederseniz). burada takdim ve tehir (yer değiştirme sanatı) vardır. Çünkü aslı,siz iman eder şükrederseniz, şeklindedir. Çünkü imansız şükür fakar fayda vermez. (Allah size niçin azap edecek?) Bu, takriri bir soru cümlesi olup anlamı: Allah şükreden mümine azap etmez, şeklindedir. Çünkü kullarına azap etmesi O’nun mülkünü ve zenginliğini artırmaz. Onları cezalandırmayı terketmesi onun hakimiyet ve hükümranlığını eksiltmez. Şükür küfrün (inkar, nankörlük) zıddıdır. Küfür ise nimeti örtmek gizlemektir. Şükür de onu izhar etmek açığa vurmaktır. (Allah şükredicidir, hakkıyla bilicidir.)Allah’ın şükretmesi, kullarının azını kabul buyurması ve ona kat

kat ecir vermesi demektir. Şu halde kulun şükretmesi itaati, Allah'ın şükürü ise ecir ve sevap vermektir.

148

(Allah kötü sözün açıktan söylenmesini sevmez. Ancak zulme uğrayanlarınki başka). Yani: Allah (cc) zulmedilen kimse hariç, çirkin sözün açıklanmasını sevmez. Dolayısıyla mazlumun, zalimin zulmünü haber vermesi ve ona beddua etmesi caizdir. Allah (cc): “Elbette her kim zulme uğradıktan sonra öcünü alırsa, onlar üzerine (ceza için) yol yoktur” (Şura: 42/41) buyurur. Hasan-ı Basri der ki: Ona bedduası “Allah'ım! ona karşı bana yardım et, ondan hakkımı al”, demesidir. Denildi ki: Sövilürse, fazla olmaksızın aynı şekilde sövmesi caizdir.

Bize Ebu Abdullah el-Hırki, O'na Ebu'l-Hasan et-Taysafuni, O'na Abdullah b. Ömer el-Cevheri, O'na Ahmed b. Ali el-Keşmeyheni, O'na ali bin Hacer, O'na İsmail b. Cafer, O'na el-Ala b. Abdurrahman, O'na babası, O'na da Ebu Hureyre (ra) Resulullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu aktardı: “Birbirlerine sövenlerden asıl günahkarı ilk başlayandır. Ancak diğeri öc almada haddi aşarsa bu defa diğeri günahkardır.1

(1) Bunu Müslim Birr ve Sılada, sövmenin nehyedilmesi babında: (no: 258) 4/2000. Buhari el-Edeb el-Müfred'de: (s. 127). Müellif Şerhus-Sünne'de: (13/133) rivayet etti.

Mücahid der ki: Bu misafir (konuk) hakkındadır. Birilerinin yanına gider de ona ilgi göstermez, iyi konuklamazlarsa, onun bunu şikayetvari bir edayla söylemesinde ve kendisine yapılanı dile getirmesinde bir sakınca yoktur: Bize Abdulvahid b. Ahmed el-Melihi, O'na Ahmed b. Abdullah en-Nuaymi, O'na M. bin Yusuf, O'na M. bin İsmail, O'na Kuteybe b. Said, O'na Leys, O'na Yezid b. Ebi Hubeyb, O'na Ebu'l-Hayr, O'na Ukbe b. Amir (ra) şöyle anlattı: Resulullah'a (s.a.v.):

“Ya Resullah! Sen bizi bir yerlere gönderiyorsun. Bazılarının yanında kalıyoruz. Ancak bizi ağırlamıyorlar. Buna ne dersin?” dedik. Bize:

“Birilerinin evine konuk olarak gittiğinizde, ev sahibi konuğa verilmesi ve yapılması gerekeni yapanı emrederse onu kabul edin. Onu yapmazlarsa, vermeleri gereken konuk hakkınızı alın” buyurdu.2

(2) Bunu Buhari, Mezalim'de, mazlumun malını zaliminin yanında bulduğunda ona kisas yapması babında: 5/107, 108 ve Edeb'de, Müslim; Lukata'da (buluntu), ziyafet vs. babında (no: 1727) 3/1353; Müellif Şerhus-Sünne'de: (11/339) rivayet etti.

Dahhak bin Müzahim ve Zeyd b. Eslem “illa men zaleme: Ancak zulmeden başka” şeklindedir. Denildi ki:Anlamı şöyledir:Allah kötü sözün açıktan söylenmesini sevmez. Ancak zalim kişi onu açıktan söyler. Ancak asıl bilinen birinci kıraattır. (Allah) mazlumun duasını (hakkıyla işiticidir), zalimin akibetin (hakkıyla bilicidir.)

149

(Şayet bir hayrı açığa vurur) yani; bir iyiliği. Bir kimse iyiliği açığa vurur ve işlerse ona on sevap yazılır. Niyetlenir, ancak yapamazsa yine onun için bir sevap yazılır. (veya gizler) Denildi ki: Hayır’dan maksad maldır. Yani; bir sadakayı açığa vurur onu açıktan verir veya gizler onu gizlerseniz. (ya da bir kötülüğü) yani size yapılmış bir haksızlığı, alacağınızı (affederseniz, şüphesiz Allah çok affedici, herşeye hakkıyla kadirdir.) O, kıyamet gününde sizi affetmeye daha layıktır.

150

(Allah’ı ve Resul’ünü inkar edenler) Yahudiler hakkında inmiştir. Çünkü onlar Musa (a.s.), Tevrat ve Uzeyr’e inanadılar. Ancak isa (a.s.), İncil, Muhammed (s.a.v.) ve Kuran’ı inkar ettiler. (Allah ile peygamberinin arasını ayırmak isteyenler, “bir kısmına inanır bir kısmına inanmayız” diyerek bu ikisinin arasında bir yol) yahudilikle İslam arasında tabi olacakları bir din ve uyacakları bir mezhep, ekol. (İsteyenler varya. İşte onlar, gerçekten kafirler onlardır.)Kafirliklerini “gerçekten” demek suretiyle tekid etmesi ve vurguyla ifade etmesi, bunların bir kısmını inkar etmenin hepsini inkar etmek gibi olduğunu belirtmek içindir. (Kafirlere alçaltığı bir azap hazırlamışızdır.)

152

(Allah’a ve) bütün (Peygamberlerine iman edip onların) yani, Peygamberlerin (hiçbirini diğerinden ayırmayanlar -a gelince-)ki onlar da müminlerdir. Onlar “Peygamberlerinin hiçbirini diğerinden ayırmayız” derler. (İşte onlara Allah) Allah’a, kitaplarına ve peygamberlerine imanın karşılığı (mükafatlarını verecektir.) Hafs, Asım’dan naklen bu fiili “sevfe yü’tihim; verecektir” şeklinde okumuştur. Yani (“Allah verecektir”)1 Diğerleri ise bunu fiili mudarinin “nun”u ile “sevfe nü’tihim; vereceğiz” şeklinde okumuşlardır. (Allah çok bağışlayıcı, çok esirgeyicidir.)

(1) Bu 1. yazma nüshada yoktur.

153

(Kitap ehli senin kendilerine gökten bir kitap indirmeni isterler), Kab b. el-Eşref, Fenhas b. Azura Resulullah’a (s.a.v.) gelerek: “Yahudilerden

şayet sen peygambersen bize Musa gibi gökten bir kitap (toplucu) getir”, demişlerdi. Allah’da (cc) bu ayeti indirdi.¹ Bu, itaat etmek için yapılan bir istek ve talep değil, aciz bırakmak ve öneri olarak susmak için belirtilen bir istek idi. Allah ise ayetlerini kulların teklif ve önerilerine göre indirmez. (Hakikat onlar Musa’dan daha büyüğünü) daha ağırını. (istemişler) bunlar; Musa (a.s.)’ın birlikte dağa çıktığı yetmiş kişidir. (Bize Allah’ı apaçık) ortada, ayan beyan (göster demişlerdi) Ebu Ubeyde ise bunun anlamını şöyle verir: “Onlar apaçık bir şekilde “Bize Allah’ı göster” demişlerdi. (Zulümlerinden dolayı onları yıldırım çarpmıştı. Sonra, kendilerine bunca açık ayetler ve deliller gelmişken buzağı edinmişler) yani; buzağıyı Allah edindiler. (Nihayet biz bunları affetmiştik) ve helak etmemiştik. Denildi ki: Bu tevbeye davettir yani; o günahkarlar tevbe ettiler. Biz de tevbelerini kabul ettik. Öyleyse siz de tevbe edin ki sizi affedelim. (Biz Musa’ya apaçık bir güç verdik) yani; mucizelerden açık bir hüccet verdik. Onlar yedi mucizedir.

(1) Bu 1. yazma nüshada yoktur.

154

(Ve misaka bağlanmaları için Tur’u üstlerine kaldırdık ve; ‘secdelere kapanarak o kapıdan girin’ dedik. Yine onlara, ‘cumartesi hakkında haddi aşmayın’ dedik)“Haddi aşmayın” cümlesini Medine’liler “La teaddü” şeklinde okumuşlardır. Nafi Verş’in rivayetinde bunu merfu okurken diğerleri meczum olarak okumuşlardır. Anlamı; haddi aşmayın ve o günde balık tutmak suretiyle (nefsinize) zulmetmeyin, şeklindedir. (Ve onlardan ağır bir teminat aldık).

155

(Sözlerini bozmaları yüzünden) “Fe bima nakdihim” “Fe bi nakdihim” anlamındadır ve “ma” fazlalık bir sıladır. “Febima rahmetin minallahi (Allah’tan bir rahmet sebebiyle)”(Ali İmran: 3/159) vb. ayetlerde olduğu gibi. (Allah’ın ayetlerini inkar etmeleri, peygamberleri haksız yere öldürmeleri ve ‘kalplerimiz perdelidir’ demeleri yüzünden -lanet ettik-hayır, Allah küfürleri sebebiyle onların kalplerine mühür basmıştır) “Tabea aleyha (mühür bastı)” “Hateme aleyha” anlamındadır. (Artık onlar birazı müstesna iman etmezler.) yani peygamberleri yalanlayanların birazı. Yoksa Allah’ın kalplerine mühür vurduğu kimseler değil, çünkü Allah’ın kalplerine mühür vurduğu hiçbir kimse asla iman etmez. İstisna edilen “biraz”dan maksat Abdulah bin Selam ve arkadaşlarıdır. Denildi ki: Anlam şöyledir: Onlar azına da çoğuna da inanmazlar.

156

(Bir de küfretmeleri ve Meryem'e büyük iftirada) zina iftirasında bulunduklarına (bulunmalarından).

157

(Ve Allah Resul'ü Meryem oğlu İsa'yı biz öldürdük demelerinden. Oysa onu öldürmediler de aşamadılar da. Ancak onlara benzer gösterildi.)Allah (cc) İsa'nın (a.s.) yerini gösteren yahudiye İsa'ya benzer sima vermişti. Denildi ki:Onlar İsa'yı (a.s.) bir evde hapsettiler ve başına bir bekçi diktiler. Allah da (cc) bu bekçiye İsa (a.s.) görüntüsü verdi. Onlar da bu bekçiye öldürdüler. Başka açıklamalar da vardır. Bunları Ali İmran suresinde zikrettik.1

(1) Bkz: Ali İmran suresi: 3/52-55. ayetlerin tefsiri.

(Onun hakkında) yani; ölümü hususunda (ihtilafa düşenler, gerçekten de ondan yana şüphe içindedirler) yani; ölümü hususunda. Kelbi der ki:Onların: İhtilafları şu şekildedir:Yahudiler:"O'nu biz öldürdük", dediler. Hristiyanlardan bir grup:"O'nu biz öldürdük", dediler. Onlardan diğer bir grup da: "O'nu ne onlar ne de bunlar öldürdü. Aksine Allah onu göğe çıkardı. Şimdi biz ona bakıyoruz", dediler. Denildi ki:Allah (cc) Saytafus'un yüzüne İsa (a.s.) siması vermiş, bedenini onun gibi yapmamıştı. Onlar da ihtilaf ettiler. Bazıları: "İsa'yı öldürdük. Çünkü yüz İsa'nın yüzü", dediler. Diğer bazıları: "O'nu öldürdük. Çünkü yüz İsa'nın yüzü", dediler. Diğer bazıları:"O'nu öldürmedik. Çünkü beden İsa'nın (a.s.) bedeni değil, dediler. Süddi der ki:İhtilafları şu şekilde tereddüte düşmeleri idi:"Bu İsa (a.s.) ise arkadaşımız nerede, bu arkadaşımızsa İsa (a.s.) nerede?" (Onların buna ait hiçbir bilgileri yoktur.) Yani; öldürülüp öldürülmediği hususunda. (Ancak zanna uymaktadırlar.)Ancak öldürülmesi hususunda sadece zanna dayanıyorlar. (O'nu gerçekten öldürmüş değillerdir) yani; (İsa'yı gerçekten öldürmediler.)2 (Aksine Allah onu katına yükseltmiştir.)

(2) Parantez içi kısım 1. yazma nüshada yoktur.

Denildi ki:"yakinen; gerçekten" kelimesi daha sonrasıyla bağlantılıdır. Ve kendisinden önceki cümle orada sona ermişti:Yani, onu öldürmemişlerdir. Aksine Allah onu gerçekten kendi katına yükseltmiştir. "Ve ma kateluhu" nun sonunda "ha" zamiri İsa'ya dönmektedir. Ferra (ra) der ki: anlamı şöyledir:İsa (Asıl sandıkları kişiye de kesin olarak öldürmüş değillerdir. (Allah azizdir.) Yahudilerden intikam almaya kadirdir, güçlüdür. (hikmetlidir.)Onlara lanet ve gazabı

hükmetmiştir. Onların başına Rum'lu Dayfus b. İsbisyanus'u musallat etmiş, onlardan birçok kişiyi öldürmüştür.

159

(Ehli kitaptan hiç kimse yoktur ki ölümünden önce O'na (İsa'ya) inanacak olmasın) yani Ehli kitaptan herkes İsa'ya (a.s.) mutlaka inanacaktır. Bu, müfessirlerden ve alimlerden çoğunun görüşüdür. “Kable mevtihi: Ölümünden önce” terki bindeki zamirin kime döndüğü hususunda ihtilaf edilmiştir. İkrime, Mucahid, Dahhak ve Süddi derler ki: Bu kitap ehli kimseye döner. Yani: Her kitap ehli ölmeden önce hayatında, başına, imanına ona fayda vermediği bela (ölüm) geldiğinde İsa'ya inanacaktır. İster yansın veya boğulsun, veya kuyuya düşsün veya üzerine duvar yıkılsın veya yırtıcı bir hayvan yesin ya da birden bire ölsün. Bu, Ebu Talha'nın ibni Abbas'tan (ra) yaptığı rivayete göre, aynı zamanda onun da görüşüdür. O der ki, ibni Abbas'a (ra) denildi ki: Peki, evin damından yere düşerse? O: İnandığını havada söyler, dedi. Yine: “Peki, onlardan birinin boynuna vurulup öldürülse?” dediler. O da: “Dili onu tekrarlayıp, kekeleyip durur”, dedi.

Bazılarına göre ise rekabte mevtihi; ölümünden öncedeki zamir İsa'ya (a.s.) döner. Yani; her kitap ehli, İsa (a.s.) ölmeden önce mutlaka ona iman edecektir. O da kıyamet öncesinde gökten indiğindedir. Herkes ona inanacak. Böylece din tek olacak, İslam dini.

Ebu Hureyre'den (ra) Resulullah'ın şöyle buyurduğunu rivayet ettik: Meryem'in oğulunun adil bir hakem olarak aranızda inmesi yaklaşmıştır. Haçı kırarak, domuzu öldürecek, cizyeyi kaldıracak. Yeryüzünde kırk yıl duracak sonra vefat edecek cenaze namazını müslümanlar kılacak. Ebu Hureyre (ra) der ki: İsterseniz; “Ehli kitaptan hiç kimse yoktur ki ölümünden önce (İsa'nın ölümünden önce)1 İsa'ya inanmasın” ayetini okudu ve bunu üç defa tekrarladı.2

(1) Bunu Buhari Enbiyada, İsa'nın (a.s.) inişi babında: 6/490, 491. Müslim İman'da, İsa'nın (a.s.) Peygamberimiz Muhammed'in (s.a.v.) şeriatıyla hükmeden bir hakim olarak inişi babında: (no: 155) 1/135. Müellif Şerhu's-Sünne'de: (15/80, 81) rivayet etti.

İkrime'den rivayet edildiğine göre; “letüminenne bihi; mutlaka ona iman edecek” cümlesindeki “he; o, ona” zamiri İsa'ya değil Muhammed'e döner. Nitekim İkrime: “Her kitap ehli Muhammed'e (s.a.v.) inanmadan ölmez”, demiştir.

Denildi ki: Bu, “Allah”a döner. Yani: Her kitap ehli ölmeden önce, artık imanına fayda vermediği ölümle karşı karşıya kaldığı o esnada mutlaka

Allah’a inanacaktır.

(O da) yani; İsa (a.s.)(kıyamet günü onlar aleyhine) Rabbinin mesajını onlara ilettiğinde, kendinin kul olduğunu ikrar ettiğini, onlara bildirdiğine denir. (Şahit olacaktır.)(Nitekim Allah (cc) onun şöyle söyleyeceğini haber verir: “Onlar arasında bulunduğum sürece onlar üzerinde şahittim, onlardan haberdardım.”(Maide: 5/117) Bunun gibi her peygamber de ümmeti üzerinde şahittir.)1 Allah (cc) buyurur ki:

“Her ümmetten bir şahit getirdiğimizde, seni de onlar üzerinde şahit olarak getirdiğimizde onların hali nice olacak.”
(Nisa: 4/41)

(1) Parantez içi 2. yazma nüshada tamamen yoktur.

(Yahudilerin zulümleri sebebiyle) Zulümleri, daha önce sözkonusu edilen ahitlerini bozmaları, Allah’ın (cc) ayetlerini inkar etmeleri, Meryem’e iftirada bulunmaları ve: “Biz Mesihi öldürdük” demeleridir. (Kendilerine helal kılınmış şeyleri yasakladık)Yasaklanan şeyler şunlardır: “Ve yahudilere de her tırnaklı hayvanı yasakladık.”

(En’am: 6/146)

Ayetin cümle yapısı şöyledir:Yahudilerin zulümleri sebebiyle. (ki bunları zikrettik) (ve Allah’ın yolundan çok çevirmelerinden dolayı) yani kendilerini ve başkalarını, Allah’ın dininden çok çok çevirmelerinden dolayı.

(Ve) Tevrat’ta (nehyolunmalarına rağmen faizi almaları ve haksız şekilde insanların mallarını yemeleri nedeniyle. Mahkemede hükmederken rüşvet almaları, halklarından aldıkları haksız kazançları. İşte bütün bunlardan dolayı onlara hoş şeyleri de yasakladık. Bunlar her haram işlediklerinde, helallerden birşey kendilerine haram kılındı. Allah (cc) buyurur ki: “Bu... onları zulümleri sebebiyle cezalandırdık. Ve biz gerçekten doğrularız.”(Enam: 146)(Onlardan kafir olanlarına elem verici bir azap hazırladık.)2

(2) Bu konularda, En’am suresi tefsirine bakınız.

(Ancak onlardan ilimde derinleşmiş olanlar) yani; kitap ehlinin hepsi bu nitelikte değildir. Bilakis onlardan ilimde derinleşmiş, ilerlemiş ve basiret ehli olan kimseler... Bunun Abdullah bin Selam ve arkadaşları gibi. Yahudi alimleri kastedilmektedir. (müminler) yani; muhacirler ve ensar (sana indirilene) yani; Kuran’a (ve senden önce indirilene) yani indirilen diğer kitaplara (iman ederler. Namazı dosdoğru kılarlar) “el-Mukimine; namazı dosdoğru kılarlar, kıldıkları halde”nin mansup oluşu nedeni hakkında ihtilaf edilmiştir. Aişe’den(ra) ve Ebbar bin Osman’dan

bunun yazıcıların hatası olduğu ve “el-mukimune” şeklinde yazılması gerektiği rivayet edilir. Bunun gibi: “İnnellezine amenu vellezine hadu ve’s-Sabiune..; Şüphesiz iman edenler, yahudiler ve sabieler..”(Maide: 5/62) deki “Sabiune” normal kurallara göre; “Sabiine” şeklinde mansup olması; “İn hazani lesahirani; bu ikisi gerçekten sihirbazlar.”(Taha: 20/63)’deki “hazani”, “Hazeyni” şeklinde mansup olması gerekirdi. Onlara göre bütün bunlar yazıcıların hatasıdır.1

(1) İmam İbni Cerir Taberi (ra) bu iddiaya birkaç yönden cevap vermiştir. O şöyle der: “Bu yazıcının hatası olsaydı, yazımında hata yaptığını öne sürdüğümüz yazıcının yazdığı bizim Mushafımız dışındaki tüm Mushaflarda başka olurdu. Bizim Mushafımızla Übeyy’in Mushafının bunda aynı uluşu, bizdekinin doğru olduğuna yanlış olmadığına delalet eder. Kaldı ki bu hat (yazım) yönüyle bir hata olsaydı, sahabeler bunu kendilerinden sonraki nesle yanlış olarak aktarmazlar, bunu dileriyle düzeltirler ve ümmete doğru olanı öğretmek suretiyle doğru olanı telkin ederlerdi. Mushafta yazılı oluşunun yanında tüm bir ümmetin bunu aynı şekilde nakletmesi bunun doğruluğuna, bunda yazıcının bir hatasının bulunmadığına en kuvvetli delildir. Bkz:Tefsir et-Taberi: 9/397, 398 (Şeyh Şakir’in dipnotlarıyla birlikteki baskı). Ayrıca bkz:el-İtkan, es-Suyuti: 2/320, 321 (Muhammed Ebi’l-Fadl İbrahim’in dipnotlarıyla birlikteki baskı).

Osman (ra):

“Mushafta bir takım yanlışlıklar vardır ki, araplar onları dileriyle düzeltereklerdir”, dedi. O’na:

“Değiştirmeyek misin?” dediler. O da:

“Bırakın. O hatalar haramı helal helalı da haram kılacak nitelikte değil”, dedi.1

(1) İbni’l-Enbari: “Osman’ın mushafına muhalefet edene reddiye” kitabında şunları söyler: Bu konuda Osman’dan (ra) rivayet edilen hadisler delil alamazlar. Çünkü bunlar muttasıl değil munkatı’ (kesik) senetlerle bize ulaşmıştır. dolayısıyla zayıftırlar. Ayrıca akıl şunu söyler:Ümmet’in imamı, zamanındaki insanların imamı ve önderi olan Osman’ın insanları tek mushaf üzere topladığı halde, daha sonra bir takım yanlışlık ve eksiklerin ortaya çıkması veya hattında yanlışlıkların belli olmasıyla birlikte onu düzeltmesi mantıksızdır. Vallahi insaf ve iyiyi kötüden ayırdedebilen hiç kimse bunu düşünemez!Kuran’daki bir hatayı, daha sonrakilerin düzeltmesi için terketmesine kimse inanamaz. Ondan

sonrakilerin yolu, yazılışına göre tefsir yapmaları onlar çıkarmaları ve de belirttiği hükümlere uymalarıdır.

Her kim; “Osman (ra)‘Onda hata görüyorum’ sözüyle sadece yazım yönüyle hatayı kastetmiştir. O’nun deyimiyle araplar bunu dilleriyle düzeltince de Kuran’ın tahrif olayı olmayacaktır” derse bu sözüyle hatalıdır. Çünkü hat okunuşu haber verir. Yazımında hata yapan, okumasında da hata yapıyor demektir. Dolayısıyla yazımında hata yapın, okumasında da hata yapıyor demektir. Dolayısıyla Osman’ın Kuran lafızlarının hecelerindeki yazım veya okunuş yönüyle hiçbir yanlış eden ve lafızlarını bütün beldelelere gönderilen mushafa uygun bir şekilde mükemmel olarak biliyordu. Bkz: el-İtkan fi Ulumil-Kuran es-Suyuti: 2/322.

Sahabelerin ve alimlerin çoğuna göre bunda bir yanlışlık yoktur. Ancak açıklamasında ihtilaf ettiler:Denildi ki: Medh üzere nasbedildi. Denildi ki: Bir fiilin hazfiyle mansup olmuştur. Cümle: “A’ni’l-Mukimine’s-Salate ve hümü’l-mu’tune’z-Zekah” şeklindedir. Yani; özellikle namazı dosdoğru kılanları kastediyorum ki onlar zekatı da verirler.

Denildi ki: Bu mecrurdur. Bu durumda bu isim bazılarına göre, “minhüm; onlardan” deki zamire atfolunmuştur. Yani; “Ancak ehli kitaptan ve namazı dosdoğru kılanlardan ilimde derinleşmiş olanlar ve müminler.” Diğerlerine göre ise; “Ünzile ileyke; sana indirildi” deki ila harfi cerrinden sonraki muhatap zamirine atfolunmuştur. Yani: “.. sana ve namazı dosdoğru kılanlara indirilmiş olana inanırlar..”.

Daha sonraki (ve o zekatı verenler) ifadesi başa dönmektedir. Yani: “Ancak onlardan ilimde derinleşmiş olanlar. Ve zekatı verenler sana indirilene.. inanırlar.” (ve Allah’a ve ahiret gününe inananlar, işte onlara büyük bir mükafat vereceğiz) Hamza bu fiili “seyü’tihim; onlara.. verecek” şeklinde okurlarken, diğerleri bunu “Senü’tihim; onlara..... vereceğiz” şeklinde okumuşlardır.

(Şüphesiz biz, Nuh’a.. vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik.) Bu daha önceki; “Kitap ehli senin kendilerine gökten bir kitap indirmeni isterler.” (Nisa: 4/153) ayetinin devamı gibidir. Allah’u Teala onların ayıplarını ve günahlarını teker teker zikredince kızdılar ve: “Allah hiçbir beşere hiçbir şey indirmedir” diyerek Allah’ın tüm indirdiklerini inkar ettiler. Bunun üzerine; “Allah hiçbir beşere hiçbir şey indirmedir, derken Allah’ın kadir ve kıymetini hakkıyla bilmediler.” (Enam: 6/91) ayetiyle bu ayet inmiştir: (Şüphesiz biz Nuh’a ve ondan sonraki peygamberlere vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik) Burada Allah (cc) bazı

peygamberleri zikretmiştir. Nuh (a.s.) ile başlamasının nedeni, onun Adem (a.s.) gibi insanların babası olmasındandır. Allah (cc): “Onun (Nuh’un) soyunu asıl geride kalanlar kıldık.” (Saffat: 37/77) buyurmuştur. Ayrıca o; şariat sahibi ilk peygamber, şirkten sakındırıcı ilk peygamber, davetini reddetmeleri nedeniyle kavmi helak olan ilk peygamberdir. Yeryüzü ehli onun bedduasıyla helak oldu. Peygamberlerden en uzun ömürlüsüydü. Mucizesi kendisi kılındı. Çünkü bin yıl yaşamasına rağmen hiçbir dişi düşmedi, hiçbir kılı ağarmadı ve kuvvetinden hiçbir şey kaybetmedi. Uzun ömrüne rağmen, hiçbir peygamber kavminin eziyetine onun kadar sabredemedi.

(Ve İbrahim’e, İsmail’e, İshak’a, Yakup’a torunlara) “Esbat” torunlar demektir. Yakup’un (a.s.) oğulları kastedilmektedir. (İsa’ya, Eyyub’a, Yunus’a, Harun’a ve Süleyman’a vahyettik. Davud’a da Zebur’a verdik.) A’miş ve Hamza “Zübür” olarak okumuşlardır. Zübür Zebur’un çoğuludur. Yani; Biz Davud’a “Mezbur edilmiş”, yani “yazılmış” kitaplar ve sayfeler (suhuf) verdik. Diğerleri ise bunu “zebur” olarak okumuşlardır. Bu da Davud’a (a.s.) indirilen kitabın özel ismidir. Onda Allah’a (cc) övgü, hamd ve yüceltmeler bulunuyordu. Davud (a.s.) insanların yanına gider ve ayakta Zebur’u okur, onun ardında İsrail oğulları alimler, alimlerin ardında insanlar, onların ardında cinler, büyükten küçüğe doğru sıraya geçerlerdi. Şeytanlarda cinlerin arkasında dururlardı. Dağlardaki hayvanlar işittikleri şeyin dehşetiyle gelip önünde dururlar, kuşlar da tepelerinde kanatlarını çırparlardı. Bir günah işleyince bunların hiçbirini görmedi. Bu defa ona: O Allah’a itaatın bereketi ve şenliği idi. Bu da günahın getirdiği yalnızlık ve ıssızlığı denildi.

Bize Ebu Said eş-Şurayhi, O’na Ebu İshak es-Sa’lebi, O’na Ebu Bekir el-Cevzeki, O’na Ebu’l-Abbas, O’na Yahya b. Zekeriyya, O’na el-Hasen bin Hammad, O’na Yahya b. Said el-Emevi, O’na Talha b. Yahya, O’na Ebu Bürde bin Ebu Musa, O’na da babası Ebu Musa şöyle anlattı: “Resulullah (s.a.v.): “Dün senin Kuran okuyuşunu dinlerken beni görseydin. Gerçekten sana Davud ailesinin verildiği düdüklerden bir düdük verilmiş” buyurdu. Ben de ona: Vallahi Ya Resulullah (s.a.v.)! Senin dinlediğini bilseydim okumamı süslerdim de süslerdim dedim.1 Ömer (ra) onu gördüğümde: “Bize hatırlat (Kuran okuyarak Allah’ın buyruklarını hatırlat.) Ey Ebu Musa der” o da yanında okurdu.”

(1) Bunu Buhari Kuran’ın faziletleri kitabı, Kuran’ı güzel sesle okuyanın babında: 9/92. Müslim yolcu namazında, Kuran’da sesi güzelleştirmenin müstehap oluşu babında (no: 793) 1/546 rivayet etmişlerdir. Ancak

ikisinde de Ebu Musa'nın sözü bulunmamaktadır. İbni Hacer Fethu'l-Bari'de: (9/93) şöyle der: Bunu ayrıca Ebu Ya'la Said b. Ebi Bürde'den, O da babasından gelen tarikle, bir fazlalıkla rivayet etti. Peygamberin sözünü rivayet ettikten sonra Ebu Musa'nın sözünü nakletti.

164

(Daha önce sana kıssalarını bildirdiğimiz Peygamberlere) yani; Nuh'a (a.s.) vahyettiğimiz gibi bunlara da vahyettik. (ve sana kıssalarını bildirmediğimiz peygamberlere de.)“Rüsülen” kelimesi cer harfinin hazfiyle mansup olmuştur. (Yani “ve ila rusulin). Dinildi ki: anlamı: “Ve kasasna aleyke rüslulen: ve sana Peygamberlerin kıssasını anlattık” şeklindedir. (yani; “rüsülen” “Kassasna” fiilinin mefulüdür. Sebeple mansup olmuştur.)Übeyy'in kıraati ise; “Rüsülün” şeklinde merfudur. (Bu durumda da bu kelime mübteda olur.)(Ve Allah Musa'ya da hitap ile konuştu.)Ferra der ki: Araplar, insana ulaşan şeyi hangi yolla ulaşırsa ulaşınsın- “kelam; konuşma” diye isimlendirirler. Ancak bu durumda onu masdarla te'kid etmezler. Tekid edildiğinde ondan bizzat konuşma, karşılıklı konuşma anlaşılır. (Bu ayette olduğu gibi: “ve kellemallahu Musa teklima”). “İrade; istemek, kastedmek” lafzı da böyledir. “erade fulanun iradeten” derken gerçek istemek ve dilimek kastedilir. Ancak “erade'l-cidaru; duvar diledi” diyebilirken; “erade'l-cidaru iradeten” diyemeyiz. Çünkü duvarın dilemesi hakiki değil mecazidir.

165

(Müjdeleyici ve uyarıcı elçiler. -Peygamberler- olarak. Ta ki Peygamberler -geldikten- sonra insanların Allah'a karşı hüccetleri kalmasın) “Bize peygamber göndermedin, kitap indirmedin” demesinler. Bu ayette Allah'ın (cc) Peygamber göndermeden azap etmeyeceğine delil vardır. Allah (cc) başka bir ayette: “Peygamber göndermedikçe azap edecek değildik.” (İsra: 17/15) buyurur. (Allah azizdir hakimdir.) Bize Abdulvahid el-Melihi, O'na Ahmed b. Abdullah en-Nuaymi, O'na M. bin Yusuf, O'na M. bin İsmail, O'na Musa bin İsmail, O'na Ebu Avane, O'na Abdulmelik el-Muğire'nin yazıcısı Verrad, O'na Muğire (ra) şöyle anlattı: Sa'd bin Ubade (ra): “Bir adamı eşimle birlikte görsem, hiç acımadan adam kılıcımla öldürürüm” dedi. Bu Peygambere ulaşıncı şöyle buyurdu: “Sad'ın kıskançlığını garipsiyor musunuz? Vallahi ben ondan daha kıskancım. Allah da (cc) benden daha kıskançlı. Allah'ın kıskançlığından dolayı, Allah (cc) açık veya gizli her türlü fuhuşu yasaklamıştır. Özülden Allah'tan (cc) daha çok hoşlanan kimse yoktur. Bu yüzden uyarıcıları ve müjdeleyicileri (peygamberleri) göndermiştir.

Hamdedilmekten ve övülmekten Allah'tan (cc) çok hoşlanan kimse yoktur. Bundan dolayı Allah (cc) Cennet'i vaad etmiştir.1

166

(Ancak Allah (cc) sana indirdiği -Kuran- ile şahitlik ediyor ki.) İbni Abbas (ra) der ki: Mekke'nin ileri gelenleri Peygamber'e (s.a.v.) gelerek: "Ey Muhammed! Senin ve sıfatların hakkında yahudilere kitaplarında bulunup bulunmadığını sorduk. Ancak onlar seni tanımadıklarını söylediler.." Yine yanına bir grup yahudi geldi. Onlara:

"Ben -Vallahi- benim Allah'ın Resul'ü olduğumu bildiğinizi biliyorum" dedi. Onlar da:

"Biz bunu bilmiyoruz", dediler. Allah da (cc) bu ayeti indirdi.2

(2) Bunu Taberi: (9/409) ibni Abbas'tan (ra) rivayet etti. Ayrıca bkz: Esbab en-Nüzul -el-Vahidi: s. 179.

(Ancak) Şayet onlar seni inkar eder yalanlarsa (Allah, sana indirdiği -Kuran- ile şahitlik ediyor melekler de şahitlik ediyor ki, onu kendi ilmiyle indirmiştir. Hakiki şahit olarsa Allah yeter.)

167

(Şüphesiz küfredenler ve Akllah'ın yolundan) Muhammed'in (s.a.v.) sıfatlarını gizlemek suretiyle (alıkoyanlar, şüphesi uzak bir sapıklıkla sapmışlardır.)

(Şüphesiz, o küfredenleri ve zulmedenleri) Denildi ki: Onlar, küfürleri sebebiyle zalim olmuşlarken, tekrar zulmettiklerinin belirtilmesi te'kid içindir. Denildi ki; anlamı, Allah'a küfredenleri ve sıfatlarını gizlemek suretiyle Muhammed'e zulmedenleri (Allah onları bağışlayacak da değildir, onları yola) yani; İslam dinine (iletecek değildir.)

169

(Cehennem yolu) yani; yahudilik (müstesna. Orada ebedi olarak kalacaklardır. Bu ise Allah'a kolaydır.) Bu, inanmayacakları kesinleşmiş kimseler hakkındadır.

170

(Ey insanlar, şüphesiz Rabbinizden size hak bir peygamber gelmiştir. O halde iman edin, sizin için hayırlı olur.) "Feaminu yekuni'l-imanü hayren leküm" yani; o halde iman yaparsanız iman sizin için hayırlı olur. Bu durumda "hayran" kelimesi, mahzuf bir "yekün" fiilinin haberidir. (Şayet küfrederseniz, şüphe yok ki göklerde ve yerdekiler sadece Allah'ındır. Allah hakkıyla bilici, tam hikmet sahibidir.)

171

(Ey kitap ehli! dininiz hususunda haddi aşmayın) Hristiyanlar hakkında inmiştir. Hristiyanlar grup gruptur: Marya'kubiyye, Malkaniyye, Nasturiyye ve Markusiyye gibi Ya'kubiyyeler: İsa Allah'ın ta kendisidir, derler. Malkaniyyeler de böyle derler. Nasturiyyeler: İsa Allah'ın (cc) oğludur, derler. Markusiyyeler de: O için üçüncüsüdür, derler. Onlara reddiye olarak bu ayet indi.1

(1) Esbab en-Nüzul, el-Vahidi, s. 218. Hristiyan fırkalar ve mezhepler hakkında bkz: Hristiyanlık hakkında dersler, Muhammed Ebu Zehra (s. 183- 196).

Denildi ki: Malkaniyyeler; İsa Allah'ın (cc) ta kendisi, Ya'kubiyyeler: Allah'ın oğlu, Nasturiyyeler ise: "Üçün üçünçüsü", derler. Onlar bunu Bevles isimli bir yahudi öğretmiştir. Bu, Tevbe suresinde detaylı olarak gelecek, inşaallah.

Hasan-ı Basri der ki: Yahudiler ve Hristiyanların her ikisi için de inmiş olması mümkündür. Çünkü onların hepsi İsa (a.s.) hakkında aşırıya gittiler. Yahudiler onun hakkını vermeyerek, Hristiyanlarsa onu aşırı yücelterek. Aşırılık (zuluv) ise haddi aşmak demektir ve dinde bu haramdır.

(Dininiz hususunda haddi aşmayın) Dininizde zorluk yaratmayın, onu zorlaştırmayın. Sonra Allah'a karşı gevşek ve görevini yerine getirememiş duruma düşersiniz. (Ve Allah'a karşı sadece Hakk'ı söyleyin) O'nun eşinin ve çocuğunun olduğunu söylemeyin. (Meryem oğlu Mesih İsa yalnız Allah'ın Resul'ü ve Meryem'e bıraktığı) yani; ona öğretti ve haber verdi. Örneğin: "elkaytü ileyke kelimeten haseneten" denilir. Yani; sana güzel bir haber verdim. (bir kelimesi) O da "Kün; ol" sözüdür. Allah(cc) onu deyince babasız bir insan olarak doğuverdi. (Denildi ki: Bundan maksat başkadır.)1 (Ve ondan bir ruhtur.) Denildi ki: O da diğer ruhlar gibidir. Ancak Allah'ın (cc); "ondan bir ruh" olarak bahsetmesinin ve onu kendisine nisbet etmesinin nedeni. (Ona şeref ve değer olarak bahsetmesinin ve onu kendisine nisbet etmesinin nedeni. (Ona şeref ve değer kazandırmak içindir.)2

(1) Parantez içi kısım 1. yazma nüshadan düşmüştür.

(2) Parantez içi kısım 1. yazma nüshadan düşmüştür.

Denildi ki: O (ruh) Cebrail'in (a.s.) Meryem'in yeleğine üflediği ve onunda Allah'ın izniyle hamile kaldığı üfürüktür. O'nun ruh diye isimlendirilmesi, onun ruhtan çıkması nedeniyledir. Allah'a nisbet edilmesi ise onun emriyle olması nedeniyledir.

Denildi ki:“Ondan bir ruh”. Yani; “O’ndan bir rahmet”. Nitekim İsa (a.s.) kendine uyana ve inanana bir rahmet idi.

Denildi ki:Ruh vahiydir. Vahiy Meryem’e (a.s.) müjdelenmek, Cebrail’e (a.s.) üfürölmek, İsa’ya da (a.s.) ol denilip oluverdirilmek suretiyle ulaşmıştır. Ruhun vahiy anlama gelmesinin delili şu ayettir: “Melekleri emrinden ruh ile indirir” (Nahl: 16/2) yani; vahiyle. Denildi ki: Ruhtan Cebrail (a.s.) kastedilmiştir. Anlam daha önceki cümleyle birlikte şu şekildedir: İsa Allah’ın aynı zamanda yine onun emriyle ondan bir “ruh”un yani; Cebrail’in (a.s.) Meryem’e bıraktığı Meryem’e bıraktığı bir kelimesidir. şu ayetlerde de Ruh Cebrail anlamında kullanılmıştır: “O gecede melekler ve Ruh inerler.” (Rum: 30/4) Yani:Cebrail: “Ve ona (Meryem’e) ruhumuzu gönderdim.” (Meryem: 19/17) Yani:Cebrail’i.

Bize Abdulvahid b. Ahmed el-Melihi, O’na Ahmed b. Abdullah en-Nuaymi, O’na M. bin Yusuf, O’na M. bin İsmail, O’na Sadaka bin el-Fadl, O’na Velid, O’na Ezai, O’na Amr b. Hani, O’na Cünade bin Ümeyye, O’na da Ubade (ra)Resulullah’ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: “Kim Allah’tan başka ilah bulunmadığını, O’nun hiçbir ortağının olmadığına, Muhammed’in O’nun kulu ve Resul’ü, İsa’nın Allah’ın kulu, resulü, Meryem’e attığı bir kelimesi ve kendisinden bir Ruh olduğuna, Cennet ve Cehennem’in hak olduğuna şehadet getirirse, hangi amel üzere bulunursa bulunsun Allah onu Cennet’ine koyar.1

(1) Hadisi Buhari Peygamberler’de, Allah’ın: “Ey kitap ehli! dininizde haddi aşmayın” buyruğı babında: 6/474. Müslim İmanda, tevhid üzere ölenin mutlaka Cennet’e gireceğinin delili babında, no: 28 (1/57). Müellif de şerhu’s-Sünne’de: (1/101) rivayet etti.

(Artık Allah’a ve Resullerine iman edin ve “üçtür” demeyin) Yani: “Onlar üçtür” demeyin. Hristiyanlar:Baba, oğul ve Ruhu’l-Kudüs diyorlardı. (Bundan vazgeçin, sizin için daha hayırlı olur)“İntehu hayran leküm” cümlesinin takdiri: “İntehü yekuni’l-intihau hayran leküm”dür. Yani; burada da “intehü; sakının vazgeçin” fiilinin cevabında gelmiş “yekün” fiil ve ismi mahzuftur. “Hayran” da bu mahzuf nakıs fiilin haberidir. (Allah sadece tek bir ilahtır. Çocuğı olmaktan münezzehtir.) Bil ki:Oğul edinmek Allah hakkında mümkün değildir. Çünkü bu ancak, kendisi için bir oğulun tasavvur edilebildiğı varlıkta mümkündür. (Göktekiler de yerdekiler de O’nundur. Vekil olarak Allah yeter.)

172

(Mesih Allah’a kul olmaktan asla çekinmez).Necran delegesi:

“Ey Muhammed!Sen arakadaşımızı küçültüyor ve:O Allah’ın kuludur”, diyorsun, demişler: Resulullah da (s.a.v.):

“İsa (a.s.)’ın Allah’a kul olması onun için bir ayıplık ve küçüklük değildir”, demiş.Allah da bu ayeti indirmiştir. “İstinkaf” büyüklenmek ve kabul etmemek demektir. Yani; kabul etmemekle birlikte büyüklenmektir. (Yakın melekler de -çekinmezler-)Onlar arşın taşıyıcılarıdır. Allah’ın kulları olmayı kabullenmemezlik yapmazlar. Meleklerin insanlardan üstün olduğu görüşündeki kimseler bu ayeti delil getirirler. Çünkü Allah (cc) İsa’dan (a.s.) meleklerle yükselmiştir. Yükselme ancak daha yüksek ve yüzeye doğru olur. “Filan da kölesi de bunu yapmaktan çekinmez” denilmez. Aksine: “Filan da efendisi de bunu yapmaktan çekinmez” denilir. Ancak bunda onları destekleyici bir delil yoktur. Çünkü bu, meleklerin insanlardan üstün olduğunu belirtmek için söylenmiş söz değildir. Sadece meleklerin ilah olduğunu söyleyenlere reddiye olarak söylenmiştir. İsa’nın Allah’ın oğlu olduğunu söyleyenlere cevap verildiği gibi, burada da yine hristiyanların melekleri daha üstün gören görüşüne cevap verilmiştir. (Her kim ona kul olmaktan çekinir ve büyüklük taslarsa -bilsin ki- O hepsini huzuruna toplayacaktır.)Denildi ki: “İstinkaf” hakkı kabullenmemekle birlikte büyüklenmek; “istikbar” ise hakkı reddetme olmaksızın büyüklenmek, yanaşmamak demektir.

173

(Fakat iman edip salih ameller işleyenlerin mükafatlarını eksiksiz ödeyecek ve onlara lütfundan onlara fazlasını verecektir.)Kat kat fazla verecek. Hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir insanın kalbine doğmadığı, hayalini dahi yapamadığı nice nimetler. (Ancak) ona kul olmaktan (çekinip büyüklük taslayanlara ise, onlara elem verici bir azaba uğratacak, onlar kendileri için Allah’tan başka hiçbir dost ve hiçbir yardımcı bulamayacaklardır.

174

(Ey insanlar!Size rabbınızdan apaçık bir delil gelmiştir.) Yani: Muhammed. Bu müfessirlerin çoğunluğunun görüşüdür. Denildi ki:Kuran: “Burhan” delil ve hüccet anlamına gelir. (Size apaçık bir nur da indirmiştir.) Yani; Kuran.

(İşte Allah’a iman edip de ona sarılanları) Şeytanın saptırmasına ve haktan meyletmesinden Allah’a tutunup sığınanlar (kendinden bir rahmet ve lütfun) yani:Cennet’in (içine sokacak ve onları doğru yola iletecektir.)

(Senden fetva istiyorlar. De ki: Allah size babası ve çocuğu olmayanın Kelale mirası hakkındaki hükmü açıklıyor.)Cabir b. Abdullah (ra) hakkında inmiştir. Cabir der ki:Allah Resul'ü (s.a.v.) beni, şuurum yerinde olmayacak derecede hasta iken ziyaret etti. Abdest aldığı ve suyundan bana biraz serpti de kendime geldim. Dedim ki:“Ya Resulullah (s.a.v.)! Bana Kelale varis oluyor. Miras kimin olur?” Bunun üzerine: “Senden felves istiyorlar...” ayeti indi.1 Kelale'nin anlamını ve ayetin hükmünü bu surenin başlarında zikrettik.1

(1) Bunu Buhari: Nisa suresi tefsirinde “Allah size evlatlarımız hakkında şöyle tavsiye yapıyor” babında: 8/243 ve abdestte; Müslim Feraiz'de: (miras), Kelale'nin miras'ı babında (no: 1616) 3/1234; Müellif Şerhu's-Sünne'de: (8/336, 337) rivayet etti.

(2) Bu kitaptan Nisa suresi 12. ayetinin tefsiri bölümüne bakınız.

Bu ayette anne-baba bir veya baba bir kardeşlerin mirası açıklanmıştır.

(Senden fetva istiyorlar)Senden haber istiyorlar, sana soruyorlar. (De ki: Allah size babası ve çocuğu olmayanın mirası hakkındaki hükmü şöyle açıklıyor: Çocuğu olmayan ve bir kızkardeşi bulunan bir erkek ölürse, bıraktığının yarısı kızkardeşe kalır.) Bir adamın da kızkardeşi ölürse (kadının hiçbir çocuğu yoksa, erkek onun malının tümüne varis olur.)Ancak kadının bir erkek çocuğu varsa kardeşe hiçbir şey düşmez. Kadının kız çocuğu varsa kızların aldığı paydan geriye kalanı kardeşindir. (Şayet -ölenin- iki kızkardeşi kalmışsa) yani; iki veya daha fazla (o ikisine, bıraktığının üçte ikisi vardır.) Birisi ölür, geride iki veya daha fazla kızkardeş bırakırsa, onlar malın üçte ikisini eşit olarak paylaşırlar. (Eğer erkekli ve kadınlı birçok kardeşleri varsa, erkeğe kadının payının iki katı vardır.)(Şaşırsınız diye Allah size -hükümlerini- açıklıyor.)Ferra (ra) ve Ebu Ubeyd der ki: “Entedıllu”nun anlamı; “en la tedıllu; şaşırmamanız için” dir. Denildi ki:Anlamı, “Kerahete en-tedıllü; şaşırmamanızı istemeyerek, şaşırsınız korkusuyla”dır. (Allah her şeyi hakkıyla bilendir.)

Bize Abdulvahid b. Ahmed el-Melihi, O'na Ahmed b. Abdullah en-Nuaymi, O'na M. bin Yusuf, O'na Muhammed bin İsmail, O'na Abdullah bin Reca, O'na İsrail, O'na Ebu İshak, O'na da Berra şöyle dedi: Baştan sona kadar en son inen sure; Tevbe suresi, bizzat en son inen ayet ise; Nisa suresinin son ayetidir. (Senden fetva istiyorlar, ayeti.)3

(3) Bunu Buhari: Nisa suresi tefsirinde, “Senden fetva soruyorlar” babında: 8/267. Müslim: Feraiz'de, son inen ayet Kelale ayetidir babında

(no: 1618) 3/1236, 1237 rivayet etti.

İbni Abbas'tan (ra): En son indirilen ayetin faiz ayeti, surenin ise; Nasr suresi olduğu, rivayet edilmiştir.

O'ndan (ra) ayrıca son inen ayetin: “Allah’a döndürüleceğiniz.... o günden korkun.” (Bakara: 2/281) olduğu rivayet edilmiştir.

Rivayet edilir ki:Resulullah (s.a.v.) Nasr suresi indikten sonra bir yıl daha yaşadı. Nasr suresinden sonra Tevbe suresi indi. Tevbe suresi, bütün halinde inen son suredir. Resulullah bundan sonra altı ay daha yaşamıştır. Sonra Veda Haccı yolunda: “Senden fetva istiyorlar” ayeti indi ve “yaz ayeti” diye isimlendirildi. Sonra kendisi Arafad'da durma halinde iken: “Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim ve size nimetimi tamamladım”(Maide: 5/3) ayeti indi. Bundan sonra seksen bir gün yaşadı. Sonra faiz ayeti indi. Daha sonra: “Allah’a döndürüleceğiniz..... günden korkun” ayeti indi ve Rasulullah (s.a.v.) bundan sonra sadece yirmibir gün yaşadı.¹

(1) Bu görüşler ve sahipleri hakkında bkz: el-İtkan, Suyuti: 1/101, 106.